T R A K Ų
(KAIŠIADORIŲ)
APSKRITIS 1918–1940 M.:
TARP VALDŽIOS IR SAVIVALDOS

Olijardas Lukoševičius

TRAKŲ (KAIŠIADORIŲ) APSKRITIS 1918–1940 M.: TARP VALDŽIOS IR SAVIVALDOS

Kaišiadorys · 2019

Kalbos redaktorė: *Jūratė Lakštauskienė*
Maketavo: *Tautvydas Majauskas, Laura Inė*
Recenzavo: doc. dr. *Aistė Lazauskienė* (Vytauto Didžiojo universitetas)

© Olijardas Lukoševičius, 2019
© Kaišiadorių muziejus, 2019

Leidinio bibliografinė informacija pateikiama
Lietuvos nacionalinės Martyno Mažvydo bibliotekos
Nacionalinės bibliografijos duomenų banke (NBDB).

ISBN 978-9986-646-52-5

Turinys

Įžanga 7

Didysis karas (1915–1918 m.) 18

Vokietijos administracijos valdymas 29

Kada Kaišiadoryse baigėsi vokiečių okupacija? 42

Nepriklausomybės kovos
1918–1923 m. 56

Naujokų ėmimas 56

Bolševikų puolimas 57

Vietiniai bolševikai 63

Lenkijos kariuomenės puolimas 66

Kaišiadorių žvalgybos punktas 103

Lietuviškų savivaldybių kūrimasis: parapijų-valsčių
komitetai 115

1919 m. gruodžio mėnesio rinkimai 151

Pokario suirutė ir kiti naujosios Lietuvos sunkumai 154

Kaišiadorių apskrities savivaldybės susikūrimas 157

Valsčių tarybos ir valdybos 178

Valsčių savivaldybės – „pagal įstatymą“ 178

1921 m. vasaros rinkimai 188

1924 m. rinkimai 201

1929 m. rinkimai 209
1934 m. rinkimai 221
Viršaičių, jų pavaduotojų ir atstovų į apskrities tarybą rinkimai ... 252
1940 m. savivaldos rinkimai 265

Kietaviškių valsčiaus panaikinimas 302

Valsčių valdybų pastatai ir inventorius 310

Valsčių revizijos ir skundai 327

Viršaičiai ir kiti valsčių savivaldybių tarnautojai 340

Seniūnijos ir seniūnai 386

Trakų (Kaišiadorių) apskrities viršininkai 428

Trakų (Kaišiadorių) apskrities taryba ir valdyba 446

Trakų apskrities tarybos posėdžiai 477

Trakų apskrities valsčių tarybų posėdžiai 501

Valsčių savivaldybių veikla jų veiklos pradžioje 529

Švietimas ir mokyklos 555

Sveikatos priežiūra 613

Socialinė rūpyba 639

Sausumos keliai ir tiltai 649

Visuomeninis ir kultūrinis gyvenimas 677

Trakų apskritis: teritorija, miesteliai ir gyventojai 748

Administraciniai pertvarkymai 1939–1940 m. 786

1940 metų vasara. Savivaldos pabaiga 794

Santrumpos 814

Įžanga

Lietuvos savivaldybės užgimė 1918 metų vėlyvą ir šaltą pokarinį rudenį bendruomenių jėgomis, vos pasibaigus Didžiajam karui ir paraginus lapkričio 11 dieną pradėjusiai veikti Lietuvos vyriausybei. Savivaldybės atsirado iš valios ir galimybių pagaliau atsikratyti svetimųjų jungo ir jų padarinių, atsikratyti tiek klebančios carinės Rusijos, tiek geležinės kaizerinės Vokietijos „globos“. Savivaldybės susikūrė iš per amžius susikaupusio kaimiško ir parapinio bendruomeniškumo, pasiryžimo savo apylinkėse susitvarkyti patiems, pasitikėjimo savimi ir kaimynais...

Per daugiau negu 20 Lietuvos nepriklausomybės metų Trakų apskrities valsčių savivaldybės Aukštadvaryje, Kaišiadoryse, Kruonyje, Onuškyje, Semeliškėse, Vievyje, Žasliuose ir Žiežmariuose įsigijo visą savivaldybės administracinei veiklai reikalingą įrangą, baldus, pritaikė patalpas. Ir iš lauko, ir viduje galėjai justi, kad esi Lietuvos valstybės įstaigoje, kad esi lietuviškoje įstaigoje gerąja to žodžio prasme. Jau lauko iškaboje lietuviškai galėjai perskaityti, kokio valsčiaus ir kokios apskrities savivaldybėje esi. Čia buvo ir abu pagrindiniai naujosios Lietuvos ženklai – iškaboje nupieštas iš užmaršties prikeltas senasis Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės ženklas – Vytis ir ant aukštos karties kieme pakabinta tik neseniai sukurta ir dar akiai neįprasta Lietuvos Trispalvė.

Dar daugiau simbolinių ženklų matėsi valsčiaus raštinės viduje. Vytis, kunigaikštis Vytautas Didysis, daktaras Jonas Basanavičius, prezidentas Antanas Smetona, lakūnai Steponas Darius ir Stasys Girėnas pasitikdavo ant sienos, tarsi šventi paveikslai kaimo gryčios gerajame kampe. Raštinėje, tarsi nuo sienų stebimi Lietuvos istorijos šventųjų, už ankštai sustatytų vyšnine spalva dažytų stalų sėdėjo paprasti, bet kiek daugiau už kitus raštingesni

žmonės – sekretorius, rimtu veidu ir tiriančiu žvilgsniu persmelkiantis kiekvieną naujai atėjusį, ir pora palinkusių raštininkų, kurių vienas skrebeno mediniu plunksnakočiu, kitas barbeno „Ideal“ rašomąja mašinėle.

Tačiau kiekvienas, įžengęs į šią daugiagalę valsčiaus įstaigą (gauti Lietuvos paso, sumokėti mokesčius ar beturčio liudijimo), galėjo pasigesti svarbiausiojo asmens ir tuojau teirautis, tarsi tik jis galėtų išspręsti visas paprasto žmogaus nepaprastas problemas ir duoti tinkamiausius patarimus. Tas asmuo buvo viršaitis. Bet jo bendroje raštinėje dažniausiai nesimatė, nes jis greičiausiai svarbius reikalus aptarinėjo už šoninių durų, pro kurias norėdamas įeiti, pirmiausia turėtum praeiti pro sekretorių. Kur kas lengviau viršaitį galėjai palabinti ir užkalbinti tiesiog miestelio gatvėje, kur jis net eidamas su reikalais šeimininko žvilgsniu dairėsi į šonus, žiūrėdamas švaros ir tvarkos. Tik sekretorius žinojo, ką ir kur veikia viršaitis – ar su žyginiais arkliais rieda patikrinti žvyruojamo vieškelio, ar su mokyklos remonto rangovu „aptaria“ darbus vos už kelių namų – žydo traktieriuje. Sekretorius, tiesą sakant, žinojo ir dar daugiau – ką turėtų veikti viršaitis, bet neveikė...

Tačiau net viršaitis valsčiuje nebuvo visagalis. Be visažinio sekretoriaus negalėjo parengti raštingo nurodymo, be kasininko iš geležinės spintos negalėjo paimti pinigų, be valsčiaus tarybos pritarimo – imtis naujų darbų ar išvengti jau nuspręstų. Kiek daug protingų pasiūlymų valsčiaus taryboje buvo svarstyta per metų metus ir kiek nedaug tebuvo pabaigtų darbų. O kur dar iš Kaišiadorių atėję apskrities viršininko ar valdybos privalomieji įsakymai ir skubūs pavedimai...

Miestelyje, ypač turgaus dieną, galėjai sutikti ne vieną įtakingą vietinės įstaigos tarnautoją – policininką, mokytoją, paštininką ar agronomą. Policijos nuovadoje – viršininkas, vachmistras ir pora eilinių. Net ir tie eiliniai – ir ginkluoti, ir raštingi (ne taip, kaip pirmieji milicijantai, tik ginkluoti). Policininkai nebuvo vietiniai ir nesirgo švogerystės sindromu, tad bet kuriam už nusižengimą galėjo pasiūlyti nakvynę vietinėje valsčiaus areštinėje arba 10 litų baudą, kurios negalėjai niekam apskųsti. Keliose valsčiaus mokyklose su pašaukimu ir be jo tarnavę mokytojai ne tik kitus mokė rašyti, bet ir patys galėjo surašyti tokį „išmanų“ raštą apie menkiausią vietinę negerovę, kuri spaudoje paskelbta slapyvardžiu ar skunde ant ministerio stalo galėjo pasirodyti besanti didžiausia tų laikų blogybe. Pora pašto tarnautojų galėjo tuojau pat sujungti pokalbiui su apskrities viršininku Kaišiadoryse ar net su Kaunu (!), o galėjo ir patys kam reikia paskambinti. Telegrama, anoniminis laiškas ar telefono skambutis – įtakingos naujos modernios visuomenės ryšių priemonės.

Ne viename miestelyje dar galėjai sutikti ir daugiau mokytų valstybės išlaikomų vyrų – agronomą, taikos teisėją, mokyklų ar mokesčių inspektorių. Tačiau ne mažiau įtakingi tarp paprastų valsčiaus gyventojų buvo ir ne valdžios išlaikomi žmonės – klebonas, daktaras, vaistininkas, advokatas, stambesnis manufaktūros prekybininkas ar traktieriaus laikytojas, kooperatyvo ar kredito bankelio pirmininkas. O kur dar rinkimuose iškilę seniūnijų rinktiniai – seniūnai, jų padėjėjai, valsčiaus tarybos nariai ar net apskrities tarybos atstovai.

Dar kiek iš pažiūros Trakų apskrities kaimuose ramiai ūkininkaujančių, o realiai galinčių net Kaune praeiti pro bet kurias valdiškas duris – buvęs aušrininkas ir dr. J. Basanavičiaus giminaitis, vaistininkas ir mokytojas Milančius, garsus lietuvybės skleidėjas daktaras Mongirdas (pirmajame lietuviškame spektaklyje „Amerika pirtyje“ vaidinęs Bekampį, tačiau iš tiesų buvęs didžiausiu apskrities žemvaldžiu), generolas Bulota, buvęs pulko vadas, o paskui net iki vidaus reikalų ministro pareigų nuėjęs Čaplikas, netgi buvęs Lietuvos kariuomenės vadas Liatukas ar nepriklausomybės akto signataras Malinauskas... O kiek Vyčio kryžiaus kavalierių ar tiesiog buvusių nepriklausomybės kovų savanorių, kuriems jau ir to užteko, kad būtų priimti ir atidžiai išklausyti paties Lietuvos Prezidento Antano Smetonos.

Iš šių dienų pozicijos žiūrint stebina, kad tiek daug žmonių dalyvavo savivaldos gyvenime. Pavyzdžiui, vien Žaslių valsčiuje iki 1929 m. buvo virš 50 seniūnų, dar po tiek pat jų padėjėjų ir atstovų į valsčiaus tarybą. Tai buvo, kaip norėtųsi sakyti, paprasti žmonės, dažniausiai ūkininkai, beveik vien vyrai, apie 40 metų amžiaus, patys pramokę rašyti arba dar cariniais laikais pasimokę dvimetėje pradžios mokykloje. Jų socialinė padėtis atitiko to meto Lietuvos provincijos gyventojų socialinę struktūrą su regioniniais savitumais. Pavyzdžiui, Trakų (Kaišiadorių) apskrityje tai buvo blogesnėse žemėse ir skurdžiau gyvenę ūkininkai, po karų su Lenkija netekę ir savo pagrindinio pajamų šaltinio – Vilniaus turgaus. Tuo pačiu jie buvo netekę ir Trakų miesto, tačiau tai buvo daugiau moralinė ir idėjinė netektis, kurią tuo pačiu metu ir švelnino, ir aštrino Kaišiadoryse „užkonservuotas“ Trakų apskrities pavadinimas. Tai buvo dažnai šeimose ir su kaimynais nelietuviškai kalbantys žmonės, ypač Vievio, Aukštadvario, Semeliškių valsčiuose, nors ir suprantantys lietuviškai. Panašiai buvo ir visuose apskrities miesteliuose, net apskrities centre, Kaišiadoryse.

Dar neseniai buvę priklausomi, vietinių dvarininkų ir plikbajorių niekinami kaip tamsūs ir neraštingi valstiečiai – lietuviškos valstybės palaikomi per porą dešimtmečių jie tapo savarankiškais ūkininkais, seniūnijų suei-

gose patys sprendusiais savo apylinkės reikalus, kas bus jų seniūnu ir kiek jam mokėti, net jei „iš aukščiau“ buvo bandoma pripiršti savo kandidatą ir nustatyti savo algas, patys sprendė, kas bus seniūno padėjėjas ar atstovas nuo seniūnijos į valsčiaus tarybą. O jau per atstovą į valsčiaus tarybą (kurį dažnai specialiai iš savo tarpo parinkdavo kuo aršesnį, nebailų), jie galėjo lemti ir kas bus viršaičiu ir ką nutars valsčiaus taryboje. Svarbiausia – neleis padidinti mokesčių.

Laikotarpis tarp dviejų pasaulinių karų istorine prasme yra labai neilgas, tačiau Kaišiadorių regionui buvo itin reikšmingas. Paimkime kurią nors šiandieninės vakarinės Baltarusijos vietovę ir palyginkime su Kaišiadorių apylinkėmis – juk jos nuo seniausių laikų priklausė toms pačioms baltiškoms lietuvių genties žemėms, kur susikūrė Mindaugo Lietuva (siaurąja prasme), vėliau priklausė tai pačiai Vilniaus vyskupijai, kurios parapijiečius pasikeisdami vietomis ganė tie patys klebonėliai, o cariniais laikais – tai pačiai Vilniaus gubernijai. 1918 m. dar labai panašios rytinė ir vakarinė Vilniaus vyskupijos ir gubernijos pusės pirmą kartą atsiskyrė, o 1940 m. vėl prievarta sujungtos – jau buvo labai skirtingos.

Nepriklausomybės laikotarpiu 1918–1940 m. Trakų apskrityje užsimezgė ir formavosi modernios demokratinės visuomenės politinio ir visuomeninio gyvenimo pradmenys ir įgūdžiai. Pastebimi bendruomenių kultūrinės raidos, istorinės savimonės pasikeitimai. Susidarė palankios sąlygos ir tradicijų išsaugojimui, ir naujų kultūrinio gyvenimo formų užuomazgoms.

Modernios visuomenės kūrimosi pokyčiai buvo ryškūs netgi atokiausiuose kaimuose, kurie negalėjo išvengti, pavyzdžiui, žemės reformos, kurios metu reformuota buvusi feodalinė dvarų žemėvalda, gatviniai kaimai išskirstyti į vienkiemius, o gyventojams teko statytis naujas sodybas, pakeitusias kraštovaizdį, ūkininkavimo praktiką ir buitį. Išnyko dvarų skleistos ir su lenkiška kultūra sietos ideologijos dominavimas, nekalbant jau apie tai, kad po Pirmojo pasaulinio karo ir vokiečių okupacijos sumenko ir rusiška kultūrinė įtaka, vėliau besieta su paplitusiu girtavimu ir specifiniais keiksmažodžiais.

1928 m. „Savivaldybės“ mėnraštyje suformuluota tarsi savivaldybių darbo misija: „Dėl dirbamo savivaldybėse darbo reikia pasakyti, kad jis, nors ir sunkus arba, kitaip sakant, juodas valstybės gyvenime darbas, bet ir malonus, nes drauge galima ir to darbo vaisiais pasidžiaugti, o be to, jis, tinkamai nudirbtas, suteikia gražų ir kultūringą vaizdą pačiai valstybei. Imkim tokius savivaldybėms rūpimus reikalus, kaip kelių taisymas, tiltų, mokyklų statymas, tinkamai sutvarkyta našlaičių vaikų ir senelių globa – vis tai

svarbiausi darbai, kuriuos nudirbę galime pasididžiuodami pasakyti: mūsų savivaldybės suteikė Lietuvai kultūriškos valstybės išvaizdą."[1] „Kultūriška" valstybė – kurioje grąžinant aplinką, tiesiant kelius, statant modernius namus neužmirštami tie, kurie negali pasirūpinti savimi.

Trakų apskrityje tokios misijos suvokimo ženklai ir ryškėja maždaug nuo 1928 m.

Savivaldos kūrimosi pradžioje, 1918 m. lapkričio mėnesį, ypač didelį vaidmenį suvaidino parapijų klebonai, kaip savivaldos komitetų iniciatoriai. Tačiau ir vėliau jie aktyviai dalyvavo renkant valsčių tarybas, kuriose dažnai tapdavo revizinių komisijų nariais. Tai rodo iš senų laikų likusį gyventojų pasitikėjimą dvasininkais, o jiems dalyvaujant savivaldos institucijų veikloje buvo ir didesnis gyventojų pasitikėjimas pačiomis savivaldybių įstaigomis. Vėliau matome ne tik klebono ar gydytojo, bet ir viršaičio, valdininko, mokytojo, policininko, karininko iškilusį autoritetą, netgi seniūno pareigų (kurios iš esmės tebuvo visuomeninės) garbingumą.

Pirmieji išrinkti savivaldos komitetai dar nepasižymėjo partijų gausa, tačiau maždaug nuo 1921 m. išaugo partijų įtaka valsčių taryboms ir valdyboms, ypač krikščionių demokratų partijos svarba. Kai kurių valsčių tarybose buvo beveik vien krikščionių demokratų rėmėjai. Tad nenuostabu, kad dominavę iki 1926 m. vasaros krikščionys demokratai ir aktyviausi rėmėjai – parapijų klebonai – tapo ryškia opozicija liaudininkams, kurie kartu su socialdemokratais ir lenkų tautine mažuma Lietuvos vairą pakreipė kairėn, tiek vėliau dešiniau Lietuvą pasukusiems tautininkams.

Po išorine kaimiška provincijos ramybe, masiniu šventiškumu ir darbščia kasdienybe po 1927 metų tik pavieniai atsiminimai ar policijos pranešimai berodo virusias aistras tarp tautininkų ir liaudininkų, kunigų, socialdemokratų, lenkininkų ar tiesiog gero valdininko vardo gadintojo, tarp voldemarininkų su tautininkais, socialdemokratais, lenkininkais ir beveik visais kitais, tarp krikščionių demokratų su socialistais ir kitais bedieviais, liberalais ir šiaip modernistais, tautininkais ir panašiais į juos, nacionalines idėjas kėlusiais aukščiau bažnyčios bokštų, tarp lietuvių ir lenkų, žydų, rusų ir kitų svetimtaučių, bet ne svetimšalių, tarp artimiausių Bažnyčiai katalikų ir vis rečiau jose besilankančių ar net pirmųjų laisvamanių, tarp vyrų ir moterų ir kitų vyrų, besivaržančių seniūnijos sueigoje ar traktieriaus užstalėje, tarp vaikų ir tėvų, su mokytojais ir su kitais vaikais...

Ryškėja didesnė valstybės įtaka savivaldybėms, ateinanti per Vidaus reikalų ministeriją, nurodant iki kada visiems gyventojams suręsti ir žaliai

[1] „Savivaldybių darbo sąlygos" // Savivaldybė, 1928, nr. 3, p. 2.

nudažyti tvoras, pasistatyti tualetus, nugriauti avarinės būklės statinius ir t. t. 1931 m. Trakų apskrityje įvedus privalomą pradinį mokslą, suformuotas tankus mokyklų tinklas, visuomenė palaipsniui tapo raštinga. Mokyklose, bažnyčiose ir viešajame gyvenime įsitvirtino lietuvių kalba. Įdiegta efektyvi valdymo ir teisėtvarkos sistema, nuo kurios prasižengęs lietuvis atsipirkdavo pasėdėdamas parą arba tris valsčiaus areštinėje, o žydas – baudą sumokėdamas pinigais. Kaišiadorys garsėjo ir mėgstančiais ieškoti teisybės, todėl Kaišiadorių apylinkės teismo kiemas buvo pilnas žmonių.

Tačiau grįžkime prie savivaldybių ir savivaldybininkų. Dažniausiai paprastiems žmonėms net valsčiaus raštininkai atrodė „dideli ponai“, turintys bent dalelę tos valdžios aureolės, kurią matyti juos įpratino ilgametė carinės Rusijos priespauda ar trumpalaikė, bet arogantiška ir be užuojautos žmogui kaizerinės Vokietijos administracija. Paprasto provincijos žmogaus akimis Lietuvos prezidentas tapo lyg savu karaliumi, atsistojusio vietoje svetimšalių užkariautojų – caro ir kaizerio, o vietinis seniūnas – tapo savu išrinktuoju, galinčiu ne tik varginti prievolėmis, kaip ankstesnių laikų *starosta*, bet ir padėti kasdienybės varguose.

Turtingesni žmonės buvo kitaip vertinami, tačiau negalime sakyti, kad į seniūnijų, valsčių ar apskrities tarybų bei tarnautojų pareigas iškildavo tik turtingesnieji. Taip, iš tiesų buvo pavyzdžių, kad pirmuoju apskrities viršininku tapo V. Mongirdas, valdęs dvarą su daugiau nei 400 dešimtinių žemės ir dar prisidurdavęs iš privačios gydytojo praktikos ar žuvininkystės, arba Žaslių, Žiežmarių, Kruonio viršaičiai. Tačiau kai kur kaip tik mažiau žemės turėję tapdavo valsčių vadovais. Pavyzdžiui, 1921 m. Semeliškių viršaitis ir valsčiaus tarybos pirmininkas teturėjo po 3 dešimtines žemės (kai kuriose Lietuvos vietose tiek žemės turėję jau galėjo gauti ir beturčio liudijimą, kad galėtų nemokamai gydytis), nors taryboje šalia jų buvo ir tokių, kurie valdė po 50 dešimtinių. Taigi, išrinktojo statusą lėmė ne tik jo turtingumas, bet ir kitos savybės. Pavyzdys gali būti jauno ir nestambaus ūkininko Juozo Valasevičiaus iš Būtkiemio kaimo politinė karjera. Išėjęs politinės veiklos „pradžiamokslį“ 1919 m. Būtkiemio kaime, 1920 m. jis jau atstovavo Kruonio valsčiui apskrities taryboje ir netgi tapo Trakų (Kaišiadorių) apskrities tarybos pirmininku.

Taigi, naujojoje Lietuvoje, skirtingai nei už Vievio, už demarkacinės linijos likusioje Lenkijoje, išrinktu aukštoms pareigoms galėjo būti ir nekilmingas, ir dar nepraturtėjęs. Bendruomenė renkamuosius vertino pagal

darbštumą, pasitikėjimą, geranoriškumą, o aukštesnė valdžia – pagal raštingumą, ištikimybę valstybei, lojalumą, tinkamumą pareigoms, moralę.

Abstrakčiai žvelgdami į gyventojų išrinktą vietinę valsčiaus savivaldybę galime matyti ir vertikalią valdžios prizmę (kai nuo seniūnų ir jų padėjėjų per seniūnijos ir valsčiaus atstovus pasiekiama apskrities taryba), ir horizontalią (kai kiekvienoje seniūnijoje gyvena ir veikia kaip oficialūs savivaldybininkai seniūnas ir seniūno padėjėjas bei seniūnijos atstovas valsčiaus taryboje, kurie visi atstovauja savo bendruomenei). Kadangi didesni miesteliai turėjo po dvi seniūnijas, taigi, pavyzdžiui, Žasliuose po 1934 m. rinkimų be valsčiaus tarnautojų (viršaičio, sekretoriaus, raštininkų) gyventojai dar galėjo tiesiog gatvėje susitikti ir su reikalais kalbinti savo išrinktus seniūnus Vincą Baublį arba žydą Solomoną Manusevičių, jų padėjėjus Adolfą Matkevičių arba Motelį Šmidtą, taip pat savo išrinktus atstovus į Žaslių valsčiaus tarybą Joną Šimkūną arba Leibą Magidą. Be to, nuo Žaslių valsčiaus tarybos išrinkti apskrities tarybos nariai Jonas Šimkūnas ir Adolfas Baumila su viršaičiu Jonu Lukoševičiumi žasliečių keliamus klausimus galėjo perkelti ir į apskrities politinį lygmenį.

Žvelgiant iš tolimesnės laiko perspektyvos taip pat galima matyti, kad visa vietinė valdžia buvo renkama iš vietoje gyvenančių ir tarnaujančių žmonių, kurie buvo glaudžiai susiję su bendruomene ne tik švenčių metu, bet ir kasdienybėje. Kad vietinei bendruomenei suteiktos ne tik pareigos ir prievolės, bet ir iniciatyvos bei sprendimo teisės. O vietinės bendruomenės, netgi teturėdamos menkus išteklius, bet pačios keldamos iniciatyvas, prisiimdamos jų įvykdymo įsipareigojimus bei rūpesčius, nelaukdamos malonės iš aukščiau – sukūrė naująją realybę, kurią iš laiko perspektyvos galima vertinti kaip greičiausius ir būtiniausius civilizacinius pokyčius, kurie kada nors yra buvę Trakų apskrityje.

Iki tol tarnautojo perkėlimas dirbti į Trakų apskritį buvo vertinamas kaip bausmė, nes šis regionas buvo gerokai atsilikęs nuo kitų Lietuvos vietų tiek ekonomine, tiek ir kultūrine prasme. Todėl vargu ar galėjo sutikti bent kiek labiau prasilavinusį ar ko nors Lietuvoje pasiekusį žmogų, iškilusį prastose Trakų apskrities žemėse. O tarpukario metais net ir kardinolu užaugti galėjo svajoti beveik kiekvienas, kad ir žasliečių ūkininkų Sladkevičių sūnus, o prezidentu – kad ir kaišiadoriečių tarnautojų Brazauskų vyresnėlis.

Tai buvo laikas, kai kiekvienas vaikas užaugęs svajojo vaduoti Vilnių ir Trakus, kurie buvo užimti Lenkijos. Trakų apskrities vardas tebuvo nominalus. Faktiškai tai buvo dar Pirmojo pasaulinio karo metais vokiečių administracijos sukurtos Kaišiadorių apskrities tęsinys, kuriai Trakų vardas

suteiktas pabrėžiant Lietuvos teisių neatsisakymą į okupuotus Trakus (kaip ir į Vilnių).

Teisingiausia būtų sakyti, kad 1918–1940 m. tai buvo Kaišiadorių apskritis, nors ir skleidusi fantasmagorišką Trakijos idėją (pirmiausia – per visose valdiškose iškabose skelbiamą Trakų apskritį, kurioje nebuvo pačių Trakų, per didžiųjų kunigaikščių Kęstučio ir Vytauto, kunigaikštienės Birutės istorinio kulto palaikymą, Trakų pilies vaizdinių ir netgi painios J. Basanavičiaus lietuvių kilmės iš trakų-frygų teorijos platinimą), tačiau realybėje įkūnijusi naujojo Lietuvos valstybingumo programą. Šiai programai buvo būdinga lietuviškos kultūros iškilimas (pirmiausia – lietuvių kalbos dominavimas valdiškose įstaigose ir viešajame gyvenime), materialinės gerovės augimas (ne tik verslo ir prekybos įmonių savininkų, bet ir ūkininkų, o dar labiau valstybinių įstaigų tarnautojų, kurie iš pagarbos jiems netgi vadinti kultūros darbininkais), augantis lygiateisiškumas, demokratijos pagrindai (jeigu demokratiją tapatintume ne tiek su partijomis, kiek su bendruomenėmis, ne su atstovavimu partijoms ir jų veikėjams, o bendruomenėms), nacionalinis patriotizmas ir pasididžiavimas valstybe, visuotinis ir privalomas švietimas, administracijos efektyvumas, gydytojas kiekviename valsčiuje, teisingumas teisme, tvarka policijoje, nebeklimpstantys ir lygūs keliai bei kiti „kultūriškos“ ir vis labiau civilizuotos valstybės požymiai.

Geriausias greitų Lietuvos pokyčių įrodymas buvo Lietuvos–Lenkijos pasienio gyventojų įvertinimas – Lietuvos pusėje gyvenimas buvo trigubai geresnis! O juk 1918 metais ir vėliau lenkų propaganda skelbė, kad neraštingi ir vyžomis apsiavę lietuviai patys nesusitvarkys. Todėl kai 1939 metais kraštas atiteko Lietuvai – Trakuose žmonės gąsdinosi, kas bus, kai iš Lietuvos ateis „ubagų valdžia ir driskių kariuomenė“? O kai lietuviai patraukė lankyti Lietuvai perduotų Trakų – „propagandistai“ bandė aiškinti, kad tie dideli ir gražūs autobusai – tik pasiskolinti iš prancūzų, o gražiai apsirengę, batais apsiavę, per žiūronus besidairantys ir fotografuojantys turistai – taip aprengti tik akių dūmimui. Nes kurgi girdėta, kad mužikas mokėtų fotoaparatu naudotis! Per daug lietuvių keliautojai nebeatitiko nei 1918 metų realybės, nei susikurtų ideologinių vaizdinių.

Trakų (Kaišiadorių) apskrityje tarp įstaigų ir organizacijų pastebimos lyderės visuomeniniame gyvenime buvo valsčiaus savivaldybės, pradžios mokyklos, šaulių sąjungos būriai. Valsčiaus savivaldybės administracijos vaidmuo, kuriai teko rūpintis beveik visomis gyvenimo sritimis, nors jos finansinės galimybės (netgi valsčiaus įstaigos ir administracijos išlaikymo) iš esmės priklausė nuo valsčiuje surenkamų mokesčių, pirmiausia ūkininkų

mokamų žemės mokesčių. Didžiulė šiuolaikinei visuomenei būtinų pertvarkymų ir paprasčiausio fizinio darbo našta gulė ant pačių gyventojų pečių (pavyzdžiui, trumpalaikės ir ilgalaikės prievolės, tokios kaip kelių tvarkymas, vietinių mokyklų aprūpinimas).

Žmonės išgyveno daug sunkumų, tačiau, nepaisant to, tarp dviejų pasaulinių karų (ypač vadinamaisiais „Smetonos laikais“) įvyko žymūs ir teigiami pokyčiai. Net atokių vietovių gyventojai galėjo didžiuotis esą dalimi tautos ir valstybės, kuri sugebėjo ir susigrąžinti garbingą praeitį, ir pastebimai sparčiai kurti pažangesnę ir teisingesnę ateitį.

Tarpukario metais pagrindiniu Trakų apskrities gyventojų traukos centru tapo Kaišiadorys. Kaišiadoryse buvo geležinkelio stotis, iš kurios puošniau pasirėdę vieni traukdavo į laikinąją sostinę – Kauną, o kiti pasilikdavo pasižmonėti perone, tapusiame miestelėnų pasivaikščiojimo taku. To meto kaišiadorietišką gyvenimą galime pamatyti Antano Garšvos akimis, pasiskaitę Antano Škėmos romaną „Balta drobulė“.

Iš tolimiausių apskrities kampų (Kazokiškių, Vievio, Semeliškių ir kitur) atvažiavę ūkininkai prie stoties esančiame supirkimo punkte galėjo priduoti nušertą paršą, galėjo gautus litus čia pat išleisti vietiniuose restoranėliuose ar parduotuvėse. Kaišiadoryse buvo keli nedideli restoranai, viešbučiai, kino teatras. Iš viso 1937 m. mieste buvo net 76 prekybinės ir 37 pramonės įmonės, iš kurių viena didžiausių buvo AB „Klijus“, taip pat A. Dancigo žibalo, druskos ir deguto sandėliai, tepalų dirbtuvė, A. Zilberkveito gazuotų gėrimų dirbtuvė ir alaus urmo sandėlis, V. Skudzinsko garinis malūnas ir kitos įmonės. Geležinkelio stoties rūmuose kasdien, netgi šventadieniais, veikė paštas, telegrafas ir telefonas. Kaišiadoryse, nors ir nedideli, tačiau kiekvieną pirmadienį ir penktadienį vykdavo turgūs (didesni vykdavo Žiežmariuose, Žasliuose ir ypač Jonavoje).

Didelio dėmesio sulaukdavo ir Kaišiadoryse vykę atlaidai, nes nuo 1926 m. čia buvo vyskupijos centras su naujai 1932 m. pastatyta katedra ir puošniais istoristinio stiliaus vyskupijos kurijos rūmais, kuriuose rezidavo vyskupas Juozapas Kukta. Šimtą metų vyskupo nematę buvusios Vilniaus vyskupijos gyventojai Kaišiadorių vyskupą bent po porą kartų iškilmingai sutikinėjo ir savo parapijose.

Kaišiadoryse buvo valsčiaus ir apskrities savivaldybių administracijos, nuolat rinkdavosi Kaišiadorių valsčiaus taryba ir Trakų apskrities taryba. Bažnyčios aikštėje 1933 m. pastatytuose dviejų aukštų mūriniuose Trakų apskrities savivaldybės rūmuose įsikūrė apskrities valdyba, apskrities viršininkas, pasienio policijos Trakų baro viršininkas, apskrities policijos vadas,

veikė Lietuvos banko Trakų skyrius. Trakų apskrities viršininku ilgiausiai dirbo Juozas Merkys (nuo 1930 m.), kuris taip pat buvo ir apskrities valdybos pirmininkas, vadovavęs ilgamečiams ir veikliems valdybos nariams Antanui Ratkevičiui ir Zigmui Šimašiui, buhalteriui Pranui Ambrozevičiui bei kitiems.

Be to, kaip apskrities centre, Kaišiadoryse buvo įsikūrę ir daug kitų įstaigų bei pareigūnų. Su apskrities viršininku įtaka ir atsakomybe dalinosi Trakų apskrities karo komendantas (nuo 1933 m. – pulkininkas leitenantas Vladas Žutautas), pasienio policijos Trakų baro viršininkas (Adomas Virbalis), kurių pirmaeilis rūpestis buvo pasienis su Lenkija. Čia ir po 1923 m. pasibaigusių mūšių pasiliko nuolatinė karinė parengtis. Apskrities policijai nuo pat 1919 m. vadovavo Kostas Bajoras, vėliau – Jonas Šostakas, Petras Mačinskas.

Trakų apskrities gydytojas jau nuo pat 1918 m. pabaigos buvo Petras Žilinskas, besirūpinęs visos apskrities sanitarija. Trakų apskrities ligoninėje nuo 1922 m. ligoninės vedėja ir gydytoja buvo Adelė Ivickaitė-Mazurkevičienė. Ilgus metus apskrities veterinarijos gydytojas buvo Pranas Lapatinskas, Kaišiadorių miškų urėdijos urėdas – Povilas Malvica, o Trakų urėdijos urėdas (kurios centras buvo Bačkonyse) – Juozas Mičiulis.

Nuo 1924 m. aukštesniam išsilavinimui duris pravėrė Kaišiadorių vidurinė mokykla (pirmasis direktorius – Aleksandras Osmolskis), o nuo 1937 m. – gimnazija (su pasišventusiu jos direktoriumi Domu Kalveliu). Nuo 1926 m. stalių amato mokė amatų mokykla (vadovaujama teatrališkojo Antano Škėmos).

Kaišiadoryse buvo ir daug kitų įstaigų, kurių tarnautojai keitėsi dažniau ir neįleido tokių gilių šaknų – Trakų apskrities žemės tvarkytojas, Trakų apskrities mokyklų inspektorius, Kaišiadorių valsčiaus policijos nuovada, Kaišiadorių apylinkės teismas, Lietuvos banko Trakų skyrius, apskrities inžinierius, agronomas, viešoji biblioteka ir t. t.

Čia buvo bandymų ir muziejumi įprasminti laikinąją Trakijos sostinę, tačiau kunigo Nikodemo Švogžlio-Milžino 1928–1929 m. pastangos su skautų muziejumi, tiek Juozo Petrulio gimnazijos būrelio „Thracia“, tiek ir apskrities tarybos 1936 m. nutarimas Kaišiadoryse įkurti Trakų apskrities muziejų nuėjo perniek...

Ši knyga apie Trakų (Kaišiadorių) apskrities savivaldą nėra užbaigta. Iš vienos pusės – reikėjo suspėti į gražų Lietuvos nepriklausomybės ir Kaišiadorių savivaldos šimtmečio jubiliejaus minėjimą, kol skaitytojai neišsivaikščiojo į kitų metų šventes. Iš kitos pusės dėl to, kad medžiagos apie

1918–1940 metų šio regiono savivaldybininkus ir jų veiklą yra tiek daug, kad jiems apibendrinti reiktų dar kelerių metų. Ši knyga – tai pirminių to meto dokumentų atspindys, o ne istoriografinis tyrimas. Vienoje knygoje netilptų ir atskirų temų istorijos – mokyklų, sveikatos apsaugos, kelių tiesimo ir nuolatinio taisymo, visuomeninio ir kultūrinio gyvenimo ir t. t. Viena iš užbaigtumo sąlygų yra ir aprašytų laikų herojų bei jų palikuonių, liudininkų, amžininkų, tyrinėtojų reakcija ir atgalinis ryšys. Šioje knygoje panaudotos apskrities viršininko Merkio, apskrities valdybos nario Šimašiaus, policijos vado Bajoro, Žiežmarių viršaičio Jacinavičiaus, Semeliškių viršaičio Stosiūno, Žaslių viršaičio Čiulados, Rumšiškių viršaičio Zarecko šeimų fotografijos. Jos turi kuo didžiuotis, kaip ir dauguma kitų, kurie suras savo artimųjų veidus ir vardus šioje knygoje.

Noriu padėkoti prie knygos rengimo prisidėjusiems Kaišiadorių muziejaus kolegoms – tarp gausių prieškario fotografijų nepasiklysti padėjusiai vyr. fondų saugotojai Nijolei Adukonienei, jau iki knygos išleidimo bent porą kartų ją perskaičiusiai Jūratei Jonaitytei, padėjusiai nepalikti klaidų, taip pat Rugilei Grendaitei, parengusiai tarybų susirinkimų protokolų santraukas, redaktorei Jūratei Lakštauskienei, maketuotojams Tautvydui Majauskui ir Laura Inei, recenzentei dr. Aistei Lazauskienei.

Dėkoju Lietuvos muziejams ir archyvams, pasidalinusiems savo fonduose saugomomis Trakų apskrities savivaldybių fotografijomis – Kauno miesto muziejui, Kauno IX forto muziejui, Lietuvos aviacijos muziejui, Lietuvos liaudies buities muziejui, Lietuvos nacionaliniam muziejui, Lietuvos švietimo istorijos muziejui, Nacionaliniam M. K. Čiurlionio muziejui, Šiaulių „Aušros“ muziejui, Lietuvos literatūros ir meno archyvui, taip pat „Onuškio“ monografijos sudarytojai Živilei Driskiuvienei, Lietuvos centriniam valstybės archyvui, kuriame saugomi ir knygoje panaudoti dokumentų fondai.

Didysis karas (1915–1918 m.)

1914 m. kilęs pasaulinis karas, kuris buvo vadinamas Didžiuoju karu, išjudino Europą, ne tik griaudamas ją krauju ir ugnimi, bet ir keisdamas tautų likimus bei šalių politines teritorijas.

Vos prasidėjus karui ir jam dar nepasiekus Kaišiadorių A. Žmuidzinavičius aprašė gyventojų būklę: „Žasliai. Yra vaikų našlaičių (6), kurių tėvai paimti karan, motinos gi mirė. Be to dar yra didelis skaičius vaikų, reikalaujančių šiokios ar tokios globos. Reikalinga prieglauda. Prie daugiau nukentėjusių reikia priskaityti Steikunų dvarą. Kaišedorio parapijoje nukentėjo kaimai: Gudena, Kiemeliai, Jotkainys ir pats miestelis. Kaisedoryj būtinai reikalinga vaikams prieglauda. Parapijoj lig šiol dar yra, kiek suskaityta, 13 šeimynų, iš viso 50 žmonių pabėgėlių iš Suvalkijos ir kitų vietų <...> Kruonio parap. dėlei aukščiau paminėtų priežasčių bus nedatekliaus sėklų pavasaryj ir tuojaus reikalauja pašaro gyvuliams. Darsūniškių par. paimta ar sunaikinta daug žmonių turto: Užgirėlio (labai), Osiskio, Sekiunių, Kuodiskės, Andriūnų, Margų, Keršių, Atmainos kaimuose ir Darsūniškių miestelyje. Tuose kaimuose išnešta kuo ne visas šienas, sukurinta daug nekultų javų ir tvorų, išplėšta bičių, iškasta bulvių ir daržovių. Žmonės už niekus pardavinėja gyvulius ir arklius – nėr kuo šerti.“[2]

1915 m. vasaros pabaigoje karo veiksmai nuo Kauno pusės atsirito ir iki Kaišiadorių apylinkių. Dalis gyventojų artėjant frontui, raginami ir verčiami carinės kariuomenės bei valdininkų, traukėsi į Rusiją. Rugpjūčio mėnesį carinės Rusijos kariuomenė traukėsi per Kaišiadorių apylinkes. Gyventojai traukėsi kartu su ja arba slapstėsi su savo manta ir gyvuliais.

---

[2] „Lietuvių Draugijos nukentėjusiems del karo šelpti“ // Viltis, 1915 m. vasario 7 d., nr. 30, p. 2.

Kaišiadorių apylinkės 1916 m. (fragmentas iš „Zusammendruck der 8. Armee“. 1916).

1915 m. rugsėjo 7 d. laikraštis „Viltis“ rašė, kad „Žaslių, Vievio ir kitų apylinkių pabėgėliai apsistoję miškuose palei Vilnių, kiti gi gavo prieglaudas ir pačiame Vilniuje. Pabėgėlių padėjimas apverktinas: prasidėjus rudens šalčiams ir lietums moterys ir ypač vaikai, peršalę, peršlapę, serga ir miršta.“[3]

Vykstant karo veiksmams sklandė įvairūs gandai. Pavyzdžiui, „Vilties“ laikraštyje buvo rašoma, kad mūšių metu atsitiktinai nuo kulkos žuvo Kaišiadorių klebonas kun. A. Varnas, o „apie kun. Juozą Būčį, Gegužino kleboną, eina irgi visokių paskalų. Kalbama, kad buvęs vokiečių nužudytas ir štai dėl ko. Vokiečiai, pastebėję sodiečius, norėjusius šieno stirtą padegti, paklausę jų, kas liepęs taip daryti. Jie pasakę, kad klebonas. Kita žinia sako, kun. Būčį radę nužudytą pirma vokiečių atėjimo. Lauksime tikresnių žinių, gal neužilgo sužinosime.“[4] Štai kaip 1915 m. spalio mėnesį rašė pats Kaišiadorių klebonas kun. A. Varnas: „Aš esmi sveikas, linksmas ir gyvas“, tarsi patvirtindamas, kad karo metu skraido ne tik kulkos, bet ir gandai. Kun. A. Varnas laiške vyskupui aprašė ir kitų aplinkinių parapijų būklę ir karo padarytus nuostolius 1915 m. rugpjūčio mėnesį:

„Turiu laimę karo viesulai prašvilpus pranešti Jūsų Ekscelencijai apie likimą Kaišiadorių bažnyčios, jos parapijonų ir mano. Aš esmi sveikas, linksmas ir gyvas; iš savo klebonijos nei valandėlei nebuvau pasišalinęs; per 10 valandų išbuvau tarp granatų, bet Visagalis mane sveiką ir nepaliestą išlaikė.

Mano globai pavestoji bažnyčia su visais bažnytiniais daiktais ir triobesiais išliko čielibėje, tiktai viena granata užkliuvo klebonijos stogan ir pramušė nedidelę skylę, kurią 20-čiu gontų lengvai galima bus užlopyti. Nuo fabrikos naujai statomos bažnyčios kareiviai nunešė visas lentas, visus murlatus, krekles, geruosius medžius, paėmė keturis tūkstančius plytų, pagadino sądelį, sukūreno Kaišedorių parapijinių kapinių ir Vilkiškių koplyčios tvoras – taigi padarė nuostolių ant 6080 rublių, pinigų neužmokėjo, tiktai išgavau nuo valdžios dokumentą, kad virš minėtą medegą pajėmė vokiečiai karo reikalams ir pinigų nemokėjo.

Kaišedorysna vokiečiai įnėjo 22. VIII sulyg naujojo stiliaus 4-se valandose po pietų. Pamaldas bažnyčioje laikau kasdiena; mano bažnyčioje vokiečiai nenakvojo, Dievas man padėjo nuo to apsiginti. Mano parapijonai sodiečiai beveik visi paliko namie, iki šiolei dar nėra kokių 15 šeimynų; geležinkeliečiai ir iš miestelio beveik visi išvažiavo Rusijon. Sodžiai Juodkonys ir Kiemeliai per pusę išdegę; Vilkiškiose, Vilionyse ir Mižuonyse sudegė tiktai

[3] „Karas Lietuvoje“ // Viltis, 1915 m. rugsėjo 7 d., p. 1.
[4] „Karas Lietuvoje“ // Viltis, 1915 m. rugsėjo 14 d., p. 1.

po dvi–tris gryčias ir po du–tris klojimus. Šitos visos triobos sudegė nuo šovinių; visi dvarai, folvarkai ir okolicos liko nesudegę. Dabar paduotu Jūsų Ekscelencijai tikras žinias apie kitas parapijas iš mūsų kampelio, ką esmi matęs savo akimis arba girdėjęs nuo kaimynų kunigų. Žasliuose pasiliko abudu kunigai ir naujai įšvęstas kunigas Michnievičius, bažnytinės triobos visos čielos; bažnyčios – gi labai apdaužyti bokštai, sienoje išmuštos dvi skylės, visų langų stiklai išdaužyti – pataisymui bažnyčios reiks 12–15 tūkstančių rublių; pamaldas laiko bažnyčioje; Žaslių miestelio puse išdegus. Žiežmariuose abudu kunigai tebėra; bažnytinės triobos visos sveikos; miestely nei viena trioba nesudegė. Kruonyse, Darsūniškėje, Kalviose, Kietaviškėje tebėra kunigai; bažnyčios ir triobesiai sveiki išliko. Paluomenėje tebėra kunigas; bažnyčia ir triobesiai sveiki, bažnyčioje per penkias dienas buvo vokiečių ligonbutis. Giegužino senoja ir naujoja bažnyčios teiposgi ir jų triobesiai išliko čielybėje, klebonas sveikas ir gyvas jau sugrįžo savo parapijon.“[5]

Atsitokėjęs nuo karo veiksmų, po poros mėnesių, Kaišiadorių klebonas suskaičiavo ir surašė materialinius Kaišiadorių parapijai 1915 m. okupantų padarytus nuostolius:

„Vokiečių padaryti nuostoliai:

1. Sugadino šiaudinį stogą nuo <...> ir malkinės (virš 50 rb.).
2. Sulaužė ir sudegino medinę tvorą prie klebonijos 100 sieksnių ilgio (už 100 rb.).
3. Plytų fabrike sugadino 190 tūkst. nedegtų plytų (už 2850 rb.).
4. Nuo statomos bažnyčios paėmė 20 tūkst. gerų plytų (už 600 rb.).
5. Paėmė gesintų kalkių 500 pūdų (už 250 rb.).
6. Puspl yčių ir kieto balasto 25 vežimus (už 25 rb.).
7. 925 lentas (už 1850 rb.).
8. Visus murlotus 100 vnt. (už 1000 rb.).
9. Rąstus ir stulpus (už 2575 rb.).
10. Sunaikino medinį sandėlį (už 375 rb.).
11. Sudegino 2 kub. m. beržinių malkų (už 70 rb.).
12. Sulaužė ir sudegino visą medinę Kaišiadorių kat. par. kapinių tvorą (už 315 rb.).
13. Sudegino visą aptvėrimą prie Vilkiškių koplyčios, sudraskė kai kuriuos paveikslus, ištampė visas žvakes, gražų tiulį nuo altoriaus ir pagalvėlę; iš namelio prie koplyčios išmušė langus ir išnešė kušetę ir suoliukus (už 195 rb.).

---

[5] Kaišiadorys: Didžiojo karo pėdsakai (1915–1918 m.) / sud. O. Lukoševičius. – Kaišiadorys, 2015. – P. 8.

Kietaviškių apylinkės 1916 m. (fragmentas iš „Zusammendruck der 8. Armee“. 1916).

Kruonio apylinkės 1916 m. (fragmentas iš „Zusammendruck der 8. Armee“. 1916).

Semeliškių apylinkės 1916 m. (fragmentas iš „Zusammendruck der 8. Armee“. 1916).

Vievio apylinkės 1916 m. (fragmentas iš „Zusammendruck der 8. Armee“. 1916).

Rusų kariuomenės padaryti nuostoliai:

1. Nuo plytų fabriko ir iš miško sudegino ir ištampė apkasų ir tiltų įrengimui 20 kub. sieksnių medienos (už 700 rb.).

Viso Kaišiadorių kat. bažnyčiai padaryta nuostolių už 10 955 rb. Įrodymu gali tarnauti vokiečių k. rašyti rašteliai, išduoti vokiečių karinės valdžios.“[6]

Atskirame akte klebonas surašė ir Kaišiadorių klebonijai vokiečių padarytus nuostolius:

„1. Paėmė visą šieną 270 pūdų (už 246 rb., 50 kap.).
2. Nuganė visas avižas ir miežius (už 150 rb.).
3. Nuganė nešienauto šieno 2 dešimtines (už 30 rb.).
4. Iškasė 6 bačkas bulvių (už 50 rb.).
5. Paėmė kopūstų, morkų, burokų, runkelių (už 50 rb.).
6. Sudegino 2 kub. sieksnius skaldytų malkų (už 80 rb.).
7. Ištempė geležinius kibirus, stiklines, peilius, šakutes ir kt. indų (už 56 rb.).
8. Užmušė 16 vištų (16 rb.).
9. Užmušė nušertą meitėlį (už 60 rb.).
10. Paėmė bričką su geležinėmis ašimis (už 150 rb.).
11. Paėmė dvivamzdį šautuvą (už 20 rb.).

Viso: 914 rb. 50 kap.

Įrodymas – vokiškai rašyti rašteliai, išduoti karinės vok. valdžios.“[7]

Kai po karo (1920 m.) valsčių savivaldybės surašinėjo karo metu padarytus nuostolius, Kaišiadorių valsčiuje suskaičiuota, kad visame valsčiuje sudeginta ir sugriauta: gyvenamųjų trobesių – 105, tvartų – 198, kluonų – 50, klėčių – 41[8].

Žiežmarių valsčius suskaičiavo, kad karo metu valsčiaus teritorijoje sunaikinta 200 trobesių, be to, „karo laike mūsų valsčiuje tapo sunaikinta plytų dirbtuvės 2 ir 1 lentpjautuvė. Dėl to, kad vokiečiai visus aparatus susiėmė savo reikalams[9].

Kaišiadorių valsčiaus Smilgių kaime užaugusi Janina Ivoškaitė prisiminė:

„Mama pasakojo, kad jos ir tėvo šeimos su dauguma kaimo gyventojų,

---

6 Kaišiadorių vyskupijos kurijos archyvas. Byla „I pasaulinio karo nuostoliai Kaišiadorių parapijoje“.

7 Kaišiadorių vyskupijos kurijos archyvas. Byla „I pasaulinio karo nuostoliai Kaišiadorių parapijoje“.

8 LCVA. F. 377, Ap. 7, B. 240, L. 270.

9 LCVA. F. 377, Ap. 7, B. 240, L. 274.

reikalaujant rusų kareiviams, traukėsi į Rusijos gilumą. Pasiekė Ašmeną. Kai frontas pasitraukė, galima buvo grįžti atgal. Kelyje į namus iš tėvo mamos atėmė arklį – senelis su vyriausiu sūnumi Kaziu buvo emigravęs į Ameriką <...> Prasidėjo ypač sunkūs laikai – trūko duonos, reikėjo pradėti statyti namus“. Dauguma Smilgių kaimo sodybų sudegė – iš 48 liko tik 8[10].

Pirmojo pasaulinio karo metų įvykius aprašinėjo Kaišiadorių valsčiaus Beištrakių kaimo gyventojas Simonas Geronaitis (1848–1942), kuris nedaug teturėdamas žemės dar užsiėmė staliaus darbais. Visada turėdavo už ausies užsikišęs pieštuką, kuriuo užsirašinėjo kiekvienos dienos įvykius. Turėjo prirašęs daug sąsiuvinių, tačiau jie sudegė Antrojo pasaulinio karo pabaigoje (1944 m. liepos mėnesį Beištrakių apylinkėse intensyvūs mūšiai vyko apie 10 dienų). 1915 m. rugpjūčio 8 d. (pagal senąjį kalendorių) Simonas Geronaitis užrašė: „Karo pradžioje Rusija paėmė bilietnikus, arklius; ėmė ir karves, reikalavo požertvovanijos pinigų, kailių ir marškonių rūbų. Pakol buvo Rusija Germanijoj, tolei buvo žmonių širdys vietoj. O kai germanai sugrąžino atgal Rusiją, tada daugelis žmonių nusigando. Prieš atėjimą germanų visi išvažiavo iš namų, daugelis susikavojo miškuose, o kiti nuvažiavo in Rusiją ir dabar tenai. Žmonės apturėjo daug nuostolių. Germanai šeria, kloja rugius arkliams po kojų, avižas šienauja, bulves kasa po daržus – tą ima, kas jiems patinka. Kone visas vištas išmušė. Kūrena ugnis atšlaimuose, skerdžia kiaules, aveles šaudo ir karves pjauna. Arklius ir vežimus nuo žmonių ima. Kam duoda kortelę, kam ir ne, arba duoda dėl juoko. Rugius sėjoms slapčia iš ryto anksti ir vakare vėlai, o dieną nemožna buvo. Nuo tos dienos spakainumo niekas neturėjo.“[11]

Kaizerinės Vokietijos kariuomenės stumiami carinės Rusijos kariai nuo Kauno traukėsi link Vilniaus. Kartu su jais buvo evakuojamos ir įstaigos, įmonės, vertybės. Pavyzdžiui, iš daugumos bažnyčių nuimti ir į Rusiją išgabenti varpai.

Beveik nežinoma atsiminimų, kuriuos apie karo veiksmus šiose apylinkėse būtų užrašę patys kariaujantieji. Lietuvio A. Gintnerio, kuris tarnavo Rusijos kariuomenėje tiltų statytoju, atsiminimuose užfiksuotas pasakojimas, kaip vokiečių dalinys persikėlęs per Neries upę ties Gegužine ruošėsi traukti link Kaišiadorių geležinkelio, o rusų batalionas jį surado miškuose. Pora vokiečių tuomet žuvo, kiti paimti į nelaisvę. Su jais buvęs vienas žy-

---

[10] Janina Ivoškaitė. Prisiminimai ir faktinių įvykių aprašymai apie gimtąjį Smilgių kaimą. – Vilnius, 2012 [rankraštis].

[11] Gustaitis R. Kaišiadorių rajono gyvenviečių žinynas. – Kaišiadorys, 2001. – P. 139.

Žaslių apylinkės 1916 m. (fragmentas iš „Zusammendruck der 8. Armee“. 1916).

Žiežmarių apylinkės 1916 m. (fragmentas iš „Zusammendruck der 8. Armee“. 1916).

das (greičiausiai Gegužinėje gyvenęs Naftalis, pristatęs vokiečiams maisto) buvo sušaudytas[12].

Fronto linijoje vyko mūšiai ir daugelyje kaimų liko palaidoti žuvę kariai. Pagal 1921 m. surinktus duomenis Kaišiadorių valsčiuje vien Palomenės apylinkėse buvo šie Didžiojo karo karių palaidojimai: Miežonių kaime – palaidoti 2 žmonės (1 – Domininko Tomkaus laukuose, neaptvertas kapas užėmė 3 aršinus ilgio ir 2 aršinus pločio žemės, kapą prižiūrėjo Miežonių kaimo gyventojai; 1 – Antano Ambrazo laukuose); Paliepio vienkiemyje – 1 žmogus (valstybiniame miške, kuris anksčiau priklausė grafui Tiškevičiui, kapas buvo aptvertas, jį prižiūrėjo miško eigulys Bagdanavičius); Krušonių dvare – 16 žmonių (Justino Strumilos laukuose, aptvertos kapinės užėmė 6 sieksnius ilgio ir 3,5 pločio, prižiūrėjo Krušonių dvaras); Smilgių kaime – 14 žmonių net dešimtyje skirtingų vietų (2 – Kazio Ivoškos laukuose, 1 – Stasio Taparausko laukuose, 1 – Kazio Ivoškos laukuose, 2 – Miko Ivoškos darže, 3 – Stasio Vasiliausko darže, 1 – Domininko Ivoškos žemėje, prie kaimo; 1 – valstybinėje žemėje prie miško, prižiūrėjo miškų eigulys Ivoška, 1 – bendroje Smilgių kaimo ganykloje, 1 – Andriaus Ivoškos laukuose, 1 – valstybiniame miške, prižiūrėjo miškų eigulys Kazys Ivoška); Dubelių kaime – 1 žmogus Antano Jaromskio darže; Pazaliesės kaime – 1 žmogus Teklės Leikauskienės laukuose; Šafarnės viensėdyje – 1 žmogus Juozo Pupalaigio darže; Vilkiškių kaime – po 1 žmogų Jono Šiškos ir Adomo Jakšto daržuose, Šaknių kaime – 1 žmogus Adomo Gleščinsko darže. Gretimame Žaslių valsčiuje taip pat buvo nemažai palaidojimų: Slabados kaime – 9 žmonės šešiose vietose (1 – Jurgio Markevičiaus lauke, 1 – Kazio Raudeliūno darže, 2 – Rozalijos Nartovtienės darže, 2 – Jono Laučiūno lauke, 2 – Andriaus Trakimo darže, 1 – Rozalijos Nartovtienės darže); Kasparіškių kaime – 1 žmogus Jadvygos Čekavičienės lauke; Klusų kaime – 13 žmonių (10 – Jono Griesiaus, 3 – Kazio Griesiaus daržuose)[13].

Apylinkėse žuvę vokiečių kareiviai 1925 m. buvo surinkti ir perlaidoti vienoje vietoje, šalia Šilonių kaimo kapinių. Jie čia buvo atvežti iš Antanaičių, Gegužinės, Bučionių ir kitų kaimų. Karių perlaidojimu rūpinosi Vokietijos ambasada, dirbo vietiniai žmonės (1990 m. atkūrus Lietuvos nepriklausomybę iš Vokietijos buvo atvažiavęs žmogus, kurio senelis ar prosenelis buvo palaidotas šiose kareivių kapinėse)[14].

Iki šių laikų (2018 m.) Šilonių kaime išlikusios Pirmojo pasaulinio karo

---

12 Gustaitis R. Kaišiadorių regiono žydai. – Kaišiadorys, 2001. – P. 160, 162.

13 LCVA, F. 377, Ap. 9, B. 29, L. 108–111.

14 Paulauskas A. Šilonys. Iš kaimo Kaišiadorių rajone istorijos. – Vilnius, 2013. – P. 65.

kareivių kapinės yra šalia veikiančių kaimo kapinių. Kareivių kapinių ribas žymi žemės sampilas, kurio aukštis nuo 0, 5 iki 1 metro, o plotis apie 1,5 metro. Kapinėse yra 29 antkapiniai kryžiai, išdėstyti eilėmis. Įrašai paminkluose rodo, kad dauguma čia palaidotų karių žuvo 1915 m. rugpjūčio 22 d.[15] Įrašai paminkluose daryti vokiečių kalba. Pavyzdžiui, viename iš paminklų įrašyta 1915 m. rugpjūčio 22 d. žuvusio P. Lembkės pavardė, karinis dalinys ir jo žuvimo data, taip pat prierašas apačioje, kad čia palaidotas dar vienas nežinomas vokiečių kareivis:

WEHRM. FR. LEMBKE
2. R. J. R 9 † 22.8.15
1 UNBEKANNTER
DEUTSCHER KRIEGER

Tokios pačios vokiečių kareivių kapinės įrengtos ir kitose apskrities vietose – Bačkonyse, Tadaravoje, Dainavoje ir kitur.

Be žuvusių kareivių 1920 m. rugsėjo mėnesį buvo skaičiuojami ir vietinių gyventojų karo metu patirti materialiniai nuostoliai. Kaišiadorių (Trakų) apskritis vėlavo surinkti šiuos duomenis „iš tos priežasties, kad paskutiniuoju laiku valsčių valdybos yra labai apkrautos darbu būtent: pirmoje eilėje neatidėliojant stovi mobilizacijos ir rekvizicijos reikalais“[16] (mat apskrities ribose tebevyko Lietuvos nepriklausomybės kovos prieš Lenkijos kariuomenę, tad pirmaeilis dėmesys buvo skiriamas kariuomenės aprūpinimui). Kaišiadorių valsčiuje Pirmojo pasaulinio karo metu buvo sunaikinti 105 gyvenamieji namai, 198 tvartai, 50 kluonų, 41 svirnas, iš viso 394 pastatai. Jau 1920 m. daugumą jų gyventojai planavo atstatyti. Tuo metu Kaišiadorių valsčiuje buvo 15 kalvių, 2 šaltkalviai, 7 mūrininkai, 8 dailidės, 14 stalių (kitoje vietoje minimi 22), 2 skardininkai („blėkoriai“), 2 stikliai („stiklioriai“), 2 elektrotechnikai, 18 kurpių ir 18 siuvėjų. Valsčiuje buvo tik viena lentpjūvė, medienos trūko, o „visos medžio liekanos sunaudota kurui vokiečių kariuomenės“.

Daugiausia pastatų buvo sunaikinta Žaslių valsčiuje – beveik 600. Kaip pavyzdį galima paminėti Krivonių kaimą, kuriame labai nukentėjo 26 šeimos. Visos jos karo metu neteko gyvenamųjų namų ir tvartų, o daugelis – ir klėčių bei kluonų. Beveik visi gyventojai dar tais pačiais metais ir vėliau planavo atstatyti gyvenamuosius namus, daugelis ir tvartus, beveik pusė – kluonus, pora šeimų – klėtis. Kiekvienai sodybai tam reikėjo nuo 20 iki 60

---

15 Kaišiadorys: Didžiojo karo pėdsakai (1915–1918 m.) / sud. O. Lukoševičius. – Kaišiadorys, 2015. – P. 26.

16 LCVA, F. 377, Ap. 7, B. 240, L. 220.

medžių, o lėšomis – nuo 1000 iki 6000 auksinų. Pavyzdžiui, Martynui Staninai sudeginta „grinčė“ (t. y. gyvenamasis namas), „dangtis“ (t. y. tvartas) ir klėtis, kuriuos jis planavo atstatyti, tačiau tam reikėjo 50 medžių ir 4000 auksinų. Ignas Taparauskas, Jonas Verbickas, Adomas Markūnas, Motiejus Stanina, Motiejus Markūnas, Banadas Kaduševičius, Stasys Janiulis, Jokūbas Bagdanavičius, Ieva Staninaitė (Jieva Staniniukė), Jonas Matačiūnas, Andrius Stanina ir Mykolas Janiulis, Motiejus Janiulis, Jokūbas Janiulis, Jonas Gerbutavičius, Kazimieras Janiulis, R. Janiulaitė, Jonas Nartautas ir Jonas Pupalaigis neteko visų keturių sodybos pastatų, Stasys Markūnas, Motiejus Gulbickas, Adomas Janiulis, Adomas Konstantinavičius ir Juozas Markūnas – trijų[17].

Vokietijos administracijos valdymas

1915 m. liepos 15 d. vokiečiai uždraudė Lietuvoje bet kokio pobūdžio susirinkimus, eisenas, kitą dieną paskelbė rekvizuojantys visą derlių, o kitą mėnesį prasidėjo arklių rekvizicijos, rugsėjį – uždraustas fotografavimas, spalį – įsakymas turėti lenteles prie vežimų, įvestas degtinės monopolis, lapkritį – apmokestintos visos žemės nežiūrint jos našumo (po 50 pfenigų nuo hektaro), gruodį – įvestas tabako monopolis, šunų mokestis (kaime – po 10 markių), įsakoma visiems išsiimti pasus. Visa vokiečių okupuota teritorija pavadinta Oberbefehlshaber Ost, sutrumpintai – Ob. Ost.

1916 m. sausį vokiečiai paskelbė, kad dalinai apmokės rekvizicijų raštelius (tiesa, atsiminimai rodo, kad faktiškai šis pažadas tebuvo deklaratyvus ir dažniausiai bandymas kreiptis dėl patirtų nuostolių pavirsdavo pasityčiojimu arba pakartotine prievarta). Tuo pačiu metu uždrausta laisvai pardavinėti maisto produktus, įvesti suvaržymai gyvulių skerdimui, netgi uždrausta kepti saldžius pyragaičius, vėliau įvestos ir maisto normos dienai. 1916 m. vasarą ir rudenį įsteigta nemažai mokytojų kursų, kurių tikslas – vokietinti kursantus, o paskui – ir vietinius vaikus (tokie kursai veikė ir Kaišiadoryse). Vasarą įsakyta pristatyti į surinkimo punktus metalus, odą, riebalus, linus, kanapes, dilgėles, liepžiedžius, vilną, audeklus, šerius, kaulus ir t. t., kuriuos vežė į Vokietiją. Patys vokiečiai, padedami pirklių, pradėjo masiškai kirsti miškus ir vežti į Vokietiją. Uždrausta turėti dviračius, o iš turinčiųjų jie re-

[17] LCVA, F. 377, Ap. 7, B. 240, L. 260–270.

kvizuoti. Gyventojai siunčiami priverstiniams darbams į vietinius vokiečių perimtus dvarus, dalis išsiunčiami darbams į Vokietiją[18].

Tokiomis aplinkybėmis Lietuvos taryba 1918 m. vasario 16 d. priėmė Lietuvos nepriklausomybės aktą. Tačiau faktiškai tai tebuvo politinė deklaracija, nes ir po to vokiečiai tebevykdė okupacinę politiką – viso derliaus rekvizavimą, tęsė politinę, ekonominę ir kultūrinę priespaudą.

Vokiečių okupacinė politika vaizdžiai atsispindi gyventojų atsiminimuose, kurie po karo buvo užrašyti ir Trakų apskrityje.

Pavyzdžiui, Vincas Braziukaitis (iš Pakrovų k.) prisiminė, kad pirmieji vokiečiai Stakliškių apylinkėje pasirodė 1915 m. rugpjūčio 12 d. 13 valandą. Kai praėjo kariuomenė – po jų sekė kareiviai atsilikėliai, kurie be atodairos plėšikavo. Kartą tokius atsilikusius du kareivius vyrai pabandė pagąsdinti ir ėmė šaudyti į orą (šautuvų daug gyventojų turėjo prisislėpę praėjus frontui). Tada tie du vokiečiai sugrįžo su vokiečių kareivių būriu ir nušovė į orą šaudžiusius vyrus, sudegino jų trobesius, neleisdami nieko pasiimti. Po to apiplėšė visą apylinkę, susikrovė turtą į vežimus, susėdo patys ir sukinkę kaimo vyrus į vežimus liepė vežti 5 kilometrus, kur jie buvo apsistoję. Palikę per naktį prieštus, rytojaus dieną apmušę, paleido. Vėliau tų kaimų žmonės turėjo eiti dvi dienas su savo arkliais dirbti vokiečių perimtuose dvaruose[19].

Praėjus frontui pro Žaslių valsčiaus Gilučių kaimą „viskas pasiliko sunaikinta, išmėtyta ir niekais paversta“. Kautynių metu sudegė trys kaimo namai, trys kluonai, dalis nugriauti. Praeidami vokiečiai pasiėmė ir taip mažai užsilikusių gyvulių. Kaime keturioms savaitėms apsistojo vokiečių štabas. Čia buvo 28 pirkios ir visos buvo užimtos karinės vyresnybės. Kiti kareiviai gyveno kluonuose ir net tvartuose, o gyventojams teko glaustis rūsiuose ar dar kur nors. Laimė, kad dalį kaimo išlikusių karvių ir arklių žmonės suvarė į Koncepto mišką, kur juos pasikeisdami saugojo vaikai. Žmonės stebėjosi vokiečių elgesiu, nesuvokiamu sveiku protu: jie pasipjaudavo gyvulį, atsipjaudavo kiek jam telpa į katiliuką išsivirti, o kitą dalį palikdavo pūti. Kitas užsimanęs valgyti neima jau papjauto, o ieško kito gyvulio, jį pasipjauna ir vėl pasiima, kiek jam reikia[20].

Kartą 1915 m. rudenį vienas vokietis paėmė Gilučių kaime pas Vincą Janavičių gerą kumelę, o už ją įdavė raštelį, su kuriuo liepė nueiti į Žaslius pas komendantą ir atsiimti pinigus. Žadėjo, kad gaus 300 markių. Žmogus nuliūdo netekęs kumelės, bet guodėsi, kad nors kažkiek atgaus. Nuėjo į Žas-

---

18 Lietuva Didžiajame kare / sudarė P. Ruseckas. – Vilnius, 1939. – P. 13.
19 Lietuva Didžiajame kare / sudarė P. Ruseckas. – Vilnius, 1939. – P. 241.
20 Lietuva Didžiajame kare / sudarė P. Ruseckas. – Vilnius, 1939. – P. 243.

lius, ten vokietis užrodė namą su raudonu kryžiumi baltoje vėliavoje. Čia užėjęs parodė vokiečio rašytą raštelį. „Čia vokietis, perskaitęs kortelę, liepė Vincui nusimauti kelnes. Vincas prašo už kumelę „drei hundert“, nes tik tiek vokiškai ir temokėjo. Tada vokietis, pasišaukęs dar du, numovė Vincui kelnes ir pastatė vargšui klizmą. Vincas, šią operaciją perlikęs, galvotrūkščiais spruko per duris. Vokietis jam rėkia „myč, myč“. Vincas, žinodamas, kad lenkiškai ‚myč“ reiškia prausti, ir manydamas, kad jį nori dar ir nuprausti, kuo greičiausiai pabėgo, palikęs ir kortelę, ir kepurę. Paskui vienas vokietis prisivijęs padavė jam kepurę ir lenkiškai sako:

– Toje kortelėje parašyta, kad tau pastatytume klizmą, ir dar paaiškinta, kad tu esi nepilnaprotis, tai pats geruoju nesiduosiąs. Kortelėje parašyta ambulatorijai, o ne komendantūrai.

Taip Vincas ir atidavė kumelę už klizmos pastatymą.“

Kartą vokiečiai Gilučių kaime atėmė ir Martyno Bartulio arklį su vežimu. Mėgino žmogus atgauti savo gyvulį, bet vokietis pasiūlė kartu važiuoti į Mijaugonis, mat ten bus leitenantas, kuris gal ir atiduos. Bartulis ir išvažiavo kartu su vokiečiais, tačiau grįžo po valandos visas sumuštas ir negalintis net rankų pajudinti. Pasirodo, vokiečiai vos pavažiavę už kalno, jį ėmė žiauriai daužyti, spardyti, grasino nušauti, o paskui paliko gulintį be sąmonės.

Už kiaulę Gilučiuose raštelį gavo ir Mykolas Gudelis. Vokietis paduodamas raštelį pasiūlė su juo nueiti į Žaslius pas „anforkštą“, kuris jam duosiąs pinigų. Žasliuose „anforkštas“ paskaitė raštelį ir suėmė Gudelį, apkaltinęs, kad jis melavo, kai vokiečiai klausė kelio į Gabriliavos dvarą, todėl dabar jį varys į Kaišiadoris pas „kreishauptą“ ir uždarys į kalėjimą. Gudelis teisinosi, kad niekas jo kelio neklausė ir niekam nemelavo. Išsisuko iš padėties tik pasiūlęs „anforkštui“ 30 markių. Šis paėmė, bet liepė niekam nepasakoti, nes bylą atnaujins ir pasodins.

Dar vienas Gilučių gyventojas – Vincas Gudelis – taip neteko savo arklių. 1916 m. rudenį užėjęs vokiečių kareivis paėmė jo kumelę ir padavė dvi korteles. Ir nurodė eiti į Kaišiadoris pas komendantą, kuris duos pinigų už kumelę. Kaišiadoryse komendantas paskaitęs korteles paėmė vieną, o kitą grąžino. Pasakė, kad po kelių mėnesių duos, ko reikia. Tuo viskas ir baigėsi. Po kelių mėnesių seniūnas liepė Vincui varyt kumeliuką į Kaišiadoris. Nuvedė žmogus, o komendantas tepasakė „hundel gut“ ir paėmė kumeliuką. Daugiau nieko nepaaiškino. Gudeliui už du arklius liko viena kortelė. Vėliau jam vienas žydelis perskaitė, kas joje parašyta: „Šitas žmogus už korteles atidavinėja arklius. Tavo graži kumelė, mano graži kortelė, tai ir pamainėm“.

Kartą 1917 m. Gabriliavos dvarą valdęs vokiečių leitenantas Vaska (kaip

jį vadino žmonės) atvažiavo į Gilučius surinkti javų. Marė Janavičienė javų turėjo mažai, tačiau ir tų nepaslėpė. Vokiečiai juos visus ir paėmė. Graudinosi moteris, kad viena su keturiais mažais vaikais badu mirs. O Vaska jai: „Tu tokia graži ir simpatiška moteris. Sutik su mano norais ir dažniau ateik... Tada ir tau ir tavo šeimai bus geriau“. Tačiau moteris su „pasiūlymu“ nesutiko[21].

Vokiečiai savo valdymui pasitelkė vietinius seniūnus ir rinktinius. Tie, kurie aklai vykdė vokiečių valią – galėjo patys laikyti kiek nori gyvulių ir dar pinigų gaudavo. Bet jei seniūnai buvo geresni žmonėms – patys nukentėdavo. Pavyzdžiui, Onuškio valsčiuje Kaniūkų kaime rinktinis buvo Antanas Trapuila. Jis žmonių nespaudė, todėl vis nesurinkdavo tiek pieno ir sviesto, kiek vokiečiai reikalavo. Kartą vokiečiai sulaikė visą kaimo bandą ir su atsivežtom melžėjom ėmė melžti. Patikrinę, kiek banda duoda, pamatė, kad karvės duoda jų reikalaujamą kiekį. Tuomet Trapuilą surišo ir ėmė mušti. Kartu surišo ir jo sūnų Motiejų, kaltindami, kad nepadeda tėvui pareigų atlikti. Po to abu pririštus prie arklių mušdami bizūnais varė į Onuškį keturiolika kilometrų. Senasis Trapuila pabėgęs vos pusę kilometro nugriuvo, taip varytus ir temptus juos dar tardė pats „anšforkštas“, grasindamas uždaryti į kalėjimą. O kalėjimo žmonės bijojo, nes iš ten retas gyvas grįždavo. Tačiau kaimo žmonės surinko už juos pinigų ir davė „anšfokštui“. Tačiau Antanas Trapuila po egzekucijų liko invalidas ir buvo nušalintas nuo rinktinio pareigų.

1915 m. žiemą Onuškio apylinkių Taučionių kaime vokiečiai nušovė Joną Narinkevičių, kuris bandė pasislėpti su kumpiais. Kai jo žmona pabandė skųstis komendantui, šis atsakė: „Tu jauna ir graži <...> Tavo vyras jau buvo senas ir dar kvailas, kad bėgo nuo vokiečių. Gausi geresnį“.

Be gundančių vokiečių „pasiūlymų“ pasitaikė ir prievartavimų. Pavyzdžiui, 1917 m. du Onuškio žandarai sugavo šieną grėbiančią 16 metų Marę Narinkevičiūtę ir išprievartavo. O paskui išsiuntė į Vokietiją darbams. Tais pačiais metais eidama iš bažnyčios į Panošiškių kaimą 19 metų Jogasė Januškevičiūtė sutiko tris vokiečių kareivius. Šie ją išprievartavo, paskui nuvedė dar už 7 km ir paleido. „Mergaitė dėl šio įvykio buvo pradėjusi sirgti proto liga, bet pavyko išgydyti.“

1915 m. rugpjūtį vos užėjus vokiečiams jie apsistojo Kietaviškių valsčiaus Kakliniškių kaime. Užėmus Vilnių vokiečių kareiviams ta proga duota degtinės, o paskui šie prisigėrę pradėjo lįsti prie moterų. Jonas Šidlauskas su žmona pasišalino nuo geriančių, tačiau šie įsiveržę keliese laikė Šidlauską,

---

[21] Lietuva Didžiajame kare / sudarė P. Ruseckas. – Vilnius, 1939. – P. 246–247.

o kiti ėmė lįsti prie jo žmonos. Šidlauskas išsisukęs iššoko pro langą ir bėgo pas kaimyną Vincą Olubą ieškoti pagalbos. Vokiečiai jį pasivijo ir nušovė. Našlė liko su dviem mažais vaikais. Paskui vokiečių kareiviai aiškino, kad Šidlauskas pats kaltas, nes bėgo lauke uždraustu laiku, todėl kiekvienas kareivis, sutikęs žmogų draudžiamu laiku, galėjo jį nušauti.

Kartą 1916 m. žiemą Semeliškėse vokiečių kareiviai žandarmerijoje susigin̄čijo, ar galima per sieną nušauti žmogų. Kai iššovė, kulka perėjo sieną ir mirtinai kliudė malkas žandarams vežusį Liudą Černecką iš Zailgų kaimo. Vokiečiai, kaip visada, rado paaiškinimą: mat valė šautuvą ir kulka netyčia iššovė[22].

Iš Žaslių apylinkių kilusio Jono Karecko atsiminimuose užfiksuota, kaip vokiečių rekvizicijų naštą pajuto Žaslių valsčiaus Skėrių kaimo žmonės. Rekvizuodami gyvulius duodavo raštelius, bet į tuos raštelius vokiškai prirašydavo blevyzgų. „Už tokią kortelę ir jo tėvas gavo iš kreishauptmano į žandą. O buvo paimtos dvi geros telyčios ir paršinga kiaulė." Kad neatimtų arklių – žmonės arė naktimis, o dienomis juos slėpdavo.

Vis tik iš šeimos atėmė ir paskutinį arklį. Kitą rytą J. Karecko tėvas išėjo į Prūdnykus, kur buvo nakčiai užlaikyti arkliai, o dieną nuėjo į Žaslius ir atsiėmė savo arklį, tik šlubą. Pasirodo, kad naktį pasiprašęs sargų jis įlindo į tvartą ir rėžė savo arkliui basliu per kulną, kad šis net atsisėdo. Paskui ėjo šlubuodamas. Kadangi arklys nepavilko kojų – žandarui nurodyta jį grąžinti savininkui. Tiesa, dar turėjo duoti 15 svarų sviesto, paltį lašinių ir 200 rublių. Bet užtat po slaugymo arklys atsigavo ir vėl bėris buvo sveikas. Kartą, kai pasipjovė kiaulę, paskundė kaimynai. Tada vokiečiai atėję atėmė mėsą ir dar davė 75 markių baudą, kad be leidimo papjovė.

Vokiečių mokyklose pagrindinis dalykas, kurio mokė ir kalė vaikams į galvas: „Gerbk Kaizerį ir Vokietiją bei ginkluotą jos galią."[23]

Tiesą sakant, analogišką formulę vietiniams mokiniams ir kitiems gyventojams tekdavo kalti ir prie vokiečių, ir prie kitų okupantų.

Pirmojo pasaulinio karo metu (1915–1918 m.) miškų priežiūroje egzistavo didžiulė netvarka. Kaišiadorių apylinkėse vokiečių okupacijos metu eiguliu dirbęs Stasys Šocikas prisiminė:

„Eiguvą teko priimti tokiu būdu, kad pora gretimų eiguvų eigulių, jau susipažinusių su naująja tvarka, nurodė jam jo eiguvos rubežius ir paaiškino visą tvarką. Eiguvos viduryje – netvarka. Visur pilna paliktų nukirstų

[22] Lietuva Didžiajame kare / sudarė P. Ruseckas. – Vilnius, 1939. – P. 250, 252–253.
[23] Lietuva Didžiajame kare / sudarė P. Ruseckas. – Vilnius, 1939. – P. 255.

ir išvežtų ar sugamintų medžių viršūnių ir šakų. Tą pat dieną ateina pora piliečių su girininko rašteliais-orderiais. Orderio viršuje pora atspausdintų žodžių, paskui ranka prirašyta, kad tiems piliečiams, už 24 markes kiekvienam, parduota po 12 eglių iki 36 centimetrų storio. Pusdienį rinkęsi, pagaliau iš visos eiguvos ploto abudu piliečiu išsirinko po 12 gražiausių eglių. Storį, kad nebūtų storesnės kaip 36 cm, teko iš akies nustatyti. Jokių žerglių ir kitokių medžiams matuoti įrankių girininkas nedavė. Tokių įrankių nebuvo visą okupantų valdymo laikotarpį, ir parduotus medžius visuomet tekdavo matuoti „iš akies“. Pasirinktus medžius Stasys, kaip jam buvo paaiškinta, žymėjo: pratašo medį krūtinės mate ir kelme, pratašytoje vietoje su mėlyna kreida užrašo numerį. Vienam piliečiui 12 štukų nuo 1 iki 12 numerio, antram piliečiui taip pat 12 štukų nuo 1 iki 12 numerio. Pas eigulį jokio dokumento nelieka, nes girininko raštelį pas save turi laikyti pirkėjas. Pirkėjai vėl renkasi gražiausius medžius, nuleidžia juos, kamieną pasiima, o viršūnę su šakomis palieka. Atvyksta pats girininkas valdžios reikalams medžių pasirinkti, be jokio raštelio nurodo eiguliui, kuriuos medžius leisti darbininkams kirsti, liepia juos mėlyna kreida sužymėti vėl nuo pirmo iki paskutinio numerio ir važiuoja toliau. Girininkas tik vieno žiūrėdavo: kad visi likę kelmai turėtų mėlyna kreida užrašytus numerius, bet kam, būtent, tie medžiai parduoti – nesiįdomaudavo.“ Vokiečių valdžia medieną gabeno į Vokietiją, o ir vietiniams pardavinėjo gana pigiai, „bet piliečiai turėdavo jį „tepti“. Įpratę rusų valdininkus „tepti“, žmonės pačiu „tepimu“ nesistebėjo, stebėjosi tik vokiečio besotiškumu. Atneša pilietis svarą sviesto – mažoka. Dešimt kiaušinių taip pat nedaug. Gerą brusą lašinių priimdavo virtuvėje šeimininkė kiek raukydamasi, suprask, mažai. Ir dar tą „tepalą“ ne pačiam girininkui įteikdavo, o virtuvėje šeimininkei. Šeimininkė per girininko palydovą-kareivį informuodavo girininką, kiek ir ko kuris pilietis atnešė. Mažai atnešei – mažai ir miško gausi pirkti, o, ko gero, ir visai negausi, koks girininko ūpas. Bet kiekvienas pilietis „tepalą“ virtuvėje šeimininkei atidavęs, raštinėje su girininku turėdavo kalbėti ir daryti tokį veidą, lyg kyšio jam visai nebūtų atnešęs.“ Eiguliai taip pat turėjo „tepti“ girininką. „O kyšius eiguliai turėdavo duoti dėl to, kad jiems patiems prie šitokios miško pardavimo sistemos, jeigu tik jie tai suprasdavo, buvo leidžiama parduoti miško kiek tik kuris eigulis norėdavo. Pakakdavo gi ant medžių užrašyti numerius ir kirsk kiek tinkamas. Metinių eiguvų revizijų nebūdavo. Nes kas, pagaliau, galėtų tokioje netvarkoje susigaudyti. Juk medžiai iš anksto, kaip kad dabar daroma, nebuvo numeruojami. Jokių apskaičiavimo lapų taip pat nebuvo rašoma. Pas eigulį jokių dokumentų-įsakymų nelikdavo. Senieji, buvusios rusų

Kaišiadorių parapijos gyventojai prie Kaišiadorių klebonijos, 1915 m.

Kaveckų šeima, 1915 m. Karo metais Kaveckai persikėlė gyventi į Kaišiadoris. Vladas Kaveckas tarnavo Kaišiadorių bažnyčios vargonininku, lankė mokytojų kursus, tapo vienu pirmųjų Kaišiadorių mokytojų. KšM.

Pirmojo pasaulinio karo metais išleistas Kaišiadorių atvirukas. Ties nebaigta statyti stačiatikių cerkve buvo įrengtos žuvusių kareivių kapinės. KšM.

Pirmojo pasaulinio karo metais išleistas Kaišiadorių atvirukas. Matoma Kaišiadorių geležinkelio stotis ir šalia jos buvęs antrasis stoties vandens bokštas. KšM.

Pirmojo pasaulinio karo metais išleistas Kaišiadorių atvirukas. Teismo gatvė. KšM.

Pirmojo pasaulinio karo metais išleistas Kaišiadorių atvirukas. Geležinkelio stoties gatvė. KšM.

imperijos eiguliai, matydami tokį palaidumą, žinoję, kad rusų laikais taip pat galima būdavo eiguliui šmugeliauti valdžios mišku, stebėjosi ne dėl to palaidumo ir netvarkos, bet dėl to, kad prie vokiečio buvo galimos dar platesnės savavaliavimo sistemos. O miškavagysčių labai labai retai pasitaikydavo. Nes vokietis pats padarydavo teismą: sugautą miškavagį primušdavo vietoje ligi sąmonės nustojimo, arba primušdavo ir dar įskųsdavo vokiečių žandarams, ir toks miškavagis po savaitės kitos jau gyvendavo Vokietijoje, darbininkų lageriuose. Vokietis taip neapkęsdavo miškavagių, kad būdavo pasiryžęs juos dantimis sudraskyti. Vokiečių girininkas labai mėgdavo medžioti. Jokių medžioklės taisyklių nesilaikydavo. Medžioklės laiko taip pat nežiūrėjo. Kartą vidurvasarį vieną dieną nušovė dvi stirnas.

Praslinko apie trejetas metų. Vokiečiai staiga pradėjo nykti, tirpti, lyg pavasario sniegas. Rytuose ir pietuose pradėjo tarškėti bolševikų kulkosvaidžiai. Iš kažin kur į jau Nepriklausomą Lietuvą brovėsi „broliai“ lenkai. Ir vieną gražią dieną eigulis Stasys Šocikas nuvykęs savo eiguvon už galvos susigriebė: miškas pilnas vietos gyventojų, be jokių raštelių kertančių mišką.

– Vyrai, šimts gegučių! Ką darote? Ar jums gyventi nusibodo?

Šie tik juokiasi.

– O tu eik namo, – pasakė jie eiguliui. – Matai tos eglės viršūnę? Labai greit gali joje pasisūpauti. Vokiečiais negąsdink, nes dabar jau po vokiečio. Bolševikai ateina.

Eigulis Stasys parspūdino namo. Tą pat dieną jis sužinojo, kad kaimyninės eiguvos eigulis vakare buvo nušautas per langą nežinomų piktadarių savo namuose.“[24]

Gyventojų atmintyje vokiečių okupacija ir Lietuvoje įvesta Vokietijos karinė administracija įsiminė didžiuliais suvaržymais ir sunkumais. Buvo įvesta atskirų apskričių ir miestų izoliacijos sistema. Susisiekimas militarizuotas, važiuojant traukiniais reikėjo specialių leidimų netgi iki 1919 m. liepos mėnesio. Dauguma tarnautojų ir net mokinių prieš karą pasitraukė į Rusiją, o Lietuvoje likusios arba naujai įkurtos mokyklos paverstos germanizacijos židiniais. Vyko nuolatinės gyvulių ir maisto produktų rekvizicijos. Korespondencijai draudžiama lietuvių kalba ir t. t.[25]

Be abejo, gyventojams nostalgijos nekėlė ir carinės Rusijos valdymas. Jau panaikinus baudžiavą 1861 m. buvo įvestas skirstymas valsčiais, kurie

---

[24] Piliponis J. Tai buvo prieš 20 metų (Iš eigulio St. Šociko atsiminimų). // Mūsų girios, 1937, nr. 12, p. 672–677.

[25] Visa Lietuva. Informacinė knyga 1922 metams. – Kaunas, 1922. – P. 121.

Pirmojo pasaulinio karo metais išleistas Kaišiadorių atvirukas. KšM.

Pirmojo pasaulinio karo metais išleistas Kaišiadorių atvirukas. KšM.

Pirmojo pasaulinio karo metais išleistas Kaišiadorių atvirukas. Kaišiadorių geležinkelio stotis. Ant pastato fasado matomas rusiškas Kaišiadorių vardas ir žemiau pritvirtinta Kaišiadorių vardo iškaba vokiečių kalba. Kitoje atviruko pusėje antspaudas su 1916 m. lapkričio 5 d. data. KšM.

priklausė apskritims, o apskritys – gubernijoms. Carinės Rusijos laikais valdininkai sakydavo, kad gubernija turi būti tokio dydžio, kad galėtų jos centrą pašto arkliais pasiekti per parą ir galėtų gyventojus numalšinti su vienu kariuomenės pulku. O apskritis turėjo būti tokio dydžio, kad galėtų pasiekti per pusdienį ir numalšinti su kareivių kuopa. Savivalda iki vokiečių atėjimo liko luominė – atskirai valstiečiams, dvarininkams ir miestiečiams[26].

Tad visai natūralu, kad esant galimybei iš Lietuvos kasmet emigravo tūkstančiai žmonių. Pavyzdžiui, apie Žaslius 1913 m. spaudoje rašoma: „Nors ir iš visos Lietuvos labai važiuoja į Ameriką, bet, tur būti, retai kur galima rasti tokią apylinkę, kad tiek būtų išvažiavę. Seniaus važiavo vaikinai, dabar lygiai ir merginos. Yra tokių sodžių, kuriuose nerasi vyresnio vaikino, kaip 17–18 metų, o merginos 15–16. Dabar ima dar jaunesnės važiuoti, girdi, jaunai nuvažiavus, greičiau galima vyrą gauti. Yra tokių namų, kur liko vien seneliai, neturi kam dirbti.“[27]

Kai 1925 m. kaimyninė Kauno apskrities savivaldybė minėjo savivaldos 7 metų sukaktuves, šventinėje vakarienėje kalbėjęs Bulota iš Vilkijos paly-

[26] Savivaldybė, 1927, nr. 11, p. 7.
[27] „Žasliai. Trakų apsk.“ // Viltis, 1913 m. rugpjūčio 23, nr. 98, p. 3.

gino, kad dabar lietuvis kaimietis, turėdamas reikalą, gali kalbėtis nors ir su ministru, o carinės Rusijos laikais, kai traukiniu pravažiuodavo ministras Stolypinas – valstiečiams neleisdavo net prie geležinkelio prieiti, tad kaimiečiai, norėdami pamatyti tokį poną, lipo ant tvorų ir į medžius. O kai lietuvis prieidavo prie kokio rusų valdininko ir imdavo savo bėdas pasakoti – tas tik atsakydavo „neponimaju“ ir ranka pamodavo[28]. Beje, traukiniu pro Kaišiadoris Stolypinas pravažiuodavo gana dažnai, vykdamas į savo dvarą Kėdainių apskrityje, kartais netgi kelioms valandoms sustojant Kaišiadorių geležinkelio stotyje.

Lietuvą okupavus vokiečiams 1916 m. pakeistas administracinis skirstymas ir sudaryta „Lietuvos sritis“ su centru Kaune (įėjo Kauno, Jonavos, Ukmergės ir kitos apskritys), o į Rytus – „Vilniaus–Suvalkų sritis“. Šioje srityje buvo 14 apskričių, viena iš jų – Kaišiadorių. Kiekvienai apskričiai („kreizui“) paskirtas apskrities viršininkas („kreizhauptmanas“). Apskritys padalintos į valsčius („bezirkus“), kuriems vadovavo „amstvorsteher'riai“. Valsčiai suskirstyti į seniūnijas arba bendruomenes, kurių priešakyje buvo seniūnai („ortsvorsteher'riai“). „Lietuvos srityje“ vokiečiai įsakymus skelbė vokiečių ir lietuvių kalbomis, o Vilniaus–Suvalkų – vokiečių, lietuvių, lenkų ir gudų kalbomis.

Kuriantis nepriklausomai Lietuvos valstybei pagrindu ir buvo paimtas vokiečių sudarytas administracinis skirstymas, panaikinus kelias mažesnes apskritis ir paliekant galimybę patiems valsčiams reikalauti priskyrimo prie kitų apskričių. Tai leido 1919 m. liepos 1 d. vyriausybės priimtas įstatymas, tačiau 1922 m. priimta Konstitucija tokią galimybę jau atmetė[29].

Po karo gyvojoje atmintyje išliko Vokietijos administracinis valdymas, kurį gyventojai dar ilgai prisiminė ir vadindavo „kryžiokų laikais“ arba laikais, kai buvo valdomi „šlubo vokiečio“. Vietiniams gyventojams tai buvo labai sunkūs metai, tačiau netgi 1919 m. pasitraukus vokiečiams, gyventojams ilgai nebuvo ramu – ėmė pulti bolševikai, po to lenkų kariuomenė. Vykstant karui sunku buvo aprūpinti ir lietuvišką kariuomenę, kuriai nuolat reikėjo maisto, vežimų ir t. t.

---

28 Savivaldybė, 1925, nr. 11, p. 14.
29 Savivaldybė, 1927, nr. 11, p. 7–8.

Kada Kaišiadoryse baigėsi vokiečių okupacija?

1918 m. sausio 12 d. Mečislovas Stankevičius iš Onuškio rašė Lietuvos Tarybai[30]:

„Bet štai per Naujus Metus Onušiškio klebonas kunigas Puzarevskis zakristijoje pranešė žmonėms, kad jis neseniai matėsi su ponu Donatu Malinausku, Lietuvos Tarybos nariu, iš kurio sužinojęs, būk jau Lietuva pagarsinta, kad valdysiąs ją karalius liuteronis, kad būsianti Lietuvoje militarinė konvencija, kad geležinkeliai ir muitai būsią vokiečių rankose. Dar nuo savęs klebonas pridėjo, kad Lietuva būsianti gal vokiečių kolonizuojama. Žmonės nusiminė, sakydami, kad jeigu iš tikrųjų taip esą, tai Taryba bus Lietuvą vokiečiams pardavusi. Tuojau jie kreipėsi į mane su išmetinėjimais, kad aš juos užvilęs, kad neišpildęs jų reikalavimų. Kadangi aš negalėjau jiems visko išaiškinti, kaip čia viskas atsitiko, tai jie man paliepė kuo greičiau važiuoti į Vilnių ir Tarybai pranešti, kad jeigu jau negali būti Lietuvoje prezidentas, tai bent [kad būtų] karalius katalikas, jeigu jau negalima išvengti militarinės konvencijos, tai kad kariuomenė būtų mokama lietuvių kalboje, kad geležinkeliuose tarnautų žmonės lietuviškai kalbantieji, o apie muitus mes nesuprantame, kad vokiečiai paliautų miškus kirtę ir kad uždrausta būtų ir dvarininkams miškus išpardavinėti, kad neleisti vokiečiams Lietuvoje kolonizuotis. Žmonės prašo, kad Taryba daugiau rašytų apie save laikraščiuose, kad apie jos darbus nereikėtų žmonėms klausinėti per žydelius ir lenkus,

[30] M. Stankevičius – Onuškio apylinkių knygnešys, vėliau (1920 m.) tapęs pirmuoju Onuškio valsčiaus viršaičiu.

kurie tik iš lietuvių šidija, ir apskritai kad didesnių žingsnių Taryba be žmonių žinios nedarytų."[31]

Onuškiečio laiške atsispindi to meto sunkumai ir politinės aktualijos provincijoje gyvenančių lietuvių akimis, sužinojus apie 1917 m. gruodžio 17 d. Lietuvos Tarybos aktą dėl dalinai nepriklausomos Lietuvos politinės ateities, susiejant ją konvencijomis su Vokietija. Iki visiškos Lietuvos nepriklausomybės akto (vasario 16-osios) paskelbimo dar buvo likęs mėnuo, iki Pirmojo pasaulinio karo pabaigos ir pirmųjų realių Lietuvos valstybės žingsnių – beveik metai, o iki realaus vokiečių kariuomenės pasitraukimo iš Kaišiadorių apylinkių (1919 m. liepos mėnesį) – dar apie pusantrų metų.

1918 m. spalio pabaigoje, kai iki Vokietijos kapituliacijos kare tebuvo likusios kelios dienos, Kruonio gyventojai kreipiasi į Lietuvos Tarybą, kaip vienintelę instituciją, kuri galėtų išspręsti jų klausimą dėl buvusios cerkvės perdavimo katalikams (rašyba netaisyta):

„Jusu Malonibiej „Lietuvos Taryba" Vilniuje
Mieldimas
Kruonio parapijiečiu Kaišedaru apskričio Vilnjaus viskupijos

Mes Visi maldaujam savo „Lietuvos Tarybos" Kaip bus galyma savo laike, kad mums atiduotumet čion Kruonise buvusiu Unijotų Cerkve ir preg jos Prigulinčia Žeme. Apetai gali paliudyti Cerkveje ant senu Oginskio parašai, Lotyniškai ir Lienkiškai. Ir seni Žmonis atsimena kaip Rusu Valdžia atgal 75 metai ateme no Krikščioniu Bažnyčia ir Žeme, ir iš Baznyčios pasidare sau Cerkve, o šendie Karas viska pamaiše ir Cerkve yra tuščia tik dabar sugryžus Būrlokams apie 15 Jau siunčia prašimus nežinia kur kad sugražintu ijems Cerkve. Tai dar karta mes meldzem kad mums išrupintumet musų prašita Cerkve, ir kad neištirus šio dalyko kad negrįštu jems Cerkve.

Kruonis Spaliu 27 diena 1918 m."

Pasirašė 23 žmonės, tarp jų – Kruonio viršaitis Juozapas Lesota, Kostantas Taukočius, Juozas Vaivilavičius, Juozas Lukoševičius, Petras Baniota[32].

Kaišiadorių apskrities gyventojai, kaip ir visoje Lietuvoje, išgyveno karo ir pokario suirutę, prisitaikymo prie naujos administracinės-politinės sistemos sunkumus, kitus ekonominius, socialinius ir kultūrinius pokyčius. Nors formaliai Lietuvos nepriklausomybė paskelbta 1918 m. vasario 16 d., bet Pirmasis pasaulinis karas pasibaigė tik tų pačių metų pabaigoje – lapkričio 2 d., o Vokietijos okupacinė administracija ir kariuomenė teritoriją

---

31 Jencius-Butautas V. 1918 m. Nepriklausomybės Akto signataras Donatas Malinauskas. – Trakai, 2011, P. 196–198.

32 LCVA, F. 379, Ap. 2, B. 18, L. 1.

tebekontroliavo iki 1919 m. liepos mėnesio. Negana to, dar keletą metų tebevyko Nepriklausomybės kovos prieš lenkus, bolševikus, bermontininkus, kurie kėsinosi į Lietuvos teritoriją.

Visus 1918 metus ir dar pusę 1919-ųjų metų, nežiūrint to, kad Lietuvos gyventojų lūkesčiuose vokiečiams atėjo laikas nešdintis į savo „faterlandą“, jie dar tebesijautė šeimininkais, vežė į Vokietiją grūdus ir kitus produktus, pavyzdžiui, iš sandėlių Jukniškių dvare[33], kuris buvo Onuškio valsčiuje, taip pat ir iš kitur. Ilgiausiai vokiečiai užsibuvo Žiežmarių ir Kaišiadorių apylinkėse (nes jie telkėsi prie Kaišiadorių geležinkelio stoties, kuri faktiškai ir buvo jų „karinių nuotykių“ paskutinė stotelė), kur jie siaubė vietinių gyventojų sandėlius ir grobė gyvulius dar ir 1919 m. vasaros pradžioje.

Netgi Kaišiadorių karo komendantas 1919 m. birželio pradžioje skundėsi, kad buvo sutaręs su vokiečių valdžia, kad keliaujantys iš Kaišiadorių ar į Kauną, ar į fronto pusę turi gauti jo leidimą, „bet mano patėmyta, kad vokiečių valdžia su mano leidimais nesiskaitė ir išduoda leidimus važiuoti Kaunan ar kitur savo nuožiūra.“[34]

Savivaldybių ir kiti tarnautojai dažnai negalėjo vykdyti savo tarnybinių pareigų be vokiečių kareivių „malonės“. Pavyzdžiui, 1919 m. vasario 22 d. apskrities mokyklų instruktorius pareigas vykdęs Jonas Jurkūnas nuėjo aplankyti Vladikiškių mokyklos, bet „stovintis sargyboje vokiečių kareivis atėmė mano pasą ir nuvedė į savo stovyklos raštinę. Ištyrę kur einu eiti leido, bet paso neatidavė. Grįžtant atgal užėjau atsiimti paso, tada mane areštavo ir kareivis pavakary atvedė į Kaišedorius pas vietos komendantą „panaujinti paso“. Jei taip kliudys ir kitur, tai pildymas instruktoriaus pareigų mūsų apskrityje bus negalimas“ – skundėsi J. Jurkūnas Pradžios mokyklų departamentui. Dėl šio įvykio Švietimo ministerija skundėsi net ministrui pirmininkui, tikėdamasi užtarimo prieš vokiečių okupacinę valdžią[35].

1919 m. balandžio 19 d. iš vokiečių nelaisvės teko gelbėti ir Kaišiadorių parapijos kleboną kun. Alfonsą Varną. Dėl jo stengėsi Žemaičių vyskupo kurijos sekretorius kan. K. Šaulys, kuris savo ruožtu prašė Krašto apsaugos ministerijos pagalbos. Mat tos dienos ankstyvą rytą (tarp 4 ir 5 valandos) į vyskupo kanceliariją Kaune atvyko vokiečių kareivio lydimas Juozas Pilkauskas ir pranešė, kad praėjusią naktį atvykęs iš Kauno vokiečių kariuomenės būrys areštavo Kaišiadorių bažnyčios kleboną kun. A. Varną ir buvusį

---

33 Miškinis A. Onuškis // Rytų Lietuvos miestai ir miesteliai. I knyga. – Vilnius, 2002. – P. 200.
34 LCVA, F. 384, Ap. 3, B. 20, L. 4.
35 LCVA, F. 923, Ap. 1, B. 32, L. 51–52.

pas jį klieriką J. Pilkauską. Jie abu buvo atvežti į Kauno geležinkelio stotį ir čia laikomi. Žemaičių vyskupijai rūpėjo ne tik išvaduoti abu dvasininkus, bet kaip skubiai surasti kunigą Kaišiadorims, nes tos dienos vakare žmonės rinksis švęsti Velykų (kunigas buvo ieškomas Žiežmariuose, nes čia buvo du kunigai). Tarpininkaujant Krašto apsaugos ministerijai kun. A. Varnas buvo išvaduotas, o gegužės 5 d. ministerija pranešė vyskupui, kad vokiečių generalinis įgaliotinis Lietuvoje „paskyrė 228 markes kun. Varnui atlyginant už kratos metu padarytus nuostolius“, taip pat gegužės 22 d. ministerija persiuntė ir generalinio įgaliotinio Lietuvoje atsiprašymą „dėl nemalonaus incidento tarp Tamstos ir vokiečių“[36].

Tačiau paprasti gyventojai po „incidentų“ nesulaukdavo nei kompensacijų už nuostolius, nei atsiprašymų. Tokių incidentų artėjant vokiečių kariuomenės išsikraustymui tik daugėjo. Galima pateikti kelis charakteringus pavyzdžius, kurie atspindi situaciją praėjus daugiau negu metams po Lietuvos nepriklausomybės paskelbimo.

1919 m. gegužės 21 d. apskrities milicijos vadas K. Bajoras tyrė incidentą su vokiečių kareiviais Žaslių valsčiaus Rečionių kaime. Vladas Rabkauskas atėjęs pas Kaišiadorių milicijos vadą K. Bajorą papasakojo, kad „atėję vokiečių kareiviai į mūsų kaimą varė furmankas, pareikalavo kortelės nuo lietuvių valdžios, jie jos nedavė, ir pradėjo panevale varyti furmankas. Užpuolė ant mano jaunesnio brolio, kuris važiavo nuvežis mėšlus, norėjo jį varyti su furmanka. Aš norėjau neduoti. Tuomet jie pradėjo mane mušti, mušė mane strielbomis. Furmanką mano ir dar vieno gyventojo visgi išvarė ir nuvažiavo link Žaslių. Aš jį galėčia pažinti. Bet kaip tas vokietis vadinas, aš nežinau. Be to dar primušė mano tėvą Andrių Rabkauską.“[37]

1919 m. birželio 2 d. pas apskrities viršininką B. Stosiūną atėjo Rozalija Kveragienė iš Žaslių valsčiaus Padalių kaimo, kuri pasiskundė, kad gegužės 31 d. pas juos atėję vokiečiai atėmė jų arklį ir dar sumušė. Tą dieną atėję trys vokiečiai iš Čiobiškio dvaro apžiūrėjo jų arklį, kuris tuo metu buvo darbe. Po to jie sugrįžo į dvarą, o vėliau atėję septyni ar aštuoni vokiečiai pas juos į pirkią ir paklausė, kur jaunas šeimininkas padėjo arklį. Ji atsakė, kad arklys darbe ar lauke ganosi. „Tada jie apžiūrėjo mūsų užpečkius, apžiūrėjo visa kamaroje ir tvarte. Kai mes ėjome paskui žiūrėti, ką vokiečiai darys, tai jie mūs neleido ir mušė, stumdė. Jie paskui turėjo <...> priemenėje prispaudę duris, kad mes negalėtume išeiti. Mes buvome tik dvi: aš – Rozalija Kveragienė ir mano duktė Antanina Kveragiūtė. Kai vokiečiai mūs neleido

[36] LCVA, F. 384, Ap. 3, B. 6, L. 232, 254, 264, 275.
[37] LCVA, F. 384, Ap. 2, B. 26, L. 51.

išeiti iš priemenės, tai tuo tarpu mes iššokome pro langus. Tada vokiečiai nuėjo pūdyman ir atsivedė kaiman mūsų kumelę. Mudvi <...> pradėjome prašyti, kad vokiečiai kumelės neimtų, tai jie pradėjo mudvi mušti, mane labai sumušė. Vokiečiai taip pat kelis kartus į mudvi iššovė. Pagaliau kumelę vokiečiai išsivedė ir dabar laiko Čiobiškio dvare. Pas mus yra likęs mažas – trijų savaičių – kumeliukas. Jis visiškai sunyko. Mūsų kumelė yra verta 3000 rublių, o kumeliukas – 200 rublių.“[38]

Didelį atgarsį turėjo 1919 m. birželio 9–10 d. vokiečių antpuolis netoli Žaslių geležinkelio stoties – Paltininkų, Guronių, Dalinonių kaimuose. Čia vokiečių padaryta žala buvo aprašyta ir išsiuntinėta Lietuvos atstovybėms Vokietijoje, Šveicarijoje, Prancūzijoje, Anglijoje, Danijoje, Švedijoje, Suomijoje, Latvijoje ir Varšuvoje, taip pat Tautų tarybai Amerikoje.

Žiežmarių milicijos viršininkas N. Batoras birželio 21 d. apklausė Paltininkų kaimo gyventojus. „Vibornas“ Kazimieras Karnila ir ūkininkas Jonas Urbonas iš Paltininkų papasakojo, kad birželio 9 d. išgirdo, kaip Guronių kaimo vyrai kažką vejasi ir rėkia „laikykit žmonies“, tada Paltininkų vyrai padarė barikadą ant kelio ir Dalinonių kaime bandė sulaikyti penkis vokiečių kareivius (Dalinonys yra visai šalia Paltininkų). Keturi vokiečiai metėsi į šoną ir pabėgo, o vieną pagavo ir pristatė į lietuvių štabą, kuris buvo Auseniškiuose.

Birželio 10 d. iš Žiežmarių į Paltininkus atvažiavo daugybė vokiečių „su kulkosvaidėmis, apstatė kiemus, sujemie visus vyrus, o paties pradėjo rabavoti“. Vincui Šustavičiui paėmė puodynę sviesto, vištą, dviejų metų meitėlį („nudurie išlaido žarnas ir nusineše“), sudaužė po perinčia višta kiaušinius. Iš Jono Urbono paėmė šilkines skareles, puodynę sviesto (apie 4 svarų), 7 kiaušinius, išgėrė „uzboną“ pieno. Uršulė Karnilienė neteko 500 rublių („ruskais pinigais“), 10 svarų medaus, 3 svarų sviesto, 10 kiaušinių, 8 aršinų audeklo, 3 vištų ir mažo šuniuko. Pas Kazimierą Karnilą paėmė skustuvą, du lenktinius peilius, šepetį rūbams valyti. Motiejus Kučinskas taip pat neteko skustuvo ir žirklių. Steponas Šumskis neteko kiaulės, kurią vokiečiai nudūrė ir išsivežė. Jonui Šustavičiui sumušė galvą taip, kad „vargiai beišgis“, be to paėmė 3 svarus sviesto ir palivoną pieno. Iš Juozo Šustavičiaus paėmė 30 kiaušinių. Pas Vincą Micinavičių – vadeles. Ignotą Šustavičių – „bakaną“ duonos. Iš Vinco Sladkevičiaus paėmė 9 aršinus audeklų, prijuostę, svarą sviesto, palivoną pieno. Pas Joną Urboną (kito J. Urbono bendravardį ir bendrapavardį) – 3 svarus sviesto, 14 kiaušinių. Tuomet visus kaimo vyrus

[38] LCVA, F. 500, Ap. 1, B. 10, L. 33.

nusivarė į Žiežmarius, iš kur juos išlaisvino vietinis komendantas (greičiausiai tai buvo Napoleonas Batoras).

Apklausus Dalinonių kaimo vyrus ir jų „vyborną“ Pilypą Lapo sužinota, kad ir Dalinonių vyrai, išgirdę Guronių kaime šaukiant, kartu su Paltininkų vyrais bandė sulaikyti vokiečius, bet sugavo tik vieną, kurį „biški apstumdė“ ir nuvarė į lietuvių kariuomenės štabą, kuris buvo Auseniškėse, „ant to ir užsibaigė“. Bet kitą dieną vokiečiai „išrabavojo“ ir Dalinonis. Iš Liudviko Chmelnickio skrynios paėmė 100 rublių („maišytų pinigų“), kišeninį laikrodį, vieną kumpį ir 30 aršinų audeklo. Jaroslavas Taraškevičius neteko dviejų kumpių, vieno skilandžio (10 svarų), vieno palties lašinių (1 pūdo). Iš Jurgio Valansevičiaus paėmė sieninį laikrodį ir 50 sidabrinių rublių. Pas Emiliją Dalangauskienę paėmė 5 sūrius, 3 svarus sviesto, 10 rublių ir išgėrė 4 gorčius pieno. Pas Stefaniją Bieleško paėmė 10 svarų mėsos, 15 kiaušinių, bakaną duonos, 15 rublių ir 4 „tolkas“. Pilypui Lapo nuostoliai buvo didesni – 30 svarų mėsos, 10 svarų sviesto, 5 sūriai ir 190 rublių („Ob. Ost“). Iš Kazimiero Jacinos paėmė 30 kiaušinių, 3 gorčius pieno. Juozas Karnila neteko 3 svarų sviesto, kumpio, 20 svarų lašinių, naujos šilkinės skarelės (už kurią buvo mokėta net 160 rublių), 16 svarų „bobielnos“. Pas L. Jacinutę paėmė 18 aršinų drobės, 2 sūrius. Iš Mykolo Bandzevičiaus – 4 svarus mėsos, 100 rublių („Ob. Ost.“), šilkinį kaspiną. Pas Juozą Šumskį – 3 skustuvus, „mašinka kirpti plaukams“, 150 rublių (ob. Ost.), „ant batų tavora, kuris jam kainavo apie 200 rub.“, veidrodį, pavalkus („šorus“), be to dar sumušė, šaudė į jį ir durtuvu („štiku“) perdūrė petį. Kitam kaimo gyventojui – Jurgiui Balansevičiui – taip pat sudaužė galvą, sumušė krūtinę taip, kad „niet žmogus niesivaldo“ (nurodoma, kad ir kitus vyrus smarkiai mušė). Kazimierui Jacinai paėmė kumpį, 15 svarų lašinių ir 20 kiaušinių.

Apklausti Guronių (Zagurnių) kaimo žmonės paliudijo, kad birželio 10 d. „jojo daugybie Vokiečių pro musų kiema viežies 12 kulkosvaidžių“, kad važiavo tiesiog per javus į Paltininkus ir Dalinonis, bet ką ten darė – nematė, nes vokiečiai eiti neleido, tik girdėjosi žmonių klyksmai, šunų lojimas ir gyvulių baubimas. Grįždami per laukus pasigavo Jokūbo Sladkevičiaus ir Jokūbo Urbono arklius, o šie pradėjo rėkti ir vytis, arklius atsiimdami tik prie pačių Žiežmarių[39].

Kodėl kilo konfliktas tarp Guronių gyventojų ir vokiečių kareivių, paaiškina Kaišiadorių komendanto Kundroto telefonograma Lietuvos kariuomenės vadovybei. Jis rašė, kad 1919 m. birželio 9 d. „vokiečių kareiviai važiuojant nuo Žaslių pusės sustojo Guronių sodžiuje ir pareikalavo jiems

[39] LCVA, F. 383, Ap. 7, B. 30, L. 25–27.

duoti produktų. Šeimininkė Uršė Slatkevičienė atsakė jiems duoti. Tuomet vieni pradėjo ko tai ieškoti, o kitas kareivis užpuolė mergaitę stengdamas ją išgėdinti. Moteriškės pakėlė triukšmą ir šaukdamos išbėgo laukan. Ant šauksmo pradėjo bėgti sodiečiai. Vokiečiai tai pajutę norėjo pabėgti. Juos sulaikė Dalinonių sodžiuje ir vieną iš jų sumušė. Ant rytojaus atvykęs būrys vokiečių apsuko sodžių daug buvo šaudyta net kulkosvydžiais ir suareštavo 11 vyrų iš Guronių sodžiaus. Areštuoti ir Dalinonių vyrai dar nežinia kokiam skaičiuje."[40]

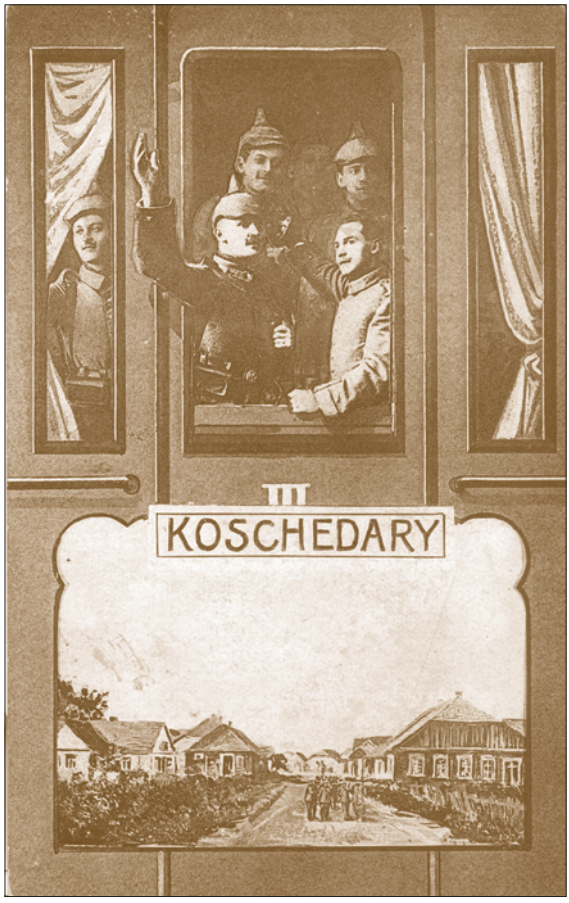
Sunkiausia žmonėms karo ir pokario metais buvo išsaugoti savo arklius. Kartais juos atimdavo tiesiog kelyje. Pavyzdžiui, vokiečių kareivių atimtą kažkieno bėrą arklį su vežimu ir pakinktais Kaišiadorių karo komendantas Kundrotas persiuntė Kaišiadorių milicijos (piliečių apsaugos) vadui K. Bajorui. Dėl arklio atsišaukė jo savininkas Antanas Vaškevičius iš Žiežmarių valsčiaus Kulukiškių kaimo. Jis papasakojo, kad 1919 m. birželio 14 d. prieš 12 val. išvažiavo į Kaišiadoris ir „nedavažiavus 3 verstus" sutiko penkis vokiečių kareivius, kurie jį sulaikė ir kartu nuvažiavo į Žiežmarius, o ten jį palikę patys nuvažiavo. Tada apie įvykį A. Vaškevičius pranešė lietuvių ir vokiečių komendantams. Pažino savo šešiametį bėrą arklį pas lietuvių komendantą[41].

Besitraukdami vokiečių kareiviai vis daugiau dėmesio skyrė produktų nusavinimui ir vis mažiau – strateginių objektų apsaugai. 1919 m. birželio 18 d. vyriausiasis kariuomenės vadas telegrama Kaišiadorių komendantui įsakė „vokiečių karaulą ant tilto per Viliją, pas Čiobiškius, pakeisti mūsų kareiviais."[42] Šią vietą taikėsi užimti ir lenkų kariuomenė, todėl Čiobiškio tiltas tapo nuolatinių susidūrimų tašku.

1919 m. birželio 20 d. pas Kaišiadorių milicijos vadą K. Bajorą vėl atėjo kelios nuo vokiečių nukentėjusiųjų ūkininkų delegacijos. Petras Vaitkevičius iš Kaišiadorių valsčiaus Romeravo dvaro pasiskundė, kad birželio 14 d. net septyni vokiečių kareiviai atėję pas jį naktį sulaužė spyną ir išsivedė paskutinę karvę. Pajutę, kad vokiečiai pavogė karvę, Vaitkevičiai puolė juos vytis, bet šie su karve „tuojaus įpuolė į girią iš kur pradėjo baisiai šaudyti ir šaudė ligi tolei kol nepapjovė ir nepasiėmė sau mėsos. Mes nuėję miškan radome tik galvą, kojas ir skūrą. Vokiečiai buvo iš Vladikiškių dvaro. Nuostolių mums padarė ant 3000 rb."[43]

---

40 LCVA, F. 500, Ap. 1, B. 6, L. 72.
41 LCVA, F. 384, Ap. 2, B. 26, L. 52–54.
42 LCVA, F. 500, Ap. 1, B. 10, L. 58.
43 LCVA, F. 384, Ap. 2, B. 26, L. 56.

Pirmojo pasaulinio karo atvirukas su vokiečių kareiviais. Kitoje pusėje antspaudas su 1917 m. lapkričio 5 d. data. KšM.

Tą pačią dieną pas K. Bajorą atėję Kaišiadorių valsčiaus Kriaučiškių viensėdžio gyventojai pasiskundė, kad net kelis kartus nukentėjo nuo vokiečių kareivių. Motiejus Grigaliūnas pasakė, kad pas jį prieš 3 mėnesius atėję vokiečių kareiviai pavogė avelę, o nesenai (birželio pradžioje) pavogė meitėlį, vertą 600 rublių. Pagaliau birželio 19 d. atėję šeši vokiečių kareiviai norėjo išsivesti Pranio (pavardė neįskaitoma) karvę. Karvė buvo pririšta tvarte, o šeimininkai pajutę, kad tvarte vagys – išbėgo į lauką šaukdami. Tuomet vokiečiai kartą iššovė, bet nieko neužkliudė. Netoli Kriaučiškių naktigonėje buvę Rečionių kaimo garbės milicininkai išgirdę riksmą pradėjo šaudyti į vokiečius ir šie pabėgo. Birželio 15 d. pas Vladislovą Benkunską atėję trys vokiečių kareiviai paėmė 6 pūdus rugių, bet subėgę vyrai atėmė, nes tai įvyko vidurdienį. Birželio 19 d. atėję keli vokiečiai norėjo įsiveržti į namus, bet kai milicininkai pradėjo šaudyti – pabėgo[44].

[44] LCVA, F. 384, Ap. 2, B. 26, L. 58.

Pirmojo pasaulinio karo metų Kaišiadorių atvirukas. KšM.

Pirmojo pasaulinio karo atvirukas. Kaišiadorių geležinkelio stotis. KšM.

Kartais vokiečiai gąsdino gyventojus, net neplėšikaudami. Birželio 17 d. pas milicijos vadą K. Bajorą atėjusi Aleksandra Vaitkevičienė (gyvenanti Kaišiadoryse, Ilgoji g. 36) pranešė, kad jos namuose „apsigyvenusi vokitka, pavardės nežinau, bet žinau, kad ji tarnauja vokiečių raštinėj. Vakar per mergaitę Heleną Šabuniukę man pranešė, kad ji, t. y. vokitka gyv. mano name, nenakvos šią naktį. Bet pačioj 12 val. nakties išgirdo baladojimą į langą, kuris labai išgąsdino mane ir mano dukterį. Atsikėlus atėjau paklausti, kas čia noria įteiti. Per langą pamačiau keme vokiečių leitenantą, gyv. Žitkovo namuose, kitus nepažįstamus vokiečius ir tarpe jų buvo ir vokitka, kuri gyvena Voleišo namuose. Aš paklausiau, ką jie noria, bet jie neatsakė. Tik leitenantas biauriai balsiai lojodamas išlaužė duris, įteiti tai neintėjo. Tas visas rekimas traukesi apie ½ val. Pavardė leitenanto vokiečių sužinojau, kad von der Hager.“[45]

Vokiečių kareiviai ne tik patys plėšikavo, bet siekė pasipelnyti ir bendradarbiaudami su spekuliantais, kurie keliavo pulkais ne tik link Vilniaus, bet ir vietiniais keliukais. Pavyzdžiui, balandžio 11 d. iš Kaišiadorių pranešta, kad „milicijantai pagavo žydus išvežant 3 vežimus produktų (miltų, druskos, cukraus, sviesto ir taukų). Žydus lydėjo vokiečių kareiviai ir neleido kratyti; milicijantams pradėjus griežtai protestuoti pribuvo (net be kepurės) Kaišedorių komendantas Hauptmanas, milicijai grasė nuginkluoti ir iššaudyti ir koliojo (litauische Schwein ir kitais epiliptais) ir praleido žydus Žaslių linkui. Kaišedorių vokiečiai iš visko matyti draugaujasi su bolševikais, taigi, kad jie negalėtų taip sauvališkai veikti, reikia, kad mūsų postai taipgi stovėtų ant kelių ir stotyje. Antra, žydai-spekuliantai ir visuokie bolševikų agentai Kaišedoryse jaučia kaip namie. Čia dar reiktų ir slaptų žinių rinkėjų (šnipų), kurie galėtų sekti visus vokiečių darbus ir šunybes.“[46]

Kaišiadorių miškų urėdas Chlevickas milicijos vadui pranešė, kad vokiečių kareiviai su keliolika darbininkų be jokių leidimų palei Gaižiūnų geležinkelio stotį kerta girią, krauna į vagonus ir išsiveža[47]. Kaišiadorių komendanto prašyta užtarti Vladikiškių dvaro gyventojus, kurie skundėsi, kad Vladikiškių dvare vokiečiai kerta sodą[48].

Laikraščiai, minėdami Lietuvoje tebesančią vokiečių kariuomenę, neišvengiamai mini Kaišiadorių apylinkes, nes čia jie ir išbuvo ilgiausiai. Dar 1919 m. birželio pabaigoje „Nepriklausomoji Lietuva“ rašė: „Besitraukdami

45 LCVA, F. 384, Ap. 2, B. 26, L. 60.
46 LCVA, F. 384, Ap. 3, B. 18, L. 121.
47 LCVA, F. 384, Ap. 2, B. 26, L. 61.
48 LCVA, F. 500, Ap. 1, B. 10, L. 87.

iš Lietuvos, vokiečiai rodo visą žvėriškumą, Kaišedorių apskrity jie išdraskė grindis, duris, langus ir vežasi. Tvartus ir kitus medinius trobesius ardo ir kūrena, nors miškas netoli <...>. Žibino dvare vokiečiai išėmė iš šulinio cementinį rentinį ir pardavė žydui. Po pievas, rugius ir daržus gano arklius; jei šeimininkai protestuoja, tai vokiečiai gresia mirtimi (Kaišedorių apsk.)."[49]

Išeinančių vokiečių kareivių vietoje Kaišiadorių apylinkėse galėjo tvirčiau įsitvirtinti Lietuvos kariuomenės administracija. „Lietuviškas" Kaišiadorių komendantas 1919 m. birželio 28 d. telefonograma į Kauną Tiekimo skyriaus prašė: „Sulig etatais mano komendantūroje privalo būti 42 arklių, bet yra jųjų tik 10. Iki šiol dar buvo galima apseiti ir tokio skaičiumi arklių, bet dabar kada vokiečiai pradėjo perdavinėt į mano rankas atskirus, turinčius svarbią reikšmę sargybos postus ir yra laukiama galutino pasišalinimo vokiečių iš Kaišedorių apskričio, neatbutinai yra reikalingas skaičius arklių sulig etatais. Pas vietinius gyventojus yra arklių, kurie gali būti rekvizuojami be skriaudos ūkei. Užtai prašau duoti man teisė rekvizuoti reikalingą man skaičių arklių."[50] Taigi, besikuriančios Lietuvos karinės struktūros taip pat taikėsi į dar tris dešimtis vietinių arklių.

Kaišiadorių komendantūrai trūko ne tik arklių, bet ir kareivių. Kaišiadorių komendantas 1919 m. birželio 28 d. telefonograma Generalinio štabo Mobilizacinio skyriaus prašė daugiau karių: „Mano komendantūroje iki etato trūksta 140 kareivių. Kadangi dabar vokiečiai perduoda ne kuriuos postus mano žinion ir tas reikalauja didesnio skaičiaus kareivių. Užtat prašau prisiųsti trūkstantį skaičių kareivių."[51]

Tačiau Lietuvos kareiviams teko ne tik kovoti su priešiškų valstybių kariuomenėmis, bet ir priversti vietinius gyventojus paklusti Lietuvos vyriausybei. Kaišiadorių komendanto pirmasis įsakymas buvo 1919 m. birželio 11 d., kuriuo nurodyta karininkui Kartanui birželio 12 d. su 30 kareivių (tarp jų vienu raiteliu) keliauti į Gegužinės miestelį, kad priverstų vietinius gyventojus pildyti Lietuvos valdžios įsakymus. „Įgalioju Tamsta kovoti su spekuliacija ir priešvalstybines organizacijas, daryti rekvizicijas produktų <...> dėl maitinimo Tamstai pavestos komandos. Daromoms rekvizicijoms vesti užrašą, nurodant pas ką ir kiek rekvizuota. Įsakau kasdien daryti man pranešimus apie dalykų stovį". Komendantūros kuopos vadas Petkelis į Gegužinę „įvesti Lietuvos valdžios" komandiravo Kaišiadorių komendantūros kareivius Joną Juzaitį, Petrą Mutėčių, Joną Vilkaus-

---

49 Vokiečių plėšimai // Nepriklausomoji Lietuva, 1919 m. birželio 29 d., nr. 53, p. 2.
50 LCVA, F. 500, Ap. 1, B. 2, L. 260.
51 LCVA, F. 500, Ap. 1, B. 2, L. 261.

ką, Petrą Motorką, Kazį Gedminą, Joną Vasiliauską, Antaną Kavaliauską, Praną Marcinkų, Ostachą Venskų, Edvardą Novazelį, Vincą Mikelaitį, Juozą Žygą, Antaną Jonavičių, Juozą Visockį, Petrą Svenskų, Joną Rimkūną, Motiejų Bulauką, Vytautą Strazdą, Norbertą Kenstavičių, Stasį Strimą, Jurgį Smalį, Konstantiną Pranaitį, Joną Grybą, Praną Sakalauską, Tadeušą Domarką, Steponą Tubutį, Petrą Lukoševičių, Joną Tamošaitį, Boleslovą Borisą, Stasį Lekaičių."[52]

Lietuvos kareiviai, mėgindami įvesti lietuvišką valdžią Gegužinėje, patyrė daug „nuotykių", buvo ir žuvusių karių.

Pažaboti bet kokią politinę „saviveiklą" buvo siekiama ir milžiniškomis piniginėmis baudomis. Pavyzdžiui, Kaišiadorių stoties viršininko padėjėjas Petras Visockis 1921 m. kovo mėn. skundėsi vidaus reikalų ministrui (kuris jo skundą atmetė), o paskui – ministrui pirmininkui dėl gautos 5000 auksinų baudos už „priešvalstybinę agitaciją". Mat 1920 m. spalio 15 d. jis, dirbdamas Radviliškio stotyje, dalyvavo mitinge. Gerai nesuprasdamas lietuviškai P. Visockas klausė tarnystės draugus, apie ką kalbama. Gale kalbos kalbėtojas pasakė „mušk" arba „varyk lenkus", o kažkas dar pridėjo – „ir žydus", tuomet kilo ginčai. Kuris pasakė „ir žydus" – buvo nuvestas milicijon, paskui ten kaip liudininką pakvietė ir Visocką. Šiauliuose milicijos vadas jam uždėjo 5000 auksinų baudą. P. Visockis skundėsi, kad bauda „prie mano nedidelės algos ir šeimyninio padėjimo (žmona ir vaikas) galinai sugriautų mano nedidelį ūkį ir be to jau iširusį nuo karo."[53]

1919 m. vidurvasarį Kaišiadorių pašto viršininkas gavo nurodymą iš vokiečių perimti telefono stotį: „7 liepos vokiečiai perduoda telefono stotį, todėl pavedu jums drauge komiteto arba komendantūros priimti stotį, sustačius kuo smulkiausią sąrašą ir stengtis gauti kuo daugiausia įvairių instrumentų, medžiagos, aparatų ir teip toliau ir apie tai pranešti valdybon."[54] Greičiausiai, kad šią telegramą priėmė Žaslių valsčiuje gyvenęs, savanoriu į Lietuvos kariuomenę išėjęs Pranas Ambroževičius, kuris vėliau tarnavo Žaslių valsčiaus valdyboje, o paskui ilgus metus iki pat 1940 m. dirbo Kaišiadoryse apskrities valdyboje buhalteriu.

Reikia pabrėžti, kad iki pat paskutinių savo buvimo Lietuvoje dienų vokiečių kareiviai kontroliavo judėjimą geležinkeliais ir 1919 m. liepos mėnesį netgi Lietuvos kariuomenės daliniai prašėsi vokiškių leidimų („faršeinų")[55].

---

52 LCVA, F. 500, Ap. 1, B. 2, L. 269–270.
53 LCVA, F. 923, Ap. 1, B. 174, L. 314.
54 LCVA, F. 500, Ap. 1, B. 2, L. 268.
55 LCVA, F. 384, Ap. 2, B. 26, L. 63.

Ir Krašto apsaugos ministerija dar 1919 m. birželio 17 d. Kaišiadorių komendantui nurodo, kad leidimai važiuoti geležinkeliu turi būti išduoti lietuvių ir vokiečių kalbomis[56].

Įdomu, kad netgi vokiečiams jau išsikrausčius net po kelių mėnesių (1919 m. gruodžio 18 d.) apskrities milicijos vadas K. Bajoras senu įpročiu prašo komendanto išduoti „faršeinus“, kad galėtų lenkų „ščelcus“ Joną ir Bolių Blaževičius bei Joną Bronicką, lydint milicininkui Mikui Paškauskui nuvežti į Jonavą[57].

Reikia pripažinti, kad besikraustantys vokiečiai prisidėjo prie Lietuvos geležinkelių transporto sistemos. 1919 m. liepos 19 d. spaudoje buvo rašoma: „Vokiečiams kraustantis iš Lietuvos lietuvių valdžia išnuomojo iš vokiečių geležinkelių medžiagą, gavo garvežių ir vagonų kiek reikia. Eina derybos, kad visi geležinkelių turtai būtų ataduoti lietuviams. Nuo liepos 10 d pradėjo vaikščioti lietuvių traukiniai tarp Kauno–Kaišedorių–Radviliškio.“[58]

Tiesa, paminklinė lenta ant Kaišiadorių geležinkelio stoties sienos skelbia, kad pirmasis „lietuviškas“ traukinys pajudėjo iš Kaišiadorių į Radviliškį 1919 m. liepos 6 d.

Pasitraukus vokiečiams valsčių savivaldybėms pavesta suskaičiuoti paskutiniu laiku jų padarytus nuostolius (neskaitant 1915 m. vykstant karo veiksmams ir vėliau okupacijos metais padarytų nuostolių). Ne visi valsčiai juos paskaičiavo, nes šie duomenys tebuvo įdomūs statistine prasme, o dabarčiai – parodantys to meto inventorių ir kainas.

Pavyzdžiui, Žiežmarių valsčiaus komitetas 1919 m. liepos 20 d. sudarė gana smulkų sąrašą „nuostolių vokiečių kariuomenės padarytų paskutiniu laiku būnant ir išeinant, išvogta ir sugadinta“. Žiežmarių liaudies mokyklos nuostoliai: pečiai 4 vnt. (nuostolių už 320 rub.), suolų 40 (už 1000 rub.), „balanku langam“ 14 (už 210 rub.), „grindai“, durų – 7 (už 35 rub.), nuo durų užraktai – 3 (už 36 rub.), „išeinamos vietos“ (t. y. tualetai) – 3 (už 100 rub.), stiklai langams – 200 (už 1000 rub.), sudeginta tvarto siena už 100 rub., sudegintos 26 langų langinyčios (už 1500 rub.), tvartas (už 300 rub.), tvora ąžuolinė 150 sieksnių (už 700 rub.). Iš viso – už 5351 rub.

Valsčiaus savivaldybės pastatų nuostoliai: sudeginta tvarto siena (už 100 rub.), nuplėšti du tvartų stogai (už 1000 rub.), trys spynos nuo durų (už 36 rub.), nebeliko keturių durų (už 200 rub.), 180 stiklų langams (už 1000 rub.), dviejų pečių (už 100 rub.), sudeginti trijų kambarių „grindai“

---

56 LCVA, F. 500, Ap. 1, B. 10, L. 111.
57 LCVA, F. 500, Ap. 1, B. 10, L. 384.
58 Politinė padėtis // Nepriklausomoji Lietuva, 1919 m. liepos 19 d., Nr. 70, p. 2.

(už 400 rub.), neliko 8 geležinių lovų (už 800 rub.), sudeginti šeši stalai (už 200 rub.), 14 skrynučių (už 140 rub.), sugadinti penki pečiai (už 200 rub.). Iš viso – už 4176 rub.

Taip pat priskaičiuoti „biednos moteriškės“ Marijonos Jacunskienės nuostoliai – langų balankos, sienos, karakulinė kepurė (už 20 rub.), du stikliniai indai (už 20 rub.), batai ir siūlai (už 10 rub.). Iš viso – už 115 rub.

Ignoto Brazausko (Brozovsko) nuostoliai: sugadinti du pečiai, namai „apiplėšti ir iš vidaus ir iš oro“, iš viso už 425 rub.

Juozo Aleškevičiaus nuostoliai: sugriautas šulinys (už 40 rub.), nudraskytas stogas (už 45 rub.), išvogtos dvi kluono salinės (už 48 rub.), penki stulpai iš kluono (už 10 rub.), dveji vartai, sudeginta 50 lentų (už 25 rub.), suardytas grendymas (už 10 rub.), dvi spynos (už 10 rub.). Iš viso – už 218 rub.

Vien Žiežmarių valsčiuje suskaičiuota paskutiniu laiku vokiečių padarytų nuostolių už 10 285 rublius[59].

[59] LCVA, F. 409, Ap. 1, B. 6, L. 139.

Nepriklausomybės kovos 1918–1923 m.

1918 m. lapkričio mėnesį, pasibaigus Pirmajam pasauliniam karui, kariniai veiksmai Kaišiadorių apskrityje nesibaigė. Įvairios politinės ir karinės jėgos (Lenkijos kariuomenė su vietiniais lenkų aktyvistais, sovietų Rusija su vietiniais bolševikais, šalį tebevaldanti Vokietijos administracija su tebesančiomis vokiečių karinėmis įgulomis) aktyviai veikė, siekdamos skirtingų tikslų.

Lietuvos vyriausybei paskelbus atsišaukimą buvo kviečiami savanoriai į kuriamą Lietuvos kariuomenę. Savanoriai iš Kaišiadorių apskrities turėjo rinktis Kaune[60].

Naujokų ėmimas

Kaišiadorių apskrityje vyrų mobilizacija į kariuomenę pradėta tik 1919 m. rudenį. Naujokų ėmimo komisijos pirmininkas Trakų ir Ukmergės apskrityse buvo karininkas Vaclovas Statkevičius. 1919 m. spalio 9 d. mobilizacijos dalies viršininkui jis pranešė, kad „naujokų ėmimo komisija sąstate pirmininko karininko Statkevičiaus, apskrities viršininko Broniaus Stosiūno, apskrities komiteto pirmininko Izidoriaus Račkaus, Žiežmarių valsčiaus komiteto atstovo Vinco Venckaus, dalyvaujant Vilniaus bataliono gydytojui Petrui Januliui, Kaišedorių epidemijos apskrities ligoninės gydytojui Eduardui Biliūnui, Kaišedorių komendantui karinin. Kundrotui ir žydų atstovui Leibai Rabinavičiui, pradėjo darbą 1919 m. spalių mėnesio 7 dieną“.

[60] LCVA, F. 384, Ap. 3, B. 38, L. 4.

Komisijos darbo pradžiai V. Statkevičius Kaišiadorių milicijos nuovados viršininkui įsakė spalio 6-ai dienai „laikinai surekvizuot“ tris stalus, vieną didesnį, ir devynias kėdes naujokų ėmimo kanceliarijai ir pristatyti į apskrities komiteto raštinę.

V. Statkevičius kvietėsi į komisiją Trakų apskrities gydytoją P. Žilinską ir Trakų apskrities ligoninės gydytoją E. Biliūną. Iš Trakų apskrities viršininko B. Stosiūno jis gavo 1897 ir 1898 metais gimusių vyrų sąrašus iš Kaišiadorių, Žiežmarių, Kietaviškių, Kruonio, Darsūniškio ir Žaslių valsčių (t. y. iš valsčių, kuriuos jau kontroliavo Lietuvos administracija).

Apžiūrėjus šaukiamus naujokus buvo sudaromi jų sąrašai ir surašomos pastabos: sveikas ar ligotas, priimtas ar „paliuosuotas“ (pavyzdžiui, dėl šeimyninės padėties, nes tėvas negali dirbti ar pan.), kuris leidžiamas į atsargą arba šaukimas atidedamas iki kitos mobilizacijos, kuo galėtų tarnauti – pėstininku, artilerijoje ar pas raitelius, moka rašyti ar ne, pastabos, jei moka amatą – pavyzdžiui, kalvis, kriaučius ar pan. Kai kurie naujokai ateidavo per jauni arba per seni[61].

Tenka pripažinti, kad gana žymi dalis šaukiamųjų vengė tarnybos arba vėliau dezertyruodavo iš karinių dalinių. Dezertyrų gaudymas buvo vienas iš vietinės milicijos bei karo komendantūros rūpesčių. Kaišiadorių komendantūroje kartais tokių pabėgėlių atsidurdavo net po kelias dešimtis.

Bolševikų puolimas

Kaišiadoryse 1918 m. lapkričio 23 d. susikūrė Kaišiadorių parapijos (valsčiaus) komitetas, kuris siekė atstovauti lietuviškos orientacijos gyventojų savivaldai. Jau po poros dienų prie Kaišiadorių geležinkelio stoties sovietinei Rusijai atstovaujantys bolševikai surengė mitingą, kuriame ragino pašalinti „buržuazinę Lietuvos tarybą“. Gruodžio 11 d. kitame mitinge prie geležinkelio stoties bolševikai (komunistai) vėl ragino žmones kurti „savo“ tarybas. Gruodžio 30 d. toje pačioje vietoje įvyko jų eilinis mitingas, Kaišiadoryse pagal bolševikų Centro komiteto nurodymus veikusiam vietiniam bolševikų „revoliuciniam“ komitetui vadovavo Aleksandras Jakševičius, Petras Vasiliauskas.

1919 m. sausio mėnesį šį komitetą išvaikė Kaišiadoryse dar tebebuvę vokiečių kareiviai, nes jis ėmė kelti grėsmę jų saugumui[62]. Kaišiadoryse bu-

[61] LCVA, F. 409, Ap. 1, B. 5.

[62] Laurinavičius J. Kaišiadorių miesto kronika 1590–2010. – Kaišiadorys, 2011. – P. 12–13.

vęs bolševikų komitetas turėjo 7 ginkluotus milicininkus ir bandė plėsti agitacinę bei kitokią antivalstybinę veiklą apskrityje. Įsitvirtinę Kaišiadoryse bolševikai planavo žygiuoti į Kauną, tačiau vietiniai gyventojai bolševikų nerėmė ir jų komiteto veikla nepasitikėjo[63].

Vokiečiams besitraukiant iš Lietuvos teritorijos 1919 m. pradžioje iš Rytų ėmė slinkti bolševikinės Rusijos kariuomenė. 1919 m. sausio 10 d. bolševikai užėmė Vievį, sausio 11 d. – Žaslius. Čia jie ir buvo sustabdyti Lietuvos kariuomenės.

1919 m. vasario mėnesį Raudonoji armija vėl pradėjo stambų puolimą, siekdama užimti Kauną. Vasario 7 d. užėmė Aukštadvarį, vasario 8 d. – Stakliškes, vasario 9 d. – Jiezną[64]. Čia vasario 13 d. jie buvo vėl sustabdyti[65].

Kovo mėnesį bolševikai buvo užėmę pozicijas ruože Daugai–Pivašiūnai–Dusmenys–Onuškis–Aukštadvaris–Žasliai. 1919 m. kuriam laikui nusistovėjusi riba tarp lietuvių ir bolševikų ėjo per Bučionis (prie Neries), Krivonis, Rečionis[66]. Žasliuose veikė bolševikų V šaulių pulkas, o miestelyje laikėsi apie 300 jo karių[67].

Kai bolševikai įsitvirtino Žasliuose, Kaišiadoryse jų šalininkai, anot tuometinio apskrities viršininko Broniaus Stosiūno, „nutarė pakelti Kaišiadoryse triukšmą ir pabėgti. Ir štai vieną naktį jie nukovė tuoj už Kaišiadorių vieną vokiečių kareivį, kitą sužeidė ir pabėgo į Žaslius, kur jau stovėjo raudonosios kariuomenės dalys <...>. Didžiausias bolševikų veikėjas tais laikais Kaišiadoryse buvo Mykolas Kunickis iš Šaknių kaimo. Namie kalbėjo lenkiškai, Šakniai yra lenkuojantis kaimas. Jisai 1920 m. grįžo į savo tėviškę, pasidavė valdžiai ir 1920 m. spalių 12 d. davė apskrities viršininkui tokį parodymą: <...> Pabuvęs kiek Rusijoje aš įsitikinau, kad bolševikai nėra tinkami darbininkų gynėjai, todėl mečiau su jais bendradarbiavimą ir pabėgau Minsko gubernijon, kur vėliau atėjo lenkai <...>. Pas lenkus aš netarnavau, į lenkų valdžią žiūrau kaipo į buržuazinę ir jai nepritariu. Esu ūkininkas mažažemis ir tekorius, negaliu pritarti lenkų šlėktai <...>. Aš pripažįstu, kad tam tikru laiku esu klydęs, nes tam kaltas yra laiko ūpas ir daug neaiškumų, bet tą klaidą jau gan netrumpas laikas kaip supratau, už klaidas nukentėjau

---

63 Lesčius V. Lietuvos kariuomenė nepriklausomybės kovose 1918–1920. – Vilnius, 2004. – P. 46.

64 Lesčius V. Lietuvos kariuomenė nepriklausomybės kovose 1918–1920. – Vilnius, 2004. P. 47.

65 Lesčius V. Lietuvos kariuomenė nepriklausomybės kovose 1918–1920. – Vilnius, 2004. P. 61.

66 Stosiūnas B. Rytų Lietuvai besikuriant // Karo archyvas, t. IX., – P. 290.

67 Lesčius V. Lietuvos kariuomenė nepriklausomybės kovose 1918–1920. – Vilnius, 2004. – P. 46.

ir dabar vienintelis mano troškimas, tai dirbti Lietuvos valstybės naudai, kurios valdžia mums yra visai atitinkama <...>."[68]

Okupuotose teritorijose bolševikai perėmė valdžią, o okupacijos priedangai formavo vietinius „darbininkų ir valstiečių revoliucinius komitetus", vykdė produktų rekvizicijas, gyventojams uždėdavo kontribucijas (po 10 rublių pinigais ir 8 pūdus grūdų nuo kiekvienos dešimtinės turėtos žemės)[69].

Bolševikai, siekdami ekspansijos į kitas šalis, ypač svarbų vaidmenį skyrė propagandai ir komunizmo idėjų platinimui. Tai turėjo patraukti vietinę visuomenę (ypač vargingesnę ir mažiau išsilavinusią jos dalį) į jų pusę ir tuo pačiu užmaskuoti tikrąjį karinės ekspansijos tikslą. Reikia pasakyti, kad propagandos srityje su bolševikais konkuruoti buvo sunku. Todėl ir Lietuvos vyriausybei teko ieškoti būdų, kaip platinti Lietuvos nepriklausomybės idėjas (ypač tose vietovėse, kur vyko karinė kova dėl nepriklausomybės), kaip patraukti visuomenę į nepriklausomos Lietuvos valstybės šalininkų pusę ir atskleisti tikruosius naujųjų Lietuvos priešų (bolševikų ir lenkų) tikslus, iš kurių pats svarbiausias – Lietuvos ir lietuvių tautos pajungimas savo interesams. Ir iš tiesų, kaip rašoma, gyventojai tik maždaug 1921 m. patikėjo, kad atskira Lietuvos valstybė bus.

Visą 1919 m. pirmąją pusę iš Kaune įsikūrusio Lietuvos spaudos biuro į Kaišiadoris buvo dažnai komandiruojami propagandistai[70]. Kitos dažnos jų kelionių kryptys – Vilkaviškis ir Kėdainiai. Pavyzdžiui, 1919 m. sausio 28 d. spaudos biuro agitatorius Juozas Rutkauskas prašo Krašto apsaugos ministerijos adjutanto: „Meldžiu g. tamstą išduoti man liudijimą važiuoti į Kaišedoris". Vasario 1 d. valdininkas Juozas Pranckevičius prašo: „Kada esmu siunčiamas į Kašedorius tarnystės reikalais, meldžiu išduoti „Fahrschei'ą" ten ir atgal", tą pačią dieną važiavimo traukiniu leidimo ir bilieto prašo propagandos skyriaus narys Antanas Urbelis ir K. Ruginis.

Vasario 4 d. štabo valdininkas Bronius Stosiūnas (greičiausiai tai tas pats asmuo, kuris dar tą patį mėnesį bus paskirtas Kaišiadorių apskrities viršininku) prašo leidimo ir bilieto važiuoti geležinkeliu: „Siunčiamas Kaišedorių, Širvintų ir Vilniaus apskričiuosna propagandos reikalais, šiuo prašau išduoti man ligi Kaišedorių stoties reikalingąjį leidimą ir bilietą važiuoti geležinkeliu."

Vasario 7 d. vėl tas pats Juozas Pranckevičius prašo į Kaišiadoris „fahrs-

---

68 Stosiūnas B. Rytų Lietuvai besikuriant // Karo archyvas, t. IX., – P. 279–280.

69 Lesčius V. Lietuvos kariuomenė nepriklausomybės kovose 1918–1920. – Vilnius, 2004. – P. 34.

70 LCVA, F. 384, Ap. 3, B. 18, L. 67.

cheino tarnystės reikalais“. Vasario 10 d. „fahrscheino į Kašedarus“ prašo Krašto apsaugos ministerijos valdininkas ypatingiesiems reikalams J. Kazakaitis. Vasario 18 d. – J. Pranckevičius vėl į Kaišiadoris, kartu su propagandistu Kaziu Borkiu „tarnybos reikalais“. Vasario 27 d. į Kaišiadoris spaudos biuro pasiųstas instruktorius Juozas Narijauskas. Pavyzdžiui, vasario 26 d. spaudos biuras siuntė Kazį Kasperūną į Kėdainių apskritį „teikti visuomenės informaciją apie politinį stovį Lietuvoje. Tuo tikslu siunčiamasai turi teisės šaukti susirinkimus ir daryti juose pranešimus“, o kovo 8 d. tuo pačiu tikslu jis pasiųstas į Kaišiadoris. Kovo 1 d. spaudos biuro vedėjas P. Karvelis rašo, kad „Juozas Lentis veža į Kaišedorius literatūrą bolševikams ir „Pravdu“ (galbūt tai buvo kontrpropagandinė medžiaga bolševikų kareiviams). Kovo 3 d. spaudos biuras į Kaišiadoris siuntė Antaną Macelį, o kovo 18 d. – Petrą Jočį „dalinimui užfrontėje literatūros ir kitais svarbiais reikalais“ ir t. t.[71]

Į Kaišiadoris spaudos biuro siunčiami dažniausiai vykdavo Juozas Narijauskas, Petras Jočys, Juozas Pranckevičius, Kazys Kasperūnas. Įdomu, kad leidimai vykti į Kaišiadoris traukiniu netgi iki 1919 m. liepos mėnesio buvo išduodami lietuvių ir vokiečių kalbomis, nes vokiečių kareiviai tebekontroliavo judėjimą geležinkeliais. Tokio vokiško „fahrscheino“ turėjo prašytis netgi traukiniu į frontą vykstantys Lietuvos kariuomenės daliniai. Neatsitiktinai pirmasis Lietuvos valdžios kontroliuojamas traukinys išvyko iš Kaišiadorių į Radviliškį tik 1919 m. liepos 6 d. – vokiečių kareiviams pasitraukus iš Kaišiadorių.

1919 m. balandžio 3 d. Lietuvos kariuomenė pradėjo puolimą nuo Vilniaus link Daugų ir Žaslių kryptimis. Viena iš lietuvių rinktinių, puldama iš Alytaus balandžio 4 d., užėmė Daugus, pasiekė pietines Onuškio valsčiaus apylinkes – perėjo per Varėnės upelį ties Pamusių dvaru. Balandžio 5 d. pastebėjus, kad bolševikai sutelkę didesnes pajėgas grasina nuo Vaikantonių ir Daškinių kaimų, lietuviai šiame ruože puolimą sustabdė ir grįžo į Alytų[72].

Kitame ruože – ties Žasliais ir Pajautiškėmis – po sėkmingo mūšio balandžio 3 d. po trijų dienų lietuviai pasiekė Semeliškes[73].

Matyt, kad būtent po sėkmingų Lietuvos karinių veiksmų ties Žasliais spaudos biuro instruktorius Petras Jočys iš Kaišiadorių balandžio 6 d. kariuomenės štabo viršininkui pasiuntė pasiūlymus dėl karo belaisvių. Jis karo belaisvius skirstė į dvi grupes: vieni pateko per mūšius, o kiti patys perėjo iš

---

71 LCVA, F. 384, Ap. 3, B. 6, L. 19, 26–28, 40, 49, 64–65, 85, 101, 110–111, 156, 170.

72 Lesčius V. Lietuvos kariuomenė nepriklausomybės kovose 1918–1920. – Vilnius, 2004. P. 84.

73 Lesčius V. Lietuvos kariuomenė nepriklausomybės kovose 1918–1920. – Vilnius, 2004. P. 86.

„raudonųjų“ armijos į lietuvių. Jo teigimu, savo noru pereina į lietuvių pusę tie, kurie pas bolševikus pateko per mobilizaciją ar buvo priversti kitų aplinkybių. Dabar perėję savo noru laikomi kartu su paimtais į nelaisvę. Jočys teigė, kad perėję savo noru Kretingauskas, Smalys ir kiti, kuriuos pristačius į Kauną jam pavyko perduoti į atskirą batalioną ir dabar „labai puikiai veikia ant fronto po Žasliais“. Todėl Jočys siūlo savo noru perėjusiems leisti kuo greičiau prisijungti prie lietuvių kariuomenės, o nenorinčius stoti į lietuvių kariuomenę paleisti namo, be to jiems reiktų palengvinti laikymo nelaisvėje sąlygas[74].

Tačiau netrukus viskas pasisuko priešinga kryptimi. Džiaugsmą atsiėmus Žaslius ir lūkesčius tuoj atsiimti Vilnių pakeitė nerimas. Spaudos biuro surinkta informacija Kaišiadorims nežadėjo nieko gero: „11. IV. Sužinojau, kad vokiečiai gavę nuo bolševikų 9 mil. Mk. sutiko perduoti bolševikams Kaišedorių fronto Lietuvos kariuomenės būrį apie 400 kareivių. Kokiais planais ir kada nežinoma. Šiais reikalais 10. IV. Iš Vilniaus išvažiavo ant fronto žymūs bolševikų komisarai <...>. Ant Kaišedorių fronto pribuvo daug komunistų dėl palaikymo disciplinos tarp raudonarmiečių. Vokiečiai bolševikams perdavė apsčiai ginklų ir bolševikai giriasi, kad vokiečiai jų draugai, o ne priešai. Paskutinėse dienose į Kaišedorius bolševikai vokiečiams nusiuntė daug proklamacijų <...>.[75]

Taigi, balandžio viduryje Kaišiadoris (tiksliau – juos saugojusią lietuvių karinę įgulą), beveik tiesiogine to žodžio prasme vokiečiai „pardavė“ ir užleido bolševikams už 9 milijonus markių.

Lietuvos kariuomenė gavo informaciją, kad balandžio mėn. 15 d. vakare dalis vokiečių kariuomenės (taip vadinami „spartakai“) nutarė susivienyti su rusų bolševikais ir užleisti jiems Kaišiadoris. Naktį į balandžio 16 d. Kaišiadorys jau turėjo būti bolševikų užimti, bet tai sužinoję vokiečių geležinkelininkai pasipriešino. Prie jų prisidėjo dalis kareivių ir surengtame mitinge balsuodami nusprendė laikinai Kaišiadorių neapleisti. „Bet tas viskas yra laikinai ir vokiečiai pasirengę kas minutę iš Kaišedorių bėgti. Lietuvių valdžia buvo išbėgus, nes bolševikai jau netoli Kaišedorių (12 verstų). Kaišedoryse yra daug maisto produktų, tat reiktų pasirūpinti išvežti. Vokiečiai bičiuliaujasi su bolševikais. Ties Jievija vokiečių buvo perduota bolševikams daug granatų, kulkosvaidžiams šovinių ir kitokios karo medžiagos ir tas nulėmė jų laimėjimą užimant Žaslius.“[76]

---

74 LCVA, F. 384, Ap. 3, B. 18, L. 106.
75 LCVA, F. 384, Ap. 3, B. 18, L. 121.
76 LCVA, F. 384, Ap. 3, B. 18, L. 113.

1919 m. balandžio 16 d. ministras pirmininkas M. Sleževičius iš Kauno nusiuntė telegramą į Berlyną dr. Puryckiui, kurioje prašo vokiečių oberleitenantui (nurodo vardą, pavardę, adresą ir telefoną) perduoti, kad „vakar vakare iš Kaišedorių pabėgo vokiečių kariuomenė <...> apleisti Kaišedorius vokiečiai veda derybas su bolševikais Vilniuje dėl užėmimo bolševikams kai kurių vietų, siunčia bolševikams ginklų ir amunicijos ar pasiseks atlaikyti Kaišedarių jau klausimas. Kaunui gresia pavojus, be to susekta, kad ties Žiežmariais vokiečiai buvo sutarę už devynis milijonus išduoti bolševikams mūsų batalioną – mes negalime ginti savo sienos, nes kas valandą galime sulaukti iš vokiečių išdavimo."

Be to, tomis dienomis vokiečių valdžia išpardavė vietos spekuliantams 30 vagonų druskos ir 2 vagonus cukraus, 1000 butelių konjako bei kitų daiktų, kad juos išvežtų bolševikams[77].

1919 m. pavasarį spaudoje apie Kruonį buvo rašoma, kad „prasidėjus su bolševikais karui ir pašaukus vyrus kariuomenėn, kiti jaunų vyrų stojo in kariuomenę savanoriais, o kiti gi laukia pašaukiant ir taip belaukdami ramesnio laiko kenčiame"[78].

1920 m. liepos mėnesį išstūmę Lenkijos kariuomenę bolševikai vėl grįžo į Lietuvą ir ėmė ruošti naujus Lietuvos pajungimo planus (nors tuo pačiu laiku su Lietuva buvo sudaryta ir taikos sutartis). Sunkiausia jiems buvo pristatyti į Lietuvą ginklus, todėl už tai bolševikų centro komitetas mokėjo negailėdamas pinigų. Pavyzdžiui, „vienam žmogeliui nuo Trakų pirma laiko sumokėjo du kartus tiek pinigų, kiek kainavo jo arkliai, pakinktai ir vežimas. Žinoma, žmogus gavęs tokią didelę sumą pinigų, gatavas ne tik ginklus, bet kad ir patį velnią maiše vežti." Vežė šautuvus, granatas. Granatas kartais perveždavo ir traukiniu. Buvo sukurti čekistų skrajojantys būriai, kurie turėjo be pasigailėjimo suimti ir sušaudyti visus, „kurie nors mažiausia bus patėmyti kontr-revoliucionizme".

Čekistų punktas buvo ir Trakuose. Kaune bolševikų komisaru paskirtas Karolis Požėla[79].

---

77 LCVA, F. 923, Ap. 1, B. 40, L. 112.
78 Berželis. Kruonis // Lietuva, 1919 m. gegužės 9 d.
79 LCVA, F. 929, Ap. 3, B. 457, L. 33.

Vietiniai bolševikai

1919 m. gegužės 11 d. Kaišiadorių komendantas apskrities viršininkui praneša apie įtariamus vietinius gyventojus, prijaučiančius bolševikams. Pagal gautas žinias prie Žaslių stoties gyvenančios Emilija Mlinarskienė ir Emilija Gudašauskienė užsiėmė šnipinėjimu bolševikų naudai. Tą pačią dieną Kaišiadorių komendantas nurodė apskrities viršininkui padaryti kratas pas buvusį Kaišiadorių tarybos sekretorių Nochą, Michailovą, Zenkevičių ir Kantorą, kurie buvo įtariami kaip bolševikai, užsiimantys agitacija ir žvalgymu. Tą pačią dieną Žiežmarių komendantui pranešama apie Juozą Penerinskį, Juozą Lesevičių ir buvusį Žiežmarių komiteto pirmininką Kuznecovą, kurie įtariami „kaipo bolševikų agitatoriai“[80].

1919 m. birželio 24 d. Kaišiadorių karo komendantas nurodė surinkti žinias apie Kaišiadorių apskrityje žinomus bolševikus ir jiems prijaučiančius. Gavo maždaug 30 žmonių sąrašą (nurodyta pavardė, kuo prasikalto, kur gyvena), tarp kurių daugiausia žasliečių: Petkevičius, „atjaučia labai bolševikams, gyvena dabar Žasliuose“; jo sūnus, kuris „tarnavo milicijoj, sėdėjo už vagystes kalėjime, gyvena Žasliuose“; Jonas Paplauskas, „mulioris, tarnavo milicijantu ir sėdėjo už vagystes kalėjime, namie“; Trofimas Ozimovas, „burlokas iš Novooziorkos, Žaslių valsčiaus, pirmusyk būnant bolševikams Žasliuose, tarnavo milicijantu, darė rekvizicijas arklių pas Staikuną iš Kasčiukiškių, namie“; Kazys Sokolinskas-Bafra, „tarnavo milicijantu“; Biedulskas, „laiškanešys, tarnavo jų taryboje, labai jiems atjaučiantis, namie“; Dervinskas, „tarnavo milicijoj, dabar kariuomenėj Kaune, antrašo nežinia. Jo brolio vardas nežinomas, tarnavo jų taryboje, gyvena Žasliuose“; Petkevičius, „milicijantas važinėjo su rekvizicijomis arklių pas Staikuną“; Butkevičius „iš Novoozerkų, vadas milicijos Žasliuose, dabar slapstosi“; Žukauskas, „labai atjaučiantis, pabėgo su bolševikais“; Jankelis, „buvęs kokiu tai agentu, pabėgęs į bolševikus“; Noselio sūnus, „vedė agitacijas ir palaikė labai bolševikus“; Butrimančikas, „vaikai gyvena Kaune, rengiasi ir jisai kur tai važiuoti, pristatydinėjo transportu valgomųjų daiktų ir kitokių produktų“; Žaslių vaistininkas, buvęs „donosčikom“ (t. y. skundiku), kartą buvo areštuotas, bet neturint įrodymų paleistas; Levino Zelmano sūnus; Joffe, „labai prijaučiantis“; Smailys, „buvęs milicijantas“; Ežerskas, „felčerio Žaslių sunus, pristatidinėjo produktus“; Emilija Mlinarskienė iš Žaslių stoties, kurios

[80] LCVA, F. 500, Ap. 1, B. 10, L. 375.

sūnus „tarnauja bolševikuose“; Gudašauskienė – irgi iš Žaslių stoties; Žaslių valsčiaus Našlėnų dvaro savininkės sūnus, „tarnauja Raudonojoj armijoj“.

Iš Žiežmarių buvo Fiodoras Kuznecovas, Juozas Pomirinskis, Juozas Lesevičius, „ir dabar ten gyvena <...> visi trys buvo suareštuoti ir sėdėjo Kaune pas vokiečius, už jų atjautimą bolševikams“; Jančiauskas iš Šarkiškių, „sėdi kalėjime Kaune“; Bukinas iš Slabados, „išbėgęs su Raudona armija“.

Iš Kaišiadorių Giršingoras „buvo suareštuotas“; Jonas Bandzevičius, „pabėgęs buvęs jų taryboje“.

Vėliau dokumente prirašyti Augustas Markevičius iš Žaslių valsčiaus Jačiūnų dvaro, „buvęs pirmininkas taryboje“ ir Kantoras, kuris prirašytas, tačiau po to nubrauktas[81].

Tuo tarpu Kruonio milicininkas J. Vaičius apskrities milicijos vadui 1919 m. liepos 10 d. pranešė, kad Kruonio valsčiuje veikiančių inteligentų bolševikų nėra, nėra ir bolševikų veiklos požymių: „Šiuomi pranešu, kad veikiančių intelegentų bolševikų mūsų valsčiui nėra, o prijaučiantieji dabar nerodo savo balso ir tokiu būdu juos sužinoti negalima. Jokio bolševikų apsireiškimo tuokart Kruonio valsčiui nežymu.“[82]

Kažkas iš Kaišiadorių milicininkų pradėjo pildyti vietinių bolševikų sąrašą (beje, rusų kalba), tačiau panašu, kad nebaigė iki galo: Petras Vasiliauskas, iš Kaišiadorių, „nuo mažų metų „žulničal“ ir kai tapo pilnamečiu nemetė savo užsiėmimo, pragyveno iš kortų ir apgavysčių ir dar galiu pridėt, kad Vasiliauskas buvo pirmas razboinikas ir buvo sovieto organizatorius ir buvo sovieto pirmininkas, o sunaikinus Kaišiadorių sovietą pabėgo į Žaslius pas bolševikus ir ten buvo komisaru. Būdamas Žasliuose kaip pasakojo žmonės rašė dekretus ant visų kurie dirbo milicijoje ir komitete“; Martynas Zinkevičius „ir jo šeimyna prijaučia bolševikams ir jo sūnus Vladimiras buvo Kaišiadorių sovieto narys ir išvažiavo kartu su bolševikais“; Liudvikas ir Mykolas Mitiunai (?) „irgi buvo Kaišiadorių soviete ir paspruko kartu su bolševikais ir buvo aršūs bolševikai“; Stanislovas Rutkauskas „pagal gandus Rusijoje buvo bolševikas“; Juozas Jasinskis „gyveno Kaišiadoryse tik karo metais iš kur atvažiavo nežinoma ir kai Kaišiadoryse susikūrė sovietas jis stojo į tarnybą ir tapo aršiu organizatorium <...> paspruko su bolševikais į Žaslius ir ten jiems tarnavo“; Sakalauskas, „prijaučia bolševikams, sūnus Sakalausko Rusijoje su bolševikais“; Liutkevičius, „prijaučia bolševikams“; Jofe, „buvo soviete, tarnavo sekretorium, sakė kalbas skleisdamas komunizmą“; Dominykas Antanavičius, „prijautė bolševikams, iš Jatkonių“; Julius

[81] LCVA, F. 409, Ap. 1, B. 4, L. 1.
[82] LCVA, F. 409, Ap. 1, B. 4, L. 3.

Belevičius, „gyveno antroj būdelėj prie geležinkelio į Kauną pagal gandus buvo Rusijoj bolševikuose“; Tadas Juodka, „aršus bolševikas“; Tarasevičius, „buvo bolševikuose <...> gyveno Žabyno gatvėje[83].

Taigi, toli gražu ne visi gyventojai palaikė besikuriančią ir visiškos nepriklausomybės siekiančią Lietuvos valstybę. Bolševikuojančių daugiausia buvo Žasliuose, taip pat nemažai Kaišiadoryse. Tiesa, kiek vėliau ir Kruonio apylinkėse atsirado bolševikų šalininkų. 1921 m. pabaigoje Žiežmarių nuovados (kuriai priklausė ir Kruonio valsčius) viršininko rašte bolševikų šalininkais nurodomi mokytojai P. Maleckas (Migonys) ir J. Požerskis (Silviškų dvaras), taip pat A. Matonis (Anglininkai) ir S. Razdorožnikas (Kruonis)[84]. Be to, 1920 m. vasario 22–23 d. įvykusiame bolševikų sukurstytame Kauno įgulos kareivių sukilime dalyvavo ir kruonietis, artilerijos pulko kareivis Petras Lukoševičius, kuris už dalyvavimą sukilime nubaustas 2 metams kalėjimo[85].

Lietuvos milicijai ir kariuomenei kovoti prieš bolševikus kurį laiką padėjo po karo pasilikę vokiečių kareiviai, tačiau šie galutinai iš Kaišiadorių stoties išvyko 1919 m. liepos 7 d.[86]

Pasitraukus bolševikams su jų rėmėjais buvo suvedamos sąskaitos. Pavyzdžiui, 1919 m. gegužės 30 d. Kaišiadorių komendantas milicijos vadui nurodė suimti Sipavičių ir Stakeliūną iš Paparčių, kuriais skundėsi vietinis klebonas kun. Jurgis Zimkus. Kazys Sipavičius prieš ateinant bolševikams tarnavo pas Paparčių kleboną, o užėjus bolševikams prisidėjo prie jų ir apvogė kleboną – išvežė skrynią, paskui persikraustė į Krasnasiolką pas Hodokovską.

Birželio 2 d. Paparčių klebonas kun. Jurgis Zimkus milicijos vadui pasakė, kad „kuomet bolševikai grįžo atgal į Žaslius man Lietuvos kareiviai apie tą pranešė ir aš iš Paparčių turėjau pasitraukti, dėl to kad grėsė pavojus už tai, kad ėjau su procesija į Žaslius pasitikti Lietuvos kareivių. Atsitraukdamas iš Paparčių sakiau savo tarnui Kaziui Sipavičiui, kad jisai pasikinkęs arklius išvažiuotų. Sipavičius tą matyt atrado nereikalingu daryti <...>.“ Jis neleido ir kitam tarnui to padaryti. „Bolševikams sugrįžus kumelė paimta su visu pakinkalu.“ Anot klebono, kumelė kainavo 3000 rublių, o „dabartine“ kaina 5000 rublių. Kai bolševikai buvo išvaromi paskutinį sykį – Sipavičius naktį išsivežė skrynią. „Ten galėjo būti mano užvalkalai apie 9. Firankos nuo

---

83 LCVA, F. 409, Ap. 1, B. 4, L. 3.
84 LCVA, F. 409, Ap. 1, B. 6, L. 8.
85 Rukša A. Kovos dėl Lietuvos nepriklausomybės. t. II.– Cleveland, 1981, p. 300.
86 Stosiūnas B. Rytų Lietuvai besikuriant // Karo archyvas, t. IX., – P. 294.

langų apie 5. Žirklės vidutinės 2. Aukso kryžius“ ir kiti daiktai. Kai Sipavičius sužinojo, kad klebonas jau grįžo, dar išsivežė tris bačkas bulvių, du pūdus lašinių, įvairių grūdų ir visokių daiktų. Daug vogtų daiktų Sipavičius galėjo būti palikęs pas savo tėvą, kuris gyveno Širvintose.

Antanina Petkevičaitė iš Paparčių, kuri irgi tarnavo pas kleboną, pridūrė, kad Sipavičius grasino ją nušauti, nes ji rado jo pavogtą pūdą miežių. Elžbieta Jurevičienė, kuri liko saugoti klebonijos, kai klebonas pasitraukė, sakė, kad bolševikai iš karto aprašė daiktus ir paėmė kumelę ir meitėlį, veršį ir javus. Su jais buvęs ir K. Sipavičius.

Tuo tarpu Stakeliūnas iš Neravų kaimo pats skundė kleboną bolševikams kaip plėšiką. Mat klebonas ima pinigus už krikštą ir „spaviednį“, o už „šliūbą“ ir laidotuves – po 150 rublių[87].

Lenkijos kariuomenės puolimas

1919 m. pavasarį bolševikus iš kitos pusės ėmė spausti lenkai, tad Raudonajai armijai teko atsitraukti. Taip gegužės mėnesį prieš Lietuvos kariuomenės pozicijas ruože Jieznas–Semeliškės–Vievis stovėjo jau ne bolševikų, o lenkų kariuomenė[88]. Nuo Vilniaus pusės link Kauno besiveržianti lenkų kariuomenė užėmė toliau į vakarus buvusias Stakliškes, taip pat Kietaviškes[89]. Užimtose teritorijose lenkų kariai vykdė masines kratas, ėmė rekvizicijas, plėšikavo ir visaip engė gyventojus.

1919 m. gegužės 27 d. Kietaviškių valsčiaus komiteto pirmininkas M. Gliaudelis Kaišiadorių karo komendantui pranešė, kad „lenkų kariuomene valkiojas po mūsų valsčių, rekvizuoja javus, 26 geg. suareštavo du lietuvių kareivius gaudančius spekuliantus, o taipogi ir žmones surašinėjančius iškirstus medžius, užgindineja mums darbuoties, grasina užpulti ant mūsų valsčiaus ir perdėtinių komiteto nori suagituot“[90].

Karo komendantas gavo žinių iš Semeliškių, kad lenkų užimtose Semeliškių apylinkėse jie vykdo vyrų mobilizaciją į savo kariuomenę, bet esama pabėgusių vaikinų, kurie stoja į lietuvių kariuomenę[91].

1919 m. Kaišiadorių apskrityje palaikyti tvarkai trūko milicininkų, todėl

---

87 LCVA, F. 500, Ap. 1, B. 10, L. 77–80.

88 Lesčius V. Lietuvos kariuomenė nepriklausomybės kovose 1918–1920. – Vilnius, 2004. P. 97.

89 Lietuvių enciklopedija. T. XV. – Boston, p. 100.

90 LCVA, F. 500, Ap. 1, B. 10, L. 9.

91 LCVA, F. 500, Ap. 1, B. 10, L. 13.

Kaišiadorių apskrities viršininkas kovai su lenkais ir jų partizanais Žasliuose įkūrė Lietuvos partizanų būrį, kurį sudarė apie 70 žmonių. Būriui vadovavo vyr. milicininkas Petras Junevičius iš Semeliškių. Žaslių partizanų būrys gyvavo dvejus metus, kol buvo reikalingas. Partizanai pasienyje su lenkais gaudė kontrabandą, kovojo su lenkų partizanais, bolševikų ir bermontininkų agentais. Dalis partizanų veikė pėsti, dalis raiti. Savų valdiškų arklių turėjo tik keturis, kiti buvo atimti iš bolševikų, lenkų arba kontrabandininkų.

Pavyzdžiui, liepos 28 d. į komendantūros raštinę iškviestas Petras Junevičius buvo apdovanotas krašto apsaugos ministro paskirta dovana – 100 auksinų už slapta nuo bolševikų paimtus arklius[92].

Lietuvos partizanai veikė kartu su milicininkais, kuriems Kaišiadorių apskrityje vadovavo Kostas Bajoras. Kad netgi apskrities milicijos vadas negalėjo jaustis saugus, rodo 1919 m. birželio 10 d. įvykis, kai Gegužinės miestelyje lenkų kareiviai užpuolė Kaišiadorių milicijos vadą Kostą Bajorą su 8 milicininkais. Keturis milicininkus paėmė į nelaisvę, nuginklavo ir nusivarė į Širvintas. Po kelių dienų šie grįžo. Tai buvo Stasys Juodka, Leonas Šeivala, Aleksandras Kenstavičius ir Stasys Špakauskas[93].

Kovojant su lenkų kariuomene lietuviškai administracijai vienu metu reikėjo neutralizuoti ir vietinius lenkų šalininkus, kurie dažniausiai telkėsi dvaruose. Tad dažnas reiškinys buvo vietinės milicijos kratos dvaruose ir palivarkuose. Pavyzdžiui, 1919 m. birželio 2 d. kratą Našlėnų dvare (Žaslių valsčiuje) darė piliečių apsaugos vadas, kuris komendantą informavo, kad Našlėnų dvaro savininkė Sventkauskienė su dukra išvažiavusi į Vilnių jau tris savaites. Per kratą nieko nerasta. Pati Sventkauskienė dažnai važinėjanti į Vilnių, o prieš 4 savaites pas ją buvo atvažiavusi iš Vilniaus Marta Flaks „būk su tikslu mokinti vaikus vokiečių kalbos“. Prabuvusi penkias dienas ji išvažiavo kartu su Sventkauskiene ir jos dukra į Vilnių[94].

Matyt, nepasitikint tokiais kratos rezultatais, apskrities viršininkas nurodė kitos nuovados (t. y. Žiežmarių) viršininkui N. Batorui birželio 13 d. „dvarponio Sventkovskio“ Našlėnų dvare atlikti pakartotinę kratą. Kratą darantys kareiviai Jonas Kerševičius, Stasys Šulskis ir Tomas Rozminas, taip pat Kaišiadorių milicininkai Vincas Mažeika ir Stasys Špakauskas bei Žaslių milicininkas Jonas Kenstavičius rado 10 bolševikinių brošiūrų. Darbininkai,

92 LCVA, F. 500, Ap. 1, B. 10, L. 193.
93 Stosiūnas B. Anuos laikus prisiminus // Policija, 1937 m., p. 347.
94 LCVA, F. 500, Ap. 1, B. 10, L. 61.

dvaro urėdas ir kiti žmonės sakė, kad savininkės Sventkauskienės dvare nebuvo po piliečių apsaugos vado atliktos ankstesnės kratos[95].

Matyt, kad tuo pačiu laiku buvo daromos kratos ir kituose dvaruose. Pavyzdžiui, liepos 18 d. inžinierius A. Maciejauskas iš Kauno rašė pačiam krašto apsaugos ministrui dėl Justino Strumilos, kad jis yra Lietuvai palankus ir prašė jį užstoti prieš Kaišiadorių komendantą: „Mano labai geras pažįstamas p. Justinas Strumila, gyvenąs Žiežmarių dvare ties Kaišedoriais, jau nuo seno yra prielankus lietuvių tautiškam judėjimui: prieš karą jis buvo nariu Lietuvių banko Kaune, dabar yra nariu Lietuvių laivininkystės B-vės, ne kartą sušelpdavo tai vieną, tai kitą lietuvių įstaigą aukomis; bolševikų frontui einant per Žaslius mūsų kariuomenė visad rasdavo sau patogią prieglaudą Žiežmariuose. Bet prasidėjus susirėmimams tarp mūsų kariuomenės ir legionininkų, kai kurių žmonių pradėta agituoti prieš J. Strumilą; prikaišiojama jam daugiausia tas faktas, kad vienas jo sūnus tarnauja legionuose; faktas teisingas, bet: 1) jo sūnus kariauja su bolševikais Minsko fronte ir 2) kultūrinėse šalyse tėvas už suaugusių vaikų darbus atsakomybės neneša. Padarytoji pas Strumilą krata nieko įtariamo nesusekė. Pažįstu p. J. Strumilą kaip vieną rimčiausių Lietuvos ūkininkų ir jo lojališkumą Lietuvai garantuoju. Malonėkite Ponas Ministeri, tarti per Kaišedorių Komendantą žodį – kad p. Justinui Strumilai leistų ramiai gyventi Žiežmarių dvare, nes energingi ūkininkai labai reikalingi, kad pakėlus Lietuvą iš dabartinio skurdo. Teikitės, Ponas Ministeri, priimti pagarbos ženklą. Inž. A. Macėjauskas.“[96]

Deja, faktai rodo, kad Strumilos buvo Lenkijos valstybės šalininkai, laukę Lenkijos kariuomenės atėjimo. Justino Strumilos sūnus tarnavo lenkų legionuose. Bet A. Maciejausko užtarime teisingai rašoma, kad Strumila buvo geras ūkininkas, todėl ir vėlesniais laikais, kai prie demarkacinės Lietuvos–Lenkijos linijos nurimo karai – Strumila pasireiškė kaip geras ūkininkas ir sodininkas savo Kaišiadorių dvare (Žiežmarių dvaras buvo nusavintas per žemės reformą), ir kaip agronomas, padedantis tolimesnių apylinkių ūkininkams bei jaunųjų ūkininkų rateliams.

1919 m. birželio 18 d., tarpininkaujant santarvininkams, nustatyta demarkacijos linija tarp Lietuvos ir Lenkijos kariuomenių ruožu palei Varėnos – Vilniaus geležinkelį (taigi, Vievis, Aukštadvaris, Semeliškės, Onuškis šioje laikinoje pasienio zonoje liko Lietuvos pusėje). Tačiau liepos pradžioje lenkai vėl ėmė pulti Kauno kryptimi užimdami Stakliškes, Butrimonis,

95 LCVA, F. 500, Ap. 1, B. 10, L. 59.
96 LCVA, F. 500, Ap. 1, B. 10, L. 127.

Daugus[97]. Maždaug liepos 7 d. lenkų raitelių būriai pasirodė Jiezno apylinkėse[98].

Lietuvoje stebėti situaciją buvo atvykusios Prancūzijos ir Anglijos karinės misijos, kurias pasiekdavo ir Kaišiadorių apskrities viršininko B. Stosiūno pranešimai apie lenkų puolimą. Pavyzdžiui, gegužės 27 d. telefonu jis perdavė Spaudos biurui, kuris išvertęs į prancūzų kalbą pranešė Prancūzų karinei misijai: „Kaišedorių apskrityj nuo vakar dienos pradėjo šeimininkauti lenkai. Valsčiuose, kurie užimti lenkų legionierių, pradėta griauti vietos valsčių komitetai, kurie ligi vakar dienos buvo tie paties ir elgiesi vaduodamiesi Lietuvos valdžios nurodymais. Šitame darbe vadovauja Lenkų valdžios komisaras dvarininkas Stanievičius. Sumeliškiuose vakar areštuotas Kaišedorių apskrities miškų urėdų padėjėjas ir nuvarytas į Trakus. Sumeliškes valsčiaus Jagielonų kaimo areštavo miškų urėdą. Kietaviškių valsčiaus, kuris Lenkų neužimtas ir yra Lietuvos valdžios žinioje, legionieriai pereina demarkacijos liniją ir vakar kai kuriuose sodžiuose darė rekviziciją.“[99]

1919 m. liepos 7 d. Anglijos karinei misijai, atvykusiai į Lietuvą stebėti situacijos, Lietuvos vyriausybės vadovas rašė: „Vokiečiams pradėjus apleisti Lietuvą lenkų kariuomenė nuo vakar dienos pradėjo veržties už Ententos nustatytąja demarkacijos linija visu frontu Kauno linkui. Jie pasiekė jau Žiežmarių, Stakliškių, Butrimonių ir Daugų linijos. Lietuvos kariuomenė visa yra sukoncentruota fronte prieš bolševikus ir todėl negali šiuo momentu atremti lenkų užpuolimo.“ Toliau jis pastebi – lenkų veržimasis rodo, kad jie yra tikri, jog tai neturės jokių pasekmių prieš sąjungininkus[100]. Ir Lietuvos vyriausybės vadovas buvo teisus. „Nepriklausomoji Lietuva“ liepos 16 d. parašė apie Lietuvos ministro pirmininko pranešimą lietuvių delegacijai Paryžiuje, kad pareikštų Santarvei: „Lenkai eina Lietuvos gilumon į vakarus nuo Vilniaus, kur nėra jokių bolševikų ir jau okupavo Kaišedorių ir Alytaus apygardas. Lietuvių delegacija, tai pareiškusi, prašo koalicijos: 1) suturėti lenkų smelkimąsi į vakarus, 2) nustatyti demarkacijos liniją tarp lenkų ir lietuvių frontų.“[101]

Rugpjūčio pradžioje rašoma, kad lenkų kareiviai nešioja proklamacijas, „užneša kiekvienam gyventojui į pirkią ir jei namie nieko neranda, tai

---

97 Lesčius V. Lietuvos kariuomenė nepriklausomybės kovose 1918–1920. – Vilnius, 2004. P. 256.

98 Lietuva, 1919 m. liepos 11 d.

99 LCVA, F. 383, Ap. 7, B. 54, L. 174.

100 LCVA, F. 383, Ap. 7, B. 53, L. 1.

101 Politikos padėtis // Nepriklausomoji Lietuva, 1919 m. liepos 16 d., nr. 67, p. 2.

išmuša skylę lange ir įmeta. Lenkų Staklišky stovi 10, Užuguosty 12, kurių 7 raiteliai, kiti visi pėstininkai. Žvalgybą eina ne mažiau kaip 20 vyrų“.

Pavyzdžiui, atėję į Stakliškes lenkai sukvietė gyventojų susirinkimą, liepė perrinkti valdybą, bet žmonės paprašė nesikišti į lietuvių reikalus, nes „čia yra Lietuva“, kad komitetas patvirtintas Lietuvos valdžios, o kitos jie nepripažįsta. Kitą kartą atėjęs kažkoks senis ėmė dalinti susirinkusioms moterims proklamacijas, o kai šios atsisakė imti – tuomet atsivedė lenkų kareivius ir išvaikė moteris, suėmę tris moteriškes nusivedę į komendantūrą jas išbarė, bet paskui išvadinę „pagonkomis“ ir litvomanėmis paleido. Už priešiškumą lenkų valdžiai galėjai būti tuojau pat suimtas.

Dar minima, kad Staklišių, Butrimonių, Aukštadvario, Užuguosčio apylinkėse kiekvienas ūkininkas turi rusišką šautuvą, diržų su patronais[102].

Lenkų puolimas į Lietuvos gilumą vyko toliau. 1919 m. liepos 27 d. nedidelis lietuvių ir lenkų karių susidūrimas įvyko Kietaviškių valsčiaus Šuolių sodžiuje. Mat Šuolių kaime – tarp Peliūnų ir Jagelonių – nebuvo lenkų kareivių, todėl žmonės galėjo vaikščioti laisvai per frontą. Kai lenkai pastatė sargybą, lietuvių kareiviai sumanė tą sargybą išvaikyti. Jie atėjo į Šuolius ir laukė lenkų, o kai lenkai atėjo, ėmė į juos šaudyti. Lenkai jau norėjo pasiduoti, bet lietuviai vis tiek šaudė: „Šaudės ir mėtė granatas; du lenkus sužeidė, jie rytojaus dieną mirė, o kiti sužeisti pabėgo; mūsų taip pat vienas buvo sužeistas.“ Tuomet atėjo daugiau lenkų kareivių, surinko sužeistuosius ir nubaudė visą kaimą dėl to, kad jiems nepasakė, jog yra lietuvių kareivių – uždėjo piniginę kontribuciją[103].

Šuolių kaimo gyventojai netgi rašė prašymą Lietuvos Prezidentui Antanui Smetonai dėl 1919 m. liepos 27 d. įvykio. Anot kaimo gyventojų, pralaimėję susirėmimą lenkai uždėjo Šuolių gyventojams kontribuciją už tai, „kad mes lenkams nepranešę, lietuvių kareivių sodžiuje esama <...>. Atiminėdami iš mūsų paskutinius gyvulėlius, lenkai mus, Šuolių sodžiaus gyventojus, iš viso 21 mažažemių ūkininkus privertė sumokėti 6000 rublių. Mes kreipėmės su skunda į lenkų karišką vyriausybę Semeliškėse, kad mus nuo neteisėtos bausmės paliuosuotų, bet gavome atsakymą, kad mes dar didesnės bausmės verti esą.

Kadangi mes nei prieš Dievo įsakymus, nei prieš žmonystės teises nejaučiamės kaltais esą, nes niekas neturi teisės mus nei jokiomis bausmėmis

[102] LCVA, F. 384, Ap. 3, B. 18, L. 233.
[103] LCVA, F. 384, Ap. 3, B. 18, L. 230.

priversti savo brolius, lietuvius-kareivius mūsų priešams išdavinėti ir prieš mūsų tėvynės-Lietuvos- nepriklausomybę kovoti, tai mes visokiais okupantais nuskriausti Lietuvos ūkininkai Jūsų Ekscelencijos nuolankiausiai prašome, kad lenkams įsakyti maloniausiai teiktumėtės:

1) idant lenkai-okupantai neteisėtai išplėštus pinigus 6000 rublių mums atiduotų;
2) atlygintų už nuostolius, kuriuos turėjome pragaišinę vieną gražiausią rugiapjūtės bei šienapjūtės dieną, kai mūsų gyvulėliai buvo atimti, kol mes vargais pinigus iš turtingesnių kaimynų skolindami suradom;
3) ir kad, galop, lenkai žiauriausieji mūsų priešai iš mūsų krašto išeitų, nes jie kaip mes aiškiausiai matome, nori mus pavergti ir mūsų žemelę pagrobti, bolševikų gi, prieš kuriuos jie tariamai kariauja, pas mus visiškai nebėra.

Tikimės, kad galingiausioji Anglijos Valstybė, kuri visuomet mažųjų nuskriaustųjų tautų likimu rūpinasi, lenkų žiaurumą ir barbariškumą suvaržyti teiksis, už ką mes nuoširdžiai dėkingi visada liksime.

Šuolių sodžiaus gyventojų įgaliotiniai: (pas.) Vincas Butynckas, Zygmantas Budreika“.

1919 m. liepos 29 d. Kietaviškių valsčiaus komiteto pirmininkas oficialiai patvirtino, kad visiems Šuolių gyventojams negalint pasirašyti („iš po lenkų okupacijos išeiti nieku būdu negalint“) V. Butinskas ir Z. Budreika teisėtai pasirašo kaip kaimo įgaliotiniai[104].

Dėl teisybės tenka pastebėti, kad kartais vietiniai gyventojai nukentėdavo ir nuo Lietuvos kariuomenės kareivių. Pavyzdžiui, rugpjūčio 13 d. Krašto apsaugos ministerija klausia Leibos Šmukliarskio iš Žiežmarių: „Kokios kariuomenės dalies buvo karininkas ir kareiviai atėmusieji pinigus?“[105] Paprastai tokiu atveju, atlikus tyrimą, nusižengusieji būdavo nustatomi ir nubaudžiami.

Taip pat buvo baudžiami ir gyventojai, nesilaikę karo meto sąlygoms nustatytų taisyklių, kurios turėjo padėti ir kariuomenei, ir šalies gyventojams išgyventi sunkmetį. Viena iš tokių taisyklių buvo draudimas spekuliuoti ir gabenti produktus į lenkų kariuomenės kontroliuojamos teritorijos pusę. 1919 m. rugpjūčio mėnesį Kaišiadorių komendantas milicininkams įsakė be vietos komiteto leidimo neleisti pervežti per fronto liniją jokių produktų, o iš vežančiųjų atimti be atlyginimo. Važiuojantiems vienu arkliu leista turėti 20 svarų avižų, o dviem arkliais – 40 svarų. Vietos komitetas laikėsi

[104] LCVA, F. 383, Ap. 7, B. 53, L. 16, 18.
[105] LCVA, F. 384, Ap. 3, B. 6, L. 364.

šio nurodymo, bet tada spekuliantai pradėjo važiuoti į Kauną ir „kaži kuriuo būdu“ gaudavo leidimus ir veždavo net po 8–9 pūdus javų tiesiai į Semeliškių turgų. „Fronto kareiviai tuo baisiai pasipiktino, sunaikina leidimus ir sulaiko javus“. Daugiausia produktų ir javų buvo gabenama per Kietaviškes, Mijaugonis, Burbiškes, Piktakiemį ir Kareivonis[106].

Lenkų kariuomenė Kaišiadorių apylinkes pasiekdavo ir iš šiaurinės pusės – nuo Gegužinės. Užimti Gegužinę juos skatino ne tik ties Čiobiškiu ant Neries buvęs strategiškai svarbus tiltas, bet ir gausus gyventojų skaičius, palaikęs Lenkijos interesus. Kaip pavyzdį galime paminėti 1919 m. birželio 3 d. Gegužinėje Kaišiadorių komendantūros karininko Petkelio organizuotą liudininkų apklausą (beje, daugumą įtariamųjų nurodė parapijos klebonas, tačiau prašydamas neminėti jo, nes nenorėjo „viešai dalyvauti“). Adomas Bekeris buvo įtariamas, kad agituoja prieš lietuvių valdžią, kalba tik lenkiškai, peikė lietuvių valdžią ir jos nepripažino sakydamas, kad dar neaišku, kieno valdžia bus. „Laukė labai lenkų ateinant. Yra lenkų šnipas, nes kas atsitinka, veikiausiai perduoda lenkų legionams, klausinėja praeinančius šmuklerius ir šiaip žmones apie Lietuvos stovį tolesnėse ribose.“ Jurgis Sedlevičius taip pat „priešingas Lietuvos valdžiai, užjaučia lenkus“, o įvykus lietuvių milicininkų užpuolimui matė tai ir džiaugėsi sakydamas, kad visus reikia iššaudyti. Antanas Vaškevičius taip pat buvo įtariamas kaip priešiškas Lietuvos valdžiai, nenorėjo jos klausyti. Kai buvo atėję lenkų legionieriai tyčiojosi iš lietuvių. Jonas Lukošiūnas agitavo prieš Lietuvą ir peikė lietuvių valdžią sakydamas, kad „tai piemenys susitvėrė ir daugiau nieko“, tvirtino, kad „čia Lenkija buvo ir turi būti ir bus, mes nepasiduosime lietuviams, bet patys kaip galėsim, padėsim lenkams“.

Baltramiejus Vaškevičius su žmona šnipinėjo lenkams ir „perduoda žinias apie Lietuvą, ją peikė, nors moka kalbėt lietuviškai, bet dažnai vartoja lenkų kalbą ir kitiems sako, kad esą lenkai ir neturime pripažint Lietuvos“. Uršulė Rožnovska buvo įtariama vedusi agitaciją prieš Lietuvą, „laiką turėdama tai ir maišo savo liežuviu peikdama valdžią Lietuvos“, gyrėsi, kad yra lenkė, kalba lenkiškai, tai čia ir bus lenkų valdžia, visiems kalba, kad nemokytų vaikų lietuviškai, o tik lenkiškai.

Pora žmonių buvo suimti dėl dokumentų neturėjimo (Bronius Jakonis, kuris buvo kartu su „šmukleriais“, gabenusiais maistą ir vilnas, bei žydas Mauša)[107].

Uršulė Ražnauskaitė buvo kilusi iš Maišiagalos valsčiaus, karui prasidė-

[106] LCVA, F. 384, Ap. 3, B. 18, L. 242.
[107] LCVA, F. 500, Ap. 1, B. 6, L. 130.

jus 1915 m. iš Vilniaus persikėlė gyventi į Gegužinės miestelį. Buvo 48 metų, užsiėmė moteriškų drabužių siuvimu. Ji teisinosi, kad „prieš lietuvių valdžią nieko bloga nekalbėjo, bet ir nežinojau, kad Bučionių miestelis priguli prie Lietuvos (liet. valdžios Kaune). Buvau persitikrinus, kad ateis greit lenkai, nes visi taip kalbėjo (bet kas – dabar pavardžių neatsimenu) aš irgi sakiau, kad ateis lenkai. Dabar pripažįstu Lietuvių valdžią."

Tačiau Karolina Dudonytė papasakojo, kad matė, „kaip Uršulė Ražnauskaitė juokėsi iš lietuvių, džiaugėsi ir meldėsi, kad lenkai, kuriuos vadino broliais, apgynė nuo priešo, t. y. nuo lietuvių <...> manęs kaipo lietuvės saugosi, tai negirdėjau, kad ji peiktų lietuvius. Galiu pridurt, kad Ražnauskaitė visur stengdavos platinti sulenkėjimo idėjas, kaip antai – tvėrė chorą, kuriame giedodavo vien tik lenkiškai, nors pati lietuvė ir gan gerai lietuviškai kalba."

Komendantas birželio 30 d. nusprendė Ražnauskaitę už agitaciją nubausti mėnesiu kalėjimo (nuo birželio 13 d. iki liepos 13 d.), įskaitant laiką, kai ji buvo kalėjime iki nuosprendžio[108].

Kaišiadorių milicininkas Ignotas Chodcka pranešė, kad kai birželio pradžioje su Gegužinės klebonu nuėjo pas Bekerį – šis kalbėjo nemandagiai. „Aš jo paklausiau ar jis žinąs kokioje viešpatijoje gyvenąs. Bekeris atsakė: „Jeszcze nie okrešlona nazva Panistva, gdzie mieszkam."[109]

Tačiau apskrities komiteto pirmininkas K. Morkūnas buvo pasipiktinęs ne tik gyventojais, bet ir pačia Kaišiadorių apskrities milicija. Pavyzdžiui, 1919 m. birželio 12 d. jis pateikė pareiškimą Kaišiadorių komendantui dėl Žaslių milicininkų:

„Šiuomi pranešama, kad Žaslių valsčiaus milicija yra lenkų orientacijos. Nuvykus Kaišed. Apskr. komiteto pirmininkui į Žaslių valsčiaus komiteto rinkimus ir paprašius, kad pribūtų milicija rinkimuose tvarkai palaikyti, Žaslių valsčiaus komiteto nariai atsakė, kad tuojau bus.

Laike rinkimų lenkai pakėlė triukšmą prieš naujai pastatytus daugumos kandidatus. Būrelis gi lenkų šaukė, kad šių rinkimų nepripažįstą, nes jie vedami „kokia tai nesuprantama pagoniška kalba". Apskričio pirmininkui pareikalavus milicijos triukšmadarių numalšinimui Žaslių v. komit. pirmininkas praneša, būk visi milicijantai išvažiavę kaiman vagių gaudyti. Spėka ir gąsdinimais pavyko apskričio komit. pirmininkui padaryti susirinkime tvarką.

Po rinkimų pasirodė vienas milicijantas. Kuomet apskr. komit. pirmi-

[108] LCVA, F. 500, Ap. 1, B. 6, L. 90.
[109] LCVA, F. 500, Ap. 1, B. 6, L. 135.

ninkas jo užklausė, kodėl nebuvo rinkimuose tvarkai užlaikyti – milicijantas trumpai atsakė: – Nie mial času.“

„Apskričio komit. pirmininkas važiuodamas į Kaišedoris sutiko antrą Žaslių milicijantą, važiuojantį iš Kaišedorių į Žaslius, o paskui jį žydai su javų maišais. Paklausus leidimo – neatsirado nei pas vieną. Ir visam kelyje iš Kaišedorių į Žaslius į 30 asmenų nešėsi su maišais javų, iš kurių nei vienas neturėjo leidimo, tuo tarpu milicijantas ramiai nekreipdamas domės juos pralenkė.

Kadangi dauguma milicijantų Kaišedorių apskrityje yra lenkai, tuo tarpu daug kreipiasi su prašymu lietuvių, norinčių tarnauti milicijoj, tat reikalinga yra lenkus milicijantus permainyti lietuviais.“

Kaišiadorių miesto ir apylinkės karo komendantas Kundrotas ant pareiškimo parašė rezoliuciją Kaišedorių apskrities viršininkui B. Stosiūnui: „Panašiems atsitikimams Lietuvos valstybėje neturi būti vietos. Apie padarytus žingsnius prašom pranešti“, o apskrities viršininkas B. Stosiūnas pavedė situaciją ištirti milicijos vadui K. Bajorui[110].

1919 m. rugsėjo mėnesį lenkai suėmė ir įkalino Gegužinės parapijos kleboną kun. Juozą Bučį[111]. Galbūt tai buvo jų kerštas už lenkomanų įskundimą ir lietuvišką orientaciją.

Maždaug tuo pačiu laiku nuo lenkų vos nežuvo Paparčių klebonas kun. Jurgis Zimkus, žinomas savo lietuviška švietėjiška veikla, buvo užmušta jo šeimininkė. 1919 m. iš rugsėjo 8 į 9 d. naktį, apie 1 valandą atėjo pas jį apie 20 lenkų kareivių. Tarnaitei Antaninai Petkevič atidarius duris kareiviai ją užmušė, paskui surišo kunigui kojas, rankas, burną ir palikę vieną kareivį nuėjo daryti kratos. Paėmė su savimi rastus daiktus ir užmuštą tarnaitę. Taip pat buvo surišti du klebonijos tarnai ir dvi tarnaitės, tik vieno nesurišo, kurio nerado. Užpuolime dalyvavo Kazimieras Sipavičius. Įvykio liudininkas Jonas Gotautas parodė, kad girdėjo, kaip suriko Antanina Petkevič ir kad užpuolime dalyvavo Kazimieras Sipavičius, atėjęs ieškoti pinigų, kuriuos klebonas buvo paslėpęs nuo bolševikų. Antanas Stravinskas paliudijo, kad naktį atėjo nepažįstami žmonės, apsiginklavę šautuvais ir granatomis, apsirengę lenkiškomis uniformomis ir paklausė, ar nėra lenkų legionierių. Kalbėjo lietuviškai. Jis pasakė, kad nelabai supranta lietuviškai, o šie atsakė: „Kodėl nesupranti? Tavo klebonas lietuvis, o tu nekalbi lietuviškai.“ Paskui nuėjo pas kleboną.[112]

---

110 LCVA, F. 500, Ap. 1, B. 6, L. 143.
111 Kviklys B. Lietuvos bažnyčios, VI t., Kaišiadorių vyskupija. – Chicago, 1987, p. 75.
112 LCVA, F. 383, Ap. 7, B. 51, L. 97.

1919 m. spalio 1 d. lenkai perėjo per Neries upę ir užėmė Gegužinės miestelį. Lenkų žvalgai pastebėti ir ties Palomene (vos už 7 kilometrų nuo Kaišiadorių). Spalio 3 d. „įvyko smarkesnis su lenkais susirėmimas ties Gegužyno miesteliu“.

Tuo pačiu laiku lenkai puolė Kaišiadorių kryptimi nuo Vievio, Strėvininkų[113].

Savo atsiminimuose Trakų apskrities viršininkas Bronius Stosiūnas (jis buvo kilęs iš Semeliškių valsčiaus ir palaikė nuolatinius ryšius su šiomis apylinkėmis, o apskrities viršininku tapo 1919 m. vasario 13 d.) rašė: „Ne mažiau kaip du kartus per savaitę mes turėjome žinių iš bolševikų arba lenkų Trakų apskrities okupuotojo krašto. Gyventojams daug įsipyko bolševikai, bet ne mažiau įsipyko ir lenkai.“[114] B. Stosiūno teigimu, iš pradžių lenkai dėjosi su lietuviais nekovoją, vėliau santykiai kaskart aštrėjo. Naktimis tie lenkai eidavo vogti po kaimus maisto, audeklų ir kitokių daiktų. „Tie vagys buvo dideli „patriotai.“ Mano trejų metų sūnų Tautvilą-Marijoną mokė dainuoti: Uciekaj, litwinie, Ty poganska dusza <...>. Mažus vaikus lenkai mokė dainuoti ir visokių blevyzgų, kurių čia pakartoti drovu.“[115]

1919 m. rugpjūčio mėnesį labai ėmė bruzdėti ir vietos lenkai dvarininkai, jų tarnai ir lenkuojantieji „okolicų“ ir „zasciankų“ žmonės. Milicijai nuolatos tekdavo budėti, tekdavo dažnai daryti kratas. Kratų paliestieji dvarininkai dar labiau kėlė triukšmą, rašė skundus[116].

Tuo pačiu metu, kai Lietuvą puolė Lenkijos kariuomenė, Lietuvos teritorijoje veikė ir slaptos karinės lenkų organizacijos, ruošusios sukilimą. Lenkija siekė Lietuvoje surengti maištą, aktyviai ir sutartinai veikdami per vietines sukarintas organizacijas – P. O. W. (trumpinys lenkų kalba, reiškiantis lenkų karinę organizaciją) ir O. S. N. (Panemunių šaulių organizaciją). P. O. W. turėjo sukelti maištą Lietuvos viduje, o O. S. N. ateiti iš lenkų okupuotų kraštų kaip ginkluota jėga[117].

Vieni iš argumentų, kodėl lenkai organizavo sukilimą, buvo tokie, kad „lietuviai neturi pakankamai inteligentų, todėl Lietuva negali būti nepri-

---

113 Pažymėtini įvykiai prieš 10 metų // Karys, 1929 m., Nr. 39, p. 642.

114 Stosiūnas B. Rytų Lietuvai besikuriant // Karo archyvas. – Kaunas, MCMXXXVIII. T. 9. P. 272.

115 Stosiūnas B. Rytų Lietuvai besikuriant // Karo archyvas. – Kaunas, MCMXXXVIII. T. 9. P. 292-293.

116 Stosiūnas B. Rytų Lietuvai besikuriant // Karo archyvas. – Kaunas, MCMXXXVIII. T. 9. P. 294.

117 Stosiūnas B. Rytų Lietuvai besikuriant // Karo archyvas. – Kaunas, MCMXXXVIII. T. 9. P. 297.

klausoma, ji tegali būti valdoma kurio nors kaimyno“, be to „Lietuvos politiniame gyvenime lenkai vaidina svarbiausią vaidmenį“ ir t. t.[118]

1919 m. pradžioje įkurta P. O. W. suskirstė Lietuvą į 13 apskričių, apskritys suskirstytos į 3–4 komendantūras, o komendantūros – į kaimus. Buvo nustatyta, kad į rytus nuo linijos Gegužinė–Palomenė–Kaišiadorys veikia O. S. N., o į vakarus – P. O. W. Šios organizacijos tiksluose buvo rašoma: „Sujungta ir nepriklausoma Lenkija su išėjimu į jūrą“. Organizacija Lietuvoje ruošė sukilimą, siekdama perimti valdžią, o jos veiklos metodai buvo tokie: kiršinti visuomenę, kelti nepasitikėjimą Lietuvos valdžia, patraukti visuomenę į savo pusę. Savo narių turėjo ne tik tarp sulenkėjusių kaimo gyventojų, pirmiausia dvarininkų, bet ir Lietuvos kariuomenėje. Pavyzdžiui, 1920 m. buvo pastebėta, kad tarp 2-ojo pėstininkų pulko kareivių daugelis naujokų yra „grynai lenkiško nusistatymo“ ir priešingi Lietuvos valdžiai[119].

Maišiagalos apygardos komendantas Dmochovskis 1919 m. rugpjūčio 1 d. Kaišiadorių „obvode“ turėjo 6 ir asmeniškai užkonspiruotus 20 O. S. N. šaulių[120]. Ryšiams tarp Maišiagalos ir Kaišiadorių O. S. N. komendantų turėjo tarnauti Našlėnų ir Gečionių dvarai. Gečionių dvare buvo laikomi organizacijos atsišaukimai ir instrukcijos, čia turėjo vykti ir lenkų šaulių prisaikdinimai. 1919 m. liepos 30 d. priesaikos priėmimui iš Maišiagalos ant apygardos komendanto arklio į Gečionis atvyko aktyvi lenkų veikėja Halina Pac-Pomarnacka[121].

Beje, 1920 m. liepos 29 d. Lietuvos žvalgybai pranešta, kad lenkų legionų karininkas Pamarnackis pasižymėjo plėšiant lietuviškus kaimus. Jo dvaras ir buvo Gečionyse, Žaslių valsčiuje[122].

Per visą 1919 m. vasarą lenkai aktyviai organizavo sukilimą, o kad užkirstų jam kelią į Kaišiadoris atvyko netgi Generalinio štabo Žvalgybos skyriaus viršininkas Liudas Gira. Jau rugpjūčio 22 d. teisingumo ministro prašoma paskirti tardytoją (buvo pageidaujamas Skipitis) „ištyrimui suimtųjų slaptos lenkų organizacijos Kaišedorių apskrity P. O. W. ir O. S. N.“ Informuojama, kad visa medžiaga buvo Žvalgybos skyriaus viršininko L. Giros žinioje[123].

Rugsėjo 10 d. buvo suimtas grafų Tiškevičių (kuriems priklausė Būdos ir kiti miškai) miškų urėdas Jonas Korcas, pas kurį rasta Kaišiadorių apskrityje rengiamo sukilimo medžiaga. Kad išsiaiškintų J. Korco veiksmus,

---

118 Lesčius V. Lietuvos kariuomenė 1918–1920. – Vilnius, 1998. – P. 116.
119 LCVA, F. 929, Ap. 3, B. 457, L. 98.
120 Policija, 1931 m., nr. 4, p. 79.
121 Šniukšta P. Lenkų karo organizacijos veikimas Lietuvoje // Policija, 1931 m., nr. 4, p. 77.
122 LCVA, F. 929, Ap. 3, B. 174, L. 99.
123 LCVA, F. 384, Ap. 3, B. 39, L. 39.

žvalgyba prieš tai pas jį atsiuntė savo agentą, neva slapta atvykusį iš Vilniaus su padirbtu O. S. N. organizacijos liudijimu.

Kaišiadorių apskrities seimelis 1919 m. gruodžio 9 d. netgi priėmė nutarimą, kad iš apskrities būtų išsiųsti lenkų sukilimą vykdžiusių organizacijų nariai, tarp kurių buvo Kazys Gylevičius iš Tauckūnų, Aleksandras Korfas iš Gegužinės ir kiti, iš viso 29 žmonės. Už sukilimo išaiškinimą apskrities seimelis žvalgybininką Liudą Girą išrinko garbės nariu[124]. Matyt dėl to netrukus viena centrinių Kaišiadorių gatvelių buvo pavadinta Liudo Giros vardu, pačiam L. Girai dar esant gyvam ir sveikam[125].

Sudarytame 30-ties apskrities (tiesa, dauguma paminėtųjų yra iš Žaslių arba Žiežmarių valsčių) asmenų sąraše, „kurie yra priešingi Lietuvos valstybės kūrimui ir norinčių dėtis prie kitos valstybės“ daugiausia buvo arba dvarininkai, arba dvarų tarnautojai, palaikantys Lenkijos valstybės interesus: Kazys Jurevičius (gyvenęs Žiežmarių valsčiaus Budriškių dvare, buvęs „užveizda“, kuris tuo laiku tarnavo Lenkijos kariuomenėje-legionuose); Stasys Rumševičius (Buivydonių dvarininko sūnus, tarnavo legionuose karininku); Jonas Rumševičius (Buivydonių dvaro savininkas, laikytas lenkų agitatoriumi, kuris tuo laiku buvo pabėgęs); Kazys Monkevičius (Buivydonių dvaro tarnautojas, tarnavęs legionuose); Justinas Strumila (Žiežmarių dvaro savininkas, kurio sūnus tarnavo legionuose); Landsbergienė (Triliškių dvaro savininkė, kurios sūnūs tarnavo legionuose); Monkevičienė (Juodiškių dvaro savininkė, palaikanti lenkus); Adomas Habdanka (iš Žiežmarių miestelio, lenkų agitatorius); Jokūbas Petrauskas (taip pat iš Žiežmarių miestelio, palaikantis lenkus); Romualdas Rauluševičius (irgi iš Žiežmarių miestelio, palaikantis lenkus); Aleksandras Korfas (Žaslių valsčiaus Gegužinės dvaro savininkas, „organizatorius stčelcų“, t. y. lenkų šaulių); Bolius Bandzinskas (Šilasėdų dvaro savininkas, „organizatiorius stčelcų“); Vladas Bžezauskas (Miškiniškių palivarko savininkas, kurio sūnus tarnavo legionuose); Albinas Ramanauskas (Baruolių palivarko savininkas, įtariamas kaip agitatorius); jo sūnus, taip pat Albinas Ramanauskas (tarnavo lenkų kariuomenėje); Pranas Ramanauskas (iš Baruolių, „tarnauja pas lenkus“); Stravinskas (Ščiukiškių dvaro savininkas, tarnavo legionuose karininku); Stasys Tambakevičius (iš Žaslių valsčiaus, „organizatorius stčelcų“); Jonas ir Leonas Jurevičiai (Mančiūnų palivarko ūkininkai, „stčelcai“, tuo metu buvo pabėgę); Povilas Ramanauskas („įtariamas prigulėjime prie stčelcų“); Antanas Stabinskas (ūkinin-

[124] Stosiūnas B. Rytų Lietuvai besikuriant // Karo archyvas, t. IX., – P. 298–299.

[125] Sovietmečiu gatvė pervadinta bolševiko Rapolo Čarno, o atkūrus nepriklausomybę 1990 m. – Algirdo (Lietuvos didžiojo kunigaikščio) vardu.

kas iš Gansonių, „organizatorius stčelcų“); Povilas Stabinskas (iš Gansonių, „organizatorius stčelcų“); Juozas Barauskas (darbininkas, „sčelcuose“); Felicija Dambrauskaitė (mokytoja, „organizatorė sčelcų“); Antanas Dervinskas (buvęs lietuvių karininkas, tarnavo lenkų kariuomenėje); Mikas Paulauskas (darbininkas, „prigulėjo prie sčelcų organizacijos“); Antanas Jastšemskas (iš Mančiūnų palivarko, „tarnauja pas lenkus“); Žemaitėlis (Kruonio valsčiaus Kalvių dvaro „užveizda“, kurio sūnus tarnavo legionuose); Survila (Šventininkų dvaro „užveizda, viešai gėrisi lenkais ir jų laukia“)[126].

Greičiausiai šis jungtinis sąrašas sudarytas Kaišiadorių apskrities Piliečių apsaugos vado Kosto Bajoro. 1919 m. rugsėjo 23 d. pasiųstas jo nurodymas nuovadų viršininkams: „Tamsta susižinojęs su valsčių Komitetais padarykit sąrašus tų asmenų, o ypač dvarininkų, kurie priešingi Lietuvos valstybės kūrimui, pažymint jų pačių arba jų vaikų priešingus darbus kaip tai tarnavimas svetimos valstybės kariuomenėje, platinimas melagingų paskalų ir atsišaukimų apie Lietuvos Laikinąją Vyriausybę ir manančius dėtis prie Lenkijos arba prie kokios kitos valstybės ir t. p. sąrašus prisiūsti ne vėliaus spalių mėn. 1 dienos 1919 m.“

Pagal šį nurodymą atsakymus atsiuntė dalis apskrities valsčių (Kaišiadorių, Žiežmarių, Žaslių, Kruonio, Kietaviškių), nes toliau link Vilniaus buvę apskrities valsčiai jau buvo užimti lenkų arba ten buvusiems Lietuvos pareigūnams karo zonoje ne sąrašai rūpėjo. Žaslių valsčiaus „juodąjį sąrašą“ pasirašė „vyr. m.“ (galbūt milicininkas) M. Aleksandravičius: 19 metų „Jozas Lachaviczius, Zaslosie, lanku korom.“, t. y. iš Žaslių, tarnaujantis lenkų kariuomenėje). Panašia rašyba surašyti ir kiti lenkų kariuomenėje tarnaujantys žasliečiai – 19 m. „Julionas Klukas, 23 m. „Bronislavas Darvinskas“, „Jozas Borauskas“, 20 m. „Mikolas Poplauskas“, 25 m. Vaclavas Malackas“ ir netgi „Felusie Dombrouskaitie“. Kaip „priesas letuvos“ nurodytos žaslietės 24 m. „Malania Mackieviczuke“ ir dar viena 22 m. „Mackieviczukie“. Ne iš miestelio, bet to paties Žaslių valsčiaus lenkų kariuomenėje buvo 25 m. „Miečislavas Bienkunskas“, 24 m. „Antanas Jsztrzemskas“ (iš Mančiūnų), 25 m. „Franis Ramanouskas“ (iš Baruolių), 27 m. „Vladislavas Brozouskas“ (iš Barčių). Papildomai prirašytas, tačiau paskui vėl išbrauktas kaip „lenku korom.“ buvęs 25 m. „Jonas Malinouskas“ (iš Vaidžionių).

Kaip „priešas letuvos“ buvo 40 m. „Albinas Ramonouskas“ (iš Baruolių) ir 22 m. „Albinas Ramanouskas“. Taip pat paminėti 32 m. „Edvardas Aleksandraviczių“ (iš Krečiūnų dvaro), 27 m. „Klimaszouskas“ (iš Krečiū-

[126] LCVA, F. 409, Ap. 1, B. 4, L. 12.

nų), 20 m. Antanas „Mordasas“ (iš Miškiniškių), „Kazimieras Juriaviczius“ (iš Ardiškių)[127].

Kaip atrodė įtariamų Lenkijos šalininkų ir vietinės lietuviškos milicijos susidūrimas? Pavyzdžiui, 1919 m. spalio 20 d. Žaslių valsčiuje naktį milicininkai, vadovaujami Petro Junevičiaus, atvyko suimti Jono Jurevičiaus, įtariamo priklausymu lenkiškai „ščelcų“ organizacijai.

Įvykio detalės aiškėja iš jo brolio Antano Jurevičiaus (iš Ardosų kaimo) skundo apskrities viršininkui. Anot A. Jurevičiaus, jo brolis, išgirdęs šūvį, pasislėpė, „delto Junevičius suėmė brolio visus daiktus, o kartu ir mano šiuos daiktus: rudeninį paltą, juodos gelumbės kelnes, gelumbės surdutą, naminį visą kostiumą, sidabro gerą (einantį) laikrodį, lietsargį, čeverikas, juodą kumelaitę dvejų metų, pavalkus, šlajus ir balnelį, putrą, divoną, geležies pančius, batus didelius vyriškus, baltas pirštines ir britvą. Šie visi mano daiktai buvo padėti pas brolį Joną, nesant mano name padėlio.“ Ir prašo viršininko grąžinti šiuos daiktus, nes, atseit, ten buvo jo daiktai, palikti pas brolį.

Milicininkas Petras Junevičiaus apskrities viršininkui paaiškino, kad daiktus paėmė norėdamas J. Jurevičių priversti ateiti pas milicijos vadą (paėmė jo paltą rudeninį, du vasarinius paltus, aptrauktus kailinius, surdutą, 4 „marinarkas“, 4 kelnes, porą senų batų ir porą „čeverikų“, du nikeliuotus kišeninius laikrodžius, taip pat 4 metų eržilą ir 3 metų kumelę). Šie J. Jurevičiaus arkliai buvo mobilizuoti.

Jonas Jurevičius, gailėdamasis savo daiktų taip pat padavė prašymą juos atsiimti, bet pats pas milicininkus neatvyko. Jis tik parašė, kad spalio 20 naktį gulėjo klojime su savo giminaičiu Kazimieru Sikorskiu iš Dambravos (Rumšiškių valsčiaus), kuris visą vasarą praleido Boreikiškių akalicoje (Žaslių valsčiuje). Išgirdę šauksmą ir šaudymą jie pabėgo, atseit bijodami, ar ten nėra kokie plėšikai. Namo grįžo apie 5 valandą ryto, tada sužinojo, kad buvo Kaišiadorių milicija.

Spalio 31 d. apsaugos vadas apskrities viršininkui pranešė, kad Jonas Jurevičius yra suimtas ir perduotas komendantui. Pridėtas ir Jurevičiaus pasiaiškinimas. Taip pat sudarytas aktas, kad Pranas Jurevičius atsiėmė milicijos paimtus Jurevičiaus daiktus[128].

1919 m. spalio 15 d. žinias apie vietinius lenkų aktyvistus atsiuntė Žiežmarių nuovados viršininkas Napoleonas Batoras, o spalio 24 d. „Lietuvos valstybei neprielankių“ Kruonio ir Darsūniškio gyventojų sąrašą atsiuntė Kruonio vyr. milicininkas J. Vaicekauskas.

---

[127] LCVA, F. 409, Ap. 1, B. 4, L. 16–18.
[128] LCVA, F. 500, Ap. 1, B. 10, L. 349–357.

Kietaviškių valsčiaus komitetas (kurio pirmininkas buvo I. Janavičius) Žiežmarių nuovados viršininkui atrašo, kad „kol kas mūsų valsč. tokių nesigirdėti, kad būtų priešingi Lietuvos Valstybės kūrimui, kas link platinimo melagingų žinių yra tokių, susekt negalima, o viešai kol kas nesigirdėti“[129]. Tiesa, vos keliais mėnesiais anksčiau Kietaviškių valsčiaus komiteto pirmininku buvęs M. Gliaudelis 1919 m. birželio 2 d. rašė apie išėjusius į lenkų kariuomenę keturis valsčiaus vyrus[130].

1919 m. gruodžio 9 d. Trakų apskrities piliečių apsaugos vadas K. Bajoras praneša, kad lapkričio mėnesį iš Kauno kalėjimo grįžo areštuotieji, kurie prisidėjo prie slaptos lenkų organizacijos: tai kaišiadoriečiai Jonas Kenstavičius, Aleksandras Kenstavičius, Jonas Kasperavičius, Jonas Paškevičius, Vladas Petrauskas, Antanas Jablonskis, Romaldas Abramavičius, Alfonsas Sinkevičius, Kazys Kalinauskas ir Leonas Šeivelė, taip pat iš Kaišiadorių valsčiaus Tauckūnų kaimo – Kazys Gilevičius, Jatkonių kaimo – Petras Antanavičius ir Antanas Kosakauskas; iš Žaslių valsčiaus buvo Jonas Aliubovičius (iš Savarinės), Stasys Tambakevičius (Beičiūnų), Jonas Lisauskas (Žaslių), Feliksas Jurevičius (Ardosų), Vincas Žilinskas, Viktoras Rinkevičius, Jonas Šocikas (Sukros), Jonas Pupalaigis, Nikodemas Dainauskas (Aukštojos); Aleksandras Korfas (Gegužinės). Prie sąrašo pridėta pastaba, kad „nekurie pareina etapo būdu, o nekurie patys iš Kauno, todėl visų negalima žinoti ir jų kontroliuoti“[131].

Dalis iš šių asmenų apsigyveno Jonavoje, todėl 1919 m. gruodžio 19 d. piliečių apsaugos vadas nusiuntė Jonavos nuovados viršininkui sąrašą, kad milicijos būtų prižiūrimi šie „ypatos: Jonas Bronickas, Jonas Blaževičius, Balys Blaževičius, Jonas Kenstavičius, Aleksandras Kenstavičius, Jonas Aliubavičius, Viktoras Rinkevičius, Vincas Žilinskas, Jonas Pupalaigis“[132].

1919 m. gruodžio 9 d. Trakų (Kaišiadorių) apskrities seimelis nutarė: „už prigulėjimą prie priešvalstybinių organizacijų „Polska Organizacya Wojskowe“ ir „Organizacija Stszelcow Nadniemenskich“ (kurios siekė nuversti Lietuvos valdžią ir išduoti „mūsų Lietuvą valstybę Lenkijai“) nutarė pašalinti iš apskrities anksčiau paminėtus žmones (išskyrus Lisauską iš Žaslių), tačiau papildė sąrašą dar keliais žmonėmis: Liuda Pomernackaitė, Jonas Kožicas, Kazys Steckus su šeimyna, Jonas Bronickas, Jonas Blaževičius, Adomas Habdanka. Taip pat seimelis nutarė reikalauti, kad jie būtų teisiami pagal

129 LCVA, F. 409, Ap. 1, B. 4, L. 19–26.
130 LCVA, F. 409, Ap. 1, B. 6, L. 138.
131 LCVA, F. 409, Ap. 1, B. 4, L. 6.
132 LCVA, F. 409, Ap. 1, B. 4, L. 11.

karo statutą, kad jų turtai būtų paimti ir negrąžinti nei giminėms, nei įgaliotiniams, o „pilietį Liudą Girą už tų maištininkų išgaudymą Seimelis renka savo garbės nariu; visiems, kas pasidarbavo minėtųjų maištininkų susekime ir išgaudyme, Seimelis pareiškė savo pagarbą ir padėką“. Pasirašo apskrities komiteto pirmininkas I. Račka ir raštvedys J. Milančius[133].

1919 m. gruodžio 15 d. apskrities viršininkas B. Stosiūnas informuoja savivaldybių departamentą, kad užprotestavo seimelio gruodžio 9 dienos nutarimą „pašalinti iš apskrities politinius prasikaltėlius, kurie prigulėjo prie organizacijų „Polska Organizacija Wojskowa“ ir „Organizacja Strzelców Nadniemenskich“ todėl, kad tokių nutarimų įstatymas savivaldybių įstaigoms nesuteikia teisės priimti. Jam gruodžio 19 d. pritarė ir savivaldybių departamentas, pranešdamas viršininkui, kad šis seimelio nutarimas „kaip neįeinantis Seimelio kompetencijon šiuo panaikinamas“[134].

Galima pastebėti, kad lenkų aktyvistus globojo ir Lietuvoje buvę Prancūzijos bei Anglijos karinės misijos atstovai. 1919 m. gruodžio 22 d. ministrui pirmininkui jie rašė dėl Kaišiadoryse sulaikytų P. O. W. narių – juos sulaikė Kaišiadoryse, vežė į Jonavą, tada vėl į Kaišiadoris, tada į Kauną. Kreipimosi pabaigoje jie „išreiškė tikėjimą“, kad sulaikytieji Kalėdas sutiks namuose[135].

Vykstant permainingoms kovoms kai kurie valsčiai pereidavo tai lietuvių, tai lenkų valdžiai. Abi jos reikalaudavo iš gyventojų ne tik paklusimo jų valdžiai, bet ir prievolių vykdymo ir t. t. Tačiau netgi pats lenkams pavaldus Butrimonių komendantas Jonas Pylinskis pripažino, kad žmonės suerzinti tuo, kad iš jų reikalaujama pastočių, o „ponų arklių niekur nereikalaujama ir dažnai pas tokį poną pirktus produktus liepia pastotininkams vežti į Trakus ir toliau“. Lenkai aktyviai agitavo gyventojus, netgi tose vietovėse, kur beveik vien lietuvių gyvenama, stoti į jų organizacijas, užsakyti lenkiškus laikraščius[136].

Nuo lenkų persekiojimų kentėjo ne tik paprasti gyventojai, bet ir kunigai (jau minėti Gegužinės ir Paparčių klebonai). 1919 m. vasarą į Dusmenis persikėlęs kun. Ignas Šopara taip pat buvo persekiojamas vietinių lenkomanų ir lenkų kariuomenės pareigūnų. Lapkričio 23 d. vietos seniūnas J. Kantakevičius įskundė kleboną lenkų žandarmerijos postui, kad tas iš sakyklos raginęs žmones kirsti valstybinį mišką, o jo sesuo išvadino lenkus „gyva-

133 LCVA, F. 409, Ap. 1, B. 4, L. 8.
134 LCVA, F. 379, Ap. 2, B. 80, L. 53,54.
135 LCVA, F. 923, Ap. 1, B. 38, L. 48.
136 Stosiūnas B. Rytų Lietuvai besikuriant // Karo archyvas. – Kaunas, MCMXXXVIII. T. 9. P. 300.

tėmis“. Kiti skundė, kad kunigas agituojąs gyventojus nepripažinti lenkų valdžios, nes čia esanti Lietuva. Žandarai padarė kun. I. Šoparos namuose kratą ir išvežė kartu su seserimi į Vilnių įkalinti. Neturint įkalčių klebonas po suėmimo grįžo į Dusmenis, iš kur 1920 m. rugsėjo 27 d. buvo perkeltas į kur kas ramesnę ir grynai lietuvišką Nemaniūnų parapiją[137].

Lenkų organizuotas sukilimas prieš Lietuvos vyriausybę turėjo įvykti 1919 m. iš rugpjūčio 28 į 29 dieną, tačiau Lietuvos žvalgybos tarnybų buvo išaiškintas ir neutralizuotas[138]. 1919 m. rugsėjo mėnesį atskleidus lenkų vykdytą sąmokslą, siekiantį nuversti Lietuvos valdžią Kaune, Lenkijos pusė pradėjo antilietuvišką propagandą apie lenkų persekiojimą Lietuvoje. Tuo laiku Lietuvos visuomenėje ėmė įsigalėti nuomonė, kad didžiausi Lietuvos nepriklausomybės priešai yra Lietuvos lenkai-dvarininkai bei Lenkijos valdžia, kurie buvo laikomi pavojingesni ir už bolševikus[139].

Tokios nuotaikos tarpukario metais ryškiai atsispindėjo ir tarp Trakų (Kaišiadorių) apskrities gyventojų.

Gyventojų politinės nuotaikos valstybei kritiniu laikotarpiu turėjo didelę reikšmę, todėl Trakų apskrities Piliečių apsaugos vadas K. Bajoras 1919 m. antroje pusėje sudarinėjo Lietuvos valstybei priešiškų asmenų sąrašą[140]. Bendrame Trakų apskrities asmenų sąraše iš Kruonio valsčiaus kaip „priešingi Lietuvos valstybės kūrimui ir norintys dėtis prie kitos valstybės“ minimi Žemaitėlis (iš Kalvių dvaro, kuris tuo metu tarnavo lenkų legione) ir Survila (iš Šventininkų dvaro, kuris kaip teigiama dokumentuose, „gėrisi lenkais ir jų laukia“)[141]. Spalio mėnesį Kruonio vyr. milicininkas nurodė daugiau valsčiaus asmenų, „kurie yra neprielankūs Lietuvos Valstybei“. Pavyzdžiui, Survilos, kurie nuomojo Šventininkų dvarą, nors mokėjo lietuviškai, tačiau lenkiškai kalbėjo ne tik šeimoje, bet ir „į svetimus arba Valstybės įstaigose“. Jie viešai gyrė lenkus ir skelbė, kad „tuoj ateisią, kurių ir laukia kasdien. Ant ko turi nemalonią akį, tai ketina pabaugyti lenkams atėjus“. Vaicekauskas iš Medinų kaimo „dažnai važiuoja į Semiliškes ir iš ten parvažiavęs platina naudingas lenkams žinias, o lietuvius niekina“. Polencienė iš Tadaravos dvaro („vokietka, kalbanti lenkiškai“) „labai keikia ir šmeižia Lietuvos valdžią, kareiviją ir t. panašiai“. Sabaliauskas (žemdirbys iš Veko-

---

137 Lebionka J. Bekompromisinis kovotojas už lietuvybę Vilnijoje // Voruta, 1999 m. vasario 13, Nr. 6.

138 Trumpai pažvelgus į Kauno komendantūros praeitį // 1939 m., Nr. 1, p. 17.

139 Lesčius V. Lietuvos kariuomenė nepriklausomybės kovose 1918–1920. – Vilnius, 2004. P. 270.

140 LCVA, F. 409, Ap. 1, B. 4, L. 16.

141 LCVA, F. 409, Ap. 1, B. 4, L. 13.

nių) platindamas naudingas lenkams žinias ne kartą išsitarė: „Jūsų Smetona (prezidentas) rūgo, rūgo ir prarūgo.“ Lipnickas (lenkiškai kalbantis siuvėjas iš Darsūniškio) taip pat labai norėjo, kad ateitų lenkai („jis turi lenkišką pinigėlį, kurį saugoja kaip didžiausią brangenybę. Su tuo nenori kalbėti, kuris pasako, kad neateis lenkai“). Tuo tarpu Armanų, Seibūtų ir Zauliškių kaimai „ištisai lenkiški norėtų, kad čia būtų ne Lietuva, bet Lenkija“[142]. Nenuostabu, kad milicija 1921 m. stebėjo net iš Vilniaus (kuris liko Lenkijos užimtoje teritorijoje) grįžusius asmenis Mirončiką iš Kruonio ir Bankauską iš Zauliškių[143]. 1921 m. pabaigoje Žiežmarių nuovados viršininko rašte prie lenkų šalininkų minimi Plytninkų dvaro savininkas Z. Skalskas, A. Spurgis iš Barevičių dvaro, P. Vaitkevičius iš Kurniškų dvaro, A. Žemaitėlis iš Kalvių, S. Lukaševičius iš Surgantiškų k., Feliksas Dastikas iš Lipavos k., A. Lukoševičius iš Linkavos viensėdžio ir A. Sakalauskas iš Epidemijos vns. Bolševikų šalininkais nurodomi mokytojai P. Maleckas (Migonys) ir J. Požerskis (Silviškų dvaras), taip pat A. Matonis (Anglininkai) ir S. Razdorožnikas (Kruonis)[144]. Be to, 1920 m. vasario 22–23 d. įvykusiame bolševikų sukurstytame Kauno įgulos kareivių sukilime dalyvavo ir kruonietis, artilerijos pulko kareivis Petras Lukoševičius, kuris už dalyvavimą sukilime nubaustas 2 metus kalėjimo[145].

Susirėmimai su lenkais Kaišiadorių apylinkėse truko iki 1920 m. liepos mėnesio. Lietuvos pusėje tuo laiku fronto liniją laikė I pėstininkų divizija[146].

1920 m. vasario mėnesį Lietuvos žvalgų pranešime apie lenkų kariuomenę nurodoma, kad Lentvaryje „stovi 10 Hallerio pulkas, jie yra vokiečiai, turi broniruotų traukinių ir automobilių. Bronirotasai traukinys iš 7 vagonų yra eglaitėmis aptaisytas, sunku ir pastebėti iš toli. Vievyje yra Lydos visas pulkas, ten stovi 3 tankai <...>. Nuo Landvaravo ligi Vilniaus kiekviename kaime stovi kareiviai. Vakų dvare pas gr. Tiškevičių stovi „dzikos“ divizijos štabas. Aukštadvaris. Čia tebestovi 28 pulkas, (strzelcy koniove) I kompanija. Stakliškėse 2 kompanijos <...>.“[147]

Deja, bet kartais valsčių savivaldybėms tekdavo pajusti kovos įtampą ne tik iš Lietuvos priešų pusės, bet ir savųjų. Pavyzdžiui, 1919 m. spalio 13 d.

---

142 LCVA, F. 409, Ap. 1, B. 4, L. 25.
143 LCVA, F. 409, Ap. 1, B. 6, L. 110.
144 LCVA, F. 409, Ap. 1, B. 6, L. 8.
145 Rukša A. Kovos dėl Lietuvos nepriklausomybės. t. II.– Cleveland, 1981, p. 300.
146 Lesčius V. Lietuvos kariuomenė 1918–1920. – Vilnius, 1998. – P. 343.
147 LCVA, F. 929, Ap. 3, B. 174, L. 19.

Lietuvos kareiviai užsipuolė Kietaviškių valsčiaus raštinę. Dėl šio įvykio netgi savivaldybių departamentui aiškinosi apskrities viršininkas. Spalio 18 d. apskrities viršininkui apie situaciją pranešė Žiežmarių nuovados viršininkas N. Batoras. Jam Kietaviškių valsčiaus sekretorius Kazimieras Kurklinskas pranešė, kad gavo raštą nuo 1-os kuopos kareivių (rašytą Kietaviškių karo sargybai), kur apskrities komiteto sekretorius J. Milančius nurodo nepasitikėti Kietaviškių valsčiaus liudijimais, kuriuos pasirašė K. Kurklinskas, nes neva Kurklinskas prisidėjo prie Adomo Ramanausko gelbėjimo, o „Ramanauskis ira turtolis ir papierka Kurklinski jei ne už rublius tai už šimtus, už kurios Kurklinskis gardžei pavalgo ir įsigeria." K. Kurklinskas prašo nubausti J. Milančių dėl jo šmeižimo kareiviams ir nurodo, kad spalio 12 dienos (vienur rašoma 12 diena, kitur – 13) užpuolimas valsčiuje galėjo įvykti dėl tokių J. Milančiaus raštų.

Apskrities viršininkas pranešė departamentui, kad spalio 13 d. keli kareiviai Kietaviškėse „pakėlė muštynes ir buvo taip pat užpuolę Valsčiaus Komitetą". Valsčiaus komiteto sekretorius K. Kurklinskas skundėsi, kad dėl to kaltas apskrities komiteto sekretorius J. Milančius, kuris parašė karinei sargybai, esančiai Kietaviškių valsčiuje, kad „negalima esą pasitikėti liudijimais, kuriuos duodąs Kietaviškių valsčiaus sekretorius pil. Kurklinskas" ir rašte kareiviams jį vadina „paperkamu žmogumi". Dėl Ramanausko, skundžiamo Milančiaus – tai jis buvo suimtas, bet trūkstant įrodymų vėl paleistas.

Byloje išliko ir J. Milančiaus rašytas skundas „Kietaviškių kariškajai sargybai" (rašytas ant senos dar carinių laikų rusiškos telegramos blanko), kurioje jis atskleidžia neigiamą K. Kurklinsko vaidmenį ir išaukština savąjį:

„Randu pilietiškosios pareigos apsaugoti Jusų ir kitas parubežio sargybas, kad jokių reikalų nei jokių paliudijimu nepraleidinėtu Lietuvos gilumon žmonių nežinomų gerai nuo demarkacines linijos. Šmugelis ir šnipinėjimas tiktai keliones jų tikslai-siekimai. Nepasitiketi taipogi tokiais paliudijimais, kaipo Kietaviškių valsčiaus raštvedžio Kazio Kurklinsko. Tai asmuo, kuriam tik rupi gardžiai pavalgyt, gardžiai išsigert, o iš ko jisai prie tosios progos pasijuoks, tai jam visai vis tiek. <...> jį jei ne rublis, tai šimtas tikrai apgali, nes pernai metais taspat A. Ramanauckas nuo vybornystės nustumtas, grasinosi kelis šimtus aukso turimo padėsiąs ir dar starosta būsiąs. Vagių plėšikų karaliumi-globotoju buvęs visu ir karo metu, o dabar netiktai karalybės, bet ir liuosybės netekęs, klot gali tūkstančiais. Todėl reikalas visai rimtas užsirašyti ir visi tie, kurie dedasi prie gelbėjimo to visuomenės tikrai pragarinio vilko."

Toliau J. Milančius išvardina tuos, kurie galėtų paliudyti jo žodžius, pa-

brėždamas, kad „parodymų pilnumas tik po priesiekos“. Prie skundo J. Milančius primena ir apie savo vaidmenį kovojant dėl lietuviškumo dar XIX a. pabaigoje bei savo aukštas pareigas užimančius pažįstamus: „Kam nežinomas ir žingeidus mano asmuo težinąs, kad esmu iš tosios dar eilios lietuvių pereitojo metašimčio, kurie nuo 1883 metų Kauno–Suvalkų paplentę ir pakelius „prusų pieragais“ vadinamais iškaiše lietuvių dvasią gaivindami; kurį 19 05 [8 viršuje/12 apačioje – tarp 19 ir 05] Vievio lenkininkų apkvailinti pusgalviai tolygus šiądien sulaikytiesiems viens lietuviškai šaukė: „Juzai, laikyk!“, kitsai jau anta kraujuose pavergto gatvėje reke gudiškai: „pokončit, a to on zdes tysiači navediot“. O vardas mano inrašytas spausdintose knygose, kur tiktai siekia lietuviškasis raštas, o seniausiejie pažinstami mano: Dabartinis Direktorius Sveikatos Departamento D-ras J. B., Ministeris Finansų ir kiti.“

Pastabose prie paminėjimo apie jo užpuolimą 1905 m. J. Milančius prideda ir nuorodą, kur apie tai galima paskaityti: „Už gerą vardą Lietuvos ir Lietuvio viešai melagingai teršiamą šventoj vietoje kraujas mano ten pralietas, kaipo apie tai buvo rašyta N 51 m. 1906 Vilniaus Žinių, atskiroj brošiūrėlėje ir kitur.“ Kadangi vienoje blanko pusėje vietos nebeužteko, J. Milančius pabaigia savo laišką kitoje. „Iš viso kas kitapus parašyta, radosi gana, brolukai, suspėjote insigyti persitikrinimo, kad niekam negal labiau rupeti Jusų sveikatėle ir neliečiamybė, kaipo mano; Jusų esate man užstatu tos lietuvybės, už kurią ašai jau daugiau puskapio metų galvą bestatans. Tuomi tarpu vos keletą dienų bebus, kaip teko girdėti nuo Čiobiškių moterėlės kuri kone apsiverkdama pasakojo, kaip tai šmugelninkai tyčiomis pavežyt Lietuvos kareiviuką insisodinę ir į krūmus pavežėję numuša judošiškai išdavėjiškai. Tokias, girdi tykus, geras vaikinas buvęs. Todėl teikitesi pilnai rimtai atkreipti atydą, norint į prastą šitą mano rašinį patys ir perduot jo turinį savo vyriausybei. Kietaviškių bažnytkiemyje dieną 3 Rugpjūčio 1919 m“.

Pasirašo provizorius J. Milančius, dabartinis narys Kaišiadorių–Trakų apskrities komiteto[148].

Pirmojo pasaulinio karo šalių-nugalėtojų (vadinamųjų santarvininkų) komisija, siekdama sulaikyti kovas tarp prieš bolševikus kariaujančių šalių, nustatydavo skiriamąsias-demarkacines linijas, tačiau lenkai jų nesilaikydavo. Taip vis iš naujo nustatomos demarkacinės linijos slinko į Lietuvos gilumą (pasiekė Žiežmarių apylinkes), o lietuvių gyvenamos vietovės buvo „perrašomos“ Lenkijos pusei. Pavyzdžiui, Semeliškėse 1920 m. pavasarį veikė „Urząd gminy Sumieliszskiej“, kaip ir kituose rytiniuose valsčiuose.

[148] LCVA, F. 379, Ap. 2, B. 80, L. 73–74.

Lietuvos žvalgyba nuolat rinko informaciją apie lenkų karinius dalinius ir jų pasirengimus. Pavyzdžiui, 1920 m. kovo 3 d. pranešimas – Aukštadvaryje ir Semeliškėse – „8 kanuoles“, o Butrimonyse „stovi 140 kar. 7 Lidos pulko 8-ta kompanija, 2 kulkosv., 3 raiti žvalgai, 1 virtuve, 2 vežimai vokiški po porą arklių, vienas karininkas vokietys iš Poznaniaus ir 3 seržantai. Iš pasikalbėjimo su kareiviais, Vilniuje 3 pulkai Poznančikų, kurie turėjo užduotį eiti ant Kauno.“ Kovo 17 d. gautos žinios, kad Stakliškėse stovi 140 kareivių, taip pat keturi raiti žvalgai, o Butrimonyse – 150 kareivių ir trys raiti žvalgai. Be to, Butrimonyse lenkai steigė ligoninę – darė lovas ir neštuvus[149]. Vadinasi, buvo ruošiamasi puolimui ir galimoms aukoms.

1919–1923 m. Kaišiadoryse ir jų apylinkėse nuolat telkėsi Lietuvos kariuomenė. Atvykus kariniams daliniams miestelyje tapdavo ankšta. Pareikalavus karo komendantui gyventojai privalėjo priimti pas save apsistoti karškius. Dažniausiai jie paklusdavo ir didelių nesutarimų neiškildavo.

Tačiau kai 1920 m. birželio 16 d. Kaišiadorių komendanto nurodymu trys 4-o husarų eskadrono karininkus savo bute turėjo priimti Kaišiadorių taikos teisėjas A. Liorentas – teisėjo nepasitenkinimas peraugo į nesutarimus tarp Krašto apsaugos ir Teisingumo ministerijų, o jų susirašinėjimas tęsėsi apie mėnesį. Kaišiadorių apskrities taikos teisėjas A. Liorentas skundėsi teisingumo ministrui, kad pas jį apsigyvenę karininkai neklausė, „kad pas jį nėra liuosų kambarių, nes visuose gyvena jo šeima, negalinti tilpti viename kambarėlyje ir buvo 4 dienas užėmę jo butą tuo gąsdindami šeimą“. Be minėtų karininkų vienas 8-ojo pulko kareivis ir dabar yra užėmęs jo raštinę ir jis neturįs kur priiminėti žmonių, karininkai ir kareiviai apsistojo jo bute ir trukdo priiminėti su reikalais atvykstančius žmones. Todėl teisėjas prašė teisingumo ministro kreiptis į karinę vadovybę, kad kariai paliktų jo butą, „nes prie tokių aplinkybių visiškai negalima darbuoties“. O liepos 3 d. Kaišiadorių taikos teisėjas nusiuntė telegramą į Kauną, kad raštinė uždaryta, nes joje patalpinti kariškiai, todėl jis nutraukia „pareigas tarnystės“.

Liepos 4 d. teisingumo ministras kreipiasi į krašto apsaugos ministrą, kad Kaišiadoryse kariai neužimtų taikos teisėjo buto: „Prašau Tamstą duoti skubos keliu atatinkamą įsakymą, kad Taikos Teisėjo raštinė būtų kariškių paliuosuota“.

Tuomet liepos 10 d. 5-ojo pėstininkų pulko vadas majoras Julius Čaplikas telegrama praneša savo ministerijai, kad pas teisėją Kaišiadoryse teužėmė vieną kambarį, kuriame įsikūrė rikiuotės kuopos vadas su pagalbininku. Pulko vadas pabrėžia, kad pas Kaišiadorių teisėją yra 9 kambariai, o šeimo-

[149] LCVA, F. 378, Ap. 2, B. 336, L. 17.

je – trys „ypatos“. Be to, pats teismas vyksta kitoje vietoje. Anot pulko vado J. Čapliko, „taikos teisėjas nori labai laisvai gyventi ir pašalinių neturėti, o vietos pas jį yra pakankamai ir darbe nekliudome“.

„Karas“ dėl teisėjo buto baigėsi liepos 15 d., kai Krašto apsaugos ministerija teisingumo ministrui pranešė, kad Kaišiadoryse taikos teisėjo raštinę nurodyta atlaisvinti, bet leista pasilikti 4–5 kambarius bute[150].

Nedaug besikeisdamos karinės pozicijos tarp Lietuvos ir Lenkijos išliko iki 1920 m. liepos mėnesio, kai lenkų–bolševikų fronte prasidėjo rusų kariuomenės kontrpuolimas. Besitraukdami nuo bolševikų lenkai siekė prasiveržti link savųjų ir kartais buvo priversti kirsti Lietuvos kariuomenės kontroliuojamą teritoriją. Taip 1920 m. liepos 18 d. netoli Kruonio buvo sulaikyta ir nuginkluota Lietuvos kariuomenės užnugaryje atsidūrusi Lenkijos kariuomenės brigada (apie 2000 karių). Gavęs įsakymą 2-ojo pėstininkų pulko III bataliono vadas kpt. J. Petruitis nurodė kpt. Noreikai paimti visas Gudienos kaimo (prie Kaišiadorių), kuriame stovėjo batalionas, pastotes ir bataliono gurguoles, susodinti į jas lengvai ginkluotus karius, paimti visus kulkosvaidžius ir vytis lenkų brigadą. Lėkdami „kaip gaisrininkai į gaisrą“ jie Žiežmariuose dar paėmė mokomąją kuopą ir Vekonių kaime pievoje tarp kalniukų aptiko poilsio apsistojusius lenkus. Nušalinęs lenkų sargybą ir užėmęs aplinkinius kalniukus kpt. J. Petruitis įtikino juos pasiduoti. Nuginkluota brigada buvo atlydėta į Kaišiadoris, iš kur dviem traukiniais išvežta į Kauną[151]. Kituose leidiniuose teigiama, kad liepos 17–18 d. Lietuvos kariuomenė ne tik prie Kruonio nuginklavo visą brigadą, bet ir Kaišiadorių apylinkėse – dar 1149 lenkų karius[152].

Tam, kad susektų lenkų dalinių buvimo vietas, buvo pasitelkta žvalgyba tiek iš oro, tiek ir ant žemės. Pavyzdžiui, 1920 m. liepos 12 d. tarp 7 ir 9 val. skridę karo lakūnas su žvalgu pranešė, kad geležinkelyje nuo Vievio link Lentvario nebuvo jokio judėjimo, o plentu Vievis–Vilnius važiavo vežimų gurguolė (apie 50 vežimų), Lentvario stotyje – 6 traukiniai, turintys maždaug po 50 vagonų[153].

Liepos 16 d. sužinota, kad 5 legionininkai klausė kelio į Rumšiškes, bet nuėjo į Kauno pusę. Pagal žmonių pasakojimą – jų dauguma labai bailiai eina ir spėjama, kad grįžta iš legionų Lietuvon namo.“[154]

1920 m. liepos 18 d. I pėstininkų pulko vadui telegrama nurodyta, kad

---

150 LCVA, F. 384, Ap. 2, B. 56, L. 82–89.
151 Rukša A. Kovos dėl Lietuvos nepriklausomybės. t. II, Cleveland, 1981, p. 449–450.
152 Savanorių žygiai. T. 1. – Vilnius, 1991, p. 60.
153 LCVA, F. 929, Ap. 3, B. 174, L. 73.
154 LCVA, F. 929, Ap. 3, B. 174, L. 103.

„pakrikę dalys lenkų pėstininkų, raitelių ir artilerijos traukiasi pro Kaišedoris link Kruonių. Jų skaičius tikrai nežinomas“. Įsakyta juos nuginkluoti. Taip pat nurodyta aviacijai iššvalgyti ruožą „Kaunas–Jonava–pagal Viliją–Vievį ir Kaunan atgal per Rumšiškį“, siekiant išsiaiškinti, kur yra besitraukiančios nuo bolševikų lenkų dalys[155].

Liepos 18 d. tarp 17–19 val. skrisdami maršrutu Čiobiškis–Mijaugonys–Žiežmariai– Kruonis–Rumšiškės, taip pat nuo Rumšiškių link Pravieniškių nieko nepastebėjo, tik tarp Kruonio ir Rumšiškių ant plento matė gurguolę – apie 30–40 vežimų[156].

Liepos 19 d. iš Kaišiadorių armijos vadui majoras Laurinaitis pranešė, kad pasiuntė žvalgybą link Gegužinės ir Čiobiškio ir kad „vis tankiau pasikartoja gandai apie bolševikų būrius, atvykstančius beveik iki Kaišedorių ir plėšiančius vietinius gyventojus“[157].

Šaulys M. Žvirėnas pranešė, kad liepos 19–24 dienomis apkeliavo Kaišiadorių, Žiežmarių, Kruonio ir kitas apylinkes, tačiau lenkų kareivių nesutiko. Tiesa, kai kuriuose kaimuose buvo lenkų po 2–3 kareivius, kurie prašė duonos. Juos perdavė milicijai. Į Jiezną atėjo 45 lenkų kareiviai, kurie pasisakė, kad atėjo pasiduoti Lietuvos kariuomenei[158].

Liepos 23 d. šaulių sąjunga pavedė Kaišiadorių šauliams surasti „10 lenkų paslėptų armotų“. Kaišiadorių šaulių skyriaus valdybos pirmininkas Morkūnas pasiuntė du šaulius, kurie dvi dienas ieškojo patrankų Kruonio apylinkėse, bet nerado. Žvalgų punkto žiniomis, 8 patrankas lietuvių kareiviai surado Antakalnyje. Be to minima, kad lenkų paliktus šaudmenis išsinešioja gyventojai, daug kariškos medžiagos paskandinama ežeruose[159].

Pasinaudodama 1920 m. liepos 12 d. pasirašyta Lietuvos–Rusijos taikos sutartimi ir Lenkijos kariuomenės atsitraukimu Lietuvos kariuomenė pradėjo žygiuoti Vilniaus link. Nuo tada galutinai išliko Vievio, Aukštadvario, Semeliškių, Onuškio apylinkių priklausomybė Lietuvos pusei. Tačiau dar ilgą laiką šiose Trakų apskrities apylinkėse tebevirė lietuviškos–lenkiškos–rusiškos politinės aistros. Pavyzdžiui, taip 1920 m. rugpjūčio 11 dienos įspūdžiai Onuškyje aprašyti „Trimite“: „11 rugp. nukeliavau į Onuškį (Hanušiškį). Pakeliui sutikau grįžtančių nuo Gardino lenkų dvarininkų pabėgėlių ir keistų pėsčių žmogystų iš Vilniaus su maišeliais ant pečių, kurios

[155] LCVA, F. 929, Ap. 3, B. 174, L. 83–84.
[156] LCVA, F. 929, Ap. 3, B. 174, L. 88.
[157] LCVA, F. 929, Ap. 3, B. 174, L. 87.
[158] LCVA, F. 929, Ap. 3, B. 174, L. 96.
[159] LCVA, F. 929, Ap. 3, B. 174, L. 107–108.

platino žinias, kad „polacy stoja 20 wiorst od Wilna“. Onušky buvo mugė. Sušaukiau žmones ir pasakiau lietuviškai ir lenkiškai prakalbas. Didelį įspūdį padarė ir čia mano pareiškimas, kad dvarai bus išdalinti žmonėms, nes čia yra dideliausių Olsufievo dvarų ir visokių lenkų, kurie mažai dirbami, o žmonėms žemės maža. Vietinių dvarų tarnautojai dažniausiai lenkai, buvę lenkų agitatoriai ir „dzialačai“, būta daug „ščelcų“. Kraštas reikalingas valymo. Buvo atėję bolševikai. Surekvizavę, išvarę kai kam arklius su ratais, kurie iki šiol negrįžę. Jų agitacija vaisių neturi. Tad mano literatūra laužėsi per atviras duris. Pasilikau jos ligi už demarklinės. Patyriau dar čia, kad vietos dvarininkai buvo nuvažiavę į Kauną ir prilindę į mūsų ministerijas, kame saviškai nušvietę dalykus ir pasisakę Lietuvos rėmėjais. Tai melas ir jiems netikėti. Šaulių būrį čia sudariau ir protokolą pasiunčiau vakar į Jus.“[160]

1920 m. Lietuvos partizanų būriai formaliai perėjo į šaulių organizaciją ir buvo įsteigtas Lietuvos šaulių sąjungos Trakų rajonas. Trakų apskrities šaulių būriai aktyviai dalyvavo tiek nepriklausomybės kovose, tiek ir įtvirtinant tvarką vietose jau pasibaigus kariniams veiksmams. Aktyviam Aukštadvario būriui vadovavo kun. S. Pupaleigis, su rytų kaimyno partizanais ginklu kovoti teko ir Vievio, Onuškio, Semeliškių būriams[161]. Darsūniškio būrys įsisteigė vienas pirmųjų – 1920 m. liepos 29 dieną. Būrio organizatorius buvo pradžios mokyklos mokytojas Juozas Pažerskis[162].

Ir pasibaigus aktyvioms kovoms Trakų apskrities šauliai per visą tarpukario laikotarpį išliko viena ryškiausių visuomeninių organizacijų, palaikiusi patriotines nuotaikas, ir aktyvi vietos karinė struktūra, neatskiriama visuomeninio ir kultūrinio gyvenimo dalis.

1920 m. rugsėjo pabaigoje – spalio pradžioje iš lenkų atsiimtose teritorijose lankėsi Lietuvos kariuomenės karo sanitarijos būrys, vadovaujamas vyr. ltn. gydytojo A. Laskausko, kuris apžiūrėjo ligonius, sušelpė badaujančius gyventojus[163].

1920 m. rugsėjo 29 d. Vidaus reikalų ministerija apskričių viršininkams nurodė: „Pradėjus lenkams pult mūsų kariuomenę ir gilyn skverbtis Lietuvos teritorijon, įvairios spalvos priešvalstybiniai gaivalai pradeda aktyviau veikti, skleisdami įvairių paskalų arba žemindami Lietuvos Vyriausybės autoritetą. Atskirose vietose jau patėmyti nariai, taip vadinamu „Stšelca“. Kadangi daugumoje tą darbą palaiko mūsų lenkai dvarininkai arba jį inspi-

[160] Kirvelis Nusmuko. Šaulių dienynas // Trimitas, 1920 m. rugsėjo 22, nr. 8, p. 11.
[161] Matusas J. Šaulių sąjungos istorija. – Sydney, 1966, p. 203.
[162] Daugvardas V. Trakų žemės šaulių šventė // Trimitas, 1939 m. gegužės 11 d., Nr. 19, p. 446.
[163] Lesčius V. Lietuvos kariuomenė nepriklausomybės kovose 1918–1920. – Vilnius, 2004. P. 208.

ruoja, tai kad užkirtus kelią priešvalstybiniam darbui įsakoma imties sekančių priemonių: 1. Paimti priežiūron milicijos įtariamus lenkus dvarininkus, gavus parašą tame, kad be žinios vietinės milicijos iš vietų savo gyvenimo neprasišalins. 2. Sekti visus įtariamus asmenis. 3. Areštuoti tuos, kurie kame nors yra nusidėję prieš Lietuvos Valstybę lenkų naudai ar tai žodžiais, ar tai darbais įžeidė Lietuvos Vyriausybę. 4. Tuojau suimti visus tuos kurie mėgintų vesti prieš Valstybę agitaciją reiškiant prielankumo Lenkijai ir sustačius protokolus, atiduoti karo teisman. 5. Sąrašus įtariamų asmenų pristatyti Vidaus Reikalų Ministerijai Piliečių Apsaugos Departamentui. 6. Apie kiekvieną areštą tuojaus pranešti Vidaus Reikalų Ministerijai.“[164]

Taigi, nors atvirų mūšių su lenkais čia beveik nebevyko, tačiau aukščiausios Lietuvos valdžios aktyviai palaikomi „susirėmimai“ tebesitęsė viešosios tvarkos palaikymo, žvalgybos, savivaldybių veiklos lygmenyse.

1920 m. spalio 9 d. lenkai, vedami gen. L. Želigovskio, vėl pradėjo puolimą Kauno kryptimi, tačiau po lietuvių pergalių ties Širvintomis–Giedraičiais–Musninkais ir Tautų Sąjungos spaudimo 1920 m. lapkričio 29 d. Kaune pasirašyta paliaubų sutartis. Pagal šią sutartį Tautų Sąjungos karinė kontrolės komisija nustatė neutralią zoną tarp Lietuvos ir Lenkijos kariuomenių. Iš Lietuvos pusės linija ėjo per „Jakiance–Strelciški–Kalance–Spengliniki–kol. Panašiški–Žuklėje–Solovjiški–Spindzie–Stravka–Štarejnia–Dovgirdiški–Chovščyzna–Novo Pole–218–Kacieliški–229–189–Seibutany–Mlynek–Geležinkelio tiltas ant upės Bražola (kairysis krantas)–Amerynis–Podolesie–kairysis krantas Vilijos iki Valeikiški <...>“ ir toliau į šiaurę. Iš lenkų pusės linija ėjo per „Dekšnie–Mosty–stotis Rudziški–Obale–Jeleniovo–178–kelias nuo aukštumos 178 į Stary Mlyn–Gaj–Sejmany (į šiaurę nuo aukštumos 171)–Olsoki (palei aukštumą 201)–Kniazovščizna–Donity–Miciūny–Lodziany–Jateliūny–Brazola–Surmance <...>“ ir t. t. Šios ribos reiškė kiekvienos pusės paskutinę sargybų liniją[165]. Taigi, vienas svarbiausių Lietuvos istorinių dokumentų ne tik nubrėžia laikinąją Lietuvos sieną, bet ir Vievio, Semeliškių, Onuškio valsčių rytinę ribą bei mini Onuškio valsčiaus gyvenvietes Strielciškes, Kalėnus, Spenglininkus, Panošiškes, Žuklijus, Saloviškes, Spindžius ir kitus. Šiuose kaimuose porai dešimtmečių įsikūrė Lietuvos pasienio policija, akylai saugojusi ir kontroliavusi tiek judėjimą per sieną, tiek ir situaciją pasienio ruože.

Iš Onuškio valsčiaus į lenkų kariuomenę 1919–1922 m. tarnauti išėjo 15 vyrų, panašiai kaip ir iš Žaslių, Vievio, Kaišiadorių valsčių ir maždaug

---

164 LCVA, F. 409, Ap. 1, B. 6, L. 33.

165 Lesčius V. Lietuvos kariuomenė nepriklausomybės kovose 1918–1920. – Vilnius, 2004. P. 477–478.

dvigubai mažiau negu iš kaimyninių Semeliškių ir Aukštadvario valsčių[166]. Be to, Onuškio valsčiaus Tolkiškių dvaro dvarininkas Kazys Chelstovskis 1920 m. dirbo lenkų valdžiai – buvo lenkams pavaldaus Trakų apskrities viršininko („starostos“ Vytauto Stanevičiaus, dvarininko iš gretimo Aukštadvario valsčiaus) padėjėjas[167]. Įdomu, kad Chelstovskis buvo Lietuvos nepriklausomybės akto signataro Donato Malinausko giminaitis ir jų dvarai (Tolkiškės ir Jankovicai), paveldėti vedybų keliu iš tos pačios Tanskių giminės, buvo šalia[168]. Kaip rašė B. Stosiūnas – Chelstovskis buvo žmogus linksmas ir politika mažiau tekvaršino sau galvą[169].

Galima sakyti, kad prie kovų už laisvę prisidėjo ir dainininkas Kipras Petrauskas, kilęs iš Onuškio valsčiaus, kur tebegyveno jo giminės. 1920 m. grįžęs iš Rusijos ir per dešimtmetį jau tapęs garsiu operos solistu jis kartu su kompozitoriumi S. Šimkumi važinėjo į frontą koncertuodami ir palaikydami Lietuvos karių dvasią ir ryžtą kovoti[170].

1920 m. lapkričio mėnesį nustatyta neutrali zona, o 1923 m. patvirtinta administracinė linija, išlikusi iki 1940 m. Taigi Aukštadvario, Vievio, Semeliškių, Onuškio valsčiai atsidūrė „karštame“ pasienyje su Lenkija ir jautė kariuomenės aprūpinimo bei aptarnavimo (pvz., pastočių, t. y. transporto teikimo) naštą, gulančią ant vietos savivaldybių ir gyventojų pečių.

Be pastočių (dar vadinamų padvadomis arba stoikomis) ėmimo iš gyventojų taip pat buvo rekvizuojami gyvuliai ir maisto produktai, skirti kariuomenei. Dėl rekvizicijų gyventojai dažnai skųsdavosi Kaišiadorių ar net Kauno valdžiai, nes jie arba neišgalėdavo jų atiduoti, arba buvo nepatenkinti valdžios institucijų veiksmais, kaip jos būdavo išsireikalaujamos. Pavyzdžiui, 1920 m. sausio 19 d. Žiežmarių valsčiaus valdybos viršaitis Venskus Vidaus reikalų ministerijai rašo prašymą: „Žiežmarių valsčiaus valdyba kreipiasi su prašymu pas Vidaus Reikalų Ministerija, teipo, kai prie mūsų valsčiaus asa visa laika frontas; ūkininkai nuo didelio lig mažo, visi asa nuvarginti ir 1919 metais uždėta didelė rekvizicija, kuria ir dabar rekvizuojama, teipo, nuo paskirtos rekvizicijos laiką ne karto nemoketa už suimtus produktus, dabar buvo mokestis už žemę ir kiti mokesčiai. Valstiečiai neturi pinigų pirkti gy-

---

166 Stosiūnas B. Rytų Lietuvai besikuriant // Karo archyvas. – Kaunas, MCMXXXVIII. T. 9. P. 317.

167 Stosiūnas B. Rytų Lietuvai besikuriant // Karo archyvas. – Kaunas, MCMXXXVIII. T. 9. P. 302.

168 Jencius-Butautas V. 1918 m. Nepriklausomybės Akto signataras Donatas Malinauskas. – Trakai, 2011, P. 17.

169 Stosiūnas B. Rytų Lietuvai besikuriant // Karo archyvas. – Kaunas, MCMXXXVIII. T. 9. P. 302.

170 Braziulis A. Kipras Petrauskas // Kultūra, 1926 m., Nr. 3, p. 180.

vulių rekvizicijos reikalams. Žiežmarių valsčiaus valdyba prašo kaip galima greičiau gauti mokestį už rekvizuotus produktus.“

1920 m. sausio 21 d. savivaldybių departamentas prašo apskrities valdybos atsižvelgti ir į gautą Smilgių kaimo (esančio Kaišiadorių valsčiuje) prašymą „ant kiek tas bus galima sumažinti Smilgių kaimui uždėta rekvizicijos dalį išskirsčius jąją tarp kitų to valsčiaus kaimų“[171]. Mat Pirmojo pasaulinio karo metais beveik visas kaimas buvo sudegęs ir gyventojai dar nebuvo atsistatę netgi trobesių, o kur dar maisto produktų trūkumas. Dėl savo vargų Smilgių kaimo gyventojai nuolat skųsdavosi ir Kaišiadorių valsčiaus viršaičiu. Jiems patiems norėjosi didesnės paramos, o iš jų buvo reikalaujama tiek pat, kiek ir iš kitų kaimų.

Kartais fronte tarnaujantys kareiviai pasiimdavo produktus iš gyventojų savavališkai. Pavyzdžiui, 1919 m. lapkričio 15 d. kareiviai, apsistoję Žiežmarių valsčiaus Balceriškių ir Strėvininkų kaimuose, nušovė dvi žąsis Pakertų palivarke, kuris priklausė Stasiui Martinaičiui. Tas žąsis kareivių būrininkas nunešė į Dainius pas Raulą Šliužą, kuris jas nupešė, iškepė ir kartu su kareiviais suvalgė.

Tirdamas incidentą Žiežmarių nuovados viršininkas N. Batoras pasiuntė milicininką Aleksandrą Zarembą į Dainius ištirti žąsų reikalo ir „suimti plunksnas“. Zaremba rado plunksnas, bet R. Šliužas pradžioje nenorėjo prisipažinti, o paskui pasakė, kad tas žąsis atnešė penki kareiviai (su jais buvo ir būrininkas) ir liepė iškepti, tuomet jis liepęs žąsis iškepti dukterims. Žąsis suvalgę kareiviai išjojo[172].

Net pasibaigus aktyviems karo veiksmams 1920 m. tebetvyrojo nuolatinė įtampa, retsykiais pereidavusi į ginkluotus susidūrimus, tai rodo 1922–1923 m. įvykiai.

Nepriklausomybės pradžioje didelį rūpestį kėlė ne tik kariniai, bet ir plėšikiški lenkų antpuoliai. Pavyzdžiui, 1922 m. rugpjūčio 19 d. 5 val. ryto „lenkų plėšikai užpuolė ant kaimo Panešiškių ir susišaudė su neitralinės zonos milicija. Laike šaudymosi nušautų nebuvo. Lenkų buvo atvykę 20: vieni šaudėsi, kiti pradėjo žmones plėšti. Atėmė nuo pil. Adolfos Venčiaus arklį, kuris kainuoja 50 tūkstančių auks., ir nuo pil. Izid. Kasperavičiaus 4 karves, kurios kainuoja 90 tūkst. auks., atėmė taip pat ir rūbus.“[173]

1923 m. vasario 15 d. įvyko, ko gero, vienas paskutinių mūšių su lenkų

171 LCVA, F. 379, Ap. 2, B. 180, L. 8, 10.
172 LCVA, F. 500, Ap. 1, B. 10, L. 405–406.
173 Ek. Onuškis // Lietuvos žinios, 1922 m. rugsėjo 6, Nr. 151, p. 3.

kariuomene Trakų apskrities pasienyje. Virš 30 kilometrų pločio barą prie neutralios zonos iš Lietuvos pusės saugojo 6-asis pėstininkų Pilėnų kunigaikščio Margio pulkas, priklausęs 3-iai pėstininkų divizijai. Pulko vadavietė buvo Kruonyje, pulko vadu buvo pulkininkas leitenantas Pranas Tvaronas, buvęs Karo mokyklos viršininkas. Vienas pulko batalionas pakaitomis buvo prie neutralios zonos, o kiti du atsargoje Kruonio–Darsūniškio apylinkėse. Kai 1923 m. vasario 15 d. lenkai puolė Valkininkų–Rūdiškių ruožą P. Tvaronas dar tos pačios dienos vakarą su I ir III batalionais atskubėjo į Onuškį. Nors ir buvo užpustyti keliai, kariai per rekordinį laiką atliko 40 kilometrų žygį. Kartu atvyko ir 6-oji baterija, kuri buvo pulko vado žinioje. Lietuviai sulaikė lenkų puolimą. Per kautynes žuvo daugiau nei 10 karių. Aštuoni karininkai, įskaitant ir pulko vadą, bei apie 30 karių buvo apdovanoti Vyčio kryžiais[174]. V. Ruzo duomenimis, apdovanoti buvo 34 kariai ir šeši karininkai: 1-o laipsnio Vyčio kryžiumi plk. Ltn. P. Tvaronas, kpt. Soltanas Panteleonas, kpt. Jonas Ignatavičius, ltn. Tomas Kukta ir ltn. Liudas Tugaudis, o 2-o laipsnio – ltn. Jonas Andriunaitis[175].

Ne visi palankiai vertino kariuomenės buvimą Kruonyje, tai rodo straipsnis spaudoje apie Kruonio klebono ir karių konfliktą: „Kruonyje stovi N pulkas, kurio karininkus priešakyje su vadu vietos klebonas J. Vaitiekūnas viešai iš sakyklos, šiomis dienomis, kuo biauriausiu būdu apšmeižė <...> kariai ketina kunigą traukti atsakomybėn, bet nelaimingieji nežino, kad Lietuvoje jokia „svietiška valdžia“ neturi teisės tardyti bei teisti kunigo <...>. Ypatingai mūsų apylinkėje yra lenkuojančių piliečių, gal kas jau iš jų girdėjęs kunigo „blagoslavones“ mūsų kariams seniai pranešė Varšuvos panams.“ Beje, straipsnio pasirodymo dieną buvo švenčiamos 5-osios Lietuvos nepriklausomybės metinės[176]. Sutapimas, kad vienu metu lenkų kariuomenė įsiveržė pasienyje ir spaudoje buvo užsipulti už šio ruožo gynimą atsakingi kariai.

Reikia pasakyti, kad vietiniai gyventojai kovojo abiejose fronto pusėse. Pavyzdžiui, iš Kaišiadorių valsčiaus į lenkų kariuomenę 1919–1922 m. buvo išėję 18 vyrų, o iš Žaslių valsčiaus – 13. Tai buvo daugiausia savanoriai: „dvarininkai, nesusipratę dvarų darbininkai ir vienas kitas miesčioniukas“[177].

---

174 Rukša A. Kovos dėl Lietuvos nepriklausomybės. t.III – Cleveland, 1982, p. 407–411.

175 Ruzas V. Karininkai Vyčio kryžiaus kavalieriai // Karo archyvas, t. XVII (ats. red. ir sud. G. Surgailis), Vilnius, 2002, p. 122–123.

176 Homo Sapiens. Kruonis // Lietuvos žinios, 1923 m. vasario 16 d., p. 2.

177 Stosiūnas B. Rytų Lietuvai besikuriant // Karo archyvas, t. IX., – P. 317.

Žaslių partizanų būrys. Pirmoje eilėje iš kairės – partizanų vadas Petras Junevičius. Žasliai, 1919–1920 m. LCVA.

4-ojo pėstininkų pulko šventė Kaišiadoryse. Prie Kaišiadorių geležinkelio stoties sėdi pirmoje eilėje centre: 1 – Lietuvos Respublikos Prezidentas Antanas Smetona, 2 – Valstybės Tarybos pirmininkas Stasys Šilingas, 3 – Kariuomenės vadas generolas Pranas Liatukas, 4 – pulko vadas Jonas Variakojis. Kaišiadorys. 1919–1920 m. LCVA.

Lietuvos kariuomenės 8-ojo pėstininkų pulko šventėje kalba Respublikos Prezidentas Antanas Smetona. Kaišiadorys. 1920 m. LCVA.

8-ojo pėstininkų pulko šventės metu Kaišiadoryse, centre – Respublikos Prezidentas Antanas Smetona. Kaišiadorys. 1920 m. LCVA.

Lietuvos kariai P. Kreivys, M. Mikėnas, A. Paulauskas ir B. Kaštonas. Kaišiadorys, 1920 m. balandžio 18 d. LCVA.

8-ojo pėstininkų pulko šventė Kaišiadoryse 1920 m. birželio 6 d. Centre dešinėje – generolas Silvestras Žukauskas, šalia jo – Respublikos Prezidentas Aleksandras Stulginskis. LCVA.

Prie Semeliškių Šv. Lauryno bažnyčios. Fotografija iš 9-to pėstininkų Lietuvos kunigaikščio Vytenio pulko albumo. 1919–1923 m. LCVA.

Lietuvos kariuomenės pulkas joja per Žiežmarių miestelį. Maždaug 1920 m. LCVA.

3-ojo pėstininkų Didžiojo Lietuvos Kunigaikščio Vytauto pulko kario laidotuvės. Žiežmariai, 1920 m. LCVA.

Žiežmariuose stovinčio Lietuvos kariuomenės pulko šventė. 1921 m. LCVA.

3-ojo pėstininkų Didžiojo Lietuvos kunigaikščio Vytauto pulko karininkai prie buvusio Žiežmarių dvaro. E. Kolumbinerio nuotr.1921 m. LCVA.

3-ojo pėstininkų Didžiojo Lietuvos Kunigaikščio Vytauto pulko kulkosvaidininkų kuopa žygiuoja per Žiežmarių miestelį. 1921 m. birželio mėnesį. LCVA.

3-ojo pėstininkų Didžiojo Lietuvos kunigaikščio Vytauto pulko kariai žygiuoja per Žiežmarius grįždami iš pratybų. 1921 m. LCVA.

3-ojo pėstininkų Didžiojo Lietuvos kunigaikščio Vytauto pulko atstovai ir Tautų Lygos misija Žiežmariuose. 1921 m. LCVA.

Vakarų valstybių misijų atstovai, atvykę iš fronto tartis su Lietuvos kariuomenės antros divizijos ir kitais vadovais Vievio stotyje. LCVA.

Lietuvos kariuomenės 9-ojo Lietuvos kunigaikščio Vytenio pėstininkų pulko kariai prie Mijaugonių kaimo kapinių (Kietaviškių valsčiuje), kuriose buvo palaidotų pulko karių. 1922 m. LCVA.

Lietuvos kariuomenės savanorių-kūrėjų sąjungos šventė 1931 m. gegužės 17 d. Kaišiadoryse. Pirmoje eilėje sėdi iš kairės: Trakų apskrities policijos vadas J. Šostakas, atsargos generolas P. Liatukas, Trakų apskrities viršininkas J. Merkys, V (Trakų) šaulių rinktinės vadas kapitonas J. Balickaitis, Kaišiadorių stalių amatų mokyklos direktorius A. Škėma, savanorių-kūrėjų sąjungos Trakų skyriaus pirmininkas J. Kapočius, savanorių-kūrėjų sąjungos Trakų skyriaus iždininkas P. Ambrozevičius. LCVA.

Lietuvos karių kapinės Vievyje. XX a. 3 deš. LNM.

Kaišiadorių žvalgybos punktas

Kaišiadorys buvo svarbus strateginis taškas vykstant kovoms dėl nepriklausomybės, todėl čia nuolat telkėsi ne tik kariuomenė, saugodama Lietuvos laikinąją sostinę nuo puolančių bolševikų ir lenkų, taip pat vietinių jų rėmėjų. Kaišiadoryse netgi įkurtas Generalinio štabo Žvalgybos skyriui priklausęs žvalgybos punktas. 1919 m. rugsėjo mėnesį buvo tik keturi žvalgų punktai visoje Lietuvoje, iš jų III – Kaišiadoryse, prie Kaišiadorių komendantūros. Kiti buvo Rokiškyje, Zarasuose ir Alytuje[178].

Kaišiadorių žvalgų punkto viršininku buvo vokiečių kilmės karys Fonderlėjus (kartais jo pavardė rašoma Vonderlėjus, Fon der Lėjus ir pan.). III žvalgų punktas veikė nuo 1919 m. birželio mėnesio[179].

Generalinio štabo Žvalgybos skyriaus viršininkas Mykolas Lipčius 1919 m. lapkričio 25 d. III žvalgybos punkto viršininko prašė „įsteigti aštriausią kontrolę asmenų pereinančių ir pervažiuojančių iš Lietuvos į Rusiją ir atgal. Apie juos kiekvieną dieną pranešti man nurodant vardą, tėvo vardą, pavardę, tautybę, kur ir kokiu tikslu važiuoja <...>. Ypatingai aštriai daboti slaptus perėjimus, o asmenis tame prasikaltusius neatidėliojant prisiūsti Kaunan mano parodymui.“

Žvalgybos skyriaus III (t. y. Kaišiadorių) žvalgų punkto viršininkas 1919 m. gruodžio 4 d. apskrities milicijos vadui K. Bajorui pranešė, „kad Jums pavesto apskričio rybose įsteigti trys rajonai žvalgybos ir prieš-žvalgybos: Kaišedoryse I rajonas, Žasliuose II rajonas ir Žiežmariuose III rajonas. Laikinai eina pareigas užveizdėtojo I rajono Kaišedoryse turintis liūdymą nuo XII-4-19 m. iš N 179 ir esantis III punkto etate <...> Turėdamas omenyje ypatingą darbavimosis tarnautojų žvalgybos ir prieš-žvalgybos, prašau teikti teisėtos pagelbos užveizdėtojams rajonų einant jiems savo pareigas, taip pat gavus kokias nors žinias, prigulinčias prie žvalgybos ir prieš-žvalgybos prašau pranešti rajonų užveizdėtojams, arba tiesiog į III punkto štabą.“[180]

Kad Kaišiadorių žvalgybos punktas egzistavo jau 1919 m. vasaros pradžioje rodo Juozo Steponavičiaus iš Kaišiadorių valsčiaus Kriaučiškių palivarko suėmimas birželio 28–29 d. naktį. Magdalena Steponavičienė kreipėsi į komendantą, kad jos sūnų Juozą paleistų iš kalėjimo, nes jį suėmė trys milicininkai „be jokių priežasčių“. Keturi liudininkai patvirtino Juozo Ste-

[178] LCVA, F. 378, Ap. 2, B. 2, L. 149.
[179] LCVA, F. 929, Ap. 2, B. 777, L. 2.
[180] LCVA, F. 409, Ap. 1, B. 4, L. 27–28.

ponavičiaus ištikimybę – iš Kriaučiškių Karolis Reižis ir Motiejus Grigaliūnas, iš Romeravos palivarko – Juozas Roslekas ir Veronika Januševskienė. Žvalgybos punkto viršininkas Fonderlėjus komendantui pranešė, kad Juozas Steponavičius jau „paliuosuotas“[181].

Matyt, kad kartais Lietuvos žvalgybos tarnautojai „persistengdavo“ ir susilaukdavo net savo vyresnybės pabarimų. 1920 m. sausio 31 d. žvalgybos skyriaus viršininkas M. Lipčius įsakyme nurodė, kad „ateina žinios, kad žvalgų punkto viršininkai ir agentai, eidami savo tiesiogines pareigas, ne tik kad nesirūpina mandagiai elgtis, bet tankiai elgiasi šiurkščiai ir žiauriai. Delei to primenu visiems punktų viršininkams ir agentams, kad tarnaujant Valstybės reikalams, ne tiktai nepaliuosuojama nuo pareigų mandagiai elgtis su piliečiais, bet priešingai, dar labiau reikalingas mandagumas, nes kitaip elgiantis diskredituojami Valstybės organai ir mažinama pasitikėjimas valdžia“. Nurodo kreipiantis asmenims paaiškinti trumpai, aiškiai ir mandagiai, tardant keliaujančius per demarkacijos liniją elgtis mandagiai ir negaišinant laiko, vykdant tardymus, kratas ir kitus veiksmus netrukdyti kitų reikalams bereikalingomis smulkmenomis ir formalumais.

Žvalgų punktai turėjo teikti informaciją apie politinę padėtį ir priešvalstybinių organizacijų veiklą (lenkų, bolševikų-komunistų, kairiųjų socialistų-revoliucionierių, priešų šnipų, taip pat bendras vietos gyventojų ir kareivių nuotaikas). Reikėjo pateikti žinias, kas sukelia gyventojų nepasitenkinimą ir kokių imtis priemonių, kad to nebūtų[182].

Apie Kaišiadorių žvalgybininkų elgesį rodo Lietuvos aviacijos karininko B. Martinaičio (iš Žiežmarių valsčiaus Pakertų dvaro) raportas savo vadui 1919 m. rugsėjo 12 dieną. Jau birželio 8 d. jis pranešė apie „suėmimą mano ginklų mano sodžiuje „Pakertai“. Šį kartą papildo, kad apart ginklų žvalgybininkų dar buvo paimti žiūronai, sodinės žirklės, skirtos kirpti šakutėms ir net „iššaudyti patronai laike mūsų gynimosi nuo bolševikų“. Visa tai paėmė Kaišiadorių žvalgybos viršininkas Fonderlėjus („von der Leius“), kuris ir darė kratą su dviem vokiečiais iš Žiežmarių. Jis kaltino, kad B. Martinaitis gauna laiškus ir laikraščius iš Vilniaus ir kad yra pabėgęs į Lenkiją.

„Bet krata ir prisikabinimai prie manes ir mano šeiminos daryti su tokiu nachališkumu, begėdiškumo ir nesiskaitimo su garbe žmogaus ir piliečio su kokia elgesi vokiečiai laike nelaimingos atmintes savo okupacijos, kadu mumis skaite už šunis ir kiaules.

---

[181] LCVA, F. 500, Ap. 1, B. 2, L. 129, 132.
[182] LCVA, F. 929, Ap. 2, B. 777, L. 1.

Nesijaučiantis kaltais nei aš nei mano brolis nei kas tai ne butu iš musų šeiminos mes ne galeme suprasti priežasties suėmimo ginklų ir kratos ir aiškinam tą viską piktumo kuri turėjo vienas iš minetu vokiečių ant brolio, už incidentą, kuris atsitiko dar prie vokiečių okupacijos kada minetas vokietis šnipavo ir išdavinėjo vokiečiams musų žmonis. Morališka vertis to vokiečio tvirtina tą. Jie girtuokliai ir paviždž: preita sekmadieni pripules kaip kiaule viens iš jių voliojos ant gatves piktinant žmonis kad toks nekša gauna pas mumis vieta.

Todel matant du vokiečius mano brolis, kurio pilietiška ištikimybe tvirtina ne tik tikra lietuviška pavardis bet ir darbai matant vokiečių šnipus šeimininkaujančius jo namuose pasake žodžius apipiltus krauju ir ašaromis uždrausto iki pačio gilumo širdies lietuvio: „Kaip Tamstai (von Der Leius) ne sarmata leisti lietuvio namuosna šeimininkauti tuos bjaurybes-vokiečius.“ Matitis kad tas nepatiko von Der Leiui ne is dar labiau pradėjo mindžioti musų garbe.

Tarp suimtų daiktų ira valdiški revolveris ir binokliai už kurios ir nuimu nuo save atsakomibe.

Atsitikimas kad du vokiečiai su von Der Leium priešakyje daro pas mani krata padare biauriausi ispudi ir priverčia mani greta su šiuomi prašyti dimisijos.“[183]

Taigi, susidūrimas su „lietuviška“ žvalgyba buvo nelengvas išbandymas netgi Lietuvos kariuomenės karininkams, kurių ištikimybe netenka abejoti.

1920 m. lapkričio mėnesį Kaišiadorių žvalgų punkte buvo tokie etatai: punkto viršininkas (alga 1200 auksinų, per metus – 14 400 auks.), valdininkas ypatingiems reikalams – 1 (alga 750 auks., metams – 9000 auks.), vyresniųjų agentų – 5 (jų algos – po 700 auks.), jaunesniųjų agentų – 3 (algos po 600 auks.), raštvedys – 1 (alga 700 auks.). Kanceliarinėms išlaidoms mėnesiui reikėjo 150 auks., agentų išlaidoms – po 5000 (metams – 60 000 auks.). Iš viso Kaišiadorių žvalgų skyriui mėnesiui reikėjo beveik 20 000 auks., metams – 157 500 auks.[184]

Kas dirbo Kaišiadorių žvalgų punkte? Pavyzdžiui, 1920 m. birželio 21 d. žvalgybos skyriaus vadas M. Lipčius III žvalgų punkto viršininkui atsiuntė keturis tarnautojus, kad užimtų „laisvas etate vietas dėl teoriško ir praktiško pasidarbavimo“. Tai buvo Liudas Valiukas, Aleksas Marchertas, Kazys

[183] LCVA, F. 500, Ap. 1, B. 6, L. 340.
[184] LCVA, F. 378, Ap. 2, B. 497, L. 4.

Miliauskas ir Juozas Albrekas[185]. Kartais pastarojo pavardė buvo rašoma Albrikas arba Albrekis.

Kitą dieną jaunesnysis žvalgas Juozas Albrekas (Kairaitis) III žvalgų punkto viršininkui pateikė pareiškimą, kad pagal žvalgybos skyriaus įsakymą į Kaišiadoris atvyko[186]. Paskui atsiųstus tarnautojus po kelių dienų atkeliavo ir raštai apie jų politinę ištikimybę bei dorumą. Pavyzdžiui, dėl J. Albreko ištikimybės pažymą atsiuntė Šakių milicijos vadas[187]. Mat jis buvo kilęs iš Sintautų. Iki tarnybos Kaišiadorių žvalgyboje J. Albrekas metus buvo savanoriu Lietuvos kariuomenėje – tarnavo 6-ame pėstininkų pulke („kunigaikščio Margio“) 5-oje kuopoje[188].

Pradžioje III punkto žvalgai Jonas Tvaska, Juozas Albrekas ir Jonas Miliauskas „aprūpinti alga“ prie III punkto iki rugpjūčio 1 d.[189] Tačiau nuo rugpjūčio 23 d. III punkto viršininkas mini paliktus rajonuose žvalgus: laisvai samdomą jaunesnįjį žvalgą Juozą Albreką – Čiobiškyje, laisvai samdomą vyresnįjį žvalgą Joną Tvaską – Žiežmariuose, o kareivį vyresnįjį žvalgą Joną Miliauską – Kėdainiuose[190].

Nors minima, kad J. Albrekas buvo III punkto II rajono (t. y. Žaslių) žvalgas, tačiau panašu, kad tai nebuvo jo nuolatinė darbo vieta. Pavyzdžiui, rugsėjo 5 d. žvalgybos skyrius jam suteikė liudijimą, kad „Generalinio štabo žvalgybos skyriaus tarnautojas Kairaitis Juozas komandiruojamas į Žaslius tarnybos reikalais. Visi kariškiai ir valdiškos įstaigos privalo jam teikti reikalingos kelionėje pagelbos.“[191]

Dažniausiai dokumentinėse bylose kalbama apie tuos tarnautojus, kurie nusižengdavo arba pakliūdavo į konfliktines situacijas. Pavyzdžiui, bene plačiausiai susirašinėjimuose narpliota Kaišiadorių punkto II rajono (t. y. Žaslių) jaunesniojo žvalgo Juozo Albreko (kurio tarnybinė pavardė buvo Kairaitis) biografija, todėl čia ji plačiau ir nušviesta. Mat 1920 m. spalio 22 d. jis gavo nuo viršininko įsakymą surinkti tam tikras žinias, tačiau jo nepaklausė ir pasiėmęs vežimą nuvažiavo į Ostruvkos dvarą, kur pareikalavo pas dvaro sodininką klėties raktų ir ją atsirakinęs „pradėjo rekvizuoti obuolius neturėdamas tam teisės“. Spalio 27 d. J. Albreką sulaikė Čiobiškio milicijos viršininkas ir nusiuntė Kaišiadorių komendantui, kuris savo ruož-

185 LCVA, F. 930, Ap. 1, B. 480, L. 4.
186 LCVA, F. 930, Ap. 1, B. 480, L. 8.
187 LCVA, F. 930, Ap. 1, B. 480, L. 6–7.
188 LCVA, F. 930, Ap. 1, B. 480, L. 16.
189 LCVA, F. 930, Ap. 1, B. 480, L. 28.
190 LCVA, F. 930, Ap. 1, B. 480, L. 14.
191 LCVA, F. 930, Ap. 1, B. 480, L. 27.

tu persiuntė jį žvalgybos skyriui. Tardytojas siūlė perduoti J. Albreką Kauno komendantūros pulko teismui[192]. Lapkričio 1 d. III punkto viršininkui žvalgybos skyrius pranešė, kad „Kairaitis areštuotas už rekvizavimą obuolių ir dabartiniu laiku randasi Kauno kalėjime.“[193]

Tokiu būdu ,,prisiobuoliavus“ vieno Kaišiadorių žvalgo tarnyba baigėsi.

Tiesa, jau iki įvykio su obuoliais III punkto viršininkas 1920 m. spalio 2 d. atestacijoje teigė, kad „jaun. žvalgas Juozas Albrekas vaikiško būdo ir visai netinka kaipo žvalgas“[194].

Ką nuveikė Kaišiadorių žvalgai, kovodami su Lietuvos priešais? Žvalgybos skyriaus ataskaitoje už 1919 m. kovo–1920 m. birželio 1 d. III Kaišiadorių žvalgų punktas per tą laiką areštavo 250 asmenų. Svarbiausios bylos: „Rugsėjo mėn. areštuota 42 asmens, prigulint prie lenkų organizacijos „strezelcy Nadniemenskie“ Kaišedorių apskrityje, o pas Kožecą Novobudos kaime rastas sąrašas narių minėtos organizacijos. Sausio 26 d. š. m. užlaikytas lenkų špionas Skakauskas kartu su plėšiku Slyvu, abu kaltininkai prisipažino ir byla perduota teisman. Vasario 11 d. areštuotas lenkų špionas Leonas Aleksandravičius, perduotas karo lauko teismui ir sušaudytas. Viso padaryta 166 kvotų.“[195]

Pagal 1920 m. birželio 1 d. duomenis žvalgų punktai be žvalgų etatų dar turėjo ir po 12 eilinių karo lauko milicininkų, prie kurių – ir arklys su balnu, ir brička[196].

Kartais į Kaišiadoris specialiems uždaviniams atsiųsdavo ir daugiau žvalgybininkų. Pavyzdžiui, 1919 m. rugsėjo 17 d. kontržvalgybos tarnautojas Alfonsas Vitulskis (Fabrikosas) žvalgybos skyriaus viršininkui pateikė pareiškimą, kad komandiruotėje tarnybos reikalais į Kaišiadoris išleido 10 patronų. Nurodoma, kad jis dažniausiai vykdavo kontroliuoti traukinių[197].

Apie žvalgų ginkluotę nerašoma, tačiau minima, kad kartais jie gaudavo ir granatas. Pavyzdžiui, Kaišiadorių punkto žvalgas J. Albrekas 1920 m. liepos 10 d. pasirašo, kad gavo dvi granatas[198].

Žvalgybos skyriaus veikla ne visi buvo patenkinti. Kartais nepasitenkinimas galėjo pasireikšti melagingais skundais, o kartais ir pagrįstais gyven-

---

192 LCVA, F. 930, Ap. 1, B. 480, L. 2.
193 LCVA, F. 930, Ap. 1, B. 480, L. 26.
194 LCVA, F. 930, Ap. 1, B. 480, L. 21.
195 LCVA, F. 378, Ap. 2, B. 23a, L. 1, 3.
196 LCVA, F. 378, Ap. 2, B. 416, L. 6.
197 LCVA, F. 930, Ap. 1, B. 480, L. 27.
198 LCVA, F. 930, Ap. 1, B. 480, L. 12.

tojų nusiskundimais dėl neteisėtų ir grubių veiksmų prieš juos. Pavyzdžiui, 1919 m. rugpjūčio mėnesį Andrius Ratkevičius iš Žaslių valsčiaus Michalovščiznos kaimo skundėsi komendantui, kad naktį iš 7 į 8 rugpjūčio atvažiavo būrys kareivių į Michalovčizną ir pradėjo belsti į duris. Atidarius trys kareiviai jį pastatė prie sienos klausdami: „Kur tavo strielba ir lenkiški laikraščiai?“ A. Ratkevičius atsakė, kad neturi nei to, nei to. Tada šie pradėjo krėsti visus kampus, skrynias, spintas viską išversdami. Nieko neradę nuėjo pas kitus kaimynus. Anot A. Ratkevičiaus, išeidami jie pasiėmė tris svarus lašinių, naujus jo batus, už kuriuos mokėjo 300 rublių ir puodynę pieno. Pieno puodynę rado ant kelio palei savo „budynkus“, bet lašinių ir batų – ne. „Aš po tokio baliaus ir persigandimo iš lovos jau ir nekėliau ir negalėjau kam nors pasiskųsti, tiktai dabar kiek pasveikęs išdrįstu kreipties prie pono Komendanto prašydamas, kad Tamsta tuos kareivius pašauktumėt pas savęs ir priverstumėt juos grąžinti man mano batus“.

Dėl šio įvykio apklaustas III žvalgų punkto viršininkas Fonderlėjus, kuris organizavo kratą. Jis pasakė, kad gavo žinių apie priešvalstybinę Ratkevičiaus agitaciją ir ryšius su lenkų legionieriais, platinimu lenkiškų proklamacijų. Todėl su savo pagalbininku karo valdininku Kniželiu, Kaišiadorių kalėjimo viršininku Jokūbu Naudžiūnu, vyresniuoju milicijantu Junevičium ir 10 Kaišiadorių komendantūros kareivių atvyko į Michalaučiznos dvarą. Kratoje pas Ratkevičių dalyvavo Kniželis ir Junevičius, dalis kareivių buvo lauke apsupę namą, o dalis – viduje. Kratos metu nieko nerasta ir nieko nepaimta. Kad koks kareivis paimtų batus – niekas nematė.

Anot žvalgų punkto viršininko padėjėjo, karo valdininko Kniželio – Ratkevičius pasiskundė tik dėl to, kad daugiau pas jį nedarytų kratų. Kaišiadorių kalėjimo viršininkas J. Naudžiūnas pasakė, kad apie 3 val. nakties darė kratą pas Ratkevičių, bet nieko nerasta ir nieko nepaimta. Taip pat patvirtino kareiviai Dobrovolskis, Pugačius, Mutiečius, Žigas, Žarumskas ir kiti[199].

Piliečių apsaugos departamentas 1920 m. pradžioje gavo tokį skundą dėl žvalgų punkto tarnautojo ir Žiežmarių nuovados viršininko: „Žiežmarių Žv. sk. tarnautojas vokietys Anton Fok atiminėja iš žmonių kelyje visokius daiktus. Žiežmarių milicijos viršininkas Batoras kasdiena yra girtas ir duoda leidimus vežti į lenkus kas tik ką nori.“

Tirdamas skundą Trakų apskrities viršininkas B. Stosiūnas 1920 m. vasario 1 d. departamentui atsako: „1. Ištirti žvalgybos skyriaus tarnautojo Antano Foko darbus yra sunkoka, nes viena – jisai tarnauja ne mano

[199] LCVA, F. 500, Ap. 1, B. 10, L. 261.

žinioje, o antra – nenurodyta, kada, iš ko ir kokius daiktus yra atėmęs ir ar atimtuosius daiktus yra kur reikia pristatęs. 2. Žiežmarių nuovados viršininkas neturi teisės duoti jokių leidimų ne tik į lenkų pusę, juo labiau, kad jo nuovada yra karo zonoje, bet ir iš valsčiaus į valsčių. Lig šiol man nėra žinoma, kad tokių leidimų jis kam būtų davęs. Kad Žiežmarių milicijos viršininkas Batoras yra kasdien girtas, tai aiškus melas, jei bent kada eidamas tarnybos reikalais būtų girtas – aš neturiu žinių. Iš Spaudos biuro pranešimo sunku bent kas sužinoti, nes nėra parodyta, kada ir kur viršininkas Batoras būtų pasirodęs girtas. Tačiau turiu garbės pranešti Piliečių apsaugos Departamentui, kad kaip Antano Foko, taip ir Batoro darbus aš atsidėjęs tyrinėsiu ir jeigu pasirodytų tikri jų prasikaltimai, pasielgsiu kaip yra reikalinga."[200]

Matyti, kad bent jau dėl N. Batoro skundas buvo aiškiai pramanytas, nes jis dirbo dar nemažai metų, vadovaudamas Žiežmarių nuovadai.

Kaišiadorių žvalgybininkus pasitelkdavo ir kitoms, ypač svarbioms užduotims. Pavyzdžiui, Vilniaus batalionas rugsėjo 26 d. prašė komendanto žvalgų komandos ūkvedžiui Eigeliui skirti vieną vežimą, kad šis galėtų į frontą pristatyti ginklus[201]. Iš 1921 m. lapkričio 25 d. susirašinėjimo matosi, kad III žvalgybos punktas buvo įtrauktas į pasikėsinimo prieš ministrą pirmininką išaiškinimo: „Mano viršininke! Šiandien 3 valandą ryte į Ministerių Pirmininką Galvanauską buvo mesta bomba. Prašau Tamstos parėdymo, kad būtų sulaikyti visi įtariami asmenys."[202]

Tikra „propagandinė bomba" buvo ir karo valdininko, Kaišiadorių žvalgų punkto viršininko Vinco Griganavičiaus pabėgimas pas bolševikus. Kaip pabėgęs priešo pusėn jis išbrauktas iš žvalgybos tarnautojų sąrašo 1920 m. rugpjūčio 20 d.[203]

Vincas Griganavičius buvo gimęs 1900 m. Ukmergės apskrities Kavarsko valsčiaus Riklikų viensėdyje, buvo lietuvis, katalikas, tėvai valdė net 90 dešimtinių žemės. Voroneže 1918 m. baigė gimnazijos 6 klases. 1919 m. birželio 20 d. buvo mobilizuotas į Lietuvos kariuomenę ir paskirtas į Inteligentų kuopą iki rugsėjo 20 d., iš kuopos perkeltas į III žvalgybos skyrių raštininku, o 1920 m. kovo 1 d. pakeltas į karo valdininkus ir paskirtas valdininku ypatingiems reikalams prie III žvalgų punkto[204]. Tarnaudamas tokiose pareigose V. Griganavičius turėjo liudijimą, kad „toje fotografijo-

[200] LCVA. F. 409, Ap. 1, B. 6, L. 147, 149.
[201] LCVA, F. 500, Ap. 1, B. 10, L. 200.
[202] LCVA. F. 409, Ap. 1, B. 6, L. 121.
[203] LCVA, F. 930, Ap. 1, B. 480, L. 204.
[204] LCVA, F. 930, Ap. 1, B. 480, L. 226.

je matomas žmogus yra žvalgybos skyriaus III punkto valdininkas ypatingiems reikalams, karo valdininkas Vincas Griganavičius ir visos įstaigos turi teikti jam pagalbą“[205].

Vėliau paaiškėjo, kad V. Griganavičius iš tikrųjų tarnavo bolševikams. Daugiau nei metus jis buvo vienintelis bolševikų agentas, specialiai įterptas į Lietuvos žvalgybos struktūrą. Įdomu, kad tuo pačiu laiku jo brolis Vaclovas Griganavičius tarnavo Lietuvos kariuomenėje, kur užėmė aukštas pareigas (1919–1920 m. – baterijos vadas, daugiausia kariaudamas lenkų fronte, 1923 m. tapo majoru, 1925 m. – pulkininku leitenantu, 1925–1931 m. Vyriausiojo štabo mobilizacinio skyriaus viršininkas, 1931–1935 m. – 4-ojo pėstininkų pulko vadas, o iki 1938 m. – Antrosios pėstininkų divizijos štabo viršininkas)[206].

Per gana trumpą laiką Vincui Griganavičiui pavyko nuo raštininko pasiekti žvalgybos punkto viršininko postą: paskirtas į Inteligentų kuopą 1919 m. birželio 20 d., į III žvalgų punktą valdininku ypatingiems reikalams 1920 m. vasario 1 d., pakeltas į karo valdininko laipsnį kovo 1 d., paskirtas III punkto viršininku birželio 1 d., paskirtas valdininku ypatingiems reikalams kontržvalgų dalyje birželio 19 d., o nuo rugpjūčio 20 d. laikomas „pabėgusiu į bolševikų pusę“[207].

Matyt, jam padėjo ne tik tai, kad brolis buvo Lietuvos karininkas, bet ir gana geras išsilavinimas (kaip matyti iš daugelio šioje knygoje aprašomų asmenų biografijų – retas iš jų buvo baigęs 6-as gimnazijos klases), taip pat apsimestinis patriotizmas, vaizdavimas, kad darbo žvalgyboje jis nelaiko reikšmingu, kad nesidomi ir nesupranta politinių dalykų. Pavyzdžiui, 1920 m. birželio 17 d. Vincas Griganavičius rašo žvalgybos skyriaus viršininkui pareiškimą, kad jį atleistų iš žvalgybos skyriaus ir perkeltų į kitą kariuomenės dalį, nes „uždėtos ant manęs pareigos punkto viršininko yra per sunkios, kaip ir abelnai tarnystė Žvalgybos skyriuje, kur reikalaujama įtemptas politinis orientavimas šių dienų nuotikiuose, o teipgi pakitėjusios sveikatos stovis. Turėdamas galvoj pasidarbuoti Tėvynės labui prašyčiau Tamstos paliuosuoti mane iš Žvalgybos skyriaus ir perkelti į kita kariuomenės dalį bei įstaigą, kur nereikėtų politikuoti, nes prie to darbo aš gabumo ir patraukimo neturiu.“[208]

Vincas Griganavičius jau gimnazijoje Voroneže susižavėjo bolševikų

---

205 LCVA, F. 930, Ap. 1, B. 480, L. 210.

206 http://www.anykstenai.lt/asmenys/asm.php?id=1006 [žiūrėta 2018-08-15].

207 LCVA, F. 930, Ap. 1, B. 480, L. 229.

208 LCVA, F. 930, Ap. 1, B. 480, L. 216.

idėjomis ir nuo 1917 m. įstojo į Rusijos socialdemokratų darbininkų partiją, vėliau tapo internacionalinio komunistinio pulko kovotoju. 1919 m. grįžo į Lietuvą, tapo komunistų partijos nariu, dirbo Zarasų revoliuciniame komitete. Komunistų partijos nurodymu siekė įsidarbinti Lietuvos karinėje žvalgyboje ir tai jam pavyko. Dirbdamas žvalgyboje išduodavo leidimus antivalstybine laikomos komunistų partijos darbuotojams važinėti po Lietuvą, pats gabendavo agitacinę komunistinę literatūrą, padėjo per Lietuvos sieną pereiti sovietų agentams ir su jais 1920 m. Lietuvoje rengė komunistinį perversmą. Paaiškėjus šiai veiklai pabėgo į Raudonosios armijos užimtą Vilnių, vėliau dirbo sovietinio saugumo įstaigose Minske, Maskvoje. 1921–1931 m. buvo saugumo kontržvalgybos skyrių įgaliotinis Lietuvai, vėliau SSRS saugumo Ypatingojo įgaliotinio įstaigos poskyrio viršininku. 1937 m. per sovietinį „didįjį valymą“ savųjų suimtas ir kitais metais sušaudytas[209].

1920 m. birželio 1 d. V. Griganavičius iš pulkininko leitenanto Zarecko priėmė III punkto knygas, bylas, ginklus, pinigus, slaptus šifrus ir kitą inventorių[210]. Įdomu, kad inventorius ir perdavimo aktas dar tebebuvo rašomas rusų kalba. Tarp dokumentų – 1919 metų knygos, siunčiamų ir gaunamų raštų bylos, slaptų raštų, arešto, įsakymų, tarnautojų bylos (agentų Ginco, Mikelio, Velbasio, Račio, raštininkų Burbulevičiaus ir Griganavičiaus, agentų Gapšio ir Štraubės), taip pat ieškomų asmenų, priešvalstybinių partijų, punkto veiklos, leidimų, slapto susirašinėjimo bylos. Taip pat antspaudai – kaučiukinis punkto antspaudas, blankų kaučiukinis štempelis ir pasirašymo štempelis[211].

Tarp valdiško žvalgų punkto turto buvo „čiuguniniai“ puodai – 2, elektros lemputės – 2, joms patronų – 11, geležiniai „abažūrai“ – 2, išjungikliai – 4, mediniai presai – 3, liniuotės – 3, stiklinė rašalinė – 1, geležinis kibiras – 1, žibalinės lempos – 2.

Punkto tarnautojų ginklai: revolveris „Dreyse“, revolveris „Beholla“, revolveris „Mauser“ (6,75 mm), šautuvai „Mauser“ – 2, šautuvas-karabinas, vokiškų granatų – 12, šoviniai revolveriams 7,67 mm kalibro – 200, odinių rankinių ginklams – 3, revolveris „Retolaza“ – 2, revolveriai „Beholla“ – 2, šoviniai revolveriams 7,67 mm kalibro – 300, ginklai, kaip daiktiniai įrodymai – karabinas ir revolveris „Dreyse“.

Punkte buvo ir kiti daiktai, kaip nurodoma rekvizuoti, vėliau perimti

---

209 https://lt.wikipedia.org/wiki/Vincas_Griganavičius [žiūrėta 2018-08-15].
210 LCVA, F. 930, Ap. 1, B. 480, L. 223.
211 LCVA, F. 930, Ap. 1, B. 480, L. 232.

iš pirmojo viršininko Fonderlėjaus: dažytas stalas dviems žmonėms, mažas dažytas stalas, paprastas dažytas stalas, etažerka, raižytas krėslas „Duga“, pintos senos „vienietiškos“ kėdės – 5, „vienietiškos“ kėdės su medinėmis sėdynėmis – 4, tokia pati kėdė – 1, geltonas rojalis „Šrioder“, sieninis ąžuolinis laikrodis, mažas rašomasis stalas, etažerka, sena gėlėta sofa, taip pat gėlėtas krėslas, senos minkštos kėdės – 5, krėslai – 7, kortų stalelis iš raudonmedžio, dvi minkštos kėdės ir tokie patys du pufai, dengti pilku audiniu su barchatine juosta, ąžuolinė spinta su veidrodžiu, etažerka, paprastas stalas, sena spinta (be durų), bambukinis ekranas, stalas ant vienos kojos, juodas pianinas „Šrioder“, apvalus dažytas paprastas stalas, sofa ir prie jos du minkšti krėslai, aptraukti raudonu barchatu, puodelis prausyklai, senas dažytas stalas, sena sulūžusi ir suplyšusi sofa be apmušalo, paprastas pusapskritis stalas, senas mažas stalas, geležinis kibiras, paprasti mediniai suoliukai – 2, ąžuolinė lova su spyruokliniu čiužiniu, briedžio kailis, viena paprasta sėdynė, trys paprastos lovos.

Tarp dokumentų buvo nebaigtas 1920 metų susirašinėjimas dėl įvairių bylų – Stabinsko, Šalkauskienės, Mičik, Pamarnacko, Pranckevičiaus, Aleknavičiaus, Maciulevičiaus, Livšico, Aronskio, Kučinskio, Jurevičiaus ir kitų, bylos įtariamų žvalgyboje Veprių rajone.

1920 metų knygos, dokumentų bylos agento Štraubės, valdininko Griganavičiaus, agento Gapšio, agento Dausino, Račio (neaiškios pareigybės), agento Norvaišo; Daugiausia lapų byloje, kur apklausiami pravažiuojantys demarkacinę liniją – 300, apie atskirus žmones – 46 lapai, pranešimai – 157, apie antivalstybines partijas (lenkus, bolševikus, eserus) – 3 bylos, apie pareigūnus – 7 lapai, apie patikimus asmenis – 3 lapai, žvalgybos – 87 lapai, slaptos agentūros – 10 lapų (bendradarbiams – atskira byla), kontržvalgybos – 76, areštuotų ar nusiųstų į skyrių – 97 lapai,

Punkto pinigai: pateisinami dokumentai už balandžio mėnesį etatiniams darbuotojams išduoto papildomo atlyginimo – 1997 markės, pateisinami dokumentai (rašteliai) apdovanojimui slaptų agentų – 2000, pateisinami dokumentai (rašteliai) „stoikų“ apmokėjimui – 36, agento Tvasko išlaikymui balandžio mėnesiui – 105, kaip apdovanojimas trims komandiruotėms gegužės mėnesį Griganavičiui – 390, grynų pinigų – 1025 ir t. t., iš viso – 5800 markių.

Visa tai (punkto turtą ir inventorių) pulkininkas-leitenantas Zareckas perdavė valdininkui ypatingiems pavedimams Griganavičiui 1920 m. birželio 1 d. Abu savo pavardes pasirašo rusiškai[212].

[212] LCVA, F. 930, Ap. 1, B. 480, L. 233–235.

O jau 1920 m. birželio 20 d. V. Griganavičius III punktą perdavė leitenantui Balkūnui[213].

Pasitraukus okupacinei Vokietijos kariuomenei, atstūmus raudonarmiečius, už laikinosios demarkacinės linijos apsistojus lenkų daliniams, suvaldžius sovietų Rusijai atstovavusius vietinius komunistus ir miesteliuose bei dvareliuose susitelkusius Lenkijos šalininkus – Kaišiadorių valsčiuje ir visoje apskrityje baigėsi itin neramūs laikai, prasidėję sulig Didžiojo karo fronto atėjimu 1915 m.

Po lenkų bandymo Lietuvoje įvykdyti perversmą ir karinių veiksmų Lietuvos visuomenėje porai dešimtmečių įsigalėjo nuomonė, kad didžiausias Lietuvos nepriklausomybės priešas yra Lietuvos lenkai dvarininkai bei Lenkijos valdžia, kurie buvo laikomi pavojingesniais net už bolševikus[214].

Neatsitiktinai ir po karų su Lenkija ypač atsargiai buvo žiūrima į palankius lenkams asmenis, ypač jeigu jie tarnavo valdiškose institucijose. Pavyzdžiui, 1920 m. lapkričio 3 d. Žaslių valsčiaus viršaitis J. Bičkauskas, taip pat J. Lukoševičius, M. Konstantinavičius Trakų apskrities viršininką įspėjo dėl Žaslių milicininko J. Gervicko: „Žaslių vyr. milicininkas Gervickas Juozas yra labai palankus Žaslių miestelio lenkuojančiai visuomenei, pvz., sužinojęs kokį nors slaptą veikimą, antra stengias sužinot mūsų minti veikime prieš Lietuvos priešus, viską pasistenge pranešti užjaučiantiems lenkų dvasiai, kuom apsunkina darbą. Tad pageidaujama, kad toks gaivalas iš šios apylinkės būtų išsiųstas.“[215]

Nusistovėjus taikos metams Lietuvos visuomenėje valstybinių švenčių progomis (ir ne tik) buvo prisimenami už Lietuvos nepriklausomybę kovoję savanoriai, kiti 1918–1923 m. žuvusieji Lietuvos kariai, tvarkomi jų kapai. 1929 m. gruodžio 9 d. Trakų apskrities viršininkui buvo pranešta, kad Karių kapams tvarkyti komisija sutvarkė Lietuvos karių kapus ir pastatė cementinius kryžiukus: „Vyriausiasis štabas pranešdamas, kad Karių kapams tvarkyti komisija sutvarkė karių kapus ir pastatė cementinius kryžiukus atskirame sąraše nurodytose vietose, prašo parėdymo nustatyti priežiūrą, kad tie sutvarkytieji karių kapai ir kryžiai nebūtų gadinami arba naikinami. Pasiremdamas išdėstytu prašau įsakyti policijai ir atpatinkamiems valsčių savivaldybių organams, einantiems policijos pareigas, daryti žygius įspėti

213 LCVA, F. 930, Ap. 1, B. 480, L. 220.

214 Lesčius V. Lietuvos kariuomenė nepriklausomybės kovose 1918–1920. – Vilnius, 2004. – P. 270.

215 LCVA. F. 409, Ap. 1, B. 6, L. 46.

karių kapų gadinimą arba naikinimą laidojant kapuose numirėlius ir neleisti juose ganyti gyvulius“.

Pagal sąrašą Trakų apskrityje žuvusių Lietuvos karių kapai buvo: Kaišiadoryse – 12, Žasliuose – 2, Cineikiuose – 1, Auseniškiuose – 2, Vievyje – 10, Darsūniškyje – 2, Žiežmariuose – 3, Liutonyse – 1, Kloniniuose Jagelonyse – 1, Kalniniuose Jagelonyse – 2, Semeliškėse – 1, Daugirdiškėse – 3, Aukštadvaryje – 3 (Kauno apskrityje Rumšiškėse buvo irgi 3 kapai). Apskrities viršininkas persiunčia raštą nuovadų viršininkams bei valsčių valdyboms ir nurodo, kad prižiūrėtų savo teritorijose esančius kapus. Informaciją apie karių kapus viršininkas persiuntė ir Kaišiadorių vyskupijos kurijai[216].

[216] LCVA. F. 409, Ap. 1, B. 2, L. 184–188.

Lietuviškų savivaldybių kūrimasis: parapijų-valsčių komitetai

Pasibaigus Pirmajam pasauliniam karui 1918 m. pabaigoje vokiečių kariuomenė ir civilinė administracija pradėjo kraustytis iš Lietuvos. Iš skirtingų vietovių jie traukėsi skirtingu laiku, ilgiausiai išsilaikydami strateginiuose taškuose. Pavyzdžiui, iš Onuškio išsikraustė jau 1918 m. gruodžio mėnesį, o iš kitų apskrities vietų kur kas vėliau, pavyzdžiui, iš Kaišiadorių (kurie buvo svarbūs dėl to, kad čia buvo geležinkelio mazgas ir stotis) – tik 1919 m. liepos 7 d.[217]

Tuo laiku, kaip ir kitose Lietuvos vietose, 1918 m. lapkričio 11 d. paraginti Lietuvos vyriausybės, kūrėsi parapijų arba valsčių komitetai, kurie ir perėmė į savo rankas vietinę valdžią. 1918 m. gruodžio 17 d. vidaus reikalų ministras paskelbė cirkuliarą „Delei savivaldybių Lietuvoje“, kuriame suvienodinti savivaldybių organizavimo ir veiklos principai. Pavyzdžiui, valsčiams rekomenduojama organizuotis senųjų valsčių ribose, o apskritims – pagal vokiečių nustatytų „kreizų“ sienas. Siūloma atsižvelgti, kad kiekviename valsčiuje būtų nuo trijų iki penkių tūkstančių gyventojų, kad atskiri kaimai ir kitos gyvenvietės nebūtų skaidomos ir t. t. Pilnateisiai valsčiaus piliečiai (nuo 21 metų) galėjo dalyvauti rinkimuose ir būti išrinktais. Vykdomoji valsčiaus institucija galėjo būti viršaitis, jo padėjėjas ir valsčiaus komitetas[218].

Kaip ir daugumoje Trakų apskrities parapijų, šiuos komitetus dažniausiai iniciavo parapijų kunigai. Daugumoje Trakų apskrities parapijų vietiniai

---

[217] Stosiūnas B. Rytų Lietuvai besikuriant // Karo archyvas. – Kaunas, MCMXXXVIII. T. 9. P. 294.

[218] Lietuvos valstybės teisės aktai (1918.II.16–1940.VI.15). – Vilnius, 1996. – P. 283.

kunigai organizavo lietuviškus komitetus, tačiau, pavyzdžiui, Onuškio parapijos klebonas kun. Puzyriauskas buvo prolenkiškos orientacijos ir rėmė lenkišką komitetą. Semeliškių ir Aukštadvario klebonai buvo ne tik lietuviškų komitetų rėmėjai, bet ir aktyvūs karinės šaulių organizacijos steigėjai, patys vadovavo ginkluotiems savo parapijos šaulių būriams, kovojantiems už šių apylinkių priklausomybę Lietuvai.

1927 metais, ruošiantis minėti Lietuvos nepriklausomybės 10-metį, visoje Lietuvoje buvo renkamos pirmojo savivaldybių dešimtmečio istorinės žinios, kurios detaliai atskleidžia valsčių savivaldos kūrimąsi.

Aukštadvario komitetas

Aukštadvariečiai prisiminė:

„1918 metais laike didžiojo Rusų-Vokiečių karo, okupantai-Vokiečiai savivaldybės organų šiame valsč. nesteigė. Viršaičiai bei seniūnai buvo skiriami okupantų. Bet šiame valsčiuje buvo tuo laiku ir lietuvių veikėjų, būtent Dr. V. Mongirdas 1918 m. susitvėrus Vilniuje Lietuvos Tarybai, kurioje asmeniškai dalyvavo ir Dr. Vl. Mongirdas. Ir vėliau jis tapo paskirtas pirmu Trakų apskrities viršininku. 1918 metais gruodžio mėn. išeinant vokiečiams Aukštadvaryje susitvėrė komitetas, kuris paėmė į savo rankas valsčiaus valdymą, susitvėrė milicija tvarkai palaikyti. Laike tvėrimo komiteto buvo dideli triukšmai tarp lietuvių ir sulenkėjusių piliečių. Lenkai nenorėjo jokiu būdu įleisti vietinius lietuvius veikėjus, Dr. Vl. Mongirdą ir kun. Grigonį į komitetą, bet ant bendro posėdžio rinkimuose lietuviška kryptis nugalėjo lenkus, o Dr. Vl. Mongirdas ir kun. Grigonis tapo išrinkti į komitetą. Šiame komitete buvo išrinkti keli vietiniai ūkininkai ir vienas atstovas nuo žydų.

Lenkai daugiausiai kliudė šitam darbui, ypač Dr. Vl. Mongirdui, nes jo nekentė už platinimą lietuvybės, kuris jau nuo 1906 metų šiame krašte apsigyvenęs platino Lietuvos literatūrą, būtent viešpataujant bolševikams tuojau susitvėrė Aukštadvaryje Revoliucinis komitetas, kurio pirmininku buvo išrinktas kurpius Kaminskas. Šiame komitete buvo keletas miestelėnų žydų ir ūkininkų. Šis komitetas paskyrė ir miliciją, kurioje daugumą sudarė žydai.

Tuo laiku buvo tik nuolatiniai mitingai ir be to dar bolševikai plėšė gyventojus kiek galėdami. Bolševikų komisaras buvo Kostas Jančis, gi revoliucinio komiteto viršininku buvo Kaminskas ir žydas Epšteinas.

1919 metais balandžio mėn. Velykų dienomis atvyko į Aukštadvarį treti okupantai lenkai, kurie nemažiau šios apylinkės naikino ūkius, ypač

lietuvių, lenkai padarė rinkimus ir valsčiaus viršaičiu tapo išrinktas senelis Mackevičius Vincas, gyvenantis Liauriškių vienkiemy. Šie okupantai turėjo čia lenkomaną Gabdoną, gyv. Žiežmarių miestely, kuris be pasigailėjimo rekvizavo pas ūkininkus kas papuolė ir pastarasis su lenkais išvyko į Lenkiją.

Okupantai lenkai buvo areštavę lietuvius kunigus: Šlamą ir Grigonį, kaipo lietuvius veikėjus ir patalpinę juos į kalėjimą Vilniuje, bet ačiū Dr. Vl. Mongirdo žmonai, kurios parodymais jie tapo iš kalėjimo paliuosuoti.

1920 metais liepos mėn. 15 d. lenkai evakuavosi iš Aukštadvario negalėdami atsispirti prieš Lietuvos kariuomenę. Tada šio valsčiaus lietuviai atgijo ir dėka buvusiam tuo laiku apskrities viršininkui Broniui Stosiūnui, tapo išrinkta valsčiaus taryba ir valdyba.

Valsčiaus valdyba kiek galėdama teikė Lietuvos kariuomenei pastotes, o policija teikė pastotes ir pagalbą, būtent butą, kurą ir šviesą.

Tais pačiais metais, t. y. 1920 m. lenkų kariuomenė paėmė mūsų sostinę Vilnių ir veržėsi vis giliau į Lietuvos kraštą, bet dėka Lietuvos kariuomenei ir vietos Lietuvos šauliams jų veržimasis tapo sulaikytas.

Lietuviai į kariuomenę noriai eidavo, buvo ir savanorių, bet buvo ir tokių lenkomanų, kurie mesdavo savo kariuomenę ir pereidavo su visokiais ginklais į lenkų pusę. Šiais metais buvo šiame krašte įvairių pakraipų, bet lietuviai patriotiškai mokėdavo apginti savo tėvynę, gi sulenkėjusieji piliečiai tylėdavo arba taip sakant žiūrėdavo pro pirštus.

1921 metais ši valsčiaus valdyba pradėjo geriau gyvuoti, nes buvo surašyta žemė, apdėta valstybiniu bei savivaldybiniu mokesniu, net ir nesusipratusieji šio valsčiaus gyventojai pastebėjo, kad Lietuvos nepriklausomybė įgijo galios, todėl ir valsčiaus valdybai buvo lengviau veikti.

1925 metais ši valsčiaus valdyba taip pat nieko ypatingo nėra nuveikusi, darbuotasi daug statistikos žiniomis, daug šiame valsčiuje buvo išparceliuota dvarų, daug aprūpinta žeme mažesnių ir savanorių, kiek reikalinga buvo taisomi keliai ir tiltai. 1926 metais ši valsčiaus valdyba daugiausia kreipė dėmesio į kelių taisymą, buvo daug pataisyta bei naujai pastatyta tiltų. Šio krašto kalnuotų laukų keliai buvo atidžiai taisomi. Šiaip ši valsčiaus valdyba įdomesnių darbų nėra padariusi dėl stokos pinigų. Bendrai imant šis kraštas yra labai apskurdęs ir nuvargęs nuo įvairių okupacijų.“[219]

[219] LCVA, F. 379, Ap. 3, B. 10, L. 256.

Kaišiadorių komitetas

1918 m. lapkričio 23 d. susikūrė Kaišiadorių parapijos komitetas. Komiteto pirmininku tapo Kaišiadorių klebonas kun. Alfonsas Varnas, sekretore Eleonora Ratkevičaitė, kasininku Chaimas Segalauskas ir Martynas Vainilavičius, nariais – Simonas Jesčemskas, Kazys Morkūnas ir Dominykas Galinis. Pirmąjį savivaldybės piniginį fondą sudarė išrinktieji asmenys sudėdami po 10 rublių „bėgantiems reikalams“. Tvarkai užtikrinti nutarta išrinkti 25 milicininkus, kurie turėjo patys apsiginkluoti, paskirti „ištikimi piliečiai iš kaimų miško sargais, kurie žiūrėjo ir pastabdė laisvą kirtimą ir vogimą miško“. Gyventojų aprūpinimui ir kovai su kainų augimu įsteigta krautuvė, kurioje buvo prekiaujama miltais, druska ir kitomis būtiniausiomis prekėmis. Pirmojo pasaulinio karo metu padarytiems nuostoliams surašyti paskirtas Antanas Ramunis, taip pat surašyti gyventojai ir gyvenvietės, kurios norėtų priklausyti Kaišiadorių valsčiui.

1918 m. pabaigoje Kaišiadorių apskrities viršininko Vlado Mongirdo raporte apie padėtį apskrityje rašoma ir apie atskiro Palomenės valsčiaus kūrimą: Palomenėje „rinkikų susirinko 90. Pastatė kandidatus iš kiekvieno sodžiaus ir išrinko komitetą iš 15 žmonių. Mišką kerta, sako dabar galima. Žmonės skundžiasi, kad dvarponis Strumilo viską nuo vokiečių supirkinęs sau: grūdus, šilką, bulbes ir t. t.“[220] Tačiau netrukus Palomenės apylinkės prisijungė prie Kaišiadorių valsčiaus, kuris apėmė teritoriją nuo Lomenių kaimo šiaurėje iki Kiemelių pietuose. Šiauriau nuo Palomenės paneriuose buvusios gyvenvietės, kurios pradžioje jungėsi į Gegužinės valsčių (Rukla, Gegužinė, Zūbiškės ir kitos) prisijungė prie Žaslių valsčiaus.

Kaišiadorių valsčiaus komitetui veikti trukdė ne tik objektyvūs sunkumai, bet ir nepriklausomos Lietuvos valstybės kūrimui priešiškos ginkluotos jėgos – vietiniai bolševikai, kurie vadovaujami Vasiliausko sukūrė „darbininkų ir ūkininkų“ komitetą (atstovavusį bolševikinės Rusijos interesams), bei vietinės prolenkiškos organizacijos P. O. W. ir „strelcai“, siekę prisijungimo prie atkuriamos Lenkijos valstybės[221].

1919 m. visame Kaišiadorių valsčiuje tebuvo viena savivaldos komiteto išlaikoma mokykla, kurioje dirbo Jonas Jurkūnas (iki 1926 m. valsčiuje atsirado devynios pradžios mokyklos ir progimnazija Kaišiadoryse).

1919 m. birželio 17 d. Vidaus reikalų ministerija (per apskrities viršinin-

---

[220] Morkūnaitė A. Iš vietos savivaldos kūrimosi Kaišiadorių apskrityje 1918 metais // Kaišiadorys: miesto ir apylinkių praeitis: straipsnių rinkinys / sudarė O. Lukoševičius. – Kaišiadorys, 1999, p. 73.

[221] LCVA, F. 379, Ap. 2, B. 1775, L. 7–8.

ką) leidžia rengti naujus Kaišiadorių valsčiaus rinkimus, kuriuose dalyvautų ir Palomenės parapijos gyventojai: „remiantis Kašedorių valsčiaus gyventojų noru ir antra kad rinkimuose dabartinio Kaišedorių valsčiaus komiteto Palomenio parapijos gyventojai visai nedalyvavo Vidaus Reikalų Ministerijos Savivaldybės Įstaigų Departamentas nemato kliuties užginti Kaišedorių valsčiaus gyventojams daryti naujus Komiteto rinkimus.“[222]

Tačiau iš susirašinėjimo matyti, kad tarp Kaišiadorių valsčiaus, Kaišiadorių apskrities valdybos ir tarp Kaišiadorių apskrities viršininko egzistavo prieštaravimai, kuriuose dažnai aukščiausiu arbitru teko būti Vidaus reikalų ministerijai, kuriai ir buvo pavaldžios savivaldybių įstaigos. 1919 m. birželio 17 d. apskrities viršininkas paneigia ankstesnį leidimą dėl naujų valsčiaus rinkimų ir apskrities komitetui praneša: „Sužinojau, kad šiandien ketina būti Kaišedorių Valsčiaus gyventojų susirinkimas, kuris galįs rinkti naują valsčiaus valdybą.“ Viršininkas prašo rinkimų punktą išbraukti.

Tą pačią dieną Kaišiadorių apskrities komiteto vardu pirmininkas K. Morkūnas ir sekretorius J. Milančius kreipėsi į ministeriją, kad leistų Kaišiadorių valsčiuje rengti naujus rinkimus, nes apskrities viršininkas jų neleidžia: „Kaišedorių Apskrities Taryba remdamasi Kaišedorių valsčius gyventojų nepasitenkinimais dabartiniu valsčiaus komitetu, be to matydama jo, valsčiaus komiteto paklaidas ir laikimosi lenkų orientacijos, nutarė sušaukti visuotiną Kaišedorių valsčiaus gyventojų susirinkimą pertikrinimui, reikale perrinkimui, valsčiaus komiteto darbų <...> Kadangi dabartinį Valsčiaus Komitetą rinko tik Kaišedorių parapijos gyventojai vėliaus čia susitvėrus valsčiui prisidėjo ir Palomenės parapijos gyventojai, kurie rinkimuose šio komiteto nedalyvavo, tai šiuomi Kaišedorių Apskrities Taryba prašo Vid. R. Ministerijos leisti reikalui esant perrinkti Kaišedorių valsčiaus Komitetą.“ Į tai ministerija telefonograma atsakė apskrities komitetui ir viršininkui, kad „Kaišedorių Apskrities Komiteto š. m. birželio 17 d. pranešimas N. 96 gautomis žiniomis netikras. Taryba t. y. Seimelis nebuvo sušauktas ir šiuom klausimu neišsitarė <...> iki neišsitars Apskrities Seimelis, joki nauji Kaišedorių Valsčiaus Komiteto rinkimai neleidžiami.“[223]

Iš to matosi, kad apskrities tarybos pirmininkas K. Morkūnas su sekretoriumi J. Milančium siekė Kaišiadorių valsčiaus komiteto perrinkimo, oficialiai kaltindami jį tuo, kas tuo laiku buvo didžiausia politinė nuodėmė – lenkiškumu. Tuo tarpu ministerija, neatsižvelgdama į šią „nuodėmę“, rėmė-

[222] LCVA, F. 379, Ap. 2, B. 80, L. 8.
[223] LCVA, F. 379, Ap. 2, B. 80, L. 16–17.

si savo paskirtojo patikėtinio ir atstovo apskrityse – apskrities viršininko B. Stosiūno nuomone.

Tuo laiku (1919 m. balandžio mėnesį) Kaišiadorių valsčiaus komitete buvo šie asmenys: Kaišiadorių valsčiaus komiteto pirmininkas Petrauskas (Pietrauskis), sekretorė E. Ratkevičaitė, vicesekretorius Perednia, kasininkas Vainilavičius, ūkio vedėjas Šeivalo, komiteto nariai Degutis, kun. A. Varnas, Vincas Aleksiejūnas ir dar vienas asmuo[224]. Taigi matome, kad vos po kelių mėnesių nuo pirmojo komiteto išrinkimo 1918 m. lapkričio 23 d. – dalis komiteto narių buvo išrinkti nauji (pirmininkas Petrauskas, Perednia, Šeivalo, Degutis, Aleksiejūnas), o dalis liko tie patys (sekretorė Eleonora Ratkevičaitė, kasininkas Martynas Vainilavičius, taip pat buvęs komiteto pirmininkas ir iniciatorius kun. A. Varnas, likęs tik komiteto nariu).

Įvairios politinės ir karinės jėgos aktyviai veikė siekdamos skirtingų tikslų. Kai Kaišiadoryse 1918 m. lapkričio 23 d. susikūrė Kaišiadorių parapijos (valsčiaus) komitetas, kuris siekė atstovauti gyventojų savivaldai, jau po poros dienų prie Kaišiadorių geležinkelio stoties sovietinei Rusijai atstovaujantys bolševikai surengė mitingą, kuriame ragino pašalinti „buržuazinę Lietuvos tarybą“. Gruodžio 11 d. mitinge prie geležinkelio stoties bolševikai (komunistai) vėl ragino žmones kurti „savo“ tarybas. Gruodžio 30 d. toje pačioje vietoje įvyko jų eilinis mitingas, Kaišiadoryse aktyviai pradėjo veikti bolševikų revoliucinis komitetas. Pirmieji jo vadovai buvo Aleksandras Jakševičius, Petras Vasiliauskas. 1919 m. sausio mėnesį šį komitetą išvaikė Kaišiadoryse dar tebebuvę vokiečių kareiviai[225].

Kaišiadoryse buvęs bolševikų revoliucinis komitetas turėjo 7 ginkluotus milicininkus ir bandė plėsti agitacinę bei kitokią antivalstybinę veiklą apskrityje. Įsitvirtinę Kaišiadoryse bolševikai planavo žygiuoti į Kauną, tačiau vietiniai gyventojai bolševikų nerėmė ir revoliucinio komiteto veikla nepasitikėjo[226].

1927 m. renkant žinias apie savivaldybės susikūrimą kaišiadoriečiai prisiminė: „Paskelbus Lietuvos nepriklausomybę, Kaišiadorių apylinkės vietos lietuviai susirūpino skinti kelią nepriklausomybės įgyvendinimui ir tarp plačios visuomenės. Pastangomis vietos klebono kun. Alfonso Varno, mokinės Ratkevičaitės Leonoros ir kitų 1918 m. lapkričio mėn. 23 d. tapo sudarytas Kaišiadorių parapijos komitetas, jo pirmininku tapo kun. Alfonsas

---

224 LCVA, F. 379, Ap. 2, B. 80, L. 5–7.

225 Laurinavičius J. Kaišiadorių miesto kronika 1590–2010. – Kaišiadorys, 2011. – 12–13.

226 Lesčius V. Lietuvos kariuomenė nepriklausomybės kovose 1918–1920. – Vilnius, 2004. – P. 46.

Varnas, sekretorium Ratkevičaitė Leonora, kasininku Chaimas Segalauskas ir Martynas Vainilavičius ir nariais: Simanas Jesčemskas, Kazys Morkūnas ir Damininkas Galinis.

Komitetas šiaip pasiskirstęs pareigomis išrinko du nariu, Kazį Morkūną ir Chaimą Segalauską, deleguoti pas vietos vokiečių kareivių tarybą pasirūpinti užtvirtinti komiteto sąstatą ir išgauti ginklų, be to nariui Morkūnui buvo pavesta nuvykti į Vilnių Lietuvos Valstybės Tarybon pasitarti bėgančiojo momento reikalais. Kasos pradžiai kiekvienas narys įnešė po 10 rublių bėgantiems reikalams. Vokiečių valdžia komiteto sąstatą patvirtino, gi ginklų neišdavė, o pasižadėjo teikti pagalbą savo kareiviais.

29. XI ir 2. XII. 1918 buvo išdirbta programa komiteto veikimo ir nutarę organizuoti miliciją iš 25 žmonių, ginklų pasirūpinti turėjo patys milicininkai, padedant komiteto nariams pas piliečius iš paslėptų nuo karo ir slaptai pasipirkti pas vokiečių kareivius.

1919 metais pradėjus organizuotis aps. miliciją su Kostu Bajoru priešakyje prie komiteto milicija likvidavosi.

Apsaugojimui miškų nuo piliečių laisvo kirtimo ir naikinimo, komiteto buvo parinkti ir paskirti ištikimi piliečiai iš kaimų miško sargais, kurie žiūrėjo ir pastabdė laisvą kirtimą ir vogimą miško. Aprūpinimui piliečių kuru ir medžiais komitetas duodavo leidimus. 1919 metais atvyko paskirtas valdžios urėdas ir tą reikalą perėmė savo žinion.

Įsigijimui lėšų buvo imama iš pirklių už išvežimą javų, druskos ir kitų prekių mokesnis po vieną rublį nuo pūdo ir duodami tam leidimai. Nuo vedusiųjų spekuliaciją prekės buvo konfiskuojamos komiteto naudai. Kas varė degtinę tie buvo konfiskuojami įrankiai ir baudžiamas komiteto nuožiūra. Aprūpinimui visuomenės prekėmis ir kovai su pabranga buvo įsteigta krautuvė, kurioje buvo pardavinėjami miltai, druska ir kiti patys reikalingiausi žmogaus pragyvenimui reikmenys. Visai neturtingiems ir ligoniams pragyvenimas teikiamas veltui. Tam laikui komiteto pastangomis buvo renkama nuo ūkininkų iš valako po vieną gorčių javų ir po du gorčiu bulvių. Didžiojo karo padarytiems nuostoliams surašyti komitetas paskyrė pil. Ramunį Antaną.

Šalia parapijos komiteto ėmė organizuotis kitas komitetas vardu „darbininkų ir ūkininkų komitetas“ priešingos pakraipos Lietuvos nepriklausomybei. Parapijos komitetas ėmė ieškoti kelių pritraukti žmones savo pusėn ir susivienijus dirbti išvien.

1919 metais vasario mėn. 23 d. buvo sušauktas abiejų komitetų bendras susirinkimas, kame pasitarė ir išrinko vieną bendrą parapijos komi-

tetą. Nepatenkintieji bolševikų pakraipos su savo vadu Vasiliausku priešakyje suorganizavo savo komitetą, bet parapijos komiteto pastangomis su vokiečių kareivių pagalba tapo likviduotas galutinai, o vadas Vasiliauskas išbėgo į bolševikus, kur ir po šiai dienai persilaiko. Sudarymui valsčiaus komitetas paskyrė Joną Perednę surašyti apylinkės kaimų ir vienkiemių gyventojus ir jų valdomąją žemę. Norėjusių ir palaikiusių, kad būtų Kaišiadorių valsčius tokių gyventojų savo noru užsirašę virš 6000 su žemės plotu 6980 dešimtinių.

Komitetas rūpinosi ir švietimo darbu. 1919 m. veikė tik viena liaudies mokykla. Mokytojavo mokytojas Jurkūnas. Visą mokyklos išlaikymą teikė komitetas. Vaikų iš pradžios mokinosi nedaug, bet su prisiryžimu varant tą darbą vėliaus mokinių skaičius daugėjo. Nuo pradžios įsikūrimo iki 1926 metų visame valsčiuje mokyklų skaičius padidėjo iki devynių ir progimnazija. Iš devynių pradžios mokyklų šešios iš jų neturi nuosavų namų, joms valsčius nuomoja. Valsčius teikia visoms pradžios mokykloms šviesą, mokytojams butus ir išlaiko sargus. Valsčiaus savivaldybė neturi nuosavų namų, iš priežasties nedatekliaus pinigų. Prie komiteto neprisidėjo ir Lietuvos nepriklausomybei vystytis maišė lenkai. Jie buvo organizavę lenkų organizaciją vardu „P.O.W.“ ir „stšelcų“[227].

Kruonio komitetas

Kruonio parapijos komiteto rinkimai įvyko 1918 m. lapkričio 22 d.[228] Lapkričio 25 d Kruonio parapijos komitetas įgaliojo savo narius dr. Aleksandrą Lapinską ir Konstantą Bačkauską vykti „Vilniun in Lietuvos Tarybą melsti Jos užtvirtinimo išrinkto parapijos komiteto, išgauti reikalingas instrukcijas ir inteikti Jai užuojautą siunčiamą parapijos valstiečių“. Kaip komiteto pirmininkas pasirašė Kruonio klebonas kun. Vaitiekūnas, o sekretorius – A. Paltanavičius[229].

Po Pirmojo pasaulinio karo susiorganizavęs Kruonio valsčiaus komitetas iš vokiečių administracijos perėmė tik valsčiaus savivaldybės pastatą su vienu rašomuoju stalu, kėde ir spinta. Jokių dokumentų tiek vokiečių, tiek ir iki karo buvusios carinės Rusijos administracija nebuvo palikusi. Taip pat nebuvo palikta jokių lėšų ar kito turto, netgi raštinės reikmenų. Valsčiaus komiteto veiklos pradžioje būtinas išlaidas apmokėdavo komiteto pirmininkas Kostantas Bačkauskas savo pinigais.

---

227 LCVA, F. 379, Ap. 3, B. 10, L. 246.
228 LCVA, F. 379, Ap. 2, B. 18, L. 10.
229 LCVA, F. 379, Ap. 2, B. 18, L. 11.

1927 m. apibendrinant pirmąjį nepriklausomybės dešimtmetį buvo konstatuota, kad Kruonio valsčiaus savivaldybės turtas yra medinis savivaldybės namas su tvartu ir 75 arais žemės, neturėta jokių savivaldybės įmonių, niekuo neprisidėta prie policijos aprūpinimo, naujokų ėmimo į kariuomenę reikalų, socialinės apsaugos ir nedarbo mažinimo, suaugusiųjų švietimo. Sveikatos apsaugos srityje savivaldybės nuopelnas buvo užmokėti 3000 Lt už neturtingų valsčiaus gyventojų gydymą ligoninėse, keliams ir tiltams tvarkyti išleista 7000 Lt, o daugiausia dėmesio skirta pradžios mokykloms[230].

Netoli Kruonio susikūrė atskiras Darsūniškio valsčiaus komitetas. 1919 m. sausio 31 d. Darsūniškio parapijos komiteto pirmininkas Juozapas Mičiulis (kitur įvardijamas kaip studentas) prašo Krašto apsaugos ministerijos „suteikti ginklų apginklavimui vietinės milicijos, be kurios mes negalime palaikyti parakvijoje ramumo ir tvarkos. Šautuvų malonėtume apie 10“. Nežinia, ar darsūniškiečiai gavo ginklus, tačiau ministerijoje ant jų prašymo užrašyta rezoliucija – „pagelbėti“[231].

Pirmasis ir vienintelis žinomas Darsūniškio viršaitis buvo Vladas Balčiūnas.

1919 m. rugsėjo 7 d. išvardinti 28 kaimai, priskirti prie Darsūniškio valsčiaus. Sąrašas patvirtintas valsčiaus antspaudu. Kurį laiką Darsūniškio valsčiaus ribos išliko neaiškios. Pavyzdžiui, 1919 m. rugsėjo mėnesį Kaišiadorių apskrities komitetas ir Vidaus reikalų ministerija derino klausimus dėl Purvininkų ir Anglininkų kaimų priskyrimo Darsūniškiui. Rugsėjo 26 d. VRM Savivaldybių įstaigų departamentas apskrities komiteto klausia, kodėl Purvininkų kaimas prieš jų norą prijungtas prie Darsūniškio valsčiaus, mat rugsėjo 15 d. Purvininkų kaimas parašė „meldimą“ Vidaus reikalų ministerijai: „turėdami omenyje, kad priešais mūsų valią ir norą tapome vietos savivaldybės organų paskirtais prie Darsūniškio valsčiaus, kur tolumas važiuoti visokiais reiklais siekia 7 verstų, o tuom tarpu mes ir mūsų tėvai visą laiką buvome Kruonio valsčiaus, in kur yra tolumo 4½ verstų važiuoti plentu, – nužemintai meldžiame Ministerijos atkreipti domę in mūsų meldimą ir sugrąžinti mus vėlei prie Kruonio valsčiaus, kur iš visų atžvilgių yra mums patogiau lankyti ir tarnauti, nešant įvairias priedermes valsčiaus reikaluose. Tikimės, kad demokratingoj šaly nebus priespaudos ir suveržimo, bet laisvais pamatais tversime šalies gerovę, todėl ir lauksime prielankaus išrišimo

[230] LCVA, F. 379, Ap. 2, B. 1775, L. 10–11.
[231] LCVA, F. 379, Ap. 2, B. 18, L. 3.

mūsų meldimo, ant kurio ir pasirašome <...>“ Rūpintis šiais reikalais sodžius įgaliojo Vincą Kalvinską.

Kaišiadorių apskrities komitetas VRM aiškino, kad Purvininkų kaimo Darsūniškio valsčiuje nebuvo ir nėra. Tad VRM informuoja Kruonio valsčių, kad Purvininkų kaimas „remiantis gyventojų noru“ ir apskrities raštu, kaip buvo, taip ir lieka Kruonio valsčiuje.

Taip pat buvo tiriamas ir Anglininkų kaimo noras – prie kurio valsčiaus (Kruonio ar Darsūniškio) nori būti priskirti[232]. 1919 m. spalio 15 d. Anglininkų kaimas kreipėsi į VRM dėl jų priskyrimo Kruonio valsčiui:

„Prašymas nuo pil. kaimo Anglinykų Darsūniškio valsč. Trakų apskričio.

Prasidejus tvarkytis Letuvoje Valsčių Komitetams, tuo laiku ir musu kaimas susidedantis iš 27 gyventojų, visi del savo patogumo prisiraše prie Kruonio Valsčiaus.

Kat esame Kruonio parapijos 2 į Kruonį vienu verstu yra arčiaus. Dabargi atsiradus Naujam Valsčiui Darsūniškyje – Trakų Apskričio Komitetas gerai neištires dalyko priskyrė musu kaimą prie Darsūniškio Valsčiaus. Todel mes meldžiame vel gražinti musu kaima prie Kruonio Valsčiaus kaip buvo senjaus.

Turim viltį kat Lietuvos Valdžia išklausis savo piliečių balso ir sutvarkys teip kaip Tiesa reikalauja.“

Lapkričio 19 d. komisija tyrė, kaip „Tiesa reikalauja“. Komisijos nariai – Žemės ūkio ministerijos įgaliotinis J. Veigeldtas (?), apskrities komiteto raštvedys J. Milančius, už Žiežmarių nuovados viršininką Napoleoną Batorą – J. Misiūnaitė „atrado: 1. kad Anglininkų kaimas maždaug vidukelyje tarpe Darsūniškio ir Kruonio miestelių; 2. kad Anglininkų kaimas nuo senovės priguli prie parapijos Kruonio ir todėlei prisirašęs prie Kruonio ir valsčiaus turėtų du reikalu vienoje vietoje, kas didina dėl jų šios vietos parankumą; 3. kad prie perrinkimų valdybos Darsūniškio valsčiaus ir perskirstymo rubežių tarpe Darsūniškio ir Kruonio valsčių Darsūniškyje d. 7-ą rugsėjo m. š. m., iš Anglininkų kaimo gyventojų dalyvavo žymi mažuma dėlei to, kad tie rinkimai ir paskirstymai nebuvo atlikti šauktoje dienoje, jiems gi paprastaisiais šventadienio reikalais patogiaus kreiptiesi Kruonin, negu Darsūniškin. Tokiu būdu skundą Anglininkų kaimo gyventojų, kad jiejie neteisėtai ir jiems skriaudingai priskirti prie valsčiaus Darsūniškio ir jų prašymą priskirti prie valsčiaus Kruonio ištyrimo komisija atranda visopus pamatingais.“ Savo prieraše apskrities komiteto pirmininkas I. Račkus ir raštvedys J. Mi-

[232] LCVA, F. 379, Ap. 2, B. 80, L. 34–41.

lančius nurodo, kad apskrities komiteto valdyba su tokia komisijos nuomone sutinka.

Kaip ir galima buvo tikėtis – departamentas apskrities komitetui lapkričio 27 d. praneša, kad departamentas, remiantis komisijos pranešimu ir kaimo gyventojų noru, Anglininkų kaimą atskiria nuo Darsūniškio valsčiaus ir priskiria Kruonio[233].

1919 m. gruodžio 23 d. departamentas klausia apskrities komiteto nuomonės, ar atsižvelgiant į gautą Kalvių parapijos gyventojų prašymą nebūtų patogiau, jei jie atsiskirtų nuo Kruonio valsčiaus ir sudarytų atskirą Kalvių valsčių[234].

Darsūniškio valsčiaus viršaičiu išrinktas Vladas Balčiūnas kažkuo neįtiko Kaišiadorių apskrities komitetui, todėl 1919 m. rugsėjį jis buvo atstatydintas iš pareigų. Rugsėjo 25 d. VRM klausia apskrities viršininko dėl Darsūniškio valsčiaus viršaičio V. Balčiūno, paskui spalio 4 d. vėl klausia viršininko, kuo remiantis Balčiūnas atstatytas nuo pirmininko vietos[235].

Šalia to, kad buvo norima pašalinti V. Balčiūną, tuo pačiu Kaišiadoryse imtasi veiksmų, siekiant Darsūniškio valsčių iš viso panaikinti. Dėl to aiškindamasis Savivaldybių įstaigų departamentas klausė apskrities valdžios, kodėl norima panaikinti Darsūniškio valsčių ir prašė nuo to susilaikyti, kol situacija nebus ištirta. Mat jau 1919 m. birželio 6 d. Darsūniškio valsčiaus komiteto pirmininkas V. Balčiūnas pasiskundė Vidaus reikalų ministeriui, kad apskrities valdžia nori jų valsčių panaikinti ir prašė neleisti apskrities komiteto pirmininkui „varžyti žmones ir kelti betvarkę“:

„Pereitų metų rudenije, kad vokiečių Valdžia iš mūsų krašto pasitrauke, Darsūnišky susitvėrė valsčiaus komitetas. Prie šito Darsūniškio valsčiaus prisidėjo su viršum dvidešimt sodžių su keturiais tūkstančiais gyventojų. Ligi šiolaik Darsūniškio valsčius ramiai gyvavo atlikdamas savo priedermę ir pareigas. Iš dalies gyventojų nebuvo neijokių neužganedijimų. Bet pastaruoju laiku Kaišedarų apskričio Komiteto pirmininkas Morkūnas užsimanė Darsūniškio valsčių visai panaikinti, o gyventojus prijungti prie Kruonio valsčiaus. Kodel taip Morkūnas daro, mes negalime dasiprotėti.

Jeigu Darsūniškio valsčių panaikinti ir prijungti jį prie Kruonio valsčiaus, tai tas mums labai nepatogu, nes Kruonis nuo mumis yra toli (nekuriems gyventojams bus net 20 verstų į Kruonį), taigi su visokiais reikalais vaikščioti ir važinėti tokią kelionę labai daug trukdymo ir brangiai apsieina.

---

233 LCVA, F. 379, Ap. 2, B. 80, L. 47–50.
234 LCVA, F. 379, Ap. 2, B. 80, L. 55.
235 LCVA, F. 379, Ap. 2, B. 80, L. 37, 39.

Mūsų valsčius gyvuoja jau septyni mėnesiai ir viskas buvo gerai, tai už ką jį dabar ardyti?

Apskričio Komiteto Pirmininkas nesiklausia žmonių, ar jiem geriau prijungus juos prie Kruonio, tik savo nuožiūra su prievarta verčia žmones prisirašyti prie Kruonio valsčiaus: atvažiuoja į Darsūniškį su milicijantais apsikarsčiusiems su rankinėmis granatomis ir baugina žmones.

Meldžiu Jusų Malonybės neleisti Kaišedarų apskričio Komiteto Pirmininkui Morkūnui delei kokių ten tik jam žinomų priežasčių varžyti žmones ir kelti betvarkę."

Priede, surašytame 1919 m. balandžio 24 d., pateiktas Darsūniškio valsčiui priklausančių aplinkinių kaimų gyventojų sąrašas, nurodant vardą ir pavardę, kiek jam metų, kiek jo šeimoje yra šeimynos ir kiek turi žemės, taip pat kokiame kaime gyvena. Paties Darsūniškio miestelio gyventojų nevardina. Pavyzdžiui, pirmasis – Martynas Kandrotas, 45 metų, šeimynos – 5, žemės – 0,5 (dešimtinės), kaimas – Sekionių ir t. t. Minima pavardė – tik „šeimos galvos", dažniausiai vyrų, tačiau kartais ir moterys. Pavyzdžiui, tame pačiame Sekionių kaime tarp 52 sodybų minimos dvi Raižienės, Koklienė, Grabauskienė, Dalikienė, Vainikevičienė, Adamavičienė, Jaruševičienė. Pastabose prie sąrašo viršaitis priduria keletą pastabų. 1. Varkališkių kaimas dar nesurašytas, o iš 50 kaimo dūšių prie tveriamo valsčiaus greičiausiai „prigulės" 10 gaspadorių. Taip pat dar nesurašyti Meškučių gyventojai, kuriems iki Darsūniškio taip pat yra 3 varstai. 2. Darsūniškio parapijoje dauguma nesurašytų yra tie, kurie „išeja į karą ir dabartiniam laike Vokietijoje". 3. Nesurašyti ir tie, kurie yra iš Darsūniškio parapijos, bet tarnauja kitose parapijose. 4. Nesurašyti, kurie buvo karo pradžioje pasitraukę į Rusiją ir dar nesugrįžę. 5. Lapainios kaimas, kuris yra už 2 varstų – pusė nori priklausyti Darsūniškiui, o pusė Kruoniui (kuris yra už 8 varstų). 6. Visginų kaimas dar neprisirašė prie Kruonio, bet abejoja ir dėl Darsūniškio; jiems iki Kruonio 6, o iki Darsūniškio – 5 varstai. 7. Nikodemo kaimas, kur gyvena apie 50–60 dūšių, iš Darsūniškio parapijos, bet dauguma nori priklausyti Kruonio valsčiui. 8. „Purvininkų priguli prie Darsūniškio tiktai keletas gyventojų." 9. Andriūnų kaimo ketvirtadalis nori priklausyti Kruoniui, visi kiti – Darsūniškiui. 10. Dijokiškių visas kaimas nori priklausyti Darsūniškiui, tik trys gaspadoriai – Kruoniui. 11. Iš viso, jei pridėti visus norinčius priklausyti Darsūniškio valsčiui, bus apie 2615 dūšių, o su Darsūniškio miesteliu (dar 900) – 3515, ir „jeigu su nenorinčiais šių nurodytų kaimų tai vis dar liks 3300 dūšių"[236].

[236] LCVA, F. 379, Ap. 2, B. 80, L. 56–57.

Kadangi Kaišiadorių apskrities komitetas ryžtingai siekė pašalinti Darsūniškio viršaitį V. Balčiūną iš pareigų, nors jį labai rėmė vietinė bendruomenė – susidarė didoka tyrimų byla, suteikianti pilnesnį tiek viršaičio charakteristikos vaizdą, tiek to meto tarnautojų rinkimo ir politinės kovos metodus, santykius tarp valsčiaus ir apskrities savivaldybės.

Pretekstas (ar priežastis) V. Balčiūno atstatydinimui buvo liepos mėnesį jo įvykdytas Maitinimo ministerijos nurodymas dėl telyčios rekvizicijos iš gyventojų ir pristatymo į Kaišiadorių komendantūrą (tokius nurodymus dėl maisto produktų rekvizicijų kariuomenės reikmėms gaudavo ir kitų valsčių viršaičiai). Viršaitis V. Balčiūnas gavo įsakymą liepos 3 d. nuo „suėmimo komiteto“ į Kaišiadorių komendantūrą pristatyti nemažiau 12-os pūdų svorio telyčią. Tuomet V. Balčiūnas sukvietė valsčiaus komiteto narius ir nutarė paimti Andriaus Morkūno telyčią: „pertai kad penkiem metam karė praejus pas Morkuna nieko nebuvo imta pertai kad Morkunas buvo pas Vokiečius seniūnu, tai jis iš žmonių paskutine karve ir kumele atėmė o sau prisiaugino (5) pinkes štukas raguočiu. Kuomet Morkunas dagirdo kad bus surašinėjami givulei (3) tris telyčes paslėpė o dvi paliko ir ginės kad daugiau neturi. Dažinojo komiteto narei ta jo neteisinguma ir nutarė paimt telyčia. Kuomet aš nuėjau apskelbeu Morkunu kad jis vestu savo telyčia in Kaišedoris Morkunas grežtai acisakie kad neves, tada aš dažinojas kur randas minėta telyčia, nuvejau su milicijantu ir parvedžeu ja pas savie, ir pranešeu, jai pac nevieda tai aš pasamdysiu žmonis ir nuves. Morkunas pasakė, kaip nori teip darik. Kuomet samdyti žmonias nuvedie teličia in Kaišedoriu miesteli, užbėgo Morkunas su Apskričio Viršininko sekretorium Barnasium Andruškevičium ir neleido nuvest telyčios pas komendanta. Andruškevičius pasakė kad visai jos nereike, kam ja rekvizavo ir norejo atimt telyčia ir atiduot ja Morkunu, bet samdyti mūsu žmonies telyčios nedavė, alie parvedė ja į Komiteta, tuomet aš pasamdžeu Juoza Tėlevičiu ir Antana Černeucka, nuvest ja Kaunan į Suėmimo Komiteta. Gauta orderi an (900) deviniu šimtu auksinu sugražinau Morkūnu. Kuomet atėjo paliepimas iš Kaišedarų kad užmokiečia Morkūnu už telyčia, paprašė sekretorius kad sugražintu orderi Komitetu tuomet bus išješkoti pinigai. Morkūno sūnus Jurgis pasakie kad telyčia mūsu ir orderis musu, o jumi telyčia kraujais išeis per akis, ba padavėm an teismo. Sulaukus 7 d. rugsėjo niekam nieko nežinant atvaževo Apskričio Pirmininkas Račkus ir pašalino manie iš Pirmininkavimo, ir apskelbė žmoniem kad yra paliepta iš Kauno jis prašalint o jai jus nerinksit kito atvažiuos iš Kauno su kareiviei tada bus blogai. Buvo imami iš žmoniu rugiai dabar reikia imti mesa, sviesta, audekla ir t. t. bet kai sužinojo visuomenė, kad

reikalauja Apskričio Komitetas kad užmokėčia Morkūnu už telyčia, acisakie no davimo minietu daiktu matit sako kad jis tai yra Pirmininkas neturi tiesos nieko iš žmonių imti, tad prašau nužemintai, išaiškint man, ar tikrai aš neturiejau tiesos išpildyt Suėmimo Komiteto įsakimo, kad pertai nustojau Pirmininko Vietos."

Apie tai rugsėjo 13 d. Darsūniškio komiteto pirmininkas (viršaitis) ir kiti komiteto nariai parašė Maitinimo ministeriui: pasirašė Darsūniškio valsčiaus pirmininkas V. Balčiūnas, sekretorė K. Maculevičiūtė ir nariai Bernasius Mikalauskas, Jokūbas Maciulevičius ir Jonas Zavistanavičius.

Tiekimo ir maitinimo ministerija rugsėjo 17 d. prašo savivaldybių departamento ištirti Darsūniškio atvejį, nes ministerijai Balčiūno poelgis „išrodė teisingas". Tuo tarpu apskrities viršininkas departamentui aiškino, kad V. Balčiūnas atstatytas nuo pirmininko vietos ne dėl telyčios, o todėl, kad „neturi gero vardo, nes visi viešai kalba, kad jis savo gyvenime esąs užmušęs du žmogu, sėdėjo kalėjime, buvo išbėgęs Amerikon". Savivaldybių departamentas spalio 4 d. prašo faktinių žinių, o ne žmonių kalbomis paremtų argumentų, kodėl V. Balčiūnas buvo „atstatytas" nuo pirmininko vietos, todėl spalio 28 d. apskrities viršininkas pateikia žinias apie Darsūniškio komiteto pirmininką Vladą Balčiūną, kuris „buvo teisiamas ir sėdėjo kalėjime už vieno žmogaus užmušimą, kito sumušimą ir kitokius prasikaltimus", apie kuriuos išsiaiškinti pavesta Kruonio milicijai.

Spalio 15 d. Kruonio milicininkas J. Vaicekauskas rinkdamas žinias apie V. Balčiūną apklausė Miką Švarcą iš Užgirėlio, 78 metų senuką, turintį labai gerą atmintį, kuris papasakojo: gal prieš 20 metų, kai Vladas Balčiūnas tik buvo parėjęs iš kariuomenės, atvažiavo pas jo kaimyną Simoną Mičiulį pirkti rąstų. Suderėjo, tada sudėjo į vežimą ir važiuoja. Bet... „kur buvus – kur nebuvus Mičiulio pati kad prikibo prie Blado neduot išvežt to rąstelio. Bladas ją ir kumštėrėjo. Ar nužsistos Mičiulis už pačią, ir plykst Bladui ausin! Bladas turėdamas rankoj lazdelę tep kai gerą statinuką kirto Mičiuliui galvon; tep ant Mičiulio galvos pasirodė trys lašeliai kraujo. Bladas numetė rastą ir nuvažiavo. Tai buvo iš ryto. Visa tai mačiau savo akimis. Po piet girdžiu kad Mičiulis be šnekos ir nuvažiavo kunigo. Už pusvalandžio ir pamirė žmogus (Mičiulis). Kiek buvo tąsinimo, atvažiavo daktaras <...> supjaustė žmogų <...>. Teisė Vilniaus Apygardos Teismas; da aš ir liudininku buvau: ir viena pusė užvožė ir kita. Tris (3) mėnesius delto Bladui priteisė kalėjimo. Tai šneku kap tiesa, kad ir pačiam Dievui tai tą patį pasakyčiau. Tik kad nebut vėl dar kokio tąsinimo – senas jau, be sveikatos, negaliu."

Šalia to Kruonio milicininkas J. Vaicekauskas pridūrė, kad daugiau liudi-

ninkų nerado ir daugiau kitų „panašių Blado Balčiūno darbų“ niekas nepranešė. J. Vaicekauskas perteikė ir žmonių nuomonę apie V. Balčiūną: „Bladas Balčiūnas išrodo lėtas, bet ištikro jis yra žiaurus daugiausiai veikiantis fizine jėga. Muštynėse dasižymi drutumu ir smarkumu, ir visada išlošiančiu. Mili išsigerti. Turi tvirtą valią: jau kartą ką pažadėjęs padaryti – turi išvaryti ligi galui. Silpnos valios žmonis Balčiūnas užvaldo žvilgsniu, ir dauguma jo lenkiasi. Apie politiką nusimano mažai.“.

Pats V. Balčiūnas, paklaustas apie nužudymą, pasakė, kad susimušt yra tekę ne vieną kart, bet mirtinai nėra nieko užmušęs. O kalėjime prieš 6 metus sėdėjo 4 savaites „už suknisimą miško“. Spalio 28 d. milicininkas Jurgis Černiauskas (greičiausiai kilęs nuo Kruonio, bet dirbantis Kaišiadoryse) buvo girdėjęs iš tėvo, kad V. Balčiūnas yra užmušęs žmogų Kruonio valsčiuje, dėl ko ir pabėgo į Ameriką. Ten pavogė pinigų ir sėdėjo kalėjime. O grįžęs iš Amerikos primušė Reišį, dėl ko irgi sėdėjo kalėjime 8 mėnesius. Prie vokiečių jis norėjęs nukirsti žandarą su kirviu, dėl ko jį pasodino į kalėjimą, bet šis išlaužęs duris ir pabėgęs.

Norėdami pakeisti V. Balčiūną apskrities komitetas Darsūniškyje organizavo naujus viršaičio rinkimus, apie kuriuos gyventojams paskelbė tik tą pačią dieną, kai juos įvykdė. Dėl to rugsėjo 10 d. darsūniškiečiai pateikė skundą Vidaus reikalų ministerijai. Jie teigė, kad buvo išsirinkę pirmininku Vladą Balčiūną, kuris tinkamai ėjo pareigas, bet praėjus 5 mėnesiams gavo paliepimą susirinkt rugpjūčio 31 d. Darsūniškio valsčiaus raštinėje dėl valdybos perrinkimo. Susirinkus jiems teko laukti iki 9 valandos vakaro, nes juose rengėsi būti ir apskrities komiteto pirmininkas I. Račkus, tačiau taip ir neatvyko.

Tik rugsėjo 7 d., jau skirstantis iš bažnyčios, išgirdo apie šaukimą į rinkimus. Susirinko maža kuopelė. Iš raštinės išėjęs I. Račkus paskelbė rinkimus, bet žmonės užprotestavo, nes valsčiuje esą virš 3000 asmenų, o čia susirinko tik apie 220 moterų ir vaikų. I. Račkus pasakė – kiek yra, tiek ir gana. „Tada visi vienu balsu surikom kad kito nereikia ir nerenkam tegul buna Bladas Balčiūnas.“ Tuomet I. Račkus pasakęs, kad rinkti V. Balčiūno neleidžia Kauno valdžia, o jei išrinksit – „aš važiuoju namo o atvažiuos iš Kauno su kareiveis tada bus blogai“. Vietiniai vyrai išgirdę, kad V. Balčiūno rinkti negali, ėmė skirstytis, o moterys, vaikai ir „bailesni vyrai“, išsigandę I. Račkaus kareivių, išsirinko pirmininku Alesių Berūkštį iš Visginų kaimo – „sena ir kurče žmogu“. Skundo pareiškėjai žadėjo jo neklausyti ir prašė ministro pravesti naujus rinkimus, kad galėtų turėti V. Balčiūną savo valsčiaus „šeimininku“ ir klausė, ar apskrities pirmininkas I. Račkus „turėjo tiesa da-

rit rinkimus iš kalno nė nepaskelbes ir tik su keliom bobom ir vaikais ir desetku bailesniu vyru“? Pasirašė Matulaitis, Aliukevičius, Zavistanavičius, Kerševičius, Koklevičius, Mikalauskas, Kazlauskas, Maciulevičius, Morkūnas, Lapinskas, Mičiulis, Kazlauskas, Tamošiūnas, Grinbergas, Soldbergas, Blacheris ir kiti. Matyti, kad Darsūniškio vyrai, tiek lietuviai, tiek ir žydai, viršaičio klausimu buvo gana vieningi.

Tirdamas skundą rugsėjo 18 d. į Darsūniškį nuvyko net Kaišiadorių apskrities milicijos (oficialiai vadinamos „piliečių apsaugos“) vadas Kostas Bajoras, kuris apklausė kelis žmones. Juozas Mikalauskas patvirtino, kad rinkimai paskelbti tik prie bažnyčios, dalyvavo apie 100 žmonių, kad sužinoję iš atvykėlio, kad negali rinkti V. Balčiūno – vyrai išsivaikščiojo, o pasilikusios moterys ir vaikai išrinko pirmininku Aleksandrą Berūkštį. Kai J. Mikalauskas pasakė, kad ką mes norime, tą ir renkame – atvykęs iš Kaišiadorių valdininkas liepė milicininkui nuvesti jį į kalėjimą. Apklaustas Vincas Zavistanavičius pasakė, kad jis skundo nepasirašinėjo, nes nebuvo ir rinkimuose, o už jį pasirašė Antanas Zavistanavičius. Apklaustas pats išrinktasis A. Berūkštis pasakė, kad už jį balsavo 90, prieš – 60, o „moterys buvo tik kelios kurios neturi vyrų“. Jis neigė, kad kažkas iš darsūniškiečių norėjo rinkti V. Balčiūną ir kad apskrities komiteto pirmininkas I. Račkus būtų grasinęs kareiviais. Apklausiamas pagrindinis rinkimų iniciatorius I. Račkus pabrėžė, kad apskrities komitetas „matė reikalų“ perrinkti Darsūniškio valsčiaus valdybą dėl „panaikinimo skundų, nuraminimo žmonių ir sutvarkimo valsč.“ ir kad jie atlikti teisėtai, o anksčiau skelbti rinkimai neįvyko dėl „apskrities padėjimo pagal frontą“. Be to I. Račkus pageidavo, kad „agitatoriai ir tvarkos ardytojai“ būtų nubausti.

Dėl Darsūniškio rinkimų spalio 24 d. Kaišiadorių apskrities komiteto pirmininkas I. Račkus aiškinosi ir savivaldybių departamentui: „1. Šiuomi turime garbės paaiškinti Ponui Direktoriui, kas ling rinkimų Darsūniškio valsč. Valdybos. Anksčiau paskelbtoje dienoje įvykti negalėjo, del tuo, kad mūsų Trakų apskritys yra ypatinguose sąliguose, kaip tai lenkų pafrontyje, kur tankiai randasi visokių neramumų: butent antpoliai ties Kietaviškiais, Kalviais, Vieviu ir nuo visiems žinomų (ščelcų nad Nėmanskų), o reikalas nepakenčiamas, skundų visokių kas dieną – regis bus aišku kodel nepasiekė savo tikslo Apskr. komiteto skelbimai. Negalėjome užsitikrinti, kad ir kiti skelbimai pasieks savo tikslą. Tokiu budu iš anksto neskelbeme rinkimus, tik dienoje rinkimų. Atsilankiusiems pamalduosna visiems buvo žinoma apei rinkimus šios dienos Darsuniškio vals. Valdybos, katrie neatėjo į rinkimus tai tokie kuriems visai nerūpi valsčiaus reikalai. <...> 3. Esant tokioms

aplinkybėms nebutų svarbaus reikalo mainyti rinkimus, nors pagal laiką gal ne visi suspėjo sužinoti visi valstiečiai, kurių negalėsme gal geriaus atlikti nes aplinkybes mūsų apskr. mažai ka pagerėjo. Skundas gerų ir dorių žmonių pranyko, valsčiuje darbas eina gana tvarkingai.“

I. Račkaus bendradarbis Kaišiadorių apskrities valdyboje – sekretorius J. Milančius – kaip kartu dalyvavęs tuose įvykiuose milicijos vadui aiškinosi, kad rinkimus įvykdyti savaite anksčiau sutrukdė „visiems žinomoji tos savaitės maišatis visoje Lietuvoj, ypačiai gi pafrontėje“. Skaičius dalyvavusių nebuvo mažesnis, negu taip pat priverstiniuose rinkimuose Žasliuose, nors Žaslių valsčiaus gyventojų penkiskart daugiau, „vienok ant mažybės skaičiaus rinkėjų skundų nebuvo, nes kiek žinoma Lietuvoje niekad niekur visi teisėtiejie rinkėjai nesusirenka“. O pagrasinti Kauno valdžia pirmininką I. Račkų privertė ta aplinkybė, kad „vos tik užsiminus, kad senojo pirmininko palikti nevalia dėl rimtų skundų prieš jo asmenį, tuoj išsisako keletas aštrių vyrų rinkimus trukdyti“. J. Milančius iškėlė prielaidą, dėl ko rinkimai nukelti – „buvo pamatas tikėtis, kad tie aštruoliai gali užvesti priešus užrubežinius ant savo priešų kaimynų“. Taigi, tiek I. Račkus, tiek ir J. Milančius apskrities valdybos veiksmų būtinumą grindė užsienio priešų (t. y. lenkų) galima grėsme.

Tuo tarpu Kaišiadorių apskrities viršininkas spalio 23 d. tam pačiam savivaldybių departamentui neeilinių Darsūniškio rinkimų epopėją apsakė kitaip: „1. Rinkimai buvo paskirti Rugpjūčio mėn. 31-i dienai, gi įvyko Rugsėjo mėn. 7 dieną. Be abejo, paskelbus rinkimus žodžiu tik prie bažnyčios tą pat dieną, negalima tikėtis, kad visi kam rūpi valsčiaus reikalai gali tai sužinoti ir dalyvauti rinkimuose. 2. Apskrities komiteto pirmininkas klaidingai sakė žmonėms, kad pil. Balčiūną įsakiusi nerinkti centro valdžia. 3. Turinčių balsus piliečių rinkimuose dalyvavo paliginamai permaža.“[237]

Dar 1919 m. gruodžio 21 d. rinkimai turėjo įvykti ir Darsūniškyje, tačiau 1920 m. vasario 7 d. apskrities viršininkas rašo departamentui, kad tik Darsūniškyje jis nesušaukė pirmojo naujai išrinktos valsčiaus tarybos susirinkimo, nes jis nėra „tinkamai susitvarkęs“[238]. Galiausiai Darsūniškio valsčius buvo panaikintas ir prijungtas prie Kruonio, tačiau ir per tą trumpą laiką suspėjo pademonstruoti bendruomenėje dar nuo Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės ir carinių laikų išlikusią savivaldos tradiciją, politinį sąmoningumą ir savarankiškumą.

Apibendrinant Kruonio valsčiaus pirmojo dešimtmečio istoriją buvo

[237] LCVA, F. 379, Ap. 2, B. 80, L. 75–95.
[238] LCVA, F. 379, Ap. 2, B. 180, L. 14.

pastebėta, kad valsčius veikė jau prieš karą, ribojosi su Kauno gubernijos Aukštosios Panemunės valsčiumi, su Vilniaus gubernijos Trakų apskrities Jiezno ir Žiežmarių valsčiais.

1927 m. buvo rašoma: „Valsčiaus valdyba turi nuosavus namus. Juose telpa valsčiaus raštinė, susirinkimų salė, areštinės kambarys (daboklė) ir valsčiaus raštininko butas. Prie namo pastatytas tvartas, kuriame laikoma žyginių arklių stotis. 1915 metais pradžioje rugpjūčio mėn. vokiečių kariuomenei užeinant visa valsčiaus raštinė su jos archyvais ir kasa tuomet buvęs valsčiaus viršaitis Minčionka (rusas) išvežė į Rusiją, iš kur jau ir negrąžino, taip kad rusų valdžios laikų jokių raštų, knygų ir bylų nėra. Vokiečių okupacinė valdžia (1915 m. rugp. m. 9 d.) valsčių padalino į du becirku ir valdė vienas Amstvorsteheris su žandarais. Abudu becirkai skaitėsi Kaišiadorių kreiso. Iš vokiečių valdymo laikų dokumentų taip pat nepalikta. Vokiečiams šeimininkaujant lapkričio mėn. 1918 m. Kruonio parapijinės bažnyčios klebonas kun. J. Vaitiekūnas šventadienyje iš sakyklos bažnyčioje paskelbė susirinkusiems pamaldoms žmonėms, kad šios parapijos gyventojai susirinktų Kruonio mokyklos bute ir išrinktų „Parapijos komitetą“, suprantama ne bažnytinį komitetą, bet jau kaipo savivaldybės administracinį organą, tiktai parapijos ribose. Čia reikia priminti, kad Kruonio R. K. parapija užėmė tik vieną trečdalį buv. rusų valdž. valsčiaus ploto, apie vieną jo trečdalį užėmė Darsūniškio parapija ir apie trečdalį Kalvių parapija. Šios Kruonio parapijos gyventojai tą pačią dieną susirinkę Kruonio mokykloje pasitarė ir nutarė sukviesti didesnį susirinkimą valsčiaus name 1918 m. lapkričio 22 d. Kruonio valsčiaus name įvyko visuotinas susirinkimas Kruonio parapijos gyventojų, kuriame išrinkta kun. Vaitiekūnas susirinkimą vesti, o atvykęs į Kruonį mokytojauti mok. Paltanavičius Antanas sekretoriauti. Šis susirinkimas viešu balsavimu išrinko „Parapijos Komitetą“, į kurį pateko 1) vietos klebonas kun. Vaitiekūnas Juozas, 2) Kruonio pradžios mokyklos mokytojas Paltanavičius Antanas ir vietos ūkininkai 3) Bačkauskas Kostantas, 4) Lapinskas Aleksas, 5) Berūkštis Antanas ir 6) Baniota Petras. Prie šio įėjo nariai vietos žydų atstovas Abramavičius Mortkelis ir vietos lenkų gyventojų Dulskas Motiejus. Pareigas komiteto nariai pasidalino sekančiai: 1. Bačkauskas – pirmininkas, 2) kun. Vaitiekūnas – vice-pirmininkas, 3) mok. Paltanavičius – sekretorius, 4) Lapinskas – sekretoriaus padėjėjas, 5) Baniota – kasininku ir 6) Dulskas – kasininko padėjėjas. Berūkštis Antanas ir Abramavičius Mortkelis liko kandidatais, pavaduoti reikalui esant kitus narius.

Šis komitetas pradėjo tvarkyti valsčiaus reikalus. Kadangi dauguma komiteto narių buvo linkusi vadinti Komitetą ne Parapijos komitetu, bet

valsčiaus komitetu, tai ir buvo priimtas pavadinimas „Valsčiaus komitetas“, nors jis veikė tik Kruonio parapijos ribose. Vokiečių okupacinė valdžia šiam organizavimuisi kliūčių jau nestatė. Tuo metu nekurie vokiečių valdininkai, kaip Amstvorsteheris, Komendantas, Girininkas jau iš Kruonio išvažiavo ir negrįžo. Buvo likę tik žandarai, kurie prabuvo dar iki naujų 1919 metų, bet valsčiaus organizavimuisi netrukdė, galų gale perdavė valsčiaus komitetui valsčiaus namą ir išvažiavo, palikę lietuvius tvarkytis patiems. Pažymėtina, kad išvažinėjo vokiečių valdininkai paslaptomis, neviešai. Antra dalis buv. rusų valsčiaus, būtent Darsūniškio parapija, pasekė Kruonį ir išrinko savo parapijos komitetą su tikslu sutverti atskirą savivaldybės vienetą, neprigulintį prie Kruonio. Šis parapijos komitetas susiorganizavo ir veikti pradėjo kokia pora trimis savaičių vėliau. Tokiu būdu greta Kruonio valsčiaus įsikūrė antras valsčius Darsūniškio, kuris gyvavo iki 1920 metų vasario mėn., kuomet ministerijos parėdymu buvo panaikintas ir priskirtas prie Kruonio valsčiaus. Trečia dalis valsčiaus, būtent Kalvių parapija visai nesiorganizavo, nė pati savo parapijos komiteto neišrinko, nė prie Kruonio neprisidėjo. Ji buvo visokių bolševikinių gaivalų klaidinama ir dėl to nieko negalėjo veikti. 1919 m. kovo mėnesyje susitvarkius apskrities savivaldybei (Kaišiadoryse) Kalvių parapija buvo sušaukta į visuotiną susirinkimą ir buvo jai pasiūlyta prisidėti prie Kruonio valsčiaus. Susirinkimas pasiūlymą priėmė ir nuo to laiko Kalvių parapija priguli prie Kruonio valsčiaus, kaip ir prie rusų valdžios. Reikia prisiminti, kad organizavimasis parapijomis nepraėjo be pasekmių, būtent Virkininkų kaimas, prigulintis Stakliškių parapijai, liko Stakliškių valsčiaus Alytaus apskrities; Žiežmarių parapijos gyventojams vietovės Kairiškių kaimas, Kairiškėlių k., Žydeikiškių k., Žydeikiškių vk., Avinėlių k., Mankuviškių k. ir Polimšio vk. paliko Žiežmarių valsčiaus. Tokiu būdu dabartinis valsčiaus plotas sulig priešKarinio ploto yra mažesnis. Dabartinis valsčiaus plotas turi apie 20,000 ha su 9 932 gyventojų. Nuo kitų okupacinių valdžių valsčius nenukentėjo, bet ir kliūčių nestatė. Jie tik nenorėjo tikėti, kad Lietuvos valstybė bus. Pradėjus veikti valsčiaus komitetui, jo pastangomis 1918 m. gruodžio mėn. 10 dieną buvo sušauktas visuotinas valsčiaus (Kruonio parapijos) susirinkimas. Tą pačią dieną susirinkimas išrinko 6 milicininkus, iš kurių tarpo vieną paskyrė vyresniuoju. Atlyginimo jiems jokio neskyrė ir ginklų nedavė. Apginklavo juos pabaigoje gruodžio mėn. vokiečių žandarai vokiškais seno kalibro šautuvais. Uniformos milicininkai neturėjo, tik nešiodavo baltą juostelę, užrištą ant kairės rankovės. Vėliau į tas juosteles valsčiaus komitetas pridėjo savo antspaudą. Šitie milicininkai buvo valsčiaus komiteto žinioje iki kovo mėn. 1919 m. nuo to laiko juos

paėmė Kaišiadorių apskrities viršininkas savo žinion. Svarbiausių milicijos darbų buvo kova su gabenimu javų į Vilniaus apylinkę į bolševikus. Apart šitų paminėtų reguliarių milicininkų, kiekviename kaime buvo išrinkta po 2–4 taip vadinamų garbės milicininkų. Šitie milicininkai turėjo teisę laikyti šaunamąjį ginklą. Pareiga jų buvo reikalui esant padėti reguliariai milicijai ir daboti kaime tvarkos. Atlyginimo valsčiaus komitetas milicijai nemokėjo, tik kartą Kaišiadorių apskrities komiteto pirmininkas K. Morkūnas atvežė 500 osto rublių ir išdalino reguliariems milicininkams, kaipo kokį vienkartinį atlyginimą. Kariuomenės organizacijoje ypatingo nieko nepadaryta, tik valsčiaus komitetas, milicininkai ir šiaip susipratę valsčiaus gyventojai ragino jaunus vyrus vykti savanoriais kariuomenėn į Kauną. Nekuriems vykstantiems savanoriams valsčiaus komitetas duodavo pastotes nuvažiuoti į Kauną, nekuriems po keletą osto markių pinigų, bet bendra suma išleistų tam tikslui pinigų neviršijo 320 auks., nes valsč. komitetas pats neturėjo pinigų. Susiorganizavęs valsčiaus komitetas nuo vokiečių žandarų perėmė tiktai valsčiaus namą su vienu rašomuoju stalu, viena kėde ir viena menkute spinta. Jokių bylų ir dokumentų vokiečiai nepaliko. Pinigų ir kitokio turto taip pat nepaliko; net raštinės reikmenų nepaliko. Gyventi ir dirbti valsčiaus komitetas pradėjo iš paskolintų valsčiaus kasai iš komiteto pirmininko Bačkausko pinigų. Toji paskola nebuvo formali, o tiktai kur reikdavo, tai komiteto pirmininkas mokėdavo ir pirkdavo savo pinigais. Valsčiaus kasoje pinigų atsirado iš tarpininkavimo valsčiaus komiteto perkant Vyriausiojo Tiekimo valdyboje Kaune druską ir parduodant ją valsčiaus gyventojams, ant ko buvo uždirbama mažas nuošimtis tarpininkavimo išlaidų. Padengus išlaidas likdavo pelno iš ko ir susidarė pinigų raštinės išlaidoms. Apart to 1918 m. pabaigoje ir 1919 m. valsčiaus gyventojai turėdami parduoti javų gyvulių arba norėdami ką nors nusipirkti, arba javų malūnan nusivežti malti, kad jiems milicija nesutrukdytų paskaitydama spekuliantais šmugelninkais, imdavo iš valsčiaus komiteto liudymus, už kuriuos turėdavo sumokėti kanceliarijos rinkliavos vieną auksiną. Iš to pasidarė keli šimtai auksinų. Tokios rūšies pajamų valsčiaus komitetas per 1919 m. turėjo 8689,90 auks. iš to apmokėjo visas raštinės išlaidas, komiteto tarnautojams algas ir dar liko kasoje 1 d. sausio 1920 m. 1294. 1920 metais tarnautojų išlaikymui apskrities komitetas davė pašalpos 2000 auks. Toliau pradėta imti žemės mokesnis. Reikia priminti, kad valsčiaus komitetas iš Vyr. Tiek. Valdybos apart druskos parvežė ir valsčiaus gyventojams išpardavė 135 pūdus kviet. miltų ir 115 pūd. peliuškos, nuo kurių pardavimo gavo pelno kelis šimtus auks.

Tokis tarpininkavimas buvo vedamas ištisus 1919 metus, nes vokiečiai valsčiaus gyventojus paliko be druskos, be javų ir be duonos.“

Vykdant privalomuosius savivaldybės darbus Kruonio valsčiaus savivaldybė per pirmąjį dešimtmetį policijai algų nebuvo mokėjusi, taip pat nedavė kuro, šviesos ir butų. Mokyklų 1918 m. nebuvo nei vieno komplekto, 1919 m. – vienas komplektas Kruonyje, 1920 m. – 8 komplektai, 1921 m. – 11, 1924 m. – 14, 1925–7 m. – 13. 1927 m. keturių mokyklų 6 komplektai turėjo savo namus, kiti buvo nuomojami. Valsčiaus savivaldybė apmokėjo mokyklų ir mokytojų butų nuomą, rūpinosi kuru ir šviesa, darė smulkų remontą, Susisiekimo srityje savivaldybė prižiūrėjo 59 kilometrus vieškelių (II rūšies) ir valsčiaus ribose buvusius paprastus kelius. Tiltų ant visų kelių buvo 334, visi mediniai. Tiltams ir keliams savivaldybė per visą laiką iki 1927 m. išleido 7000 Lt. Sveikatos reikalams valsčius apmokėjo ligoninėms už gydymą neturtingų valsčius gyventojų 3000 Lt. Socialinės globos srityje prieglaudų nelaikė, pagalbos nedavė nei pinigais, nei natūra, su nedarbu nekovojo. Jokių įmonių savivaldybė neturėjo. Visas turtas – medinis valsčiaus savivaldybės namas su tvartu ir 0, 75 ha žemės[239].

Kietaviškių komitetas

1919 m. balandžio 28 d. apskrities viršininkas vidaus reikalų ministrui pateikia Kietaviškių parapijos gyventojų prašymą leisti sudaryti atskirą valsčių ir priduria, kad „Kietaviškėse naujas valsčius ištiesų yra reikalingas. Balandžio mėn. 27 dieną Kietaviškių valsčius turėtų apie 5000 žmonių. Valsčiaus centras – Kietaviškių bažnytkaimis, atstu nuo Semeliškių ir Žiežmarių beveik per 12 verstų. Kietaviškėse prieš karą buvo pašto skyrius ir tasai miestelis yra gana patogus. Prie šio pridedu Kietaviškių valsčiaus steigiamojo susirinkimo protokolą 1919 m. Vasario mėn. 3 d. ir laikinosios valdybos rinkimų protokolą <...>.“

Kietaviškių gyventojų susirinkimo protokolas: „Susirinkę N. Kietaviškėse atstovai nuo sodžių ir viensėdijų skaitliuje apie 200 vyrų vienbalsiai išrinko pirmininką valsčiaus Motiejų Gribauską ir raštininką Kazį Kurklinską.“ Komiteto nariais išrinko Bernasių Bliujų (195 balsai už, 5 prieš), Ignotą Janavičių (už jį balsavo 192), Juozą Cibulską (175), Vincą Kazakevičių (130), Adomą Ramanauską (105), kandidatu – Motiejų Balsį (104).

Prie apsisprendimo pridėtas ir Kietaviškių valsčiaus steigiamojo susirinkimo protokolas: „Mes žemiaus pasirašę valstiečiai, darbo žmonės,

[239] LCVA, F. 379, Ap. 3, B. 10, L. 242.

žemiaus išvardintųjų sodžių ir viensėdijų Semeliškių, Žiežmarių, Žaslių, Vievio ir Aukštadvario valsčių susirinkę Naujose Kietaviškėse apsvarstę nutarėme: dėlei palengvinimo sau valstinio susinešimo įsteigti sau naują, atskirą valsčių dėl visų parankioje vietoje, būtent Naujose Kietaviškėse ir šitą savo nutarimą tuojaus pranešti valdyboms aukščiaus pavardintųjų valsčių Semeliškių, Žiežmarių, Žaslių, Vievio ir Aukštadvario ir pareikalauti iš valdybų virš minėtų valsčių suruošti sąskaitas ir išskirti dalis turtų prideramųjų iš anųjų valsčių išsiskyrusiems iš jų kaimams ir perduoti tą turtą naudon naujam susitvėrusiam valsčiui Kietaviškėse, prie kurio tie kaimai prisiskiria ateitin."

Nuo Žiežmarių valsčiaus pereiti į Kietaviškių valsčių nusprendė Girelė, Taduliškių viens., Žikaronių sodžius, Žikaronių dvaras, Dainava, Šilonys I, Šilonys II, Mijaugonių viens., Gojus, Mijaugonys Kalniniai, Mijaugonys Kloniniai, Mijaugonių dvaras.

Nuo Žaslių valsčiaus nutarė pereiti Lubaka ir pusė Kakliniškių sodžiaus. Iš viso susidarė 1 miestelis, 3 dvarai, 13 viensėdijų ir 40 sodžių.

Vidaus reikalų ministerija pranešė apskrities viršininkui, kad Kietaviškių valsčius patvirtintas 1919 m. gegužės 4 d.[240]

Kietaviškių komitetui nebuvo lengva dirbti dėl netoliese nusidriekusios fronto linijos. Pastebėtina, kad naujoji lietuviška valsčiaus savivaldybė nukentėdavo ne tik nuo lenkų kariuomenės, bet ir nuo lietuvių. Pavyzdžiui, 1919 m. spalio 13 d. Kietaviškių valsčius komiteto pirmininkas Gliaudelis ir sekretorius Kurklinskas Trakų apskrities komitetui pranešė, kad „12 spalių š. m. nedelioje kaip buva žmonių prisirinke, atejo kareivei keli 1-sios kuopos baisiause inirše, muše ką tik sutiko, negana to, kaip įlekia į Komiteto raštinę su levorveliu ir norėjo Komiteto pirmininką užmušt vienas kareivis kirto kumščiu stalan net lenta įlužo už katrą Komitetui reikia atsakyti. Taigi Komiteto pirmininkas atsisako Komitete dirpti. Teigi prašom apskrities Komiteto paženklint dieną ir atvažiot perenkt musų Komiteto."

Spalio 16 d. apie tai apskrities komitetas pranešė Kaišiadorių karo komendantui, o šis perdavė informaciją fronto linijoje buvusios Kaišiadorių karinės grupės vadui. Po dviejų savaičių grupės vadas pranešė komendantui, kad „kareiviai 1 kuopos nusikaltusieji sulig Trakų aps. Komiteto rašto surasti, dalykas ištirtas ir sulig nusikaltimo atitinkamai nubausti"[241].

1927 m. apibendrinus Kietaviškių valsčiaus pirmąjį dešimtmetį kietaviškiečiai prisiminė: „Kietaviškių parapijos ūkininkai prieš didįjį karą

[240] LCVA, F. 379, Ap. 2, B. 80, L. 9–14.
[241] LCVA, F. 500, Ap.1, B. 10, L. 282–283, 286.

prigulėjo prie Žaslių, Žiežmarių ir Semeliškių valsčių, kuriems mokėjo visokius mokesčius ir atlikinėjo kitas natūrales priedermes. Vokiečių valdžiai suirus ir jai pasitraukus iš Lietuvos teritorijos 1918 m. pabaigoje Kietaviškių bažnytkiemis ir jo apylinkės kaimai pasiliko be jokios valdžios. Kietaviškių bažnyčios klebono a. a. kun. Kajetono Čepano iniciatyvai, padedant vietos ūkininkams Kaziui Naruševičiui, Adomui Ramanauskui, vargonininkui Kaziui Kurklinskui ir Vievio miest. gyventojui Jurgiui Milančiui, buvo sušauktas visuotinas apylinkės kaimų ūkininkų susirinkimas, kuriame nutarta išrinkti milicininkus ir sudaryti komitetą. Milicininkai tapo išrinkti ūkininkai: Grybauskas Aleksas ir Ramanauskas Motiejus; o į komitetą: pirmininku – Grybauskas Motiejus ir sekretorius Kurklinskas Kazys. Komiteto uždavinys buvo aprūpinti piliečius maistu, nes tuo metu šioje šalyje buvo badas. Komitetas nutarė rinkti iš piliečių pinigus ir pirkinėti produktus, kuriuos vėliau dalinti ūkininkams, davusiems pinigus. Komiteto išlaikymui buvo imama nuo to tam tikras %. Komitetui neilgai prisėjo darbuotis, nes bolševikams atėjus jis tapo išvaikytas – gi Kietaviškių bažnytkiemis su apylinkės kaimais priskirtas prie Semeliškių valsčiaus revkomo. Nors išvaikytas komitetas bolševikams viešpataujant oficialiai negyvavo, tačiau jo nariai sandarbininkai ir prijaučiantieji neoficialiai dirbo agituodami jaunuomenę stoti į Lietuvos kariuomenę savanoriais. Tokių savanorių Kietaviškių apylinkėje atsirado nemažas skaičius ir jie visi komitetui padedant, slaptai per bolševikų frontą, kuris traukėsi nuo Žaslių, Strošūnų ir t. t. eidavo į Kaišiadoris ir stodavo į Lietuvos kariuomenę. 1919 m. pavasarį bolševikų valdžia tapo išvaikyta atėjusiais lenkų legijonais, kurie užėmė Semeliškės, Aukštadvarį ir kitus Trakų apskrities miestelius ketino užimti Kietaviškių bažnytkiemį. Atvykęs iš Kaišiadorių būrelis lietuvių kareivių su karininku priešaky, vietos jaunimui padedant <...> Kietaviškių bažnytkiemy užimti nepavyko ir jie buvo priversti apsistoti Bajorų, Peliūnų, Pagrendos ir Jagelonių kaimuose atstu apie 3 klmtr. nuo Kietaviškių bažnytk., kuriuose ir laikė frontą net iki 1920 metų liepos mėn. Lenkams užėmus dalį Trakų apskrities ir jiems apsistojus Bajorų, Peliūnų, Pagrendos ir Jagelonių kaimuose, buvusiam Kaišiadorių apskrities viršininkui B. Stosiūnui patariant, vietos vargonininkas Kazys Kurklinskas sušaukė kaimų ūkininkų lenkais neokupuotų susirinkimą, kuriame svarstyta įsteigimas savo, t. y. Kietaviškių valsčiaus savivaldybės. Kadangi susirinkime dalyvavo Semeliškių, Žiežmarių ir Žaslių valsčių ūkininkai, tad patogumo dėlei nutarta atsiskirti iš minėtų valsčių ir sudaryti savo atskirą savivaldybę, t. y. Kietaviškių valsčių. Surinkus ganėtiną skaičių parašų,

t. y. virš 3000 nutarimas pasiųstas Kaišiadorių apskrities viršininkui. Pastarasis nutarimą pasiuntė Vidaus Reikalų Ministerijai. Gavus pranešimą iš Ministerijos, kad nutarimas patvirtintas 1919 m. gegužės mėn. 20 d. buvo sušauktas visuotinas susirinkimas išrinkti valsčiaus valdybą. Į valsčiaus valdybą tapo išrinkti: pirmininku Gliaudelis ir sekretoriu Kazys Kurklinskas. Užlaikymui valsčiaus valdybos ir įsigijimui inventoriaus nutarta imti mokesnius nuo visokių liudymų ir leidimų. Nuo to laiko Kietaviškių valsčiaus valdybos prasidėjo normalinis kaipo oficialinės įstaigos gyvenimas. Kietaviškių valsčius turi bendro ploto 7964 ha žemės; tame skaičiuje 4351 ha II rūšies, 2284 ha III rūš. 1329 ha IV rūš. su 5078 gyventojais. Kietaviškių valsčiaus savivaldybė kaipo naujai įsikūrusi dėl sunkios finansinės padėties savo nejudamo turto neturi, o jos raštinei ir darbininkams butus samdo. Kietaviškių valsčius yra daug nukentėjęs kaipo moraliai taip ir materialiai nuo okupantų vokiečių, lenkų ir bolševikų, kurie ūkininkus kankino rekvizicijomis, pastočių ėmimu ir šiaip neteisėtais žiauriais pasielgimais. Kietaviškių bažnytkiemy yra tik 3 smulkių prekių krautuvės; kaimuose smulkių amatininkų kaip tai: kurpių, kalvių ir t. t., stambiosios pramonės, prekybos bei kredito įstaigų valsčiuje nėra“.

Kietaviškių valsčiaus savivaldybė nuo įsikūrimo gavo tokias pajamas: 1919 ir 1920 metais – 35 721 auksinų, 1921 m. – 40 563 auks., 1922 m. – 54 313 auks. ir 758,35 litų, 1923 m. – 4733,75 Lt, 1924 m. – 7654,15 Lt, 1925 m. – 9934,38 Lt, 1926 m. – 16 037 Lt.

Išlaidos: 1919 ir 1920 m. policijos, mokyklų ir arešto namų išlaikymui – 20 306 auks., kelių ir tiltų taisymui – 3000 auks., savivaldybės išlaikymui – 12 415 auks.; 1921 m. vien valsčiaus valdybos ir įvairių komisijų išlaikymas 28 061 auks.; 1922 m. valsčiaus savivaldybės išlaikymas – 18 768 auks. ir 278 Lt; 1923 m. policijos, mokyklų ir arešto namų išlaikymui 1700 Lt, kelių ir tiltų taisymui – 300 Lt, valsčiaus savivaldybės išlaikymui – 2500 Lt, kitiems reikalams – 200 Lt; 1924 m. vien valsčiaus savivaldybės išlaikymui – 3400 Lt; 1925 m. policijos, mokyklų ir arešto namų išlaikymui – 3700 Lt, kelių ir tiltų taisymui – 1063 Lt, valsčiaus valdybos išlaikymui – 3800 Lt, kitoms išlaidoms – 1300 Lt; 1926 m. mokyklų ir arešto namų išlaikymui – 2202 Lt, beturčių gydymui – 304 Lt, skolų išmokėjimui – 810 Lt, valsčiaus savivaldybės išlaikymui – 10 346 Lt, kitoms išlaidoms – 500 Lt, iš viso – 14 162 Lt[242].

[242] LCVA, F. 379, Ap. 3, B. 10, L. 250.

Onuškio komitetas

Onuškyje 1918 m. pabaigoje susikūrė taip pat vietinio klebono (kun. Puzyriausko) inicijuotas komitetas, tačiau lenkiškos pakraipos. Parapijos komitetas traukiantis vokiečiams išpirko iš jų baldus ir inventorių. Lygiagrečiai su Onuškio parapijos komitetu susikūrė ir lietuviškas Dusmenų parapijos komitetas, kuriam vadovavo Juozas Kuklys. Šis komitetas palaikė ryšius su besikuriančios Lietuvos valstybės valdžia, o Onuškio komitetas – su Lenkijos. Ir Onuškio, ir Dusmenų komitetai tvarkai palaikyti organizavo miliciją. Manoma, kad Dusmenų milicijai apginkluoti šautuvų gauta iš Lietuvos vyriausybės, o Onuškio – iš Vilniaus lenkų komiteto. 1919 m. sausio 14 d. šį regioną užėmė bolševikinės Rusijos kariuomenė, kuri sudarė savo „revoliucinį" komitetą tik Onuškio miestelyje, todėl kiti vietiniai komitetai nustojo veikti. „Revoliucinio" komiteto pirmininku buvo Alfonsas Lebednykas, nariais – Jurgis Andriulionis, Kazys Griškevičius, Juozas Kuklys, Petras Šlaičiūnas, Vladas Paulauskas, Kazys Junevičius ir kiti[243]. 1919 m. balandžio 22 d. Onuškio miestelį ir valsčių užėmė lenkų kariuomenė ir išbuvo čia iki 1920 m. liepos mėnesio, tad ir savivalda trumpam atsidūrė lenkų rankose.

1920 m. vasarą pasitraukus lenkams lietuviškos milicijos nuovados viršininkas Jonas Juzukonis (kilęs nuo Žaslių) sukvietė Onuškio valsčiaus gyventojus ir surengė rinkimus. Valsčiaus viršaičiu buvo išrinktas Mečius (Mečislovas) Stankevičius – buvęs knygnešys. Valsčiaus sekretoriumi liko Kazys Griškevičius, kuris šiose pareigose dirbo ir lenkų okupacijos metu. Nuo to laiko susikūrė bendra valsčiaus administracija, apėmusi ir Onuškio, ir Dusmenų parapijas. Valsčiaus ribos beveik atitiko prieš Pirmąjį pasaulinį karą buvusio valsčiaus ribas – apie 30 kilometrų ilgio ir 16 kilometrų pločio teritorija, kurioje gyveno apie 10 000 gyventojų. Be to, 1923 m. panaikinus neutraliąją zoną prie Onuškio valsčiaus priskirta dalis Valkininkų valsčiaus su 2000 gyventojų. 1920–1924 m. dėl lėšų stokos nedaug tenuveikta. 1925 m. pagerėjus padėčiai įsigyta rašomoji mašinėlė, įrengtas telefonas, 1926 m. suremontuoti valsčiaus valdybos pastatai[244].

1922 m. Onuškio valsčiaus viršaitis apskrities tarybai pateikė reikalavimą, kad reikalingas kitas raštvedžio padėjėjas[245]. Tame pačiame apskrities tarybos posėdyje buvo svarstomas ir Onuškio valsčiaus tarybos prašymas apmokėti Onuškio mokyklos ūkines išlaidas (278 auks.) ir sargo atlyginimą

---

[243] Miškinis A. Onuškis // Rytų Lietuvos miestai ir miesteliai. I knyga. – Vilnius, 2002. P. 201.
[244] LCVA, F. 379, Ap. 2, B. 1775, L. 19–21.
[245] LCVA, F. 379, Ap. 2, B. 538, L. 3.

(480 auks.), tačiau apskrities taryba atsakė, kad šias išlaidas turinti apmokėti pati valsčiaus valdyba[246], nes pradžios mokyklų išlaikymas buvo valsčių savivaldybių rūpestis.

1927 m. apibendrinant pirmąjį nepriklausomybės dešimtmetį buvo prisimenama: „1918 metais gruodžio mėn. vokiečiai išsikraustė iš Onušiškio valsčiaus ir nuo to laiko susitvėrė Onušiškio parapijos komitetas, kuris vėliau buvo užuomazga valsčiaus valdybos, bet iš priežasties, kad iniciatorium komiteto buvo parapijos klebonas kun. Puzyriauskas lenkiškos pakraipos ir kadangi komitetas nebuvo renkamas visų parapijos gyventojų balsais, bet šiaip pripuolamai arba teisingiau pasakius buvo renkami į komitetą tokie asmenys, kurie buvo artimi kun. Puzyriauskui, todėl parapijos komitetas buvo sudarytas iš lenkų darbininkų, nors šiaip dauguma gyventojų yra lietuviai, nes tuo laiku lietuvių tarpe nebuvo intiligentų, kurie padėtų kaimiečiams ūkininkams dirbti tautinį-organizacinį darbą, o patys ūkininkai būdami mažamoksliai ir mažai tautiškai susipratę nežinojo ir nesugebėjo tą darbą <...> dvarininkai būdami daugiau išlavinti puikiai sugebėjo paimti organizacinį darbą savo rankosna, kad galėtų užkirsti kelią lietuvių tautiniam susipratimui.

Parapijos komitetas vokiečiams išeinant atpirko nuo vokiečių daug baldų ir šiaip inventoriaus, o taipogi daug javų. Viso to pirkimui buvo paskolos pavidale sudėti turtingesnių ūkininkų pinigai. Bet kadangi inventorius ir javai buvo nupirkti žema kaina, todėl pardavus javus neturtingesniems gyventojams tuo pačiu buvo padengtos išlaidos, padarytos nupirkimui inventoriaus, o pats inventorius pasiliko nuosavybė parapijos komiteto, kuris nors keitėsi visokios okupacijos visgi vėliau teko valsčiaus valdybai.

Kuomet buvo organizuojamas parapijos komitetas Onušiškio miestelyje tuo pat metu buvo suorganizuotas toks pats parapijos komitetas Dusmenų bažnytkiemy, kurio priešaky atsistojo Kuklys Juozas. Dusmenų komitetas buvo sudarytas grynai iš lietuvių. Vėliau šis komitetas buvo pavadintas valsčiaus valdyba ir Dusmenų valsčiaus valdyba turėjo ryšius vien tik su Lietuvos valdžia, tuo tarpu kaip Onušiškio parapijos komitetas vien tik su lenkų komitetu.

Palaikymui vidujinės tvarkos ir piliečių apsaugai buvo organizuota milicija, kaip Onušiškio miestelyje, taip ir Dusmenų bažnytkiemy, kurią samdė ir apmokėjo parapijų komitetai. Apginklavimui milicijos ginklus (šautuvus) parapijų komitetai gavo Dusmenų komitetas iš Lietuvių Tautos Tarybos ar iš Lietuvos laikinos Vyriausybės (tikrų žinių nėra), o Onušiškio iš Vilniaus lenkų

[246] LCVA, F. 379, Ap. 2, B. 583, L. 3.

komiteto. 1919 metais sausio mėn. 14 d. Onušiškių miestely ir Dusmenų bažnytkiemy užėmė bolševikai ir sudaro savo komitetą tik Onušiškio miestelyje, į kurio kompentenciją įėjo ir Dusmenų parapijos rajonas. Nuo to laiko parapijų komitetai nustojo veikti. Tais pat metais balandžio mėn. 22 d. Onušiškio miestelį ir valsčių užėmė lenkai ir išbuvo iki 1920 metų liepos mėnesio.

1920 metais liepos mėn. lenkai išvyko iš Onušiškio valsčiaus ir bendrai iš šio krašto. Po lenkų išvykimui tuojaus atvyko Nuovados Viršininkas Juzukonis, kuris sukvietęs Onušiškių gyventojus pravedė rinkimus valsčiaus valdybos paprastu balsavimu. Viršaičiu tapo išrinktas Mečius Stankevičius, sekretorium pasiliko Griškevičius Kazys, tas pats kuris buvo prie lenkų okupacijos. Nuo to laiko organizavimosi valsčiaus įėjo Onušiškio valsčiaus rybosna Onušiškių ir Dusmenų parapijos, bendrai susidarė valsčiaus prieškariniame plote ilgio 30 kilometrų ir pločio 16 kilometrų su apie 10,000 gyventojų.

Apart to 1923 metais panaikinta neitralė zona tapo priskirta prie Onušiškio valsčiaus dalis Valkininkų valsčiaus apie 2000 gyventojų. 1920, 1921, 1922, 1923, 1924 metais dėl lėšų stokos nieko ypatingo valsčiaus valdybos nėra nuveikta. 1925 metais pasitaisius šiek tiek finansinei padėčiai tapo įgyta rašomoji mašinėlė ir įtaisytas telefonas, o 1926 metais tapo atremontuoti Valsčiaus valdybos trobesiai. Pradedant nuo 1920 metų iki 1926 metų keliai buvo taisomi gyventojų be atskiro atlyginimo kaipo natūralė prievolė. Tiltai taipogi buvo taisomi natūraliu būdu ten, kur buvo reikalinga. Kelių taisymas atskirais ūkiais paskirstytas 1924 metais ir nuo to laiko visi gyventojai taisė kelių sklypus kiekvienas savo, bet pagrindinio kelių taisymo nebuvo. Socialės apsaugos ir sveikatos reikalais Valsčiaus valdyba rūpinosi tik tiek, kiek tą prievolę uždėjo Savivaldybių Departamento aplinkraštis Nr. 2043 iš 28-III-23 metų; būtent apmokėjimas už beturčių gydymą. Švietimo srityje 1918–1921 metais nieko nebuvo nuveikta ir jokių išlaidų nebuvo padaryta. Nuo 1921 iki 1926 metų buvo išlaikomos 1922 ir 1924 metais 7 pradžios mokyklos apmokant butą šviesą patarnavimą ir smulkias išlaidas, o 1925 ir 1926 metais dvi mokyklas, taipogi apmokant butą, šviesą, patarnavimą ir smulkias išlaidas.“[247]

Beje, įdomu, kad 1931 m. oficialiai ant valsčiaus blankų valsčiaus pavadinimas dar buvo rašomas „Onušiškio valsčiaus valdyba“, o nuo 1932 m. – „Onuškio valsčiaus savivaldybė“. Visuose Lietuvos valsčiuose pagal 1929 m. įstatymą valsčių valdybos panaikintos, jų funkcijos perduotos viršaičiams. Tačiau Onuškio valsčiaus blankuose kartu su „valdybos“ terminu išnyko ir senasis „Onušiškio“ vardas.

[247] LCVA, F. 379, Ap. 3, B. 10, L. 254.

Semeliškių komitetas

Bene mažiausiai yra žinoma apie Semeliškių savivaldos kūrimąsi, nes valsčius 1919 m. buvo užimtas bolševikų, o 1920 m. – lenkų. Semeliškių komiteto iniciatoriai buvo Bronius Stosiūnas ir kun. daktaras Steponavičius. 1918 metų pabaigoje kliūčių kuriant Semeliškių valsčių iš okupacinės vokiečių valdžios nebuvo. Valsčius lėšų inventoriaus įsigijimui ir raštinės reikmenims gavo iš vietos gyventojų (buvo renkamos aukos pinigais). Be to, beveik visas prieškarinis raštinės inventorius buvo užslėptas pas vietos gyventojus, kurie steigiant valsčių jį sugrąžino.

Įsikūrus Semeliškių valsčiui jo žemės plotas buvo apie 14 000 ha, o gyventojų buvo apie 10 000. Organizuojant Lietuvos kariuomenę valsčiaus valdyboje buvo registruojami visi prikalbintieji stoti savanoriais į kariuomenę, taip pat buvo valsčiaus savivaldybė ir pati rengė paskaitas „apie svarbumą mūsų kariuomenės“ . Buvo pasamdyta policija – 3 žmonės, o ginklai gauti iš vietinių žmonių, kurie turėjo jų užsilikusių „nuo rusų ir vokiečių valdžios“. Semeliškių valsčius nukentėjo nuo bolševikų, kurie buvo užėmę juos 1919 m. ir „žiauriai elgdamiesi su vietiniais gyventojais viską plėšė, ką tik išmanydami“. Be to, 1920 m. nukentėjo nuo lenkų, kurie užėmę Semeliškių valsčių „lietuviams neleido daryti jokių susirinkimų ir sudarytąjį komitetą išvaikė“.

Vykdant savivaldybės privalomuosius darbus pirmąjį dešimtmetį policijos, naujokų ėmimo komisijos ir arešto namų išlaikymui lėšos buvo imamos nuo žemės ir nuo krautuvių; keliai ir tiltai buvo taisomi pačių gyventojų „natūraliu būdu“ (kelių I rūšies buvo 24 kilometrai, II rūšies 32 kilometrai ir III rūšies – 61 kilometrai, kuriuos prižiūrėjo valsčiaus valdyba); ligoninių valsčiuje nebuvo, bet neturtingi ligoniai buvo gydomi valsčiaus lėšomis; prieglaudų valsčiuje taip pat jokių nebuvo, bet apskrities valdybos išlaikomai vaikų prieglaudai Žasliuose buvo duodami javai ir visokie produktai[248].

Vievio komitetas

1918 metų lapkričio mėnesį susikūrė ir Vievio parapijinis komitetas, kurio iniciatoriumi buvo Vievio klebonas kun. Matas Cijūnaitis. Vievio parapijinis komitetas veikė iki 1919 m. sausio mėnesio pradžios, kai Vievio apylinkes okupavo bolševikai ir komiteto veikimas buvo nutrauktas. Vėliau

[248] LCVA, F. 379, Ap. 3, B. 10, L. 249.

iki 1920 metų liepos mėnesio pabaigos Vievio valsčių „laikė savo žinioje ir valdė okupantai bolševikai ir vėliau lenkai“.

1927 m. apibendrinant pirmąjį Vievio valsčiaus dešimtmetį buvo prisiminta, kad tik 1920 metų rugsėjo mėnesį išėjus lenkams, „sulig įsakymo Trakų apskrities viršininko buvo išrinkta Vievio valsčiaus taryba, kuri savo nutarimu išrinko Vievio valsčiaus valdybą. Tuomet Vievio valsčiuje buvo apie 5000 žmonių ir žemės buvo 9000 dešimtinių. Visas žemės mokesnis buvo skiriamas valsčiaus savivaldybės išlaikymui. Dėl tokio sunkaus gyvenimo valsčiaus valdyba vos išlaikė save, gi mokykloms ir kitiems reikalams valsčiaus valdyba nepadėjo. Tiltai ir keliai buvo pataisyti rusų laikais prieš karą, kur valsčiaus valdyba neturėdama lėšų remontą atidėliodavo toliaus. Valsčiaus valdyba savo namo neturėjo, nes karo laiku sudegė. Tokiu būdu valsčiaus valdyba sau butą pasiėmė iš pradžios mokyklos, kur išgyveno iki šiam laikui. 1923 metais liepos mėnesyje prisidėjo prie Vievio valsčiaus neitralinės zonos gyventojai ir tokiu būdu valsčiuje padaugėjo gyventojų ir žemės, taigi dabartiniu laiku Vievio valsčiuje yra 12 928 ha žemės ir 7069 žmonės. Dabartiniu laiku Vievio valsčiaus valdyba baigia jau statytis nuosavą namą ir pamažu skolas išmoka.“[249]

Žaslių komitetas

1918 m. lapkričio mėnesį susirinkimas dėl savivaldybės sukūrimo įvyko ir Žasliuose. Bolševikuojantieji susirinkime neleido kitiems kalbėti, išskyrus jo iniciatoriui Žaslių klebonui kun. Antanui Pakščiui. 1918 m. gruodžio mėnesį iš Žaslių pasitraukė iki tol trejus metus čia viešpatavę vokiečių kareiviai, o metų pabaigoje iš Rytų Žaslius pasiekė bolševikų daliniai, kurie čia išsilaikė net iki 1919 m. balandžio mėnesio.

Po sėkmingo Lietuvos kariuomenės puolimo ir mūšių prie Žaslių geležinkelio stoties išstūmus bolševikus išrinktas naujas Žaslių valsčiaus komitetas. Komiteto pirmininku tapo Stasys Dervinskas, sekretoriumi Edvardas Sabonis, raštininku Bolius Aleksandravičius. Komitetas buvo neoficialus ir dirbo be atlygio. Gegužės mėnesį išrinktas oficialus komitetas, jo vadovu vėl išrinktas S. Dervinskas. Kadangi jis nemokėjo lietuviškai, rudenį komitetas vėl buvo perrenkamas. Šį kartą pirmininku tapo Stasys Kurgonas, kasininku Mykolas Steikūnas, o sekretoriumi Edvardas Sabonis.

Žaslių valsčiaus teritorija buvo viena didžiausių Lietuvoje – Jonavos pusėje siekė ne tik Lomenos upę, bet ir Ruklos apylinkes. 1920 m. sausio 16 d.

---

[249] LCVA, F. 379, Ap. 3, B. 10, L. 253.

buvo išrinkta nauja Žaslių valsčiaus taryba (pirmininku tapo Mykolas Petkevičius) ir valdyba, viršaičiu išrinktas Jonas Bičkauskas, viršaičio padėjėju Juozas Pupalaigis, o kasininku Petras Markevičius[250].

Pastarieji rinkimai Žasliuose įvyko praėjus vos mėnesiui nuo prieš tai vykusių planuotų rinkimų. Mat žaslietis Ch. L. Šapiro dėl jų pasiskundė savivaldybių departamentui, o departamentas 1920 m. sausio 15 d. nurodė Trakų apskrities viršininkui skundą ištirti ir jei pasirodys, kad skundas teisingas – paskirti Žasliuose naujus rinkimus[251]. Taigi, rinkimams pasiruošti tais laikais nebuvo skiriama jokio laiko, nes Žasliuose jie įvyko jau kitą dieną po to, kai apskrities viršininkas gavo nurodymą ištirti situaciją Žasliuose.

1927 m. prisimenant pirmojo dešimtmečio valsčiaus istoriją buvo rašoma: „1918 m. lapkričio mėn. sulig klebono Antano Pakščio buvo sukviestas susirinkimas – mitingas Žaslių miestelyje, susirinkimą atidengė klebonas Pakštys, bet netikėtai ant to susirinkimo atsirado grįžtant iš Vilniaus Steponas Kairys. Turbūt buvo kviestas nuo grupės soc. demok., kuris savo kalboj patarė žmonėms organizuotis. Tame susirinkime dalyvavo Gegužinės bažnyčios klebonas Juozas Bučys ir Vincas Kurgonas ūkininkas iš Liauriškių vienk. Jie norėjo kalbėti, bet jiems neleido susirinkusieji, daugiausia ardė susirinkimą piliečiai grįžusieji iš Rosijos, užsikrėtusieji bolševizmu ir komunizmu. Leista buvo kalbėti tik Žaslių klebonui kun. Antanui Pakščiui, kaipo iniciatoriui, kuris savo kalboj aiškino žmonėms, kad reikia saugoti valstybės turtą, ypač miškus. Po tam susirinkimui buvo dar susirinkimai, bet buvo kliudyti per minėtus piliečius grįžusius iš Rosijos, jiems laukiant bolševikų. 1918 m. gruodžio mėn. vokiečiai išėjo iš Žaslių valsčiaus, pasiliko tik atskiros vokiečių kariuomenės grupės dėl galutino likvidavimo savo reikalams <...> laikotarpis, kad nebuvo jokios valdžios. Tais pačiais metais užėjo bolševikai. Būnant bolševikams Žasliuose, buvo išrinktas bolševikų komitetas, į kurį buvo išrinkti miesčionys ir žydai, kaimo žmonės tame komitete nedalyvavo. 1919 m. balandžio mėn. bolševikai išėjo, ant greitųjų buvo sudaryta Žaslių valsčiaus komitetas, bet iš Žaslių miestelio gyventojų, pirmininku komiteto buvo Stasys Dervinskas, sekretorius Edvardas Sabonis ir raštininkas Bolius Aleksandravičius. Komitetas tarnavo be atlyginimo ir neoficialiai. 1919 m. gegužės mėn. atvyko į Žaslius valdininkas Batoras iš apskrities ir patarė sutvarkyti ir išrinkti oficialų komitetą. Buvo sukviesti iš apylinkės žmonės ir vėl tapo išrinktas pirmininku Stasys Dervinskas.

[250] LCVA, F. 379, Ap. 2, B. 1775, L. 18.
[251] LCVA, F. 379, Ap. 2, B. 180, L. 5.

Praslinkus laikui Kaišiadorių komendantas Dervinsku buvo neužganėdintas, kad jis nemokėjo lietuvių kalbos ir vėl tais pačiais metais rudens metu sukviestas platesnis susirinkimas ir tapo išrinkta komiteto valdyba, pirmininku Stasys Kurgonas, kasininku Mykolas Steikūnas ir sekretorius Edvardas Sabonis. Naujas komitetas perėmė nuo pirmo komiteto produktus ir atskaitomybes. Produktus pirmas komitetas gavo iš Ministerijos paskolon ir pardavinėjo žmonėms su mažu uždarbiu, iš šitų lėšų pirkinėjo raštinės reikmenis. Inventorius buvo atsilikęs nuo vokiečių okupacinės valdžios. Valsčiaus plotas buvo nuo Jonavos valsčiaus rūbežio iki Vievio ir Kazokiškių miestelio, t. y. iki lenkų demarklinijos, su skaičiu gyventojų apie 20 tūkstančių žmonių. Valsčius yra nukentėjęs nuo okupacinės bolševikų valdžios. Žydai, lenkai ir rusai geru noru organizuojantis valsčiui neprisidėjo. 1920 metais sausio mėn. 16 d. buvo išrinkta valsčiaus taryba, pirmininku tarpe išrinktas Mykolas Petkevičius, tą pačią dieną buvo išrinkta ir Žaslių valsč. valdyba. Viršaičiu tapo išrinktas Jonas Bičkauskas, viršaičio padėjėju Juozas Pupalaigis ir kasininku Petras Markevičius.“[252]

Žiežmarių komitetas

1918 m. gruodžio 30 d. Kaišiadorių apskrities komiteto pirmininkas K. Markūnas gavo iš Vidaus reikalų ministerijos 10 000 markių. Iš tų pinigų 500 rublių jis perdavė Žiežmarių komiteto organizaciniams reikalams. Be to, jis negatyviai atsiliepė ir apie B. Šalkauskio veiklą, kuris buvo aktyvus Žiežmarių komiteto veikėjas, taip pat Žiežmarių atstovas apskrities komitete („Prie progos priminsiu apie kitus Kaišedorių valdininkus kaip tai Mongirdą ir Martinaitį, kurie ničnieku geriau neatsižimejo kaip ir Šalkauskas, o gal ir daugiau sutrukdė darbe“)[253].

1919 m. vasario 1 d. Žiežmarių parapijinis komitetas kreipiasi į Lietuvos Tarybos pirmininką („Tarybos Pirminįka Kaunie“) ir praneša, kad į konferenciją Kaune sausio 7 d. siųstas delegatas – buvęs Žiežmarių parapinio komiteto pirmininkas Boleslovas Šalkauskas iš Kauno visai negrįžo, o „eina gandas jog Šalkauskas pajemies pinigus iš Tarybos ant išmokeima vietos ir apskrytes milicijai, kaipo vyršynikas apskrites milicijos, šiomi prašome pranešti, ar buvo Šalkauskas Konferencijoi ir ar paėmia pinigu, kiek ir kada. Toliau mialdžiam jam avansu nieduoti, nies is yra išmestas nuog musu Komiteto, ir nuog Višynika milicijos.“ Pasirašė už pirmininką Venskus, o

[252] LCVA, F. 379, Ap. 3, B. 10, L. 253.
[253] LCVA, F. 379, Ap. 2, B. 18, L. 12.

sekretoriumi – N. Batoras[254]. Napoleonas Batoras vėliau keletą metų buvo Žiežmarių milicijos vadu (nuo 1924 m. – policijos).

Apibendrindami pirmojo dešimtmečio veiklą žiežmariečiai pateikė tokią komiteto istorijos santrauką: „1918 metais paskelbus Lietuvos Valstybės Tarybai apie Lietuvos nepriklausomybę bažnyčios iniciatyva Žiežmarių klebono kun. Balčiūno Juozo buvo pakviesti pasitarti keli lietuviai dėlei sukūrimo Žiežmarių valsčiuje parapijos komiteto. Pasitarime dalyvavo: Vincas Venskus, Napoleonas Batoras, Kudzinevičius Domas ir Kukta Antanas, kurie apsvarstė būdą pravesti rinkimus Žiežmarių valsčiaus parapijos komiteto. 1918 m. lapkričio mėn. [diena neįskaitoma] buvo sukviesta Žiežmarių apylinkės visuomenė Žiežmariuose, kuri pusiau slaptu balsavimu išrinko komitetą iš šių asmenų: 1) Šalkauską Bolių, 2) Venskų Vincą, 3) Kudzinevičių Domą, 4) Batorą Napoleoną, 5) Blažį Juozą ir 6) Šeiferį Abromą.

Nuo tos pat dienos išrinktas komitetas pasiskirstė pareigomis ir pradėjo veikti savo lėšomis įsigijo inventorių raštinei ir kitą reikiamą šiai įstaigai medžiagą. Pradėjus darbą šiam komitetui, atsirado kliūtys iš šalies sulenkėjusių Žiežmarių apylinkės, miestelėnų ir atvykusių iš kitų apylinkių. Jų pastangomis buvo tveriamas greta šio kitas komitetas, kuris padedant vokiečiams buvo likviduotas. Žiežmarių valsčiaus komitetas organizavo miliciją iš keturių asmenų ir ją užlaikė savo lėšomis. Milicijos tvarkymas buvo pavestas komiteto nariui Napoleonui Batorui. Iš surinktų aukų komitetas turėjo įsteigęs užlaikomą savo žinioje arešto namą. Komiteto narys Blažys Juozas paskirtas saugoti valstybinius miškus nuo savavališko kirtimo. Buvo sudarytas trečiųjų teismas, pirmininkaujant Kudzinevičiui Domui, kuris teismo posėdžiuose priiminėjo po du narius iš ginčijamų šalių paskirtus spręsti kilusiems nesusipratimams ir ginčams tarpe piliečių. Pradžioje savo veikimo komitetas nežymioms išlaidoms padengti davė savo ir kitų laisvai paaukavusių lėšas, gi plečiantis tolimesniam darbui buvo daromos rinkliavos. Pirmuoju iš svarbesnių darbų komiteto buvo renkama produktai (maistas) iš daugiau pasiturinčių ūkininkų ir šelpiama biednuomenė šios apylinkės. Sveikatos reikalais buvo rūpinamasi pašalpoms pinigais už gydymą beturčių. Kovai su gaisrais Žiežmarių miestelyje komiteto pastangomis buvo suorganizuota gaisrininkų komanda. Komiteto lėšomis užlaikoma milicija dėjo visas pastangas užkirst kelią įvairiems spekuliantams, iš kurių prekės buvo konfiskuojamos komiteto naudai. 1919 metų pradžioje komiteto rūpesniu buvo surašyti valsčiaus ūkininkai ir jų valdomieji žemės plotai sulig jų ir jų kaimų parodymų ir vėliau buvo pradėta rinkti žemės mokesčiai. Buvo

[254] LCVA, F. 379, Ap. 2, B. 18, L. 14.

paskirta komisija surinkti žinias apie padarytus nuostolius karo laiku, kurie surašė ir įkainavo nuostolius keturiolikos milijonų vokiečių markių sumai. Tais pačiais metais esant sunkiai ekonominei biednuomenės padėčiai komiteto rūpesčiu Žiežmarių miestelyje buvo įsteigta virtuvė ir duodama maisto po du kart per dieną badaujantiems vaikams ir suaugusiems, kurių buvo maitinama į dieną vidutiniai apie 150 asmenų. Lietuvos Vyriausybei paskyrus miškų urėdą Kaišiadoryse 1919 m. šiame valsčiuje buvo išrinkta miškų komisija iš trijų asmenų parduoti miško medžiagai piliečių nukentėjusių nuo karo atsistatymo ir kitiems reikalams. Ta gi komisija prisilaikant duotųjų urėdo nurodymų skirstė miško medžiagos kiekį gyventojams prisilaikant jų reikalavimams statybai. To pat komiteto sulig galimumo buvo rūpinamasi pradžios mokykla sušelpti kuru, šviesa ir mokslo priemonėmis. Žiežmarių miestelyje buvo pastatytas rusų laikais namas Žiežmarių pradžios mokyklai, kuriame mokinosi virš 150 mokinių keturiais skyriais. Valsčiaus komitetas matydamas tokį skaičių mokinių ir taip pažengusių pirmyn rado gyvą reikalą prašyti Švietimo ministerijos įsteigti Žiežmarių miestelyje aukštesnę mokyklą, būtent, progimnaziją Žiežmarių miestelyje statant sąlygas, kad šiai progimnazijai rastųsi nors laikinai šiame miestelyje tinkamas butas. Valsčiaus komitetas nusprendė esamą Žiežmarių miestelyje valsčiaus pradžios mokyklos namą atremontuoti ir atiduoti Švietimo ministerijos žinion progimnazijos mokyklai įsteigti. Perdavus Švietimo ministerijai Žiežmarių pradžios mokyklos namą iki šiam laikui Žiežmariuose su mokinių vidutinių skaičium 80 (nors mokslo metų vaikų yra apie 400) mokinasi valsčiaus savivaldybės samdomuose mažai tetinkamuose mokyklai mažuose butuose, kuriems nusamdyti šiai savivaldybei atsieina 4000 litų metams. Laike įsikūrimo Žiežmarių valsčiaus komiteto Žiežmarių valsčiuje gyventojų skaitėsi 10 700 asmenų ir 12 075 deš. žemės.“[255]

Rumšiškių komitetas

Gretimoje Kauno apskrityje 1918 m. lapkričio pabaigoje kūrėsi ir Rumšiškių komitetas. Rumšiškes žinojo daugelis politiškai ir ekonomiškai aktyvesnių Trakų apskrities gyventojų, nes pro juos vykdavo į laikinąją sostinę – Kauną.

Rumšiškių komiteto iniciatorius buvo kun. Irtmanas. Išrinktasis komitetas pavadintas „Rumšiškių parapijinis komitetas“. Vietinei milicijai iš „Kauno Lietuvių Valdžios“ gavo 4 arklius, balnus ir 8 kariškus šautuvus.

[255] LCVA, F. 379, Ap. 3, B. 10, L. 244.

Vokiečių valdžia kurį laiką su vietine milicija veikė kartu, paskui prieš išsikraustant ėmė savivaliauti, pusdykiai pardavinėjo miškus, gabeno visokį turtą, ėmė priešintis vietinei apsauga ir komitetui.

Pasitraukdami iš apylinkių vokiečiai 1918 m. gruodžio 12 d. pardavė komitetui javų 2961 pūdą ir raštinės reikmenų, sumoje už 16 815 markių. Šią sumą sumokėjo komiteto nariai savo pinigais ir ją užpajamavo valsčiaus kasoje „kaipo paskolą besikuriančiai savivaldybei“. 1919 m. sausio mėnesį vokiečiai apleido Rumšiškių valsčių. Iš vokiečių pirktus javus komitetas išpardavė vietinei varguomenei ir ūkininkams sėklai. Iš pajamų buvo grąžintos skolos, išlaikomas komitetas ir 1918 m. komiteto įsteigta prieglauda.

1919 m. sausio 27 d. išrinktas valsčiaus viršaitis, pavaduotojas, iždininkas ir vykdomasis komitetas iš 5 asmenų. Valsčiaus valdyba pasigamino antspaudą, gavo iš apskrities centro instrukcijas ir „tęsė darbą jau niekam nekliudant“. Valsčiaus plotas nuo pat pradžių nustatytas 45 kaimai ir vienkiemiai ir ilgą laiką nesikeitė[256].

Platesnę Rumšiškių valsčiaus susikūrimo apžvalgą 1932 m. „Savivaldybėje“ paskelbė Jurgis Tamulaitis. Jis rašė, kad valsčius įkurtas dar rusų laikais, bet kada – nežinia, to nežino nė vietos seni žmonės ir jokio archyvo iš tų laikų neliko.

1918 metų lapkričio pabaigoje, dar tebesant vokiečių valdžiai, susipratusių vietos lietuvių sumanyta atgaivinti senąjį Rumšiškių valsčių. Iniciatoriai buvo: kun. Stasys Irtmanas (1932 m. buvo Raudondvario klebonu), Simonas Zareckas (iš Dovainonių I k.), Dominykas Valiūnas (taip pat iš Dovainonių I k., o 1932 m. buvo Jonavos valsčiaus sekretoriumi), Bernardas Žukauskas (iš Rumšiškių miestelio), Apolinaras Leonavičius (iš Dambravos vienk.), Matas Meilutis (iš Pamierių k.), Vincas Aleksandravičius (iš Karčiupių k.).

Kaip rašė autorius – „šie vyrai naktimis vaikščiojo po kaimus, kviesdami parapijonis susirinkti ir išrinkti parapijos komitetą“. Pirmasis susirinkimas įvyko klebonijoje gruodžio mėn. pradžioje, dalyvaujant labai daug žmonių, kur išrinktas komitetas iš pačių iniciatorių tarpo:

„Komitetas tuojau pasiskirstė pareigas, būtent: vieni imasi prižiūrėti mišką ir kitą valstybinį turtą, kad okupantų nebūtų naikinamas, kiti rūpinas kelių taisymu, švietimo reikalais ir seka vokiečių savavališkumus, kurie dažnai pasitaikydavo. – 1918 m. gruodžio mėn., energingai prisidedant Leliušių k. gyventojai Vitkauskienei-Puraitei (mokytojai), komitetas įsteigė dvi pradž. mokyklas miestely. Vėliau k-tas įsteigė laikiną varguomenės prie-

[256] LCVA, F. 379, Ap. 3, B. 10, L. 104.

glaudą, suorganizavo piliečių apsaugą – miliciją iš penkių žmonių nuolatinių ir 5 atsarginių.

Tam iš Kauno buvo gauta arklių, balnų, 8 šautuvai ir šovinių. Komitetas, ypač jo narys B. Žukauskas, daug pasidarbavo, apsaugodamas nuo vokiečių mišką, valdžios namus ir surekvizuotus gyvulius bei javus. Tuo reikalu k-tas kreipėsi net aukštesnėn vokiečių valdžion Kaune su protestais. Dėl to 1918 m. gruodžio mėn. 27 dieną vokiečių amtsforšteris buvo priverstas iš Rumšiškės išsinešdinti ir komitetui perduoti javų sandėlius su 2,961 pūdu įvairių javų ir raštinės inventorių, viso už 26,816 vokiečių markių. Šitą sumą vokiečiams sumokėjo k-to nariai savo pinigais ir užpajamavo valsčiaus kason, kaip gautą valsčiui paskolą.

Javus komitetas išpardavė ūkininkams sėklai ir miestelėnams duonai.

Iš gautų pajamų buvo grąžinta skola, išlaikoma raštinė ir šelpiama įsteigtoji prieglauda.

1919 m. sausio mėn. 27 dieną, dalyvaujant 186 parapijiečiams, buvo išrinktas pirmas valsčiaus viršaitis, Uloza Stasys, jam pavaduotojas Aleksandravičius Vincas (iniciatoris dalyvis), iždininkas ir vykdomasis komitetas (taryba) iš 5 žmonių, į kurį pateko: Jurgis Mikalauskas, Apolinaras Leonavičius, Vincas Makarevičius, Stančiauskas ir Faivelis Perkus. Į apskrities seimelį (tada taip vadino) buvo išrinktas iniciatorius Domininkas Valiūnas.

Tada parapijos k-tas savo darbus perdavė naujai valsčiaus savivaldybei. Jau valsčiaus vykdomojo komiteto (tarybos) nutarimu, plotas buvo padalintas į 5, o vėliau į 28 seniūnijas, kurias sudarė 45 vietovės (kaimai ir vienkiem.).

Gretimas, dabartinis Pažaislio valsčius 1919 metais susidarė iš buvusio rusų laikais Rumšiškės valsčiaus ploto.

Negana to, kad pirmi šio valsčiaus kūrėjai turėjo daug vargo, jį steigdami ir atsikratydami vokiečių amtsforštėrio, bet čia Pamierio k. apylinkėje, pradėjo sukti lizdą lenkų kariuomenės organizacija „Peowiakai“ – šie pradėjo ardyti nusistatytą tvarką ir ramybę, skleisti savo darbą. Tačiau, susižinojus su Kaunu ir vietos milicijai padedant šis buvo sulaikytas. Kai kurie tos organizacijos nariai paspruko ir dabar gyvena Lenkijoje.

Jau dirbant valsčiaus valdybai, darbas ėjo gan sklandžiai ir toliau, iki 1921 m. pradžios.

Tuo metu išleistų rinkimų įstatymu buvo išrinkta valsčiaus pirmoji taryba iš 18 žmonių. Prisidėjus daugiau žmonių, atsirado įvairių nuomonių ir politikų, kas kenkė tolesniam savivaldybės darbui.

Jau 1923–24 metais įsimaišo į tarybą kauniškių gyventojų, būtent: p. p.

Cezaris Petrauskas ir Mykolas Šliževičius (? Red.) (valsčiuje niekados negyvenę). Taryboje atsirado politikavimas ir valsčius pradėjo smukti, prisidarydamas apie 15.000 litų skolos. Nes būdavo taip: jei keletas užsispirdavo pastatyti ant savo, nubalsuodavo tvarkingus žmones, ir viršaitis priverstas būdavo daryti išlaidas tam, ko nebuvo sąmatoje, o paskui metų gale numatytiems reikalams (pav., mokykloms) nebūdavo iš kur lėšų gauti, atsirasdavo skola. Taip vargta iki 1926 m. gruodžio mėn. 17 dienos perversmo. Nuo to laiko savivaldybininkai buvo sudrausti nuo politikavimo, įvesta gera tvarka ir drausmė ir šis valsčius pradėjo lįsti iš skolų, kurių dabar turi apie 8000 lit.

Išėjus naujam saviv. įstatymui, šis valsčius paskirstytas į 7 seniūnijas, išrinkta tiek pat tarybos atstovų ir šiuo metu darbas atliekamas sklandžiai ir reikia tikėtis, kad valsčius savo skolas artimiausiu laiku išmokės.

Valsčius turi savo namą, kuriame yra raštinė, daboklės ir valsč. tarnautojai. Savivaldybės turtas siekia per 20000 lit. Raštinėje turi rašomą mašinėlę, pinigams gelež. spintą, tinkamą archyvui spintą ir kitus reikiamus baldus.“

Privalomas mokslas Rumšiškių valsčiuje įvestas 1928 m. gegužės mėn. 1 d. 1932 m. valsčiuje buvo 8 pradžios mokyklos, iš kurių keturios – po du komplektus ir keturios – po vieną. Trys mokyklos su 4 komplektais turėjo nuosavas patalpas. 1932 m. Rumšiškių miestelyje buvo statoma nauja mokykla, pritaikyta trims komplektams ir amato mokymo klasei. Savo žemės turėjo penkios mokyklos.

Autoriaus nuomone, susisiekimas valsčiuje buvo sutvarkytas neblogai, nes daugiau buvo I ir II rūšies kelių. Naujai nutiesti keliai menkiau žvyruoti, nes žvyrą reikėjo vežti iš Nemuno pakraščių apie 13 kilometrų. Nuo miestelio ligi Pravieniškių geležinkelio stoties ėjo I rūšies vieškelis. Iki Kauno buvo 25 kilometrai, ten vedė I rūšies vieškelis.

1932 m. miestelyje buvo tikimasi turėti elektrą, nes vyko derybos su Kauno rajoninių elektros stočių bendrove.

Valsčiaus ribose buvo 7461 ha žemės ir apie 6000 ha valdiško miško. Žemė daugiausia III rūšies, pramonės įstaigų nebuvo. Vienintelės pajamos buvo iš žemės mokesčio ir prekybos įstaigų. „Mokesčius gyventojai moka, galima pasakyti, laiku.“

Straipsnio autorius džiaugiasi prie pat miestelio esančiu kalnu, apaugusiu gražiu pušynu, kuris „puošiąs miestelio apylinkę ir teikiąs vasarotojams daug poilsio ir gaivinančio oro“. Be to, apylinkėse buvo piliakalnis Lašinių kaime ir „senovės laikų kapai“ Guronių miške ir Nemuno pakrantėje. Miestelyje buvo medinė „gal prieš 300 m. statyta bažnyčia“ ir „šiaip miestelis ir jo apylinkės turi gražią išvaizdą ir sutraukia nemaža svečių – vasarotojų“.

Rumšiškių miestelyje 1932 m. buvo 1050 gyventojų, valsčiuje – apie 6000 gyventojų, buvo kooperatyvas, smulk. kredito draugija ir „keletas tautiškų organizacijų“. Anot autoriaus, labiausiai buvo pageidautinos įstaigos – veterinarijos, akušerijos punktai, susirinkimams salė, knygynas, taip pat kad būtų baigtas ūkininkų skirstymas į vienkiemius ir nusausinti žemesni laukai[257].

1919 M. GRUODŽIO MĖNESIO RINKIMAI

1919 m. gruodžio 19 d. apskrities komiteto pirmininkas Izidorius Račkus informuoja Savivaldybių įstaigų departamentą, kad „Kaišedorių ir Žiežmarių Savivaldybės organų rinkimu jau yra atlikti 14 dieną, o Žaslių, Kruonių, Darsūniškių ir Kietaviškių turi įvykti 21 gruodžio š. m.“

Galiausiai 1920 m. vasario 7 d. Trakų apskrities viršininkas B. Stosiūnas rašo savivaldybių departamentui, kad apskrityje jis visuose valsčiuose sušaukė pirmutinius naujai išrinktų valsčiaus tarybų susirinkimus, tik Darsūniškyje ne, nes šis nėra tinkamai susitvarkęs. „Trakų apskrities piliečiai rinkimuose buvo gana užinteresuoti, rinkimuose dalyvavo apie 90 proc. pilnateisių piliečių ir rinkimai ėjo sklandžiai.“[258]

Matyt tam įtakos turėjo ir 1919 m. gruodžio 13 d. VRM savivaldybių departamento įsakymas, kad „visos svaiginamųjų gėralų įstaigos rinkimų į Savivaldybės įstaigas dienuose turi būti uždarytos per ištisą dieną“. Nesilaikiusiems šio įsakymo grėsė bauda iki 3000 auksinų[259].

Matyti, kad 1919–1920 metais savivaldybių tarybų ir valdybų nariai buvo gana dažnai perrenkami, nes 1920 m. gruodžio 4 d. Trakų apskrities valdyba artėjant metų pabaigai klausia departamento – ar bus šiais metais apskrities savivaldybių perrinkimai?[260]

Dažni savivaldybių perrinkimai, nenusistovėjusi tvarka, funkcijos – todėl tarp atskirų valsčių matėsi akivaizdūs skirtumai. Todėl netgi Spaudos biuras 1919 m. rugsėjo 1 d. rašydamas apie savivaldybes (kad dar nėra instrukcijų dėl valsčių komitetų ir atskirų valsčių skirtumai baisūs) pastebėjo: „Atvažiavus iš vieno į kitą, rodos, kad iš Aigipto patekai į Norvegų kraštą. Vienur viršaičiai, kitur komitetų pirmininkai, dar kitur visi

---

257 Tamulaitis J. „Rumšiškės valsčius (Kauno apskr.)“ // Savivaldybė, 1932, nr. 2, p. 28–29.
258 LCVA, F. 379, Ap. 2, B. 180, L. 11, 14.
259 LCVA, F. 379, Ap. 2, B. 208, L. 66.
260 LCVA, F. 379, Ap. 2, B. 180, L. 106.

5 komiteto asmenys eina pirmininkų pareigas: šiandie Jonas, ryt Baltrus ir t. t.“[261]

Nežiūrint aplinkraščių ir kitų išaiškinimų pasitaikydavo, kad valsčių savivaldybės nežinojo kur kreiptis dėl jų sprendžiamų reikalų. Arba gerai žinojo, kad Kaišiadoryse veikiančiose apskrities įstaigose nesulauks paramos ir todėl rašydavo tiesiai į sostinę. Savivaldybių darbo ir socialės apsaugos ministerija 1921 m. vasario 7 d rašo Trakų apskrities valdybai, kad gavo Kaišiadorių valsčiaus valdybos raštą ir prašo jai paaiškinti, kad „valsčiaus Valdybos visais savo reikalais privalo kreiptis į Apskrities Valdybą.“[262]

Vasario 16-osis minėjimas prie Kaišiadorių geležinkelio stoties 1920 m. Mitingo dalyviai (geležinkelio, miškų urėdijos tarnautojai, šauliai, žydų bendruomenės atstovai ir kiti) laiko šūkius, išreiškiančius paramą Lietuvos nepriklausomybei ir raginančius ją ginti („Tautieti, atbuski! Tautieti, į kovą už laisvę brangios Lietuvos !!!“, „Tegyvuoja Nepriklausoma Lietuva“ ir kitus). LCVA.

261 LCVA, F. 379, Ap. 2, B. 208, L. 125.
262 LCVA, F. 379, Ap. 2, B. 364, L. 8.

Vasario 16-osis minėjimas Kaišiadoryse. 1920 m. Dešinėje stovi pučiamųjų orkestras. LCVA.

Vasario 16-osis šventinė demonstracija Kaišiadoryse. 1920 m. Greičiausiai eisena užfiksuota praeinanti po geležinkelio tiltu ties Lomena ir kylanti į kalnelį, vedantį link geležinkelio stoties. LCVA.

Pokario suirutė ir kiti naujosios Lietuvos sunkumai

Valsčių savivaldybių finansinės galimybės iš esmės priklausė nuo vietoje surenkamų mokesčių, pirmiausia – valstiečių mokamų žemės mokesčių. Vykstant karui karinė ir civilinė administracija kaip būtinąją priemonę naudojo ir prievartines gyvulių bei produktų rekvizicijas, taip pat gyventojų siuntimą įvairioms prievolėms atlikti, pavyzdžiui, su savo arkliais vykti vežioti kariuomenės ar valstybės tarnautojų reikmėms.

Lietuvos, kaip naujos demokratinės valstybės, administracinės ir kitos institucijos formavosi ne vienerius metus. Keletą metų išliko ir senoji finansinė sistema. 1919 m. vokiškos ostmarkės buvo pavadintos auksinais, o šimtoji jo dalis pfeningas – skatiku. Iki lietuviškų pinigų įvedimo kainos buvo labai nestabilios, sparčiai augo, o litai įvesti 1922 m. spalio 1 d.

Tebegaliojo ir buvusios okupacinės vokiečių valdžios išduoti asmens dokumentai – Ober Osto pasai. Palaipsniui per 1921 metus įvesta metrinė matavimo sistema. Taip vietoje dešimtinių žemės plotas imtas matuoti hektarais, ilgis vietoje sieksnių – metrais, atstumas vietoje varstų – kilometrais, svoris vietoje svarų ir pūdų – kilogramais ir t. t. Kvortas į litrus pakeisti nurodė 1921 m. pabaigoje Trakų apskrities svaiginamųjų gėrimų gamintojams ir pardavėjams paskelbtas gruodžio 21 dienos įstatymas: „Nuo 1922 m. sausio 1 d. degtinę, alų ir vaisvynius pardavinėti išgertinai vien Matų, Saikų ir Svarstyklių Rūmų patikrintuose ir įspaustuose induose. To nedarantys bus baudžiami ligi 5000 auks. pinigais arba areštu ligi 1 mėnesio.“[263]

Padėtis Kaišiadorių regione keletą metų išliko nestabili. Kaišiadorių apylinkėse vykstant nepriklausomybės kovoms ir atsidūrus zonoje, dėl kurios Lietuva pakaitomis kovojo tai su bolševikinės Rusijos, tai su Lenkijos kariuomenėmis, sunkumai krito ne tik ant fronte kariaujančių kareivių, bet ir kiekvieno eilinio gyventojo pečių.

Tad nieko keisto, kad vietiniai gyventojai bandė išgyventi ir draudžiamais būdais, pavyzdžiui, bandydami pravežti maisto produktus į Vilniaus pusę, kur labiausiai trūko maisto, todėl ir jo kainos buvo didesnės. Tačiau kadangi šią teritoriją kontroliavo Lenkijos kariuomenė, maisto produktai tapo strategine preke, kurios gabenimas į Vilnių prilygo priešų ekonominiam palaikymui. Savo ruožtu išvežant produktus – imdavo jo trūkti vietoje. Tad netgi 1921 m. rudenį Trakų (Kaišiadorių) apskrities viršininkas

[263] LCVA, F. 1539, Ap. 1, B. 1, L. 535–536.

prašė apskrities valdybos imtis skubių priemonių stabdant maisto produktų išgabenimą, „kad išvengus maisto nepritekliaus Trakų apskrityje, kad sustabdžius nepaprastą kainų kilimą ir kad išvengus galimų kilti nesusipratimų su vargingesniais gyventojais, kurie jau ima bruzdėti“[264]. Tuo pat metu apskrities komendantas paskelbė draudimą „dirbtinai kelti būtiniausių prekių kainas ir spekuliuoti nuslepiant prekes“[265].

Taip pat galime matyti, kad „lietuviškoji“ Trakų apskritis 1918–1920 m. dar nekontroliavo situacijos Vievio, Semeliškių, Aukštadvario ir Onuškio valsčiuose.

1920 m. rugpjūčio 14 d. apskrities valdyba prašo departamento atsiųsti 20 knygučių „Savivaldybių įstatymai“, nes jų reikia „naujoms valsčių valdyboms, paliuosuotoms nuo lenkų“, o po poros savaičių – dar 12 pavyzdžių pakelės iškaboms, kurių reikia „valsčiams paliuosuotiems nuo lenkų okupacijos“[266]. Pateiktame pavyzdyje – lentelė, kurioje per vidurį viršuje – herbas su Vyčiu, o žemiau nurodyta apskritis, valsčius ir kaimas.

Kai kurios fronto linijoje tarp Lietuvos ir Lenkijos buvusios teritorijos pereidavo tai vienai, tai kitai pusei. 1920 m. rudenį Lentvario ir Valkininkų valsčiai vėl perėjo Lenkijos kontroliuojamai pusei. 1920 m. spalio 30 d. Trakų apskrities valdyba savivaldybių departamento prašo paskolinti 1100 auksinų, kad galėtų sumokėti Lentvario („Lendvaravos“) valsčiaus valdybos raštvedžiui Antanui Stankevičiui, „kaip laikinai pasitraukusiam nuo lenkų“. Jo alga už 1920 m. rugpjūčio 15 – spalio 10 d. laikotarpio darbą buvo po 600 auksinų mėnesiui.

Spalio 30 d. apskrities valdyba vėl prašo departamento paskolinti dar 3600 auksinų, kad galėtų sumokėti algas buvusiam Valkininkų viršaičiui A. Tomkevičiui ir raštvedžiui Jonui Dambrauskui už laikotarpį nuo liepos 23 d. iki spalio 23 d. Šis valsčius visą laiką buvo pafrontėje, todėl jokių mokesčių uždėti gyventojams negalėjo, o valsčiaus viršaitis ir raštvedys darbavosi ne tik raštinėje, bet ir „šaulių būrius tvėrė, L. gynimo komitetus ir visokiais būdais padeda Lietuvos atvadavimui“. Spalio mėnesį Valkininkų valsčiaus valdyba pasitraukė į Onuškį ir nors viršaičio raštas buvo su Valkininkų valsčiaus antspaudais – rašto rašymo vieta nurodytas Onuškis.

Tam, kad sumokėtų algas Lentvario ir Valkininkų valsčių tarnautojams – Trakų apskrities valdyba rūpinosi paskola, nors pati tuo laiku negalėjo išsimokėti algų „jau trečias mėnuo“. Departamentas paskolos nedavė,

---

264 Ten pat, L. 454.
265 Ten pat, L. 415.
266 LCVA, F. 379, Ap. 2, B. 180, L. 69, 80.

mat „tuo reikalu privalo rūpintis pati savivaldybė“. Anot jo – „tik didesniam reikalui ištikus, pristatant motyvus, prašyti paskolos iš Iždo“[267]. Taigi, atlyginimo tarnautojams klausimas (netgi dirbantiems fronto sąlygomis) valstybės kūrimosi pradžioje tebuvo „mažas reikalas“.

Porą metų valsčių savivaldybės dirbo sunkiomis sąlygomis dėl karo veiksmų, finansinių nepriteklių, pokarinės suirutės. Pradinis savivaldybių kūrimo entuziazmas slūgo. Pavyzdžiui, 1920 m. Trakų apskrities valdyba prašė Savivaldybių departamento „parėdymo kaip galima greičiau užmokėti valsčiams algas, o jei ne, tai nurodyt kaip su jais pasielgt, nes visų valsčių tarnautojai atsisako toliau be užmokesnio darbuotis“[268].

Valsčių tarnautojams atlyginimas buvo nesumokėtas už 2–5 mėnesius[269].

Trakų (Kaišiadorių) apskrities viršininkas Bronius Stosiūnas (pirmoje eilėje centre) su aplinkinių parapijų kunigais, kurių dauguma 1918 m. lapkričio mėnesį buvo pirmųjų lietuviškų savivaldos komitetų kūrimo iniciatoriai. 1921 m. Pirmoje eilėje iš kairės sėdi Žiežmarių kapelionas kun. Antanas Meigys, Kaišiadorių klebonas kun. Alfonsas Varnas, Vievio klebonas kun. Matas Cijūnaitis, Gegužinės klebonas kun. Juozas Bučys, Kietaviškių klebonas kun. Kajetonas Čepanas. Antroje eilėje iš kairės sėdi Paparčių klebonas kun. Stanislovas Smolinskas, nežinomas asmuo, Kalvių klebonas kun. Ignas Kazakevičius, Žaslių klebonas kun. Antanas Pakštys, Užuguosčio klebonas kun. Juozas Stosiūnas. Jiems už nugarų su uniforma stovi greičiausiai Kaišiadorių milicijos nuovados viršininkas. KVKA.

267 LCVA, F. 379, Ap. 2, B. 180, L. 92–112.
268 LCVA, F. 379, Ap. 2, B. 180, L. 92–112.
269 LCVA, F. 379, Ap. 2, B. 180, L. 58.

Kaišiadorių apskrities savivaldybės susikūrimas

„Kaišedorys, 26. XI. 18.

Garbus Ponia!

Pranešu šiomi, kad subatoj 30 lapkričio Kaišedoryse įviks apskryčio suvažiavimas. Meldžiu atsiusti atstovą. Su pagarba Markūnas.“[270]

Tai pirmasis bandymas sukviesti naujai susikūrusių parapijų ir valsčių komitetų atstovus į Kaišiadoris ir suburti apskrities komitetą. Tačiau dėl nežinomų priežasčių 1918 m. lapkričio 30 d. susirinkimas neįvyko, o vietinių komitetų atstovai susirinko po savaitės, kitą šeštadienį.

1918 m. gruodžio 6 d. Kaišiadoryse susirinko trylikos valsčių ir parapijų komitetų atstovai. Kitą dieną naujai išrinkto Kaišiadorių apskrities komiteto pirmininkas Kazys Markūnas pasiuntė Vidaus reikalų ministerijai pranešimą:

„Vidaus Reikalų Ministerijai

Kaišedorių Apskričio Tarybos

Pranešimas

1918 m. gruodžio mėn. 6 d. buvo Kaišedoryse viso apskričio valsčiaus tarybų įgaliotinių susirinkimas, kuris išrinko Apskričio Tarybon šiuos žmones, taip pasidalinusius savo pareigomis:

1. pirmininkas – K. Markūnas, vietos vaistininkas;
2. Jo padėjėjas – S. Kučinskas, agronomas, iš Juodiškių dvaro, Kaišedorių valsčiaus;
3. Sekretorius – J. Mičiulis, studentas, iš Darsūniškio parapijos;

[270] LCVA, F. 379, Ap. 2, B. 18, L. 9.

4. Jo padėjėjas – B. Šalkauskas, štabs-kapitonas, iš Juknonių k., Žiežmarių valsč.;
5. Kasininkas – kun. A. Varnas, Kaišedorių klebonas;
6. Jo padėjėjas – D. Ostraševskis, ūkininkas, iš Vievio parapijos.

Rinkimuose dalyvavo 13 komitetų atstovai, būtent: Kaišedorių, Trakų, Aukštadvario, Vievio, Semeliškių, Paparčių, Žaslių, Žiežmarių, Kruonio, Darsūniškio, Paluomenės, Užugosčio ir Gegužyno.

Kaišedorių Apskričio Tarybos Pirmininkas K. Markūnas. Už sekretorių B. Šalkauskas.

Kaišedorys, 1918 m. Gruodžio mėn. 7 d.“[271]

1919 m. sausio 3 d. Kaišiadorių apskrities komiteto pirmininkas Kazys Markūnas Vidaus reikalų ministerijai pranešė apie apskrities politines aktualijas ir atsiskaitė už gautas iš ministerijos lėšas: „Šiuomi turiu garbę duoti ataskaitą Vidaus Reikalų Ministerijai iš dešims tukstančiu markių (10.000 m) duotu 30. XII. 18 m. milicijos apmokėjimui ir kitiems organizaciniams reikalams.

Žiežmarių Komitetui organizacijos reikalams avansu išduota penki šimtai rub. (500 rub) ir milicijai užmokėti tukstantis penki šimtai rub. (1500 r).

Kaišedorių apskr. mokytoju komisijai dušimtu septines dešimtis šešis rub. (276 rub) užmokėjimui už naujai padarytus Kaišedorių mokykloj suolus.

Agitacijai visokios rušies septinesdešimtis rub. (70 rub).

Antspauda apskričio komiteto dešims rub. (10 rub).

Apskričio raštinej dvidešims rub. (20 rub.) ir tris rubliai (3 r) savanoriui stojančiam Lietuvos kariuomenen ant kelio.

Tokiu budu pas mane dar liko du tukstančiai šeši šimtai dvidešims vienas rub. (2621 rub.)

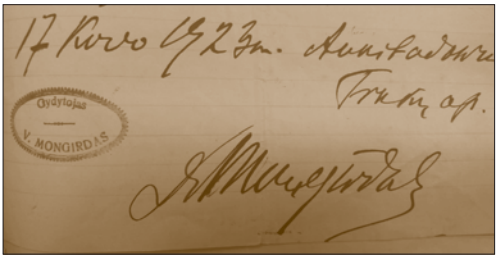
Kas link Šalkauskio turiu pasakyti, kad paskutiniu laiku, kaip Žiežmariuose ir visoj apilinkej Juo žmones labai nepatenkinti ta tvirtina ir komitetas. Kur Jis dingo dabar tai jokiu žiniu neturiu, tik speju kad pastojo Lietuvos Kariumenen.

Prie progos priminsiu apie kitus Kaišedorių valdininkus kaip tai Mongirdą ir Martinaitį, kurie ničnieku geriau neatsižimejo kaip ir Šalkauskas o gal ir daugiau sutrukdė darbe.

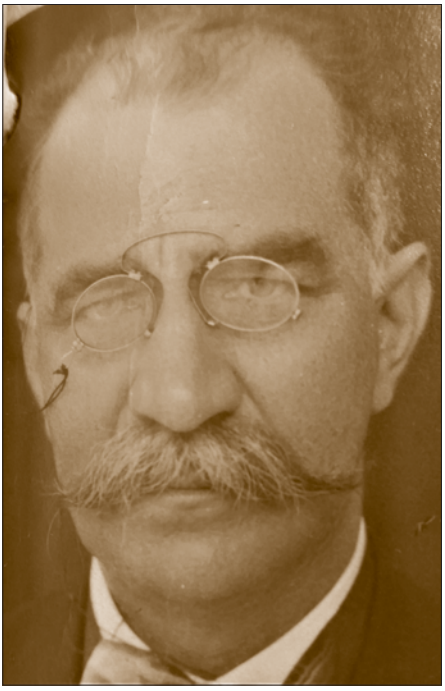
Kadangi Kaišedorių apskr. dabar yra labai svarbus punktas kaipo frontas tarp bolševikų ir vokiečių, yra butinas reikalas tą dalį apskr. sutvarkyti tinkamai.

---

[271] LCVA, F. 379, Ap. 2, B. 18, L. 4.

Gydytojo V. Mongirdo parašas ir antspaudas. LCVA.

Vladas Mongirdas, kuris 1918 m. lapkričio mėnesį Vidaus reikalų ministerijos paskirtas pirmuoju Trakų apskrities viršininku (išbuvo juo maždaug tris mėnesius, tačiau ir vėliau aktyviai dalyvavo apskrities ir Aukštadvario valsčiaus savivaldybių veikloje). LCVA.

Tam reikalui reikia atsiusti mažiausia 50 kareiviu į Kaišedorių apskr. Nuskirti kita apskr. viršininką daug tinkamesnį ir energingesnį žmogų, kuris nebutu užinteresuotas kokiu nors kitu darbu, nes tokioj vietoj kiekvienas bijos imti už darbo, negalėdamas pasitraukti kiekviena valanda užeinant bolševikams. Apskričio komitetas siulo iš savo puses nuskirti viršininku Bronių Stasiuną. Sužinoti apie Jį galima Spaudos biure banku namuose.

Milicijos viršininką atsiusti iš kur kitur, nes tokio žmogaus pas mus nėra.

Mongirdas, Martinaitis ir Šalkauskas negali toliaus likti ir ką nors veikti, kad Jie ir noretu ką daryti.

Sutverta vokiečiais darbininkų taryba Kaišedoryse darba visai trukdo ir ju nesuareštavus toliaus negalima veikti. Taigi prašau pasirupinti ko graičiausiai atsiusti kareivius.

Kaišedorių Apskričio Komiteto pirmininkas K. Markūnas.“[272]

[272] LCVA, F. 379, Ap. 2, B. 18, L. 12.

1919 m. vasario 13 d. Trakų apskrities viršininku ir buvo paskirtas Bronius Stosiūnas.

1919 m. kovo 8 d. Kaišiadoryse įvyko antrasis susirinkimas, kuris priėmė nutarimus dėl valsčių gyventojų surašymo, vietinių mokesčių, kelių tvarkymo, švaros palaikymo, lietuviškų iškabų ir kitų pirmaeilių klausimų[273].

1919 m. vasario 28 d. kaišiadoriečiai Vidaus reikalų ministerijos atsiklausia, kokių gi valsčių komitetai įeina į Kaišiadorių apskritį. Kovo 1 d. ministerija atsako, kad Kaišiadorių apskritį sudaro trylika valsčių: 1. Kaišiadorių, 2. Trakų, 3. Aukštadvario, 4. Vievio, 5. Semeliškių, 6. Paparčių, 7. Žaslių, 8. Žiežmarių, 9. Kruonio, 10. Darsūniškio, 11. Palomenės, 12. Užuguosčio, 13. Gegužinės (Gegužyno)[274]. Aišku, tai dar nebuvo ilgam nusistovėjusi administracinė sistema ir kai kurie iš šių valsčių prisijungė prie gretimų didesnių ir stipresnių valsčių (Paparčių, Darsūniškio, Palomenės, Gegužinės).

Pagal Apskričių sienų ir jų centrų įstatymą, priimtą 1919 m. liepos 1 d., Kaišiadorių apskrityje numatyta 17 valsčių[275]. Paribyje buvusiems valsčiams ir kaimams buvo leidžiama reikalauti priskirti juos prie norimos apskrities arba valsčiaus, tad dar kurį laiką galutinės apskrities ir valsčių ribos nebuvo nusistovėjusios. Ilgainiui prie didesnių valsčių prisijungė Gegužinės, Palomenės, Darsūniškio valsčiai. Kaišiadorių apskrities centro įvardinimas ir faktinė veikla rodo, kad buvo sekama Vokietijos okupacijos metu įvestu administraciniu skirstymu, o ne buvusiu iki karo, kai apskrities centras buvo Trakuose. 1921 m. gruodžio 1 d. apskrities viršininkas praneša valdybai, kad pagal Vidaus reikalų ministerijos dokumentus ir Gelvonų bei Musninkų valsčiai įeina į Trakų apskritį, todėl siūlė į kitą apskrities tarybos posėdį kviesti ir tų valsčių atstovus[276]. Bet šių užnerio valsčių atstovų Kaišiadoryse apskrities tarybos posėdžiuose niekada nebuvo. Tiesa, buvo rašoma apie šių valsčių gyventojų „gravitaciją“ į Kaišiadorių pusę, tačiau tai, matyt, daugiau reiškėsi jų atvykimu į Žaslių turgų ar atlaidus Gegužinėje, Paparčiuose ar Kazokiškėse. Parapijų metrikų knygos taip pat rodo, kad neretas užnerio jaunikis sau nuotaką susirasdavo kairiajame Neries krante.

Savivaldybių veiklos pradžioje buvo ryški trintis tarp valsčių ir apskrities savivaldybių dėl jų funkcijų, teisių, tarpusavio subordinacijos. Pirmiausia tai matėsi santykiuose tarp Kaišiadorių valsčiaus ir apskrities valdžios,

---

273 Stosiūnas B. Rytų Lietuvai besikuriant // Karo archyvas, t. IX., – P. 273–274.

274 LCVA, F. 379, Ap. 2, B. 80, L. 3.

275 Apskričių sienų ir jų centrų įstatymas // Laikinosios vyriausybės žinios, Nr. 9, 1919 m. liepos 26 d., p. 7.

276 LCVA, F. 1539, Ap. 1, B. 1. L. 556.

Apskrities viršininkas Bronius Stosiūnas su žmona Bronislava. B. Stosiūnas Trakų apskrities viršininku buvo nuo 1919 m. vasario 13 d. KšM.

Sėdi centre su apskrities viršininko uniforma – Trakų (Kaišiadorių) apskrities viršininkas Bronius Stosiūnas, antras iš dešinės – Trakų (Kaišiadorių) apskrities milicijos vadas Kostas Bajoras. Maždaug 1920–1924 m. Tiksliai nėra žinoma, kokia proga daryta ši fotografija, tačiau galima spėti, kad joje gali būti užfiksuoti Trakų apskrities tarybos nariai. KšM.

Priekyje centre matomas Trakų (Kaišiadorių) apskrities milicijos vadas Kostas Bajoras, stovi antras iš dešinės – Trakų (Kaišiadorių) apskrities viršininkas Bronius Stosiūnas. Maždaug 1920–1924 m. KšM.

kurios veikė tame pačiame miestelyje ir siekė naudotis tais ištekliais. Pavyzdžiui, 1919 m. balandžio 5 d. Kaišiadorių valsčiaus komitetas Vidaus reikalų ministerijai nusiuntė protestą dėl Kaišiadorių apskrities komiteto veiklos:

„Šių metų balandžio 5 d. Kaišiedorių apskričio valsčių atstovų suvažiavime, kuriame iš 14 valsčių komitetų dalyvavo tik 4 valsčių komitetų atstovai, nutarta palikti valsčių komitetų kasoj nedaugiau 3000 (trijų tūkstančių) rublių pinigų, visa viršaus paimti apskričio komiteto kason. Kaišedorių valsčiaus komitetas laikydamas šį nutarimą neteisėtu:

1) kadangi didesnė apskričio dalis užimta bolševikais, iš kur susivažiavime nebuvo valsčių atstovų,
2) šis nutarimas atima visą valsčių komitetų iniciatyvą ir siaurina veikimą,
3) kadangi šis nutarimas naikina valsčių komitetų nuosavybę ir praktikon įveda rusų komunizmą, tad Kaišed. valsčiaus komitetas griežtai protestuoja ir kreipiasi į Vidaus Reikalų Ministeriją, prašydamas atmainyti šį apskr. valsčių atstovų susivažiavimo nutarimą ir nurodyti tikresnius santykius tarp apskričio ir valsčių komitetų.

Kaišedorių valsčiaus komiteto nuomone, apskričio komitetas turėtų imti iš valsčių komitetų tik tam tikrą % (nuošimtį) saviems reikalams, bet neapribuoti sumą“.

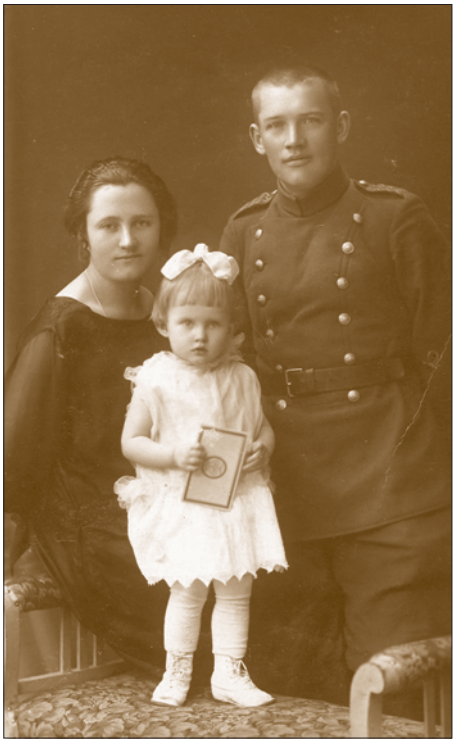
Protestą pasirašė Kaišiadorių valsčiaus komiteto pirmininkas Petrauskas (Pietrauskis), sekretorė E. Ratkevičaitė, kasininkas Vainilavičius, ūkio vedėjas Šeivalo, vicesekretorius Perednia, komiteto nariai Degutis, kun. A. Varnas, Vincas Aleksiejūnas (rašyti nemokantis) ir dar vienas valsčiaus savivaldybės atstovas (parašas neįskaitomas). Dokumentas pažymėtas apskritu antspaudu su užrašu „Kaišedorių parapijos komitetas“ ir Lietuvos herbu centre.

Šį protestą gavęs Kaišiadorių apskrities viršininkas Bronius Stosiūnas persiuntė raštą ministerijai su savo nuomone, kad „Kaišedorių Valsčiaus Komiteto protestas yra visiškai teisingas“. Savo ruožtu ministerija viršininkui nurodo, kad „kol šis klausimas įstatymų keliu bus išrištas, Vidaus Reikalų Ministerija paveda ja išrišti Tamstai savo nuožiūra“[277]. Tai rodo, kad ministerija esant dar nenusistovėjusiai savivaldos įstaigų veiklos tvarkai dažnai sprendimus neaiškiose situacijose palikdavo savo paskirtųjų atstovų – apskrities viršininkų – nuožiūrai.

Pavasarį prasidėjęs Kaišiadorių valsčiaus ir apskrities ginčas dėl pajamų tęsėsi ir vasarą. Birželio 27 d. valsčiaus komitetas (pirmininkas Petrauskis) skundėsi Vidaus reikalų ministerijai, kad apskrities seimelis birželio 23 d. nubalsavo iš Kaišiadorių valsčiaus atimti pinigus, kuriuos jis uždirbo pardavinėdamas druską. Todėl seimelio posėdyje valsčiaus komiteto delegatai griežtai protestavo. Valsčiaus komitetas tokį sprendimą laikė neteisingu, nes „tas paliečia vieną Kaišedorių Valsčiaus Komitetą iš viso Kaišedorių apskričio. Valsčiaus Komitetas pildęs visus bendrus Apskričio Komiteto įsakymus visiems Valsčiams, bet atskirų sunkenybių ant savo pečių nešti neprisiima.“ Valsčius prašo ministrą šį nutarimą panaikinti ir ateityje uždrausti tai daryti, nes tai atsitinka jau antrą kartą.

Tuo tarpu Kaišiadorių apskrities komitetas ministerijai savo sprendimą („muitas, paimtas Kaišedorių valsčiaus Komiteto už druską žydų atvežtą vietos stotin, ir įplaukos už leidimus išvežti druską iš Kaišedorių miestelio, būtų perduota Kaišed. Apskr. Komiteto žinion“) aiškino taip: 1. valsčiaus komitetui paėmus muitą stotyje pirkliai tą sumą rinko iš kitų valsčių gyventojų parduodami druską brangiau, 2. gelžkelis nėra vieno valsčiaus nuosavybė, o priklauso visai apskričiai, todėl ir pelną reikia skirt visos apskrities, svarbiausia ligoninės, naudai, 3. be to, valsčiaus komitetas, turėdamas pelno, atsisakė „apskrities komitetui padaryti paskolą reikalingame pinigų momente“, 4. „kadangi Kaišed. Valsčiaus Komitetas nesiskaitydamas su Seimelio nutarimais trukdo besitveriantį krašto organizacijos darbą“, 5. vals-

[277] LCVA, F. 379, Ap. 2, B. 80, L. 5–7.

Trakų apskrities milicijos vadas (nuo 1924 m. vadinamos policija) Kostas Bajoras su žmona Angele ir dukrele. Angelė Bajorienė dirbo Kaišiadorių pradžios mokyklos mokytoja. Nuotrauką pateikė F. Bajoras.

Kostas Bajoras, kuris Trakų apskrities milicijos (vėliau – policijos) vadu buvo nuo 1919 iki 1929 m. Jis buvo dešinioji apskrities viršininko Broniaus Stosiūno ranka, Trakų apskrityje įtvirtinant „lietuvišką“ valdžią. Nuotrauką pateikė F. Bajoras.

čiaus komitetas trukdo vykdyti apskrities seimelio nutarimus, pavyzdžiui, kai norėjo sušaukti valsčiaus gyventojų susirinkimą – valsčiaus komiteto nariai atseit neteisingai skelbė žmonėms, kad susirinkimo nebus, dėl ko ir nesusirinko žmonės.

Apskrities komiteto pirmininkas K. Morkūnas reziumuoja, kad „matydamas visame priešingą nusistatymą ir nepakęsdamas besitveriančios Kaišedorių valsčiaus respublikos, prašo Vidaus Reikalų Ministerijos išreikšti savo valią, kuri priverstų Kaišedorių Valsčiaus Komitetą skaitytis ir pildyti visos apskrities atstovybės – Seimelio – nutarimus, kitaip apskrities Komitetas negalės veikti ir bus priverstas vaduotis griežtomis priemonėmis“.

Tačiau Kaišiadorių valsčiaus komitetas apskrities komiteto grasinimų neišsigando (matosi, kad tai galėjo būti ir dėl to, kad jis ne kartą susilaukdavo apskrities viršininko palaikymo) ir birželio 27 d. parašė apskrities komitetui, kad be ministerijos paliepimo jų nurodymo nevykdys, taip pat ir be

visuotinio valsčiaus susirinkimo bei pasitarimo[278]. Liepos 16 d. apskrities viršininkas ministerijai rašė: „Kadangi ir kiti Komitetai turi pinigų už įvairius liudijimus, o reikalaujama pinigų tik iš Kaišedorių valsčiaus Komiteto, Kadangi Kaišedorių Valsčiaus Komitetas, turėdamas kiek didesnio kapitalo ypačiai gerai veikia besirūpindamas valsčiaus bednuomene ir kitais reikalais, tai mano nuomone šiam komitetui statyti ypatingų reikalavimų būtų negera."[279]

Liepos 5 d. Kaišiadorių valsčiaus komiteto pirmininkas Petrauskas informuoja apskrities viršininką apie valsčiaus kasos lėšas: „Įneigų" knygoje buvo 123 689 rub., išlaidų knygoje – 103 464 rub., gryno pelno – 20 228 rubliai. Pelno už druską buvo 7300 rublių, o kitas pelnas gautas už įvairias prekes – muilą, degtukus, miltus, bulves, dalgius, galąstuvus, rūkomąjį popierių ir sąsiuvinius. Gavusi informaciją iš apskrities viršininko liepos 22 d. ministerija apskrities komitetui pranešė, kad jų nutarimas paimti Kaišiadorių valsčiaus surinktus pinigus už leidimus išvežti druską panaikintas, nes „pinigai tie surinkti valsčiaus nutarimu ir valsčiaus rūpesniu ir darbu". Ministerijos nuomone, visi valsčiai gali būti apdedami mokesčiais proporcingai, o ne vienas iš jų atskirai[280].

Kova dėl valdžios ir pinigų vyko ne tik tarp valsčiaus ir apskrities įstaigų. Trintis ir pačioje apskrities valdyboje matosi iš buvusio Vievio vaistininko, išrinkto apskrities sekretoriumi ir kasininku Jurgio Milančiaus laiškų, kuriuos jis ne kartą siuntinėjo ne tik Kaišiadorių karo komendantui, kaip „tvirčiausią ranką" turėjusiam vietiniam valdininkui, bet ir Lietuvos prezidentui bei vidaus reikalų ministrui, leisdamas sau apkrauti juos ir smulkiausiais savo reikalais, ir gandais, vadindamas tai savo „pilietiška pareiga".

1919 m. birželio 12 d. Kaišiadorių karo komendantas gavo apskrities valdybos veiklos aprašymą nuo „buvusiojo Vievio aptiekininko, karo metu Kietaviškių liaudies mokytojo etc; esamojo Kaišedorių apskrities švietimo komisijos pirmininko, nario sveikatos sekcijos nuo apskrities komiteto etc." Jurgio Milančiaus:

„1. Dieną 15–17 š. m. kovo mėnesio tapau pakviestas kasininkauti Kaišedorių apskrities komitetan: pakišta man keletas tūkstančių markių priglaust ir pareikalauta pakvitavimo. O aš atvykęs buvau, kaip stoviu; padeliui jokios šepelės, nei skrynelės nei dargi prirakinamo stalčelio visuose namuose. Aiškinu tada, jogei nesitikėjęs tokios už-

278 LCVA, F. 379, Ap. 2, B. 80, L. 23–27.
279 LCVA, F. 379, Ap. 2, B. 80, L. 33.
280 LCVA, F. 379, Ap. 2, B. 80, L. 29, 31.

duoties, nepasiėmiau iš namų juostos, idant galėjus susidėt užančiuosna, nes kišenėse nesutilps.

2. Praslinko mėnesis – pinigai vis besivalkioja pakampėmis be jokio tikro padėjo tarpe pirmininko nešiojamųjų bei atmestinių rubų: paskiau – visgi pirštais atveriamame keleiviniame krepšyje; aš pildau pareigas kanceliariškasias komiteto raštavedžio ir pirmininko ir iš dalies kasininko – (ne labai tą nei reikalingo, reikia pripažinti, nes darbo nedaug), nes pirmininkui nuolatai pakrikus, raštvedžiui teipogi vietoje nenusėdint, už leidimus-paliudymus pinigai kas diena priiminėti reikia. Beje valdytoje aptiektoje, kurioje irgi tvarka čigoniška.
3. Galuose dieną 5-ą balandžio m. raštavedis visai nuo vietos atsisakė ir pasišalino. Liko ant manęs visa kanceliarija ir aptieka.
4. Paskutinį kartą pinigus perskaitė pirmininkas su savo pasidabotaja panele, bet tikras jų daugas rodosi neužrašytas niekur. Buvusysis raštvedys Krutulis Antanas tegali pasakyt kiek pinigų gal būt viršiaus užrašytųjų knygoje paliudymų-leidimų, nesa jisai vežiojo pinigus iš Kauno socialės apsaugos.
5. Mano kalbintas apskaityt ir užrašyt jau bent sykį pirmininkas atsakė: „Dar palukėti reik.“ Ko laukt?.. sunku suprasti nepasakius. Viskas gudru, slaptu.
6. Naktyje 15–16 balandžio, pasklydus gandams vėlai vakare, kad bolševikai užeina ir visiems Lietuvos valdininkams iki žemiausiojo milicijanto iš miesto išbėgus, antryt pirmininkas raštu man liepia perduot pinigai komiteto tajaipat panelei, apskrities komiteto besidarbiavime jokio iki šiol pripažinto dalyvavimo neturinčiai.
7. Artėjo mėnesis – nėr kas algą išmokėtų; <...> už likusius reiks atsakyt.
8. Dieną 25-ą balandžio aš pasiunčiau raštą pareiškimą artimiausiems Kaišedorių ir Žiežmarių valsčių komitetams ir apskrities viršininkui, kad negaliu imti ant savęs jokios atsakomybės užu tvarką nei aptiektoje nei komitete <...> Dėlei nesibrendimo pirmininko beje kad ką daugiaus tinka išaiškinti tiktai didesniame, viešame susirinkime: ikšiol negauta jokio atsakymo nei nėra jokių pasekmių.
9. Tiesa, pinigai jau radosi suimti skrynelėsna, bet skaitė juos pirmininkas tiktai su taja pat panele, dabar jau patele, o man pareikšta – laike pogulio ne posėdžio, taip pat patelei tiktai dalyvaujant, kad nuošiol būsiu raštavedžiu, kasininku gi patsai pirmininkas: kokia,

iškur iš kur teise ir ingaliavimu teipo sauvališkai-atžagariai apseinama su visuomenės reikalais ir lėšomis, man nieko nežiniai; viskas tatai man rodosi per daug karališka ir anachroniška.

10. Apei komiteto narių parinkimą ir pareigų paskirstymą, kursai ir man stojant bendran darban priderėjo pasirašyti, nėr jokio protokolo; revizijos teipogi, nors ir labai reikėjo... Viena pirmininko... Bet rodosi užteks.

O rodosi Kaišedorių padėtis viena svarbiausiųjų, jei ne svarbiausioji tarpe visų: 1. Pafrontėje; 2. Gelžkelių mazgas; 3. Pakeliui tarp Kauno–Vilniaus.

Kaišedoryse, dieną 12-ą biržių m. 1919 m.

proviz. pharmac. Jurgis Milančius

P. S. Ką apskrities komiteto pirmininkas pilietis K. Morkunas patsai apei save gražaus esa parašęs savaja ranka besivaduodamas nuo kareiviavimo, vargiai bau priderėjo ir buvo galima mumis nariams pavaldiniams nepatvirtinti parašais, nes, imant problematiškai, neprirašyta tenai melo: prityręs, kas jau šiame dalyke sukasi keletą mėnesių; veiklus, nes rup labai sava garbė, beje sava nauda, tiktai vargiai ar daug berupi nauda visuomeninė, nes pačiame buite nusidavimai štai kaip klojasis.

J. Milančius, pražilusysis tarnas Lietuvos visuomenės.“[281]

Jau po savaitės J. Milančius surašė panašų laišką pačiam Lietuvos Prezidentui Antanui Smetonai. 1919 m. birželio 21 d. jis rašo „Garbingamui Piliečiui Lietuvos Prezidentui Sulyg pilietiškosios pareigos <...>“, kad sušauktas Kaišiadorių apskrities seimelio susirinkimas „iš gyvuojančiųjų valsčių“ Kaišiadorių, Žiežmarių, Kruonio, Darsūniškio, Semeliškių, Kietaviškių ir Žaslių. Seimelio dienotvarkėje buvo algos, apskrities ligoninės, mokesčių, seimelio kompetencijos ir kiti klausimai. J. Milančius rašė prezidentui:

„Pranešimo pašalinio priežastis: nuo 15/3 pakviestas esmu apskrities Komitete kasininkauti: atkišta man keli tūkstančiai auksinų priglaust ir pareikalauta pakvituot, o visame name nei vienos prirakinamos vietelės: šeputės, stalčelio nei ko panašaus <...> Porą mėnesių pinigai valkiojosi tarpe pirmininko atmestinių rubų: pažadėtoji alga, pora mėnesių laukus, prisėjo susirinkti pačiam iš begamųjų įplaukų, nes nebuvo kas išmoka. Kibinęs vieną kitą artimųjų asmenų, kad negaliu sutalpint pinigų kišenėse, 23/4 draustais raštais pranešiau artimiausiųjų valsčių Kaišedorių bei Žiežmarių komitetų valdyboms, kad nematau galimu prisiimt kokios nors ant savęs atsakomy-

[281] LCVA, F. 500, Ap. 1, B. 10, L. 51–52.

bės pirmininką per jauną esant, kurios priežasties dėlei ikšiol tankiausiai pačiam vienam prisėjo būti ne tiktai Komitete, bet ir aptiekoje. (Komiteto pirmininku pastatytas aptiekos pagelbininkas, nuomotojas aptiekos), nes man ikšiol priseina eiti pareigas nuolatinio visų esamųjų ir buvusiųjų narių Komiteto pavaduotojo, aptiekos valdytojo ir darbininko; Švietimo bei kultūros komisijos pirmininko; veiklaus nario sveikatos sekcijos ir dar kitos, kaipo į vokiečių bei lenkų kalbas vertėjo ir p.

Kaišedorių apskritis pafrontinė: 14/6 praleista šmugliumi <...> ir dar kokio ten chemikalijo viso ant 20 su viršum tukstančių, ko butų užtekę 10-ai metų steigiamajai ligoninei. Praleista todėl, kad nebuvo kas suturėtų. Mano balso nesupaisyta.

Globa nuo Ministerijos šiai apskričiai reikalinga tvirtesnė, negu kad esa ikišiol."

Laiško prezidentui pabaigoje J. Milančius priduria: „P. S. Pačiame fronte lenkai lietuvius užpuldinėja už neleidimą šmuglių, o vokiečiai žydų šmuglininkus gina su peiliais. Šaudytis su lenkais jau šaudosi, pradės ir skerstis. Ligonine irgi reikalinga kuo greičiaus. Keletas dienų atgal vaikinas nuo Žaslių, garbės milicijantas (= pareigas einantysis be algos) dalyvavusis jau mušiuose su bolševikais, pažeistas vokiečius-vagius nakties laike begaudydamas, pavarytas nuo vartų Kauno ligoninės miestinės ir čionai pora dienų vaikščiojo vos menkai aprištą ranką bevalkiodamas, kol pašalpą surado, nes nieks su pašalpa nesuskubo ir vaikinas nežinojo, kur pašalpos ieškoti".

Tokį patį laišką „sulyg pilietiškosios pareigos" J. Milančius surašė ir „garbingam piliečiui vidaus reikalų ministeriui". Prezidentas Antanas Smetona gautą J. Milančiaus laišką birželio 23 d. persiuntė vidaus reikalų ministrui, prašydamas atsižvelgti „į pranešime išdėtuosius Kaišedorių atsitikimus ir tos apskrities stovį"[282].

Tačiau ir Kaišiadorių apskrities valdžiai Lietuvos valstybės tarnybos turėjo priekaištų. Pavyzdžiui, 1919 m. gegužės 28 d. Žvalgybos skyriaus viršininkas Kaišiadorių komendantui praneša, kad „sulig gautų agentūros žinių pranešu, kad Kaišedoryse yra tulas vaistininkas, miesto komiteto pirmininkas, kuris išdavinėja leidimus įvažiuoti Kaunan; vienok tas darbas esąs atliekamas labai betvarkiai, be geros kontrolės, be tikrų dokumentų ir įvairiems pavojingiems ir įtariamiems asmenims"[283]. Taigi, buvo įtariama, kad Kaišiadorių apskrities komitetu galėjo pasinaudoti ir priešiškos Lietuvos valstybei jėgos.

---

[282] LCVA, F. 379, Ap. 2, B. 80, L. 20–22.
[283] LCVA, F. 500, Ap. 1, B. 10, L. 41.

Kaip vyko ir kokius klausimus sprendė Kaišiadorių apskrities seimelis pirmaisiais savo veiklos metais? Pavyzdžiui, aštuntajame jo posėdyje 1919 m. birželio 23 d. dalyvavo Kaišiadorių, Žiežmarių, Kruonio, Darsūniškio, Semeliškių, Kietaviškių ir Žaslių valsčių atstovai, taip pat Kaišiadorių apskrities viršininkas, piliečių apsaugos (t. y. milicijos) vadas, Žemės ūkio ir valstybės turtų ministerijos įgaliotinis, apskrities gydytojas.

Pirmininkavo tarybos pirmininkas K. Morkūnas (tas pats minėtas Kaišiadorių vaistininkas, Kaišiadorių apskrities savivaldybės iniciatorius, J. Milančiaus skunduose minimas apskrities komiteto pirmininkas), sekretoriavo laikinasis sekretorius J. Milančius. Nutarta, kad valsčių komitetų valdybose turi būti trys renkami nariai – pirmininkas, sekretorius ir kasininkas, o kiti reikalui esant – samdomi. Be to, nesant nuolatinio darbo kasininkui – jo pareigas atliks pirmininkas. Susirgusiam komiteto nariui „per du mėnesiu turi būt mokama pilna alga ir skaitomas komiteto nariu visus metus. Tolimesnė pašalpa sergančiam nariui paliekama valsčių komitetų nuožiūrai...“ Komiteto pirmininkui ir raštvedžiui numatyta mokėti po 700 auksinų algos, o kasininkui – 600 auks. Be to, seimelis nurodė perrinkti valsčių sekretorius, pirmininkus ir kasininkus paliekant tuos pačius.

Taip pat nutarta apskrities ligoninę iš Žaslių perkelti į Kaišiadoris, o surasti tinkamas patalpas ir nustatyti jai etatus pavesta prie apskrities seimelio veikusiai sveikatos sekcijai. Lėšas ligoninei numatyta gauti apdedant mokesčiais valdininkus ir pramonininkus (po 1 proc. nuo mėnesio pelno) ir už žemę (nuo dešimtinės žemės – imant po 1 auksiną vienkartinio mokesčio). Nuo ligonių pagal išbūtas dienas imti tokį mokestį, kurį nustatys apskrities taryba (prieš šį nutarimą protestavo apskrities gydytojas P. Žilinskas). Mokestį už žemę ligoninės naudai turėjo surinkti valsčių komitetai, susitarę su kaimų seniūnais.

Pagal seimelio nutarimą visi apskrities valsčių komitetų nutarimai turėjo būti tvirtinami apskrities tarybos, o jei jie negautų atsakymo per 7 dienas – galėjo savo nutarimus vykdyti.

Dešimtasis seimelio nutarimas – dėl Kaišiadorių valsčiaus komiteto surinktų mokesčių už druską, kad tuos pinigus paimti apskrities kason. Prieš šį nutarimą protestavo Kaišiadorių valsčiaus komiteto atstovai kun. Alfonsas Varnas ir Izidorius Račkus.

Taip pat seimelis pritarė, kad 20 procentų valstybinio mokesčio (nuo žemės, pramonės ir prekybos įstaigų), kurie pavesti savivaldybių išlaikymui ir buvo įnešami į valsčių kasą – turėjo būti perduoti į apskrities tarybos kasą, o likusios įplaukos pasiliktų valsčių komitetų naudai.

Apskrities komiteto pirmininkui K. Morkūnui sutikus pildyti savo pareigas iki kito seimelio susirinkimo, kitu kandidatu išrinktas I. Račkus. Tuo pačiu laikinasis sekretorius J. Milančius išrinktas nuolatiniu tarybos sekretoriumi. Į revizijos komisiją išrinkti J. Jurkūnas, J. Vaicekauskas ir B. Stosiūnas[284].

Kodėl iškilo reikalas numatyti naują apskrities seimelio pirmininką, rodo birželio 5 d. apskrities komiteto kreipimasis į Vidaus reikalų ministeriją dėl komiteto pirmininko K. Morkūno, kad jį atleistų nuo mobilizacijos į kariuomenę „kaipo uolų ir prityrusį darbininką šioje srityje“, nes „nerandama žmogaus, kuris galėtų paimti minėtojo komiteto pirmininko pareigas“. Kreipimąsi pasirašė Kaišiadorių apskrities komiteto vicepirmininkas Kučinskas, sekretorius J. Milančius, nariai V. Venskus ir A. Lapinskas[285].

Po eilinio seimelio posėdžio jo sekretorius J. Milančius liepos 5 d. nutarė „sulyg pilietiškosios pareigos“ apšviesti vidaus reikalų ministrą ne tik apie apskrities politiką, bet ir vietinį Kaišiadorių valsčiaus komitetą:

„Kaišedorių valsčiaus komitetas, kad ir labiau radosi subrendęs už mūsiškį, už tai išrodo sergans gešeftomanija ir, kas dar aršiau, lenkomanija, ar bent pavojingais lenkybės antkryčiais. Tiejie lenkybės antkričiai ypač pavojingi tuomi,

1. kad paties valsčiaus komiteto pirmininko vienapavardis giminaitis kaimyniame Kietaviškių bažnytkiemije turi žentą, visu karo metu buvusį tikrą vagių globotoją – karalių, kurio bernai, o kaip kiti sako pašaliniai posūniai – vyriausieji veikikai – užsiimdinėjo vagyste, kortomis, girtavimu bėje svetimžemių beglių-šnipų pervadžiojimu; tasai gi pats vagių globotojas – karalius aršiausiais vardais koliot mėgsta lietuvius ir lietuvybę; tojo vagių karaliaus pašalinio – dėdės ir tetėno vedamasai, kaipo pirmininko, Kaišedorių valsčiaus komitetas – patsai prietikiu mačiau – savo gešefto-pirklybų knygas veda irgi pasistengiamai lenkišku žargonu. Girdime vokiečiai grasina-baugina, kad jiems išėjus tuojaus Kaišedorysna atsigausią lenkai; randasi pagrindo bijotis, kad Kaišedorių valsčiaus komitetas, atsisakęs iš turimųjų apei 50 tūkstančių kapitalo, paskolint apskrities komitetui 5 tūkstančius ligoninės tarnautojams apmokėti, rengiasi taisiais visais tūkstančiais laukiamiesiems lenkams prisigerinti, arba gal būti susitarta su tuomi pirmininko giminės žentu – vagių karaliumi, kad tasai savo plėšikų vėl iš turmos sugrįžusių ir laisvėje turimą gaują užleis arba Kaišedorių valsčiaus turtą ir, visai nekaltai dėl komiteto, su kuomi tinkama pasidalis; jeigu ir to pavojaus ne-

[284] LCVA, F. 379, Ap. 2, B. 80, L. 27.
[285] LCVA, F. 379, Ap. 2, B. 80, L. 8.

pripažint ta, artimi žmonės kalba, kad Kaišedorių valsčiaus kasininką suaugusis narsus senelis už krutų kartais pakrato, arba ir pagaliu ar kuolu pabaugina, todėlei ir iš šitos pusės randasi pavojaus valsčiaus visuomenės turtui, gi valsčiaus revizorius vietinis klebonas paskutiniame 23/6 š. m. apskrities seimelyje vien negražiai užpludo visus Kaišedorių valsčiaus komitetą peikti išdrįsusius <...> siūlo valsčiui palikti ne daugiau 3000, o kitus pinigus rekvizuoti, o tuos pinigus skirti ligoninės sutvarkymui Kaišiadoryse, „be kurios žmonės vargą didelį nekaltai kenčia“. Ir dar prideda ministrui paraginimą: „P. S. Skaitau reikalingu veikimą greitą, stiprų ir nudugnį.“

Paraštėje pats J. Milančius iššifravo ir minimus asmenis: Kaišiadorių valsčiaus komiteto pirmininkas Petrauskas, Kietaviškių Petrausko žentas – Adomas Ramanauckas, jo posūniai – „Petra ir Ignaša Bakinai, kurių tėvai supuvo turmose <...>“[286]

Kiek tuose J. Milančiaus pateiktuose aprašymuose buvo tiesos ir kiek sąmokslo teorijos – nesiimtina atskirti, tačiau galime pajausti vietinės politinės dramos veikėjų charakterius, vaidmenis ir daugiasluoksnį įvykių siužetą.

Kad J. Milančius turėjo ypatingų sugebėjimų veikti procesus, kurie nuo jo pareigų tiesiogiai nepriklausė – rodo ir jo incidentas su laikinai Kaišiadorių karo komendanto pareigas ėjusiu Butkumi. 1920 m vasarą, Lietuvai jau kontroliuojant Trakus ir ten išvykus Kaišiadorių komendantui kapitonui Kundrotui – 1920 m. rugpjūčio 26 d. Butkus nurodė Trakų apskrities valdybos iždininkui J. Milančiui atiduoti kaišiadoriečiui Segalauskui iš jo rekvizuotą „piniginę dėžę“ (t. y. seifą, mat toks buvo kap. Kundroto įsakymas), nes išvažiuojant į Trakus ji bus nebereikalinga. Ir kitiems vietiniams paskelbta, kad jie gali atsiimti savo daiktus, kurie buvo iš jų rekvizuoti. Karininko Butkaus nustebimu – „pirmas įsakymas atiduoti piniginę dėžę buvo neišpildytas ir duotas neaiškus pasiaiškinimas raštiškai ant popiergalio. Aš pakartojau tuomet įsakymą ir dar sykį gavau kitą popiergalį su keistais reikalavimais. Numatydamas, kad kasininkas p. Milančius turi sau už tikslą mane suvadžioti, paprašiau jį atvykti komendantūron dėl ypatiško pasiaiškinimo ir jis atvykęs pas mane po asmeniško pasikalbėjimo sutiko atiduoti spintą ir kvitą atiduoti komendantūron. Bet už kiek laiko vėliaus atėjo pas mane savininkas p. Segalauskas ir pranešė, kad jam spintos neatiduoda. Atradau reikalingu nueiti į iždinę ir pareikalauti nuo iždininko p. Milančiaus tuoj išpildyti mano įsakymą ir už įsakymo nepildymą uždėjau jam piniginę baudą.“ Tada jis pareikalavo sargybinio išduoti jam tuščią spintą, bet sar-

[286] LCVA, F. 379, Ap. 2, B. 80, L. 32.

gybos viršininkas pasakė, kad „koks tai raštininkas uždraudęs imti spintą. Tarnaudamas kariuomenėj jau apie 9 metus niekuomet nebuvau taip asmeniškai užgautas einant tarnybos pareigas.“

Todėl karininkas Butkus įsakė jaunesnįjį Kaišiadorių apskrities buhalterį Pračkailą areštuoti ir patraukti į teismą už trukdymą vykdyti įsakymą[287]. Taip dėl Kaišiadorių apskrities tarnautojo J. Milančiaus kurstymo nukentėjo ne jis pats, o jaunesnysis jo kolega.

Jurgis Milančius gimė 1869 m. Seinų apskrities Krasnavo valsčiuje, buvo vaistininkas, literatas, aktyvus kovotojas dėl lietuvybės Vilnijoje, draudžiamosios lietuviškos spaudos platintojas. 1880 m. mokėsi Punsko pradžios mokykloje, 1881 m. – triklasėje Seinų mokykloje, Seinų valstybinėje gimnazijoje. Vaistininko mokslus ėjo 1892–1894 m. Vilkaviškyje, paskui Lenkijoje. 1900-1902 m. Varšuvos universitete baigė provizorių kursus. 1903 m. išsimokėtinai nusipirko vaistinę Vievyje (pinigus išmokėjo iki vokiečių atėjimo į Vievį 1915 m.). Vykstant Lietuvos nepriklausomybės kovoms, J. Milančius nepasitraukė iš Vievio: kaip rašė savo gyvenimo aprašyme, „išsilaikiau nepasitraukęs nepaisant irgi, kad patrankų šoviniai viršum stogų lekiojo ir net eilinė milicija buvo išbėgus keletą verstų Žiežmarių link“.

Jurgis Milančius, kuris 1919 m. kovo 15 d. tapo Trakų apskrities komiteto kasininku, o vasarą – apskrities komiteto sekretoriumi. Vėliau J. Milančius buvo Vievio valsčiaus tarybos nariu ir Vievio pradžios mokyklos vedėju. Fotografija daryta maždaug 1901–1903 m. KDFM-GEK 4955-6.

1915–1918 m. vasarą mokytojavo Naujųjų Kietaviškių bažnytkaimyje. 1918 m. gruodžio 19 d.–1919 m. sausio 25 d. buvo Kaišiadorių apskrities taikos teisėjas. 1919 m. kovo 15 d.–1919 m. gruodžio 15 d. – Kaišiadorių (Trakų) apskrities raštvedys, švietimo bei kultūros komisijos narys ir pirmininkas, lapkritį ir gruodį buvo Karo

[287] LCVA, F. 384, Ap. 2, B. 119, L. 23.

nuostolių komisijos pirmininku. 1919 m. gruodžio 16 d.–1920 m. rugsėjo 1 d. – apskrities iždinės iždininkas. 1920 m. rugpjūčio 28 d. pasiprašė atleidžiamas iš tarnybos dėl ligos šeimoje, o nuo rugsėjo 1 d. paskirtas Vievio pradžios mokyklos vedėju.

Milančiaus vaistinė (Vievyje, Vilniaus g. 38) buvo tarsi prieglauda įvairiems lietuvių veikėjams, tarp jų ir knygnešiams. Palaikė ryšius su savo dėde iš motinos pusės J. Basanavičiumi ir kitais kovotojais dėl lietuvybės. Bendradarbiavo su vietiniais knygnešiais Motiejum Grybausku ir Petru Gudeliu. Jų atneštas lietuviškas knygas platindavo savo vaistinėje. Prisidėjo prie to, kad lietuvių kalba būtų vartojama Kietaviškių, Semeliškių, Giedraičių, Vievio ir kitose bažnyčiose. Už lietuvybės veiklą lenkų buvo įskųstas caro administracijai, bet liko nenubaustas.

1908 m. tapo Lietuvių mokslo draugijos Vilniuje nariu. Bendradarbiavo lietuviškuose laikraščiuose, parašė eilių rinkinėlį (1908), „Pilėnų didžiavyrį Margirį“ (1926), vertė į lietuvių kalbą A. Mickevičiaus, L. Kondratovičiaus kūrinius. Pasirašinėjo slapyvardžiais Dzūkas Trakietis, Jurgis Dzūkelis. Nepriklausomybės metais aktyviai dalyvavo visuomeninėje veikloje, buvo apdovanotas Šaulių žvaigžde ir Vyčio kryžiumi (be kardų).

J. Milančiaus žmona – Emilija Balasevičiūtė, duktė Mikolė-Petronėlė (g. 1911 m.)[288].

Kazys Morkūnas gimė 1895 m. Kruonio valsčiaus Vaiguvos kaime. 1917 m. baigė Kijevo universitetą, pagal išsilavinimą tapo provizoriaus padėjėju, mokėjo rusų, lenkų, lietuvių kalbas.1917–1918 m. atliko karinę prievolę Rusijos kariuomenėje.

Nuo 1918 m. pabaigos keturis metus buvo Trakų (Kaišiadorių) apskrities komiteto pirmininku, nuo 1919 m. dalyvavo šaulių veikloje, kurį laiką netgi buvo Trakų skyriaus šaulių vadu. Iki 1934 m. buvo tautininkų organizacijoje. Savo biografijoje jis teigė, kad visą tarnybos laiką buvo griežtos lietuviškos krypties šalininkas.

Vedė Eleonorą Ratkevičiūtę (gimusią 1897 m., greičiausiai pirmojo Kaišiadorių valsčiaus komiteto narę, vėliau dirbusią pradžios mokyklos mokytoja), turėjo sūnūs Vytautą (g. 1924 m.) ir Romaną (g. 1932 m.).

Nuo 1924 m. pradėjo dirbti Finansų ministerijos Mokesčių departamente jaunesniuoju kontrolieriumi, vėliau akcizo kontrolieriumi, nuo 1925 m. Kauno apskrities mokesčių inspekcijoje, nuo 1928 m. – Trakų apskrities akcizo revizoriumi, o nuo 1930 m. – Kauno miesto akcizo revizoriu-

---

[288] http://www.kaisiadoriumuziejus.lt/enciklopedija/index.php?title=Milančius_Jurgis [žiūrėta 2018-10-16].

mi, galiausiai nuo 1933 m. paskirtas Klaipėdos akcizo apygardos inspektoriaus padėjėju[289].

Pagal specialybę vaistininku K. Morkūnas dirbo neilgai. 1921 m. balandžio 7 d. provizoriaus padėjėjui K. Morkūnui leista įsteigti kaimo vaistinę Kruonio miestelyje (nors pats tuo metu gyveno Kaišiadorių miestelyje). 1922 m. pradžioje K. Morkūnas jam priklausančią vaistinę pardavė Eustachijui Rasiukevičiui už 7000 auksinų[290].

1927 metais, jau ataušus politinėms aistroms ir ruošiantis minėti nepriklausomybės 10-metį, buvo apibendrinta Trakų apskrities kūrimosi pradžia. Prisiminta, kad vokiečių okupacijos metu susiorganizavus valsčių bei parapijų komitetams 1918 m. gruodžio 6 d. Kaišiadoryse įvyko pirmasis Trakų apskrities valsčių ir parapijų komitetų atstovų suvažiavimas. Dalyvavo atstovai iš Trakų, Kaišiadorių, Aukštadvario, Vievio, Semeliškių, Paparčių, Žaslių, Žiežmarių, Kruonio, Darsūniškio, Palomenės, Užuguosčio ir Gegužinės. Susirinkusieji išrinko tarybą iš 6 asmenų: tarybos pirmininku Kazį Morkūną, jo padėjėju Stasį Kučinską, raštininku Juozą Mičiulį, raštininko padėjėju Balį Šalkauską, iždininku kun. Alfonsą Varną, iždininko padėjėju D. Ostroševskį. Pavadinimas „taryba“ maždaug atitiko vėlesnių laikų apskrities valdybos funkcijas. Netrukus pavadinimas pakeistas į „apskrities komitetas“.

„Prieš karą apskrities centras buvo Trakai, bet okupavus vokiečiams Lietuvą vokiečių karo valdžia apskrities centru pavertė Kaišiadoris ir pavadino „Kreis Koschedary“. Matomai buvo atsižvelgta į tai, kad Kaišiadorys yra prie svarbaus gelžkelio mazgo, o Trakai 8 kilometrų atstume nuo geležinkelio, todėl kuriantis Lietuvos Nepriklausomybei ir organizuojantis savivaldybei prisėjo taikintis prie tuolaikinio gyvenimo sąlygų ir dėl šių priežasčių apskrities centru pasirinkti ne Trakus, bet Kaišiadorius. Išrinkto komiteto veikimas tuojaus buvo paralyžuotas, nes kilus revoliucijai Vokietijoje neatsiliko nuo jos ir Lietuvoje buvusios vokiečių kariuomenės dalys, taigi ir Kaišiadoryse susitvėrė „Soldatenrat“, kuris vietinius komunistinius gaivalus rėmė ir vietinį „sovietą“ apginklavo kariškais šautuvais. Tuo tarpu bolševikų kariuomenės dalys nuo Vilniaus artinosi Kaišiadorių link ir gruodžio mėn. 25 dieną užėmė Žaslius. Apskrities komiteto joks veikimas buvo neįmanomas. Vokiečių „Soldatenratas“ ir vietinis „Sovietas“ darė įvairias pastangas ir net grasinimus, kad apskrities komitetą visai panaikinus. Reikdavo daryti protokolų vertimus vokiečių kalbon ir nešti „Soldatenratui“ kad

289 LCVA. F. R-969, Ap. 1, B. 274.
290 LCVA, F. 1733, Ap. 2, B. 119.

patvirtintų. Dėl virš pažymėtų priežasčių negalint veikti apskrities komitetui kai kurie to komiteto nariai dėjo pastangas, kad aptvarkius neokupuotų valsčių ir parapijų komitetus. 1919 m. gegužės mėn. išsikrausčius galutinai vokiečiams veikimo sąlygos pasviro geresnėn pusėn. Kadangi apskrities komitetas buvo pakrikęs ir trūko kai kurių narių tai jų vieton buvo kooptuoti kiti. Nuo to laiko prasidėjo nepertraukiamas apskrities savivaldybės veikimas. Kadangi tais laikais nebuvo įstatymų, normuojančių savivaldybės gyvenimą, buvo vadovaujamasi asmens iniciatyva. Prie tokių sąlygų darbas ėjo nesklandžiai, buvo neproduktyvus ir nedarnus. Normaliam savivaldybių vystymuisi taipogi daug kliudė tuolaikinis karas su lenkais ir bolševikais, kuris ėjo apskrities plote. Atskirų valsčių veikimas kaip tai Onušiškių, Aukštadvario, Vievio, Trakų ir Žaslių buvo nutrauktas, tai dėl lenkų arba bolševikų okupacijų. 1920 m. rugpjūčio mėn. užėmus Lietuvos kariuomenei Vilnių ir Trakus apskrities savivaldybė ir kitos apskrities įstaigos persikėlė į Trakus, į prieškarinę apskrities buveinę, bet neilgam. 1920 m. spalių 9 d. lenkų kariuomenei užėmus Vilnių visoms įstaigoms prisėjo vėl grįžti į Kaišiadoris. Dėl virš pažymėtų priežasčių apskrities ploto dydis nuolat kaitaliojosi. Aprimus karui ir kuomet buvo pravesta tarpe Lietuvos ir lenkų kariuomenių demarkacinė linija, Trakai liko okupuotoje Lietuvoje. Patogesniam apskrities savivaldybių administravimui Paparčių, Užuguosčio, Darsūniškio ir Palomenio valsčių komitetai kaipo sezoniniai buvo panaikinti ir jų plotai įkorporuoti į kitus valsčius. Dabartiniu laiku yra devyni valsčiai <...>. Iš paminėtų valsčių visi yra buvę prieškariniais laikais, išskyrus Kaišiadorių ir Kietaviškių. Jų plotai, palyginus su prieškariniais yra dalinai pasikeitę. Apie prieškarinį apskrities ir valsčių plotus žinių nėra, nes nuo to laiko jokių bylų bei dokumentų nepasiliko.“[291]

Apskrities komiteto išlaikymui komitetas savo posėdyje 1919 m. kovo 8 d. nutarė imti po 20 % mokesčių nuo žemės ir krautuvių, o kitame posėdyje kovo 21 d. nutarė imti iš valsčių savivaldybių pajamų po 25 % apskrities savivaldybės naudai.

1919 m. balandžio 5 d. apskrities komitetas posėdyje nutarė įsteigti ligoninę, perimant Žaslių valsčiaus Ščiukiškių dvare užsilikusią ligoninę „nuo bolševikų kariuomenės“. Ligoninės išlaikymui pirkliai, pramonininkai, valdininkai ir žemės savininkai apdėti 1 % mokesčiu nuo gryno pelno. 1920 m. ligoninė perkelta į Kaišiadoris.

Kai 1921 m. rugpjūčio 25 d. Trakų apskrities valdybos iš Kauno buvo paklausta, kada likviduotas Kaišiadorių apskrities komitetas ir kam perėjo

[291] LCVA, F. 379, Ap. 3, B. 10, L. 240–241.

visos knygos ir dokumentai – buvo atsakyta, kad komitetas likviduotas liepos mėnesį ir dokumentai perėjo valdybos žinion[292].

1927 metais parengtoje istorinėje apžvalgoje nurodoma, kad „galutinas savivaldybės tipas susidarė užsibaigus pereinamajai stadijai“, t. y. 1920 m. vasario 6 d., kai pagal savivaldybių įstatymą įvyko pirmasis apskrities tarybos posėdis. Jame tarybos pirmininku išrinktas Juozas Valasevičius iš Kruonio valsčiaus Būtkiemio kaimo, pavaduotoju – Stasys Dzedulionis iš Žaslių valsčiaus Rūdžių kaimo. Apskrities valdybos pirmininku išrinktas Ignas Jacinavičius iš Kaišiadorių valsčiaus Kiemelių kaimo, o valdybos nariais Jonas Perednis (iš Žaslių valsčiaus Kapciškių kaimo) ir Jurgis Paškevičius (iš Kruonio valsčiaus Kalvių bažnytkaimio).

Vėliau apskrities vadovai keitėsi taip: 1921 m. liepos 1 d. apskrities tarybos pirmininku išrinktas Vladas Mongirdas iš Aukštadvario, jo pavaduotoju – Vincas Venskus iš Žiežmarių miestelio. Valdybos pirmininku tapo Stasys Kurgonas iš Žaslių valsčiaus Keturokų kaimo, nariais Ignas Jacinavičius (tas pats iš Kiemelių) ir Klemensas Janulevičius (iš Vievio valsčiaus).

1923 m. sausio 21 d. vietoj S. Kurgono (nes „persišovė“, o vėliau mirė) valdybos pirmininku išrinktas Julius Čaplikas, bet jam atsisakius kitame tarybos posėdyje balandžio 4 d. išrinktas Domas Kudzinevičius iš Žiežmarių valsčiaus Rusonių kaimo, jo padėjėju – Juozas Stosiūnas iš Semeliškių valsčiaus Dziekuniškio kaimo.

1923 m. gruodžio 28 d. apskrities taryba buvo perrinkta. Tarybos pirmininku ir pavaduotoju perrinkti Mongirdas ir Venskus.

Vykdomoje valdžioje didelis pasikeitimas įvyko 1924 m. liepos 29 d. Seimui priėmus Savivaldybių įstatymo pakeitimą, pagal kurį apskrities viršininkas tapo ir apskrities valdybos pirmininku. Tokiu būdu valdyba buvo sudaroma iš pirmininko ir dar dviejų apskrities tarybos išrinktų narių[293].

1924 m. spalio 20 d. tarybos pirmininku tapo Julius Čaplikas (iš Žiežmarių valsčiaus Astrauciškių kaimo), o padėjėju Antanas Steikūnas (iš Kaišiadorių valsčiaus Tauskūnų dvaro). Apskrities valdybos nariais išrinkti Antanas Steikūnas (iš Žaslių valsčiaus Kasčiukiškių dvaro) ir Pranas Ambroževičius (iš Žaslių valsčiaus Kurniškių vienkiemio).

1925 m. balandžio 29 d. tarybos pirmininku išrinktas kun. Juozas Kraujalis iš Semeliškių miestelio.

1927 m. vasario 1 d. A. Steikūnui tapus Trakų apskrities viršininku, vietoje jo valdybos nariu išrinktas Juozas Grybauskas iš Kaišiadorių miestelio.

---

[292] LCVA, F. 1539, Ap. 1, B. 1. L. 248.

[293] Lietuvos valstybės teisės aktai (1918.II.16–1940.VI.15). – Vilnius, 1996. – P. 304.

J. Grybauskas greičiausiai buvo ne tik valdybos nariu, bet ir sekretoriumi[294] (1929 m. jie abu buvo atleisti iš šių pareigų kaip aktyvūs apskrities voldemarininkai, dalyvavę ir „Geležinio vilko“ organizacijoje).

1920 m. rudenį Lenkijai užėmus Trakus – Lietuvos vyriausybės sprendimu Lietuvos pusėje likusios apskrities dalis buvo vadinama Trakų apskritimi (nors faktiškai jos administraciniu centru liko Kaišiadorys, kaip buvo jau nuo 1916 m.), pabrėžiant Lietuvos teises į Trakus, kaip istorinę Lietuvos sostinę ir buvusį pavieto bei apskrities centrą.

1924 m. gegužės 31 d. paskelbtame Savivaldybių departamento sudarytame sąraše Trakų (Kaišiadorių) apskrityje liko tik 9 valsčiai[295]. Toks administracinis suskirstymas ir nusistovėjo beveik porai dešimtmečių. Tiksliau iki 1935 m., kai buvo panaikintas Kietaviškių valsčius.

Nuo 1935 m. iki 1940 m. pradžioje vykusio administracinio perskirstymo apskrityje liko aštuoni valsčiai: Aukštadvario, Kaišiadorių, Kruonio, Onuškio, Semeliškių, Vievio, Žaslių ir Žiežmarių, kurių atstovai ir sudarė Trakų apskrities tarybą.

294 LCVA, F. 379, Ap. 3, B. 10, L. 266.

295 Apskričių, apskričių teisėmis miestų, valsčių teisėmis miestų, valsčių teisėmis miestų ir valsčių sąrašas // Vyriausybės žinios, Nr. 160, 1924 m. gegužės 31 d., p. 15.

Valsčių tarybos ir valdybos

Šiame skyriuje bus ne tik apžvelgtos 1920–1940 m. laikotarpio valsčių tarybos ir valdybos, tačiau taip pat pateikta informacija apie rinkimus (seniūnijų sueigose ir valsčių tarybose), žinios apie valsčių savivaldybių tarnautojus, kadangi dažniausiai visa ši medžiaga glaudžiai susijusi.

Kaip jau buvo rašyta skyriuje apie lietuviškų savivaldybių susikūrimą – Trakų (Kaišiadorių) apskrityje nuo 1920 m. buvo 9 valsčiai – Aukštadvario, Kaišiadorių, Kietaviškių, Kruonio, Onuškio, Semeliškių, Vievio, Žaslių ir Žiežmarių.

Kiekvieno valsčiaus savivaldybę sudarė valsčiaus taryba ir valdyba (valsčių valdybos gyvavo iki 1929 m., vėliau jas pakeitė viršaičiai, kaip vienasmenis valdymo institutas). Valsčiaus tarybos renkama valdyba buvo vykdomoji institucija, kurią sudarė viršaitis, viršaičio padėjėjas, kasininkas ir raštininkas. Vietiniai gyventojai spręsdami savo reikalus dažniausiai su jais ir susitikdavo, tapatindami su valdžia. Artimiausias valdžios atstovas, tiesa, buvo seniūnas, bet jo pareigos buvo daugiau visuomeninės.

Valsčių savivaldybės – „pagal įstatymą“

1920 m. pradžioje baigėsi savivaldybių kūrimosi pereinamasis laikotarpis, kai pagaliau buvo išrinktos valsčių ir apskrities tarybos pagal 1919 m. spalio 10 d. priimtą Savivaldybių įstatymą. Jų kadencija truko apie pusantrų metų – iki 1921 m. vidurio. 1921 m. kovo 2 d. buvo surinkti duomenys apie visų apskrities valsčių tarybas ir valdybas ir nusiųsti į Savivaldybių įstaigų departamentą. Tuo laiku iš devynių Trakų apskrities valsčių į statistiką neįtrauktas tik Vievio valsčius, nes nurodoma, kad jis dar tebebuvo okupuotas.

Aukštadvario valsčius

Aukštadvario viršaitis 1921 m. sausio 15 d. atsiunčia savo valsčiaus savivaldybės narių ir tarnautojų sąrašą, atsakydamas į apskrities valdybos nurodymą 1920 m. gruodžio 9 d. Viršaitis Mikas Mickevičius rašo, kad „seniūnams ateityje bus paskirta alga sulig Tarybos nutarimo, bet dabar jie dar negauna“. Aukštadvario valsčiuje surašyti net 77 valsčiaus savivaldybės nariai, iš jų 18 – valsčiaus tarybos narių, 5 – valdybos nariai ir tarnautojai, 13 – seniūnų, 41 – „rinktinis“. Reikia pažymėti, kad kiti valsčiai seniūnų ir „rinktinių“ duomenų nepateikė. Be to, „rinktinių“ (arba kaip tuo metu dar vadindavo „vybornų“) visuomeninė pareigybė tuo laiku jau nyko ir užleido vietą seniūnų ir seniūnijų atstovų pareigybėms, kurios tapo arčiausiai gyventojų esančia savivaldos grandimi, jungiančią juos su nuolat veikiančia ir gana plačius įgaliojimus turinčia valsčiaus savivaldybe.

Aukštadvario valsčiaus tarybos pirmininkas buvo Aleksandras Zajančkauskas – 37 metų ūkininkas iš Srednikų, „randauninkas“ (t. y. besinuomojantis žemę), „naminio mokslo“. Ūkininkai buvo beveik visi iš 18 tarybos narių, tik Mauša Streleckis buvo pirklys (iš Aukštadvario, turintis krautuvę).

Aukštadvario valsčiaus taryboje buvo 18 vyrų, iš jų 17 lietuvių ir 1 žydas. Pagal amžių iki 29 metų buvo du, iki 39 m. – trys, iki 49 m. – septyni, iki 59 m. – keturi, virš 60 m. – du.

Tik vienas tebuvo baigęs pradžios mokyklą, o 17 – temokančių rašyti (nors prie kai kurių nurodoma, kad jie „analfabetai“). Pagal užsiėmimą – 8 mažažemiai, 7 ūkininkai, 1 pirklys ir 2 neaiškūs.

Aukštadvario valsčiaus valdyboje – penki žmonės (3 valdybos nariai ir 2 samdomi tarnautojai):

Viršaitis Mikas Mickevičius – 45 m. ūkininkas iš Naveršonių, algos gaunantis 400 auksinų, mokantis rašyti, turintis 3½ dešimtinės žemės.

Viršaičio padėjėju išrinktas Vincas Saulėnas – 30 m. ūkininkas iš Zaborovkos.

Iždininkas – Izidorius Gudeliauskas, 60 m. ūkininkas iš Nemaitonių, algos gaunantis 100 auks., turintis 15 deš. žemės, baigęs pradžios mokyklą.

Raštvedys – Jokūbas Abromavičius, 25 m., iš Aukštadvario, algos gaunantis 1000 auks., baigęs „2 kl. mokyt. instituto“.

Raštvedžio padėjėjas – Stasys Cibulskas, 26 m. vargonininkas iš Aukštadvario, mokantis rašyti. Jam alga numatyta „iš raštvedžio algos“.

Taigi, Aukštadvario valsčiaus valdyboje buvo trys lietuviai, po vieną iki 39 m. ir 49 m., o vienas – virš 60 m. Vienas buvo baigęs pradžios mokyklą,

du – mokantys rašyti. Pagal turimą žemę – du mažažemiai, vienas ūkininkas.

Samdomi tarnautojai – du lietuviai vyrai, abu nuo 24 iki 29 m. Vienas baigęs pradžios mokyklą, kitas mokantis rašyti. Raštininko darbas ir buvo jų pagrindinė veikla.

Tarp 13 Aukštadvario valsčiaus seniūnų – Anupras Jastšemskas, 55 m. ūkininkas iš Aukštadvario, Mečislovas Klebavičius iš Mičiūnų ir kiti.

Tarp 41 Aukštadvario valsčiaus „rinktinio“ – Kipras Pavilavičius iš Aukštadvario, Palis Nauckūnas iš Užuguosčio, Stasys Juodis iš Žydiškių, Kazys Datkevičius iš Nemaitonių, Juozas Matonis iš Vaitkūnų ir kiti[296].

Kaišiadorių valsčius

Kaišiadorių viršaitis Martynas Vainilavičius sąrašą atsiunčia dar iki Naujų Metų – 1920 m. gruodžio 30 d. Iš viso Kaišiadorių valsčiaus valdyboje ir taryboje – 22 žmonės. Kaišiadorių valsčiaus taryboje – 17 narių:

1. Kaišiadorių valsčiaus tarybos pirmininkas – Jonas Repčikas, 49 m. ūkininkas iš Būdos k. (nurodoma, kad jis valdo nekilnojamojo turto „2 bud. 4 deš.“, t. y. dvejus namus, „budinkus“, ir 4 dešimtines žemės);
2. Jonas Urmilevičius (25 m. ūkininkas iš Kiemelių k., baigęs „liaudinę“ mokyklą, valdęs „3 bud. 18½ deš.“). Beje, vėliau jis taps ilgamečiu Kaišiadorių valsčiaus viršaičiu;
3. Ignotas Sidaras (46 m. gelžkelio tarnautojas iš Kaišiadorių m.);
4. Pranas Aleknavičius (37 m. ūkininkas iš Jatkonių, valdantis „4 bud. 12 deš.“);
5. Mikas Kriaučiūnas (47 m. gelžkelio tarnautojas iš Kaišiadorių m.);
6. Chaimas Segalauskas (43 m. miškų pirklys iš Kaišiadorių m., valdęs „1 bud.“);
7. Stasys Stepanavičius (61 m. ūkininkas iš Lomenių);
8. Stasys Kurgonas (53 m. ūkininkas iš Palomenės);
9. Vincas Laurušonis (51 m. ūkininkas iš Lomenių);
10. Jonas Rudis (62 m. ūkininkas iš Vilkiškių);
11. Motiejus Cislevičius (43 m. ūkininkas iš Smilgių);
12. Jonas Aleksejūnas (47 m. ūkininkas iš Vilionių);
13. Jonas Levansavičius (48 m. ūkininkas iš Vilionių);
14. Vincas Galinis (44 m. ūkininkas iš Mižonių);

[296] LCVA, F. 379, Ap. 2, B. 542, L. 1–2, 7.

15. Bernasius Bandzevičius (26 m. ūkininkas iš Beištrakių k.);
16. Andrius Bandzevičius (55 m. ūkininkas iš Beištrakių viens.);
17. Aleksandras Dainis (50 m. ūkininkas iš Kiemelių).

Kaišiadorių valsčiaus taryboje visi 17 narių buvo vyrai, lietuviai. Pagal amžių – iki 29 m. – du, iki 39 m. – vienas, iki 49 m. – aštuoni, iki 59 m. – keturi, virš 60 m. – du. Pagal išsilavinimą – tik 4 mokėsi pradžios mokyklose, o 13 – „mokantys rašyti“. Pagal užsiėmimą – 11 mažažemių, 3 ūkininkai, 3 namų savininkai.

Kaišiadorių valsčiaus valdyboje buvo penki žmonės – trys valdybos nariai ir du samdomi tarnautojai:

Kaišiadorių viršaitis – Martynas Vainilavičius (52 m. ūkininkas iš Vilionių k. Algos gaudavo 600 auksinų, buvo baigęs „liaudinę“ mokyklą, valdė nekilnojamojo turto „3 bud. 7 dešim. žemės“).

Viršaičio padėjėju išrinktas Mikas Grigaliūnas, 28 m. ūkininkas iš Kiemelių k., kuris pavaduodamas viršaitį už tą dieną gaudavo po 20 auks., valdė „2 bud. 6 deš.“

Valsčiaus iždininkas (buhalteris) – Simonas Jonikas, 29 m. ūkininkas iš Eitekonių k., algos gaudavęs 500 auks., baigęs „liaudinę“ mokyklą, valdo „2 bud. 3 deš.“ Kai M. Vainilavičius buvo priverstas dėl skundų išeiti iš tarnybos – jį pakeis būtent S. Jonikas, išrinktas viršaičiu.

Raštvedys – Jonas Perednė, 50 m. raštininkas iš Kaišiadorių m., nors tebuvo baigęs „liaudinę“ mokyklą. Jo alga buvo lygi viršaičio – 600 auks., kito turto neturėjo.

Raštininkas – Bernardas Andriuškevičius, 35 m. raštininkas iš Kaišiadorių m. Jo alga – net 800 auksinų.

Visi trys valdybos nariai – lietuviai, visi mažažemiai. Pagal amžių – du nuo 24 iki 29 m., vienas – 50 m. Tik du baigę pradžios mokyklas, vienas – mokantis rašyti.

Samdomi tarnautojai (raštininkai) – du vyrai, lietuviai, abu baigę pradžios mokyklas. Pagal amžių – vienas nuo 30 iki 39 m., kitas – 50 m.[297]

Kietaviškių valsčius

Kietaviškių valsčiaus taryboje – 15 narių, visi ūkininkai. Tarybos pirmininku išrinktas Motiejus Grybauskas (63 m., iš Gilučių). Tarp tarybos narių – Antanas Sabonis iš Žebertonių, Motiejus Balsys iš Ašakienių, Pra-

[297] LCVA, F. 379, Ap. 2, B. 542, L. 1–2, 10–11.

nas Bliujus iš Senųjų Kietaviškių, Vincas Sabaliauskas iš Kloninių Jagelonių, Ignotas Pinelis iš Pagrendos, Vaclovas Radkevičius iš Dainavos ir kiti.

Taigi, Kietaviškių valsčiaus taryboje – visi vyrai, lietuviai, ūkininkai. Net šeši iš jų – nuo 40 iki 49 m., 14 – vos temokančių rašyti ir vienas beraštis, 14 mažažemių ir 1 stambesnis ūkininkas.

Kietaviškių valsčiaus valdyboje – penki žmonės (3 valdybos nariai, 2 – samdomi tarnautojai):

Viršaitis – Ignotas Janavičius, 39 m. ūkininkas iš Gojaus k., turėjo 6 dešimtines žemės ir dar 17 dešimtinių nuomojo pas brolį. Kaip viršaitis gaudavo 500 auksinus algos.

Viršaičio „pagelbininku“ išrinktas Jurgis Vaiciukevičius, 58 m., iš Kareivonių.

Kasininkas – Juozas Cibulskas, 31 m. ūkininkas iš Kareivonių, jo alga – 150 auks.

Raštvedys – Kazys Kurklinskas, 34 m. vargonininkas iš N. Kietaviškių. Alga – 100 auksinų.

Raštininkė – Janina Zubrickaitė, 18 m., iš N. Kietaviškių. Buvo baigusi net 4 gimnazines klases ir gaudavo gerokai daugiau nei kasininkas su raštvedžiu – 400 auksinų.

Kietaviškių valsčiaus valdyboje – 3 vyrai, lietuviai, du mažažemiai ir vienas ūkininkas, du – iki 39 m., vienas – virš 50 m. Vienas baigęs pradžios mokyklą, kiti du – temokantys rašyti.

Samdomi tarnautojai – du, vyras ir moteris, vienas nuo 17 iki 24 m., kitas – virš 30 m. Vienas baigęs vidurinę, kitas – temokantis rašyti[298].

Kruonio valsčius

Kruonio valsčiaus taryboje – 13 narių. Jos primininku išrinktas Antanas Matonis (45 m. ūkininkas iš Anglininkų). Pirmininko pavaduotojas – Vincas Degutis iš Sevelionių, o nariai –Juozas Valasevičius iš Būtkiemio (kuris taip pat buvo atstovas nuo Kruonio valsčiaus apskrities taryboje ir apskrities tarybos pirmininkas), Antanas Bertlingas – račius iš Kruonio, Juozas Vitkevičius iš Lapainios (pagrindinis jo užsiėmimas – malūninninkas, o valsčiaus taryboje – revizinės komisijos narys), Martynas Kazlauskas iš Sevelionių (buvo ir valdybos kasininkas, už ką gaudavo 150 auks.), kun. Juozas Vaitiekūnas (kuris buvo Kruonio klebonas ir taryboje revizinės komisijos pirmininkas) bei kiti.

---

[298] LCVA, F. 379, Ap. 2, B. 542, L. 1–2, 13–14.

Kruonio valsčiaus taryboje – visi vyrai, lietuviai. Aštuoni – tarp 30–50 m., po vieną – virš 60 ir iki 29 m. Pagal išsilavinimą – vienas su viduriniu išsilavinimu, po šešis – baigusius pradžios mokyklas ir tik mokančius rašyti. 10 mažažemių ir 1 namų savininkas, 2 neaiškūs.

Kruonio valsčiaus viršaičiu taryba išrinko Kastantą Bačkauską, 40 m. ūkininką iš Jugalino, turėjusį 24 dešimtines žemės. Jo, kaip viršaičio, alga buvo 400 auksinų. Buvo baigęs pradžios mokyklą.

Jau minėtas tarybos narys Martynas Kazlauskas buvo ir valsčiaus valdybos kasininkas.

Valsčiaus valdybos raštvedys buvo Petras Maleckas, 21 m. mokytojas iš Migonių, baigęs mokytojų kursus, o kaip valsčiaus raštvedys gaudavo 500 auksinų.

Raštininkas – Juozas Drumstas, 33 m., iš Kruonio, buvo baigęs dviklasę mokyklą. Už raštininko pareigas gaudavo 500 auks. algos.

Tokiu būdu valdyboje – du nariai, vienas virš 40 m., kitas virš 50 m. Abu baigę pradžios mokyklas. Vienas mažažemis, kitas – ūkininkas.

Samdomi tarnautojai – taip pat du vyrai, lietuviai, vienas su viduriniu, kitas – pradiniu išsilavinimu[299].

Onuškio valsčius

Onuškio valsčiaus viršaitis duomenis atsiunčia 1921 m. vasario 14 d. ir praneša, kad dar negali atsiųst kaimų sąrašų su gyventojais ir žemės plotais, nes „Onušiškių valsčius kaipo randasi pačiam pafrontėj, tai daug seniūnų dar nepristato reikalaujamų nuo jų žinių“. Kaip jau minėta – netolimas Vievio valsčius visiškai neatsiuntė duomenų, nes dėl nenusistovėjusios fronto linijos negalėjo veikti.

Onuškio valsčiaus taryboje buvo 17 narių, jos pirmininku išrinktas Petras Blažonis (45 m. žemdirbys iš Grendavės, „naminio“ mokslo, dirbo be algos, dar turėjo „2 d. žemės su trobais“). Tarybos nariai – Petras Žilionis iš Onuškio, Mečislovas Stankevičius iš Pagojų viens., Joselis Miklašauskas iš Panošiškių, Mauša Vinikas iš Onuškio ir kiti.

Onuškio valsčiaus taryboje visi 17 vyrų buvo lietuviai, šeši iš jų – nuo 40 iki 49 m., tik 1 virš 60 m., 13 mokančių rašyti, 4 beraščiai, 14 mažažemių ir 3 darbininkai.

Valsčiaus valdyboje – 4 žmonės:

Viršaitis – Mečislovas Stankevičius, 43 m. žemdirbys iš Pagojų viensė-

[299] LCVA, F. 379, Ap. 2, B. 542, L. 1–2, 15–16.

džio, turėjęs tik „naminį“ ūkį. Taip pat buvo tik „naminio“ mokslo. Viršaičio alga buvo 400 auksinų. Valsčiaus iždininkas – Glebus Maižiešius, 41 m. žemdirbys iš Gruožnikų, kuris taip pat buvo „naminio“ mokslo. Jo alga – 200 auks. Raštvedys – Kazimieras Griškevičius, 32 m. iš Onuškio, taip pat „naminio“ mokslo ir turėjęs „naminį“ ūkį. Raštvedžio alga – 550 auks. Valsčiaus raštinės sargas – Mykolas Branickas, 47 m. žemdirbys iš Onuškio, alga 100 auksinų.

Valdyboje dirbę abu vyrai buvo lietuviai, abu – mažažemiai, taip pat abu tarp 40 ir 49 m. amžiaus, abu nebaigę mokyklų, bet mokantys rašyti. Iš samdomų tarnautojų – vienas mokantis rašyti, o kitas beraštis[300].

Semeliškių valsčius

Semeliškių valsčiaus taryboje 1921 m. pradžioje – 16 narių, neparašyta užsiėmimo, bet greičiausiai visi ūkininkai. Tarybos pirmininku išrinktas Vitoldas Mazaliauskas – 40 m., iš Burgonių dvaro, baigęs „5 kl. gimn.“ Pirmininko pavaduotojas – Julius Kuliešius iš Beižonių. Nurodoma, kad valsčiaus tarybos narys Kazys Mažuolis iš Laicių – taip pat ir apskrities tarybos narys, kaip ir Petras Venckutonis iš Noškūnų. Tarybos narys Mikas Butrimavičius iš Burokų buvo baigęs „4 kl. gimn.“ ir buvo valsčiaus revizijos komisijoje.

Semeliškių valsčiaus taryboje – 16 vyrų lietuvių, po šešis nuo 40 iki 49 m. ir nuo 50 iki 59 m. Du net su viduriniu išsilavinimu, o 14 temokančių rašyti, 9 mažažemiai ir 6 ūkininkai.

Valdyboje – 6 žmonės (trys valdybos nariai ir trys samdomi tarnautojai): valsčiaus viršaitis – Jonas Stančikas, 39 m. iš Stančikų, žemės turėjo 3 dešimtines. Viršaičio alga – 400 auksinų. Viršaičio pavaduotojas – Juozapotas Zakarevičius, 45 m. iš Ubiškės. Valsčiaus kasininkas – Vincas Balasevičius, 45 m. iš Šakaldonių, gaunantis algos 100 auks. Raštvedys – Zigmas Ivanauskas, 43 m. vargonininkas iš Semeliškių, baigęs pradžios mokyklą. Jo alga – 500 auks. Raštininkė – Basė Abramovičaitė, 15 m. mokinė iš Semeliškių. Alga – 400 auks. Valsčiaus raštinės sargas – Zigmas Gaičiauskas (pirma pavardės raidė taisyta ir sunkiai įskaitoma), 35 m. iš Semeliškių. Sargas vietoje algos gaudavo pyliavą.

Valsčiaus valdyboje – trys vyrai, du nuo 40 iki 49 m., vienas tarp 30 ir 39 m., visi trys – mokantys rašyti, du mažažemiai ir vienas ūkininkas.

Samdomi tarnautojai – du vyrai ir moteris. Vienas baigęs pradžios mokyklą, kiti du – mokantys rašyti[301].

---

[300] LCVA, F. 379, Ap. 2, B. 542, L. 1–2, 17–18.
[301] LCVA, F. 379, Ap. 2, B. 542, L. 1–2, 20–21.

Žaslių valsčius

Iš viso Žaslių valsčiaus taryboje ir valdyboje – 20 žmonių. Tarybos pirmininku išrinktas Mykolas Petkevičius – 39 metų žemdirbys iš Eiriogalos (anketos pastaboje nurodyta, kad „tik pasirašyt moka“). Kiti tarybos nariai – Stasys Dziedulionis (38 m., iš Rudžių), Jonas Kinderevičius (30 m., iš Šilonių), Adomas Butkevičius (42 m., iš Ilgakiemio), Jonas Čiulada (40 m., iš Naravų), Marduchas Šmitas (29 m. pirklys iš Žaslių), Stasys Grinkevičius (46 m., iš Naravų), Adomas Valiukas (46 m., iš Janušonių), Jonas Barauskas (36 m., iš Žaslių), Vincas Bagdonas (45 m., iš Pajauciškių), Zaremba (52 m., iš Pustakiemio), Petkevičius (40 m., iš Kaugonių).

Taryboje – 12 vyrų, iš jų vienas žydas. Šeši – nuo 40 iki 49 m. po vieną virš 50 m. ir iki 29 m., keturi su pradiniu („liaudiniu“) išsilavinimu, kiti temokantys rašyti, 10 mažažemių, vienas ūkininkas ir vienas pirklys.

Žaslių valsčiaus valdyboje – net 8 žmonės (trys valdybos nariai ir penki samdomi tarnautojai). Viršaitis – Jonas Bičkauskas, 38 m. žemdirbys iš Prozariškių, kurio valdomas turtas – „žemės 20 deš. ir trobes.“ Viršaičio alga Žasliuose – 700 auksinų. Pastabose pažymėta, kad viršaitis moka tik pasirašyt ir gyvena su tėvu. Viršaičio padėjėju išrinktas Juozas Pupalaigis – 26 m. žemdirbys iš Talpūnų. Kasininku tapo Jonas Lukoševičius – 33 m. žemdirbys iš Bertešiūnų, turėjęs 24 dešimtines ir gaudavęs 600 auksinų algos. Įgijęs patirtį kaip valsčiaus kasininkas J. Lukoševičius vėliau taps ilgamečiu Žaslių valsčiaus viršaičiu.

Valdybos nariai, nors ir užėmė aukštesnes pareigas – mokėjo tik pasirašyti, nes raštingiausi valdyboje buvo raštvedys ir raštininkai. Raštvedys Pranas Ambroževičius (24 m. žemdirbys iš Rečionių ir turėjęs 12 deš.), buvo baigęs 3 gimnazijos klases. Jo alga valdyboje – 650 auks. Raštininkas Juozas Kasperavičius (42 m., iš Šaparnės), taip pat buvo baigęs 3 gimnazijos klases, alga – 550 auks. Raštininkas Jonas Kareckas (17 m., iš Skėrių), algos taip pat gaudavo 550 auks., nors tebuvo baigęs liaudies mokyklą. Jo bendraamžis raštininkas Viktoras Gudelis (17 m. mokinys iš Mikalauciškių), buvo baigęs 3 gimnazijos klases, o atlyginimo gaudavo 500 auks. Valsčiaus sargas – Vincas Zujus (53 m., pagal profesiją – „paprastas darbininkas“, iš Žaslių). Nors jis algos tegaudavo 60 auksinų, tačiau prie menko piniginio atlyginimo dar gaudavo butą, kurą ir 4½ pūdų rugių.

Valdyboje – 3 vyrai lietuviai, du nuo 30 iki 39 m. ir vienas nuo 17 iki 24 m. visi trys mokantys rašyti. Du ūkininkai ir vienas mažažemis.

Samdomi tarnautojai – 5 vyrai, lietuviai, trys nuo 17 iki 24 m., po vieną

virš 40 ir 50 metų. Keturi buvo baigę pradžios mokyklas, o vienas temokantis pasirašyti[302].

Žiežmarių valsčius

Žiežmarių valsčiaus taryboje – 18 narių. Valsčiaus tarybos pirmininku išrinktas Antanas Majauskas – 42 m. žemdirbys iš Kairiškėlių, „jokios mokyklos nebaigęs“, nekilnojamojo turto – 6 dešimtinės žemės. Vienintelis jo gaunamas atlygis už darbą taryboje, kaip ir kitiems tarybos nariams, tebuvo „paliuosavimas pastotės“, t. y. atleidimas nuo prievolės su savo arkliu ir vežimu vežioti valdininkus, milicininkus, kariuomenę ir kt. Kiti tarybos nariai – Vincas Venskus (52 m. siuvėjas iš Žiežmarių), Dominikas Čepulis (62 m. žemdirbys iš Avinėlių), Pranas Širvinskas (57 m. žemdirbys iš Turloviškių), Dominikas Kudzinevičius (43 m. raštininkas iš Rusonių), Jurgis Buikauskas (55 m. žemdirbys iš Strošiūnų I), Pranas Kazakevičius (29 m. žemdirbys iš Strėvininkų), Mykolas Janavičius (62 m. ūkininkas iš Kudonių), Petras Grigaliūnas (39 m. ūkininkas iš Kulukiškių), Jonas Nanartonis (35 m. žemdirbys iš Kibučių), Petras Sabaliauskas (31 m. ūkininkas iš Šilėnų, kuris „privatiškai visai mažai mokinęs“, o taryba jį dar išrinko ir viršaičio padėjėju), Jonas Grigaliūnas (37 m. ūkininkas iš Antakalnio), Jankelis Abiras (57 m. žvejys iš Žiežmarių), Šalumas Kotas (57 m. krautuvininkas iš Žiežmarių), Notelis Bekeras (34 m. pirklys iš Žiežmarių).

Taip pat prie tarybos narių reiktų pridėti tris revizijos komisijos narius – kun. Alfonsą Orvidą (29 m. kunigą iš Žiežmarių), Jokūbą Šilkūną (33 m. ūkininką iš Žiežmarių) ir Petrą Grigaliūną (39 m. ūkininką iš Kulukiškių).

Taigi, Žiežmarių valsčiaus taryboje – 18 vyrų, iš jų 15 lietuvių ir 3 žydai. Pagal amžių didžiausia dalis (septyni) – nuo 30 iki 39 m., du – virš 60 m. Pagal išsilavinimą dauguma (15) temokantys rašyti, po vieną baigusį vidurinę, pradinę mokyklas ir beraštį. Pagal turtingumą – 13 mažažemių, 2 pirkliai, 2 amatininkai, 1 neaiškus.

Žiežmarių valsčiaus valdyboje – septyni žmonės: valsčiaus viršaitis – Jonas Šliamka, 61 metų ūkininkas iš Žiežmarių, „nepraėjęs jokios mokyklos“. Jis turėjo 4 dešimtines žemės ir „triobas“, o viršaičio alga tesiekė 400 auksinų. J. Šliamkos padėjėju išrinktas Petras Sabaliauskas iš Šilėnų – jau minėtas valsčiaus tarybos narys, kuris už viršaičio pavadavimą galėjo tikėtis tai dienai gauti 10 auksinų. Valsčiaus iždininkas – Mykolas Petrauskas,

[302] LCVA, F. 379, Ap. 2, B. 542, L. 1–2, 28–29.

47 m. ūkininkas iš Žiežmarių, taip pat „naminio mokslo“, o mėnesio atlyginimo gaudavęs 300 auksinų.

Raštvedys Dominykas Kudzinevičius – 43 m. raštvedys iš Rusonių, „baigęs rusų liaudies mokyklą ir Rosijoi praktiką 20 metų raštininku“, kurio alga valsčiaus valdyboje buvo 700 auksinų. D. Kudzinevičius be to buvo ir apskrities tarybos narys (kaip atstovas nuo Žiežmarių valsčiaus), o sekančioje kadencijoje – išrinktas į apskrities valdybos pirmininko pavaduotojus, taigi buvo aktyvus ne tik valsčiaus, bet ir apskrities politinio ir visuomeninio gyvenimo dalyvis.

Valsčiaus valdyboje – net trys raštininkai: raštininkas Stasys Augustinavičius – 24 m. mokytojas iš Žiežmarių, „baigęs rusų 2 kl. mok. ir prie vokiečių lankęs 6 savaičių kursus ir baigęs 3 mėnesių vokiečių mokytojų kursus“, kurio alga – 500 auks. Raštininkė Justina Venskaitė – 16 m. raštininkė iš Žiežmarių, baigusi liaudies mokyklą, algos gaudavo 300 auks. Trečiasis raštininkas – Abromas Galperas, 24 m. raštininkas iš Žiežmarių, „baigęs rusų 2 kl. mokyklą liaudės“, algos taip pat gaudavo 300 auks.

Taigi, valdyboje – 3 vyrai, lietuviai, visi mažažemiai ir temokantys rašyti (nors realiai greičiausiai – tik pasirašyti). Samdomi tarnautojai – 4 (trys vyrai ir moteris), gana jauni, nes vienas nuo 15 iki 16 m., o du – nuo 17 iki 24 m., vienas nuo 40 iki 49 m. Trys iš jų baigę pradžios mokyklas, vienas mokantis rašyti, trys lietuviai ir vienas žydas[303].

Ar galima pasitikėti šia 1921 m. valsčių statistika? Iš esmės – taip, tačiau tik ne lietuviškai lenkiškos tautybės klausimu. Kaip matėme – Semeliškių valsčiaus taryboje nurodyta esant 16 lietuvių, o jų pirmininku išrinktas Vitoldas Mazaliauskas iš Burgonių dvaro. Tačiau aprašydamas Semeliškių valsčiaus tarybos posėdį iš Žaslių kilęs Semeliškių milicijos vadas (Trakų nuovados viršininkas) Jonas Juzukonis 1921 m. balandžio 4 d. apskrities viršininkui praneša: „Šiuomi tamstai pranešu, kad 1921 m. 23 kovo Aš buvau aplankęs posėdį Semiliškių vals Tarybos pabuves gera laika apie val. ne girdėjau Valstybinės kalbos posėdyje tik vien lenkiška kur pirmininkauja Vitold Modzelevski su Antanu Arlousku. Man užklausus kodėl kalbat lenkiškai pasigirdo iš tarp narių susirinkusiuoju, ir iš Arlouskio lupu „My nie rozumiem po litewsku“ ir kaip pasirodo dauguma lenkai ne kuriu paduodu pavardes.“[304]

Matyti, kad Lietuvos valstybės rytiniame pasienyje tuo laiku Lenkijos

[303] LCVA, F. 379, Ap. 2, B. 542, L. 1–2, 23–24.
[304] LCVA, F. 409, Ap. 1, B. 6, L. 47.

grėsmė buvo nuolatinė. Valdžios struktūras neramino ne tik Lietuvos savivaldybėse lenkų kalba vedami posėdžiai. Buvo tikrinama ir tai, ar savivaldybėse nedirba žmonių, persikėlusių į Lietuvos teritoriją iš okupuotosios dalies. Kai 1921 m. liepą Trakų apskrities savivaldybė rinko žinias ar yra dirbančių valsčių savivaldybėse, kurie kilę iš lenkų okupuotų sričių, tai daugelis valsčių atsakė, kad nėra (Aukštadvario, Kaišiadorių, Žaslių, Kruonio, Semeliškių, Onuškio, Vievio). Tačiau Žiežmarių valsčiuje dirbo Abromas Galperas, kuris buvo gimęs Trakų mieste ir dirbo valdyboje raštininku (gyveno Rinkos g. 9), o Kietaviškių valsčiuje raštininke tarnavo Janina Zubrickaitė, gimusi Vilniaus mieste, kurios 7 šeimos nariai gyveno Naujuosiuose Kietaviškėse[305].

1921 M. VASAROS RINKIMAI

1921 m. rugpjūčio 25 d. buvo suvesti duomenys apie liepos pradžioje išrinktus naujus tarybų bei valdybų narius ir tarnautojus. Šios kadencijos tarybų narius verta išvardinti visus, kadangi duomenys buvo surašyti gana aiškiai ir galime susidaryti išsamesnį vaizdą apie to meto vietinę politiką jai dar tik formuojantis.

Aukštadvario valsčius

Aukštadvario valsčiaus valdyboje iš senosios kadencijos liko tik samdomas tarnautojas – raštvedys J. Abramavičius, o valdybos nariai išrinkti nauji. Viršaičiu išrinktas Petras Vinevičius – 47 m. ūkininkas iš Aukštadvario, „be partijos“, „naminio“ mokslo, už tarnybą gaudavęs 400 auksinų ir valdęs 2 dešimtines žemės. Jo padėjėju išrinktas Pranys Makarevičius – 50 m. ūkininkas iš Naveršonių, taip pat „lietuvis be partijos“, „naminio“ išsilavinimo, už dieną pavaduojant viršaitį gaudavęs 20 auksinų. Kasininku tapo Aleksas Zajančkauskas – 37 m. ūkininkas iš Srednikų, baltgudis, demokratas, „naminio“ išsilavinimo, už kasininko tarnybą gaudavęs 400 auksinų (pastaba, kad išrinktas ne iš tarybos). Raštvedžiu ir toliau samdytas Jokūbas Abramavičius – 26 m. raštininkas ir mokytojas iš Aukštadvario, žydas, kurio mokslo cenzas – mokytojų institutas. Raštvedžio alga buvo net 1000 auksinų.

Aukštadvario valsčiaus taryboje – 24 nariai, beveik visi lietuviai, vienas žydas ir du lenkai, dauguma nepartiniai ir „naminio“ išsilavinimo:

---

[305] LCVA, F. 1539, Ap. 1, B. 1, L. 120–130.

1. Aukštadvario valsčiaus tarybos pirmininkas – Vincas Saulėnas (31 m. ūkininkas iš Zaborovkos, su „naminiu“ išsilavinimu, turėjęs 9 dešimtines žemės, kuris praėjusioje kadencijoje buvo viršaičio padėjėju);
2. Povilas Monkevičius (48 m. ūkininkas iš Jozefavos, lenkas, mokęsis technikos mokykloje ir turėjęs 67 dešimtines žemės);
3. Kazys Aleksiūnas (33 m. ūkininkas iš Intuponių);
4. Jonas Nekraševičius (25 m. ūkininkas iš Giriočiškių);
5. Ignas Juodis (55 m. ūkininkas iš Nemaitonių);
6. Jonas Cikanavičius (64 m. ūkininkas iš Karalinavos);
7. Kazys Kerdokas (45 m. ūkininkas iš Butkiškių);
8. Anupras Mickevičius (50 m. ūkininkas iš Gudžionių);
9. Chaimas Abramavičius (50 m. pirklys iš Aukštadvario, turintis krautuvę, žydas);
10. Vladas Mongirdas (44 m. gydytojas ir ūkininkas iš Aukštadvario, demokratas);
11. Maušas Streleckas (44 m. pirklys iš Aukštadvario, turėjęs krautuvę);
12. Juozas Karvelis (40 m. ūkininkas iš Užuguosčio);
13. Mečislovas Klebavičius (46 m. ūkininkas iš Mičiūnų);
14. Antanas Sartanavičius (40 m. ūkininkas iš Mičiūnų);
15. Vincas Glebus (32 m. ūkininkas iš Alešiškių);
16. Adomas Germanavičius (49 m. ūkininkas iš Lavoriškių);
17. Adomas Aleksejūnas (58 m. ūkininkas iš Krumeikių, lenkas);
18. Vincas Kasperavičius (60 m. ūkininkas iš Čižiūnų);
19. Antanas Zagorskas (53 m. ūkininkas iš Belvos);
20. Salvys Kasperavičius (26 m. ūkininkas iš Čižiūnų);
21. Pranys Kubekas (63 m. ūkininkas iš Jurgionių);
22. Petras Romančinskas (26 m. ūkininkas iš Jurgionių);
23. Pranys Čupaila (30 m. ūkininkas iš Bobrovnikų);
24. Juozas Dauda (35 m. ūkininkas iš Antaveršių, revizinės komisijos narys)[306].

[306] LCVA, F. 379, Ap. 2, B. 543, L. 16–17.

Kaišiadorių valsčius

Viršaitis – Simas Jonikas (29 m. ūkininkas iš Eitekonių, priklausęs krikščionims demokratams, baigęs „liaudinę“ mokyklą. Jo alga buvo 800 auksinų. Ankstesnėje kadencijoje „prie viršaičio M. Vainilavičiaus“ jis dirbo valsčiaus valdybos iždininku). Viršaičio padėjėju išrinktas Justinas Bandzevičius – 25 m. mokytojas iš Beištrakių, taip pat krikščionis demokratas ir baigęs „liaudinę“ mokyklą, per dieną už viršaičio pavadavimą gaudavęs 40 auks.

Kasininku valsčiaus valdyboje tapo Mykolas Ivoška – 41 m. ūkininkas iš Smilgių, nepartinis, baigęs „liaudinę“ mokyklą. Jo alga – 600 auksinų. Raštvedys – Juozas Drumstas (33 m., kurio pagrindinis užsiėmimas ir buvo raštininko darbas, prijautęs „darb, krikšč.“ politinei grupei, gyvenęs Kaišiadoryse, baigęs 2 klases, už tarnybą gaudavęs 800 auksinų). Raštininku dirbo ankstesnėje kadencijoje raštvedžiu buvęs Jonas Peredne (taip pat palaikęs „darb. krikšč.“).

Kaišiadorių valsčiaus taryboje buvo 22 nariai, visi dirbo be algų. Panašu, kad dauguma tarybos narių priklausė krikščionims demokratams (bent jau kitos partijos neminimos, išskyrus „žydų partiją“), nors ankstesnėje taryboje tokio krikščionių demokratų aktyvumo nepastebėta. Nieko keisto, kad taryboje buvo ne tik lietuviai, bet ir trys žydai. Labiau keista, kad pagaliau viešajame politiniame gyvenime pasirodė ir moterų, nes valsčiaus taryboje atsirado pirmosios dvi moterys – ūkininkės Uršė Butrimavičienė ir Damė Kurotienė. Kažkodėl beveik trečdalis tarybos buvo iš Mižonių kaimo, netgi daugiau, negu iš Kaišiadorių:

1. Pirmininkas Vincas Galinis (40 m. ūkininkas iš Mižonių, krikščionis demokratas, baigęs „liaudinę“ mokyklą);
2. Jonas Urmulevičius (taip pat krikščionis demokratas, ūkininkas iš Kiemelių);
3. Uršė Butrimavičienė (55 m. ūkininkė iš Kiemelių);
4. Jonas Aleksejūnas (46 m. ūkininkas iš Vilionių);
5. Benadas Kasperas (33 m. tarnautojas iš Kaišiadorių);
6. Damė Kurotienė (38 m. ūkininkė iš Mižonių);
7. Stasys Laurušonis (26 m. siuvėjas iš Mižonių);
8. Petras Ambrizas (55 m. ūkininkas iš Mižonių);
9. Vincas Tomkus (29 m. ūkininkas iš Mižonių);
10. Martynas Vainilavičius (57 m. ūkininkas iš Vilionių);
11. Chaimas Segalauskas (41 m. pirklys iš Kaišiadorių, žydas, priklausantis „žydų part.“, baigęs 4 klases);

12. Giršas Sadzevičius (59 m. pirklys iš Kaišiadorių, taip pat žydas, „žydų part.“);
13. Šimas Margolis (33 m. kalvis iš Kaišiadorių, žydas, „žydų part.“);
14. Kazys Morkūnas (25 m. vaistininkas iš Kaišiadorių, krikščionis demokratas, baigęs 4 klases, atstovas nuo Kaišiadorių valsčiaus apskrities taryboje ir buvęs pirmasis jos vadovas 1918 m.);
15. Kun. Alfonsas Varnas (37 m, Kaišiadorių parapijos klebonas, buvo valsčiaus revizinės komisijos narys, krikščionis demokratas, baigęs dvasinę seminariją);
16. Martynas Motiejūnas (59 m. ūkininkas iš Mižonių, taip pat revizinės komisijos narys, krikščionis demokratas);
17. Jonas Lapinskas (25 m. ūkininkas iš Mižonių, krikščionis demokratas)[307].

Kietaviškių valsčius

Kietaviškių valsčiuje, panašiai kaip ir Kaišiadorių, beveik visi priklausė krikščionims demokratams, tik vienas tarybos narys – socialdemokratams. Be to, tiek valdyboje, tiek ir taryboje visi buvo lietuviai.

Kietaviškių valsčiaus viršaičiu išrinktas Juozas Cibulskas – ūkininkas iš Kareivonių, baigęs „rusų pr.“ mokyklą, gaudavęs už viršaičio tarnybą 500 auksinų, be to valdęs dar 20 dešimtinių žemės. Praėjusioje kadencijoje jis buvo Kietaviškių valsčiaus valdybos kasininku, taigi turėjo darbo patirtį savivaldoje. Jo pavaduotoju („pagelbininku“) išrinktas Vaclovas Radkevičius – 44 m. ūkininkas iš Dainavos, taip pat baigęs „rusų pr.“ mokyklą, už darbo dieną gaudavo 30 auksinų. Valsčiaus kasininku tapo Ignotas Pinelis – 41 m. ūkininkas iš Pagrendos, kurio alga liko kaip ir ankstesnio kasininko – 150 auksinų.

Samdomi tarnautojai liko tie patys, tačiau su 100 auksinų padidintomis algomis – raštvedys Kazys Kurklinskas (su 200 auks. alga) ir raštininkė Janina Zubrickaitė (jau 19 m., alga 500 auks.).

Valsčiaus tarybos narių – 20, visi krikdemai, tik vienas – socdemas:

1. Kietaviškių valsčiaus tarybos pirmininku išrinktas Tamošius Arnatkevičius (56 m., kalvis iš Mijaugonių);
2. Pirmininko padėjėju išrinktas Stasys Sajeta (44 m. ūkininkas iš Raistinės);
3. Ignotas Janavičius (40 m. ūkininkas iš Gojaus);

[307] LCVA, F. 379, Ap. 2, B. 543, L. 12–13.

4. Zigmas Janulevičius (30 m. mažažemis – turėjęs 2 dešimtines – iš Kakliniškių, priklausė socialdemokratams);
5. Stasys Liubsevičius (48 m. ūkininkas iš Mijaugonių);
6. Jonas Dauksevičius (27 m. ūkininkas iš Vindziulių);
7. Aleksandras Česonis (41 m. ūkininkas iš Karkučių);
8. Tamošius Kuliešis (43 m. ūkininkas iš Žikaronių);
9. Petras Ščerbavičius (33 m. ūkininkas iš Piktakiemio);
10. Adomas Dzedavičius (44 m. ūkininkas iš Jagelonių);
11. Jonas Sabonis (36 m. ūkininkas iš Alynkos);
12. Andrius Mikaliūkštis (54 m. ūkininkas iš Ašakienių);
13. Motiejus Balsys (54 m. „mažažemis“ iš Kareivonių; įdomu, kad Kietaviškių valsčiaus pateiktuose duomenyse prie turinčio 4 dešimtines rašė „mažažemis“, o nuo 5 dešimtinių – jau „ūkininkas“, kai kituose valsčiuose ir dar mažiau valdantiems nurodydavo pagrindinį užsiėmimą kaip ūkininko);
14. Augustas Jacinavičius (55 m., daugiau duomenų nepateikta);
15. Kun. Kajetonas Čeponas (46 m. kunigas iš N. Kietaviškių, revizinės komisijos narys)[308].

Kruonio valsčius

Kruonio valsčiaus valdyboje buvo vėl perrinktas viršaičiu Kostantas Bačkauskas – 40 m. ūkininkas iš Jagalino, priklausęs „ūk. sąjungai“, tačiau su trečdaliu pakelta alga – 600 auks. Viršaičio padėjėju išrinktas Antanas Lazauskas – 60 m. ūkininkas iš Mičiūnų, priklausęs krikščionims demokratams. Kasininku tapo Antanas Bertlingas – 30 m. stalius (anksčiau įvardintas kaip račius) iš Kruonio, pradžios mokyklos išsilavinimo, su 300 auks. alga. Valsčiaus raštvedžio vieta tuo metu buvo laisva, o raštininku dirbo Alfonsas Rudzianskas – 28 m. raštininkas iš Lapainios, priklausęs „valst. sąjungai“, baigęs pradžios mokyklą, už tarnybą valdyboje gaudavęs 600 auks.

Kruonio tarybos narių – 16, beveik visi lietuviai, tik 1 rusas, įvairių partijų, beveik visi ūkininkai, tik vienas pramonininkas:

1. Kruonio valsčiaus tarybos pirmininkas – Antanas Matonis (45 m. ūkininkas iš Anglininkų, krikščionis demokratas, baigęs pradžios mokyklą);
2. Antanas Berūkštis (33 m. ūkininkas iš Apsuonos, krikščionis demokratas);

[308] LCVA, F. 379, Ap. 2, B. 543, L. 13–14.

3. Alesius Bumbulis (25 m. ūkininkas iš Migonių, krikščionis demokratas, valsčiuje išrinktas į apskrities tarybą);
4. Juozas Valasevičius (30 m. ūkininkas iš Būtkiemio);
5. Pranas Koklevičius (31 m. ūkininkas iš Darsūniškio, priklausė „valst. sąjungai“);
6. Kostantas Kunigauskas (70 m., iš Garmiškės, ko gero, vienas vyriausių tuo laikotarpiu tarybos narių visoje apskrityje);
7. Petras Gervickas (38 m. ūkininkas iš Ginteikškių);
8. Mykolas Televičius (58 m., iš Darsūniškio);
9. Mykolas Maculevičius (60 m., iš Darsūniškio);
10. Juozas Grabauskas (47 m. ūkininkas iš Darsūniškio);
11. Motiejus Mičiulis (65 m. taip pat ūkininkas iš Darsūniškio);
12. Antanas Vedeckas (42 m. pramonininkas iš Kruonio, tuo laiku dar „bepartinis“, baigęs 4 klases ir valdęs 30 dešimtinių; vėliau A. Vedeckas taps ilgamečiu Kruonio valsčiaus viršaičiu ir ryškia ne tik Kruonio, bet ir apskrities visuomeninio gyvenimo figūra);
13. Antanas Arlauskas (43 m. ūkininkas iš Kruonio);
14. Motiejus Pūras (30 m. ūkininkas, nors nurodoma, kad tevaldė 1½ dešimtinės žemės, priklausė socialdemokratams);
15. Sergejus Sadauskas (25 m. ūkininkas iš Kruonio, rusas);
16. Antanas Maculevičius (57 m. ūkininkas iš Darsūniškio)[309].

Onuškio valsčius

Valsčiaus viršaičiu buvo išrinktas buvęs valsčiaus tarybos pirmininkas Petras Blažonis – 46 m. žemdirbys iš Grendavės, lietuvis, „bepartinis“, už viršaičio tarnybą gaudavęs 300 auksinų.

Valsčiaus valdybos raštvedys liko tas pats – Kazys Griškevičius, tik su kiek didesne, nei buvusi alga – 600 auksinų. Raštininku tapo Josifas Baranovas – 25 m., žydas, iš Onuškio, baigęs 4 gimnazines klases, su 300 auksinų atlyginimu (J. Baranovas visus porą dešimtmečių ir ateityje išliko aktyvus Onuškio visuomeninio gyvenimo dalyvis). Kasininku šiuo laikotarpiu tapo „naminį“ išsilavinimą turėjęs Ipolitas Leliakauskas – 60 m. žemdirbys iš Pasamovės, gaunantis 400 auksinų. Ir paskutinis valdybos samdytas tarnautojas – sargas Mikas Kuzmickas (57 m. darbininkas iš Onuškio). Jo alga nenurodoma.

---

309 LCVA, F. 379, Ap. 2, B. 543, L. 15–16.

Onuškio valsčiaus taryboje – 26 žmonės, beveik visi žemdirbiai, arba tebaigę „liaudines“ mokyklas, arba „namų“ mokslus:

1. Onuškio valsčiaus pirmininkas – Juozas Pilius (33 m. žemdirbys iš Iždagų, taryboje dirbo be atlyginimo, kaip ir kiti tarybos nariai, baigęs „liaudinę“ mokyklą, turėjo 20 dešimtinių žemės, priklausė socialdemokratų partijai;
2. Viktoras Montvila (38 m. žemdirbys iš Veštartonių, lenkas);
3. Stasys Siniauskas (48 m. žemdirbys iš Galaburdiškių);
4. Vincas Montvila (Montvilla) (59 m. žemdirbys iš Iždagų);
5. Petras Buslavičius (26 m. žemdirbys iš Bakaloriškių);
6. Kazys Putis (48 m. žemdirbys iš Žuklėjų);
7. Joselis Miklašauskas (46 m. žemdirbys iš Panošiškių, žydas);
8. Antanas Karpičius (49 m. žemdirbys iš Panošiškių);
9. Vincas Kodzevičius (31 m. žemdirbys iš Burbonių, išrinktas pirmininko pavaduotoju);
10. Adomas Andriulionis (40 m. žemdirbys iš Diržamonių);
11. Juozas Kuklys (52 m. žemdirbys iš Burbonių);
12. Juozas Bingelis (36 m. žemdirbys iš Genionių);
13. Petras Žilionis (38 m. žemdirbys iš Onuškio);
14. Mauša Vinikas (60 m. prekybininkas iš Onuškio, žydas);
15. Kazys Slaičiūnas (34 m. žemdirbys iš Onuškio);
16. Petras Dambrauskas (43 m., žemdirbys iš Grendavės);
17. Bronius Kantakevičius (35 m. žemdirbys iš Dusmenų);
18. Mečislovas Stankevičius (44 m., iš Pagojų**,** buvęs pirmasis Onuškio valsčiaus viršaitis);
19. Urbonas Šilanskas (40 m. žemdirbys iš Skabeikių);
20. Petras Karčiauskas (39 m. žemdirbys iš Ramanavos, socialdemokratas);
21. Petras Gauris (41 m. žemdirbys iš Jačonų);
22. Jonas Velička (45 m. žemdirbys iš Gruožnikų);
23. Petras Aliukonis (37 m. žemdirbys iš Samnikų);
24. Motiejus Karužas (36 m. žemdirbys iš Samnikų);
25. Vincas Uždanavičius (41 m. žemdirbys iš Gruožnikų);
26. Petras Radzevičius, 51 m. žemdirbys iš Samnikų);
27. Ipotitas Leliakauskas, buvo ne tik valdybos narus, iždininkas, bet ir tarybos narys[310].

[310] LCVA, F. 379, Ap. 2, B. 543, L. 20–21.

Semeliškių valsčius

Semeliškių valsčiuje dauguma savivaldos narių buvo „bepartyviai“, tarp kurių matome tik porą krikščionių demokratų. Todėl nenuostabu, kad ir Semeliškių viršaičiu išrinktas nepartinis Jonas Stančikas – 39 m. ūkininkas iš Stančikų, „naminio“ išsimokslinimo. Įdomu, kad pvz., Kietaviškių valsčiuje mažiau 5 dešimtinių žemės valdę tarybų nariai buvo vadinami „mažažemiais“, o Semeliškėse ir turėję po 3–4 dešimtines įvardijami „ūkininkais“. Gal būt taip buvo todėl, kad ir pats išrinktasis viršaitis, kuris pats ir surašinėjo valsčiaus duomenis, teturėjo 3 dešimtines. Už viršaičio tarnybą jis gaudavo 400 auksinus. Viršaičio padėjėju išrinktas Vincas Balasevičius – 46 m. ūkininkas iš Šakaldonių, taip pat „naminio“ išsimokslinimo, kaip ir dauguma valsčiaus valdybos bei tarybos narių, todėl toliau bus pateikiama informacija tik tuo atveju, jei žmogus bus baigęs aukštesnę mokyklą, nei „naminę“, „liaudinę“ ar pradžios. Už tarnybos dieną V. Balasevičiui numatyta po 20 auksinų. Valdybos kasininku tapo Kazys Ignatavičius – 59 m. ūkininkas iš Ūbiškių, turėjęs net 50 deš. žemės ir už kasininko darbą valdyboje gaudavęs tik po 100 auksinų mėnesiui, kaip ir ankstesnis kasininkas.

Samdomiems tarnautojams išlaikyti semeliškiečiai skyrė gerokai daugiau lėšų. Viena vertus, jie turėjo daugiau nuolatinio darbo, kita vertus, jų darbas reikalavo aukštesnio išsilavinimo ir nuovokos. Pavyzdžiui, raštvedys Antanas Arlauskas (36 m. ūkininkas iš Semeliškių), baigęs 4 gimnazines klases, gaudavo net 800 auksinų. Be to, jis vienintelis priklausė partijai – buvo krikščionis demokratas. Valdybos raštininke liko ir anksčiau dirbusi mergina – Basė Abramavičiūtė (kažkodėl nurodoma, kad 15 metų, nors toks jos amžius nurodytas ir prieš daugiau nei metus, tiesa, jau nebe mokinė, o baigusi dvi klases krautuvininkė (kitame dokumente patikslinta, kad krautuvininko dukra) iš Semeliškių, žydė, už tarnybą gaudavusi po 400 auksinų.

Semeliškių valsčiaus taryboje, kaip ir valdyboje, buvo ne tik lietuviai. Taryboje tarp 20 narių daug baltgudžių, po vieną lenką, rusą ir žydą:

1. Semeliškių valsčiaus tarybos pirmininkas – Bronius Stosiūnas (26 m. ūkininkas iš Dzenkuniškių, lietuvis, „bepartyvis“, „namų“ mokslo, kaip ir viršaitis valdęs tik 3 dešimtines;
2. Tarybos pirmininko pavaduotojas – Mikas Butrimavičius (29 m. ūkininkas iš Burokų, baltgudis, baigęs „7 kl. gimn.“, kitame dokumente papildyta, kad karininkas);
3. Vytautas Modzeliauskas (anksčiau minėtas kaip Vitoldas Mazaliauskas, buvęs valsčiaus tarybos pirmininkas, 39 m. ūkininkas iš Buzgonių dvaro, lenkas, baigęs 4 klases);

4. Jeronimas Versockas (29 m. ūkininkas iš Semeliškių, krikščionis demokratas);
5. Julius Kuliešius (51 m. ūkininkas iš Beižonių);
6. Pranas Sakaliūnas (26 m. ūkininkas iš Mustenių);
7. Kazys Ignatavičius (59 m. ūkininkas iš Ūbiškių, valdantis net 50 deš.);
8. Vincas Balasevičius (46 m. ūkininkas iš Šakaldonių);
9. Juozas Kananavičius (24 m. ūkininkas iš Stančikų);
10. Foma Visockas (38 m. ūkininkas iš N. Aleksandr. (?), rusas);
11. Abromas Šulmanas (50 m. krautuvininkas iš Semeliškių, žydas);
12. Jonas Kanapickas (42 m. ūkininkas iš Stančikų);
13. Adomas Mitkevičius 50 m. ūkininkas iš Budzilių);
14. Kazys Mažuolis (52 m. ūkininkas iš Laičių, baltgudis);
15. Jeronimas Narbutas (37 m. ūkininkas iš Dulčiznos, baltgudis);
16. Ignas Šareika (42 m. ūkininkas iš Bagdanonių, baltgudis);
17. Mykolas Levanavičius (52 m. ūkininkas iš Laicikų, baltgudis);
18. Stasys Mažuolis (45 m. ūkininkas iš Daugirdiškių, baltgudis);
19. Alesius Butrimavičius (44 m. ūkininkas iš Prudžionių, baltgudis);
20. Lukošius Chodzinskas (52 m. ūkininkas iš Bagdanonių, baltgudis)[311].

Lyginant su ankstyvesne kadencija galime matyti pasikeitimus nurodant Semeliškių tarybos narių tautybes. Naujai išrinktoje taryboje lenku įvardinamas tik V. Modzeliauskas, kuriam vadovaujant ankstyvesnėje taryboje netgi oficialūs valsčiaus tarybos posėdžiai vykdavo lenkų kalba.

Vievio valsčius

Ši Vievio valsčiaus taryba ir valdyba buvo pirma, kuri buvo išrinkta nusistovėjus pokarinei politinei situacijai laikinajame Lietuvos ir Lenkijos pasienyje. Vievio valsčiaus taryboje ir valdyboje beveik visi buvo nepartiniai, išskyrus politinėje veikloje jau gerokai patyrusį Jurgį Milančių. Pagal tautybę buvo ne tik lietuviai, bet ir keletas lenkų bei pora žydų. Pagrindinį daugumos išrinktųjų užsiėmimą viršaitis nurodo „žemdirbiai“, o ne ūkininkai.

Valsčiaus taryba Vievio viršaičiu išrinko Bolesių Grigonį – 44 m. žemdirbį iš Balceriškių, lietuvį, „bepartinį“, baigusį „liaudinę“ mokyklą ir turintį 9 dešimtines žemės; už viršaičio pareigas jis gaudavo 400 auksinų. Pavaduotoju tapo Cezaras Lučiūnas – 34 m. žemdirbys iš Vievio. Kasininkas Kazys

311 LCVA, F. 379, Ap. 2, B. 543, L. 14–15.

Chmielevskis – 36 m. žemdirbys iš Krivošiūnų, kuriam algos tebuvo numatyta 30 auksinų.

Samdomais tarnautojais buvo raštvedys Steponas Urbanelis (34 m. valdininkas iš Vievio, gaudavęs 700 auks.) ir raštininkas Vladas Grigonis (30 m. valdininkas iš Balceriškių, algos gaudavęs 400 auks.).

Vievio valsčiaus taryboje – 18 žmonių:

1. Valsčiaus tarybos pirmininkas – Rišardas Rossochackis (40 m. žemdirbys iš Rusakalnio, lenkas, baigęs pradžios mokyklą, turintis 35 dešimtines žemės;
2. Marcelis Ostraševskis (40 m. žemdirbys iš Meiciškių);
3. Romualdas Virkša (30 m. žemdirbys iš Buzelių);
4. Zenonas Labendzkis (45 m. šaltkalvis iš Lonkiškių);
5. Mykolas Kijanskis (50 m. žemdirbys iš Nabaraučiznos);
6. Stasys Romanauskas (50 m. žemdirbys iš Rusakalnio);
7. Jonas Narkevičius (32 m. žemdirbys iš Pilipiškių);
8. Klemensas Janulevičius (24 m., iš Beržonų, revizinės komisijos narys, baigęs VI gimnazines klases);
9. Vincas Venckevičius (55 m. žemdirbys iš Vievinykų);
10. Motiejus Gliaudelis (62 m. žemdirbys iš Alesnikų);
11. Motiejus Nenartavičius (42 m. žemdirbys iš Pilipiškių);
12. Jonas Graželis (56 m. žemdirbys iš Abromiškių);
13. Stasys Medekša (35 m. žemdirbys iš Grabijolų);
14. Juozas Karpavičius (45 m. žemdirbys iš Zabožės);
15. Jonas Medekša (28 m. žemdirbys iš Aleksandriškių);
16. Jankelis Kacas (29 m. pirklys iš Vievio, turintis alinę, revizinės komisijos narys);
17. Normanas Glazmanas (35 m. pirklys iš Vievio);
18. Jurgis Milančius (52 m. vaistininkas-provizorius iš Vievio, baigęs universitetą, revizinės komisijos narys, priklausė valstiečių sąjungai)[312].

Žaslių valsčius

Iš viso Žaslių valsčiaus valdybos ir tarybos narių – net 46 (valdyboje – 8, o taryboje – 38, beveik visi lietuviai, išskyrus 3 žydus, dauguma ūkininkai, visi nepartiniai. Todėl ir Žaslių valsčiaus viršaičiu tapęs Jonas Lukoševičius atspindėjo gana tipišką to meto savivaldybės politiko paveikslą – buvo 34 m.,

[312] LCVA, F. 379, Ap. 2, B. 543, L. 19–20.

lietuvis, „bepartinis“, baigęs pradžios mokyklą, ūkininkas iš Bertašiūnų, turintis 20 dešimtinių žemės. Viršaičio alga buvo nustatyta 1000 auksinų, taigi buvo viena didžiausių tarp kitų valsčių.

Viršaičio padėjėju išrinktas Pranas Ambrozevičius – 25 m., iš Rečionių, baigęs 4 gimnazines klases, turintis 12 dešimtinių žemės. Už pavaduojamą dieną jam numatyta mokėti 40 auksinų. P. Ambrozevičius ateityje taps ryškia ne tik Žaslių valsčiaus, bet ir apskrities savivaldybės figūra. Be pavaduotojo pareigų Pranas Ambrozevičius gavo ir raštvedžio pareigas, už kurias jam buvo mokama 1000 auksinų alga.

Valsčiaus kasininku tapo Jurgis Markevičius – 24 m., iš Slabados, kuris buvo baigęs pradžios mokyklą, turėjo 20 dešimtinių, o algos gaudavo 800 auksinų. Raštininkai Žaslių valsčiaus raštinėje buvo net trys: Viktoras Gudelis (18 m. mokinys iš Mikalauciškių, baigęs 3 gimnazines klases, turėjęs 12 deš. žemės, o algos – 600 auks.); Vladas Aleksandravičius (38 m. vargoninkas iš Žaslių, turintis 12 deš. žemės, algos – taip pat 600 auks.); Martynas Gudelis (16 m. mokinys iš Gilučių, baigęs 3 klases, turėjęs taip pat 12 deš. žemės, o algos – 400 auks.). Valsčiaus raštinės sargas – Vincas Zujus (55 m., iš Žaslių, su alga 60 auks. mėnesiui).

Žaslių valsčiaus taryboje – 38 nariai:

1. Valsčiaus tarybos pirmininkas – Vincas Grenda (60 m. žemdirbys iš Klūsų k., be mokslo);
2. Tarybos pirmininko padėjėju išrinktas Kazys Stepankevičius (48 m. žemdirbys iš Žaslių, baigęs pradžios mokyklą);
3. Martynas Stanislauskas (40 m. žemdirbys iš Klūsų);
4. Leiba Šapiro-Chano (62 m. pirklys iš Žaslių, žydas, baigęs 2 gimnazijos klases, valsčiaus savivaldybės revizijos komisijos narys);
5. Kazys Čėsna (40 m. žemdirbys iš Stabintiškių);
6. Juozas Kertenis (54 m. žemdirbys iš Cineikių);
7. Motiejus Muka (30 m. žemdirbys iš Krasnasiolkos);
8. Vincas Cvilikas (42 m. kurpius iš Ostempo);
9. Jonas Vėželis (27 m. žemdirbys iš Puriškių);
10. Bolius Marcinkevičius (52 m. žemdirbys iš Paukščių);
11. Petras Morkūnas (26 m. žemdirbys Iš Bertešiūnų);
12. Motiejus Čiulada (30 m. žemdirbys iš Paparčių);
13. Stasys Šeka (48 m žemdirbys iš Paparčių);
14. Stasys Kinderevičius (37 m. žemdirbys iš Paparčių);
15. Jonas Dzedulionis (50 m. žemdirbys iš Paparčių);
16. Motiejus Šmidtas (29 m. krautuvininkas iš Žaslių, žydas);

17. Aronas Šoganas (34 m. pirklys iš Žaslių, žydas);
18. Bolius Butkevičius (32 m. žemdirbys iš Rečionių);
19. Jonas Bičkauskas (40 m. žemdirbys iš Prozariškių);
20. Jonas Ručinskas (40 m. kurpius iš Žaslių);
21. Juozas Morkūnas (50 m. dailidė iš Žaslių);
22. Jonas Kumeliauskas (28 m. žemdirbys iš Civiškių, baigęs 2 gimnazijos klases);
23. Vincas Veželis (24 m. žemdirbys iš Puriškių);
24. Kazys Malinauskas (33 m. medinčius iš Dainavos);
25. Liudvikas Paškauskas (40 m. žemdirbys iš Kreciūnų);
26. Stasys Paulauskas (48 m. žemdirbys iš Paberžės);
27. Martynas Stanina (52 m. žemdirbys iš Krivonių);
28. Vincas Bagdonas (46 m. žemdirbys iš Pajauciškių, revizinės komisijos narys);
29. Stasys Zujus (27 m. žemdirbys iš Bučionių);
30. Ignas Laučiūnas (50 m. žemdirbys iš Leonufkos);
31. Kazys Miknevičius (34 m. žemdirbys iš Kapciškių, revizinės komisijos narys);
32. Antanas Arlavičius (50 m. žemdirbys iš Lauriškių);
33. Augustas Markevičius (30 m. žemdirbys iš Rusinkos);
34. Stasys Lechavičius (32 m. žemdirbys iš Skėrių);
35. Antanas Suslavičius (40 m. žemdirbys iš Jočiūnų);
36. Zigmas Švenčionis (30 m. žemdirbys iš Novosodų);
37. Antanas Jurevičius (26 m. žemdirbys iš Panerių);
38. Jonas Ivanauskas (52 m. žemdirbys iš Litviniškių).

Iš Žaslių miestelio buvo penki tarybos nariai: trys žydai – Leiba Šapiro-Chano, Motiejus Šmidtas, Aronas Šoganas (kuris taip pat buvo ir atstovas nuo Žaslių valsčiaus apskrities taryboje) ir du lietuviai – Jonas Račinskas, Juozas Morkūnas[313].

Žiežmarių valsčius

Žiežmarių valsčiaus taryba ir valdyba buvo abejingos partinėms srovėms, nes niekas nepriklausė partijoms, beveik visi lietuviai ir keli žydai, beveik visi – „naminio“ mokslo. Iš viso Žiežmarių taryboje ir valdyboje – 36 žmonės.

Viršaičiu išrinktas Antanas Majauskas – 44 m. ūkininkas iš Kairiškėlių,

313 LCVA, F. 379, Ap. 2, B. 543, L. 21–22.

lietuvis (valdyboje – visi lietuviai), nepartinis (kaip ir kiti), „namų“ mokslo, valdęs 4½ dešimtinės, už viršaičio tarnybą gaudavo 600 auksinų. Viršaičio padėjėju išrinktas Antanas Sodonis – 35 m. ūkininkas iš Bublių, dienai už viršaičio pavadavimą gaunantis 30 auksinų. Valsčiaus iždininkas – Jokūbas Šilkūnas – 40 m. ūkininkas iš Žiežmarių, baigęs „liaudinę“ mokyklą, turintis 3½ deš. žemės ir gaunantis kasininko algos 600 auksinų.

Valsčiaus raštvedys – Dominykas Kudzinevičius – 44 m. raštininkas iš Rusonių, su alga 800 auksinų. Be raštvedžio Žiežmarių valsčiaus valdyboje dar buvo pasamdyti trys raštininkai:

Abromas Galperas – 24 m. raštininkas iš Žiežmarių, baigęs 2 klases, gaunantis raštininko algos 700 auks.; Aleksandra Strašunskaitė – 17 m. moksleivė iš Kasparišk ių, baigusi 4 klases ir raštininko algos gaunanti 250 auks.; Uršė Zaikaitė, 18 m. siuvėja iš Kulukiškių, baigusi tik „liaudinę“ mokyklą ir gaunanti raštininko algos 250 auksinų.

Žiežmarių valsčiaus taryboje:

1. Valsčiaus tarybos pirmininkas – Stasys Mačiunskas (53 m. ūkininkas iš Kasparišk ių, baigęs „liaudinę“ mokyklą);
2. Tarybos pirmininko padėjėjas – Liudvikas Racevičius (57 m. ūkininkas iš Žiežmarių);
3. Notelis Bekeris (35 m. miškų „užveizda“ iš Žiežmarių, žydas; revizinės komisijos narys, už šį darbą per dieną gaudavęs 50 auks.);
4. Jokūbas Piliponis (40 m. ūkininkas iš Kertauninkų, taip pat revizinės komisijos narys su atlygiu 50 auks. dienai);
5. Pranas Kazokas (30 m., iš Strėvininkų, trečiasis revizijos komisijos narys su tokiu pačiu atlyginimu);
6. Kazys Janonis (45 m. ūkininkas iš Vladikiškių);
7. Jokūbas Petrauskas (50 m. ūkininkas iš Žiežmarių);
8. Stasys Pranukevičius (50 m. ūkininkas iš Žiežmarių);
9. Mykolas Brazauskas (50 m. ūkininkas iš Strošiunų);
10. Zigmas Naudžiūnas (37 m. ūkininkas iš Strėvininkų);
11. Jurgis Buikauskas (53 m., iš Strošiūnų I);
12. Mykolas Grabijolas (52 m., iš Turloviškių);
13. Juozas Mikalajūnas (47 m. ūkininkas iš Liutonių);
14. Jonas Patynskas (53 m. ūkininkas iš Martiniškių);
15. Jonas Naudžiūnas (50 m. ūkininkas iš N. Slabados);
16. Pranas Augustinavičius (26 m. ūkininkas iš Juknonių);
17. Vincas Andriūnas (48 m. ūkininkas iš Dainių);
18. Pranas Kazokas (30 m. ūkininkas iš Strėvininkų);

19. Mykolas Brazulevičius (54 m. ūkininkas iš Strėvininkų);
20. Antanas Sodonis (35 m. ūkininkas iš Bublių, jis taip pat buvo išrinktas viršaičio padėjėju);
21. Juozas Balnys (47 m. ūkininkas iš Antakalnio);
22. Juozas Venskus (25 m. ūkininkas iš Bijautonių);
23. Jonas Morkūnas (65 m., iš Morkūnų);
24. Kostantas Mitkus (58 m. ūkininkas iš Kairiškių);
25. Mykolas Dainys (60 m. ūkininkas iš Žydeikiškių);
26. Jankelis Abiras (57 m. žvejys iš Žiežmarių);
27. Alteris Stražas (53 m. limonado dirbtuvės savininkas iš Žiežmarių);
28. Iršas Krasnas (44 m. pirklys iš Žiežmarių);
29. Vincas Venskus (53 m. siuvėjas iš Žiežmarių)[314].

Nusistovint politinei situacijai savivaldybių perrinkimai tapo retesni, tačiau matyt, kad didelio aiškumo dar nebuvo ir 1921 m., nes Trakų apskrities valdybos pirmininkas I. Jacinavičius kovo 22 d. teiraujasi savivaldybių departamento „ar bus paskelbta kada pradėti Savivaldybių rinkimus ar jau reikalinga dabar pradėti“[315].

1921 m. vasario 18 d. Lietuvos savivaldybėms persiųstas kelių Steigiamojo Seimo narių (Galdikienės ir kitų) paklausimas – kiek ir kur į savivaldybes išrinkta moterų. Iš atsiųstų atsakymų matyti, kad Lietuvoje tebuvo vienetai, o Trakų apskrityje – visai nebuvo[316].

1924 M. RINKIMAI

Pagal 1924 m. priimtą savivaldos įstatymo pakeitimą viršaičio išrinkimą lėmė jau ne valsčiaus tarybos sprendimas. Viršaitį parinkdavo ir tvirtindavo apskrities viršininkas iš trijų valsčiaus tarybos pasiūlytų kandidatų. Pasitaikė, kad patvirtindavo netgi tokį, kurio valsčiaus tarybą net nesiūlė tarp trijų galimų kandidatų. 1924 m. spalio 15 d. apskrities viršininkas jau turėjo visų valsčių rinkimų rezultatus.

1924 m. valsčiuose buvo išrinkti ir atstovai į Trakų apskrities tarybą. Į apskrities tarybą nuo valsčių buvo išrinkti 23 atstovai, net 15 iš jų priklausė

314 LCVA, F. 379, Ap. 2, B. 543, L. 18–19.
315 LCVA, F. 379, Ap. 2, B. 364, L. 17.
316 LCVA, F. 379, Ap. 2, B. 389, L. 84, 86.

„tautiniam katalikų blokui“, kurio pagrindą sudarė krikščionių demokratų partija. Pagal tautybę dauguma buvo lietuviai, du – žydai, kai kurie – „neaiškūs“. Nuo Žaslių valsčiaus, kaip didžiausio apskrityje, buvo išrinkti keturi tarybos nariai, nuo Kruonio, Onuškio, Žiežmarių – po tris, nuo likusių (Aukštadvario, Kaišiadorių, Kietaviškių, Semeliškių, Vievio) – po du atstovus. Apie juos plačiau – skyriuje apie apskrities tarybą.

Aukštadvario valsčius

Aukštadvario valsčiuje rinkikų sąrašuose buvo 3590 žmonių, balsavo – 2644 (73 %), buvo išrinkti 25 Aukštadvario valsčiaus tarybos nariai – atstovai nuo sąrašų:

1. Aukštadvario valsčiaus lenkų kuopa (gavo 451 balsą ir 4 vietas);
2. Vaitkūnų seniūnijos kuopa (gavo 334 balsus ir 3 vietas);
3. Aukštadvario seniūnijos kuopa (gavo 150 balsų ir 1 vietą);
4. Aukštadvario inteligentų kuopa (gavo 89 balsus ir 1 vietą);
5. Aukštadvario žydų kuopa (gavo 141 balsą ir 1 vietą);
6. Užuguosčio seniūnijos kuopa (gavo 221 balsą ir 2 vietas);
7. Mackonių seniūnijos kuopa (gavo 91 balsą ir 1 vietą);
8. Alešiškių seniūnijos kuopa (gavo 104 balsus ir 1 vietą);
9. Kalinkščios seniūnijos kuopa (gavo 137 balsus ir 1 vietą);
10. Vladislavovos seniūnijos kuopa (gavo 247 balsus ir 2 vietas);
11. Intuponių seniūnijos kuopa (gavo 158 balsus ir 2 vietas);
12. Mergiškių seniūnijos kuopa (gavo 167 balsus ir 2 vietas);
13. Katalianščiznos seniūnijos kuopa (gavo 71 balsą ir 1 vietą);
14. Ruževos seniūnijos kuopa (gavo 174 balsus ir 2 vietas);
15. Čižiūnų seniūnijos kuopa (gavo 105 balsus ir 1 vietą).

Rinkimuose buvo susiblokavę sąrašai Nr. 2, 5, 6, 7. Be to, sąrašas Nr. 1 pateikė deklaraciją, kad atiduoda likusius savo balsus sąrašams Nr. 3, 4, 10, 13, 15. Rinkimų protokolą sudarė viršaitis P. Makarevičius ir raštvedys S. Augustinavičius[317].

Aukštadvario valsčiaus naujosios tarybos posėdis įvyko 1924 m. spalio 3 d., tarybos pirmininku išrinktas Vincas Gruždavičius, kandidatais į valsčiaus viršaičius – Bronius Grusevičius, Petras Jorcinskas, Genrikas Valakevičius, tačiau apskrities viršininko patvirtintas Adomas Gruzdzevičius (!).

Viršaičio padėjėju išrinktas Adomas Janonis, iždininku – Aleksas Zajančkauskas[318].

[317] LCVA, F. 379, Ap. 2, B. 972, L. 21–22.
[318] LCVA, F. 379, Ap. 2, B. 972, L. 26.

Nuo Aukštadvario valsčiaus į apskrities tarybą išrinkti ūkininkai Kazys Venzlauskas ir Enrikas Žemaitėlis[319].

Kaišiadorių valsčius

Kaišiadorių valsčiuje buvo įtraukta į rinkikų sąrašus 3330 žmonių, balsavo – 2410 (75 %). Rinkimai vyko 1924 m. rugsėjo 29 d., jų protokolą surašė valsčiaus rinkimų komisijos pirmininkas M. Naudžiūnas. Rinkimuose dalyvavo šie sąrašai, kurie pasidalino 22 valsčiaus tarybos narių vietas:

1. Ūkininkų sąjungos Kaišiadorių skyrius (gavo 463 balsus, perskaičiavus proporcingai pagal valsčiaus taryboje esantį narių skaičių gavo 5 vietas valsčiaus taryboje);
2. Žydų bendruomenės Kaišiadorių skyrius (gavo 234 balsus ir 2 vietas taryboje);
3. Ūkininkų-darbininkų „Vienybė“ (gavo 588 balsus ir 5 vietas);
4. „Bepartyvių“ grupė (gavo 1114 balsus ir 10 vietų).

Pastaboje nurodoma, kad ūkininkų sąjunga su „Vienybe“ buvo susijungę ir kad vienuolika kortelių komisija pripažino netikromis, taigi užskaičiavo 2399 balsus[320].

Kaišiadorių valsčiaus tarybos pirmas posėdis įvyko 1924 m. rugsėjo 29 d., tarybos pirmininku buvo išrinktas Motiejus Ivoška, kandidatais į viršaičius pasiūlyti Vaclovas Galinis, Stasys Rakauskas ir Jonas Urmilevičius, apskrities viršininko viršaičiu patvirtintas V. Galinis.

Į Kaišiadorių valsčiaus valdybą taip pat išrinkti: viršaičio padėjėju – Mikas Grigaliūnas, iždininku – Banadas Kasparas[321].

Nuo Kaišiadorių valsčiaus į apskrities tarybą išrinkti teisininkas Antanas Sugintas ir miško pirklys Chaimas Segalauskas[322].

Kietaviškių valsčius

Kietaviškių valsčiuje iš viso rinkikų sąrašuose buvo 2278 žmonės, balsavo 791 (34,7 %), išrinkta 18 atstovų:

1. Kietaviškių valsčiaus ūkininkų kuopa (gavo 221 balsus ir 5 vietas valsčiaus taryboje);
2. Kietaviškių valsčiaus ūkininkų blaivininkų kuopa (gavo 227 balsus ir 5 vietas);

---

319 LCVA, F. 379, Ap. 2, B. 972, L. 4.
320 LCVA, F. 379, Ap. 2, B. 972, L. 7.
321 LCVA, F. 379, Ap. 2, B. 972, L. 26.
322 LCVA, F. 379, Ap. 2, B. 972, L. 4.

3. Kietaviškių ūkininkų kuopa (gavo 171 balsą ir 4 balsus);
4. Kietaviškių pavasarininkų kuopos sąrašai (gavo 138 balsus ir 4 vietas).

Kietaviškių rinkimų protokolą sudarė viršaitis J. Cibulskas, už sekretorių pasirašė P. Vaicenavičius[323].

Kietaviškių valsčiaus tarybos pirmasis posėdis įvyko spalio 6 d., tarybos pirmininku išrinktas Alesius Grybauskas, kandidatais į valsčiaus viršaičius – Jurgis Cibulskas, Vaclovas Ratkevičius, Tamošius Arnatkevičius, apskrities viršininko patvirtintas J. Cibulskas.

Viršaičio padėjėju išrinktas Vaclovas Ratkevičius, iždininku – Aleksandras Česonis[324].

Nuo Kietaviškių valsčiaus į apskrities tarybą išrinkti ūkininkai Mykolas Steikūnas ir Andrius Straševičius[325].

Kruonio valsčius

Kruonio valsčiuje rinkimuose dalyvavo net 10 sąrašų:

1. Kruonio, Darsūniškio, Kalvių apylinkių lietuvių tautininkų mažažemių ir žemdirbių kuopa (gavo 190 balsų ir 2 vietas taryboje);
2. Migonių, Vilūnų ir Andriūnų seniūnijų apylinkių kuopa (gavo 189 balsus ir 2 vietas);
3. Lapainios ir Dijokiškių seniūnijų kuopa (gavo tik 51 balsą, todėl vietų taryboje nelaimėjo);
4. Darsūniškio apylinkių mažažemių kuopa (gavo tik 28 balsus, todėl atstovų taryboje neturėjo);
5. Anglininkų ir Dabintos seniūnijų kuopa (gavo 994 balsus ir 13 vietų taryboje);
6. Darsūniškio miestelio kuopa (gavo 114 balsų ir 2 vietas);
7. Darsūniškio m. ir apylinkės mažažemių ir žemdirbių kuopa (gavo 134 balsus ir 2 vietas);
8. Darsūniškio seniūnijos ir apylinkės žemdirbių kuopa (gavo 210 balsų ir 3 vietas);
9. Valstiečių liaudininkų (gavo 312 balsus ir 5 vietas);
10. Kruonio valsčiaus „pramonių grupė“ (gavo 530 balsus ir 2 vietas, nors šie skaičiai atrodo neaiškūs).

Rinkimų sąrašą pateikęs valsčiaus viršaitis K. Bačkauskas pastaboje nu-

[323] LCVA, F. 379, Ap. 2, B. 972, L. 15–16.
[324] LCVA, F. 379, Ap. 2, B. 972, L. 26.
[325] LCVA, F. 379, Ap. 2, B. 972, L. 4.

rodė, kad susijungusių sąrašų nebuvo. Viso įtraukta į sąrašus – 4615 žmonių, balsavo 2772 (60 %)[326].

Kruonio valsčiaus tarybos pirmasis posėdis įvyko spalio 8 d., tarybos pirmininku išrinktas Juozas Radzevičius, kandidatais į valsčiaus viršaičius – Antanas Arlauskas, Pranas Beliauskas ir Antanas Vedeckas, apskrities viršininko patvirtintas Antanas Vedeckas.

Viršaičio padėjėju išrinktas Antanas Arlauskas, iždininku – Pranas Beliauskas[327].

Nuo Kruonio valsčiaus į apskrities tarybą išrinkti vaistininkas Šimas Bajoras, kun. Vincas Aleksandravičius ir vargonininkas Martynas Kazlauskas[328].

Onuškio valsčius

Onuškio valsčiuje iš viso įtraukta į rinkikų sąrašą 4452 žmonės, balsavo 2617 (58,6 %), buvo išrinkti 33 valsčiaus tarybos atstovai:

1. Onuškio kuopa (gavo 149 balsus ir 2 atstovų vietas);
2. Dusmenų kuopa (gavo 282 balsus ir 3 vietas);
3. Skabeikių kuopa (gavo 204 balsus ir 3 vietas);
4. Genionių kuopa (gavo 299 balsus ir 4 vietas);
5. Žilinų kuopa (gavo 244 balsus ir 3 vietas);
6. Samnikų kuopa (gavo 299 balsus ir 4 vietas);
7. Tolkuškio kuopa (gavo 119 balsų ir 1 vietą);
8. Lenkų kuopa (gavo 482 balsus ir 6 vietas);
9. Damanonių kuopa (gavo 189 balsus ir 2 vietas);
10. Panošiškių kuopa (gavo 139 balsus ir 2 vietas);
11. Jukniškio kuopa (gavo 87 balsus ir 1 vietą);
12. Onuškio žydų kuopa (gavo 129 balsus ir 2 vietas).

Rinkimų protokolą sudarė viršaitis J. Velička ir raštvedys Griškevičius[329].

Onuškio valsčiaus tarybos pirmasis posėdis įvyko spalio 2 d., tarybos pirmininku išrinktas Kazys Šlaičiūnas, kandidatais į valsčiaus viršaičius – Jonas Velička, Juozas Bingelis ir Petras Blažonis, apskrities viršininko patvirtintas Jonas Velička.

---

326 LCVA, F. 379, Ap. 2, B. 972, L. 9–10.
327 LCVA, F. 379, Ap. 2, B. 972, L. 26.
328 LCVA, F. 379, Ap. 2, B. 972, L. 4.
329 LCVA, F. 379, Ap. 2, B. 972, L. 11–12.

Viršaičio padėjėju išrinktas Juozas Matonis, iždininku – Matas Lelekauskas[330].

Nuo Onuškio valsčiaus į apskrities tarybą išrinkti trys ūkininkai – Antanas Steikūnas, Viktoras Montvilas ir Simas Voveris[331].

Semeliškių valsčius

Semeliškių valsčiuje rinkikų sąrašuose buvo 3322 žmonės, balsavo – 1316 (39,6 %). Rinkiminiai sąrašai protokole nenurodyti, tik sąrašų skaičius (taip pat nurodyta neaiškiai) ir daugiausia balsų gavę numeriai. Semeliškių valsčiuje rinkimuose dalyvavo 10 sąrašų, Nr. 5 gavo 7 vietas, kiti mažiau, kai kurie po vieną vietą. Rinkimų protokolą sudarė viršaitis B. Stosiūnas ir raštvedys Lelis[332].

Semeliškių valsčiaus tarybos pirmasis posėdis susirinko 1924 m. spalio 4 d., tarybos pirmininku išrinktas Jeronimas Verseckas, kandidatais į valsčiaus viršaičius – Bronius Stosiūnas, Juozas Stosiūnas ir Antanas Arlauskas (kuris buvo patvirtintas – nenurodyta, pastabose rašoma, kad prašyta departamento „parėdymo“). Greičiausiai vėliau vis tik buvo patvirtintas Bronius Stosiūnas.

Viršaičio padėjėju išrinktas Vladas Kuzmickas, iždininku – Pranas Mikalauskas[333].

Nuo Semeliškių valsčiaus į apskrities tarybą išrinkti ūkininkas Juozas Stosiūnas ir kun. Juozas Kraujelis[334].

Vievio valsčius

Vievio valsčiuje iš viso rinkėjų sąrašuose buvo 3409 žmonių (bendrai gyventojų valsčiuje buvo 6965), balsavo 1402 rinkėjai (41,43 %), išrinkti 23 atstovai:

1. Danciuliškių apylinkė (gavo 46 balsus ir 1 vietą);
2. Aleksandriškių apylinkė (gavo 84 balsus ir 1 vietą);
3. Juodelių apylinkė (gavo 119 balsus ir 2 vietas);
4. Zabožės apylinkė (gavo 109 balsus ir 2 vietas);
5. Tarbiškių apylinkė (gavo 85 balsus ir 1 vietą);

---

330 LCVA, F. 379, Ap. 2, B. 972, L. 26.
331 LCVA, F. 379, Ap. 2, B. 972, L. 4.
332 LCVA, F. 379, Ap. 2, B. 972, L. 19–20.
333 LCVA, F. 379, Ap. 2, B. 972, L. 26.
334 LCVA, F. 379, Ap. 2, B. 972, L. 4.

6. Kerageliškių apylinkė (gavo 46 balsus ir 1 vietą);
7. Meiciškių apylinkė (gavo 117 balsų ir 2 vietas);
8. Muravijovkos apylinkė (gavo 79 balsus ir 1 vietą);
9. Kurkliškių apylinkė (gavo 74 balsus ir 1 vietą);
10. Pilypiškių apylinkė (gavo 116 balsų ir 2 vietas);
11. Vilūniškių apylinkė (gavo 70 balsų ir 1 vietą);
12. Abromiškių apylinkė (gavo 41 balsą ir 1 vietą);
13. Rusakalnių apylinkė (gavo 53 balsus ir 1 vietą);
14. Vievio apylinkė (gavo 26 balsus, nei vienos vietos);
15. Auseniškių I kuopa (gavo 48 balsus ir 1 vietą);
16. Grabijolų apylinkė (gavo tik 10 balsų);
17. Auseniškių II kuopa (gavo tik 10 balsų);
18. Kazokiškių kuopa (gavo 38 balsus ir 1 vietą);
19. Vievio žydų kuopa (gavo 131 balsą ir 2 vietas);
20. Naručionių kuopa (gavo 34 balsus ir 1 vietą);
21. Dokučaikos kuopa (gavo tik 9 balsus);
22. Pakalniškių kuopa (gavo 61 balsą ir 1 vietą)[335].

Vievio valsčiaus tarybos pirmasis posėdis susirinko rugsėjo 30 d., tarybos pirmininku išrinktas Šimas Sajeta, kandidatais į valsčiaus viršaičius – Zenonas Lobenskas, Matas Nenartavičius ir Kazys Arlauskas, apskrities viršininko viršaičiu patvirtintas M. Nenartavičius.

Į valsčiaus valdybą išrinkti: viršaičio padėjėju Vladas Grigonis, iždininku – Kazys Chmieliauskas[336].

Nuo Vievio valsčiaus į apskrities tarybą išrinkti vaistininkas ir mokytojas Jurgis Milančius ir ūkininkas Jonas Markevičius[337].

Žaslių valsčius

Žaslių valsčiuje iš viso buvo 6544 rinkikai, rinkimuose dalyvavo 4517 (69 %). Žasliuose valsčiaus taryboje vietas gavo šie sąrašai:

1. Ūkininkų kandidatų sąrašas (gavo 158 balsus ir 2 vietas);
2. Gegužinės apylinkės kandidatų sąrašas (gavo 1016 balsų ir 10 vietų);
3. Paparčių apylinkės kandidatų sąrašas (gavo 348 balsus ir 4 vietas);
4. Žaslių apylinkės kandidatų sąrašas (gavo 641 balsus ir 7);

335 LCVA, F. 379, Ap. 2, B. 972, L. 13–14.
336 LCVA, F. 379, Ap. 2, B. 972, L. 26.
337 LCVA, F. 379, Ap. 2, B. 972, L. 4.

5. Paparčių apylinkės smulkiųjų ūkininkų kandidatų sąrašas (gavo 580 balsus ir 6 vietas);
6. Žaslių miestelio žydų seniūnijos sąrašas (gavo 382 balsus ir 4 vietas);
7. Žaslių miestelio gyventojų kandidatų sąrašas (gavo 143 balsus ir 1 vietą);
8. Be pavadinimo (gavo 568 balsus ir 6 vietas);
9. Klusų apylinkės kandidatų sąrašas (gavo 129 balsus ir 1 vietą);
10. Ūkininkų sąjungos Žaslių skyriaus kandidatų sąrašas (gavo 448 balsus ir 4 vietas);
11. Be pavadinimo (gavo 104 balsus ir 1 vietą).

Be to, per rinkimus susiblokavo sąrašai Nr. 8 ir 10. Rinkimų protokolą sudarė už viršaitį pasirašęs Ambroževičius ir raštvedys Vitkūnas[338].

Žaslių valsčiaus tarybos pirmasis posėdis vyko 1924 m. spalio 9 d., tarybos pirmininku išrinktas Juozas Pupalaigis, kandidatais į valsčiaus viršaičius – Jurgis Golubickas, Jonas Čiulada ir Jonas Dzedulionis, apskrities viršininko patvirtintas J. Čiulada.

Viršaičio padėjėju išrinktas Pranas Ambroževičius, iždininku – Vincas Švenčionis[339].

Nuo Žaslių valsčiaus į apskrities tarybą išrinkti ūkininkas Antanas Steikūnas, kun. Pranas Cibulskas, ūkininkas Pranas Ambroževičius ir mokytojas Julius Perednia[340].

Žiežmarių valsčius

Žiežmarių valsčiuje iš viso buvo 4940 rinkikų, balsavo – 1644 (33,3 %):

1. Žiežmarių apylinkė (gavo 651 balsus ir 11 vietų);
2. Antakalnio apylinkė (gavo 459 balsus ir 8 vietas);
3. Dainių apylinkė (gavo 534 balsus ir 9 vietas).

Rinkimų protokolą pasirašė viršaitis P. Beiga ir raštvedys J. Čereška[341].

Žiežmarių valsčiaus tarybos pirmasis posėdis vyko 1924 m. spalio 10 d., tarybos pirmininku išrinktas Stasys Mančiunskas, kandidatais į valsčiaus viršaičius – Pranas Beiga, Juozas Blažys ir Kazys Stelmokas, apskrities viršininko patvirtintas P. Beiga.

---

338 LCVA, F. 379, Ap. 2, B. 972, L. 23–24.
339 LCVA, F. 379, Ap. 2, B. 972, L. 26.
340 LCVA, F. 379, Ap. 2, B. 972, L. 4.
341 LCVA, F. 379, Ap. 2, B. 972, L. 17–18.

Viršaičio padėjėju išrinktas Aleksandras Ambrozevičius, iždininku – Jokūbas Piliponis[342].

Nuo Žiežmarių valsčiaus į apskrities tarybą išrinkti mokyklos direktorius Julius Čaplikas, siuvėjas Vincas Venskus ir pirklys Leizeris Konis[343].

Po 1926 m. gruodžio 17 d. perversmo šalyje palaipsniui įsigalėjo prezidentinė valdžia. Lietuvos politinis gyvenimas nebebuvo atstovaujamas politinių partijų, koks buvo esant parlamentarizmo laikotarpiu. Trakų apskrities savivaldybėse atstovavimą politinėms partijoms pakeitė atstovavimas bendruomenėms (seniūnijoms ir valsčiams).

1927 m. pradžioje Trakų (Kaišiadorių) apskrities viršininkas A. Steikūnas pateikė visų apskrities valsčių viršaičių charakteristikas, kurios buvo gana negatyvios („pareigas atlieka silpnai“, „išsilavinimo silpno“, „pareigoms netinka“, „gudrus, pasitikėti juomi negalima“, „mėgsta išgerti“, „valdžiai ištikimas bet apsileidęs tarnyboje“). Taip pat kaip pareigoms netinkantis, nors ir „valdžiai ištikimas“, įvardijamas ir Onuškio viršaitis Jonas Velička[344]. Policijos nuovados viršininkas viršaitį charakterizavo panašiai, priduriant, kad jis yra „lietuvis, dešiniųjų pažiūrų, nepolitikuoja, pareigų nesupranta <...>.“[345]

Suabsoliutinti šių charakteristikų nereikėtų, tačiau bet kuriuo atveju jie rodo, kad ir po perversmo norėta matyti ne tiek lojalumu, kiek darbui tinkamais sugebėjimais pasižyminčius žmones.

1929 M. RINKIMAI

1929 m. rugsėjo 7 d. paskelbtas naujas savivaldybių įstatymas, spalio 9 d. paskelbtos rinkimų taisyklės ir nuo spalio iki lapkričio mėnesio vidurio visoje Lietuvoje vyko kaimo savivaldybių rinkimai, t. y. buvo renkami seniūnai, valsčių tarybos, viršaičiai, o vėliau – ir apskričių tarybos[346].

Trakų apskrityje nebuvo nei vieno miesto, turėjusio savivaldą (valdytis apskrities teisėmis galėjo miestai, turintys virš 10 000 gyventojų, o valsčių teisėmis – turintys virš 3000 gyventojų). Trakų apskrityje netgi didžiausi

342 LCVA, F. 379, Ap. 2, B. 972, L. 26.
343 LCVA, F. 379, Ap. 2, B. 972, L. 4.
344 LCVA, F. 394, Ap. 2, B. 1185, L. 36.
345 LCVA, F. 394, Ap. 2, B. 1185, L. 34.
346 „Naujos savivaldybės jau renkamos“ // Savivaldybė, 1929, nr. 10, p. 32.

miesteliai – Žiežmariai ar Kaišiadorys – nesiekė 2000 gyventojų, todėl buvo dalinami į dvi seniūnijas, kaip ir Žasliai.

1929 m. lapkričio mėnesio numeryje „Savivaldybėje“ skelbiama, kad jau išrinktos savivaldybės pagal naująjį įstatymą, kad buvo renkami vietiniai žmonės (ne atsiųsti iš kitur, ne deleguoti partijų). Tai buvo rinkimai „be agitacinių viliojimų ir tuščių pažadų, be negražių kovos priemonių, kaip buvo senuose rinkimuose, po kurių Lietuvoj palikdavo ištisa jūra melų ir šmeižto vienų prieš kitus <...> Apskritai imant, darbo sąlygos ir darbo nuotaika naujose savivaldybėse turės žymiai palengvėti ir pagerėti. Naujiems savivaldybininkams visai neteks sukti galvos dėl klausimo, kaip čia sudarius daugumą iš savo partijos šalininkų, kaip tą daugumą išsaugojus nuo sugriovimo, jei tos daugumos nepasiekta, tai kaip pakenkus savo priešams, kaip jų dauguma suskaldžius, suardžius, kaip padarius priešingai partijai nepageidaujamų nutarimų ir kitų veiksmų. Žodžiu, darbo nuotaika turės būti ramesnė, nusistatymai vienodesni, reikalai gyvesni ir bendresni, todėl ir darbo našumas turės būti daug didesnis.“[347]

1930 m. sausio 18 d. apskrities valdžia apibendrino žinias apie Trakų apskrities valsčių tarybų narius, seniūnus ir tarnautojus. Visuose valsčiuose buvo po vieną viršaitį ir valsčiaus sekretorių, kitų tarnautojų skaičius skirtingas:

Kietaviškių valsčiuje – 7 tarybos nariai, 7 seniūnai, viršaitis, sekretorius ir sekretoriaus padėjėjas.

Aukštadvario valsčiuje – 9 tarybos nariai, 6 seniūnai, viršaitis, sekretorius ir sekretoriaus padėjėjas.

Žaslių valsčiuje – 14 tarybos narių, 14 seniūnų, viršaitis, sekretorius ir du sekretoriaus padėjėjai (etatiniai – 4).

Žiežmarių valsčiuje – 11 tarybos narių, 11 seniūnų, viršaitis, sekretorius ir du padėjėjai (etatiniai – 4).

Onuškio (dar tebebuvo rašoma – Onušiškių) valsčiuje – 13 tarybos narių, 13 seniūnų, viršaitis, sekretorius ir du padėjėjai (etatiniai – 4).

Kruonio valsčiuje – 13 tarybos narių (1 – apskrities tarybos), 12 seniūnų, viršaitis, sekretorius ir padėjėjas (etatiniai – 3).

Kaišiadorių valsčiuje – 8 tarybos nariai, 9 seniūnai, viršaitis, sekretorius ir du padėjėjai (raštininkai), 1 sargas (etatiniai – 5).

Semeliškių valsčiuje – 9 tarybos nariai, 10 seniūnų, viršaitis, sekretorius ir padėjėjas, sargas.

---

[347] „Naujas savivaldybes sutinkant“ // Savivaldybė, 1929, nr. 11.

Vievio valsčiuje – 8 tarybos nariai, 9 seniūnai, viršaitis, sekretorius ir padėjėjas, sargas.

Iš viso – 92 tarybų nariai, 91 seniūnas, 9 viršaičiai, 9 sekretoriai, 13 sekretorių padėjėjų, 3 sargai[348]. Sekretorių padėjėjus galima būtų vadinti ir raštininkais.

Aukštadvario valsčiuje trys seniūnai tuo pačiu buvo tarybos nariai, todėl jie nurodyti tik šeši. Aukštadvario viršaitis tuo metu buvo Kazys Venzlauskas[349].

1932 m. išleistame „Savivaldybių žinyne“ surašyti valsčių viršaičiai, jų pavaduotojai ir tarybų nariai.

Aukštadvario valsčius: Venzlauskas Kazys, viršaitis, Paliokas Juozas, viršaičio padėjėjas, tarybos nariai – Mongirdas Vladas, Simanavičius Juozas, Žvirblis Juozas, Ašmena Aleksas, Švedas Juozas, Gaina Vincas, Špiliauskas Vladas, Ramaneckas Motiejus.

Kaišiadorių valsčius: Urmilevičius Jonas, viršaitis, Vaina Jonas, viršaičio padėjėjas, tarybos nariai – Šimašius Zigmas, Čėsna Stasys, Stankūnas Aleksandras, Ramunis Antanas, Ivanavičius Stasys, Steikūnas Antanas, Bandzevičius Bernardas, Laurušonis Stasys.

Kietaviškių valsčius: Janavičius Ignas, viršaitis, Radkevičius Vaclovas, viršaičio padėjėjas, tarybos nariai – Pliskauskas Stasys, Bliujus Tomas, Gliaudelis Mykolas, Cibulskas Juozas, Sinkevičius Juozas.

Kruonio valsčius: Rudzianskas Alfonsas, viršaitis, Zavistanavičius Jonas, viršaičio padėjėjas, tarybos nariai – Vedeckas Antanas, Marcinkevičius Juozas, Berūkštis Antanas, Karenga Jurgis, Bučius Petras, Dalikas Adomas, Lapinskas Aleksas, Sabaliauskas Nikodemas, Melkūnas Alfonsas, Zykus Vincas, Lisauskas Antanas.

Onuškio valsčius: Bingelis Juozas, viršaitis, Bubelevičius Petras, viršaičio padėjėjas, tarybos nariai – Andriulionis Jonas, Dusevičius Silvestras, Pilius Juozas, Palubinskas Mykolas, Arlauskas Jonas, Blažonis Jonas, Korsakas Juozas, Adlys Ignas, Balkus Feliksas, Narkevičius Domininkas, Petrauskas Antanas.

Semeliškių valsčius: Stosiūnas Bronius, viršaitis, Kuzmickas Vladas, viršaičio padėjėjas, tarybos nariai – Ramanauskas Kostas, Alšauskas Jonas, Sinkevičius Vincas, Bartusevičius Pranas, Stosiūnas Vladas, Dulkė Mykolas, Cibulskas Pranas, Zaleskas Pranas, Aleškevičius Juozas, Juzukonis Jonas.

Vievio valsčius: Markevičius Jonas, viršaitis, Mikalauskas Pranas, vir-

[348] LCVA, F. 1539, Ap. 1, B. 20, L. 2.
[349] LCVA, F. 1539, Ap. 1, B. 20, L. 22.

šaičio padėjėjas, tarybos nariai – Milančius Jurgis, Jakelis Viktoras, Gurskas Juozas, Gumbis Aleksas, Stankevičius Jonas, Dulskas Antanas, Barevičius Vladas, Namikas Adomas.

Žaslių valsčius: Lukoševičius Jonas, viršaitis, Matačiūnas Zigmas, viršaičio padėjėjas, tarybos nariai – Ambrozevičius Pranas, Čiulada Jonas, Čiulada Motiejus, Marcinkevičius Pranas, Magidas Leiba, Markevičius Adomas, Šimkūnas Jonas, Zujus Stasys, Gerbutavičius Aleksas, Levickas Bronius, Levickas Vincas, Razbickas Ipolitas, Steikūnas Mykolas, Pupalaigis Vladas.

Žiežmarių valsčius: Jacinavičius Ignas, viršaitis, Venskus Vincas, viršaičio padėjėjas, tarybos nariai – Beiga Mykolas, Slanina Jonas, Naudžiūnienė Pranė, Piliponis Jokūbas, Martinaitis Stasys, Bulota Jurgis, Juodis Jonas, Vitkauskas Mykolas, Kuckinas Benjaminas, Naudžiūnas Jonas[350].

Jeigu pateiktume pilną valsčiaus savivaldybės tarnautojų, tarybos narių ir seniūnų sąrašą – kiekviename valsčiuje matytume gana didelį žmonių ratą, dalyvaujantį vietinės savivaldos veikloje. Pavyzdžiui, Žaslių valsčiuje tai buvo Žaslių valsčiaus viršaitis Jonas Lukoševičius, jo padėjėjas Zigmas Matačiūnas, sekretorius – Kazys Griškevičius, I raštininkas – Stepas Urbonėlis, II raštininkas – Aleksandra Verbiejūtė; valsčiaus tarybos nariai – Jonas Šimkūnas (gyvenamoji vieta – Žasliai), Leiba Magidas (Žasliai), Pranas Ambroževičius (Žemrausiai), Jonas Čiulada (Naravai), Motiejus Čiulada (Paparčiai), Pranas Marcinkevičius (Korsakai), Vincas Levickas (Bernardinka), Bronius Levickas (Civiškės), Mykolas Steikūnas (Kasčiukiškės), Aleksandras Gerbutavičius (Talpūnai), Vladas Pupalaigis (Eiriogala), Ipolitas Razbickas (Slajai), Stasys Zujus (Bučionys), Adomas Markevičius (Antanaičiai); Žaslių valsčiaus seniūnai – Vincas Baublys (Žaslių I seniūnijos seniūnas), Natanas Azerskas (Žaslių II seniūnijos seniūnas), Aleksandras Steponavičius (Rečionių), Benadas Mikulis (Naravų), Stasys Kinderevičius (Paparčių), Jonas Frankonis (Stabintiškių), Jonas Kanevičius (Dainavos), Pranas Mastauskas (Pūstakiemio), Kazys Trakimas (Ilgakiemio), Vladas Petkevičius (Talpūnų), Daminas Matačiūnas (Skėrių), Bronius Rasimavičius (Lelių), Stasys Vaškevičius (Gegužinės), Justinas Suslavičius (Jačiūnų)[351]. Šiame sąraše dar nepateikti seniūnų padėjėjai, kurie taip pat buvo renkami seniūnijų sueigose.

Valsčių savivaldybių darbuotojais buvo ne tik savivaldybės tarnautojai,

[350] Savivaldybių žinynas. – Kaunas, 1932. P. 740–743.
[351] LCVA, F. 1539, Ap. 1, B. 20, L. 19.

bet ir kiti savivaldybės išlaikomi asmenys, pavyzdžiui, pradžios mokyklų sargai (mokytojus išlaikė Švietimo ministerija).

1933 m. valsčių savivaldybės išlaikė skirtingą skaičių tarnautojų, nevienodai jų dirbo ir valsčių savivaldybių administracijoje.

Aukštadvario valsčius išlaikė 8 žmones (viršaitį, jo padėjėją, sekretorių, raštininką ir dar vieną neetatinį, sargą, taip pat buvo 2 mokyklų sargai. Valsčius neturėjo areštinės sargo).

Kaišiadorių valsčiuje – 17 tarnautojų (viršaitis, jo padėjėjas, sekretorius, du raštininkai, sargas, taip pat 11 mokyklų sargų).

Kietaviškių valsčiuje – 14 iš valsčiaus biudžeto išlaikomų tarnautojų (viršaitis, jo padėjėjas, sekretorius, raštininkas, suimtųjų namų sargas ir 8 mokyklų sargai).

Kruonio valsčiuje – 25 tarnautojai (viršaitis, jo padėjėjas, sekretorius ir du raštininkai, sargas, 19 mokyklų sargų).

Onuškio valsčiuje – 7 tarnautojai (viršaitis, sekretorius, du raštininkai, suimtųjų namų sargas, dar vienas neetatinis sargas ir vienas mokyklos sargas).

Semeliškių valsčiuje – 8 tarnautojai (viršaitis, jo padėjėjas, sekretorius, raštininkas, sargas ir 3 mokyklų sargai).

Vievio valsčiuje – 8 tarnautojai (viršaitis, jo padėjėjas, sekretorius, raštininkas, dar vienas raštininkas neetatinis, taip pat neetatinis sargas, suimtųjų namų sargas ir vienas mokyklos sargas).

Žaslių valsčiuje – net 31 tarnautojas (viršaitis, jo padėjėjas, sekretorius ir trys raštininkai, sargas ir 24 mokyklų sargai).

Žiežmarių valsčiuje – 22 tarnautojai (viršaitis, jo padėjėjas, sekretorius ir du raštininkai, sargas ir 16 mokyklų sargų)[352].

Kas buvo šie žmonės – atskleidžia 1933 m. spalio 27 d. Trakų apskrities savivaldybės Savivaldybių departamentui pateiktos žinios „apie apskrities ir valsčių savivaldybių tarnautojus, kurie gauna nuolatinį atlyginimą“. Kartu pateikiamos ir trumpos tarnautojų biografijos, iš kurių galima susidaryti vaizdą apie jų pareigas, amžių, tautybę, išsilavinimą, netgi šeimyninę ir turtinę padėtį.

Aukštadvario valsčius

Aukštadvario valsčiaus savivaldybės tarnautojai:

Venzlauskas Kazys – viršaitis, g. 1894 m., vedęs, lietuvis, Lietuvos pi-

[352] LCVA, F. 1539, Ap. 1, B. 136.

lietis. „Namų mokslo“. Aukštadvario valsčiaus viršaičiu dirbo nuo 1929 m. lapkričio 7 d. Alga – 250 Lt, valdė 30 ha ūkį.

Šibonis Vincas – sekretorius, g. 1904 m., vedęs. Baigęs 4 klases. Nuo 1922 m. dirbo pradinių mokyklų mokytoju, nuo 1924 m. – valsčiaus savivaldybėse raštininku ir sekretoriumi. Alga – 280 Lt, 7 ha ūkis.

Lapinskas Ignas – raštininkas, g. 1879 m., vedęs. Baigęs 4 klases „rusų mokyklos“. Nuo 1920 iki 1926 m. dirbo Kaišiadorių urėdijoje girininku, nuo 1926 iki 1930 m. valsčiaus savivaldybės sekretorius, nuo 1930 m. – raštininkas. Alga – 180 Lt, kito turto neturėjo.

Marčiulionytė Stefanija – laisvai samdoma raštininkė, g. 1913 m., netekėjusi. Baigusi 4 klases. Valsčiaus laisvai samdoma raštininke dirbo nuo 1931 m. birželio 15 d. Alga – 35 Lt, kito turto neturėjo.

Versockas Kazys – sargas, g. 1906 m., vedęs. Baigęs pradžios mokyklą. Sargu dirbo nuo 1930 m. birželio 1 d. Alga – 75 Lt, bendrame valdyme su broliais turėjo 7 ha ūkį.

Kaišiadorių valsčius

Kaišiadorių valsčiaus savivaldybės tarnautojai:

Urmilevičius Jonas – viršaitis, g. 1895 m., vedęs. Baigęs pradžios mokyklą. Kaišiadorių viršaitis nuo 1922 iki 1923 m. ir nuo 1929 m. Alga – 300 Lt, valdė 30 ha ūkį.

Grikevičius Jonas – sekretorius, g. 1907 m., vedęs. Baigęs valstybinę žiemos žemės ūkio mokyklą ir 4 gimnazijos klases. Nuo 1923 iki 1927 m. dirbo mokesčių inspekcijoje „jaun. mok. tekniku“, nuo 1927 iki 1930 m. – žemės ūkio rūšiavimo komisijos sekretoriumi ir agronomo raštininku, nuo 1922 iki 1923 m. – valsčiaus savivaldybės raštininku, nuo 1930 m. – valsčiaus savivaldybės sekretoriumi. Alga – 280 Lt, kito turto neturėjo.

Sakalauskas Mykolas – raštininkas, g. 1912 m., nevedęs. Baigęs 4 vidurinės mokyklos klases. Valsčiaus savivaldybės raštininku dirbo nuo 1928 m. sausio 1 d. Alga – 180 Lt, turėjo gyvenamąjį namą ir 0,5 ha.

Puišys Jonas – raštininkas, g. 1908 m., nevedęs. Baigęs 5 gimnazijos klases. Nuo 1927 iki 1929 m. dirbo teismo antstolio, tardytojo ir miškų urėdijoje raštininku, nuo 1929 m. – valsčiaus raštininku. Alga – 160 Lt, kito turto neturėjo.

Slanina Adomas – sargas, g. 1900 m., vedęs. „Namų mokslo“. Valsčiaus sargu dirbo nuo 1932 m. gegužės 25 d. Alga – 75 Lt, kito turto neturėjo.

Kietaviškių valsčius

Kietaviškių valsčiaus savivaldybės tarnautojai:

Janavičius Ignas – viršaitis, g. 1881 m., vedęs. „Namų mokslo“. Viršaičiu dirbo nuo 1919 iki 1921 m. ir nuo 1929 m. Alga – 200 Lt, turėjo 56 ha ūkį.

Šlepetys Mykolas – sekretorius, g. 1889 m., vedęs. Baigęs vidurinę mokyklą. Nuo 1919 iki 1925 m. dirbo Zarasų apskrities valdybos pirmininku, nuo 1925 iki 1932 m. – Pieno centre, nuo 1932 m. – valsčiaus savivaldybės sekretorium. Alga – 240 Lt, kito turto neturėjo.

Sinkevičius Jokūbas – raštininkas, g. 1893 m., vedęs. Tautybė – „baltgud.“ Baigęs pradžios mokyklą. Nuo 1927 iki 1930 m. – Kietaviškių pašto agentūros vedėjas, nuo 1931 m. – valsčiaus savivaldybės raštininkas. Alga – 150 Lt, kito turto jokio.

Žigutis Pranas – sargas, g. 1900 m., vedęs. Sargu dirbo nuo 1932 m. Alga – 60 Lt, turėjo 4 ha ūkį.

Tiesa, 1930 m. Kietaviškių valsčiaus sekretoriumi minimas Juozas Saikevičius, o raštininku – Antanas Laimutis. Tuo metu valsčiaus tarybos nariai buvo Juozas Cibulskas (gyvenamoji vieta – Kareivonys), Vaclovas Radkevičius (Dainava), Tamošius Bliujus (Peliūnai), Juozas Pliskauskas (Lubaka), Mikas Gliaudelis (Obeniai), Stasys Sajeta (Raistinė). Apskrities tarybos narys (ir tuo pačiu vienas iš seniūnų) – Juozas Sinkevičius (Jagelonys)[353].

Kruonio valsčius

Kruonio valsčiaus savivaldybės tarnautojai:

Rudzianskas Alfonsas – viršaitis, g. 1893 m., vedęs. Baigęs pradžios mokyklą. Nuo 1921 iki 1929 m. dirbo valsčiaus savivaldybės raštininku, nuo 1929 m. – viršaičiu. Alga – 250 Lt, turėjo 4,30 ha ūkį.

Vaicekauskas Juozas – sekretorius, g. 1896 m., vedęs. Baigęs pradžios mokyklą. Nuo 1919 iki 1920 m. buvo vyr. policininkas (tuo laiku dar vadinta milicininkais), nuo 1920 iki 1923 m. – nuovados viršininko padėjėjas, nuo 1924 m. – valsčiaus savivaldybės sekretorius. Alga – 280 Lt, turėjo teises į 4 ha žemės.

Bumbulis Aleksas – raštininkas, g. 1896 m., vedęs. Baigęs pradžios mokyklą. Valsčiaus savivaldybės raštininkas jau nuo 1920 m. kovo 20 d. Alga – 180 Lt, turėjo 20 ha ūkį.

Kurklinskaitė Regina – raštininkė, g. 1914 m., netekėjusi. Baigusi 4 kla-

[353] LCVA, F. 1539, Ap. 1, B. 20, L. 21.

sių vidurinę mokyklą. Valsčiaus savivaldybėse raštininke dirbo nuo 1930 m. rugsėjo 1 d. Alga – 160 Lt, kito turto neturėjo.

Berūkštis Jackus – sargas, g. 1897 m., vedęs. Baigęs pradžios mokyklą. Valsčiaus sargu dirbo nuo 1933 m. birželio 1 d. Alga – 100 Lt, turėjo 2 ha ir valdė 13 ha žemės.

Onuškio valsčius

Onuškio valsčiaus savivaldybės tarnautojai:

Bingelis Juozas – viršaitis, g. 1892 m., vedęs. Baigęs pradžios mokyklą. Nuo 1923 iki 1929 m. dirbo valsčiaus savivaldybės raštininku, nuo 1929 m. – viršaičiu. Alga – 300 Lt, bendrame valdyme turėjo 10,5 ha.

Majauskas Pranas – sekretorius, g. 1909 m., nevedęs. Baigęs 4 gimnazijos klases ir buhalterių kursus. Nuo 1927 iki 1932 m. dirbo valsčiaus savivaldybės sekretoriaus padėjėju, nuo 1933 m. liepos 1 d. – sekretorium. Alga – 280 Lt, kito turto neturėjo.

Žubikas Juozas – I raštininkas, g. 1899 m., vedęs. Baigęs 3 klases „rusų mokyklos“. Nuo 1920 iki 1924 m. dirbo raštininku 6-ame pėstininkų pulke, nuo 1925 iki 1927 m. – pasienio policijoje vyr. policininku, nuo 1928 m. – raštininku valsčiaus savivaldybėje. Alga – 180 Lt, kito turto neturėjo.

Stadalnykas Mozė – II raštininkas, g. 1897 m., nevedęs. Baigęs pradžios mokyklą. Nuo 1920 iki 1921 m. tarnavo raštininku I pėstininkų pulko štabe, nuo 1933 m. – valsčiaus savivaldybės raštininkas. Alga – 160 Lt, turėjo 10 ha ūkį.

Grigūnas Antanas – sargas, g. 1900 m., vedęs. Baigęs pradžios mokyklą. Sargu dirbo nuo 1932 m. rugpjūčio 1 d. Alga – 100 Lt, kito turto neturėjo.

Semeliškių valsčius

Semeliškių valsčiaus savivaldybės tarnautojai:

Stosiūnas Bronius (buvusio Trakų apskrities viršininko Broniaus Stosiūno bendravardis ir bendrapavardis, todėl kartais gali būti painiojami) – viršaitis, g. 1896 m., vedęs. Baigęs pradžios mokyklą. Semeliškių viršaičiu buvo nuo 1924 m. Alga – 250 Lt, valdė 12,5 ha ūkį.

Radzevičius Alfonsas – sekretorius, g. 1905 m., vedęs. Baigęs 7 klasių aukštesniąją komercijos mokyklą. Valsčiaus sekretoriumi dirbo nuo 1930 m. rugsėjo 1 d. alga – 280 Lt, kito turto neturėjo.

Alšiauskas Juozas – raštininkas, g. 1907 m., nevedęs. Baigęs pradžios mokyklą ir vienų metų žemės ūkio kursus. Nuo 1926 iki 1928 m. dirbo Var-

totojų bendrovės krautuvėje pardavėju, nuo 1928 iki 1929 m. – raštininku 9-ojo pėstininkų pulko štabe, nuo 1929 m. – valsčiaus raštininku. Alga – 180 Lt, bendrame valdyme turėjo 5 ha ūkį.

Televičius Pranas – sargas, g. 1900 m., vedęs. Baigęs pradžios mokyklą. Sargas nuo 1932 m. spalio 1 d. Alga – 90 Lt, valdė 6 ha ūkį.

Vievio valsčius

Vievio valsčiaus savivaldybės tarnautojai:

Markevičius Jonas – viršaitis, g. 1887 m. vedęs. Baigęs pradžios mokyklą. Viršaitis nuo 1929 m. Alga – 250 Lt, turėjo 20 ha ūkį.

Janutėnas Petras – sekretorius, g. 1901 m., nevedęs. Baigęs 7 gimnazijos klases. Nuo 1922 iki 1931 m. dirbo pradžios mokyklų mokytoju, nuo 1931 iki 1932 m. – Utenos miesto savivaldybės sekretoriumi, nuo 1932 m. – valsčiaus savivaldybės sekretorius. Alga – 280 Lt, kito turto neturėjo.

Augustinavičius Stasys – raštininkas, g. 1896 m., vedęs. Baigęs 2 klases „rusų mokyklos“ ir „vokiečių mokytojų 6 mėnesių kursus“. Nuo 1919 iki 1921 m. – valsčiaus savivaldybės raštininkas, nuo 1921 iki 1923 m. – Trakų apskrities arešto namų viršininkas, nuo 1923 iki 1930 m. – valsčiaus savivaldybėse sekretorius, nuo 1930 m. – valsčiaus raštininkas. Alga – 180 Lt, kito turto neturėjo.

Neimantas Vilius – sargas, g. 1901 m., vedęs. „Namų mokslo“. Nuo 1924 iki 1931 m. – pasienio policijoje, nuo 1931 m. – sargas. Alga – 90 Lt, kito turto neturėjo.

Žaslių valsčius

Žaslių valsčiaus savivaldybės tarnautojai:

Lukoševičius Jonas – viršaitis, g. 1886 m., vedęs. Baigęs pradžios mokyklą. Nuo 1919 iki 1921 m. buvo valsčiaus savivaldybės kasininkas, nuo 1921 iki 1924 m. ir nuo 1929 m. – viršaitis. Alga – 300 Lt, turėjo 57 ha ūkį.

Naudžiūnas Motiejus – sekretorius, g. 1893 m., vedęs. Baigęs 4 klases „rusų mokyklos“. Dirbo valstybinėse įstaigose 3 mėnesius, o savivaldybių – 12 metų. Alga – 300 Lt, valdė 16 ha ūkį.

Saikevičius Juozas – I raštininkas, g. 1903 m., vedęs. Baigęs 4 gimnazijos klases. Nuo 1922 m. – 5 mėnesius dirbo policininku (milicininku), nuo 1926 iki 1929 m. – pasienio policininku, nuo 1929 iki 1931 m. – valsčiaus savivaldybės sekretoriumi, nuo 1931 m. – raštininku. Alga – 200 Lt, 16 ha ūkis.

Verbiejūtė Aleksandra – II raštininkė, g. 1906 m., netekėjusi. Baigusi 2 klases „rusų mokyklos“. Raštininke – nuo 1927 m. gegužės 1 d. Alga – 160 Lt, kito turto neturėjo.

Stanislauskas Adomas – III raštininkas, g. 1913 m., nevedęs. Baigęs 4 klases vidurinės mokyklos. Raštininkas nuo 1930 m. Alga – 120 Lt, kito turto neturėjo.

Nemčinauskas Antanas – sargas, g. 1868 m., vedęs. „Namų mokslo“. Sargas nuo 1921 m. Alga – 80 Lt, turėjo gyvenamąjį namą ir 1 ha žemės.

Žiežmarių valsčius

Žiežmarių valsčiaus savivaldybės tarnautojai:

Jacinavičius Ignas – viršaitis, g. 1894 m., vedęs. Baigęs 4 klases „rusų gimnazijos“. Nuo 1918 iki 1920 m. buvo Trakų apskrities pirmininku, nuo 1929 m. – viršaičiu. Alga – 300 Lt, turėjo 24 ha ūkį.

Griškevičius Kazys – sekretorius, g. 1888 m., vedęs. Baigęs 2 klases „rusų mokyklos“. Nuo 1920 m. rugpjūčio 1 d. – sekretorius valsčių savivaldybėse. Alga – 300 Lt, kito turto neturėjo.

Matonienė Juzė – raštininkė, g. 1909 m., ištekėjusi. Baigusi pradžios mokyklą. Dirbo raštininke valsčių savivaldybėse – nuo 1925 m. Alga – 240 Lt, kito turto neturėjo.

Pūras Antanas – raštininkas, g. 1913 m., nevedęs. Baigęs 4 gimnazijos klases ir Finansų ministerijos Kredito įstaigų inspekcijos kooperacijos kursus. Valsčiaus savivaldybės raštininku dirbo nuo 1931 m., o prieš tai pusantrų metų dirbo kooperatyve ir Smulkaus kredito draugijos buhalteriu. Alga – 180 Lt, kito turto neturėjo.

Venskus Motiejus – sargas, g. 1904 m., vedęs. Namų mokslo. Sargas nuo 1933 m. vasario 1 d. Alga – 100 Lt, 7,5 ha ūkis[354].

Gretimoje Kauno apskrityje **Rumšiškių valsčiaus** savivaldybėje dirbo:

Zareckas Jonas – viršaitis, g. 1897 m., vedęs. Baigęs pradžios mokyklą. Nuo 1924 iki 1930 m. dirbo valsčiaus savivaldybės kasininku, o nuo 1930 m. sausio 15 d. – viršaičiu. Alga – 190 Lt, turėjo 9 ha ūkį.

Meilutis Jonas – viršaičio padėjėjas, g. 1882 m., vedęs. Savamokslis. Viršaičio padėjėjas nuo 1930 m. sausio 15 d. Nuolatinės algos negaudavo, tik už atidirbtas dienas, turėjo 9 ha ūkį.

Bukaitis Juozas – sekretorius, g. 1900 m., vedęs. Baigęs 4 klases. Nuo

[354] LCVA, F. 379, Ap. 1, B. 156, L. 463–465.

1919 m. kovo 9 d. iki 1921 m. gruodžio 1 d. tarnavo Lietuvos kariuomenėje savanoriu, nuo 1922 m. balandžio 25 iki 1923 m. spalio 23 d. – A. Panemunės valsčiaus savivaldybės sekretoriaus padėjėju, nuo 1923 iki 1933 m. birželio 16 d. – Garliavos valsčiaus savivaldybės sekretoriumi, paskui – Rumšiškių valsčiaus sekretoriumi. Alga – 227 Lt, turėjo 15 ha ūkį.

Markevičius Kazys – sekretoriaus padėjėjas, nevedęs. Baigęs 4 klases „Tumėno Brandos kursų“. Sekretoriaus padėjėjas nuo 1930 m. birželio 15 d. Alga – 130 Lt, nekilnojamo turto neturėjo.

Dubosas Vincas – sargas ir arešto namų prižiūrėtojas, vedęs. Baigęs pradžios mokyklą. Sargu ir prižiūrėtoju dirbo nuo 1933 m. Alga – 60 Lt, turėjo teisių į 3/7 dalį iš 7 ha žemės[355].

Kad kiekvienoje savivaldybėje dirbo specialistai pagal vietos finansines galimybes, rodo kaimynystėje buvusios Jonavos pavyzdys. Jonavos valsčiaus savivaldybėje tarnavo veterinarijos felčeris, o Jonavos miesto valdyboje – „gaisrinės mašinistas“, arešto namų prižiūrėtojas.

Vievio valsčiaus taryba. XX a. 3 deš. Greičiausiai fotografijoje matome maždaug 1921–1924 metų Vievio valsčiaus tarybos narius. Centre sėdi Trakų apskrities viršininkas B. Stosiūnas, pirmoje eilėje iš kairės – J. Milančius. LNM.

[355] LCVA, F. 379, Ap. 1, B. 156, L. 51.

Kaišiadorių valsčiaus taryba 1924 m. rugsėjo 26 d. Greičiausiai tai dalis 1921 m. išrinktos tarybos ir valdybos narių, nes 1924 m. išrinkta naujoji taryba pirmą kartą susirinko rugsėjo 29 d. Nuotrauką pateikė R. Gustaitis.

Vievio valsčiaus tarybos nariai 1929 m. spalio 4 d. Greičiausiai fotografijoje matome iki 1929 m. spalio mėnesį vykusių rinkimų dirbusius Vievio valsčiaus tarybos ir valdybos narius. Ketvirtas iš dešinės sėdi valsčiaus tarybos narys Jurgis Milančius, kuris Vievio valsčiaus taryboje buvo išrinktas atstovu į Trakų apskrities tarybą. LNM.

1934 M. RINKIMAI

Nuo 1934 m. viršaitis buvo renkamas jau septyneriems metams. Viršaičiams suteikta teisė priimti ir atleisti iš pareigų visus valsčiaus savivaldybės tarnautojus (anksčiau valsčiaus sekretorių priimdavo apskrities viršininkas).

1934 m. išrinktos valsčiaus tarybos kadencija baigėsi 1939 m. pabaigoje, tačiau dėl tarptautinės situacijos ir šalies vidaus padėties nauji rinkimai įvyko 1940 m. pradžioje.

1934 m. rugsėjo mėnesį jau buvo žinomos būsimų viršaičių kandidatūros. Daugumoje iš devynių Trakų apskrities valsčių buvo numatyta, kad liks esantieji viršaičiai, o Onuškyje naujas – Antanas Petrauskas, kuris politikoje nebuvo naujokas: nuo 1929 m. buvo valsčiaus tarybos narys, taip pat Trakų apskrities tarybos narys[356]. 1936–1940 m. Antanas Petrauskas buvo netgi IV Seimo narys (kuriame tebuvo 49 atstovai, išrinkti nuo apskričių ir miestų tarybų, taigi onuškietis A. Petrauskas Seime greičiausiai atstovavo visą Trakų apskritį). Nors Lietuvoje jis didesnį įspūdį galėjo padaryti būdamas žymiojo dainininko Kipro Petrausko broliu, o ne Tautos atstovu Seime.

1934 m. tuo pačiu laiku vyko seniūnų, valsčių tarybų ir apskrities tarybos rinkimai, todėl šiame skyriuje pateikiama visa rinkimų eiga, neatskiriant prie kitų temų (seniūnų ir apskrities tarybos aprašymų).

Rinkimų eiga nuo 1929 m. pirmiausia buvo susijusi su seniūnijų sueigomis, kuriose rinko seniūnus, jų padėjėjus ir seniūnijų atstovus į valsčiaus tarybą. Tačiau dar iki rinkimų reikėjo su apskrities valdžia suderinti būsimų seniūnų atlyginimus (tiksliau, suderinti minimumą, nes tikrą atlyginimo dydį nustatydavo gyventojai savo seniūnijos sueigoje), o šie atlyginimai priklausė ir nuo nustatyto tam tikro procento, seniūnijos gyventojų mokamo nuo valstybinių mokesčių. Taip pat nustatant seniūnų algas atsižvelgdavo į seniūnijos dydį, gyventojų skaičių, atstumą nuo valsčiaus centro.

Pirmiausia valsčių viršaičiai siųsdavo apskrities viršininkui seniūnų algų projektus, tuomet apskrities valdyba (kurios pirmininku buvo apskrities viršininkas) juos persvarstydavo ir atsiųsdavo viršaičiams patvirtintus algų minimumus.

Analogiškai seniūnų atlyginimams – apskrities valdyba nustatydavo ir būsimų viršaičių atlyginimų minimumus, kurie turėjo valsčių tarybų posėdžiuose būti patvirtinti iki viršaičių rinkimų.

1934 m. rugsėjo 22 d. vidaus reikalų ministras patvirtino savivaldos rin-

[356] LCVA, F. 379, Ap. 3, B. 26, L. 99.

kimų terminų kalendorių: spalio 9 d. – paskutinis terminas rinkikų sąrašams atskleisti, paskelbti, kiek tarybos narių bus renkama, nurodyti vietą, laiką ir tvarką kandidatų sąrašams paduoti ir t. t.; spalio 29 d. – paskutinis terminas kandidatų sąrašams iškabinti komisijų būstuose ir gatvėse; lapkričio 29 d. – paskutinis terminas apylinkės teisėjui išspręsti jam paduotus skundus dėl rinkimų[357].

Pavyzdžiui, Onuškio viršaitis rugsėjo 7 d. rašo apskrities viršininkui, kad seniūnų alga numatyta atsižvelgiant į seniūnijos gyventojų skaičių, kaimų skaičių bei jų išskirstymą viensėdžiais, atstumą nuo valsčiaus centro. Be to, kai kuriems seniūnams dažniau tekdavo eiti tarnybos pareigas, pavyzdžiui, Onuškio seniūnas buvo dažnai kviečiamas policijos. Onuškio viršaitis nurodo, kiek kuriam seniūnui bus kilometrų iki Onuškio, t. y. valsčiaus savivaldybės įstaigos. Pavyzdžiui, Skabeikių seniūnui buvo net 23 km, Žilinų, Dusmenų ir kai kuriems kitiems – po 15 km ir t. t.[358]

Rugsėjo 15 d. Kruonio viršaitis apskrities viršininkui siūlo numatyti, kad seniūnų atlyginimui būtų mokama vienodu procentu nuo valstybinio mokesčio visose seniūnijose – 5 %. Ir priduria, kad mokėti vienodą procentą būtų geriau, nes „visi gyventojai lygiai būtų apdėti mokesčiu ir nesiskųstu, kad daugiau moka už kitas seniūnijas“.

Pavyzdžiui, Kruonio valsčiaus Kruonio seniūnija 1934 m. mokėjo 9693 Lt valstybinio mokesčio per metus, dabar moka seniūnui nuo valstybinio mokesčio – apie 7,5 % (litais – 60 Lt per mėnesį, per metus – 720 Lt). Viršaitis siūlo pagal „darbo sunkumą“ seniūnui mokėti 40 Lt, tai ir būtų 5 %. Tuo tarpu Darsūniškio seniūnas gaudavo 45 Lt, jam siūloma „pagal sunkumą“ 35 Lt, o 5 % būtų 25 Lt, nes Darsūniškio seniūnija temokėjo 6134 Lt valstybinio mokesčio. Daugiausiai mokesčio mokėjo Vilūnų seniūnija – 11 248 Lt[359].

1934 m. rugsėjo 28 d. Aukštadvario viršaitis K. Venzlauskas (pasirašo laikinai viršaitį pavadavęs Franckevičius) siunčia rinkimų projektą ir prirašo: „kadangi seniūnijos gyventojų skaičium sulygintos, tai minimumą algos reikėtų skirti visiems seniūnams po 25 litus.“[360]

Semeliškių viršaitis numatė minimumą visiems seniūnams vienodą – po 30 Lt, tik Semeliškių seniūnui – 40 Lt. Taip pat Semeliškių viršaitis numatė rinkimų grafiką:

---

357 LCVA, F. 1539, Ap. 1, B. 179, L. 44.
358 LCVA, F. 1539, Ap. 1, B. 179, L. 8.
359 LCVA, F. 1539, Ap. 1, B. 179, L. 6.
360 LCVA, F. 1539, Ap. 1, B. 179, L. 2.

1-ąją rinkimų dieną 10 val. – rinkimai Daugirdiškių seniūnijoje (Daugirdiškių mokykloje);
1 d. 13 val. – Bagdanonių seniūnijoje (Bagdanonių k., pas A. Dzetlauską);
2 d. 10 val. – Budzilių seniūnijoje (Budzilių k., pas M. Butrimavičių);
2 d. 13 val. – Semeliškių seniūnijoje (Semeliškių pradžios mokykloje);
3 d. 10 val. – Kozelkiškių seniūnijoje (Kozelkiškių k., pas J. Karpičių);
3 d. 14 val. – Neciūnų seniūnijoje (Neciūnų pradžios mokykloje);
4 d. 10 val. – Mustenių seniūnijoje (Mustenių k., pas A. Makūną);
4 d. 13 val. – Stančikų seniūnijoje (Stančikų pradžios mokykloje);
5 d. 10 val. – Noškūnų seniūnijoje (Stelmošiškių pradžios mokykloje);
5 d. 13 val. – Beižionių seniūnijoje (Beižionių k., pas K. Ramanauską)[361].

Taigi, rinkimai vyko ne vienu metu, kad juose visuose galėtų dalyvauti valsčiaus viršaitis, kuris pirmininkavo seniūnijos rinkiminėse sueigose, taip pat valsčiaus sekretorius, kuris susirinkimus protokolavo. Iš pranešimų apskrities policijos vadui galima manyti, kad rinkiminėse sueigose dalyvaudavo ir valsčiaus policininkas, kuris prižiūrėjo tvarką.

Žaslių valsčiaus seniūnų algos numatytos 1934 m. rugsėjo 13 d.: Dainavos seniūnijos (kurios gyventojų skaičius – 938) esamas ir numatomas seniūno atlyginimas – 30 Lt; Gegužinės (gyventojų – 1004) esamas atlyginimas 35 Lt, numatomas – 30 Lt; Jačiūnų (966) esamas ir numatomas – 30 Lt; Ilgakiemio (1030) esamas 25 Lt, numatomas – 30 Lt; Korsakų (1213) esamas 25 Lt, numatomas – 30 Lt; Lėlių (948) esamas 45 Lt, numatomas – 30 Lt; Naravų (946) esamas 35 Lt, numatomas – 30 Lt; Paparčių (945) esamas 35 Lt, numatomas 30 Lt; Pūstakiemio (993) esamas ir numatomas – 30 Lt; Rečionių (926) esamas 25 Lt, numatomas – 30 Lt; Skėrių (825) esamas 35 Lt, numatomas 30 Lt; Stabintiškių (1298) esamas 25 Lt, numatomas – 30 Lt; Talpūnų (1112) esamas 25 Lt, numatomas – 30 Lt; Žaslių I seniūnijos (862) esamas 25 Lt, numatomas – 30 Lt; Žaslių II seniūnijos (1052) esamas 50 Lt, numatomas – 45 Lt[362].

Taigi, Žaslių viršaitis numatė visiems būsimiems seniūnams atlyginimo po 30 Lt, tik Žaslių II seniūnijai – 45 Lt. Gerokai sumažinti algą palyginus su buvusiąja numatyta Lėlių seniūnui – nuo 45 iki 30 Lt.

Žiežmarių viršaitis seniūnų algų minimumą daugumai numatė po

[361] LCVA, F. 1539, Ap. 1, B. 179, L. 10.
[362] LCVA, F. 1539, Ap. 1, B. 179, L. 13.

25 Lt, tik Dainių ir Klėriškių seniūnams – po 30 Lt, o Žiežmarių I ir II seniūnijoms – po 40 Lt[363].

Apskrities valdyboje persvarsčius valsčių viršaičių pateiktus projektus – apskrities viršininkas valsčiams atsiųsdavo patvirtintus seniūnų algų minimumus, primindamas, kad juos galutinai nustatyti reikia prieš seniūnų išrinkimą.

Pavyzdžiui, 1934 m. rugsėjo 19 d. apskrities viršininkas Aukštadvario viršaičiui praneša, kad rugsėjo 17 d. apskrities valdyba seniūnams nustatė minimumą – Aukštadvario valsčiuje visiems po 25 Lt. Ir primena viršaičiui, kad atlyginimą reikia nustatyti iki juos išrenkant[364].

Kaišiadorių viršaičiui pranešama, kad apskrities valdyba rugsėjo 17 d. nustatė minimumą Kaišiadorių I seniūnijos seniūnui – 30 Lt, Kaišiadorių II seniūnijos seniūnui – 50 Lt, Kiemelių – 25 Lt, Vilkiškių – 25 Lt, Palomenės – 30 Lt, Lomenių – 25 Lt, Eitekonių – 25 Lt, Beištrakių – 30 Lt, Mižonių – 25 Lt[365].

Taip pat rugsėjo 19 d. apskrities valdybos pirmininkas J. Merkys Žaslių valsčiaus viršaičiui praneša, kad „Apskrities Valdyba, remdamasi savivaldybių įstatymo 54 par. š. m. rugsėjo 17 d. savo posėdy <...> Trakų apskrities seniūnams atlyginimo minimumą nustatė“: Dainavos seniūnijos seniūnui – 30 Lt, Gegužinės – 30 Lt, Jačiūnų – 30 Lt, Ilgakiemio – 25 Lt, Korsakų – 25 Lt, Lėlių – 30 Lt, Naravų – 30 Lt, Paparčių – 25 Lt, Pūstakiemio – 30 Lt, Rečionių – 25 Lt, Skėrių – 30 Lt, Stabintiškių – 25 Lt, Talpūnų – 25 Lt, Žaslių I seniūnijos – 25 Lt, Žaslių II seniūnijos – 45 Lt. Taip pat priminė, kad atlyginimą reikia nustatyti prieš seniūnų rinkimus[366].

Vėliau valsčių valdybos sudarydavo valsčių seniūnijų ir joms priklausančių gyvenviečių patikslintus sąrašus, kuriuos taip pat siuntė apskrities viršininkui.

Rugsėjo 22 d. Aukštadvario viršaitis siunčia Aukštadvario seniūnijų ir joms priklausančių gyvenviečių sąrašus. Valsčiuje – 9 seniūnijos (Aukštadvario, Alešiškių, Čižiūnų, Intuponių, Kaliukščių, Mergiškių, Nikronių, Užuguosčio, Vaitkūnų seniūnijos). Pavyzdžiui, į Aukštadvario seniūniją įėjo ne tik Aukštadvario miestelis, bet ir Aukštadvario dvaras, Aleksandriš-

363 LCVA, F. 1539, Ap. 1, B. 179, L. 14.
364 LCVA, F. 1539, Ap. 1, B. 179, L. 15.
365 LCVA, F. 1539, Ap. 1, B. 179, L. 16.
366 LCVA, F. 1539, Ap. 1, B. 179, L. 22.

kių vienk., Albinavos vienk., Lavariškių k., Naujalaukio vienk., Pekariškių vienk., Srednikų vienk. ir Vigotkos vienk.[367]

Kaišiadorių valsčiaus seniūnijų ir kaimų sąrašas rugsėjo 27 d. (gyvenviečių pavadinimų rašyba nepakeista):

1. Kaišiadorių I seniūnija: Kaišiadorių m. pietų pusė, Jadkonių gelžk. būdelė, Kaišiadorių miškų kardonas ir Kaišiadorių stotis;
2. Kaišiadorių II seniūnija: Kaišiadorių m. šiaurės pusė ir Jadkonių kaimas;
3. Kiemelių seniūnija: Kiemelių, Stasiūnų, Tarpumiškio, Dubaklonių, Titnagų, Mažųjų Vladikiškių ir Kaišiadorėlių kaimai, Kriauciškių malūnas, Bankausčinos, Ščebnicos, Salos ir Bartaičių vienkiemiai;
4. Vilkiškių seniūnija: Vilkiškių, Pozaliesės, Gudienos ir Šaknių kaimai, Novasiolkų vienk.;
5. Palomenės seniūnija: Palomenės kaimas, Palomenės dvaras, Palomenės bažnytkaimis, Smilgių, Bagdoniškių, Dubelių, Medynų ir Beloniškių kaimai, Riešutinės, Lapelių, Malinuvkos, Šafarnės, Živintos, Naujalaukio vienkiemiai, Bogenkos kardonas;
6. Lomenių seniūnija: Lomenių ir Šilinių Medynų kaimai, Karlaukos, Šafarnės, Barsukų, Penkių Valakų ir Vadų vienkiemiai;
7. Aitekonių seniūnija: Aitekonių, Krušonių par., Krušonių klamp., Muldiškių kaimai, Tauskūnų dvaras, Šimkausčiznos vienk.;
8. Beištrakių seniūnija: Beištrakių, Būdos, Apušotos ir Šukiškių kaimai, Baroniškių, Vilionių, Guronių ir Dambravos vienkiemiai, Būdos kardonas, Žižmorkos gelž. būdelė;
9. Mižonių seniūnija: Mižonių, Vilionių, Paliepių, Kurmaičių ir Kurtakių kaimai, Edvardavos gelžk. būdelė, Ivanuvkos ir Korsakuvkos vienkiemiai[368].

Kietaviškių valsčiuje – 7 seniūnijos: Kietaviškių, Žikaronių, Jagelonių, Peliūnų, Obenių, Sabališkių, Mijaugonių. Kietaviškių seniūnija – su Kietaviškių bažnytkaimiu, Ašakienių k., Kareivonių k., Girelės k., Taduliškių k., Verdinės vienk., Karveliškių k., Lužiškių vienk., Jadlinavos vienk. ir Girelės ūkiu[369].

Kruonio valsčiuje – 128 gyvenvietės, kurias apėmė 12 seniūnijų: Kruonio, Vekonių, Anglininkų, Dijokiškių, Darsūniškio (apėmė tik miestelį), Užgirėlio, Vilūnų, Kalvių, Plaskūnų, Rokiškių, Sevelionių, Ginteikiškių. Kruo-

[367] LCVA, F. 1539, Ap. 1, B. 179, L. 24–25.
[368] LCVA, F. 1539, Ap. 1, B. 179, L. 27.
[369] LCVA, F. 1539, Ap. 1, B. 179, L. 29.

nio seniūnija apėmė Kruonio miestelį su Kamandulių vienk., Kruonio girininkijos pasoda ir buvusio Naujo Kruonio kaimu, taip pat Gabrieliavos vienk., Apidemijos k., Stebeikių (Pauliankos) k., Baranavos vienk. ir Zavadna vienk. (Plento Budka)[370].

Onuškio valsčius turėjo 14 seniūnijų, tačiau rašte taisyta į 13 (Skabeikių seniūnija pieštuku išbraukta): Onuškio, Jukniškių, Gruožnykų, Panošiškių, Genionių, Tolkiškių, Žilinų, Alaburdiškių, Gervinių, Grendavės, Dusmenų, Kaniūkų. Onuškio seniūnija be miestelio apėmė Rūklabalio pasodą, Biciunų k., Rieznyčios vienk., Lelyvos vienk., Lakinės pasodą, Mikuciškių vienk.[371]

Semeliškių valsčiuje – 10 seniūnijų: Semeliškių, Stančių, Mustenių, Daugirdiškių, Kozelkiškių, Bagdanonių, Neciūnų, Budzylių, Noškūnų, Beižionių seniūnijos. Semeliškių seniūnijai priklausė miestelis, Lojaus k. Kūnaviškių vienk., Mackonių k., Užberžuolio vienk.[372]

Vievio valsčiuje – 9 seniūnijos: Vievio, Abromiškių, Pakalniškių, Rusakalnio, Kurkliškių, Panerių, Kazokiškio, Aleksandriškių, Alesnykų. Vievio seniūnijai be Vievio miestelio ir Vievio stoties priklausė dar 15 gyvenviečių – Uspenkos, Muraujankos, Balceriškių Vievininkų, Zabakos ir kitos[373].

Žaslių valsčius buvo vienas didžiausių apskrityje. Jame buvo net 179 gyvenvietės (vienas miestelis, du bažnytkaimiai, keli dvarai, bet daugiausia – kaimai ir vienkiemiai), kurios priklausė 15 seniūnijų: Dainavos (apėmė 14 gyvenviečių), Gegužinės (20 gyvenviečių), Ilgakiemio (15 gyvenviečių), Jačiūnų (15 gyvenviečių), Korsakų (13 gyvenviečių), Lėlių (11 gyvenviečių), Naravų (14 gyvenviečių), Pustakiemio (12 gyvenviečių), Paparčių (6 gyvenvietės), Rečionių (14 gyvenviečių), Stabinciškių (15 gyvenviečių), Skėrių (11 gyvenviečių), Talpūnų (14 gyvenviečių), Žaslių I ir Žaslių II. Žaslių miestelis dalinosi į dvi seniūnijas: I – Prapolės vienk, Naujaežerio k., Obuchovkos vienk., Žaslių vienk, ir Žaslių mstl. dalis; Žaslių II seniūnija – likusi Žaslių miestelio dalis, kurioje gyveno daugiausia žydų tautybės gyventojai. Pavyzdžiui, Talpūnų seniūnijai priklausė Talpūnų k., Buivūnų k., Guronių k., Neveliškių k., Pajauciškių k., Vaidžionių k., Žaslių geležinkelio stotis, Barčių vienk., Baruolių vienk., Miškiniškių vienk., Dumsių vienk., Juodo-Gojaus vienk. Petkaučiznos dvaras ir Rasavos dvaras[374].

Žiežmarių valsčiuje – 11 seniūnijų: Šilėnų, Antakalnių, Medinių Strė-

[370] LCVA, F. 1539, Ap. 1, B. 179, L. 30.
[371] LCVA, F. 1539, Ap. 1, B. 179, L. 32.
[372] LCVA, F. 1539, Ap. 1, B. 179, L. 34.
[373] LCVA, F. 1539, Ap. 1, B. 179, L. 35.
[374] LCVA, F. 1539, Ap. 1, B. 179, L. 37–40.

vininkų, Kairiškių, Dainių, Klėriškių, Mūro Strėvininkų, Balcariškių, Liutonių, Žiežmarių I ir Žiežmarių II. Žiežmarių I seniūnijai priklausė šios miestelio gatvės – Žaslių, Šiaurės, Mokyklos, Žalgirio ir Rinkos, taip pat Žaslių I ir II skersgatviai, Vytautonių (buvęs Vladikiškių) k., Tryliškių dvaras ir vienkiemis, Tribūniškių vienk. Žiežmarių II seniūnijai – miestelio Kauno, Vilniaus, Vytauto Didžiojo ir Upės gatvės, taip pat Žiežmarių dvaras ir Žalvarnių vienk. (buvęs Žiežmarių dvaro vienkiemis)[375].

Aukštadvario valsčiaus seniūnijų rinkiminės sueigos

Nikronių seniūnijos rinkiminė sueiga 1934 m. rugsėjo 25 d. prasidėjo 9 val. pirmininkaujant Aukštadvario valsčiaus viršaičiui Kaziui Venzlauskui. Dalyvavo 38 gyventojai iš 112, turinčių teisę dalyvauti sueigoje. Pirmuoju klausimu svarstytas atlyginimas seniūnui. Vienbalsiai seniūno alga nustatyta 25 Lt, kaip ir rekomenduotas apskrities valdybos nustatytas minimumas. Kandidatais į seniūnus pasiūlyti Vincas Saulėnas (42 m. iš Zabarauskų k.), Petras Aliukonis (53 m. iš Babraunykų k.), Zigmas Kazokas (38 m. iš Babraunykų k.). Išrinktas Z. Kazokas, kuris gavo 16 balsų, kiti – po 8. Kandidatais į seniūno pavaduotojus pasiūlyti Petras Garčinskas (47 m. iš Tabeliukų k.) ir Pranas Ošikas (34 m. iš Zabarauskų k.). Išrinktas P. Garčinskas. Renkant seniūnijos atstovą į valsčiaus tarybą kandidatais pasiūlyti Vincas Saulėnas (42 m. iš Zabarauskų k.), Juozas Lazauskas (49 m. iš Krakės vienk.), Vincas Gaina (55 m. iš Tabeliukų k.), Zigmas Kazokas (38 m. iš Babraunykų k.), Petras Garčinskas (47 m. iš Tabeliukų k.). Daugiausia balsų gavo V. Saulėnas – 18[376].

Alešiškių seniūnijos sueigoje rugsėjo 25 d. 14 val. dalyvavo 52 iš 132 gyventojų, turinčių teisę dalyvauti sueigoje. Vienbalsiai nutarta seniūnui mokėti po 25 Lt. Seniūnu taip pat vienbalsiai išrinktas Motiejus Romaneckas (37 m. iš Gudžionių k.). Kitų kandidatų ir nebuvo pasiūlyta. Kandidatais į seniūno pavaduotojus pasiūlyti Martynas Mickevičius ir Aleksas Lenkauskas. Išrinktas su 26 balsais M. Mickevičius (51 m. iš Gudžionių k.). Kandidatais į valsčiaus tarybą pasiūlyti keturi kandidatai, balsuojant „pusiau slaptai“ net 46 balsais išrinktas Motiejus Romaneckas (37 m. iš Gudžionių k.). Vaclovas Lenkauskas (gyveno Alešiškių dvare ir turėjo malūną) gavo 4, o kiti – po 1 balsą. Visi balsavimai vyko „pusiau slaptai“[377].

---

375 LCVA, F. 1539, Ap. 1, B. 179, L. 42.
376 LCVA, F. 1539, Ap. 1, B. 179, L. 66.
377 LCVA, F. 1539, Ap. 1, B. 179, L. 67.

Aukštadvario valsčiaus Aukštadvario seniūnijos sueigoje rugsėjo 26 d. 10 val. dalyvavo 66 iš 150 turinčių teisę. Pirmininkaujant viršaičiui K. Venzlauskui, seniūno algą nustatė 25 Lt. Kandidatais į Aukštadvario seniūnus pasiūlyti net penki Aukštadvario gyventojai – Petras Vinevičius (50 m.), Kazys Venzlauskas (41 m.), Gabrys Vinevičius (37 m.), Vaclas Marčiulionis (37 m.), Anupras Cibulskas (37 m.). Daugiausia balsų (30) gavo Petras Vinevičius. Venzlauskas ir Marčiulionis gavo po 13, Cibulskas – 7, o G. Vinevičius – 1 balsą. Kandidatais į seniūno pavaduotojus pasiūlyti taip pat penki kandidatai, tame tarpe žydas Jokūbas Broidas. Gavęs 23 balsus išrinktas Juozas Masionis (48 m.), J. Broida gavo 9 balsus. Kandidatais nuo Aukštadvario seniūnijos į Aukštadvario valsčiaus tarybą pasiūlyti Vladas Mongirdas (57 m., gyveno Aukštadvario dvare ir turėjo 80 ha), Kazys Venzlauskas ir Julius Mališauskas (36 m.). Gavęs 37 balsus išrinktas V. Mongirdas, J. Mališauskas gavo 17, o K. Venzlauskas – 6 balsus[378].

Kaliukščių seniūnijos sueigoje rugsėjo 26 d. 15 val., pirmininkaujant viršaičiui K. Venzlauskui, dalyvavo 50 iš 125 gyventojų, turinčių teisę balsuoti. Seniūno alga nustatyta 25 Lt.

Kandidatu į seniūnus pasiūlytas ir vienbalsiai išrinktas Juozas Toločka (38 m. iš Tamelių vienk.). Kandidatais į seniūno pavaduotojus iškelti Juozas Stankevičius ir Vladas Ališauskas. Išrinktas su 46 balsais J. Stankevičius (33 m. iš Karapolio vienk.). Kandidatais į valsčiaus tarybą siūlyti J. Toločka, Jeronimas Nekrašas (32 m. iš Jurgionių k.) ir Daminas Špiliauskas (36 m. iš Kruncikų k.). Išrinktas 38 balsais J. Toločka. Balsavimas vyko pusiau slaptu balsavimu[379].

Mergiškių seniūnijos sueigoje rugsėjo 27 d. 10 val. pirmininkaujant viršaičiui K. Venzlauskui dalyvavo 65 iš 131 turinčių teisę balsuoti. Seniūnui alga nustatyta 25 Lt. Kandidatai į seniūnus – Kazys Juodis (42 m. iš Naujalaukio I k.), Aleksas Toločka (47 m. iš Naujalaukio I k.), Aleksas Ragauskas (35 m. iš Mergiškių k.). 33 balsais išrinktas A. Ragauskas. Seniūno pavaduotoju iš trijų kandidatų išrinktas Aleksas Ašmena (33 m. iš Markutaučiznos k.). Kandidatai į valsčiaus tarybą – Kazys Kulbickas (38 m.), Vincas Šimanskas (36 m. iš Naujalaukio III k.), Jonas Taraila (47 m. iš Galalaukio k.). 28 balsus gavo K. Kulbickas. Balsavimai vyko pusiau slaptai[380].

Vaitkūnų seniūnijos sueigoje rugsėjo 27 d. 14 val., pirmininkaujant vir-

---

[378] LCVA, F. 1539, Ap. 1, B. 179, L. 68.
[379] LCVA, F. 1539, Ap. 1, B. 179, L. 69.
[380] LCVA, F. 1539, Ap. 1, B. 179, L. 70.

šaičiui K. Venzlauskui, dalyvavo 65 iš 147 turinčių teisę balsuoti. Vienbalsiai seniūnui alga nustatyta 25 Lt.

Kandidatai į seniūnus – Martynas Cikanavičius (31 m. iš Vaitkūnų k.), Banys Urbanavičius (26 m. iš Vaitkūnų k.). 45 balsais išrinktas M. Cikanavičius. Kandidatu į seniūno pavaduotojus pasiūlytas ir vienbalsiai išrinktas B. Urbanavičius. Kandidatai į valsčiaus tarybą – Šimas Morkūnas (34 m. iš Butkiškių k.), Martynas Cikanavičius (31 m. iš Vaitkūnų k.), Adomas Kačinskas (32 m. iš Butkiškių k.). 35 balsais išrinktas Š. Morkūnas[381].

Intuponių seniūnijos sueigoje rugsėjo 28 d. 11 val., pirmininkaujant K. Venzlauskui, dalyvavo 77 iš 134 turinčių teisę balsuoti. Vienbalsiai seniūno alga nustatyta 25 Lt. Iškelti net devyni kandidatai į seniūnus – Vladas Sinkevičius (50 m. iš Intuponių k.), Pranas Stankevičius (33 m. iš Intuponių k.), Vincas Aleksiūnas (33 m. iš Intuponių k.), Mikas Bareika (53 m. iš Radomislio k.), Jonas Nekraševičius (38 m. iš Giriotiškių k.), Vincas Našlėnas (26 m. iš Palapiškių k.), Aleksas Sinkevičius (26 m. iš Intuponių k.), Jonas Sinkevičius (34 m. iš Intuponių k.), Antanas Gudeliūnas (35 m. iš Skerdzimų k.). Pažymėta, kad aštuoni iš devynių kandidatai į seniūnus buvo raštingi.

25 balsus gavo V. Aleksiūnas. Iš trijų kandidatų į seniūno pavaduotojus išrinktas Adomas Adamonis (35 m. iš Palapiškių k.). Kandidatai į valsčiaus tarybą – Juozas Nekraševičius, Pranas Nasutavičius (31 m. iš Skerdzimų k.), Juozas Žvirblis (37 m. iš Intuponių k.), Jonas Naruševičius (34 m. iš Giriotiškių k.), Mikas Bareika, Aleksas Juodis (36 m. iš Palapiškių k.). 35 balsus gavo P. Nasutavičius[382].

Užuguosčio seniūnijos sueiga vyko rugsėjo 28 d. 14 val. Pirmininkavo viršaitis K. Venzlauskas, dalyvavo 62 iš 142 turinčių teisę balsuoti. Seniūnui alga nustatyta 25 Lt. Kandidatai į seniūnus – Vincas Šalomskas (33 m. iš Antanavos vienk.), Antanas Juodis (29 m. iš Bunciškių k.), Antanas Kaluževičius (35 m. iš Užuguosčio). 44 balsais išrinktas V. Šalomskas. Kandidatai į pavaduotojus – Kazys Lukoševičius ir Kazys Stanionis. Išrinktas 25 balsais K. Lukoševičius (35 m. iš Aukštojėlės vienk.). Kandidatai į valsčiaus tarybą – Jonas Šalomskas (46 m. iš Užuguosčio), Pranas Ramansevičius (60 m. iš Paaukštojos vienk.), Juozas Švedas (43 m. iš Mockonių k.). 40 balsų išrinktas J. Šalomskas[383].

Čižiūnų seniūnijos sueiga prasidėjo rugsėjo 29 d. 12 val. Pirmininkavo K. Venzlauskas, dalyvavo 76 iš 156 galinčių balsuoti. Seniūno alga nustatyta

---

381 LCVA, F. 1539, Ap. 1, B. 179, L. 71.
382 LCVA, F. 1539, Ap. 1, B. 179, L. 72.
383 LCVA, F. 1539, Ap. 1, B. 179, L. 73.

25 Lt. Kandidatai į seniūnus – Juozas Simanavičius (48 m. iš Čižiūnų k.), Vincas Saikauskas (34 m. iš Čižiūnų k.), Vincas Simonavičius (24 m. iš Čižiūnų k.), Pranas Simonavičius (55 m. iš Čižiūnų k.). 60 balsų išrinktas J. Simanavičius. Iš keturių kandidatų seniūno pavaduotoju išrinktas Vincas Saikauskas. Kandidatai į valsčiaus tarybą – Juozas Simanavičius (48 m. iš Čižiūnų k.) ir Andrius Kasperavičius (64 m. iš Čižiūnų k.), 55 balsais išrinktas J. Simanavičius[384].

Spalio 15 d. 14 val. įvyko pakartotinė Nikronių seniūnijos sueiga. Pirmininkavo K. Venzlauskas, dalyvavo 65 iš 113 turinčių teisę balsuoti. Seniūno alga palikta pagal rugsėjo 25 d. nutarimą, nes nutarta „antru kartu to klausimo nesvarstyti“. Kandidatai į seniūnus – Jonas Ramaneckas (35 m. iš Totoriškių k.), Vincas Saulėnas (42 iš Zabarauskų k.), Petras Aliukonis (53 m. iš Babraunykų k.), Alfonsas Kiseliauskas (29 m. iš Nikronių k.), Juozas Grigaravičius (28 iš Totoriškių k.). Išrinktas 22 balsais Petras Aliukonis. Seniūno pavaduotoju iš trijų kandidatų tapo Jonas Grigaravičius. Atstovo į valsčiaus tarybą nerinko, nes liko išrinktasis rugsėjo 25 d.[385]

Aukštadvario seniūnijos pakartotinėje sueigoje spalio 27 d. 14 val. pirmininkavo K. Venzlauskas, dalyvavo 27 iš 150 turinčių teisę balsuoti. Joje rinko tik seniūno pavaduotoją. Kandidatais pasiūlyti Anupras Jastčemskas (31 m. iš Aukštadvario) ir Stasys Jastčemskas (31 m. iš Aukštadvario). 25 balsus gavo Anupras Jastčemskas[386].

Kaišiadorių valsčiaus seniūnijų rinkiminės sueigos

Kaišiadorių valsčiuje seniūnijų susirinkimai protokoluose vadinami ne sueigomis, o krivūlėmis.

Eitekonių seniūnijos krivūlė įvyko rugsėjo 25 d., joje dalyvavo 42 gyventojai iš 91, turinčių teisę balsuoti. Vienbalsiai nutarta seniūnui mokėti 25 Lt. Kandidatais į seniūnus pasiūlyti Juozas Palčiauskas, Kazys Leikauskas, Mikas Grigaliūnas ir Jurgis Žičius. J. Palčiauskas pusiau slaptu balsavimu gavo 34 balsus (tačiau vėlesni dokumentai rodo, kad jis dėl kažkokių priežasčių nebuvo patvirtintas ir vėliau seniūnas buvo perrinktas). Seniūno padėjėjais pasiūlyti Pranas Žičius ir Benadas Bublys. Išrinktas P. Žičius. Atstovais į valsčiaus tarybą pasiūlyti Antanas Steikūnas, Mikas Grigaliūnas ir Jurgis Žičius. Išrinktas A. Steikūnas (36 balsais)[387].

---

384 LCVA, F. 1539, Ap. 1, B. 179, L. 74.
385 LCVA, F. 1539, Ap. 1, B. 179, L. 75.
386 LCVA, F. 1539, Ap. 1, B. 179, L. 76.
387 LCVA, F. 1539, Ap. 1, B. 179, L. 83.

Kadangi seniūnu išrinktasis J. Palčiauskas dėl kažkokių priežasčių juo netapo, spalio 25 d. įvyko pakartotinė Eitekonių seniūnijos krivūlė. Pirmininkaujant Kaišiadorių valsčiaus viršaičiui Jonui Urmilevičiui joje dalyvavo 59 gyventojai iš 99, turinčių teisę balsuoti. Renkant seniūną 22 seniūnijos rinkėjai pareikalavo balsuoti slaptu balsavimu. Pasiūlyti septyni kandidatai: Kazys Leikauskas, Pranas Žičius, Mikas Bublys, Jonas Grigaliūnas (Motiejaus), Mikas Grigaliūnas, Jurgis Žičius, Jonas Grigaliūnas (Kazio). 32 balsus gavo ir buvo išrinktas buvęs seniūno padėjėjas Pranas Žičius. Kadangi vos prieš mėnesį seniūno padėjėju išrinktas P. Žičius buvo išrinktas seniūnu – tai iš naujo vyko ir padėjėjo rinkimai. „Balsuojant pusiau slaptu balsavimu, kaip to pareikalavo krivūlė“, pasiūlyti Kazys Leikauskas, Jonas Grigaliūnas ir Benadas Bublys, 28 balsais išrinktas B. Bublys (25 m.)[388].

Mižonių krivūlėje rugsėjo 25 d. dalyvavo 66 iš 128 gyventojų, turinčių teisę balsuoti. Seniūno alga vienbalsiai nustatyta 25 Lt. Pasiūlyti į seniūnus Pranas Ščerba, Ignas Ambrizas, Vincas Tamkus, Vincas Galinis ir Vincas Tamkus (senasis seniūnas). 26 balsais išrinktas Vincas Tamkus (senasis seniūnas). Kandidatais į pavaduotojus pasiūlyti Ignas Ambrizas, Pranas Ščerba, Pranas Klečkauskas. Su 15 balsų išrinktas P. Ščerba. Atstovais į valsčiaus tarybą pasiūlyti Stasys Vainilavičius, Jonas Levansevičius, Zigmas Balnis, Juozas Malakauskas, Justinas Neverbickas. Gavęs 15 balsus išrinktas J. Neverbickas[389].

Lomenių krivūlėje rugsėjo 26 d. sprendžiamuoju balsu dalyvavo 31 seniūnijos gyventojas iš 93, turinčių teisę balsuoti. Vienbalsiai nutarta seniūnui mokėti 25 Lt. Kandidatais į seniūnus pasiūlyti Antanas Valkavičius, Vincas Ambraževičius, Juozas Grenda. 15 balsų gavęs 33 m. Vincas Ambroževičius tapo seniūnu. Seniūno padėjėjais pasiūlyti Antanas Valkavičius ir Stasys Tatarūnas. 36 m. A. Valkavičius gavo 20 balsų. Atstovais į valsčiaus tarybą pasiūlyti Vincas Ambroževičius ir Antanas Valkavičius. 25 balsus gavo V. Ambroževičius (33 m.)[390].

Palomenės krivūlėje rugsėjo 26 d. dalyvavo 46 iš 120, turinčių balsavimo teisę. Vienbalsiai nutarta seniūnui mokėti 30 Lt. Kandidatu į seniūnus pasiūlytas tik Stasys Čėsna (esamasis seniūnas), kuris vienbalsiai ir vėl išrinktas seniūnu. Padėjėjais pasiūlyti Vincas Tatarūnas ir Kazys Markevičius (26 m.), kuris gavo 21 balsą ir buvo išrinktas. Kandidatu į valsčiaus tary-

388 LCVA, F. 1539, Ap. 1, B. 179, L. 82.
389 LCVA, F. 1539, Ap. 1, B. 179, L. 84.
390 LCVA, F. 1539, Ap. 1, B. 179, L. 85.

bą pasiūlytas Stasys Čėsna, kuris vienbalsiai išrinktas atstovu į Kaišiadorių valsčiaus tarybą[391].

Beištrakių krivūlėje rugsėjo 27 d. dalyvavo 44 iš 80, galinčių balsuoti. Vienbalsiai nutarta seniūnui algos mokėti 30 Lt, „kol seniūnijos ribos nepadidės“. Seniūnais pasiūlyti Vincas Gerunaitis, Zigmas Drulia, Kazys Vyšniauskas, Justinas Bandzevičius. 41 balsą gavo V. Gerunaitis (35 m.). Jo pavaduotojais pasiūlyti Zigmas Drulia ir Kazys Vyšniauskas. 43 balsus gavo Z. Drulia (29 m.). Atstovais į valsčiaus tarybą pasiūlyti Vincas Gerunaitis ir Bernasius Bandzevičius. 43 balsus gavo V. Gerunaitis[392].

Kaišiadorių I seniūnijos krivūlėje rugsėjo 27 d. dalyvavo 76 iš 152, turinčių teisę balsuoti. Algos siūlyta mokėti 30 arba 35 Lt. Dauguma balsavo už 35 Lt. Seniūnu vienbalsiai išrinktas Jonas Sakalauskas (58 m.). Padėjėju taip pat vienbalsiai išrinktas Jurgis Ambrizas (68 m.). Atstovais į valsčiaus tarybą pasiūlyti Antanas Ratkevičius, Jonas Sakalauskas, Aleksas Stankūnas. A. Ratkevičius (40 m.) gavo 43 balsus, J. Sakalauskas – 24. Krivūlės pirmininkas buvo viršaitis J. Urmilevičius, joje dalyvavo ir įgalioti nariai J. Mazūra bei J. Taškūnas[393].

Kaišiadorių II seniūnijos krivūlėje rugsėjo 28 d. dalyvavo 123 iš 162, galinčių balsuoti. Pirmiausia buvo svarstoma kaip balsuoti – slaptai ar pusiau slaptai. Balsuoti slaptai norėjo 26 asmenys, bet kadangi jie nesudarė ketvirtadalio krivūlėje dalyvavusių, tai „slaptas balsavimas atpuolė“. Vienbalsiai nutarta mokėti po 50 Lt seniūnui. Kandidatais į seniūnus pasiūlyti Petras Antanavičius, Mikas Kriaučiūnas, Pranas Petrauskas, Šimelis Strašūnas, Jankelis Aranavičius. P. Antanavičius gavo 39 balsus, Š. Strašūnas – 33. „Pirmuoju atveju, rankų pakėlimu balsuojant pastebėta, kad už kandidatą į seniūnus Aranavičių Jankelį dalyvavusių krivūlėj balsavo atidavę savo balso teisę už kandidatą į seniūnus Strašūną Šimelį, todėl ir balsavimas pripažintas neteisėtu ir nusistatyta dėl geresnės kontrolės balsuoti perėjimu į šalis.“ Balsuojant „perėjimu į šalis“ P. Antanavičius (33 m.) gavo 51 balsą, o Š. Strašūnas – 47 balsus. P. Petrauskas savo kandidatūrą atsiėmė, o Kriaučiūnas ir Aranavičius balsų negavo. Seniūno padėjėjais pasiūlyti Kazys Rudzinskas ir Bronius Zinkevičius, K. Rudzinskas (64 m.) gavo 40 balsų. Kandidatais į seniūnijos atstovus valsčiaus taryboje pasiūlyti Zigmas Šimašius, Pranas Lapatinskas ir Jonas Tucevičius. Z. Šimašius gavo 60 balsų. „Balsuojant už

391 LCVA, F. 1539, Ap. 1, B. 179, L. 86.
392 LCVA, F. 1539, Ap. 1, B. 179, L. 88.
393 LCVA, F. 1539, Ap. 1, B. 179, L. 89.

Lapatinską Praną jis ir Tucevičius Jonas savo kandidatūras atsiėmė." Ant rinkimų protokolo pasirašė J. Urmilevičius, R. Butkus, P. Lapatinskas[394].

Vilkiškių krivūlėje rugsėjo 28 d. dalyvavo 46 iš 133, turinčių teisę balsuoti. Seniūno alga vienbalsiai nustatyta 25 Lt. Seniūnais pasiūlyti Stasys Ceslevičius, Aleksas Rudis, Zigmas Kuktelionis, Vincas Trukanavičius, Jonas Kupčiūnas. 22 balsais išrinktas S. Ceslevičius (36 m.). Padėjėjais pasiūlyti Aleksas Rudis, Martynas Kupčiūnas ir Adolfas Šiška. A. Rudis (32 m.) gavo 28 balsus. Atstovais į valsčiaus tarybą pasiūlyti Juozas Kupčiūnas, Adomas Lazauskas, Martynas Kupčiūnas. Išrinktas A. Lazauskas, gavęs 19 balsų[395].

Pakartotinėje Vilkiškių krivūlėje spalio 27 d. dalyvavo 83 iš 144, turinčių teisę balsuoti. Seniūnais pasiūlyti Aleksas Rudis, Alfonsas Kuktelionis, Ignas Gaižauskas, Juozas Kupčiūnas, Jonas Kupčiūnas ir Stasys Ceslevičius. Daugiausia balsų gavo A. Kuktelionis (37 m.)[396].

Kiemelių krivūlėje rugsėjo 29 d. dalyvavo 58 iš 82 gyventojų, turinčių teisę balsuoti. Seniūnui algos buvo siūloma 25 arba 30 Lt, dauguma nubalsavo už 25 Lt. Į seniūnus pasiūlyti Zigmas Ramunis, Andrius Širvinskas, Pranas Grigaliūnas, Jonas Butrimavičius ir Feliksas Martusevičius. Išrinktas 36 balsais Z. Ramunis (30 m.). Padėjėju pasiūlytas Kostas Ramunis (45 m.), kuris su 23 balsais ir buvo išrinktas. Atstovais į valsčiaus tarybą pasiūlyti Augustas Ramunis, Kazys Misiūnas, Pranas Grigaliūnas. A. Ramunis (33 m.) gavo 28 balsus[397].

Kietaviškių valsčiaus seniūnijų sueigos

Sabališkių seniūnijos krivūlėje rugsėjo 25 d. dalyvavo 83 iš 150 gyventojų, turinčių balso teisę dalyvauti krivūlėje. Kandidatais į atstovus valsčiaus taryboje pasiūlyti Stasys Sajeta (už jį balsavo 19, prieš – niekas, susilaikė – 64) ir Andrius Vėželis (už 51, prieš – niekas, susilaikė – 32). Balsuojant seniūno alga nustatyta 30 Lt. Į seniūnus pasiūlytas ir vienbalsiai išrinktas Romualdas Šumskas, o padėjėju vienbalsiai išrinktas Andrius Mikaliukštis[398].

Mijaugonių krivūlėje rugsėjo 25 d. dalyvavo 62 iš 124 gyventojų. Kandidatai į atstovus valsčiaus taryboje Juozas Pliskauskas gavo 38, o Pranas Laimutis – 29 balsus. Seniūnui alga nustatyta 25 Lt. Kandidatais į seniūnus

394 LCVA, F. 1539, Ap. 1, B. 179, L. 90.
395 LCVA, F. 1539, Ap. 1, B. 179, L. 92.
396 LCVA, F. 1539, Ap. 1, B. 179, L. 87.
397 LCVA, F. 1539, Ap. 1, B. 179, L. 93.
398 LCVA, F. 1539, Ap. 1, B. 179, L. 100.

pasiūlyti Martynas Matkevičius ir Jonas Janavičius. Matkevičius išrinktas seniūnu, o Janavičius – pavaduotoju[399].

Obenių krivūlėje rugsėjo 26 d. dalyvavo 55 iš 96 gyventojų, turinčių teisę balsuoti.

Atstovu į valsčiaus tarybą iškelti Jonas Paškevičius ir Juozas Jurkevičius. „Balsavimo daviniais į valsčiaus tarybą kaipo daugiausia balsų gavęs išrinktas seniūnas Paškevičius Jonas." Seniūno alga nustatyta 25 Lt. Kandidatai į seniūnus – Jonas Paškevičius (kuris buvo vienbalsiai išrinktas seniūnu) ir Jonas Ščerbavičius (vienbalsiai išrinktas padėjėju)[400].

Peliūnų krivūlėje rugsėjo 26 d. dalyvavo 43 iš 116, galinčių balsuoti. Atstovu į valsčiaus tarybą pasiūlyti Tomas Bliujus ir Bernasius Bliujus, išrinktas Tomas Bliujus. Seniūno alga nustatyta 25 Lt. Kandidatais į seniūnus pasiūlyti Pranas Bliujus (39 balsiais ir buvo išrinktas seniūnu) ir Bernasius Bliujus (išrinktas padėjėju)[401].

Žikaronių krivūlėje rugsėjo 27 d. dalyvavo 52 iš 122, galinčių balsuoti. Kandidatais į valsčiaus tarybą pasiūlyti Jonas Komparskas ir Petras Grušką. Už Komparską (40 m. iš Žikaronių dvaro) balsavo 35, susilaikė – 17, už Grušką – niekas nebalsavo. Seniūnui vienbalsiai nutarta mokėti 30 Lt. Kandidatu į seniūnus pasiūlytas Kazys Kuliešius (už jį balsavo 35, prieš – nebuvo, susilaikė – 17), padėjėju išrinktas Juozas Ratkevičius. Už antruosius kandidatus niekas nebalsavo[402].

Jagelonių krivūlėje rugsėjo 27 d. dalyvavo 95 iš 135, galinčių balsuoti. Kandidatu į valsčiaus tarybą pasiūlytas tik vienas kandidatas – buvęs tarybos narys Juozas Sinkevičius, kuris ir vėl buvo vienbalsiai išrinktas. Seniūnui alga vienbalsiai nustatyta 25 Lt. Kandidatu į seniūnus pasiūlytas tik vienas kandidatas – buvęs seniūnas Adomas Dzedavičius, kuris vienbalsiai išrinktas. Jo padėjėju vienbalsiai išrinktas Zigmas Budreika (46 m. iš Šuolių k.)[403].

Kietaviškių seniūnijos krivūlėje rugsėjo 28 d. dalyvavo 61 iš 155, galinčių balsuoti. Atstovais į valsčiaus tarybą pasiūlyti Juozas Cibulskas (už jį balsavo 12), Mykolas Lapinskas (už – 34) ir Steponas Stankevičius (už – 32 balsai). „Nepraėjus Stankevičiui Stepui, matomai jo šalininkų buvo pakeltas triukšmas, kuris policijos buvo nuramintas. Balsavimo daviniais, kaipo daugiausiai balsų gavęs išrinktas į tarybą Lapinskas Mykolas." Seniūno alga

399 LCVA, F. 1539, Ap. 1, B. 179, L. 101.
400 LCVA, F. 1539, Ap. 1, B. 179, L. 102.
401 LCVA, F. 1539, Ap. 1, B. 179, L. 103.
402 LCVA, F. 1539, Ap. 1, B. 179, L. 104.
403 LCVA, F. 1539, Ap. 1, B. 179, L. 105.

nustatyta 30 Lt. Seniūnu vienbalsiai išrinktas Juozas Žukauskas, o jo padėjėju vienbalsiai išrinktas Jonas Kieras[404].

Kruonio valsčiaus seniūnijų sueigos

Kruonio valsčiaus seniūnijų sueigų protokolai nerasti.

Onuškio valsčiaus seniūnijų sueigos

Kaniūkų seniūnijos sueigoje rugsėjo 25 d., pirmininkaujant viršaičiui Juozui Bingeliui, dalyvavo 49 iš 115 seniūnijos gyventojų, „turinčių teisę sueigoje-krivūlėje dalyvauti“. Protokolą surašyti sueigos pirmininkas Juozas Bingelis (valsčiaus viršaitis) pakvietė valsčiaus sekretorių Praną Majauską. Seniūnui algos pasiūlyta mokėti 15, 10 arba 5 Lt per mėnesį. Viešai balsuojant nutarta mokėti 10 Lt. Seniūnu pasiūlytas Stasys Aliukonis (36 m. iš Kaniūkų), viešai balsuojant jis išrinktas vienbalsiai (kiti variantai – pusiau slaptai ir slaptai – užbraukti). Seniūno pavaduotoju pasiūlytas Juozas Matonis (60 m. iš Bitautonių), kuris vienbalsiai ir išrinktas. Atstovu į valsčiaus tarybą pasiūlytas Ignas Adlys (60 m. iš Damanonių), kuris viešai balsuojant vienbalsiai išrinktas. Susirinkimas baigėsi 11 val., posėdžio pirmininkas viršaitis J. Bingelis, sekretorius – valsčiaus sekretorius P. Majauskas[405].

Žilinų sueigoje rugsėjo 25 d. dalyvavo 84 iš 158, turinčių teisę balsuoti. Seniūnui algos siūlyta 35, 25, 20 arba 15 Lt, viešai balsuojant 64 balsais nutarta mokėti po 15 Lt. Kandidatai į seniūnus – Antanas Zalieckas (34 m. iš Kareivonių), Stasys Stančikas (28 m. iš Petrauskų), Juozas Lenkevičius (29 m. iš Verbiciškių). Viešai balsuojant vienbalsiai išrinktas A. Zalieckas. Pavaduotojais pasiūlyti Pranas Karužas (34 m. iš Žilinų), Stasys Ambrutis (35 m. iš Kareivonių). Šiek tiek daugiau balsavo (29 prieš 25) už P. Karužą. Seniūnijos atstovu valsčiaus taryboje pasiūlytas Vladas Kareiva (34 m. iš Kareivonių), kuris viešai balsuojant vienbalsiai išrinktas. Susirinkimas baigėsi 15 val.[406]

Skabeikių sueigoje rugsėjo 26 d. dalyvavo 57 iš 154, turinčių teisę balsuoti. Seniūnui algos siūlyta 30 arba 25 Lt, nutarta mokėti 25 Lt. Kandidatai į seniūnus – Zigmas Dusevičius (25 m. iš Vaikantonių) ir Feliksas Šilanskas (34 m. iš Skabeikių). Balsuojant pusiau slaptai išrinktas Z. Dusevičius. Kandidatai į pavaduotojus – Feliksas Šilanskas ir Adomas Baranauskas (33 m. iš Dusmenėlių). Pusiau slaptai balsuojant vienbalsiai išrinktas F. Šilanskas.

404 LCVA, F. 1539, Ap. 1, B. 179, L. 106.
405 LCVA, F. 1539, Ap. 1, B. 179, L. 120.
406 LCVA, F. 1539, Ap. 1, B. 179, L. 121.

Seniūnijos atstovu pasiūlytas ir vienbalsiai išrinktas Selvestras Dusevičius (34 m. iš Vaikantonių). Susirinkimas baigėsi 11 val.[407]

Dusmenų seniūnijos sueigoje rugsėjo 26 d. dalyvavo 60 iš 162, turinčių teisę balsuoti.

Seniūnui alga pasiūlyta 20 Lt ir vienbalsiai patvirtinta. Seniūnais pasiūlyti Jonas Geisčiūnas (61 m. iš Zaizdraukos) ir Vaclas Pališauskas (25 m. iš Dusmenų). Balsuojant pusiau slaptai (40 balsų prieš 20) išrinktas J. Geisčiūnas. Tapti seniūno pavaduotojais pretendavo vėlgi V. Pališauskas ir Bronius Kantakevičius. Gavęs 37 balsus (prieš – 17) išrinktas V. Pališauskas. Kandidatu į seniūnijos atstovus pasiūlytas tik vienas kandidatas – prekybininkas Juozas Pilius (48 m. iš Dusmenų), kuris vienbalsiai ir išrinktas[408].

Gruožnykų sueigoje rugsėjo 27 d. dalyvavo 74 iš 178, turinčių teisę balsuoti. Seniūnui alga siūlyta 35, 20 arba 25 Lt, viešai balsuojant nutarta mokėti ...15 Lt. Seniūnu pasiūlytas Juozas Karsokas (38 m. iš Taučionių), kuris pusiau slaptai balsuojant išrinktas vienbalsiai. Pavaduotoju pasiūlyti Stasys Rusas (30 m. iš Ginakiemio) ir Bernardas Legetavičius (34 m. iš Gruožnykų), kuris ir išrinktas. Atstovu į valsčiaus tarybą pasiūlyti Kazys Apačionka (36 m. iš Taučionių) ir Vincas Uždavinavičius (50 m. iš Gruožnykų). Išrinktas K. Apačionka. Susirinkimas baigėsi 19 val.[409]

Grendavės sueigoje rugsėjo 27 d. dalyvavo 78 iš 203, turinčių teisę balsuoti. Seniūnui algos pasiūlyta 10 Lt ir viešai balsuojant vienbalsiai patvirtinta. Seniūnais pasiūlyti Stasys Radzevičius (33 m. Grendavės), Mykolas Karpičius (27 m. iš Rukobalio k.) ir Petras Karužas (32 m. iš Kazokiškių). Išrinktas S. Radzevičius. Pavaduotojais pasiūlyti Mykolas Karpičius ir Petras Aliukonis (47 m. iš Samnykų). Išrinktas P. Aliukonis. Seniūnijos atstovu pasiūlyti Salva Karpičius (48 m. iš Rukobalio) ir Aleksas Dragūnas (30 m. mokytojas iš Alekseikos). Viešai balsuojant vienbalsiai išrinktas A. Dragūnas. Susirinkimas baigėsi 18 val.[410]

Genionių sueigoje rugsėjo 28 d. dalyvavo 52 iš 129, turinčių teisę balsuoti. Seniūnui algos siūlyta 15 arba 10 Lt, vienbalsiai nutarta mokėti 15 Lt. Kandidatai į seniūnus – Salva Žemaitis (32 m. iš Diržaminių) ir Feliksas Balkus (33 m. iš Genionių). Išrinktas pusiau slaptai balsuojant S. Žemaitis. Pavaduotoju pasiūlytas Feliksas Stadalnykas (39 m. iš Genionių), kuris vienbalsiai ir išrinktas. Seniūnijos atstovu pasiūlytas ir vienbalsiai išrinktas

---

407 LCVA, F. 1539, Ap. 1, B. 179, L. 122.
408 LCVA, F. 1539, Ap. 1, B. 179, L. 123.
409 LCVA, F. 1539, Ap. 1, B. 179, L. 124.
410 LCVA, F. 1539, Ap. 1, B. 179, L. 125.

Feliksas Balkus (32 m. iš Genionių; tai kitas asmuo negu siūlytas į seniūnus). Susirinkimas baigėsi 11 val.[411]

Onuškio sueigoje rugsėjo 28 d., dalyvavo 91 iš 150, turinčių teisę balsuoti. Svarstant seniūno algos dydį buvo siūlymai mokėti 25, 15 arba 30 Lt, nutarta mokėti 25 Lt per mėnesį (už tai viešai balsavo 50 sueigos dalyvių). Kandidatais į seniūnus pasiūlyti Ignas Širvinskas (53 m. prekybininkas iš Onuškio), Jonas Šlaičiūnas (30 m. ūkininkas iš Onuškio), Antanas Aleksa (33 m. ūkininkas iš Onuškio). Balsuojant pusiau slaptai (kiti variantai galėjo būti viešai arba slaptai) 48 balsais išrinktas A. Aleksa. Seniūno pavaduotojais pasiūlyti Joselis Baranovas (35 m. prekybininkas iš Onuškio) ir Jonas Šlaičiūnas (30 m. ūkininkas iš Onuškio). 43 balsais išrinktas J. Baranovas. Kandidatais į seniūnijos atstovus pasiūlyti Leonas Lelešius (35 m. mokytojas iš Onuškio) ir Juozas Bingelis (42 m. viršaitis iš Onuškio), kuris 44 balsais ir buvo išrinktas. Seniūnijos sueiga baigėsi 15 val.[412]

Gervinių sueigoje rugsėjo 29 d. dalyvavo 35 iš 60, turinčių teisę balsuoti. Seniūnui alga pasiūlyta ir nutarta vienbalsiai mokėti 10 Lt. Seniūnais siūlyti Jonas Arlauskas (35 m. iš Julijanavos), Antanas Buividavičius (33 m. iš Julijanavos) ir Vincas Vaškevičius (36 m. iš Gervinių). Išrinktas J. Arlauskas. Pavaduotojais siūlyti Juozas Arlauskas (28 m. iš Gervinių), Antanas Buividavičius, išrinktas J. Arlauskas. Seniūnijos atstovais siūlyti Antanina Maziliauskaitė (37 m. mokytoja iš Gervinių) ir Vincas Vaškevičius. Išrinkta pusiau slaptai balsuojant (31 balsas – už, 4 – prieš) A. Maziliauskaitė. Susirinkimas baigėsi 11 val.[413]

Tolkiškių sueigoje rugsėjo 29 d. dalyvavo 55 iš 117, turinčių teisę balsuoti. Seniūnui algos pasiūlyta 35 Lt, taip viešai balsuojant ir nutarta. Seniūnu pasiūlytas ir vienbalsiai išrinktas Mikas Palubinskas (36 m. iš Tolkiškių). Pavaduotoju pasiūlytas ir vienbalsiai išrinktas Petras Kairys (60 m. iš Tolkiškių). Seniūnijos atstovu pasiūlytas ir išrinktas Jonas Sveikackas (30 m. mokytojas iš Tolkiškių)[414].

Jukniškių sueigoje spalio 1 d. dalyvavo 98 iš 218, turinčių teisę balsuoti. Seniūnui algos siūlymai 30 arba 15 Lt. Vienbalsiai nutarta mokėti 15 Lt. Seniūnu pasiūlytas ir vienbalsiai išrinktas Petras Bubelevičius (37 m. iš Skinimų). Pavaduotoju pasiūlyti Jonas Andrijauskas (30 m. iš Pajautos) ir Andrius Arlauskas (36 m. iš Mizgelių). Išrinktas pusiau slaptai balsuojant

411 LCVA, F. 1539, Ap. 1, B. 179, L. 126.
412 LCVA, F. 1539, Ap. 1, B. 179, L. 127.
413 LCVA, F. 1539, Ap. 1, B. 179, L. 128.
414 LCVA, F. 1539, Ap. 1, B. 179, L. 129.

(91 prieš 7) A. Arlauskas. Seniūnijos atstovu pasiūlyti Antanas Zdanavičius (41 m. iš Jukniškių) ir Mečius Stankevičius (69 m. iš Kęstučių, greičiausiai tai buvęs pirmasis Onuškio valsčiaus viršaitis). 69 balsais už ir 29 prieš išrinktas A. Zdanavičius. Susirinkimas baigėsi 14.30 val.[415]

Alaburdiškių sueigoje spalio 1 d. dalyvavo 53 iš 89, turinčių teisę balsuoti. Seniūnui pasiūlyta mokėti 20 ar 15 Lt, nutarta viešai balsuojant mokėti 15 Lt. Seniūnais siūlyti Juozas Pilius (28 m. iš Iždagų), Daminas Narkevičius (37 m. iš Vackiškių) ir Stasys Asilevičius (30 m. iš Dembinos). Išrinktas J. Pilius. Pavaduotojais siūlyti Vincas Bilevičius (35 m. iš Juodkonio) ir Mečius Bingelis (37 m. iš Iždagų), išrinktas M. Bingelis. Atstovu į valsčiaus tarybą pasiūlyti Jonas Montvila (28 m. iš Vackiškių), Povilas Narinkevičius (46 m. iš Griovinų), išrinktas J. Montvila[416].

Panošiškių sueigoje spalio 2 d. dalyvavo 44 iš 129, turinčių teisę balsuoti. Seniūnui algos siūloma 8 (!) arba 10 Lt, vienbalsiai nutarta mokėti 10 Lt. Seniūnais pasiūlyti Stasys Kasperavičius (37 m. iš Panošiškių), Juozas Andriulionis (40 m. iš Panošiškių), Salva Čiupala (48 m. iš Žuklijų). Viešai balsuojant išrinktas S. Čiupala. Pavaduotojais pasiūlyti Kasparavičiai – Stasys ir Petras, vienbalsiai išrinktas Stasys (37 m. iš Panošiškių). Atstovu į valsčiaus tarybą siūlyti Jonas Čenkus (30 m. mokytojas iš Panošiškių), Juozas Andriulionis (40 m. iš Panošiškių). Viešai balsuojant išrinktas J. Čenkus. Sueiga baigėsi 16 val.[417]

Semeliškių valsčiaus sueigos

Daugirdiškių seniūnijos sueigoje rugsėjo 25 d., pirmininkaujant viršaičiui Broniui Stosiūnui, dalyvavo 157 iš 205 gyventojų, turinčių teisę dalyvauti sueigoje. Pirmiausia vienbalsiai nuspręsta, kad seniūno alga bus 10 Lt. Kandidatais į seniūnus pasiūlyti Vincas Urbanavičius ir Mikas Dulkė (33 m. iš Daugirdiškių), už M. Dulkę balsavo 97. Kandidatai į padėjėjus – Andrius Karnila ir Ipolitas Mažuolis, už I. Mažuolį (33 m. iš Laicių) – 90. Atstovais į Semeliškių valsčiaus tarybą pasiūlyti Kazys Mažuolis, Mikas Unčiūras ir Vincas Rulevičius. Už K. Mažuolį (35 m. iš Laicių) – 88[418].

Bagdanonių sueigoje rugsėjo 25 d. dalyvavo 100 iš 145, turinčių teisę balsuoti. Seniūnui alga nustatyta 10 Lt. Kandidatu į seniūnus pasiūlytas ir vienbalsiai išrinktas Juozas Aleškevičius (36 m. iš Vilkokšnės). Kandidatu į

---

415 LCVA, F. 1539, Ap. 1, B. 179, L. 130.
416 LCVA, F. 1539, Ap. 1, B. 179, L. 131.
417 LCVA, F. 1539, Ap. 1, B. 179, L. 132.
418 LCVA, F. 1539, Ap. 1, B. 179, L. 139.

padėjėjus pasiūlytas ir išrinktas Aleksas Sedlevičius (37 m. iš Granapolio). Atstovais į valsčiaus tarybą pasiūlyti Daminas Jukavičius ir Aleksas Sedlevičius, išrinktas A. Sedlevičius[419].

Budzylių sueigoje rugsėjo 26 d. dalyvavo 92 iš 127, turinčių teisę dalyvauti. Alga seniūnui – 10 Lt. Kandidatai į seniūnus – Jonas Apanavičius, Ignas Kirčius ir Stasys Mitkevičius, išrinktas J. Apanavičius (38 m. iš Budzylių). Jo padėjėju pasiūlytas ir išrinktas Ignas Kirčius (42 m. iš Budzylių). Atstovais į valsčiaus tarybą pasiūlyti Jonas Apanavičius, Juozas Matonis, Juozas Stosiūnas, išrinktas J. Apanavičius[420].

Semeliškių sueigoje rugsėjo 26 d. dalyvavo 87 iš 150, galinčių balsuoti. Seniūnui alga vienbalsiai nustatyta 10 Lt. Kandidatais į seniūnus pasiūlyti Jonas Alšiauskas, Aleksas Sindaravičius, Jonas Versockas, išrinktas J. Alšiauskas (30 m. iš Semeliškių). Seniūno padėjėju pasiūlytas ir išrinktas Aleksas Sindaravičius (41 m. iš Semeliškių). Atstovais į valsčiaus tarybą pasiūlyti Antanas Palionis ir Motiejus Prazdeckas, išrinktas A. Palionis (28 m. iš Semeliškių)[421].

Kozelkiškių seniūnijos sueigoje rugsėjo 27 d. dalyvavo 60 iš 108, turinčių teisę balsuoti sueigoje. Seniūno alga nustatyta 10 Lt. Seniūnais pasiūlyti Juozas Karpičius ir Vincas Kazakevičius, išrinktas J. Karpičius (34 m. iš Kozelkiškių). Seniūno padėjėju pasiūlytas ir išrinktas Povilas Stosiūnas (32 m. iš Kozelkiškių). Atstovais į valsčiaus tarybą pasiūlyti Petras Karpičius ir Jonas Karpičius, išrinktas Petras (43 m. iš Kozelkiškių, už Joną buvo tik 1 balsas)[422].

Neciūnų sueiga įvyko rugsėjo 27 d., joje dalyvavo 78 iš 108 galinčių balsuoti. Seniūno alga nustatyta 10 Lt. Seniūnais pasiūlyti Vincas Sinkevičius, Jonas Venskutonis ir Stasys Kralikauskas, išrinktas V. Sinkevičius (35 m. iš Bijūnų). Seniūno padėjėjais pasiūlyti Pranas Račkauskas ir Stasys Jakelis, išrinktas S. Jakelis (32 m. iš Bijūnų). Atstovais į valsčiaus tarybą pasiūlyti Donatas Staniūnas, Kazys Laurušonis, Juozas Venskutonis ir Antanas Račkauskas, išrinktas K. Laurušonis (38 m. iš Neciūnų)[423].

Mustenių sueigoje rugsėjo 28 d. dalyvavo 87 iš 175, galinčių balsuoti. Seniūnui alga vienbalsiai nustatyta 10 Lt. Seniūnais pasiūlyti Vladas Stosiūnas, Daminas Daugsevičius, Juozas Makūnas ir Juozas Rakauskas, išrinktas D. Daugsevičius (33 m. iš Mustenių). Seniūno padėjėju pasiūlytas ir išrink-

419 LCVA, F. 1539, Ap. 1, B. 179, L. 140.
420 LCVA, F. 1539, Ap. 1, B. 179, L. 141.
421 LCVA, F. 1539, Ap. 1, B. 179, L. 142.
422 LCVA, F. 1539, Ap. 1, B. 179, L. 143.
423 LCVA, F. 1539, Ap. 1, B. 179, L. 144.

tas Ignas Karalevičius (29 m. iš Brodaciškių). Atstovais į valsčiaus tarybą siūlyti Vladas Stosiūnas, Andrius Sindaravičius, Jokūbas Pranckevičius, Bolius Grybauskas, išrinktas J. Pranckevičius (35 m. iš Baubonių)[424].

Stančikų sueiga vyko rugsėjo 28 d. dalyvaujant 70 iš 128 gyventojų, turinčių teisę balsuoti sueigoje. Seniūno alga nustatyta 10 Lt. Seniūnu pasiūlytas ir vienbalsiai išrinktas Juozas Kananavičius (36 m. iš Stančikų). Jo padėjėju pasiūlytas ir vienbalsiai išrinktas Aleksas Saliuta (38 m. iš Žuvyčių). Atstovais į valsčiaus tarybą siūlyti Pranas Bliujus, Vincas Kananavičius, Romualdas Sedlevičius. Išrinktas P. Bliujus (33 m. iš Užupės)[425].

Beižonių sueigoje rugsėjo 29 d. dalyvavo 60 iš 118 gyventojų, galinčių balsuoti. Seniūno alga nustatyta 15 Lt. Kandidatu į seniūnus pasiūlytas ir išrinktas Kostas Ramanauskas (29 m. iš Beižonių). Jo padėjėju pasiūlytas ir išrinktas Feliksas Ogulevičius (26 m. iš Beižonių). Atstovu į valsčiaus tarybą pasiūlytas ir išrinktas Kostas Ramanauskas (29 m. iš Beižonių)[426].

Noškūnų seniūnijos sueiga įvyko rugsėjo 29 d., joje dalyvavo 53 iš 109 turinčių teisę balsuoti. Seniūno alga nustatyta 10 Lt. Kandidatais į seniūnus pasiūlyti Stasys Degutis, Daminas Degutis, Juozas Šatavičius ir Antanas Vaicekauskas, išrinktas D. Degutis (42 m. iš Stelmošiškių). Jo padėjėju išrinktas Pranas Ašmena (34 m. iš Barboriškių k., „Zabaraučiznos“). Atstovais į valsčiaus tarybą pasiūlyti Andrius Ramanauskas, Vincas Jančiauskas, Pranas Ašmena, Aleksas Venskutonis ir Mikas Jankauskas. Išrinktas A. Ramanauskas (40 m. iš Semeliškių Būdos k.)[427].

Vievio valsčiaus seniūnijų sueigos

Vievio seniūnijos sueiga įvyko rugsėjo 25 d., joje dalyvavo 168 iš 244 seniūnijos gyventojų, turinčių teisę balsuoti sueigoje, pirmininkavo Vievio valsčiaus viršaitis Jonas Markevičius. Būsimo seniūno alga vienbalsiai nustatyta 50 Lt. Seniūnu iškeltas vienas kandidatas – Vincas Cibulskas, kuris vienbalsiai ir išrinktas. Taip pat vienbalsiai išrinktas ir jo padėjėjas Pranas Pliopa. Į Vievio valsčiaus tarybą iškelti kandidatai – Juozas Minkevičius, Jurgis Milančius ir Leonardas Stakauskas. J. Minkevičius gavo 110 balsų, o J. Milančius – 36, kitus – L. Stakauskas[428].

Aleksandriškių sueigoje rugsėjo 26 d. dalyvavo 94 iš 144 gyventojų,

---

424 LCVA, F. 1539, Ap. 1, B. 179, L. 145.
425 LCVA, F. 1539, Ap. 1, B. 179, L. 146.
426 LCVA, F. 1539, Ap. 1, B. 179, L. 147.
427 LCVA, F. 1539, Ap. 1, B. 179, L. 148.
428 LCVA, F. 1539, Ap. 1, B. 179, L. 267.

turinčių teisę joje balsuoti. Atstovais į valsčiaus tarybą pasiūlyti Adomas Namikas, Jonas Barcys ir Povilas Muka, išrinktas A. Namikas (iš Aleksandriškių). Seniūno alga vienbalsiai nustatyta 25 Lt. Seniūnais pasiūlyti Povilas Muka ir Antanas Ročelis, surinkus lygiai balsų atviru balsavimu laimėjo A. Ročelis (iš Aleniškių). Seniūno padėjėjais iškelti Povilas Muka ir Vaclovas Jankūnas. Keliais balsais daugiau gavo V. Jankūnas (iš Mitkiškių)[429].

Kazokiškių sueigoje rugsėjo 26 d. dalyvavo 54 iš 144, turinčių teisę dalyvauti. Atstovais į valsčiaus tarybą pasiūlyti Juozas Gumbis, Jonas Čiulada, Aleksas Gumbis, Vytautas Bernatavičius, išrinktas Juozas Gumbis (iš Puščiavos). Seniūno alga vienbalsiai nustatyta 25 Lt. Seniūnais pasiūlyti Feliksas Pozniokas, Stasys Gumbis, Bernardas Pomederskas, Vytautas Bernatavičius, Petras Bortkevičius, išrinktas – F. Pozniokas (iš Aleniškių). Seniūno padėjėjais pasiūlyti Fabijonas Vaitulevičius ir Petras Bortkevičius, išrinktas F. Vaitulevičius (iš Bernutriškių?)[430].

Panerių sueigoje rugsėjo 27 d. dalyvavo 62 iš 100, galinčių balsuoti. Atstovu į valsčiaus tarybą pasiūlyti Martynas Simonaitis, Stasys Jakonis (ar Janonis?), Vladas Burevičius, Jonas Jakonis. Išrinktas atvirai balsuojant vienbalsiai M. Simonaitis (iš Malovolės). Seniūno alga vienbalsiai nustatyta 25 Lt. Seniūnais pasiūlyti Bronius Vasiliauskas, Pranas Bušinskas ir Jonas Jakonis. Vienbalsiai išrinktas B. Vasiliauskas. Seniūno padėjėjais pasiūlyti Pranas Bušinskas, Antanas Dubosas ir Jonas Važnevičius. Nedidele persvara išrinktas P. Bušinskas (iš Balceriškių)[431].

Kurkliškių seniūnijos sueigoje rugsėjo 27 d. dalyvavo 89 iš 156 gyventojų, turinčių teisę balsuoti. Atstovu į valsčiaus tarybą „susirinkimas viešai balsuojant nutarė vienbalsiai išrinkti“ Kazį Lasevičių (iš Vievininkų). Seniūno alga vienbalsiai nustatyta 25 Lt. Seniūnu vienbalsiai išrinktas Kazys Lasevičius (tas pats). Seniūno padėjėju sueiga vienbalsiai išrinko Mykolą Luskevičių (iš Kurkliškių)[432].

Rusakalnio seniūnijos sueiga (nurodoma, kad ji vyko Nabaraučiznoje) buvo rugsėjo 28 d., joje dalyvavo 54 iš 107 gyventojų, galinčių balsuoti. Atstovais į valsčiaus tarybą pasiūlyti Antanas Dluskis ir Andrius Pliopa. Viešai balsuojant vienbalsiai išrinktas A. Dluskis (iš Strėvininkų). Seniūnui atlyginimas vienbalsiai nustatytas 25 Lt. Seniūnais pasiūlyti Zenonas Labenskas ir Leonas Gudelis. „viešai balsuojant vienbalsiai“ išrinko Z. Labenską (iš

429 LCVA, F. 1539, Ap. 1, B. 179, L. 268.
430 LCVA, F. 1539, Ap. 1, B. 179, L. 269.
431 LCVA, F. 1539, Ap. 1, B. 179, L. 270.
432 LCVA, F. 1539, Ap. 1, B. 179, L. 271.

Lunkiškių?). Seniūno padėjėjais pasiūlyti Leonas Gudelis, Motiejus Bliujus ir Stasys Kazlauskas. Daugiausia balsų gavo L. Gudelis (iš Varnėnų)[433].

Pakalniškių sueigoje rugsėjo 28 d. dalyvavo 77 iš 123, galinčių balsuoti. Atstovais į valsčiaus tarybą pasiūlyti Jurgis Žebraitis, Juozas Turla, Jonas Narkevičius ir Pranas Čižius. Susirinkimui pareikalavus balsavimas buvo pusiau slaptas, daugiausiai balsų gavo Jurgis Žebraitis (iš Lazdynų). Seniūno alga palikta tokia, kokia buvo rekomenduota apskrities valdybos – 25 Lt. Seniūnais pasiūlyti Jonas Narkevičius, Vladas Šeštovickas, Jonas Šeštovickas ir Pranas Čižius. Išrinktas J. Narkevičius (iš Pakalniškių). Seniūno padėjėjais pasiūlyti Zigmas Sinkevičius ir Pranas Čižius, išrinktas Z. Sinkevičius (iš Skinimų)[434]. Į valsčiaus tarybą išrinktas J. Žebraitis anksčiau buvo susijęs su darbu Vievio valsčiaus valdyboje ir taps aktyvus 1940 m. vasarą, įvykus sovietinei okupacijai.

Abromiškių seniūnijos sueiga vyko Streipūnuose rugsėjo 29 d., joje dalyvavo 97 iš 122 gyventojų, turinčių teisę balsuoti. Atstovais į valsčiaus tarybą pasiūlyti Viktoras Jakelis, Vladas Olubas ir Jonas Červokas. Viešai balsuojant išrinktas V. Olubas (iš Streipūnų). Seniūno alga vienbalsiai nustatyta 25 Lt. Seniūnais pasiūlyti Vladas Olubas, Mikas Petrelis, Jonas Červokas ir Antanas Bernatavičius, vienbalsiai išrinktas M. Petrelis (iš Abromiškių). Seniūno padėjėjais pasiūlyti Jonas Červokas, Antanas Bernatavičius, Vladas Olubas ir Jonas Jurkevičius, išrinktas V. Olubas (tas pats, kuris tapo ir seniūnijos atstovu valsčiaus taryboje)[435].

Alesnykų seniūnijos sueigoje, kuri vyko Dauciuliškiuose rugsėjo 29 d., dalyvavo 64 iš 84 gyventojų, galinčių balsuoti. Atstovu į valsčiaus tarybą pasiūlyti Jonas Stankevičius, Adomas Seiliunas (?) ir Vaclovas Pliopa. Viešai balsuojant išrinktas J. Stankevičius (iš Žagarynės). Seniūno alga vienbalsiai nustatyta 25 Lt. Seniūnais pasiūlyti Bolius Bricas, Augustas Vėželis ir Juozas Bricas, išrinktas B. Bricas (iš Dauciuliškių). Seniūno padėjėjais pasiūlyti Juozas Dainys, Feliksas Gliaudelis ir Jonas Pupaleigis, išrinktas F. Gliaudelis (iš Alesnykų)[436].

Žaslių valsčiaus seniūnijų sueigos

Žaslių valsčiuje seniūnijų susirinkimai vadinami ne sueigomis, o krivūlėmis. Jose pirmininkavo Žaslių valsčiaus viršaitis Jonas Lukoševičius.

---

433 LCVA, F. 1539, Ap. 1, B. 179, L. 272.
434 LCVA, F. 1539, Ap. 1, B. 179, L. 273.
435 LCVA, F. 1539, Ap. 1, B. 179, L. 274.
436 LCVA, F. 1539, Ap. 1, B. 179, L. 275.

Stabintiškių seniūnijos krivūlė įvyko rugsėjo 25 d., joje pirmininkaujant Žaslių valsčiaus viršaičiui Jonui Lukoševičiui dalyvavo 79 iš 219 gyventojų, turinčių teisę dalyvauti krivūlėje. Dėl algos seniūnui dauguma balsavo už 30 Lt. Kandidatais į seniūnus pasiūlyti Balys Marcinkevičius, Jonas Frankonis ir Benadas Verbickas, išrinktas J. Frankonis (iš Totoriškių). Jo padėjėju pasiūlyti Mikas Kurgonas ir Benadas Verbickas, apylygiai balsų gavus laimėjo M. Kurgonas (27 m. iš Novikų). Atstovais į Žaslių valsčiaus tarybą pasiūlyti Zigmas Matačiūnas ir Adomas Kurgonas, išrinktas Z. Matačiūnas (40 m. iš Bareikių). Tarp pasirašiusių krivūlės protokolą buvo ir pora moterų – O. Vitkauskienė, A. Bičkauskienė[437].

Ilgakiemio seniūnijos krivūlėje rugsėjo 25 d. dalyvavo 53 iš 154 gyventojų, galinčių balsuoti. Dauguma balsavo, kad seniūno alga būtų 25 Lt. Seniūnais pasiūlyti Jurgis Markevičius, Kazys Trakimas, Aleksandras Švenčionis ir Stasys Zujus. Išrinktas K. Trakimas (40 m. iš Kazimieravos). Tiesa, vėliau jis dėl kažkokių priežasčių nebuvo patvirtintas seniūnu, o spalio 31 d. vyko seniūno perrinkimas. Seniūno padėjėju pasiūlytas ir išrinktas Jurgis Markevičius (37 m. iš Kasčiukiškių). Atstovais į valsčiaus tarybą pasiūlyti Jonas Čiurinskas ir Aleksandras Švenčionis, išrinktas A. Švenčionis (31 m. iš Ilgakiemio)[438].

Pustakiemio seniūnijos krivūlėje rugsėjo 26 d. dalyvavo 82 iš 152 gyventojų, turinčių tam teisę. Seniūnui alga nustatyta 30 Lt. Seniūnais pasiūlyti Pranas Mastauskas, Aleksas Medzikauskas ir Adolfas Jankūnas, išrinktas P. Mastauskas (36 m. iš Civiškių). Jo padėjėju vienbalsiai išrinktas A. Jankūnas. Atstovais į valsčiaus tarybą pasiūlyti Bronius Levickas, Motiejus Valiukas ir Mikas Aleksandravičius, išrinktas B. Levickas (34 m. iš Civiškių)[439].

Talpūnų seniūnijos krivūlės susirinkimas įvyko rugsėjo 26 d., dalyvaujant 54 iš 146 gyventojų, turinčių teisę dalyvauti krivūlėje. Dauguma balsų nustatė seniūno atlyginimą 35 Lt. Kandidatai į seniūnus – Stasys Krilavičius (gavo 2 balsus) ir Antanas Gerbutavičius (52 balsus), išrinktas A. Gerbutavičius (34 m. iš Talpūnų k.). Kandidatai į seniūno padėjėjus – Stasys Krilavičius (10 balsų), Matas Pupaleigis (22), Jonas Sedlickas (18), išrinktas M. Pupaleigis (33 m. iš Talpūnų k., nors kitur rašoma, kad iš Koncepto vienk). Kandidatais į valsčiaus tarybą pasiūlyti Jonas Pupaleigis (gavo 32 balsus), Kazys Gadlijauskas (18), Andrius Pupaleigis (4), išrinktas J. Pupa-

437 LCVA, F. 1539, Ap. 1, B. 179, L. 160.
438 LCVA, F. 1539, Ap. 1, B. 179, L. 161.
439 LCVA, F. 1539, Ap. 1, B. 179, L. 162.

leigis (65 m. iš Neveliškių k.). Susirinkimo protokolą pasirašė viršaitis J. Lukoševičius, K. Gadlijauskas, S. Krilavičius, Adukonis[440].

Naravų seniūnijos krivūlėje rugsėjo 27 d. dalyvavo 58 iš 162 gyventojų, turinčių teisę balsuoti krivūlėje. Seniūno alga nustatyta 35 Lt. Seniūnu pasiūlytas ir vienbalsiai išrinktas Benadas (Benediktas) Mikulis (35 m. iš Našlėnų). Jo padėjėju vienbalsiai išrinktas Kazys Matačiūnas (36 m. iš Našlėnų). Atstovais į valsčiaus tarybą pasiūlyti Jonas Čiulada, Juozas Lelešius ir Kazys Matačiūnas, išrinktas J. Čiulada (54 m. iš Naravų)[441].

Paparčių krivūlėje rugsėjo 27 d. dalyvavo 57 iš 160 gyventojų, turinčių teisę dalyvauti.

Seniūno alga vienbalsiai nustatyta 25 Lt. Seniūnais pasiūlyti Jonas Dziedulionis (Vinco, iš Vareikonių), Jonas Peredne, Jonas Dziedulionis (Miko, iš Paparčių). Išrinktas J. Dziedulionis, sūnus Vinco (34 m.). Seniūno padėjėjais pasiūlyti Petras Stankevičius, Jonas Dziedulionis (s. Miko), kuris ir buvo išrinktas. Tiesa, galutinėje valsčiaus suvestinėje prie Paparčių seniūno padėjėjo nenurodyta jokio asmens pavardės, taigi dėl kažkokių priežasčių J. Dziedulionis galėjo netapti seniūno padėjėju. Atstovais į valsčiaus tarybą pasiūlyti Jokūbas Dziedulionis ir Vincas Peredne, išrinktas J. Dziedulionis (38 m. iš Paparčių)[442].

Korsakų seniūnijos krivūlėje rugsėjo 28 d. dalyvavo 67 iš 120 gyventojų, turinčių teisę dalyvauti. Seniūno alga nustatyta 25 Lt. Seniūnais pasiūlyti Kazys Gerbutavičius, Pranas Marcinkevičius ir Aleksas Marcinkevičius, išrinktas P. Marcinkevičius (33 m. iš Žibavičių). Seniūno padėjėju pasiūlyti Jonas Kriaučiūnas ir Kazys Gerbutavičius (kuris atsisakė), tad išrinktas J. Kriaučiūnas (45 m. iš Korsakų). Atstovais į valsčiaus tarybą pasiūlyti Kazys Stabinskas, Andrius Radkevičius ir Jonas Kriaučiūnas, išrinktas K. Stabinskas (36 m. iš Gansonių)[443].

Dainavos seniūnijos krivūlėje rugsėjo 28 d. dalyvavo 89 iš 135 gyventojų, turinčių teisę balsuoti. Seniūno alga daugumos balsais nustatyta 30 Lt. Seniūnu vienbalsiai išrinktas Jonas Kanevičius (36 m. iš Kaugonių). Jo padėjėju vienbalsiai išrinktas Antanas Šiškauskas (40 m. iš Dainavos). Atstovais į valsčiaus tarybą pasiūlyti Vincas Levickas, Antanas Verbus, Antanas Šiškauskas, išrinktas V. Levickas (33 m. iš Bernardinkos)[444].

Žaslių I seniūnijos krivūlės susirinkimas vyko rugsėjo 29 d., joje dalyva-

[440] LCVA, F. 1539, Ap. 1, B. 179, L. 163.
[441] LCVA, F. 1539, Ap. 1, B. 179, L. 164.
[442] LCVA, F. 1539, Ap. 1, B. 179, L. 165.
[443] LCVA, F. 1539, Ap. 1, B. 179, L. 166.
[444] LCVA, F. 1539, Ap. 1, B. 179, L. 167.

vo 45 iš 104 žasliečių, turinčių teisę balsuoti. Dauguma balsų atlyginimas seniūnui nustatytas 30 Lt. Seniūno rinkimuose dalyvavo Vincas Baublys (gavęs 30 balsų), Kazys Stefankevičius (negavęs balsų), Adolfas Matkevičius (4 balsai), Juozas Jusevičius (8 balsai), tad išrinktas V. Baublys (36 m. iš Žaslių). Seniūno padėjėjo rinkimuose A. Matkevičius (37 m. iš Naujaežerio) išrinktas vienbalsiai. Atstovais į Žaslių valsčiaus tarybą pasiūlytas Jonas Šimkūnas (gavo 25 balsus) ir Balys Raudeliūnas (9 balsai), išrinktas J. Šimkūnas (37 m. iš Žaslių). Susirinkimo protokolą pasirašė J. Lukoševičius, B. Trakimas, B. Raudeliūnas, A. Konopkinas, A. Matkevičius, V. Trukšinas, A. Norkūnas, J. Saikevičius, J. Kiudulas[445].

Lėlių seniūnijos krivūlėje spalio 1 d. dalyvavo 69 iš 165 gyventojų, turinčių teisę balsuoti. Seniūnui alga nustatyta 35 Lt. Seniūnu vienbalsiai išrinktas Bronius Rasimavičius (36 m. iš Valkakiemio). Padėjėjais pasiūlyti Martynas Apanavičius ir Benadas Virbalas, išrinktas M. Apanavičius (40 m. iš Rusių). Atstovais į valsčiaus tarybą pasiūlyti Pranas Lukoševičius, Julius Perednis ir Stasys Dziedulionis, išrinktas P. Lukoševičius (45 m. iš Bertešiūnų)[446].

Skėrių seniūnijos krivūlė įvyko spalio 1 d., joje dalyvavo 81 iš 132 rinkėjų. Seniūno alga nustatyta 30 Lt. Seniūnu vienbalsiai išrinktas Domininkas (Daminas) Matačiūnas (43 m. iš Mazaliaučiznos). Jo padėjėjais pasiūlyti Stasys Petkevičius ir Jonas Petkevičius, išrinktas Stasys Petkevičius (32 m. iš Eiriogalos). Atstovais į valsčiaus tarybą pasiūlyti Juozas Ratkevičius, Stasys Lekavičius, Petras Gudelis ir Vladas Pupaleigis, išrinktas J. Ratkevičius (33 m. iš Mikalaučiznos)[447].

Rečionių seniūnijos krivūlėje spalio 2 d. dalyvavo 70 iš 149 gyventojų, turinčių teisę dalyvauti seniūnijos susirinkimuose. Seniūnui alga nustatyta 30 Lt. Seniūnu vienbalsiai išrinktas Aleksas Steponavičius (34 m. iš Rečionių). Seniūno padėjėju vienbalsiai išrinktas Zigmas Marmukonis (27 m. iš Rečionių). Atstovais į Žaslių valsčiaus tarybą pasiūlyti Jonas Ūsas ir Jonas Neverbickas, išrinktas J. Neverbickas (36 m. iš Rečionių)[448].

Žaslių II seniūnijos (kurios didesnę gyventojų dalį sudarė žydai) krivūlės susirinkimas įvyko spalio 2 d. dalyvaujant 93 iš 101 žasliečio, turėjusio teisę dalyvauti ir balsuoti susirinkime. Seniūno atlyginimas nustatytas 50 Lt. Seniūnu vienbalsiai išrinktas Solomonas Manusevičius (33 m. iš Žaslių). Jo padėjėju taip pat vienbalsiai išrinktas Motelis Šmidtas (42 m. iš Žaslių). At-

445 LCVA, F. 1539, Ap. 1, B. 179, L. 168.
446 LCVA, F. 1539, Ap. 1, B. 179, L. 169.
447 LCVA, F. 1539, Ap. 1, B. 179, L. 170.
448 LCVA, F. 1539, Ap. 1, B. 179, L. 171.

stovu į Žaslių valsčiaus tarybą pasiūlyti Leiba Magidas (gavęs 60 balsų) ir Berelis Levinas (13 balsų), išrinktas L. Magidas (62 m. iš Žaslių)[449].

Gegužinės seniūnijos krivūlėje spalio 3 d. dalyvavo 68 iš 136 rinkėjų. Algos seniūnui buvo pasiūlyta 35 Lt arba 30 Lt, dauguma balsavo už 35 Lt. Seniūnais pasiūlyti Stasys Zujus, Jonas Paulauskas ir Stasys Vaškevičius, išrinktas S. Vaškevičius (33 m. iš Bučionių). Jo padėjėjais pasiūlyti Adomas Balnys, Kazys Strelčiūnas ir Stasys Trakimas, išrinktas K. Strelčiūnas (33 m. iš Ruklos). Atstovu į valsčiaus tarybą vienbalsiai išrinktas Mykolas Bartkūnas (39 m. iš Gegužinės)[450].

Jačiūnų seniūnijos krivūlėje spalio 3 d. dalyvavo 75 iš 131 rinkėjų. Seniūnui alga nustatyta 30 Lt. Kandidatais į seniūnus pasiūlyti Pranas Dzimidavičius, Daminas Grenda ir Jurgis Matačiūnas, išrinktas P. Dzimidavičius (25 m. iš Jačiūnų). Jo padėjėjais pasiūlyti Daminas Grenda ir Jurgis Matačiūnas, išrinktas D. Grenda (34 m. iš Svirplionių). Atstovais į valsčiaus tarybą pasiūlyti Bernasius Stankevičius, Vincas Kuzinevičius, Kazys Miknevičius, Pranas Matačiūnas ir Adomas Gresius, išrinktas V. Kuzinevičius (48 m. iš Ponacės)[451].

Pakartotinėje Ilgakiemio seniūnijos krivūlėje spalio 31 d. dalyvavo 87 iš 154 rinkėjų. Nubalsuota, kad seniūno alga bus 25 Lt. Seniūnu iš 7 (!) kandidatų išrinktas Augustas Švenčionis (34 m. ūkininkas iš Ilgakiemio), kuris gavo net 60 balsų, Jurgis Markevičius – 11, kiti nei vieno[452]. Taigi, pakartotiniai rinkimai buvo gerokai aktyvesni – dalyvavo žymiai daugiau rinkėjų ir pasiūlyta daugiau kandidatų.

Žiežmarių valsčiaus seniūnijų sueigos

Šilėnų seniūnijos sueiga įvyko rugsėjo 25 d., joje dalyvavo 55 iš 90 gyventojų, turinčių teisę dalyvauti seniūnijos rinkimuose, pirmininkavo Žiežmarių valsčiaus viršaitis Ignas Jacinavičius. Atstovais į Žiežmarių valsčiaus tarybą pasiūlyti Jokūbas Piliponis, Motiejus Bagdanavičius, Ališauskas, Antanas Sodonis. Pusiau slaptu balsavimu 26 balsais išrinktas M. Bagdanavičius (39 m. iš Budiškių). Seniūnui alga vienbalsiai nustatyta 25 Lt. Seniūnais pasiūlyti Bonifacas Kapačiūnas, Pranas Dulskas, Motiejus Bagdanavičius ir Motiejus Balasevičius, 33 balsais išrinktas B. Kapačiūnas (26 m. iš Kertau-

449 LCVA, F. 1539, Ap. 1, B. 179, L. 172.
450 LCVA, F. 1539, Ap. 1, B. 179, L. 173.
451 LCVA, F. 1539, Ap. 1, B. 179, L. 174.
452 LCVA, F. 1539, Ap. 1, B. 179, L. 176.

ninkų). Seniūno padėjėju pasiūlytas ir vienbalsiai išrinktas Vincas Urmilevičius (32 m. iš Kertauninkų)[453].

Antakalnio seniūnijos sueigoje rugsėjo 25 d. dalyvavo 89 iš 196 rinkėjų. Atstovu į Žiežmarių valsčiaus tarybą pasiūlyti Jonas Grigaliūnas, Mykolas Gudzinskas, Vincas Aibavičius, o Martynas Karnauskas ir Vincas Beiga savo kandidatūras atsiėmė. Išrinktas 68 balsais J. Grigaliūnas (46 m. Antakalnis). Seniūno algos variantai pasiūlyta 30 Lt arba 40 Lt, dauguma balsavo už 30 Lt.

Seniūnais pasiūlyti Mikas Gudzinskas, Jonas Grigaliūnas (tas pats, kurį jau išrinko atstovu į valsčiaus tarybą), Petras Jasiulionis, Kubas Kudzinskas, Juozas Balnys, Zigmas Kudrevičius, Kazys Beiga. Už J. Grigaliūną balsavo 68, „o kiti kandidatai savo kandidatūras atsiėmė ir būti balsuotais atsisakė". Seniūno padėjėju vienbalsiai išrinktas Mikas Baibokas (62 m. Kasparišk ės)[454].

Medinių Strėvininkų seniūnijos sueigoje rugsėjo 26 d. dalyvavo 105 iš 196 rinkikų. Atstovais į valsčiaus tarybą pasiūlyti Jonas Slanina, Mykolas Pirštelis, Domazas Ramoška, Simonas Malinauskas ir Antanas Lekavičius. „Iš pastatytų kandidatų viešu balsavimu gavo balsų Slanina Jonas 100 balsų už ir 5 balsus prieš, kiti kandidatai <...> savo kandidatūras atsiėmė ir balsuotais būti nesutiko". Išrinktasis J. Slanina – 37 m. iš Medinių Strėvininkų. Seniūno alga pasiūlyta 25, 30, 40 arba 50 Lt. Balsuojant viešu balsavimu už 25 Lt nebuvo nei vieno balso, už 30 Lt – 27, už 40 Lt – 30, o už 50 Lt – 66 balsai. Kandidatais į seniūnus pasiūlyti Jonas Slanina (tas pats, kuris jau buvo išrinktas seniūnijos atstovu į valsčiaus tarybą), Domazas Ramoška ir Simonas Malinauskas. D. Ramoška savo kandidatūrą atsiėmė, o balsuojant iš dviejų kandidatų J. Slanina gavo 94 balsus. Seniūno padėjėjais pasiūlyti Jonas Šimanskas, Simonas Malinauskas ir Zigmas Bauba, išrinktas Z. Bauba (jo metai nurodyti neaiškiai – 24 ar 46 m., iš Medinių Strėvininkų)[455].

Kairiškių seniūnijos sueigoje rugsėjo 26 d. dalyvavo 41 iš 121 rinkėjo. Atstovais į valsčiaus tarybą pasiūlyti Jurgis Bulota, Kazys Stelmokas, Mykolas Monkevičius, Jonas Mitkus. Išrinktas K. Stelmokas (40 m. iš Juknonių). Generolas J. Bulota gavo 12 balsų, K. Stelmokas – 15. Seniūno algos pasiūlyti variantai – 25 Lt arba 30 Lt, dauguma balsavo už 25 Lt. Seniūnu pasiūlytas ir vienbalsiai išrinktas Jonas Razulevičius (35 m. iš Juknonių). Seniūno padėjėju pasiūlyti Kazys Stelmokas, Juozas Lukševičius, o Motiejus Vibrentis savo kandidatūrą atsiėmė. Išrinktas J. Lukševičius (35 m. iš Padū-

[453] LCVA, F. 1539, Ap. 1, B. 179, L. 182.
[454] LCVA, F. 1539, Ap. 1, B. 179, L. 183.
[455] LCVA, F. 1539, Ap. 1, B. 179, L. 184.

mės palivarko). Atstovu į Žiežmarių valsčiaus tarybą išrinktas K. Stelmokas šiame balsavime negavo nei vieno balso[456].

Klėriškių seniūnijos sueiga vyko rugsėjo 27 d., joje dalyvavo 55 iš 117 gyventojų, turinčių teisę balsuoti. Dėl seniūno algos sueiga nutarė, „kad seniūnui Apskrities Valdybos nustatyta 30 litų mėnesiui minimumas yra per didelis, todėl dauguma balsų nutarė seniūnui mokėti algą mėnesiui po 25 Lt“. Seniūnu pasiūlyti Jonas Juodis ir Juozas Juodonis, kuris ir išrinktas (39 m. iš Varkalių). Seniūno padėjėju vienbalsiai išrinktas Stasys Kaminskas (38 m. iš Klėriškių-Būdos). Į valsčiaus tarybą pasiūlytas ir išrinktas Juozas Zaikauskas (60 m. iš Klėriškių)[457].

Dainių seniūnijos sueigoje rugsėjo 27 d. dalyvavo 76 iš 183 rinkėjų. Atstovu į valsčiaus tarybą vienbalsiai išrinktas Stasys Martynaitis (52 m. iš Pakertų dvaro). Seniūnui algos pasiūlyta mokėti 30 Lt arba 40 Lt. Dauguma balsavo už 30 Lt. Seniūnais pasiūlyti Bronius Ramoška, Bronius Gudunskas, Vladas Pašvenskas, Stasys Šliužas ir Antanas Vaškevičius. Antanas Stakeliūnas savo kandidatūrą atsiėmė. Dauguma balsų išrinktas B. Ramoška (39 m. iš Kibučių). Seniūno padėjėjais pasiūlyti Daminas Stankevičius, Antanas Stakeliūnas, Antanas Vaškevičius, Motiejus Šilkūnas ir Motiejus Šidlauskas. Antanas Nenartonis savo kandidatūrą atsiėmė. Pusiau slaptu balsavimu išrinktas Motiejus Šidlauskas (48 m. iš Pakertiškių)[458].

Balceriškių seniūnijos sueigoje rugsėjo 28 d. dalyvavo 54 iš 117 rinkėjų. Atstovais į valsčiaus tarybą pasiūlyti Juozas Petrelis ir Pranas Stankevičius, kuris savo kandidatūrą atsiėmė. Tad išrinktas J. Petrelis – 40 m. iš Burbiškių. Seniūnui alga vienbalsiai nustatyta 25 Lt. Seniūnu vienbalsiai išrinktas Juozas Černiauskas (30 m. iš Dauginavos). Seniūno padėjėju vienbalsiai išrinktas Antanas Naudžiūnas (36 m. iš Balceriškių)[459].

Žiežmarių I seniūnijos sueigoje rugsėjo 29 d. dalyvavo 106 iš 218 rinkėjų. Seniūnui algos pasiūlyta 50 Lt arba 40 Lt, beveik visi susirinkusieji balsavo už 50 Lt. Seniūnu vienbalsiai išrinktas Martynas Dainaravičius (46 m. ūkininkas iš Žiežmarių). Seniūno padėjėju beveik vienbalsiai (tik 2 buvo prieš) išrinktas Juozas Balčiūnas (32 m. iš Triliškių). Atstovu į valsčiaus tarybą pasiūlyti Martynas Dainaravičius, Vincas Venskus, Irša Rabinavičius, Adomas Balčiūnas, Julius Dainaravičius. I. Rabinavičius (40 m. prekybininkas iš Žiežmarių) gavo 55 balsus, M. Dainaravičius – 31, kiti mažiau[460].

---

456 LCVA, F. 1539, Ap. 1, B. 179, L. 185.
457 LCVA, F. 1539, Ap. 1, B. 179, L. 186.
458 LCVA, F. 1539, Ap. 1, B. 179, L. 187.
459 LCVA, F. 1539, Ap. 1, B. 179, L. 188.
460 LCVA, F. 1539, Ap. 1, B. 179, L. 189.

Kruonio valsčiaus savivaldybės tarybos nariai, seniūnai ir Kruonio nuovados policininkai 1934 m. Ketvirtas iš kairės sėdi Kruonio valsčiaus viršaitis Alfonsas Rudzianskas, pirmas iš kairės stovi Kazlauskas. Nuotrauką pateikė Koklevičienė (Rudzianskaitė).

Semeliškių valsčiaus savivaldybėje 1934 m. rugsėjo 9 d. (pirmadienį), 11 valandą – valsčiaus savivaldybės tarnautojai viršaitis Bronius Stosiūnas (centre, su viršaičio grandine), nuo jo į dešinę – raštininkas Juozas Alšiauskas, taip pat greičiausiai kartu sėdi 1929 m. išrinkti valsčiaus tarybos nariai. Nuotrauką pateikė J. Stasiūnaitė.

1936 m. prie Onuškio valsčiaus savivaldybės pastato atidengtas 3 m aukščio daugiapakopis obeliskas, viršuje su Gedimino stulpais, skirtas lakūnams S. Dariui ir S. Girėnui. Paminklo autorius – Aleksas Keturenka. Prie paminklo stovi Onuškio valsčiaus tarnautojai: pirmoje eilėje – Onuškio miestelio seniūnas Antanas Aleksa (pirmas iš kairės), Onuškio valsčiaus viršaitis Antanas Petrauskas (pirmas iš dešinės), sėdi valsčiaus sekretorius Mykolas Šlepetys (iš kairės), raštininkas Moižiešius Stadalnykas (iš dešinės), trečioje eilėje stovi tarnautojai Vaclovas Lapurka (iš kairės) ir Stasys Norinkevičius (iš dešinės). Iš D. Kazlausko archyvo. Iš knygos: Onuškis / sudarytoja ir vyriausioji redaktorė Ž. Driskiuvienė. – Vilnius: Versmė, 2017. – P. 279.

Onuškio valsčiaus savivaldybės tarnautojai prie savivaldybės pastato. Centre prie vartelių su Gedimino stulpais stovi valsčiaus viršaitis Antanas Petrauskas. Fotografavo A. Karlonas, maždaug 1935–1938 m. Iš J. Laurinavičiaus archyvo. Iš knygos: Onuškis / sudarytoja ir vyriausioji redaktorė Ž. Driskiuvienė. – Vilnius: Versmė, 2017. – P. 184.

Onuškio valsčiaus tarnautojai prie valsčiaus savivaldybės namo ir paminklo. Pirmas iš dešinės – valsčiaus viršaitis Antanas Petrauskas. 1938 m. sausis. Iš D. Kazlausko archyvo. Iš knygos: Onuškis / sudarytoja ir vyriausioji redaktorė Ž. Driskiuvienė. – Vilnius: Versmė, 2017. – P. 193.

Liutonių seniūnijos sueiga įvyko spalio 8 d., joje dalyvavo 57 iš 138 gyventojų, turėjusių teisę dalyvauti rinkimuose. Atstovu į valsčiaus tarybą išrinktas Juozas Mičiulis (43 m. iš Bačkonių). Seniūnui vienbalsiai nutarta mokėt 25 Lt. Seniūnu pasiūlytas ir vienbalsiai išrinktas Vladas Mirinavičius (44 m. iš Strošiūnų). Seniūno padėjėju pasiūlyti Motiejus Bendinskas ir Aleksas Ščerbavičius. Pusiau slaptu balsavimu išrinktas M. Bendinskas (43 m. iš Dirgalonių)[461].

Mūro Strėvininkų sueigoje spalio 9 d. dalyvavo 81 iš 122 rinkikų. Atstovu į valsčiaus tarybą pasiūlyti Jonas Naudžiūnas ir Zigmas Naudžiūnas, išrinktas Jonas Naudžiūnas (40 m. iš Mūro Strėvininkų). Seniūnui algos vienbalsiai nutarta mokėti 25 Lt. Seniūnais pasiūlyti Jonas Naudžiūnas, Pranas Mastauskas, Zigmas Paškevičius, o Zigmas Naudžiūnas ir Pranas Malašauskas savo kandidatūras atsiėmė. Išrinktas J. Naudžiūnas (33 m. iš Graužų). Seniūno padėjėju vienbalsiai išrinktas Pranas Mastauskas (38 m. iš Turloviškių)[462].

Žiežmarių II seniūnijos sueigoje spalio 11 d. dalyvavo 66 iš 193 žiežmariečių, turinčių teisę dalyvauti rinkimuose. Atstovu į valsčiaus tarybą pasiūlyti Kazys Šemežys (mokytojas), Vincas Petrauskas, o Pranas Bukeris

461 LCVA, F. 1539, Ap. 1, B. 179, L. 190.
462 LCVA, F. 1539, Ap. 1, B. 179, L. 191.

ir Jonas Sabas (Žiežmarių žiemos žemės ūkio mokyklos vedėjas) savo kandidatūras atsiėmė. Išrinktas V. Petrauskas (53 m. ūkininkas iš Žiežmarių). Seniūnui algos siūlyta mokėti 40 Lt, 45 Lt arba 50 Lt, nubalsuota už 50 Lt. Seniūnu vienbalsiai išrinktas Martynas Dainaravičius (46 m. iš Žiežmarių). Seniūno padėjėju siūlyti Pranas Bukeris ir Antanas Grigas, išrinktas A. Grigas (37 m. iš Žiežmarių)[463].

Viršaičių, jų pavaduotojų ir atstovų į apskrities tarybą rinkimai

Pasibaigus seniūnijose vykusiems seniūnų, jų pavaduotojų ir atstovų ir valsčių tarybas rinkimams, prasidėjo pasirengimas pirmiesiems valsčių tarybų posėdžiams, kuriuose turėjo vykti valsčių viršaičių ir valsčių atstovų į Trakų (Kaišiadorių) apskrities tarybą rinkimai. Spalio 13 d. apskrities valdyba nustatė valsčių viršaičių atlyginimų minimumus ir priminė, kad juos valsčių tarybų posėdžiuose reikia nustatyti prieš viršaičio rinkimus. Kietaviškių valsčiaus viršaičiui ir sekretoriui numatyta po 175 Lt (sekretoriui pridedant butą, kurą ir šviesą, kaip ir visiems kitiems valsčių sekretoriams). Kruonio valsčiui abiems numatyta po 250 Lt, kaip ir Onuškio, Žaslių bei Žiežmarių viršaičiams bei sekretoriams, Aukštadvario, Semeliškių, Vievio – po 200 Lt, tuo tarpu Kaišiadorių valsčiaus viršaičiui numatyta 200 Lt, sekretoriui – 250 Lt[464].

Pirmuosiuose valsčių tarybų posėdžiuose dalyvavo apskrities viršininkas (ir apskrities valdybos pirmininkas) Juozas Merkys, o pirmininkavo vyriausiasis amžiumi tarybos narys.

Trakų apskrities valsčiai rinko po vieną arba du atstovus į apskrities tarybą, priklausomai nuo valsčiaus gyventojų skaičiaus (turėję virš 6000 gyventojų rinko po du atstovus).

Apskrities valdybos pirmininkas J. Merkys nurodė iki lapkričio 6 d. atsiųsti žinias apie naujai išrinktus viršaičius, jų padėjėjus, apskrities ir valsčių tarybų narius, seniūnus ir jų padėjėjus. Taip pat prašė atsiųsti seniūnų, viršaičių ir tarybos narių rinkimų protokolus[465].

---

463 LCVA, F. 1539, Ap. 1, B. 179, L. 192.
464 LCVA, F. 1539, Ap. 1, B. 179, L. 46–54.
465 LCVA, F. 1539, Ap. 1, B. 179, L. 55.

Aukštadvario valsčius

1934 m. spalio 19 d. įvyko pirmasis naujai išrinktos tarybos Aukštadvario valsčiaus tarybos posėdis (tais metais pagal eilę – septintasis). Jis prasidėjo 12 valandą. Posėdį atidarydamas apskrities viršininkas Juozas Merkys „tarybos narius supažindino su savivaldybės darbu ir nauju savivaldybės įstatymu“. Taip pat pabrėžė viršaičio asmenį, kad „viršaitis turi būti išrinktas išsilavinęs žmogus ir pilnai suprantąs uždedamas jam pareigas“. Posėdžio pirmininku pakviestas gydytojas Vladas Mongirdas, kaip vyriausiasis amžiumi tarp naujų Aukštadvario tarybos narių. Tarybos posėdyje sprendžiamuoju balsu dalyvavo visi devyni seniūnijų atstovai – Vladas Mongirdas, Motiejus Ramaneckas, Juozas Simanavičius, Pranas Nasutavičius, Juozas Taločka, Kazys Kulbickas, Vincas Saulėnas, Jonas Šalomskas ir Šimas Morkūnas.

Posėdyje svarstyti keturi klausimai:

1. Atstovo į Trakų (Kaišiadorių) apskrities tarybą rinkimas. Kandidatais pasiūlyti gydytojas V. Mongirdas ir Pranas Nasutavičius. Slapta balsuojant V. Mongirdas gavo 5 balsus, P. Nasutavičius – 4, tad išrinktas V. Mongirdas (58 m. iš Aukštadvario).

2. Atlyginimo viršaičiui nustatymas. Slaptu balsavimu vienbalsiai viršaičiui nuo 1935 m. sausio 1 d. nustatyta 200 Lt alga mėnesiui, o iki to laiko paliktas buvęs atlyginimas. Viršaičio pavaduotojui už darbo dieną nuspręsta mokėti po 5 Lt.

3. Viršaičio rinkimai. Kandidatu į viršaičius pasiūlytas Kazys Venzlauskas. Slapta balsuojant jis gavo visus 9 balsus. Tačiau apskrities viršininkas, remdamasis savivaldybių įstatymo 96 paragrafu šiuos rinkimus panaikino ir remdamasis tuo pačiu įstatymu paskelbė naujus rinkimus. Antruose rinkimuose kandidatais pasiūlyti Juozas Kutas, Stasys Virganavičius, Selvestras Pranckevičius. Slapta balsuojant už J. Kutą balsavo 4, S. Virganavičių – 3, S. Pranckevičių – 2. Daugiausiai balsų gavęs J. Kutas buvo gimęs 1900 m. Šakių apskrityje, gyveno Aukštadvario miestelyje, buvo baigęs dvi vidurinės mokyklos klases, „teismo nebaustas“. Tačiau prierašas dokumente rodo, kad apskrities viršininkas šių viršaičio rinkimų spalio 31 d. nepatvirtino.

4. Viršaičio pavaduotojo rinkimai. Į pavaduotojus pasiūlyti K. Venzlauskas (gavo 4 balsus) ir S. Pranckevičius (5 balsus). Išrinktas Selvestras Pranckevičius (30 m. iš Čižiūnų k.), baigęs pradžios mokyklą. „Tuomi posėdis baigtas.“[466].

[466] LCVA, F. 1539, Ap. 1, B. 179, L. 65.

Apibendrinus Aukštadvario valsčiaus žinias apie išrinktuosius 1934 m. galima suskaičiuoti, kad tarp devynių valsčiaus tarybos narių – 8 ūkininkai, pagal išsilavinimą – keturi nebaigę pradžios mokslo, trys – baigę pradžios mokyklas, vienas baigęs 4 klases, vienas – aukštąjį mokslą (jis ir buvo išrinktas valsčiaus atstovu į apskrities tarybą).

Tarp devynių valsčiaus seniūnų visi vyrai, ūkininkai, penki nebaigę pradžios mokslo, keturi – baigę. Seniūnų padėjėjai – irgi devyni ūkininkai, tik vienas baigęs pradžios mokyklą[467].

Kaišiadorių valsčius

Išrinktoji Kaišiadorių valsčiaus taryba susirinko spalio 30 d. ir pirmininkaujant vyriausiam pagal amžių tarybos nariui A. Steikūnui, dalyvaujant sprendžiamuoju balsu A. Ratkevičiui, Z. Šimašiui, A. Ramuniui, A. Lazauskui, S. Čėsnai, V. Ambroževičiui, J. Neverbickui, V. Gerunaičiui taip pat svarstė keturis klausimus.

Atstovu nuo Kaišiadorių valsčiaus į Trakų (Kaišiadorių) apskrities tarybą pasiūlyti Z. Šimašius, A. Ramunis, A. Ratkevičius ir A. Steikūnas. Prieš balsavimą Z. Šimašius savo kandidatūrą atsiėmė, A. Ramunis gavo 6 balsus, A. Steikūnas – 2, o A. Ratkevičius – 1 balsą.

Svarstant viršaičio algą nutarta viršaičiui mokėti po 200 Lt per mėnesį (mokėti nuo 1935 m. sausio 1 d.). Viršaičio padėjėjui siūlyta mokėti po 4 Lt arba 5 Lt už darbo dieną. Dauguma balsavo už 5 Lt.

Kandidatu į valsčiaus viršaičius pasiūlytas ir slapta balsuojant vienbalsiai išrinktas Jonas Urmilevičius (buvęs viršaitis). Viršaičio padėjėju pasiūlyti Vincas Leikauskas ir Kazys Misiūnas. Už V. Leikauską (iš Medynų k.) buvo 7 tarybos nariai.

Protokolą pasirašė tarybos pirmininkas A. Steikūnas, sekretorius J. Grikevičius ir dalyviai Ramunis, Šimašius, Gerunaitis[468].

Taigi, Kaišiadorių viršaičiu 1934 m. tapo Jonas Urmilevičius (49 m. iš Kiemelių k.), pavaduotoju – Vincas Leikauskas (41 m. iš Medynų k.), atstovu į apskrities tarybą – Augustas Ramunis (33 m. iš Kiemelių k.)[469]. Kaišiadorių valsčiaus tarybos nariais tapo Antanas Ratkevičius (40 m. iš Kaišiadorių), Zigmas Šimašius (45 m. iš Kaišiadorių), Augustas Ramunis (33 m. iš Kiemelių), Adomas Lazauskas (46 m. iš Gudienos k.), Stasys Čėsna (45 m. iš Beloniškių k.), Vincas Ambroževičius (33 m. iš Lomenių k.), Justinas Ne-

467 LCVA, F. 1539, Ap. 1, B. 179, L. 200.
468 LCVA, F. 1539, Ap. 1, B. 179, L. 94.
469 LCVA, F. 1539, Ap. 1, B. 179, L. 79.

verbickas (28 m. iš Paliepių k.), Antanas Steikūnas (49 m. iš Tauskūnų k.), Vincas Gerunaitis (35 m. iš Beištrakių k.).

Seniūnais ir jų pavaduotojais tapo Jonas Sakalauskas (58 m. iš Kaišiadorių), jo pavaduotojas Jurgis Ambrizas (68 m. iš Kaišiadorių); Petras Antanavičius (33 m. iš Kaišiadorių), jo pavaduotojas – Kazys Rudzinskas (64 m. iš Kaišiadorių); Zigmas Ramunis (30 m. iš Kiemelių), jo pavaduotojas Kostas Ramunis (45 m. iš Kiemelių); Alfonsas Kuktelionis (37 m. iš Gudienos k.), jo pavaduotojas – Aleksas Rudis (32 m. iš Vilkiškių k.); Stasys Čėsna (45 m. iš Beloniškių k.), jo pavaduotojas – Kazys Markevičius (26 m. iš Beloniškių k.); Vincas Tamkus (35 m. iš Mižonių k.), jo pavaduotojas – Pranas Ščerba (34 m. iš Vilionių k.); Pranas Žičius (28 m. iš Eitekonių k.), jo pavaduotojas – Benadas Bublys (25 m. iš Eitekonių k.); Vincas Gerunaitis (35 m. iš Beištrakių k.), jo pavaduotojas – Zigmas Drulia (29 m. iš Beištrakių k.)[470].

Iš devynių valsčiaus tarybos narių – septyni ūkininkai, vienas mokytojas, pagal išsilavinimą – du nebaigę pradžios mokslo, trys – baigę, vienas po pradžios mokyklos dar baigęs dvi vidurinės mokyklos klases, vienas – keturias klases, vienas – aštuonias ir vienas – mokytojų seminariją.

Tarp seniūnų – visi ūkininkai, vyrai, keturi nebaigę pradžios mokslo, penki – baigę. Seniūnų padėjėjai – irgi panašiai, tik vienu ūkininku mažiau. Viršaitis ir jo padėjėjas – taip pat tebaigę pradžios mokslą, kaip ir apskrities tarybos narys[471].

Kietaviškių valsčius

Naujosios Kietaviškių valsčiaus tarybos posėdis įvyko 1934 m. spalio 18 d. (protokolas rodo, kad tai buvo penktasis tų metų posėdis), kai dalyvaujant apskrities viršininkui ir visiems naujai išrinktiems tarybos nariams (J. Pliskauskui, A. Vėželiui, M. Lapinskui, T. Bliujui, J. Sinkevičiui, J. Paškevičiui ir J. Komparskui) viršaitis Ignas Janavičius „skaito posėdį teisėtu ir patiekia dienotvarkę svarstyti“.

Pirmiausiai sveikinimo žodį pasakė apskrities viršininkas J. Merkys ir priminė tarybos pareigas dirbti valstybės ir gyventojų naudai, kad darbas būtų solidarus, lankstus, suderintas su įstatymais ir „kad savivaldybė būtų tikra ranka“. Po to apskrities viršininkas pakvietė pirmininkauti vyriausią amžiumi tarybos narį Juozą Pliskauską.

Dienotvarkę taryba patvirtino slaptu balsavimu.

Kandidatais į Trakų (Kaišiadorių) apskrities tarybą pasiūlyti Mykolas

[470] LCVA, F. 1539, Ap. 1, B. 179, L. 81.
[471] LCVA, F. 1539, Ap. 1, B. 179, L. 203.

Lapinskas, Juozas Pliskauskas ir Jonas Paškevičius, kurie visi gavo po du balsus. Todėl pagal savivaldybių įstatymą iš šių trijų tarybos narių atstovas išrinktas „burtų keliu“. Juo tapo M. Lapinskas.

Vienbalsiai nutarta viršaičiui mokėti po 175 Lt algos, kuri bus mokama nuo 1935 m. sausio 1 d. Viršaičio padėjėjui numatyta mokėti už dieną po 3 Lt.

Kandidatais į Kietaviškių valsčiaus viršaičius pasiūlyti Ignas Janavičius, Mykolas Gliaudelis, Juozas Cibulskas ir Kazys Naruševičius. I. Janavičius gavo 5 balsus, M. Gliaudelis – 2, kiti nei vieno.

Viršaičio padėjėju išrinktas Jonas Aliubavičius, gavęs 4 balsus, o Juozas Jukavičius, Bernasius Bliujus ir Adomas Bliujus gavo po vieną balsą.

Posėdis užbaigtas 11 valandą. Protokolą pasirašė J. Pliskauskas ir sekretorius M. Naudžiūnas[472].

Taigi, Kietaviškių valsčiaus „vyresnybe“ 1934 m. tapo viršaitis Ignas Janavičius (52 m. iš Gojaus k.), jo padėjėjas Jonas Aliubavičius (36 m. iš Kietaviškių bažnytkaimio), atstovu apskrities taryboje – Mykolas Lapinskas (34 m. iš Kietaviškių bažnytkaimio)[473]. Kietaviškių valsčiaus tarybos nariais tapo Juozas Pliskauskas (60 m. iš Lubakos k.), Andrius Vėželis (38 m. iš Kakliniškių k.), Mykolas Lapinskas (34 m. iš Kietaviškių), Tamošius Bliujus (58 m. iš Peliūnų k.), Jonas Paškevičius (40 m. iš Obenių k.), Juozas Sinkevičius (44 m. iš Kalninių Jagelonių k.), Jonas Komparskas (39 m. iš Žikaronių dvaro / Lingių k.)[474].

Kietaviškių valsčiaus savivaldybininkai – visi ūkininkai, vyrai. Iš septynių tarybos narių – šeši nebaigę pradžios mokslo, vienas – baigęs. Tarp seniūnų – penki nebaigę pradžios mokslo, du – baigę. Viršaitis, kaip ir dauguma – nebaigęs pradžios mokslo, o apskrities tarybos narys – baigęs pradžios mokslą[475].

Beje, ši Kietaviškių valsčiaus vadovybė dirbo neilgai, kadangi 1935 m. pačių valsčiaus gyventojų pageidavimų Kietaviškių valsčiaus savivaldybė buvo panaikinta, o jos seniūnijos 1935 m. pavasarį padalintos tarp Žiežmarių, Vievio ir Semeliškių valsčių.

---

472 LCVA, F. 1539, Ap. 1, B. 179, L. 107.
473 LCVA, F. 1539, Ap. 1, B. 179, L. 97.
474 LCVA, F. 1539, Ap. 1, B. 179, L. 99.
475 LCVA, F. 1539, Ap. 1, B. 179, L. 206.

Kruonio valsčius

Kruonio valsčiaus tarybos posėdyje 1934 m. spalio 22 d. pirmininkavo vyriausias amžiumi Petras Lukoševičius, dalyvavo likusieji 11 naujų tarybos narių. Pirmiausia tarybos posėdį atidarė, tarybą pasveikino ir kalbą pasakė apskrities viršininkas. Po to jis išaiškino kai kuriuos savivaldos įstatymo straipsnius, rinkimų tvarką ir pirmininkauti pakvietė vyriausią amžiumi P. Lukoševičių. Valsčiaus tarybą taip pat pasveikino Lietuvių tautininkų sąjungos Trakų apskrities pirmininkas J. Mičiulis. Už sveikinimus padėkojo posėdžio pirmininkas.

Renkant du atstovus į apskrities tarybą kandidatais pasiūlyti Jonas Žilinskas (slaptai balsuojant gavęs 7 balsus), Juozas Butkevičius (4 balsus), Adomas Tirva (6 balsus) ir Juozas Zykus (5 balsus). Tad išrinkti J. Žilinskas ir A. Tirva.

Svarstant atlyginimo viršaičiui klausimą valsčiaus sekretorius (J. Vaicekauskas) perskaitė apskrities valdybos spalio 13 d. nutarimą, kuriuo Kruonio viršaičiui nustato atlyginimo minimumą 250 Lt. Tačiau taryba pasiūlė atlyginimą 150 Lt. Šį nutarimą apskrities viršininkas iš karto užprotestavo. Taip pat paaiškino protesto apskundimo tvarką ir laiką.

Balsuojant dėl atlyginimo padėjėjui siūlyta mokėti po 4 Lt arba 5 Lt. Slapta balsuojant aštuoni tarybos nariai palaikė 4 Lt atlyginimą. Naujai nustatytą atlyginimą nutarta mokėti nuo viršaičio ir padėjėjo patvirtinimo dienos.

Kandidatais į viršaičius pasiūlyti Antanas Vedeckas, Alfonsas Rudzianskas ir Jurgis Praškevičius. A. Vedeckas ir A. Rudzianskas gavo po 6 balsus. Balsuojant antrą kartą Vedeckas gavo 8, o Rudzianskas – 4 balsus.

Viršaičio padėjėjais pasiūlyti Jurgis Praškevičius, Alfonsas Rudzianskas, Jonas Zavistanavičius, Aleksas Morkūnas. Daugiausiai balsų (5) gavo A. Rudzianskas, bet negavus absoliučios balsų daugumos balsuota antrą kartą. Antrą kartą A. Rudzianskas vėl gavo 5 balsus ir „sulig dauguma balsų“ buvo išrinktas padėjėju.

Apibendrinant galima sakyti, kad Kruonio valsčiaus valdžia 1934 m. tapo viršaitis Antanas Vedeckas (55 m. iš Kruonio), jo padėjėjas Alfonsas Rudzianskas (41 m. iš Lapainios k.), atstovai apskrities taryboje Jonas Žilinskas (38 m. iš Žirgaičių k.) ir Adomas Tirva (44 m. iš Bajoriškio vienkiemio)[476], taip pat Kruonio valsčiaus tarybos nariai Jonas Jankevičius (45 m. iš Kruonio). Kostas Iljasevičius (38 m. iš Tadaravos dv.), Petras Berūkštis (28 m.

[476] LCVA, F. 1539, Ap. 1, B. 179, L. 111.

iš Vizginų k.), Antanas Kabašinskas (36 m. iš Juodkošių k.), Pranas Televičius (45 m. iš Darsūniškio), Adomas Tirva (44 m. iš Bajoriškio), Juozas Zykus (53 m. iš Terespolės), Juozas Butkevičius (41 m. iš Basonių k.), Petras Lukoševičius (62 m. iš Trūseikiškių k.), Aleksas Jakubauskas (46 m. iš Novopolio k.), Jonas Žilinskas (38 m. iš Žirgaičių k.), Petras Būčys (50 m. iš Kovaičių k.)[477].

Kruonio valsčiaus savivaldybininkai – visi ūkininkai, vyrai (tik vienas – ūkininkas ir atsargos karininkas). Tarp tarybos narių – šeši nebaigę pradžios mokslo, penki – baigę, vienas baigęs 8 klases. Tarp seniūnų – aštuoni nebaigę pradžios mokslo, keturi – baigę. Viršaitis baigęs mokytojų seminariją, o abu apskrities tarybos nariai – baigę pradžios mokslą[478].

Onuškio valsčius

1934 m. spalio 19 d. susirinko nauja Onuškio valsčiaus taryba (tais metais – į septintą posėdį). Posėdyje dalyvavo visi 13 valsčiaus tarybos narių, kurie buvo išrinkti savo seniūnijų sueigose. Posėdžiui pirmininkavo Ignas Adlys, kiti nariai – Jonas Sveikackas, Jonas Montvila, Jonas Čenkus, Antanina Maziliauskaitė, Juozas Pilius, Vladas Kareiva, Kazys Apačionka, Antanas Zdanavičius, Feliksas Balkus, Juozas Bingelis, Selvestras Dusevičius, Aleksas Dragūnas. Taip pat posėdyje dalyvavo apskrities viršininkas Juozas Merkys.

Pirmiausia buvo renkami du atstovai nuo Onuškio valsčiaus į Trakų (Kaišiadorių) apskrities tarybą. Iš pasiūlytų penkių kandidatų (S. Dusevičiaus, K. Apačionkos, V. Kareivos, L. Lelešiaus, I. Adlio) aštuonis balsus gavo S. Dusevičius. Net trys kandidatai surinko po 5 balsus, todėl „burtų keliu“ iš jų tarpo antruoju apskrities tarybos nariu tapo L. Lelešius.

Po to slaptu balsavimu buvo nustatytas atlyginimas būsimam viršaičiui. Vienbalsiai nutarta mokėti po 250 Lt per mėnesį (nuo 1935 m. sausio 1 d., o iki tol paliktas ankstesnės kadencijos viršaičiui mokėtas 300 Lt atlygis).

Trečiasis posėdžio klausimas – viršaičio rinkimai. Iš pasiūlytų keturių kandidatų (Antano Petrausko, Krisiaus Valatkevičiaus, Simono Aukštuolio ir Juozo Baranausko) net 10 balsų gavo Antanas Petrauskas. Iš penkių pasiūlytų kandidatų viršaičio padėjėju tapo Juozas Baranauskas.

Visi balsavimai valsčiaus tarybos posėdyje vyko slaptai.

Taigi, Onuškio valsčiaus vadovais po 1934 m. rinkimų tapo viršaitis Antanas Petrauskas (40 m. iš Petrauskų), jo padėjėjas Juozas Baranauskas

[477] LCVA, F. 1539, Ap. 1, B. 179, L. 112.
[478] LCVA, F. 1539, Ap. 1, B. 179, L. 208.

(50 m. iš Rakščios k.), atstovai į apskrities tarybą Leonas Lelešius (34 m. iš Onuškio) ir Selvestras Dusevičius (35 m. iš Vaikantonių k.)[479], taip pat Onuškio valsčiaus tarybos nariai Jonas Čenkus (30 m. iš Panošiškių), Jonas Montvilas (28 m. iš Vackiškių), Antanas Zdanavičius (41 m. iš Jukniškių), Jonas Sveikackas (30 m. iš Tolkiškių), Antanina Maziliauskaitė (37 m. iš Gervinių), Aleksas Dragūnas (30 m. iš Alekseikos), Feliksas Balkus (32 m. iš Genionių), Juozas Bingelis (42 m. iš Onuškio), Kazys Apačionka (36 m. iš Taučionių), Vladas Kareiva (34 m. iš Kareivonių), Ignas Adlys (60 m. iš Damanonių), Juozas Pilius (48 m. iš Dusmenų), Selvestras Dusevičius (35 m. iš Vaikantonių)[480].

Onuškio valsčiaus taryba – ne tik viena labiausiai išsilavinusi tarp kitų valsčiaus savivaldybių (tik vienas žmogus – viršaičio padėjėjas – nebuvo baigęs pradžios mokslo), bet ir turėjo savo tarpe vieną moterį. Tarp tarybos narių – viena moteris, septyni ūkininkai, net keturi mokytojai, vienas prekybininkas. Pagal išsilavinimą – aštuoni baigę pradžios mokslą (nebaigusių nėra), trys – šešias klases, vienas – aštuonias, vienas – mokytojų seminariją.

Tarp seniūnų – dvylika baigusių pradžios mokslą ir vienas – keturias klases. Viršaitis – baigęs pradžios mokslą. Gana išsilavinę buvo ir išrinkti į apskrities tarybą – vienas ūkininkas, baigęs pradžios mokslą, o kitas – mokytojas, baigęs mokytojų seminariją[481].

Semeliškių valsčius

Semeliškių valsčiaus tarybos posėdis įvyko spalio 18 d. Jame dalyvavo visi 10 naujai išrinktos tarybos narių, pirmininkavo P. Karpičius. Posėdį atidarė Semeliškių valsčiaus viršaitis B. Stosiūnas, kuris „nurodė šio posėdžio svarbą, apibūdindamas kokį vaidmenį turi viršaitis valsčiaus administravime ir koks žmogus turi būti išrinktas. Taip pat nurodė apskrities tarybos nario išrinkimo svarbą“. Pirmininkauti posėdžiui pakvietė vyriausią amžiumi Petrą Karpičių.

Kandidatais į apskrities tarybą buvo pasiūlyti Antanas Palionis ir Jeronimas Versockas. Balsuojant slapta A. Palionis gavo 8 balsus. Kandidatais į viršaičius pasiūlyti Bronius Stosiūnas ir Juozas Stosiūnas. Balsuojant slapta Bronius Stosiūnas gavo 9 balsus. Viršaičio padėjėju pasiūlytas Vladas Kuzmickas, kuris ir buvo vienbalsiai išrinktas.

---

479 LCVA, F. 1539, Ap. 1, B. 179, L. 116.
480 LCVA, F. 1539, Ap. 1, B. 179, L. 118.
481 LCVA, F. 1539, Ap. 1, B. 179, L. 211.

Susirinkimo protokolą parašė sekretorius A. Radzevičius[482].

Tokiu būdu Semeliškių valsčiaus valdžia po 1934 m. rinkimų tapo viršaitis Bronius Stosiūnas (38 m. iš Semeliškių), jo padėjėjas Vladas Kuzmickas (37 m. iš Budzylių), apskrities tarybos narys Antanas Palionis (28 m. iš Semeliškių)[483], taip pat valsčiaus tarybos nariai Kazys Mažuolis (35 m. iš Laicių), Aleksas Sedlevičius (37 m. iš Granapolio), Jonas Apanavičius (38 m. iš Budzylių), Antanas Palionis (28 m. iš Semeliškių), Petras Karpičius (43 m. iš Kozelkiškių), Kazys Laurušonis (38 m. iš Neciūnų), Jokūbas Pranckevičius (35 m. iš Baubonių dvaro), Pranas Bliujus (33 m. iš Užupės), Andrius Ramanauskas (40 m. iš Semeliškių Būdos), Kostas Ramanauskas (29 m. iš Beižionių)[484].

Semeliškių valsčiaus tarybos narių tarpe – devyni ūkininkai, vienas mokytojas. Iš jų penki nebaigę pradžios mokslo, keturi – baigę, vienas baigęs mokytojų seminariją.

Seniūnai – visi ūkininkai, septyni baigę pradžios mokslus ir trys – nebaigę. Viršaitis – baigęs pradžios mokslą, o apskrities tarybos narys – mokytojas, baigęs mokytojų seminariją[485].

Vievio valsčius

Vievio valsčiaus naujosios tarybos pirmojo posėdžio protokolo neteko rasti, tačiau vėlyvesni dokumentai rodo, kad jame Vievio valsčiaus viršaičiu buvo išrinktas Jonas Markevičius (48 m. iš Geninos vienkiemio), jo padėjėju – Pranas Mikalauskas (55 m. iš Pievaičių), o atstovu apskrities taryboje – Antanas Dluskis (56 m. iš Strėvininkų)[486].

Vievio valsčiaus tarybos nariais buvo Juozas Minkevičius (56 m. iš Vievio), Vladas Olubas (34 m. iš Micailaukos), Jurgis Žebraitis (43 m. iš Lazdynų), Antanas Dluskis (56 m. iš Strėvininkų), Kazys Lasevičius (48 m. iš Vievininkų), Martynas Simonaitis (59 m. iš Malavolės), Juozas Gumbis (55 m. iš Puščiavos), Adomas Namikas (44 m. iš Aleksandriškių), Jonas Stankevičius (57 m. iš Žagarynės).

Vievio valsčiaus seniūnais ir jų padėjėjais buvo išrinkti Vincas Cibulskas (37 m. iš Vievio), jo padėjėjas Pranas Pliopa (38 m. iš Muraujaukos); Mykolas Petrelis (33 m. iš Abromiškių), jo padėjėjas Vladas Olubas (34 m. iš

482 LCVA, F. 1539, Ap. 1, B. 179, L. 149.
483 LCVA, F. 1539, Ap. 1, B. 179, L.136.
484 LCVA, F. 1539, Ap. 1, B. 179, L. 137.
485 LCVA, F. 1539, Ap. 1, B. 179, L. 214.
486 LCVA, F. 1539, Ap. 1, B. 179, L. 151.

Mikailaukos); Jonas Narkevičius (50 m. iš Pakalniškių), jo padėjėjas Zigmas Sinkevičius (32 m. iš Skynimų); Zenonas Labenskas (56 m. iš Lunkiškių), jo padėjėjas Leonas Gudelis (36 m. iš Varnėnų); Kazys Lasevičius (48 m. iš Vievininkų), jo padėjėjas Mykolas Luskevičius (56 m. iš Kurkliškių); Bronius Vasiliauskas (35 m. iš Malavolės), jo padėjėjas Pranas Bušinskas (38 m. iš Balceriškių); Feliksas Pozniakas (34 m. iš Aleniškių), jo padėjėjas Vaclovas Jankūnas (38 m. iš Mitkiškių); Antanas Račelis (37 m. iš Aleniškių), jo padėjėjas Fabijonas Vaitulevičius (38 m. iš Barsūniškių); Bolius Bricas (32 m. iš Dauculiškių), jo padėjėjas Feliksas Gliaudelis (34 m. iš Alesnykų)[487].

Vievio valsčiaus tarybos nariai – septyni ūkininkai, vienas – ūkininkas-atsargos karininkas, vienas mokytojas. Pagal išsilavinimą – trys nebaigę pradžios mokslo, trys – baigę, du baigę keturias klases, vienas – mokytojų seminariją.

Seniūnai – aštuoni ūkininkai, vienas prekybininkas. Iš jų trys nebaigę pradžios mokslo, šeši – baigę. Viršaitis baigęs pradžios mokslą, o apskrities tarybos narys – 4 klases[488].

Žaslių valsčius

Pirmasis naujai išrinktos Žaslių valsčiaus tarybos posėdis vyko 1934 m. spalio 16 d., jame dalyvavo visi 15 nuo seniūnijų išrinkti Žaslių valsčiaus tarybos nariai, pirmininkavo vyriausiasis amžiumi Jonas Pupaleigis. „Posėdį atidarė Trakų apskrities viršininkas J. Merkys ir savo gražioje, turiningoje kalboje nupasakojo tarybos teises ir prievoles“.

Rinkimuose į apskrities tarybą Adolfas Baumila gavo 7 balsus, Bronius Levickas – 5, Jonas Neverbickas – 3, Jonas Čiulada – 4, Jonas Šimkūnas – 9. Išrinkti J. Šimkūnas ir A. Baumila.

Viršaičio atlyginimas siūlytas 300 Lt (už tai buvo šeši tarybos nariai) arba 250 Lt (už – devyni tarybos nariai). Tokiu būdu nuo 1935 m. sausio 1 d. nutarta viršaičiui mokėti 250 Lt. Viršaičio padėjėjo atlyginimui už darbo dieną siūlyta mokėti 8 Lt (už tai – du tarybos nariai) arba 5 Lt (už – 13).

Valsčiaus viršaičio rinkimuose Jonas Lukoševičius gavo 10 balsų, Motiejus Čiulada – 5 balsus, tokiu būdu vėl išrinktas J. Lukoševičius. Viršaičio padėjėjo rinkimuose Motiejus Valiukas gavo 7, Motiejus Čiulada – 5, Bolius Marcinkevičius – 3 balsus. Išrinktas M. Valiukas.

---

487 LCVA, F. 1539, Ap. 1, B. 179, L. 153.
488 LCVA, F. 1539, Ap. 1, B. 179, L. 217.

Posėdis baigtas 11 val. 20 min., protokole pasirašė jo pirmininkas J. Pupaleigis, dalyviai V. Kuzinevičius, Matačiūnas, sekretorius Šlepetys[489].

Taigi, Žaslių valsčiaus valdžia po 1934 m. rinkimų tapo viršaitis Jonas Lukoševičius (48 m. iš Krivankos), jo padėjėjas Motiejus Valiukas (32 m. iš Teodoravos)[490], taip pat 15 Žaslių valsčiaus tarybos narių: Mykolas Bartkūnas (39 m. iš Gegužinės), Jonas Čiulada (54 m. iš Naravų), Jokūbas Dziedulionis (38 m. iš Paparčių), Vincas Kuzinevičius (48 m. iš Ponacės), Bronius Levickas (33 m. iš Civiškių), Vincas Levickas (33 m. iš Bernardinkos), Zigmas Matačiūnas (40 m. iš Bareikių), Jonas Neverbickas (36 m. iš Rečionių), Jonas Pupaleigis (65 m. iš Neveliškių), Juozas Ratkevičius (33 m. iš Mikalaučiznos), Pranas Lukaševičius (45 m. iš Bertašiūnų), Kazys Stabinskas (33 m. iš Gansonių), Aleksas Švenčionis (30 m. iš Ilgakiemio), Jonas Šimkūnas (37 m. iš Žaslių), Leiba Magidas (62 m. iš Žaslių)[491]. Žaslių valsčiaus atstovai apskrities taryboje – mokytojas Adolfas Baumila (33 m. iš Naujaežerio k.) ir Jonas Šimkūnas (37 m. iš Žaslių)[492].

Žaslių valsčiaus tarybos nariai – visi vyrai, 14 ūkininkų, 1 prekybininkas-pramonininkas. Pagal išsilavinimą – du baigę pradžios mokslą, vienas – III klases, vienas – specialų žemės ūkio mokslą (girininkų), 11 – nebaigę net pradžios mokslo.

Žaslių valsčiaus seniūnai – taip pat 14 ūkininkų, vienas prekybininkas, du baigę pradžios mokslą, 13 – nebaigę. Tarp seniūnų padėjėjų – vienas baigęs pradžios mokslą.

Žaslių valsčiaus viršaitis – ūkininkas, baigęs pradžios mokslą. Viršaičio padėjėjas – nebaigęs. Atstovai nuo Žaslių valsčiaus į apskrities tarybą – ūkininkas (baigęs pradžios mokslą) ir mokytojas (baigęs mokytojų seminarijos kursus)[493].

Žiežmarių valsčius

Žiežmarių valsčiaus tarybos posėdis įvyko 1934 m. spalio 29 d. Jame dalyvavo visi 11 išrinktų tarybos narių. Posėdžiui pirmininkavo vyriausias amžiumi Juozas Zaikauskas.

Renkant du atstovus į apskrities tarybą „išstatyti“ Juozas Mičiulis, Stasys Martinaitis ir Juozas Petrelis. Už J. Mičiulį balsavo 10, už S. Martinaitį –

489 LCVA, F. 1539, Ap. 1, B. 179, L. 175.
490 LCVA, F. 1539, Ap. 1, B. 179, L. 157.
491 LCVA, F. 1539, Ap. 1, B. 179, L. 154.
492 LCVA, F. 1539, Ap. 1, B. 179, L. 155–156.
493 LCVA, F. 1539, Ap. 1, B. 179, L. 219–220.

9, už J. Petrelį – vienas tarybos narys. Tokiu būdu išrinkti S. Martinaitis ir J. Mičiulis.

Viršaičio alga pasiūlyta 200 arba 250 Lt. Slaptu balsavimu nutarta mokėti po 250 Lt. Viršaičio padėjėjui siūlyta arba mokėti dienpinigių 5 Lt arba „eiti pareigas nemokamai". Slaptu balsavimu nutarta (9 balsais) mokėti po 5 Lt dienai. Taip pat 9 balsai buvo už tai, kad tokias algas viršaičiui ir jo padėjėjui mokėti nuo 1935 m. sausio 1 d.

Valsčiaus viršaičiu pasiūlytas tik Ignas Jacinavičius, kuris balsuojant slaptai buvo išrinktas vienbalsiai. Viršaičio padėjėjais pasiūlyti Vincas Venskus, Jokūbas Piliponis ir Juozas Augustinavičius. Išrinktas J. Piliponis.

Papildomas svarstytas klausimas – „apie privežimą žemės" prie Plentų valdybos pastatyto tilto per Strėvą Žiežmarių miestelyje. Mat gegužės 18 d. Plentų valdyba pareikalavo prie pastatyto tilto supilti pylimą. Viršaitis pylimo užpylimo darbus „atidavė iš varžytinių" Kaziui Jackevičiui, kuris žemes suvežė, tačiau „plentų dešimtininkas" pareikalavo atvežti daugiau. Tuo tarpu rangovas atsisakė, nes jis buvo suvežęs sutartą kiekį. Valsčiaus taryba turėdama omenyje, kad rangovas nors reikalavimo ir neišpildė, bet atsižvelgdama į tai, kad Jackevičius „dėl neapsiskaičiavimo visai pigiai paėmė darbą ir jeigu jį priverstų privežti aukščiau paminėtą kiekį žemių, tai jisai būtų nuskriaustas, todėl vienbalsiai nutarė pavesti valsčiaus viršaičiui sudarytą su Jackevičium sutartį nutraukti, įneštą prie varžytinių užstatą grąžinti Jackevičiui, o trūkstamą kiekį žemių privežti ūkio būdu, tam reikalui viršaičiui leidžiama išleisti iki 350 litų".

Protokole pasirašė posėdžio pirmininkas J. Zaikauskas ir sekretorius K. Griškevičius[494].

Tokiu būdu, Žiežmarių valsčiaus valdžia po 1934 m. rinkimų tapo viršaitis Ignas Jacinavičius (40 m. iš Pakertų), jo padėjėjas Jokūbas Piliponis (65 m. iš Kertauninkų)[495], taip pat valsčiaus tarybos nariai Girša Rabinavičius (40 m. iš Žiežmarių), Vincas Petrauskas (40 m. iš Žiežmarių), Motiejus Bagdanavičius (39 m. iš Budiškių), Jonas Grigaliūnas (46 m. iš Antakalnio), Jonas Slanina (37 m. iš Medinių Strėvininkų), Kazys Stelmokas (40 m. iš Juknonių), Jonas Naudžiūnas (40 m. iš Mūro Strėvininkų), Juozas Petrelis (40 m. iš Burbiškių), Stasys Martinaitis (52 m. iš Pakertų dvaro), Juozas Zaikauskas (60 m. iš Klėriškių), Juozas Mičiulis (43 m. iš Bačkonių)[496], iš kurių Juozas Mičiulis ir Stasys Martinaitis išrinkti į apskrities tarybą.

---

494 LCVA, F. 1539, Ap. 1, B. 179, L. 193.
495 LCVA, F. 1539, Ap. 1, B. 179, L. 178.
496 LCVA, F. 1539, Ap. 1, B. 179, L. 180.

Žiežmarių valsčiuje iš 11 tarybos narių – devyni ūkininkai, vienas prekybininkas, Pagal išsilavinimą – penki nebaigę pradžios mokslo, penki – baigę, vienas – su aukštuoju išsilavinimu.

Tarp seniūnų – visi ūkininkai, keturi nebaigę pradžios mokslo, penki – baigę. Viršaitis buvo baigęs 4 klases, o vienas apskrities tarybos narys baigęs pradžios mokslą, kitas – aukštąjį.

Visoje Trakų apskrityje devyniuose valsčiuose – 95 valsčių tarybų nariai (iš jų 79 ūkininkai, du – atsargos karininkai, trys prekybininkai, septyni mokytojai, keturi – kitų profesijų. Pagal išsilavinimą 42 buvo nebaigę pradžios mokslo, 34 – baigę, vienas – baigęs dvi klases, vienas – tris, keturi – keturias klases, trys – šešias klases, trys – aštuonias klases, vienas – turėjo specialųjį išsilavinimą, du – aukštąjį, keturi – mokytojų seminarijas. Visose valsčių tarybose tebuvo viena moteris.

Iš 95 apskrities seniūnų – net 93 ūkininkai, kiti du – prekybininkai.

Iš 9 viršaičių – 8 ūkininkai, dauguma baigę pradžios mokslą. Viršaičių padėjėjai – visi ūkininkai.

Tarp išrinktų į Trakų apskrities tarybą 13 narių – 8 ūkininkai, 3 mokytojai, 2 kitų profesijų atstovai. Išsilavinimo požiūriu nebuvo nei vieno nebaigusio mokyklos (septyni buvo baigę pradžios mokyklas, vienas – keturias klases, du buvo su aukštuoju išsilavinimu, o trys baigę mokytojų seminarijas)[497].

Ši 1934 m. išrinkta Trakų (Kaišiadorių) apskrities ir valsčių valdžia dirbo ilgiausiai ir stabiliausiai – iki pat 1940 m. pradžioje įvykusių savivaldos rinkimų. Nors ji susidūrė su dideliais ekonominiais sunkumais (kurie ryškiausiai pradėjo reikštis 1933 m.), tačiau tuo pačiu iš laiko perspektyvos žiūrint yra siejama su didžiausia šio regiono istorine pažanga. Be abejo, ateities istorinių tyrinėjimų klausimas yra pasverti, kiek tam įtakos galėjo turėti centrinės Lietuvos vyriausybės sprendimai ir sudarytos sąlygos, ir kiek vietos savivaldybių pastangos. Preliminariai žiūrint sakyčiau, kad šis santykis galėtų būti maždaug 50:50, valsčiuje kontrolinį balsą paliekant valsčiaus viršaičiui, o apskrityje – apskrities valdybos pirmininkui.

[497] LCVA, F. 1539, Ap. 1, B. 179, L. 223.

1940 M. SAVIVALDOS RINKIMAI

Valsčių savivaldybių kadencija baigėsi 1939 m. pabaigoje, tačiau dėl įtemptos politinės padėties jie įvyko 1940 metų pradžioje. Vasario mėnesį vyko valsčių tarybų rinkimai, o kovo – Trakų apskrities tarybos narių rinkimai. Šių rinkimų metu kai kuriose seniūnijose vyko ir seniūnų bei jų padėjėjų rinkimai (tik kuriose reikėjo, nes eiliniai seniūnų rinkimai vyko 1937 m. pabaigoje).

Deja, 1940 m. valsčių tarybų rinkimų duomenys gana fragmentiški. Gal būt dokumentų išlikimui įtakos turėjo vėlesni 1940-ųjų metų įvykiai.

Aukštadvario valsčius

1940 m. vasario 13 d. Aukštadvario viršaitis Juozas Bingelis siunčia apskrities viršininkui numatytus kandidatus į valsčiaus tarybą, kartu nurodydamas ir trumpas jų charakteristikas. Aukštadvario seniūnijoje tai buvo Vladas Mongirdas („plačiai žinomas lietuvis veikėjas, didelis patriotas. Dabartinis valsč. ir aps. tar. narys“), Čižiūnų seniūnijoje – Juozas Simanavičius („Lietuvis susipratęs, LTS Aukštadvario apyl. narys. Dabartinis tarybos narys ir seniūnas. Ūkininkas“), Nikronių seniūnijoje – Vincas Saulėnas („Lietuvis, buvęs viršaičiu, dabartinis tarybos narys, ūkininkas“), Alešiškių seniūnijoje – Motiejus Ramaneckas („Lietuvis, ištikimas ir geras, turintis žmonių pasitikėjimą, dabartinis tarybos narys, seniūnas, ūkininkas“), Kaliūkščių seniūnijoje – Kazys Kubekas („Lietuvis, LŠS Aukštadvario būrio narys, tautininkas. Ūkininkas. Dabartinis seniūnas“), Intuponių seniūnijoje – Vincas Aleksiūnas („Lietuvis, patikimas žmogus, dabartinis seniūnas. Ūkininkas“), Užuguosčio seniūnijoje – Jonas Šalomskas („Lietuvis, dabartinis tarybos narys, ūkininkas, turintis apylinkėje pasitikėjimą“), Mergiškių seniūnijoje – Kazys Kulbickas („Lietuvis, patikimas žmogus, turės apylinkėje pasitikėjimą, dabartinis tarybos narys. Ūkininkas“), Vaitkūnų seniūnijoje – Martynas Cikanavičius („Lietuvis, LŠS Beižionių būrio narys, seniūnas, geras žmogus, turi gyventojų pasitikėjimą“)[498].

Beveik visi viršaičio numatyti kandidatai ir buvo gyventojų išrinkti (išskyrus du).

Visi rinkimai Aukštadvario valsčiuje vyko pradžios mokyklose: Čižiūnų, Užuguosčio, Mergiškių, Vaitkūnų, Nikronių pradžios mokyklose, Aukštadvario pradžios mokykloje (Aukštadvaryje buvo dar pora mokyklų), Alešiš-

[498] LCVA, F. 409, Ap. 1, B. 581, L. 58.

kių seniūnijos – Miciūnų pradžios mokykloje, Kaliūkščių seniūnijos – Karapolio mokykloje, Intuponių seniūnijos – Rodomislio dvare, kuriame buvo įsikūrusi pradžios mokykla[499].

Aukštadvario seniūnijos rinkimuose vasario 22 d. atstovu į Aukštadvario valsčiaus tarybą vienbalsiai išrinktas Tadas Mongirdas (diplomuotas inžinierius)[500]. Taigi, buvusį Aukštadvario seniūnijos atstovą, ilgametį savivaldybininką Vladą Mongirdą pakeitė jo sūnus.

Čižiūnų seniūnijoje vasario 22 d. taip pat vienbalsiai išrinktas Juozas Simanavičius[501].

Nikronių seniūnijoje vasario 22 d. viešu balsavimu vienbalsiai išrinktas Vincas Saulėnas[502].

Alešiškių seniūnijoje vasario 23 d. vienbalsiai išrinktas Motiejus Ramaneckas[503].

Kaliūkščių seniūnijoje vasario 23 d. daugumos balsais (gavo 70 balsų) išrinktas Kazys Kubekas, Jonas Sartanavičius gavo 10 balsų, o Juozapas Taločka ir Vladas Špiliauskas – negavo[504].

Intuponių seniūnijoje vasario 24 d. gavęs 36 balsus išrinktas Vincas Aleksiūnas, Adomas Adamonis gavo 4, Jonas Nekraševičius – 19, Napoleonas Boreika – 3 balsus[505].

Užuguosčio seniūnijoje vasario 24 d. gavęs 21 balsą išrinktas Juozas Šalomskas, Antanas Kaluževičius gavo 10, Jonas Šalomskas – 10, Antanas Šalomskas – 6, Juozas Naudžiūnas – 3 balsus[506]. Beje, viršaičio siūlomas kandidatas buvo Jonas Šalomskas.

Mergiškių seniūnijoje vasario 26 d. Kazys Kulbickas gavo 21, Antanas Šalomskas – 2, Stasys Mokreckas – 14 balsų[507].

Vaitkūnų seniūnijoje vasario 26 d. Martynas Cikanavičius gavo 40, Juozas Urbonavičius – 11, Simonas Morkūnas – 1 balsą[508].

Rinkimų metu Kaliūkščių seniūno pavaduotoju buvo išrinktas Vladas

499 LCVA, F. 409, Ap. 1, B. 581, L. 57.
500 LCVA, F. 409, Ap. 1, B. 581, L. 48.
501 LCVA, F. 409, Ap. 1, B. 581, L. 46.
502 LCVA, F. 409, Ap. 1, B. 581, L. 47.
503 LCVA, F. 409, Ap. 1, B. 581, L. 49.
504 LCVA, F. 409, Ap. 1, B. 581, L. 50.
505 LCVA, F. 409, Ap. 1, B. 581, L. 51.
506 LCVA, F. 409, Ap. 1, B. 581, L. 52.
507 LCVA, F. 409, Ap. 1, B. 581, L. 53.
508 LCVA, F. 409, Ap. 1, B. 581, L. 54.

Špiliauskas (išrinktas vienbalsiai). Mat buvęs seniūno pavaduotojas Adomas Kubekas praėjusiais metais buvo miręs[509].

Vasario 27 d. apie išrinktus į Aukštadvario valsčiaus tarybą Aukštadvario viršaitis Bingelis pranešė apskrities viršininkui: „išrinkti asmenys visi yra tinkami būti tarybos nariais. Rinkimai vyko pagal Tamstos patvirtintą tvarkaraštį ir praėjo visai tvarkingai“. Aukštadvario seniūnijoje išrinktas Tadas Mongirdas, buvusio tarybos nario sūnus. „Daktaras Vl. Mongirdas savo kandidatūrą statyti atsisakė dėlei susilpnėjusios sveikatos. Už buvimą atstovu iki šiol seniūnijos sueiga daktarui Vladui Mongirdui išreiškė padėką“. Čižiūnų seniūnijoje išrinktas Juozas Simanavičius – ankstesnės tarybos narys ir seniūnas. Nikronių seniūnijos atstovas Vincas Saulėnas taip pat senasis tarybos narys. Alešiškių seniūnijos atstovas Motiejus Ramaneckas – buvęs tarybos narys ir seniūnas. Kaliūkščių seniūnijos atstovas Kazys Kubekas – „dabartinis seniūnas, ūkininkas. Žmogus tinkamas. Seno tarybos nario seniūnija nerinko“. Intuponių seniūnijos atstovas Vincas Aleksiūnas – „dabartinis seniūnas, ūkininkas. Senas narys Pranas Nasutavičius yra išsikėlęs į kitą valsčių“. Užuguosčio seniūnijos atstovas Juozas Šalomskas – „Užuguosčio šaulių būrio vadas, ūkininkas. Šis žmogus tinkamas. Seno seniūnija nerinko.“ Mergiškių seniūnijos atstovas Kazys Kulbickas – senosios tarybos narys. Vaitkūnų seniūnijos atstovas Martynas Cikanavičius – „dabartinis seniūnas, ūkininkas. Tinkamas. Seno seniūnija nenorėjo“[510].

Vasario 27 d. Aukštadvario policijos nuovados viršininkas taip pat apskrities viršininkui pranešė apie Aukštadvario valsčiaus išrinktus valsčiaus tarybos narius, iš dalies papildydamas jų charakteristikas. Čižiūnų seniūnijos atstovas Juozas Simanavičius – 52 metų, iš Čižiūnų k., „senas tarybos narys, seniūnas“. Nikronių seniūnijos Vincas Saulėnas – 47 m., Zabarauskų k., „senas tarybos narys“. Alešiškių seniūnijos Motiejus Ramaneckas – 44 m., Gudžionių k., „senas tarybos narys“. Aukštadvario seniūnijos Tadas Mongirdas – 34 m., iš Aukštadvario dvaro, buvusio tarybos nario dr. Vlado Mongirdo sūnus. Kaliūkščių seniūnijos Kazys Kubekas – 30 m., Jurgionių k., seniūnas. Intuponių seniūnijos Vincas Aleksiūnas – 38 m., Intuponių k., seniūnas. Užuguosčio – Juozas Šalomskas – 30 m., Antašavos k., Užuguosčio šaulių būrio vadas. Mergiškių seniūnijos Kazys Kulbickas – 44 m., Guronių k, senas tarybos narys. Vaitkūnų seniūnijos Martynas Cikanavičius – 30 m., Vaitkūnų k., seniūnas.

---

509 LCVA, F. 409, Ap. 1, B. 581, L. 55.
510 LCVA, F. 409, Ap. 1, B. 581, L. 45a.

Taigi, nemaža dalis valsčiaus tarybos narių tuo pačiu metu buvo ir savo seniūnijų seniūnai. Policijos viršininkas apibendrino išrinktuosius:

„Visi įvardinti tarybos nariai yra lietuviai, susipratę ūkininkai, mokantieji rašyti, teismo bei administraciniu būdu nebausti, patikimi, lojalūs dabartinei vyriausybei, turį pasitikėjimą tarpe rinkikų, neigiamuose palinkimuose nepastebėti. Reikia manyti, kad jie visi bus tinkami tarybos nariais ir sugebės dirbti savivaldybės darbą.

Rinkimai praėjo tvarkingai, opozicinės ir pozicinės partijos bei organizacijos į rinkimus nesikišė. Intuponių seniūnijos rinkikai balsų dauguma išrinko Vincą Aleksiūną, dabartinį seniūną ir buvo išėję iš rinkimų vietos (Rodomislės mokyklos). Už 5 minučių dalis rinkikų vėl grįžo ir pasakė, kad jie negerai padarė, jog išrinko seniūną, nes, jų nuomone, jis galės būdamas tarybos nariu, kaip seniūnas sau pasididinti atlyginimą ir reikalavo rinkimus vėl pravesti. Po to buvo paaiškinta apie nustatymus atlyginimų seniūnams ir kit. ir rinkikai išsiskirstė. Kai kurie žadėjo duoti skundus.“[511]

1940 m. kovo 20 d. įvyko naujai išrinktos Aukštadvario valsčiaus tarybos posėdis, kuriame išrinktas valsčiaus atstovas į apskrities tarybą. Pirmininkaujant valsčiaus viršaičiui Juozui Bingeliui, dalyvaujant inž. Tadui Mongirdui, Juozui Simanavičiui, Vincui Aleksiūnui, Kaziui Kubekui, Kaziui Kulbickui, Vincui Saulėnui, Juozui Šalomskui, Martynui Cikanavičiui (t. y. aštuoniems iš devynių tarybos narių) slaptai balsuojant į Trakų apskrities tarybą išrinktas inž. Tadas Mongirdas, gavęs 8 balsus, už Vincą Saulėną balsavo vienas tarybos narys[512].

Kaišiadorių valsčius

1940 m. vasario 15 d. Kaišiadorių valsčiaus viršaitis Jonas Urmilevičius informuoja apskrities viršininką apie planuojamas seniūnijų atstovų rinkimų dienas ir numatomus kandidatus: Beištrakių seniūnijos – vasario 22 d. 10 val. Beištrakių mokykloje, atstovu numatytas esamasis tarybos narys ir seniūnas Vincas Gerūnaitis; Eitekonių – vasario 22 d. 13 val. Eitekonių mokykloje, atstovu numatytas Kazys Leikauskas (apie 35 m., ūkininkas, seniūnas, „sąmoningas lietuvis“); Mižonių – vasario 23 d. 13 val. Paliepių mokykloje, atstovu numatytas esamasis tarybos narys Justas Neverbickas (Paliepių mokyklos vedėjas); Kaišiadorių I-os seniūnijos – vasario 23 d. 15 val. Kaišiadorių pradžios mokykloje Nr. 1, atstovu numatytas esamasis tarybos narys Antanas Ratkevičius; Vilkiškių – vasario 24 d. 10 val. Vilkiškių

[511] LCVA, F. 409, Ap. 1, B. 581, L. 45.
[512] LCVA, F. 409, Ap. 1, B. 581, L. 44.

mokykloje, numatytas siūlyti Adolfas Šiška (apie 34 m., ūkininkas, „susipratęs lietuvis“); Kaišiadorių II seniūnijos – vasario 24 d. 16 val. Kaišiadorių pradžios mokykloje Nr. 1, numatytas esamasis tarybos narys Zigmas Šimašius; Kiemelių – vasario 25 d. 15 val. Vladikiškių mokykloje, numatytas siūlyti Vladas Ivoška (apie 30 m., „prasilavinęs ūkininkas, uolus šaulys“); Palomenės – vasario 26 d. 10 val. Palomenės mokykloje, numatytas esamasis tarybos narys Stasys Čėsna; Lomenių – vasario 26 d. 15 val. Lomenių mokykloje, numatytas siūlyti Antanas Valkavičius (apie 40 m. ūkininkas, seniūnas, „susipratęs lietuvis“)[513]. Tas pačias viršaičio pasiūlytas dienas apskrities viršininkas ir patvirtino[514].

Vasario 22 d. Eitekonių seniūnijos krivūlėje, dalyvaujant 40 iš 93 rinkikų, kandidatai Kazys Leikauskas gavo 30 balsų, Juozas Palčiauskas – 2, Juozas Bublys – 1. Pranas Žičius savo kandidatūrą atsiėmė[515].

Vasario 22 d. Beištrakių seniūnijos krivūlėje, dalyvaujant 26 iš 74 rinkikų, Vincas Gerūnaitis gavo 21 balsą, Justas Bandzevičius – 3, Kazys Čižauskas – 1, Bernardas Bandzevičius – 1 balsą. Krivūlėje kartu vyko ir seniūno padėjėjo rinkimai. Iš trijų kandidatų išrinktas Kazys Čižauskas. Visi balsavimai buvo pusiau slapti[516].

Vasario 23 d. Mižonių seniūnijos krivūlėje, dalyvaujant 32 iš 68 rinkikų, kandidatai Kazys Misiūnas gavo 11 balsų, o Justas Neverbickas – 14[517].

Vasario 23 d. Kaišiadorių I seniūnijos krivūlėje, dalyvaujant 57 iš 118 rinkikų, kandidatai Petras Brakauskas gavo 33 balsus, Kazys Tiškevičius atsisakė būti renkamas, tuomet pasiūlytas Antanas Ratkevičius gavo 4 balsus. Kiti susilaikė nuo balsavimo[518].

Vasario 24 d. Vilkiškių krivūlėje, dalyvaujant 46 iš 126 seniūnijoje galinčių balsuoti rinkėjų, pasiūlyti atstovais Aleksas Butrimavičius, Bernasius Krasnauskas ir Martynas Jakštas. Pusiau slaptu balsavimu vienbalsiai išrinktas A. Butrimavičius[519]. A. Butrimavičius buvo Vilkiškių mokyklos vedėjas.

Vasario 24 d. Kaišiadorių II seniūnijos krivūlėje, dalyvaujant 47 iš 96 galimų rinkikų, kandidatas Zigmas Šimašius gavo 18 balsų, o Juozas Gaputis – 29 balsus. Balsų skaičiuotojais buvo advokatas Dovydas Segalauskas,

513 LCVA, F. 409, Ap. 1, B. 581, L. 196.
514 LCVA, F. 409, Ap. 1, B. 581, L. 195.
515 LCVA, F. 409, Ap. 1, B. 581, L. 193.
516 LCVA, F. 409, Ap. 1, B. 581, L. 194.
517 LCVA, F. 409, Ap. 1, B. 581, L. 190.
518 LCVA, F. 409, Ap. 1, B. 581, L. 191.
519 LCVA, F. 409, Ap. 1, B. 581, L. 181.

apskrities gydytojas Petras Žilinskas ir apskrities veterinarijos gydytojas Pranas Lapatinskas[520].

Vasario 26 d. Palomenės seniūnijos krivūlėje, dalyvaujant 46 iš 94 rinkikų, kandidatai Stasys Čėsna gavo 37 balsus, Kazys Zujus – 5, Motiejus Ivoška – 1[521].

Vasario 26 d. Lomenių seniūnijos krivūlėje, dalyvaujant 32 iš 59 rinkikų, kandidatai Antanas Valkavičius gavo 9 balsus, o Vincas Ambraževičius – 5. Kiti balsuotojai nuo balsavimo susilaikė[522].

Vasario 25 d. Kiemelių seniūnijoje atstovu į Kaišiadorių valsčiaus tarybą išrinktas Zigmas Butrimavičius (seniūno padėjėjas iš Kiemelių). Be to, Kiemeliuose kartu vyko ir seniūno rinkimai, kuriuo išrinktas Zigmas Ramunis, kuris 1938 m. lapkričio 21 d. iš tų pareigų jau buvo atleistas. Tad apskrities viršininkas pranešė viršaičiui, kad Z. Ramunio išrinkimo netvirtina, nes šis „iš seniūno pareigų buvo atleistas už nesuderinamą su savivaldybės rinktinio tarnautojo pareigomis elgesį, be to, dar nėra pasibaigęs lygtinojo nuteisimo bandomasis laikas“[523].

Kiemeliuose išrinktas Z. Ramunis buvo 1939 m. balandžio 22 d. nuteistas už tai, kad su kitu Ramuniu ir Putniku girti užpuolė valstybės saugumo tarnautoją J. Demereckį (apie tai plačiau rašoma kitame skyriuje). Už tai Z. Ramunis lygtinai atleistas nuo bausmės, skiriant jam metus bandomąjį laikotarpį, kuris būtų suėjęs gegužės 6 d. Jo elgesio sekimo byla buvo Kaišiadorių policijos nuovadoje[524].

Kaišiadorių nuovados viršininkas apibūdino ir kitus išrinktuosius. Mižonių seniūnijoje išrinktas Justinas Neverbickas buvo 40 metų, kariuomenėje netarnavęs, Paliepio mokytojas, „valstybei lojalus“. Kaišiadorių I seniūnijoje išrinktas Petras Brakauskas, Kiemelių seniūnijoje – Zigmas Butrimavičius iš Kiemelių. Policijos nuovados policininko nuomone, „visi išrinktieji į valsčiaus tarybą atstovais yra tinkami“. Beištrakių seniūnijoje seniūno padėjėju išrinktas Kazys Čižauskas – 38 m., kariuomenėje tarnavęs, valstybei lojalus. O Kiemeliuose seniūnu išrinktas Z. Ramunis seniūnu būti netinkamas, nes dar nesibaigė lygtinė bausmė. Be to, kandidatu į seniūnus tame pačiame susirinkime išrinktas Jonas Jurevičius – 51 m., iš Kaišiadorėlių vienkiemio, kariuomenėje tarnavęs, taip pat valstybei lojalus[525].

---

520 LCVA, F. 409, Ap. 1, B. 581, L. 182.
521 LCVA, F. 409, Ap. 1, B. 581, L. 184.
522 LCVA, F. 409, Ap. 1, B. 581, L. 185.
523 LCVA, F. 409, Ap. 1, B. 581, L. 178.
524 LCVA, F. 409, Ap. 1, B. 581, L. 179.
525 LCVA, F. 409, Ap. 1, B. 581, L. 180.

Kai kuriuos išrinktuosius apibūdino ir Kaišiadorių viršaitis J. Urmilevičius. Beištrakių atstovu išrinktas numatytasis Vincas Gerūnaitis – 39 m., seniūnas, buvusios kadencijos tarybos narys, „susipratęs lietuvis, uolus šaulys, populiarus kaimo žmogus“. Eitekonių seniūnijoje išrinktas Kazys Leikauskas – „susipratęs, veiklus ir su iniciatyva žmogus“[526]. Nuovados viršininkas taip pat jam antrina teigdamas, kad Gerūnaitis ir Leikauskas „yra valstybei lojalūs ir tarybos nariais tinkami“[527]. Mižonių atstovu išrinktas Justas Neverbickas – buvusios kadencijos narys[528].

Be to, viršaitis viršininkui nurodo, kad Beištrakių seniūnijoje išrinktas ir seniūno padėjėjas, nes išrinktasis persikėlė gyventi kitur. Naujuoju seniūno padėjėju tapo Kazys Čižauskas – „jaunas, energingas ir raštingas žmogus“[529].

Vasario 27 d. viršaitis rašo, kad rinkimai Kaišiadorių valsčiuje baigti[530].

Tiesa, 1940 m. kovo 12 d. Kaišiadorių apylinkės teismas dar nagrinėjo Augusto Ramunio, Miko Grigaliūno ir Juozo Jurevičiaus skundą dėl rinkimų į valsčiaus tarybą, nes, jų teigimu, nesilaikyta vietos savivaldybių rinkimų įstatymo. Tačiau teismas pagal tarybos rinkimų vasario 25 d. protokolą matė, kad buvo balsuojama slaptu balsavimu, „paduodant už vieną kandidatą sveikas korteles ir už antrą įplėšiant korteles“. Įstatymas numatė balsuoti du būdus – slaptą arba atvirą, tačiau įstatymas nenumatė, kaip vykdant slaptą balsavimą jis turi vykti, todėl taip balsuojant prieš įstatymą nenusižengta. Be to, kaime, kur esama ir neraštingų žmonių, toks balsavimo būdas yra dar suprantamesnis. Todėl teismas nusprendė, kad skundas nepagrįstas, bet galėjo per 15 dienų būti skundžiamas Vyriausiajam tribunolui[531].

Kruonio valsčius

Pagal 1940 m. vasario 14 d. sudarytą Kruonio valsčiaus rinkimų planą rinkimai turėjo įvykti per 6 dienas (per dieną – po du, nes iš viso valsčiuje buvo 12 seniūnijų). Vasario 22 d. (ketvirtadienį) Anglininkų seniūnijos rinkimai turėjo vykti mokykloje 9 val., o Dijokiškių – Lapainios kaime Petrės Rudzianskienės namuose 13 val. Vasario 23 d. (penktadienį) Darsūniškio seniūnijos rinkimai Uršės Naginienės namuose 9 val., o Užgirėlio – mokykloje 13 val. Vasario 24 d. (šeštadienį) Vilūnų seniūnijos rinkimai mokykloje

526 LCVA, F. 409, Ap. 1, B. 581, L. 186.
527 LCVA, F. 409, Ap. 1, B. 581, L. 187.
528 LCVA, F. 409, Ap. 1, B. 581, L. 189.
529 LCVA, F. 409, Ap. 1, B. 581, L. 192.
530 LCVA, F. 409, Ap. 1, B. 581, L. 178.
531 LCVA, F. 409, Ap. 1, B. 581, L. 177.

9 val., o Kalvių – mokykloje 13 val. Vasario 26 d. (pirmadienį) Plaskūnų seniūnijos rinkimai mokykloje 9 val., o Rokiškių seniūnijos – Šnipelių mokykloje 13 val. Vasario 27 d. (antradienį) Vekonių seniūnijos rinkimai Tadaravos mokykloje 9 val., o Kruonio – parapijos salėje 13 val. Vasario 28 d. (trečiadienį) Sevelionių seniūnijos rinkimai mokykloje 9 val., o Ginteikiškių – Ažuolinės kaime Kasparo Mitkaus įpėdinių namuose 13 val.[532]

Deja, kitų Kruonio valsčiaus 1940 m. rinkimų duomenų byloje nesama. Mat atgavus Rytų Lietuvą su Vilniumi ir Trakais, buvo pertvarkomos Trakų apskrities administracinės ribos. Kadangi apskrities centras 1940 m. pirmoje pusėje iš Kaišiadorių palaipsniui buvo perkeliamas į Trakus, Kruonio valsčius buvo priskirtas Kauno apskričiai. Tad ir Kruonio valsčiaus naujieji tarybos nariai 1940 m. pavasarį jau rinko savo atstovą nebe į Trakų (Kaišiadorių), o į Kauno apskrities tarybą.

Semeliškių valsčius

Semeliškių valsčiaus Semeliškių seniūnijos sueigoje 1940 m. vasario 22 d. dalyvavo 58 iš 173 turinčių teisę balsuoti sueigoje. Joje pirmininkavo Semeliškių viršaitis Bronius Stosiūnas.

Kaip ir kitose sueigose, joje tebuvo svarstomas vienas klausimas – seniūnijos atstovo į valsčiaus tarybą rinkimas. Kandidatais pasiūlyti kun. Alfonsas Petraitis (gavęs 17 balsų), Jonas Alšiauskas (20), Aleksas Speičys (11). Išrinktas J. Alšiauskas (35 m., iš Semeliškių)[533].

Noškūnų seniūnijos sueiga vasario 23 d. vienbalsiai išrinko Miką Venskutonį (31 m. iš Noškūnų k.)[534].

Beižonių seniūnijoje vasario 23 d. beveik vienbalsiai iš dviejų kandidatų išrinko Kostą Ramanauską (36 m. iš Beižonių k.)[535].

Granapolio seniūnijoje vasario 24 d. iš dviejų kandidatų išrinktas Juozas Aleškevičius (42 m. iš Vilkokšnio k.), gavęs 39 balsus, Aleksas Sedlevičius – gavo 2 balsus[536].

Kozelkiškių seniūnijoje vasario 24 d. iš vieno kandidato vienbalsiai išrinktas Juozas Karpičius (39 m. iš Kozelkiškių k.)[537]

Daugirdiškių seniūnijoje vasario 24 d. išrinktas Mykolas Dulkė (41 m. iš

---

532 LCVA, F. 409, Ap. 1, B. 581, L. 104.
533 LCVA, F. 409, Ap. 1, B. 581, L. 17.
534 LCVA, F. 409, Ap. 1, B. 581, L. 18.
535 LCVA, F. 409, Ap. 1, B. 581, L. 19.
536 LCVA, F. 409, Ap. 1, B. 581, L. 20.
537 LCVA, F. 409, Ap. 1, B. 581, L. 21.

Daugirdiškių k.), gavęs 48 balsus, Kazys Mažuolis – 12, Jonas Alšiauskas – gavo 1 balsą[538].

Neciūnų seniūnijoje vasario 22 d. išrinktas Vincas Sinkevičius (43 m. iš Bijūnų k.), gavęs 13 balsų, Juozas Levickas – 9, Kazys Laurušonis – gavo 3 balsus[539].

Budzylių seniūnijoje vasario 25 d. išrinktas Jonas Apanavičius (42 m. iš Budzylių k.), gavęs 25 balsus, Juozas Stosiūnas – 5 balsus[540].

Mustenių seniūnijoje vasario 26 d. išrinktas Jokūbas Pranckevičius (40 m. iš Mustenių k.), gavęs 10 balsų, Kipras Mažuolis – 9, Andrius Sindaravičius – 6, Andrius Černiauskas – 2 balsus[541].

Stančikų seniūnijoje vasario 26 d. išrinktas Tamošius Bliujus (60 m. iš Peliūnų k.), gavęs 25 balsus, Juozas Kananavičius – 20, Augustas Jarašius – 4 balsus[542].

Jagelonių seniūnijoje vasario 27 d. išrinktas Adomas Dzedavičius (58 m. iš Kalninių Jagelonių k.), gavęs 15 balsų, Andrius Šeškevičius – 4 balsus[543].

Žikaronių seniūnijoje vasario 27 d. išrinktas Petras Gruška (41 m. iš Lingių k.), gavęs 19 balsų, Juozas Majauskas – 6, Kazys Kuliešius – 3 balsus[544].

Vasario 26 d. Semeliškių viršaitis B. Stosiūnas apibendrino valsčiaus rinkimų žinias (nors dar ne visų seniūnijų):

1. Semeliškių seniūnijos atstovu išrinktas Jonas Alšiauskas – dabartinis seniūnas, priklauso L. Š. S. ir L. T. S, ūkininkas, turi apie 7 ha žemės. Buvo tarybos nariu 1930–1934 m., „žmogus patikimas ir toms pareigoms tinka“. Dėl jo išrinkimo Andrius Rakauskas iš Semeliškių vietos apylinkės teismui pateikė skundą ir prašė vasario 22 d. seniūnijos rinkimų rezultatus panaikinti. Į tarybą norėjo praeiti kun. Petraitis, bet jam nepavyko, todėl jis irgi siekė, kad rinkimai būtų panaikinti. „Aš manau, kad nors rinkimai būtų panaikinti, kun. Petraitis į tarybą nebus išrinktas.“

2. Noškūnų seniūnijos atstovu išrinktas Mikas Venskutonis, dabartinis seniūnas, kuris jokioms organizacijoms nepriklauso, tarybos nariu nebuvęs. „Žmogus patikimas ir toms pareigoms tinka. Išrinktas vienbalsiai ir nenumatoma, kad kas dėl jo išrinkimo duotų skundus.“

---

538 LCVA, F. 409, Ap. 1, B. 581, L. 22.
539 LCVA, F. 409, Ap. 1, B. 581, L. 23.
540 LCVA, F. 409, Ap. 1, B. 581, L. 24.
541 LCVA, F. 409, Ap. 1, B. 581, L. 33.
542 LCVA, F. 409, Ap. 1, B. 581, L. 34.
543 LCVA, F. 409, Ap. 1, B. 581, L. 25.
544 LCVA, F. 409, Ap. 1, B. 581, L. 35.

3. Beižonių atstovu išrinktas Kostas Ramanauskas, kuris priklausė L. T. S. ir kelis metus ėjo tautininkų apylinkės pirmininko pareigas. Tarybos nariu yra jau apie 10 metų, taip pat ir paskutiniu metu. Taip pat minimas kaip patikimas ir tinkantis, į tarybą išrinktas beveik vienbalsiai, todėl irgi nenumatoma, kad kas nors dėl jo duotų skundus.

4. Granapolio seniūnijos atstovu išrinktas dabartinis seniūnas Juozas Aleškevičius, baltgudis, jokioms organizacijoms nepriklausantis. „Žmogus nepatikimas, gyventojų pataikūnas." Buvo tarybos nariu 1930–1934 m. ir tuo laiku padavė skundą VRM ministrui ir atsistatydinimą, kurį vėliau atšaukė. „Jis kaipo seniūnas taip pat savo pareigoms netinkąs, bet gyventojams labai pataikauja ir dėl to jį gyventojai renka."

5. Kozelkiškių seniūnijos atstovu išrinktas dabartinis seniūnas Juozas Karpičius, priklausantis L. Š. S. ūkininkas, tarybos nariu nebuvęs. „Žmogus yra patikimas ir toms pareigoms tinka."

6. Daugirdiškių seniūnijos atstovu išrinktas Mykolas Dulkė, organizacijoms nepriklausantis, tarybos nariu buvęs 1930–1934 m. Būdamas tarybos nariu su kitais tarybos nariais pateikė VRM ministrui skundą ir atsistatydinimo pareiškimą, kurį vėliau atšaukė. „Jo patikimumą negarantuoju."

7. Neciūnų seniūnijos atstovu išrinktas dabartinis seniūnas Vincas Sinkevičius, ūkininkas, priklausantis L. T. S. „Žmogus patikimas ir toms pareigoms tinka."

8. Budzylių seniūnijos atstovu išrinktas dabartinis seniūnas Jonas Apanavičius, „Paskutiniu laiku buvęs tarybos nariu. Žmogus patikimas ir toms pareigoms tinka."[545]

Vasario 28 d. viršaitis apibūdino ir vėliau išrinktuosius. Mustenių seniūnijos atstovas J. Pranckevičius – buvęs tarybos narys, L. T. S. narys, ūkininkas, „žmogus patikimas ir toms pareigoms tinka". Stančikų seniūnijoje išrinktas paskutiniu laiku buvęs tarybos nariu Tamošius Bliujus, jokioms organizacijoms nepriklausantis, patikimas. Jagelonių seniūnijoje išrinktas esamasis seniūnas A. Dzedavičius, organizacijoms nepriklausantis, patikimas, tinkamas. Žikaronių seniūnijoje išrinktas esamas seniūnas P. Gruška, organizacijoms nepriklausantis, patikimas, tinkamas[546].

Semeliškių valsčiuje buvo apskųsti net keli seniūnijų rinkimų rezultatai. Alfonsas Žalkauskas iš Granapolio k. kovo 5 d. Semeliškių taikos teisėjui pateikė skundą dėl Granapolio seniūnijos rinkimų, kurie įvyko vasario 24 d. Vilkokšnio kaime seniūno J. Aleškevičiaus bute. A. Žalkausko teigi-

[545] LCVA, F. 409, Ap. 1, B. 581, L. 15.
[546] LCVA, F. 409, Ap. 1, B. 581, L. 32.

mu: 1. Miglinų ir Granapolio dauguma gyventojų apie rinkimus nežinojo, 2. dalis dalyvavusių apie rinkimus sužinojo netiesiogiai, o iš šalies. Ir siūlė pakviesti liudininkus iš tų kaimų[547].

Granapolio rinkimai buvo panaikinti, teismo sprendimas įsiteisėjo kovo 30 d., todėl Semeliškių viršaitis apskrities viršininko prašė paskirti pakartotinius rinkimus balandžio 1 d. Viršininkas paskyrė balandžio 5 d.[548]

Pakartotinoje Granapolio seniūnijos sueigoje 1940 m. balandžio 5 d., pirmininkaujant Semeliškių viršaičiui Broniui Stosiūnui, dalyvaujant net 170 iš 192 gyventojų, turinčių teisę dalyvauti sueigoje, vėl buvo renkamas seniūnijos atstovas į valsčiaus tarybą. Kandidatai Juozas Aleškevičius gavo 126 balsus, Jonas Stančikas – 35, Mikas Tvardauskas – 1, Lukošius Kodzinskas – nei vieno balso. Išrinktas J. Aleškevičius – 43 m. ūkininkas, seniūnas, gyvenantis Vilkokšnių kaime. Prieš rinkimus buvo pasiūlyta balsuoti slaptu balsavimu (tai palaikė 42 rinkikai), bet didesnė dalis palaikė viešą balsavimą (128). Todėl balsuota viešai. Rinkimų komisijos narys Žalkauskas prie sueigos protokolo prirašė pastabą, kad „rinkimai įvyko lauke, ant vieškelio, Bagdanonių ir Prudžionių gyventojams terorizuojant kitus rinkikus“. O viršaitis prirašė pastabą, kad „rinkimai buvo pravesti lauke todėl, kad dėl didelio skaičiaus žmonių kambaryje neįmanoma buvo sutalpinti“[549]. Iš tiesų, toks didelis balsavusiųjų procentas retai tapasitaikė. Matyt, tam didžiausią įtaką turėjo rezonansas, kurį seniūnijoje sukėlė pirmosios sueigos rezultatų panaikinimas ir teismo procesas. Gal būt įtakos tokiam aktyvumui turėjo ir kandidatų tautinė priklausomybė.

Trakų apylinkės teismas (kuris buvo Semeliškėse) 1940 m. kovo 8 d. viešame posėdyje svarstė bylą dėl panaikinimo vasario 22 d. rinkimų Neciūnų seniūnijos atstovo į valsčiaus tarybą. Teisėjas J. Januška nutarė rinkimų rezultatus panaikinti[550]. Tiesa, dar iki šio teismo sprendimo Semeliškių policijos nuovados žiniomis, teisėjas J. Januška kartu su kun. A. Petraičiu siekė panaikinti ir Semeliškių seniūnijos rinkimų rezultatus.

Semeliškių valsčiaus viršaičiui apskrities viršininkas nurodė, kad pakartotiniams seniūnijų atstovų rinkimams paskyrė kovo 26 d. (Semeliškių seniūnijoje) ir kovo 27 d. (Neciūnų seniūnijoje)[551].

Semeliškių seniūnijos sueigoje kovo 26 d. dalyvavo 124 iš 204 galinčių dalyvauti rinkimuose. Slaptu balsavimu kun. Alfonsas Petraitis gavo 71, Jo-

[547] LCVA, F. 409, Ap. 1, B. 581, L. 6.
[548] LCVA, F. 409, Ap. 1, B. 581, L. 7.
[549] LCVA, F. 409, Ap. 1, B. 581, L. 3.
[550] LCVA, F. 409, Ap. 1, B. 581, L. 5.
[551] LCVA, F. 409, Ap. 1, B. 581, L. 13.

nas Alšiauskas – 50, Martynas Sindaravičius – 2, Petras Sadkauskas – nei vieno balso. Balsų skaičiavimo komisijoje buvo kan. Juozas Bučys ir Ignas Žukauskas[552].

Neciūnų seniūnijos sueigoje kovo 27 d. dalyvavo 57 iš 102 turinčių teisę dalyvauti, buvo pasiūlyti penki kandidatai. Kazys Laurušonis (43 m., iš Neciūnų k.) gavo 29 balsus, Vincas Sinkevičius – 17, Juozas Levickas – 1 balsą, kiti du būti renkamais atsisakė[553].

Galiausiai kovo 29 d. viršaitis B. Stosiūnas gali pranešti apie Semeliškių valsčiuje baigtus rinkimus. Semeliškių seniūnijos atstovu išrinktas kun. Alfonsas Petraitis (35 m., „tarybos nariu nebuvęs, nepatikimas“), o Neciūnų seniūnijos atstovu išrinktas Kazys Laurušonis (43 m. ūkininkas, nepriklausantis jokioms organizacijoms, „paskutiniu laiku buvęs tarybos nariu – nepatikimas“)[554].

Po kiekvienos dienos rinkimų Semeliškių policijos nuovados viršininkas apibendrindavo seniūnijose vykusius rinkimus ir siuntė informaciją apskrities viršininkui.

Vasario 22 d. rinkimuose Semeliškių seniūnijoje 10 val. krivūlė susirinko į Semeliškių valsčiaus raštinę, dalyvavo 58 rinkikai iš 173. Pasiūlyti kandidatai – kun. Alfonsas Petraitis, malūnininkas Aleksas Speičys ir ūkininkas Jonas Alšiauskas, kuris ir gavo daugiausiai balsų (21). J. Alšiauskas buvo gimęs 1904 m. Semeliškėse, čia ir gyveno, turėjo 4 ha žemės, buvo baigęs Semeliškių pradžios mokyklą, našlys, 9-o Semeliškių šaulių būrio šaulys, ugniagesys, Semeliškių valsčiaus taryboje buvęs 1929–1934 m., o nuo 1934 m. buvo renkamas Semeliškių seniūnu.

Neciūnų rinkiminė krivūlė vyko Neciūnų mokykloje 14 val., kur susirinko 34 iš 96 rinkikų. Išrinktas iš trijų kandidatų Vincas Sinkevičius, gimęs 1897 m., kilęs iš Žiežmarių valsčiaus Kudonių k., gyvenęs Semeliškių valsčiaus Bijūnų k., buvo L. T. S. narys, buvęs tarybos nariu nuo 1929 iki 1934 m., o nuo 1928 m. iki 1940 m. renkamas seniūnu.

Pagal policijos viršininką, „abu išrinktieji turi visuomenėje gerą vardą, pasitikėjimą, įtaką į vietos gyventojus ir politiniai bei pilietiniai visiškai patikimi <...> Abejuose rinkimuose dalyvavau. Rinkimai praėjo ramiai, be jokių išsišokimų bei nesusipratimų. Agitacijos iš jokių gyventojų sluoksnių nepastebėta.“[555]

---

552 LCVA, F. 409, Ap. 1, B. 581, L. 9.
553 LCVA, F. 409, Ap. 1, B. 581, L. 10.
554 LCVA, F. 409, Ap. 1, B. 581, L. 8.
555 LCVA, F. 409, Ap. 1, B. 581, L. 29.

Vasario 23 d. rinkimai įvyko Noškūnų ir Beižonių seniūnijose, o Budzylių seniūnijoje – ne. Mat Budzylių seniūnijoje rinkimi turėjo vykti 9 val., bet iš 116 rinkikų tesusirinko tik 32, todėl pralaukta iki 12 valandos ir kai daugiau nebeatėjo – tarybos narys nebuvo renkamas. Rinkimai buvo atidėti sekmadieniui, vasario 25 d.

Tuo tarpu Noškūnų seniūnijoje susirinko 59 asmenys, krivūlėje vienbalsiai išrinktas Mikas Venskutonis, kilęs ir gyvenęs Noškūnų k., ūkininkas, savamokslis.

Beižonių seniūnijoje susirinko 45 žmonės, 38 balsais išrinktas esamasis tarybos narys Kostas Ramanauskas, surinkęs daugiau balsų už Praną Cibulską. K. Ramanauskas buvo kilęs iš Beižonių, 36 m., „rusų laikais“ lankė slaptą lietuvišką mokyklą, tarybos narys buvo nuo 1928 m. Taip pat buvo L. T. S. Beižonių apylinkės pirmininkas.

Anot policijos viršininko, abu išrinktieji – seniūnai, „turi visuomenėje gerą vardą, pasitikėjimą, įtaką į vietos gyventojus ir politiniai bei pilietiniai visiškai patikimi <...> Patyriau, kad juodu taryboje buvo pageidaujami <...> Gautomis žiniomis visur rinkimai praėjo ramiai <...> Ta proga pranešu, kad išrinktuoju iš Semeliškių seniūnijos į tarybos narius seniūnu Alšiausku Jonu, man nugirstais gandais, esą nepatenkinti Trakų apylinkės teismo teisėjas Januška Jonas ir kun. Petraitis Alfonsas. Esamomis žiniomis rinkimo metu vienodai balsų gavo kun. Petraitis ir seniūnas Alšiauskas. Tuomet teisėjas Januška ir kiti pasiūlę perbalsuoti, o ne burtų kelią, kaip numato taisyklės. Viršaičio sutikimu buvo perbalsuota. Perbalsavus persvarą gavo seniūnas Alšiauskas, o daugelio rinkikų buvo norėta, kad balsų daugumą gautų kun. Petraitis ir įeitų į tarybos narius. Be to, tų pačių buvo keliamas klausimas kaip buvę reikėję balsuoti slaptai ar viešai. Kaip žinia, Semeliškių seniūnijoje balsuotojų noru rinkimai praėjo viešu balsavimu. Ar minėti asmens konkrečiai mano tuo reikalu ką daryti, tuo tarpu žinių neturiu.“[556]

Aprašant vasario 24 d. vykusius rinkimus Granapolio seniūnijoje policijos viršininkas mini, kad išrinktas Juozas Aliuškevičius, kilęs iš Vilkokšnių k., lankęs rusų pradžios mokyklą Semeliškėse. Jis buvęs tarybos narys 1929–1934 m., tačiau šiuose rinkimuose „į tarybą įėjo visiškai nepageidaujamas. Jisai yra jau daugel metų perrenkamas Granapolio seniūnijos seniūnu, bet kaip seniūnas yra nepatikimas ir subjektyvus. Esamomis žiniomis, didelis pataikūnas savo seniūnijos gyventojams ir vengiąs duoti reikiamų teisingų žinių apie juos. Būdamas pataikūnu savo gyventojams įgijo jų malonę ir rinkimo metu didžiuma rinkikų balsavo tik už jį, nors ir buvo norė-

[556] LCVA, F. 409, Ap. 1, B. 581, L. 28.

ta išrinkti jau numatytą žmogų, būtent pirmykštį tarybos narį Sedlevičių Aleksą ir tam buvo padėta pastangų, bet tasai Sedlevičius tegavo tik 2 balsu. Išrinktasis Aliuškevičius būdamas tarybos nariu 1929–1934 mt. mt. pasižymėjo įvairiais prieštaravimais ir agitavimais kitų tarybos narių."

Kozelkiškių krivūlėje vienbalsiai išrinktas Juozas Karpičius, kuris buvo 31-o Strėvos būrio šaulys, „yra jau antrą kartą perrinktas Kozelkiškių seniūnijos seniūnu. Į tarybą įėjo viršaičio numatytas. Yra doras žmogus, įtakingas į vietos gyventojus, politiniai ir pilietiniai visiškai patikimas."

Daugirdiškių krivūlėje iš dviejų kandidatų išrinktas Mikas Dulkė, kuris buvo tarybos nariu 1929–1934 m. „Dabar yra išrinktas Daugirdiškių seniūnijos seniūnu. Į tarybą išrinkti viršaičio nebuvo numatytas, nes ir seniūnu yra tik pakenčiamas. Manoma, kad Dulkė Mikas pats padėjo pastangų, kad likti išrinktam tarybon ir pasipiršo rinkikams."[557]

Vasario 25 d. vykusiuose pakartotiniuose Budzylių seniūnijos rinkimuose (kurie buvo atidėti dėl per mažo aktyvumo), išrinktas Jonas Apanavičius, gimęs Mustenių k., gyvenantis Budzylių vienk., priklausęs L. T. S., nuo 1929 m. perrenkamas seniūnu, nuo 1934 m. buvo tarybos nariu. Tarybon buvo viršaičio numatytas, „yra valstybiniai bei tautiniai susipratęs ir visais atžvilgiais patikimas"[558].

Mustenių seniūnijoje pasiūlyti Andrius Sindaravičius, Andrius Černiauskas, Jokūbas Pranckevičius ir Kipras Mažuolis. Išrinktas J. Pranckevičius, kuris gyveno Mustenių k., turėjo 10 ha, buvo baigęs rusų laikų pradžios mokyklą. „Tarybon įėjo tas pats, kuris ir buvo p. viršaičio numatytas iš anksto. Yra žinomas kaip doras žmogus, visais atžvilgiais patikimas ir tautiniai susipratęs. Tarybos nariu jau yra buvęs."

Stančikų seniūnijoje išrinktas Tamošius Bliujus, gavęs 25 balsus. Jis buvo 60 metų, kilęs ir gyvenantis Peliūnų k., savamokslis, paskutinės kadencijos tarybos narys. „Tarybon įėjo p. viršaičio numatytas. Esamomis žiniomis Bliujus Tamošius yra labai rimtas žmogus, gerbiamas visoje apylinkėje. Yra visiškai patikimas ir tautiniai susipratęs."

Policijos viršininko nuomone, „abeji rinkimai praėjo ramiai, be jokių išsišokimų bei nesusipratimų. Agitacija iš jokių gyventojų sluoksnių nepastebėta. Ta proga dar pranešu, kad sekmadienį, šio vasario 25 dieną Semeliškių R. Katal. Parapijos Bažnyčioje pamaldų metu, per pamokslą apie rinkimus

[557] LCVA, F. 409, Ap. 1, B. 581, L. 30.
[558] LCVA, F. 409, Ap. 1, B. 581, L. 31.

ar panašiai nebuvo prisiminta ir apskritai, dvasiškija nieko agituojant nepastebėta. Tuo reikalu buvo padarytas slaptas sekimas.“[559]

Vasario 28 d. Semeliškių nuovados viršininkas praneša ir dieną prieš tai vykusius rinkimus Jagelonių ir Žikaronių seniūnijose.

Jagelonių krivulėje susirinko 34 iš 98 rinkikų. Gavęs 15 balsų išrinktas Adomas Dzedavičius, ūkininkas iš Jagelonių k., buvęs tarybos nariu 1930–1934 m., o nuo 1918 iki 1921 m. tarnavęs girininku. Jau keliolika metų A. Dzedavičius buvo perrenkamas Jagelonių seniūnijos seniūnu. „Tarybon nebuvo numatytas, bet p. viršaitis yra juo patenkintas, nes Dzedavičius Adomas yra žinomas kaip doras žmogus, susipratęs lietuvis, visiškai patikimas, turįs įtakos į savo seniūnijos gyventojus ir labai gerai atlieka seniūno pareigas.“

Žikaronių krivūlėje išrinktas Petras Gruška, kilęs iš Žiežmarių valsčiaus Piktakiemio k., kuris gyveno Semeliškių valsčiaus Lingių k., kur ir ūkininkavo. „Tarybon įėjo p. viršaičio iš anksto numatytas. Yra žinomas kaip doras žmogus, visais atžvilgiais patikimas ir tautiniai susipratęs.“ Abu išrinktieji nepriklausė jokioms organizacijoms. Rinkimai valsčiuje baigti[560].

1940 m. kovo 20 d. susirinko naujai išrinkta Semeliškių valsčiaus taryba. Pirmininkaujant viršaičiui Broniui Stosiūnui ir dalyvaujant 9 iš 9 tarybos narių – Tamošiui Bliujui, Jokūbui Pranckevičiui, Jonui Apanavičiui, Juozui Karpičiui, Adomui Dzedavičiui, Kostui Ramanauskui, Petrui Gruškai, Mikui Venckutoniui ir Mikui Dulkei – buvo renkami Semeliškių valsčiaus atstovai į apskrities tarybą. Viršaitis informavo, kad valsčiuje gyvena 12 234 gyventojai, todėl pagal savivaldybių įstatymą iš Semeliškių valsčiaus reikia išrinkti du atstovus į apskrities tarybą. Kandidatais pasiūlyti T. Bliujus, J. Apanavičius, J. Prackevičius, A. Dzedavičius ir M. Dulkė. Balsų skaičiavimui išrinkti J. Karpičius ir P. Gruška. Slaptu balsavimu 8 balsus gavo T. Bliujus, 6 – J. Apanavičius, 3 – J. Pranckevičius, 2 – M. Dulkė, nei vieno – A. Dzedavičius. Tad išrinkti Tamošius Bliujus (60 m., iš Peliūnų k.) ir Jonas Apanavičius (42 m., iš Budzylių k.)[561].

Onuškio valsčius

1940 m. vasario 15 d. Onuškio valsčiaus viršaitis pasiuntė į apskrities centrą Onuškio valsčiaus rinkimų grafiką. Vasario 22 d. numatyti Alaburdiškių seniūnijos rinkimai Vieštartonių mokykloje 10 val., Dusmenų seniū-

[559] LCVA, F. 409, Ap. 1, B. 581, L. 26.
[560] LCVA, F. 409, Ap. 1, B. 581, L. 27.
[561] LCVA, F. 409, Ap. 1, B. 581, L. 12.

nijos – Dusmenų mokykloje 13 val., Onuškio seniūnijos rinkimai vasario 28 d. šaulių salėje 15 val. ir t. t. Valsčiaus viršaitis numatė ir kandidatus, kurie galėtų laimėti rinkimus: Panošiškių seniūnijoje – Salva Čiupala (buvęs ilgametis seniūnas, ūkininkas). Gruožnykų – Kazys Apačionka (esamasis valsčiaus tarybos narys), Žilinų – Vladas Kareiva (esamas valsčiaus tarybos narys), Kaniūkų – Ignas Adlys (taip pat tarybos narys), Genionių – Peliksas Balkus (tarybos narys), Dusmenų – Juozas Pilius (taip pat tarybos narys) arba seniūnas Jonas Geisčiūnas, Jukniškių – Antanas Zdanavičius (esamas tarybos narys) arba Petras Bubelevičius (buvęs seniūnas), Tolkiškių – mokytojas Jonas Sveikackas (esamas tarybos narys) arba Petras Kairys (seniūno pavaduotojas), Grendavės – mokytojas Aleksas Dragūnas (esamas tarybos narys), Alaburdiškių – Jonas Montvila (esamas tarybos narys) arba seniūnas Juozas Pilius, Onuškio – Vladas Paulauskas (esamas tarybos narys) arba Kazys Šlaičiūnas (ūkininkas)[562].

Alaburdiškių seniūnijoje vasario 22 d. laimėjo Zigmas Siniauskas iš Alaburdiškių (nepriklausantis jokiai politinei grupei), kitas kandidatas buvo Jonas Monvila[563].

Dusmenų seniūnijoje tapačią vasario 22 d. nugalėjo Petras Bubelevičius (46 m., iš Dusmenų, politinėms grupėms nepriklausęs), kiti kandidatai buvo Petras Ladlinskas, Vaclovas Pališauskas ir Vincas Belkevičius[564].

Jukniškių seniūnijoje vasario 23 d. išrinktas Antanas Zdanavičius (47 m., iš Jukniškių, buvęs valsčiaus tarybos narys, priklausęs tautininkams), kiti kandidatai – Robertas Okunevičius, Jonas Radzevičius ir Bronius Gladas[565].

Tolkiškių seniūnijoje vasario 23 d. daugiausia balsų surinko Jonas Sveikackas (36 m. Tolkiškių mokyklos mokytojas, buvęs valsčiaus tarybos narys, tautininkas), kiti kandidatai buvo Mykolas Palubinskas ir Jokūbas Bublys[566].

Panošiškių seniūnijoje vasario 24 d. išrinktas Petras Kasperavičius (43 m., iš Žuklijų k.), surinkęs daugiau balsų nei Kazys Navickas, Motiejus Čėglys ir Antanas Buivydavičius[567].

---

562 LCVA, F. 409, Ap. 1, B. 581, L. 79.
563 LCVA, F. 409, Ap. 1, B. 581, L. 72.
564 LCVA, F. 409, Ap. 1, B. 581, L. 73.
565 LCVA, F. 409, Ap. 1, B. 581, L. 74.
566 LCVA, F. 409, Ap. 1, B. 581, L. 75.
567 LCVA, F. 409, Ap. 1, B. 581, L. 64.

Grendavės seniūnijoje vasario 24 d. vienbalsiai išrinktas Aleksas Dragūnas – 35 m. Gudakiemio mokyklos mokytojas[568].

Gruožnykų seniūnijoje išrinktas Juozas Karsokas – 43 m., iš Taučionių, kiti kandidatai – Kazys Apačionka, Mikas Karsokas, Vladas Narinkevičius[569].

Kaniūkų seniūnijoje vasario 26 d. nugalėjo Ignas Adlys (66 m., iš Damanonių), kitas kandidatas – Jonas Čenkus[570].

Žilinų seniūnijoje vasario 27 d. išrinktas kun. Petras Liutkus, Žilinų klebonas (36 m., iš Žilinų), kiti kandidatai buvo Vladas Kareiva, Antanas Zalieckas, Juozas Kuklys, Mikas Zinkevičius[571].

Genionių seniūnijoje vasario 27 d. daugiau balsų gavo Peliksas Balkus (40 m., iš Genionių), kitas kandidatas buvo Krisius Stadalnykas[572].

Onuškio seniūnijoje kovo 2 d. laimėjo Juozas Taraila (39 m., iš Onuškio), kiti kandidatai – Donatas Staniūnas ir Vladas Paulauskas[573].

Rinkimus Onuškio valsčiaus seniūnijose apibendrino Onuškio nuovados viršininkas. Pavyzdžiui, vasario 22 d. jis rašė apskrities viršininkui: „šiandien įvyko rinkimai sulenkėjusioje Alaburdiškių ir politikuojančioje Dusmenų seniūnijose. Dėl turgaus Onušky į rinkimus vienoj ir kitoje vietose susirinko vos trečdalis rinkikų.

Alaburdiškių seniūnijoje didžiuma balsų išrinktas pageidautinas kandidatas Siniauskas Petras, susipratęs lietuvis, pažangus, tvarkingas, pasiturįs ūkininkas, tautiškų pažiūrų.

Dusmenų seniūnijoje tik vieno balso dauguma išrinktas irgi susipratęs lietuvis, tvarkingas, pasiturįs ūkininkas Bubelevičius Petras, apolitiškas. Dusmenyse buvo stiprus K. V. C. atstovas Radvinskas, turbūt klebono agitacijos dėka gavęs 11 balsų.“[574]

Vasario 23 d. jis rašė: „šiandien rinkimai įvyko stipriai lenkuojančioj Jukniškių ir Tolkiškių seniūnijose. Rinkimuose dalyvavo apie 40 % rinkikų.

Jukniškių seniūnijoje lenkuojantieji darė pastangas savąjį kandidatą Okunevičių Robertą pravesti, tačiau didžiuma balsų buvo išrinktas iki šiam laikui buvęs tarybos narys Zdanavičius, žmogus doras, apolitiškas.

---

568 LCVA, F. 409, Ap. 1, B. 581, L. 65.
569 LCVA, F. 409, Ap. 1, B. 581, L. 66.
570 LCVA, F. 409, Ap. 1, B. 581, L. 67.
571 LCVA, F. 409, Ap. 1, B. 581, L. 68.
572 LCVA, F. 409, Ap. 1, B. 581, L. 69.
573 LCVA, F. 409, Ap. 1, B. 581, L. 70.
574 LCVA, F. 409, Ap. 1, B. 581, L. 76.

Tolkiškių seniūnijoj irgi išrinktas anksčiau buvęs tarybos narys mokytojas Sveikackas. Tad iki šiam laikui rinkimai ėjo pageidauta kryptimi.“[575]

Onuškio valsčiaus viršaitis taip pat reziumavo išrinktų valsčiaus tarybos narių apibūdinimus: Panošiškių seniūnijos atstovas Petras Kasperavičius – politinėms grupėms nepriklauso; Grendavės seniūnijos Aleksas Dragūnas – mokytojas, buvęs tarybos narys, priklausantis tautininkų sąjungai; Gruožnykų seniūnijos Juozas Korsakas – seniūnas, taip pat priklausęs tautininkams; Kaniūkų seniūnijos atstovas Ignas Adlys – buvęs tarybos narys, politinėms grupėms nepriklausęs; Žilinų seniūnijos atstovas kun. Petras Liutkus – Žilinų klebonas; Genionių seniūnijos Peliksas Balkus – buvęs tarybos narys; Onuškio seniūnijos atstovas Juozas Taraila – „ūkininkas, namų savininkas, lietuvis, savanoris. Politinėms grupėms nepriklauso“[576].

Kovo 20 d. susirinko naujoji Onuškio valsčiaus taryba. Pirmininkaujant laikinai viršaičio pareigas ėjusiam Broniui Buivydavičiui, dalyvaujant išrinktiems tarybos nariams Ignui Adliui, Peliksui Balkui, Petrui Bubelevičiui, Aleksui Dragūnui, Juozui Korsakui, Petrui Kasperavičiui, kun. Petrui Liutkui, Jonui Sveikackui, Zigmui Siniauskui, Juozui Tarailai, Antanui Zdanavičiui (11 iš 11) slaptu balsavimu buvo renkamas atstovas į Trakų apskrities tarybą. J. Taraila gavo 7 balsus, kun. P. Liutkus – 11, J. Sveikackas – 5 balsus. Išrinkti kun. P. Liutkus ir J. Taraila[577].

Vievio valsčius

Vievio valsčiuje pagal rinkimų planą dauguma rinkimų numatyti vykdyti mokyklose: Kazokiškių, Vievio, Aleksandriškių mokyklose, Alesnykų seniūnijos – Dauculiškių mokykloje, Kurkiškių – Vievininkų mokykloje. Tuo tarpu Sabališkių seniūnijos rinkimai planuoti rengti pas Romualdą Šumską, Abromiškių – Streipūnų kaime pas Antaną Sedlecką, Rusakalnio – Nabaraučiznos kaime pas Stasį Kacą, Pakalniškių – pas Joną Narkevičių, Panerių – pas Teodorą Mickevičių. Be valsčiaus tarybos narių seniūnijų sueigose planuota irinkti ir Rusakalnio seniūno padėjėją, Aleksandriškių seniūną ir Vievio seniūną su padėjėju[578].

Vievio viršaitis Jonas Markevičius planavo, kad Sabališkių seniūnija į valsčiaus tarybą išrinks Maryną Sajetą iš Lekavičių k., Abromiškių seniūnija – Viktorą Jakelį iš Abromiškių, Alesnykų – Joną Stankevičių iš Žagarinės,

---

575 LCVA, F. 409, Ap. 1, B. 581, L. 77.
576 LCVA, F. 409, Ap. 1, B. 581, L. 63.
577 LCVA, F. 409, Ap. 1, B. 581, L. 62.
578 LCVA, F. 409, Ap. 1, B. 581, L. 125.

Kazokiškių – Antaną Karpavičių iš Kazokiškių, Rusakalnio – Antaną Dluskį iš Strėvininkų, Pakalniškių – Zigmą Sinkevičių iš Lazdynų, Vievio – Antaną Stančiką iš Vievio, Panerių – Martyną Simonaitį arba Andrių Šimonį (abu iš Malavolės), Kurkliškių – Kazį Lasevičių arba Motiejų Pranskevičių iš Pramisluvkos, Aleksandriškių – Adomą Namiką arba Martyną Muką. Rusakalnio seniūno padėjėju planavo rinkti Praną Mikalauską iš Varnėnų, Aleksandriškių – Povilą Muką, Vievio seniūnu – Bolių Cibulską, jo padėjėju – Vincą Andriuškevičių[579].

1940 m. vasario 22 d. Abromiškių seniūnijos sueigoje Mykolas Petrelis (35 m. iš Abromiškių) gavo 59 balsus, kiti kandidatai buvo Stasys Jurkevičius, Aleksas Graželis, Kazys Sabonis, tačiau už juos susirinkusieji nebebalsavo[580].

Tą pačią dieną Sabališkių seniūnijos susirinkime Andrius Vėželis gavo 49 balsus, Romualdas Šumskas – 2 balsus[581].

Vievio policijos nuovados viršininkas A. Vėželį pristatė kaip „lietuviškos orientacijos, tačiau šiaip neramaus būdo, nuolat nepatenkintas esama tvarka. Nors ne visai pageidaujamas, tačiau pakenčiamas." Tuo tarpu apie Abromiškių atstovą J. Petrelį rašė, kad „valsčiaus tarybos nariu jau naujas žmogus, buvęs ligšiolinis seniūnas <...> lietuvis patriotas, Žebertonių šaulių būrio šaulys, visais atžvilgiais valsčiaus tarybos nariu tinka ir pageidaujamas."[582]

Vievio viršaitis abu išrinktuosius apibūdino gana panašiai. Kad Abromiškių seniūnijoje išrinktas Mykolas Petrelis priklauso šaulių sąjungai, yra patikimas asmuo. O Sabališkių seniūnijoje išrinktas ligšiolinis tarybos narys Andrius Vėželis (46 m., iš Kakliniškių), yra „neaiškaus nusistatymo. Tarybos posėdžių metu beveik visada triukšmaudavo ir gyrėsi savo darbais, kad jis visa tvarkąs"[583].

Vasario 23 d. Alesnykų seniūnijos sueigoje atstovo į tarybą rinkimuose išrinktas Jonas Stankevičius (61 m., iš Žagarinės), kuris gavo 13 balsų. Vaclovas Pliopa gavo 12, Adomas Seiliūnas – 1 balsą[584].

Vievio viršaitis apie J. Stankevičių: „Jis iki šiol taip pat buvo tarybos nariu. Per posėdžius elgėsi rimtai. Priklauso tik prie Vievio žemės ūkio koope-

579 LCVA, F. 409, Ap. 1, B. 581, L. 127.
580 LCVA, F. 409, Ap. 1, B. 581, L. 113.
581 LCVA, F. 409, Ap. 1, B. 581, L. 114.
582 LCVA, F. 409, Ap. 1, B. 581, L. 116.
583 LCVA, F. 409, Ap. 1, B. 581, L. 112.
584 LCVA, F. 409, Ap. 1, B. 581, L. 111.

ratyvo, o kitoms organizacijoms ne.“[585] Panašiai J. Stankevičių nusakė ir policijos nuovados viršininkas: „Lietuviškos orientacijos, rimtas ir ramus.“[586]

Vasario 24 d. Rusakalnio seniūnijoje jos atstovu išrinktas Juozas Pliopa, kuris gavo 24 balsus, Antanas Dluskis – 10, Bolius Butkevičius – 3. Seniūno pavaduotoju vienbalsiai išrinktas Zigmas Pinelis (41 m., iš Varnėnų)[587].

Vasario 24 d. Pakalniškių seniūnijoje Jonas Narkevičius surinko 33 balsus, o Jurgis Žebraitis ir Zigmas Sinkevičius savo kandidatūras atsiėmė[588].

Vievio seniūnijos krivūlėje vasario 25 d. dalyvavo 123 iš 184 galinčių dalyvauti rinkimuose. Pirmininkaujant viršaičiui Jonui Markevičiui buvo renkamas ne tik atstovas į valsčiaus tarybą, bet ir seniūnas bei jo pavaduotojas. Atstovu į tarybą pasiūlyti Bolius Cibulskas (43 m., iš Vievio), kuriam teko 68 balsai, Motiejus Kazlauskas gavo 3 balsus, o „kiti kandidatai nesant balsų savo kandidatūrą atsiėmė“ (Antanas Stančikas, Juozas Minkevičius, Vincas Andriuškevičius). Seniūnais pasiūlyti Bolius Cibulskas (84 balsai), Bronius Stakauskas (2), kiti kandidatai kandidatūras atsiėmė. Seniūno pavaduotojais pasiūlyti Vincas Andriuškevičius (37 m.), kuris surinko 41 balsą, Bronius Stakauskas – 12, o Jonas Kanašonka – 29 balsus[589].

Vievio viršaitis apie B. Cibulską: „prie organizacijų nepriklauso, yra patikimas ir mano nuomone būtų galima patvirtinti seniūno pareigoms.“ Vincas Andriuškevičius, išrinktas pavaduotoju, priklausė šaulių ir tautininkų sąjungoms[590].

Vasario 26 d. Panerių seniūnijoje kandidatais į valsčiaus tarybą iškelti Martynas Simonaitis, Stasys Važnevičius ir Andrius Šimonis, kuris ir išrinktas[591].

Tą pačią dieną Kurkliškių seniūnijoje vienbalsiai išrinktas Kazys Lasevičius[592].

Vasario 27 d. Kazokiškių seniūnijoje valsčiaus tarybos nariais pasiūlyti Kazys Gumbis, kuris gavo 8 balsus, Antanas Karpavičius – 12, Bernardas Paulauskas – 22. Tuo tarpu seniūno rinkimuose Juozas Petkevičius surinko 28, Edvardas Gumbis – 2, Bernardas Paulauskas – nei vieno balso[593].

Vasario 27 d. Aleksandriškių senniūnijoje pasiūlytas kandidatu tik Ado-

---

585 LCVA, F. 409, Ap. 1, B. 581, L. 110.
586 LCVA, F. 409, Ap. 1, B. 581, L. 115.
587 LCVA, F. 409, Ap. 1, B. 581, L. 129.
588 LCVA, F. 409, Ap. 1, B. 581, L. 130.
589 LCVA, F. 409, Ap. 1, B. 581, L. 109.
590 LCVA, F. 409, Ap. 1, B. 581, L. 108.
591 LCVA, F. 409, Ap. 1, B. 581, L. 120.
592 LCVA, F. 409, Ap. 1, B. 581, L. 122.
593 LCVA, F. 409, Ap. 1, B. 581, L. 119.

mas Namikas, kuris vienbalsiai ir buvo išrinktas. Seniūnu Povilas Muka irgi išrinktas vienbalsiai, Pavaduotoju vienbalsiai išrinktas Vytautas Kancleris[594].

Vievio policijos nuovados viršininkas išrinktus valsčiaus tarybos narius apibūdino nusakydamas jų amžių, tautinę orientaciją, moralines savybes, tinkamumą pareigoms. Alesnykų seniūnijos atstovas Jonas Stankevičius – 61 m., iš Žagarinės, ligšiolinis tarybos narys, „vartoja lietuvių kalbą, tarybos nariu tinka“. Rusakalnio seniūnijos Juozas Pliopa – 45 m., iš Pipiriškių, Lietuvos kariuomenės savanoris, „namie vartoja lietuvių ir lenkų kalbas, organizacijoms nepriklauso, tarybos nariu pakenčiamas“. Pakalniškių seniūnijos Jonas Narkevičius – esamas seniūnas, 58 m., iš Pakalniškių, „priklauso tautininkų sąjungai, rimtas ir ramus, grynas lietuvis, tarybos nariu tinka“. Vievio seniūnijos Bolius Cibulskas – 40 m., iš Vievio, buvęs seniūno padėjėjas, nuo praėjusio pavasario einantis seniūno pareigas, išrinktas seniūnu ir atstovu į valsčiaus tarybą, „grynas lietuvis, tarybos nariu ir seniūnu tinka“. Seniūno padėjėju išrinktas Vincas Andriuškevičus – 38 m., iš Vievio, mėsos prekybininkas, „šaulys, kiek per daug mėgsta išgerti, tačiau seniūno padėjėju pakenčiamas“. Panerių seniūnijos Andrius Šimonis – 46 m., iš Kergeliškių, „namie vartoja lietuvių ir lenkų kalbas, neigiamų žinių apie jį nėra, tarybos nariu tinka“. Kurkliškių seniūnijos Kazys Lasevičius – 55 m., iš Vievininkų, esamas seniūnas ir iki tol buvęs tarybos nariu, tautininkų sąjungos narys. Aleksandriškių seniūnu išrinktas Povilas Muka – 42 m., iš Aleksandriškių, „ramus, grynas lietuvis, seniūnu pilnai tinka“. Seniūno padėjėju išrinktas Vytautas Kancleris – 34 m., namie kalba lenkiškai, be to, jo brolis buvo įtariamas šnipinėjimu lenkų naudai nuo praėjusių metų suimtas (nežinoma, ar nuteistas), todėl nuovados viršininkas abejojo, ar V. Kancleris tinka seniūno padėjėjo pareigoms. Aleksandriškių atstovu į tarybą išrinktas Adomas Namikas – 50 m. atsargos jaunesnysis leitenantas, buvęs pasienio policijos viršininkas, tuo laiku jau pensininkas, ūkininkavo, „ramus, tik kiek per daug mėgsta išgerti, tarybos nariu tinka“. Kazokiškių seniūnijoje išrinktas Bernardas Paulauskas – ligtolinis valsčiaus tarybos narys, 41 m., iš Barsūniškių, „grynas lietuvis, bet labai nekultūringas, grubijonas, užsispyręs, dažniausia taryboje opozicionierius, tarybos nariu pakenčiamas“. Kazokiškių seniūnu išrinktas Juozas Petkevičius – 29 m. iš Barsūniškių, ramus, vartoja lietuvių kalbą, seniūnu pilnai tinka, tik policijos nuovados viršininko nuomone turėjo vieną minusą, kad „su viena mergaite bylinėjasi dėl alimentų“. Apiben-

[594] LCVA, F. 409, Ap. 1, B. 581, L. 121.

drindamas visus rinkimus policijos viršininkas reziumavo: „Visi susirinkimai praėjo ramiai be jokių incidentų ir jokių skundų nenumatoma.“[595]

Vasario 29 d. išrinktuosius apibūdino ir Vievio viršaitis. Anot jo Panerių seniūnijos atstovas Andrius Šimonis – patikimas lietuvis, Kurkliškių seniūnijos Kazys Lasevičius – taip pat patikimas, Aleksandriškių seniūnijos Adomas Namikas iš Nuotakų – irgi patikimas. P. Muka (taip pat iš Nuotakų viensėdžio) – patikimas. V. Kancleris vertėsi kailių išdirbimu, o jo brolis, gyvenęs kartu, 1939 m. suimtas už priešvalstybinę veiklą. Kazokiškių seniūnijos atstovas Bernardas Paulauskas – ligtolinis tarybos narys, „posėdyje daug kalba, kartais ne visai tvarkingai“. Kazokiškių seniūnu išrinktas Juozas Petkevičius – ūkininkas ir kalvis, „žmonėse turi pasitikėjimą“[596].

Viršaitis apibūdino ir Rusakalnio seniūnijoje išrinktą Juozą Pliopą – 44 m., iš Pipiriškių, kad jis buvo Lietuvos kariuomenės savanoris, buvęs šaulys, bet prieš kelis metus atleistas iš šaulių sąjungos, įsiskolinęs ir blogai mokantis mokesčius, bet šiaip „pakenčiamas asmuo“. Tuo tarpu Rusakalio seniūno padėjėju išrinktas Zigmas Pinelis – 41 m., naujakurys, priklausantis šauliams, patikimas. Pakalniškių seniūnijos atstovu išrinktas seniūnas Jonas Narkevičius, 55 m., iš Pakalniškių, priklausantis tautininkams, patikimas[597].

Kovo 3 d. apskrities viršininkui buvo pateiktas pareiškimas nuo E. Gumbio, V. Gumbio ir A. Žilinsko – dėl Kazokiškių seniūno rinkimų vasario 26 d. Pastarieji teigė, kad dalyvavo nepilnas trečdalis rinkėjų, o išrinktas seniūnu J. Petkevičius prieš rinkimus davė Jokūbui Rukštai 100 Lt, kuris kiekvienam rinkikui rodė pinigus ir sakė: „jeigu išrinksit seniūnu Juozą Petkevičių tai 100 litų pragers šitie, kurie už jį balsuos“, o po rinkimų buvo vaišės minėto Rukšto namuose, kur dalyvavo ir Vievio viršaitis. Be to, anot pareiškėjų, J. Petkevičius neturėjo jokio turto ir nemokėjo mokesčių (viršaitis tai paneigė, nes J. Petkevičius pagal dokumentus buvo žemės bendrasavininkas)[598].

Vievio viršaitis paaiškino apskrities viršininkui E. Gumbio skundo aplinkybes. Skundą pateikęs Edvardas Gumbis laikinai ėjo Kazokiškių seniūno pareigas, o 1937 m. buvo išrinktas seniūno padėjėju – „ir dabar norėjo būti išrinktas seniūnu ir kt. jam artimi, būtent: švogeris V. Gumbis ir giminaitis A. Žilinskas“. Dalyvavo seniūnijos krivūlėje 46 iš 126 galinčių balsuoti, taigi, ji buvo teisėta. Išrinktas seniūnu Juozas Petkevičius iš Barsūniškių kaimo gavo daugiausiai balsų ir išrinktas teisėtai. Kiti skunde nurodomi dalykai,

---

595 LCVA, F. 409, Ap. 1, B. 581, L. 117.
596 LCVA, F. 409, Ap. 1, B. 581, L. 118.
597 LCVA, F. 409, Ap. 1, B. 581, L. 128.
598 LCVA, F. 409, Ap. 1, B. 581, L. 107.

anot viršaičio, buvo pramanyti, nes jokios agitacijos nebuvo pastebėta, rinkimai praėjo ramiai ir tvarkingai. Neteko girdėti, kad buvo agituojama. „Be to, turiu pastebėti, kad skundėjas, dabar einąs seniūno pareigas, visai seniūnu būti netinka. Jis ėjo vos kelias dienas seniūno pareigas ir jau pradėjo daryti su raštais visokias kombinacijas, žymėdamas netikrą raštų įteikimo laiką, dėl ko net buvo vedamas su Trakų Apylinkės Teismu susirašinėjimas. Kas link dėl jo tariamo per mažo skaičiaus, tai kaip dabar aiškėja, jis pranešė tik savo šalininkams, o kiti sužinojo per pradžios mokyklą lankančius vaikus.“[599]

Kovo 15 d. apskrities viršininkas Edvardui Gumbiui iš Vievio valsčiaus Kazokiškių bažnytkaimio pranešė, kad jo skundas dėl seniūno rinkimų atmestas[600].

Deja, Vievio valsčiaus tarybos susirinkimo, kurioje buvo renkamas valsčiaus atstovas į apskrities tarybą, protokolas nerastas. Tėra žinoma, kad Vievio valsčių Trakų apskrities taryboje atstovavo viršaitis Jonas Markevičius ir ūkininkas Andrius Vėželis – 46 m., valdęs 10 ha ūkį, baigęs pradžios mokslą, taryboje buvo naujokas[601]. Taigi, „maištingasis“ Sabališkių seniūnijos atstovas iš Kakliniškių kaimo tapo ir Vievio valsčiaus atstovu Trakų apskrities taryboje.

Žaslių valsčius

1940 m. vasario 15 d. Žaslių valsčiaus viršaitis Jonas Lukoševičius siunčia į apskritį patvirtinti rinkimų vietą ir laiką, pvz., kad Skėrių seniūnijos rinkimai vyks kovo 6 d. Mikalaučiznos kaime pas Juozą Radkevičių ir t. t.[602] Realiai grafikas keitėsi ir, pavyzdžiui, Skėrių seniūnijos rinkimai vyko vasario 29 d. Eiriogalos mokykloje. Pagal grafiką rinkimai į Žaslių valsčiaus tarybą seniūnijose numatyti nuo vasario 22 d. iki kovo 1 d.[603] Kadangi dažniausiai rinkimai vykdavo mokyklose – valsčiaus viršaitis vasario 15 d. prašė apskrities viršininką tarpininkauti, kad galėtų rinkimus daryti pradžios mokyklose, nesutrukdydami mokymo darbo, nes numatyta rinktis 13 ir 14 val.[604]

Vasario 22 d. Rečionių seniūnijos krivūlėje Kurniškių mokykloje mokytojas Julius Perednė gavo 16 balsų, kiti – mažiau (Jonas Neverbickas iš

599 LCVA, F. 409, Ap. 1, B. 581, L. 106.
600 LCVA, F. 409, Ap. 1, B. 581, L. 105.
601 LCVA, F. 409, Ap. 1, B. 581, L. 41.
602 LCVA, F. 409, Ap. 1, B. 581, L. 175.
603 LCVA, F. 409, Ap. 1, B. 581, L. 174.
604 LCVA, F. 409, Ap. 1, B. 581, L. 173.

Rečionių, Vaclovas Zujus iš Gerų Vakarų, Daminas Urbonas iš Kurniškių, Jonas Matulaitis iš Kurniškių)[605].

Vasario 22 d. Talpūnų seniūnijos krivūlėje Žaslių geležinkelio stotyje daugiausiai balsų gavo Jonas Krilavičius (g. 1903 m., iš Vaidžionių). Kiti kandidatai buvo Jonas Pupaleigis iš Neveliškių, Stasys Bandzevičius iš Talpūnų, Bolius Rakauskas iš Barčių, Bernasius Kazlauskas iš Talpūnų[606]. Valsčiaus viršaitis išrinktąjį J. Krilavičių apibūdino kaip seniūno padėjėją, visuomenės tarpe turintį pasitikėjimą ir gerą vardą.

Vasario 24 d. Pustakiemio seniūnijos krivūlėje Tadaravos kaime pas Motiejų Valiuką buvo išrinktas Bronius Levickas (g. 1900 m., iš Civiškių), kuris gavo 40 balsų, o Matas Sližys iš Koncepto – 8[607]. Viršaitis B. Levicką apibūdino kaip priklausantį tik šaulių organizacijai, bet politinėms organizacijoms nepriklausantį. Be to, jis buvo smulkaus kredito ir žemės ūkio draugijos kasininkas, yra buvęs tos seniūnijos valsčiaus tarybos nariu[608].

Vasario 23 d. Naravų seniūnijos krivūlėje Padvarių mokykloje vienbalsiai išrinktas Jonas Čiulada (g. 1879 m., iš Naravų)[609]. Žaslių viršaitis J. Čiuladą apibūdino kaip buvusį Žaslių viršaičiu, o paskutiniu laiku – valsčiaus tarybos narys. Yra tautininkas, turi visuomenės pasitikėjimą[610].

Vasario 26 d. Korsakų seniūnijos krivūlėje Korsakų mokykloje daugiausiai balsų (16) surinko Jonas Pulauskas iš Korsakų. Kiti kandidatai buvo Kazys Stabinskas iš Gansonių, Kazys Butkevičius iš Žibavičių, Adolfas Suslavičius iš Korsakų[611]. Viršaitis apie J. Pulauską rašė, kad jis gimęs 1902 m., organizacijoms nepriklauso, turi pasitikėjimą gyventojų tarpe, lenkuojantis, bet tautiškumui palankus[612].

Vasario 26 d. Dainavos seniūnijos krivūlėje Bernardinkos viensėdyje pas Vincą Levicką išrinktas jis pats, gavęs 48 balsus. Kiti kandidatai – Antanas Šiškauskas iš Dainavos ir Jonas Kanevičius iš Kaugonių[613]. Viršaitis apie V. Levicką rašė, kad šis priklauso tautininkams ir šauliams, yra žemės ūkio draugijos vedėjas ir iki tol buvo valsčiaus tarybos narys[614].

Vasario 27 d. Žaslių II seniūnijos krivūlėje Žaslių pradžios mokykloje

---

605 LCVA, F. 409, Ap. 1, B. 581, L. 146.
606 LCVA, F. 409, Ap. 1, B. 581, L. 147.
607 LCVA, F. 409, Ap. 1, B. 581, L. 150.
608 LCVA, F. 409, Ap. 1, B. 581, L. 149.
609 LCVA, F. 409, Ap. 1, B. 581, L. 152.
610 LCVA, F. 409, Ap. 1, B. 581, L. 151.
611 LCVA, F. 409, Ap. 1, B. 581, L. 154.
612 LCVA, F. 409, Ap. 1, B. 581, L. 153.
613 LCVA, F. 409, Ap. 1, B. 581, L. 156.
614 LCVA, F. 409, Ap. 1, B. 581, L. 155.

Nr. 2 su 38 balsais susirinkusieji išrinko Leibą Magidą (g. 1873 m., iš Žaslių). Kitas kandidatas buvo Morduchas Šmidtas[615]. Valsčiaus viršaitis rašė, kad L. Magidas buvo ir ligtolinis valsčiaus tarybos narys[616].

Vasario 27 d. Žaslių I seniūnijos krivūlėje Žaslių mokykloje Nr. 1 su 40 balsų buvo išrinktas Jonas Šimkūnas (g. 1896 m., iš Žaslių). Kitas kandidatas buvo Bolius Raudeliūnas[617]. Viršaitis pažymėjo, kad J. Šimkūnas buvo ligtolinis valsčiaus tarybos narys, taip pat apskrities tarybos narys, priklausantis tautininkų ir šaulių sąjungoms[618].

Vasario 28 d. Ilgakiemio seniūnijos krivūlėje Ilgakiemio mokykloje Aleksas Švenčionis iš Ilgakiemio gavo 31 balsą, Mykolas Steikūnas iš Kasčiukiškių – 6, o Augustas Vinickas – 4 balsus[619]. Viršaitis apie išrinktąjį A. Švenčionį pažymėjo, kad jis yra ligtolinis valsčiaus tarybos narys, priklausantis tautininkų ir šaulių sąjungoms[620].

Vasario 28 d. Stabintiškių seniūnijos krivūlėje Papartėlių mokykloje Jonas Frankonis iš Totoriškių gavo 30 balsų, Benadas Verbickas iš Prozariškių ir Zigmas Matačiūnas iš Totoriškių – po 13 balsų, o Jonas Čėsna iš Stabintiškių – 3 balsus[621]. Viršaitis pažymėjo, kad J. Frankonis – Stabintiškių seniūnas, priklausantis tautininkų ir šaulių sąjungoms[622]. Žaslių policijos nuovados viršininkas J. Frankonį (g. 1894 m., iš Totoriškių k. kur ir gyveno), apibūdino pozityviai, be to, jis priklausė tautininkų sąjungos Žaslių skyriui ir Žaslių šaulių būriui. Ilgakiemio atstovas A. Švenčionis buvo gimęs 1904 m. Ilgakiemio k, kur ir gyveno, priklausė Ilgakiemio šaulių būriui ir tautininkų sąjungos Žaslių skyriui[623].

Vasario 29 d. Skėrių seniūnijos krivūlėje Eiriogalos mokykloje Petras Petkevičius (g. 1906 m., iš Eiriogalos) gavo 34 balsus, Juozas Radkevičius iš Mazaliaučiznos – 2 balsus[624]. Viršaitis pastebėjo, kad P. Petkevičius yra šaulių sąjungos narys, lojalus[625].

Vasario 29 d. Lėlių seniūnijos krivūlėje Gečionių mokykloje Pranas Lu-

615 LCVA, F. 409, Ap. 1, B. 581, L. 158.
616 LCVA, F. 409, Ap. 1, B. 581, L. 157.
617 LCVA, F. 409, Ap. 1, B. 581, L. 160.
618 LCVA, F. 409, Ap. 1, B. 581, L. 159.
619 LCVA, F. 409, Ap. 1, B. 581, L. 162.
620 LCVA, F. 409, Ap. 1, B. 581, L. 161.
621 LCVA, F. 409, Ap. 1, B. 581, L. 168.
622 LCVA, F. 409, Ap. 1, B. 581, L. 167.
623 LCVA, F. 409, Ap. 1, B. 581, L. 169.
624 LCVA, F. 409, Ap. 1, B. 581, L. 171.
625 LCVA, F. 409, Ap. 1, B. 581, L. 170.

koševičius iš Bertešiūnų gavo 40 balsų, Vincas Verbickas iš Valkakiemio – 6, Ipolitas Razbickas iš Slajų – 2 balsus[626].

Kovo 1 d. Jačiūnų seniūnijos krivūlėje Antanaičių mokykloje Vincas Kuzinevičius iš Panacės gavo 27 balsus, Pranas Dzimidavičius iš Jačiūnų – 14, Ignas Gresius iš Klusų – 4, Kazys Miknevičius iš Geloniškių – 1 balsą[627]. Viršaitis pažymėjo, kad V. Kuzinevičius – ligtolinis valsčiaus tarybos narys, politinėms organizacijoms nepriklauso[628].

Kovo 1 d. Gegužinės seniūnijos krivūlėje Gegužinės mokykloje Jonas Lelis iš Gegužinės gavo 25 balsus, Stasys Vaškevičius iš Bučionių – 20, Vincas Žurauskas iš Kasparų – 8, o Vincas Paulauskas iš Bučionių – nei vieno[629]. Viršaitis apie J. Lelį pažymėjo, kad jis yra malūnininkas, priklauso tautininkų ir šaulių sąjungoms[630].

Kovo 3 d. vyko rinkimai Paparčių seniūnijoje (nes ankstesni neįvyko dėl nesusirinkusio rinkikų skaičiaus). Atstovu į Žaslių valsčiaus tarybą išrinktas Jokūbas Dziedulionis, g. 1896 m., Paparčiuose, kur ir gyveno, priklausė tautininkų sąjungos Paparčių apylinkei[631]. Paparčių mokykloje vykusiuose rinkimuose Jokūbas Dziedulionis gavo 58, Vincas Žičius – 10, Motiejus Čiulada – 4 balsus. J. Dziedulionis buvo ir ligšiolinis valsčiaus tarybos narys[632].

Kovo 1 d. Žaslių policijos nuovados viršininkas apibūdino išrinktuosius seniūnijų atstovus. Lėlių seniūnijoje Žaslių valsčiaus tarybos nariu išrinktas Pranas Lukoševičius (g. 1893 m., Bertašiūnų k.), „priešvalstybiniame veikime bei blogame nepastebėtas, veda padorų gyvenimą. Vedęs, šeimoje 7 asmenys. Prie jokių organizacijų nei politinių partijų nepriklauso. Kaipo pilietis Lietuvos valstybei lojalus.“ Skėrių seniūnijos atstovas Petras Petkevičius (g. 1906 m., Eiriogalos k., kur ir gyveno), priklausė Žaslių šaulių būriui. Apie jį neigiamų žinių nuovada neturėjo[633]. Korsakų seniūnijos išrinktas Jonas Pulauskas (g. 1902 m., Korsakų k. kur ir gyveno), anot policijos nuovados, priešvalstybiniame veikime irgi nepastebėtas, vedė padorų gyvenimą, buvo lojalus. Dainavos seniūnijoje išrinktas Vincas Levickas (g. 1900 m. Civiškių k.), tarnavo Žaslių žemės ūkio kooperatyve, buvo jo vedėjas, priklausė Žaslių šaulių būriui, tautininkų sąjungos Žaslių skyriui[634]. Žaslių I seniūni-

626 LCVA, F. 409, Ap. 1, B. 581, L. 140.
627 LCVA, F. 409, Ap. 1, B. 581, L. 164.
628 LCVA, F. 409, Ap. 1, B. 581, L. 163.
629 LCVA, F. 409, Ap. 1, B. 581, L. 166.
630 LCVA, F. 409, Ap. 1, B. 581, L. 165.
631 LCVA, F. 409, Ap. 1, B. 581, L. 172.
632 LCVA, F. 409, Ap. 1, B. 581, L. 59.
633 LCVA, F. 409, Ap. 1, B. 581, L. 135.
634 LCVA, F. 409, Ap. 1, B. 581, L. 136.

jos rinkikų išrinktas Jonas Šimkūnas (g. 1896 m., Žaslių valsčiuje), turėjo 30 ha Žaslių vienkiemyje, „kur pats ją valdo bei iš jos pasiturinčiai pragyvena“. Anot policijos nuovados, jis buvo nebaustas, vedė padorių gyvenimą, priklausė Žaslių šauliams ir tautininkų skyriui. Žaslių II seniūnijos rinktas Leiba Magidas (g. 1863 m., Žasliuose, kur ir gyveno) nepriklausė jokioms organizacijoms, buvo lojalus[635]. Pustakiemio seniūnijoje išrinktas Bronius Levickas (g. 1900 m. Civiškių k., kur ir gyveno), buvo Žaslių smulkaus kredito draugijos kasininkas, Žaslių būrio šaulys[636]. Gegužinės seniūnijos atstovas Jonas Lėlis buvo gimęs 1896 m. Ukmergės valsčiuje, dabar gyveno Gegužinėje, kur atsikėlė prieš 7 metus, turėjo vandens malūną, vertą 15 000 Lt, iš kurio ir pragyveno. Priklausė tautininkų sąjungos Gegužinės apylinkei, Gegužinės šaulių būriui. Jočiūnų seniūnijos išrinktas Vincas Kuzinevičius (g. 1885 m. Kaišiadorių valsčiaus Krušonių k., gyveno Panacų k.), neigiamų žinių apie nebuvo, tačiau pažymėtas jo mažas raštingumas[637]. Talpūnų seniūnijoje išrinktas Jonas Krilavičius (g. 1903 m., Vaidžionių k.) organizacijoms nepriklausė, buvo patikimas, lojalus. Rečionių seniūnijos išrinktas Julius Perednė (g. 1899 m. Kapciškių k.) buvo Kurniškių mokyklos vedėjas[638]. Naravų seniūnijoje išrinktas Jonas Čiulada (g. 1879 m. Naravų k. kur ir gyveno) priklausė tautininkų sąjungos Paparčių skyriui, „nuo pat pradžių Lietuvos yra tarybos nariu“[639].

Kovo 20 d. naujosios Žaslių valsčiaus tarybos posėdyje, dalyvaujant 15 iš 15 tarybos narių (Jonui Šimkūnui, Vincui Levickui, Leibai Magidui, Broniui Levickui, Jonui Čiuladai, Jokūbui Dziedulioniui, Jonui Krilavičiui, Juliui Perednei, Aleksui Švenčioniui, Jonui Pulauskui, Jonui Leliui, Jonui Frankoniui, Vincui Kuzinevičiui, Pranui Lukoševičiui, Petrui Petkevičiui) pirmininkavo viršaitis Jonas Lukoševičius. Susirinkusieji rinko du valsčiaus atstovus į apskrities tarybą. Slaptai balsuojant V. Levickas gavo 10 balsų, J. Perednė – 9, J. Šimkūnas – 6, J. Čiulada – 2. Išrinkti Levickas ir Perednė.

Po to buvo renkamas narys į kaimo statybos komisiją. Atvirai balsuojant išrinktas J. Šimkūnas, kandidatu tapo A. Švenčionis.

Trijų narių rinkimuose į valsčiaus savivaldybės turto komisiją atvirai balsuojant išrinkti abu Levickai ir J. Šimkūnas.

Naujoji taryba svarstė ir H. Seliavos prašymą sušelpti jo šeimą. Viršaičiui pavesta surinkti žinias apie jo materialinę padėtį. Svarstant M. Kveragienės

635 LCVA, F. 409, Ap. 1, B. 581, L. 137.
636 LCVA, F. 409, Ap. 1, B. 581, L. 138.
637 LCVA, F. 409, Ap. 1, B. 581, L. 141.
638 LCVA, F. 409, Ap. 1, B. 581, L. 142.
639 LCVA, F. 409, Ap. 1, B. 581, L. 143.

prašymą apmokėti jos dukros gydymą, kadangi ji dukrą į ligoninę paguldė be savivaldybės žinios – prašymas atmestas. Svarstytas ir M. Golubicko iš Rusių prašymas sušelpti jo šeimą. Nutarta nuo balandžio 1 d. iki rugpjūčio 1 d. mokėti po 10 Lt. Valsčiaus raštininkui Jonui Mockevičiui ir sargui Leonui Čiurinskui nutarta mokėti vaikų priedus.

Svarstytas ir aikštės sutvarkymas prie naujojo valsčiaus savivaldybės namo Vytauto gatvės pradžioje. Nutarta nulyginti aikštę, o žemių nuvežimą uždėti kaip natūrinę prievolę gyventojams[640].

Kovo 21 d. Žaslių nuovados viršininkas parengė informaciją apie Žaslių valsčiaus taryboje išrinktą į apskrities tarybą Julių Perednę. Kad jis gimęs 1899 m., apie jį neigiamų žinių nebuvo, buvo Kurniškių mokyklos vedėjas, turėjo 27 ha ūkį, iš kurio su savo šeima ir pragyveno. Priklausė šaulių sąjungai (Tarpumiškio būriui), tautininkų sąjungai, mokytojų sąjungai, buvo JŪR būrelio vadovas prie Kurniškių mokyklos „ir bendrai pasižymi visuomeniniame veikime“[641].

Apie išrinktą į apskrities tarybą Bronių Levicką pažymėjo, kad jis gimęs 1900 m. Civiškių k. baigęs 3 gimnazijos klases Rusijoje, priklausė šaulių sąjungai (Žaslių būriui), buvo Žaslių smulkaus kredito draugijos ir Žaslių žemės ūkio kooperatyvo kasininkas[642]. Viršaitis rašė, kad ir Levickas priklausė tautininkų ir šaulių sąjungoms[643].

Žiežmarių valsčius

Pagal patvirtintą Žiežmarių valsčiaus rinkimų planą rinkimai buvo numatyti dažniausiai to paties kaimo mokykloje, tik Šilėnų seniūnijos sueiga – Kertauninkų mokykloje, Kairiškių seniūnijos – Padūmės mokykloje, Liutonių seniūnijos sueiga – Liutonių malūne pas Joną Šeflerį, Žiežmarių abiejų seniūnijų sueigos – valsčiaus savivaldybėje, Antakalnio seniūnijos – pas Joną Grigaliūną, Balceriškių seniūnijos – Dauginavos kaime pas Joną Černiauską, Medinių Strėvininkų seniūnijos – pas Joną Slaniną[644].

Viršaitis patvirtino ir numatytų kandidatų sąrašą:

Žiežmarių I seniūnijoje į valsčiaus tarybą numatyta siūlyti Vincą Anskaitį – 46 m. agronomą iš Žiežmarių arba Bronių Navasaitį – 40 m. mokytoją iš Žiežmarių;

---

640 LCVA, F. 409, Ap. 1, B. 581, L. 134.
641 LCVA, F. 409, Ap. 1, B. 581, L. 131.
642 LCVA, F. 409, Ap. 1, B. 581, L. 132.
643 LCVA, F. 409, Ap. 1, B. 581, L. 133.
644 LCVA, F. 409, Ap. 1, B. 581, L. 99.

Žiežmarių II seniūnijoje numatyti kandidatai – Bolius Krasauskas (45 m. agronomas iš Žiežmarių) ir Hirša Rubinavičius (46 m. skerdyklos savininkas, buvęs tarybos narys) ;

Šilėnų seniūnijos – Andrius Kapačiūnas (60 m. ūkininkas iš Kertauninkų) ir Petras Sabaliauskas (50 m. ūkininkas iš Šilėnų);

Antakalnių seniūnijos – Jonas Grigaliūnas (48 m. ūkininkas iš Antakalnio, buvęs tarybos narys) ir Vincas Aibavičius (50 m. ūkininkas iš Kaspariškių);

Medinių Strėvininkų – Jonas Slanina (35 m. ūkininkas iš Medinių Strėvininkų, buvęs tarybos narys) ir Mykolas Pirštelis (32 m. mokytojas iš Avinėlių);

Kairiškių seniūnijos – Aleksandras Šalkauskas (45 m. ūkininkas iš Juknonių) ir Zigmas Maselskas (50 m. ūkininkas iš Kairiškių);

Dainių seniūnijos – Stasys Martinaitis (55 m. ūkininkas iš Pakertų dvaro, buvęs tarybos narys) ir Jonas Lisauskas (50 m. ūkininkas iš Pakerciškių);

Klėriškių seniūnijos – Stasys Kaminskas (38 m. seniūnas iš Klėriškių) ir Juozas Zaikauskas (60 m. ūkininkas iš Klėriškių, buvęs tarybos narys);

Balceriškių seniūnijos – Juozas Petrelis (42 m. ūkininkas iš Burbiškių, buvęs tarybos narys) ir Juozas Černiauskas (32 m. seniūnas iš Dauginavos);

Mūro Strėvininkų – Pranas Širvinskas (55 m. ūkininkas iš Turloviškių) ir Jonas Naudžiūnas (45 m. ūkininkas iš Mūro Strėvininkų, buvęs tarybos narys);

Liutonių seniūnijos – Andrius Bublys (31 m. mokytojas iš Kudonių) ir Jurgis Buikauskas (60 m. ūkininkas iš Strošiūnų I k.);

Kietaviškių seniūnijos – Mykolas Lapinskas (40 m. ūkininkas iš Kietaviškių, buvęs tarybos narys) ir Juozas Cibulskas (55 m. ūkininkas iš Kareivonių);

Mijaugonių seniūnijos – Ignas Janavičius (50 m. ūkininkas iš Gojaus) ir Juozas Pliskauskas (55 m. ūkininkas iš Lubakos, buvęs tarybos narys).

Pastaboje viršaitis nurodo, kad visi aukščiau numatyti kandidatai esamai vyriausybei yra lojalūs. Devyni iš jų buvę tarybos nariai[645].

1940 m. vasario 22 d. Liutonių seniūnijoje vykstant rinkimams Bernardas Barysas (iš Strošiūnų) gavo 57 balsus, Antanas Bendinskas – 10, Zigmas Mikalajūnas – 20 balsų[646].

Vasario 22 d. Kietaviškių seniūnijos sueigoje Mykolas Lapinskas – ne-

[645] LCVA, F. 409, Ap. 1, B. 581, L. 101.
[646] LCVA, F. 409, Ap. 1, B. 581, L. 81.

gavo nei vieno, Juozas Cibulskas – 1, Aleksas Binkulis (40 m. iš Kareivonių) – 54, Ignas Gudelis – nei vieno, Vincas Cibulskas – 1 balsą[647].

Vasario 22 d. Mijaugonių seniūnijos sueigoje pusiau slaptu balsavimu Juozas Pliskauskas gavo 5 balsus, Martynas Matkevičius – 10, Andrius Zigutis (40 m. iš Mijaugonių) – 40, Rapolas Labačiauskas – 2, Juozas Ivankevičius – 6 balsus[648].

Vasario 23 d. Žiežmarių I seniūnijos sueigoje pusiau slaptu balsavimu Antanas Gintneris gavo 7 balsus, Zigmas Strašunskas – 16, Ignas Mičiulis (43 m. iš Žiežmarių, ūkininkas) – 61, Vincas Šalkauskas – 1, Vaclovas Misikonis – 15 balsų[649].

Vasario 23 d. Šilėnų seniūnijos sueigoje Vincas Šimonis (51 m. iš Kertauninkų) gavo 26 balsus, Vincas Sodonis – 10 balsų[650].

Vasario 23 d. Antakalnio seniūnijos sueigoje Jonas Grigaliūnas gavo 9, Vincas Aibavičius – 12, Motiejus Balnys (31 m. iš Antakalnio) – 21, Daminas Kuzinevičius – 10 balsų[651].

Vasario 24 d. Žiežmarių II seniūnijos sueigoje Vincas Anskaitis gavo 1 balsą, Bolius Krasauskas – 6, Alfonsas Šimkevičius – 10, Benjaminas Kučkinas (60 m. žydas iš Žiežmarių) – 40, Povilas Ramanauskas – 20 balsų[652].

Vasario 24 d. Kairiškių seniūnijos sueigoje Jonas Razulevičius (41 m. iš Juknonių, nuo 1930 m. Kairiškių seniūnas) gavo 25 balsus, Kazys Stelmokas – 20, Zigmas Rakauskas – 14 balsų[653].

Vasario 24 d. Medinių Strėvininkų seniūnijos sueiga vienbalsiai išrinko į valsčiaus tarybą Joną Slaniną (42 m. iš Medinių Strėvininkų), kuris valsčiaus tarybos nariu buvo nuo 1929 m., o seniūnijos seniūnu buvo nuo 1928 m.[654]

Vasario 25 d. Balceriškių seniūnijos sueigoje pusiau slaptu balsavimu Juozas Petrelis (45 m. iš Burbiškių) gavo 25 balsus, Juozas Černiauskas – 17, o Jonas Česonis – 8 balsus. J. Petrelis valsčiaus tarybos nariu buvo nuo 1934 m.[655]

Vasario 25 d. Mūro Strėvininkų seniūnijos sueigoje Jonas Naudžiūnas gavo 10 balsų, Kazys Malašauskas – 38, Vincas Blažys – 5, Jonas Naudžiūnas – 18, mokytojas Zigmas Galinskas – 1, Pranas Arlauskas – 17 balsų.

---

647 LCVA, F. 409, Ap. 1, B. 581, L. 82.
648 LCVA, F. 409, Ap. 1, B. 581, L. 83.
649 LCVA, F. 409, Ap. 1, B. 581, L. 84.
650 LCVA, F. 409, Ap. 1, B. 581, L. 85.
651 LCVA, F. 409, Ap. 1, B. 581, L. 86.
652 LCVA, F. 409, Ap. 1, B. 581, L. 88.
653 LCVA, F. 409, Ap. 1, B. 581, L. 89.
654 LCVA, F. 409, Ap. 1, B. 581, L. 90.
655 LCVA, F. 409, Ap. 1, B. 581, L. 92.

Išrinktas K. Malašauskas (50 m. iš Graužų). Rinkimuose dalyvavo 83 iš 131 rinkikų, balsavo pusiau slaptu balsavimu, sueigoje pirmininkavo viršaitis I. Jacinavičius, rinkimų protokole pasirašė ir Mūro Strėvininkų seniūnas bei susirinkimo įgalioti Petras Zubkovas, Jonas Naudžiūnas ir Jonas Šusteris[656].

Vasario 26 d. Klėriškių seniūnijos sueigoje Viktoras Siniauskas gavo 13 balsų, Juozas Juodonis – 1, Kastantas Juodonis – 14, Stasys Kaminskas – 8, Kazys Juodis – 8 balsus. K. Juodonis – 40 m. iš Varkalių[657].

Vasario 26 d. Dainių seniūnijos sueiga vienbalsiai išrinko buvusį tarybos narį Stasį Martinaitį – 58 m. iš Pakertų dvaro (turėjo 43 ha ūkį)[658].

1940 m. vasario 28 d. Trakų apskrities viršininkas apibendrino apskrities valsčiuose vykusius rinkimus ir palygino juos su vykusiais 1934 m.:

Aukštadvario valsčiuje dalyvavo rinkimuose Aukštadvario seniūnijoje 1934 m. – 48 proc., o 1940 m. – 45 proc.; Alešiškių seniūnijoje 1934 m. – 39 proc., o 1940 m. – 50 proc.; Intuponių seniūnijoje 1934 m. – 55 proc., o 1940 m. – 46 proc.; Kaliūkščių seniūnijoje 1934 m. – 47 proc., o 1940 m. – net 70 procentų. Valsčiuje išrinkti 4 buvę tarybos nariai ir 5 nauji, tarp išrinktųjų į tarybą – 5 seniūnai, beveik visi ūkininkai, 1 inžinierius-ūkininkas.

Kaišiadorių valsčiuje Kaišiadorių I seniūnijoje iš 118 rinkikų dalyvavo 57 (1934 m. buvo 51 proc., 1940 m. – 48 proc.), išrinktas naujas atstovas, tarnautojas;

Kaišiadorių II seniūnijoje iš 96 rinkikų dalyvavo 47 (1934 m. – 76 proc., 1940 m. – 49 proc.), išrinktas naujas atstovas, tarnautojas;

Mižonių seniūnijoje iš 68 rinkikų dalyvavo 32 (1934 m. – 51 proc., o 1940 m. – 47 proc.), išrinktas buvęs atstovas, mokytojas;

Palomenės seniūnijoje iš 94 rinkikų dalyvavo 46 (1934 m. – 38 proc., o 1940 m. – 49 proc.), išrinktas buvęs atstovas, seniūnijos seniūnas, ūkininkas;

Vilkiškių seniūnijoje iš 126 rinkikų dalyvavo 46 (1934 m. – 34 proc., o 1940 m. – 36 proc.), išrinktas naujas atstovas, mokytojas;

Kiemelių seniūnijoje iš 71 galinčio dalyvauti rinkimuose dalyvavo 40 (1934 m. – 71 proc., o 1940 m. – 56 proc.), išrinktas naujas atstovas, ūkininkas;

Beištrakių seniūnijos sueigoje iš 74 galimų rinkikų dalyvavo 26

656 LCVA, F. 409, Ap. 1, B. 581, L. 93.
657 LCVA, F. 409, Ap. 1, B. 581, L. 95.
658 LCVA, F. 409, Ap. 1, B. 581, L. 96.

(1934 m. – 55 proc., o 1940 m. – 35 proc.), išrinktas buvęs tarybos narys, kuris taip pat buvo ir seniūnas, ūkininkas;

Eitekonių seniūnijos sueigoje iš 93 galinčių dalyvauti rinkimuose dalyvavo 40 (1934 m. – 46 proc., o 1940 m. – 43 proc.), išrinktas buvęs tarybos narys, seniūnas, ūkininkas;

Lomenių seniūnijos sueigoje iš 59 galinčių balsuoti rinkimuose dalyvavo 32 (1934 m. – 33 proc., o 1940 m. – 54 proc.), išrinktas naujas atstovas, seniūnas, ūkininkas.

Kaišiadorių valsčiuje išrinkti du tarnautojai, du mokytojai, penki ūkininkai, keturi seniūnai, keturi buvusieji tarybos nariai, penki išrinkti nauji.

Kruonio valsčiuje Ginteikiškių ir Sevelionių seniūnijose rinkimai dar buvo neįvykę, o Dijokiškių seniūnijos sueigoje 1934 m. dalyvavo 63 proc., 1940 m. – 40 proc., Darsūniškių seniūnijoje 1934 m. – 56 proc., 1940 m. – 66 proc. Dėl kvorumo trūkumo rinkimai neįvyko Vekonių, Kalvių ir Vilūnų seniūnijose. Kruonio valsčiuje tuo laiku jau buvo išrinkti trys ankstesnės kadencijos nariai, septyni – nauji, visi ūkininkai.

Onuškio valsčiuje rinkimai dar taip pat nebuvo pasibaigę Onuškio seniūnijoje. Onuškio valsčiuje buvo išrinkti penki senieji ir penki nauji tarybos nariai, tik vienas iš jų buvo seniūnas. Taip pat buvo vienas kunigas, du mokytojai, kiti – ūkininkai.

Semeliškių valsčiuje rinkimų dar nebuvo Stančikų, Jagelonių, Žikaronių, Mustenių seniūnijose. Dar nesibaigus rinkimams visose seniūnijose buvo išrinkti trys senieji ir penki nauji tarybos nariai, visi ūkininkai ir visi seniūnai. Tiesa, Semeliškių seniūnijoje rinkimai buvo apskųsti teismui.

Vievio valsčiuje aktyviausi buvo Vievio seniūnijos rinkėjai: iš 184 galinčių dalyvauti rinkimuose dalyvavo 122 (1934 m. – 75 proc., o 1940 m. – 67 proc.). Buvo išrinkti penki senieji ir penki nauji tarybos nariai, iš jų keturi seniūnai. Visi ūkininkai.

Žaslių valsčiuje rinkimai dar nebuvo pasibaigę 7 seniūnijose, bet iš 8 įvykusių – penki išrinkti senieji ir trys nauji tarybos nariai. Iš jų vienas prekybininkas, viena tarnautoja, vienas mokytojas, kiti ūkininkai. Žaslių I seniūnijoje iš 148 galinčių dalyvauti rinkimuose dalyvavo 62 (1934 m. – 43 proc., o 1940 m. – 42 proc.), Žaslių II seniūnijoje iš 122 galinčių dalyvauti dalyvavo 41 (1934 m. – net 92 proc., o 1940 m. – 34 proc.).

Žiežmarių valsčiuje rinkimai buvo įvykę visose seniūnijose. Žiežmarių I seniūnijoje iš 211 galinčių dalyvauti rinkimuose dalyvavo 100 (1934 m. – 49 proc., 1940 m. – 47 proc.), Žiežmarių II seniūnijoje iš 178 turinčių teisę balsuoti dalyvavo 77 (1934 m. – 35 proc., 1940 m. – 43 proc.). 1940 m. aktyviausi

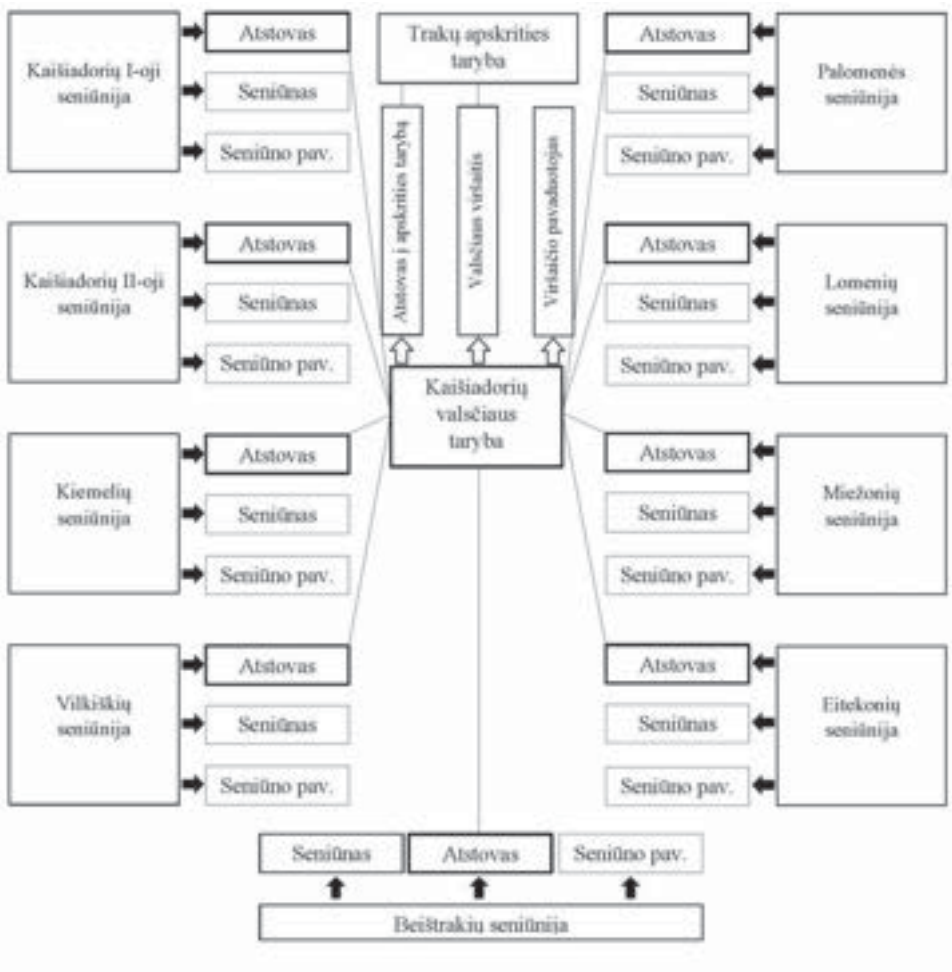
buvo Mūro Strėvininkų seniūnijos rinkėjai – jų dalyvavo 63,3 proc. Žiežmarių valsčiuje buvo išrinkti trys senieji ir dešimt naujų tarybos narių, tik du iš jų buvo seniūnai, vienas prekybininkas, kiti – ūkininkai[659].

1940 m. kovo 16 d. Trakų apskrities viršininkas Juozas Merkys Kaišiadorių, Žaslių, Vievio, Semeliškių, Onuškio, Aukštadvario ir Žiežmarių valsčių viršaičiams įsako: „Pasirėmęs Vietos savivaldos įstatymo 91 str. <...> ir įsiteisėjusiais rinkimais, naujai valsčiaus tarybai susirinkti pirmo posėdžio skiriu 1940 m. kovo 20 d. 10 val.“[660]

Galime pastebėti, kad tarp paminėtų valsčių nebeminimas Kruonio, nes prasidedant vietos rinkimams valsčius dar tebepriklausė Trakų apskričiai, o jiems pasibaigus – Kruonio valsčius jau buvo perduotas Kauno apskričiai. Mat 1939 m. prie Lietuvos prijungus Vilniaus ir Trakų apylinkes vyko apskrities administraciniai pertvarkymai.

1940 m. kovo 21 d. jau buvo žinomi ir valsčių tarybų posėdžiuose išrinkti Trakų apskrities tarybos nariai, kurie tuo pačiu liko ir savo valsčių tarybų nariais. Aukštadvario valsčių apskrities taryboje atstovavo viršaitis Juozas Bingelis ir Tadas Mongirdas, Kaišiadorių valsčių – viršaitis Jonas Urmilevičius ir Petras Brakauskas, Onuškio valsčių – viršaitis Antanas Petrauskas, kun. Petras Liutkus ir Juozas Taraila, Semeliškių valsčių – viršaitis Bronius Stosiūnas, Tomas Bliujus ir Jonas Apanavičius, Vievio valsčių – viršaitis Jonas Markevičius ir Andrius Vėželis, Žaslių valsčių – viršaitis Jonas Lukoševičius, Julius Perednė ir Vincas Levickas, Žiežmarių valsčių – viršaitis Ignas Jacinavičius, Stasys Martinaitis ir Jonas Slanina. Iš viso apskrities taryboje buvo 18 narių[661].

659 LCVA, F. 409, Ap. 1, B. 581, L. 37.
660 LCVA, F. 409, Ap. 1, B. 581, L. 197.
661 LCVA, F. 409, Ap. 1, B. 581, L. 1.

Kaišiadorių valsčiaus savivaldos schema.

J. Čeikausko gyvenamasis namas Panošiškių k. (Onuškio valsčius). Fotografavo J. Timukas, 1938 m. ČDM LMS Ng 6554.

J. Matonio gyvenamasis namas Bitautonių k. (Onuškio valsčius). Fotografavo J. Timukas, 1938 m. ČDM LMS Ng 6572.

J. Seniutos gyvenamasis namas Taučionių k. (Onuškio valsčius). Fotografavo J. Timukas, 1938 m. ČDM LMS Ng 6602.

Salamiankos kaimas (Onuškio valsčius). Fotografavo J. Timukas, 1938 m. ČDM LMS Ng 6705.

J. Dzeventausko sodyba (Žaslių valsčius). Fotografavo J. Timukas,1938 m. ČDM LMS Ng 7735.

Kietaviškių valsčiaus panaikinimas

Kietaviškių valsčius susikūrė vietinių gyventojų iniciatyva iš gretimų, jau cariniais laikais egzistavusių Semeliškių, Žiežmarių, Žaslių ir Vievio valsčių pakraščių. Lyginant su kitais kaimyniniais valsčiais jis buvo gana mažas tiek dydžiu, tiek gyventojų skaičiumi, silpnesnis ir ekonomiškai.

Apie Kietaviškių valsčiaus susikūrimą rašyta skyriuje apie lietuviškų savivaldybių kūrimąsi. Kietaviškių ir Kaišiadorių valsčiai, skirtingai nuo kitų apskrities valsčių, susikūrė tik po Pirmojo pasaulinio karo. Tačiau Kietaviškių valsčius buvo vienintelis, kuris ir susikūrė, ir iširo pačių vietos gyventojų iniciatyva.

Dar 1926 m. rugsėjo 10 d. Trakų apskrities tarybos posėdyje vienas iš svarstomų klausimų buvo dėl Kietaviškių valsčiaus likvidavimo. Tačiau apskrities taryba šį klausimą paliko spręsti patiems gyventojams[662].

Kas gi buvo ta valsčiaus savivaldybės administracija, kėlusi gyventojų nepasitenkinimą? Pagal 1930 m. sąrašą savivaldybės nariai ir tarnautojai buvo[663]:

Eil. Nr.	Pavardė ir vardas	Pareigos	Gyvenamoji vieta
1.	Cibulskas Juozas	Tarybos narys	Kareivonių k.
2.	Radkevičius Vaclovas	Tarybos narys	Dainavos k.
3.	Bliujus Tamošius	Tarybos narys	Peliūnų k.
4.	Pliskauskas Juozas	Tarybos narys	Lubakos k.
5.	Gliaudelis Mikas	Tarybos narys	Obenių k.
6.	Sajeta Stasys	Tarybos narys	Raistinės k.
7.	Sinkevičius Juozas	Tarybos narys ir seniūnas	Jagelonių k.

662 Savivaldybė, 1926, nr. 10, p. 59.
663 LCVA. F. 1539, Ap. 1, B. 20, L. 21.

8.	Žukauskas Juozas	Seniūnas	Kietaviškių k.
9.	Kuliešius Kazys	Seniūnas	Žikaronių k.
10.	Bliujus Pranas	Seniūnas	Peliūnų k.
11.	Matkevičius Martynas	Seniūnas	Mijaugonių k.
12.	Bliujus Adomas	Seniūnas	S. Kietaviškių k.
13.	Šumskas Romualdas	Seniūnas	Sabališkių k.
14.	Janavičius Ignas	Viršaitis	Kietaviškių k.
15.	Saikevičius Juozas	Sekretorius	Kietaviškių k.
16.	Laimutis Antanas	Raštininkas	Kietaviškių k.

Kietaviškių valsčius nuo 1929 m. turėjo septynias seniūnijas (gyvenviečių pavadinimų rašyba nepakeista)[664]:

1. Kietaviškių – priklausė Kietaviškių bžnk., Ašakienių k., Kareivonių k., Girelės k., Taduliškių k., Verdinės k., Karveliškių k., Lužiškių vkn., Jadlinkos vkn., Girelės ūkis.

2. Žikaronių – Žikaronių dv., I Šilonių k., II Šilonių k., Karveliškių vnk., Mariampolės vnk., Krokšlių vnk., Vaitkaučiznos vnk., Poliesės vnk., I Petrošiškių k., II Petrošiškių k., Bendrų k., Būdos k., Dainiškių vnk., Aleniznos vnk., Malinkos vnk., Piktakiemio k.

3. Jagelonių – Kaln. Jagelonių k., Klon. Jagelonių k., Vindziulių k., Šuolių k., Bajorų k., Šuolių ūkis.

4. Peliūnų – Peliūnų k., Pagrendos k., Karkučių k., Šaltinių dv., Gilušių k.

5. Obenių – Obenių k., S. Kietaviškių k., Anykštų k., Perkunakiemio k., Lekavičių k. 6. Sabališkių – Sabališkių k., Alynkos k., Žebertonių dv., Abromiškių dv., Gudbalių vkn., Kurkaučiznos k., Girnakalių k., Novočiznos vkn., Užumiškių dv., Geibonių k., Šarkinės k., Salos vkn., Mažyklės vkn., Kakliniškių k., Raistynės k.

7. Mijaugonių – Kaln. Mijaugonių k., Klon. Mijaugonių k., Mijaugonių dv., Lubakos k., Gojaus k.

Kiekviena seniūnija, susidedanti iš kelių kaimų, rinko seniūną ir jo pavaduotoją. Kaip pavyzdį pateikiame 1932 m. seniūnijų atstovų sąrašą[665]:

Eil. Nr.	Seniūnijos pavadinimas	Seniūno pavardė ir vardas	Seniūno pavaduotojo pavardė ir vardas, gyvenamoji vieta	Seniūnijos gyventojų skaičius
1.	Kietaviškių	Žukauskas Juozas, Kietaviškių k.	Aliukevičius Juozas, Kietaviškių k.	795

664 LCVA. F. 1539, Ap. 1, B. 179, L. 29.
665 LCVA. F. 1539, Ap. 1, B. 97, L. 7.

2.	Mijaugonių	Matkevičius Martynas, Mijaugonių k.	Arbačiauskas Bolius, Kloninių Mijaugonių k.	633
3.	Obenių	Bliujus Adomas, S. Kietaviškių k.	Markevičius Ignas, Obenių k.	500
4.	Sabališkių	Šumskas Romualdas, Sabališkių k.	Zujavičius Aleksas, Žebertonių k.	775
5.	Peliūnų	Bliujus Pranas, Peliūnų k.	Janavičius Eduardas, Peliūnų k.	623
6.	Jagelonių	Dzedavičius Adomas, Kalninių Jagelonių k.	Mikalauskas Juozas, Bajorų k.	777
7.	Žikaronių	Kuliešius Kazys, Žikaronių k.	Abalevičius Bernardas, Žikaronių k.	660

Paskutinė Kietaviškių valsčiaus taryba, išrinkta 1934 m.:[666]

Eil. Nr.	Pavardė ir vardas	Amžius	Gyvenamoji vieta
1.	Pliskauskas Juozas	60	Lubakos k.
2.	Veželis Andrius	38	Kakliniškių k.
3.	Lapinskas Mykolas	34	Kietaviškių k.
4.	Bliujus Tamošius	58	Peliūnų k.
5.	Paškevičius Jonas	40	Obenių k.
6.	Sinkevičius Juozas	44	Kalninių Jagelonių k.
7.	Komparskas Jonas	39	Žikaronių dvaras (Lingių k.)

1934 m. išrinkti seniūnai:

Eil. Nr.	Pavardė ir vardas	Amžius	Gyvenamoji vieta
1.	Žukauskas Juozas	37	Kietaviškių bžnk.
2.	Matkevičius Martynas	49	Mijaugonių dv.
3.	Šumskas Romualdas	38	Sabališkių k.
4.	Paškevičius Jonas	40	Obenių k.
5.	Bliujus Pranas	32	Peliūnų k.
6.	Kuliešius Kazys	39	Žikaronių k.
7.	Dzedavičius Adomas	54	Kal. Jagelonių k.

1934 m. išrinkti seniūnų padėjėjai:

Eil. Nr.	Pavardė ir vardas	Amžius	Gyvenamoji vieta
1.	Kieras Jonas	45	Kietaviškių bažnytkaimis
2.	Budreika Zigmas	48	Šuolių k.

666 LCVA. F. 1539, Ap. 1, B. 179, L. 99.

3.	Ratkevičius Juozas	36	Dainavos k.
4.	Mikaliūkštis Andrius	65	Geibonių k.
5.	Janavičius Jonas	40	Mijaugonių k.
6.	Ščerbavičius Jonas	30	Anykštų k.
7.	Bliujus Bernasius	40	Peliūnų k.

1934 m. spalio 18 d. posėdyje Kietaviškių valsčiaus taryba paskutinį kartą išsirinko valsčiaus viršaitį ir jo padėjėją, taip pat valsčiaus atstovą į Trakų apskrities tarybą[667]:

„Kietaviškių valsčiaus tarybos
1934 m. spalio mėn. 18 d.
Protokolas Nr. 5

1934 m. spalio mėn. 18 d. Aš, Kietaviškių valsčiaus viršaitis Janavičius Ignas, remdamasis P. Trakų apskrities Viršininko raštu š. m. 5602 Nr. ir vietos savivaldybės įstatymo 72, 73, 74 ir 77 §§, dalyvaujant P. Trakų Apskrities Viršininkui, susirinkusiems naujai išrinktiems visiems tarybos nariams, būtent: Pliskauskui Juozui, Veželiui Andriui, Lapinskui Mykolui, Bliujui Tomui, Sinkevičiui Juozui, Paškevičiui Jonui ir Komparskui Jonui, skaitau posėdį teisėtu ir patiekiu sekančią dienotvarkę svarstyti:

1. Atstovo į apskrities Tarybą rinkimai.
2. Viršaičiui ir jo padėjėjui atlyginimo nustatymas.
3. Viršaičio ir jo padėjėjo rinkimai.
4. Klausimai-sumanymai.

Svarstyta	Nutarta
	Ponas Trakų Apskrities Viršininkas atidarydamas pirmą naujai išrinktos tarybos posėdį, tarė sveikinimo žodį, primindamas naujai išrinktai tarybai valstybės savivaldybei uždedamas pareigas dirbti valstybės ir gyventojų naudai, kad būtų darbas savivaldybės solidarus, lankstus ir suderintas su valstybės įstatymais ir, kad savivaldybė būtų tikra valstybės ranka. Baigdamas žodį p. Apskrities Viršininkas pakvietė tarybos posėdžiui pirmininkauti vyriausio amžiaus iš tarybos narių tarpo p. Pliskauską Juozą.

667 LCVA. F. 1539, Ap. 1, B. 179, L. 107.

Atstovo į apskrities tarybą rinkimai.	Taryba, remdamasi vietos savivaldybių įstatymo 80§ antruoju posmu, numatytą svarstyti dienotvarkę sprendė slaptu balsavimu. Kandidatais į apskrities tarybą buvo pastatyti ir gavo balsų: 1) Lapinskas Mykolas 2. 2) Pliskauskas Juozas 2. 3) Paškevičius Jonas 2. Balsavimo rezultatai: visi trys kandidatai gavo po lygų skaičių balsų: vaduojantis vietos savivaldybės įstatymo §79, burtų keliu į apskrities tarybą atstovu tapo išrinktas Lapinskas Mykolas.
Valsčiaus viršaičiui ir jo padėjėjui atlyginimo nustatymas.	Vienbalsiai nustatyta valsčiaus viršaičiui po šimtą septyniasdešimt penkis (175) litus mėnesiui. Atlyginimas viršaičiui taikomas nuo 1935 m. sausio mėn. 1 dienos. Viršaičio padėjėjui penkiais balsais už ir dviems prieš nustatyta po tris litus dienai ištikus reikalui eiti viršaičio pareigas.
Valsčiaus viršaičio rinkimai.	Kandidatais į valsčiaus viršaičius buvo pastatyti ir gavo balsų: 1) Janavičius Ignas 5. 2) Gliaudelis Mykolas 2. 3) Cibulskas Juozas ir 4) Naruševičius Kazys balsų negavo nė vieno.
Viršaičio padėjėjo rinkimai.	Kandidatais buvo pastatyti ir gavo balsų: 1) Jukavičius Juozas 1. 2) Aliubavičius Jonas 4. 3) Bliujus Bernasius 1. 4) Bliujus Adomas 1. Paskutiniuoju dienotvarkės punktu niekas klausimų nepateikė“.

Kietaviškių savivaldybės finansinė galimybės palyginti su gretimais valsčiais buvo menkesnės, tad nenuostabu, kad 1932 m. viršaitis guodėsi apskrities valdybai: „Kietaviškių valsčius yra per mažas gyventojų skaičiumi ir žemės plotu, neturi miestelių, beveik neturi pramonės ir prekybos ir dėl to yra priverstas išsilaikyti beveik vien žemės mokesčiais, kas yra per sunku ir trukdo valsčiaus normaliam egzistavimui ir veikimui, tuo tarpu Trakų apskrityje yra per daug didelių valsčių, pavyzdžiui, Žaslių valsčius. Todėl nuolankiai prašau Apskrities Valdybą Kietaviškių valsčių padidinti gyventojų skaičiumi ir žemės plotu, sumažinus kitus per didelius valsčius.“[668]

Tačiau Trakų apskrities valdyba šio prašymo net nesvarstė[669]. Kilęs didžiulis vietinių gyventojų nepasitenkinimas dėl didesnių nei kitur savivaldybės mokesčių pasiekė apskrities centrą – Kaišiadoris ir net sostinę. Vasa-

668 LCVA. F. 1539, Ap. 1, B. 43, L. 70.
669 LCVA. F. 1539, Ap. 1, B. 43, L. 70.

rio mėnesį Savivaldybių departamentas gavo Kietaviškių ūkininkų prašymą valsčių panaikinti:

„<...> Kadangi mūsų Valsčius visai mažas, mažas skaičius gyventojų, ir mažas plotas žemės, o išlaidos tos pačios kaip ir kitų valsčių, dar ir didesnės, nes mums reikalinga ir butas samdyti Valsčiaus raštinei. Tas visas išlaidas privalome sumokėti mes, maža saujelė gyventojų. Be to, dar mūsų prasiskolinęs, ir mes toliau turėdami savo Valsčių nepajėgsime išsimokėti, nes jau reikia atsisakyti ir nuo žemių dėl didelių mokesčių savivaldybinių.

Be to, dar reikalingas bus savivaldybei namas; tokiu būdu dar padidės išlaidos, nors prieš karą prie kurių Valsčių priklausėme namus savivaldybei pastatėme.

Todėl pasiremdami išdėstytu prašome Departamento parėdymo panaikinti Kietaviškių valsč. ir išskirstyti į gretimus valsčius prie kurių priklausėm prieš karą. Tokiu būdu mums sumažės išlaidos, savivaldybiniai mokesčiai, taip pat ir kitiems valsčiams sumažės išlaidos. Nes vien tik žyginiams arkliams laikyti išleidžiame daug pinigų, o butas savavaldybei, tarnautojams algos, sargui, kuras, šviesa bei kitos išlaidos; tas viskas atpultų.

Taipogi mes savo miestelyje Kietaviškiuose reikalų negalime atlikti, nes yra vos tik 2 krautuvės, ir privalome važiuoti į kitų valsčių miestelius, todėl nuvažiavę atliksim ir savivaldybių reikalus. Iš ūkininkų visi norim valsčių panaikinti, išskyrus tik tarybos narius ir valsčiaus tarnautojus.

Nepasitikint mūsų prašymu, todėl prašom padaryti mūsų valsčiaus tarpe balsavimą, tik uždraudus agitaciją iš tarnautojų pusės, nes mes turėdami valsčių negalime toliau gyventi ypač šiuo sunkiu laiku, ir mes atsisakome toliau išlaikyti savo valsčių, taigi tegul sau moka tie, kurie norės valsč.

Todėl prašome šį mūsų prašymą pilnai ir skubiai patenkinti.“[670]

Kietaviškių viršaitis tokį ūkininkų nepasitenkinimą aiškino tuo, kad „tūli piliečiai, nubausti už privalomų įsakymų nepildymą, einant policijos surašytais protokolais, sugalvojo: blogas dalykas, kai vietoje yra policijos nuovada, taigi reikia pirmiausia naikinti valsčiaus savivaldybė, o policija savaime bus panaikinta“. Viršaičio teigimu, valsčiaus savivaldybės savo reikalams imamas 30 % valstybinis mokestis nėra maksimalus. Be to, skirstant kaimus viensėdijomis tikimasi, kad apmokestinamas žemės plotas padidės mažiausiai 1500 ha (tuo laiku naudojamos žemės buvo 9781 ha). Valsčiaus vadovas apskrities valdybą patikino, kad netgi statant nuosavą savivaldybės administracinį pastatą mokesčiai nebus padidinti. Jo teigimu, valsčiaus panaikinimo iniciatoriai stengėsi, kad pareiškimą pasirašytų kuo daugiau vals-

[670] LCVA. F. 1539, Ap. 1, B. 99, L. 6.

tiečių, todėl kai kurie pasirašė net po du kartus, yra pasirašę „net ūkininkų samdiniai“; gyventojai bauginami tariamomis didelėmis skolomis (15–20 tūkstančių litų), nors skolų valsčius teturi apie 5000 Lt, o nesurinktų mokesčių – apie 7000 Lt. Viršaitis pabrėžė, kad parašai buvo renkami „tik viename valsčiaus kampe, apgyventame kuo mažiausiai apsišvietusiais ūkininkais“, o labiau susipratusieji sako: „esamą valsčių išardyti lengva, bet sukurti kaip buvo?“

Apskrities valdybos pirmininkas J. Merkys pastebėjo, kad iš tiesų ankstyvesnieji Kietaviškių valsčiaus savivaldybės šeimininkai blogai tvarkydamiesi pridarė daug skolų, dėl to dabar tenka imti didesnius mokesčius. Todėl gyventojams ir kilo mintis panaikinti valsčių, nes kaimyniniuose mokestis gerokai mažesnis (20–24 %). J. Merkio teigimu, nors šio valsčiaus padėtis ir blogesnė nei aplinkinių, jo panaikinimo klausimas dar nėra aktualus[671].

Vidaus reikalų ministras Kietaviškių valsčiaus ūkininkų pareiškimo nepatenkino. Todėl toks sprendimas gyventojų nenuramino. 1934 m. pabaigoje, svarstant kitų metų biudžetą, „Taryba susirūpinusi Kietaviškių valsčiaus egzistavimu konstatuoja, kad panaikinus Kietaviškių valsčių gyventojų ekonominė padėtis nepagerės. Tačiau kultūros žvilgsniu ir gyventojų patogumui jų reikaluose žymiai pakenks.“[672]

Dar 1934 m. Kietaviškių valsčiaus savivaldybė dėjo pastangas pasistatyti savo administracinį pastatą, kadangi visos patalpos, reikalingos savivaldybės reikmėms, buvo nuomojamos. 1934 m. pradžioje valsčiaus taryba nutarė „įsigyti nuosavybėn valsčiaus savivaldybei plecių iki pusės ha ploto Kietaviškių bažnytkaimyje patogesnėje vietoje ir pastatyti valsčiaus savivaldybės raštinei medinį namą 18x10x4 metrų dydžio“. Numatyta, kad šioje Kietaviškių „rotušėje“ tilps viršaitis, raštinė, policijos nuovada, atvykstančių valdininkų kambarys, valsčiaus sekretoriaus butas. Šalia planuota pastatyti dar vieną namą daboklei ir sargo butui. Tam numatyta paimti 12 000 litų paskolą Valstybės taupomojoje kasoje. Matyt, kad jau buvo paruoštas ir projektas, nes žinotas patalpų skaičius[673]. Deja, šis užmojis neįgyvendintas, bet tapo viena dar viena iš valsčiaus panaikinimo prielaidų.

Kietaviškių valsčiaus savivaldybės panaikinimo klausimas vėl iškilo 1935 m. pradžioje. Nors pagal įstatymą valsčių, turinčių 5000 gyventojų, naikinimas nebuvo numatytas, tačiau šįkart, matyt, lėmė ekonominiai

671 LCVA. F. 1539, Ap. 1, B. 99, L. 5.
672 LCVA. F. 1539, Ap. 1, B. 239, L. 8.
673 LCVA. F. 1539, Ap. 1, B. 183, L. 2–3.

taupymo interesai. 1935 m. balandžio mėnesį Kietaviškių valsčiaus savivaldybės tarnautojams ir valdininkams išmokėti paskutiniai atlyginimai, paskutinis jau iš apskrities kasos[674]. Valsčiaus gyvenvietės išskirstytos kaimyniniams valsčiams. Gegužės 3 d. apskrities valdybos pirmininkas J. Merkys Semeliškių, Vievio ir Žiežmarių viršaičiams pranešė, kad „likvidavus Kietaviškių valsčių ir perėmus to valsčiaus vietoves, Apskrities valdyba paveda skubiai sušaukti valsčiaus tarybos posėdį ir apsvarstyti 1935 m. valsčiaus savivaldybės biudžeto pakeitimą-papildymą. Iš Kietaviškių valsčiaus priskirtų kaimų bei vienkiemių gyventojų žemės mokestį nuo š. m. sausio 1 d. pageidaujama nustatyti tokį patį, kaip yra imama iš Tamstų valsčių gyventojų."

Po tris buvusio Kietaviškių valsčiaus seniūnijas perėjo Žiežmarių (tarp jų ir pati Kietaviškių gyvenvietė) bei Semeliškių valsčiams, o viena seniūnija priskirta Vieviui[675].

[674] LCVA. F. 1539, Ap. 1, B. 27, L. 1–4.
[675] LCVA. F. 1539, Ap. 1, B. 15, L. 242, 397.

Valsčių valdybų pastatai ir inventorius

Apie pirmųjų valsčių savivaldybių turėtą turtą rašyta skyriuje apie savivaldybių susikūrimą. Pavyzdžiui, Kaišiadorių valsčiaus savivaldybė dar 1927 m. neturėjo nuosavo pastato „iš priežasties nedatekliaus pinigų“.

Tuo tarpu Kruonio valsčiaus komitetas iš vokiečių administracijos perėmė medinį valsčiaus savivaldybės pastatą su vienu rašomuoju stalu, kėde ir spinta. Jokių dokumentų tiek vokiečių, tiek ir iki karo buvusios carinės Rusijos administracija nebuvo palikusi, taip pat ir kito turto, netgi raštinės reikmenų. Valsčiaus komiteto veiklos pradžioje būtinas išlaidas apmokėdavo Kruonio komiteto pirmininkas Kostantas Bačkauskas savo pinigais. 1927 m. Kruonio valsčiaus savivaldybės turtas buvo medinis savivaldybės namas su tvartu ir 75 arais žemės.

Kietaviškių valsčiaus savivaldybė neturėjo nuosavo pastato iki pat valsčiaus panaikinimo 1935 m., nors valsčiaus taryba ne kartą svarstė galimybes jį įgyti. Be to, gyventojų ir jų išrinktų valsčiaus tarybos narių iniciatyva valsčiaus savivaldybė galiausiai ir buvo panaikinta, kad nereikėtų prisiimti didelių finansinių įsipareigojimų dėl valsčiaus savivaldybės pastato.

Onuškyje susikūręs lenkiškos pakraipos parapijos komitetas traukiantis vokiečiams išpirko iš jų baldus ir inventorių, kuris 1920 m. vasarą lenkams pasitraukus liko valsčiaus savivaldybės nuosavybe. 1925 m. įsigyta rašomoji mašinėlė, įrengtas telefonas, 1926 m. suremontuoti valsčiaus valdybos pastatai.

Semeliškių valsčius lėšas inventoriaus įsigijimui ir raštinės reikmenims rinko kaip aukas iš vietos gyventojų. Be to, beveik visas prieškarinis raštinės inventorius buvo paslėptas pas vietos gyventojus, kurie steigiant valsčių jį

sugrąžino. Greičiausiai valsčiaus savivaldybė įsikūrė tame pačiame dar cariniais laikais buvusio valsčiaus pastate.

Vievio valsčiaus savivaldybės namai sudegė Pirmojo pasaulinio karo laiku. Todėl nepriklausomybės laikų pradžioje valsčiaus valdyba sau patalpas pasiėmė iš pradžios mokyklos. 1927 m. buvo rašoma, kad Vievio valsčiaus valdyba jau baigia statytis nuosavą namą.

1918 m. lapkričio mėnesį išrinktas Žiežmarių valsčiaus komitetas savo lėšomis įsigijo raštinės inventorių ir kitas reikalingas medžiagas. Iš surinktų aukų komitetas įsteigė bei išlaikė ir arešto namus.

1927 m. susumavus devynių Trakų apskrities valsčių savivaldybių turtą jos turėjo 7,35 ha žemės (už 14 450 Lt), valsčių nekilnojamąjį turtą sudarė 10 gyvenamųjų namų ir 16 negyvenamųjų patalpų (už 103 660 Lt), savivaldybių valdybose buvo inventoriaus už 17 322 Lt, o dar beveik trigubai daugiau smulkaus inventoriaus valsčiaus mokyklose[676].

1933 m. Trakų apskrities valsčiai apibendrino savo valdytą turtą. Tarp jų daugiausia turto turėjo Onuškio, Žiežmarių, Vievio valsčių savivaldybės, o mažiausiai – Kietaviškių. Gana nedidelis nurodytas ir Kaišiadorių valsčiaus turtas, tačiau vargu ar nesumažinta jo valdytos žemės vertė.

Aukštadvario valsčiaus savivaldybė turėjo 20 arų žemės sklypą (vertą 400 Lt), vieną medinį namą (už 7900 Lt) ir inventoriaus maždaug už 3500 Lt. Iš viso valsčiaus turtas buvo vertas 11 793 Lt.

Kaišiadorių valsčiaus savivaldybė turėjo net 4 ha žemės (vertė – 1000 Lt), du medinius pastatus (vertus 5650 Lt) ir inventoriaus už 2731 Lt, iš viso – 9381 Lt.

Kietaviškių valsčiaus savivaldybė buvo mažiausia ir skurdžiausia – turėjo tik inventoriaus už 2131 Lt.

Kruonio valsčiaus savivaldybė turėjo 1 ha žemės (vertė – 2000 Lt), vieną medinį namą (9500 Lt) ir inventoriaus už 6184 Lt, iš viso – 17 684 Lt.

Onuškio valsčiaus savivaldybės žemė – 3,5 ha (1800 Lt), taip pat ji turėjo tris medinius pastatus (25 600 Lt) ir inventoriaus už 8120 Lt, iš viso turto už 35 520 Lt.

Semeliškių valsčiaus savivaldybės žemė – 2 ha (2100 Lt), taip pat ji turėjo du medinius namus (10 800 Lt) ir inventoriaus už 2974 Lt. Iš viso valsčiaus turto – už 15 874 Lt.

Vievio valsčiaus savivaldybės turtas – 1,45 ha žemės (vertė – 2425 Lt),

[676] Savivaldybė, 1927, nr. 12, p. 12–13.

Žiežmarių miestelio Dvaro gatvės panorama nuo Strėvos upės. Už Strėvos upės kairėje pusėje stovi Žiežmarių valsčiaus savivaldybė (mūrinis pastatas baltomis kolonomis, virš kurių matosi valsčiaus savivaldybės iškaba). XX a. 3 deš. A. Miškinio rinkinys. LNM.

Žiežmarių valsčiaus savivaldybė. XX a. 3 deš. Fragmentas iš fotografijos, A. Miškinio rinkinio. LNM.

du mediniai namai (15 000 Lt) ir inventorius už 3353 Lt, iš viso 20 778 Lt sumai.

Žaslių valsčiaus savivaldybės turtas – 3,5 ha žemės (2500 Lt), vienas medinis namas (8000 Lt) ir inventorius už 4725 Lt, iš viso – už 15 225 Lt.

Žiežmarių valsčiaus savivaldybė turėjo 1,49 ha žemės (2600 Lt), vieną mūrinį namą (18 400 Lt) ir inventoriaus už 3661 Lt, iš viso 24 661 Lt sumai[677].

Per beveik 22 Lietuvos nepriklausomybės metus Trakų apskrities valsčių savivaldybės įsigijo visą savivaldybės administracinei veiklai reikalingą įrangą, baldus, pritaikė patalpas. Ir iš lauko, ir viduje galėjai matyti, kad esi Lietuvos valstybės įstaigoje, nes jau lauko iškaboje lietuviškai galėjo perskaityti, kokio valsčiaus savivaldybėje esi, o virš įstaigos pavadinimo apskritime matėsi valstybės ženklas – Vytis. Iki 1930 m. lauko iškabose buvo rašoma, kad čia yra tokio ir tokio valsčiaus valdyba, o pagal 1929 m. priimtą įstatymą valsčių valdybų funkcijas perdavus valsčių viršaičiams, iškabose buvo rašoma, pvz., „Kaišiadorių valsčiaus savivaldybė /Trakų apskritis“, o nebe „Kaišiadorių valsčiaus valdyba“. Valsčius vizituojantys tarnautojai, pradedant pačiu vidaus reikalų ministru, radę senąjį užrašą valsčiams primindavo, kad pakeistų jį nauju. Nauji užrašai dažnai įgaudavo ir modernesnę formą (dažnai buvo gaminami nebe vietoje, iš lentų, o užsakant emaliuotą iškabą). Iškaba buvo ne tik prie valsčiaus pagrindinės būstinės, bet ir prie netoliese buvusios areštinės (pvz., „Aukštadvario valsčiaus areštinė“). Iškabas turėjo ir seniūnai, prie savo namų pasikabindavę lenteles su seniūnijų pavadinimu.

Apibendrintą valsčių savivaldybių turtą galime matyti 1940 m. Pagal Lietuvos telefono abonentų knygas (įvairių metų, nuo 1927 iki 1940 m.) nurodomas ir valsčiaus raštinės adresas. Beje, Trakų apskrityje kiekvienoje valsčiaus raštinėje mažiausiai nuo 1927 m. minimas ir telefonas.

Aukštadvario valsčius

Aukštadvario valsčiaus savivaldybė buvo Užuguosčio g. Nr. 6 (dar 1934 m. gatvė tebevadinama Užuguosčio, o 1935 m. – Dariaus ir Girėno vardu; valsčiaus raštinės telefono numeris – 8).

1940 m. sausio 1 d. Aukštadvario valsčiaus savivaldybei priklausė 20 arų sklypas, taip pat žemės sklypas prie ugniagesių garažo, medinis namas (22x11 metrų dydžio), dengtas gontais (vertas 10 000 Lt), medinis areštinės namas, medinis tvartas su dviem išvietėm po tvarto stogu, didelė juoda

677 LCVA, F. 1539 , Ap. 1, B. 136, L. 143.

spinta archyvui, raudona spinta knygoms, dar kelios spintos (raudona, juoda, geltona), 6 geltoni suolai, 4 raudonos taburetės, 6 ąžuolinės „vyšniavai poliruotos“ kėdės, rašomasis juodas stalas-biurka, rašomasis gelsvai poliruotas senas stalas-biurka, taip pat dar vienas panašus (bet matyt naujas, 1,85x0,95 m, už 210 Lt), ąžuolinis stalas-biurka, rausvas staliukas, nedažytas staliukas rašomajai mašinėlei, geltonas ištraukiamas stalas, geležinė spinta kasai (kainavusi 900 Lt), rašomoji mašinėlė „Ideal“ maža (750 Lt) ir su 46 cm volu „Ideal“ (kaina irgi 750 Lt), vyšnine spalva dažyta medinė lova, dėžė balsavimui, skylėms popieriuje išmušti mašinėlė, mašinėlė fotografijų prisegimui prie pasų, 2 presai, stiklinė keturkampė rašalinė su vožtuvu, didelio formato Vytis rėme (16 Lt), didelis A. Smetonos paveikslas rėmuose (18 Lt), taip pat mažas A. Smetonos paveikslas (5 Lt), Vytauto Didžiojo paveikslas rėmuose (15 Lt), Dr. Mongirdo paveikslas rėmuose (20 Lt), ministrų kabineto vinjetė, pirmųjų žuvusių Lietuvos karių vinjetė, 1932 m. valsčiaus tarybos fotografija rėmuose (4 Lt), gipsinis A. Smetonos paveikslas (2 Lt), Prezidento A. Smetonos atsišaukimas į visuomenę rėmuose, Kristaus paveikslas rėmuose (10 Lt), medinis kryžius, mažo formato šapirografas su juosta (80 Lt), 4 plunksnakočiai, senas antspaudas „Aukštadvario valsčiaus valdyba“, įvairūs štampai (kampinis, „gaunamų“, „apmokėta“, „įrašydinta“, „išrašydinta“, „vizuota“, „išpildžius grąžinta“, „valsčiaus viršaitis“, „sekretorius“). Taip pat buvo varinis antspaudas (36 Lt), antspaudas „Aukštadvario valsčiaus viršaitis“, „Aukštadvario valsčiaus viršaitis siuntiniams“, metalinis antspaudas „Aukštadvario valsčiaus viršaitis“, „Įrašytas į Aukštadvario valsčiaus naujokų sąrašus“, juodas štampas „Aukštadvario“, „Trakų“, devynių seniūnijų guminiai juodi seniūnų spaudeliai („Aukštadvario seniūnijos seniūnas“ ir kiti), spaudeliai „(pas.) J. Bingelis“, „Raštininkas“, „Aukštadvario valsčiaus viršaitis“, „Aukštadvario areštinės prievaizda“, „Mokesčių skyriaus vedėjas“, 13 lentelių su gatvių pavadinimais, lentelė „Aukštadvario valsčiaus areštinė“, devynios lentelės su seniūnijų pavadinimais, 10 seniūnų tarnybinių ženklų (105 Lt), viršaičio tarnybinis ženklas su grandine (40 Lt), areštinės prievaizdos juoda kepurė (10 Lt), revolveris „Mauser“, stalas be stalčių ir du suolai „tardomam kambary“, juodas kaspinas, kabykla rūbams su 8 kabliais, archyvinės knygos nuo 1918–1919 m., 6 drobinės langų užuolaidos, stalinė lempa su gaubtuvu (18 Lt), pakabinamos lempos nr. 3 ir nr. 5, žibalinė lempa gatvei su dviem stikliukais (beveik už 100 Lt), trys žibalinės lempos su kojomis nr. 15, statinė žibalui, odinis juodas portfelis (20 Lt), iškaba „Aukštadvario valsčiaus savivaldybė“, du žali vėliavų kotai ir du geležiniai žali vėliavų kotai, vilnonė tautinė vėliava (skirta aikštės stiebui, už 60 Lt),

dvi tautinės vėliavos, skirtos kabinti prie savivaldybės namo (po 20 Lt) ir t. t. Tarp inventoriaus ir „turgavietė, grįsta akmenais, miestelyje 3800 kv. m.“ (5000 Lt), „Aušros“ aikštė prie Domininko bažnyčios, trys liepos prie valsčiaus savivaldybės, taip pat kaštonas, obelis ir 8 obelys bei kriaušės prie savivaldybės, sodinti 1937 m.

Iš viso inventoriuje – 215 išvardintų punktų beveik 28 000 Lt sumai[678].

Kaišiadorių valsčius

Kaišiadorių valsčiaus valdyba 1927 m. buvo Įkurtuvių g. 5 (telefono Nr. 8), o maždaug nuo 1934 m. ir iki pat 1940 m. – Kęstučio g. 7.

Kaišiadorių valsčiaus savivaldybei 1940 m. priklausė namas su pusės hektaro daržu (vertas 3000 Lt), tvartas (700 Lt), cementinis šulinys (250 Lt), pieva (beveik 3 ha, verta 1000 Lt). Tarp kilnojamojo inventoriaus – rašomoji mašinėlė „Ideal“ (300 Lt), dvi stiklinės rašalinės ir du presai, pintinėlė popieriams, žirklės, mėlynas puodukas, dvi spjaudyklės, skaitytuvai, odinis portfelis, elektros išjungtukas, kirvis, metalinis metras, mašinėlė byloms įrišti, šapirografas (75 Lt), štampas gautiems raštams, kertiniai štampai „Kaišiadorių valsčiaus viršaitis“ ir „Kaišiadorių valsčiaus savivaldybė“, štampai „Kaišiadorių valsčiaus viršaitis“, „Sekretorius“, „Įrašydintas“, „Išrašydintas“, „Išpildžius“, „Nuorašas“, „Urmilevičius“ ir kiti, metalinis antspaudas „Kaišiadorių valsčiaus viršaitis“, devynių seniūnų štampai, štampų statuvėlė, štampukas datoms, kelios paduškėlės antspaudams, keli presai popieriui, dvi peleninės, kelios stiklinės rašalinės, rašalinė su plunksnakočiu ir metaliniu futliaru, pirštų šlapintuvas.

Tarp baldų – geltona spinta, raudona spinta pasų byloms, juoda spinta, nedeganti spinta (už 810 Lt), apskritas sieninis laikrodis (20 Lt), balsavimo dėžė, du rašomieji stalai 5 stalčių (po 120 Lt), stalas rausvas, stalelis mažas rausvas, rašomasis stalas (135 Lt), stalelis telefonui, „kanapkė“, trys nedažyti suolai, fotelis, kelios kėdės, suolas interesantams.

Tarp valstybės ženklų, simbolių ir istorinių paveikslų – Vyčio paveikslas ir rėmai su stiklu, Konstitucijos paveikslas, Lietuvos žemėlapis, Respublikos Prezidento A. Smetonos atvaizdas su rėmais, Lietuvos didžiojo kunigaikščio Vytauto atvaizdas su rėmais, taip pat ir Kęstučio, J. Basanavičiaus bareljefas, emaliuota iškaba „Kaišiadorių valsčiaus savivaldybė“, 10 seniūnų ženklų (105 Lt), viršaičio ženklas (40 Lt), estų vėliava, Mažosios Lietuvos

678 LCVA, F. 1539, Ap.1, B. 545, L. 723.

tautinės tarybos aktas, Vilniui skirta vinjetė („pagr. 15 m. suk.“) su rėmais, tautinė vėliava, plakatas „Žuvę už Lietuvos laisvę“.

Tarp kito inventoriaus – tribūna, medinės kopėčios, rūbų kabykla, valsčiaus sargo kepurė, „arešt. kepurė“, šautuvas su 40 šovinių (rusų pėstininkų, 150 Lt), pistoletas su 4 šoviniais ir kabura (100 Lt), dėžutė pirštų antspaudams, dveji rankiniai pančiai, kastuvas, 4 karučiai („karukai-tačkos“), keli pjūklai, geležinis grėblys, keli cinkuoti kibirai, geležinės šakės, devynios seniūnų iškabos.

Savaime aišku, kad tarp valsčiaus savivaldybės inventoriaus didelę dalį užėmė archyvas ir kitos savivaldybės darbui reikalingos knygos (įvairios instrukcijų knygos, žinynai ir t. t.).

Kaišiadorių valsčiaus savivaldybei priklausė ir skerdykla. Tad savivaldybės inventoriaus sąrašuose buvo skerdykla su visa įranga (verta apie 30 000 Lt), skerdyklos sargo namelis, svilykla, betoninė išvietė, pastogė gyvuliams, autoklavas, 12 geležinių branktų, du kompresoriai, trys stalai, apkalti skarda, kirvis ragams kirsti, trichinoskopas (230 Lt), kraujo filtrai, skerdyklos tvora (1400 Lt) ir kt.

Iš viso Kaišiadorių valsčiaus savivaldybė turėjo turto maždaug už 47 000 Lt, o per 1940 m. įgijo maždaug už 800 Lt, tame skaičiuje rašomąją mašinėlę už 750 Lt[679].

Kruonio valsčius

Kruonio valsčiaus savivaldybė visą aprašomą laikotarpį buvo įsikūrusi Kauno g. Nr. 3 (jos telefono numeris taip pat buvo 3).

Reikia pastebėti, kad 1940 m. Kruonio valsčiaus savivaldybės inventoriaus neteko rasti, todėl palyginimui paimkime 1934 m. inventorių. 1934 metais Kruonio valsčiaus savivaldybės turtą sudarė medinis gyvenamasis ir vienas ūkinis pastatas (jų vertė 9500 Lt), 75 arai žemės (2000 Lt) ir inventorius (6417,4 Lt). Taigi iš viso valsčiaus savivaldybei priklausiusio turto vertė sudarė 17 917,4 Lt[680].

Įdomus yra valsčiaus savivaldybės inventoriaus sąrašas. 1934 m. sausio 1 d. jame, be sodybos, yra minimi penki statiniai (gyvenamas namas, tvartas su arešto namais, šulinys, išeinamoji vieta (t. y. tualetas), vartai ir tvoros. Toliau vardijami 147 daiktai – pradedant senu rašomuoju stalu ir baigiant pjūklu. Tarp įdomesnių to meto savivaldybės reikmenų – trys balsavimo

[679] LCVA, F. 1539, Ap.1, B. 545, L. 739.
[680] LCVA, F. 1539, Ap. 1, B. 182, L. 70.

dėžės, 11 paveikslų (Vyties – senas, naujesnis ir didelis, Jėzaus, trys – Lietuvos didžiųjų kunigaikščių, Prezidento A. Smetonos, ministrų kabineto, kapitono Dariaus, lakūno Girėno), trys iškabos (dvi valsčiaus savivaldybės ir arešto namų), keli antspaudai ir *„štampukai“* („valsčiaus valdyba“, „Kruonio valsčiaus viršaitis“, „Kruonio valsčiaus savivaldybė“ ir kiti), trys tautinės vėliavos (iš jų – dvi mažos) ir juodas kaspinas prie vėliavos, nemažai knygų (Lietuvos Konstitucija, Lietuvos įstatymų 1 tomas, Baudžiamasis statutas, „Visa Lietuva“, „Lietuvos apgyventos vietos“, 13 knygelių „Kelių ženklai“ ir kt.), 13 seniūnų ženklų, valsčiaus dokumentų knygos (privalomų įsakymų, „Žinios apie nusmerktuosius“ nuo 1919 iki 1930 metų ir kt.).

Tarp buities daiktų daugiausia minimi stalai („paprasti“, „rašomasis senas“, „raudonas dažytas“, „geltonas“), spintos („medinė raudona“, „žema“, „negili“, „vyšniava“, „nedegama“, „archyvui“, „paprasta“, „raštams“), kėdės (iš jų keturios „Thonet“), suolai („senas“, „lentų“, „nedažytas“), lempos (žibalinės, skirtingų dydžių, viena iš jų „Čudo“).

Tarp brangesnių daiktų reiktų išskirti rašomąją mašinėlę (kaina 1500 Lt) ir nedegančią spintą (1100 Lt). Dalis daiktų įvardijami to meto žargonu – *„skaitliai“, „kašelė“, „nopielnikas“, „pielyčia“, „bliūdas“, „karapka“, „lopeta“, „leika“*. Valsčiui priklausė ne tik rašalinės, žirklės, pakabinamos spynos, bet ir peleninės, šapirografas, du portfeliai, šakės, kirvis, matas arkliams, revolveris „Mauser“ su odiniu dėklu *(„kabura“)* ir dar daug kitų daiktų[681].

Onuškio valsčius

Onuškio valsčiaus valdybos raštinė 1927 m. minima Valkininkų gatvėje (telefono Nr. 4). Tačiau kiek vėliau ši gatvė pavadinta Savanorių vardu ir šį pavadinimą išlaikė iki 1940 m. 1938 m. telefonų knygoje pažymėtas ir tikslesnis valsčiaus savivaldybės adresas: Savanorių g. Nr. 6.

Onuškio valsčius 1940 m. tiksliausiai aprašė savo sklypus ir pastatus: sklypas – dešinėje Savanorių gatvės pusėje, einant iš miestelio, kuris ribojosi su bažnyčios daržu ir pradžios mokyklos sodyba; taip pat sklypas kitoje gatvės pusėje, abu verti 1000 Lt. Žvyrynas buvusiame Onuškio dvare (200 Lt), aikštė („plecius“) Onuškio miestelyje, buvusiame dvare (600 Lt).

Valsčiaus savivaldybės namas – medinis, dengtas skarda, beveik 20 metrų ilgio, su prieangiu ir priemenėle (vertas 12 000 Lt). Kitoje Savanorių gatvės pusėje buvusiame sklype stovėjo medinis arešto namas, 9 metrų ilgio, dengtas gontais (6000 Lt). Netoli jo – medinis tvartas-malkinė po vienu

681 LCVA. F. 1539, Ap. 1, B. 121, L. 77–79.

stogu, 9 metrų ilgio (2500 Lt). Tvartas su daržine – medinių rąstų, 15 metrų ilgio (1500 Lt).

Išvardintos ir visos savivaldybės tvoros: prie gatvės – 36 metrai medinių štankietų tvoros, dažyta žaliai su baltais galais; taip pat tvoros buvo nuo mokyklos, nuo lauko ir daržo pusės.

Šalia valsčiaus įstaigos – 24 medžiai. Įstaigai dar priklausė sąšlavų duobė, betoninių vamzdžių šulinys su mediniu rentiniu, įtaisytu volu ir lynu su kibiru. Išeinamoji vieta – vieno skyriaus.

Savivaldybės viduje inventorius panašus kaip ir kituose valsčiuose – stalai, spintos, kėdės (10 naujų ir 4 senos), suolai, trys balsavimo dėžės, žibalinės lempos, didelė rašomoji mašinėlė „Ideal“ (1000 Lt) ir maža (300 Lt), didelis šapirografas (100 Lt), 5 presai, „šlaptukas“ guminis, mašinėlė siūti-susegti, revolveris „Parabelis“ su kabura ir apkaba, „Trejeris „Marat.“ (1200 Lt), fuktelis „Miškas“ (400 Lt), 14 seniūnų tarnybinių ženklų, daug štampukų ir antspaudų, metalinis ženklas su grandinėle („retežiu“) ir užrašu „Onuškio valsčiaus viršaitis“ (kaina 39,57 Lt, kaip ir kitų valsčių viršaičių ženklų), emaliuota iškaba (20x30 cm dydžio) su užrašu „Onuškio valsčiaus savivaldybė Trakų apskritis“ (38 Lt), 11 emaliuotų iškabų su užrašais seniūnams (su seniūnijos pavadinimais), emaliuota iškaba „Onuškio valsčiaus areštinė“, medinės skelbimų lentos Onuškyje, Dusmenyse ir Žilinuose (už 40 Lt), štampai „Onuškio v. areštinėje ... paras išlaikytas“, „Trakų“, „Onuškio“ ir kiti, pora elektrinių skambučių, paveikslas „Žemaitė“.

Taip pat savivaldybei priklausė turgavietėje įrengtas šulinys su siurbliu, kurio rentinys buvo apkaltas lentomis ir nudažytas (vertas beveik 200 Lt), keturios primusinės lempos gatvės apšvietimui (dvi – po 200 žvakių ir dvi – po 400 žvakių, viena jų kainavo apie 100 Lt, lempos buvo pakabintos ant stulpų).

Be turto, buvusio valsčiaus būstinėje, savivaldybei dar priklausė įvairus inventorius Vieštartonių mokykloje.

Iš viso Onuškio valsčiaus savivaldybės inventoriuje – 179 pozicijos už beveik 33 000 Lt. Per 1940 m. įsigyta už 23 Lt[682].

Semeliškių valsčius

Semeliškių valsčiaus valdyba 1927 m. minima Bažnyčios gatvėje (telefono Nr. 2). Vėliau valsčiaus savivaldybės adresas nurodomas Vytauto Didžiojo aikštėje. Greičiausiai gatvės pavadinimas pakeistas arba sumanytas

[682] LCVA, F. 1539, Ap.1, B. 545, L. 451.

pakeisti 1930 m., minint Vytauto Didžiojo metus. Telefonų knyga rodo ir ilgą laiką nenusistovėjusią miestelio vardo formą (dar 1934 m. vadinamas „Samiliškės“, 1935 m. – „Sameliškės“, vėliau įgavo dabartinį pavadinimą).

1930 m. spaudoje minima, kad Semeliškių valdybos namuose tame pačiame pastate buvo ir mokykla bei paštas[683].

Semeliškių valsčiaus savivaldybės inventoriaus sąrašas sudarytas 1940 m. spalio 1 d. (tačiau nurodoma, kad 1940 m. sausio 1 d. būklei). Jame 4 spintos (260 Lt), viena nedeganti spinta (už 1000 Lt), 6 stalai (425 Lt), 9 kėdės, 4 lempos (apie 60 Lt), portfelis (už 7 Lt), dvi tautinės vėliavos (83 Lt), Vytis (10 Lt), elektros skambutis, elektros skaitiklis, 12 elektros lempučių, revolveris „Mauser“ (75 Lt), šapirografo dėžė ir juosta, dvi rašomosios mašinėlės (apie 1200 Lt), 24 įvairūs štampukai, 2 štampai, vienas metalinis antspaudas, antspaudas su Vytimi, valstybės Prezidento A. Smetonos paveikslas (20 Lt), Dariaus ir Girėno paveikslas, Konstitucija, sieninis laikrodis (90 Lt), adata (0,10 Lt), 14 seniūnų tarnybinių ženklų (už 147 Lt), viršaičio tarnybinis ženklas (už 40 Lt), gatvių pavadinimų lentelės (30 vnt.), 13 spintelių seniūnams, 12 štampukų seniūnams, 12 iškabų seniūnams, areštinės iškaba ir t. t.

Per 1940 m (t. y. po birželio 15 d. okupacijos) įsigytas Stalino portretas, Lenino portretas (po 1,50 Lt). Sovietų perimtas inventorius įkainuotas beveik 5000 Lt, įgytas – beveik už 40 Lt[684]. Aišku, kad sovietų perimto turto vertė akivaizdžiai sumažinta, nes nenurodytas net valsčiaus savivaldybės pastatas, nei dauguma kitų valsčių inventoriuose minimų ir valsčių savivaldybėms įprastų daiktų. Be to, jau 1933 m, minima Semeliškių valsčiaus savivaldybės turto beveik už 16 000 Lt.

Vievio valsčius

Vievio valsčiaus savivaldybė visą tarpukario laikotarpį buvo Semeliškių gatvėje (telefono Nr. 3).

Vievio valsčiaus savivaldybėje 1940 m. inventorizuota „piniginė spinta nedegama žalios spalvos „Šnicer“ firmos“ (1245 Lt), sena juodai dažyta geležinė spinta ir dar 6 spintos, 5 stalai, du dideli suolai su atramomis, dvi lovos su patalyne, dvi urnos balsavimui, etažerka knygoms, arbatinukas, liniuotė arkliams matuoti, du revolveriai su kabūromis („Sauer“ ir „Mauser“), J. Basanavičiaus, Vytauto Didžiojo, prezidento A. Smetonos ir Vyčio paveikslai su stikliniais rėmais, rašomoji mašinėlė „Ideal“, rašomoji mašinėlė „Under-

683 Savivaldybė, 1930, nr. 7, p. 5.
684 LCVA, F. 1539, Ap.1, B. 545, L. 721.

vood“ (920 Lt), vėliava geltona-balta, estų vėliava, tautinė trispalvė vėliava, šapirografas, 9 odiniai portfeliai (greičiausiai skirti seniūnams) ir vienas chrominis (greičiausiai – viršaičio), iškaba „Vievio valsčiaus savivaldybė“, 10 gatvių pavadinimų lentelių, žibalinės lempos, lempa su abažūru Nr. 15 ir t. t. Antspaudai „Vievio valsčiaus valdyba“, „Vievio valsčiaus viršaitis“, „Sekretorius“, „Vievio valsčiaus savivaldybė“ ir kiti, 9 tarnybinės spintelės seniūnams, 10 seniūnų tarnybinių ženklų, knygos, pvz., „Visa Lietuva“, „Lietuvos apgyventos vietos“, adresų knyga, keturi Vievio apylinkių žemėlapiai, blokas elektros lempai, elektros skambutis sargo bute, areštinės namo apšvietimas.

Iš viso kilnojamojo turto 145 pozicijos (už 5000 Lt). Taip pat savivaldybė turėjo žemės sklypą 1,45 ha su 40 m² šaligatvių, naują medinį namą (15,5x8,5 m dydžio), dengtą gontais, taip pat senus medinius trobesius – tvartą, malkinę, daboklę ir sargo butą (po vienu stogu). Taip pat – dažyta tvora (1,25 metro aukščio) ir išvietė iš lentų, daboklės namas, dengtas gontais (kainavęs 6000 Lt), o iš viso nekilnojamojo turto buvo už 24 000 Lt[685].

Žaslių valsčius

Žaslių valsčiaus valdybos raštinė 1927 m. buvo Vilniaus g. 3 (telefono Nr. 2). Tačiau vėliau (greičiausiai nuo 1930 m., minint Vytauto Didžiojo metus) Vilniaus gatvės pavadinimas iki centrinės miestelio aikštės buvo pervadintas į Vytauto gatvę, todėl ir savivaldybės adresas nurodomas Vytauto gatvėje. Vėliau raštinė iš namo Nr. 3 persikėlė į gretimą namą Nr. 1 (minimą mažiausiai nuo 1934 m.).

1939 m. šalia senojo medinio savivaldybės namo buvo pastatytas mūrinis dviejų aukštų namas su rūsiu (spaudoje rašoma, kad namas trijų aukštų), į kurį persikėlė valsčiaus savivaldybė kartu su policijos nuovada. Pastatas pastatytas 1939 metų pabaigoje, jame tilpo valsčiaus raštinė, policijos raštinė, areštinė, tardymo kambarys ir du gyvenamieji butai. Namo vidinė erdvė – 1346 kubiniai metrai. Neskaitant natūrinėmis prievolėmis atgabento žvyro, smėlio ir medžiagų iš geležinkelio stoties, namo statyba kainavo 61 260 Lt. Beveik tiek pat pagal išankstinę sąmatą ir buvo planuojama išleisti. Pastato projektą paruošė Trakų apskrities inžinierius V. Drevinskas[686].

Žaslių valsčiaus savivaldybės turtas ir inventorius 1940 m. spalio 1 dieną: namas medinis (sąraše kažkodėl neminimas 1939 m. pastatytas mūrinis dviaukštis valsčiaus savivaldybės namas), tvartas ir areštinė, išvietė medinė, daržas (1,5 ha), geležinė „nedegama“ spinta (t. y. seifas), žemės sklypas

685 LCVA, F. 1539, Ap.1, B. 545, L. 744.
686 Savivaldybė, 1940 m., nr. 4, p. 111.

(1,48 ha), žemės sklypas žvyrui (0,51 ha), stalai paprasti (3 vnt.), taburetės senos (3 vnt.), spintos paprastos (3 vnt.), kasos dėžė medinė, spintelė maža sena, suolai paprasti (3 vnt.), spynos spintoms (3 vnt.), žibintuvas, štampas „Žaslių V. V-ba“, štampas „Gauta“, rašomoji mašinėlė, šakės trimis virbalais, vėliava tautinė, kryžius, kertinis štampas, antspaudas siuntiniams, štampas „Užregistruota“, štampukas „Žaslių Valsčiaus Valdyba“, štampukai „Viršaitis“, „Sekretorius“, knyga „Akcizo įstatai“, savivaldybės kalendorius 1925 metų (2 vnt.), Vytis su rėmais, skaitliukai, varinis antspaudas „Valsčiaus Valdyba“, brošiūros „Keliams, vieškeliams taisyti“ (31 vnt.), laikrodis sieninis, liniuotės medinė ir metalinė, spjaudyklės medinės (3 vnt.), pjūklas (malkoms pjauti), kirvis, galąstuvas, šapirografo dėžutė, kopėčios medinės, spyna archyvui, lenta skelbimams, mašinėlė skylėms mušti, knyga „Karinės prievolės įstatymas“, knygos „apie nusmerktuosius“ (t. y. areštuotus) 1919–1923 m., 1924 m., 1925–1926, 1927 m., 1928 m., 1929 m., Naujokų ėmimo komisijos nutarimų knyga, knyga „Atsargos ataskaitos taisyklės“, knyga „S-bės Buhalterijai“, Kauno miesto planas, knyga „Lietuvos s-bių 1930 mt. biudžetas“, „Baudž. Proc. Įstatymas“, „Liet. S-bių biudž. 1931 m.“, knyga „Piliečių apsaugos departamento rink.“, knyga „Pradž. M-lų Įstat.“, knygos „Lietuvos savivaldybių biudžetas 1932 m.“, taip pat 1933 ir 1934 metams, knyga „Savivaldybių žinynas“, knyga „Statybos kainoraštis“, knyga „Lietuvos savivaldybių įvykdytas biudžetas 1931–32 m.“, knyga „Žemės mokesčių įstatymas“, knyga „Administrac. D-to aplinkr. rinkinys“, albumas „Dėl Tėvynės“, „Dariaus ir Girėno“ atvaizdas su rėmais, paveikslas, „Atmink pavergtą Vilnių“, knygutės „Kelių ženklai“ (16 vnt.), knygutė „Trakų Apskrities Valdybos privalomi įsakymai“, Vytauto Didžiojo paveikslas su stiklu ir rėmais, Lietuvos Konstitucija su stiklu ir rėmais, Respublikos Prezidento paveikslas su rėmais, pintinėlė popieriams, plunksnakočiai mediniai (6 vnt.), štampukai guminiai „įrašydintas“, „išrašydintas“, kabančioji lempa Nr. 35, žirklės, lempa su abažūru, kėdės su atramomis (6 vnt.), popieriams pintinėlė (3 vnt.), portfelis (odinis), portfelis odinis, skaitliukai, presas (medinis), rašomieji stalai (3 vnt.), spintos (2 vnt.), elektros lempa (didelė), „Vytautinė“ vėliava, iškaba emaliuota „Žaslių valsčiaus savivaldybė“, kėdės (4 vnt.), antspaudas guminis „Žaslių valsčiaus viršaitis“, rašalinės (stiklinės, 2 vnt.), štampas „Vizuota“, presas, dėžutės žemės mokesčių atkarpoms dėti (10 vnt.), peilis lenktinis, šepetukas mašinėlei, peleninė, arklių matavimo prietaisas, areštinės prievaizdo uniforminė kepurė, rašalinės stiklinės (2 vnt.), presas (medinis), byloms siūti mašinėlė, tautinė vėliava, štampukai: „Išpildžius grąžinimui“, „Nuorašas tikras“, „Trakų“, „Žaslių“, metalinis antspaudas, kertinis

štampas, siuntiniams antspaudas, seniūnams metaliniai tarnybiniai ženklai (17 vnt.), datatorius, viršaičio tarnybinis ženklas, seniūnams spintelės (13 vnt.), medinė lazda kaimų planams rišti, baudoms apskaičiuoti lentelės (2 vnt.), guminis štampas „projektas patvirtintas“, guminis štampas „Turinys man paskelbtas“, mašinėlė „Royal“, spyna geležinė, dėžė balsavimui, guminis štampukas „Įrašytas į šaukiamųjų sąrašą“, tautinė vėliava vilnonė (2 vnt.), instrukcija pasų fotografijoms daryti, medinė spinta (pušinių lentų, dažyta raudonai), štampukas „Pasiųstas išieškoti“, štampukas mokesčių išieškojimui pažymėti, stulpas vėliavai kabinti, štampukas apie išlaikymą areštinėje, lempa „Čudo“, lempos Nr. 8, Nr. 15 (po 2 vnt.), šepetys šerių, bidonas žibalui (2 vnt.), seniūnams seniūnijų emaliuotos iškabos (15 vnt.), emaliuota iškaba „Žaslių Valsčiaus Areštinė“, puodukai skardiniai (2 vnt.), stiklinis grafinas, dėžutė pirštų nuospaudoms su voleliu, paveikslas „Žuvusiems už Lietuvos laisvę“ su rėmu, paveikslas „Pirm. Liet. kariuomenės priesaika“ su rėmu, lempa su abažūru, primusas vandentiekio vamzdžiams šildyti, emaliuotos spjaudyklės (3 vnt.), kibiras vandeniui, emaliuota iškaba „Raštinė“, emaliuota iškaba „Sargas“, peleninė, stalas (pušinis, raudonai dažytas), prancūziškas raktas, suolas interesantams, kabykla pušinė, Stalino portretas be rėmų, Justo Paleckio portretas[687].

Žiežmarių valsčius

Žiežmarių valsčiaus savivaldybė buvo Dvaro g. Nr. 9 (telefono Nr. 9). Nuo 1935 m. telefonų knygoje jos adresas jau nurodomas Vytauto Didžiojo gatvėje (dar 1934 m. tebebuvo minima Dvaro g.).

Valsčiaus savivaldybei priklausė mūrinis namas (18 000 Lt vertės), žemės sklypas (2000 Lt), Žiežmarių, Buivydonių ir Stoniavos žvyrynai, savivaldybės tvartas (beveik už 1500 Lt).

Tarp kilnojamojo inventoriaus – pora stalų raštinei, dažytų juodai, pora raštinės stalų-biurkų su 5 stalčiais (po 60 Lt), raudonai dažyta spinta sudėti pasams, raudona spinta archyvo byloms, medinė tamsiai raudona spinta dviejų durų, medinė etažerė, geležinė lova, geltoni maži skaitytuvai, skyladurė mašinėlė, medinė urna balsavimui, medinė kaštono spalvos spinta, geležinė piniginė dėžė-spinta (200 Lt), nedeganti piniginė spinta (1000 Lt), sena rašomoji mašinėlė „Ideal“ (150 Lt), kita rašomoji mašinėlė „Ideal“ (800 Lt), vailoko padėklas mašinėlei, staliukas rašomajai mašinėlei, metalinis antspaudas „Žiežmarių valsčiaus valdyba“, daug štampukų (valsčiaus

[687] LCVA, F. 1539, Ap.1, B. 545, L. 763.

viršaičio, sekretoriaus ir t. t.), metalinis antspaudas „Žiežmarių valsčiaus viršaitis“, kertinis štampas „Žiežmarių valsčiaus savivaldybė“, 12 seniūnų tarnybinių ženklų (126 Lt), 4 seniūnų tarnybiniai ženklai sidabriniai (42 Lt), viršaičio tarnybinis ženklas (40 Lt), portfelis odinis (30 Lt), dvi stiklinės rašalinės (keturkampė ir pailga), stiklinė rašalinė su juodu metaliniu padėklu, keli presai sugeriamam popieriui, metalinis metras matuoti žmonių ūgiui, sieninis laikrodis (30 Lt), Lietuvos Vytis rėmuose ir su stiklu, J. Basanavičiaus ir V. Kudirkos portretai rėmuose, gipsinis J. Basanavičiaus paveikslas, Prezidento A. Smetonos atvaizdas rėmuose su stiklu, taip pat Prezidento A. Smetonos bareljefas su rėmais, Konstitucija įrėminta, du žali vėliavų kotai, senas odinis portfelis (1 Lt), „vėliava raudona (tautiška) didelė“, raudona vėliava su Gedimino stulpais, 16 tautinių vėliavų (14 mokykloms ir 2 savivaldybei), 5 tautinės vėliavos didelės ir 4 mažos, 4 kotai tautinėms vėliavoms, valstybės ženklas Vytis (17 Lt), kryžius, šapirografo dėžutė, dvi emaliuotos spjaudyklės (balta ir mėlyna), trys suolai, įvairios kėdės (tame tarpe 6 „Thonet“ lenktos kėdės), medinė dėžutė slaptiems raštams, žibalinė lempa nr. 15 „Miler“, lempa nr. 15 „Čudo“, emaliuota iškaba „Žiežmarių valsčiaus savivaldybė“ (20 Lt), du revolveriai „Mauser“ (už 55 ir 50 Lt), kronšteinai kiemui ir butui su patronu, vandens siurbys-pompa prie šulinio, 3 „kriukai“ gaisrui gesinti, skaitliukai, kačerga, trys medinės dėžės balsavimui, gatvių pavadinimų lentelės (gautos iš apskrities valdybos), seniūnijų iškabos ir valsčiaus areštinės iškaba.

Iš viso inventoriuje išvardinta 200 punktų už daugiau nei 27 000 Lt. Per 1940 m. inventoriaus įsigyta vos už 26 Lt[688].

[688] LCVA, F. 1539, Ap.1, B. 545, L. 730.

Šventė prie Žaslių valsčiaus savivaldybės. Centre stovi valsčiaus viršaitis J. Čiulada. Maždaug 1928 m. Nuotrauką pateikė R. Čiuladaitė-Peslekienė.

Vievio valsčiaus valdybos iškaba. Fragmentas iš 1929 m. spalio 4 d. fotografijos. LNM.

Semeliškių v. valdybos būstinė. Tuose pačiuose namuose matome pradžios mokyklą ir pašto agentūrą.

Semeliškių valsčiaus savivaldybė 1930 m. Fotografija išspausdinta mėnraštyje „Savivaldybė“, 1930 m., nr. 7, p. 7.

Semeliškių valsčiaus savivaldybė. XX a. 4 deš. Nuotrauką pateikė J. Stasiūnaitė.

Kruonio valsčiaus savivaldybės tarnautojai prie valsčiaus savivaldybės. Fragmentas iš 1934 m. fotografijos.

Žaslių valsčiaus savivaldybė (Trakų apskr.) 1939 metų pabaigoje baigė statyti trijų aukštų mūrinį namą, kuriame patalpinta valsčiaus raštinė, policijos raštinė, areštinė, tardymo kambarys ir du gyvenamieji butai. Namo kubatūra 1346 m³. Neskaitant natūralinėmis priemonėmis atgabento žvyriaus, smėlio ir iš geležinkelio stoties medžiagos, namo statyba kainavo Lt 61.260,—. Namo projektą paruošė Trakų apskr. inžinierius Drevinskas.

Žaslių valsčiaus savivaldybė, pastatyta 1939 m. Fotografija išspausdinta mėnraštyje „Savivaldybė“, 1940 m., nr. 4, p. 11.

Valsčių revizijos ir skundai

Savivaldybę revizuoti (1927 m. duomenimis) galėjo pačios savivaldybės revizijos komisija, apskrities valdyba, apskrities viršininkas, valstybės kontrolė ir savivaldybių departamentas[689].

1926 m. padaryta revizija **Aukštadvario** valsčiuje, kuri buvo netgi aprašyta savivaldybių spaudoje. Straipsnyje Aukštadvario valsčius lygintas su Jiezno valsčiumi: „Tas valsčius beveik lygus Jezno valsčiui, už tai žymiai skiriasi veikimu, darbu. Jezno valsčiaus sav-bė stengiasi išeiti iš eilinio darbo ribų ir įvykdyti ką nors žymesnio, stengiasi gerinti reikalus, nustato darbus ir vykdo juos. Vykdomieji darbai verčia tinkamiau ir pilniau išnaudoti pajamų šaltinius, tuo tarpu kai Aukštadvario sav-bė vengia reikalų gerinimo, darbų, kad tokiu būdu sumažintų išlaidas, tikslu juo mažiau paimti iš gyventojų mokesčių. Tiesa, geras dalykas mažinti išlaidas, taupyti lėšas, bet jeigu tas taupymas daromas tikslu mažinti mokesčius, reikalai nuo to eis blogyn, skurs, tai tas taupumas laikui bėgant pavirs į netaupumą, į nuostolius. Juk galima, pav., tiltų taisymą, mokyklų ir kt. trobesių remontavimą atidėlioti iki tol, kol jie visai sugrius, bet už tai savo laiku padarytas remontas daug mažiau kainuos, negu sugriuvusių atstatymas. Šios sav-bės jokių žymesnių darbų nenuveikta, keliai ir tiltai blogi, valsčiaus namai reikalingi remonto, aplink namus ir juose trūksta švaros, valsčiaus daržas iš gatvės neaptvertas, prie valsčiaus namų yra du negyvenami trobesiai, iš kurių vienas pusiau nuplyšusiu stogu ir pasvirusiomis sienomis. Žodžiu, niekas netaisoma ir nedaroma lėšų taupumo dėliai. Kas gali vaizdžiau įrodyti jo 1926 m. veikimą, kaip jos įvykdyta sąmata. Ligi spalių 14 d. viso padaryta išlaidų 6008 litai (neskaitant žyg. arklių laikymo) ir iš tos sumos 5619 litai išleista sav-bės lai-

[689] Savivaldybė, 1927, nr. 9, p. 7.

kymui ir tik 389 litai išleista kitiems reikalams – nenumatomoms išlaidoms. Štai ir visi jos per metus nuveikti darbai. Pajamų šaltiniai neišnaudojami, žemės mokesčio 1926 m. nustatyta tik 12 %; tinkamai išnaudojus visus pajamų šaltinius finansai būtų neblogiausi ir galėtų ką nors padaryti, žymiai pagerinti rūpinamus reikalus, be to, palankios ir kitos sąlygos, pav. valdyba turi nuosavus namus ir, rodos, visoms valsčiaus mokykloms.“[690]

Aukštadvario valsčiaus gyventojai (prekybininkai ir amatininkai) pateikė skundą Savivaldybių departamentui dėl Aukštadvario valsčiaus 1926 m. sausio 23 d. nutarimo (dėl išieškojimo iš gyventojų mokesčių). Tačiau departamentas jį atmetė, nes skundus dėl valsčių nutarimų reikėjo pateikti apskrities valdybai, o departamentas svarstė tik skundus dėl apskrities savivaldybės nutarimų[691].

Apibendrinus 1928 m. Trakų apskrities valsčių valdybose apskrities valdybos padarytas revizijas konstatuota: 1. pinigų išeikvojimų nerasta, nes kasose žymesnių sumų ir nebuvo susidarę, 2. mokesčiai renkami silpnokai, ypač Žiežmarių valsčiuje, geriausiai renkami Kietaviškių valsčiuje, 3. sąmatų vykdymas visuose valsčiuose netikslus, nes beveik visi paragrafai viršyti, 4. visose savivaldybėse įvestos visos knygos, išskyrus didįjį dienyną, 5. raštai vykdomi sunkokai, bet užsigulėjusių raštų nerasta, 6. mokyklos aprūpintos ne per geriausiais butais[692].

1929 m. balandžio 11–20 d. **Žiežmarių** valsčiaus savivaldybėje buvo daroma revizija, mat „Žiežmarių savivaldybėj, kaip teko patirti, jau senokai kaip buvo kalbama, kad viršaitis, miestelio seniūnijos seniūnas ir jo padėjėjas privačiu būdu renka mokesnius nuo nejudamo turto, prekybos ir pramonės ir patentinius ir t. t. Prieš tą mokesčių tikrinimą v. valdybos kasininkas, įteikdamas keliolika kvitų ir mokėtojams mokesnių paskirstymo pranešimų, paaiškino, kad visa tai, kas esą kalbama apie viršaitį, seniūną ir jo padėjėją esą teisinga. Patikrinus paaiškėjo, kad minėti asmens tikrai rinkdavo pinigus ir išduodavo privačius kvitus arba tik pasirašydavo pranešimuose, kad pinigai iš mokėtojų yra priimti, bet pinigų kason neįmokėdavo. Šiuo reikalu buvo iškviesti piliečiai, kurie tų mokesnių nustatyta tvarka nemokėjo. Iškviestieji, parodydami privačius kvitus bei pasirašytus pranešimus tvirtina, kad mokesnius jie esą mokėję. Viršaitis, seniūnas ir jo padėjėjas prisipažįsta visa tai darę. Kodėl pinigus neįmokėdavo kason – niekas nepaaiškina. Taip surinkta apie 2 tūkst. litų, iš kurių 1 tūkst. įmokėtas kason, o 1 tūkst. trūks-

690 Barisa T. „Revizijas darant“ // Savivaldybė, 1927, nr. 1, p. 8.
691 „Skundas ne sulig instancijai“ // Savivaldybė, 1927, nr. 1, p. 23.
692 V. N. „Savivaldybių įstaigų revizijos“ // Savivaldybė, 1929, nr. 2, p. 30.

ta. Šį atsitikimą reikia laikyti vien viršaičio apsileidimu. Žiežmarių viršaitis nėra vienintelis, kuris silpnai nusimano apie savo pareigas ir teises, yra tokių viršaičių Lietuvoj ir daugiau."

Tarp pažeidimų – kad neužpajamuota iš urėdijos tiltų taisymui gauta mediena, kurią jis turėjo naudoti tiltams, einantiems per miškus, bet panaudojo ir kitur. Viršaitis Pranas Beiga (kuris Žiežmarių viršaičiu buvo ir iki 1924 m. rinkimų, taip pat nuo 1924 m. iki 1929 m. rinkimų) pareiškė, kad tokių aktų medienai niekada nėra daręs ir net nežino, kad juos reikia daryti.

Net valsčiaus kasininkas nežinojo, kiek pinigų turi būti kasoje. „Paklaustas ar visi pinigai yra kasoj prisipažino nežinąs, bet jei būsiąs trūkumas, tai padengsiąs." Patikrinus kasą rasta virš 70 Lt pertekliaus, kuris turėjo būti užpajamuotas. Be to, kasininkas duodavo viršaičiui avansus privačiais rašteliais. Kad ir nedideles sumas, bet to negalėjo daryti.

Revizorius pastebėjo, kad tarp viršaičio ir kasininko buvo nesutarimų. „Šie visi dalykai nėra leistini, nuo asmeninių nesantaikų savivaldybių reikalai negali nukentėti." Buvo atvejų, kai viršaitis išrašydavo paliepimą, o kasininkas vis tiek neišmokėjo pinigų. Arba kad viršaitis, gavęs iš piliečių „savivaldybinių" pinigų, jų neįnešdavo į kasą, o tiesiogiai išmokėdavo už butus pradžios mokykloms ar kitiems reikalams. Tik vėliau, ilgokai pralaikęs sąskaitas pas save, atiduodavo jas kasininkui. O kasininkas kartais išmokėdavo pinigus be „paliepimo kasai". Pavyzdžiui, kasininkas išmokėjo Velykų priedus tarnautojams (270 Lt) be paliepimo, be to, visiems valsčiaus tarnautojams, išskyrus viršaitį. O nei švenčių priedai, nei algų lapai už kovo mėnesį viršaičio nebuvo pasirašyti.

Kasininkas aiškinosi, kad viršaičiui nemokėjo todėl, kad šis kasininkui buvo skolingas, o viršaitis aiškino, kad nebuvo nieko skolingas. Taigi, viršaitis nepasirašė paliepimo, o kasininkas jam neišmokėjo algos ir priedo, be to, savavališkai sumokėjo kitiems tarnautojams[693].

1929 m. gegužės 21 d. daryta revizija **Onuškio** valsčiaus valdyboje. Kasoje rastas 157 Lt perteklius. Kasininkas S. Dusevičius paaiškino, kad tiek nesumokėta rangovui J. Marcevičiui, o 7 Lt „nežinia iš kur susidarę". Buvo tikrinti 1925–1928 m. kasos išlaidų dokumentai. Pavyzdžiui, 1926 m. išlaidų paliepimu Nr. 24 išmokėta 6 Lt dienpinigių viršaičiui J. Veličkai už dalyvavimą komisijoje, bet kadangi komisija dirbo valsčiaus ribose – šis išmokėjimas buvo neteisėtas.

693 N-tis V. „Savivaldybių įstaigų revizijos" // Savivaldybė, 1929, nr. 6, p. 23.

Taip pat patikrintos 1925–1929 m. pabaudų knygos, jos sutikrintos su valsčiaus valdybos nutarimais ir rasta, kad jos atitinka. Pusė išieškotų pabaudų pervesta į valstybės iždą.

1929 m. gegužės 31 d. revizija daryta ir **Semeliškių** valsčiaus valdyboje. Tikrintos žemės mokesčių knygos. 1923 m. jose ne visur nurodyta, kiek kuris kaimas turėjo sumokėti žemės mokesčio. Neišaiškinta, kiek Buzgonių dvaras ir jam priklausantys palivarkai 1923 m. turėjo sumokėti ir kiek sumokėjo žemės mokesčio. Kai kurie kaimai 1923 m. buvo įtraukti į žemės mokesčių knygas (Zailgų, Bogudzenkos, Pangurų, Stravkos, Kozelkiškių, Jančaukos ir Dergensų), tačiau valstybinio žemės mokesčio už tuos metus nesumokėjo. Valsčiaus valdyboje aiškino, kad tie kaimai tais metais buvo neutralioje zonoje ir mokėjo mokesčius lenkų valdžiai, todėl nuo Lietuvos mokesčių buvo atleisti. Tačiau valsčiaus valdyboje jokių atleidimo dokumentų nerasta. Be to, 1923 m. mokesčių knygose nesurašyti ežerai, todėl už juos irgi mokestis nerinktas. Iš 1923 m. mokesčių knygos nematyti, kiek mokesčių sumokėjo Baubonų dvaro nuomininkai[694].

1931 m. vyko revizijos Žaslių, Žiežmarių, Kaišiadorių valsčiuose, taip pat Trakų apskrities valdyboje.

Žasliuose revizavo valstybės kontrolės revizorius. Rasta, kad valsčiaus valdyba neįrašė į pinigines knygas Lietuvos Laisvės paskolos bonų už 500 Lt ir iš rangovų priimtų užstatų vekseliais beveik 1500 Lt sumai. Blogai vedamos žemės mokesčio knygos – už 1925–1927 metus iš įvairių asmenų valsčiaus valdyba neišieškojo valstybinio žemės mokesčio beveik 8000 Lt. Kai kurie ūkiai į mokesčių knygas įtraukti po du kartus, kai kurie – nei vieno. Nuslėpta nuo mokesčių Gečionių dvaro žemė. Gečionių dvaro naujakuriams duota žemė dar 1926 m. nebuvo įtraukta į mokesčių knygą, todėl už ją negauta apie 600 Lt valstybinio žemės mokesčio, 30 Lt savivaldybių reikalams ir 120 Lt valsčiaus reikalams. Taip pat iš prekybos ir pramonės įstaigų neišieškotas beveik visas pelno mokestis valsčiaus reikalams už 1926–1927 metus. Nekilnojamojo turto mokesčių knygose nepadaryti įrašai, kad mokesčiai sumokėti.

Žiežmarius revizavo valstybės kontrolės revizorius M. Žilinskas. Jis nustatė buvusio viršaičio P. Beigos pažeidimus: 1929 m. lapkričio mėnesį perduodamas naujam viršaičius valsčiaus raštinę ir kasą neperdavė 272 Lt savivaldybei priklausančių pinigų; nepateisintas 251 gabalo cementinių vamzdžių naudojimas ir 120 erdmetrių malkų (dėl cementinių vamzdžių aiškinosi policija, o dėl malkų pateiktas ieškinys); 1927 m. jis pereikvojo sa-

[694] N-tis N. „Savivaldybių įstaigų revizijos“ // Savivaldybė, 1929, nr. 9, p. 23–24.

vivaldybei skirtus kreditus; nesumokėjo mokytojams priklausiusių 300 Lt, kuriuos šie išsireikalavo teismo keliu (dar 150 Lt valsčiui kainavo teismo išlaidos). 1925–1927 m. valsčiaus valdybos vardu išnuomota apie 100 ha prie Žiežmarių miestelio buvusių ganyklų, tačiau pajamų už nuomą valsčius negavo, nors pati savivaldybė turėjo dar sumokėti apie 1800 Lt valstybinės nuomos ir žemės mokesčių.

Apie šiuos viršaičio P. Beigos veiksmus buvęs valsčiaus kasininkas S. Mačiunskas perspėjo buvusį apskrities viršininką A. Steikūną, tačiau šis nesiėmė jokių priemonių.

Taip pat valstybės kontrolės revizorius M. Žilinskas revizavo ir **Kaišiadorių** valsčiaus valdybą. Valsčius bereikalingai bylinėjosi, todėl bereikalingai išleista ir 112 Lt teismo vykdymo išlaidų. Nebuvo pateisinamųjų dokumentų dėl miško medžiagos maždaug už 7000 Lt. 1929 m. gauta iš valdžios apie 1200 Lt tiltams valstybiniuose miškuose statyti, tačiau nebuvo aišku, ar jie pastatyti.

1931 m. sausio mėnesį daryta revizija ir **Trakų apskrities** valdyboje. Revizavo taip pat M. Žilinskas. Trūkumų kasoje nerasta. Rasta trūkumų statybos skyriuje. Pavyzdžiui, iš vieno piliečio paimtas mokestis už statomą namą Kaišiadoryse kaip už vieno aukšto, tačiau pagal planą matosi, kad namas statomas su salkomis. Kitam piliečiui duotas leidimas statyti namą, tvartą ir klojimą, o paimtas mokestis tik už namą. Dar kitam duotas leidimas namui ir tvartui, namas pastatytas dviejų aukštų, o mokestis paimtas kaip už vieno. Leidimuose nepažymėta, kelių aukštų namas statomas, iš kokių medžiagų, koks stogas ir t. t., todėl ir policija negalėjo kontroliuoti statybų. Išduoti statybos leidimai turėjo būti registruojami knygoje, tačiau tokios registracijos nebuvo.

Remontų sąmatose ir sąskaitose reiktų plačiau aprašyt darbą ir medžiagas, o ne tik „krosnį pataisyti – 70 Lt“.

1925 m. apskrities tarybos nutarimu visiems apskrities tarnautojams nustatytos kategorijos, pagal jas mokami priedai kaip valstybės tarnautojams. „Už tarnybinius žygius po apskritį išmokėta pilni dienpinigiai. Sąskaitose nenurodoma, kada tarnautojas išvyko ir kada grįžo. Ateity dienpinigių sąskaitose turi būti nurodytas išvykimo ir grįžimo laikas (valandos ir minutės).“

Revizorius nurodo visų sutarčių originalus saugoti vienoje vietoje, nes dabar maišėsi kai kur nuorašai, kai kur originalai[695].

1933 m. lapkričio 10 d. Trakų apskritį vizitavo pats savivaldybių depar-

[695] V. N. „Savivaldybių įstaigų revizijos“ // Savivaldybė, 1931, nr. 6, p. 24.

tamento direktorius P. Barkauskas, atvykęs kartu su vyr. statybų inspektoriumi A. Novickiu. Pakeliui važiuodami jie užsuko patikrinti ir Rumšiškių valsčių.

Rumšiškių valsčiaus savivaldybės įstaiga buvo nuosavuose namuose. Tame pačiame name buvo įrengta ir daboklė, į kurią buvo įeinama per raštinę. Vizituotojai nurodė, kad reikia arba įrengti atskirą įėjimą į daboklę arba perkelti ją kitur. Be to, pastebėta, kad viršaitis valsčiaus raštinėje nebūdavo net 3 dienas per savaitę – „tas gali pakenkti savivaldybės ir gyventojų reikalams“.

Valsčiaus savivaldybės biudžetas 1933 m. buvo apie 22 000 Lt, žemės mokesčių imama net 35 %. „Savivaldybė neturtinga, tačiau skolų neturi.“

Kruonio valsčiaus savivaldybė taip pat buvo įsikūrusi erdviame nuosavame name. Viršaitis valsčiaus raštinėje būdavo kiekvieną darbo dieną.

Valsčiaus savivaldybės biudžetas 1933 m. buvo apie 34 000 Lt. Žemės mokesčio imama tik 20 %, skolų už beturčių gydymą turėjo apie 7000 Lt.

Raštinėje turėtos visos pagal taisykles reikalaujamos knygos. Už 1932 metus rasta apmokėtų kvitų už nieko bendro su savivaldybe neturinčius pasikalbėjimus telefonu. Tačiau 1933 m. Trakų apskrities viršininko nurodymu jau įvesta telefono pasikalbėjimų registracijos knyga. Valsčiuje buvo neišreikalautų prekybos ir pramonės mokesčių už esamus metus, todėl nurodyta „susitarti su apskrities mokesčių inspekcija ir žinias apie nustatytą valstybinį mokestį gauti laiku“.

Tuo laiku buvo lyginama Kruonio miestelio turgavietė ir 1934 m. žadėta ją išgrįsti iš specialaus fondo lėšų. Taip pat planuota išgrįsti įvažiavimą į Kruonio miestelį nuo plento pusės (plentas Kaunas–Alytus pro Kruonį ėjo ne per miestelį senąja Kauno gatve, o už miestelio).

Vizitatoriai pastebėjo, kad Kruonio betoniniai šaligatviai buvo padaryti prisilaikant kreivos namų ir tvorų linijos, nors šaligatvių liniją privalėjo nustatyti apskrities inžinierius, laikantis gatvės ašies. Be to, šaligatvius reikėjo daryti iš betono plytų, o ne masyvius.

Tačiau bendrai paėmus „vietos reikalus gerai savivaldybė rūpina“.

Kaišiadorių valsčiaus savivaldybės įstaigai pastatas buvo išnuomotas 36 metams iš Žemės ūkio ministerijos. Valsčiaus savivaldybės prieangyje buvo pastatyta spinta su bylomis ir sukrauti įvairūs nereikalingi daiktai. Tame pat name buvo įrengta daboklė su įėjimu iš raštinės, todėl nurodyta daboklę iškelti.

Valsčiaus 1933 m. biudžetas buvo 36 487 Lt. Žemės mokesčio imama 30

%, o skolų – apie 13 000 Lt (už beturčių gydymą). Tarp piniginių dokumentų buvo avanso raštelių, parašytų ant popiergalių, be datų.

Viršaitis būdavo valsčiaus raštinėje kiekvieną darbo dieną.

Žaslių valsčiaus **s**avivaldybės įstaiga buvo nuosavame name. Žaslių miestelyje buvo suvežta akmenų gatvės grindimui.

Valsčius buvo labai didelis gyventojų skaičiumi ir žemės plotu, tačiau savivaldybės finansinė būklė nebuvo geriausia. Buvo vėluojama netgi išmokėti tarnautojams algas (anot viršaičio – „lėtai plaukia pajamos“). Vizitatoriai nurodė, kad reikia laiku išreikalauti mokesčius, o jei pajamų būtiniesiems valsčiaus reikalams neužtenka, tai padidinti vienu kitu procentu mokesčių normas. Savivaldybė turėjo nemažai skolų (apie 20 000 Lt, daugiausia už beturčių gydymą).

Žemės mokestis duodavo nedaug pajamų, nes žemė – tik III ir IV rūšies. Žemės mokesčio buvo imami 24 %. Valsčiaus savivaldybės 1933 m. biudžetas – 53 718 Lt.

Viršaitis valsčiaus raštinėje „kiekvieną dieną darbo metu būna“.

Trakų apskrities savivaldybė, vizitatorių teigimu, buvo „neturtinga, nes gauna palyginamai maža pajamų iš žemės mokesčio“. Skolų turėjo 24 000 Lt (už mašiną keliams taisyti).

Vidaus reikalų ministro pasiūlymu apskrities taryba paskutiniame posėdyje nutarė rinkti 5 % mokestį pradžios mokyklų namams statyti. Mat 1934 m. apskrities valdyba planavo pradėti statyti Kaišiadoryse 5-ių komplektų pradžios mokyklą.

1931 m. Kaišiadoryse buvo pastatyta skerdykla, priklausanti apskrities valdybai. Skerdyklos pastatymas, įskaitant šilto ir šalto vandens įvedimą bei ūkio trobesių statybą, kainavo 35 000 Lt. Kadangi šia skerdykla naudojosi daugiausia miestelio gyventojai, tai vizitatoriai pasiūlė ją perduoti valsčiaus savivaldybei apskrities tarybos nustatytomis sąlygomis.

Apskrities valdybos išlaikomoje ligoninėje pastebėta gera tvarka. 1933 metais joje įrengta venerinių ligų ambulatorija.

Apskrities valdyba davė nemokamai patalpas vaikų darželiui Kaišiadorių mieste.

Vizito metu departamento vadovai apžiūrėjo baigiamus statyti apskrities savivaldybės rūmus, kuriuose buvo įrengiamos patalpos apskrities valdybos ir apskrities viršininko įstaigoms bei Lietuvos bankui. Lėšų statybai apskrities valdyba gavo iš Lietuvos banko (kaip avansą už nuomą). Rūmai buvo statomi ūkio būdu, „statyba atliekama rūpestingai“. Pasiūlyta pasiskubinti su išorinės kanalizacijos įrengimu.

Pastebėta, kad keliai Trakų apskrityje buvo gerai žvyruoti, tik vietomis grioviai apaugę piktžolėmis. Išskyrus pavojaus įspėjimo ženklus, visi taisyklėse nustatyti kelių ženklai buvo padaryti. Taip pat pastebėta, kad Kauno apskrities ribose (Petrašiūnuose – Amalių kryžkelėje) kelių rodyklėje turėjo būti užrašyta, kiek kilometrų iki Vilniaus[696].

1934 m. vasario pabaigoje savivaldybių departamento revizorius V. Norkaitis darė savivaldybių darbo revizijas Trakų apskrityje.

Vievio miestelyje, prie katalikų bažnyčios, buvo aikštelė, kurioje gulėjo sudėtos naujai statomos bažnyčios statybinės medžiagos. Likusi aikštės dalis buvo naudojama turgui („rinkai“). Kadangi ši aikštė buvo miestelio viduryje, todėl buvo laikoma prekybai tinkamiausia. Tačiau 1933 gruodžio mėnesį vietinis klebonas pateikė prašymą Trakų apylinkės teismui, kad šią aikštę pripažintų bažnytine žeme ir teismas klebono prašymą patenkino. Viršaitis aiškino, kad klebonas teismui pristatęs prieškarinius planus, kuriuose ši aikštė buvo nurodyta kaip bažnytinė žemė. Iš valsčiaus savivaldybės pusės jokių pareiškimų nebuvo padaryta, nes, kaip aiškino viršaitis, nerasta argumentų įrodymui, kad ši aikštė galėtų būti miestelio bei savivaldybės nuosavybė. Tad vietiniai gyventojai buvo nepatenkinti, kad miestelis nebeturės tinkamos turgavietės. Anot revizoriaus, miesteliui tinkama turgavietė reikalinga, todėl tuo reikalu savivaldybė turėtų susirūpinti.

Turgavietės ir gatvių grindimui buvo renkama rinkliava, kuri 1934-iems metais buvo atiduota Jonui Červokui už 560 Lt. Fonde jau buvo surinkta 5153 Lt, bet nesant turgavietės tuos pinigus manyta panaudoti gatvėms grįsti.

Kietaviškių valsčiaus savivaldybėje 1933 m. nebuvo vedama medžiagų apskaitos knyga (tais pačiais metais pirkta miško medžiagos už beveik 200 Lt ir 25 maišeliai cemento už 87,50 Lt, kurie nebuvo įrašyti knygon).

Kietaviškių valsčiaus savivaldybė savo nuosavo namo ir kito nekilnojamojo turto neturėjo. Revizorius pastebėjo, kad „Kietavišky tinkamų įstaigai namų nėra“. Butai savivaldybės įstaigai ir sekretoriui buvo nuomojami.

Kadangi buvo keliamas klausimas dėl Kietaviškių valsčiaus panaikinimo, 1934 m. vasario 15 d. apskrities viršininkas paragino sukviesti valsčiaus seniūnijų sueigas. Dauguma seniūnijų nutarė, kad Kietaviškių valsčių reikia panaikinti. Kietaviškių valsčius turėjo apie 5000 gyventojų, iš jų žemės mokesčių mokėtojų buvo 1429. 1933 metų valsčiaus biudžetas buvo 19 188 Lt,

[696] Savivaldybė, 1933, nr. 11, p. 31.

žemės mokesčių savivaldybės naudai buvo imama 35 %. Anot revizoriaus, „ekonominiai Kietaviškio valsčiui yra sunku gyvuoti. Kultūriniu požiūriu būtų labai gera, kad Kietavišky valsčius galėtų gyvuoti."

Semeliškių valsčiaus savivaldybė 1933 m. darė savivaldybės namų kapitalinį remontą, įrengiant policijai raštinę su atskiru nuovados viršininko kabinetu. Visas remontas savivaldybei kainavo beveik 4000 Lt. „Darbai atlikti gerai ir rūpestingai viršaičiui prižiūrint."

Vieškelyje Semeliškės–Šakaldonys–Strėvininkai ant Volostos upelio pastatytas medinis tiltas ir supiltas 100 metrų ilgio ir maždaug vieno metro aukščio pylimas, išmūrijant šlaitus akmenimis su cementu. Tiltas ir pylimas kainavo 1741 Lt, bet iš šių išlaidų 50 % savivaldybei grąžino miškų departamentas.

Nustatyti gatvių pavadinimai ir pagaminti namams numeriai (142 vnt.) bei gatvių pavadinimų lentelės (20 lentelių), kurie kainavo apie 140 Lt.

1932 m. Semeliškėse pastatyti nauji mediniai arešto namai (už 2500 Lt), prie kurių įrengtas butas sargui. „Arešto namai pastatyti gana patogioje vietoje."

Aukštadvario miestelyje valsčiaus savivaldybės namas buvo suremontuotas, namas buvo didelis ir erdvus.

Vilniaus gatvėje, ties Jankelevičių ir Barščevičių sklypais, gatvė labai žema, todėl pavasarį ar liūčių metu būdavo apsemiama. Anot revizoriaus, toje vietoje gatvę reikėtų pakelti, iškasti gilų, ilgą griovį ir per gatvę padaryti tiltą. Revizijos metu toje vietoje žmonės negalėjo praeiti, buvo apsemta net keletas gyvenamųjų namų.

1931–1933 m. išgrįsta 6713 m² gatvių, pastatyta 60 įvairaus didumo betoninių tiltų, kurių statyba valsčiaus savivaldybei kainavo 5847 Lt. Medinių tiltų valsčiaus ribose pastatyti 9, jų statyba kainavo beveik 1000 Lt. Svarbesniuose keliuose buvo pastatyti kelių krypties ženklai. Ženklų stulpai buvo geležiniai.

Iki 1932 m. pabaigos rinkos aikštė buvo Mongirdų nuosavybė, bet tarybai prašant Mongirdai padovanojo ją valsčiaus savivaldybei. Aikštė buvo 3800 m² dydžio. Mongirdai dovanojo aikštę su sąlyga, kad ji bus tuojau pat išgrįsta, bus pastatytos svarstyklės, įrengti barjerai gyvuliams rišti. Pareikšdama padėką valsčiaus savivaldybė „turėdama galvoje dr. Mongirdo nuveiktus šiame krašte kultūrinius darbus, pasidirbdino padidintą jo paveikslą ir iškabino valsčiaus savivaldybės raštinėje", o gatvę prie Aukštadvario vidurinės mokyklos pavadino Dr. Mongirdo vardu. Be to, Mongirdai padovanojo pradžios mokyklos reikalams 1000 m² sklypą, o valsčiaus savivaldybė taip

pat mokyklai dovanojo apie 5000 m² sklypą, kuriame Švietimo ministerija pastatė „gražią, dviejų aukštų pradžios mokyklą“.

Onuškio valsčiaus savivaldybės kasoje rasti rangovo Juozo Marcevičiaus avansiniai dokumentai maždaug 1700 Lt sumai. Dėl šių dokumentų valstybės kontrolės revizorius B. Sagevičius 1929 m. gegužės 21 d. revizijos akte buvo pažymėjęs, kad valsčiaus savivaldybė už namo remonto darbus rangovui permokėjo 1271 Lt ir „šis klausimas ligšiol dar nėra likviduotas“.

Prie valsčiaus savivaldybės vartų buvo lenta su senu užrašu „Onuškio valsčiaus valdyba“, kuri turėjo būti pakeista[697]. Mat valsčių valdybos jau 1929 m. buvo panaikintos ir ant iškabos reikėjo rašyti „Onuškio valsčiaus savivaldybė“.

Klapatauskas prieš Kaišiadorių valsčių

1937 m. balandžio 5 d. Kaišiadorių policijos nuovados viršininkas gavo Kaišiadorių skerdyklos sargo Antano Klapatausko skundą. Šis teigė, kad Kaišiadorių mėsininkas Fleišeris Boruchas nesilaikė švaros, o Kaišiadorių valsčiaus tarnautojas Jonas Puišys išleido iš areštinės areštuotąjį, kuris kėsinosi jį sumušti.

Policininko manymu, A. Klapatausko skundas yra melagingas, nes tuo laiku areštinėje buvo tik du areštuotieji – Stasys Kasperas ir Kulakovienė. Akistatoje su Kasperu net skundėjas pasakė, kad jo ten nebuvo. Policininkas teigė, kad už tokius skundus patį skundėją reikia patraukti atsakomybėn, nes „tokiais skundais įstaigas, neskaitant kad apsunkina bereikalingu darbu, norima kompromituoti, jas pažeminti. Šiuo skundu, atrodo, kad ir sąmoningai, norėta pažeminti valsčiaus savivaldybę ir jos tarnautojus, norėta įrodyti, kad areštuoti, atliekantieji bausmę, blogai prižiūrimi, net naudojami nusikaltimui – kitiems sumušti.“

Tiesa, mėsininkui Fleišeriui Boruchui už švaros nesilaikymą vežant mėsą policijos nuovados viršininkas surašė protokolą[698].

Paškevičius prieš Žiežmarių valsčių

Konstantino Paškevičiaus „karas“ prieš Žiežmarių valsčių truko kur kas ilgiau, jo eiga siekė ne tik vietinę policiją, apskrities valdžią, bet ir prezidentūrą, Vidaus reikalų ministeriją.

1939 m. liepos 20 d. Konstantinas Paškevičius iš Palimšių kaimo net

---

[697] „Iš savivaldybių darbo revizijų“ // Savivaldybė, 1934, nr. 3, p. 19.
[698] LCVA, F. 409, Ap. 6, B. 14, L. 33.

keturiuose lapuose surašė skundą Lietuvos Prezidentui apie tai, kad Žiežmarių valsčiaus savivaldybėje betvarkė, klastojami dokumentai, pasisavinami pinigai, kad neteisingai renkami mokesčiai (nevienodai pirmą ir antrą pusmetį) ir t. t. Prezidento kanceliarija persiuntė nurodymą Vidaus reikalų ministerijai ištirti Paškevičiaus skundą, ministerijai pavaldus Savivaldybių departamentas persiuntė jį Trakų apskrities viršininkui, o šis – Žiežmarių policijos nuovados viršininkui.

Surinkęs žinias Žiežmarių nuovados viršininkas Delininkaitis 1939 m. spalio 9 d. apskrities viršininkui raportuoja apie K. Paškevičiaus skundą prieš Žiežmarių viršaitį.

Anot jo, K. Paškevičius Medinių Strėvininkų seniūną Joną Slaniną kaltina, kad šis kėsinosi po jo trobesiais pakišti „namų darbo degtinės bei jai daryti įrankius“, tačiau policininkas išsiaiškino, kad buvo atvirkščiai – pats skundėjas prašė Andriaus Vyšniausko, kad jis taip padarytų seniūnui J. Slaninai. Už tai seniūnas K. Paškevičių padavė į Kaišiadorių apylinkės teismą.

Policijos viršininkas priminė ir ankstesnius K. Paškevičiaus elgesio epizodus. Prieš porą metų per seniūno rinkimus Paškevičius ir jo draugai įtarė vieną pilietį, kad šis yra girtas. Tačiau policija įsitikino, kad negirtas, ir sudraudė Paškevičių. Apšmeižtasis pilietis padavė Paškevičių į teismą už įžeidimą.

Kitas epizodas susijęs su tuo, kad vieną dieną Žiežmarių policijos vachmistras Alfonsas Usonis užtiko Paškevičių gatvėje pešantis. Šis buvo girtas ir todėl uždarytas į daboklę, o apskrities viršininko buvo nubaustas 25 Lt bauda arba 5 paromis arešto. Paškevičius sprendimą apskundė, bet skundas buvo atmestas.

Anot policijos viršininko, „bendrai Paškevičius yra neramaus būdo, lenkomanas ir jam valsčiaus esama santvarka nepatinka. Pats ir kitus piliečius ragina rašyti ant valdininkų skundus, kurie niekuomet nepasiekė tikslo. Paškevičius prašo paskirti kitą revizorių daryti reviziją, jei jau valsčiuje revizavo Valstybės Kontrolis arba tardytojas, tai jau geresnio negalėtų būti, yra aiškus šmeižimas valdininkų, už ką reiktų Paškevičių nubausti.“

Savo paaiškinimą apskrities viršininkui turėjo pateikti ir Žiežmarių viršaitis Ignas Jacinavičius, kuris irgi prisiminė dar prieš kelerius metus buvusius įvykius. 1935 m. K. Paškevičius pateikė skundą valstybės kontrolei, kad iš jo paimta per daug mokesčių. Tada atvyko apskrities buhalteris Pranas Ambroževičius, kuris patikrino kvitų šakneles ir rado skirtumą. Todėl buvo gautas apskrities viršininko nurodymas perskaičiuoti visas šakneles ir suskaičiuoti, kiek buvusi valsčiaus raštininkė Juzė Matonienė iš žmonių pa-

sisavino pinigų. Paskui valsčiaus tikrinimą perėmė valstybės kontrolės revizorius Česonis, kuris perskaičiavo mokesčius ir perdavė tyrimo medžiagą Kaišiadorių apylinkės tardytojui. Revizorius per seniūnus sukvietė iš kaimų žmones, kurie turėjo J. Matonienės išduotus kvitus ir juos surinko. Už kvitų suklastojimą ir pinigų pasisavinimą Kauno apygardos teismas J. Matonienę nubaudė pusantrų metų sunkiųjų darbų kalėjimo ir priteisė valsčiaus savivaldybei civilinį daugiau kaip 6000 Lt ieškinį (ši byla dar tebebuvo apeliaciniame teisme).

Taip pat K. Paškevičius skundėsi dėl seniūno Jono Slaninos, kad šis apskrities komendantui suteikė klaidingas žinias apie jo arklį. Tačiau seniūnas nebuvo nubaustas, todėl, anot viršaičio, jo žinios buvo teisingos.

Taip pat K. Paškevičius skundėsi, kad seniūnas samdė Vyšniauską naminės degtinės pakišimui, o iš tiesų buvo atvirkščiai, todėl seniūnas K. Paškevičių padavė į teismą.

Paskutinis konflikto epizodas buvo susijęs su Mijaugonių mokyklos statyba. Mat 1939 m. kovo mėnesį numatyta statyti Mijaugonių mokyklą, tam iš apskrities valdybos gautas nurodymas iš miško „Šilas“ suvežti rąstus į Žaslių geležinkelio stoties lentpjūvę (akcinė bendrovė „Miškas“ buvo už 3,5 km). Apskrities valdybos nurodymu žmogus, nuvežęs į lentpjūvę rąstus, turėjo gauti pažymėjimą, kad gautas visas rąstas, „kitaip už žuvimą rąstų atsakingas bus valsčiaus viršaitis“.

Žiežmarių valsčiaus tarybos nutarimu, mediena turėjo būti suvežta „natūraliu būdu“ – paskirstant gyventojams pagal seniūnijas, o seniūnai turėjo paskirstyti darbus atskiriems žmonėms. Kadangi K. Paškevičius yra „stambesnis ūkininkas“ ir turi 30 ha, tai jam seniūnas paskyrė vieną eglinį rąstą (tokius rąstus vežė ir ūkininkai, kurie turi 15–20 ha, tačiau dėl to nesiskundė). Paškevičius rąsto nevežė (prašė savivaldybės paskirti jam plonesnį medį), todėl jam priskirtą rąstą nuvežė kitas pasamdytas žmogus, o Paškevičius už tai turėjo sumokėti 13 Lt. Kadangi Paškevičius nemokėjo – pinigai sumokėti iš valsčiaus kasos, todėl dabar tuos pinigus savivaldybė turinti iš Paškevičiaus išieškoti. Samdyti reikėjo greičiau, kol buvo galima vežti rogėmis, nes rąstas gulėjo pelkėje. Anot viršaičio – „jis visuomet vengia atlikti jam skirtas natūralines pareigas ir pareigų iš tiesų atlieka mažiau kaip kiti piliečiai“. Viršaitis pranešė Paškevičiui, kad nesumokėjus 13 Lt už rąsto nuvežimą – perduos policijai „priverstiniam išieškojimui“. Nepatenkintas tuo Paškevičius ir pateikė skundą Lietuvos Prezidentui, tačiau akcentuodamas viršaičio menamas nuodėmes, o ne 13 Lt skolą.

1939 m. rugpjūčio 16 d. į Palimšius atvyko policininkas su seniūnu ir

aprašė keturias Paškevičiaus avis. Spalio 1 d. paskelbtas skelbimas, kad spalio 12 d. 10 val. „iš viešų varžytinių bus parduodamas Paškevičiaus Kosto, gyv. Palimšių vnk. Žiežmarių valsč. jo kilnojamas turtas: keturios avys, pilkos spalvos, kiekviena iš jų apie 6 mėnesių senumo“. Nurodoma, kad avys vertos apie 16 Lt ir skirtos sumokėti 13 Lt skolos. Spalio 7 d. atvykęs seniūnas J. Slanina Paškevičiui įteikė varžytinių skelbimą.

Nepatenkintas varžytinėmis dėl 13 Lt K. Paškevičius 1939 m. spalio 10 d. pateikė skundą vidaus reikalų ministrui[699]. Taigi, trumpam dėmesys nuo viršaičio nukreiptas į Žiežmarių policininkus.

[699] LCVA, F. 1367, Ap. 10, B. 346, L. 105–128.

Viršaičiai ir kiti valsčių savivaldybių tarnautojai

1919 m. spalio 10 d. priimtame Savivaldybių įstatyme nurodoma, kad valsčiaus vykdomoji įstaiga yra valsčiaus valdyba, kurią sudaro viršaitis, jo padėjėjas ir iždininkas. Jie buvo renkami dvejiems metams iš asmenų, turinčių teisę būti išrinktais į valsčiaus tarybą, mokančių rašyti ir turinčių ne mažiau kaip 24 metus. Viršaitis ir valdybos nariai tarybos posėdžiuose turėjo sprendžiamąjį balsą. Valsčiaus valdyba turėjo vykdyti valsčiaus tarybos sprendimus, be to, valdyba savo sprendimus turėjo irgi priimti „balsų dauguma“ (pasitarę trise), o vykdyti turėjo viršaitis. Tiesa, manydamas, kad sprendimas yra neteisėtas, viršaitis galėjo atsisakyti vykdyti valdybos sprendimus, pranešdamas apie tai tarybai.

Viršaitis turėjo teisę priimti į tarnybą ir atleisti valsčiaus sekretorių bei kitus tarnautojus, o sekretorius „veda visą valsčiaus raštinę“. Viršaitį iš pareigų galėjo atleisti ne tik jį išrinkusi valsčiaus taryba. Matydamas būtinybę viršaičio atleidimą galėjo inicijuoti apskrities viršininkas, pasiūlydamas valsčiaus tarybai jį pakeisti, o jai nesutikus galėjo kreiptis į Savivaldybių departamentą, kuris turėjo teisę pašalinti viršaitį[700].

1922 m. Steigiamojo Seimo priimtame Savivaldybių įstatymo papildyme nurodoma, kad valsčiaus sekretorių „kviečia valsčiaus valdyba“, o tvirtina ir atleidžia – apskrities valdyba (o jei valsčiaus valdyba „nekviečia“ – galėjo ir pati paskirti savo nuožiūra). Valsčiaus sekretorius buvo atsakingas už visą raštvedybą ir atskaitomybės darbą, turėjo rašyti valsčiaus tarybos

[700] Lietuvos valstybės teisės aktai (1918.II.16–1940.VI.15). – Vilnius, 1996. – P. 294–295.

posėdžių protokolus. Valsčiaus valdybos raštams neužteko viršaičio parašo, juos turėjo pasirašyti ir sekretorius[701].

1924 m. liepos 29 d. Seimas priėmė Savivaldybių įstatymo pakeitimus. Dabar valsčiaus taryba tegalėjo išrinkti tris kandidatus į viršaičio vietą, o apskrities viršininkas vieną iš jų patvirtindavo viršaičiu[702].

Valsčiaus savivaldybės dokumentai buvo pagrindiniu dalyku, dėl kurio galėjo nukentėti valdybos nariai. Pavyzdžiui, 1926 m. nuo liepos iki spalio mėnesio Savivaldybių departamentas darė revizijas kai kuriose savivaldybėse, tarp jų ir Trakų apskrityje – Trakų apskrities valdyboje, Vievio ir Kaišiadorių valsčių savivaldybėse. Po revizijos Vievyje „viršaitis pašalintas“, o Kaišiadoryse „pašalinti sekretorius ir viršaitis už raštų trūkumus“[703].

Taigi, atlikus reviziją buvo atleisti svarbiausi renkamieji valsčiaus tarnautojai.

1927 m. balandžio 12 d. Trakų apskrities viršininkas Antanas Steikūnas Piliečių apsaugos departamentui pristatė savo išvadas apie apskrities viršaičius ir seniūnus (apie seniūnus plačiau – kitame skyriuje): Kaišiadorių viršaitis Vaclovas Galinis – „vidutinio išsilavinimo, pilnai ištikimas dabartinei valdžiai, pareigas atlieka vidutiniai“; Žaslių viršaitis Jonas Čiulada – „vidutinio išsilavinimo, dabartinei vald. ištikimas, pareigas atlieka vidutiniai“; Vievio viršaitis Matas Nenartavičius – „išsilavinimo silpno, dabartinei valdžiai ištikimas, bet girtuoklis ir pareigas atlieka silpnai“; Kruonio viršaitis Antanas Vedeckas – „išsilavinęs, gudrus, pasitikėti juomi negalima, pareigas atlieka silpnai“; Žiežmarių viršaitis Pranas Beiga – „išsilavinęs silpnai, valdžiai ištikimas, bet apsileidęs tarnyboje“; Kietaviškių viršaitis Juozas Cibulskas – „toks pat kaip Žiežmarių“; Semeliškių viršaitis Bronius Stosiūnas – „išsilavinęs, pilnai ištikimas, dakart val. pareigoms tinka“; Aukštadvario viršaitis Adomas Gruzdzevičius – „visai silpno išsilavinimo, valdžiai ištikimas, pareigoms netinka, išgeriantis“; Onuškio viršaitis Jonas Velička – „silpnai išsilavinęs, valdžiai ištikimas, pareigoms netinka, mėgsta išgerti“[704].

Savo nuomonę apie viršaičius pateikė nuovadų policijos viršininkai. Trakų nuovados (kurios centras Semeliškėse) viršininkas J. Juzukonis apibūdino viršaitį M. Nenartavičių – „politinis išsilavinimas menkas pilietinis irgi tas pats + girtuoklis“[705].

---

701 Lietuvos valstybės teisės aktai (1918.II.16–1940.VI.15). – Vilnius, 1996. – P. 301–302.
702 Lietuvos valstybės teisės aktai (1918.II.16–1940.VI.15). – Vilnius, 1996. – P. 303.
703 Savivaldybė, 1926, nr. 12, p. 22.
704 LCVA, F. 394, Ap. 2, B. 1185, L. 36.
705 LCVA, F. 394, Ap. 2, B. 1185, L. 35.

IV nuovados (Aukštadvario ir Onuškio valsčių) viršininkas Aukštadvario viršaitį Adomą Gruzdzevičių apibūdino taip: „Lietuvis, dešiniųjų pažiūrų, bet girtuoklis, labai silpno išsilavinimo, stengiasi tik būti geras piliečiams, tarnybos nesupranta ir netikusiai atlieka pareigas.“ Panaši jo nuomonė buvo ir apie Onuškio viršaitį Joną Veličką: „Lietuvis, dešiniųjų pažiūrų, nepolitikuoja, pareigų nesupranta, netinkamai jas eina, mėgsta gerokai svaiginamuosius gėrimus.“[706]

Žiežmarių nuovados viršininko teigimu, Žiežmarių valsčiaus viršaitis Pranas Beiga – silpno išsilavinimo, Kietaviškių Juozas Cibulskas – taip pat. Žymiai spalvingesnė buvo Kruonio viršaičio Antano Vedecko asmenybė: „Išsilavinimas pakenčiamas, politiniu žvilgsniu nusistatymas neaiškus, seniūnams bei piliečiams mažai teduoda informacijas tarnybos atžvilgiu“[707].

Kaišiadorių nuovados nuomone, kurią pateikia K. Bajoras, apie Kaišiadorių ir Žaslių valsčių viršaičius prideda: „Kas dėl viršaičių Kaišiadorių Vaclovo Galinio ir Žaslių Jono Čiulados turiu pranešti, kad kaip vienas, taip ir antras, yra lietuviai, ištikimi, nusistatę valstybiniai, išsilavinę vidutiniai.“[708]

Apibendrintoje apskrities viršininko medžiagoje nurodoma, kad Trakų apskrityje patikimų viršaičių – 8, nepatikimų – 1; išsilavinimo atžvilgiu – 4 vidutinio išsilavinimo, 5 – silpno; tinkamumo tarnybai atžvilgiu 3 – tinkami, 4 – „silpnai sugebantys“, 2 – visai netinkami[709].

Paradoksalu tai, kad vieninteliu nepatikimu įvardintu viršaičiu greičiausiai turėtas omenyje Kruonio viršaitis Antanas Vedeckas. Tačiau būtent jis vienintelis iš visų paminėtų viršaičių ir vėliau dirbo viršaičiu, o kiti – nebe. Taigi, esant mažesnio išsilavinimo ir turint pastebimų žalingų įpročių tarnautojui Smetonos laikais Trakų apskrityje buvo žymiai mažesnė tikimybė likti tarnyboje, o norint gauti viršaičio tarnybą politinės ištikimybės demonstravimas nepadėjo.

Kaimyniniame Rumšiškių valsčiuje buvo viršaitis Pranas Uloza. Jo politinis nusistatymas taip pat buvo neaiškus, išsilavinimas pusėtinas, tačiau charakterizuotas kaip sąžiningas, tik „trūksta tarnybinio takto“[710].

1929 m. pirmajame numeryje „Savivaldybės“ mėnraštyje buvo analizuojama valsčių tarnautojų padėtis. Valsčių tarnautojus priimdavo į darbą valsčių valdybos, tačiau valsčių sekretorius tvirtindavo apskrities valdyba.

706 LCVA, F. 394, Ap. 2, B. 1185, L. 34.
707 LCVA, F. 394, Ap. 2, B. 1185, L. 30.
708 LCVA, F. 394, Ap. 2, B. 1185, L. 28.
709 LCVA, F. 394, Ap. 2, B. 1185, L. 5.
710 LCVA, F. 394, Ap. 2, B. 1185, L. 116.

Renkami valsčių tarnautojai buvo viršaitis, viršaičio padėjėjas ir iždininkas. Jie ir buvo atsakingi prieš valsčių tarybas, o samdomi tarnautojai buvo sekretoriaus padėjėjas (raštininkas), sargas ir pan.

Pagrindiniai valsčių tarnautojai buvo viršaitis ir sekretorius, „kurie labiausiai apkrauti ir jiems tenka daugiausiai atsakomybės. Sekretoriui kartais tenka dirbti po 9–11 valandų, kartais ir šventadieniais, kai į miestelį atvyksta seniūnai ar kiti kaimiečiai".

Viršaičio padėjėjas ir iždininkas dirbdavo pripuolamai (ir algą gaudavo ne nuolatinę, o už dirbtas valandas, tokią tvarką įvedus 1924 m.), tačiau be jų formaliai negalėjo sudaryti valdybos posėdžio kvorumo. Dažnai pasitaikė, kad už iždininką valsčiaus kasą irgi tvarkė sekretorius.

Trakų apskrityje valsčių savivaldybėse iš viso buvo 64 tarnautojai: po 9 viršaičius, jų padėjėjus, iždininkus, sekretorius ir sargus, 11 sekretorių padėjėjų (raštininkų).

Palyginimui galima pasakyti, kad apskrities valdyboje dirbo aštuoni tarnautojai[711].

Pagal 1929 m. priimtą Savivaldybių įstatymą „viršaitis atstovauja valsčiui, veda visus valsčiaus reikalus ir prižiūri seniūnus". Valsčiuje nebeliko valsčiaus valdybos institucijos, jos funkcijas perėmė viršaitis. Viršaičiu trejiems metams galėjo būti išrinktas asmuo, ne jaunesnis kaip 30 metų ir turėjęs teisę dalyvauti to valsčiaus seniūnijos sueigoje. Valsčiaus sekretorių priimdavo ir atleisdavo apskrities viršininkas, kitus tarnautojus priimdavo ir atleisdavo viršaitis[712].

Trakų apskrityje 1930 m. devynių valsčių bendras biudžetas buvo 343 000 Lt, iš jų net 160 000 Lt (t. y. 46 %) buvo išleidžiama bendrosioms valdymo išlaidoms (tarnautojų algoms, raštinės išlaidoms ir kt.). Tiesa, Kauno apskrityje tam buvo išleidžiama dar daugiau – 51 %.

Trakų apskrityje keturi viršaičiai gaudavo po 300 Lt, o penki – po 250 Lt algos per mėnesį. Lietuvoje viršaičių atlyginimas svyravo nuo 50 iki 400 Lt, mažiausiai mokėjo Seinų, Alytaus, Marijampolės apskrityse, daugiausiai – Šiaulių apskrityje.

Panašiai uždirbo ir valsčių sekretoriai. Trakų apskrityje dauguma (7 iš 9) valsčių sekretorių uždirbdavo po 280 Lt[713].

Kaimyninio Rumšiškių valsčiaus viršaitis 1930 m. gaudavo po 180 Lt algos, sekretorius – po 275 Lt, sekretoriaus padėjėjas (raštininkas) –

---

711 „Apie savivaldybių tarnautojus" // Savivaldybė, 1929, nr. 1, p. 2–5.

712 Lietuvos valstybės teisės aktai (1918.II.16–1940.VI.15). – Vilnius, 1996. – P. 314.

713 Savivaldybė, 1930, nr. 10, p. 4.

120 Lt, sargas – 75 Lt. Seniūnai (septyni) gaudavo maždaug po 30 Lt per mėnesį[714].

Kadangi 1929 m. naujuoju savivaldybių įstatymu valsčių valdybos buvo panaikintos, o jų funkcijos pavestos valsčių viršaičiams, todėl nuo 1930 m. nuo valsčių savivaldybių raštinių ėmė nykti ir iškabos, skelbiančios, kad čia yra vienokio ar kitokio valsčiaus valdyba. Vietoje to buvo rašoma, pavyzdžiui, „Žaslių valsčiaus savivaldybė".

Viršaičiams buvo suteikta daugiau teisių, tačiau tuo pačiu jiems padidėjo ir atsakomybė.

Viršaičiai galėjo savo nutarimais bausti valsčiaus gyventojus piniginėmis baudomis. Pavyzdžiui, 1931 metų gegužės 27 d. Vievio valsčiaus viršaičio nutarimų knygoje užfiksuota: „Viršaitis Jonas Markevičius, iššiūrėjęs bylą, atsiųstą Trakų nuovados policijos viršininko apie pil. Slavinskienę Michaliną, dėl leidimo kiaulių į Vievio miestelio gatves, radau kaltę pakankamai įrodytą, todėl remdamasis Trakų apskrities valdybos 1927 m. privalomu įsakymu, nutariau: Slavinskienę Michaliną bausti dešimtimi litų piniginės baudos."[715]

1930 m. gegužės 13 d. Trakų apskrities valdyba paskelbė aplinkraštį dėl viršaičių darbo:

„Teko pastebėti, kad kai kurie Valsčių Viršaičiai tarnybos metu savo asmeniniais reikalais išvyksta iš įstaigos, ne kiekvieną dieną būna įstaigoje arba į įstaigą atvyksta labai vėlai ir anksti išvyksta ir bendrai į savo tiesiogines pareigas žiūri labai šaltai.

Apskrities valdyba įspėja valsčių viršaičius, kad tokie ir panašūs reiškiniai daugiau nebepasikartotų. Kiekvienas viršaitis privalo kasdien būti įstaigoje, išskyrus tarnybos reikalais išvykimo atsitikimuose. Tačiau ir tarnybos reikalais išvykstant reikia darbas taip sutvarkyti, kad nesusitrukdytų piliečių reikalų atlikimas.

Atvykti į įstaigą reikia ne vėliau 8 val. ir išvykti ne anksčiau 14 val.

Viršaičiai atsakomingi ne tik už save, bet ir savo visus įstaigos tarnautojus, todėl privalo daboti, kad jie laiku į įstaigą atvyktų ir sąžiningai savo darbą dirbtų.

Nepunktualumu ir blogu savo pareigų atlikimu viršaičiai žemina savo ir VYRIAUSYBĖS autoritetą, nes dauguma mūsų piliečių yra dar taip maža

---

714 Ziminskas J. „Tarnautojų atlyginimas ir švietimas Kauno apskr. valsčiuose" // Savivaldybė, 1930, nr. 11, p. 13.

715 LCVA, F. 409, Ap. 1, B. 162, L. 25.

susipratusių, kad iš vieno valdininko elgesių sprendžia apie visą vyriausybę. Taigi valsčių galvos – viršaičiai itin turi laikytis savigarbos ir neduoti progos save, o kartu ir TAUTINĘ VYRIAUSYBĘ žeminti.“[716]

Siekiant pakelti viršaičių ir valsčių sekretorių kvalifikaciją apskrities centre buvo daromi suvažiavimai, kur aiškindavosi valsčių savivaldybių veiklos aktualijas. Pavyzdžiui, 1932 m. lapkričio mėn. 24 d. Trakų apskrities valdyba sušaukė apskrities valsčių viršaičių ir sekretorių suvažiavimą. Platus suvažiavimo aprašymas publikuotas netgi „Savivaldybės“ mėnraštyje:

„Suvažiavimas buvo labai turiningas ir rimto pobūdžio. Suvažiavimą atidarė ir pirmasis kalbėjo apskrities valdybos pirmininkas p. Merkis. Turiningoj savo kalboj p. pirmininkas nurodė tikslą, kuriuo šis suvažiavimas yra sušauktas, pažymėdamas, kad dirbant tokio plataus masto, kaip sav-bių, darbą, dažnai kyla neaiškumų, kuriuos reikia kartkartėmis panagrinėti, išaiškinti. Kvietė suvažiavimo dalyvius visus kylančius klausimus šiame suvažiavime atvirai, nuoširdžiai pasisakyti, išsiaiškinti. Tuo reikalu esą pakviestų prelegentų, kurie daug ką išaiškins ir atsakys į paklausimus. Bendrais bruožais nusakė darbų tvarkoj numatytus klausimus.

Be to, plačiai išdėstė ekonominių sunkumų priežastis. Taip pat nušvietė mūsų produktų eksporto būklę. Palietė ir Trakų apskrities ir Trakų apskrities ekonominę būklę, primindamas, kad šiam apskrity vis dar tebevyrauja grūdų ūkis. Prašė viršaičius 1933 m. nedaryti didelių statybų ir kt., bet visur, kur tik bus galima, taupyti, taupyti.

Pagaliau, nurodė reikalą ir svarbumą aiškinti seniūnams bei seniūnijų sueigoms ir kiekviena proga atskiriems piliečiams ekonominių sunkumų priežastis, taupumo reikalingumą ir kt.

Žemės mokesčių mokėjimo tvarkos klausimu pranešimą pristatė Trakų apskrities mokesčių inspektorius p. Chmieliauskas. Labai vaizdžiai nupasakojo, kaip savivaldybės, mokesčių inspekcija ir kt. turėtų eiti į pagalbą gyventojams, mokantiems žemės mokesčius, nes čia atsitinka įvairių neaiškumų, keblumų: senos nedamokos, nuo nederliaus ar gaisro nukentėjusiems lengvatų ieškojimas, žemės perrašymas, mokesčių išieškojimas prievartos keliu ir t. t. ir t. t.

Čia buvo iškilę daug klausimų, įvairių neaiškumų mokesčių mokėjimo reikalu, į kuriuos p. inspektorius plačiai ir motyvuotai atsakinėjo.

Apskrities gydytojas p. Žilinskas nurodė, kaip kovoti su epideminėmis

[716] LCVA, F. 1539, Ap. 1, B. 20, L. 51.

ir kitomis ligomis. Tarp kitko pažymėjo ir tai, kad dažnai epideminės ligos pasklinda prad. mokyklose, kai jų vedėjai ligos pasirodymo pradžioje nieko nedaro, nepraneša apie tai seniūnams, viršaičiams ar prad. mokyklų inspektoriui. Įsigalėjusią epidemiją, sako, daug sunkiau sulaikyti, negu jos atsiradimo pradžioje užkirsti jai kelią.

Apskrities inžinierius p. Rudys suvažiavimą painformavo praktiškais patarimais, kaip tvarkyti medinių, betoninių, akmeninių tiltų statybą; kaip taisyti – drenuoti šaltiniuotas kelių vietas, molio ir smėlio kelius ir kt. Kelių apsaugai nuo sniego užpustymų patarė sodinti medžius. To darbo imtis kvietė valsčių sav-bes, pasiprašant talkon prad. mokyklas.

Apskrities valdybos buhalteris p. Ambroževičius paaiškino valsčių savbių atskaitomybės klausimą ir jos trūkumus. Einant biudžetui ir atskaitomybei tvarkyti taisyklėmis, įvedamos naujos knygos, todėl nurodė tų knygų naudojimo tvarką.

Pareiškė, kad valsčių sav-bės darančios klaidų, sudarydamos sąmatas, todėl paaiškino jų trūkumus.

Trakų apskrities policijos vadas p. Šostakas išaiškino pasų įstatymą ir bendrai su suvažiavimo dalyviais – viršaičiais bei sekretoriais gvildeno neaiškumus, su kuriais dažnai tenka susidurti, išduodant pasus.

Trakų apskritis yra prie pat administracijos linijos, todėl valsčių savbės, duodamos pasus, turi keblumų su dokumentais. P. vadas plačiai išaiškino, kuriais dokumentais pasirėmus galima vidaus pasus duoti, kaip pasų įstatymą suprasti, pamestųjų pasų išdavimo tvarką, nepilnamečiams laikinų liudijimų ir apskritai, kaip to įstatymo praktikoje laikytis.

Kilo klausimas dėl žemės ir kt. mokesčių ieškojimo prievartos keliu.

Buvo siūlyta visus laiku savivaldybėms nesumokėtus mokesčius pavesti policijai išieškoti. Tačiau, p. vadas ir apskrities valdyba manė, kad rūpestingi viršaičiai, pavyzdžiui, Onuškio, Semeliškio, sugeba paveikti gyventojus, kad įvairių mokesčių mokėjimas atliekamas visai tvarkingai ir prievartos išieškojimų pasitaiko labai maža, nežiūrint į tai, kad tie valsčiai yra aplenkinti, karo nualinti.

Pagaliau, sekė apskrities valdybos nario – sekretoriaus J. Mazūros platus pranešimas dėl raštvedybos instrukcijos vykdymo, archyvų tvarkymo, bylų aprašymo ir kitais svarbiais reikalais. Pabrėžė, kad savivaldybių darbas sunkus, atsakingas ir reikalaująs didelio prityrimo, pasišventimo, sąžiningumo.

Be šių privalumų sav-bių darbingumas ir jų geras vardas negali pakilti.

Rusų režimo laikais savivaldybės (volost), dėl savo blogos santvarkos ir

dėl tarnautojų nesąžiningo pareigų ėjimo neturėjo gero vardo. Šiandien savivaldybių organai jau daug rimčiau ir labai atsidėję dirba tiesioginį darbą.

Šiandien, kai ekonominiai sunkumai yra palietę mūsų kraštą, savivaldybių darbingumas turėtų dar labiau pakilti.

Valsčių sav-bių tvarkymas priklauso nuo viršaičių ir sekretorių: pirmasis yra viso valsčiaus šeimininkas, antrasis – raštinės.

Toliau jis aiškino raštvedybos taisykles, nurodė pavyzdžiais, kaip raštus rašyti, sutartis, aktus, ir kt. Pabrėžė būtiną reikalą valsčių tarnautojams mokėti valstybinę kalbą raštu ir žodžiu.

Bylų tvarkymo reikalu nurodė, kad, einant naujai išleistomis taisyklėmis, visos bylos, pradedant 1919 m., būtų aprašytos ir sutvarkytos, nes iki šio laiko jos buvo tvarkomos įvairiai.

Reiškė apskrities valdybos pageidavimą, kad archyvai būtų laikomi spintose, kad valsčių sav-bių turtas būtų sunumeruotas ir į turto knygas surašytas, o nebetinkamas vartoti būtų nurašytas.

Apskrities valdybos p. pirmininkas priminė viršaičiams, kad jie, tvarkydami miestelius, laikytųsi estetiškumo, pav., tiesiant naujus šaligatvius ir grindžiant gatves reikia juos išvesti tiesia linija ir t. t., kad visa tatai darytų miestelio geresnį vaizdą. Skatino juos labiau rūpintis sav-bių laikomomis mokyklomis, t. y., stengtis laiku išnuomoti butus, surasti lėšų sušelpti neturtinguosius mokinius, rūpintis mokyklų turtu, laiku išmokėti mokytojams ekvivalentą ir t. t.

Čia pat paaiškėjo, kad nežiūrint krizio meto, kai kurios valsčių sav-bės mokytojams ekvivalentą iš anksto išmokėjusios iki 1933 m. sausio mėn. 1 d.

Po to suvažiavimo dalyviai su apskrities valdyba bendrai sprendė daug klausimų, išsiaiškino įvairius neaiškumus raštvedybos srity, savivaldybių įstatymo, privalomų įsakymų vykdymo reikalu ir kt.

Suvažiavimas pareiškė, kad neturtingųjų ir psichinių ligonių gydymas valsčių sav-bėms yra labai sunki našta, todėl būtų labai gera, kad nors psichinių ligonių gydymą pasiimtų vyriausybė.

Baigiant darbų tvarką, Kaišiadorių valsčiaus sav-bės sekretorius p. Grikevičius suvažiavimo vardu padėkojo apskrities valdybai ir prelegentams už suvažiavimo sukvietimą ir už įvairius paaiškinimus bei patarimus. Prašė dažniau tokius suvažiavimus kviesti, nes gyvenimas žengia priekin, todėl ir sav-bių darbuotojams, norint nuo jo neatsilikti, kaskart reikia papildyti trūkstamas žinias.

Pagaliau, vienu balsu buvo priimta ir nutarta pasiųsti p. Vidaus Reikalų Ministeriui sveikinimo telegramą.

Suvažiavimas baigtas bendra kuklia vakariene, kurios metu vėl buvo pasakyta nuoširdžių kalbų."[717]

1934 m. kovo 17 d. Trakų apskrities valdyba vėl sukvietė apskrities valsčių viršaičius ir sekretorius „įvairiems šio laiko svarbiems klausimams aptarti, išsiaiškinti". Į suvažiavimą atvyko visi apskrities viršaičiai ir sekretoriai.

Apskrities valdybos pirmininkas J. Merkys pasveikino susirinkusius naujuose apskrities savivaldybės rūmuose ir pažymėjo, kad šis nemažas pastatas pastatytas, palyginti, labai trumpu laiku, per 5 mėnesius. Be to, pareiškė, kad savivaldybių veikėjai yra sukviesti tam, kad bendrai su apskrities valdyba aptartų kai kuriuos reikalus ir susipažintų bei išsiaiškintų kai kuriuos netikslumus. „Visa tatai atlikus, bus lengviau sunkų savivaldybių darbą dirbti".

Apskrities viršininkas ir valdybos pirmininkas „paragino įsisąmoninti gyventojus per seniūnus, kad visi įsigytų pasus. Yra atsitikimų, kad naujokai, stoją į kariuomenę, neturi pasų".

Privačios statybos klausimu kalbėjo laikinai apskrities inžinieriaus pareigas ėjęs K. Kondratas. Inžinierius davė nurodymų, kaip apsaugoti ir iš kokios medžiagos daryti pylimus, kad jų neardytų vanduo. „Statybos reikalu viršaičiai iškėlė daug svarbių klausimų, į kuriuos atsakinėjo ir davė paaiškinimus apskrities inžinierius Kondratas".

Suvažiavime sutarta II rūšies vieškelį Kaišiadorys–Žasliai apsodinti žilvičiais, nes tie medeliai greit prigyja, sparčiai auga, patvarūs ir nereikalingi didelės priežiūros. „Tą darbą atliks vietos savivaldybės".

Mokesčių inspektorius Juodikis nurodė „su formalumais prasilenkimų mokesčių mokėjimo reikalais ir kt."

Apskrities gydytojas P. Žilinskas apibūdino kai kurias ligas ir nurodė būdus, kaip jų saugotis.

Pradžios mokyklų I rajono inspektorius Gintalas kalbėjo apie pradžios mokyklų būklę ir „pageidavo mokykloms būstus nuomoti 3–4 metams, nes tuomet butų savininkai geriau juos atremontuotų, tinkamiau prižiūrėtų ir t. t."

Biudžetui ir atskaitomybei tvarkyti taisyklių pakeitimus paaiškino apskrities valdybos buhalteris Ambrozevičius, o raštvedybos klausimais

---

[717] „Trakų apskrities valsčių viršaičių ir sekretorių suvažiavimas" // Savivaldybė, 1933, nr. 1, p. 37–38.

nurodymus ir patarimus davė apskrities valdybos narys-sekretorius J. Mazūra.

Įspūdingiausias ir iškilmingiausias suvažiavimo momentas buvo viršaičių tarnybinių ženklų įteikimas. Apskrities valdybos pirmininkas J. Merkys, perskaitęs ženklų nešiojimo taisykles „gražiai nupasakojo ženklų reikšmę, jų nešiojimo tvarką ir kt. Po to kiekvienam viršaičiui atitinkamai prabildamas iškilmingai uždėjo ant kaklo ženklus. Ta proga suvažiavimas pasveikino Tautos Vadą A. Smetoną ir Vidaus Reikalų Ministerį p. Rusteiką. Posėdis baigtas Tautos himnu. Suvažiavimo dalyviai kartu su apskrities valdyba ir prelegentais nusifotografavo. Savivaldybių darbuotojų nuotaika pakili, pasiryžimas dirbti kas kart didėja."[718]

Prie straipsnio buvo pridėta bendra suvažiavimo dalyvių fotografija, kurioje viršaičiai buvo su naujaisiais ženklais. Viršaičių ir seniūnų ženklai ministerijoje buvo patvirtinti jau 1933 m., seniūnams jie pagaminti dar tais pačiais metais.

Panašūs susirinkimai Kaišiadoryse vykdavo nuolat. Tik kartais keisdavosi atsakingi įstaigų tarnautojai, darantys pranešimus viršaičiams, ir skirdavosi to meto aktualijos. Pavyzdžiui, 1935 m. kovo 26 d. Kaišiadorių savivaldybės rūmuose apskrities viršaičių pasitarime su jais kalbėjosi apskrities viršininkas J. Merkys, einantis inžinieriaus pareigas K. Kondratas (apie kelių tvarkymą), mokesčių inspektorius Taškūnas (apie mokesčių išieškojimą), apskrities gydytojas P. Žilinskas (apie sanitariją ir dėmėtąją šiltinę, kuri dar vis apskrityje pasirodydavo), taip pat apskrities komendantas pulk. leit. V. Žutautas, apskrities valdybos buhalteris P. Ambroževičius ir sekretorius A. Ratkevičius[719].

1934 m. buvo apibendrinti valsčių savivaldybių tarnautojų sociologiniai duomenys. Suskaičiuota, kad viršaičiai buvo vyriausi amžiumi, mažiausiai išsilavinę iš valsčių tarnautojų (dažniausiai tebaigę pradžios mokyklas, nes tik Kruonio viršaitis Vedeckas buvo baigęs 4 klases). Antroje vietoje pagal išsilavinimą buvo sekretoriai, o pirmoje – raštininkai.

Visi devyni Trakų apskrities viršaičiai buvo vedę, tuo tarpu iš devynių sekretorių buvo 7 vedę ir 2 – nevedę, iš kitų tarnautojų – 16 vedusių ir 9 nevedę[720].

---

[718] J-as. „Trakų apskrities valsčių viršaičių ir sekretorių suvažiavimas Kaišiadoryse" // Savivaldybė, 1934, nr. 4, p. 27.

[719] Savivaldybė, 1935, nr. 3, p. 24.

[720] Savivaldybė, 1934, nr. 4, p. 23–24.

Dėmesys viršaičių asmenybėms buvo labai didelis, todėl buvo siekiama parinkti į kandidatus pačius tinkamiausius asmenis, nors toli gražu jie nebuvo idealūs. 1934 m. rugsėjo 14 d. apskrities viršininkas siunčia į departamentą kandidatų į viršaičius sąrašą (kartu – ir kandidatų į apskrities valdybos narius).

Kaišiadorių valsčiaus viršaitis Jonas Urmilevičius apibūdintas kaip „dabartinis viršaitis nuo 1929 m., ūkininkas, lietuvis, tautininkų s-gos narys, skaityti ir rašyti moka, ypatingais gabumais nepasižymi, kandidatu statomas vien todėl, kad valsčiuje tinkamesnio nėra“.

Kruonio valsčiaus viršaitis Antanas Vedeckas – „prieš 1929 m. buvęs viršaičiu, o nuo to laiko val. tarybos narys, ūkininkas ir kelių namų savininkas, lietuvis, tautininkų s-gos narys, prityręs savivaldybininkas, 4 kl. cenzo, valsčiaus gyventojų tarpe turi gerą vardą“.

Žiežmarių valsčiaus viršaitis Ignas Jacinavičius – esamasis viršaitis nuo 1929 metų, „prityręs savivaldybininkas, lietuvis, tautininkų sąjungos narys, darbštus, sąžiningas, 4 kl. cenzo, ūkininkas“.

Žaslių valsčiaus viršaitis Jonas Lukoševičius – taip pat esamasis viršaitis nuo 1929 m., ūkininkas, lietuvis, tautininkas, „darbštus, doras, sąžiningas, nors išsilavinimo ir nedidelio, bet į kandidatus statomas daugiausiai dėl to, kad tinkamesnio valsčiuje nėra“.

Vievio valsčiaus viršaitis Jonas Markevičius – taip pat esamasis viršaitis nuo 1929 m., lietuvis, ūkininkas, tautininkas, „sąžiningas, blaivus, senas savivaldybininkas, nedidelio išsilavinimo, bet šiame sulenkintame krašte tinkamesnio kandidato nėra“.

Semeliškių valsčiaus viršaitis Bronius Stosiūnas – taipogi esamasis viršaitis nuo 1929 m., ūkininkas, lietuvis, tautininkas, „pakankamai išsilavinęs, senas savivaldybininkas, darbštus, sąžiningas“.

Aukštadvario viršaičiu numatomas Juozas Bingelis – „dabartinis Onuškio valsčiaus viršaitis nuo 1929 m., lietuvis, tautininkų sąjungos narys, prityręs savivaldybininkas, doras, pakankamai išsilavinęs. Šio valsčiaus viršaičiu numatomas todėl, kad tinkamesnio čia nėra“.

Onuškio valsčiaus viršaitis Antanas Petrauskas buvo apskrities ir valsčiaus tarybų narys nuo 1929 m., „žvalgas, lietuvis, tautininkų sąjungos narys, pakankamai išsilavinęs, gyventojų tarpe turi gerą vardą, (dainininko p. Kipro Petrausko brolis)“.

Kietaviškių valsčiaus viršaitis Ignas Janavičius – taip pat viršaitis nuo 1929 m., lietuvis, tautininkas, ūkininkas, „visai menko išsilavinimo, bet ka-

dangi numatoma valsčių likviduoti, tai geriausia būtų tą patį palikti, kaip su savivaldybės darbu geriau susipažinusį“[721].

Vienintelis iš 1934 m. Trakų apskrityje tapusių viršaičiais tik Juozas Bingelis buvo ne išrinktas valsčiaus taryboje, bet paskirtas vidaus reikalų ministro. Jis buvo vietinis, gimęs Onuškio valsčiaus Genionių kaime. Buvo baigęs pradžios mokyklą, taip pat mokėsi privačiai ir netgi pats 1919 m. dirbo kaip kaimo „daraktorius“. Nuo 1923 iki 1929 m. dirbo Onuškio valsčiaus savivaldybėje raštininku. Nuo 1929 m. išrinktas Onuškio viršaičiu ir buvo charakterizuojamas kaip „pasižymėjęs darbštumu, sumanumu, teisingumu“[722].

Apskrities viršininko bendravardis ir giminaitis – Semeliškių viršaitis Bronius Stosiūnas buvo gimęs 1896 m. Semeliškių valsčiaus Dzenkūniškių kaime. Prieš karą baigė Semeliškių pradžios mokyklą ir buvo įstojęs į Trakų vidurinę mokyklą, kurios tebaigė vieną klasę. Iki 1924 m. buvo Semeliškių valsčiaus tarybos pirmininku, o 1924 m. gegužės 25 d. išrinktas Semeliškių valsčiaus viršaičiu. 1932 m. rugpjūčio 18 d. buvo apdovanotas Vytauto Didžiojo ordino 3-jo laipsnio medaliu[723].

Dar žymesnė buvo Onuškio viršaičio Antano Petrausko biografija. Į Onuškio valsčiaus Dusmenų parapiją vargonininko Jono Petrausko šeimą 1904 m. pasikvietė kun. S. Šlamas. Kartu su tėvais čia persikėlė ir jų vaikai – Kipras, Antanas ir Veronika. Vyriausiasis sūnus Mikas tuo laiku jau studijavo Peterburgo konservatorijoje (vėliau jis tapo žymiu kompozitoriumi), o netrukus jo pėdomis pasekė ir kitas brolis – Kipras, vėliau išgarsėjęs kaip Lietuvos operos solistas. Antanas gimė 1892 m., buvo jauniausias sūnus. Tapo Lietuvos kariuomenės savanoriu, už tai gavo žemės Onuškio valsčiaus Juodikių kaime. Antano žemė buvo šalia brolio Kipro žemės, todėl vėliau tas kaimas netgi pervadintas jų garbei Petrauskų vardu. Antanas Petrauskas buvo pavyzdingas ūkininkas. 1934 m. Antanas Petrauskas išrinktas Onuškio valsčiaus viršaičiu ir netrukus persikėlė gyventi į Onuškio miestelį. Jo žmona pradėjo dirbti Onuškio pradžios mokyklos mokytoja[724]. 1936 m. Antanas Petrauskas išrinktas Seimo nariu. Beje, šio Seimo nariu buvo ir buvęs Trakų apskrities viršininkas Julius Čaplikas.

Kruonio viršaitis A. Vedeckas tuojau po rinkimų palankiai apibūdintas ir spaudoje. Straipsnyje rašoma, kad per praėjusius rinkimus nauju Kruonio viršaičiu išrinktas Antanas Vedeckas („žmogus sąžiningas ir blaivus“), o

---

721 LCVA, F. 379, Ap. 3, B. 19a, L. 287–288.
722 LCVA, F. 377, Ap. 2, B. 107, L. 176.
723 LCVA, F. 377, Ap. 2, B. 109.
724 Onuškis / sudarė Ž. Driskiuvienė. – Vilnius, 2017. – P. 1463–1464.

buvęs viršaitis A. Rudzianskas išrinktas jo pavaduotoju. Straipsnio autorius išreiškia tikėjimą, kad naujasis viršaitis „sudrausmins seniūnus ir areštinės užvaizdą“. Be to, Kruonyje tuo laiku apsilankė netgi savivaldybių departamento direktorius P. Barkauskas su statybos inžinieriumi A. Novicku, domėjosi viršaičio rinkimais, apžiūrėjo turgavietės lyginimo darbus[725].

Spaudoje 1935 m. buvo aprašytas atvejis, sukėlęs gyventojų susižavėjimą, kai Kruonyje A. Vedeckas padengė vienos našlės 20 Lt skolą ir išgelbėjo jos karvutę nuo varžytinių.

Kartais Lietuvoje viršaičiais tapdavo ne išrinkti valsčių tarybose, tačiau paskirti vidaus reikalų ministro. Toks atvejis Trakų apskrityje buvo vieną kartą, 1934 m. pabaigoje. Tuomet ministras S. Rusteika Lietuvoje savo įsakymu paskyrė 18 viršaičių, tarp kurių vienas buvo Trakų apskrityje – Aukštadvario valsčiaus viršaitis Juozas Bingelis (buvęs Onuškio valsčiaus viršaitis). Įdomu, kad nemaža dalis iš tuo įsakymu paskirtųjų viršaičiais buvo atsargos karininkai, o net penki viršaičiai paskirti Kėdainių apskrityje, kur savivaldybėse buvo daugiausia nelietuvių tautybės asmenų[726].

Trakų apskrities savivaldybės vadovai iš savo apskrities tarnautojų reikalavo labai daug. Be svarbiausių reikalų (kelių tvarkymo, sveikatos priežiūros ir švietimo reikalų, mokesčių rinkimo ir t. t.) 1935 m. dar pradėta reikalauti daugiau dėmesio skirti bendram aplinkos vaizdui, švarai, paslaugumo pravažiuojantiems keliautojams ir t. t. Apskrities valdžia ragino ir gyventojus apsitvarkyti, nes „ūkininkų tarpe dar daug kur pastebimas netvarkingumas: nesutvarkytos tvoros, nešvarūs kiemai ir netvarkingi trobesiai. Apskrities savivaldybė, norėdama šį neigiamą reiškinį pašalinti, paruošė visiems viršaičiams aplinkraštį, kuriame įsako įpareigoti seniūnus, kad šie, savo ruožtu, dažniau lankytų seniūnijos gyventojus ir nuolat ragintų palaikyti švarą kiemuose, kaimo gatvėse, trobose. Seniūnai dar įpareigojami atsilankiusius kaiman žmones, keliautojus ar ekskursijas, mandagiai priimti, jiems teikti reikalingų nurodymų bei paaiškinimų ir pagelbėti nakvynės ir kita forma.“

Be to, viršaičiai įpareigoti pasirūpinti ekskursijų priėmimu, pasirūpinti švara miesteliuose, taip pat ir valsčiaus raštinėse, „nudažant aliejiniais dažais langus, duris, tinkamose vietose iškabinant valstybės ženklą ir Valstybės Prezidento portretą. Be to, uždrausti tarnautojams darbo patalpose rūkyti. Viršaičiams pavedama kreipti dėmesys į tai, kad tarnautojai su interesantais būtų mandagūs, judrūs ir reikalus atlikinėtų greit.“

---

[725] Saman K. Kruonis. Naujas valsčiaus viršaitis // Trakų balsas („Rytų Lietuvos“ priedas), 1934 m. lapkričio 1 d., Nr. 45, p. 3.

[726] Savivaldybė, 1934, nr. 11, p. 27.

Kai kurių valsčių viršaičiai turėdavo ir specifinių rūpesčių. Pavyzdžiui, Žiežmarių valsčiaus savivaldybė planavo pasistatyti savo elektros stotį prie Strėvos. Tuo tikslu į Žiežmarius susipažinti su projektu buvo atvykęs savivaldybių departamento elektros reikalų referentas. Mat netgi laikraščiuose buvo rašyta, kad Žiežmariuose per brangi elektra, nes „dabartinis elektros stoties nuomininkas – kitatautis – už elektros energiją ima po 1,50 Lt už klw.“[727]

Atostogos

Galima pastebėti, kad dažniausiai viršaičiai imdavo atostogas tada, kai reikėjo darbymečiu daugiau dėmesio skirti savo ūkiui.

Dažniausiai pavaduoti tekdavo Onuškio viršaitį Antaną Petrauską, nes jis išeidavo ne tik atostogų dėl darbų savo ūkyje, bet ir išvažiuodavo į Kauną kaip Seimo narys. Pavyzdžiui, 1936 m. rugpjūčio 30 d. A. Petrauskas informavo apskrities viršininką, kad išvykdamas į Seimo sesiją viršaičio pareigas perdavė savo padėjėjui Broniui Buivydavičiui. Antanas Petrauskas išvyko į Seimo sesiją ir 1938 m. sausio 24 d., 1938 m. rugsėjo 14 d., palikdamas vietoje savęs Bronių Buivydavičių.

1936 m. liepos 18 d. Vievio valsčiaus viršaitis Jonas Markevičius pasiprašė apskrities viršininko, kad jį išleistų mėnesiui laiko atostogų. Netrukus gavo atsakymą, kad jam leidžiama nuo rugpjūčio 1 d. išeiti vienam mėnesiui atostogų (galima su protarpiais), pavaduoti pavesti padėjėjui Pranui Mikalauskui, o pasinaudojus atostogomis – pranešti viršininkui. Gruodžio 31 d. viršaitis informavo apskrities viršininką, kad jam „leistomis su protarpiais vieną mėnesį atostogomis pasinaudojau žemiau pažymėtu laiku“ ir nurodo pavienes dienas per rugpjūčio–gruodžio mėnesius.

Semeliškių viršaitis Bronius Stosiūnas 1937 m. sausio 1 d. pranešė viršininkui, kad „atostogas baigiau“ ir nurodo, kuriomis dienomis nuo liepos mėnesio atostogavo (iš viso 26 dienas).

Jį pavadavo padėjėjas Vladas Kuzmickas[728].

1937 m. rugsėjo 14 d. prašymasis atostogų Kaišiadorių viršaitis Jonas Urmilevičius apskrities viršininkui pasižadėjo: „Laike atostogų pirmadieniais į raštinę atvyksiu eiti pareigų.“ Jam atostogaujant viršaičio pareigas ėjo jo padėjėjas Vincas Leikauskas, kuriam nustatytas atlyginimas pavaduojant viršaitį – po 5 Lt už dieną[729].

---

727 Savivaldybė, 1935, nr. 5, p. 15.
728 LCVA, F. 409, Ap. 6, B. 15, L. 35–39.
729 LCVA, F. 409, Ap. 6, B. 14, L. 43.

Kadangi dauguma viršaičių buvo ir ūkininkai, savo atostogų laiką pirmiausia jie derino su darbais savo ūkiuose. Pavyzdžiui, 1938 m. rugpjūčio 20 d. Žiežmarių viršaitis I. Jacinavičius apskrities viršininko paprašė išleisti jį atostogų nuo rugpjūčio 24 iki rugsėjo 10 d. „sutvarkymui ūkio“[730].

Atostogaujant valsčių sekretoriams juos pavaduodavo valsčiaus raštininkai. Tačiau juos atostogų išleisdavo ne apskrities administracija, o valsčiaus viršaitis. Pvz., Žiežmarių viršaitis Ignas Jacinavičius 1936 m. liepos 29 d., atsižvelgdamas į valsčiaus sekretoriaus Kazio Griškevičiaus prašymą, paliuosavo jį nuo rugpjūčio mėnesiui, o jo atostogų metu sekretoriaus pareigas ėjo valsčiaus raštininkas Antanas Ambraževičius[731].

Viršaičių „nuodėmės“

Dar 1920 m. Trakų apskrities valdyba buvo nepatenkinta, kad kai kurie viršaičiai dalyvauja sustatant aktus, kur nereikia, valstybės nenaudai ir įspėjo, kad nedėtų parašų po dokumentais, kurie juos kompromituoja[732]. Tačiau susilaukti nemalonumų viršaičiai galėjo ne tik iš aukštesniųjų apskrities tarnautojų, bet ir iš bet kurio nepatenkinto valsčiaus kaimo. Pavyzdys – 1920 m. Kaišiadorių valsčiaus Smilgių kaimas.

Smilgių „čeverykos“

Kad to meto valsčiaus viršaičiui sunku buvo įtikti ir patikti valsčiaus gyventojams rodo vienas nedidelis pavyzdys, kai 1920 m. birželio 2 d. dėl Kaišiadorių valsčiaus viršaičio Martyno Vainilavičiaus darbo Smilgių kaimo gyventojai pasiskundė Steigiamajam Seimui. Skundą svarstė seime veikianti skundų ir tardymo komisija. Vėliau dėl Smilgių skundo specialiai sušaukta ir Trakų apskrities komisija, kurios pirmininkas buvo Žemės ūkio ministerijos inspektorius J. Vaiciekauskas, o nariais – Trakų apskrities valdybos kasininkas Vaclovas Zujus ir Kaišiadorių mokytojas Jonas Jurkūnas.

Rugsėjo 14 d. komisija apklausė Smilgių kaimo atstovus Mykolą Ivošką ir Vaclovą Zujų, kurie prieš tai ir pateikė skundą Steigiamajam Seimui dėl viršaičio. Smilgių žmonės buvo nepatenkinti, kad viršaitis nesurašė karo metu gyventojams padarytų nuostolių, neteisingai išdalino iš valdžios beturčiams gautas „čeverykas“ ir vargina gyventojus bereikalingomis „stoikomis“ (t. y. pastotėmis). Ivoška sakė, kad buvo atvykę gegužės pabaigoj ar

730 LCVA, F. 409, Ap. 6, B. 19, L. 51.
731 LCVA, F. 409, Ap. 6, B. 15, L. 28.
732 LCVA, F. 409, Ap. 1, B. 6, L. 143.

birželio pradžioje keliese pas viršaitį. Viršaitis blankus parodė, bet nedavė. Zujus sakė, kad neturėdami blankų gyventojai nuostolius surašinėjo ant paprasto popieriaus namie. Tuo tarpu viršaitis aiškino, kad patarė žmonėms rašyti ant paprasto popieriaus, o paskui atėjus į valsčiaus valdybą perrašyti ant blankų. Tam reikalui davė du lakštus popieriaus ir parodė kaip reikia rašyti. Dėl „čeverykų“ Mykolas Ivoška teigė, kad viršaitis jas išdalino savo nuožiūra miestelėnams, „kas jam patiko“. Net jis, būdamas seniūnas, apie tai nieko nežinojo. Zujus taip pat patvirtino, kad jų kaime „čeverykų“ niekas negavo.

Viršaitis aiškinosi, kad didelių „čeverykų“ jis ir negavo, tik 45 „čeverykėles“, iš kurių 6 poras davė rabinui, kad perduotų žydų bendruomenei. Atsirado apie 60 biednų našlių, kurios norėjo gauti batukus savo vaikams. Viršaitis išdalino toms, kurias žinojo ir kurioms klebonas davė raštiškus liudijimus.

„Stoikų“ klausimu Ivoška pasakė, kad viršaitis stoikų ir nevaro, o skunde tai parašyta per raštininko nemokėjimą tinkamai surašyti („Stoikon varo milicija, šalia to padvadų reikalauja kariuomenė. Ir į vestuves reikalavo vežti kareiviai“).

Viršaitis patvirtino, kad „stoikas“ ir rekvizicijas tvarko ne jis, nes jis tik pildo kariuomenės intendanto įsakymus rekvizicijų klausimais, o „stoikosna“ varo milicija.

Rugsėjo 19 d. komisijos vėl apklaustas Motiejus Ivoška teigė, kad viršaitis jų nuostolių nesurašinėjo sakydamas: „Džiaukitės, kad neišleidote keletą rublių, o aš išleidau ir kas iš to“. Iš įvairių gyventojų liudijimų matėsi, kad jie nepatenkinti jų varymu į pastotes, taip pat, kad turi tiek pat prievolių, kaip ir tie, kurių namai per karą nesudegė.

Spalio 2 d. komisija konstatavo, kad Kaišiadorių valsčiaus viršaitis Martynas Vainilavičius, teisindamasis laiko trūkumu, nesurašė per praėjusį karą nukentėjusių Smilgių kaimo ūkininkų nuostolių, taip pat skirstant pastotes neatsižvelgė į nukentėjusių per karą padėtį ir nesirūpino palengvinti jiems atstatyti trobesius. Be to, iš apskrities valdybos gautus batus viršaitis išdalino savo nuožiūra neturtingų gyventojų vaikams, nes tikslių nurodymų kaip dalinti nebuvo, nebuvo batų ir suaugusiems. Gruodžio 29 d. į Kaišiadorių valsčiaus raštinę atvykę komisijos nariai Zujus ir Jurkūnas prašė viršaičio parodyti dokumentą, kaip išdalino batukus, bet M. Vainilavičius „keikdamasis biauriais rusiškais ir lietuviškais žodžiais atsisakė tuos dokumentus parodyti, būk tai jie jau suplyšę ir užmiršti, nes jau baigiasi metai“.

Galiausiai 1921 m. sausio 3 d. Trakų apskrities viršininkas B. Stosiūnas

pranešė Savivaldybių departamentui, kad viršaitį M. Vainilavičių perdavė į teismą. Sausio 8 d. apskrities valdybos pirmininkas I. Jacinavičius Darbo ir socialės apsaugos departamentui taip pat nusiuntė ištirtą Smilgių kaimo skundą ir pranešė, kad „viršaitis Vainilavičius visai netinkamas viršaičiu, nes neatlieka savo pareigų, mažai tenusimano, prie to laike darbo retai galima rasti raštinėje ir tankiai matomas yra girtas“.

Tokiu būdu 1921 m. sausio 19 d. Steigiamojo Seimo skundų ir tardymo komisija sužinojo, kad viršaitis patrauktas į teismą[733]. Tuo susirašinėjimas dėl Smilgių „čeverykų“ ir baigėsi. Yra žinoma, kad neužilgo Kaišiadorių viršaitį M. Vainilavičių pakeitė kitas viršaitis, tik nežinia, ar dėl šio kaimo skundo, ar dėl ko nors kito. Objektyviai žiūrint, Smilgių kaimo skunde minimi nusiskundimai buvo daugiau to meto realių sunkumų atspindys, nei viršaičio tarnybos neatlikimas.

Nors valsčių viršaičius rinkdavo vietinės valsčių tarybos, tačiau jiems teko atidžiai atsižvelgti į apskrities valdybų, o ypač apskrities viršininkų nurodymus (viršininkai kartu buvo ir apskrities valdybų pirmininkai). Taigi, viršaičių „duona“ nebuvo tokia poniška, kaip galėjo atrodyti paprastiems gyventojams. Mat valsčiaus viršaitis buvo asmuo, kuris galėjo išspręsti ar bent atsakyti į daugelį gyventojams rūpimų klausimų ir rinkimuose tai atsispindėdavo. Svarbu ir tai, kad dėmesys gyventojams turėjo būti gana tolygus, nes valsčių tarybų nariai buvo išrinkti nuo seniūnijų ir labai nepatenkinti viršaičiu įgalioti kurių nors seniūnijų atstovai negalėtų nuslėpti savo nepasitenkinimo buvusiu viršaičiu. Be to ir didžiausius administracinius įgaliojimus turėjęs apskrities pareigūnas – apskrities viršininkas – esant pagrindui galėjo savo nuožiūra nubausti viršaitį netgi jį nušalindamas nuo pareigų.

Pavyzdžiui, 1937 m. rugsėjo 23 d. Kruonio viršaitis gavo įspėjimą iš apskrities viršininko: „Už neišpildymą nustatytu laiku raštų ir neapsiaiškinimą Tamstą griežtai papeikiu ir įspėju“. Kodėl viršininkas papeikė viršaitį? Kruonio viršaitis Antanas Vedeckas teisinosi, kad bandė išpildyti raštą, bet negalėjo. Mat gavęs viršininko raštą liepos 24 d. jis pareikalavo Anglininkų seniūno Petro Berūkščio, kad įsakytų į valsčiaus savivaldybę atvykti dviems žmonėms, gerai žinantiems kareivio Lekavičiaus materialinę padėtį. „Po trijų dienų minėtas seniūnas atvykęs savivaldybės raštinėn pareiškė, kad toki asmenys esant darbo laikui vykti raštinėn atsisakė.“ Taip pat atsisakė atvykti ir kareivio tėvai. Kadangi kareivis Lekavičius buvo kilęs iš Kračkiemio (net už 10 km nuo Kruonio) – nuvykti ten nebuvo galimybės, „nes kaip yra ži-

[733] LCVA, F. 379, Ap. 2, B. 25–35.

noma beveik visą vasarą aš turėjau būti ant senų taisomų ir naujai pravestų kelių ir duoti visus reikalingus nurodymus taisantiems kelius, be to ir šiaip reikalų daug buvo“[734].

1937 m. sausio 15 d. apskrities viršininkas nušalino nuo Aukštadvario viršaičio pareigų Juozą Bingelį, nes šis buvo patrauktas į teismą. Viršaičio pareigos pavestos jo pavaduotojui Silvestrui Pranckevičiui. Tiesa, byla tyrė dar tuos metus, kai J. Bingelis iki 1934 m. buvo Onuškio viršaičiu.

J. Bingelio bylą tyrė Aukštadvario apylinkės tardytojas. Byla prasidėjo dar 1935 m., kai Onuškio valsčiaus raštininkas Juozas Žubikas buvo apkaltintas pasisavinęs iš gyventojų renkamų žemės mokesčių virš 1000 Lt. Taip pat iš gyventojų per daug buvo paėmę ir valsčiaus kasininkai Matas Lelekauskas bei Silvestras Dusevičius, kuris vėliau pinigus įnešė į kasą ir atlygino. Matas Lelekauskas aiškino, kad Onuškio valsčiaus kasininko pareigas ėjo 8 metus ir iš tiesų iš žmonių ėmė persiuntimui į banką žemės mokesčius, bet nieko nepasisavino. Tuo laiku buvo sunkios sąlygos, nes „nei Onuškyje, nei Aukštadvaryje nebuvo paštų, kur galima būtų įduoti pinigus, tad teko imtis įvairių priemonių. Dažniausiai vežti į banką į Kaišiadoris už 63 kilometrų po keletą tūkstančių pinigų ir jeigu iš kurio ūkininko per daug buvo paimta, tai jam buvo grąžinama. Viskas tas buvo daroma privačiai ant atskirų raštelių pažymėjimus.“ Tardytojo nuomone, M. Lelekauskas tikrai pinigų nepasisavino.

Kasininkas S. Dusevičius aiškino, kad priiminėjo pinigus, bet būnant mažai išsilavinusiu jam buvo sunku apskaičiuoti pavėluotai įneštų mokesčių procentus ir „skaičiavimus darydavo namie sau vienas, kaip tik daugiausiai visi mokėjo su pavėlavimu ir baudų skaičiavimas jam buvo itin sunkus“. Jei kas sumokėdavo daugiau – tai arba grąžindavo, arba užskaitydavo kitam mokesčių pusmečiui. Tardytojas kaltino ne S. Dusevičių, o „buvusią tais laikais savivaldybėje tvarką ir silpną darbo aparatą“.

Daugiausiai problemų tardytojas nustatė ryšiuose su raštininku Juozu Žubiku, kuriam susidarė virš 1000 Lt trūkumas. Tardytojo teigimu, Onuškio viršaitis Juozas Bingelis, norėdamas pasipelnyti, nurodė J. Žubikui imant žemės mokesčius iš kiekvieno imti po 50 centų persiuntimo išlaidoms, iš kurių pusę Žubikas turėjo atiduoti viršaičiui, o už kitus padengti siuntimo išlaidas. Kadangi kartais buvo ir didesnių siunčiamų sumų, Žubikui ilgainiui susidarė trūkumas. Apie tai Žubikas informavo viršaitį, bet šis vis tiek toliau reikalavo 25 centų dalies. Kai susidarė 1000 Lt suma, viršaitis nuva-

[734] LCVA, F. 409, Ap. 6, B. 14. L. 41–42.

žiavo Kaune pas Žubiko svainį, kad šis paskolintų pinigų Žubikui. Tačiau tas neturėjo. Be to, raštininko paaiškinimu, „viršaitis Bingelis reikalaudavo iš Žubiko vaišių, su juo girtaudavo ir sakydavo, kad tas priklausąs nuo jo malonės“. Paaiškėjus trūkumui viršaitis nurodė Žubikui per šešis mėnesius skolą likviduoti, o jei ne – grasino atleisti.

Apie Onuškio valsčiaus skolą pranešė 1934 m. naujuoju viršaičiu tapęs Antanas Petrauskas (J. Bingelis tuo laiku tapo Aukštadvario viršaičiu).

Liudytojas Stasys Pšerackas teigė, kad ne kartą matė geriančius Bingelį su Žubiku (ir pats kartais kartu gėrė), o kartą Žubikas prasitarė: „Viršaitis Bingelis mane prapuldė.“ Onuškio restorano dalininkas Adolfas Cibulskas paliudijo, kad Bingelis su Žubiku girtavo beveik kasdien, o sąskaitas visada apmokėdavo Žubikas. „Vieną kartą mokėdamas apie šimtą litų išsireiškė: viršaitis mane mauna.“ Kazys Sabaitis paliudijo, kad kurį laiką Bingelis netgi maitinosi pas Žubiką ir tas skųsdavosi, kad viršaitis nieko nemoka. Apklaustas netgi valsčiaus daboklėje sėdėjęs Viktoras Tarasevičius, kuris atlikdamas bausmę areštinėje matydavo, kaip pas areštinės sargą Grigūną susirinkę Bingelis ir Žubikas girtavo, o kartą naktį gulėdamas areštinėje buvo prikeltas ir jam liepta atnešti degtinės. Per tris savaites, kol buvo uždarytas areštinėje, V. Tarasevičius išleido Bingeliui ir Žubikui vaišėms apie 100 Lt. Juozas Taraila paliudijo, kad Vasiliausko restorane matė begeriančius Bingelį ir Žubiką, kuris šaukė: „Aš sėsiu kalėjiman, bet ne vienas, o abu.“ O kartą išėję iš krikštynų Bingelis su Žubiku susimušė: „Viršaitis Žubikui davė į ausį, o tas Bingeliui lazda dūrė ir po to vėl gyveno geruoju.“ Todėl tardytojas siūlė patraukti į teismą ir Juozą Žubiką, ir Juozą Bingelį kaltinamaisiais[735].

1935 m. spalio 27 d. Juozas Žubikas iš Onuškio parašė skundą pačiam Lietuvos Prezidentui A. Smetonai. Laiške jis rašė, kad yra kilęs iš Mažeikių valsčiaus, gimęs 1899 metais. 1920 m. liepos 9 d. pradėjo tarnauti kariuomenėje, su 6 pėstininkų pulku dalyvavo mūšiuose su lenkais prie Seinų, Perlojos ir Trakų, vėliau buvo štabo viršila, dvejus metus tarnavo virštarnybiniu.

Nuo 1925 m. iki 1927 m. pabaigos tarnavo Trakų apskrities pasienio policijoje, o nuo 1928 m. gruodžio 1 d. iki 1935 m. sausio 15 d. – Onuškio valsčiuje vyr. raštininku. Tačiau pagrindinė J. Žubiko skundo figūra buvo ne tiek jis pats, kiek viršaitis J. Bingelis: „Buvęs to valsčiaus viršaitis Bingelis Juozas buvo labai gobšus ir girtoklys, mane kaipo pavaldinį privedė prie nesusipratimų ir nesusipratimų žvilgsniu aš tapau atleistas iš tarnybos ir užvedė bylą <...> Revizijai padarius pasirodė, kad Bingelis daug netaktiškumų yra padaręs. Bingelis yra bemokslys, gobšus, valstybiniai bei visuomeniniai

[735] LCVA, F. 409, Ap. 6, B. 14. L. 3.

nėra nieko padaręs, kur vėjai pūtė ten ir jis linko, vien dėlei to, kad pasipelnytų. Tarnaudamas Onuškio valsčiaus savivaldybėje, gyveno arestokratiškai ir dar pinigų bankan padėjo. Kada atėjo rinkimai viršaičių, tai jį jau į Onuškį niekas nerinko, o išrinko P. Antaną Petrauską, gi P. Trakų Apskrities Viršininkas Bingelį pristatė P. Ministrui patvirtinti Aukštadvario valsčiaus viršaičiu ir tas įvyko. Kadangi jis buvo skiriamas į Aukštadvarį, į kitą valsčių, tai aukštadvariečiai nenorėjo, bet vyriausybei neprieštaravo. Jie gerai žino, kad Bingelis skiriamas viršaičiu kokiais tai sumetimais, nes jis jokio mokslo nėra išėjęs, o yra skiriamas į valdininko atsakingą vietą."

Kai Onuškio valsčių tikrino valstybės kontrolė, už butą nesumokėtą mokestį nurodyta sumokėti tam, kas pinigus už nuomą rinko, taigi viršaičiui, kuris ir sumokėjo į kasą. Mat mokėdamas algą viršaitis J. Bingelis pinigus už nuomą iš karto iš J. Žubiko atskaitydavo.

Laiško Prezidentui pabaigoje J. Žubikas prašo, kad jam grąžintų įnašus, nes jis už butą nėra skolingas (Bingelis skolą sumokėjo). Atleistasis iš darbo J. Žubikas sakėsi visai neturįs pinigų, todėl jei negrąžintų tarnautojo įnašų, kad bent skirtų pašalpą, nes artėja žiema, reikės apsirengti, kad nesušaltų, reikės malkų, nes „jau atėjo galas, gyvas į žemę lįsti neišgaliu, sau gyvybę atimti nėra jokia garbė, nes šeimyna liks su obalsiu. Tad nerasdamas kitos išeities, kaip tik kreipties su šiuo prašymu į Jūsų Ekscelenciją prašymas paskutinės Tamstos Malonies atkreipti dėmesį į neteisingą ir vargingą mano padėjimą."

1935 m. gruodžio 9 d. apskrities valdžia dėl Juozo Žubiko skundo aiškinosi savivaldybių departamentui (kuriam tai pavedė ministras, o ministrui – prezidento kanceliarija), kad jis tarnaudamas Onuškio valsčiaus raštininku į tarnautojų fondą pervedė 256 Lt, bet iš valsčiaus buvo gavęs nuomai butą, už kurio nuomą liko skolingas 251 Lt. Kadangi skolos nenorėjo mokėt – jam iškeltas ieškinys ir fondo pinigams uždėtas draudimas.

Prezidento kanceliarija nurodė vidaus reikalų ministrui grąžinti J. Žubiko įmokėtus į fondą pinigus arba paskirti jam pašalpą[736].

Skundas dėl J. Bingelio pasivijo jį ir persikėlus dirbti Aukštadvario valsčiaus viršaičiu. Vidaus reikalų ministrui 1935 m. pabaigoje nusiųstame anoniminiame skunde minima, kad jis ėmė 5 litų kyšį, kad serga nuomariu ir taip kompromituoja valstybę. Be to, Bingelis yra „skirtas asmuo" ir nepatenkinti tokiu paskyrimu sako, kad bent jau būtų paskirtas „žmogus su mokslu".

1935 m. gruodžio 27 d. Aukštadvario nuovados viršininkas Juozas Gervickas, tirdamas skundą raportavo, kad jam „nebalsiai apklausinėjus" skun-

[736] LCVA, F. 379, Ap. 1, B. 1191. L. 84, 89–90.

de aprašytus asmenis, faktai nepasitvirtino. Stepas Zaremba, Nastazija Cugerienė ir Jonas Stankevičius kategoriškai paneigė, kad davė kyšį viršaičiui (mat S. Zaremba buvo areštuotas, sėdėjo Aukštadvario areštinėje ir iš jo pareikalauta 10 000 Lt laidavimo turtu už paleidimą). Viršaitis liudijimą Zarembai išdavė be trukdymų. Policininkas išsiaiškino, kad anoniminį skundą parašė buvęs girininkas Napoleonas Stoškus, kuris prisipažino, kad jį rašė paprašytas Zarembos ir Kareivienės. Be to paaiškėjo, kad praėjusį rudenį viršaitis J. Bingelis iš N. Stoškaus per policiją išieškojo 6 litus už mokykloms nenuveštas malkas, „tai galimas daiktas, kad Stoškus prieš viršaitį Bingelį turi pyktį ir jam keršija bent anoniminiu rašymu“.

Matyt, kad skunde nurodyta ir netinkama Bingelio sveikata, nes policininkas nurodo, jog tik vieną kartą Bingelis yra sukniubęs apžiūrėdamas Aukštadvario dvaro tiltą, o daugiau to nebuvo ir nėra žinių dėl epilepsijos.

Tad 1935 m. gruodžio 31 d. apskrities viršininkas savivaldybių departamentui nurodo, kad anoniminį skundą prieš Aukštadvario viršaitį Juozą Bingelį ištyrė ir faktai nepasitvirtino[737].

Visus 1937 metus Aukštadvario viršaičio pareigas laikinai ėjo viršaičio pavaduotojas Silvestras Pranckevičius. Tačiau gruodžio 29 d. pareigas jis sugrąžino viršaičiui Juozui Bingeliui, kuris Kauno apygardos teismo Apeliacinių rūmų buvo išteisintas[738].

Nušalinimo nuo pareigų susilaukė ir Žaslių viršaitis Jonas Lukoševičius. 1936 m. laikinai nuo pareigų nušalinus J. Lukoševičių jį pavadavo pavaduotojas Motiejus Valiukas. Tačiau teismo sprendimui neįsiteisėjus ir Kauno apygardos teismui 1936 m. birželio 8 d. jį atmetus – grįžo į viršaičio pareigas.

Byloje J. Lukoševičius buvo kaltinamas tuo, kad būdamas viršaičiu grasino Žaslių valsčiaus žyginių arklių stoties rangovui Vincui Baubliui (kuris buvo ir vienu iš dviejų Žaslių seniūnų), kad apkraus jį per dideliu darbu, dėl ko šis gaudamas rangos pinigus duodavo viršaičiui kas mėnesį po 70 Lt (per 1933 metus – 840 Lt).

Ištyrus bylą paaiškėjo, kad santykiai tarp viršaičio ir V. Baublio buvo geri ir per visus metus neiškilo jokių nesutarimų. Pats Baublys pripažino, kad viršaitis nedarė spaudimo. Teismo neįtikino, kad V. Baublys „vien tuščiais žodžiais“ galėtų atiduoti pats 70 Lt, nes jam tai didelė suma. Tačiau iš V. Baublio laiško paaiškėjo, kad jam buvo per sunku vykdyti rangos įsipareigojimus ir jis pats prašė viršaičio, kad šis važinėtų savo arkliais, o „Baublys

737 LCVA, F. 379, Ap. 1, B. 1191. L. 110–114.
738 LCVA, F. 409, Ap. 6, B. 19. L. 1.

tik skubiais reikalais savo arklius duotų, ir už tai Baublys sutiko, kad viršaitis, išmokant pinigus, kiekvieną mėnesį atsiskaitytų po 70 litų“. Kad toks susitarimas buvo – patvirtino ir liudininkai A. Stanislauskas, J. Geikevičius, S. Vaškevičius. Taigi, viršaitis tarnybos reikalais važinėjo nuosavais, o ne žyginių arklių stoties (t. y. Baublio) arkliais. Pasirodo, kad V. Baublys turėjo tik vieną arklį ir valdydamas 8 ha žemės jį naudojo savo ūkyje (nors pats bandė įrodyti, kad turėjo 5 arklius, vėliau – kad 2 arklius). Taigi, turėdamas 8 ha ūkį ir vieną arkliuką V. Baublys nesugebėjo vykdyti sutarties. „Turint galvoje visus valsčiaus važinėjimus aišku, kad Baublys parangos negalėjo išpildyti, jei nebent samdytų svetimus arklius, bet apie tai Baublys visai ir nekalba. Viršaičiui valsčiaus reikalais tenka nuolat važinėti – kelių taisymas, mokyklų statyba, miško vežimas, kelionės į apskritį ir kiti. Jo tarnybiniai važinėjimai sudaro daugumą žyginių arklių važinėjimo.“

Taip pat paaiškėjo, kad į V. Baublio skundą prieš viršaitį buvo įsimaišęs buvęs Žaslių valsčiaus sekretorius M. Šlepetys, kuris „buvo su viršaičiu piktuoju, vienas antrą įskundę, iš Žaslių valsč. sekretoriaus pareigų jam teko pasitraukti ir jisai gali būti tendencingas“.

Teismas nutarė, kad V. Baublys pagal susitarimą su viršaičiu „geruoju leido viršaičiui Lukoševičiui važinėti tarnybos reikalais savo arkliais ir už tai viršaičiui mokant pinigus, laisva valia, sutikdavo, kad viršaitis sau pasilaikydavo po 70 Lt. į mėnesį parangos pinigų. Todėl jokio nusikaltimo atžvilgiu Baublio Lukoševičius nepadarė“ ir „toki jo veiksmai nesudaro nusižengimo sudėties“. Nebuvo davinių, kad sutartis su V. Baubliu savivaldybei būtų nenaudinga, kad būtų per brangiai už arklių parangą mokama, todėl ir savivaldybei žala nepadaryta. Tokiu būdu teismas nusprendė viršaitį Joną Lukoševičių išteisinti, o Vinco Baublio ieškinio nesvarstyti[739].

Kartais viršaičius bausdavo ir piniginėmis baudomis. Pavyzdžiui, po poros metų (1938 m. gruodžio 17 d.) Žaslių viršaitis J. Lukoševičius buvo nubaustas 20 Lt bauda už tai, kad laiku neaprūpino mokyklų malkomis. Nors, tiesą sakant, valdiškų mokyklų aprūpinimas kuru dažnai nebuvo sklandus. Viršaitis dar gruodžio 16 d. pateikė paaiškinimą, kodėl neaprūpino mokyklų. Dėl Gilučių mokyklos malkų sąmatą Trakų urėdijai nusiuntė laiku, kaip reikalauja taisyklės – 1937 m. rugpjūčio 27 d. Urėdija turėjo kurą perduoti iki kovo 1 d., tačiau tik balandžio 20 d. pranešė, kad sąmatą nusiuntė Jagelonių girininkui. Tai įvyko vėlai, be to malkos turėjo būti skiriamos kuo arčiau mokyklos, o paskirta už 20–30 km. Gavęs urėdijos raštą viršaitis parašė įgalioji-

[739] LCVA, F. 409, Ap. 6, B. 15, L. 41, 44.

mą Pūstakiemio seniūnui Pranui Mastauskui (gyvenančiam Civiškių kaime), kad jis gali paimti malkas Dainavos ir Gilučių mokykloms. Tuomet balandžio 27 d. seniūnas nuvyko pas girininką, bet gavo orderį tik Dainavos mokyklai, o dėl Gilučių mokyklos išgirdo, kad malkų nėra. Todėl dėl Gilučių mokyklos malkų viršaitis netgi rašė raštą apskrities valdybai, kad tarpininkautų sprendžiant klausimą su urėdija (lapkričio 22 d. Žaslių valsčiaus sekretorius Pranas Majauskas netgi smulkiai užrašė Pūstakiemio seniūno Prano Mastausko parodymus, kaip ten buvo nuvykus pas Jagelonių girininką, kas ką pasakė ir kodėl negavo malkų). Tik lapkričio 25 d. urėdija pranešė, kad malkas Gilučių mokyklai paskyrė Gervaraisčio girininkijoje. Tačiau seniūnui ten nuvykus buvo pasakyta, kad malkų duoti dar negali, nes komisija nepriėmė galutinio nutarimo. Tuo tarpu miškų urėdija apskrities valdybai pranešė, kad Žaslių valsčiaus savivaldybė tiesiog laiku nepasiėmė malkų. Šalia to viršaitis nurodo, kad laikinai Gilučių mokyklą aprūpino malkomis iš kitur[740].

Tais pačiais metais Žaslių viršaitis gavo baudą ir už kelių taisymą. Mat 1938 m. gegužės 5 d. statybų reikalais (greičiausiai dėl statomos Gečionių pradžios mokyklos) iš Kaišiadorių į Žaslius ir Gečionis važiavo apskrities inžinierius V. Drevinskas. Važiuodamas jis pastebėjo, kad kelyje Kaišiadorys–Žasliai privažiavimai prie tiltų ir vamzdžių nesulyginti su kelio ir tiltų paviršiumi. Taip pat ir įvažiuojant į Žaslių miestelį Kaišiadorių gatvėje kelio paviršius buvo nesulygintas su miestelio grindinio paviršiumi. Be to, nuo tiltų ir tiltelių buvo nenuvalytas purvas, kelyje Žasliai–Gečionys buvo nenuvalyti tiltai, nesutvarkyti privažiavimai prie jų, neišlygintos kelio duobės. Kadangi šie keliai buvo valsčiaus savivaldybės žinioje, inžinierius kreipėsi į apskrities viršininką „imtis atatinkamų žygių“. Apskrities viršininkas gegužės 7 d. už netinkamą kelių tvarkymą Žaslių viršaitį nubaudė 20 Lt bauda[741].

Kitą mėnesį apskrities viršininkas už kelių tvarkymą nubaudė ir Kruonio viršaitį A. Vedecką. 1938 m. birželio 27 d. apskrities viršininkas paskelbė visiems viršaičiams nutarimą nubausti Kruonio viršaitį Antaną Vedecką pinigine bauda (25 Lt) už kelių netvarkymą, mat „Kruonio valsč. didesnė pusė kelių netaisyta: grioviai, šalikeliai ir važiuojama dalis nevalyta. Važiuojama dalis nežvyruota ir neišlyginta, neišlyginti ir šalikeliai. Kelių profiliai neištaisyti; privažiavimai prie tiltų ir vamzdžių užpylimai nesutvarkyti. Keliai duobėti ir sunkiai pravažiuojami.“

Baudos pinigus viršaitis turėjo sumokėti į valsčiaus kasą, o kelius kuo skubiau sutvarkyti, nes kelių taisymo laikas baigėsi birželio 20 d. Aktą dėl

740 LCVA, F. 409, Ap. 6, B. 19, L. 71–72, 75–76.
741 LCVA, F. 409, Ap. 6, B. 19, L. 20.

Kruonio kelių surašė komisija, birželio 23 d. apvažiavusi Kruonio valsčiaus vieškelius. Komisijos pirmininkas buvo Trakų apskrities valdybos pirmininkas J. Merkys, nariai – inžinierius V. Drevinskas, apskrities valdybos narys A. Ratkevičius, dalyvaujant Kruonio viršaičiui A. Vedeckui[742].

Savo ruožtu patys viršaičiai už atskirų kelio atkarpų nesutaisymą piniginėmis baudomis galėjo bausti seniūnus. Iš esmės galima sakyti, kad jeigu jie nebūtų buvę kiek per atlaidūs seniūnams ir gyventojams – nebūtų patys susilaukę nuobaudų. Santykis tarp griežtumo ir atlaidumo turėjo savo teigiamas ir neigiamas puses ir vertinti vienareikšmiškai kiekvienos nuobaudos negalėtų.

Kartais viršaičiai gaudavo „grupinius“ papeikimus už kažkurį laiku neatliktą darbą. Pavyzdžiui, 1937 m. gruodžio 17 d. apskrities karo komendantas skundėsi apskrities viršininkui, kad Žaslių, Kaišiadorių ir Kruonio viršaičiai laiku nepristatė žinių apie arklius ir susisiekimo priemones. Žinias nurodyta pateikti iki gruodžio 10 d., mat komendantas šią informaciją turėjo apibendrinti ir pateikti į Kauną divizijos štabui iki gruodžio 20 d. Komendantas skundėsi, kad šitie viršaičiai ne tik šį kartą, bet ir anksčiau vilkino raštus.

Kruonio viršaitis aiškinosi, kad registruotų arklių ir susisiekimo priemonių žinias paruošė laiku (iki gruodžio 10 d.), bet komendantūra nebuvo atsiuntusi blankų, todėl jie laukė. Tuomet sutarė, kad žinias pateiks ant paprasto popieriaus lapo. Gruodžio 14 d. viršaitis jau norėjo vežti žinias į Kaišiadoris, „bet važiavimas buvo sutrukdytas“. Kitą dieną vyko seniūnų rinkimai, todėl vėl negalėjo išvažiuoti. Galiausiai gruodžio 16 d. atvežė ir pristatė komendantūrai.

Kaišiadorių viršaitis aiškinosi, kad kai kurie seniūnai vėlavo pateikti žinias (ypač todėl, kad tuo metu vyko jų rinkimai, o juk seniūnai turėjo apeiti visus gyventojus ir surašyti arklius, vežimus, pakinktus, balnus ir kt.). Be to, iš seniūnų žinių paaiškėjo, kad be kariuomenės reikalams registruotų arklių – kitų pasikeitimų dėl transporto priemonių (dėl vežimų, pakinktų, balnų, dviračių) nebuvo, todėl manė, kad jų iš naujo ir nereikia rašyti. Tačiau komendantūrai pareikalavus, grįžęs iš Vilkiškių seniūnijos rinkimų, tas žinias viršaitis surašė ir nusiuntė.

Žaslių viršaitis dėl transporto surašymo paaiškino, kad komisija kovo mėnesį jau tikrino, kurios transporto priemonės kariuomenei yra tinkamos. Gruodžio 4 d. jis atskirai siuntė žinias apie „naujai priaugusius arklius ir naujai įgytus vežimus“. Tačiau pagal naujai gautas formas jau reikėjo surašyti ir papildomas žinias – transporto priemonių kainas, arklių suskirsty-

[742] LCVA, F. 409, Ap. 6, B. 19. L. 24, 26.

mo rūšis (kurie tinkami gurguolėms, kurie kavalerijai ir t. t.), o komisija to dar netikrino ir savivaldybėje žinių nebuvo. Galiausiai paaiškėjo, kad naujas transporto priemones reikėjo suprasti kaip tas, kurios pateko iš kitų valsčių. Šią painiavą viršaitis aiškinosi ir telefonu, ir raštu, ir žodžiu. Be to, Žaslių viršaitis nurodė, kad iš pačios komendantūros „nei raštu, nei telefonu bei asmeniškai įspėjimų ar primetimų negauta“.

Vis tik 1938 m. vasario 10 d. dėl uždelsimo kariuomenei pateikti žinias apie transporto priemones apskrities viršininko papeikimus su įspėjimu gavo visi trys – Kaišiadorių, Kruonio ir Žaslių valsčių viršaičiai[743].

1936 m. gegužės 4 d. Semeliškių viršaitį apskrities viršininkas įspėjo dėl laikinųjų asmens dokumentų išdavinėjimo. Mat pastebėta, kad nemažai valsčiaus gyventojų yra pametę savo vidaus pasus, bet apie tai neskelbia „Vyriausybės žiniose“, nes „nėra reikalo veltui pinigus išmesti“. O tuomet, jei reikia tapatybės dokumento – kreipiasi į viršaitį ir gauna laikiną liudijimą. Kai kurie netgi iš viso neima vidaus pasų, o naudojasi laikinais liudijimais. Viršininkas įspėja, kad tokių veiksmų viršaitis daugiau nedarytų ir nesavavaliautų[744].

Pirmasis Onuškio valsčiaus viršaitis (nuo 1920 m.), buvęs knygnešys Mečislovas Stankevičius. XX a. 4 deš. Nuotrauka iš K. Stankevičiaus archyvo. Iš knygos: Onuškis / sudarytoja ir vyriausioji redaktorė Ž. Driskiuvienė. – Vilnius: Versmė, 2017. – P. 711.

Ilgametis Kaišiadorių valsčiaus viršaitis Jonas Urmilevičius su viršaičio ženklu. XX a. 4 deš. KšM.

[743] LCVA, F. 409, Ap. 6, B. 19, L. 7–8, 10–11, 13.
[744] LCVA, F. 409, Ap. 6, B. 15, L. 16.

Kruonio valsčiaus viršaitis Antanas Vedeckas su viršaičio ženklu. XX a. 4 deš. KšM.

Kruonio valsčiaus viršaitis Antanas Vedeckas (iš kairės) ant buvusių Oginskių rūmų griuvėsių Kruonyje. XX a. 4 deš. KšM.

Kruonio valsčiaus viršaitis Alfonsas Rudzianskas. Nuotrauką pateikė Koklevičienė (Rudzianskaitė).

Kruonio valsčiaus viršaičio Alfonso Rudziansko šeima. Nuotrauką pateikė Koklevičienė (Rudzianskaitė).

Kruonio valsčiaus viršaitis Alfonsas Rudzianskas su valsčiaus savivaldybės raštininke, vežiku ir valsčiaus savivaldybės žyginiais arkliais. Kruonio žyginių arklių stotis nustojo gyvuoti 1933 m. gruodžio 31 d. Nuotrauką pateikė Koklevičienė (Rudzianskaitė).

Onuškio viršaitis Antanas Petrauskas. 1937 m. Nuo 1936 m. A. Petrauskas buvo išrinktas ir Lietuvos Respublikos Seimo nariu. Iš J. Laurinavičiaus archyvo. Iš knygos: Onuškis / sudarytoja ir vyriausioji redaktorė Ž. Driskiuvienė. – Vilnius: Versmė, 2017. – P. 185.

Šeimininkių kursai Onuškyje. Centre kairėje pusėje sėdi Onuškio valsčiaus viršaitis Antanas Petrauskas, šalia jo – Onuškio miestelio seniūnas Antanas Aleksa. XX a. 4 deš. Iš J. Laurinavičiaus archyvo. Iš knygos: Onuškis / sudarytoja ir vyriausioji redaktorė Ž. Driskiuvienė. – Vilnius: Versmė, 2017. – P. 211.

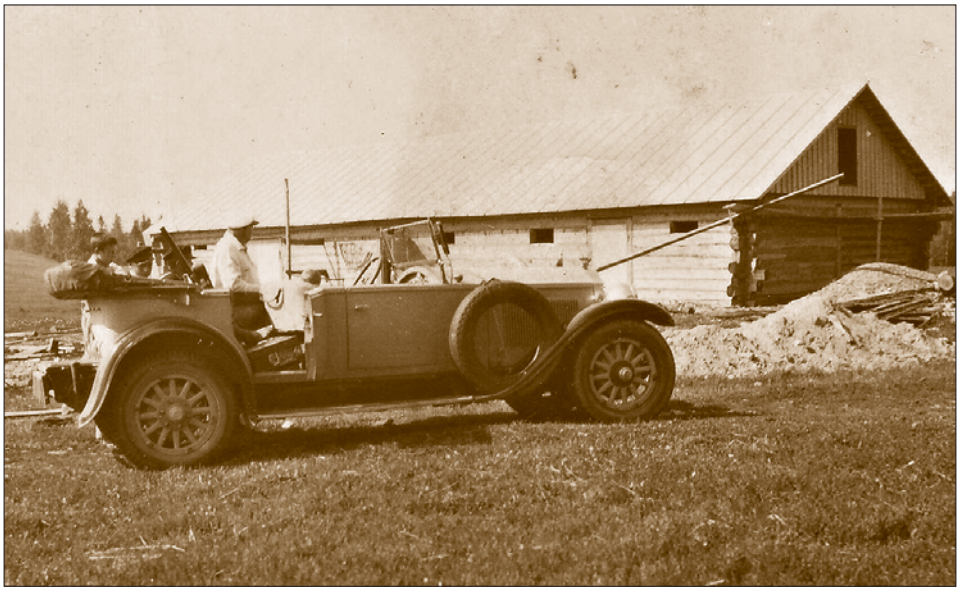
Šventė Onuškio miestelio aikštėje. Už stalo sėdi Onuškio inteligentai: antras iš kairės – žydų rabinas, penktas – Onuškio valsčiaus viršaitis Antanas Petrauskas, devintas – šaulys Aloyzas Cibarauskas, dešimtas – buvęs pirmasis Onuškio valsčiaus viršaitis Mečislovas Stankevičius, vienuoliktas – Trakų apskrities tarybos narys. Fotografavo A. Karlonas, apie 1938 m. Iš E. Cibarausko archyvo. Iš knygos: Onuškis / sudarytoja ir vyriausioji redaktorė Ž. Driskiuvienė. – Vilnius: Versmė, 2017. – P. 644.

Onuškio inteligentai. Sėdi antroje eilėje pirmas iš kairės – Onuškio viršaitis Antanas Petrauskas, paskutinis toje eilėje – Aloyzas Cibarauskas. Fotografavo A. Karlonas, apie 1938 m. Iš E. Cibarausko archyvo. Iš knygos: Onuškis / sudarytoja ir vyriausioji redaktorė Ž. Driskiuvienė. – Vilnius: Versmė, 2017. – P. 654.

Dusmenų šviesuomenė. Sėdi antras iš kairės – Onuškio valsčiaus viršaitis Antanas Petrauskas. XX a. 4 deš. Iš A. J. Naudžiūno archyvo. Iš knygos: Onuškis / sudarytoja ir vyriausioji redaktorė Ž. Driskiuvienė. – Vilnius: Versmė, 2017. – P. 1465.

Petrauskų kaime viršaičio Antano Petrausko brolis Kipras Petrauskas prie automobilio šalia statomo tvarto. Iš M. ir K. Petrauskų lietuvių muzikos muziejaus fondų. Iš knygos: Onuškis / sudarytoja ir vyriausioji redaktorė Ž. Driskiuvienė. – Vilnius: Versmė, 2017. – P. 1461.

Rumšiškių valsčiaus viršaitis Jonas Zareckas su šaulių sąjungos nario uniforma. XX a. 4 deš. J. Zareckas – buvęs Lietuvos kariuomenės savanoris, viršaičiu tapo 1930 m. Nuotrauką pateikė E. A. Zareckaitė.

Viršaitis Jonas Zareckas su Rumšiškių valsčiaus seniūnais. Baltai vilkintis – Antanas Genevičius. Kiekvienas seniūnas prie krūtinės atlapo prisisegęs seniūno ženklą, kurie pradėti nešioti 1933 m. XX a. 4 deš. Nuotrauką pateikė E. A. Zareckaitė.

Rumšiškių viršaitis Jonas Zareckas su žmona Veronika Grigaliūnaite-Zareckiene ir dukromis Aldona Eugenija (g. 1925 m.) ir Elena Gražina (g. 1929 m.). 1939 m. Dovainonys. Nuotrauką pateikė E. A. Zareckaitė.

Rumšiškių viršaitis Jonas Zareckas (sėdi centre, su viršaičio grandine ir ženklu ant kaklo) su valsčiaus tarybos nariais ir seniūnais. XX a. 4 deš. Nuotrauką pateikė E. A. Zareckaitė.

Viršaitis Jonas Zareckas prie Rumšiškių valsčiaus savivaldybės (prie sienos matoma valsčiaus savivaldybės iškaba). Šalia viršaičio greičiausiai sėdi raštininkas Kazys Markevičius. XX a. 4 deš. Nuotrauką pateikė E. A. Zareckaitė.

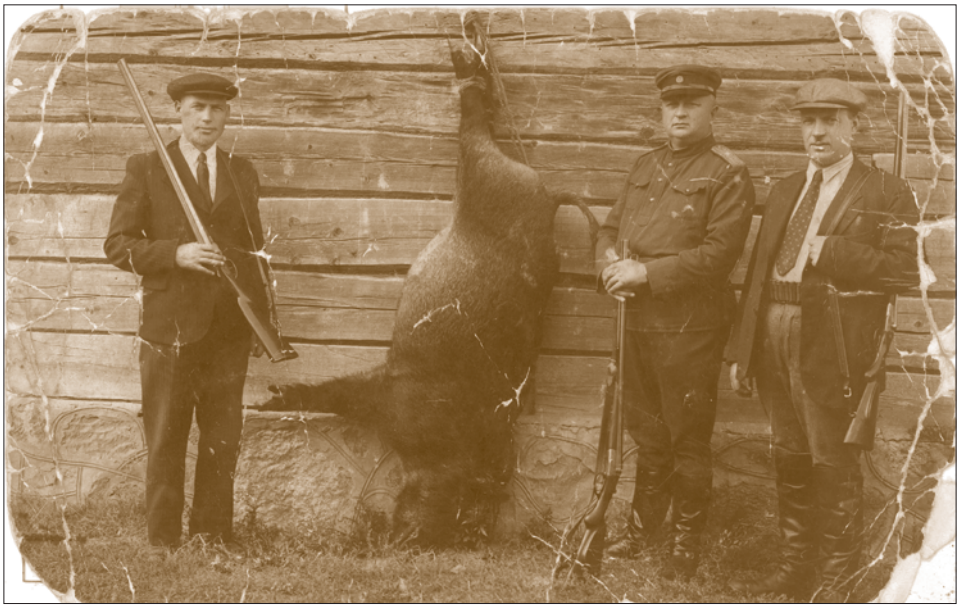
Viršaitis Jonas Zareckas ir dar du vyrai darbo kabinete. Vienas iš jų – greičiausiai K. Markevičius. XX a. 4 deš. Nuotrauką pateikė E. A. Zareckaitė.

Semeliškių valsčiaus viršaitis Bronius Stosiūnas (nuotraukos fragmentas), 1939 m. Nuotrauką pateikė J. Stasiūnaitė.

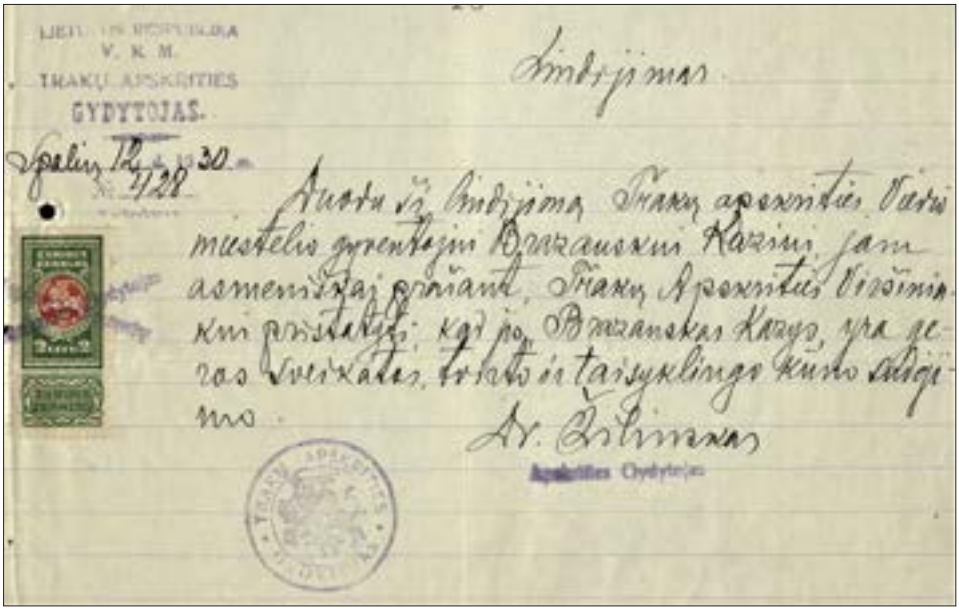
Semeliškių valsčiaus viršaitis Bronius Stosiūnas (centre). Dešinėje stovi buvęs Trakų apskrities viršininkas Antanas Steikūnas. Nuotrauką pateikė J. Stasiūnaitė.

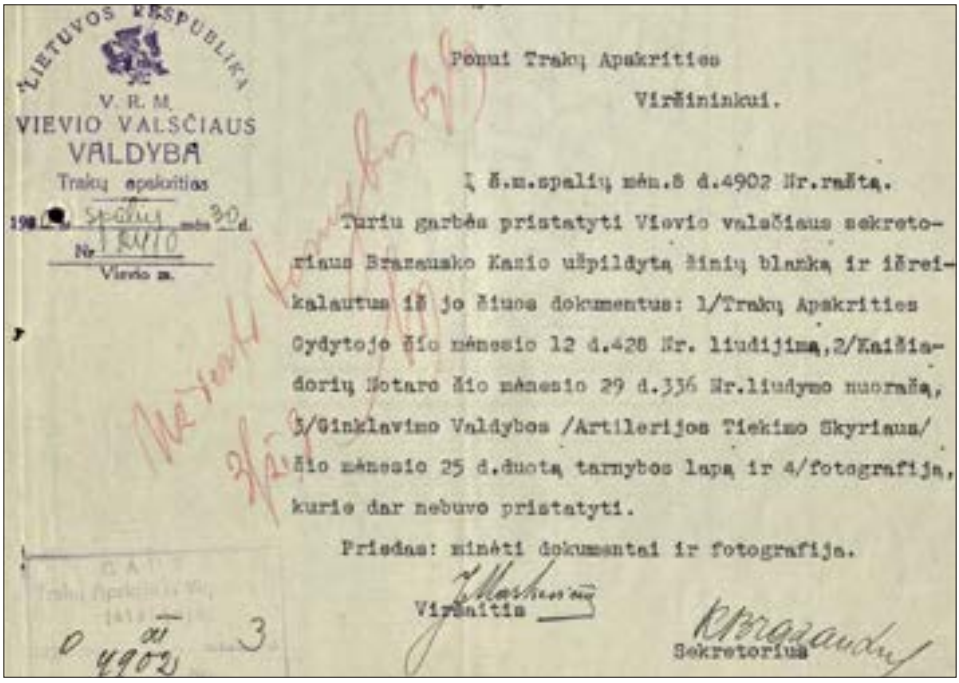
Semeliškių valsčiaus viršaitis Bronius Stosiūnas (stovi iš kairės), centre – Trakų apskrities policijos vadas Petras Mačinskas. 1939 m. Nuotrauką pateikė J. Stasiūnaitė.

Kazio Brazausko prašymas Trakų apskrities viršininkui dėl raštvedžio darbo suteikimo. 1929 m. lapkričio 29 d. Kaišiadorys. LCVA.

Trakų apskrities gydytojo Petro Žilinsko Kaziui Brazauskui išduotas sveikatos būklės liudijimas. 1930 m. spalio 12 d. LCVA.

LIETUVOS RESPUBLIKA
V. R. M.
VIEVIO VALSČIAUS
VALDYBA
Trakų apskrities
Nr. 1 RAŠTO
Vievio m.

Ponui Trakų Apskrities
Viršininkui.

Į Š.m.spalių mėn.8 d.4902 Nr.raštą.

Turiu garbės pristatyti Vievio valsčiaus sekretoriaus Brazausko Kazio užpildytą žinių blanką ir išreikalautus iš jo šiuos dokumentus: 1/Trakų Apskrities Gydytojo šio mėnesio 12 d.428 Nr. liudijimą, 2/Kaišiadorių Notaro šio mėnesio 29 d.336 Nr.liudymo nuorašą, 3/Ginklavimo Valdybos /Artilerijos Tiekimo Skyriaus/ šio mėnesio 25 d.duotą tarnybos lapą ir 4/fotografiją, kurie dar nebuvo pristatyti.

Priedas: minėti dokumentai ir fotografija.

Viršaitis

Sekretorius

0 4902 3

Vievio valsčiaus viršaičio Jono Markevičius raštas Trakų apskrities viršininkui Juozui Merkiui, kuriuo informuojama apie Vievio valsčiaus sekretoriaus Kazio Brazausko pristatytus dokumentus. Viršaičio raštus turėdavo pasirašyti ir valsčiaus sekretorius, todėl raštą pasirašo ir K. Brazauskas.1930 m. spalio 30 d. LCVA.

LIETUVOS RESPUBLIKA
V. R. M.
Pil. Apsaug. D-tas
TRAKŲ APSKRITIES VIRŠININKAS

TARNYBINIS LIUDIJIMAS
Nr. 1903
(Asmens Nr. _____)

NEBETINKA

Šio liudijimo savininkas, fotografija pažymėtasis asmuo ZAUSKAS Kazys, sūn. Kazio, gim. 1906 m. VI. 12. yra Trakų apskrities Vievio valsčiaus sekretorius. –

NEBETINKA

Apskrities Viršininkas

Sekretorius

Kalėdorys, 1930 m. rugpjūčio mėn. 30 d.

Vievio valsčiaus sekretoriaus Kazio Brazausko tarnybinis liudijimas, išduotas 1930 m. rugpjūčio 30 d. LCVA.

Jonas Čiulada. XX a. 4 deš. Nuotrauką pateikė R. Čiuladaitė-Peslekienė.

Jonas Čiulada, kuris Žaslių valsčiaus viršaičiu buvo iki 1929 m. J. Čiulada gyveno Paparčių parapijos Neravų kaime. XX a. 4 deš. Nuotrauką pateikė R. Čiuladaitė-Peslekienė.

Jonas Čiulada su šeima. XX a. 3 deš.
Nuotrauką pateikė R. Čiuladaitė-Peslekienė.

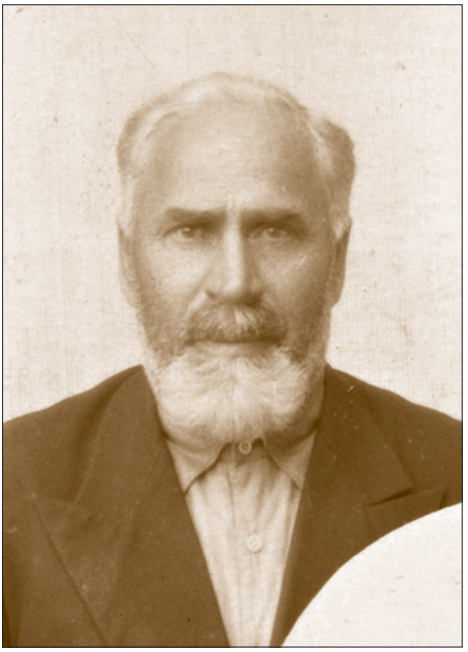

Jonas Čiulada prie savo namų Neravų kaime. XX a. 4 deš. Nuotrauką pateikė R. Čiuladaitė-Peslekienė.

Žiežmarių valsčiaus viršaitis Ignas Jacinavičius. XX a. 3 deš. Nuotrauką pateikė R. Sviklienė (Jacinavičiūtė).

Žiežmarių valsčiaus viršaitis Ignas Jacinavičius. Nuotrauką pateikė R. Sviklienė (Jacinavičiūtė).

Žiežmarių valsčiaus viršaitis Ignas Jacinavičius su šeima. XX a. 5 deš. Nuotrauką pateikė R. Sviklienė (Jacinavičiūtė).

Sekretoriai

1923 m. liepos mėnesį „Savivaldybės“ žurnale P. Jusionis teigė, kad valsčių valdybos yra „pirmutiniai valstybės gyvenimo laiptai, nes jose yra pradžia daugelio darbų, kaip tai: žemės mokesnių ėmimas, naujokų šaukimas, karo rinkliavos, rinkimas įvairių rūšių statistikos žinių, visuotinas gyventojų surašymas ir kitų įvairiausių uždavinių, kurie privalomai įsakymų ar įstatymų keliu pavedama valsčių valdyboms atlikti“. Straipsnio autorius P. Jusionis klausia: kas tai daro? „Gi valsčiaus sekretorius, nes viršaičiai veik kiekviename valsčiuje yra mokantieji tik savo pavardę pasirašyti <...>. Valsčiaus gi sekretorius turi būti visokių sričių darbo žinovu ir aukštesnių instancijų reikalavimus pildyti.“[745]

Pagal 1922 m. priimtą savivaldybių įstatymo pakeitimą į valsčiaus sekretorių skyrimą, atleidimą ir atlyginimo nustatymą leista įsikišti apskrities savivaldybei. Tad nuo 1922 m. valsčių sekretoriai buvo priimami ir atleidžiami apskrities valdžios ir buvo jų priežiūroje[746].

Mėnraštyje „Savivaldybė“ dažnai buvo kalbama apie valsčių savivaldybių, ypač apie jų sekretorių darbą, nes jis buvo laikomas ne mažiau atsakingu už viršaičio. Pavyzdžiui, J. Ziminskas 1925 m. taip nušviečia valsčiaus savivaldybės veiklą: „Valsčiuose darbo yra begalės. Ten yra rūpinamasi mažiausia apie 1000 atskirų šeimynų įvairiausi reikalai: valstybinių mokesčių rinkimas už žemę, nekilnojamąjį turtą, prekybą ir pramonę. Tokių pat mokesčių savivaldybės naudai rinkimas ir lėšų eikvojimas, kas sudaro atskirą mažą buhalteriją, su pagelbinėmis atskaitomybės knygomis ir apyskaitomis, Tūkstančius pranešimų du kartu per metus išrašyti ir įduoti gyventojams, prižiūrėti, kad mokesčiai savo laiku būtų įmokėti, kiekvieną kvitą įregistruoti ir nesumokėjusių mokesčius sudaryti sąrašus – tai ne vienam asmeniui darbas! O kur gi kiti reikalai? Naujokų sąrašai, pasų tvarkymas, kelių paskirstymas, sąmatos, šimtai kvietimų šaukiamiems į teismus įteikti, bėgamieji susirašinėjimai, įvairių liūdymų išdavinėjimas, interesantų lankymasis ir t. t. Todėl kiekviename, tiek mažesniame, tiek didesniame valsčiuje valsčiaus sekretoriui darbo yra ligi ausų.“

Straipsnio autoriaus nuomone, turėdamas tiek darbo sekretorius gali paskęsti smulkmenose ir padaryti klaidų per neapsižiūrėjimą. Mat netgi miestuose raštininkai skundėsi, kad po 6 valandų nuvargsta sėdėdami be pajudėjimo, o valsčiaus tarnautojas „pypkorių prirūkytoje raštinėje išsėdi

---

745 Jusionis P. „Savivaldybių tarnautojai“ // Savivaldybė, 1923, nr. 2, p. 9.
746 Savivaldybė, 1924, nr. 11–12, p. 5.

nuo tamsos ligi tamsai, o dažnai dar ir prie žiburio dirba. Kiek tai per dieną pareina įvairiais reikalais interesantų, o reikia kiekvieną patenkinti ir įtikinti, kad du ir du yra keturi <....>“

Lietuvoje ten, kur valsčiai buvo turtingesni – valsčių tarnautojai gaudavo ir iki 400 Lt mėnesiui, o kai kur – vos 120–150 Lt. Argi už tiek su šeima galėtų išgyvent ir dar nusipirkti literatūros, „nes jis turi būti žinovas visose srityse“?

J. Ziminskas teigė, kad valsčiuose net nebuvo nedarbo valandų ir jei kas ateidavo 10 kilometrų – tai argi jo nepriims? Tai būtų visuomenės erzinimas. Reikia, kad savivaldybės apsirūpintų gerais darbininkais (bet už menką atlygį jų neturės) ir reikia darbo laiką suderinti taip, kad būtų ribotas darbo laikas ir kad savivaldybių tarnautojai „kasdien bent kiek turėtų fizinio bei dvasinio poilsio“[747].

Vievio valsčiaus sekretorius K. Brazauskas

Vienas iš Trakų apskrities valsčių sekretorių buvo Kazys Brazauskas, kurio biografiniai duomenys dėl dabarties skaitytojui suprantamų priežasčių gali būti įdomesni. K. Brazauskui apskrities viršininko archyviniame fonde buvo sudaryta atskira byla[748], kuri atskleidžia tuo laiku galiojusius tipinius tarnybinius formalumus.

1930 m. rugsėjo 1 d. Kazys Brazauskas buvo paskirtas Vievio valsčiaus sekretoriumi, o 1932 m. gegužės 21 d. atleistas iš tarnybos „jam prašant“.

1929 m. lapkričio 29 d. K. Brazauskas pateikė prašymą apskrities viršininkui:

„Ponui Trakų Apskrities Viršininkui

Kazio Brazausko, gyv. Kaišiadoryse, Kap. Gudyno g-vė 28 Nr.

Prašymas

Turiu garbės prašyti Poną Viršininką suteikti man etatinę raštvedžio vietą Jums pavestoje įstaigoje.

Esu atlikęs karinę prievolę ir baigęs aukštesniąją mokyklą ir aukštesniuosius buhalterijos ir kooperacijos kursus.

Šiuo laiku tarnauju Kaišiadorių Notaro kontoroje sekretorium. Šiais metais nuo Liepos mėn. 5 dienos iki Rugsėjo mėn. 5 dienos ėjau notaro pareigas.“

Tą pačią dieną (lapkričio 29 d.) apskrities viršininkas „visai slaptai asmeniškai“ klausia policijos vado žinių apie K. Brazausko „politinę bei pilietinę ištikimybę“. Policijos vadas raportavo, kad „Brazauskas Kazys Kaišedoryse

[747] Ziminskas J. „Darbas ir atlyginimas“ // Savivaldybė, 1925, nr. 10, p. 9.
[748] LCVA, F. 409, Ap.1, B. 120.

gyvena nuo š/m. Vasario m. Su valdininkija beveik nebendrauja. Gyvenimą veda uždarą. Politikoje nedalyvauja.“

Gruodžio 16 d. apie K. Brazauską Kaišiadorių policijos vadas Šostakas užklausė ir Kėdainių apskrities policijos vado. Šis pranešė, kad Kazys Brazauskas Pašilių kaime gyveno 1924–1927 m., tuo laiku „jokio nusikalstamo darbo nepadarė ir baustas nei teistas nebuvo, jokiose politinėse organizacijose nedalyvavo, yra doras ir sąžiningas. Dėl skubumo rašto į Pašušvio valsčių atsiklausta nebuvo.“

Kaišiadorių policijos nuovados viršininkas apskrities policijos vadui gruodžio 31 d. pranešė, kad notaro Orinto sekretorius K. Brazauskas „anksčiau tarnavo viešojoje policijoje nuov. v-ko padėjėju. Už ką tapo paliuosuotas, nežinoma. Vėliaus tarnavo artilerijos tiekimo skyriuje laisvai samdomu. Priežastis išstojimo taip pat nežinoma. Kaišiadoryse jis gyvena apie metai laiko ir jokiais nusikaltimais patėmytas nebuvo. Iš gandų teko girdėti, kad jis yra lenkuojantis.“

1930 m. kovo 17 d. iš Kauno kriminalinė policija informavo, kad „gyvendamas Kaišiadoryse buvo pastebėtas draugaujant su lenkų orientacijos žmonėmis“, o po poros mėnesių dar papildė, kad „palaiko ryšius su lenkuojančiais asmenimis ir jiems pataikauja, tačiau jokio politinio veikimo nepareiškė“.

Galiausiai apskrities viršininką pasiekė ir anoniminis skundas „nuo Kaišiadorių valsčiaus gyventojų“, kurie girdėję, kad Kaišiadorių valsčiaus sekretorius Neverbickas iš tarnybos atleidžiamas, o jo vieton skiriamas „proše pana Brazauskas“: „P. Viršininke! Apsižiurekite gerai, kad su juo nebutų taip kaip ant dienų atsitiko šaulių sąjungoje, t. y. kad nepriimtumėte lenkų rezidento. Mes esame pastebeje kajp jis su lenkais vietiniais draugauna, kalba lenkiškai savo šeimoje ir viešose vietose nat drista dainuoti lenkiškai. Prieš tokį lenkomaną mes protestuojame ir norime, kad butų paliktas senas sekretorius kaipo tikras lietuvis.“

Vis tik po ilgo ir nuoseklaus asmeninio gyvenimo ištyrimo, praėjus beveik metams nuo prašymo pateikimo, K. Brazauskas buvo priimtas dirbti Vievio valsčiaus sekretorium, nors iš anoniminio skundo galima manyti, kad buvo svarstoma ir apie jo įdarbinimą Kaišiadorių valsčiaus valdyboje. Apie įdarbinimą Vievyje 1930 m. rugpjūčio 23 d. informuotas Vievio viršaitis, taip pat nusiųstas pranešimas K. Brazauskui, kad jis priimtas į tarnybą nuo rugsėjo 1 d. ir turi vykti „Vievio valsčiaus viršaičio žinion“.

Rugpjūčio 25 d. K. Brazauskas pateikė savo autobiografiją:

„Kazio Brazausko gyvenimo aprašymas. Esu lietuvis, R. katalikas. Gi-

miau 1906 metais birželio mėnesio 12 dieną Kaukaze, Piatigorsko mieste, kur mano tėvas tarnavo geležinkely. 1923 metais baigiau Kaukaze Nalčiko mieste aukštesniąją mokyklą (školu vtoroi stepeny – rusų k.), tais pat metais kartu su tėvais grįžau Lietuvon ir trumpam laikui apsigyvenau Kėdainių apskrities, Pašušvio valsčiaus Mikailiškių kaime. Vėliau, prieš stojant kariuomenėn, gyvenau tėvo ūkyje, Kėdainių apskrities ir valsčiaus Pašilių kaime ir Kalnėnų geležinkelio stoty, kur mano tėvas ir dabar tarnauja stoties viršininku. Nuo 1927 metų spalių mėnesio 30 dienai, atlikdamas karinę prievolę, tarnavau Krašto Apsaugos Ministerijos Artilerijos Tiekimo Skyriuje raštininku ir įgijau nerikiuotės vyresniojo puskarininkio laipsnį. 1928 metais baigiau Švietimo Ministerijos Aukštesniuosius Buhalterijos ir Kooperacijos kursus Kaune. Atitarnavęs nustatytą laiką kariuomenėje dirbau tame pat Artilerijos Tiekimo Skyriuje kaip civilis tarnautojas raštininkas iki 1929 metų vasario mėnesio 11 dienai, o nuo tos dienos iki šiol tarnavau Kaišiadorių Notaro kontoroje sekretoriumi. Nekilnojamo turto neturiu, o taip pat neturiu ir skolų. Tardomas, teistas ir baustas nebuvau.

K. Brazauskas

Kaišiadorys, 1930 – Vytauto Didžiojo metų Rugpjūčio m. 25 d.“

1930 m. rugsėjo 2 d. Vievio viršaitis J. Markevičius praneša apskrities viršininkui, kad nuo rugsėjo 1 d. buvęs sekretorius Bernardas Kuodzevičius „nustojo eiti sekretoriaus pareigas ir raštinę perdavė valsčiaus sekretoriui Kaziui Brazauskui“.

1930 m. rugpjūčio 30 d. valsčiaus sekretoriui Kaziui Brazauskui apskrities viršininko buvo išduotas „Tarnybinis liudijimas“ su fotografija. O 1930 m. spalio 12 d. apskrities gydytojas P. Žilinskas K. Brazauskui išdavė liudijimą „jam asmeniškai prašant Trakų Apskrities Viršininkui pristatyti, kad jis, Brazauskas Kazys, yra geros sveikatos, tvirto ir taisyklingo kūno sudėjimo“.

Apskrities viršininko raštinėje užpildytas K. Brazausko tarnybinis lapas su jo biografiniais duomenimis. Jame nurodyta, kad yra lietuvis, Lietuvos pilietis, R. katalikas, moka lietuvių, rusų ir lenkų kalbas, yra nevedęs, nekilnojamo turto neturi („sulig jo žodžių“), tarnavęs Lietuvos kariuomenėje 1927 m. gegužės 1 d. –1928 m. spalio 30 d. Artilerijos tiekimo skyriuje, pagal laipsnį – vyr. nerikiuotės puskarininkis, specialybė – raštvedyba. Yra baigęs aukštesniąją (realinę) mokyklą Rusijoje, Nalčiko mieste ir Aukštesniuosius buhalterijos bei Kooperacijos kursus Kaune.

Tiesa, 1930 m. spalio 30 d. savivaldybių tarnautojams skirtoje anketoje K. Brazauskas pakartoja anksčiau minėtas žinias. Apie mokamas kalbas

rašo, kad „rusų kalbą moku gerai, lenkų kalbą – silpnai“. Apie ankstesnes tarnybos vietas pradeda nuo artilerijos tiekimo skyriaus raštininko tarnybos, jokios tarnybos policijoje nemini.

1932 m. gegužės 2 d. Vievio valsčiaus valdyboje gautas K. Brazausko prašymas jį atleisti, rašytas ranka:

„Ponui Trakų Apskrities Viršininkui per Vievio Valsčiaus Viršaitį,
Vievio valsčiaus sekretoriaus Brazausko Kazio, gyv. Vievio m.
Prašymas
Turiu garbės prašyti nuo 1932 metų gegužės mėnesio 21 dienos atleisti mane iš tarnybos.
Vievis, 1932 m. gegužės mėn. 2 d.
Vievio valsčiaus sekretorius K. Brazauskas“

Paskutinis K. Brazausko, kaip Vievio valsčiaus sekretoriaus, tarnybinis dokumentas buvo 1932 m. gegužės 21 d. Vievio valsčiaus raštas apskrities viršininkui, kad „atleistas iš tarnybos jo paties prašymu Vievio valsčiaus sekretorius Brazauskas Kazys nuo š. m. gegužės 21 d. nustojo eiti savo pareigas ir nuo tos dienos sekretoriaus pareigas pradėjo laikinai eiti raštininkas Augustinavičius Stasys“.

Stasys Augustinavičius Vievio valsčiaus sekretoriumi dirbo iki pat 1940 m. vasaros įvykių ir buvo atleistas, kaip „pavojingas“ sovietinei valdžiai.

Skundai dėl sekretorių

1937 m. kovo 31 d. apskrities viršininkas atmetė Onuškio gyventojo Juozo Mačiulio skundą prieš Onuškio valsčiaus sekretorių Mykolą Šlepetį.

Kovo 5 d. Juozas Mačiulis atvyko su sergančia žmona pas Onuškio gydytoją Veroniką Steponaitienę, bet kadangi buvo beturtis, tai pirmiausia nuvyko į valsčiaus savivaldybę „išsiimti neturto liudijimą“. Tą dieną viršaitį pavadavęs sekretorius M. Šlepetys su karininkų komisija tikrino gyventojų arklius ir vežimus. J. Mačiulio teigimu, sekretorius „nuo 11 val. iki 14 val. Tarailos restorane girtuokliavo“. Kitą dieną jis vėl nuvyko į raštinę ir 12 val. gavęs liudijimą nuvyko pas gydytoją V. Steponaitienę, bet ji „naktį balevojus su esančiais karininkais ir, girdėjau, su sekr. Šlepečiu, atsisakė žmoną priimti. Bet man pažadėjus skųstis, tai vargais negalais žmoną priėmė“.

Kitą dieną jis vėl nuvyko į valsčiaus savivaldybę dokumentų, kad galėtų nemokamai gauti vaistus. Bet savivaldybėje sekretorius M. Šlepetys, anot J. Mačiulio (matyt, telefonu informuotas gydytojos) „pradėjo mane, uniformuotą šaulį, su didžiausiu piktumu, visų savivaldybėje esančių tarnautojų

akivaizdoje ir vieno piliečio <...> akivaizdoje kolioti išvadindamas „huliganu“ ir varydamas iš raštinės: lauk „huligane“ ir tenkdamas durimis užsidarė savo kabinete.“

Apklausta Onuškio gydytoja Veronika Steponaitienė paaiškino, kodėl ji nenorėjo priimti J. Mačiulio. Mat tuo metu ji pati buvo po operacijos ir dar nepriiminėjo ligonių, bet vieną rytą pas ją atvyko „su motera koks tai nervuotas vyriškis“ ir daužydamas duris reikalavo priimti. Ji ligonę priėmė, bet „apie Mačiulio rupų elgesį paskambinus savivaldybei“.

Sekretorius Mykolas Šlepetys pasiaiškino, kad išgirdęs triukšmą išėjo iš savo kabineto į bendrą raštinę, kur pamatė uniformuotą šaulį, grubiai šūkaujantį ir neiškentęs jam pasakė: „Tamsta gavai beturčio liudijimą gydytis, dabar gausi nemokamai vaistus ir turi tiek nemandagumo, kad nuėjęs pas sergančią gydytoją daužai duris, keli triukšmą, koliojies, vietoje to, kad gydytojos prašomas palaukus kurį laiką kol gydytoja priims Tamstos žmoną, taip pasielgti galėtų ne uniformuotas šaulys, o koks nors chuliganas.“

Tirdamas skundą Onuškio nuovados viršininkas Tamulionis taip pat manė, kad valsčiaus sekretorius tik sugėdino J. Mačiulį sakydamas, kad „taip pasielgti tegalėtų chuliganas, ne šaulys“, kuris taip pasakė dėl nemandagaus J. Mačiulio elgesio pas gydytoją ir savivaldybės raštinėje[749].

Kartais dėl sekretoriaus pražangų jis galėjo būti perkeltas į kitą valsčių. Pavyzdžiui, 1938 m. gegužės 1 d. Kruonio valsčiaus sekretorius Juozas Vaicekauskas perkeltas sekretorium į Aukštadvario valsčių, o ten sekretoriumi dirbęs Vincas Šibonis atkeltas į Kruonį. Aukštadvario viršaitis gavo iš apskrities nurodymą, kad V. Šibonis „dėl girtuokliavimo ir įsiskolinimo griežtai papeikiamas, įspėjamas ir nuo š. m. gegužės 1 d. perkeliamas Kruonio valsčiaus sekretoriaus pareigas eiti“[750].

Galima pastebėti, kad atsakingose pareigose patyrę sekretoriai nebuvo net už pražangas taip paprastai atleidžiami (kaip, pavyzdžiui, sargai) ir jiems buvo suteikiama galimybė pasitaisyti.

Problemos dėl sargų

1936 m. sausio 2 d. Onuškio viršaitis A. Petrauskas informuoja apskrities viršininką, kad 1935 m. gruodžio 30 d. atleido iš tarnybos areštinės „užveizdą“ Aleksą Koturijanką, bet paliko laikinai eiti pareigų. Mat metų pabaigoje vieną rytą jis išleido areštinėje laikomą Antaną Malinauską, kad apžiūrėtų krosnį savivaldybės name, o šis vakare nuvyko už kilometro nuo

749 LCVA, F. 409, Ap. 6, B. 14, L. 15–21.
750 LCVA, F. 409, Ap. 6, B. 19, L. 18–19.

Onuškio, kur „užėjęs pas savo seserį papildė vagystę mėsos, paslėpdamas areštinės daržinėj. Po to grįžo į areštinę.“[751]

1936 m. rugpjūčio 11 d. Vievio viršaitis J. Markevičius nutarė priimti dirbti Vievio valsčiaus sargu ir „areštinės užveizda“ Praną Žigutį iš Mijaugonių kaimo, kuris nuo 1932 iki 1935 m. gegužės 1 d. tarnavo tose pat pareigose Kietaviškių valsčiuje – iki valsčiaus panaikinimo. P. Žigučiui numatyta mokėti po 90 Lt mėnesiui ir suteikti „natūra butą, kurą ir šviesą“.

Kodėl prireikė naujo sargo? Prieš tai Vievio valsčiaus sargu dirbusį Vilių Neimantą viršaitis atleido todėl, kad šis „leidžia be priežiūros ir darbo areštuotus laisvai vaikščioti po kiemą“ nežiūrint į viršaičio nurodymus („akivaizdoje savivaldybės tarnautojų kelių įspėjimų“). Tačiau panašu, kad paskutinis „lašas“ atleidimo istorijoje buvo 1936 m. rugpjūčio 3 d. įvykiai. Tą dieną areštinės „užveizda“ V. Neimantas su sulaikytu „okupuotos Lietuvos“ (t. y. iš už sienos su Lenkija) piliečiu Vaclovu Vitkevičium nuvyko į policijos nuovadą sumokėti baudą, o paskui „su areštuotu nuvyko į traktierių ir už areštuoto pinigus iki 19 val. girtavo. Vėliau, girtame stovyje, kartu su paminėtu areštuotu užėjo į policijos nuovadą, paskui į pasienio policijos telefono centralinę ir ten įžeidė policininką K. Mikutavičių, A. Uselį ir K. Meigį išvadindamas juos chamais ir kitais žodžiais akivaizdoje paminėto sulaikyto Okupuotos Lietuvos piliečio V. Vitkevičiaus.“ Tad viršaičiui beliko „poną“ sargą atleisti iš tarnybos[752].

[751] LCVA, F. 409, Ap. 6, B. 15, L. 1.
[752] LCVA, F. 409, Ap. 6, B. 15, L. 30, 32.

Seniūnijos ir seniūnai

Žemiausi Lietuvos teritorinio padalijimo vienetai buvo seniūnijos (savivaldos grandinę sudarė seniūnijos–valsčiai–apskritys). Seniūnijos teritorija apimdavo vieną arba keletą artimiausių gyvenviečių, priklausomai nuo gyventojų skaičiaus ir geografinės padėties.

Seniūnijos gyventojų sueigoje (krivūlėje) iš savų gyventojų buvo renkamas seniūnas, jo padėjėjas ir seniūnijos atstovas į valsčiaus tarybą, taip pat svarstomi kiti gyventojams aktualūs klausimai.

Seniūnų pareigos buvo labai plačios. Pavyzdžiui, 1928 m. rašoma, kad jiems pavestas tvarkos palaikymas, mokesčių rinkimas, kelių taisymas, apsauga nuo masinių ligų, gaisrų, karinės tarnybos prievolės ir atsargos karių priežiūra (nuo 21 iki 50 metų amžiaus), valsčiaus ir kitų raštų įteikimas, paskelbimas ir įvykdymas, seniūnijos sueigų organizavimas, protokolavimas ir nutarimų vykdymas, seniūnijos archyvo bylų vedimas (kad seni privalomi įsakymai ir kiti dokumentai nepradingtų, kad galėtų perduoti kitam seniūnui) ir t. t.

Anot publikacijos „Savivaldybėje“, kaimas buvo paskendęs ganduose, „bobų telegramose“, todėl seniūnas turėjo būti apsiskaitęs, nes per jį žinios pasiekdavo visus ūkininkus[753].

1939 m. „Savivaldybėje“ surašytos galimos seniūnų kursų temos, tarp kurių buvo net 12 skyrių ir 77 punktai. Tai rodo, kokie platūs buvo seniūnų darbiniai reikalai. Pavyzdžiui, vien „mokyklų skyriuje“ buvo penki punktai, kuriuos vykdė seniūnas: mokyklinio amžiaus vaikų sąrašų sudarymas, neturtingų mokinių sąrašų sudarymas, malkų mokykloms ir mokytojams atvežimas iš miško, sukrovimas ir perdavimas, statybinių medžiagų moky-

[753] Savivaldybė, 1928, nr. 2, p. 13–15.

kloms statybai atvežimas ir perdavimas, mokyklos inventoriaus suvežimas ir perdavimas ir t. t.[754]

Vykdydami tiek daug darbų seniūnai tapdavo savo seniūnijos geriausiais visų reikalų žinovais ir pagalbininkais tiek seniūnijos gyventojams, tiek pareigūnams, turintiems jose reikalų.

1927 m. balandžio mėnesį buvo renkama informacija apie Trakų apskrities viršaičius ir seniūnus. Apie viršaičius rašoma atskirame skyriuje, todėl šiame pateiksime tik seniūnų charakterizavimus.

IV policijos nuovados (Aukštadvario ir Onuškio valsčių) viršininkas apibūdino savo nuovados ribų išrinktus politikus. Aukštadvario seniūnas Motiejus Zabarauskas – „lietuvis, menko išsilavinimo, dešiniųjų pažiūrų ir pareigas atlieka gerai“. Vladislavos seniūnas Juozas Cichanavičius – „yra lenkuojantis, silpno išsilavinimo, visai nepolitikuoja, kaipo seniūnas pareigas atlieka gerai“. Katalaučiznos seniūnas Kipras Paulenka – „lenkas, visai silpno išsilavinimo, neaiškaus nusistatymo, seniūno pareigoms netinka“. Mergiškių seniūnas Mikas Paulenka – „kairiųjų pažiūrų, nepatenkintas matyti esamąją valdžią, neklauso parėdymų, netikęs seniūnas“. Česiūnų seniūnas Salva Stepanavičius – „lietuvis, vidutinio išsilavinimo, neaiškaus nusistatymo, savo pareigas nesistengia deramai atlikti – silpnas iš jo seniūnas“. Ruževos seniūnas Juozas Špiliauskas – „lenkas, žemo autoriteto, berods, sėdėjęs nelaisvėje už kortas, seniūno pareigoms visai netinka“. Užuguosčio seniūnas Jonas Adamonis – „lietuvis, kairiųjų pažiūrų, girtuoklis, neklauso, seniūno pareigoms netinka ir tiesiog nepakenčiamas“. Alešiškių seniūnas Vincas Hlebavičius – „lietuvis, neraštingas, delei senumo pareigoms netinka“. Vaitkūnų seniūnas Juozas Matonis – „lietuvis, menko išsilavinimo, neaiškaus politinio nusistatymo, visai neklauso, pareigoms netinka ir tiesiog nepakenčiamas“.

Kitame valsčiuje Onuškio seniūnas Antanas Aleksa – „lietuvis, nepolitikuoja, vidutinio išsilavinimo, pareigoms atatinka, gerai jas atlieka“. Grendavės seniūnas Ignas Piliauskas – „kairiųjų pažiūrų, matyti nepatenkintas esama valdžia, netinkamas seniūnas“ ir t. t.

Dauguma seniūnų nurodomi kaip netinkantys pareigoms[755].

Panašios nuomonės buvo ir Trakų nuovados (kurios centras buvo Semeliškėse) viršininkas Jonas Juzukonis. Jis pridėjo pastabą apie Vievio valsčiaus seniūnus: „Dėl Vievio valsčiaus seniūnų tai nutylėsiu, nes tame vals-

[754] Savivaldybė, 1939, nr. 9, p. 260.
[755] LCVA, F. 394, Ap. 2, B. 1185, L. 34.

čiuje nėra nei vieno seniūno lietuviškos orientacijos kiti atkaklūs lenkomanai todėliai ir jų politika nelietuviška.“ Lenkiškos orientacijos jis nurodo ir tuos, kurie save laiko gudais. Pavyzdžiui, apie seniūną K. Mažuolį rašo, kad „skaitosi baltgudis, bet lenkus palaiko“[756].

Kaišiadorių nuovados viršininkas Kostas Bajoras, aprašydamas Kaišiadorių ir Žaslių seniūnus, juos grupuoja pagal amžių, raštingumą, moralę, ištikimybę. Daugumą Žaslių valsčiaus seniūnų apibūdino taip: „Jaunas, rašyti moka, doras bei ištikimas asmuo, lietuvys“ (Budnikų seniūnas Ignas Kurgonas, Gilučių – Pranas Gudelis, Novoziorkos – Motiejus Červokas, Paparčių – Jonas Cikanauskas, Ruklos – Juozas Dulinskas, Bučionių – Juozas Stankevičius, Civiškių – Bolius Kumeliauskas, Eiriogalos – Vladas Pupaleigis, Guronių – Zigmas Lipševičius, Kalniškių – Motiejus Butkevičius, Korsakų – Adolfas Suslavičius ir Prozariškių – Benadas Verbickas).

Kaip apyseniai, bet mokantys pasirašyti, dori bei ištikimi, minimi Laukagalio seniūnas Stasys Neverbickas, Lelių – Stasys Verbickas, Piplių – Petras Burda. Kaip seni, bet dori ir ištikimi – Kapciškių seniūnas Kazys Seleuka ir Rečionių – Andrius Rapkauskas. Kaip pagyvenę, beraščiai, bet dori ir ištikimi – Bekštonių seniūnas Sobestijonas Perednis, Krivonių Stasys Janiulis, Mazaleučiznos – Ignas Raudeliūnas, Šilonių – Antanas Stankevičius, Stabintiškių – Andrius Golubickas, Klusų – Vincas Griesius. Kaip pagyvenę, beraščiai, lenkų dvasios ir nepilnai ištikimi – Jačiūnų seniūnas Kazys Šimanskas ir Kmitų – Stasys Kaminskas.

Jauni, mokantys pasirašyti, valstiečiai liaudininkai – Pajautiškių seniūnas Juozas Sedleckas, Pustakiemio – Pranas Stirna, Migučionių – Juozas Voicekauskas, Kaugonių – Jokūbas Petkevičius, Skėrių – Andrius Čiulada. Jauni, mokantys pasirašyti, kairiųjų pažiūrų, bet dori – Vareikonių seniūnas Martynas Perednis, Naravų – Jonas Malūnavičius, Padalių – Vincas Stakeliūnas, Talpūnų – Jonas Bandzevičius, Cineikių – Vincas Petkevičius, Slabados – Banadas Trakimas, Totoriškių – Bolius Žižliauskas, Paltininkų – Motiejus Karnila, Ilgakiemio – Jonas Švenčionis, Kasparіškių – Adomas Balnys. „Jaunas, lenkų dvasios, pasirašyti moka, nepartinis, doras“ – tokie Šešonių seniūnas Bernasius Drėgva ir Svirplionių – Bronius Begonis. Vidutinio amžiaus, mokantys pasirašyti, dori ir nepartiniai – Vaidžionių seniūnas Pranas Dubickas ir Paukščių – Petras Lukoševičius.

Kiti seniūnai turėjo „asmeniškesnes“ charakteristikas. Pavyzdžiui, Dainavos seniūnas Adomas Šiškauskas – kairiųjų pažiūrų, Benkūnų seniūnas Stasys Osinskas – „jaunas, rašyti moka, aršus lenkas, kairių pažiūrų“, „Žas-

[756] LCVA, F. 394, Ap. 2, B. 1185, L. 35.

lių katalikų“ seniūnas Mykolas Kliukas – „pagyvenęs, pasirašyti moka, aršus lenkas, nepartinis“, „Žaslių žydų“ seniūnas Natanas Azerskas – „apysenis, bepartinis, rašyti moka, doras“, Rusių seniūnas Stepas Grinkevičius – „jaunas, pasirašyti moka, lenkų dvasios, kairiųjų pažiūrų“.

Iš viso Žaslių valsčiuje – net 52 seniūnai (miestelyje – du seniūnai, vienas „katalikų“, kitas – „žydų“)[757].

Kaišiadorių valsčiaus seniūnus (kurių buvo 18) 1927 m. balandžio 8 d. Kostas Bajoras apibūdino taip: Beištrakių seniūnas Andrius Čižauskas – „karys, jaunas, rašo silpnai, lietuvis, ištikimas, nepartivis“, Bagdoniškių seniūnas Juozas Čėsna – apysenis, rašo visai silpnai, lietuvis, nepartinis, ištikimas, taip pat charakterizuotas ir Beloniškių seniūnas Motiejus Markevičius, Eitekonių seniūnas Jonas Bublys – karys, jaunas, rašo silpnai, ištikimas, Gudienos seniūnas Bernasius Janonis – senas, beraštis, lietuvis, kairiųjų pažiūrų, Jatkonių seniūnas Petras Kepežinskas – apysenis, mokantis tik pasirašyti, ištikimas, Kaišiadorių I seniūnijos seniūnas Jonas Sakalauskas – pasirašyti moka, „sulenkėjęs, bet niekame nepastebėtas“, Kiemelių seniūnas Augustas Ramunis – vidutinio amžiaus, mokantis pasirašyti, „priklauso prie valstiečių liaudininkų kuopos, bet žmogus neblogas“, Krušonių seniūnas Mikas Adukas – senas, moka pasirašyti, „žmogus ištikimas“, Lomenių seniūnas Juozas Maciulevičius – „pasirašyti moka, baltgudys <...> sulenkėjęs, pagyvenęs, bet niekame nepastebėtas“, Mižonių seniūnas Ignas Ambrizas – moka pasirašyti, jaunas, „priklauso prie ūkininkų sąjungos“, Palomenės seniūnas Jurgis Novelskas – „pasirašyti moka, lietuvis, pagyvenęs, priklauso prie ūkininkų sąjungos“, Pozaliesės seniūnas Kazys Frankonis – pagyvenęs, lietuvis, pasirašyti moka, nepartinis, Šaknių seniūnas Bolius Randomanskas – „karys, rašo neblogai, sulenkėjęs, niekame nepastebėtas“, Vilkiškių seniūnas Stasys Butrimavičius – rašo silpnai, pagyvenęs, Vilionių seniūnas Pranas Ščerba – taip pat, Smilgių seniūnas Antanas Vasiliauskas – „rašo silpnai, pagyvenęs, lietuvis, pažiūrų kairiųjų“, Kaišiadorių II seniūnijos seniūnas Domininkas Kasparas – „senas, beraštis, lietuvis <...>[758].

II nuovados (kuriai priklausė Žiežmarių, Kruonio ir Kietaviškių valsčiai) viršininkas Žiežmarių valsčiaus seniūnus įvardino taip: Strošiūnų seniūnas Zigmas Mikalajūnas – „išsilavinimas politikos žvilgsniu blogas, „chuliganas“. Seniūno vietos užimti negali“, Bijautonių seniūnas Jurgis Vasiliauskas – išsilavinimo ir politiniu žvilgsniu įvardijamas kaip blogas, „Valstietis Liaud-kas“, Antakalnio seniūnas Jonas Šimonis – taip pat, Žydeikiškių

[757] LCVA, F. 394, Ap. 2, B. 1185, L. 32.
[758] LCVA, F. 394, Ap. 2, B. 1185, L. 31.

seniūnas Ignas Zinevičius – „išsilavinimas politikos žvilgsniu blogas / bolševikas. Seniūno vietos užimti negali“, Turloviškių seniūnas Mykolas Jurkevičius – buvo dar nesenai tarnaujantis, „išsilavinimas ganėtinas“, Žiežmarių miestelio seniūnas Vulfas Fridmanas – „išsilavinimas politikos žvilgsniu pakenčiamas“, o kitos Žiežmarių miestelio dalies seniūnas Martynas Daunaravičius – „išsilavinimas politiniu žvilgsniu geras“, Strėvininkų seniūnas Motiejus Sasnauskas – „išsilavinimas politikos žvilgsniu ganėtinas“, Kaspariškių seniūnas Jonas Gurskas – „išsilavinimas politikos žvilgsniu blogas / lenkomanas. Seniūno vietos užimti negali“, Kibučių seniūnas Kazys Rasiukevičius – „išsilavinimas politikos žvilgsniu geras“, Varkalių seniūnas Zigmas Pivašauskas – „išsilavinimas politikos žvilgsniu ganėtinas“, Juknonių seniūnas Aleksas Stelmokas – „išsilavinimas politikos žvilgsniu blogas / valstietis liaudininkas“, Klėriškių seniūnas Petras Lauruševičius – „išsilavinimas politikos žvilgsniu nepakenčiamas / lenkomanas“, Burbiškių seniūnas Jonas Černiauskas – „išsilavinimas politiniu žvilgsniu blogas“ (greičiausiai turėta omenyje lenkomanija), Dainių seniūnas Jonas Naudžiūnas – „išsilavinimas politiniu žvilgsniu geras“, Mūro Strėvininkų seniūnas Jokūbas Prokūda – „išsilavinimas politiniu žvilgsniu geras / rusas“, Kairiškių seniūnas Jonas Šiugžda – „išsilavinimas politiniu žvilgsniu blogas / valstietis liaudininkas ir miškų <...>“.

Kruonio valsčiuje Kruonio miestelio seniūnas Aleksas Kopūstas – „žemo išsilavinimo, politiniai ištikimas, tinka seniūno vietoje“, Jezolino seniūnas Juozas Gervickas – „išsilavinęs silpnai, ištikimas, tinka seniūno vietai“, Jonyliškių seniūnas Kazys Ramanauskas – „beraštis, ištikimas, seniūno vietai užimti silpnas“, Ginteikiškių seniūnas Jonas Kašauskas – „išsilavinęs silpnai, politiniai ištikimas, tinka seniūno vietai“, Mankaviškių seniūnas Danila Olšauskas – „išsilavinęs silpnai <...> socialdemokratas“, Seibūtų seniūnas Paifijonas Šumskas – „išsilavinimas silpnas, rusas, politiniai neištikimas“, Maisiejūnų seniūnas Pranas Špokas – „išsilavinęs silpnai, politiniai ištikimas, tinka seniūno vietai“, Vekonių seniūnas Simonas Lukševičius – taip pat „išsilavinęs silpnai“, Vaiguvos seniūnas Aleksas Morkūnas – „išsilavinęs vidutiniai / valstietis liaudininkas“, Rūčkakiemio seniūnas Vincas Šimukonis – „išsilavinęs vidutiniai, politiniai ištikimas, tinka seniūno vietai“, taip pat apibūdinti Dabintos seniūnas Jurgis Kunigauskas, Anglininkų seniūnas Bernardas Šiupenis ir Norkūnų seniūnas Vincas Purickas, Dijokiškių Daminas Naginevičius – „išsilavinęs silpnai, valstietis liaudininkas“, Lapainios seniūnas Kazys Tamošiūnas – „išsilavinęs silpnai, ištikimas, tinkąs seniūno vietai“, Darsūniškio seniūnas Pranas Maciulevičius – „išsilavinęs vidutiniai,

ištikimas, tinkąs seniūno vietai“, Sekionių seniūnas Bernardas Grabauskas – „išsilavinęs silpnai, neaiškaus polit. nusistatymo, neištikimas“, Užgirėlio seniūnas Pranas Stanionis – „išsilavinęs silpnai, ištikimas, tinka seniūno vietai“, panašiai apibūdintas ir Andriūnų (?) seniūnas Kazys Kiškionis bei Lankakiemio seniūnas Jonas Cikanavičius, Domeikiemio seniūnas Šimas Kondratavičius – „išsilavinęs silpnai / valstietis liaudininkas / neištikimas“, Truseikiškių seniūnas Aleksas Noreika – „beraštis, ištikimas, seniūno vietai užimti silpnas“, Plaskūnų seniūnas Antanas Subačius – „silpnai išsilavinęs girtuoklis / valstiet. liaud.“, Šnipelių seniūnas Jonas Lazauskas – „beraštis, seniūno vietai užimti silpnas, šiaip ištikimas“, Rokiškių seniūnas Antanas Grigonis – „išsilavinęs vidutiniai, ištikimas, tinka seniūno vietai“, Mičiūnų seniūnas Antanas Lukaševičius – „išsilavinęs silpnai, neištikimas, netinka seniūno vietai“, Šoliškių seniūnas Antanas Žostautas (iš Žostautų) – „beraštis, ištikimas, netinka seniūno vietai“, Sevelionių seniūnas Adomas Žilinskas – „beraštis, neištikimas, netinka seniūno vietai“, Kazokų seniūnas Antanas Praškevičius – „beraštis, neištikimas, seniūno vietai užimti netinka“, Būtkiemio seniūnas Kazys Valasevičius – „beraštis, valstietis liaudininkas, seniūno vietai užimti netinka“, Kalvių seniūnas Jonas Vitkauskas – „išsilavinęs silpnai, ištikimas, tinka seniūno vietai“, Vilūnų seniūnas Jokūbas Damalakas – „išsilavinęs silpnai / valst. liaudininkas“, Migonių seniūnas Pranas Maleckas – „išsilavinęs silpnai, neaiškaus polit. nusistatymo“, Paulinavos seniūnas Alesius Grigonis – „išsilavinęs silpnai, ištikimas, tinka seniūno vietai“.

Kietaviškių valsčiaus N. Kietaviškių seniūnas Ignas Bukinas – „išsilavinimas politiniu žvilgsniu blogas / bolševikas. Seniūno vietai užimti netinka“, Vindziuliškių seniūnas Mykolas Beganskas – „išsilavinimas ganėtinas“, Kareivonių seniūnas Aleksas Kralikauskas – „išsilavinimas ganėtinas, politiniai ištikimas“, Jagelonių seniūnas Pranas Ščerbavičius – „išsilavinimas politiniu žvilgsniu nepakenčiamas / valstietis liaudininkas“, Žikaronių seniūnas Kazys Kuliešius – „išsilavinimas ganėtinas, politiniai ištikimas“, Obenių seniūnas Juozas Gauba – „išsilavinimas ganėtinas, politiniai ištikimas“, Peliūnų seniūnas Tamošius Jerašius – „išsilavinimas politiniu žvilgsniu geras, politiniai ištikimas“, Kakliniškių seniūnas Stasys Kumeliauskas – „išsilavinimas ganėtinas, politiniai ištikimas“, Mijaugonių seniūnas Adomas Janavičius – „išsilavinimas blogas / valstietis liaudininkas“, Sabališkių seniūnas Adomas Šumskas – „išsilavinimas ganėtinas, politiniai ištikimas“[759].

Apibendrinus informaciją apie Trakų apskrities seniūnus konstatuota:

[759] LCVA, F. 394, Ap. 2, B. 1185, L. 30.

„Viso 172 seniūnai. Pažiūromis skirstosi: bepartyvių ir bendrai be jokio nusistatymo 40, neaiškaus nusistatymo 8, valst. liaud. 27, kairiųjų pažiūrų – 16, bolševikuojančių – 3, lenkomanų – 12, ūkininkų sąjungos – 3, bendrai dešiniųjų pažiūrų – 2, bendrai patikimų – 41, nepatikimų – 8 ir nenucharakterizuota – 10.“[760]

Galima pastebėti, kad Trakų apskrityje gyventojai seniūno pareigas laikė garbingomis ir siekė būti išrinktais (bent jau neteko aptikti atvejų, kad jie būtų vengę ar kratęsi šių pareigų). O neretai netgi įvairiais skundais arba intrigomis siekė iš šių pareigų pašalinti kitus asmenis, o kaip vėliau paaiškėdavo – patys norėdami būti išrinktais arba turėti seniūnu sau artimesnį asmenį.

O štai kai kurių kitų Lietuvos apskričių apžvalgose pabrėžiama, kad žmonės ne itin norėdavo tapti seniūnais. Pavyzdžiui, Biržų apskrityje seniūnais „rimtesni“ ūkininkai vengia būti, „nenorėdami kiršintis su kaimynais“, be to, dauguma jų – bemoksliai arba analfabetai; Marijampolės apskrityje pabrėžiama, kad seniūnai keičiasi kas mėnuo, kai kur juos renka paeiliui ir šie žiūri į seniūnų pareigas kaip į prievolę; Kretingoje taip pat pareigas eina po kelias savaites; Seinų apskrityje teigta, kad į seniūnus pakliūna ne geriausi, o kurie apsiimdavo pigiau dirbti; tuo tarpu Panevėžio apskrityje pastebima, kad iš viso seniūnų veikla politiniu požiūriu reikšmės neturi.

Ko gero, mažiau norinčių tapti seniūnais buvo tuose regionuose, kur žemės buvo derlingesnės ir gyventojai iš ūkininkavimo turėdavo gerokai daugiau pajamų negu pietrytinėse Lietuvos apskrityse (Trakų, Alytaus ir Seinų). Tuo tarpu šiame regione netgi menkas už seniūno pareigas gaunamas atlygis buvo labiau vertinamas, taip pat buvo vertinamas ir socialinis seniūno statusas.

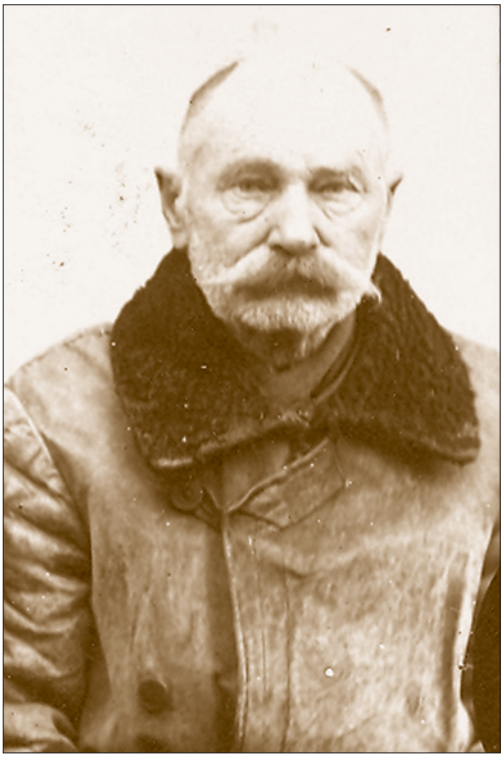
Iki naujo savivaldybių įstatymo priėmimo 1929 m. seniūnų pareigos ir seniūnijų ribos nebuvo tiksliai nustatytos. Todėl vienoje vietoje juos rinko, kitur jie ėjo pareigas paeiliui, dar kitur keli kaimai jį samdė už pinigus. Spaudoje rašyta, kad kai kuriuose valsčiuose seniūnų buvo net iki 50 (pavyzdžiui, Žaslių valsčiuje jų buvo 52). Su tiek seniūnų valsčių valdyboms buvo sunku tvarkyti reikalus, tuo labiau, kad dalis jų buvo beraščiai. Priėmus įstatymą nustatytos seniūnijų ribos, sumažintas jų skaičius, nustatytos seniūnų pareigos. Atlyginimo minimumą nustatydavo apskrities valdyba, o paskirdavo seniūnijos gyventojų sueiga[761].

---

[760] LCVA, F. 394, Ap. 2, B. 1185, L. 1.

[761] Lengvenis P. „Seniūnų atlyginimas“ // Savivaldybė, 1930, nr. 6, p. 11.

Ilgametis Kaišiadorių I seniūnijos seniūnas Jonas Sakalauskas. XX a. 4 deš.

Kaišiadorių valsčiaus Palomenės seniūnijos seniūnas Stasys Česna su žmona. XX 4 deš. Nuotrauką pateikė D. Marcinkevičienė.

Onuškio valsčiaus viršaitis Antanas Petrauskas (stovi pirmas iš kairės), Onuškio miestelio seniūnas Antanas Aleksa – pirmas iš dešinės. Iš J. Laurinavičiaus archyvo. Iš knygos: Onuškis / sudarytoja ir vyriausioji redaktorė Ž. Driskiuvienė. – Vilnius: Versmė, 2017. – P. 185.

Onuškio valsčiaus Alaburdiškių seniūnijos seniūnas Juozas Pilius su šeima 1937 m. Iš M. Varnagirienės (Piliūtės) archyvo. Iš knygos: Onuškis / sudarytoja ir vyriausioji redaktorė Ž. Driskiuvienė. – Vilnius: Versmė, 2017. – P. 216. Šioje knygoje publikuoti ir Alaburdiškių seniūno J. Piliaus atsiminimai.

Pagal naująjį savivaldybių įstatymą seniūnai tapo aktyviais savivaldybių tarnautojais. Turėjo kas mėnesį pristatyti valsčiui žinias apie gaisrus, registruotų eržilų skaičiaus pasikeitimus, turto palikimus ir t. t. Iš valsčiaus savivaldybės jie nuolat gaudavo nurodymus, įsakymus. Tiesa, dar retas tas bylas laikydavo tvarkingai[762].

Nuo 1929 m. sumažinus seniūnijų skaičių Trakų apskrityje devyniuose valsčiuose buvo 95 seniūnijos (1935 m. panaikinus Kietaviškių valsčių seniūnijų skaičius liko toks pats). Jeigu palygintume su anksčiau buvusiu seniūnijų skaičių, tai, pavyzdžiui, Žaslių valsčiuje iki 1929 m. buvo 52 seniūnijos, o po reformos liko 15. Kituose valsčiuose seniūnijų sumažėjo ne tiek daug.

Visų Lietuvos seniūnijų seniūnai ir jų padėjėjai buvo surašyti kiekvienam savivaldybininkui parankinėje knygoje „Savivaldybių žinynas“ (išleistoje 1932 m.). Joje buvo surašytos ir Trakų apskrities seniūnijos, seniūnai bei jų padėjėjai.

Aukštadvario valsčius:

1. Aukštadvario seniūnija, Marčiulionis Vaclovas, seniūnas, Barsčevičius Jonas, seniūno padėjėjas.
2. Čižiūnų seniūnija, Simanavičius Juozas, sen., Steponavičius Silvestras, sen. pad.
3. Nikronių seniūnija, Kazokas Zigmas, sen., Saulėnas Vincas, sen. pad.
4. Alešiškių seniūnija, Ramaneckas Motiejus, sen., Aksomaitis Mikas, sen. pad.
5. Kaliuksčių seniūnija, Taločka Juozas, sen., Ulevičius Pranas, sen. pad.
6. Mergiškių seniūnija, Ragauskas Aleksas, sen., Taraila Jonas, sen. pad.
7. Intuponių seniūnija, Aleksiūnas Vincas, sen., Supravičius Jonas, sen. pad.
8. Užuguosčio seniūnija, Adomonis Jonas, sen., Juodis Aleksas, sen. pad.
9. Vaitkūnų seniūnija, Kerdokas Benediktas, sen., Cikanavičius Martynas, sen. pad.

Kaišiadorių valsčius:

---

762 Savivaldybė, 1932, nr. 7, p. 8.

1. Kaišiadorių I seniūnija, Sakalauskas Jonas, sen., Morkūnas Bernardas, sen. pad.
2. Kaišiadorių II seniūnija, Aranavičius Jankelis, sen., Antanavičius Domininkas, sen. pad.
3. Kiemelių seniūnija, Širvinskas Andrius, sen.
4. Vilkiškių seniūnija, Ceslevičius Stasys, sen., Rudis Aleksas, sen. pad.
5. Palomenės seniūnija, Čėsna Stasys, sen., Ivoška Vincas, sen. pad.
6. Lomenių seniūnija, Valkavičius Adomas, sen., Formalčikas Stasys, sen. pad.
7. Mižonių seniūnija, Tamkus Vincas, sen., Aleksėjūnas Jonas, sen. pad.
8. Aitekonių seniūnija, Palčiauskas Juozas, sen., Leikauskas Kazys, sen. pad.
9. Beištrakių seniūnija, Astramskis Vincas, sen., Abugelis Vincas, sen. pad.

Kietaviškių valsčius:

1. Kietaviškių seniūnija, Žukauskas Juozas, sen., Aliubavičius Juozas, sen. pad.
2. Mijaugonių seniūnija, Matkevičius Martynas, sen., Aračiauskas Bolius, sen. pad.
3. Obenių seniūnija, Bliujus Adomas, sen., Markevičius Ignas, sen. pad.
4. Sabališkių seniūnija, Šumskas Romualdas, sen., Zujavičius Aleksas, sen. pad.
5. Peliūnų seniūnija, Bliujus Pranas, sen., Janavičius Eduardas, sen. pad.
6. Jagelonių seniūnija, Dzedavičius Adomas, sen., Mikalauskas Juozas, sen. pad.
7. Žikaronių seniūnija, Kuliešius Kazys, sen., Abalevičius Bernardas, sen. pad.

Kruonio valsčius:

1. Kruonio seniūnija, Jankevičius Jonas, seniūnas.
2. Vekonių seniūnija, Marcinkevičius Juozas, sen., Lukševičius Pranas, sen. pad.

3. Anglininkų seniūnija, Lekavičius Jonas, sen., Siupenis Bernardas, sen. pad.
4. Dijokiškių seniūnija, Morkūnas Petras sen., Dalikas Pranas, sen. pad.
5. Darsūniškio seniūnija, Žukauskas Alfonsas, sen., Garnys Antanas, sen. pad.
6. Užgirėlio seniūnija, Arlauskas Aleksas, sen., Balčius Jurgis, sen. pad.
7. Vilūnų seniūnija, Zykus Juozas, sen., Vilkauskas Petras, sen. pad.
8. Plaskūnų seniūnija, Kaluževičius Aleksas, sen., Melkūnas Alfonsas, sen. pad.
9. Kalvių seniūnija, Zavistanavičius Feliksas, sen., Ramanauskas Adomas, sen. pad.
10. Rokiškių seniūnija, Karenga Jurgis, sen., Gataveckas Juozas, sen. pad.
11. Sevelionių seniūnija, Žilinskas Jonas, sen., Kazlauskas Martynas, sen. pad.
12. Ginteikiškių seniūnija, Bučys Petras, sen., Morkūnas Juozas, sen. pad.

Onuškio valsčius:

1. Onuškio seniūnija, Aleksa Antanas, sen., Žilionis Petras, sen. pad.
2. Jukniškių seniūnija, Bubelevičius Petras, sen., Pčerockas Stasys, sen. pad.
3. Tolkiškių seniūnija, Palubinskas Mykolas, sen., Kairys Petras, sen. pad.
4. Gervinių seniūnija, Arlauskas Jonas, Petro, sen., Arlauskas Jonas, Juozo, sen. pad.
5. Panošiškių seniūnija, Čiupaila Silvestras, sen., Saulėnas Juozas, sen. pad.
6. Grendavės seniūnija, Tubinė Motiejus, sen., Velička Juozas, sen. pad.
7. Gruožnikų seniūnija, Barišauskas Simas, sen., Korsakas Juozas, sen. pad.
8. Kaniūkų seniūnija, Aliukonis Stasys, sen., Karčiauskas Petras, sen. pad.
9. Žilinų seniūnija, Zaleskas Antanas, sen., Matukevičius Antanas, sen. pad.

10. Genionių seniūnija, Balkus Feliksas, sen., Stadalnykas Feliksas, sen. pad.
11. Skabeikių seniūnija, Šilalė Pranas, sen., Šilanskas Urbonas, sen. pad.
12. Dusmenų seniūnija, Pilius Juozas, sen., Geisčiūnas Jonas, sen. pad.
13. Alaburdiškių seniūnija, Narkevičius Dominikas, sen., Dulskas Izidorius, sen. pad.

Semeliškių valsčius:

1. Semeliškių seniūnija, Sindaravičius Aleksas, sen., Sindaravičius Andrius, sen. pad.
2. Budzilių seniūnija, Apanavičius Jonas, sen., Stosiūnas Zigmas, sen. pad.
3. Stančikų seniūnija, Kananavičius Juozas, sen., Saliuta Aleksandras, sen. pad.
4. Mustenių seniūnija, Daugsevičius Domininkas, sen., Karalevičius Ignas, sen. pad.
5. Daugirdiškių seniūnija, Dulkė Mikas, sen., Alšiauskas Jonas, sen. pad.
6. Bagdanonių seniūnija, Aleškevičius Juozas, sen., Genevičius Edvardas, sen. pad.
7. Kozelkiškių seniūnija, Zaleskas Pranas, sen., Karpičius Juozas, sen. pad.
8. Neciūnų seniūnija, Sinkevičius Vincas, sen., Laurušonis Kazys, sen. pad.
9. Noškūnų seniūnija, Šatavičius Juozas, sen., Vaicekauskas Antanas, sen. pad.
10. Beižonių seniūnija, Ramanauskas Kostas, sen., Kuliešius Jonas, sen. pad.

Vievio valsčius:

1. Vievio seniūnija, Cibulskas Vincas, sen., Minkevičius Juozas, sen. pad.
2. Abromiškių seniūnija, Petrelis Mikas, sen., Sabonis Kazys, sen. pad.
3. Pakalniškių seniūnija, Narkevičius Jonas, sen., Sinkevičius Zigmas, sen. pad.
4. Rusakalnio seniūnija, Pliota Andrius, sen., Labenskas, sen. pad.
5. Kurkliškių seniūnija, Lasevičius Kazys, sen., Luskevičius, sen. pad.
6. Panerių seniūnija, Vasiliauskas Bronius, sen., Grigonis, sen. pad.

7. Kazokiškio seniūnija, Gumbis Aleksas, sen., Gumbis Justas, sen. pad.
8. Aleksandriškių seniūnija, Račelis Antanas, sen., Jankus Vaclovas, sen. pad.
9. Alesnykų seniūnija, Bricas Bolius, sen., Gliaudelis Jonas, sen. pad.

Žaslių valsčius:

1. Žaslių I seniūnija, Baublys Vincas, sen., Butkevičius, sen. pad.
2. Žaslių II seniūnija, Azerskas Natanas, sen., Kacas, sen. pad.
3. Dainavos seniūnija, Kanevičius Jonas, sen., Žilinskas, sen. pad.
4. Gegužinės seniūnija, Vaškevičius Stasys, sen., Balnis, sen. pad.
5. Jačiūnų seniūnija, Suslavičius Justas, sen., Stankevičius, sen. pad.
6. Ilgakiemio seniūnija, Trakimas Kazys, sen., Švenčionis Augustas, sen. pad.
7. Karsakų seniūnija, Marcinkevičius Pranas, sen., Kriaučiūnas Jonas, sen. pad.
8. Lėlių seniūnija, Rasimavičius Bronius, sen., Verbickas, sen. pad.
9. Naravų seniūnija, Mikulis Benediktas, sen., Matačiūnas Kazys, sen. pad.
10. Pustakiemio seniūnija, Mastauskas Pranas, sen., Gudelis, sen. pad.
11. Paparčių seniūnija, Kinderevičius Stasys, sen., Dzedulionis Jonas, sen. pad.
12. Rečionių seniūnija, Steponavičius Aleksas, sen., Butkevičius Motiejus, sen. pad.
13. Stabinciškių seniūnija, Frankonis Jonas, sen., Verbickas Bernardas, sen. pad.
14. Skėrių seniūnija, Matačiūnas Domininkas, sen., Petkevičius Stasys, sen. pad.
15. Talpūnų seniūnija, Gerbutavičius Antanas, sen., Krilavičius Stasys, sen. pad.

Žiežmarių valsčius:

1. Žiežmarių I seniūnija, Dainaravičius Martynas, sen., Butrimavičius Pranas, sen. pad.
2. Žiežmarių II seniūnija, Dainaravičius Martynas, (laikinai) sen.
3. Šilėnų seniūnija, Bagdanavičius Motiejus, sen., Ambrizas Andrius, sen. pad.

4. Antakalnių seniūnija, Kudzinskas Mykolas, sen., Sadauskas Mikas, sen. pad.
5. Med. Strėvininkų seniūnija, Slanina Jonas, sen., Šimanskas Jonas, sen. pad.
6. Kairiškių seniūnija, Razulevičius Jonas, sen., Stelmokas Kazys, sen. pad.
7. Dainių seniūnija, Ramoška Bronius, sen., Čestovas Mykolas, sen. pad.
8. Klėriškių seniūnija, Juodis Jonas, sen., Kaminskas Stasys, sen. pad.
9. Mūro-Strėvininkų seniūnija, Naudžiūnas Jonas, sen., Mastauskas Pranas, sen. pad.
10. Balceriškių seniūnija, Černiauskas Jonas, sen., Naudžiūnas Aleksas, sen. pad.
11. Liutonių seniūnija, Mirinavičius Vladas, sen., Ščerbavičius Aleksas, sen. pad.[763]

Kai kurie iš šių seniūnų tuo pačiu buvo ir tarybų nariai. Pavyzdžiui, 1930 m. sąrašuose Semeliškių valsčiuje tokių seniūnų buvo daugiausia. Semeliškių tarybos nariai: Jonas Ališauskas, Pranas Cibulskas, Vladas Stosiūnas, Mikas Dulkė (jis taip pat ir seniūnas), Juozas Aleškevičius (ir seniūnas), Pranas Zaleskas (ir seniūnas), Vincas Sinkevičius (ir seniūnas), Pranas Bartasevičius, Kostas Ramanauskas (ir seniūnas). Kiti seniūnai – Aleksas Sindaravičius, Jonas Apanavičius, Juozas Kananavičius, Daminas Daukševičius, Juozas Šatavičius[764].

Seniūnijos 1934 m.

1934 m. rudenį baigėsi ankstesnės savivaldybių kadencijos laikotarpis. Rugsėjo pabaigoje–spalio pradžioje buvo renkami seniūnai, jų padėjėjai ir seniūnijų atstovai (t. y. valsčiaus tarybos nariai, o paskui pirmuose valsčių tarybos posėdžiuose – ir valsčių atstovai į apskrities tarybą). 1934 m. vykstant savivaldos rinkimams Trakų apskrityje – 95 seniūnijos, jose buvo 13 198 turinčių teisę balsuoti gyventojų, balsavo apie 50 %, buvo išrinkti 285 asmenys (po seniūną, seniūno padėjėją ir atstovą į valsčiaus tarybą). Tarp seniūnų ir jų padėjėjų – 98,9 % lietuviai (nelietuviai – 3 žydai). Palyginus su kaimynine Kauno apskritimi – seniūnų, seniūnų padėjėjų ir tarybų narių

[763] Savivaldybių žinynas. – Kaunas, 1932. P. 745–747.
[764] LCVA, F. 1539, Ap. 1, B. 20, L. 7.

tarpe lietuvių buvo apie 93 %. Tuo laikotarpiu vienas pagrindinių kriterijų buvo išrinktojo asmens tautybė.

Kaišiadorių valsčiuje buvo 9 seniūnijos, jose turinčių teisę balsuoti – 1060, balsavo 586 (55 %), tarp išrinktų 27 žmonių – visi lietuviai.

Žaslių valsčiuje – 15 seniūnijų, turinčių balsavimo teisę – 2167, balsavo 1040 (48 %), tarp 45 išrinktųjų – 2 žydai tarp seniūnų ir jų padėjėjų, taip pat vienas – valsčiaus taryboje, kiti lietuviai.

Semeliškių valsčiuje – 10 seniūnijų, turinčių teisę balsuoti – 1373, balsavo 844 (61,5 %), tarp išrinktų 30 žmonių – visi lietuviai.

Vievio valsčiuje – 9 seniūnijos, turinčių teisę balsuoti – 1224, balsavo 739 (61 %), tarp išrinktų 27 žmonių – visi lietuviai.

Onuškio valsčiuje – 13 seniūnijų, turinčių teisę balsuoti – 1862, balsavo 830 (44,5 %), tarp išrinktų 39 žmonių – vienas žydas (seniūno padėjėjas).

Kruonio valsčiuje – 12 seniūnijų, turinčių teisę balsuoti – 1694, balsavo 779 (46 %), tarp išrinktų 36 žmonių – vienas nelietuvis taryboje.

Aukštadvario valsčiuje – 9 seniūnijos, turinčių teisę balsuoti – 1229, balsavo 578 (47 %), tarp išrinktų 27 žmonių – visi lietuviai.

Kietaviškių valsčiuje – 7 seniūnijos, turinčių teisę balsuoti – 898, balsavo 451 (50 %), tarp išrinkto 21 žmogaus – visi lietuviai.

Žiežmarių valsčiuje – 11 seniūnijų, turinčių teisę balsuoti – 1691, balsavo 785 (46,5 %), tarp išrinktų 33 žmonių – 1 žydas valsčiaus taryboje, kiti – lietuviai[765].

1934 m. rugsėjo–spalio mėnesiais vykę rinkimai plačiau aprašyti skyriuje apie valsčių tarybas ir valdybas, kadangi tose pačiose seniūnijų sueigose buvo renkami ir seniūnai, ir atstovai į valsčių tarybas. Spalio 3 d. apskrities viršininkas praneša, kad „Semeliškių, Kaišedorių, Vievio, Aukštadvario ir Kruonio valsčiuose rinkimai baigti, gi kituose valsčiuose taip pat jau baigiami. Žiežmarių val. Liutonių ir Mūro Strėvininkų seniūnijose, nesant kvorumo, rinkimai neįvyko ir paskelbti antrą kartą š. m. spalių mėn. 8 ir 9 d. d. Žiežmarių II seniūnijoj dėl kilusio triukšmo rinkimai taip pat neįvyko ir paskelbti antrą kartą š. m. spalių mėn. 11 d. Kaip ir anksčiau buvo pranešta, rinkimai eina sklandžiai ir pasiekti rezultatai yra geri.“[766]

Ką reiškia geri rezultatai – matosi iš išrinktų seniūnų charakteristikų. Pavyzdžiui, Kaišiadorių valsčiaus pridėta Kiemelių seniūnijoje seniūnu išrinktas Zigmas Ramunis – lietuvis, ūkininkas, „rimtas, prie organizacijų nepriklauso“, jo padėjėjas – Kostas Ramunis, taip pat charakterizuojamas, o

[765] LCVA, F. 379, Ap. 3, B. 19a, L. 1, 59.
[766] LCVA, F. 379, Ap. 3, B. 19a, L. 289.

atstovas taryboje – Augustas Ramunis – lietuvis, ūkininkas, „rimtas. L. T. S. narys“. Semeliškių valsčiaus Beižonių seniūnijoje seniūnu ir atstovu į tarybą išrinktas Kostas Ramanauskas – „lietuvis, ūkininkas, rimtas, buv. tarybos narys ir dabartinis seniūnas, L. T. S. narys“, o jo padėjėjas Kostas Ogulevičius – „lietuvis, ūkininkas, rimtas, Š. S. narys, tautiškų pažiūrų“.

Beveik visi išrinktieji charakterizuojami kaip rimti, lietuviai, ūkininkai, dauguma nepriklausantys jokioms organizacijoms, kai kurie minimi kaip tautiškai nusistatę. Tačiau dalis išrinktųjų – „nerimti“, „kairių pažiūrų“, „mėgsta pataikauti“.

Nebūtinai „rimtas“ seniūnas turėjo būti lietuvis ir kalbėti tik lietuviškai. Pavyzdžiui, Noškūnų seniūnas Daminas Degutis – lietuvis, namie kalba lenkiškai, bet rimtas, Mustenių seniūno padėjėjas Ignas Karalevičius – baltgudis, bet irgi rimtas.

Aukštadvario valsčiaus Čižiūnų seniūnu ir atstovu į tarybą išrinktas Juozas Simanavičius – „lietuvis, ūkininkas, rimtas, buvęs tarybos narys, Ūkin. vienybės ir L. T. S. narys“.

Onuškio valsčiaus Tolkuškių seniūnijoje seniūnas išrinktas Mikas Palubinskas – „rimtas, Š. S. ir L. T. S. narys“. Žiežmarių I seniūnijos seniūnas Martynas Dainaravičius – „rimtas, L. T. S. narys“, jo padėjėjas Juozas Balčiūnas – „rimtas, Š. S. ir L. T. S. narys“. Žaslių I seniūnas Vincas Baublys –„rimtas, dabartinis seniūnas, Š. S. narys“, jo padėjėjas Adolfas Matkevičius – „rimtas, prie jokių organizacijų nepriklauso“.

Tačiau pavieniai išrinktieji prasilenkė su dominuojančia valstybės ideologija. Pavyzdžiui, Korsakų seniūno padėjėjas Jonas Kriaučiūnas – „kairiųjų pažiūrų, lenkuojantis“[767].

Žaslių valsčiuje Žaslių II seniūnijos seniūnu išrinktas Salamonas Manusevičius, padėjėju Motelis-Morduchas Šmidtas, atstovu Leiba Magidas, visi žydai, du prekybininkai, nepriklausantys jokioms organizacijoms. Dalyvavo rinkimuose 93 iš 101 rinkėjo, t. y. 92,1 %.

Žiežmarių II seniūnijoje – aktyvumas tik 34,6 %. Ten seniūnu išrinktas Martynas Dainaravičius (rimtas), padėjėju A. G. – „turi nekokį vardą, mėgsta išsigerti“.

Gegužinės seniūnijos seniūnas Stasys Vaškevičius – „rimtas, dabartinis seniūnas, ūkininkas, L. T. S. narys“, jo padėjėjas Kazys Strelčiūnas – „rimtas, Š. S. narys“[768].

Kaišiadorių valsčiaus Eitekonių seniūnijos seniūnu išrinktas Juozas

[767] LCVA, F. 379, Ap. 3, B. 19a, L. 291.
[768] LCVA, F. 379, Ap. 3, B. 19a, L. 297.

Palčiauskas („girtuoklis ir triukšmadaris, dabartinis seniūnas, daug kartų baustas“, todėl pastabose nurodoma, kad jis nebus tvirtinamas, kaip ir Vilkiškių seniūnas), o jo padėjėju rinktas Pranas Žičius – „blogame nepastebėtas“. Miežonių seniūnijos seniūnu tapo Vincas Tomkus – „dabartinis seniūnas, drausmingas, tinka ir toliau būti seniūnu“. Jo padėjėju išrinktas Pranas Ščerba – „padorus žmogus, prie jokių organizacijų nepriklauso“. Lomenių seniūnijoje ir atstovu į valsčiaus tarybą ir seniūnu išrinktas tas pats asmuo – Vincas Ambrazevičius, kuris „rimtas, blaivus, Š. S. narys, prie politinių organizacijų nepriklauso“. Jo padėjėju tapo Antanas Valkavičius – „rimtas, prie jokių organizacijų nepriklauso“. Palomenės seniūnijos atstovu ir seniūnu išrinktas Stasys Čėsna – „padorus, dabartinis seniūnas, L. T. S. narys“. Jo padėjėju – Kazys Markevičius – „doras, darbštus, Š. S. narys“. Beištrakių seniūnijos atstovu ir seniūnu tapo Vincas Gerunaitis – „dabartinis seniūnas, turi gerą vardą, Š. S. narys“. Jo padėjėju išrinktas Zigmas Drulia – „rimtas, Š. S. narys“. Kaišiadorių I seniūnijos seniūnas Jonas Sakalauskas – „lietuvis, ūkininkas, dabartinis seniūnas, blaivus, rimtas“, jo padėjėjas Jurgis Ambrazas – „namų savininkas, prie jokių organizacijų nepriklauso, linkęs girtuokliauti“. Kaišiadorių II seniūnijos seniūnas Petras Antanavičius („prie politinių organizacijų nepriklauso, Š. S. narys“), padėjėjas Kazys Rudzinskas – „rimtas, sąžiningas, prie jokių organizacijų nepriklauso“. Beje, šioje seniūnijoje didelę dalį gyventojų sudarė žydai, todėl pastabose nurodyta, kad seniūnijos žydai nori rinkimus apskųsti. Vilkiškių seniūnu išrinktas Stasys Ceslevičius – „dabartinis seniūnas, tarnyboj apsileidęs, daug kartų baustas“ (pastabose nurodyta, kad nebus patvirtintas), jo padėjėjas Aleksas Rudys – „rimtas“[769].

Žaslių valsčiaus Ilgakiemio seniūnu išrinktas Kazys Trakimas – „dabartinis seniūnas, apsileidęs, tinginys, šališkas pataikūnas“ (pastabose – kad nebus patvirtintas), o jo padėjėjas Jurgis Markevičius – „neblogas, tik mėgsta išsigerti“. Naravų seniūnas Benadas Mikulis – „rimtas, savanoris, L. T. S. narys“, jo padėjėjas Kazys Matačiūnas – irgi savanoris.

Žiežmarių valsčiaus Medinių Strėvininkų seniūnas ir atstovas Jonas Slanina – „dabartinis seniūnas, mėgsta išsigerti, L. T. S. narys“, o seniūno padėjėjas Zigmas Bauba „doras, priklauso ir artimai dirba katalikiškose organizacijose“.

Vievio seniūnas Vincas Cibulskas – „prekybininkas, doras, blaivus, dabartinis seniūnas, L. T. S. ir Š. S. narys“. Aleksandriškių seniūnas Antanas

[769] LCVA, F. 379, Ap. 3, B. 19a, L. 300–301.

Račelis – „rimtas, tik šiek tiek sulenkėjęs“, jo padėjėjas Vaclovas Jankūnas – „darbštus, sąžiningas, namie kalba lenkiškai“.

Aukštadvario valsčiaus Nikronių seniūnas Zigmas Kazokas – „dabartinis seniūnas, bet savo pareigas atlieka blogai, sulenkėjęs“ (pastabose, kad nebus patvirtintas), jo padėjėjas Petras Garcinskas – „simpatizuoja lenkams, baustas buvo už riaušes bažnyčioje“. Aukštadvario seniūnas Petras Vinevičius – „ramus, buvęs viršaitis, namuose vartoja lenkų kalbą“, jo padėjėjas Juozas Masionis – „sulenkėjęs, žemos doros“.

Kruonio valsčiaus Vekonių seniūnas Serafinas Lukaševičius – „stambus ūkininkas, šeimoj vartoja lenkų kalbą, lenkų orientacijos“, jo padėjėjas Juozas Marcinkevičius – „lietuvis, ūkininkas, rimtas, L. T. S. narys“.

Tačiau dauguma – lietuviai, rimti, tautiškų pažiūrų[770].

Rinkimai netgi tame pačiame valsčiuje vyko ne vienu metu. Pavyzdžiui, 1934 m. rugsėjo 30 d. Trakų apskrities viršininkas pranešė, kad Onuškio valsčiuje rinkimai įvyko Kaniukų, Žilinų, Dusmenų ir Skabeikių seniūnijose, spalio 3 d. informavo apie rinkimus Genionių, Onuškio, Gruožnikų, Grendavės, Tolkiškių ir Gervinių seniūnijose, o spalio 13 d. – apie Alaburdiškių, Jukniškių ir Panošiškių seniūnijas. Kiekvienos seniūnijos gyventojai rinko po tris žmones – savo seniūnijos seniūną, jo pavaduotoją ir atstovą į valsčiaus tarybą. Pavyzdžiui, Onuškio valsčiuje išrinkti 39 seniūnijų politikai. Tarp seniūnų ir jų pavaduotojų beveik visi buvo lietuvių tautybės ir vienas žydas. Vien lietuviai buvo ir Onuškio valsčiaus tarybos nariai – seniūnijų atstovai[771].

Kruonio valsčiuje tuo metu buvo 12 seniūnijų. Rugsėjo pabaigoje jau buvo išrinkti Kruonio, Ginteikiškių, Vekonių, Anglininkų, Rokiškių ir Sevelionių seniūnijų atstovai, o spalio pradžioje rezultatai buvo žinomi ir Kalvių, Plaskūnų, Vilūnų, Užgirėlio, Darsūniškio ir Dijokiškių seniūnijose. Kiekvienoje seniūnijoje buvo nuo 600 iki 1000 gyventojų, į ją įeidavo vidutiniškai 10 gyvenviečių (nuo vienos gyvenvietės Darsūniškio seniūnijoje iki 19 – Vekonių seniūnijoje). Seniūnijų gyventojai rinko seniūnus ir jų pavaduotojus. Už darbą seniūnai gaudavo apie 25–30 Lt per mėnesį. Atlyginimas būdavo nustatomas prieš seniūno rinkimus, todėl galėjo keistis.

Čia apibūdintos tik pačios seniūnijos, o apie konkrečius seniūnijų rinkimus, rinkimuose dalyvavusius žmones bei išrinktuosius rašoma skyriuje apie valsčių tarybas ir valdybas, kur smulkiai pateikti 1934 metų rinkimų aprašymai.

---

770 LCVA, F. 379, Ap. 3, B. 19a, L. 297–299.

771 LCVA, F. 379, Ap. 3, B. 19 a.

Aukštadvario valsčius

1934 m. gruodžio 17 d. susumuotos žinios apie Aukštadvario valsčiaus seniūnijas ir seniūnų algas. Valsčiuje buvo 9 seniūnijos, kuriose iš viso gyveno 8358 žmonės. Aukštadvario seniūnijoje gyventojų – 987, Alešiškių – 879, Čižiūnų – 983, Intuponių – 882, Kaliukščių – 877, Mergiškių – 894, Nikronių – 1020, Užuguosčio – 892, Vaitkūnų – 944.

Aukštadvario valsčiuje seniūnams algos buvo mokama po 300 Lt per metus, tai reiškia per mėnesį po 25 Lt (iš viso valsčiuje seniūnų algoms susidarė 2700 Lt). „Atlyginimas mokamas tada, kada susirenka tam reikalui pereinamų sumų. Atlyginimą gauna vienų kartų už kokius 3–6 mėnesius.“

Iš kokių šaltinių seniūnams mokamas atlyginimas? Iš seniūnijos gyventojų buvo imamas atskiras tam tikras procentas nuo valstybinių mokesčių (nuo žemės mokesčio, prekybos ir pramonės pagrindinio ir pelno mokesčio, nuo nekilnojamojo turto mokesčio („taip kaip ir valsčiaus savivaldybė ima savo reikalams“). Pavyzdžiui, Aukštadvario seniūnija ėmė po 2 %, Vaitkūnų – 3 %, Nikronių 4 % ir t. t. Mokesčių susidarė nuo kiekvienos seniūnijos apie 300 Lt. Seniūno atlyginimui skirtą mokestį rinko valsčiaus savivaldybė kartu su savo mokesčiais[772].

Kaišiadorių valsčius

Kaišiadorių valsčiuje buvo 9 seniūnijos, iš viso valsčiuje – 8600 gyventojų: Kaišiadorių I seniūnijoje – 850, Kaišiadorių II – 1050, Kiemelių – 800, Vilkiškių – 1200, Palomenės – 1050, Lomenių – 900, Eitekonių – 800, Beištrakių – 700, Mižonių – 1250 gyventojų.

Dauguma seniūnijų savo seniūnams mokėjo po 300 Lt per metus, o Kaišiadorių II – 600 Lt, Kaišiadorių I ir Beištrakių – po 360 Lt.

Seniūnų padėjėjams atlyginimas nebuvo mokamas (kaip ir kitose seniūnijose). Kaišiadorių valsčiuje seniūnams algas mokėjo kas mėnesį. Mokesčius seniūnams rinko valsčiaus savivaldybė. Kaišiadorių I seniūnija seniūnams rinko 7 % nuo valstybinių mokesčių, Kaišiadorių II – 6 %, Beištrakių – 11 %, kitos seniūnijos mažiau, pvz., Mižonys ir Vilkiškės – po 4 %[773].

---

772 LCVA, F. 1539, Ap. 1, B. 179, L. 239.
773 LCVA, F. 1539, Ap. 1, B. 179, L. 242.

Kietaviškių valsčius

Tai buvo pats mažiausias apskrities valsčius, kurio išlikimo klausimas jau keletą metų buvo svarstomas tiek pačių gyventojų, tiek ir apskrities valdžioje. Valsčiuje – 7 seniūnijos, kuriose iš viso buvo 5527 gyventojai. Kietaviškių seniūnijoje – 936, Žikaronių – 775, Peliūnų – 699, Mijaugonių – 757, Jagelonių – 861, Obenių – 548, Sabališkių – 951 gyventojas.

Seniūnams algos metams reikėjo surinkti po 300 Lt, tik Žikaronių seniūnui – 360 Lt. Nurodoma, kad mokestis seniūnų algoms buvo nustatomas atskirais gyventojų nutarimais nustatytais procentais nuo žemės mokesčio. Pvz., Kietaviškių seniūnijoje – 5,33 %, Obenių – 9,39 %, Sabališkių – 4,4 %. Seniūnų algoms skirtus mokesčius rinko valsčiaus savivaldybė mokant valsčiaus savivaldybės mokestį[774].

Kruonio valsčius

Kruonio valsčiuje – 12 seniūnijų, iš viso valsčiuje – 10 400 gyventojų: Kruonio seniūnijoje – 938, Vekonių – 1078, Anglininkų – 921, Dijokiškių – 652, Darsūniškio – 884, Užgirėlio – 808, Vilūnų – 1131, Kalvių – 781, Plaskūnų – 734, Rokiškių – 982, Sevelionių – 716, Ginteikiškių – 775 gyventojų. Didžiausia pagal plotą buvo Vilūnų seniūnija (2061 ha), o mažiausia – Dijokiškių (987 ha).

Dauguma seniūnijų seniūnams mokėjo po 360 Lt per metus, Kruonio ir Vilūnų – po 480 Lt, Anglininkų ir Darsūniškio – po 420 Lt metams. Atlyginimus mokėjo dalimis kas mėnesį. Mokesčius seniūnų algoms rinko valsčiaus savivaldybė – „imama į valsčiaus kasą kartu su savivaldybiniu mokesčiu“. Kruonio valsčius surašė ne tik procentus, kiek ima seniūnų algoms nuo valstybinių mokesčių, bet ir kiek kiekviena seniūnija sumoka valstybinių mokesčių. Pavyzdžiui, Kruonio seniūnija nustatė 4,95 % mokestį seniūnams, o iš viso surinko per metus 9693 Lt mokesčių. Darsūniškio procentas – 6,83, o rinko 6134 Lt per metus. Daugiausiai mokesčių rinko Vilūnų seniūnija – 11 248 Lt, tačiau ji buvo didžiausia pagal teritoriją ir pagal gyventojų skaičių. Tuo pačiu Vilūnų seniūnija rinko mažiausią procentą seniūno algai (tik 4,27 %), bet mokėjo didžiausią algą – 480 Lt[775]. Šis faktas patvirtina ir spaudoje nagrinėtą temą, kad kai kurias mažesnes seniūnijas ir valsčius reikėjo stambinti, nes tuomet gyventojams reikėjo mokėti mažesnius mokesčius savivaldos įstaigų ir tarnautojų išlaikymui.

---

774 LCVA, F. 1539, Ap. 1, B. 179, L. 244.
775 LCVA, F. 1539, Ap. 1, B. 179, L. 246.

Onuškio valsčius

Onuškio valsčiuje buvo 13 seniūnijų, kuriose iš viso buvo 11 391 gyventojas: Onuškio seniūnijoje – 1125, Jukniškių – 1300, Skabeikių – 791, Gruožnykų – 1200, Genionių – 765, Gervinių – 350, Kaniukų – 790, Panošiškių – 750, Alaburdiškių – 600, Dusmenų – 1010, Žilinų – 770, Grendavės – 1150, Tolkiškių – 790 gyventojų. Didžiausia pagal plotą buvo Jukniškių seniūnija (3480 ha), mažiausia – Gervinių (899 ha).

Seniūnams atlyginimas buvo mokamas kas antrą mėnesį. Daugumai seniūnų metams – po 300 Lt, Onuškio seniūnui – 480 Lt, Alaburdiškių ir Tolkiškių – po 420 Lt, o Panošiškių – 360 Lt. Mokestį seniūnų algoms gyventojai įmokėdavo valsčiaus savivaldybės kason. Mokamas procentas buvo skirtingas: Onuškio seniūnijoje – 7,5 %, tuo tarpu didžiausioje seniūnijoje – tik 2 %, o mažiausioje – 11 % (daugiau – 12,5 % – ėmė tik Panošiškių seniūnijoje).

Pastabose pažymėta, kad nustatant seniūnams algų dydžius buvo atsižvelgiama ir į atstumus nuo seniūnijos iki valsčiaus buveinės[776].

Semeliškių valsčius

Semeliškių valsčiuje – 10 seniūnijų su 7396 gyventojų: Semeliškių seniūnijoje – 916, Budzylių – 602, Stančikų – 573, Mustenių – 835, Daugirdiškių – 997, Bagdanonių – 996, Kozelkiškių – 632, Neciūnų – 672, Noškūnų – 627, Beižionių – 546 gyventojų.

Algos seniūnams buvo mokama po 360 Lt per metus (t. y. po 30 Lt mėnesiui), tik Semeliškių seniūnui – 480 Lt (po 40 Lt). Algos buvo mokamos kas mėnesį, mokestį rinko ir algą išmokėdavo valsčiaus savivaldybė. Visose seniūnijose buvo imama po 6 % nuo valstybinio žemės, nekilnojamojo turto ir prekybos-pramonės mokesčio[777].

Vievio valsčius

Vievio valsčiuje buvo 9 seniūnijos su 7623 gyventojų: Vievio seniūnijoje – 1354, Abromiškio – 761, Pakalniškių – 781, Rusakalnio – 856, Kurkliškių – 1027, Panerių – 695, Kazokiškio – 764, Aleksandriškių – 813, Alesnykų – 572 gyventojai.

Visiems seniūnams per metus mokėta po 300 Lt, tik Vievio seniūnui – 600 Lt per metus. Algos mokėtos kas mėnesį. „Iš atskiro seniūnams mo-

776 LCVA, F. 1539, Ap. 1, B. 179, L. 248.
777 LCVA, F. 1539, Ap. 1, B. 179, L. 251.

kesčio, kuris renkamas kartu su sav. mok. Alga išmokama iš bendros sav. kasos.“ Seniūnams algas mokėjo valsčiaus viršaitis iš bendros savivaldybės kasos. Taip pat ir algai pinigus surinkdavo valsčiaus savivaldybė. Seniūnams atlyginimus rinko su savivaldybės mokesčiais, tačiau atskiroje sąskaitoje, pagal procentą nuo valstybinių mokesčių (pavyzdžiui, Vievio seniūnijoje – 4 %, o Panerių – 6 %, Alesnykų – 7 %)[778].

Žaslių valsčius

Žaslių valsčiuje buvo 15 seniūnijų su 15 497 gyventojais. Taigi, seniūnijų skaičius valsčiuje buvo žymiai sumažintas, lyginant su iki 1929 m. buvusiomis 52 seniūnijomis. Alga seniūnams buvo mokama kas mėnesį. Septyniems – po 360 Lt metams, keturiems – po 420 Lt, trims – po 300 Lt, o Žaslių II seniūnijos – 600 Lt. Iš viso visiems penkiolikai Žaslių valsčiaus seniūnų metams reikėjo 5700 Lt.

Dainavos seniūnijoje buvo 938 gyventojų, seniūnijos plotas apėmė 2396 ha, seniūnui algos metams mokėta 360 Lt (mokesčius rinko ir algas mokėjo valsčiaus savivaldybė, mokestis nuo valstybinio žemės mokesčio – 4 procentai). Gegužinės seniūnijoje – 1008 gyventojai, plotas – 1857 ha (metinė alga – 420 Lt, gyventojų mokestis – 10 proc. nuo valstybinių mokesčių). Jačiūnų seniūnijoje – 929 žmonės, Ilgakiemio – 1063, Korsakų – 898, Lėlių – 1444, Naravų – 956, Paparčių – 1005, Pūstakiemio – 1033, Rečionių – 925, Skėrių – 910, Stabintiškių – 1515, Talpūnų, – 959, Žaslių I – 738 (seniūnui metinės algos – 360 Lt, imami iš gyventojų 7 proc.), Žaslių II – 1176 gyventojai (seniūnui metinės algos – 600 Lt, imama 10 proc. nuo nekilnojamo turto ir prekybos bei pramonės mokesčių).

Žaslių valsčius buvo pats didžiausias visoje Trakų apskrityje, joje buvo iš viso 15 497 gyventojai, o valsčiaus plotas buvo net apie 30 000 ha[779].

Žiežmarių valsčius

Žiežmarių valsčiuje buvo 11 seniūnijų su 10 405 gyventojais: Šilėnų seniūnijoje – 674, Antakalnių – 1261, Medinių Strėvininkų – 1001, Kairiškių – 781, Dainių – 958, Klėriškių – 606, Mūro Strėvininkų – 988, Balceriškių – 653, Liutonių – 869, Žiežmarių I – 1405, Žiežmarių II – 1209. Didžiausia pagal plotą buvo Antakalnio seniūnija, kuri apėmė 2581 ha.

Algas seniūnams mokėjo kas mėnesį, mokesčius seniūnų algoms rinko

---

[778] LCVA, F. 1539, Ap. 1, B. 179, L. 253.
[779] LCVA, F. 1539, Ap. 1, B. 179, L. 255–256.

valsčiaus savivaldybė. Procentais mokesčiai siekė nuo 1,5 % Šilėnų seniūnijoje, dažniausiai – 2 %, o daugiausiai – Mūro Strėvininkų seniūnijoje – 5 %[780].

Kiti seniūnų rinkimai įvyko po trijų metų – 1937 m. Kaip pavyzdį pateikiame Aukštadvario, Kruonio, Semeliškių, Žaslių valsčių seniūnų rinkimus ir skundus dėl jų.

1937 m. gruodžio 6 d. įvyko Aukštadvario valsčiaus Vaitkūnų seniūnijos krivūlė, kurioje seniūnu išrinktas Cikanavičius Martynas (34 metų, gyveno Vaitkūnų kaime, turėjo 5 ha žemės, „teismo nėra baustas, susipratęs lietuvis, raštingas, seniūno pareigas eina nuo 1932 m., turi žmonių pasitikėjimą“). Pavaduotoju išrinktas Urbanavičius Banys (29 metų, su dviem broliais valdė 14 ha, „teismo nebaustas, raštingas, lietuvis, turi tarp žmonių pasitikėjimą“)[781].

1937 m. gruodžio 7 d. Mergiškių seniūnijos krivūlėje seniūnu išrinktas Ragauskas Aleksas („turi 10 ha žemės, 38 metų, raštingas, savanoris, seniūno pareigas eina nuo 1929 m., lietuvis, šaulys, rinkimuose gavo visus balsus ir daugiau kandidatų nebuvo pasiūlyta“). Pavaduotoju tapo Toločka Aleksas (gyveno Naujalaukio II kaime, „raštingas, lietuvis, seniūno pavaduotoju nebuvęs, bet yra rimtas žmogus ir apylinkėje turi pasitikėjimą“)[782].

1937 m. gruodžio 9 d. Čižūnų seniūnijos krivūlėje seniūnu išrinktas Simanavičius Juozas (51 metų, turėjo 17,60 ha žemės, „teismo nebaustas, susipratęs lietuvis, raštingas, seniūno pareigas eina nuo 1925 metų, tautininkas, turi pasitikėjimą“). Pavaduotoju išrinktas Simanavičius Jonas (36 metų, turėjo 7 ha žemės, „raštingas, susipratęs lietuvis, turi žmonių pasitikėjimą“)[783].

Alešiškių seniūnijos krivūlėje 1937 m gruodžio 10 d. seniūnu išrinktas Ramaneckas Motiejus (41 metų, gyveno Gudžionių kaime, turėjo 9 ha žemės, „teismo nebaustas, lietuvis, raštingas, tautininkas, virš 8 metų buvęs seniūnu, susipratęs žmogus“). Seniūno pavaduotoju išrinktas Mickevičius Martynas (55 metų, gyveno Gudžionių kaime, turėjo 7,24 ha žemės, „teismo nebaustas, raštingas, buvęs virš 4 metų seniūno pavaduotoju, lietuvis ir šiaip susipratęs žmogus“)[784].

1937 m. gruodžio 17 d. Užuguosčio seniūnijos gyventojai pareiškė protestą dėl gruodžio 6 d. vykusių seniūno rinkimų. Teigiama, kad balsavo

[780] LCVA, F. 1539, Ap. 1, B. 179, L. 258.
[781] LCVA, F. 409, Ap. 1, B. 499, L. 20.
[782] LCVA, F. 409, Ap. 1, B. 499, L. 23.
[783] LCVA, F. 409, Ap. 1, B. 499, L. 26.
[784] LCVA, F. 409, Ap. 1, B. 499, L. 3.

60 gyventojų, o rinkimus nulėmė 21 gyventojas. Rinkimus laimėjo kandidatas, prieš tai buvęs seniūnu – Vincas Šolomskas. Esą valsčiaus viršaitis nepalaikė gyventojų sumanymo rinkti seniūną iš dviejų, daugiausiai balsų gavusių, kandidatų, o tai būtų parodę tikrąją gyventojų nuomonę. Skundo autoriai teigė, kad gyventojų dauguma šio seniūno nenori, nes jis gyvena ne seniūnijos centre, o mažame kaimelyje, dėl ko esant reikalui nepatogu su seniūnu susisiekti, kiti jo nenorėjo, nes seniūnu buvo renkamas jau trečią kartą. „Mes mokame seniūnui algą, turime teisę jį rinkti ir turime tokioms pareigoms gana daug tinkamų žmonių. Nuolankiai prašome rinkimų nepatvirtinti ir duoti sutikimą naujiems seniūno rinkimams“[785].

Aukštadvario seniūnijos krivūlėje 1937 m. gruodžio 20 d. daugumos balsais seniūnu tapo Vinevičius Petras (60 metų amžiaus, gyveno Aukštadvario miestelyje, turėjo 5,50 ha žemės, „teismo nėra baustas, savamokslis, seniūno pareigas eina nuo 1934 m., būdamas mažo išsilavinimo ir be energijos, seniūno pareigas ne taip gerai atlieka. Dažnai reikia priminti, kad atliktų vieną ar kitą darbą. Šiaip žmogus ramus ir nėra bloga darant pastebėtas“. Seniūno pavaduotoju išrinktas Jastremskas Anupras (34 metų amžiaus, gyveno Aukštadvaryje, savo vardu turto neturėjo, „gyvena prie savo tėvo ir valdo tėvo 10 ha žemę, teismo nėra baustas, savamokslis. Šiaip žmogus rimtas ir apylinkėje turintis pasitikėjimą.“[786]

1937 m. Intuponių seniūnijos seniūnu išrinktas Aleksiūnas Vincas (35 metų amžiaus, gyveno Intuponių kaime, su broliu valdė 13 ha žemės, „teismo nebaustas, lietuvis, savamokslis, ramus žmogus ir seniūno pareigas eina nuo 1929 m. iki šio laiko, pareigas atlieka neblogai“). Pavaduotoju išrinktas Čiupaila Vaclovas (29 metų amžiaus, gyvena Amerikos vienkiemyje, turėjo 10 ha žemės, buvo baigęs pradžios mokyklą)[787].

1937 m. gruodžio 13 d. dėl seniūno rinkimų apskrities viršininkui skundėsi Žaslių valsčiaus Paparčių seniūnijos gyventojai, kurių manymu rinkimai Paparčių pradžios mokykloje buvo neteisėtai organizuoti ir turėtų vykti pakartotiniai rinkimai. Skundo autoriai teigė, kad daugiau nei ¼ rinkikų pageidavo slapto balsavimo, tačiau komisija to nesuorganizavo sakydama, kad nėra ¼ rinkikų, kurie pageidautų. Skundo autorių nuomone ketvirtadalis nesusidarė, nes buvo virš 20 rinkikų, neturinčių teisės balsuoti. Be to, rinkikai prašė paaiškinti, koks yra slaptas balsavimas, o komisija to nepadarė.

785 LCVA, F. 409, Ap. 1, B. 499, L. 1.
786 LCVA, F. 409, Ap. 1, B. 499, L. 9.
787 LCVA, F. 409, Ap. 1, B. 499, L.12.

Rinkimai buvo netvarkingi ir dėl to, kad juose buvo agitacija („išrinktojo seniūno šalininkai kitiems rinkikams liepė balsuoti“)[788].

Apskrities viršininkas nurodė Paparčių seniūnijos gyventojų skundą ištirti. Anot Žaslių nuovados, norinčių balsuoti slaptai reikiamo skaičiaus nebuvo (susirinkime buvo apie 80 asmenų, iš to skaičiaus tik apie 10 žmonių pageidavo, kad būtų pravestas slaptas balsavimas). Rinkikai iškėlė tris kandidatus ir vyko pusiau slaptas balsavimas, t. y. kandidatui išėjus už durų buvo balsuojama rankų pakėlimu, be to „idant balsavimas būtų tikresnis už renkamą kandidatą buvo prašoma pereiti kiton pusėn rinkimų salės. Balsuojant rinkikams buvo išaiškinta rinkimų tvarka ir dėl nežinojimo nieks nenusiskundė. Skunde pasirašiusieji asmenys dauguma iš jų visai neturi teisės būti rinkikais. Susirinkimas buvo pravestas be agitacijų, t. y. renkami buvo tie, kurios pasiūlė patys rinkikai ir Derškus Pranas gavo 62 balsus, tokiu būdu jis buvo išrinktas Paparčių seniūnijos seniūnu. Derškus Pranas ir anksčiau ėjo seniūno pareigas ir yra doras ir patikimas žmogus. Skundas parašytas norinčių būti išrinktais į seniūnus, tad dėl nepasitenkinimo reiškia nepagrįstus argumentus.“[789]

Apskrities viršininkui pasiskųsta, kad 1937 m. gruodžio 15 d. Kruonio valsčiaus Dijokiškių seniūnijos seniūnas buvo išrinktas neteisėtai. Rašyta, kad Petras Morkūnas prieš rinkimus davė 100 litų Jonui Rudzianskui ir Pranui Morkūnui iš Lapainios k., kad tuos pinigus panaudotų tų piliečių, kurie už jį balsuos, vaišėms[790]. Anot valsčiaus viršaičio – Petras Morkūnas yra tautinio nusistatymo, L.T. S. narys, 27 metų amžiaus, pareigas eina nuo 1934 metų ir teigė, kad Morkūnas seniūno pareigoms yra tinkamas ir įrodyta, kad nieko jis nevaišino[791].

1938 m. sausio 8 d. Šnipelių kaime, Juozo Banevičiaus namuose, įvyko Rokiškių seniūnijos krivūlė, kurios metu vietoje apskrities viršininko nepatvirtinto Kosto Lazausko buvo renkamas kitas seniūnas. Dalyvauti krivūlėje rinkimo teisę turėjo 167 asmenys, o dalyvavo 65. Balsavimas vyko atvirai ir seniūnu buvo išrinktas Adomas Bendinskas (gimęs 1898 m., turėjęs 10 ha ūkį, 1921–1923 m. tarnavęs Lietuvos kariuomenėje, 2-ame pėstininkų pulke eiliniu, nuolatos gyveno Naujalaukio kaime, buvo baigęs „rusų pradžios mokyklos“ tris skyrius, rašyti ir skaityti galėjęs pakenčiamai, buvo L. T. S.

788 LCVA, F.409, Ap. 1, B. 505, L. 1.
789 LCVA, F.409, Ap. 1, B. 505, L. 3.
790 LCVA, F. 409, Ap. 1, B. 501, L. 1.
791 LCVA, F. 409, Ap. 1, B. 501, L. 3.

Kalvių apylinkės narys, V. V. S. Medžionių skyriaus narys). Seniūno padėjėju išrinktas Andrius Gataveckas (gimęs 1896 m., turėjęs 14 ha ūkį, tarnavęs rusų kariuomenėje vyr. puskarininkiu, baigęs „rusų pradžios mokyklos“ tris skyrius, „tautiškosios vyriausybės atžvilgiu lojalus“[792].

Kruonio valsčiaus viršaitis prašė apskrities viršininką patvirtinti Rokiškių seniūnijos seniūną ir jo pavaduotoją – Adomą Bendinską ir Andrių Gatavecką, kuris „yra doras ir teisingas, negeriantis, tvarkingas, moka rašyti“[793].

Tačiau Rokiškių seniūnijos gyventojai skundėsi: „Nuo 1935 iki 1937 metų seniūnijoje seniūnu buvo Kostas Lazauskas, kuris per visą savo tarnybą pareigas ėjo labai teisingai ir sąžiningai. Jis yra su seniūnijos piliečiais labai mandagus, duoda mums gerus patarimus. 1937 m. gruodžio 9 d. vykusiuose seniūno rinkimuose vienbalsiai buvo išrinktas ir paliktas senasis seniūnas Kostas Lazauskas, bet dėl mums nežinomų priežasčių ponas apskrities viršininkas jo seniūnu nepatvirtino. Taigi su pagarba prašome palikti mūsų išrinktą Kostą Lazauską seniūno pareigose.“[794]

Vis tik Trakų apskrities viršininkas buvo kitos nuomonės ir pateikė šį pranešimą: „Pranešu, kad Rokiškių seniūnijoje išrinkto seniūno, Kosto Lazausko, nepatvirtinu todėl, kad jis yra labai mažai raštingas (savamokslis), raštus rašo blogai. Nuo 1934 metų būdamas seniūnu pasižymėjo apsileidimu, netvarkingumu, girtavimu. Bendrai imant, dėl šiais laikais seniūnams keliamų reikalavimų Kostas Lazauskas seniūno pareigoms netinka.“[795]

1938 m. dėl seniūnų rinkimų skundėsi ir Semeliškių valsčiaus Neciūnų seniūnijos gyventojai Vaclovas Krasauskas, Stasys Kralikauskas ir Antanas Kieras. Mat 1938 m. sausio 8 d. įvyko Neciūnų seniūnijos seniūno antrieji rinkimai. Seniūnu paliktas buvęs seniūnas Vincas Sinkevičius, nors seniūnu buvo išrinktas Stasys Jakelis, bet dėl nežinomų priežasčių juo netapo. Besiskundusieji teigė, kad „antruosius rinkimus laikome neteisėtais, nes balsuoti buvo leista tokiems asmenims, kurie į rinkikų sąrašus nebuvo įrašyti; neleistinas ir negražus pavyzdys, kad seniūnas Vincas Sinkevičius visus savo geradarius, kurie buvo pasiryžę atiduoti teisėtą ir neteisėtą balsą už seniūną, prieš rinkimus vaišino. Komisija jokių paaiškinimų neleido pasakyti, keista tai, kad komisija net pamiršo atsivežti rinkikų sąrašus, o prieš

792 LCVA, F. 409, Ap. 1, B. 501, L. 6.
793 LCVA, F. 409, Ap. 1, B. 501, L. 7.
794 LCVA, F. 409, Ap. 1, B. 501, L. 8.
795 LCVA, F. 409, Ap. 1, B. 501, L. 9.

balsavimą tik suskaičiavo žmones, kurių daugumą buvo pasikvietęs Vincas Sinkevičius.“[796]

Semeliškių nuovados viršininkas apie padėtį raportuoja apskrities viršininkui ir teigė, kad nei vienas seniūnijos gyventojas nepatvirtino, kad buvo vaišinamas. Tik jau po to, kai buvo išrinktas seniūnu – Vincas Sinkevičius daugumą žmonių (tarp jų ir dabartinius skundėjus) pavaišino. Sąrašus komisija turėjo, bet dėl laiko trūkumo rinkikai pavardėmis nebuvo kviečiami, nes rinkimai vyko mokykloje ir mokyklos vedėjas prašė, kad tai neužsitęstų. Viešai buvo paklausta, ar nėra tų, kurie neturi teisės balsuoti, bet niekas to nepripažino. Nuovados viršininkas manė, kad skundą parašyti sukurstė Semeliškių valsčiaus tarybos narys Kazys Laurušonis, kuris prieš rinkimus visą seniūniją agitavo nebalsuoti už Vincą Sinkevičių[797].

1938 m. sausio 7 d. Žikaronių seniūnijos sueigoje dalyvavo 85 iš 130 rinkikų. Kandidatais į seniūnus pasiūlyti Kazys Kuliešius ir Petras Gruška, išrinktas Petras Gruška (40 metų). Seniūno padėjėju išrinktas Aleksas Kananavičius (38 metų)[798].

1938 m. sausio 10 d. Noškūnų seniūnijos sueigoje dalyvavo 43 rinkikai. Seniūno padėjėju išrinktas Jonas Venskutonis (30 metų)[799].

1937 m. gruodžio 27 dieną Žiežmarių valsčiaus Antakalnio seniūnijos ūkininkai prašė apskrities viršininko, kad leistų perrinkti seniūną. Prašymą pasirašę ūkininkai teigė, kad rinkimai įvyko neteisėtai, nes juose dalyvavo asmenys, neturintys teisės balsuoti, nes jie nėra turto valdytojai ir mažažemiai. Toliau išvardijami tie neteisėtai rinkimuose dalyvavę asmenys: Grigaliūnas Pranas, Grigaliūnas Bernardas, Beiga Bolius, Beiga Jonas, Beiga Juozas, Stankevičius Stasys, Leščinskas Juozas, Pranukevičius Justas, Lisauskas Ignas, Tetenskas, Juodis Jonas, Dobiliavičius, Balnys Bronius.

Nuovados viršininkas raportuoja apskrities viršininkui, kad 1937 m. gruodžio 17 d. Antakalnių seniūnijos seniūnu buvo išrinktas Jonas Grigaliūnas. Sueigoje teisę balsuoti turėjo 159 asmenys, bet susirinko tik 59. Sueiga susirinko Grigaliūno bute. Visi skundėjai nebuvo įtraukti į turinčių teisę balsuoti sąrašus. Skundėjai skundą padavė vien iš kerštо prieš seniūną Joną Grigaliūną, nes pastarasis jau buvęs tris metus seniūnu ir turi dėl atliekamų pareigų įsigijęs nemažai priešų[800].

796 LCVA, F. 409, Ap. 1, B. 502, L. 4.
797 LCVA, F. 409, Ap. 1, B. 502, L. 5.
798 LCVA, F. 409, Ap. 1, B. 502, L. 13.
799 LCVA, F. 409, Ap. 1, B. 502, L. 15.
800 LCVA, F. 409, Ap. 1, B. 506, L. 1–3.

1937 m. gruodžio 14 d. skundas pateiktas ir dėl Žiežmarių valsčiaus Medinių Strėvininkų seniūno rinkimų. Skundo autoriai teigė, kad rinkimai vyko seniūno Jono Slaninos bute, kuriuose jis pats ir išrinktas. „Dar kur kas prieš rinkimus raštu prašėme Žiežmarių viršaitį rinkimus skirti ne seniūno bute. Tai buvo prašoma, kad seniūnas nekerštautų ir laisviau galėtume pasisakyti savo nuožiūra. Buvo nežiūrima, kad rinkimų vietoje apie du trečdalius rinkimų dalyvių pareikalavo, kad rinkimai vyktų kitur. Nuovados viršininkas pradėjo vykdyti viešus rinkimus, tai rinkimų dalyviai pamatę visai atsisakė rinkimuose dalyvauti. Susidarius tokiai padėčiai negali ir būti kalbos apie seniūno rinkimus, bet buvo sudarytas rinkimų protokolas, iš kurio viskas ramiai ir gražiai įvykę atrodo. Taigi prašome surengti naujus rinkimus, be to rinkimus pavesti vykdyti Žiežmarių viršaičiui, policijos atstovui pavedant daboti tik viešosios tvarkos ir ramybės.“[801]

Žiežmarių valsčiaus viršaitis aiškino, kad Medinių Strėvininkų seniūnijos seniūno rinkimuose dalyvavo 105 rinkikai iš 215. Anot viršaičio, rinkimų metu buvo balsuojama rankos pakėlimu, kokie bus rinkimai – slapti ar vieši. Dauguma pasisakė už viešus ir rinkimų vietoje kilo triukšmas, mat vieni pasisakė už slaptus, kiti – viešus. Visą sumaištį nuramino įsiterpęs nuovados viršininkas. Kadangi bute buvo mažai vietos, buvo paprašyta balsuoti eiti į kiemą. Ten visi pasiskirstė į 8 grupes, „kas už kokį kandidatą“. Daugiausiai balsų gavo Jonas Slanina. Tuomet Jeronimas Naujanis, Kostas Paškevičius, Antanas Lekavičius, Pranas ir Kazys Neverbickai, Petras Sodonis pradėjo šaukti, kad rinkimai neteisėti ir reikalavo iš naujo rinkti slaptu balsavimu. Anot viršaičio, Jonas Slanina yra baustas dvi savaites paprasto kalėjimo, bet ši byla buvo mažos vertės, „nes reikalas dėl 70 ct yra Apygardos teisme apeliuotas“. Be to, viršaičio manymu skundą pasirašę asmenys yra „neaiškaus nusiteikimo, kai kurie yra bausti už triukšmo sukėlimą, peštynes. Rinkimus vedžiau aš pats, o ne, kaip skundėjai sako, nuovados viršininkas“[802].

Prie tyrimo dėl Medinių Strėvininkų seniūno rinkimų pridėtas ir Boleslovo Čepulio iš Avinėlių k. pareiškimas, kad jis atsisako savo parašo, kuris buvo ant skundo dėl seniūno rinkimų Mediniuose Strėvininkuose. Mat jis „yra nemokytas ir gali tik savo pavardę pasirašyti, todėl skundo neskaitė ir patikėjo tik žodžiais, kad Slanina išeis į pensiją ir jam turės mokėti, bet, pasirodo, kad pensijos jis negaus. Taigi aš pranešu, kad mano nuomone rin-

[801] LCVA, F. 409, Ap. 1, B. 506, L. 4.
[802] LCVA, F. 409, Ap. 1, B. 506, L. 5.

kimai buvo teisingi, todėl labai prašau p. viršininką mano parašo skunde neskaityti.“[803]

Taigi, po 1934 m. seniūnų rinkimų kiti seniūnų ir jų pavaduotojų rinkimai vyko po trijų metų – 1937 m. pabaigoje. Faktiškai paminėtas 1934-ųjų metų Trakų apskrities valsčių suskirstymas seniūnijomis egzistavo nuo 1929 m. iki 1940 m. Trakų apskrityje tuo laiku buvo 8 valsčiai ir 95 seniūnijos.

Seniūnų ženklai

1933 m. Lietuvoje buvo nustatyta, kokie turi būti viršaičio ir seniūno ženklai. Dar tais pačiais metais seniūnų ženklai buvo ir pagaminti. Jie buvo elipsės formos, sidabro arba sidabro spalvos metalo, vainiko viduryje – krivūlė (kreiva lazda), viršuje – Gedimino stulpai. Ženklus apmokėdavo valsčiaus savivaldybė, o seniūnui jį įteikdavo viršaitis. Nustojęs eiti seniūno pareigas asmuo turėjo jį grąžinti viršaičiui. Ženklą seniūnas nešiojo prisisegęs prie krūtinės kairėje pusėje ir tik tada, kai ėjo seniūno pareigas[804].

Dar tais pačiais metais Trakų apskrities savivaldybė iš nenumatytų išlaidų išleido 1382 Lt seniūnų ženklams pagaminti ir kitiems nenumatytiems dalykams[805]. Vienas prisegamas seniūno ženklas kainavo apie 10 Lt. Šie ženklai minimi ir kiekvieno valsčiaus inventoriuje, nes jie buvo įrašyti į valsčiaus inventoriaus knygas.

Be prisegamų seniūnų ženklų seniūnai prie savo namų turėjo emaliuotas lenteles su seniūnijos pavadinimu. Kai kurie valsčiai savo seniūnams nupirkdavo ir „tarnybinius“ portfelius.

Konfliktai ir skundai

Nepriklausomybės metų pradžioje kartais seniūnai įsiveldavo į ginčus netgi su milicininkais. Pavyzdžiui, nuovados viršininko padėjėjas Kruonyje J. Vaicekauskas gavo užduotį ištirti 1922 m. balandžio 23 d. ginčą tarp Kalvių milicininko Kazio Šiurkaus ir Kalvių seniūno Jono Vitkausko. K. Šiurkus aiškino, kad tą dieną buvo pas Kalvių krautuvininką Šimelį Gotfrydą, o Kalvių seniūnas „pradėjo mane barti ir ieškoti kokių priekabių sakydamas, kad aš visiem užginu gyvulius leisti į gatvę, o mano karvė vaikščioja palai-

[803] LCVA, F. 409, Ap. 1, B. 506, L. 6.
[804] Savivaldybė, 1933, nr. 7, p. 40.
[805] LCVA, F. 1539, Ap. 1, B. 136, L. 137.

da. Aš seniūnui pasakiau, kad tegul pagauna, tai kiek reiks aš užmokėsiu. Žodis po žodžio susiginčijom ir tiek to viso buvo.“ Taip išėjo, kad tuo metu krautuvėje buvo ir Plaskūnų seniūnas Adomas Gataveckas, kuris paliudijo tą patį, pridėjęs, kad „seniūnas Jonas Vitkauskas buvo gana girtas, milicininkas Šiurkus teipgi galima sakyti biskį išgėręs. Ginčus užvedė seniūnas Jonas Vitkauskas. Galų-gale milicininkas Šiurkus norėjo Vitkauską areštuoti kaipo girtą ir ardantį ramybę, bet Vitkauskas nuėjo namo ir tuo viskas pasibaigė.“ Apklaustas Kalvių krautuvininkas Šimelis Gotfrydas pasakė, kad pas jį apie 5 val. vakaro atėjo Šiurkus ir Vitkauskas, bet dėl ko jie barėsi – negirdėjo, nes buvo užimtas savo krautuvėje.

Bylos kaltininkas Jonas Vitkauskas nusakė reikalo esmę taip: „Milicininkas Šiurkus man pasakė, kad aš ne laike vaikščioju. Valanda tuomet buvo sulig milicininko pasakymu 9 vakaro. Buvo temstant. Aš atsakiau kad aš turiu įsakymą iš valsčiaus valdybos duoti ant ryt anksti padvadą dėl to ir vaikščioju. Teipat ginčijomės apie karvę milicininko Šiurkaus kad leidžia palaidą po laukus.“[806] Taigi, seniūno „duona“ nebuvo lengva – gavus iš viršaičio nurodymą surasti vežimą pastotei turėjo ją surasti iki ryto, tačiau tuo pažeidė draudimą vaikščioti vėlumoje, o dar pridėjus bendrą gyventojų ir tarnautojų kultūrą – konfliktai buvo neišvengiami.

Kartais užslėptų ir atvirų konfliktų rezginys pavirsdavo rašytiniais skundais prieš seniūnus. Vienas labiausiai rafinuotų skundų prieš seniūną buvo pateiktas 1935 m. Semeliškių valsčiuje. Čia skundą prieš Daugirdiškių seniūną Miką Dulkę (34 metų) inspiruotas giminaičio ir bendraamžio mokytojo Stasio Dulkės surašė ūkininkas Vincas Dulkė.

1935 m. kovo 19 d. Semeliškių valsčiaus Daugirdiškių kaimo gyventojas Vincas Dulkė pasiskundė tiesiogiai į Kauną – Savivaldybių departamentui dėl Daugirdiškių seniūno Miko Dulkės. Jis teigė, kad seniūnu M. Dulkė tapo 1929 m. rudenį, kiekviename kaime pasiskyrė padėjėją (tarsi kaimo rinktinį), kurį atleidžia nuo prievolių, kurias vykdo kiti piliečiai (pvz., neteikia pastočių viešiems darbams ir pan.); kai veža malkas mokykloms, jis išsivaro sau pastotę, kuri neveža malkų, o veža tik jį, seniūną; už nedrausmingumą yra pašalintas iš Lietuvių tautininkų sąjungos; buvo suagitavęs valsčiaus tarybos narius, kad atsistatydintų ir parašytų skundą prieš viršaitį ir apskrities valdybą; kurstė, kad nevežtų medžiagų mokyklos statybai; radęs, kad vienai mokyklai pristatyta malkų daugiau nei reikia, jas parsivežė pas save, o vėliau pardavinėjo žydams; žmonėms išduodavo melagingus liudijimus dėl žemės,

[806] LCVA, F. 409, Ap. 6, B. 1, L. 65.

mat kurie turėjo mažiau nei 5 ha – iš eigulio galėjo gauti lazdynų kurui, o seniūnas savo šalininkams (kurie už jį balsavo) užrašydavo sumažintą žemės kiekį, o priešininkams padidindavo, kad kuro negautų.

Skundėjas rašo, kad apie tai pranešta viršaičiui, bet „jis per daug geras žmogus ir, matyti, nenorėdamas turėti konfliktų su tokios doros žmogumi, vis dar kenčia“. O seniūnas vis daraą nemalonumus kitiems, pavyzdžiui, vieną kursto prieš kitą, kad šie pradėtų bylinėtis, o tada pats tampa liudytoju ir abu sutaiko, už tai iš abiejų gaudamas „atlyginimą“. Piliečiai atseit nesiskundžia, nes mano, kad išrinktas seniūnas turi teisę daryti ką tik nori. Be to seniūnas tikina, kad yra patvirtintas 7 metams ir jokie skundai jam nepakenks.

Gavęs pavedimą ištirti situaciją Semeliškių viršaitis B. Stosiūnas apklausė Vincą Dulkę ir kitus liudininkus, po to pateikė informaciją apskrities viršininkui. Apklaustieji neva seniūno nuo prievolių atleisti žmonės pareiškė: Mikas Visockas – kad jis rinktiniu buvęs iki 1934 m. rinkimų ir iki to laiko jį seniūnas atleisdavo nuo pastočių prievolių; Ipolitas Mažuolis – kad visas prievoles atlieka, o skundas yra asmeninio pobūdžio; Motiejus Narbutas – kad jis buvęs rinktiniu, kol jie buvo renkami, o kai nustojo būti renkami – visas prievoles atlieka, be to yra girdėjęs, kad skųsti seniūną kursto Daugirdiškių mokytojas Stasys Dulkė; Pranas Leonavičius – kad jis yra buvęs kaimo rinktinis, bet jį išrinko kaimo sueiga, o ne paskyrė seniūnas, dabar rinktinis nėra; Juozas Narbutas – taip pat pasisakė, kad yra buvęs rinktinis, kai jie buvo renkami, ir „sulig to papročio žmonės ir dabar vadina rinktiniu (vybornu)“, o skundėjas V. Dulkė ir jo bendrininkas V. Urbanavičius ir patys nori būti seniūnai, sakosi esą tautininkai ir savo pasieksiantys, pašalindami seniūną.

Dėl skunde minimo seniūno vežiojimo į mišką liudininkai pareiškė: Stasys Dulkė, Juozo (kad nepainiotume su mokytoju S. Dulke) – kad važiavo su kitais vežti malkų mokyklai, bet seniūnas nežinojo, kurias malkas imti, nes nebuvo viršaičio, todėl norėdami išsiaiškinti kartu važiavo pas eigulį, o paskui pas viršaitį, iš kur parvažiavęs namo ir malkų nevežęs; Adomas Gaidukas – vieną dieną vežęs seniūną į mišką, už ką šis jam sumokėjęs, o kitą dieną vežęs malkas Jokūbiškių mokyklai, o ne Daugirdiškių, todėl į jos sąrašą nepatekęs; vėliau pas jį atėjo skundėjęs V. Dulkė ir prašė melagingai paliudyti, jog malkų mokyklai nevežęs, o vežęs seniūną ir pinigų už tai negavęs, o prašė todėl, kad iš V. Dulkės to reikalavo mokytojas Stasys Dulkė pagrasindamas, kad jei skundo nepaduos ir seniūnas nebus atleistas, tai neduos jam savo žemės dirbti „iš pusės“, o jei paduos – tai gaus ir žemės ir dar

esant reikalui paskolins pinigų; Martynas Leonavičius – kad važiuodamas vežti malkų pamatė, jog seniūnas kinko savo arklį, tad jis pasiūlęs važiuoti kartu vienu arkliu, miške pasikrovęs malkų ir kartu grįžo namo; Andrius Karnyla – kad mokyklai malkų iš viso nevežęs, o vežęs iš Laicių į Klevinę mokyklos baldus.

Apklausus skundo užkulisių herojų mokytoją Stasį Dulkę paaiškėjo, kad jis pats ir pašalino seniūną M. Dulkę iš L. T. S., nes „jam sakęs viršaitis“. Be to, apie skundą surašiusį V. Dulkę pasakojo, kad „jis esąs tautininkas ir galįs padaryti daugiau negu 20 kitų asmenų. Jis pats norįs būti seniūnu ir prieš rinkimus prašęs jį rinkti, todėl ir ieškąs prie seniūno priekabių“.

Dėl kaltinimo, kad pas seniūną „pjovė akselį ir seniūnas už tai nevaręs vežti malkų“ Vincas Urbanavičius paliudijo, kad akselį pjovė, nes pats žadėjęs padėti; Cipras Urbanavičius teigė, kad niekada nėra buvęs pjauti akselio; Mikas Ezerskas teigė, kad buvo pjauti, bet ne todėl, kad seniūnas atleistų nuo pastočių prievolės, o todėl, kad kaime yra toks paprotys ir jis padeda ne tik seniūnui, bet ir kitiems.

Viršaičio apklaustas pats seniūnas Mikas Dulkė paaiškino, kad nuo tada, kai seniūnams pradėta mokėti alga – jokių rinktinių neturi ir natūrinių prievolių atžvilgiu visi yra lygūs. Jei kažkuris gyventojas negali atlikti prievolės kartu su visais – atlieka kitu laiku, o jei tenka važiuoti du kartus iš eilės – atleidžiamas nuo prievolės kitiems metams. Jis pats su savo arkliu į mišką ne visada važiuoja, nes jam tenka daug vaikščioti ir su arkliu yra nepatogu. Iš L. T. S. pašalintas tada, kai pirmininku buvo Stasys Dulkė „dėl asmeniško keršto“. Dėl malkų pasisavinimo teigė, kad per klaidą vienai mokyklai buvo atvežta per daug malkų, bet paskui jos buvo pervežtos kitai. Malkas jam perduoda viršaitis ir tik tiek, kiek mokykloms paskirta. Jei būtų pasisavinęs – kažkuriai mokyklai jų trūktų. Rašteliuose jis rašo tokį žemės plotą, kokį ūkininkai valdo. Bet kartais knygose rašosi vieno vardu, o valdo keli, arba rašo, kad kelių, o valdo vienas. Anot seniūno, skundą iškėlė mokytojas S. Dulkė, tik kito vardu, dėl asmeniško pykčio. Mat anksčiau seniūnas buvo pasiskolinęs pas S. Dulkę pinigų ir mokėjo jam su procentais, bet skirstantis į vienkiemius mokytojas dar pareikalavo jam atiduoti apie 12 kietmetrių medžių, kurie augo mokytojo sklype, bet priklausė seniūnui. Seniūnas be atlyginimo atiduoti medžių nesutiko ir medžius nukirto. Nuo to laiko S. Dulkė visur ieško priekabių, kursto gyventojus. Ginčas dar paaštrėjo 1934 m., kai mokytojo tėvas buvo apkaltintas šundaktaryste. S. Dulkė prašė jo liudyti, kad tėvas šundaktaryste neužsiima, bet seniūnas neliudijo nei už nei prieš. Nuo tada S. Dulkė ra-

šinėja visokius skundus ir pats juos apmoka žyminiu mokesčiu, tik duoda kitiems pasirašyti.

Mikas Dulkė paaiškino, kad nuo 1929 m. pradėtos seniūnams mokėti algos ir nuo tada kaimų rinktinių nebėra. M. Dulkė stebėjosi, kad S. Dulkės buvo pašalintas iš tautininkų sąjungos, nors jis pats daugiau nenuveikia. Pavyzdžiui, kai 1930 m. buvo švenčiami Vytauto Didžiojo metai seniūnas M. Dulkė surinkęs daugiausiai aukų iš visų seniūnų (Semeliškių valsčiaus Vytauto Didžiojo metų minėjimo komiteto pirmininkas V. Žakevičius išdavė raštelį, kad 1930 m. gegužės 2 d. gavo iš M. Dulkės 60 Lt aukų). Taip pat buvo ir renkant aukas badaujantiems Vilniaus krašto gyventojams. Dėl kaltinimo agitacija buvo taip, kad 1933 m. buvo padidinti žemės mokesčiai valsčiaus reikalams, tai valsčiaus tarybos nariams kilo neaiškumų, kuriuos prašė paaiškinti. Paskui atvažiavo apskrities viršininkas ir viską paaiškino, todėl daugiau nesusipratimų nebuvo. Dėl gyventojų kurstymo nevežti mokyklų statybai medžiagų ar panašiai – „kas galėtų mano kurstymų klausyti, matydamas, kad aš pats stengiuos man pavestą darbą laiku ir tiksliai išpildyti“. Su mokytoju S. Dulke jis susipykęs 1931 m., kai Daugirdiškių kaimas buvo skirstomas į viensėdžius. S. Dulkė reikalavo, kad seniūnas jam paliktų savo medžius už tai, kad jam buvo paskolinęs 200 Lt, nors už tai seniūnas mokėjo ir procentus. Tais metais seniūnas jam grąžino pinigus, bet ir savo medžius pasiėmė. Nuo tada jie ir pykstasi. Bendrai, anot M. Dulkės, mokytojas S. Dulkė mėgsta skundus ir kursto ir kitus skųsti vieną ar kitą valdininką ar jam nepatinkantį asmenį. Kai S. Dulkės tėvui apskrities gydytojas iškėlė bylą už šundaktariavimą, byla buvo sprendžiama Trakų apylinkės teisme (tuo metu buvo Kauno apygardos teisme). S. Dulkė prašęs paliudyti už jo tėvą, žadėdamas nustoti kurstyti, bet seniūnas nesutikęs (nes reiktų liudyti su priesaika, o juk visi žino, kad tėvas šundaktariauja).

Apibendrinęs skundo tyrimą Semeliškių viršaitis reziumuoja, kad Mikas Dulkė seniūnu išrinktas nuo 1929 m. iki šiol juo nusiskundimų nebuvo „ir savo pareigas atlieka geriau už visus kitus šio valsčiaus seniūnus“.

Gavęs informaciją iš valsčiaus apskrities viršininkas nusiuntė savivaldybių departamentui 23 lapus skundo tyrimo medžiagos ir nurodė, kad skundas pateiktas iš keršto ir be rimto pagrindo.

Įdomu, kad skunde paminėti asmenys organizuotai pasirašė kontrskundą viršaičiui, kad jie balandžio 12–15 dienomis buvo šaukti dėl neteisingo skundo prieš seniūną (kuris „tarnauja jau šešti metai, pareigas atlieka visada teisingai nieko neskriausdamas“), todėl prašo skundikus patraukti atsakomybėn ir jiems atlyginti už sugaišintą laiką skundikų sąskaita.

1935 m. birželio 17 d. Vincui Dulkei departamentas pranešė, kad jo nusiskundimai nepasitvirtino ir prašymui „tolimesnė eiga nebus duodama“[807].

Onuškio valsčiaus gyventojas iš Spenglininkų Antanas Gliebus apskrities viršininkui apskundė Kaniūkų seniūnijos seniūną Stasį Aliukonį. Anot jo, 1936 m. birželio 13 d. Žilinuose per atlaidus prie jo priėjo girtas seniūnas Stasys Aliukonis, pradėjo koliotis ir muštis, bet buvo apgintas kitų žmonių. Anot Gliebaus, taip seniūnas daro ne pirmą kartą, tuo žemindamas seniūno autoritetą ir „visų savivaldybininkų ir sulig jo, galbūt sprendžia, kad ir visi savivaldybininkai tokio pat elgesio“.

Situaciją aiškinosi Onuškio valsčiaus sekretorius Mykolas Šlepetys. Konfliktas kilo per atlaidus Žilinuose 1936 m. birželio 13 d. Anot vieno liudininko (kurį nurodė pats „nukentėjęs“) – Aliukonis ten pasakė Gliebui: „Žinai, man širdis dreba, kai pasižiūriu į jumis.“ O šis atsakė: „Tai ne mano, o motinos reikalas.“ Koliojimosi ir muštynių nebuvo. Kitas liudininkas tą pačią situaciją papasakojo kiek kitaip: priėjo seniūnas Aliukonis ir paklausė Gliebaus: „Ko jūs iš manęs, Aliukonio, norite, palaukite, aš jums parodysiu“, tada Gliebus nuėjo ir muštynių nebuvo.

Viena liudininkė pasakojo, kaip kartą jai išėjus iš krautuvės ir dedant į vežimą nusipirktą druską priėjo Gliebuvienė ir skundėsi dėl seniūno. O tada besikalbant priėjo pats seniūnas, girtas, kurį pakvietė važiuoti namo Gliebuvienės žentas ir jie ramiai nuvažiavo. Kitas liudininkas pasakojo apie jų konfliktą turgaus metu, kai Aliukonis pastūmė Gliebuvienę (anot jo – pastūmėjimas „galu pirštų ir visai nesmarkus“) ir pasakė: „Atsitrauk nuo manęs po velnių.“

Apklaustas pats kaltinamasis seniūnas Aliukonis (kuris seniūnu buvo jau nuo 1928 m.) papasakojo, kad konflikto esmė buvo tame, kad turgaus metu paprašė savo kaimyno Kačėno parvežti jį namo, nes į turgų atėjo pėsčias. Šalia buvęs Karpičius (Gliebuvienės pusbrolis) metė repliką, kad „tokie ponai gali ir pėsti parsivilkti namon, nes dėl tokių ponų kitiems reikia vykti į Argentiną“. Čia Aliukoniui buvo taikyta už tai, kad jis padėjo pasienio policijai suimant Karpičių nešantį per sieną kontrabandą, už ką Karpičius nubaustas teismo 7063 Lt. Prieš teismą Karpičius prašė seniūno melagingai liudyti, tačiau šis nesutiko. Nuo tada jie „ant manęs begaliniai pikti ir sakydavo, kad gerai progai pasitaikius jie man atkeršys“. Pasirodo, kad Karpičius negalėdamas sumokėti baudos „likviduoja savo turtą ir su šeimina šiomis dienomis išvyksta Argentinon. Matyt jie tą turgaus dieną ir sumanė

[807] LCVA, F. 379, Ap. 1, B. 1191. L. 14–38.

mane išprovokuoti, nes man pasakius jiems kelis šiurkštesnius žodžius jie surašė skundus ant manęs. Aš nesu intelegentas žmogus ir niekuo ypatingu nesiskiriu nuo kitų kaimiečių, tai ir mano pasakyti Gliebuvienei ir kitiems žodžiai buvo tokie kokie tarpais susipykus kaimiečiam savo tarpe pavartuojami. Skundas tai tik pykčio padarinys."

Kostas Biekša paliudijo, kad Karpičius pasakęs: „Tokių ponų niekas nevežioja" ir kad šiaip Karpičiai labai nesugyvenami žmonės, „užkliudyti juos net baisu, nes dėl mažmožio tokius pakelia šmeižtus ir koliones, kad baisu darosi".

Anot Juozo Lebednyko, jis girdėjo, kaip Aliukoniui paprašius jį parvežti Kačėnas pasakė: „Kaip gerą žmogų galiu parvežti." Tada Karpičius metė repliką: „Koks jis geras, kad už jo kitiems reikia važiuoti į užsienį." Jokių stumdymųsi, anot liudininkų, nebuvo, nors Gliebuvienė skunduose aiškino, kad turguje įvykus konfliktui su Aliukoniu ji sirgo tris savaites, jai reikėjo gydytojo pagalbos ir vaistų.

Onuškio viršaitis A. Petrauskas birželio 24 d. apibendrino apklausas ir apskrities viršininkui paaiškino, kad skundo aplinkybės miglotos ir susijusios su asmeniniais santykiais. Gliebų skundas pateiktas dėl kerštо: skundai viršaičiui buvo pateikti dar gegužės mėnesį, birželį – apskrities viršininkui, o paskui ir savivaldybių departamentui. Dėl girtumo viršaitis įspėjo, kad ateityje viešoje vietoje seniūnas nesirodytų girtas, nes priešingu atveju bus atleistas iš seniūno pareigų ir paėmė iš jo raštišką pasižadėjimą, kad „ateity girtas nepasirodys". Anot viršaičio, Aliukonis kaip seniūnas „nors retkarčiais ir išsigeria, bet triukšmavimuose ir kituose neleistinuose išsišokimuose nepatėmytas. Seniūno pareigas eina gerai ir yra klusnus."

Vis tik 1936 m. birželio 26 d. apskrities viršininkas perdavė viršaičiui, kad Kaniūkų seniūnijos seniūnui Stasiui Aliukoniui „už pasirodymą viešoje vietoje girtam stovy ir triukšmavimą" pareiškė papeikimą su įspėjimu[808].

Tačiau kitoje istorijoje nukentėjo kitas Karpičius – Semeliškių valsčiaus Kozelkiškių seniūnas. Mat 1936 m. sausio 15 d. pasienio policijos 3-čio rajono viršininkas raportuoja Trakų baro viršininkui A. Virbaliui, o šis – apskrities viršininkui, kad seniūnas Juozas Karpičius „kiršino policijos piliečius neklausyti". Todėl apskrities viršininkas (per Semeliškių viršaitį) 1936 m. vasario 11 d. pranešė, kad griežtą papeikimą su įspėjimu pareiškė Kozelkiškių seniūnui Juozui Karpičiui už „kurstymą piliečių neklausyti pasienio policijos".

[808] LCVA, F. 409, Ap. 6, B. 15. L. 20–25.

Tačiau Semeliškių viršaičio nuomone (kurią jis išsakė dar vasario 8 d.), seniūnas J. Karpičius šioje situacijoje buvo nekaltas, o pasienio policijos kaltinimas susijęs su noru save pateisinti (vienas policininkas jį kvietė, o kitas sakė, kad nereikia...). Gal dėl to seniūnas ir pasakė riebesnį žodį, bet tai nebuvo policijos koliojimas. Policininkai kaltino seniūną, kad šis galėjo gabenti per sieną gautus iš valsčiaus savivaldybės raštus. Anot viršaičio, tai neturi pagrindo, nes seniūnai gauna iš valsčiaus savivaldybės įteikti teismo šaukimus, įvairių įstaigų pranešimus ir liudijimus (pvz., gauti miško medžiagai palengvintomis sąlygomis, įkeisti žemę bankui ir t. t.). Gabenti tokius raštus nėra prasmės, be to, nėra buvę, kad J. Karpičius pradangintų kokį iš valsčiaus gautą dokumentą. Viršaičio nuomone, šių nesusipratimų kaltininkas yra buvęs seniūnas Pranas Zaleckas, kuris buvo pašalintas iš pareigų už kontrabandą, bet „giriasi, kad neužilgo vėl būsiąs seniūnu ir pasienio policininkai jį palaiko“. Anot viršaičio, „atleisti J. Karpičių nuo pareigų, kaip to reikalauja pasienio policija, nėra jokios priežasties, nes jis pareigas atlieka nė kiek ne blogiau už kitus šio valsčiaus seniūnus ir be to, kiek teko patirti, yra teisingas ir sąžiningas. Pasienio policijos nurodymas, kad piliečiai palaiko seniūną taip pat neatitinka, nes jis su piliečiais yra griežtas ir nedaro nė vienam jokių išimčių, kas kartais pasitaiko pas kitus seniūnus. Dėl to piliečiai yra daugiau nusistatę prieš negu už seniūną.“[809]

Kada seniūnus atleisdavo?

1936 m. Vievio seniūnijos gyventojas Jurgis Stankevičius padavė Vievio seniūną Vincą Cibulską (tuo metu turėjusį 40 m., kilusį iš Žiežmarių valsčiaus Kareivonių kaimo) į teismą, nes neperdavė jam laiku šaukimo į teismą. Todėl 1936 m. gruodžio 7 d. apskrities viršininkas J. Merkys Vievio viršaičiui nurodė, kad Vievio seniūnijos seniūnas Vincas Cibulskas atleidžiamas iš pareigų, nes teismo byloje tapo kaltinamuoju. Seniūno pareigas laikinai pavedė jo pavaduotojui Pranui Pliopai.

1936 m. lapkričio 19 d. bylą dėl seniūno V. Cibulsko sprendė Aukštadvario apylinkės tardytojas, kuris nustatė, kad Vincas Cibulskas, būdamas seniūnu, 1936 m. vasario mėnesį laiku neįteikė Jurgiui Stankevičiui teismo šaukimo (šaukimą jis įteikė tą pačią dieną, kai vyko teismas J. Stankevičiaus ir Jono Žilinsko byloje dėl 100 Lt, o pasirašė pats). Šią bylą nagrinėjo Trakų apylinkės teismas, kuris veikė Semeliškėse. Stankevičius prašė seniūno paliudyti teisme, kad jis nebuvo gavęs šaukimo ir nebuvo pasirašęs ant šauki-

[809] LCVA, F. 409, Ap. 6, B. 15, L. 13–15.

mo, bet galiausiai Cibulskas prisiprašė jo neskųsti ir sutarė geruoju – Stankevičiui už žalą išdavė savo ranka rašytą vekselį 86 litų sumai ir pažadėjo išpirkti jį iki kovo 25 d., o likusią sumą išmokėjo pinigais. Tačiau kai baigėsi Stankevičiui skirtas apeliacijos laikas seniūnas pareiškė, kad pinigų jam nemokės, nes Stankevičius bylą pralaimėjo ne dėl jo kaltės. Tuomet Stankevičius padavė į teismą seniūną Cibulskį. Tuomet ir paaiškėjo, kad parašas ant teismo šaukimo buvo suklastotas. Negana to, ir pačioje byloje lapas su šaukimu buvo išplėštas. Apylinkės teisėjas Jonas Januška paliudijo, kad jis pasikvietė seniūną Cibulskį pas save į kabinetą ir klausė jo dėl šaukimo. Šis gynėsi, kad šaukimo neišplėšė, kad šaukimą įteikė laiku, bet vėliau pareiškė, kad „visaip pasitaiko“ ir nebeneigė, kad šaukimo neįteikė. Taip pat jis prisipažino, kad teismo raštinėje prašė jam parodyti bylą, bet jam nedavė, nes galima rodyti tik bylos dalyviams ar įgaliotiniams. Teisėjas pripažino, kad neįmanoma susekti, kokios bylos grąžinamos jas peržiūrėjus, ir liko neaišku, kas gi galėjo šaukimą išplėšti. Apie šaukimo dingimą nežinojo ir teismo sekretorius Pranas Kristutis bei teismo raštininkas Kostas Kisielius. Tiesa, pastarasis pasakė, kad Cibulskis prašė jo parodyti bylą, bet raštininkas nerodė, nes „pašaliniams asmenims neduodama“. Tačiau apylinkės tardytojas nusprendė, kad šaukimo išplėšimas naudingas tik Cibulskiui, todėl net ir nesužinojus, per ką jis sugebėjo prieiti prie bylos, pripažino jo kaltę[810].

Tačiau 1937 m. birželio 7 d. Apygardos teismas seniūną išteisino, todėl jam leista toliau eiti pareigas. Teismas išteisino todėl, kad savo poelgiu seniūnas nepadarė žalos J. Stankevičiaus turtiniams interesams (mat teismą jis vis tiek būtų pralaimėjęs). Dėl kaltinimo, kad seniūnas galėjo išplėšti iš lapą bylos, kuri buvo saugoma Semeliškių teismo raštinėje, nebuvo įrodymų[811].

1938 m. rugpjūčio mėnesį apskrities viršininkas atleido Žaslių I seniūnijos seniūną Vincą Baublį „už netinkamą tarnybos pareigų ėjimą“, mat šis radęs Kaišiadorių teismo kieme teismo šaukimų formas jas užpildė savo ranka ir įteikė žasliečiams J. Barkauskui ir J. Muleronkai, kad juos pagąsdintų ir kad jie atsilygintų jam už ištryptus rugius.

Istorija nebūtų iškilusi į viešumą, jei Barkauskas su Muleronka nebūtų nuvykę į Kaišiadoris, į apylinkės teismą, o po to pasiskundę policijai. Įvykį tyręs Žaslių policijos nuovados viršininkas Bernardas Sidaras išsiaiškino, kad liepos mėnesį penkiolikmetis J. Barkauskas su Jonu Muleronka, Stepu

[810] LCVA, F. 409, Ap. 6, B. 15. L. 48, 50.
[811] LCVA, F. 409, Ap. 6, B. 14. L. 38.

Gerbutavičium ir broliu Adolfu maudėsi, o paskui lošė kortomis iš pinigų, pasislėpę Žaslių seniūno Vinco Baublio rugiuose (J. Muleronka papildė, kad į rugius sulindo saugodamiesi nuo saulės, o kortomis žaidė „Karasiuką“ ir „Tūkstantį“). Jie ištrypė kokius 4–5 kvadratinius metrus rugių, todėl dar tą pačią dieną pas Barkauską atvykęs seniūnas V. Baublys pasakė, kad jie turi atlyginti nuostolius ir „užfundyti“. Vėliau seniūnas atnešė jam šaukimą į teismą (kurį vėliau pareikalavo grąžinti). Rugpjūčio 2 d., kaip įrašyta „šaukime“, Barkauskas su Muleronka nuvyko į Kaišiadorių teismą, kur jiems pasakė, kad nėra jokios bylos ir patarė nuvykti pas apskrities policijos vadą, kuriam vaikinai iš Žaslių ir paliko „šaukimus“.

Kaip liudininkas tardyme dalyvavo Vladas Kriaučiūnas, kuris iš V. Baublio buvo gavęs teisę ganyti savo gyvulius ant jo žemės, bet už tai turėjo saugoti jo pasėlius. Tad jis ir išvaikė kortuotojus, kurie rugiuose buvo pasitiesę apsiaustus.

Adolfas Barkauskas paliudijo, kad seniūnas už nuostolius prašė, rodos, po vieną litą. Kaip teigė pats V. Baublys, jis už padarytus nuostolius iš vyrų pareikalavo po litą, A. Barkauskas ir S. Gerbutavičius davė, o kiti du – ne, todėl jiems ir įteikė „šaukimus“. Pagaliau liepos 26 d. ir tie susimokėjo, tuomet V. Baublys jiems pasakęs, kad į jokį teismą vykti nereikia, nes jis pats tuos šaukimus parašė. Taigi, jie gerai žinojo, kad „šaukimai“ netikri ir įteikti juokaujant, kad greičiau sumokėtų. V. Baublio manymu, jį apskundė policijai gal dėl to, kad pjaunant rugius viduryje lauko rado dar daugiau ištryptų rugių, taigi galbūt jie nenorėjo, kad dar pareikalautų atlyginti ir už tai[812].

Retais atvejais seniūnai patys pasitraukdavo iš pareigų, pavyzdžiui, dėl ligos. Onuškio valsčiaus Žilinų seniūnas Antanas Zalieckas 1937 m. kovo 24 d. per viršaitį pateikė prašymą apskrities viršininkui, kad jį atleistų, nes jau šešerius metus yra „kamuojamas ligų“. Viršininkas viršaičiui pranešė, kad seniūną atleidžia nuo balandžio 15 d., o balandžio 30 d. paskiria naujus seniūno rinkimus. Iki rinkimų seniūno pareigoms paskyrė seniūno padėjėją Praną Karužą[813].

1938 m. Semeliškių viršaitis skundėsi dėl Mustenių seniūnijos seniūno Dominyko Dauksevičiaus, kad jis netinkamai eina savo pareigas: nustatytu laiku nepaskelbia jam pildyti paskirtų raštų, beveik dėl kiekvieno rašto reikia raginti, neatvyksta nurodytu laiku į Semeliškių valsčiaus savivaldy-

812 LCVA, F. 409, Ap. 6, B. 19. L. 40–50.
813 LCVA, F. 409, Ap. 6, B. 14. L. 22, 24.

bę pasiimti raštų, o ateina šeštadieniais arba sekmadieniais, kada raštinė nedirba, tad dokumentus tenka perduoti per to kaimo gyventojus... Taip pat Dominykas Dauksevičius nepraneša apie kelių taisymą, vaikų skiepijimą bei kitas natūralias prievoles, nesirūpina ir nekovoja su snukio ir nagų liga, „pataikauja piliečiams“. Dėl visų šių priežasčių Semeliškių valsčiaus viršaitis prašė apskrities viršininko, kad šis seniūną atleistų iš pareigų. Apskrities viršininkas patvirtino prašymą ir pašalino seniūną iš pareigų, o kol bus išrinktas naujas seniūnas, laikinai pareigas pavedė eiti seniūno pavaduotojui Ignui Karalevičiui[814].

Kaip „Smetonos“ laikais veikė teisėtvarkos sistema – vaizdingiausias pavyzdys yra 1938 m. lapkričio 18 d. įvykis Kaišiadoryse. Jame kaip tik dalyvavo ir seniūnas, ir valstybės tarnautojas.

1938 m. lapkričio 18 d. apie 18 valandą valstybės saugumo valdininkas Jonas Demereckis (kurio tarnybos vieta buvo Kaišiadorių geležinkelio stotyje, o gretimame geležinkeliečių name jis ir gyveno), beeidamas iš savo ūkio Kriauciškių kaime į Kaišiadoris, prie geležinkelio pylimo ties Kaišiadorių kapinėmis sutiko kelis girtus vyrus. Vienas iš jų paklausė kito: „kas čia eina“? Šis atsakė, kad ponas. Tada pirmasis puolė prie J. Demereckio ir „pradėjęs jį portfeliu per galvą mušti“. J. Demereckis pagąsdindamas iššovė iš pistoleto, bet užpuolikas dar labiau įsiuto ir išsitraukė peilį: „Tu rupūže šaudysi, aš tave papjausiu“. J. Demereckis, vengdamas girto užpuoliko, ėmė bėgti link Kaišiadorių, o šis jį vijosi net iki tilto.

Įvykį ėmęs tirti Kaišiadorių policininkas V. Urbonavičius išsiaiškino, kad įvykio vietoje buvo Kiemelių seniūnijos seniūnas Zigmas Ramunis (34 metų), taip pat Antanas Ramunis, Andrius Ramunis ir Zigmas Putnikas, gyvenantys Kaišiadorių valsčiaus Kiemelių kaime. Nuvykęs su kitais policijos tarnautojais ir valdininku J. Demereckiu pas seniūną Zigmą Ramunį rado jį girtą, o šalia ir „įkalčius“ – portfelį su silkėmis (beje, įvykio vietoje taip pat rasta viena iškritusi silkė). Kailinių kišenėje rastas kitas įkaltis – peilis. J. Demereckis atpažino, kad tai tas pats jį užpuolęs asmuo. Zigmas Ramunis aiškinosi, kad buvo girtas ir ką darė – gerai neprisimena, tik prisimena, kad su kokiu tai asmeniu kivirčijosi.

Apklaustas Antanas Ramunis pasakojo, kad geležinkelio pylimu ėjo trise, o Zigmas Putnikas – apačioje. Jis savo brolį Zigmą Ramunį norėjo sulaikyti. Kiek kovingiau nusiteikęs Z. Putnikas priėjęs dar kurstė: „Ko jūs pabėgot, mes būtume jam davę“.

---

814 LCVA, F. 409, Ap. 1, B. 502, L. 56.

Jau kitą dieną (t. y. lapkričio 19 d.) Kaišiadorių apylinkės teismas visus įtariamuosius pripažino kaltais ir nubaudė seniūną Zigmą Ramunį – keturiems mėnesiams arešto, kitus Ramunius – po tris paras, o Z. Putniką – dviems savaitėms arešto. Teismas priteisė atlyginti J. Demereckiui 5 litus nuostolio, konfiskavo Z. Ramunio peilį ir paskyrė jam kardomąją priemonę – 1500 Lt, o Z. Putnikui – 500 Lt, „iki kurio pristatymo laikyti juos suimtus".

Dar kitą dieną po teismo sprendimo (t. y. lapkričio 20 d.) apskrities viršininkas J. Merkys pranešė Kaišiadorių viršaičiui J. Urmilevičiui, kad Kiemelių seniūnas, kaip teismo baustas, atleidžiamas iš seniūno pareigų, o kol bus išrinktas kitas seniūnas – jo pareigas pavedė eiti seniūno padėjėjui Kostui Ramuniui[815].

1939 m. lapkričio 30 d. Kauno apygardos teismas peržiūrėjo apeliacinį skundą prieš Kaišiadorių apylinkės teismo 1938 m. sprendimą ir išteisino nuteistą Martyną Matkevičių, kuris buvo Mijaugonių seniūnu. Mat 1938 m. apylinkės teismas buvo nubaudęs Martyną Matkevičių, Jeronimą Vaičiukevičių, Bernardą Beliukevičių ir Praną Laimutį solidariai po dvi savaites paprasto kalėjimo ir atlyginti Žiežmarių valsčiaus savivaldybei 75 Lt nuostolio. Kaune teismas nustatė, kad M. Matkevičius nupjovė vieną beržą prie kelio (kuris trukdė judėjimui) viršaičio nurodymu ir parsivežė jį namo. Tuo tarpu Beliukevičius ir Laimutis jį melagingai apskundė, kad jis nupjovė ir daugiau beržų. Kauno apygardos teismas M. Matkevičių visiškai išteisino, o likusius tik atleido nuo bausmės lygtinai, jei per metus nenusikals. Kadangi teisiamasis M. Matkevičius buvo Žiežmarių valsčiaus Mijaugonių seniūnijos seniūnas, įsiteisėjus teismo bausmei jis galėjo būti atleistas iš pareigų. Tačiau po Kauno apygardos teismo sprendimo jis liko seniūnu[816].

Dažnai nuobaudos seniūnams apsiribodavo įspėjimais. Pavyzdžiui, 1938 m. liepos 23 d. laikinai einantis apskrities viršininko pareigas P. Mačinskas už netinkamą pareigų ėjimą įspėjo Vievio valsčiaus Aleksandriškių seniūną Vaclovą Jankūną. Tą vasarą policininkai aktyviai dalyvavo seniūnijų sueigose, kuriose pirmaeilis klausimas buvo informuoti gyventojus dėl „snukio ir nagų" ligos. Liepos 11 d. Vievio nuovados viršininkas aiškino apskrities viršininkui, kas padaryta dėl „snukio ir nagų" ligos prevencijos. Pavyzdžiui, Kazokiškių seniūnijoje susirinkimas organizuotas birželio 28 d. Kazokiš-

[815] LCVA, F. 409, Ap. 6, B. 19, L. 60.
[816] LCVA, F. 409, Ap. 6, B. 20, L. 212.

kių mokykloje, dalyvavo tik 10 žmonių, o Aleksandriškių seniūnijoje – tik šeši. Kitur – dalyvavo po 100 ir daugiau žmonių. Už tai, kad Aleksandriškių seniūnijos sueiga neįvyko, policijos viršininkas kaltino seniūną Vaclovą Jankūną, kuris ne tik nesušaukė sueigos (nors buvo gavęs Vievio viršaičio raštišką nurodymą), bet ir pats į ją neatvyko (tą dieną jis išvyko į Kauną, į pavasarininkų kongresą). Anot nuovados viršininko, seniūnas V. Jankūnas „mažai kreipia dėmesio į savo pareigas ir todėl seniūnu nepageidaujamas“. Seniūnijų sueigose gyventojams buvo paaiškinta ne tik dėl „snukio ir nagų ligos, bet ir kelių taisymo, judėjimo keliais taisyklės, mokesčių mokėjimo ir kiti klausimai“.

Aleksandriškių seniūnas V. Jankūnas aiškinosi, kad jis pranešė gyventojams apie sueigą birželio 28 d., kurioje Vievio policijos nuovados viršininkas ir viršaitis aiškins apie snukio ir nagų ligą. Bet jis pats susirgo – skaudėjo dantį, o taip nenorėjo jo duoti traukti Vievio dantistei – mat „Vievio dantistė yra jauna ir jai traukti dantį bijojau duoti“, todėl ir išvyko į Kauną. O seniūnijos gyventojai sueigoje nedalyvavo, nes neturėjo laiko – ruošėsi prieš Šv. Petro šventę (kuri švęsta birželio 29 d.) „suimti jau išdžiuvusį šieną ir dobilus“[817].

Seniūno ženklas

[817] LCVA, F. 409, Ap. 6, B. 19. L. 28–29.

Trakų (Kaišiadorių) apskrities viršininkai

Apskrities viršininkas buvo svarbiausias apskrities pareigūnas, turėjęs bene didžiausius politinius-administracinius įgaliojimus. Pagal vidaus reikalų ministro 1918 m. gruodžio 17 d. paskelbtą cirkuliarą „Laikinosios apskričių viršininkų teisės ir pareigos“ apskrities viršininką skyrė Vidaus reikalų ministerija. Viršininkui buvo rekomenduojama savo buveine pasirinkti „ten pat, kur buvo kreisamtai“. Viršininkas buvo įgaliotas perimti iš vokiečių okupacinės administracijos (kreishauptmanų, amstvorsteherių, žandarmerijų ir kitų) raštines, ūkį, dokumentus ir t. t. Apskrities viršininkas turėjo prižiūrėti valsčių ir apskrities savivaldybės steigimą, palaikyti tvarką skiriant nuovadų viršininkus, organizuojant sargybinių būrius, kovojant su nusikalstamumu, rūpintis pavargėlių šelpimu ir maitinimu ir t. t. Taip pat jis turėjo nuolat informuoti Vidaus reikalų ministeriją „apie dalykų stovį apskrityje“ ir palaikyti ryšius su kitomis ministerijomis[818].

Vladas Mongirdas

Pirmasis Kaišiadorių apskrities viršininkas buvo Vladas Mongirdas, kurį Lietuvos vyriausybė 1918 m. pabaigoje paskyrė savo įgaliotiniu Kaišiadorių apskrityje.

1919 m. vasario 3 d. Vidaus reikalų ministerija Kaišiadorių apskrities viršininko V. Mongirdo klausia: „Ar Tamsta dar tebepildai Apskrities Viršininko pareigas. Taip pat prašome duoti apyskaitą pateisinamaisiais dokumentais iš Tamstai duoto Lapkričio 21 d. 5.000 markių avanso.“[819]

---

[818] Lietuvos valstybės teisės aktai (1918.II.16–1940.VI.15). – Vilnius, 1996. – P. 285–286.
[819] LCVA, F. 379, Ap. 2, B. 18, L. 2.

Matyt, kad V. Mongirdo pozicijos Kaišiadoryse nebuvo labai tvirtos, nes 1919 m. sausio 3 d. Kaišiadorių apskrities tarybos (komiteto) pirmininkas K. Markūnas Vidaus reikalų ministerijai tarp kitų aktualijų pamini ir apskrities viršininko klausimą: „Prie progos priminsiu apie kitus Kaišedorių valdininkus kaip tai Mongirdą ir Martinaitį, kurie ničnieku geriau neatsižimejo kaip ir Šalkauskas, o gal ir daugiau sutrukdė darbe. Kadangi Kaišedorių apskr. dabar yra labai svarbus punktas kaipo frontas tarp bolševikų ir vokiečių, yra butinas reikalas tą dalį apskr. sutvarkyti tinkamai <...> Nuskirti kita apskr. viršininką daug tinkamesnį ir energingesnį žmogų, kuris nebutu užinteresuotas kokiu nors kitu darbu, nes tokioj vietoj kiekvienas bijos imti už darbo, negalėdamas pasitraukti kiekviena valanda užeinant bolševikams. Apskričio komitetas siulo iš savo puses nuskirti viršininku Bronių Stasiuną. Sužinoti apie Jį galima Spaudos biure banku namuose <...> Mongirdas, Martinaitis ir Šalkauskas negali toliaus likti ir ką nors veikti, kad Jie ir noretu ką daryti.“[820]

Vladas Mongirdas iš Trakų (Kaišiadorių) apskrities viršininko pareigų atleistas 1919 m. vasario 16 d.

Jis buvo gimęs 1877 m. Kretingos apskrities Natiškių dvare. Mokėjo vokiečių, rusų, lenkų kalbas, 1906 m. baigė Maskvos universiteto medicinos fakultetą. Buvo pabuvojęs Olandijoje, Belgijoje, Prancūzijoje, Anglijoje. Nuo 1919 m. vasario 9 d. iki 1922 m. gegužės 13 d. tarnavo kariuomenėje, atleistas iš tarnybos, kurioje buvo pasiekęs kapitono laipsnį. 1936 m. kovo 23 d. įstojo į Šaulių sąjungos V Trakų rinktinę. Nuo 1926 sausio 13 d. jam leista eiti Aukštadvario vidurinės mokyklos gydytojo pareigas[821]. Buvo kilęs iš bajorų, tačiau aktyviai dalyvavo lietuviškoje veikloje. 1899 m. pirmajame lietuviškame spektaklyje „Amerika pirtyje“ vaidino Bekampį. 1914 m. įsikūrė Trakų apskrityje, žmonos paveldėtame Aukštadvario dvare, kur vertėsi gydytojo praktika, platino lietuvišką spaudą. 1917 m. rugsėjo 18–22 dienomis atstovavo Aukštadvario valsčių Vilniaus konferencijoje, kuri išrinko Lietuvos Tarybą.

Bronius Stosiūnas

1919 m. vasario 13 d. Trakų apskrities viršininku paskirtas Bronius Stosiūnas. Taigi, galima sakyti, kad nors jis į Kaišiadoris ir buvo paskirtas vyriausybės, tačiau pirmiausia buvo pasirinktas vietinių apskrities savivaldybės tarnautojų. Be to, buvo kilęs iš Trakų apskrities Semeliškių valsčiaus.

820 LCVA, F. 379, Ap. 2, B. 18, L. 13.
821 LCVA, F. 561, Ap. 12, B. 8860.

Trakų (Kaišiadorių) apskrities viršininkas Bronius Stosiūnas, kuris Kaišiadoryse tarnavo nuo 1919 m. pradžios iki 1925 m. XX a. 4 deš.

Bronius Stosiūnas gimė 1887 m. Trakų apskrities Semeliškių valsčiaus Dzenkūniškių viensėdyje. Jau 1905 m. pradėjo dirbti spaudoje, keliolika metų buvo įvairių tautinės krypties leidinių redaktoriumi arba redakcijų nariu, įvairiais slapyvardžiais rengė ir leido knygutes. Pirmojo pasaulinio karo metais Semeliškėse dirbo mokytoju. 1919 m. paskirtas Trakų apskrities viršininku, o laikinai atsiėmus Vilnių – 1920 m. kurį laiką buvo Vilniaus miesto ir apskrities viršininku, lenkams užėmus Vilnių ir Trakus – tų metų rudenį vėl grįžo į Kaišiadoris ir vėl tapo Trakų apskrities viršininku.

1922–1923 m. drauge su piliečių apsaugos departamento direktoriumi J. Navaku redagavo „Milicijos žinias“, kurios vėliau tapo „Policijos“ žurnalu. 1925 m. buvo perkeltas apskrities viršininku į Šiaulius, o 1927 m. – į Panevėžį. Už nuopelnus visuomenei apdovanotas Gedimino III laipsnio ordinu ir medaliu[822].

Iš dokumentų sprendžiant, pagrindinis Broniaus Stosiūno personalas ir rūpestis tuo laiku buvo apskrities milicija, kuri jam buvo tiesiogiai pavaldi. Įdomu, kad apskrities milicijos vadą Kostą Bajorą į Kaišiadoris dirbti irgi pasikvietė būtent jis. 1919 m. kas mėnesį B. Stosiūnas prašydavo vien apskrities milicininkų algoms virš 20 000 auksinų. Pinigus jis gaudavo „iš Kauno iždinės iš Vidaus Reikalų Ministerijos“.

Pavyzdžiui, 1919 m. gruodžio mėnesį B. Stosiūnas prašė ministerijos beveik 6000 auksinų rugsėjo–gruodžio kredito: 500 – kelionpinigių, 650 – dienpinigių, 150 – pašto ir telegrafo išlaidoms, 600 – inventoriui, 2000 – arkliams išlaikyti, 250 – šviesai, 600 – kepurėms pirkti ir t. t. 1919 m. antrąjį pusmetį apskrities viršininko įstaiga pirko porą telefono aparatų (po 300 auksinų, vienas iš jų – lauko telefonas), balną su brizguliais (už 600 auks.),

[822] Savivaldybė, 1930, nr. 4, p. 25.

du antspaudus, 5 štempelius, 5 kėdes (60 auks.), vežimą (800 auks.), dalgį ir budę (23 auks.), šapirografą (150 auks.), rašalines ir kitus reikmenis.

Nemažai lėšų pareikalaudavo arklių priežiūra. Pavyzdžiui, vien vieno arklio gydymui išleido 510 auksinų, o kur dar arklių kaustymas, pašarai. Panašu, kad tuo laiku milicija (tuo pačiu ir apskrities viršininko įstaiga) turėjo 9 arklius, kuriuos naudojo ne tik Kaišiadorių, bet ir Žiežmarių milicininkai[823]. Esama duomenų, kad jie ir buvo laikomi netoli Žiežmarių – Triliškių dvare.

Vidaus reikalų ministras (1919 m. gegužės 12 d.) nustatė ir apskrities viršininko uniformą, kuri gana nedaug tesiskyrė nuo paprastų milicininkų. Milicininkams – paprasta kepurė juodos gelumbės, lankas žalios gelumbės, kantai žali, ties viduriu – Vytis, ant mutino juoda šikšnelė. O apskričių viršininkai vietoj juodos šikšnelės turėjo aukso spalvos. Frenčius – kirpimo kaip kariškių, bet be antpečių, spalva nenustatyta. Apykaklės ir rankovių kantai – žali. Apskričių viršininkai prie apykaklės turėjo žalios gelumbės keturkampius, apsiūtus geltonu kantu, viduryje – su didele geltona žvaigžde. Apskrities viršininko pagalbininkas vietoje didelės žvaigždės turėjo tris mažas[824].

1922 m. vasario 16 d. sudarant aktą apie Trakų apskrities viršininko administracijos 1919–1920 m. bylas dalyvavo jo sekretorius Pranas Liudžius, raštvedys Juozas Lekavičius, Aleksandras Stankūnas. Apskrities viršininkas B. Stosiūnas, pasikvietęs apskrities milicijos vadą A. Monkevičių, Kaišiadorių nuovados viršininką B. Paškauską ir raštvedį A. Stankūną peržiūrėjo ir daiktus, apie kuriuos nebuvo duomenų. Tarp jų buvo „čemodanas“, paliktas dar 1919 m. kažkokio pabėgusio šmuklerio, žinomo Žiežmarių lenkų veikėjo Adomo Habdanko daiktai – balta skrybėlė ir balta šalbierka. Iš apleisto Abromiškių dvaro buvo atgabenta medinė lova, 4 medinės kėdės, atgabentos iš Trakų 1920 m. traukiantis nuo lenkų, rankiniai retežiai, rasti Trakuose kalėjime lenkams pabėgus, pusmaišis su briliais-kozirkais (kaip žinia, iki tol tinkama kepurė galėjo atstoti visą uniformą), lempos atgabentos iš Trakų („starosty Trockiego“), dvi blekinės kepurės rastos Trakuose lenkams pabėgus, pora revolverių (parabelių) su šoviniais[825].

Nuo 1924 m., pagal Savivaldybių įstatymo pakeitimą, apskrities viršininkas tapo apskrities valdybos pirmininku, todėl į jo rankas perėjo ne tik tvarkos palaikymas, bet visa vykdomoji apskrities valdžia[826].

---

823 LCVA, F. 1367, Ap. 9, B. 314.
824 LCVA, F. 379, Ap. 2, B. 208, L. 123.
825 LCVA, F. 409, Ap. 1, B. 32, L. 1.
826 Lietuvos valstybės teisės aktai (1918.II.16–1940.VI.15). – Vilnius, 1996. – P. 304.

Nuo 1925 m. gegužės 5 d. Bronius Stosiūnas perkeltas į Šiaulius, kur tapo Šiaulių apskrities viršininku.

Julius Čaplikas

Nuo 1925 m. balandžio 15 d. Trakų apskrities viršininku paskirtas Julius Čaplikas. Generolas, buvęs savanoris, nors ir buvo paskirtas vidaus reikalų ministro Trakų apskrities viršininku, tačiau, galima sakyti, kad jis buvo vietinis žmogus. Mat pasibaigus nepriklausomybės kovoms kaip savanoris 1920 m. tarp Žiežmarių ir Kaišiadorių (Žiežmarių valsčiaus Astrauciškių palivarke, 1926 m. pavadintame Aviliais) gavo apie 14 ha žemės sklypą. Dažnai lankydavosi savo sodyboje, kur priiminėdavo ir aukštus svečius.

J. Čaplikas gimė 1888 m. Alytaus apskrities Merkinės valsčiaus Vinkšninių kaime[827]. Mokėsi Nedzingės mokykloje, 1909 m. baigė Sankt Peterburgo dvasinę seminariją, tačiau kunigu netapo, dirbo privačiu mokytoju. 1913 m. prie Charkovo universiteto išlaikęs provizoriaus padėjėjo egzaminus dirbo vaistinėje. 1914 m. prasidėjus Pirmajam pasauliniam karui, mobilizuotas į armiją, 1915 m. baigė Vilniaus karo mokyklą. Dalyvavo kovose su Austrija-Vengrija. Apdovanotas Šv. Jurgio, Šv. Elenos ordinais, kitais apdovanojimais.

1918 m. grįžo į Lietuvą, stojo savanoriu į Lietuvos kariuomenę, buvo 8-ojo pėstininkų pulko vadas. Dalyvavo nepriklausomybės kovose bei malšinant Kauno įgulos sukilimą. 1923 m. išėjo į atsargą, mokytojavo Žiežmariuose. 1924 m. – Žiežmarių vidurinės mokyklos direktorius. 1925 m. tapo Trakų apskrities viršininku, o nuo 1927 m. – Kauno apskrities viršininku.

1928 m. grįžo į kariuomenę, buvo 2-ojo pėstininkų pulko vadas, nuo 1934 m. – Kauno įgulos viršininkas. 1930 m. baigė Aukštųjų karininkų kursus. 1935–1938 m. – vidaus reikalų ministras, 1936–1940 m. – Seimo narys, 1927–1928 m. savanorių sąjungos pirmininkas, tautininkų sąjungos narys[828].

Pagal 1927 m. sausio mėnesio Trakų apskrities savivaldybės tarnautojų algų lapą apskrities savivaldybėje (prie apskrities viršininko) tarnavo 14 žmonių:

1. Julius Čaplikas – apskrities viršininkas, kuris kartu buvo ir apskrities valdybos pirmininkas, dirbo nuo 1925 m. balandžio 15 d., valstybės tarnybos kategorija – 12, pagrindinė alga – 540 Lt, turėjo 3

[827] LCVA, F. 930, Ap. 5, B. 377.

[828] http://www.kaisiadoriumuziejus.lt/enciklopedija/index.php?title=Čaplikas_Julius [žiūrėta 2018-10-16].

Vidaus reikalų ministro Juliaus Čapliko sutikimas Onuškyje. Centre – J. Čaplikas (1925–1927 m. buvęs Trakų apskrities viršininku), jį sveikina žydų bendruomenės atstovai – Onuškio seniūno padėjėjas Josifas Baranovas ir rabinas. Už J. Čapliko nugaros stovi Trakų (Kaišiadorių) apskrities viršininkas Juozas Merkys (su uniforma), dešiniau – apskrities policijos vadas Petras Mačinskas, apskrities gydytojas Petras Žilinskas. Apie 1938 m. Iš J. Laurinavičiaus archyvo. Iš knygos: Onuškis / sudarytoja ir vyriausioji redaktorė Ž. Driskiuvienė. – Vilnius: Versmė, 2017. – P. 239.

vaikus iki 14 metų, todėl papildomai gaudavo vaikų priedą – 60 Lt, iš viso – 600 Lt. Iš jų išskaičiavus pensijų fondui 32,40 Lt, išmokėta alga – 567,60 Lt. Tiesa, apskričių viršininkai, būdami ir apskrities valdybų pirmininkais, dar gaudavo ir pusę valdybų pirmininkų algos.

2. Vincas Vainauskas – Trakų pasienio baro viršininkas, dirbo nuo 1924 m., sausio 1 d. pradėjo dirbti valstybės tarnyboje, o gegužės 1 d. – einamose pareigose, jo kategorija – 11, pagrindinė alga 450 Lt, išskaičiuota pensijų fondui – 27 Lt, išmokėta – 423 Lt.
3. Petras Žilinskas – apskrities gydytojas, dirbo nuo 1918 m. gruodžio 2 d., kategorija – 11, pagrindinė alga 450 Lt, trimečių priedo (už stažą) – 90 Lt, aukštojo mokslo priedas – 54 Lt, iš viso – 594 Lt. Išskaičiavus pensijų fondui 32, 40 Lt, išmokėta 561,60 Lt.
4. Alfredas Aleksandravičius – apskrities technikas, valstybės tarnyboje nuo 1921 m., kategorija 10, pagrindinė alga – 190 Lt, trimečių

priedas – 19 Lt, aukštojo mokslo – irgi 19 Lt, iš viso 228 Lt, išskaičius pensijų fondui 12,54 Lt, išmokėta 215,46 Lt.

5. Petras Brakauskas – sekretorius, valstybės tarnyboje nuo 1924 m., einamose pareigose – nuo 1926 m. rugpjūčio 1 d., kategorija – 8, pagrindinė alga – 300 Lt. Išskaičius pensijų fondui 18 Lt, išmokėta 282 Lt.
6. Aleksandras Stankūnas – raštvedys, tarnyboje ir pareigose nuo 1920 m. birželio 15 d., kategorija – 7, pagrindinė alga 280 Lt, vaikai keturi, todėl vaikų priedas 80 Lt, viso 360 Lt. Išskaičius pensijų fondui 16,80 Lt, išmokėta 343,20 Lt.
7. Juozas Lekavičius – raštvedys, valstybės tarnyboje nuo 1919 m. gegužės 9 d., kategorija kaip ir A. Stankūno, tik vaikai 2 (40 Lt), bet pridėjus trimečio priedą 56 Lt, išmokėta alga 355,84 Lt.
8. Antanas Ratkevičius – kanceliarininkas, valstybės tarnyboje nuo 1923 m. balandžio 1 d., kategorija – 5, pagrindinė alga 200 Lt, vaikai du, trimečio priedas 20 Lt, iš viso 260 Lt, išmokėta 246,80 Lt.
9. Stasys Kasparavičius – apskrities felčeris, kategorija – 6, pagrindinė alga – 240 Lt, vaikai trys, trimečio priedas 24 Lt, viso 324 Lt, išmokėta 308,16 Lt.
10. Genovaitė Stanaitienė – apskrities akušerė, tarnyboje nuo 1923 m. rugsėjo 7 d., kategorija – 5, pagrindinė alga 200 Lt, trimečio priedas 20 Lt, viso 220 Lt, išmokėta 206,80 Lt.
11. Juozas Žubikas – pasienio policijos vyresnysis policininkas, tarnyboje nuo 1925 m. kategorija 5, pagrindinė alga 200 Lt, vaikai du, viso susidaro 240 Lt, išmokėta 228 Lt.
12. Mikas Janulevičius – pasienio policijos eilinis policininkas, tarnyboje nuo 1924 m., kategorija – 4, pagrindinė alga 180 Lt, vaikų vienas, trimečio priedas 18 Lt, viso 218 Lt, išmokėta 206,12 Lt.
13. Kostas Kondratavičius – pasienio policijos eilinis, tarnyboje nuo 1924 m., kategorija – 4, alga 180 Lt, išmokėta 169,20 Lt.
14. Jurgis Šebedinas – sargas, tarnauja nuo 1919 m. vasario 15 d., kategorija – 1, pagrindinė alga 150 Lt, vaikų vienas, trimečio priedas 30 Lt, iš viso 200 Lt, išmokėta 189,20 Lt.

Iš viso apskrities tarnautojams mėnesiui algoms reikėjo 4302,98 Lt[829].

1927 m. rudenį Julius Čaplikas jau buvo Kauno apskrities viršininkas (ir valdybos pirmininkas).

---

[829] LCVA, F. 409, Ap. 6, B. 4, L. 1–2.

Antanas Steikūnas

Nuo 1927 m. minimas Trakų apskrities viršininkas Antanas Steikūnas.

Antanas Steikūnas buvo gimęs 1894 m. Ukmergės apskrities Kavarsko valsčiaus Radiškio kaime, o Trakų apskrityje gyveno Žaslių valsčiaus Kasčiukiškių kaime, kur turėjo 80 ha žemės su trobesiais. Buvo baigęs 5 gimnazijos klases.

1919 m. sausio 20 d. jis tapo Lietuvos kariuomenės savanoriu Inžinerijos batalione. Dalyvavo mūšiuose su „didžiumiečiais“ (t. y. bolševikais), lenkais ir bermontininkais. Iš kariuomenės (Elektro-technikos bataliono) pasitraukė tik 1924 m. sausio 4 d., turėdamas karo valdininko laipsnį.

Po karinės tarnybos 1924–1926 m. buvo renkamas Trakų apskrities valdybos nariu, o 1927 m. tapo Trakų apskrities viršininku. Tuo laiku nebuvo vedęs. Įdomu ir tai, kad kaip savanoris žemės negavo. 1927 m. kovo 11 d. priimtas į Lietuvos kariuomenės savanorių sąjungos Trakų skyrių[830].

Trakų (Kaišiadorių) apskrities viršininkas Antanas Steikūnas, kuris apskrities viršininko pareigas iš Juliaus Čapliko perėmė 1927 m. pradžioje. XX a. 4 deš. LCVA.

Apskrities viršininko Antano Steikūno sekretorius Juozas Grybauskas. J. Grybauskui iš sekretoriaus pareigų teko pasitraukti kartu su viršininku 1929 m., nes abu buvo aktyvūs voldemarininkai. Vėliau kurį laiką J. Grybauskas dirbo Žiežmarių valsčiaus sekretoriumi. Maždaug 1930 m. LCVA.

[830] LCVA, F. 560, Ap. 1, B. 152, L. 19.

Kadangi apskrities valdybos pirmininkais buvo Vidaus reikalų ministerijos paskirti apskričių viršininkai, galima teigti, kad Antanas Steikūnas iš apskrities viršininko pareigų pasitraukė 1929 m. spalio 24 d., kai Piliečių apsaugos departamento nurodymu perdavė ir apskrities valdybos pirmininko pareigas[831].

Reikia manyti, kad A. Steikūnas iš pareigų turėjo trauktis todėl, kad buvo priskiriamas aktyviems buvusio Lietuvos premjero A. Voldemaro šalininkams.

Juozas Vaišnys

1929 m. lapkričio 14 d. įvyko pirmasis Trakų apskrities tarybos posėdis, dalyvaujant laikinai apskrities valdybos pirmininko pareigas einančiam J. Šostakui ir „vos tik atvykusiam iš Tauragės apskrities perkeltam senam savivaldybininkui, apskrities viršininkui p. J. Vaišniui“. Tarybą pasveikinęs naujasis apskrities valdybos pirmininkas J. Vaišnys kalbėjo ir apie savivaldybių darbo trūkumus, jų priežastis ir išreiškė viltį dėl geresnės ateities. „Tarybos nariai tai kalbai pritarė širdingu rankų plojimu“[832].

Naujasis Trakų apskrities viršininkas ir apskrities valdybos pirmininkas Juozas Vaišnys gimė 1892 m. Marijampolės apskrities Antanavo valsčiaus Plioplių kaime. Mokėsi vietinėse pradžios mokyklose, vėliau privačiai. Karo metu apsigyveno Vilniuje, baigė vidurinę mokyklą, tarnavo Vilniaus teismo rūmuose, veikė Lietuvių nukentėjusių nuo karo šelpti komitete, kitose lietuvių organizacijose, bendradarbiavo laikraščiuose. Vokiečių okupacijos metais gyveno Vilniuje arba tėviškėje, mokytojavo.

1918 m. jis prisidėjo organizuojant vietinę savivaldybę, pats joje dirbo. 1919 m. pabaigoje buvo pakviestas Vidaus reikalų ministerijos ir paskirtas Utenos apskrities viršininku. Išvadavus Švenčionių apskritį paskirtas jos viršininku, o 1922 m. perkeltas Tauragės apskrities viršininku. 1926 m. iš tarnybos pasitraukia (gal tai susiję su naujosios kairiųjų vyriausybės atėjimu į valdžią), o 1927 m. vėl grįžta į tarnybą ir tampa Zarasų apskrities viršininku.

Po Tauragės pučo jis sugrąžinamas į Tauragę, o 1929 m. rudenį perkeliamas į Trakų apskritį. Tačiau čia Juozas Vaišnys dirbo gana neilgai, nes buvo perkeltas į Kėdainių apskritį, kur nuo 1930 m. gegužės mėnesio jau dalyvavo šios apskrities tarybos posėdžiuose[833].

---

831 LCVA, F. 379, Ap. 1, B. 1628, L. 103, 139.

832 „Savivaldybių veikimas“ // Savivaldybė, 1929, nr. 12, p. 27–28.

833 „Trakų apskrities valdyba“ // Savivaldybė, 1930, nr. 3, p. 25.

Juozas Merkys

1930–1940 m. Trakų apskrities viršininku buvo Juozas Merkys (Merkis). Juozas Merkys buvo gimęs 1895 m. Rokiškio apskrities Obelių valsčiaus Tributiškių vienkiemyje. Buvo katalikas, lietuvis, vedęs. Jo žmona – Olga Januševičiūtė, taip pat katalikė, lietuvė, dirbusi matematikos mokytoja Kaišiadorių gimnazijoje.

Tarnybinėje anketoje nurodoma, kad J. Merkys su žmona turto neturėjo, tačiau materialiai padėdavo giminėms. Tiesa, jo motinai gimtuosiuose Tributiškėse priklausė apie 70 ha žemės. Buvo baigęs Jurgenseno gimnaziją (Petrapilyje), mokėjo rusų, lenkų ir silpniau vokiečių kalbas. 1919 ir 1920 m. tarnavo Lietuvos kariuomenėje ir ėjo karo valdininko pareigas[834].

Pradžios mokyklą J. Merkys lankė Ilukštoje (Latvijoje). 1915 m. baigė Jurgensono klasikinę gimnaziją Peterburge ir tais pačiais metais buvo mobilizuotas į rusų kariuomenę, dalyvavo pasauliniame kare. 1918 m. gegužės 2 d. grįžo į Lietuvą, įstojo į Lietuvos kariuomenę ir tarnavo iki 1921 m. Po kariuomenės tvarkė karo sunaikintą tėviškės ūkį, dirbo ūkinėse organizacijose. Nuo 1922 iki 1926 m. sunkiai sirgo. 1928 m. birželio 1 d. pakviestas Vidaus reikalų ministerijos tapo Marijampolės apskrities viršininko padėjėju. Tais pačiais metais perkeltas į Zarasų apskritį laikinai eiti apskrities viršininko pareigas, patvirtintas tose pareigose 1929 m. gruodžio 1 d. Kitų metų pavasarį jis dar tebebuvo Zarasų apskrities viršininku[835].

Greičiausiai Trakų apskrities viršininku jis tapo 1930 m. gegužės mėnesį.

Gaila, kad J. Merkio tarnybinės anketos kitoje lapo pusėje liko neužpildyta tarnybos atestacija (intelektas, moralė, sveikata, būdas, elgesys, gabumai, mokėjimas administruoti, autoritetas, neigiami palinkimai...) ir atestacijos išvada, kurią turėjo pasirašyti vidaus reikalų ministras. Todėl dabar J. Merkio asmenines savybes galima apibūdinti tik iš netiesioginių šaltinių – archyvinių apskrities viršininko veiklos dokumentų, atsiminimų, nuotraukų. Šioje knygoje daugelyje skyrių galime įžvelgti apskrities viršininko veiklos ir asmenybės pėdsakus, nes tai buvo pati reikšmingiausia, centrinė apskrities politinio ir visuomeninio gyvenimo figūra. Neatsitiktinai nuo 1930 m. apskrities veiklos dokumentuose galima dažniau aptikti nuolatinius raginimus viršaičiams, policininkams ir kitiems valdininkams atsakingiau dirbti, būti dėmesingesniems gyventojams ir jų prašymams, nes jie pagal tai spręs, ar gera Lietuvos valstybė, kad bet kuriuos darbus darant (tiesiant kelius, sta-

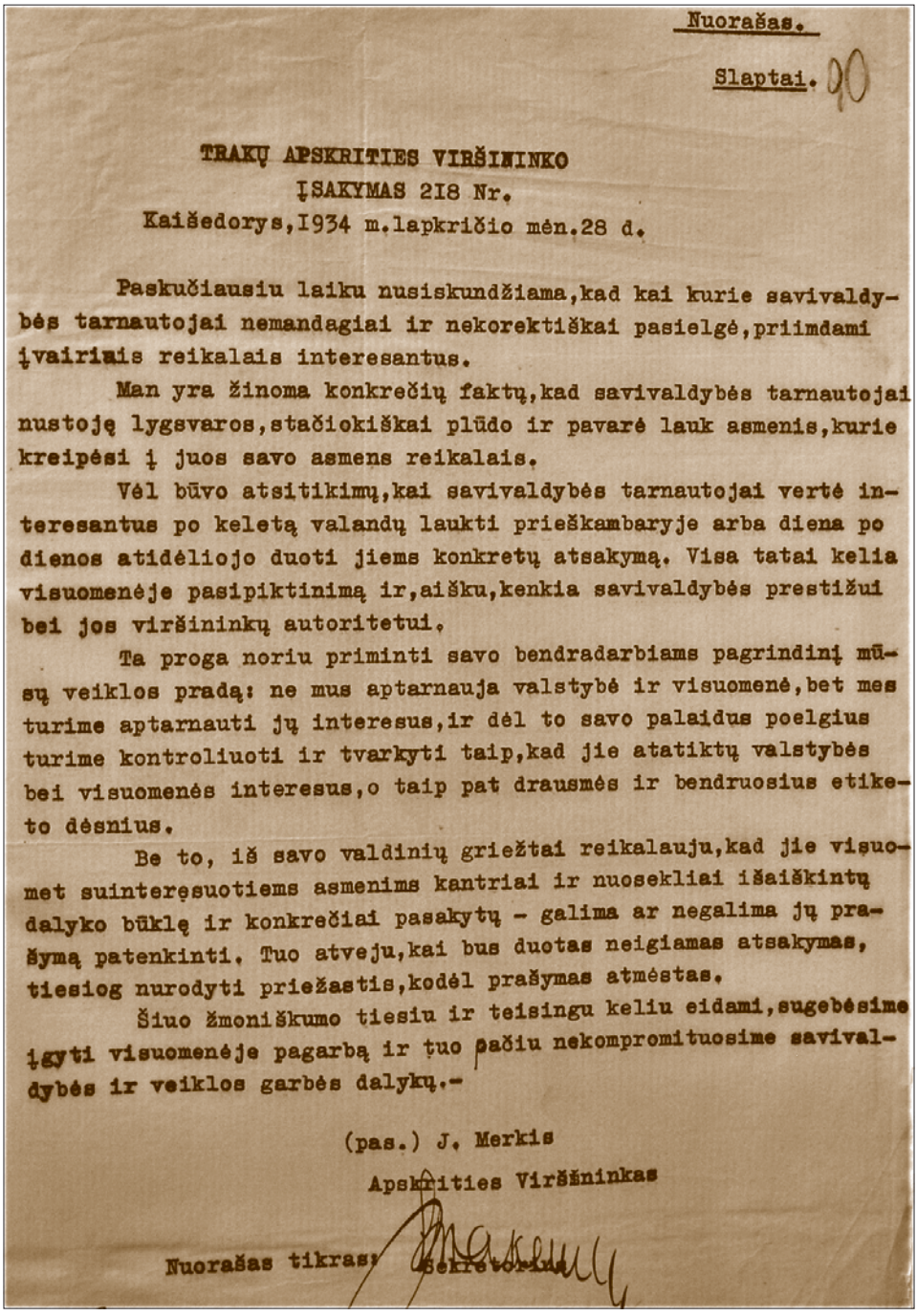
[834] LCVA, F. 409, Ap. 8, B. 57, L. 1.
[835] Savivaldybė, 1930, nr. 5, p. 4.

Ilgametis Trakų (Kaišiadorių) apskrities viršininkas Juozas Merkys. Maždaug 1930 m. LCVA.

Juozas Merkys darbo kabinete apskrities viršininko raštinėje. XX a. 4 deš.

Nuorašas.

Slaptai. 90

TRAKŲ APSKRITIES VIRŠININKO
ĮSAKYMAS 218 Nr.
Kaišedorys, 1934 m. lapkričio mėn. 28 d.

Paskučiausiu laiku nusiskundžiama, kad kai kurie savivaldybės tarnautojai nemandagiai ir nekorektiškai pasielgė, priimdami įvairiais reikalais interesantus.

Man yra žinoma konkrečių faktų, kad savivaldybės tarnautojai nustoję lygsvaros, stačiokiškai plūdo ir pavarė lauk asmenis, kurie kreipėsi į juos savo asmens reikalais.

Vėl būvo atsitikimų, kai savivaldybės tarnautojai vertė interesantus po keletą valandų laukti prieškambaryje arba diena po dienos atidėliojo duoti jiems konkretų atsakymą. Visa tatai kelia visuomenėje pasipiktinimą ir, aišku, kenkia savivaldybės prestižui bei jos viršininkų autoritetui.

Ta proga noriu priminti savo bendradarbiams pagrindinį mūsų veiklos pradą: ne mus aptarnauja valstybė ir visuomenė, bet mes turime aptarnauti jų interesus, ir dėl to savo palaidus poelgius turime kontroliuoti ir tvarkyti taip, kad jie atatiktų valstybės bei visuomenės interesus, o taip pat drausmės ir bendruosius etiketo dėsnius.

Be to, iš savo valdinių griežtai reikalauju, kad jie visuomet suinteresuotiems asmenims kantriai ir nuosekliai išaiškintų dalyko būklę ir konkrečiai pasakytų - galima ar negalima jų prašymą patenkinti. Tuo atveju, kai bus duotas neigiamas atsakymas, tiesiog nurodyti priežastis, kodėl prašymas atmėstas.

Šiuo žmoniškumo tiesiu ir teisingu keliu eidami, sugebėsime įgyti visuomenėje pagarbą ir tuo pačiu nekompromituosime savivaldybės ir veiklos garbės dalykų.-

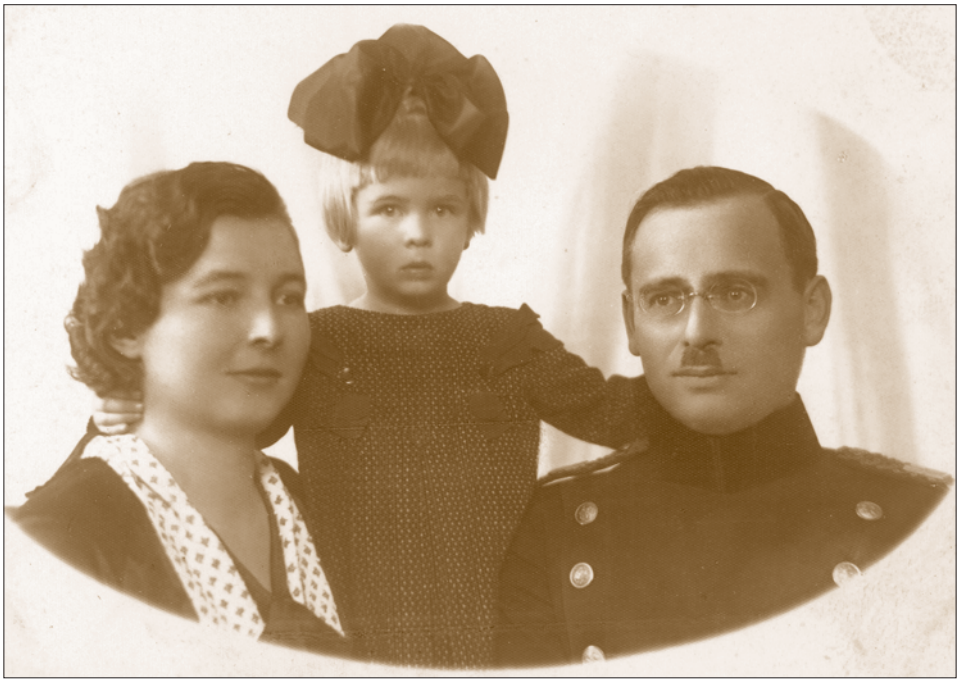
(pas.) J. Merkis
Apskrities Viršininkas

Nuorašas tikras: sekretorius

Trakų apskrities viršininko J. Merkio 1934 m. lapkričio 28 d. įsakymas savivaldos tarnautojams. LCVA.

Juozo Merkio šeima prie Tolkuškio mokyklos (Onuškio valsčiuje), kurioje kasmet praleisdavo atostogų mėnesį. Dešinėje sėdi vietinis mokytojas Jonas Sveikackas, kuris buvo ir Tolkuškio (dažniau rašoma Tolkiškio) seniūnijos atstovas Onuškio valsčiaus taryboje. XX a. 4 deš.

Juozas Merkys su žmona Olga ir dukra Ryte. 1935 m.

Juozas Merkys su žmona ir dukra Tolkiškyje atostogų metu. XX a. 4 deš.

Juozo Merkio šeima plaukioja Tolkiškio ežere. Irkluoja mokytojas J. Sveikackas. XX a. 4 deš.

tant pastatus ir t. t.) reikia suprasti, jog gerai ir gražiai dirbami darbai ir jų rezultatai rodo šalies kultūrą ir pažangą.

Tiesa, netiesiogiai J. Merkio savybes galime matyti ir iš jo oficialių raštų, nes kai kuriuose iš jų atsispindi ir jo asmenybė. Pavyzdžiui, 1935 m. rugpjūčio 9 d. Trakų apskrities viršininkas Juozas Merkys rašo Žaslių viršaičiui Jonui Lukoševičiui ir Žaslių nuovados viršininkui Anuprui Norkūnui: „Iš Žaslių valsčiaus viršaičio su policijos nuovados v-ku susirašinėjimo dėl 3 litų avanso matosi, kad abu įstaigų viršininkai nerodo noro glaudžiai bendradarbiauti ir gerai sugyventi, o juk valdininkas, eidamas savo pareigas, turi būti ramus, susivaldęs, mandagus, teisingas, humaniškas ir objektingas.

Neabejoju, kad policijos nuovados v-kas, užuot kartotinai reikalavęs 3 litus avanso, rašinėjęs ilgus asmeniško pobūdžio, įžūlumu ir ironija persisunkusius raštus, kurie savo dvasia nesuderinami su jokia etika, tikriausiai per tą laiką būtų galėjęs išpildyti vykdomąjį raštą ir atsiskaityti tuos 3 litus.

Lygiai taip pat žinau, kad ir valsčiaus viršaitis, užuot kartotinai atsikalbinėjęs, kad išlaidų sąmatoje nėra tam reikalui lėšų, tuos 3 litus vis tiek galėjo rasti.

Pavedu ir siūlau ateityje vengti tokių ir panašių „žygių“ tarnyboje, o rodyti daugiau viens kitam nuoširdžios pagarbos, geros valios ir korektingumo.“[836]

Atostogų ar kitais atvejais Trakų apskrities viršininką pavaduodavo apskrities policijos vadas. Iki 1929 m. juo buvo Kostas Bajoras, po jo – Jonas Šostakas, po kelerių metų – Petras Mačinskas. P. Mačinskas buvo kilęs iš Šiaulių apskrities Linkuvos valsčiaus, mokėsi Šiaulių ir Telšių gimnazijose. 1918 m. grįžęs į Lietuvą, Vilniuje tarnavo Lietuvos prekybos ir pramonės banke, taip pat įstojo į Juozo Vaičkaus teatro trupę, kurioje vaidino iki 1920 m. pradžios. Apskričių policijos vadu jis tarnavo jau nuo 1920 m. (Alytaus apskrities), nuo 1929 m. – Kretingos apskrities[837].

Merkių šeima beveik kasmet vasarodavo net neišvažiuodama iš Trakų apskrities – Onuškio valsčiuje, Tolkuškyje. Šias Tolkuškyje praleistas atostogas vėliau su nostalgija savo prisiminimuose aprašė apskrities viršininko žmona, Kaišiadorių gimnazijoje matematikos mokytoja dirbusi Olga Merkienė:

„Vyras manęs prašydavo, kad mes su šeima vyktume į kaimą. Esą jo darbas reikalaująs nuolatinio susitikimo su žmonėmis. Atvyksta kaimiečiai pas jį, prašo patarimo, kaip pasielgti vienu ar kitu klausimu, daugiausia dėl nuosavybės. Mat, Juozas buvo labai nuoširdus, nė vienam neatsisakydavo

[836] LCVA, F. 1003, Ap. 1, B. 2, L. 147.
[837] Savivaldybė, 1930, nr. 12, p. 30.

padėti. O tie kaimiečiai nemoka išdėstyti savo reikalo ir daug nereikalingo pripasakoja, kas atimdavo daug laiko. Žmonės jį privargindavo, ir jis troško pailsėti kur gamtoje, savo šeimos aplinkoje. Aš sutikdavau. Daug metų iš eilės, bene aštuonerius, mes praleisdavome Tolkiškyje, Onuškio valsčiuje. Ten buvo nauja erdvi mokykla. Ir mokytojo butas tose pačiose patalpose. Mes apsigyvendavome dviejose klasėse, tačiau mano vyras su vyresniais vaikais, o kai mažieji paaugo, mes visa šeima miegodavom daržinėje ant šieno. Ten nebuvo musių, kurių daugybė buvo erdviose šviesiose klasėse. Apleistas senas sodas, senas parkas, mokykla ant kalno. Kadaise stovėję dvaro rūmai visai išnykę. Mokyklos kaimynystėje eigulio trobelė. Pakalnėje toks ilgas ežeras. Už ežero puikus pušynas. Nepaprasta daugybė miško uogų. Skardžiuose prieš saulę milijonai žemuogių (daugiau niekur nemačiau tokios daugybės). O šiapus ežero netoliese tankus tamsus mišrus miškas, kuriame augdavo baravykai. Deja, nors kartais ir labai anksti dar prieš saulės tekėjimą su eiguliu išeidavau grybauti, rasdavau vos 20–30 baravykų, o eigulys jų pririnkdavo 200–300. Vyras keldavosi labai anksti ir išvykdavo į ežerą, kur žvejodavo su meškere iš laivo. Apie dešimtą grįždavo su puskibiriu žuvų – lemčių, karšių, ešerių, raudžių ir kitų. Visi kartu pusryčiaudavome. Po pusryčių Juozas laiveliu perkeldavo mus į kitą krantą. Ten praeidavom pro kito eigulio sodybą, kurioje buvo daug avilių ir pilna bičių, pakildavom gilyn į pušyną. Turėjom pasirinkę nuolatinę stovyklavietę. Miliutė pririšdavo hamakus, kur nors pavėsyje paslėpdavome krepšius su maistu. Daugybė mėlynių, žemuogių. Miliutė pasilikdavo su vaikučiais, o aš retkarčiais su Rytele, dažniausiai viena išeidavau paklaidžioti po mišką, kartais pamatydavau kokį kiškį ar stirnutę. Grįžusi į stovyklą, pažaisdavau, pauogaudavau su vaikučiais, nusileisdavom prie ežero, pasimaudydavome, pasipliuškendavome. Iš eigulio atsinešdavome šviežio pieno, medaus, iš krepšio traukdavom keptus viščiukus ir puotaudavome. Paskaitydavau. Ir vaikams. Ir vėl klaidžiodavau po pušyną. Vakare Juozas atplaukdavo su laiveliu mūsų parsivežti. Grįžę valgydavome žuvį. Juozas retai su mumis ištisą dieną būdavo mūsų stovykloje. Buvo, kaip sakoma, prisiekęs žvejys. Mudu gražiai sutardavome, aš niekad nedrausdavau jam žvejoti. Vakarais mudu dažniausiai dviese vaikščiodavom po apylinkes, po miškus. Kaimai buvo toliau. Kartais mes trise, Juozas, Rytelė ir aš, laivu nuplaukdavome anapus ežero ir pakrantėje prisirinkdavom labai daug aviečių, po porą didelių bliūdų. Pasidarydavome sulčių. Nusiveždavau konservavimo aparatą ir reikalingus priedus. Taigi, parsiveždavome iš ten daug gėrybių. Pabūdavome tenai vieną mėnesį. Tolkiškyje dažnai pavasarodavo su mumis mano mielas Tėvelis, sesutės. Po

kelias dienas paviešėdavo bičiuliai: Gerardas[838], kun. Slavynas[839], teisininkas Taraila ir kiti. Visiems labai patiko miegoti ant šieno <...>. Kažkas man paliko tokį nedidelį šautuvėlį (bene montekristu vadinamą) ir mudu su mokytoju Sveikacku išėjom vakare stirnų medžioti. Radom tokią didelę žalią erdvią pievą, toliau ežerėlis, kur stirnos atbėgdavo troškulį numarinti. Sveikackas išrinko patogią vietą ir pamokė, kai pamatysiu artėjančią stirną – šauti, pats nešausiąs. Ilgai laukėm. Gražus tylus vakaras. Ir pamačiau tokią nuostabiai puikią stirną, žvaliai bėgančią – iššoviau, išgirdusi šūvį ji metėsi į šalį. Nepataikiau. Ir tokia laiminga buvau, kad nepataikiau <...>[840].

Kalbant apie apskrities viršininko įstaigą reiktų paminėti ilgametį Trakų apskrities viršininko sekretorių **Petrą Brakauską.** Jis buvo gimęs 1896 m. Rokiškio apskrities Obelių valsčiaus Tumasonių kaime. 1911 m. baigė Ilūkštos miesto mokyklą ir išlaikė stojamuosius egzaminus į Dvinsko gimnazijos VI klasę. Prieš karą buvo telegrafininkas.

Savo biografijoje P. Brakauskas rašė, kad 1919 m. Lietuvos kariuomenei išvadavus Ilūkštos (Alukstos) sritį ir Subatę iš bolševikų jungo, latviai ėmė viešai agituoti ir laikraščiuose skelbti, kad Ilūkštos kraštą reikia prijungti prie Latvijos. Tokiai padėčiai susidarius jis nežiūrėdamas į karo padėtį ėmė griežčiausiai protestuoti, rinkdamas parašus žmonių, norinčių priklausyti Lietuvai. Už tai jis buvo įskųstas latvių valdžiai, kuri šeimininkavo Subatėje. 1919 m. lapkričio 28 d. P. Brakauskas buvo suimtas, žiauriai sumuštas ir pasodintas į kalėjimą, bet po savaitės pabėgo į Lietuvą, išsižadėjo šeimos, ūkio ir įstojo į Lietuvos kariuomenę. Latvijos valdžia jam per visą tarpukario laikotarpį neleido įvažiuoti į Latviją.

Lietuvos kariuomenėje P. Brakauskas tarnavo nuo 1920 m. spalio 30 d. iki 1923 m. balandžio 1 d., buvo viršila. 1924 m. vasario 1 d. buvo priimtas į valstybės tarnybą apskrities įstaigos kanceliarininku. 1926 m. balandžio 1 d. paskirtas apskrities viršininko įstaigos raštvedžiu. 1926 m. rugpjūčio 1 d. – apskrities viršininko įstaigos sekretoriumi.

Kaip rašoma jo charakteristikoje – tarnaudamas apskrities viršininko įstaigoje nuo 1924 m. vasario 1 d. pasižymėjo nepaprastu ištvermingumu

---

838 Greičiausiai turimas omenyje Gerardas Žilinskas (1910–1968) – matematikas, nuo 1939 m. taip pat dėstęs Kaišiadorių gimnazijoje, vėliau Vilniaus universitete, Kaišiadorių apskrities gydytojo Petro Žilinsko sūnus.

839 Kun. Vincentas Slavynas (1877–1957) – iki 1940 m. dirbo Kaišiadorių gimnazijoje, vėliau išvyko į JAV.

840 Merkienė O. Merkiai // Atsimenantys Kaišiadorys (sud. M. Marcevičienė). – Kaišiadorys, 2007. P. 85–86.

ir pasišventimu tarnybai. 1936 m. rugpjūčio 26 d. apdovanotas Vytauto Didžiojo ordino 3-jo laipsnio medaliu su kardais[841].

Petras Brakauskas Trakų apskrities viršininko sekretoriaus pareigose dirbo nuo 1926 m. vasaros[842]. Tai ir jo dėka šiandieną galime naudotis puikiai išlikusiu ir sutvarkytu Trakų apskrities viršininko įstaigos dokumentų fondu, saugomu Lietuvos centriniame valstybės archyve (fondo nr. 409), kurio medžiaga panaudota ir šiai knygai.

1940 m. pradžioje Lietuvos administracinę sieną perkėlus į Rytus nuo Vilniaus ir Trakų, pasikeitė ir kai kurie apskričių viršininkai. Trakų apskrities viršininkas Juozas Merkys perkeltas apskrities viršininku į Seinų apskritį, o Trakų apskrities viršininku tapo Vaitiekus Bortkevičius.

841 LCVA, F. 377, Ap. 2, B. 198.
842 LCVA, F. 409, Ap. 6, B. 14, L. 36.

Trakų (Kaišiadorių) apskrities taryba ir valdyba

Pirmojo pasaulinio karo metu 1915 m. ar 1916 m. vokiečiai įkūrė Kaišiadorių apskritį, o pasibaigus karui dar kurį laiką išliko senasis administracinis suskirstymas. 1918 m. lapkričio mėnesį buvo išrinkti pirmieji valsčių arba parapijų komitetai. Trylikos komitetų atstovai 1918 m. gruodžio 6 d. susirinko Kaišiadoryse ir išrinko pirmąją Kaišiadorių apskrities tarybą iš šešių žmonių[843].

Nuo 1919 m. vasario 13 d. Trakų apskrities viršininku tapo semeliškietis Bronius Stosiūnas. 1919 m. pabaigoje išrinktą apskrities tarybą sudarė valsčių atstovai, kurie išrinko apskrities valdybos narius – t. y. vykdomąją valdžią. Nuo 1920 m. Trakus užėmus Lenkijai oficialiuose dokumentuose apskritis vadinama Trakų apskritimi, nors jos administracinis centras buvo Kaišiadoryse.

Taigi, šiuo laikotarpiu viešajame gyvenime palaikoma Trakijos idėja (skatinanti nepamiršti Lenkijos okupuotų Trakų) atsispindėjo ne tik kultūriniame-idealoginiame lygmenyje, bet ir administraciniame: Kaišiadoryse rezidavo Trakų apskrities viršininkas, Trakų apskrities karo komendantas, pasienio policijos Trakų baro viršininkas, Trakų apskrities žemės tvarkytojas, Trakų apskrities mokyklų inspektorius, Trakų apskrities policijos viršininkas, Lietuvos banko Trakų skyrius, apskrities inžinierius, agronomas, gydytojas ir t. t.

Apskrities savivaldybė rūpinosi apskrities administravimu, visuomenine tvarka, švietimu, sveikatos ir socialine apsauga, statybų priežiūra, nusta-

[843] Morkūnaitė A. Iš vietos savivaldos kūrimosi Kaišiadorių apskrityje 1918 metais // Kaišiadorys: miesto ir apylinkių praeitis (sud. O. Lukoševičius). – Kaišiadorys, 1999. – P. 72.

tė įmonių veiklos tvarką, prižiūrėjo kelius, turgavietes, rinko valstybinius mokesčius, leido įsakymus, skirstė prievoles gyventojams ir t. t.

Tenka pastebėti, kad 1918–1920 m. Trakų (Kaišiadorių) apskrities tarybos veikloje beveik nedalyvavo toliau į rytus buvusių valsčių – Aukštadvario, Vievio, Onuškio atstovai. Posėdžiuose dažniausiai dalyvaudavo arčiau Kaišiadorių buvusių valsčių atstovai iš Kaišiadorių, Žiežmarių, Žaslių, Kruonio, Kietaviškių, kartais – Semeliškių[844]. Pavyzdžiui, 1927 m. Trakų apskrities valdyba Vidaus reikalų ministerijos Savivaldybių departamentą informavo, kad Aukštadvario, Kietaviškių, Onuškio, Semeliškių ir Vievio valsčių savivaldybės 1919 m. dar neveikė[845].

Per pirmuosius porą metų keitėsi ir pačios apskrities savivaldybės bei jos tarybos pavadinimas. Pavyzdžiui, dar 1919 m. pabaigoje pildomi „Kaišedorių apskrities seimelio“ protokolai, nes apskričių tarybos buvo vadinamos seimeliais. Vykdomoji apskrities valdžia pradžioje buvo vadinama komitetu (1919 m. – „Kaišedorių apskričio komitetas“).

Dar nuo vokiečių okupacijos laikų tebebuvo naudojamas ir vokiečių įvestas Kaišiadorių apskrities terminas, tuo labiau, kad jos administracinis centras ir tebebuvo įsikūręs Kaišiadoryse. Liepos mėnesį tebebuvo naudojamas toks pats ir apskrities viršininko blankas – „Kaišedorių apskričio viršininkas“. Tačiau ilgainiui Lietuvos vyriausybė siekė sugrįžti prie senojo Trakų apskrities vardo. Tai buvo siejama ir su siekiais išsaugoti Rytų Lietuvą, į Lietuvos sudėtį įtraukiant ir abi istorines Lietuvos sostines – Trakus ir Vilnių. 1919 m. rugsėjo 30 d. ant apskrities blankų jau rašoma „Trakų apskričio komitetas“. Trakų vardas apskrities administracinių įstaigų pavadinimuose simboliškai paliktas ir po 1920 m. spalio mėnesio, kai Rytų Lietuva beveik dviems dešimtmečiams buvo prijungta prie Lenkijos, nors faktiškai apskrities centras iki 1940 m. buvo Kaišiadoryse (analogiškai, kaip ir Seinų apskrities centras buvusiuose Lazdijuose). Tai turėjo pademonstruoti, kad Lietuva nepripažįsta Rytų Lietuvos okupacijos ir neatsisako teisių į Trakus.

Kas buvo pirmieji Trakų (Kaišiadorių) apskrities išrinktieji tarnautojai ir vadovai? Kaip jau minėta – aukščiausias apskrities pareigūnas buvo apskrities viršininkas, tačiau jis buvo skiriamas sostinėje. Vietoje apskrities vadovai buvo renkami tarybos, kuri savo ruožtu išsirinkdavo vykdomąją instituciją – valdybą. Pavyzdžiui, 1919 m. kaip Trakų apskrities valdybos pirmininkas minimas Izidorius Račkus, kuris vėliau buvo paskirtas Ukmergės apskrities viršininku. Maždaug nuo 1920 m. pradžios apskrities valdybos

[844] LCVA, F. 379, Ap. 2, B. 72.
[845] LCVA, F. 379, Ap. 2, B. 117, L. 1.

pirmininku minimas Ignas Jacinavičius. Išliko jiems vienas iš kito perimant pareigas sudarytas apskrities valdybos inventorius:

„Inventorius Trakų Apskrities Valdybos:

1. Gaunamųjų raštų knyga.
2. Išsiunčiamųjų raštų knyga.
3. Pašto knyga.
4. Protokolų knyga.
5. Kasos knyga.
6. Leidimų knyga.
7. Trys tekos raštams su mašinėlėms.
8. Mašinėlė skylutėms spausti.
9. Archyvai du.
10. Laisvanorių registracijos.
11. Šaferografas ir dažai.
12. 5 antspaudos
13. Iškaba.
14. Linija Gumerabiko pl. ir rašalo p.
15. Stalas vienas apskritas ir st. naujas su pastale.
16. Dvi etažerkos.
17. Šešios kėdės ir viena taburetka.
18. Seninis kalendorius.
19. Vėliava.
20. Kvitarijušai 3 egz.
21. Elektros viena lemputė su dviem kliošais.
22. Knygutės pasitemijimui 2.
23. Pleškė, vadžios, paprugas ir pastarankos 2.
24. Maišų 14.
25. Avansų knygas – neperdaviau [pasirašo] Rackus.
26. Du arkliai širma kumelė ir <...>.
27. Telefonas.
28. Vienas surblis.
29. Senos antspaudos valsčių Žiežmarių apskr. nėra pas Venskų ir Darsūniškio.
30. Senos knygos išeinamųjų raštų.
31. Soc. Aps. skyriaus knygos Iždininko.
32. Zamkelis juodas.
33. Produktų knyga Soc. Apsaugos.
34. Orderių knyga nuo Nr. 6406 baigiant Nr.

Perdaviau naujai Trakų Apskrities Valdybai anksčiau išvardyta tvarka Izidorius Račkus.

Priėmė Pirmininkas Jacinavičius.“[846]

Simboliška, kad iki šių dienų išlikusio apskrities archyvo fondo pirmos bylos pirmasis lapas, surašytas 1920 m. rugsėjo 11 d., liudija: „Šiuomi Trakų apskrities Valdyba liudija, kad pilietis Ignatas Jacinavičius tikrai yra Trakų apskrities Valdybos Pirmininkas. Ką parašais ir valdišką antspaudą tvirtinama.“[847]

Tai ir visas apskrities valdžios inventorius, kuriame didžiausias turtas buvo du arkliai. Savo patalpų Kaišiadoryse neturėjo nei apskrities viršininkas, nei apskrities valdyba, nei valsčiaus valdyba, todėl jų raštinėms nuomojamos vietos keitėsi. Iš 1929 m. inventoriaus žinoma, kad apskrities valdyba buvo įsigijusi namelį Kaišiadoryse, Liudo Giros g. Nr. 12. Galiausiai 1933 m. apskrities valdžia pasistatė dviejų aukštų mūrinius rūmus aikštėje prie katedros. Juose įsikūrė apskrities viršininkas ir apskrities valdyba, o valsčiaus savivaldybė ir toliau liko be „savų namų“.

Dešinioji apskrities valdybos pirmininko „ranka“ buvo apskrities valdybos raštvedys. 1919 m. kaip valdybos raštvedys minimas Vievio vaistininkas Jurgis Milančius, kurio „raštingumas“ matomas ne tik valdybos dokumentuose, bet ir gausiuose skunduose, siuntinėtuose pradedant Lietuvos Prezidentu ir baigiant eiliniais kareiviais.

Apskrities taryba nuo 1920 m. pradžios

1920 m. vasario 6 d. Trakų (Kaišiadorių) apskrityje baigėsi pereinamasis savivaldybių kūrimosi laikotarpis, kai įvyko pirmasis pagal savivaldos įstatymą suformuotos apskrities savivaldybės posėdis. Į Trakų apskrities tarybą išrinkti 22 nariai, daugiausia iš Žaslių valsčiaus – 6, iš Onuškio valsčiaus – 5, kitų gerokai mažiau. Taip pat nurodoma, kad iš Vievio valsčiaus atstovų nėra, nes jis dar tebebuvo okupuotas Lenkijos. Trakų (Kaišiadorių) apskrities tarybos nariai:

1. Vincas Laurušonis (51 metų ūkininkas iš Kaišiadorių valsčiaus Lomenių kaimo, buvo baigęs „liaudinę“ mokyklą, turėjo 5½ dešimtinės žemės);
2. Stasys Dziedulionis (38 m. ūkininkas iš Žaslių valsč. Rudžių k.);
3. Ignas Kinderevičius (30 m. ūkininkas iš Žaslių valsč. Šilonių k.);

[846] LCVA, F. 379, Ap. 2, B. 180, L. 125, 131.
[847] LCVA, F. 1539, Ap. 1, B. 1, L. 1.

4. Jonas Čiulada (40 m. ūkininkas iš Žaslių valsč. Neravų k.);
5. Jonas Peredne (41 m. ūkininkas iš Žaslių valsč. Kapciškių k., kuris taip pat apskrities taryboje buvo išrinktas apskrities valdybos pirmininko pavaduotoju „pagelbininku“);
6. Mykolas Steikūnas (37 m. ūkininkas iš Žaslių valsčiaus Kasčiukiškių dvaro, turėjo net 262 dešimtines žemės, buvo baigęs 1 gimnazijos klasę);
7. Antanas Kavaliauskas (61 m. ūkininkas iš Žaslių valsč. Totoriškių k.);
8. Dominykas Kudzinevičius (43 m., iš Žiežmarių valsč. Rusonių k., teturėjo 1½ deš. žemės, todėl jo pagrindinis užsiėmimas buvo raštininko darbas, nors tebuvo baigęs pradžios mokyklą);
9. Jurgis Buikauskas (55 m. ūkininkas iš Žiežmarių valsč. Strošiūnų k.);
10. Kotas Šolumas (54 m. pirklys iš Žiežmarių m., baigęs žydų pradžios mokyklą);
11. Juozas Valasevičius (29 m. ūkininkas iš Kruonio valsč. Būtkiemio k., baigęs pradinę liaudinę mokyklą, turėjo 12 deš. žemės, o taryboje išrinktas pirmininku);
12. Martynas Kazlauskas (50 m. ūkininkas iš Kruonio valsč. Sevelionių k.);
13. Juozas Cibulskis (59 m. pirklys iš Kietaviškių);
14. Adomas Andriulevičius (46 m. ūkininkas iš Aukštadvario valsč. Druskeliškių k.);
15. Adomas Ašmena (51 m. ūkininkas iš Aukštadvario valsč. Novopolio k.);
16. Petras Žilionis (38 m. ūkininkas iš Onuškio m.);
17. Juozas Kuklys (51 m. ūkininkas iš Onuškio valsč. Burbonių k.);
18. Joselis Miklašauskas (46 m. ūkininkas iš Onuškio valsč. Panošiškių k.);
19. Andrius Seliunas (?) (38 m. ūkininkas iš Onuškio valsč. Zegavinos viens.);
20. Jonas Markevičius (32 m. ūkininkas iš Onuškio valsč. Genionių viens.);
21. Kazys Mažuolis (58 m. ūkininkas iš Semeliškių valsč. Laicių k.);
22. Petras Venckutonis (51 m. ūkininkas iš Semeliškių valsč. Naškūnų k.).

Iš 22 apskrities tarybos narių pagal lytį buvo tik vyrai (taip pat buvo ir

visuose valsčiuose; kelios moterys savivaldybių įstaigose tuo laiku dirbo tik samdomomis tarnautojomis). Pagal amžių daugiausia buvo 50–59 metų – devyni, bet virš 60 m. – tik vienas, šeši – 30–39 m., penki – 40–45 m., vienas – 24–29 m. Pagal išsilavinimą – 12 baigusių pradžios mokyklas, 9 – mokantys rašyti, vienas – beraštis (reikia turėti omenyje, kad apskrities taryboje buvo žymiai aukštesnio išsilavinimo žmonės, negu valsčių tarybose). Pagal pagrindinį užsiėmimą – 14 mažažemių, penki ūkininkai, du pirkliai, vienas – neaiškus. Pagal tautybę – 21 lietuvis, vienas – žydas.

Įdomi J. Valasevičiaus politinė karjera, kuri prasidėjo dar nuo Kalviuose kuriamo komiteto, kur išrinktas į Kruonio valsčiaus tarybą, vėliau Kruonio valsčiaus taryboje išrinktas atstovu į Trakų (Kaišiadorių) apskrities tarybą, kurioje taip pat išrinktas pirmininku. Atrodo, kad tai sėkmingiausiai tuo laiku visuose rinkimuose pasirodęs vietinis pradedantysis politikas.

Trakų (Kaišiadorių) apskrities valdyboje – šeši žmonės (3 valdybos nariai ir 3 samdomi tarnautojai). Aišku, pagrindiniu apskrities vykdomosios valdžios asmeniu galėtų būti laikomas tarybos renkamas valdybos pirmininkas, tačiau jis nusileido politine įtaka ir įgaliojimais Vidaus reikalų ministro skiriamam apskrities viršininkui.

Apskrities valdybos pirmininku taryboje išrinktas Ignotas Jacinavičius – 26 metų ūkininkas iš Kaišiadorių valsčiaus Kiemelių kaimo, turėjęs 10 dešimtinių žemės. Už darbą valdyboje gaudavo 1000 auksinų algos. Buvo baigęs dviklasę mokyklą. Reiktų pažymėti, kad tai tas pats asmuo, kuris vėliau gana ilgai bus Žiežmarių valsčiaus viršaičiu.

Valdybos pirmininko „pagelbininku“ išrinktas tarybos narys Jonas Peredne iš Žaslių valsč. Kapciškių k., turėjęs 7 dešimtines žemės. Buvo baigęs „liaudinę“ mokyklą. Pavaduotojo darbas nebuvo nuolatinis, tad jam tekdavo dirbti valdyboje tik tada, kai pirmininkas išvykdavo atostogų ar kitur.

Apskrities valdyboje kasininku buvo Vaclovas Zujus, 32 m. ūkininkas iš Žaslių valsč. Gerų Vakarų k., kur turėjo 4½ dešimtinės žemės. Kaip kasininkas gaudavo 900 auks. algos.

Raštvedė Anelė Giriūnaitė buvo 19 metų, iš Kaišiadorių m. (gyveno Stoties g. 6), buvo baigusi VII kl. gimnazijoje Kryme, raštvedės atlyginimo gaudavo 1000 auks.

Vyr. raštininkas buvo Antanas Kvedaras, 26 m. iš Kaišiadorių valsč. Kiemelių k. Jis turėjo 20 dešimtinių žemės, tačiau jo nuolatinis užsiėmimas buvo „Fot. paišyt.“ (t. y. fotografas). Jis buvo baigęs VI kl. Petrogrado 1-oje gimnazijoje. Raštininko alga siekė 900 auks.

Raštininkė Jadvyga Misiūnaitė buvo vos 17 metų, iš Kaišiadorių m. (gyveno Naujoji g. 5), buvo baigusi pradžios mokyklą, algos gaudavo 700 auks.

Apskrities valdyboje – 3 žmonės, visi lietuviai, mažažemiai ir baigę pradžios mokyklas. Pagal amžių – po vieną iki 29 m., iki 39 m. ir iki 49 m.

Dokumente pateiktoje statistikoje buvo įrašyta ir trečia grafa – apie samdomus tarnautojus, bet išbraukta. Nors ji tuo laiku nebuvo reikalinga statistikai, tačiau pateikia įdomius duomenis. Apskrities valdyboje – 3 samdomi tarnautojai, visi lietuviai, iš jų vienas vyras ir dvi moterys, du nuo 17 iki 24 m., vienas iki 29 m.; du baigę vidurines mokyklas, vienas pradžios[848].

Apibendrinus visų 1920–1921 metų pirmoje pusėje Trakų (Kaišiadorių) apskrityje savivaldoje dirbusių duomenis galime matyti, kad iš visų 198 žmonių tarybose dirbo 148, valdybose – 25, samdomi – 25. Tarp 25 samdomų tarnautojų – 5 moterys. Atmetus samdomus – visi 173 politikai – vyrai, iš jų 167 lietuviai ir 6 žydai; 58 – nuo 40 iki 49 m. tik 12 – virš 60 m., nei vieno virš 70 m., 16 – nuo 24 iki 29 m. Tik 4 – su viduriniu išsilavinimu, 37 – pradiniu, 125 – temokantys rašyti, 7 – beraščiai. Pagal užsiėmimą – 122 mažažemiai, 29 ūkininkai, 6 pirkliai, 4 namų savininkai, 2 amatininkai, 3 darbininkai, 7 – kiti.

Matyt, kad darbo apskrities valdyboje netrūko, nes 1921 m. birželio 27 d. Trakų apskrities valdybos raštininkė Misiūnaitė apskrities valdybos prašo atostogų: „Kadangi jau tarnauju Valdyboje 21 mėnuo ir nei kartą nebuvau atostogos, todėl prašau gerbiamos Valdybos paliuosuoti mane nuo Birželio 27 d. iki Liepos 3 d.“[849]

Savivaldybininkų naštą rodo ir valsčių raštinių krūviai. Kai apskrities valdyba papriekaištavo Žiežmarių valsčiui, kad „nėra žinios kada yra valsčiaus valdybos darbo valandos“, valsčiaus viršaitis A. Majauskas pasipiktino tokiu pranešimu ir 1921 m. rugpjūčio 23 d. atrėžė: „Toks pranešimas yra visai neteisėtas, nes ant durų visados buvo nurodyta, kad nuo 8 valandos rytą lig 1 val. dienos ir nuo 2 lig 6 val. vakaro. Vienok raštinė dirba daugiausia nuo 6 valandų per ištisą dieną lig sutemai, daugel darbo esant.“[850]

Apskrities taryba nuo 1921 m.

Naujos kadencijos apskrities taryba ir valdyba išrinkta 1921 m. vidurvasarį. Trakų (Kaišiadorių) apskrities taryboje išrinkti 22 nariai, visi vyrai, dauguma ūkininkai, lietuviai. Visi už darbą taryboje algų negaudavo.

---

848 LCVA, F. 379, Ap. 2, B. 542, L. 1–5.
849 LCVA, F. 1539, Ap. 1, B. 1, L. 5.
850 LCVA, F. 1539, Ap. 1, B. 1, L. 96.

1921 m. liepos 1 d. naujuoju apskrities tarybos pirmininku išrinktas Vladas Mongirdas iš Aukštadvario (jis apskrities politikoje nebuvo naujokas, nes 1918 m. lapkričio mėnesį vyriausybės buvo paskirtas įgaliotiniu Trakų apskrityje, tiesa, neilgam). Vladas Mongirdas tuo metu buvo 44 metų, nurodyta priklausomybė arba prijautimas partijai – „demokr.“, mokslo cenzas – daktaras, taip pat ir nuolatinis užsiėmimas – daktaras. Aukštadvaryje jis valdė 421 dešimtines žemės. Be to, ekonominės veiklos pristatymuose nurodoma, kad V. Mongirdas Aukštadvaryje vertėsi gydytojo praktika, taip pat žuvų auginimu ir prekyba. Matyt, kad dėl savo ryškios politinės, visuomeninės ir kitos veiklos V. Mongirdas Aukštadvaryje užsitarnavo išskirtinę pagarbą, nes dar jam gyvam esant viena iš miestelio gatvių buvo pavadinta Dr. Mongirdo vardu (paminėjimas rastas nuo 1934 m.).

Apskrities tarybos pirmininko pavaduotoju išrinktas Vincas Venskus – 53 metų siuvėjas iš Žiežmarių, nepriklausantis partijoms, pagal išsilavinimą – „namų mokslo“, valdantis 10 dešimtinių.

Kiti apskrities tarybos nariai:

Nuo Kaišiadorių valsčiaus – Kazys Morkūnas (25 m. vaistininkas iš Kaišiadorių, krikščionis demokratas, baigęs keturias klases; galima prisiminti, kad K. Morkūnas buvo vienas iš apskrities komiteto iniciatorių ir pirmasis jo pirmininkas nuo 1918 m. gruodžio 6 d.) ir Jonas Aleksiejūnas (46 m. ūkininkas iš Vilionių k., taip pat krikščionis demokratas, baigęs „liaudinę“ mokyklą).

Nuo Kietaviškių valsčiaus – Kazys Kurklinskas (36 m. ūkininkas iš Kietaviškių, krikščionis demokratas, mokėsi „Kauno m. m.“, kuris nuo Kietaviškių valsčiaus susikūrimo jos valdyboje dirbo raštininku) ir Jonas Daukševičius (27 m. ūkininkas iš Vindziulių k., krikščionis demokratas).

Nuo Kruonio valsčiaus – Alesius Bumbulis (25 m. ūkininkas iš Migonių k.) ir Juozas Valasevičius (30 m. ūkininkas iš Būtkiemio k.), kuris buvusios kadencijos taryboje buvo tarybos pirmininkas.

Nuo Semeliškių valsčiaus – Vytautas Modzeliauskas (39 m. ūkininkas iš Burgonių dvaro, lenkas, turintis keturių klasių gimnazinį išsilavinimą) ir Jeronimas Versockas (29 m. ūkininkas iš Semeliškių valsčiaus, lietuvis, krikščionis demokratas).

Nuo Aukštadvario valsčiaus – Kazys Kerdokas (45 m. ūkininkas iš Butkiškių, nepartinis, „namų“ mokslo) ir jau minėtasis tarybos pirmininkas Vladas Mongirdas.

Nuo Žiežmarių valsčiaus – Domininkas Kudzinevičius (44 m. raštininkas iš Rusonių, kuris šios tarybos buvo išrinktas į apskrities valdybą pirmi-

ninko pavaduotoju), Zigmas Naudžiūnas (37 m ūkininkas iš Strėvininkų) ir Vincas Venskus, kuris jau paminėtas kaip tarybos pirmininko V. Mongirdo pavaduotojas.

Nuo Vievio valsčiaus – Klemensas Janulevičius (24 m. ūkininkas iš Beržonų, demokratas, baigęs VI gimnazines klases) ir Jurgis Milančius (52 m. vaistininkas-provizorius iš Vievio, kuris priklausė „valst. sąjungai“, buvo baigęs universitetą). Jurgis Milančius aktyviai pasireiškė ir ankstyvame savivaldybių kūrimosi etape, kai 1919 m. dirbo apskrities komiteto raštvedžio, iždininko ir kitus darbus, kuriuos reikėjo atlikti būnant dešiniąja apskrities komiteto pirmininko Kazio Morkūno ranka.

Nuo Onuškio valsčiaus – Viktoras Montvilas (38 m. ūkininkas iš Vestartonių, lenkas), Vincas Montvilas (50 m. iš Iždagų, lietuvis) ir Adomas Andriulionis (40 m. ūkininkas iš Diržamonių).

Nuo Žaslių valsčiaus – Aronas Šoganas (34 m. pirklys iš Žaslių, žydas, baigęs 4 klases), Jonas Bičkauskas (40 m. ūkininkas iš Prazariškių), Stasys Lechavičius (32 m. iš Skėrių) ir Jonas Peredne (41 m. ūkininkas iš Kapciškių). Taigi, iš Žaslių valsčiaus apskrities taryboje buvo didžiausia delegacija, kaip ir ankstesnėje kadencijoje. Žaslių valsčius buvo didžiausias visoje apskrityje.

Renkant apskrities valdybą – vykdomąją apskrities instituciją – pirmininko postas atiteko taip pat atstovui iš Žaslių valsčiaus – Stasiui Kurgonui. 1921 m. rugpjūčio 25 d. jo ir raštvedės Anelės Mačinskienės surašyti savivaldybės narių ir tarnautojų duomenys kiek komplikuoti, nes surašius buvo taisomi ant to paties dokumento ir lieka neaišku, kada tie tarnautojų pasikeitimai įvyko. Tačiau iš šių dokumentų aišku, kad 1921 m. minima apskrities raštvedė Anelė Mačinskienė – tai ta pati Anelė Giriūnaitė, minima 1920 m. Taigi, ji apskrities valdyboje dirbo net kelerius metus ir savo gražia rašysena surašinėjo ne tik valdybos dokumentus, bet buvo ir apskrities tarybos posėdžių sekretorė. Įdomu, kad tuo laiku Trakų (Kaišiadorių) apskrities savivaldybėje raštininke pradėjo dirbti ir Zofija Peresilevičiūtė (kaip tuo metu rašyta – Peresilevičaitė, 1932 m. tapusi Brazauskiene). Rašoma, kad apskrities raštininkė („rašom. maš. mašinistė“) Zofija Peresilevičaitė buvo 18 metų lietuvaitė, bepartinė (kaip ir kiti samdomi tarnautojai), per mėnesį gaudavusi 1000 auksinų, baigusi 2 klases mokykloje (tai jau kalbama apie aukštesnį, vidurinį išsilavinimą), o tuometinis jos pagrindinis užsiėmimas nurodomas „mokinė, vadinasi, ji tuo laiku dirbdama tebesimokė toliau. Taip pat nurodoma, kad ji gyvena Kaišiadorių mieste, o nekilnojamojo turto „nieko neturi“.

Tarp kitų apskrities valdybos narių (tame pačiame 1921 m. rugpjūčio 25 d. dokumente) minimas pirmininko padėjėjas Domininkas Kudzinevičius – 43 metų raštininkas iš Žiežmarių valsčiaus Rusonių kaimo, per mėnesį gaudavęs 1500 auks., baigęs „liaudies“ mokyklą (vienoje vietoje nurodoma, kad jis turi 12½ dešimtinių žemės, o kitoje – 1½).

Apskrities valdybos kasininkas – Aleksandras Aleknavičius, 44 metų ūkininkas iš Jatkonių, per mėnesį gaunantis 1500 auks., baigęs „liaudies“ mokyklą ir turintis 15 dešimtinių žemės. Tuo laiku Jatkonių kaimas dar buvo neprijungtas prie Kaišiadorių miesto, tačiau paliktas neišskirstytas į vienkiemius.

Apskrities buhalteris buvo Vladas Zavadskis, 24 metų, kurio pagrindinis užsiėmimas ir buvo „sąskaityba“, buvo baigęs 4 gimnazijos klases ir per mėnesį uždirbdavo 1500 auks. Jis gyveno Kaišiadoryse, nors savo nekilnojamojo turto dar neturėjo.

Minima, kad pirmininkas Stasys Kurgonas – ūkininkas iš Žaslių valsč. Keturokų k., nuomojantis 78 deš. žemės), priklausė „Žemd. part.“, jo alga valdyboje buvo 1300 auks., buvo baigęs „Saulės“ kursus.

Liepos 1 d. pirmininko padėjėju išrinktas Ignotas Jacinavičius – 27 metų ūkininkas iš Kaišiadorių valsč. Kiemelių k. („be-partijos“, baigęs 2 klases), gaudavo 1000 auksinų. Vietoje jo jau po mėnesio įrašytam Domininkui Kudzinevičiui mokama jau 1500 auksinų suma.

Liepos 1 d. valdybos nariu-kasininku tapęs Klemensas Janulevičius iš Vievio valsčiaus gaudavo 1000 auks. (įdomu, kad Vievio valsčiaus atstovas apskrities taryboje minimas kaip demokratų partijos atstovas, o valdyboje – jau kaip nepartinis), po mėnesio kasininku minimam Aleksandrui Aleknavičiui priskirta jau 1500 auksinų.

Įdomu, kad raštvedę Anelę Mačinskienę (greičiausiai buvusi Giriūnaitė, 20 metų, šaulė, baigusi VII gimnazines klases, gyvenusi Kaišiadoryse) buvo norima pakeisti raštvedžiu Juozu Malecku, apie kurį daugiau duomenų nėra. Vėliau moteris vėl minima apskrities valdybos dokumentuose ir iš šio darbo išėjo tik po metų – 1922 m. rugsėjo 20 d.

Trakų apskrities valdyboje dažnai keitėsi ne tik aukštesnes pareigas užimantys tarnautojai, bet ir raštvedžiai bei raštininkai. Aišku, didesnį rezonansą turėjo apskrities valdybos pirmininko Stasio Kurgono susižeidimas („persišovimas“) 1923 m. sausio 23 d. (vasario 1 d. jis mirė). Todėl laikinai jo pareigas perėmė valdybos vicepirmininkas Dominykas Kudzinevičius, o naujo pirmininko rinkimai buvo numatyti jau vasario 21 d. apskrities tarybos posėdyje.

Apie kitų apskrities tarnautojų kaitą rodo, pavyzdžiui, trumpas laikotarpis nuo 1922 m. rudens iki 1923 m. pradžios. 1922 m. rugsėjo 20 d. valdybos raštvedė Anelė Mačinskienė „pasiliuosavo“, o į jos vietą nuo tos dienos paskirtas Antanas Kvedaras, kuris anksčiau buvo vyr. raštininkas. Tuo metu raštininko pareigoms naujai pasamdytas Kazimieras Padriezas (30 metų, „bepartyvis“, baigęs 4 gimnazijos klases, gyvenantis Kaišiadorysе). Tačiau neilgai pabuvęs raštvedžiu Antanas Kvedaras lapkričio 22 d. vėl sugrąžintas į vyr. raštininko pareigas, o į jo vietą – buvęs laikinai paskirtasis vyr. raštininkas Kazimieras Padriezas. Tačiau 1923 m. sausio 15 d. A. Kvedaras visiškai atleistas iš tarnybos, K. Padriezą vėl sugrąžinant į vyr. raštininko pareigas, o raštvedžiu dirbti naujai priimamas Juozas Majauskas[851].

1922 m. rugsėjo 25 d. apskrities taryba nutarė tarybos nariams mokėti dienpinigius – po 200 auksinų. O jau po mėnesio, kai buvo įvesta nacionalinė valiuta – litai, nutarta apskrities valdybos nariams mokėti dienpinigių po 1,5 Lt, vėliau ir tarybos nariams nustatyta mokėti po 5 Lt.[852] Tai yra, atlyginimą tarybos nariai gaudavo tik už tas dienas, kai vykdavo tarybos posėdžiai.

Po 1924 m. rinkimų

1924 m. spalio 11 d. Trakų apskrities viršininkas Bronius Stosiūnas apibendrino naujosios apskrities tarybos išrinkimo žinias. Į naują apskrities tarybą buvo išrinkti atstovai nuo valsčių, atstovų skaičius priklausė nuo valsčiaus gyventojų skaičiaus. Daugiausia atstovų turėjo Žaslių valsčius (net keturis), nes jis buvo pats didžiausias apskrityje. Daugelis valsčių turėjo po du atstovus (Aukštadvario, Kaišiadorių, Kietaviškių, Semeliškių, Vievio). Trakų apskrities tarybos nariai:

Aukštadvario valsčiaus: Kazys Venzlauskas, lietuvis, baigęs pradžios mokyklą, ūkininkas; Enrikas Žemaitėlis, „neaiškus“, be išsilavinimo, ūkininkas.

Kaišiadorių valsčiaus: Antanas Sugintas, lietuvis, turėjęs teisininko išsilavinimą; Chaimas Segalauskas, žydas, baigęs pradžios mokyklą, pagal užsiėmimą – miškų pirklys.

Kietaviškių valsčiaus: Mykolas Steikūnas, lietuvis, be išsilavinimo, ūkininkas; Andrius Straševičius, lietuvis, baigęs pradžios mokyklą, ūkininkas.

Kruonio valsčiaus: Šimas Bajoras, lietuvis, provizoriaus padėjėjas, vais-

[851] LCVA, F. 379, Ap. 2, B. 543, L. 1–2, 4.
[852] LCVA, F. 379, Ap. 2, B. 538, L. 22–26.

tininkas; kun. Vincas Aleksandravičius, lietuvis, baigęs dvasinę akademiją; Martynas Kazlauskas, lietuvis, be išsilavinimo, vargonininkas.

Onuškio valsčiaus: Antanas Steikūnas, lietuvis, baigęs 4 klases, ūkininkas; Viktoras Montvilas, pagal tautybę nurodoma, kad „neaiškus“, nieko nebaigęs, ūkininkas; Simas Voveris, taip pat „neaiškus“, taip pat be išsilavinimo, ūkininkas.

Semeliškių valsčiaus: Juozas Stosiūnas, lietuvis, baigęs pradžios mokyklą, ūkininkas; kun. Juozas Kraujelis, lietuvis, baigęs dvasinę seminariją.

Vievio valsčiaus: Jurgis Milančius, lietuvis, provizorius, kuris dirbo ne tik vaistininku, bet ir mokytojavo Vievio pradžios mokykloje; Jonas Markevičius, lietuvis, baigęs pradžios mokyklą, ūkininkas.

Žaslių valsčiaus: Antanas Steikūnas, lietuvis, baigęs 4 klases, ūkininkas; kun. Pranas Cibulskas, lietuvis, baigęs dvasinę seminariją; Pranas Ambraževičius, lietuvis, baigęs 3 klases, ūkininkas; Julius Perednia, lietuvis, baigęs 6 klases, mokytojas.

Žiežmarių valsčiaus: Julius Čaplikas, lietuvis, nurodomos net trys jo studijų rūšys: provizoriaus padėjėjo, dvasinė seminarija ir karo mokykla, pagal užsiėmimą tuo laiku buvo Žiežmarių vidurinės mokyklos direktorius; Vincas Venskus, lietuvis, baigęs pradžios mokyklą, siuvėjas; Leizeris Konis, žydas, baigęs pradžios mokyklą, pirklys.

Pastaboje nurodyta, kad pagal partiškumą taryboje dauguma buvo „tautinio katalikų bloko“ – net 15, žydų – 2, kitų – 6[853].

1926 m. liepos 22 d. Kaišiadoryse buvo sušauktas Trakų apskrities valsčių viršaičių ir sekretorių suvažiavimas, kurį apskrities valdybos salėje sušaukė apskrities valdyba, norėdama aptarti einamuosius reikalus. Susirinkimą pradėjo apskrities valdybos pirmininkas (kartu – apskrities viršininkas) Julius Čaplikas, aptardamas savivaldybių reikšmę, kelių tvarkymo klausimus. Po J. Čapliko kalbėjo valdybos narys Antanas Steikūnas, kuris daugiau minėjo finansinius reikalus, teigdamas, kad apskrities ir valsčių savivaldybės jau išbrido iš skolų. Jis priminė, kokiais pajamų šaltiniais savivaldybės gali naudotis, akcentuodamas atsargumą, taupumą ir griežtą kontrolę. A. Steikūnas kalbėjo ir apie mokyklų aprūpinimą, valsčių raštinių sutvarkymą, reikalų tvarkymą su piliečiais ir kt.

Taip pat apskrities valdybos nariai Antanas Steikūnas ir Pranas Ambrazevičius kalbėjo apie 1927 metų sąmatų sudarymą.

Viršaičiai ir sekretoriai kėlė jiems rūpimus klausimus, pavyzdžiui, dėl

[853] LCVA, F. 379, Ap. 2, B. 972, L. 4.

seniūnų pareigų nepildymo, ypač kelių taisymo reikalais. Anot jų – valsčių valdybos negali visur suspėti, o seniūnai į tai žiūri abejingai. Valdybos narys A. Steikūnas pasiūlė visuose apskrities valsčiuose „subendrinti" atskaitomybę, knygų ir bylų vedimą, nes iki tol egzistavo painiava.

Pasibaigus suvažiavimui visi suvažiavimo dalyviai nusifotografavo prie apskrities valdybos namų[854].

Vienas ilgiausiai apskrities valdyboje dirbusių tarnautojų buvo **Pranas Ambroževičius** (kartais rašoma Ambrozevičius arba Ambraževičius). Jis buvo gimęs 1897 m. Rumšiškių valsčiaus Pašulių kaime. Buvo baigęs Petrapilio katalikų gimnazijoje tris klases. 1919 m. birželio 11 d. tapo Lietuvos kariuomenės savanoriu (tarnavo Kaišiadorių komendantūroje), dalyvavo mūšiuose su lenkais ties Čiobiškėmis. Tarnybą baigė 1921 m. gegužės 21 d. būdamas jaunesniuoju puskarininkiu.

Kaip savanoris 1924 m. gavo žemės Žaslių valsčiaus Kurniškių kaime, kur ir gyveno su šeima bei ūkininkavo. Kurniškėse ir Rečionyse turėjo po 10 ha.

Savivaldoje jis pradėjo dirbti 1921 m. (sekretoriumi Žaslių valsčiaus valdyboje), 1922 m. – Žaslių valsčiaus viršaičio padėjėju, o 1923–1924 m. – kasininku. Nuo 1925 m. pradėjo dirbti Trakų apskrities valdyboje valdybos nariu ir buhalteriu.

1927 m. kovo 11 d. priimtas į Lietuvos karių savanorių sąjungos (LKSS) Trakų skyrių[855]. 1928 m. P. Ambroževičius prašė jam suteikti savanorio medalį. Pagal kariuomenės kūrėjų-savanorių medalio taisykles jis medalio gauti negalėjo „kaipo gimęs 1897 m. ir nesiskaito savanoriu", todėl prašyme pasiaiškino, kad pagal „laikinus naujokų įstatus negalėjau būti mobilizuotas, nes prieš pastosiant į kariuomenę buvau vienintelis užlaikytojas savo motinos ir mažamečio brolio Stasio". 1928 m. rugsėjo 29 d. P. Ambroževičius gavo Lietuvos kariuomenės kūrėjo-savanorio medalį ir vėliau aktyviai dalyvavo savanorių sąjungos Trakų skyriaus veikloje. Taip pat priklausė šaulių sąjungai.

Peterburge jis buvo baigęs katalikų gimnazijos tris klases, tačiau liudijimo neturėjo, nes sakėsi, kad 1923 m. jį pavogė iš kišenės su vidaus pasu ir pinigais[856].

1934 m. nepriklausomybės šventės proga Prezidentas A. Smetona apdovanojo kai kuriuos Lietuvos savivaldybininkus. III laipsnio Gedimino

---

854 Trakietis. „Trakų apskrities viršaičių ir valsčių sekretorių suvažiavimas" // Savivaldybė, 1926, nr. 8, p. 22.

855 LCVA, F. 560, Ap. 1, B. 152, L. 20.

856 LCVA, F. 930, Ap. 4, B. 119.

medaliu apdovanotas ir Trakų apskrities valdybos buhalteris Pranas Ambroževičius[857].

1927 m. Trakų apskrities valdybos etatai buvo: valdybos pirmininkas – 1 (alga 270 Lt), nuolatinis valdybos narys – 1 (450 Lt), nenuolatinis narys – 1, sekretorius – 1 (350 Lt), buhalteris – 1 (350 Lt), mašininkas – 1 (240 Lt), apskrities technikas – 1 (228 Lt), sargas – 1 (180 Lt). Beje, kitos apskričių savivaldybės dažniausiai turėjo po du apmokamus nuolatinius valdybos narius, taip pat turėjo vežiką arba šoferį – Kaišiadoryse jų nebuvo[858].

1927 m. apskrities tarybos posėdyje rugsėjo 14 d. buvo nutarta iš „Delangauskienės leisti pirkti apskrities valdybai namus ir plecių“. Taip pat leista likviduoti ligoninės statybą, medžiagas panaudojant apskrities namų statybai, jų statybai leista panaudoti 25 000 Lt, skirtus ligoninės statybai. Tame pačiame posėdyje Kietaviškių valsčiaus valdybai taip pat nutarta leisti įsigyti nuosavus namus (tačiau šio sprendimo iki valsčiaus panaikinimo 1935 m. nepavyko įgyvendinti)[859].

1929 M. RINKIMAI

1929 m. savivaldoje įvyko žymūs pokyčiai – buvo pakeistas savivaldybių įstatymas, įvyko nauji rinkimai, be to, iš svarbiausių postų buvo šalinami aktyviausi voldemarininkai. Tokiu būdu Trakų apskrities valdyboje iš apskrities viršininko, tuo pačiu ir apskrities valdybos pirmininko pareigų pasitraukė Antanas Steikūnas, taip pat apskrities valdybos narys ir sekretorius Juozas Grybauskas.

1929 m. spalio 24 d. apskrities valdybos pirmininkas Antanas Steikūnas, remiantis Piliečių apsaugos departamento 1929 m. spalio 20 d. raštu, dalyvaujant valdybos nariui Pranui Ambroževičiui perdavė laikinai apskrities valdybos pirmininko pareigas ėjusiam Jonui Šostakui (policijos vadui) apskrities valdybos turtą.

Valdybos priėmimo-perdavimo akte buvo surašyti įvairūs daiktai ir dokumentų bylos (1919 m. karo nuostolių, komiteto nutarimų, ligoninės, prieglaudos ir kt.; 1920 m. valsčių tarybų nutarimai, rekvizicijos, pastotės, Žaslių prieglauda, Kaišiadorių ligoninė, švietimo reikalai, seimo rinkimai ir kt.; 1921 m. valsčių tarybų rinkimų ir kt.; 1919-1921 m. papildoma byla kino klausimu ir kt.; 1922 m. apskrities techniko, rekvizicijos, valsčių švietimo

857 Savivaldybė, 1934, nr. 2, p. 30.
858 Savivaldybė, 1927, nr. 1, p. 30.
859 LCVA, F. 379, Ap. 2, B. 1533, L. 1.

komisijų, mokytojų kursų ir kt.; 1923 m. daugiausia pradžios mokyklų bylų; 1924 m. apskrities atstatymo komisijos, techniko, tarybų rinkimų ir kt.; 1926 m. III Seimo rinkimų ir kt.; 1927 m. apskrities statybos komisijos, savivaldybių rinkimų, transporto leidimų (dviračių, automobilių, motociklų); 1928 m. savivaldybių rinkimų ir kt.; 1929 m. savivaldybių rinkimų, žyginių arklių reikalavimo, Šiaurės Lietuvai šelpti ir kt.

Tarp perdavimo akte surašytų apskrities valdybos daiktų buvo 5 paprasti stalai, 3 mediniai suolai, sieninis laikrodis, rašomoji mašinėlė, 5 taburetės, 4 elektros lemputės, metalinis antspaudas, 3 štampai, 2 „bliekiniai“ kibirai, elektros skaitytuvai, šapirografas, Vytis su rėmu, 3 stiklinės rašalinės, svarstyklės su svarsčiais, 2 emaliuotos spjaudyklės, štampas „Trakų apskrities valdybos Pirmininkas“, „Tvirtinu“, „Gauta“, „Sekretorius“, „Trakų apskrities technikas“, „Trakų apskrities valdybos narys“, piramidė antspaudams, rašomasis stalas su gelumbe, 6 kėdės, staliukas mašinėlei, kempinė su lėkštele, knyga „Vieškeliai ir paprasti keliai“, albumas „Lietuvos statybos pavyzdžiai“, „Buhalterija savivaldybėms“, „Apgyventos vietos“, Lietuvos Konstitucija, nedeganti metalinė spinta, „rolietka“ 20 metrų ilgio, 2 žemėlapiai, Lietuvos kelių žemėlapis, 1925 m. savivaldybių kalendorius, 4 rėmai fotografijoms, 5 Trakų apskrities valdybos tarnautojų ir viršaičių suvažiavimo nuotraukos, medinis Gedimino stulpas, prezidento A. Smetonos paveikslas su rėmu ir stiklu, 2 mediniai dažyti kotai vėliavai, 2 tautinės vėliavos, emaliuota iškaba „Trakų apskrities valdyba“, komplektas iš 16 lempučių 15 Wt (10 vnt.), 100 žvakių elektros lempa „Argenta“, kita – 75 žvakių, 10 spalvotų lempučių, 16 elektros patronų, 139 gelžbetoniniai kilometriniai stulpai, mašinėlė skylutėms kalti, geležinis numeratorius, rašomoji mašinėlė „Hranija“, laikraštis „Vyr. žinios“ nuo 1918 iki 1928 m. (surištas į 4 knygas), yla byloms siūti, neišparduoti turgaus rinkų kvitai (balti po 10 ct, raudoni – po 30 ct, mėlyni – po 50 ct, o prie išparduotų minimi geltoni po 20 ct).

Tarp nekilnojamojo turto minimas gyvenamas namas Kaišiadoryse, tvartas, žemės sklypas 1,4 ha, Krušonių dvaras (apie 27 ha, su pastatais)[860].

Apskrities valdybos perdavimo akte buvo ir naujokų ėmimo komisijos turtas: stalai, kėdės, šapirografas, rašalinės, dėžutė burtams traukti, antspaudas su Vytim, štampas „komisijos pirmininkas“, „reikalų vedėjas“, plunksnakočiai, 1 metro ilgio plieninė „ruletka“, medinė „miera“ naujokų matavimui, steteskopas, padidinamas stiklas, 3 spateliai, nosinis atspindys, 3 ausies leikutės, Optelmoskopas, plaktukas „perkus“, stirintspigilis su sti-

[860] LCVA, F. 379, Ap. 1, B. 1628, L. 103, 139.

klu, kapspigilis, pincetas, antpirščiai, spirito lemputė, elektros lemputė 16 žvakių ir kt.

Kitos apskrities valdybos bylos – slaptų raštų, mobilizacijos instrukcijos, planai, antspaudas apvalus guminis su vytim, likviduotos apskrities vaikų prieglaudos bylos ir knygos (nuo 1920 m. iki 1925 m.), išduotų rūbų išėjusiems prieglaudos auklėtiniams ir kt.

Tarp dokumentų – R. Vendto atlikto Meškučių tilto remonto garantija, J. Butkevičiaus garantija rinkų rinkliavai (vekseliai su parašu 1300 Lt sumai ir jo pavaduotojo M. Kriaučiūno 500 Lt sumai), J. Stražo garantija Kruonio rinkos rinkliavai (vekselis 200 Lt), Z. Šimašiaus užstatas bruko darbams prie Žiežmarių malūno, V. Bankvicero garantija atliktiems mokyklų remonto darbams, pirkimo aktas apskrities valdybos namų (Kaišiadoryse, Liudo Giros g. 12), avansas urėdui 1929 m. liepos 31 d. kelio taisymui nuo plento į urėdiją – 500 Lt, avansas S. Tipografo ir A. Nulmano įgaliotiniui M. Glazmanui 1929 m. rugsėjo 12 d. 4000 Lt sumai betoninių vamzdžių padarymui valsčių tiltams ir kt.[861]

Be to, tos pačios dienos aktu, dalyvaujant valdybos nariui Pranui Ambroževičiui ir Kaišiadorių ligoninės vedėjai Adelei Ivickaitei-Mazurkevičienei, Jonui Šostakui Antanas Steikūnas perdavė ir Kaišiadorių ligoninės turtą, tarp kurio buvo dokumentų bylos, medicinos prietaisai ir visas ligoninės inventorius, maisto produktai (apie tai – skyriuje apie sveikatos priežiūrą).

1929 m. išrinktų savivaldybių kadencija baigėsi 1932 m., tačiau buvo porą kartų pratęsta ir nauji rinkimai vyko tik 1934 m. Tad 1929 m. išrinkti tarybų nariai dirbo ne trejus metus, kaip numatyta įstatyme, o gerokai ilgiau.

Trakų apskrities tarybos nariai:

1. Kazys Venzlauskas, atstovavęs Aukštadvario valsčiui, valsčiaus viršaitis;
2. Ignas Karpavičius, atstovavo Aukštadvario valsčiui;
3. Jonas Urmilevičius, atstovavo Kaišiadorių valsčiui, valsčiaus viršaitis;
4. Antanas Steikūnas, atstovavo Kaišiadorių valsčiui;
5. Ignas Janavičius, atstovavo Kietaviškių valsčiui, valsčiaus viršaitis;
6. Mikas Gliaudelis, atstovavo Kietaviškių valsčiui;
7. Alfonsas Rudzianskas, atstovavo Kruonio valsčiui, valsčiaus viršaitis;
8. Aleksas Lapinskas, atstovavo Kruonio valsčiui;

[861] LCVA, F. 379, Ap. 1, B. 1628, L. 112.

9. Juozas Bingelis, atstovavo Onuškio valsčiui, valsčiaus viršaitis;
10. Silvestras Dusevičius, atstovavo Onuškio valsčiui;
11. Antanas Petrauskas, atstovavo Onuškio valsčiui;
12. Bronius Stosiūnas, atstovavo Semeliškių valsčiui, valsčiaus viršaitis;
13. Jonas Juzukonis, atstovavo Semeliškių valsčiui;
14. Jonas Markevičius, atstovavo Vievio valsčiui, valsčiaus viršaitis;
15. Antanas Dluskas, atstovavo Vievio valsčiui;
16. Jonas Lukoševičius, atstovavo Žaslių valsčiui, valsčiaus viršaitis;
17. Pranas Ambrozevičius, atstovavo Žaslių valsčiui;
18. Mykolas Steikūnas, atstovavo Žaslių valsčiui;
19. Ignas Jacinavičius, atstovavo Žiežmarių valsčiui, valsčiaus viršaitis;
20. Pranė Naudžiūnienė, atstovavo Žiežmarių valsčiui;
21. Stasys Martinaitis, atstovavo Žiežmarių valsčiui[862].

1929 m. lapkričio 14 d. įvyko pirmasis naujai išrinktos Trakų apskrities tarybos posėdis, dalyvaujant laikinai apskrities valdybos pirmininko pareigas einančiam J. Šostakui ir „vos tik atvykusiam iš Tauragės apskrities perkeltam senam savivaldybininkui, apskrities viršininkui p. J. Vaišniui“.

Posėdyje renkant apskrities tarybos pirmininką atviru balsavimu vienbalsiai išrinktas Ig. Karpavičius. Apskrities valdybos nariais išrinkti J. Mazuras ir Z. Šimašius, o kandidatais – P. Ambroževičius ir A. Lapinas. 1930-iems metams apskrities valdyboje nutarta patvirtinti šiuos etatus: sekretoriaus, buhalterio, raštininko-registratoriaus, mašininkės ir sargo.

Apskrities valdybos nariams už posėdį arba darbo dieną nutarta mokėti po 15 Lt. Svarstant kelionpinigius apskrities tarybos nariams nutarta tolimesnių (Aukštadvario, Onuškio ir Semeliškių) valsčių nariams mokėti po 25 Lt, o kitiems – po 15 Lt.

Komisijų rinkimuose išrinkti šie tarybos nariai: naujokų ėmimo komisijos nariu – M. Gliaudelis, žemės rūšiavimo komisijos – A. Steikūnas, mokesčių komisijos – Z. Šimašius ir S. Martinaitis, žemės reformos komisijos – P. Ambroževičius, A. Dluskis, S. Martinaitis. Apmokamiems komisijų nariams taryba nustatė atlyginimą – po 12 Lt už darbo dieną[863].

Apie naująjį Trakų apskrities viršininką ir apskrities valdybos pirmininką Juozą Vaišnį plačiau rašoma skyriuje apie apskrities viršininkus. Trumpai galima priminti, kad jis iki atvykdamas į Kaišiadoris buvo dirbęs Utenos,

862 Savivaldybių žinynas. – Kaunas, 1932. P. 740.
863 „Savivaldybių veikimas“ // Savivaldybė, 1929, nr. 12, p. 27–28.

Švenčionių, Tauragės, Zarasų apskričių viršininku. Kaišiadoryse Juozas Vaišnys dirbo gana neilgai, nes jau kitais metais perkeliamas į Kėdainius.

Valdybos narys **Jonas Mazūra** (kartais rašoma Mozūra arba Mazuras) gimė 1886 m. Zarasų apskrities Dusetų valsčiaus Zablaciškių kaime. Mokėsi Rygos gimnazijoje, kur baigė 5 klases. 1915–1929 m. dirbo pradžios mokyklos mokytoju, buvo Dusetų valsčiaus tarybos nariu. Vėliau persikėlė į Trakų apskritį, o 1929 m. lapkričio 14 d. išrinktas apskrities valdybos nariu, taip pat ėjo valdybos sekretoriaus pareigas.

Valdybos narys **Zigmas Šimašius** (kartais rašoma Šimašis) gimė 1894 m. Tauragės apskrities Vainuto valsčiaus Balcių kaime. Baigęs pradžios mokyklą 1907 m. įstojo į Tauragės progimnaziją, tačiau po tėvo mirties jos baigti nebegalėjo. 1910–1914 m. ūkininkavo tėvų ūkyje, kilus karui pasitraukė į Rusiją, kur Rostovo mieste baigė buhalterijos kursus ir tarnavo įvairiuose kooperatyvuose vedėju, kasininku. 1921 m. grįžo į Lietuvą, Dūkštuose dirbo kooperatyvuose, įsigijo namus ir krautuvę. Tačiau tą kraštą užėmę lenkai 1923 m. jį ištrėmė į Lietuvą, kaip jiems nepageidaujamą asmenį. Lietuvoje grįžo į tėvų ūkį, dirbo Vainuto smulkaus kredito banke. 1924 m. atvyko gyventi į Kaišiadoris, nusipirko namus, įsteigė krautuvę, turėjo ūkį. Nuo 1925 m. dirbo Kaišiadorių smulkaus kredito draugijos valdybos pirmininku, taip pat buvo išrinktas Kaišiadorių valsčiaus revizijos komisijos nariu. 1929 m. buvo išrinktas Kaišiadorių valsčiaus tarybos nariu, o paskui tais pačiais metais – Kaišiadorių apskrities valdybos nariu[864].

1930 m. apskrities valdyboje – 7 etatiniai tarnautojai: apskrities valdybos pirmininkas, du valdybos nariai (vienas valdybos narys tuo pačiu buvo ir valdybos sekretorius), buhalteris, inžinierius, sekretoriaus padėjėjas, mašininkas(-ė). Pastabose parašyta, kad etatuose numatyta „1 vals. revizorius-instruktorius“, greičiausiai tai yra instruktorius valsčių reikalams[865].

1932 m. paskelbtame „Savivaldybių žinyne“ Trakų apskrities valdybos nariais nurodyti Juozas Merkys (apskrities valdybos pirmininkas), du apskrities valdybos nariai – Jonas Mazūra ir Zigmas Šimašius, taip pat kandidatai į apskrities valdybos narius – Pranas Ambrozevičius ir Aleksas Lapinskas[866].

1933 m. spalio 27 d. Trakų apskrities savivaldybė savivaldybių departamentui pateikė „žinias apie apskrities ir valsčių savivaldybių tarnautojus,

---

[864] „Trakų apskrities valdyba“ // Savivaldybė, 1930, nr. 3, p. 25.
[865] LCVA, F. 1539, Ap. 1, B. 20, L. 3.
[866] Savivaldybių žinynas. – Kaunas, 1932, P. 739.

kurie gauna nuolatinį atlyginimą“. Kartu pateikiamos ir trumpos tarnautojų biografijos, iš kurių galima susidaryti vaizdą apie jų pareigas, amžių, tautybę, išsilavinimą, netgi šeimyninę ir turtinę padėtį.

Trakų apskrities valdybos nariai ir tarnautojai buvo:

Mazūra Jonas – valdybos narys-sekretorius, gimęs 1886 m., vedęs, lietuvis, Lietuvos pilietis (kaip ir visi kiti apskrities tarnautojai), baigęs 5 „rusų gimnazijos“ klases. Nuo 1916 m. iki 1929 m. gruodžio 1 d. dirbo pradinių mokyklų mokytoju, o nuo tos dienos – Trakų apskrities valdybos nariu-sekretorium. Alga – 450 Lt, turi dviejų aukštų gyvenamąjį medinį namą ir 22 ha ūkį. J. Mazūra buvo susijęs su Žilinų apylinkėmis, buvo aktyvus vietinio šaulių būrio narys[867].

Ambrozevičius Pranas – buhalteris, g. 1897 m., vedęs. Baigęs 3 „rusų gimnazijos“ klases. Nuo 1920 m. iki 1925 m. – Žaslių valsčiaus savivaldybės sekretorius, kasininkas, viršaičio padėjėjas, nuo 1925 m. – apskrities valdybos buhalteris. Alga – 380 Lt, turi 19 ha ūkį.

Ratkevičaitė Bronė – raštininkė-registratorė, g. 1913 m., netekėjusi. Baigusi 6 gimnazijos klases. Nuo 1930 m. spalio 30 d. dirbo valdybos raštininke-registratore. Alga – 240 Lt, kito turto neturi.

Ramunis Antanas – raštininkas-mašininkas, g. 1898 m., vedęs. Baigęs mokytojų seminarijos I kursą. Nuo 1923 m. iki 1930 m. dirbo Kaišiadorių miškų urėdijoje I eilės raštininku ir sekretoriumi, nuo 1930 m. apskrities valdybos raštininkas-mašininkas. Alga – 240 Lt, turi 20 ha ūkį.

Rudzinskas Kazys – sargas, g. 1872 m., vedęs. Baigęs „rusų liaudies mokyklą“. Nuo 1922 m. iki 1923 m. dirbo sargu prie apskrities valdybos statomos ligoninės, nuo 1924 m. – apskr. valdybos sargu. Alga – 180 Lt, turi ¼ ha ūkį.

Lekavičius Juozas – naujokų ėmimo komisijos sekretorius, g. 1901 m., vedęs. Baigęs 5 gimnazijos klases. Apskrities naujokų ėmimo komisijos sekretoriumi dirbo nuo 1919 m. Alga – 300 Lt, turi medinį namą su sklypu.

Klapatauskas Antanas – apskrities savivaldybės skerdyklos sargas, g. 1889 m., vedęs. Baigęs liaudies mokyklą. Dvejus metus dirbo „Varnių žydų skerdyklos sargu“, nuo 1932 m. vasario 1 d. – Trakų apskrities skerdyklos sargu. Alga – 100 Lt, nekilnojamo turto neturi.

Ivickaitė-Mazurkevičienė Adelė – Trakų apskrities savivaldybės ligoninės vedėja-gydytoja, g. 1896 m., ištekėjusi. Lietuvė, Lietuvos pilietė. Baigusi aukštąjį mokslą. Ligoninės vedėja-gydytoja dirbo nuo 1922 m. rugsėjo 14 d. Alga – 540 Lt, nekilnojamo turto neturėjo.

---

867 Česnulis V. Varėnos krašto šauliai. 1919–1940. – Vilnius, 2008. P. 439–440.

Dudėnas Alfonsas – ūkio vedėjas, g. 1908 m., nevedęs. Baigęs 5 gimnazijos klases. Nuo 1928 iki 1929 m. dirbo Trakų apskrities arešto namų raštininku, nuo 1933 m. vasario 1 d. ligoninės ūkio vedėju. Alga – 220 Lt, nekilnojamo turto neturėjo.

Galinienė Emilija – akušerė-sesuo, g. 1888 m., našlė. Baigusi 2 klasių liaudies mokyklą ir akušerių kursus. Nuo 1922 m. dirbo ligoninės akušere-seserimi. Alga 160 Lt, Vilniuje turėjo namą su sklypu (valdė bendrai su vaikais).

Zažeckas Mykolas – sargas-sanitaras, g. 1884 m., vedęs. „Namų mokslo". Ligoninės sargu-sanitaru dirbo nuo 1928 m. Alga – 100 Lt, kito turto neturėjo.

Jakubauskaitė Kazė – virėja, g. 1893 m., netekėjusi. „Namų mokslo". Virėja ligoninėje nuo 1930 m., alga – 65 Lt, kito turto neturi.

Ignatavičiūtė Ieva – skalbėja, g. 1888 m., netekėjusi. Namų mokslo. Skalbėja nuo 1928 m. Alga – 60 Lt, kito turto neturi.

Jankūnaitė Emilė – slaugytoja, g. 1894 m., netekėjusi. Namų mokslo. Slaugytoja nuo 1924 m. Alga 50 Lt, kito turto neturi.

Marazauskaitė Marija – slaugytoja, g. 1909 m., netekėjusi. Baigusi 4 klasių vidurinę mokyklą. Slaugytoja nuo 1930 m. Alga – 50 Lt, kito turto neturi.

Iš viso apskrities valdybos apskaitoje – 15 tarnautojų, iš kurių didesnę dalį sudarė Kaišiadorių ligoninės personalas[868].

Gana panaši apskrities tarnautojų sudėtis išsilaikė iki 1940 m. Tiesa, 1939 m. liepos 11 d. buvo atleistas valdybos raštininkas Antanas Ramunis, o spalio 1 d. „dėl netinkamo pareigų ėjimo" ir valdybos sargas-šoferis Jonas Dūdėnas[869].

Apskrities valdyboje (pagal 1935 m. aktą) Antanas Ratkevičius buvo atsakingas už bendrą raštinės priežiūrą, korespondencijos priėmimą, slaptų raštų pildymą, tarybos ir valdybos protokolų rašymą, valdybos pirmininko įsakymų rašymą, tarnautojų asmens bylas ir kt.

Raštininkė I Bronė Ratkevičaitė su padėjėja Marija Graželyte buvo atsakingos už bendrą susirašinėjimą, siunčiamų-gaunamų raštų registraciją, liudijimų išdavimą, autovežimų registraciją ir t. t.

Raštininkas II Antanas Ramunis buvo atsakingas už statybos komisijos protokolus, statybos leidimų išdavimą, leidimus dviračiams, statistinių žinių rengimą apie gaisrus ir kainas ir t. t.

---

[868] LCVA, F. 379, Ap. 1, B. 156, L. 462.
[869] LCVA, F. 1539, Ap.1, B. 545, L. 214.

Buhalteris Pranas Ambroževičius su padėjėju Antanu Ramuniu „vedė kasą“, priėmė ir išmokėjo pinigus, sudarė biudžetus, išimdavo pinigus iš bankų ir pašto (gavę kiekvieną kartą įgaliojimą), išmokėjo algas, tikrino valsčių biudžetus ir t. t.

Sargas Juozas Bartkevičius iš pašto parnešdavo korespondenciją, išnešiodavo raštus, raštinėje palaikydavo švarą.

Be to, visus nenumatytus darbus sekretorius paskirstydavo raštininkams. Faktiškai B. Ratkevičaitė atsakė už bendrą skyrių, A. Ramunis – už statybos skyrių, o P. Ambroževičius – už buhalterijos skyrių[870].

1934 m. rugsėjo 14 d. Trakų apskrities viršininkas į departamentą nusiuntė apskrities valdybos narių ir kandidatų sąrašą: Jonas Mazūra – esamasis valdybos narys ir sekretorius. Viktoras Skudzinskas – Joniškio miesto tarybos narys, lietuvis, tautininkas, „blaivus, pakankamai išsilavinęs“ (Kaišiadoryse jis valdė malūną prie Lomenos ir kelio į Žaslius), Pranas Ambroževičius – ūkininkas, lietuvis, tautininkas, „senas savivaldybininkas, dabartinis apskrities valdybos buhalteris ir revizorius“, Antanas Ivaškevičius – lietuvis, tautininkas, „pakankamai išsilavinęs, Lietuvos banko Trakų sk. kasininkas“[871].

1934 m. birželio 27 d. apskrities tarybos posėdį pradėjęs apskrities valdybos pirmininkas J. Merkys „pasveikino susirinkusius naujuose apskr. savbės rūmuose ir pažymėjo, kad šis nemažas pastatas pastatytas, palyginus, labai trumpu laiku, per 5 mėnesius“[872].

1934 M. TARYBA

1934 m. savivaldos rinkimai plačiai aprašyti skyriuje apie valsčių tarybas, todėl čia tebus trumpai priminta informacija apie valsčių tarybų išrinktus atstovus į apskrities tarybą. 1934 m. spalio 19 d. naujoje Aukštadvario valsčiaus taryboje atstovu į Trakų apskrities tarybą išrinktas gydytojas V. Mongirdas (58 m., iš Aukštadvario) – vienas žymiausių ne tik Aukštadvario, bet ir visos apskrities visuomenės veikėjų (jis 1918 m. pabaigoje, kuriantis pirmosioms savivaldybėms, netgi buvo paskirtas pirmuoju apskrities viršininku). Kaišiadorių valsčiaus taryba spalio 30 d. atstovu nuo Kaišiadorių valsčiaus į Trakų (Kaišiadorių) apskrities tarybą išrinko Augustą Ramunį (33 m., iš Kiemelių). Spalio 18 d. Kietaviškių valsčiaus taryba atstovu į apskrities tarybą išrinko Mykolą Lapinską (34 m., iš Kietaviškių). Spalio 22 d. Kruonio valsčiaus taryboje išrinkti Jonas Žilinskas (38 m. iš Žirgaičių) ir

870 LCVA, F. 1539, Ap.1, B. 10, L. 34.
871 LCVA, F. 379, Ap. 3, B. 19a. L. 287–288.
872 LCVA, F. 1539, Ap.1, B. 10, L. 17.

Trakų apskrities valdyba.

I.

Apskrities viršininkas — valdybos pirmininkas J. Vaišnys.

Juozas Vaišnys gimė 1892 m. kovo 9 d. Plioplių kaime, Antanavo valsč., Mariampolės apskrities. Pradžios mokslą ėjo Čystos-Rūdos ir Žiūrių-Gudelių pradžios mokyklose. Toliau mokėsi privatiškai. Didžiojo karo metu apsigyveno Vilniuje, įsigijo

Trakų apskrities valdyba: 1) Apskr. valdybos narys J. Mazūra, 2) Ap. v-bos pirmininkas J. Vaišnys ir 3) Ap. v-bos narys Z. Šimašis.

1930 m. mėnraštyje „Savivaldybė“ (nr. 3, p. 25) paskelbta apie naująją Trakų apskrities valdybą, kurios pirmininku trumpam tapo J. Vaišnys.

Trakų (Kaišiadorių) apskrities savivaldybės rūmai, pastatyti Kaišiadoryse, Bažnyčios aikštėje 1933 m. Pastatą projektavo ir jo statyba rūpinosi apskrities inžinierius Pranas Rūdys. Rūmuose įsikūrė Trakų apskrities valdyba, apskrities viršininkas, apskrities policijos vadas, pasienio policijos Trakų baro viršininkas, Lietuvos banko Trakų skyrius. Taip pat rūmuose posėdžiaudavo Trakų apskrities taryba, kurioje rinkosi atstovai iš Aukštadvario, Kaišiadorių, Kietaviškių (iki 1935 m.), Kruonio, Semeliškių, Onuškio, Vievio, Žaslių ir Žiežmarių valsčių. XX a. 4 deš.

Trakų apskrities savivaldybės rūmai – nuo Kaišiadorių katedros vartų pusės. XX a. 4 deš.

Trakų apskrities valsčių viršaičių ir sekretorių suvažiavimas Kaišiadorysė

Trakų apskrities valsčių viršaičių ir sekretorių suvažiavimas su apskrities valdyba 1934 m. kovo mėn. 17 d., Kaišiadoryse.

Šių metų kovo mėn. 17 d. Trakų apskrities valdyba buvo sukvietusi apskrities valsčių viršaičius ir sekretorius įvairiems šio laiko svarbiems klausimams aptarti, išsiaiškinti. Į suvažiavimą atvyko visi viršaičiai ir sekretoriai.

Apskrities valdybos pirmininkas J. Merkis, atidarydamas suvažiavimą, sveikino susirinkusius naujuose apskrities savivaldybės rūmuose ir pažymėjo, kad šis nemažas pastatas pastatytas, palyginti, labai trumpu laiku, per 5 mėnesius. Be to, pareiškė, kad savivaldybių veikėjai yra sukviesti tam, kad bendrai su apskrities valdyba aptartų kai kuriuos reikalus ir susipažintų bei išsiaiškintų kai kuriuos netikslumus ir t. t. Visa tatai atlikus, bus lengviau sunkų savivaldybių darbą dirbti.

Paskui pirmininkas aiškino vidaus pasų išdavimo reikalą. Ragino įsąmoninti gyventojus per seniūnus, kad visi įsigytų pasus. Yra atsitikimų, kad naujokai,

Suvažiavimas buvo iškėlęs savivaldybių veikimo įvairiais reikalais daug klausimų, kuriuos apskrities valdyba visapusiškai ir plačiai paaiškino.

Įspūdingiausias ir iškilmingiausias suvažiavimo momentas buvo — tai viršaičiams tarnybos ženklų įteikimas. Apskrities valdybos pirmininkas Merkis, perskaitęs ženklams nešioti taisykles, paaiškino jas, gražiai nupasakojo ženklų reikšmę, jų nešiojimo tvarką ir kt. Po to kiekvienam viršaičiui atitinkamai prabildamas iškilmingai uždėjo ant kaklo ženklus.

Ta proga suvažiavimas pasveikino Tautos Vadą A. Smetoną ir Vidaus Reikalų Ministerį p. Rusteiką.

Posėdis baigtas Tautos himnu. Suvažiavimo dalyviai kartu su apskrities valdyba ir prelegentais nusifotografavo. Savivaldybių darbuotojų nuotaika pakilus, pasiryžimas dirbti kas kart didėja.

J-as.

1934 m. kovo 17 d. naujai pastatytuose Trakų apskrities savivaldybės rūmuose įvyko apskrities valsčių viršaičių ir sekretorių susirinkimas. Fotografijoje – valsčių viršaičiai ir sekretoriai su apskrities valdybos vadovais ir tarnautojais. „Savivaldybė“, 1934 m. nr. 4, p. 27.

Adomas Tirva (44 m. iš Bajoriškio). Spalio 19 d. Onuškio valsčiaus taryboje išrinkti Leonas Lelešius (34 m. iš Onuškio) ir Selvestras Dusevičius (35 m. iš Vaikantonių). Spalio 18 d. Semeliškių valsčiaus taryboje išrinktas Antanas Palionis (28 m. iš Semeliškių). Vievio valsčiaus atstovu apskrities taryboje buvo Antanas Dluskis (56 m. iš Strėvininkų). Spalio 16 d. Žaslių valsčiaus taryboje išrinkti atstovais apskrities taryboje mokytojas Adolfas Baumila (33 m. iš Naujaežerio) ir Jonas Šimkūnas (37 m. iš Žaslių). Spalio 29 d. Žiežmarių valsčiaus atstovais tapo Stasys Martinaitis (52 m. iš Pakertų dvaro) ir Juozas Mičiulis (43 m. iš Bačkonių).

Kadangi apskrities tarybą sudarė ne tik išrinkti valsčių tarybų atstovai, bet ir valsčių viršaičiai, 1934 m. lapkričio 28 d. apskrities valdybos pirmininkas J. Merkys savivaldybių departamentui siunčia Trakų apskrities tarybos sąrašą:

Nuo Aukštadvario valsčiaus – Juozas Bingelis (valdininkas, viršaitis) ir Vladas Mongirdas (medicinos daktaras);

Kaišiadorių valsčiaus – Jonas Urmilevičius (ūkininkas, viršaitis) ir Augustas Ramunis (ūkininkas);

Kietaviškių valsčiaus – Ignas Janavičius (ūkininkas, viršaitis) ir Mykolas Lapinskas (ūkininkas);

Kruonio valsčiaus – Antanas Vedeckas (pramonininkas, viršaitis), Adomas Tirva (ūkininkas) ir Jonas Žilinskas (ūkininkas);

Onuškio valsčiaus – Antanas Petrauskas (ūkininkas, viršaitis), Silvestras Dusevičius (ūkininkas) ir Leonas Lelešius (mokytojas);

Semeliškių valsčiaus – Bronius Stosiūnas (ūkininkas, viršaitis) ir Antanas Palionis (mokytojas);

Vievio valsčiaus – Jonas Markevičius (ūkininkas, viršaitis) ir Antanas Dluskis (ūkininkas);

Žaslių valsčiaus – Jonas Lukoševičius (ūkininkas, viršaitis), Adolfas Baumila (mokytojas) ir Jonas Šimkūnas (ūkininkas);

Žiežmarių valsčiaus – Ignas Jacinavičius (ūkininkas, viršaitis) ir Stasys Martinaitis (ūkininkas). Taip pat nuo Žiežmarių valsčiaus buvo ir apskrities tarybos pirmininku išrinktas Juozas Mičiulis (Trakų miškų urėdijos, kuri buvo įsikūrusi Bačkonyse, urėdas).

Trakų apskrities viršininkas prie apskrities tarybos sąrašo pamini ir abu apskrities valdybos narius. Tai buvo Zigmas Šimašius (ūkininkas-prekybininkas iš Kaišiadorių, apskrities valdybos nariu tapęs jau 1929 m.) ir Antanas Ratkevičius (valdininkas iš Kaišiadorių)[873].

[873] LCVA, F. 379, Ap. 1, B. 21, L. 32.

Antanas Ratkevičius buvo gimęs 1892 m. Marijampolės apskrities Klebiškio valsčiaus Pakumprio kaime. Netarnavo kariuomenėje „kaipo nešaukiamo amžiaus“. Prienuose baigė dviklasę mokyklą, mokėjo rusų, lenkų, lietuvių kalbas. Pagal specialybę buvo vargonininkas-raštininkas. Kruonio miestelyje aštuonis metus dirbo vargonininku.

Nuo 1923 m. balandžio 1 d. tapo „kanceliaristu“ Trakų apskrities viršininko įstaigoje. 1926 m. tapo jau ne I laipsnio, o II laipsnio tarnautoju, nuo 1929 m. – III laipsnio ir dar tais pačiais metais perkeltas dirbti registratoriumi su VI kategorijos atlyginimu. Jo charakteristikoje nurodoma, kad „eidamas tarnybos pareigas pasižymėjo darbštumu, sąžiningumu ir uolumu“.

1928 m. apdovanotas Lietuvos nepriklausomybės 10-mečio medaliu, o 1934 m. „už nuopelnus Lietuvai apdovanotas D. L. Kunigaikščio Gedimino ordino medaliu trečiuoju laipsniu“.

1934 m. lapkričio 14 d. Trakų apskrities taryba išrinko Antaną Ratkevičių apskrities valdybos nariu, todėl nuo 1935 m. sausio 1 d. jis išėjo iš apskrities viršininko įstaigos ir ėmė dirbti tik nuolatiniu apskrities valdybos nariu[874].

1935 m. apskrities tarybos narys nuo Onuškio valsčiaus mokytojas Leonas Lelešius „tarnybos reikalu“ buvo nukeltas iš Onuškio valsčiaus net į Šiaulių apskrities Pavežgių mokyklą. Bet jis vis tiek nurodė, kad Trakų apskrities tarybos posėdžių kvietimus jam siųsti ir toliau (į Stačiūnų valsčiaus savivaldybę). Gavęs tokį prašymą apskrities valdybos pirmininkas J. Merkys jam atsakė, kad išsikėlęs iš apskrities nuolatiniam gyvenimui kitur jis netenka apskrities tarybos nario statuso.

Tuomet L. Lelešius pasiskundė savivaldybių departamentui, kad Onuškio valsčiaus taryboje yra išrinktas Trakų apskrities tarybos nariu. Jis paraidžiui pacitavo J. Merkio atsakymą jam ir paprašė, kad „tokis subjektyvus įstatymų interpretavimas būtų atitaisytas“. Be to, jis tebeturi Trakų apskrityje ūkį, ten tebegyvena jo šeima. „Jei aš galiu tiesai į akis pažiūrėti ir drąsiai Trakų apskrities tarybos posėdžiuose veikti pagal savo sąžinę Tautos interesų naudai, tai ar tokis su manim pasielgimas prideramas?“

1935 m. gruodžio 31 d. savivaldybių departamentas apskrities valdybai išaiškino, kad Leonui Lelešiui pakeitus gyvenamąją vietą pagal įstatymus jis tarybos nario teisių neturi nustoti[875].

---

874 LCVA, F. 409, Ap. 8, B. 135.

875 LCVA, F. 379, Ap. 1, B. 1191, L. 94–96, 100.

1940 m. sausio 1 d. Trakų apskrities valdybos tarnautojų apskaitoje buvo 30 žmonių, tarp kurių buvo ne tik tiesiogiai dirbę apskrities valdyboje, bet ir apskrities valstybiniame sveikatos sektoriuje (Kaišiadorių ligoninėje bei valsčių sveikatos punktuose dirbę medikai ir kitas personalas). Trakų apskrities valdyboje dirbo:

1. Antanas Ratkevičius – apskrities valdybos narys-sekretorius (g. 1892 m., alga – 450 Lt);
2. Pranas Ambrozevičius – buhalteris (g. 1897 m., alga – 392 Lt), jis buvo vienintelis taip ilgai apskrities valdyboje ištarnavęs tarnautojas;
3. Pranas Gadliauskas – technikas (g. 1917 m., alga – 350 Lt);
4. Leonas Laurinavičius – sąskaitininkas (g. 1902 m., alga – 270 Lt);
5. Marija Miliūnienė – raštininkė (g. 1912 m., alga – 220 Lt);
6. Pranas Janušaitis – raštininkas (g. 1902 m., alga – 220 Lt);
7. Pranas Ambrozevičius – pečkurys (g. 1918 m., alga – 175 Lt);
8. Antanas Šukevičius – sargas (g. 1910 m., alga – 55 Lt).

Apskrities valstybinių sveikatos įstaigų darbuotojai: Kaišiadorių ligoninės vedėja-gydytoja Adelė Ivickaitė-Mazurkevičienė, ligoninės ūkio vedėjas Alfonsas Dudėnas, ligoninės akušerė Emilija Galinienė, virėja Kazė Jakubauskienė, skalbėja Ieva Ignatavičiūtė, slaugytoja Barbora Janušonytė, slaugytoja Juzė Peršenkaitė, slaugytoja Aleksandra Rudzinskienė, ligoninės sargas Jonas Rudzinskas; Aukštadvario sveikatos punkto akušerė Irena Šulčytė, po jos nuo 1940 m. vasario 15 d. – Alina Minkevičienė; Kaišiadorių sveikatos punkto akušerė Jadvyga Lapatinskienė; Kruonio sveikatos punkto gydytojas Vytautas Kišonas ir Kruonio sveikatos punkto akušerė Albina Karpiūtė; Onuškio sveikatos punkto gydytojas Motelis Kovalskis; Semeliškių sveikatos punkto gydytojas Maksas Leizerauskas ir Semeliškių sveikatos punkto akušerė Mirijam Kronikaitė; Vievio sveikatos punkto gydytojas Judelis Narulianskis, Vievio sveikatos punkto akušerė Ema Metelicinienė; Žaslių sveikatos punkto gydytojas Jevelis Trapidas ir Žaslių sveikatos punkto akušerė Genė Černiauskienė; Žiežmarių sveikatos punkto gydytojas Beras-Michelis Raudanskis ir Žiežmarių sveikatos punkto akušerė Agota Arlickienė[876].

Etatinių valdybos tarnautojų sąraše minimas technikas P. Gadliauskas, tačiau tuo pačiu laiku minimas ir Trakų apskrities inžinierius Valerijonas Drevinskas. Pavyzdžiui, 1940 m. sausio mėnesį V. Drevinskui išmokėta 270 Lt[877]. Greičiausiai jis buvo apskrities viršininko įstaigos etatuose.

[876] LCVA, F. 1539, Ap.1, B. 545, L. 2.
[877] LCVA, F. 1539, Ap.1, B. 545, L. 9.

Tarp etatinių apskrities valdybos tarnautojų neminimi ir dar du svarbūs apskrities valdybos pareigūnai, t. y. apskrities viršininkas, kuris buvo ir apskrities valdybos pirmininkas (juo buvo Juozas Merkys), taip pat dar vienas renkamas (neetatinis) valdybos narys, kuriuo nuo 1929 m. buvo Zigmas Šimašius, kuris negaudavo nuolatinio atlyginimo, tačiau gaudavo nustatytą atlygį už dalyvavimą posėdžiuose ir komisijose. Pavyzdžiui, 1940 m. sausio mėnesį apskrities valdybos narys Z. Šimašius prašė valdybos sumokėti jam dienpinigius už sugaištas dienas, kai rūpinosi Žiežmarių pradžios mokyklos remontu. Mat jam ir buvo pavestas remontas „ūkio būdu“. Z. Šimašius rūpinosi statybinėmis medžiagomis ir remonto darbais, važinėjo 10 kartų[878]. 1940 m. pradžioje apskrities viršininkas Juozas Merkys mokesčių inspekcijai praneša, kad apskrities valdybos nariui Zigmui Šimašiui už posėdžius ir komisijas išmokėta algos 690 Lt[879].

Antrasis renkamas valdybos narys tuo pačiu dirbo ir valdybos sekretoriumi (Antanas Ratkevičius), todėl jo darbas buvo nuolatinis.

1940 M. RINKIMAI

1940 m. vasario 22–24 d. išrinkus valsčių tarybas, kovo mėnesį buvo renkama apskrities taryba. 1940 m. kovo 16 d. Trakų apskrities viršininkas Juozas Merkys Kaišiadorių, Žaslių, Vievio, Semeliškių, Onuškio, Aukštadvario ir Žiežmarių valsčių viršaičiams nurodė, kad valsčių tarybos į pirmus posėdžius susirinktų 1940 m. kovo 20 d.[880]

1940 m. kovo 21 d. jau buvo žinomi ir valsčių tarybų posėdžiuose išrinkti Trakų apskrities tarybos nariai. Aukštadvario valsčiui joje atstovavo viršaitis Juozas Bingelis ir Tadas Mongirdas (32 m., ūkininkas, valdęs 234 ha, turėjęs aukštąjį išsilavinimą, buvo naujas tarybos narys), Kaišiadorių valsčiui – viršaitis Jonas Urmilevičius ir Petras Brakauskas (40 m., valdininkas, tarnavęs apskrities viršininko sekretoriumi, turėjęs 3 ha žemės, baigęs vidurinę mokyklą, buvo naujas tarybos narys), Onuškio valsčiui – viršaitis Antanas Petrauskas, kun. Petras Liutkus (36 m., kunigas, baigęs dvasinę seminariją, buvo naujas tarybos narys) ir Juozas Taraila (39 m., namų savininkas, turėjęs 9 ha žemės, baigęs pradžios mokyklą, naujas tarybos narys), Semeliškių valsčiui – viršaitis Bronius Stosiūnas, Tomas Bliujus (60 m., ūkininkas, turėjęs 12 ha žemės, savamokslis, naujas tarybos narys) ir Jonas Apanavičius (42 m., ūkininkas, turėjęs 8 ha žemės, baigęs pradžios mokslą, naujas tary-

878 LCVA, F. 1539, Ap.1, B. 545, L. 548.
879 LCVA, F. 1539, Ap.1, B. 545, L. 10.
880 LCVA, F. 409, Ap. 1, B. 581, L. 197.

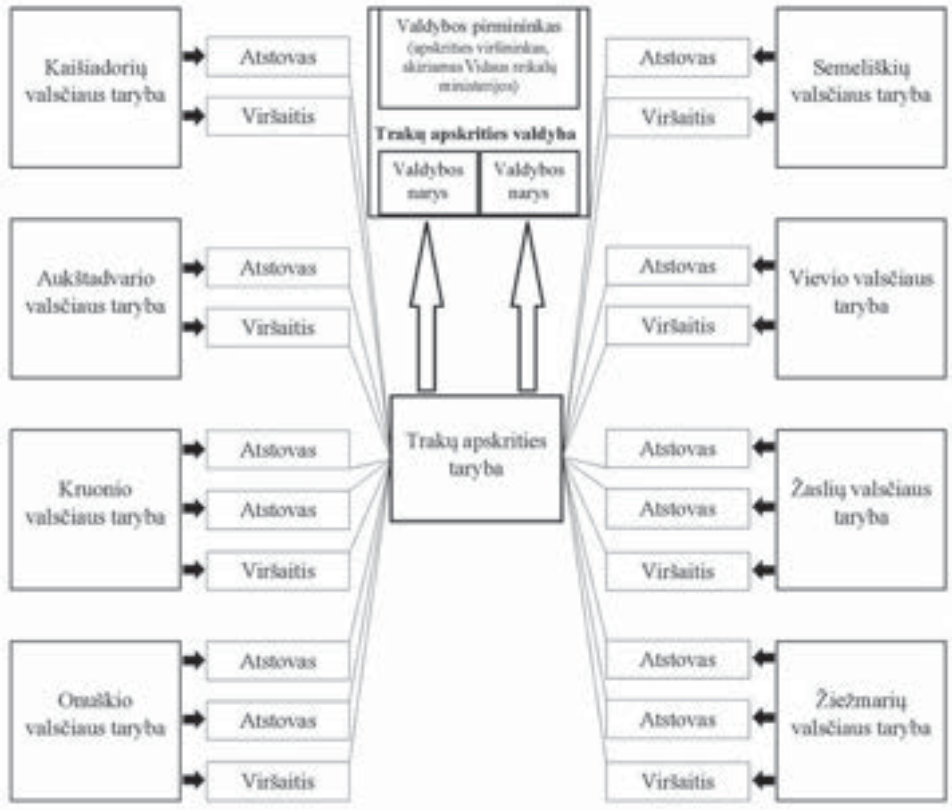

Trakų (Kaišiadorių) apskrities valdybos tarnautojai ir 1934–1940 m. kadencijos apskrities tarybos nariai prie apskrities savivaldybės rūmų Kaišiadoryse. Pirmoje eilėje iš kairės trečias sėdi apskrities tarybos narys nuo Vievio valsčiaus Antanas Dluskis, toliau – Onuškio valsčiaus atstovas (taip pat buvo Onuškio valsčiaus viršaičiu ir Lietuvos Respublikos Seimo nariu) Antanas Petrauskas, Trakų (Kaišiadorių) apskrities viršininkas Juozas Merkys, apskrities policijos vadas Petras Mačinskas, neetatinis apskrities valdybos narys Zigmas Šimašius (jis taip pat buvo verslininkas ir Vladikiškių dvaro savininkas). Pirmoje eilėje pirmas iš dešinės sėdi apskrities valdybos narys Antanas Ratkevičius. Antroje eilėje iš kairės stovi Žiežmarių viršaitis Ignas Jacinavičius, Kaišiadorių viršaitis Jonas Urmilevičius, penktas – Vievio viršaitis Jonas Markevičius, toliau – Semeliškių viršaitis Bronius Stosiūnas, apskrities valdybos narys Pranas Ambrozevičius. Stovi antroje eilėje pirmas iš dešinės – greičiausiai Aukštadvario valsčiaus viršaitis Juozas Bingelis, kairiau – Žaslių viršaitis Jonas Lukoševičius, Žaslių valsčiaus atstovas mokytojas Adolfas Baumila. XX a. 4 deš. KšM.

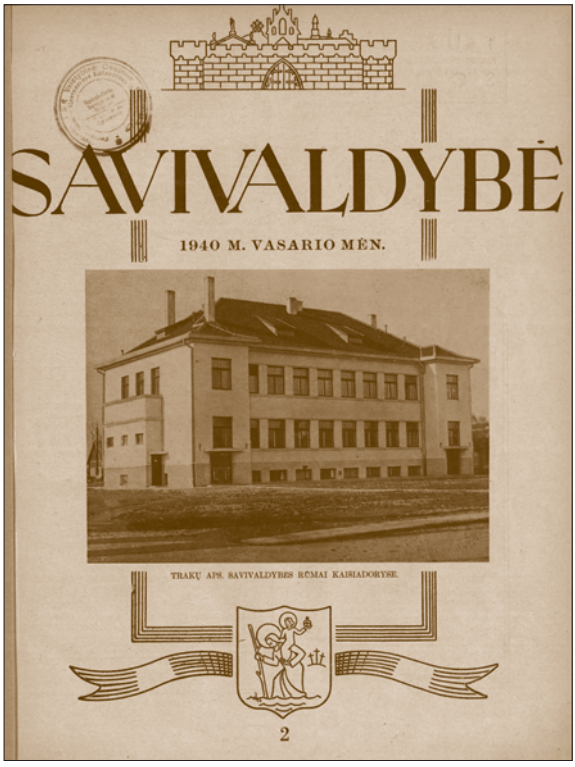
bos narys), Vievio valsčiui – viršaitis Jonas Markevičius ir Andrius Vėželis (46 m., ūkininkas, valdęs 10 ha žemės, baigęs pradžios mokyklą, naujas tarybos narys), Žaslių valsčiui – viršaitis Jonas Lukoševičius, Julius Perednė (41 m., mokytojas, turėjęs 26 ha žemės, baigęs mokytojų seminariją, naujas tarybos narys) ir Vincas Levickas (40 m., ūkininkas, turėjęs 20 ha žemės, savamokslis, naujas tarybos narys), Žiežmarių valsčiui – viršaitis Ignas Jacinavičius, Stasys Martinaitis (58 m., ūkininkas, turėjęs 43 ha žemės, baigęs pradžios mokyklą, vienintelis iš išrinktųjų buvęs ankstesnės tarybos narys) ir Jonas Slanina (42 m., ūkininkas, turėjęs 12 ha žemės, baigęs pradžios mokyklą, naujas tarybos narys). Iš viso apskrities taryboje buvo 18 narių[881].

Į Trakų apskrities tarybą nuo valsčių buvo išrinkti 10 atstovų. Taip pat apskrities tarybos nariais buvo ir valsčių viršaičiai. Iš 10 valsčių tarybose

[881] LCVA, F. 409, Ap. 1, B. 581, L. 1, 41.

Trakų (Kaišiadorių) apskrities savivaldos schema. Joje nebėra pažymėto Kietaviškių valsčiaus, tad galima teigti, jog tokia apskrities savivaldos struktūra buvo 1935–1940 m.

Trakų (Kaišiadorių) apskrities savivaldybės rūmų fotografija ant savivaldybių periodinio mėnraščio viršelio. „Savivaldybė", 1940 m., nr. 2.

Kaišiadorių verslininko ir neetatinio apskrities valdybos nario Zigmo Šimašiaus (stovi pirmas iš kairės) šeima jų namų kieme Kaišiadoryse, Vytauto gatvėje. Apie 1939 m. KšM.

rinktų atstovų tik vienas jau buvo ankstesnėje taryboje (S. Martinaitis), kiti buvo naujokai. Pagal užsiėmimą dauguma (7) ūkininkai. Pagal išsilavinimą – 7 baigę pradžios mokyklas, 1 – iki IV gimnazijos klasių, 2 – iki VIII gimnazijos klasių[882].

Po rinkimų kai kurie apskričių viršininkai buvo perkelti į kitas apskritis. 1940 m. balandžio 18 d. Trakų apskrities viršininkas Juozas Merkys perkeltas apskrities viršininku į Seinų apskritį. Tą pačią dieną iš Kaišiadorių į kitą apskritį iškeltas ir apskrities policijos vadas Petras Mačinskas. Į jų vietą atkelti apskrities viršininku (ir valdybos pirmininku) Vaitiekus Bartkevičius ir policijos vadas Antanas Karoblis[883].

Tačiau po 1940 m. birželio 15 d. įvykusios sovietinės okupacijos absoliuti dauguma tarnautojų (taip pat ir valdyboje) buvo pakeisti. Birželio 27 d. apskrities valdybos pirmininku tapo Bonaventūras Jokūbauskas, kuris taip pat greitai neįtiko sovietinei valdžiai ir rugpjūčio viduryje buvo pakeistas Kazimieru Majevskiu[884]. Beje, šie pasikeitimai tampa žinomi pagal šių tarnautojų pareiškimus Lietuvos banko Trakų skyriui apskrities valdybai skirtus pinigus išduoti jų vardu.

Nuo 1940 m. kovo 12 d. apskrities raštvedžiu pradėjo dirbti Vincas Skliutas, kilęs iš Merkinės valsčiaus[885], o birželio 25 d. apskrities valdybos sekretoriumi tapo Antanas Plenta, prieš tai tarnavęs valsčiaus sekretoriumi Butrimonių ir Merkinės valsčiuose[886].

---

882 Savivaldybė, 1940, nr. 4, p. 101.
883 LCVA, F. 1539, Ap.1, B. 545, L. 398.
884 LCVA, F. 1539, Ap.1, B. 545, L. 164.
885 LCVA, F. 1539, Ap.1, B. 545, L. 234.
886 LCVA, F. 1539, Ap.1, B. 545, L. 171.

Trakų apskrities tarybos posėdžiai

1920 m. vasario 6 d. Trakų apskrities seimeliui pirmininkavo seniausias amžiumi Juozas Cibulskas, dalyvavo valsčių atstovai, išrinkti į apskrities tarybą nuo Žiežmarių valsčiaus (Dominykas Kudzinevičius, Š. Kotas ir Jurgis Buikauskas), nuo Kaišiadorių valsčiaus (Ignotas Jacinavičius ir Vincas Laurušonis), nuo Kietaviškių valsčiaus (Juozas Cibulskas), nuo Kruonio valsčiaus (Juozas Valasevičius ir M. Kazlauskas), nuo Žaslių valsčiaus (M. Steikūnas, S. Dzedulionis, J. Kinderavičius, J. Peredne ir A. Kavaliauskas).

Balsuojant dėl tarybos pirmininko išrinkimo Stasys Dzedulionis ir Juozas Valasevičius gavo po 7 balsus, todėl buvo traukiami burtai. Burtų keliu išrinktas J. Valasevičius, kuris gyveno Kruonio valsčiaus Būtkiemio kaime. Pirmininko padėjėju tapo Stasys Dzedulionis, gyvenęs Žaslių valsčiaus Rudžių kaime. Svarstant pirmininko algą siūlyta skirti 800 arba 1000 auksinų, nutarta mokėti po 1000 auksinų per mėnesį.

Renkant Trakų apskrities valdybos pirmininką pasiūlyti kandidatai – J. Račkus, J. Peredne, P. Petrauskas, D. Kudzinevičius, K. Morkūnas, I. Jacinavičius. Kadangi vienodą skaičių balsų gavo J. Peredne ir Jacinavičius, buvo balsuojama antrą kartą. Pirmininku išrinktas Ignotas Jacinavičius, gyvenęs Kaišiadorių valsčiaus Kiemelių kaime.

Renkant du narius į Trakų apskrities valdybą buvo pasiūlyti J. Peredne, P. Petrauskas, A. Kurgonas, J. Praškevičius, M. Čiulada. Buvo išrinkti Jonas Perednis (iš Žaslių valsčiaus Kapčiškių k.) ir Jurgis Praškevičius (iš Kruonio valsčiaus Kalvių bažnytkaimio).

Renkant revizijos komisiją pasiūlyti M. Steikūnas, D. Kudzinevičius, A. Kavaliauskas, kurie visi trys ir buvo išrinkti į revizijos komisiją. Svarstant

revizijos komisijos algas nuspręsta kiekvienam nariui už dienos darbą mokėti po 20 auksinų.

Renkant pinigus ligoninės reikalams nuspręsta nuo dešimtinės žemės imti po 50 skatikų, taip pat po 50 skatikų nuo patentų ir nuo valdininkų mėnesinės algos.

Kalėjimo metinė sąmata patvirtinta 6720 auks., o kaliniams dienai nutarta skirta po 3 auksinus.

Apskrities valdybos sąmatoje nuspręsta pirmininkui skirti 1000 auks. algą, sekretoriui – 1000 auks., pirmininko padėjėjui – 700 auks., pirmininko sekretoriui – 700 auks., šviesai, kurui, raštinės išlaikymui – 400 auks., sargui – 300 auks., arkliams – 1200 auksinų. Pašaras arkliams mėnesiui – 200 auks. Taip pat nuspręsta pirkti vežimą savivaldybės reikalams (tam skirta 800 auks.).

Apskrities taryboje patvirtintos ir valsčių sąmatos.

Tarp kitų taryboje svarstytų klausimų – Kaišiadorių kun. A. Varno byla (dėl rekvizuoto klebono arklio), Žaslių valsčiaus tarybos nutarimas (dėl iš žydų reikalaujamos kontribucijos) ir kiti.

Apskrities taryba nutarė skatinti dvasininkiją rinkti aukas Žaslių našlaičių prieglaudos vaikams, prašyti Vidaus reikalų ministeriją sumažinti rekvizicijų normą apskrityje, nes apskritis yra prie fronto, taip pat per valsčių viršaičius pranešti gyventojams, kad mokyklų aprūpinimas priklauso visiems be išimties, nepriklausomai, ar to gyventojo vaikas eina į mokyklą ar ne[887].

1920 m. vasario 23 d. Trakų apskrities seimelio posėdyje dalyvavo Žiežmarių, Žaslių ir Kruonio valsčių atstovai. Nuo Žiežmarių valsčiaus – Kudzinevičius ir Kotas, Žaslių – Steikūnas, Dzedulionis ir Kavaliauskas, Kruonio – Valasevičius ir Kazlauskas. Taip pat posėdyje dalyvavo apskrities valdybos pirmininkas Jacinavičius ir valdybos atstovas Peredne. Seimeliui pirmininkavo Valasevičius, sekretoriavo Markūnienė.

Seimelis nutarė rengiantis rinkimams į Steigiamąjį Seimą paskirstyti rinkimines apylinkes. Žaslių valsčius padalintas į tris rinkimų apylinkes, kurių centrai – Žasliai, Paparčiai ir Krivonys. Kruonio ir Žiežmarių valsčiuose – po dvi apylinkes (Kruonio valsčiuje – Kruonis ir Kalviai, Žiežmarių valsčiuje – Žiežmariai ir Pakertai).

Valsčių atstovai pasitarę išrinko rinkiminių apylinkių pirmininkus: Kaišiadorių – Jonas Jurkūnas, Kruonio – vietos mokytojas Paltanavičius, Kalvių – raštvedys Serbutavičius, Kietaviškių – kun. K. Čepanas, Žaslių –

[887] LCVA, F. 379, Ap. 2, B. 153, L. 5–7.

Juozas Menciavičius, Paparčių – mokytoja Steponaitė, Krivonių – mokytojas Julius Peredne, Žiežmarių – mokytojas Serbentas, Pakertų – mokytojas Lukaševičius.

Seimelis nutarė prašyti lėšų arešto namams, sąmatą pristatant Savivaldybių įstaigų departamentui.

Žaslių vaikų prieglaudoje iš dviejų sargų paliktas tik vienas, nes tarnautojai skundžiasi mažomis algomis. Nustatytos prieglaudos tarnautojų algos: vedėjai – 200 auksinų mėnesiui, vedėjos padėjėjai – 100 auks., virėjai – 50 auks., skalbėjai – 50 auks., tarnaitei – 50 auks., sargui – 100 auks., siuvėjai – 100 auksinų[888].

1920 m. kovo 29 d. susirinkusiame Trakų apskrities seimelyje dalyvavo atstovai nuo Kaišiadorių valsčiaus – Vincas Laurušonis, nuo Žaslių valsčiaus – Steikūnas, Kavaliauskas, Kinderevičius ir Čiulada, nuo Žiežmarių valsčiaus – Kudzinevičius, Jurgis Buikauskas ir Šolmas, nuo Kruonio valsčiaus – Kazlauskas, nuo Kietaviškių valsčiaus – Cibulskas. Taip pat posėdyje dalyvavo pradžios mokyklų instruktorius S. Paltanavičius, Žemės ūkio ir valstybės turtų ministerijos įgaliotinis Vaiciekauskas, apskrities viršininkas B. Stosiūnas, apskrities valdybos pirmininkas Jacinavičius ir valdybos narys J. Peredne. Į seimelį neatvyko tarybos pirmininkas Valasevičius ir jo padėjėjas Dzedulionis, todėl dienos pirmininku buvo išrinktas M. Steikūnas.

Prasidėjus posėdžiui dėl suvažiavimo nutarimų kalbėjo Kudzinevičius ir Jacinavičius. Posėdžio metu vienbalsiai priimta rezoliucija dėl medžių pardavinėjimo ir išgabenimo. Seimelio priimta rezoliucija numatė imti po 10 % iš miškų savininkų ir pirklių remiantis kontraktais, sudarytais miško savininko su pirkliu nuo 1920 m. sausio 1 dienos. Procentai (nuošimčiai) renkami valsčių valdybose ir įnešami į apskrities valdybos kasą.

Dėl karinės intendantūros rašto apie rekvizicijos normas seimelis nutarė pavesti apskrities valdybai sužinoti, kiek apskrityje buvo paskirta rekvizicijų ir prašyti intendantūros sumažinti rekvizicijas per pusę.

Seimelio posėdžio metu taip pat iškilo klausimas dėl valdybos kasininko algos (700 auksinių per mėnesį), kuri, daugumos nuomone, yra per maža. Balsuojant dėl algos pakėlimo, dauguma balsų nuspręsta kasininkui per mėnesį mokėti po 800 auskinių.

Seimelio posėdžio darbotvarkėje buvo ir naujų valdybos narių rinkimas. Kandidatais buvo iškelti: Zujus Vaclovas, Šimkūnas Jokubas, Venckus

[888] LCVA, F. 379, Ap. 2, B. 153, L. 2.

Vincas. Slaptu balsavimu išrinktas Zujus Vaclovas iš Žaslių valsčiaus Gerų Vakarų vienkiemio. Jam pavestos kasininko pareigos.

Valdybos pirmininko padėjėju nuspręsta palikti J. Peredne, jam buvo mokama tokia pati alga kaip ir pirmininkui.

Apskrities seimelio posėdyje nutarta progimnaziją išlaikyti apskrities savivaldybės lėšomis. Taip pat nutarta progimnaziją palikti Žiežmarių „liaudies mokyklos“ namuose. Klausimas dėl mokyklos namų perkėlimo iš Mūro Stravininkų paliktas atviras, nes pradžios mokyklų instruktorius pareiškė protestą.

Svarstant klausimą dėl Žaslių vaikų prieglaudos, nutarta jos vaikus leisti ganyti nuo 10 metų. Taip pat nuspręsta, kad ūkininkai į mokyklą vaikus turi paleisti nuo spalio 15 d. ir jiems suteikti po vieną porą apatinių rūbų, klumpes, kepurę ir atvežti į prieglaudą 4 pūdus bulvių ir 1 pūdą rugių.

Priimtas nutarimas gautus iš centrinės valdžios drabužius ir batus, skirtus vargšams, išdalinti valsčiams proporcingai pagal jų gyventojų skaičių.

Dėl dienpinigių valdybos nariams nutarta skirti 30 auksinų per dieną, važinėjant darbo reikalais, išskiriant geležinkelio išlaidas. Apskrities tarybos nariams dienpinigius turėjo paskirti valsčių tarybos.

1920 m. balandžio 8 d. įvykusiame apskrities valdybos posėdyje dalyvavo valdybos pirmininkas Jacinavičius, kasininkas Zujus, tarybos pirmininkas Valasevičius ir valdybos raštvedė Morkūnienė. Posėdžio metu nutarta bausti piliečius, nesilaikančius įsakymo dėl švaros palaikymo. Pagal minėtą nutarimą turtingesniems bauda buvo po 100 auksinų, o vargingai gyvenantiems – po 50 auksinų. Iš milicijos pateikto švaros įsakymo nesilaikančių asmenų sąrašo, nutarta bausti penkiolika žmonių. Dauguma jų buvo Žaslių miestelio žydai[889].

1920 m. gegužės 4 d. į Trakų apskrities seimelį iš Žiežmarių valsčiaus atvyko Dominykas Kudzinevičius, Šolmas Kotas ir Kuckelis, iš Kaišiadorių valsčiaus Vincas Laurušonis ir Segalauskas, iš Kietaviškių valsčiaus Juozas Cibulskis, iš Žaslių valsčiaus Mykolas Steikūnas, Stasys Dzedulionis, Ignas Kinderavičius, Jonas Peredne, Jonas Čiulada ir Šmitas.

Be minėtų asmenų posėdyje dalyvavo Trakų apskrities naujokų ėmimo komisijos įgaliotinis P. Pukas, Kaišiadorių karo komendantas Kundrotas, apskrities viršininkas B. Stosiūnas, Žiežmarių milicijos nuovados viršininkas N. Batoras, Trakų apskrities valdybos pirmininkas I. Jacinavičius.

---

889 LCVA, F. 379, Ap. 2, B. 153. L. 13.

Posėdyje Kundrotas pasiūlė uždėti rekvizicijas visiems pramoninin-kams ir pirkliams. Šis sumanymas buvo patvirtintas, nes Trakų apskrityje miestelių buvo mažai, o pirklių ir pramonininkų daug. Kad būtų išsiaiškin-ta, kiek valsčiuose yra pramonininkų ir pirklių ir kaip reikėtų paskirstyti rekvizicijas, buvo nutarta išrinkti komisiją, kurioje bus apskrities valdybos narys, valsčiaus valdybos nariai, miesteliuose rinkti atstovai. Tuomet komi-sija, surinkusi žinias, gegužės 9 d. turėtų atvykti į Trakų apskrities valdybos būstinę, kur ir bus paskirstytos rekvizicijos.

Viešai balsuojant nutarta imti po 100 auksinų už kiekvieną leidimą važi-nėti dviračiu. Šie pinigai buvo labai reikalingi vaikų prieglaudai ir ligoninei.

Valdininkams, važinėjantiems valdiškais reikalais, leidimas buvo duo-damas be mokesčio, o važinėjant privačiais interesais mokami vienodi mo-kesčiai.

Posėdžio pabaigoje buvo svarstomi įvairūs siūlymai ir klausimai. Pilie-tis Jacinavičius pasiūlė iš rengiamųjų vakarų imti po 10 % mokesčių, kurie eitų į Trakų apskrities valdybos kasą. Šis pasiūlymas viešu balsavimu buvo priimtas.

N. Batoras pranešė, kad daug tiltų būtina pataisyti, todėl viešu balsavi-mu nutarta, kad tiltus ir kelius, esančius valsčiaus ribose, taiso visi valsčiaus gyventojai po lygiai. Tiltus, kurie turi 5 sieksnius ir daugiau, apskrities val-dyba nusprendė prašyti taisyti centrinės valdžios, tačiau laikinai jų taisymas paliktas vietiniams gyventojams. Tiltus ir kelius apžiūri milicija, kuri vals-čiaus valdybai praneša apie visus trūkumus, tuomet valsčiaus valdyba per tris dienas įsako, kad tilto ar kelio savininkas trūkumus pašalintų, ne ilgiau kaip per 10 dienų. Už šio įsakymo neišpildymą asmenys galėjo būti baudžia-mi pinigine bausme nuo 100 iki 500 auksinų[890].

1920 m. gegužės 9 d. į Trakų apskrities valdybos būstinę susirinko komi-sija, sudaryta rekvizicijoms paskirstyti. Viešu balsavimu dienos pirmininku buvo išrinktas Pupalaigis, sekretoriavo Giriūnaitė. Į paskirtą komisiją atvy-ko šie atstovai: Kaišiadorių – Mykolas Ivoška, Žaslių – Juozas Pupalaigis, Žiežmarių – Pranas Širvinskas, Kruonio – Alesius Bumbulis. Nuo miestelių pirklių ir pramonininkų buvo išrinkti šie atstovai: Kaišiadorių – Kovarskis, Žiežmarių – Lezer Kanir, Kruonio – Motkin Štras, Darsūniškio – Jankelis Gutmanas. Sąrašus apie pirklius ir pramonininkus pristatė tik Žiežmarių ir Kruonio valsčiai.

Slaptu balsavimu miesteliai buvo padalinti į tris rūšis pagal pirklių ir

[890] LCVA, F. 379, Ap. 2, B. 153. L. 17.

pramonininkų turtingumą: Žasliai – I rūšies, Žiežmariai – II rūšies ir Kaišiadorys – III rūšies. Prie Žaslių miestelio priskirta Žaslių stotis ir valsčius su visais pirkliais ir pramonininkais, prie Žiežmarių miestelio priskirti Kruonio ir Kietaviškių valsčiai. Rekvizicijos suskirstytos šiomis proporcijomis: Žasliams – 40 %, Žiežmariams – 35 %, Kaišiadorims – 25 %[891].

1920 m. birželio 24 d. į Trakų apskrities seimelį atvyko šių valsčių atstovai: Kaišiadorių – Laurušonis, Žiežmarių – Kudzinevičius ir Buikauskas, Žaslių – Steikūnas, Dzedulionis, Kavaliauskas, Kruonio – Valasevičius, Kietaviškių – Cibulskis. Taip pat dalyvavo Trakų apskrities valdybos pirmininkas I. Jacinavičius, apskrities viršininkas B. Stosiūnas, pradedamųjų mokyklų instruktorius Paltanavičius ir Žemės ūkio ir valstybės turtų ministerijos instruktorius Vaiciekauskas.

Posėdžiui pirmininkvo Valasevičius. Pradėjus svarstyti numatytą posėdžio dienotvarkę buvo pareikšta, kad ligoninės materialinė padėtis yra bloga ir perskaitytas raštas iš Sveikatos departamento apie ligoninės būklę. Tam, kad ligoninės padėtis pagerėtų, nutarta iki liepos 20 d. privalomai iš visų gyventojų surinkti mokesčius. Nesumokėję turėtų būti baudžiami dviguba mokesčiui suma.

Viešu balsavimu nutarta pakeisti gegužės 4 d. protokolo 3 straipsnį, pavedusį kelius ir tiltus apžiūrėti milicijai. Nuspręsta, kad tai padaryti patogiau bus seniūnams, todėl kelius ir tiltus apžiūrėti turės seniūnai ir kaimo įgaliotiniai ir kuo greičiausiai pranešti savo valsčiaus valdybai, o ši privalės įsakyti per tris dienas tam, kas turi tą kelią ir tiltą pataisyti (ne ilgiau kaip per 10 dienų). Už šio įsakymo neišpildymą valsčiaus valdybos viršaitis baudžiamas pinigine bauda nuo 100 iki 500 ausksinų.

Posėdžio dalyvis Paltanavičius pranešimo metu teigė, kad mokyklų aprūpinimas labai prastas. Viešu balsavimu nutarta prie kiekvienos mokyklos sukurti komitetus, kurie turėtų rūpintis visais mokyklos reikalais. Mokyklų komitetų nutarimus turėjo pildyti ir tvirtinti valsčiaus valdyba. Taip pat prie apskrities valdybos nutarta sukurti Švietimo bei kultūros komisiją, kurios nutarimus pildys ir tvirtins apskrities valdyba. Daugumos balsais nuspręsta, kad Švietimo ir kultūros komiteto skyrių prie valsčių valdybų sukurti nereikalinga. Posėdyje Kudzinevičius pranešė, kad Žiežmarių keturklasei mokyklai reikalingas remontas. Nutarta pavesti apskrities valdybai sudaryti komisiją, kuri turės patikrinti pateiktą sąmatą remontui.

---

[891] LCVA, F. 379, Ap. 2, B. 153, L. 20.

Už apskrities valdybos įsakymų nepildymą viršaičius numatyta bausti pinigine bauda nuo 50 iki 200 auksinų[892].

1920 m. rugpjūčio 25 d. į Trakų apskrities seimelio posėdį atvyko šie valsčių atstovai: Kaišiadorių valsčiaus – Laurušonis, Žaslių – Dzedulionis, Čiulada, Kavaliauskas, Steikūnas, Peredne ir Kinderavičius, Žiežmarių – Kotas, Kruonio – Valasevičius, Kietaviškių – Cibulskas. Taip pat posėdyje dalyvavo Žemės ūkio ir valstybės turtų ministerijos įgaliotinio padėjėjas Vengeltas, Kaišiadorių srities kariuomenės intendantas Rudukis, Trakų apskrities valdybos pirmininkas Jacinavičius, pirmininkavo apskrities tarybos pirmininkas J. Valasevičius, sekretoriavo A. Giriūnaitė.

Svarstyti devyni klausimai, kurių svarstymas užtruko net iki 18 valandos. Nutarta prašyti karo intendanto panaikinti likusią nesumokėtą rekviziciją už 1919 metus, o 1920–1921 metams rekvizicijas paskirstyti pagal žemės gerumą – skiriant visos rekvizicijos Žaslių valsčiui – vieną dalį, Kaišiadorių, Kietaviškių ir Kruonio – po 1¼ dalį, o Žiežmarių – 1½ dalies.

Antru klausimu žemės ūkio ministerijos įgaliotiniui pavesta tvarkyti dirvonuojančius dvarus ir nutarta pavesti valdybai paskirti savo narį į komisiją.

Trečiuoju klausimu numatyta uždėti rekvizicijas vaikų prieglaudai (kuri buvo Žasliuose), taip pat paskirstant jas tarp valsčių.

Ketvirtasis sprendimas numatė imti mokesčius nuo įvežamų ir išvežamų prekių, valsčiams paliekant po 10 procentų, o likusius pinigus perduodant apskrities valdybai.

Penktasis klausimas – atstovų siuntimas į savivaldybių atstovų suvažiavimą Kaune. Išrinkti Kaišiadorių apskrities atstovai – tarybos nariai M. Steikūnas ir J. Valasevičius.

Savivaldybių departamentas apskrityse reikalavo turėti inžinierių-techniką, tačiau Kaišiadorių apskrities taryba taupydama nutarė nesamdyti techniko, o reikalui esant (keliams taisyti ar namams atstatyti) numatė pasikviesti inžinierių iš departamento.

Panašiai buvo „išspręstas“ ir ligoninės dezinfektoriaus klausimas, mat sveikatos departamentas reikalavo, kad toks specialistas būtų ligoninėse. Kaišiadorių apskrities taryba nutarė pasikviesti iš departamento „nors laikinai dezinfektorių, be jokio atlyginimo. Kadangi didžioji dalis apskrities yra tiktai paliuosuota nuo lenkų – visai neturtinga apskritis“.

Aštuntasis klausimas sprendė parduoto Žiežmarių progimnazijos sodo

[892] LCVA, F. 379, Ap. 2, B. 153, L. 22.

klausimą ir nutarta iš mokyklos vedėjo pareikalauti už parduotą valdišką sodą gautus 1800 auksinų grąžinti mokyklos naudai.

Paskutinis klausimas – kasininko alga ir valdybos narių skaičius. Nutarta pridėti valdybos kasininkui prie algos 100 auksinų ir palikti valdyboje du narius[893].

1920 m. rugsėjo 15 d. visuotinis Trakų apskrities mokytojų susirinkimas paskelbė kreipimąsi į Steigiamojo Seimo Švietimo sekciją. Dokumente buvo teigiama, kad apskrityje dauguma mokyklų visiškai neaprūpintos kuru (yra tokių mokyklų, kurioms kuras nebuvo pagamintas 1919–1920 m.), taip pat, kad kai kurių valsčių Valdybos visiškai tuo nesirūpina (pvz., Kaišiadorių). Net ir uždėjus baudas viršaičiams, reikalai dėl kuro nebuvo tinkamai sprendžiami. Dokumente prašoma nedelsiant mokyklas aprūpinti kuru ir „savivaldybės organus į atsakomybę patraukti".

Kol kuras mokykloms nebuvo pagamintas – visi mokytojai darbo mokyklose nepradėjo. Dokumentą pasirašė Trakų apskrities Švietimo ir kultūros komisijos pirmininkas, taip pat sekretorius Jonas Jurkūnas[894].

1920 m. spalio 8 d. Trakų apskrities valdybos pirmininkas informavo Vidaus reikalų ministerijos Savivaldybių įstaigų departamentą apie situaciją dėl kuru neaprūpintų mokyklų. Trakų apskrities valdyba pranešė, kad Žaslių, Kietaviškių ir Kruonio valsčių mokyklos kuru yra aprūpintos, o Kaišiadorių ir Žiežmarių valsčių viršaičiai spalio mėn. 6 d. buvo nubausti pinigine bauda už mokyklų neaprūpinimą kuru nurodytu laiku. Taip pat paaiškinime teigiama, kad valsčių valdybos turėjo neatidėliotinų darbų rekvizicijų ir mobilizacijos reikalais, todėl ir mokyklų aprūpinimas kiek vėlavo[895].

1920 m. spalio 28 d. 13 val. prasidėjusiame Trakų apskrities seimelio posėdyje buvo nuspręsta per pusę sumažinti visas likusias rekvizicijas ir pavesti apskrities valdybai rekvizicijas išdalinti visiems valsčiams proporcingai.

Seimelis posėdžio metu nutarė sudaryti komisiją dėl Žiežmarių progimnazijos, susidedančią iš apskrities valdybos pirmininko, valsčiaus valdybos viršaičio ir pradžios mokyklos inspektoriaus (Paltanavičiaus). Komisija turėjo patikrinti Žiežmarių progimnazijos patalpas ir nuspręsti, ar joje galima sutalpinti „liaudies mokyklą".

---

893 LCVA, F. 379, Ap. 2, B. 153, L. 144.
894 LCVA, F. 379, Ap. 2, B. 153, L. 27.
895 LCVA, F. 379, Ap. 2, B. 153, L. 29.

Į apskrities miškų komisiją išrinkti Mykolas Steikūnas ir Juozas Valasevičius[896].

1921 m. rugsėjo 26 d. Trakų apskrities posėdyje dalyvavo tarybos pirmininkas Vladas Mongirdas ir 18 iš 20 narių. Svarstyta net 18 klausimų. 1. Dėl Mūro Strėvininkų mūrinio pastato remonto ir įrengimo progimnazijos 4-os klasės bei auklėtinių prieglaudos – pavesta valdybai „susitarti su valdžia ir paimti tuos namus savo žinion ir išdirbti projektą ateinančiam susirinkimui“. 2. Taisyklės vieškeliams ir keliams taisyti – iškilo neaiškumų, kas matuos kelius – ar valsčius turės samdyti matininką, ar visa apskritis, o gal matininką atsiųs valdžia (sakant „valdžia“ – buvo turima omenyje vyriausybė). Dėl Vilniaus–Kauno plento vienbalsiai nutarta jį perduoti „valdžios žinion“. 3. Dėl choleros pavojaus apskrityje – „Apskrities Taryba labai atjaučia ir kiek galėdama apskritis prisidės prie valdžios, teipgi vienbalsiai nutarta prašyti Raudonojo Kryžiaus, kad jisai prisidėtų“. 4. Patvirtino tarybos nutarimo pataisą. 5. Dėl atstovų į savivaldybių suvažiavimą rinkimo – vienbalsiai išrinkti apskrities valdybos narys Ignotas Jacinavičius, o nuo apskrities tarybos – Kazys Morkūnas ir Vladas Mongirdas. 6. Kaišiadorių I-os pradžios mokyklos mokytojo Jono Jurkūno prašymas atlyginti už „Šv. Kultūros darbą“ – apskrities taryba negalėjo mokėti mėnesinės algos (nes su apskrities valdyba nebuvo sudaryta sutartis), bet J. Jurkūnui išreiškė padėką už švietėjišką darbą ir paskyrė vienkartinę pašalpą – 1000 auksinų. 7. Taip pat nutarta „atlyginti medžiagą piliečiui Jurkūnui suvartotą Švietimo Kultūros reikalams“. 8. Dėl Savarinės tilto taisymo (esančio Žaslių valsčiuje, galbūt turimas omenyje tiltas, ėjęs per Neries upę ties Čiobiškiu, o gal – Savarinės kalno apačioje esančiame kelyje) – pavesta Žaslių valsčiui ir apskrities valdybai susitarti ir parengti projektą kitam susirinkimui. 9. Dėl Žiežmarių 4-os klasės progimnazijos mokytojų aprūpinimo kuru ir butais – mokytojams išduoti po 150 auksinų iš apskrities valdybos lėšų, išskyrus vedėjui. 10. Dėl Žiežmarių 2-os klasės mokyklos buto remonto – vienbalsiai nutarta remontuoti apskrities valdybos lėšomis. 11. Dėl pašaro normos paskyrimo apskrities valdybos arkliams – paskirti normą po 10 svarų avižų ir 15 svarų šieno (skiriant pinigais rinkos kainomis). 12. Mokyklų remontui miško medžiagą duoda apskritis. 14. [13 praleistas] Dėl įsteigimo apskrities bibliotekos vienbalsiai nutarta, kad kiekvienas valdininkas, turėdamas „nereikalingų knygų aukuotų bibliotekai teipgi paskirti iš Apskrities Valdybos lėšų du tūkstančius (2000) auksinų įsteigimui bibliotekos“. 15. Svarstant tarybos

[896] LCVA, F. 379, Ap. 2, B. 153, L. 31.

narių atvykimo į apskrities tarybos posėdį laiką vienbalsiai nutarta, kad kiekvienas atstovas atvyktų 10 valandą ryto į Apskrities Tarybos susirinkimą, o pasivėlavęs baudžiamas 20 auksinų pabaudos, kuriuos paskirtų „Šv. Kultūros reikalams“. 16. Dėl milicijos arklių gydymo pasiaiškinta, kad arklius išlaiko savivaldybės, o dėl neaiškumų reiktų kreiptis į apskrities viršininką. 17. Siekiant surinkti žinias apie kertamą ir parduodamą mišką nutarta prašyti informacijos apskrities miškų urėdo. 18. Apie apskrities kasininko Klemenso Janulevičiaus patikrinimą – nutarta prašyti Vievio valsčiaus metrikos ir paaiškinimų.

Posėdžio protokolą pasirašė tarybos pirmininkas dr. Vladas Mongirdas, sekretorius A. Kvedaras, apskrities valdybos pirmininkas S. Kurgonas, pirmininko padėjėjas I. Jacinavičius, apskrities valdybos kasininkas K. Janulevičius, taip pat valsčių atstovai – J. Milančius, D. Kudzinevičius, V. Venskus, J. Dauksevičius, A. Bumbulis, V. Montvilas, J. Peredne, S. Lekavičius.

Apskrities viršininkas B. Stosiūnas apskrities valdybos rugsėjo 30 d. užklausė, kodėl nutarta, kad bibliotekai knygas turi aukoti tik valdininkai, o be to dar – kodėl nereikalingas knygas?[897] Šis tarybos posėdis – tai yra pirmasis savivaldybės sprendimas dėl bibliotekos įsteigimo Kaišiadoryse.

1922 m. kovo 13 d. įvykusiame Trakų apskrities tarybos posėdyje dalyvavo 15 iš 24 tarybos narių, o pirmininkavo pirmininko padėjėjas Vincas Venskus.

Posėdžio pradžioje taryba išklausė apskrities valdybos pirmininko Stasio Kurgono pranešimą apie Trakų apskrities mokytojų konferenciją, kurioje buvo nemandagiai elgiamasi su valdybos pirmininku, buvo siekiama įžeisti valdžią. Dėl valdžios atstovų ir mokytojų nesusipratimo negalėjo būti sudarytas planas, kaip aprūpinti mokyklas įvairiomis medžiagomis. Anot primininko, daugelis mokytojų nesukalbami, nepažįsta ir nesistengia pažinti žmonių būdo, per daug iš aukšto žiūri ir užgauna jų jausmus. Kalbėdamas apie mokytojų konferenciją S. Kurgonas teigė, kad galima matyti dvi mokytojų puses. Viena mokytojų pusė mažai teišsilavinusi, kita pusė – tai agitatoriai, kurie įtariami esantys „raudonosios Maskvos šalininkai“. Konferencijoje pirmininkavęs Serbenta pajuokė Švietimo ministeriją. Taigi apskrities taryba nutarė protestuoti prieš Trakų apskrities kovo 12 d. mokytojų konferencijos elgesį. Proteste išreikštas reikalavimas, kad mokytojai imtų gilintis į savo darbą, neerzintų ir neniekintų piliečių. Reikalauta, kad mokytojai

[897] LCVA, F. 379, Ap. 2, B. 364, L. 77–78.

platintų tėvynės meilę, remtų valdžią ir jos pastangas apginti nepriklausomą Lietuvą ir neerzintų tikinčių žmonių jausmų. Taip pat nutarta prašyti Švietimo ministerijos, kad ji iš mokytojų pašalintų Serbentą (Žiežmarių progimnazijos vedėją), Serbentą Vladą (Pakalniškių mokytoją), Šiupšinską (Žiežmarių progimnazijos mokytoją), Saltoną (Perkūnkiemio mokytoją), Chodzinskaitę (Semeliškių mokytoją), Liutkų (Mūro Strėvininkų mokytoją). Taip pat nutarta pasiūlyti mokyklų inspektoriui, kad jis susirūpintų apskrities mokytojų darbu.

Be aptartų švietimo reikalų taryboje nutarta šventadieniais svaigių gėrimų parduotuves atidaryti tik nuo 14 iki 17 val., o turgadieniais žiemos metu nuo 15 val., po pietų visiškai uždaryti[898].

1922 m. gegužės 3 d. apskrities tarybos posėdyje nutarta į atsistatydinusio kasininko Klemenso Janulevičiaus vietą išrinkti Aleksandrą Aleknavičių. Buvo išrinkti mokesčių komisijos nariai Ignas Jacinavičius ir Juozas Valasevičius.

Nutarta paaukoti 1000 auksinių „Vaikelio Jėzaus draugijai“. Už išduodamus leidimus namų statybai nutarta imti po 50 auksinų[899].

1922 m. rugpjūčio 21 d. Trakų apskrities tarybos posėdyje dalyvavo 15 iš 24 tarybos narių. Vienbalsiai nutarta apskrities tarybos pirmininku palikti Vladą Mongirdą. Tarybos pirmininko padėjėjas Vincas Venskus taip pat vienbalsiai paliktas senose pareigose. Svarstant privalomojo pradžios mokslo įvedimą, prieita prie išvados, kad „šiuo metu yra lėšų ir mokytojų stoka.“[900]

1922 m. rugsėjo 25 d. apskrities tarybos posėdyje dalyvavo 15 narių. Į lėšų suradimo komisiją nutarta išrinkti Stasį Kurgoną, Kazį Morkūną, Aleksandrą Aleknavičių. Balsuojant dėl tarybos narių dienpinigių, nutarta mokėti po 200 auksinų.

Į apskrities revizijos komisijos nario vietą (atsisakius Alesiui Bumbuliui) buvo išrinktas Jurgis Milančius. Dėl sunkios ekonominės padėties nutarta prašyti Finansų ministerijos paskolinti 100 000 auksinų[901].

---

898 LCVA, F. 379, Ap. 2, B. 583, L. 2.
899 LCVA, F. 379, Ap. 2, B. 583, L. 6.
900 LCVA, F. 379, Ap. 2, B. 583, L. 13.
901 LCVA, F. 379, Ap. 2, B. 583, L. 22.

1923 m. sausio 15 d. įvyko pirmasis tų metų Trakų apskrities tarybos posėdis, kuriame pirmininkavo dr. V. Mongirdas, dalyvavo 18 tarybos narių. Prasidėjus posėdžiui buvo svarstomi įvairių valsčių nutarimai, dalis jų atmesti, kiti patvirtinti.

Nutarta pirkti namus apskrities ligoninei ir prieglaudai, o kai kuriuos pastatus parduoti iš varžytinių. Išrinkta komisija iš tarybos narių: Kurgono, Morkūno, Šogano.

Nutarta visus Valkininkų valsčiaus kaimus, kurie liko šiapus demarkacinės linijos (Lietuvos pusėje) priskirti prie Onuškio valsčiaus[902].

Antrame 1923 m. apskrities tarybos posėdyje, vykusiame vasario 21 d., dalyvavo pirmininko padėjėjas Venskus ir 18 tarybos narių: J. Valasevičius, Z. Naudžiūnas, A. Dzedavičius, K. Morkūnas, A. Bumbulis, V. Modzeliauskas, J. Peredne, J. Aleksejūnas, S. Lekavičius, J. Nekraševičius, J. Bičkauskas, A. Versockas, M. Ostrašauskas, J. Milančius, D. Kudzinevičius, A. Aleknavičius, Vincas Montvila (beraštis), sekretorius J. Majauskas.

Nutarta vietoje mirusio S. Kurgono apskrities valdybos pirmininku išrinkti pulk. Julių Čapliką (už tai buvo 14 balsų). Jeigu per mėnesį J. Čaplikas nepradės eiti pirmininko pareigų, tuomet taryba rinks naują pirmininką.

Išrinkta žemės tvarkymo komisija: Julius Čaplikas, Vincas Venskus, Kazys Morkūnas. Nuspręsta imti mokestį po 5 Lt metams už kiekvieną šunį. Taryba nutarė pavesti apskrities valdybai išleisti privalomąjį įsakymą bausti iki 100 Lt tėvus, kurie neleidžia savo vaikų į pradedamąją mokyklą (be pateisinamos priežasties).

Nutarta laikytis tarybos nutarimo (1922 m. kovo 13 d.), kur reikalauta, kad kaliniai savivaldybėms dirbtų nemokamai, taip pat taryba šiame posėdyje nutarė išreikalauti iš kalinių mokestį už maistą po 1 litą dienai[903].

1923 m. balandžio 4 d. vykusiame apskrities tarybos posėdyje priimtas nutarimas įsteigti Kaišiadoryse vasarinius kursus necenzuotiems mokytojams. Tam paskirta 5000 litų[904].

1923 m. birželio 9 d. apskrities tarybos posėdyje dalyvavo 19 iš 23 narių. Nutarta pavesti apskrities valdybai išleisti privalomąjį įsakymą, kuriuo būtų leista šaudyti palaidas ožkas, taip apsaugant pasodintus medelius.

---

902 LCVA, F. 379, Ap. 1, B. 1186, L. 2.
903 LCVA, F. 379, Ap. 1, B. 1186, L. 5.
904 LCVA, F. 379, Ap. 1, B. 1186, L. 13.

Į ekskursiją į Švediją nutarta išsiųsti Vincą Venskų ir apskrities viršininką Bronių Stosiūną, tačiau negalėdamas pats važiuoti apskrities viršininkas savo keliavimo teises perdavė Kaziui Morkūnui.

Posėdyje paskirstytos milicijos arklių pašarų normos 1923 metams: Kaišiadorių valsčiui – avižų 147 kg, šieno 326 kg, šiaudų 38 kg; Žaslių – avižų 283 kg, šieno 624 kg, šiaudų 56 kg; Žiežmarių – avižų 315 kg, šieno 566 kg, šiaudų 39 kg; Kruonio – avižų 175 kg, šieno 466 kg, šiaudų 24 kg; Kietaviškių – avižų 150 kg, šieno 338 kg, šiaudų 32 kg; Semeliškių – avižų 125 kg, šieno 300 kg, šiaudų 44 kg; Aukštadvario – avižų 125 kg, šieno 300 kg, šiaudų 77 kg; Onuškio – avižų 200 kg, šieno 50 kg, šiaudų 85 kg; Vievio – avižų 140 kg, šieno 350 kg, šiaudų 43 kg.

Rugsėjo 19 d. apskrities tarybos posėdžio nutarimu, apskrities valdyba pirkdama savo reikalams kiekvieną daiktą, kainuojantį daugiau kaip 300 Lt, privalėjo sušaukti tam skirtą komisiją[905].

1927 m. rugsėjo 14 d. įvykusiame apskrities tarybos posėdyje dalyvavo apskrities tarybos pirmininko padėjėjas ir 17 tarybos narių.

Nutarta leisti pirkti iš Delangauskienės apskrities valdybai namus ir sklypą, leista „likviduoti ligoninės statybą, medžiagas panaudojant apskrities namų statybai“, leista statyti namus panaudojant virš 20 000 Lt, skirtų ligoninės statybai, taip pat nutarta leisti Kietaviškių valsčiaus valdybai įsigyti nuosavus namus.

Žaslių miestelio gyventojų prašymu tvorų apsitvėrimo laikas pratęstas iki 1928 m. balandžio 1 d.

Nutarta iki kito tarybos posėdžio valsčių valdyboms pateikti vietovių pavadinimus, kuriuos reiktų sulietuvinti. Priimtas nutarimas „sureguliuoti, kad valstybinėse įstaigose nedirbtų daugiau svetimtaučių negu yra nuošimtis tautos gyventojų“[906].

1928 m. rugsėjo 14 d. įvykusiame Trakų apskrities tarybos posėdyje dalyvavo 15 iš 23 narių. Posėdžio metu nutarta nustatyti baudas už gyvulių padarytus nuostolius: paskirti 10 Lt baudą už savavališką arklio ar stambaus galvijo įėjimą į mišku užsodintus ir užsėtus plotus; medelynuose už įėjusią ožką bauda 3 Lt; nenušienautuose pievose už žąsį, antį, kalakutą – 1 Lt; nušienautose pievose už kiaulės įėjimą – 3 Lt; soduose ir daržuose už vištų

905 LCVA, F. 379, Ap. 1, B. 1186, L. 15.
906 LCVA, F. 379, Ap. 2, B. 1533.

ir kitų naminių paukščių įėjimą bauda 1 Lt; laukuose, užsėtuose javais už veršio ir kumeliuko įėjimą iki 1 metų – bauda 5 Lt. Jei į svetimą žemę įėjusio gyvulio ar paukščio padaryti nuostoliai būtų didesni negu nustatyta bauda, tai nukentėjusysis turėjo nuostolius įkainuoti tą pačią dieną su seniūnu ir dviem liudininkais[907].

Pagal kitą nutarimą saldainių ir sirupo dirbtuvių patalpos privalėjo turėti ne mažiau kaip du kambarius, atskirai virtuvę ir atskirai dirbiniams gaminti. Butas turėjo būti pakankamai šviesus, lubos ir sienos balintos, vasaros metu languose turėjo būti sieteliai, apsaugantys dirbtuvę nuo musių. Arčiau kaip 6 metrai nuo dirbtuvių negalėjo būti pamazgų duobių ir išviečių.

Svarstant paskutinį klausimą, nutarta įsakyti Žiežmarių autobusų savininkams, kad autobusai važiuodami iš Žiežmarių į Kauną ir atgal sustotų Kruonio miestelyje[908].

1928 m. vasario 16 d. Kaišiadoryse įvyko proginis Trakų apskrities tarybos posėdis, skirtas Lietuvos nepriklausomybės 10-mečiui.

Posėdis pradėtas paskelbus iškilmingą aktą: „Iškilmingą Trakų apskrities tarybos posėdį atidaro tarybos pirmininkas Antanas Steikūnas. Taryba, įvertindama visų mūsų tautos didvyrių nuopelnus, kurių pasišventimo ir pastangų dėka esame nepriklausomi ir turime atgaivintą Nepriklausomą Lietuvos valstybę ir savivaldybes, žuvusius ir mirusius, paaukojusius savo gyvybę kovos lauke atgaivinant Lietuvos Nepriklausomybę ar ginant lietuvio teises ir kalbą prieš buvusius Lietuvos valdovus atėjūnus, atsistojusi pagerbia vienos minutės susikaupimu.

Pavergtos mūsų sostinės Vilniaus ir Vilniaus krašto lietuviams, sunkų lenkų atėjūnų jungą velkantiems su visais žiaurumo pasireiškimais: persekiojimais, ištrėmimais, kalinimais ir mokyklų uždarymu – siunčiame laisvės pasveikinimą, kuris tebūna jiems pastiprinimas kovojant dėl išsivadavimo. Teisybė ir Teisė visuomet laimės!

Perskaitę Lietuvos Prezidento atsišaukimą, pagerbiame visus mūsų tautos veteranus, su Lietuvos valstybės Prezidentu Antanu Smetona prieky ir linkime ilgiausių metų vedant lietuvių tautą ir valstybę į amžiną laisvę su sostine Vilniumi.“

Sugiedojus Lietuvos himną iškilmingas tarybos posėdis baigtas. Jame dalyvavo posėdžio nariai P. Ambroževičius, J. Butkevičius, V. Montvilas,

[907] LCVA, F. 379, Ap. 1, B. 57, L. 129–131.
[908] LCVA, F. 379, Ap. 1, B. 57, L. 131.

B. Venskus, S. Dusevičius, M. Steikūnas, Ch. Segalauskas, M. Kazlauskas, J. Stosiūnas, J. Piliponis, J. Markevičius, taip pat visuomenės atstovai – K. Bajoras, A. Rūkštelė, P. Malvicas, A. Norvainis, Slonskis, pulk. leit. Matulionis, vyr. leit. P. Sabaliauskas, K. Morkūnas, inž. A. Aleksandravičius, P. Dankšas, J. Janušauskas, J. Gelžinis, A. Vaitiekavičius, dr. P. Žilinskas, dr. A. Ivickaitė-Mazurkevičienė, V. Grigaravičius, A. Totorius, A. Škėma, L. Straukas, U. Varnaitė, kun. N. Švogžlys, Stulgys, Markūnas[909].

1929 m. lapkričio 14 d. posėdyje dalyvavo tarybos pirmininkas I. Karpavičius, taip pat visi tarybos nariai (21). Pirmininku posėdžiams vesti išrinktas Ignas Karpavičius. Į apskrities valdybos narius išrinkti J. Mazūra ir Z. Šimašius[910].

1929 m. rugsėjo 25 d. tarybos posėdyje dalyvavo 17 iš 23 narių. Nuspręsta nuo mokesčio už dviračius atleisti policijos tarnautojus, taip pat nurodyta gyventojams šunis pririšti nuo saulės užtekėjimo iki nusileidimo[911].

1930 m. lapkričio 7 d. vykusiame apskrities tarybos posėdyje nutarta Švietimo ministerijos prašyti piniginės pašalpos naujų mokyklų statymui. Taip pat nuspręsta Kaišiadoryse statyti skerdyklą ir tam prašyti 35 000 Lt paskolos.

Atsižvelgdama į pasunkėjusią ekonominę padėtį, taryba nutarė 1930 m. lapkričio 7 d. protokolą pakeisti taip: iš apskrities savivaldybės namų (t. y. administracinio pastato) statybos fondo, kuriame buvo 24 300 Lt, 20 190 Lt skirti skerdyklos statymui, o 1310 Lt – pradžios mokyklų baldams daryti bei juos remontuoti, 1500 Lt – apskrities valdybos namų remontui, 500 – Lt Krušonių dvaro trobesių remontui, 500 Lt – kūdikių gelbėjimo draugijai, 300 Lt – Kaišiadorių amatų mokyklos neturtingiems mokiniams šelpti. Tokiu būdu 35 000 Lt paskolos buvo atsisakyta.

Tarp svarstytų klausimų buvo ligoninės išlaikymas, kuris apskrities savivaldybei kainuoja labai brangiai. Ligoninė savo pelnu padengia tik apie 35 % išlaidų. Ligonių per parą vidutiniškai būna 9–11, o ligoninės personale dirba 10 žmonių. Nutarta ligoninės etatus pertvarkyti taip: felčerį, ūkvedį ir vieną slaugytoją nuo 1932 m. sausio 1 d. atleisti, palikti ligoninės vedėją, dvi

[909] LCVA, F. 379, Ap. 1, B. 57, L. 126.
[910] LCVA, F. 379, Ap. 1, B. 1628, L. 97.
[911] LCVA, F. 379, Ap. 1, B. 1628, L. 100.

slaugytojas, virėją, sargą, akušerę ir pasamdyti seselę-felčerę (su 200 Lt per mėnesį atlyginimu).

Taryba patvirtino mašinos keliams taisyti įsigijimą (mašinos kaina – 40 000 Lt). Tam nuspręsta prašyti paskolos iš Valstybės taupomųjų kasų 40 000 Lt sumai. Kelių mašinai valdyti nuspręsta 6 mėnesiams nusamdyti vairuotoją (atlyginimas – 260 Lt per mėnesį) ir 5 mėnesiams jo padėjėją (po 20 darbo dienų per mėnesį, mokant po 7 Lt dienai).

Atsižvelgdama į sunkią ekonominę padėtį taryba nutarė nuo 1932 m. sausio 1 d. savivaldybių tarnautojams trimečių priedų nebemokėti. 1931 m. išlaidų sąmatoje valdyba sutaupė 480 Lt nuo etatinių tarnautojų pagrindinės algos, 972 Lt nuo trimečių priedų ir 121 Lt nuo švenčių priedų.

Taryba svarstė ir patvirtino 1930 m. savivaldybės pajamų-išlaidų apyskaitą.

Taryba nutarė 1932 m. apskrities Savivaldybės naudai mokestį imti tą patį, kaip ir 1931 m., t. y.: nuo žemės mokesčio – 8 %, nekilnojamo turto miesteliuose – 20 %, nuo prekybos ir pramonės patentų – 20 %.

Buvo numatyta ir skerdyklos pajamų-išlaidų sąmata: pajamos už galvijų skerdimą per metus – 11 280 Lt, už kiaulių skerdimą – 8880 Lt ir t. t., baigiant išvalymu prie skerdyklos 3-jų duobių ir išeinamųjų vietų kartą per mėnesį po 30 Lt, už elektros šviesą 7 lemputėms po 2 Lt mėnesiui, visoms – 14,12 Lt.

Patvirtinta tokia 1932 m. apskrities savivaldybės pajamų-išlaidų sąmata: bendrai paprastų ir nepaprastų pajamų 194 770 Lt. Tarp išlaidų – valdybos nario ir sekretoriaus algos mėnesiui po 450 Lt (metams 54 00 Lt); valstybinių švenčių šventimui – 150 Lt; raštinės reikmėms – 700 Lt; paštui, telegrafui ir telefonui – 1200 Lt, tarybos nariams kelionės išlaidoms – 880 Lt.

Mokesčių komisijos nariams numatyta po 12 Lt dienai, pašalpa Aukštadvario mergaičių ūkio mokyklai – 500 Lt (šią mokyklą išlaikė Lietuvos moterų kultūros draugija), taip pat Lietuvos moterų kultūros draugijai už išlaikymą Antalieptės vaikų prieglaudoje 30 Trakų apskrities mažamečių auklėtinių-našlaičių po 60 Lt per mėnesį už kiekvieną su pilnu išlaikymu ir mokslu pagal sutartį (30x60=1800x12=21 600 Lt), vienkartinės pašalpos beturčiams – 500 Lt.

Pagal numatytas išlaidas švietimo, meno ir kultūros reikalams – 34 820 Lt, socialiniam aprūpinimui – 22 100 Lt, sveikatos reikalams – 41 460 Lt, naujokų šaukimo reikalams – 6237 Lt, išlaidos sauskeliams ir tiltams tvarkyti – 16 850 Lt, apsaugai nuo gaisrų – 500 Lt, savivaldybės pasižadėjimams – 15 983 Lt.

Kaip nepaprastosios išlaidos numatyta 20 000 Lt gelžbetoninio tilto statybai (Kietaviškių tilto vieškelyje Kietaviškės–Žiežmariai ant Spenglos upelio).

Posėdis baigtas sugiedojus Tautos himną ir sušunkant tris kartus „Valio“ Lietuvos Prezidentui Antanui Smetonai už laimėjimus Tarptautiniame Hagos teisme[912].

1931 m. spalio 26 d. Trakų apskrities tarybos posėdyje tarybos pirmininku išrinktas A. Petrauskas, pavaduotoju – M. Steikūnas. Petrauskas posėdyje dalyvauti negalėjo, todėl jį pavadavo Steikūnas. Prieš pradedant svarstyti dienotvarkę, taryba nusprendė pasveikinti A. Smetoną, J. Tūbelį ir S. Rusteiką.

Pradėjus svarstyti klausimus, tarybos nariai pirmiausia nutarė išpirkti Krušonių dvaro centro trobesius, o iš gautos nuomos sudaryti fondą. Trobesių pertvarkymą nuspręsta pavesti apskrities valdybos priežiūrai.

Toliau vyko rinkimai į naujokų komisiją, į ją vienbalsiai išrinktas Mykolas Gliaudelis. Į mokesčių komisiją išrinkti Zigmas Šimašius ir Stasys Martinaitis, į žemės rūšiavimo komisiją – Ignas Jacinavičius, o į kontrolės komisiją išrinkti S. Martinaitis, A. Steikūnas ir A. Dluskis.

Buvo numatytos žemės kainos tiesiant naujus kelius bei juos pertvarkant – I rūšies žemės 1 m^2 – 15 ct, II rūšies 1 m^2 – 10 ct, III rūšies 1 m^2 – 8ct, IV rūšies 1 m^2 – 6 ct.

Toliau spręsta dėl ligonių kasų narių gydymo. Nutarta ligoninėje juos gydyti tomis pačiomis sąlygomis, kaip ir kitus ligonius (pavyzdžiui, už ambulatorinį gydymą 2 Lt parai).

Taryba numatė pakeisti daug anksčiau priimtų įsakymų. Pirmiausia pakeistas 1927 m. balandžio mėn. 1 d. įsakymą dėl miestelių pirčių ir vonių. Jų kambariai turi būti šviesūs, langai dvigubi, kiekvienas kambarys turi būti su ventiliatoriumi arba nors su atidaromu langeliu, o langai turi būti iš nepermatomo stiklo. Nusirengimo kambaryje baldai turi būti nudažyti šviesiais aliejiniais dažais. Kiekvienas lankytojas turi turėti atskirą savo spintelę arba kabyklą. Sienos turi būti bent žmogaus ūgio. Prausimosi indai negali būti mediniai. Prie kiekvienos pirties turi būti gerai ventiliuojama ir šilta išvietė. Visi tarnautojai turi būti sveiki, švarūs. Pirčių savininkai ar valdytojai už privalomų įsakymų nesilaikymą gali būti baudžiami ne daugiau kaip 500 Lt arba bendra tvarka traukiami teismo atsakomybėn.

---

912 LCVA, F. 409, Ap. 1, B. 161, L. 10–18.

1927 m. balandžio 1 d. išleistas kepyklų tvarkymo įsakymas taip pat pakeistas nauju. Kepyklų patalpos turi būti ne arčiau kaip per 10 metrų nuo išviečių, pamazgų duobių, gyvulių tvartų. Kepyklų patalpos turi būt šviesios, gerai vėdinamos, turėti atskirą įėjimą, turi būti atskirtos sandariomis sienomis nuo gyvenamų patalpų. Grindys turi būti nepralaidžios skysčiams. Kepimo medžiagos turi būti laikomos bent 10 cm aukščiau grindų. Kepimo dirbiniai, parduodami gatvėje arba rinkų būdelėse, ant staliukų arba vežimų turėjo būti pridengti nuo lietaus, sniego, dulkių, vabzdžių. Kepyklų darbininkai turi būti apsivilkę švariais, skalbiamos medžiagos apsiaustais. Kepyklose, cukrainėse ir jų dirbinių parduotuvėse, aiškioje vietoje turi būti iškabintas įsakymas ir plakatai „Spjaudyti ant grindų draudžiama“, „Valgomus produktus rankomis liesti draudžiama.“ Už privalomų įsakymų nevykdymą savininkai galėjo gauti baudas iki 500 Lt arba būti patraukti į teismą. Šio įsakymo vykdymą prižiūrėjo sanitariniai gydytojai, viršaičiai, policija.

Mėsos pjovimo ir mėsos krautuvių 1923 m. sausio 15 d. įsakymas taip pat pakeistas nauju. Pagal naują įsakymą skerdyklos turi būti labai švarios ir kiekvieną dieną visi baldai ir grindys plaunami karštu vandeniu. Papjautų gyvulių odos ir žarnos turi būti išneštos tą pačią pjovimo dieną, žarnos gali būt išneštos tik švariai išvalytos. Papjautų gyvulių mėsą skerdykloje laikyti galima ne ilgiau kaip 12 valandų ir ne mažiau kaip 6 valandas. Skerdieną vandeniu plauti draudžiama. Sėdėti ant mėsos ją vežant draudžiama, vežėjo sėdynė turi būti izoliuota nuo mėsos. Pašaliniams asmenims ir iki 15 metų amžiaus vaikams be tam tikro leidimo į skerdyklą įeiti draudžiama. Mėsą krautuvėse laikyti galima tik apdengtą baltais, švariais uždangalais.

Tarybos sprendimu 1922 m. rugsėjo 25 d. įsakymas keliams ir tiltams laikyti ir tvarkyti irgi pakeistas nauju. Keliaujant nurodoma laikytis dešinės, gaisro ar potvynio metu nelaukiant nurodymų gelbėti tiltus ir t. t. Naujo įsakymo pildymo prižiūra pavesta savivaldybėms, seniūnams ir policijai.

1927 m. balandžio mėn. 1 d. išleistas miestelių ir bažnytkaimių tvarkymo įsakymas pakeistas nauju. Pagal naują įsakymą miesteliuose ir bažnytkaimiuose kiekvienas trobesiais užstatytas ir neužstatytas žemės sklypas turi būti iš gatvės pusės aptvertas 1,25 m aukščio tvora. Iš gatvės pusės medinės tvoros turi būti tveriamos iš pjautų arba tašytų statinių (štankietų) ir nudažytos žaliais dažais su baltomis viršūnėmis. Gatvės pusėje tvorą tverti kokia nors duriančia medžiaga draudžiama. Tvoros negali būti prikaltos prie medžių. Pusę gatvės grindinio turi tvarkyti ir prižiūrėti nekilnojamojo ir kito turto savininkai ties savo sklypais. Pravedant naujus ar pertiesiant senus šaligatvius reikia juos išvesti lygia linija. Įvairius priestatus iškišti už

statybos linijos draudžiama. Kur gatvėse nėra grindinio – nekilnojamojo ir kito turto savininkai privalo vietos viršaičio nurodymu žvyruoti ir valyti pusę gatvės, kasti ir valyti griovius. Turgavietes ir viešąsias aikštes valo vietos savivaldybė. Pastarąsias reikia valyti ne rečiau kaip tris kartus per savaitę, o kitas gatves – du kartus per savaitę.

1926 m. sausio 22 d. priimtas dviračių registravimo įsakymas pakeistas nauju. Pagal jį visi dviračių savininkai turi juos įregistruoti apskrities valdyboje ir sumokėti nustatytą mokestį. Savivaldybių tarnautojai ir vidaus bei pasienio policija nuo mokesčių atleidžiami. Užsiregistravusiems išduodami skardos numeriai, kurie turi būti pritvirtinti dviračio rėmelyje, užpakalyje. Dviračių leidimai išduodami tik vieneriems metams, t. y. iki kiekvienų metų gruodžio 31 dienos. Važiuojančiam lenkti iš kairės pusės galima tik davus signalą. Arkliams baidantis dviratininkas turi sustoti ir važiuojantį praleisti. Nusižengę įsakymui baudžiami iki 100 Lt bauda.

Pakeistas ir 1922 m. liepos 1 d. išleistas prekybos reguliavimo įsakymas. Juo nuspręsta neleisti supirkinėti ir pardavinėti į turgų vežamų produktų pakeliui. Prekiauti galima tik vietos savivaldybės paskirtose vietose, kitur prekiauti draudžiama. Kai kurioms produktų rūšims savivaldybė prekybvietėje gali paskirti atskirą vietą. Palapinės turi būti baltos medžiagos ir švariai laikomos. Vežimus prekybvietėje statyti eilėmis. Arklius rišti prie medelių ar tvorų draudžiama. Azartiniai lošimai prekybvietėje draudžiami. Miesteliuose ir bažnytkaimiuose turgus turi baigtis 16 valandą. Kol turgus neišsiskirstęs – rankioti visokias liekanas draudžiama. Nusižengusieji naujam įsakymui gali būti baudžiami administracine tvarka iki 200 Lt.

Priimtas naujas įsakymas dėl pieno pardavimo, tvarkymo. Pienas gali būti kelių rūšių: saldus, nugriebtas, išrūgos ar pasukos. Saldus pienas turi būti nemažiau 3 % riebumo, saldžioji grietinė – ne mažiau kaip 15 % riebumo, smetona – ne mažiau 20 % riebumo. Sviestu vadinamas tik tas, kuriame nėra pridėta kitų riebalų. Sviestas turi turėti bent 82% riebumo. Draudžiamas pardavinėti pienas, kurio spalva mėlyna, gelsva, raudona, kurio kvapas atsiduoda mėšlu, kuris melžiamas iš karvių 8 dienas nuo karvės apsiveršiavimo, jei melžiama iš sergančios karvės, jei karvė labai sulysusi, jei pienas yra praskiestas vandeniu, ledu, konservuojančiais priedais ar kuriame iš viso yra pašalinių medžiagų. Šių taisyklių nesilaikantiems prekybininkams skiriama bauda iki 300 Lt.

Buvo priimtas ir kirpyklų tvarkymo įsakymas. Kirpyklos patalpoje draudžiama miegoti, laikyti daiktus ne pagal amatą. Turi būti aiškioje vietoje iškabintas plakatas „Ant grindų spjaudyti draudžiama.“ Minkšti baldai kirpykloje

nepageidaujami, jie leidžiami tik apmušti oda arba aptraukti švariais baltais užvalkalais. Turi būti pakankamai karšto vandenio. Teptukai, nemetalinės šukos turi būti po kiekvieno naudojimo plaunami karštu vandeniu ir laikomi 3 % tam tikrame skiedinyje. Kirpyklose turi būti sanitarinės knygutės. Šis įsakymas įsigalios praėjus trims mėnesiams nuo jo paskelbimo dienos.

Skelbimų lipdymo įsakymas nurodė, kad lipdyti galima tik tam reikalui įrengtose lentose, kitur draudžiama. Įmonės, firmos ar privatūs asmenys, norintys įsirengti savo skelbimų lentą, privalo vietos savivaldybei sumokėti apskrities valdybos nustatytą mokestį. Valstybinės įstaigos nuo mokesčio atleidžiamos.

Viešose vietose judėjimo tvarkymo įsakymas draudė viešose vietose ilgesnį laiką palikti be priežiūros ir neristus arklius.

Krautuvių uždarymo įsakymas numatė Trakų apskrities ribose visas prekybos įstaigas darbo dienomis nuo spalio 1 d. iki balandžio 1 d. atidaryti ne anksčiau 7 val. ir uždaryti ne vėliau 20 val. Nuo balandžio 1 d. iki spalio 1 d. atidaryti ne anksčiau 7 val. ir uždaryti ne vėliau 21 val. Valgyklos, duonos kepyklos, parduotuvės, kavinės, arbatinės, įvairios maisto produktų krautuvės visus metus gali būti atidaromos 6 val. ir uždaromos 22 valandą[913].

1933 m. lapkričio 4 d. Trakų apskrities tarybos posėdžiui pirmininkavo J. Bingelis, o dalyvavo 21 iš 23 jos narių. Nutarta į apskrities kontrolės komisiją išrinkti Antaną Dulską, Stasį Martinaitį, Alfonsą Rudzianską; į apskrities mokesčių komisiją – Zigmą Šimašių ir Joną Urmilevičių; į apskrities naujokų ėmimo komisiją – Mykolą Gliaudelį; į žemės rūšiavimo komisiją – Joną Mazūrą.

Svarstant klausimą dėl nuolatinio techniko statyboms prižiūrėti samdymo nuspręsta, kad apskrityje grandiozinės statybos nevyksta, todėl taupumo sumetimais nuolatinis technikas nereikalingas, jis reikalingas tik statybos sezonui 6 mėnesiams.

Aptariant kitą dienotvarkėje numatytą klausimą, nuspręsta kreiptis į Kaišiadorių vyskupijos kuriją dėl leidimo per kurijos žemę pravesti kanalizaciją į apskrities valdybos rūmus. Kaišiadorių katedros klebonas pareiškė, kad leidimas duotas, tačiau iškėlė kai kurias sąlygas: pravestą kanalizaciją remontuoti ir palaikyti turi apskrities valdyba savo lėšomis; Kaišiadorių katedros klebonas turi teisę bažnyčios namų ir kitą kanalizaciją prijungti prie kanalizacijos magistralės linijos; valdyba praplatins Bažnyčios gatvę ir išpildys kitas rašte nurodytas smulkias sąlygas. Su šiomis sąlygomis apskrities

[913] LCVA, F. 409, Ap. 1, B. 161, L. 3.

valdyba sutiko. Tačiau užleidžiant Bažnyčios gatvės dešinę pusę šventoriui, reikėjo gatvę 2 metrais praplatinti kairėje. Tokiu būdu valdyba užleido savo žemės sklypą. Bet tam pačiam reikalui apie 60 m² žemės turėjo užleisti ir kaimynai Daukša bei Jablonskis. Tačiau jie nesutiko žemės užleisti be atlyginimo, todėl taryba nusprendė už 1 m² sumokėti po 3 Lt, o jei šie nesutiks, nuspręsta žemę paimti prievarta.

Taryba nusprendė 1934 m. Kaišiadoryse pastatyti 5-ių komplektų mūrinę pradžios mokyklą. Taip nuspręsta, nes Kaišiadorių 6-ių komplektų pradžios mokykla buvo išsidėsčiusi keliuose namuose ir visi jie neatitiko higienos bei pedagogikos reikalavimų. Paruošti projektą, parinkti vietą ir ūkio būdu vykdyti darbus pavesta apskrities valdybai[914].

1934 m. lapkričio 14 d. įvyko pirmasis naujai išrinktos apskrities tarybos posėdis, kuriame dalyvavo 21 iš 22 tarybos narių. Tarybos pirmininku išrinktas Juozas Mičiulis, Trakų miškų urėdas ir tautininkų sąjungos Trakų apskrities valdybos pirmininkas, o pavaduotoju Adolfas Baumila, pradžios mokyklos mokytojas. Apskrities valdybos nariais išrinkti Zigmas Šimašius (40 metų, lietuvis, stambus ūkininkas ir prekybininkas, tautininkų sąjungos Trakų apskrities valdybos narys ir Kaišiadorių apylinkės pirmininkas, dabartinis apskrities valdybos narys) ir Antanas Ratkevičius (40 metų, lietuvis, namų savininkas, tautininkų ir šaulių sąjungos narys, apskrities viršininko įstaigos valdininkas, „rimtas, sąžiningas ir blaivus žmogus“).

Apskrities taryba priėmė nutarimą išduoti elgetoms pažymėjimus. Šis tarybos sprendimas buvo užprotestuotas apskrities viršininko. Protestą jis argumentavo „Nusikaltimų įspėjimo ir kardymo įstatais“, draudžiančiais elgetoms suteikti pažymėjimus. Įsake sakoma, kad policija tokius elgetaujančius asmenis sulaiko ir perduoda jų gyvenamosios vietos savivaldybėms, kad juos sušelptų. Vietos savivaldybės privalo žiūrėti, kad jų vietovėse elgetos nesibastytų ir išmaldų neprašytų.

Taryba nutarė pavyzdiniame šaudyme geriausiai pasižymėjusius šaulius apdovanoti ir tam iš 1935 m. sąmatos skirti 200 Lt. 1000 Lt skirta kūdikių gelbėjimo draugijos Kaišiadorių skyriaus išlaikomo našlaičių ir neturtingų tėvų vaikų darželiui. „Vilniaus Geležinio fondo“ komitetui taip pat nutarta skirti 100 Lt pašalpos. Rytų Lietuvos kultūros draugijai skirta piniginė 200 Lt pašalpa neturtingiems mokiniams šelpti[915].

---

914 LCVA, F. 409, Ap. 1, B. 259, L. 22.
915 LCVA, F. 409, Ap. 1, B. 309.

1938 m. gegužės 21 d. Trakų apskrities posėdžiui pirmininkavo Antanas Petrauskas, dalyvavo 17 iš 20 narių: Urmilevičius Jonas, Ramunis Augustas, Bingelis Juozas, Vedeckas Antanas, Tirva Adomas, Žilinskas Jonas, Kareiva Vladas, Lelešius Leonas, Stosiūnas Bronius, Palionis Antanas, Markevičius Jonas, Dluskis Antanas, Lukoševičius Jonas, Baumilas Adolfas, Šimkūnas Jonas, Jacinavičius Ignas, Martinaitis Stasys. Posėdyje dalyvavo ir apskrities valdybos nariai Ratkevičius Antanas, Šimašius Zigmas.

Posėdį pradėjo valdybos pirmininkas Juozas Merkys. Perskaitytas akcinės bendrovės „Maistas“ raštas, kuriuo pranešta, kad dėl nedidelio kiaulių skaičiaus nėra prasmės Vievio geležinkelio stotyje atidaryti kiaulių supirkimo punkto.

Posėdžiaujant priimti privalomieji įsakymai. Statybos darbai gali vykti tik su statybos komisijos leidimais. Leidimai reikalingi naujai statomiems trobesiams, naujai perstatomiems trobesiams, ūkiui sudegus atstatomiems trobesiams. Be dūmtraukio statyti gyvenamus namus draudžiama. Statybos komisijos pirmininkas yra valsčiaus viršaitis, o kiti du nariai – žemės ūkio rūmų rajoninis agronomas ir atitinkamos seniūnijos seniūnas. Skundai dėl valsčiaus statybos komisijos nutarimų paduodami apskrities statybos komisijai.

Statybai miesteliuose turi būti gautas apskrities statybos komisijos leidimas. Leidimas mūriniams namas galioja 2 metus, o mediniams – 1 metus. Miesteliuose stogai turi būti dengiami nedegia medžiaga arba gontais. Miesteliuose visi sklypai iš gatvės pusės turi būti aptverti tinkama tvora.

Trakų skaučių prašymas skirti lėšų neturtingoms skautėms sušelpti patenkintas, suteikta 50 Lt. Taryba svarstė trijų gyventojų skundus dėl kelių tiesimo, visi skundai atmesti. Vienbalsiai nutarta prašyti švietimo ministerio neiškelti į kitą vietą Kaišiadorių amatų mokyklos. Pas švietimo ministrą su prašymu vykti įgalioti Antanas Petrauskas, Adomas Tirva ir Zigmas Šimašius.

Apskrities viršininkas išsiuntė raštą visų valsčių viršaičiams su nurodymu, kad siunčiant biudžetus būtina pridėti visus reikiamus dokumentus. Be to, pažymi, kad pajamų bei išlaidų aiškinamuose raštuose turi būti smulkiai apibūdinta ir apskaičiuota kiekviena pajamų bei išlaidų suma[916].

1938 m. lapkričio 30 d. posėdyje pirmininkavo Adolfas Baumila, dalyvavo 17 iš 20 tarybos narių. Pirmiausia vyko tarybos pirmininko rinkimai. Kandidatais pasiūlyti A. Palionis, A. Baumila, A. Petrauskas. Pirmininku iš-

[916] LCVA, F. 409, Ap. 1, B. 503, L. 22–32.

rinktas A. Petrauskas, o pavaduotoju – A. Baumila. Posėdyje A. Petrauskas nedalyvavo, todėl pirmininkavo A. Baumila.

Apskrities taryba, išklausiusi apskrities valdybos pirmininko J. Merkio, pradžios mokyklų inspektoriaus M. Vaišnio, Vievio valsčiaus viršaičio J. Markevičiaus, Žiežmarių valsčiaus viršaičio I. Jacinavičiaus ir Semeliškių valsčiaus viršaičio B. Stosiūno pranešimus ir apsvarsčiusi I rajono mokyklų inspektoriaus raštą, Žaslių valsčiaus savivaldybės raštą, Mažylių pradžios mokyklos tėvų komiteto prašymą, Pakalniškių pradžios mokyklos tėvų komiteto prašymą, Medinių Strėvininkų pradžios mokyklos tėvų komiteto prašymą, Beižonių, Zūbiškių, Mijaugonių pradžios mokyklų tėvų komiteto prašymus, Šakaldonių pradžios mokyklos apylinkės gyventojų prašymą, Paparčių apylinkės gyventojų prašymą, vienbalsiai nutarė 1939 m. statyti dvi pradžios mokyklas. Mūrinę mokyklą nutarta statyti Žaslių stotyje, o medinę – Mijaugonių kaime.

1939 metams numatyta skirti pašalpas: Kūdikių gelbėjimo draugijos Kaišiadorių skyriui – 400 Lt, Kūdikių gelbėjimo draugijos Žiežmarių skyriui – 600 Lt, Šv. Vincento à Paulo draugijos Kaišiadorių skyriui – 150 Lt, Trakų apskrities jaunųjų ūkininkų ratelių (JŪR) globos tarybai – 100 Lt, Kaišiadorių šaulių būriui – 350 Lt, Kaišiadorių šaulių būrio ugniagesiams – 300 Lt, policijos klubo Trakų skyriaus valdybai – 50 Lt, V šaulių rinktinės vadui – 50 Lt.

Kaišiadorių valsčiuje esančią skerdyklą pilnomis teisėmis nutarta perleisti Kaišiadorių savivaldybei, išmokant 15 000 Lt per 25 metus. Apskrities savivaldybės reikalams nutarta įsigyti automobilį, tam skirta 10 000 Lt.

Į mokesčių komisiją buvo pasiūlyti Zigmas Šimašius, Antanas Vedeckas, Augustas Ramunis, Adolfas Baumila, Jonas Urmilevičius, Jonas Lukoševičius, išrinkti J. Urmilevičius ir A. Ramunis. Į žemės rūšiavimo komisiją išrinkti Jonas Urmilevičius ir Adolfas Baumila. Į karinės prievolės komisiją išrinktas Adomas Tirva, kandidatu – Augustas Ramunis. Į darbo pajamų mokesčių komisiją išrinkti Antanas Ratkevičius, Pranas Ambroževičius, Zigmas Šimašius.

Kadangi už dalyvavimą posėdyje buvo mokami kelpinigiai ir dienpinigiai, gyvenantiems Kaišiadoryse ir Kruonyje iki tol mokėta vienodai, tačiau Kruonyje gyvenantis A. Tirva pasiskundė ir taryba nutarė Kruonio valsčiuje gyvenantiems mokėti po 25 Lt, o ne 15 Lt, kaip kitų valsčių gyventojams[917].

1940 m. gegužės 15 d. Trakų apskrities tarybos posėdyje iš 18 tarybos narių dalyvavo Bingelis Juozas, Mongirdas Tadas, Urmilevičius Jonas,

[917] LCVA, F. 409, Ap. 1, B. 503, L. 34.

Brakauskas Petras, kun. Liutkus Petras, Taraila Juozas, Stosiūnas Bronius, Bliujus Tomas, Apanavičius Jonas, Markevičius Jonas, Vėželis Andrius, Lukoševičius Jonas, Levickas Vincas, Peredne Julius, Jacinavičius Ignas, Martynaitis Stasys, Slanina Jonas.

Posėdį atidarė naujasis apskrities viršininkas Vaitiekus Bortkevičius, kuris kvietė seniausią amžiumi apskrities tarybos narį – S. Martinaitį pirmininkauti, kol bus išrinkti tarybos pirmininkas ir pavaduotojas. Tarybos pirmininku išrinktas P. Brakauskas, jo pavaduotoju – J. Peredne. Kadangi nuo 1940 m. kovo 1 d. buvo panaikinta Valkininkų apskritis ir prie Trakų apskrities priskirti Eišiškių, Rūdiškių, Trakų, Valkininkų valsčiai, nutarta papildyti miestelių tvarkymo privalomąjį įsakymą. Juo nuspręsta miestelių statybos priežiūrą įvesti Trakų mieste ir Lentvario, Rykantų, Rūdiškių, Paluknės, Valkininkų, Eišiškių miesteliuose. Kadangi Trakų apskritis išsiplėtė – pertvarkyti apskrities valdybos tarnautojų etatai: valdybos narys-reikalų vedėjas (alga 400 Lt), valdybos narys-kasininkas (350 Lt), statybos technikas (350 Lt), buhalteris-valsčių instruktorius-revizorius (350 Lt), sekretorius (300 Lt), sąskaitininkas (250 Lt), braižytojas (240 Lt), raštvedys (240 Lt), raštininkas-mašininkas (220 Lt), pasiuntinys-šoferis (200 Lt), sargas-pečkurys (100 Lt) ir jam suteiktas butas.

Nutarta prašyti Vidaus reikalų ministeriją, kad pavasario ir vasaros metu ūkininkai nebūtų priverstinu būdu verčiami vežti miško medžiagą, nes šiuo metu ūkininkai užimti lauko darbais.

Kadangi Kaišiadoryse yra tik sveikatos punkto akušerė, o sveikatos punkto gydytojo nėra, todėl apskrities taryba pavedė apskrities valdybai prašyti Sveikatos departamento, kad skirtų Kaišiadoryse ir sveikatos punkto gydytoją[918].

[918] LCVA, F. 409, Ap. 1, B. 578.

Trakų apskrities valsčių tarybų posėdžiai

Valsčių tarybos buvo centrinė kaimiškų savivaldybių politinė institucija. Apie jų rinkimus, sudėtį, funkcijas, veiklą rašoma kituose skyriuje, todėl šiame tebus fragmentiškai pateikta valsčių tarybų posėdžių apžvalga, kuri padės susidaryti vaizdą, kaip vykdavo valsčių tarybų posėdžiai ir kokie klausimai juose buvo svarstomi. Valsčių tarybos rinkdavosi skirtingu dažnumu, nebuvo ir paskirtų nuolatinių datų (pavyzdžiui, kurią mėnesio dieną ar panašiai).

Aukštadvario valsčius

1931 m. gegužės 29 d. įvyko Aukštadvario valsčiaus tarybos posėdis, kuriame iš 9 narių dalyvavo 5. Į valsčiaus kontrolės komisiją buvo iškelti šie kandidatai: Ašmena Aleksas, Simanavičius Juozas, Gaina Vincas, Špiliauskas Vladas. Į komisiją išrinkti: Ašmena Aleksas, Simanavičius Juozas, Gaina Vincas. Viršaitis išaiškino, kad reikia sunumeruoti ant vieškelių akmenis, nurodančius sklypų ribas, ir klausė, kokiu būdu atlikti numeraciją. Nutarta numeracijos darbus atlikti samdant žmones, o šis darbas pavedamas valsčiaus viršaičiui[919].

1931 m. liepos 27 d. Aukštadvario valsčiaus tarybos posėdyje iš 9 narių dalyvavo 7. Taryba nutarė padidinti projektuojamą Aukštadvario pradžios mokyklos plotą nuo 2415 m^2 iki 5000 m^2 valsčiaus savivaldybės daržo vietoje. Taip pat taryba padėkojo daktarui V. Mongirdui už dovanotą 1000 m^2

[919] LCVA, F. 409, Ap. 1, B. 155, L. 28.

žemės plotą. Nutarta projektuojamai mokyklai nemokamai suvežti statybines medžiagas: žvyrą, smėlį, akmenis, molį, kurie turėtų būti ne toliau kaip už 10 kilometrų nuo mokyklos; plytas, cementą, kalkes, čerpes ir lentas atvežti iš artimiausios geležinkelio stoties arba panašaus atstumo[920].

1931 m. spalio 14 d. Aukštadvario valsčiaus tarybos posėdyje dalyvavo viršaitis Kazys Venzlauskas ir šie nariai: Simanavičius Juozas, Gaina Vincas, Romaneckas Motiejus, Špiliauskas Vladas, Ašmena Aleksas, Žvirblis Juozas, Švedas Juozas, Paliokas Juozas.

Taryba nutarė patvirtinti valstybinio žemės mokesčio sumos procentus, skirtus seniūno atlyginimui: Aukštadvario seniūnijos 4 %, Nikronių 5 %, Užuguosčio 5 %, Intuponių 5 %, Kalukščių 4 %, Alešiškių 3 %, Mergiškių 4 %, Čižiūnų 4 %, Vaitkūnų 4 %. 1932 metams nuo valstybinio žemės mokesčio žyginių arklių stoties išlaikymui nutarta imti 5%.

Priimta 1932 metams skirta pajamų-išlaidų sąmata: iš viso paprastųjų pajamų – 29 083 Lt, išlaidos viršaičio alga mėnesiui 250 Lt, valsčiaus sekretoriui, turinčiam du vaikus, kas mėnesį numatyta skirti po 40 Lt priedą, pasikalbėjimui telefonu ir abonementiniam mokesčiui numatyta 300 Lt, numatyta suremontuoti valsčiaus savivaldybės namo vidų, sargo virtuvėje padaryti sienos pertvarą nuo prieangio, perstatyti tris pečius, sutaisyti langų rėmus, išbalinti septynis kambarius ir pataisyti tinką (kur nuiręs); numatoma raštinės buto lubas nudažyti aliejiniais dažais ir uždengti valsčiaus kluonelį skardos stogu. Visam šiam remontui numatyta skirti 1814 Lt. Norima 1932 metais padaryti visame valsčiuje cementinius tiltus, tam reikės 1200 Lt, palaidų šunų naikinimui (parakui ir šratams) – 15 Lt, iš viso išlaidoms numatyta 29 083 Lt (kiek ir pajamų). Nutarta išmokėti Vaclovui Zabarauskui 150 Lt už Aukštadvario pradžios mokyklos reikalams nuomotą plotą.

Valsčiaus taryba už daktaro Vlado Mongirdo nuopelnus vienbalsiai nutarė 25 metų sukaktuvių proga (nuo tada, kai daktaras apsigyveno šioje apylinkėje) gatvę, einančią nuo Vilniaus gatvės į jo dvarą, pavadinti „Daktaro Mongirdo gatve“. Nes jis negailėdamas savo sveikatos ir triūso, spaudos draudimo metu sulenkintame krašte platino lietuviškas knygas ir laikraščius ir iš to neturėjo sau jokio pelno ir naudos, o vien dirbo iš pasišventimo, kaip lietuvis-patriotas 1919 metais įstojo į Lietuvos kariuomenę savanoriu ir ragino jaunimą taip pat eiti į kariuomenę ir ginti Lietuvos Nepriklausomybę nuo žiaurių Lietuvos priešų. Be to, nuo Aukštadvario

[920] LCVA, F. 409, Ap. 1, B. 155, L. 20.

valsčiaus savivaldybės susikūrimo pradžios jis dirbo joje kaip valsčiaus tarybos narys[921].

1933 m. balandžio 29 d. Aukštadvario valsčiaus tarybos posėdyje tarybos nariai svarstydami numatytą dienotvarkę priėmė šiuos nutarimus: išrinktas naujas valsčiaus viršaičio padėjėjas, nes buvęs padėjėjas Juozas Paliokas mirė. Į jo vietą absoliučia dauguma išrinktas Pranckevičius Selvestras (30 metų, katalikas, lietuvis, mokantis rašyti ir skaityti, teismo nebaustas). Nutarta skirti aikštelę turgavietėje ir ją pavadinti pirmojo tautinio lietuvių laikraščio „Aušra“ vardu, nes šiais metais buvo laikraščio 50-ies metų sukaktuvės[922].

1933 m. birželio 19 d. įvyko Aukštadvario valsčiaus tarybos posėdis. Jame nutarta leisti Geleriui Abromui 10-čiai metų išsinuomoti rinkos aikštėje 4 metrų plotelį ir imti už metus iš jo po 60 Lt, Geleris Abromas kioską galės statyti tik tuomet, kai iš apskrities statybos komisijos gaus leidimą. Pugačiauskaitė Stefanija prašė išduoti beturtės liudijimą, kad galėtų gydytis ligoninėje savivaldybės lėšomis, jos prašymas atmestas, nes ji serga džiova ir liga yra nepagydoma, todėl duota tik vienkartinė 50 Lt pašalpa. Atsisakyta apmokėti Landzbergienės Onos gydymą, nes ji yra svetimšalė[923].

1933 m. spalio 14 d. įvyko Aukštadvario valsčiaus tarybos posėdis. Taryba priėmė šiuos nutarimus: įamžinant 1933 m. liepos 17 d. tragiškai žuvusių lakūnų Dariaus ir Girėno atminimą, nutarta Užuguosčio gatvės pavadinimą panaikinti ir tą gatvę pavadinti „Dariaus-Girėno“ vardu.

Nustatytas procentas nuo valstybinės žemės mokesčio sumos seniūnų atlyginimams 1934 m. Nustatyti tokie procentai: Aukštadvario seniūnijos 2 %, Alešiškių 2 %, Čižiūnų 3 %, Intuponių 4 %, Kaliukščių 3 %, Mergiškių 3 %, Nikronių 4 %, Užuguosčio 4 %, Vaitkūnų 3 %. 1934 metais yra būtina pastatyti tris tiltus: per Verknės upę Nikronių tiltą, Zabarauskų tiltą, Gudžionių tiltą. Visų trijų tiltų statybai reikėjo 3900 Lt[924].

1934 m. vasario 15 d. Aukštadvario valsčiaus tarybos posėdžiui pirmininkavo Kazys Venzlauskas, dalyvavo 5 iš 9 tarybos narių: Vladas Mongir-

[921] LCVA, F. 409, Ap. 1, B. 155, L. 5–8.
[922] LCVA, F. 1539, Ap. 1, B. 110, L. 25.
[923] LCVA, F. 1539, Ap. 1, B. 110, L. 42.
[924] LCVA, F. 1539, Ap. 1, B. 110, L. 60.

das, Juozas Simanavičius, Motiejus Ramaneckas, Juozas Urbanavičius, Vladas Špiliauskas. Nutarta apmokėti Vlado Grigaravičiaus gydymą (100 Lt), o likusią skolą Kauno ligoninei (44 Lt) išieškoti. Nutarta Marei Paliokienei išmokėti jos mirusio vyro, viršaičio padėjėjo Juozo Palioko, 1929 m. užtarnautą paskutinių mėnesių algą. Juozo Lučinsko gydymui skirti 100 Lt. Iš gydytojo Šulmano, gyvenančio Žiežmariuose, pristatyto pažymėjimo ir Dr. Mongirdo pareiškimo žodžiu sužinota, kad Jonas Paškauskas serga džiova, tai jam ligoninės gydymas nereikalingas (t. y. „be prasmės“), tad jo prašymas suteikti beturčio liudijimą ir gydytis savivaldybės lėšomis atmestas. Jam reikalingas tik sveikas oras, tinkamas maistas ir vasaros metu buvimas saulėje.

Numatyta „Vyriausybės žinias“ surišti kaip knygą. Duotas sutikimas Jokūbui Broidai atidaryti Aukštadvario miestelyje vyno parduotuvę, kurioje būtų galima gerti vietoje. Nutarta leisti viršaičiui pirkti audeklo, iš kurio būtų siuvamos užuolaidos langams, taip pat nutarta leisti pirkti juostelę, kuri bus naudojama atidarant „Dariaus-Girėno“ gatvę[925].

1934 m. balandžio 7 d. vykusiam Aukštadvario valsčiaus tarybos posėdžiui pirmininkavo Kazys Venzlauskas, dalyvavo 6 iš 9 tarybos narių: Vladas Mongirdas, Juozas Žvirblis, Motiejus Ramaneckas, Vincas Gaina, Aleksas Ašmena, Vladas Špiliauskas. Nutarta statyti per Verknės upę (prie Nikronių malūno) 19 metrų ilgumo tiltą. Tilto statybos darbus turi atlikti malūno savininkas Vladas Odinčius ir valsčiaus savivaldybė. Dalį medienos turi duoti miškų administracija, o kitą dalį, jei trūktų, malūno savininkas. Leista valsčiaus viršaičiui padaryti naują iškabą su užrašu „Trakų apskrities Aukštadvario valsčiaus savivaldybė“, o seną iškabą su užrašu „Aukštadvario valsčiaus valdyba“ nuimti ir padėti į archyvą. Leista viršaičiui padaryti valsčiaus savivaldybės lėšomis viso miestelio namams naujus ir vienodus numeracijos ženklus ir vėliau pinigus už kiekvieną ženklą pinigus išreikalauti iš namų šeimininkų. Nuspręsta, kad parduodami arkliai gaus kilmės ir sveikatos dokumentus, todėl arklio pasas nereikalingas[926].

1934 m. lapkričio 12 d. Aukštadvario valsčiaus tarybos posėdžiui pirmininkavo Kazys Venzlauskas, dalyvavo Juozas Simanavičius, Juozas Toločka, Kazys Kubiakas, Vincas Saulėnas, Simas Morkūnas, Jonas Šalomskis. Naujam paskirtam valsčiaus viršaičiui Juozui Bingeliui priimant priesaiką, jį

925 LCVA, F. 1539, Ap. 1, B. 178, L. 9–10.
926 LCVA, F. 1539, Ap. 1, B. 178, L. 28–30.

laimino Aukštadvario bažnyčios klebonas kun. Feliksas Paškanis. Priesaikos žodžiai: „Aš, Juozas Bingelis, prisiekiu visagaliui Dievui pildyti Valstybės Įsakymus ir eiti sąžiningai man pavestas pareigas, taip man Dieve padėk.“[927]

1935 m. viename iš posėdžių Aukštadvario valsčiaus taryba nutarė pastatyti naują 8 metrų ilgio tiltą Mockonių kaime. Visus paprastus kelius turi taisyti to kelio savininkai, per kieno žemę eina kelias, paskyrus jam iki 200 metrų ilgumo atstumą, o jeigu yra toje vietoje daugiau kelio, tai taisyti turi padėti gretimi kaimynai, kurie naudojasi tuo keliu, išsidalinę likusią dalį proporcingai. Be to, nutarta visus gyventojus paraginti, kad jie kelius apsodintų medeliais (siūlomi gluosniai)[928].

1935 m. vieno iš Aukštadvario valsčiaus tarybos posėdžių nutarimai: pradžios mokyklų sargai privalo supjauti malkas mokykloms be atskiro atlyginimo; nuspręsta neįsigyti A. Smetonos 60 metų jubiliejaus progos bareljefo, nes šiuo metu nėra pinigų ir valsčiaus savivaldybė jau turėjo įsigijusi A. Smetonos portretą; leista Aukštadvario šaulių būrio ugniagesių komandai pasistatyti stoginę valsčiaus savivaldybės žemėje. Taip pat posėdyje nutarta prašyti vidaus reikalų ministrą, kad panaikintų Stakliškių miestelyje naujai įvestus turgus trečiadieniais ir paliktų turgus pirmadieniais, kaip buvo nuo senų senovės[929].

1936 m. spalio 13 d. įvykusiame Aukštadvario valsčiaus tarybos posėdyje buvo priimti šie nutarimai: leisti valsčiaus viršaičiui į 1937 m. biudžetą įtraukti 400 Lt bibliotekos steigimui, t. y. knygų bei žurnalų pirkimui. Vėliau pasirūpinti, kad bibliotekos būtų įsteigtos kiekvienoje seniūnijoje. Be to, prašyti visas Aukštadvario organizacijas, kurios turi knygelių, kad jos savo knygas perduotų valsčiaus savivaldybei ir taip susidarytų nemaža biblioteka[930].

1938 m. vasario 7 d. Aukštadvario valsčiaus tarybos posėdžiui pirmininkavo viršaitis Juozas Bingelis, dalyvavo iš 9 narių 7. Nutarta į savivaldybės netinkamo turto nurašymo komisiją išrinkti Juozą Simanavičių ir Vincą Saulėną. Nutarta nuimti baudas nuo asmenų, kurie pagrįstai keletą dienų

927 LCVA, F. 1539, Ap. 1, B. 178, L. 116.
928 LCVA, F. 1539, Ap. 1, B. 231, L. 31.
929 LCVA, F. 1539, Ap. 1, B. 231, L. 67.
930 LCVA, F. 1539, Ap. 1, B. 275, L. 58.

neleido vaikų į mokyklą (baudos nuimtos nuo Saulėno Vinco, Kačėno Miko, Elinavičiaus Arono, Sirevičiaus Miko).

Nutarta leisti viršaičiui tais metais pirkti vieną lempą (400 žvakių) ir dvi lempas po 200 žvakių (pirmiausiai pirkti 400 žvakių lempą ir išbandyti, o vėliau pirkti kitas dvi lempas). Dujomis apšviečiamos „Petromax" lempos (400 žvakių) kainavo 105 Lt, o 200 žvakių lempa kainavo 85 Lt.

Leista viršaičiui pačiam nustatyti savivaldybės tarnautojams vieno mėnesio atostogų laiką. Valsčiaus taryba, išklausiusi viršaičio pranešimą, kad emaliuotų iškabų dirbtuvės „Emil C. Kretčmaris" savininkas už vienos emaliuotos lentelės su namų savininko pavarde ir namo numeriu padarymą nori gauti 12 Lt, nusprendė, kad tai miestelio gyventojams labai brangu, tad pavesta viršaičiui rasti kitą asmenį, kuris lenteles padarytų pigiau. Jeigu emaliuotų lentelių nedarys pigiau, tai lenteles daryti iš skardos, o namo numerį ir pavardes užrašyti aliejiniais dažais[931].

1938 m. balandžio 13 d. Aukštadvario valsčiaus tarybos posėdžiui pirmininkavo Juozas Bingelis, dalyvavo 7 iš 9 narių. Nutarta prašyti Švietimo ministeriją, kad nebūtų panaikinta Kaišiadorių amatų mokykla, nes „šiame nuskurdusiame krašte labai trūksta kvalifikuotų amatininkų". Taip pat nutarta prašyti, kad antra amatų mokykla būtų įsteigta Aukštadvaryje, nes šios apylinkės žmonėms į Kaišiadoris leisti vaikus toli ir nėra gero susisiekimo.

Buvo priimta pasiūlymas pastatyti Aukštadvario miestelyje elektros stotį 10 metų koncesijos teisėmis, tam pritarė ir apskrities valdyba.

Dėl padidėjusio mokyklinio amžiaus vaikų skaičiaus vienbalsiai nutarta duoti savivaldybės sutikimą steigti Gedanonių pradinės mokyklos IV komplektą Mergiškių kaime. Taip pat duoti savivaldybės sutikimą įsteigti dar po vieną naują komplektą Aukštadvario ir Užuguosčio pradinėse mokykloje.

Taryba išklausė viršaičio pranešimą apie birželio 13 d. prie Aukštadvario miestelio rugiuose rastą, nežinia kieno pamestą naujagimį kūdikį, kuris vėliau buvo pakrikštytas Aukštadvario bažnyčioje ir į metrikų knygas įrašytas Antanavičiaus pavarde. Tokį vaiką išlaikyti turėjo valsčiaus savivaldybė, kiekvieną dieną šio vaiko išlaikymui išleidžiant po vieną litą asmeniui, kuris prižiūri vaiką. Patvirtintos ir tolesniam išlaikymui skirtos lėšos, kol tą vaiką perims apskrities savivaldybė. Nutarta prašyti, kad apskrities savivaldybė greičiau paimtų tą vaiką, nes valsčiaus savivaldybė neturi jam išlaikyti pinigų[932].

---

931 LCVA, F. 409, Ap. 1, B. 499, L. 31

932 LCVA, F. 409, Ap. 1, B. 499, L. 46.

1938 m. spalio 26 d. įvykusiame Aukštadvario valsčiaus tarybos posėdyje dalyvavo 8 iš 9 narių. Nutarta 1939 metais, kaip ir 1938 metais, valsčiaus seniūnams mokėti po 30 Lt per mėnesį, tik Aukštadvario seniūnui – 40 Lt.

Atsargos kareivius, vykstančius į kariuomenės dalis atlikti karo pratimų, nuspręsta vežti auto susisiekimo priemonėmis, nes arkliais vežti labai toli. Šiam reikalui 1939 metais iš biudžeto skirta 300 Lt. Nutarta duoti malkų namų ruošos kursams, kurie bus rengiami valsčiaus ribose. Savivaldybės tarnautojams važinėjant tarnybos reikalais už valsčiaus ribų, išbuvus ne mažiau 8 valandas kelionėje nuo išvykimo iki parvykimo mokėti dienpinigius – viršaičiui ir sekretoriui po 8 Lt dienai, raštininkams po 4 Lt. Skirta 200 Lt raštinės remontui, vadinamosios aklosios sieninės spintos įrengimui, kuriame būtų sudėtas archyvas.

1939 m. už dviračių registravimą nuspręsta imti iš savivaldybės tarnautojų po 0,50 Lt, iš šaulių po 1,50 Lt, iš visų kitų – po 3 Lt[933].

Kaišiadorių valsčius

1920 m. kovo 13 d. Kaišiadorių valsčiaus tarybos posėdyje nutarta kreiptis į apskrities valdybą, kad būtų stabdomas Kaišiadorių valsčiaus miškų išvežimas be vietos savivaldybės žinios. Buvo nuspręsta suteikti valsčiaus valdybai teisę kontroliuoti privačių miškų pardavinėjimą. Taip pat taryba siekė, kad dėl miškų pardavinėjimo būtų tariamasi su valsčiaus taryba. Taryba to prašė dėl šių priežasčių: po karo miškai labai iškirsti, miškai yra visuomenės turtas ir miškų naikinimas „daro didelę nuoskaudą“. Nutarta nuo pirklių reikalauti po 200 auksinų už ąžuolų vagoną, už pušis ir uosius po 150 auksinų, už egles 120 auksinų, už epušes – po 100 auksinų. Iš miškų savininkų nuspręsta imti 10 % nuo parduoto miško sumos. Pinigai būtų skiriami valsčiaus savivaldybei ir labdaringoms veikloms (ligoninių ir prieglaudų išlaikymui)[934].

1931 m. liepos 3 d. Kaišiadorių valsčiaus tarybos posėdyje iš 9 narių dalyvavo 5, pirmininkavo J. Urmilevičius, sekretoriavo J. Grikevičius. Apsvarsčius numatytą dienotvarkę buvo priimti šie nutarimai: valsčiaus kontrolės komisijos nariams ir pirmininkui atlyginimą nustatyti po 8 litus per dieną; kandidatais į kontrolės komisiją pasiūlyti Ivanavičius Stasys, Ramunis Antanas, Šimašius Zigmas, Čėsna Stasys, išrinkti Ivanavičius Stasys, Ramunis Antanas, Šimašius Zigmas; kontrolės komisija savo pirmininku išrin-

[933] LCVA, F. 409, Ap. 1, B. 499, L. 57.
[934] LCVA, F. 379, Ap. 2, B. 153, L. 9.

ko Zigmą Šimašių. Taryba nusprendė patvirtinti krivūlės prašymą prisidėti prie viešo kelių taisymo, grindžiant miestelio turgavietes ir gatves. Taip pat buvo patenkintas valsčiaus raštininko Jono Perednės prašymas pratęsti jam mėnesinio atlyginimo mokėjimą dar 3 mėnesius, nes jis šiuo metu serga ir negali eiti pareigų[935].

1931 m. gruodžio 30 d. apskrities viršininkas informavo Kaišiadorių valsčiaus viršaitį apie šiuos Kaišiadorių valsčiaus tarybos priimtus nutarimus: Kaišiadorių miesto rinkų rinkliavų ir viešųjų rinkų valymo varžytinių grąžinamas bylas; piliečių Jokūbo Piliponio ir Kosto Ramunio paduotus skundus, kurie nebuvo patenkinti; raštininkui Puišiui už skundų rašinėjimą prieš savo įstaigą pareikštą papeikimą[936].

1931 m. gruodžio 31 d. Kaišiadorių viršaitis gavo apskrities viršininko patvirtinimą dėl valsčiaus tarybos posėdyje svarstytos 1932 metams pajamų-išlaidų sąmatos. Priimti šie pakeitimai: pirmajam raštininkui per mėnesį mokamas 180 Lt atlyginimas; švenčių priedas 620 Lt; savivaldybės trobesiams remontuoti 530 Lt; pradžios mokyklos smulkiam inventoriui pirkti 120 Lt; kaliniams maitinti 298 Lt. Kitos sumos patvirtintos, kaip ir buvo numatyta[937].

1933 m. gruodžio 29 d. Kaišiadorių valsčiaus tarybos posėdyje dalyvavo 7 tarybos nariai. Buvo priimta 1934 metų išlaidų-pajamų sąmata. Kadangi beveik pusė Vladikiškių mokyklos mokinių buvo iš aplinkinių Žiežmarių valsčiaus kaimų, todėl taryba nutarė prašyti apskrities valdybos tarpininkavimo, kad Žiežmarių valsčiaus savivaldybė prisidėtų lėšomis tam komplektui išlaikyti.

Į valsčiaus kontrolės komisiją nutarta išrinkti Steikūną Antaną, Ramunį Antaną, Stankūną Aleksandrą. Į valsčiaus kelių komisiją išrinkti Gerunaitis Vincas, Stankūnas Aleksandras.

Apskrities savivaldybė kreipėsi į valsčių savivaldybes ir prašė prisidėti steigiant Kaišiadoryse aukštesniąją mokyklą (gimnaziją), nes Švietimo ministerija dėl pasunkėjusios Lietuvos ekonominės būklės ją steigti atsisakė. Valsčiaus taryba nutarė įtraukti į tų metų sąmatą 150 Lt V klasės steigimui. Kūdikių gelbėjimo draugijos Kaišiadorių skyriaus prašymą valsčiaus taryba

935 LCVA, F. 409, Ap. 1, B. 156, L. 8.
936 LCVA, F. 409, Ap. 1, B. 156, L. 2.
937 LCVA, F. 409, Ap. 1, B. 156, L. 1.

paliko nesvarstytu, nes jis pasirašytas ne draugijos pirmininkės bei sekretorės, o tik darželio vedėjos[938].

Beje, Kaišiadorių gimnazijos klasės vis tik buvo įsteigtos ir jų išlaikymą prisiėmė Švietimo ministerija po to, kai 1934 m. birželį Kaišiadoryse vykusioje didžiulėje šventėje kaišiadoriečiai dėl to kreipėsi į šventėje dalyvavusį Lietuvos Prezidentą Antaną Smetoną.

1934 m. lapkričio 12 d. Kaišiadorių valsčiaus tarybos posėdžiui pirmininkavo viršaitis Jonas Urmilevičius, dalyvavo visi 9 tarybos nariai: Ambroževičius Vincas, Čėsna Stasys, Gerunaitis Vincas, Lazauskas Adomas, Steikūnas Antanas, Ramunis Augustas, Ratkevičius Antanas, Neverbickas Justinas, Šimašius Zigmas. Taryba nutarė prašyti apskrities valdybą, kad Kaišiadorių skerdyklos valdymas būtų perduotas valsčiaus tarybai.

Įvestas raguočių gyvulių turgus pirmadieniais. Be paprastųjų turgų nutarta įvesti dar ir jomarkus: kovo 19 d. (arba Šv. Juozapo), birželio 24 d. (arba Šv. Jono), kuriuos organizuoti pirmadieniais.

Nutarta tarpininkaujant apskrities savivaldybei prašyti Švietimo ministerijos, kad Kaišiadorių valsčiaus savivaldybei būtų perduoti vieni Kaišiadorių pradžios mokyklos Nr. 1 namai, esantys Kap. Gudyno gatvėje[939]. Mat tuo metu buvo baigiami statyti dviejų aukštų mūriniai pradžios mokyklos rūmai, kur vienoje vietoje bus sutalpinti šeši komplektai, o anksčiau mokykla buvo išsimėčiusi per kelis pastatus.

1935 m. spalio 14 d. Kaišiadorių valsčiaus tarybos posėdyje Kaišiadorių miestelio namų savininkų draugija skundėsi, kad Kaišiadoryse Vytauto gatvės pakraščiai nėra išgrįsti, todėl vasaros metu jais važinėja ūkininkai ir sukelia labai daug dulkių. Namų šeimininkai dėl to negali net langų atsidaryti ir „jokių pagražinimų daryti, nes viskas veltui“. Rudens ir pavasario metu viskas virsta purvynu, todėl prašoma savivaldybės tarybos skirti lėšų gatvės pakraščiams sutvarkyti. Taip pat namų savininkų draugija prašė savivaldybės lėšomis įvesti apšvietimą geležinkelio zonoje. Tačiau tuo rūpintis turėjo Geležinkelių valdyba, todėl valsčiaus savivaldybė nutarė prašyti jos, kad ši savo lėšomis pastatytų dvi lempas (prie kooperatyvo ir prie gimnazijos patalpų)[940].

---

938 LCVA, F. 409, Ap. 1, B. 254, L. 13–36.
939 LCVA, F. 1539, Ap. 1, B. 178, L. 103–104.
940 LCVA, F. 1539, Ap. 1, B. 231, L. 86.

Kai kurie 1935 m. Kaišiadorių valsčiaus tarybos sprendimai: valsčiaus tarybos narys A. Ratkevičius pasiūlė Liudo Giros gatvę pavadinti nesenai mirusio ir tautiniam atgimimui nusipelniusio poeto Mačiulio-Maironio vardu, kuris šiam kraštui artimas kaip „Trakų pilies“ autorius. Taryba sutiko pakeisti Liudo Giros gatvės pavadinimą į Maironio; Kaišiadorių pradžios mokyklos Nr. 1 rūmų salė dažnai naudojama vakarėliams bei pramogoms, tačiau už elektrą tenka mokėti valsčiaus savivaldybei, todėl nutarta, kad būtų imamas viršaičio nustatytas mokestis ir už patarnavimus; kadangi valsčiaus savivaldybė turi labai platų mokyklų tinklą, joms tenka skirti daug lėšų, todėl nuspręsta prašyti apskrities valdybos tarpininkauti sprendžiant pradžios mokyklų komplektų skaičiaus mažinimo klausimą[941].

1938 m. liepos 15 d. Kaišiadorių valsčiaus tarybos posėdyje sugrįžta prie 1936 m. tarybos sprendimo, kuriuo nutarta reikalauti, kad už Kaišiadorių pradžios mokyklos Nr. 1 salėje sunaudojamą elektrą sumokėtų vakarų rengėjai, tačiau taryba žinodama, kad tuos vakarus organizuoja kilnių tikslų siekiančios organizacijos (Kūdikių gelbėjimo draugija ir Vilniui vaduoti sąjunga), nutarė tas lėšas skirti iš savivaldybės pinigų[942].

1940 m. kovo 20 d. Kaišiadorių valsčiaus tarybos posėdžiui pirmininkavo Jonas Urmilevičius, dalyvavo Brakauskas Petras, Butrimavičius Aleksas, Butrimavičius Zigmas, Čėsna Stasys, Gaputis Juozas, Gerunaitis Vincas, Neverbickas Justinas, Leikauskas Kazys, Valkavičius Antanas. Posėdžio metu buvo nutarta į apskrities tarybos narius išrinkti Petrą Brakauską; į statybos komisiją išrinktas Stasys Čėsna.

Svarstant ar reikalinga kelių taisymo komisija, prieita prie išvados, kad ji nereikalinga, nes kam tvarkyti kelius – skirsto viršaitis, o tikrinant kelių taisymo kokybę yra kviečiamas vietos policijos atstovas ir atitinkamas seniūnas. Tarybos narys Juozas Gaputis pasiūlė ir taryba pritarė, kad Žemės ūkio rūmų reikia prašyti, jog į Kaišiadoris būtų paskirtas rajono agronomas, nes apylinkės ūkininkai yra susidomėję racionaliu ūkininkavimu, patarimais bei nurodymais.

Nutarta prašyti Lietuvos banko neiškelti į Trakus Lietuvos banko skyriaus, nes vietiniai ūkininkai, prekybininkai artimai susiję su bankinėmis organizacijomis, o Kaišiadorys, Žasliai, Žiežmariai yra nemaži prekybos centrai. Susisiekti su Trakais būtų sunku, todėl Kaišiadoryse sumažėtų pre-

941 LCVA, F. 1539, Ap. 1, B. 231, L. 103.
942 LCVA, F. 409, Ap. 1, B. 500, L. 13.

kybos aktyvumas. Jei Trakuose būtų reikalingas Lietuvos bankas, tarybos manymu, būtų galima įsteigti antrąjį apskrities skyrių[943].

Kruonio valsčius

1933 m. spalio 13 d. Kruonio valsčiaus tarybos posėdyje tarybos nariai nutarė leisti 1934 m. Kruonio valsčiuje atidaryti tris užeigas ir savivaldybės naudai imti 50 % mokesčio. Nutarta prašyti Švietimo ministerijos, kad nuo lapkričio 1 d. atidarytų II komplektą Mičiūnų pradžios mokykloje, Šnipelių kaime. Taryba nutarė, kad Kruonio valsčiaus arešto namuose bausmę atliekantys asmenys gali valgyti savo atsineštą maistą[944].

1934 m. lapkričio 9 d. Kruonio valsčiaus tarybos posėdžiui pirmininkavo viršaitis Alfonsas Rudzianskas, dalyvavo Kostas Iljasevičius, Petras Berūkštis, Antanas Kabašinskas, Pranas Televičius, Adomas Tirva, Juozas Zykus, Petras Lukaševičius, Juozas Butkevičius, Aleksas Jakubauskas, Jonas Žilinskas, Petras Bučys. Posėdžio metu vyko naujai išrinkto viršaičio A. Vedecko priesaika, palaiminta Kruonio bažnyčios klebono kun. J. Bučio. Posėdžio metu aptarti kiti žmonių prašymai[945].

1934 m. lapkričio 24 d. Kruonio valsčiaus tarybos posėdžiui pirmininkavo viršaitis Antanas Vedeckas, dalyvavo Jonas Jankevičius, Kostas Iljasevičius, Petras Berūkštis, Antanas Kabašinskas, Pranas Televičius, Adomas Tirva, Juozas Butkevičius, Aleksas Jakubauskas, Jonas Žilinskas, Petras Bučys. Taryba nutarė viršaičiui per mėnesį mokėti 150 Lt. Nuspręsta nupirkti 1000 plakatų ir išdalinti gyventojams, plakatai pagaminti „Lietuvos motinoms ir vaikams globoti“ organizacijos. Taryba sutiko patenkinti Dijokiškių seniūnijos prašymą dėl seniūno atlyginimo ir prašė Trakų apskrities valdybą, kad jį sumažintų iki 15 Lt per mėnesį. Seniūnijos gyventojų teigimu, seniūnas Morkūnas prieš jį išrenkant sutiko tarnauti už 15 Lt per mėnesį. Pavesta viršaičiui pasirūpinti, kad miškų administracijos įstaigos, gamindamos malkas pardavimui, nesuskaldytų apvalių malkagalių, o paliktų sveikus, nes ūkininkai galėtų iš jų gamintis gontus ir skiedras stogams dengti[946].

1935 m. viename iš Kruonio valsčiaus tarybos posėdžių nutarta 1935

943 LCVA, F. 409, Ap. 1, B. 576.
944 LCVA, F. 1539, Ap. 1, B. 110, L.51.
945 LCVA, F. 1539, Ap. 1, B. 178, L. 122.
946 LCVA, F. 1539, Ap. 1, B. 178, L. 124.

metų biudžete numatyti 15 Lt Kruonio miestelio skelbimų lentai. Visų organizacijų, ieškančių darbo asmenų ir norinčių parduoti žemę bei trobesius skelbimus kabinti lentoje be jokio užmokesčio. Nuo rangovų, pramoninininkų, prekybininkų už skelbimą 20x15 cm didumo lape imti 50 centų. Organizacijų ir privačių asmenų skelbimus laikyti 2 savaites. Skirta 30 Lt pašalpa Kaišiadorių šaulių būrio namo statyboms. Nutarta Kruonio–Kazokų–Vindziuliškių 13 kilometrų ilgio kelią padaryti III rūšies vieškeliu ir apskrities valdybos prašoma šį sprendimą patenkinti[947].

1936 m. birželio 27 d. Kruonio valsčiaus tarybos posėdyje svarstytos miestelių ribos. Kruonio valsčiuje – du miesteliai: Kruonis ir Darsūniškis. Sodybas turi ir Kalvių bažnytkaimis. Taryba nutarė nustatyti tokias ribas: Kruonio miesteliui priklausytų: a) visos seno miestelio sodybos, be Adomo ir Elzės Šeštokų dešimtinių Gardino gatvės gale, b) Agotos Zenevičienės (būsimas Kruonio bažnyčios) ir Kasparo Čiupo sodybinis sklypas ir visa Kruonio bažnyčios sklypo dalis, esanti kairėje (šiaurės) Vilniaus gatvės pusėje iki plento, c) valsčiaus savivaldybės, Alesiaus Morkūno ir Antano Vedecko sodybos Kauno gatvėje, d) Kruonio vakarinės dalies (fermos) vienkiemiais skirstymo plane 47 numeriu pažymėtas sklypas ir 48-o sklypo bendrai valdoma dalis prie Klaipėdos gatvės (bendras šulinys), e) Kruonio bažnyčios ir pradžios mokyklos žemė, esanti kairėje (pietinėje) Kruonio–Darsūniškio vieškelio pusėje (fermoje). 2) Darsūniškio miesteliui priklausytų vienkiemiais skirstymo plane A pažymėtas sklypas (sodybos) ir 125-as sklypas (mokykla)[948].

Viename iš 1938 m. Kruonio valsčiaus tarybos posėdžių buvo nutarta prašyti Švietimo ministerijos Kultūros reikalų departamento, kad Kruonio miestelyje įsteigtų viešąją valstybinę biblioteką. Valsčiaus savivaldybė sutiko duoti bibliotekos patalpoms butą, kurą, šviesą ir patarnavimus. Savivaldybė pageidavo, kad Švietimo ministerija skirtų bibliotekos vedėją iš ministerijos tarnautojų[949].

1938 m. liepos 22 d. Kruonio valsčiaus tarybos posėdyje dalyvavo 8 iš 12 tarybos narių. Nutarta Kruonio miestelyje gatves pavadinti taip: Klaipėdos gatvę pavadinti Darsūniškio gatve; gatvę, kuri prasideda prie rusų cerkvės ir

947 LCVA, F. 1539, Ap. 1, B. 231, L. 37–38.
948 LCVA, F. 1539, Ap. 1, B. 275, L. 33.
949 LCVA, F. 409, Ap. 1, B. 501, L. 21.

tęsiasi iki ūkininko Prokopo Rastapirkos trobesių, pavadinti „Slavų gatve“. Darsūniškio miestelyje Ilgąją gatvę pavadinti Vytauto gatve, o Slampinę pavadinti Jiezno gatve[950].

Onuškio valsčius

1933 m. įvykusiame Onuškio valsčiaus tarybos posėdyje tarybos nariai kalbėjosi apie tai, kad žmonės, kurie yra nesumokėję kokių nors mokesčių už 1925 ar 1926 metus dabar skundžiasi, nes iš jų reikalaujama tų mokesčių su 1 % nuobauda. Žmonės teisinasi, esą jie nežinojo tikslaus laiko, per kurį reikėjo sumokėti mokesčius, arba sako, kad yra sumokėję, tik jų mokesčiai knygose nepažymėti ir kvitai jiems neišduoti ir t. t. Kadangi yra žinių, kad gal kai kam ir nebuvo pranešta apie mokesčių mokėjimo terminą, antras dalykas, buvę mažamoksliai valdybų nariai-kasininkai netiksliai priimdavo mokesčius, taigi taryba nusprendė neimti 1 % nuobaudos, o tik išreikalauti mokesčius, kurie buvo nesumokėti[951].

1933 m. spalio 10 d. vykusiame Onuškio valsčiaus tarybos posėdyje taryba nutarė į kontrolės komisiją 1934 metams išrinkti Joną Blažonį, Juozą Pilių, Miką Palubinską. Nutarta Onuškio miestelyje įvesti šiuos metinius prekymečius: Grabnyčių (vasario 2 d.), Šv. Juozapo, Pilypo ir Jokūbo (gegužės 1 d.), Sekminių, Šv. Roko, Nekalto Panelės Marijos Prasidėjimo[952].

1934 m. kovo 29 d. Onuškio valsčiaus tarybos posėdžiui pirmininkavo viršaitis Juozas Bingelis, dalyvavo 8 iš 12 tarybos narių: Jonas Arlauskas, Jonas Blažonis, Petras Bubelevičius, Feliksas Balkus, Daminas Narkevičius, Mikas Palubinskas, Selvestras Dusevičius, Juozas Karsokas. Taryba numatė senų, valsčiaus savivaldybei netinkamų, medinių baldų (trijų medinių spintų ir bufeto) pardavimą[953].

1934 m. lapkričio 10 d. įvyko Onuškio valsčiaus tarybos posėdis, kuriam pirmininkavo naujasis viršaitis Antanas Petrauskas, dalyvavo Juozas Bingelis, Jonas Čenkus, Kazys Apačionka, Ignas Adlys, Jonas Sveikackas, Aleksas Dragūnas, Silvestras Dusevičius, Juozas Pilius, Vladas Kareiva, Antanas Zdanavičius, Feliksas Balkus.

---

950 LCVA, F. 409, Ap. 1, B. 501, L. 28.
951 LCVA, F. 1539, Ap. 1, B. 110, L. 30.
952 LCVA, F. 1539, Ap. 1, B. 110, L. 48.
953 LCVA, F. 1539, Ap. 1, B. 178, L. 23.

Naujai išrinktasis Antanas Petrauskas valsčiaus tarybos narių akivaizdoje priėmė priesaiką, kurią palaimino Onuškio parapijos klebonas kun. Kazys Čibas. Naujasis viršaitis pastebėjo, kad Onuškis ir apylinkės yra labai sulenkėjusios, nesistengiama lietuvinti šio krašto. Taigi šiam reikalui miestelyje pirmiausia reikia atidaryti knygyną ir skaityklą, taip pat vakarais su gyventojais organizuoti pasikalbėjimus, todėl nutarta kviesti kuo daugiau apylinkių mokytojų, kurie galėtų bent šventadieniais visiems skaityti paskaitas. Nutarta kaimuose esančius lietuviškus chorus ir vaidintojų kuopeles kviestis į lietuviškus pasirodymus. Taigi viršaitis imasi ir Švietimo komiteto pirmininko pareigų[954].

1935 m. Onuškio valsčiaus taryba nusprendė leisti 1936 metais atidaryti Onuškio miestelyje du restoranus[955].

Semeliškių valsčius

1933 m. sausio 10 d. Semeliškių valsčiaus posėdžiui pirmininkavo viršaitis Bronius Stosiūnas, dalyvavo Jonas Alšiauskas, Pranas Bartasevičius, Vladas Stosiūnas, Vincas Sinkevičius, Juozas Aleškevičius, Mikas Dulkė, Pranas Cibulskas. Aptarus numatytą dienotvarkę priimti šie nutarimai: išrinkta kontrolės komisija (Mikas Dulkė, Jonas Alšiauskas, Vincas Sinkevičius). Nutarta paskirti miestelio felčeriui per metus 500 Lt subsidijų, nes tik iš algos išgyventi neįmanoma[956].

1933 m. lapkričio 7 d. įvyko Semeliškių valsčiaus tarybos posėdyje tarybos nariai pritarė, kad „teismas yra kultūrinė įstaiga, kadangi dauguma gyventojų yra nutautėję ir sulenkėję, o turėdami reikalų teisme jie patys stengiasi išmokti kalbėti lietuviškai. Tokiu būdu teismas skatina nutautėjusius žmones mokytis lietuvių kalbos“. Pastebėta, kad išmokę lietuvių kalbą, ir namuose žmonės pradeda ją vartoti. Tuo tarpu iškėlus iš Semeliškių teismą šis kultūros židinys sunyktų, todėl taryba nutarė prašyti Teisingumo ministerijos neiškelti iš Semeliškių vienintelės kultūros įstaigos ir atiduoti nemokamai jos nuosavybei apie 2000 kv. metrų žemės sklypą, kuris yra pačioje gražiausioje miestelio vietoje, centre[957].

---

954 LCVA, F. 1539, Ap. 1, B. 178, L. 114.
955 LCVA, F. 1539, Ap. 1, B. 231, L. 93.
956 LCVA, F. 1539, Ap. 1, B. 110, L. 2.
957 LCVA, F. 1539, Ap. 1, B. 110, L. 65.

1934 m. kovo 1 d. Semeliškių valsčiaus tarybos posėdžiui pirmininkavo Bronius Stosiūnas, dalyvavo Jonas Alšiauskas, Vladas Stosiūnas, Mikas Dulkė, Juozas Aleškevičius, Vincas Sinkevičius, Pranas Bartasevičius. Taryba nutarė patenkinti Petro Rakausko prašymą dovanoti 600 Lt už 1932 metus nesumokėtos rinkos rinkliavos. Patenkintas ir Kazio Alšiausko prašymas dovanoti jam 400 Lt nesumokėtos rinkos rinkliavos. Taip pat taryba nutarė iš savivaldybės kasos paskirti 40 Lt Semeliškių pradžios mokyklos tautinei šventei (nes jei savivaldybė neparemtų – dauguma vaikų šventėje dalyvauti negalėtų, nes yra neturtingi).

Apsvarsčius apskrities viršininko raštą dėl felčerio subsidijavimo nutarta, kad to suteikti neverta, nes felčerio darbas Semeliškių miestelio savivaldybėje neteikia jokios naudos. Ligonius tenka siųsti į miestus, nes felčeris jų neišgydo.

Nutarta prašyti sukomplektuoti Semeliškių pradžios mokykloje IV klasės komplektą, nes III jau yra užpildytas. Nutarta prašyti „Lietuvos motinoms ir vaikams globoti organizacijų sąjungą“ paskirti į Semeliškes gydytoją[958].

Viename iš posėdžių svarstyta mėsos prekyba. Semeliškių miestelyje mėsos prekyba užsiėmė apie 10 asmenų, kurie superkinėjo gyvulius ir patys juos pjaudavo. Iš mėsos vartotojų Semeliškių valsčiaus tarybai tekdavo girdėti nusiskundimų ir abejonių dėl pjaunamų gyvulių sveikumo. Todėl valsčiaus taryba manydama, kad nesveikų gyvulių mėsa galima apsinuodyti, nutarė įvesti mėsos prekybos priežiūrą[959].

Semeliškių valsčiaus taryba gavo 25 prašymus dėl gydymo kompensavimo, 16 prašymų buvo patenkinta[960].

Vievio valsčius

1931 m. gruodžio 31 d. apskrities viršininkas patvirtino valsčiaus tarybos priimtą savivaldybės 1932 m. pajamų-išlaidų sąmatą ir padarė šiuos pakeitimus: pajamos už kelių taisymą per valstybinius miškus – 5000 Lt, raštinės reikmenims – 400 Lt, knygoms ir periodiniams žurnalams – 50 Lt, savivaldybės pastatams remontuoti – 600 Lt, kelionpinigiams ir dienpinigiams – 250 Lt, nenumatytoms išlaidos – 80 Lt, pradžios mokykloms smulkiam inventoriui įsigyti – 150 Lt, beturčiams mokiniams šelpti – 150 Lt, kaliniams maitinti – 600 Lt, tiltams ir kelių įtvarams taisyti – 2700 Lt, vals-

958 LCVA, F. 1539, Ap. 1, B. 178, L. 20.
959 LCVA, F. 409, Ap. 1, B. 502, L. 19.
960 LCVA, F. 409, Ap. 1, B. 502, L. 41–43.

tybės įstaigoms skoloms mokėti – 3980 Lt. Privačioms įstaigoms ir asmenims skoloms mokėti sumas išbraukė, taip pat ir atlyginimui praktikantams. Visos kitos sumos patvirtintos taip, kaip ir valsčiaus tarybos buvo numatyta[961].

1931m. gruodžio 11 d. Vievio valsčiaus tarybos posėdžiui pirmininkavo viršaitis Jonas Markevičius. Buvo priimti šie nutarimai:

1) Nuspręsta siųsti Prezidentui A. Smetonai tokią telegramą: „Jo Ekscelencijai Respublikos Prezidentui Antanui Smetonai. Vievio valsčiaus Taryba sveikina Tamstą pasilikus vadovauti mūsų Tautai ir linki geros sveikatos, laimės ir dar ilgus metus sėkmingai dirbti Tėvynės naudai. Vievio valsčiaus Taryba."
2) Nutarta pritarti ir išduoti pažymėjimą, suteikiantį teisę Adomui Olubui 1932 metais Vievio miestelyje Piliečių klube įsteigti bufetą svaigiųjų gėrimų pardavimui.
3) Nutarta suteikti buvusiam valsčiaus savivaldybės sargui Motiejui Grigoniui trijų mėnesių algos didumo vienkartinę pašalpą – 180 Lt.
4) 1931 m. savivaldybės išlaidų-pajamų sąmatoje padaryti šie pakeitimai: Motiejui Grigoniui suteikta 180 Lt pašalpa, kuri nebuvo numatyta, išlaidos valstybės įstaigoms 3324 Lt.
5) Nutarta žyginių arklių stotyje sumažinti vienu arkliu ir palikti du. Sumažinama ir žyginių stoties laikytojo alga. Stotyje turi būti laikomi du arkliai, vienas porinis vežimas, du vienkinkiai vežimai, vienos porinės rogės, dvi vienkinkės rogės su atitinkamais pakinktais[962].

1931 m. spalio 14 d. Vievio valsčiaus tarybos posėdyje dalyvavo 5 tarybos nariai. Svarstant numatytą dienotvarkę priimti šie nutarimai:

1) Vievio valsčiaus ribose yra apie 7500 žmonių, tad nutarta leisti 1932 metais atidaryti valsčiuje dvi užeigas.
2) Nutarta leisti 1932 metais atidaryti keturias alines.
3) Nutarta valsčiaus savivaldybei priklausantį daržą 1932 metais išnuomoti iš varžytinių nustatant 35 Lt nuomos kainą.
4) Nutarta imti nuo valstybinių mokesčių šiuos procentus: žemės mokesčio – 25 %; nekilnojamo turto mokesčio miestuose ir miesteliuose – 20 %; prekybos ir pramonės patento mokesčio – 20 %;

[961] LCVA, F. 409, Ap. 1, B. 162, L. 1.
[962] LCVA, F. 409, Ap. 1, B. 162, L. 7.

prekybos ir pramonės pelno mokesčio – 20 %, užeigos verslo mokesčio – 75 %; parduoto miško mokesčio – 20 %.

5) Nutarta priimti šią pajamų-išlaidų sąmatą: paprastų ir nepaprastų pajamų suma – 35 564 Lt[963].

1931 m. rugsėjo 9 d. Vievio valsčiaus tarybos posėdyje dalyvavo 6 tarybos nariai. Posėdžio metu tarybos nariai priėmė šiuos nutarimus:

1) Už suimtųjų priežiūrą daboklėje užvaizdai mokėti iš valsčiaus savivaldybės lėšų algą po 30 Lt per mėnesį.
2) Nutarta vienam suimtajam vienai parai maistpinigiams skirti 80 ct.
3) 1931 metų pajamų-išlaidų sąmata: pajamų sąmata padidinta 1455 Lt, išlaidų sąmata padidinta 1455 Lt[964].

1931 m. birželio 3 d. Vievio valsčiaus tarybos posėdyje nutarta:

1) Mokėti kontrolės komisijos nariui už revizijos darbą po 5 Lt.
2) Į kontrolės komisiją pasiūlyti Antanas Dluskis, Aleksas Gumbis, Jurgis Milančius, Vladas Barevičius, Juozas Gurskas, Jonas Stankevičius. Juozas Gurskas, Aleksas Gumbis ir Vladas Barevičius balsų negavo. Buvo išrinkti Antanas Dluskis, Jonas Stankevičius ir Jurgis Milančius.
3) Nutarta uždėti valsčiaus gyventojams prievolę statant Nabarauskiznos pradžios mokyklą duoti pastočių tiek, kiek bus reikalinga statybos medžiagos pervežti valsčiaus ribose.
4) Nutarta suteikti iš valsčiaus savivaldybės lėšų 25 Lt pašalpą drabužiams ir rašomai medžiagai pirkti neturtingai mokinei J. Posliakaitei, gyvenusiai Abromiškių kaime.
5) Nutarta išmokėti rangovui Jeronimui Stemporeckui už padaryta papildomą 38 metrų tinklą 167,20 Lt[965].

1932 m. balandį Vievio valsčiaus tarybos posėdyje nuspręsta prašyti Trakų apskrities viršininką tarpininkauti, kad Vievio miestelyje būtų įsteigta Taikos teisėjo „kamera“. Tuo metu Vievio valsčius priklausė Trakų nuovadai (kurios centras buvo Semeliškėse) ir Taikos teisėjo „kamera“ buvo Semeliškių miestelyje, tad Vievio miestelio gyventojams buvo labai nepatogu – toli vykti pas teisėją, nes iš kai kurių Vievio valsčiaus kaimų į Semeliškių mieste-

963 LCVA, F. 409, Ap. 1, B. 162, L. 11.
964 LCVA, F. 409, Ap. 1, B. 162, L. 18.
965 LCVA, F. 409, Ap. 1, B. 162, L. 23.

lį buvo iki 35 kilometrų. Be to, esant reikalui advokatams iš Kauno tekdavo brangiai mokėti, nes nuo Semeliškių miestelio iki artimiausios Vievio geležinkelio stoties buvo 21 kilometras, todėl advokatai iš Kauno važiuodavo automobiliais; rudenį, žiemą ir pavasarį susisiekimas automobiliais su Semeliškių miesteliu buvo blogas, o kartais ir negalimas, dėl ko bylos būdavo atidedamos[966].

1933 m. sausį Vievio valsčiaus tarybos posėdyje nutarta susirgus neturtingiems asmenims (kurie gydysis ligoninėje savivaldybės lėšomis) liudijimus išdavinėti viršaičiui savo nuožiūra su sąlyga, kad tokie liudijimai būtų išduodami tik esant svarbiam reikalui[967].

1933 m. spalio 14 d. Vievio valsčiaus tarybos posėdyje nutarta 1934 metams leisti Vievio miestelyje atidaryti dvi užeigas, pažymėjimus leista išduoti valsčiaus viršaičiui savo nuožiūra. Nutarta prašyti apskrities viršininko tarpininkavimo nelietuviškos kilmės vietovardžius, tokius kaip Muravjuvkos, Uspenkos, Dokučajevkos, Mataučizmos, Beloliesės, Bialablotos, Dembuvkos, Pšemisluvkos, Žernovolkos, Zabožės, Zabakos, Nabaraučizmos, Rinkaučiznos, Zapurvės, Jurzuvkos, Jurzdikos, Šadubalų, Lapoikos, Beržonkos, Januvkos, Vigodkos, Minaguros, Palkių, Zapalinos ir panašių kaimų pavadinimus pakeisti lietuviškos kilmės pavadinimais.

Kadangi Vievio valsčius priskirtas prie Aukštadvario teismo tardytojo nuovados, kur susisiekimas yra labai nepatogus, o į Kaišiadoris yra žymiai arčiau ir susisiekimas traukiniu yra nuolatinis, taryba nutarė prašyti apskrities viršininko tarpininkavimo, kad Vievio valsčius būtų priskirtas prie Kaišiadorių tardytojo nuovados[968].

1934 m. vasario 27 d. Vievio valsčiaus tarybos posėdžiui pirmininkavo Jonas Markevičius, dalyvavo tarybos nariai Jurgis Milančius, Viktoras Jakelis, Pranas Mikalauskas, Juozas Gurskas, Antanas Dluskis, Vladas Barevičius, Jonas Stankevičius.

Taryba priėmė šiuos nutarimus: prie bažnyčios esanti aikštelė ir kita bažnytinė žemė priskiriama Kaišiadorių vyskupijos kurijai, minėtą aikštelę vietos klebonas šį pavasarį planuoja aptverti. Taryba nusprendė prašyti atitinkamų įstaigų, kad toje aikštelėje, kuri yra pavadinta Dariaus ir Girėno

966 LCVA, F. 1539, Ap. 1, B. 83, L. 11.
967 LCVA, F. 1539, Ap. 1, B. 110, L. 23.
968 LCVA, F. 1539, Ap. 1, B. 110, L. 55–58.

vardu, būtų galima per tautiškas ir valstybines šventes rinktis tautiškoms organizacijoms, pastatyti stiebą centrinei vėliavai ir reikalui esant pastatyti paminklą. Nuspręsta turgų iš bažnyčios aikštės iškelti kitur[969].

1934 m. gruodžio 12 d. Vievio valsčiaus tarybos posėdžiui pirmininkavo Jonas Markevičius, dalyvavo Juozas Minkevičius, Vladas Olubas, Kazys Lasevičius, Juozas Gumbis, Jonas Stankevičius, Pranas Mikalauskas. Taryba priėmė šiuos nutarimus: nepatenkintas Albino Žemaituko prašymas išmokėti jo šeimai pašalpą už laiką, kada jis buvo pašauktas į karinę tarnybą, nes Albinas Žemaitukas nėra nuolatinis darbininkas, o savarankiškai dirbantis kalvis, turintis savo kalvę.

Nustatyta nuo 1935 m. sausio mėnesio viršaičiui mokėti po 200 Lt per mėnesį[970].

1935 m. kovo 13 d. Vievio valsčiaus tarybos posėdyje patvirtinta 54 Lt sąskaita, pagal kurią seniūnams tarnybiniams reikalams buvo nupirkti 9 portfeliai. Šie portfeliai buvo laikomi savivaldybės turtu[971].

1938 m. balandžio 22 d. Vievio valsčiaus tarybos posėdyje nutarta įpareigoti valsčiaus gyventojus gatvių grindimui reikalingas medžiagas parūpinti natūraliu būdu. Ūkininkai privalo tinkamų grindimui akmenų į miestelį pristatyti du kartus tiek, kiek moka valstybinio žemės mokesčio per metus, t. y. nuo kiekvieno mokamo lito pristatyti 2 akmenis. Gatvių grindimui reikalingą smėlį ir žvyrą įpareigoti pristatyti Vievio miestelio gyventojams.

Nutarta nupirkti karišką šautuvą ir per kariuomenės bei visuomenės dieną gegužės 15 d. įteikti Vievio šaulių būriui. Prašoma apskrities valdybą tarpininkauti, kad iš Kaišiadorių nebūtų iškelta amatų mokykla[972].

1938 m. rugpjūčio 17 d. Vievio valsčiaus tarybos posėdyje dalyvavo 9 tarybos nariai. Kadangi į Vievio apylinkę kiekvieną vasarą suvažiuoja daug vasarotojų, o iš Vievio pušyno į Vievio ežerą nėra tiesioginio kelio, todėl taryba nutarė nutiesti 5 metrų pločio kelią. Taip pat taryba nutarė prašyti apskrities viršininką pasirūpinti, kad Vievio apylinkė būtų pripažinta kuror-

969 LCVA, F. 1539, Ap. 1, B. 178, L. 18.
970 LCVA, F. 1539, Ap. 1, B. 178, L. 128.
971 LCVA, F. 1539, Ap. 1, B. 231, L. 18
972 LCVA, F. 409, Ap. 1, B. 504, L. 4.

tine vieta, kad būtų įvestas privalomas vasarotojų registravimas ir kad būtų galima iš vasarotojų imti registracijos mokestį[973].

Žaslių valsčius

1931 m. birželio 9 d. Žaslių valsčiaus tarybos posėdyje iš 15 tarybos narių dalyvavo 8. Kandidatais į viršaičio padėjėjus pasiūlyti Zigmas Matačiūnas ir Augustas Suslavičius. Išrinktas Zigmas Matačiūnas, 40 metų amžiaus. Į valsčiaus kontrolės komisiją pasiūlyti Bronius Levickas, Vincas Levickas, Adomas Markevičius, Aleksas Gerbutavičius, Jonas Šimkūnas. Išrinkti Bronius Levickas, Vincas Levickas, Jonas Šimkūnas. Vienbalsiai nutarta leisti valsčiaus savivaldybei išlaikyti trečią raštininką, mokant jam 120 Lt algą per mėnesį[974].

1931 m. birželio 24 d. Žaslių valsčiaus viršaitis pateikė raportą apskrities viršininkui apie naujai išrinktą valsčiaus viršaičio padėjėją: „Pristatau žinias apie Matačiūną Zigmą ir pranešu, kad jis jokiais nusikaltimais nepastebėtas, teismo nebaustas, padorus, lėto būdo, fiziškai sveikas, neigiamų palinkimų neturi, silpno naminio išsilavinimo, politiniam ir visuomeniniam darbe nedalyvauja ir jokios politinės srovės simpatijų nerodo.“[975]

1931 m. rugpjūčio 7 d. Zigmas Matačiūnas pateikė iškilmingą pasižadėjimą: „Aš, Matačiūnas Zigmas, Žaslių valsčiaus viršaičio pavaduotojas iškilmingai pasižadu pildyti valstybės įstatymus ir sąžiningai eiti man pavestas pareigas.“[976]

1931 m. spalio 16 d. Žaslių valsčiaus tarybos posėdyje dalyvavo devyni tarybos nariai. Priimta sąmata 1932 metams (pajamų – 67 496 Lt, išlaidų – 67 496 Lt). 1932 metais valsčiaus ribose leista įsteigti dvi užeigas ir dvi alines. Nustatytas 60 % mokestis nuo valstybinės patentų sumos už leidimus šioms svaigiųjų gėrimų įstaigoms.

Už Elžbietos Kačinskienės mirusio vyro gydymą apskrities ligoninėje 120 Lt sumą nutarta išmokėti iš valsčiaus savivaldybės kasos[977].

1931 m. lapkričio 19 d. Žaslių valsčiaus tarybos posėdyje dalyvavo 8 tarybos nariai. Taryba atsižvelgdama į sunkią ekonominę situaciją nutarė iš trijų žyginių arklių palikti vieną. Žyginių arklių stoties rangovas J. Valanta-

973 LCVA, F. 409, Ap. 1, B. 504, L. 8.
974 LCVA, F.409, Ap. 1, B. 163, L. 24.
975 LCVA, F.409, Ap. 1, B. 163, L. 19.
976 LCVA, F.409, Ap. 1, B. 163, L. 18.
977 LCVA, F.409, Ap. 1, B. 163, L. 13.

vičius tarybai viešai pareiškė, kad vieno arklio būsią mažai. 1932 m. žyginių arklių išlaikymui nustatyta išleisti iki 2000 Lt. Valsčiaus trobesiams remontuoti ir tvoroms aptverti 1932 m. nustatyta išleisti 2000 Lt.

Nutarta priimti tokią pajamų-išlaidų sąmatą. Pajamos: iš tiesioginių mokesčių – 40 863 Lt, mokesčiai už šunis – 100 Lt, rinkos rinkliava – 4500 Lt, savivaldybių prekybos ir pramonės įmonių ir kitų įstaigų pajamos – 100 Lt, savivaldybei priklausančio ir nuomojamo turto pajamos – 1000 Lt, baudos – 1550 Lt, už kelių taisymą per valstybinius miškus – 11 000 Lt, nenumatytos pajamos – 400 Lt, iš viso pajamų – 59 513 Lt. Išlaidos: atlyginimai – 15 920 Lt, raštinės ir ūkio reikalai – 2076 Lt, išlaidos turtui įsigyti – 220 Lt, išlaidos turtui laikyti ir taisyti – 2000 Lt, įvairių reikalų išlaidos – 730 Lt, išlaidos valstybės ir savivaldybių mokesčiams mokėti – 44 Lt. Išlaidos švietimo, meno ir kultūros reikalams – 16 233 Lt, išlaidos sveikatos reikalams – 1000 Lt, išlaidos suimtųjų namams – 320 Lt, išlaidos susisiekimo reikalams (keliams ir tiltams) – 10 000 Lt, palaidų šunų gaudymui – 100 Lt, išlaidos apsaugai nuo gaisrų – 100 Lt, išlaidos skoloms mokėti – 10 770 Lt[978].

Trakų apskrities viršininkas patvirtino Žaslių savivaldybės 1932 m. sąmatą ir nurodė šiuos pakeitimus: pajamoms patvirtintas žemės mokestis 30 326 Lt, už kelių taisymą per valstybinius miškus – 10 000 Lt; išlaidoms etatiniams tarnautojams pagrindinė alga patvirtinta 10 320 Lt, valsčiaus sekretoriui patvirtintas atlyginimas po 300 Lt per mėnesį, etatiniams tarnautojams švenčių priedas 860 Lt, raštinės reikmenims 450 Lt, raštinės knygoms ir blankams 250 Lt, informacijos turinio spausdinimas 252 Lt, valstybės įstaigoms skoloms 6102 Lt, savivaldybės įstaigoms skoloms 246 Lt, visos kitos sumos patvirtintos taip, kaip buvo nutarusi savivaldybės taryba[979].

1936 m. Žaslių valsčiaus tarybos posėdžio metu nutarta gatvę nuo Petkauščiznos tilto priskirti prie Žaslių miestelio ir tą gatvę pavadinti „Stoties“[980].

1938 m. vasario 4 d. Žaslių valsčiaus tarybos posėdyje nutarta tais metais statomai Gečionių pradžios mokyklai medžiagas suvežti pavesti ūkininkams kaip prievolę[981].

---

978 LCVA, F.409, Ap. 1, B. 163, L. 5.
979 LCVA, F.409, Ap. 1, B. 163, L. 1.
980 LCVA, F.1539, Ap. 1, B. 275, L. 66.
981 LCVA, F.409, Ap. 1, B. 505, L. 14.

1938 m. balandžio 19 d. Žaslių valsčiaus tarybos posėdyje dalyvavo 10 tarybos narių. „Taryba priėjo prie išvados, kad Žaslių valsčiaus gyventojai yra neturtingi. Ūkininkai turintieji ir didesnį žemės kiekį taip pat gyvena nepasiturinčiai, nes didesnioji žemės dalis yra III ir IV rūšies. Bendrai tas pats yra visoje Trakų apskrityje. Tokiu būdu ūkininkui neįmanoma, kad jo sūnus pasiektų aukštąjį mokslą, nes tenka leisti aštuonerius metus į gimnaziją, o vėliau tęsti aukštąjį mokslą. Šio valsčiaus ūkininkams yra prieinamiausia Amatų mokykla, kurią baigia per 4 metus. Mokiniams, lankantiems tą mokyklą ir gyvenantiems netoli tėvų gyvenamųjų vietų, pristatomas maistas, t. y. įvairūs produktai ir Kaišiadoryse už butą su patarnavimais moka nuo 5–10 litų per mėnesį. Todėl Kaišiadoryse esanti Amatų mokykla yra didelė parama vaikų auklėjimui ir išsilavinimui. Juo labiau, kad šią mokyklą baigę jau turi pragyvenimo šaltinį (amatą). Svarbu tai, kad įvairių sričių kvalifikuotų specialistų yra mažai“. Taigi, Žaslių valsčiaus taryba nutarė prašyti Trakų apskrities valdybą tarpininkauti, kad iš Kaišiadorių nebūtų iškelta amatų mokykla.

Nutarta Žaslių valsčiaus žemės savininkams paskirti natūrines prievoles, t. y. kiekvienas žemės savininkas iki gegužės 15 d. privalo atvežti akmenų: turintys nuo 2 iki 4 ha – pusę vežimo, kuriame būtų ne mažiau kaip 0,25 kub. m.; turintys nuo 5 iki 10 ha – vieną vežimą ne mažesnį kaip 1/3 dalį kub. m. Virš 10 ha turintys žemės savininkai už kiekvieną dešimtį ha – po vieną vežimą numatyto kiekio. Akmenys turi būti nemažesni kaip 15 cm skersmens.

Nutarta Pajautiškių pradžios mokyklos namo statybai nupirkti 1 ha žemės sklypą Žaslių geležinkelio stoties zonoje. Viršaičiui pavesta susitarti su žemės savininkais dėl kainos ir parinkti tinkamą mokyklos statymo vietą.

Išrinkta komisija savivaldybės turtui nurašyti bei perkainoti: Magidas Leiba, Jonas Šimkūnas, Vincas Levickas. Tarybos nariai pageidavo, kad būtų atleisti nuo natūrinių prievolių atlikimo, „tai paskatintų sėkmingesnį darbą, nes tarybos nariai turi skirti daug neapmokamo darbo tarybos reikalams ir tai trukdo asmeniniams reikalams“[982].

1938 m. gegužės 24 d. Žaslių valsčiaus tarybos posėdyje dalyvavo 11 tarybos narių. Nariai nutarė uždėti ūkininkams darbo prievolę, nes yra statomas Žaslių valsčiaus savivaldybės mūrinis dviejų su puse aukšto namas. Šiam darbui taip pat nutarta pasamdyti statybos techniką.

[982] LCVA, F.409, Ap. 1, B. 505, L. 21.

Žaslių ežere dauguma valsčiaus gyventojų girdė arklius tiesiai įvažiuodami į ežerą, o ežere yra vietų, kur netoli kranto yra didelių duobių, todėl nežinodami įvažiuodavo ir imdavo skęsti, todėl nutarta pavojingose vietose pastatyti įspėjamuosius ženklus. Taip pat nebuvo nurodytos maudymosi vietos, kad atskirti vyrų ir moterų maudymosi vietas[983].

1938 m. liepos 14 d. Žaslių valsčiaus tarybos posėdyje Vladas Gerbutavičius iš Pajautiškių kaimo prašė atlyginti už kritusį arklį, nes, pasak jo, arklys išgaišo po to, kai buvo vežamos malkos Pajautiškių pradžios mokyklai. Tačiau taryba tokiais atvejais nebuvo atsakinga už įvykusius nelaimingus atsitikimus, tuo labiau, kad arklys krito atliekant natūrinę prievolę, tad prašymas atmestas[984].

1938 m. lapkričio 29 d. Žaslių valsčiaus tarybos posėdyje dalyvavo Jonas Šimkūnas, Leiba Magidas, Juozas Radkevičius, Jonas Pupaleigis, Jonas Čiulada, Aleksas Švenčionis, Jokūbas Dzedulionis, Zigmas Matačiūnas. Taryba vienbalsiai nutarė mokinių ekskursijoms skirti 50 litų[985].

Žiežmarių valsčius

1931 m. birželio 11 d. Žiežmarių valsčiaus tarybos posėdyje dalyvavo Vincas Venskus, Benjaminas Kučkinas, Jonas Naudžiūnas, Jurgis Bulota, Stasys Martinaitis, Jokūbas Piliponis, Jonas Slanina, Mykolas Vitkauskas ir viršaitis Ignas Jacinavičius.

Kontrolės komisijos nariais išrinkti Mikas Vitkauskas, Jokūbas Piliponis, Jurgis Bulota. Nariams už vieną dieną nuspręsta mokėti po 8 litus.

Apsvarstyti Žiežmarių I ir II seniūnijų krivūlių nutarimai. Nutarta juos patvirtinti su sąlyga, kad miestelio nekilnojamojo turto savininkai taisytų ir, kai reiks – pergrįs gatvių grindinį ne tik prie savo namų, bet viso miestelio, priemiesčių ir šventoriaus. Darbai turi būti pradėti dar tais pačiais metais. Pirmiausiai reiktų taisyti Dvaro gatvės grindinį. Planuota kasmet pergrįsti ir sutaisyti po 25 % bendro reikalingo grindinio ploto.

Nutarta skerdyklos įrengimo teises 24 metams perleisti Žiežmarių miestelio gyventojui Hiršai Rubinavičiui. Nutarta atmesti Petro Sabonio

983 LCVA, F.409, Ap. 1, B. 505, L. 27.
984 LCVA, F.409, Ap. 1, B. 505, L. 35.
985 LCVA, F.409, Ap. 1, B. 505, L. 44.

prašymą sumažinti duotą kelio sklypą. Nutarta medžiagą tiltams suvežti nemokamai imant iš gyventojų arklius su vežimais[986].

Žiežmarių valsčiaus savivaldybės skolos už beturčių ligonių gydymą 1931 m. sausio 1 dienai: Kauno ligoninei – 6264 Lt, valstybinei psichiatrinei ligoninei – 358 Lt, karo ligoninei – 929,40 Lt, Raudonojo Kryžiaus ligoninei – 463 Lt, iš viso – 8214,40 Lt[987].

1931 m. liepos 9 d. Žiežmarių valsčiaus tarybos posėdyje dalyvavo Jokūbas Piliponis, Mykolas Beiga, Jonas Slanina, Vincas Venckus, Benjaminas Kučkinas, Jurgis Bulota ir viršaitis Ignas Jacinavičius. Buvo išrinkta komisija – Jurgis Bulota, Jokūbas Piliponis, Ignas Jacinavičius. Komisijai paskirta ištirti, kiek kainuos skerdyklos statybos, numatomos išlaidos, kiek ir kokių pajamų, kiek tai būtų naudinga, kiek nuostolinga.

Vienbalsiai nutarta Žiežmarių pradžios mokyklą Nr. 1 pavadinti Prezidento A. Smetonos vardo pradžios mokykla. Dauguma balsų nutarta apmokėti už beturčio B. B. gydymą ir išlaikymą džiovininkų sanatorijoje vieną mėnesį.

Nutarta dabartinę arklių ir karvių rinką iškelti į kitą vietą[988].

1931 m. liepos 30 d. Žiežmarių valsčiaus tarybos posėdyje dalyvavo Vincas Venckus, Benjaminas Kučkinas, Jonas Juodis, Jonas Naudžiūnas, Jurgis Bulota, Stasys Martinaitis, Jokūbas Piliponis, Pranė Naudžiūnienė ir viršaitis Ignas Jacinavičius. Taryba pastebėjo, kad paprastuose keliuose, jungiančiuose didesnius kaimus ir kitus svarbesnius punktus, labai blogi tiltai ir labai sunku vietos gyventojams juos taisyti. Taigi nuspręsta pačiai savivaldybei tuos tiltus statyti ir taisyti, kaip ir kitų kelių tiltus. Nutarta pavesti viršaičiui surinkti žinias, kokiuose keliuose ir kiek yra tokių tiltų, surinktas žinias apie tų kelių tinklą ir tiltų skaičių pateikti iki kito tarybos posėdžio. Kadangi Žiežmarių mokyklos Nr. 1 sargui mokama didesnė alga (27,50 Lt per mėnesį), nei yra nustatyta Švietimo ministerijos norma, nuspręsta sargui pavesti dar ir sukapoti visas mokyklai skirtas malkas.

Nutarta atitinkamų institucijų prašyti arkliams įvesti pasus-liudijimus, tai palengvintų ieškant pavogtus arklių. Svarstant pirmą darbų tvarkos klausimą į posėdį pavėlavęs atvyko tarybos narys Jonas Slanina[989].

---

986 LCVA, F. 409, Ap. 1, B. 164, L. 22.
987 LCVA, F. 409, Ap. 1, B. 164, L. 23.
988 LCVA, F. 409, Ap. 1, B. 164, L. 17–20.
989 LCVA, F. 409, Ap. 1, B. 164, L. 13.

1931 m. rugsėjo 2 d. Žiežmarių valsčiaus tarybos posėdyje dalyvavo Pranė Naudžiūnienė, Jonas Naudžiūnas, Mikas Vitkauskas, Vincas Venckus, Jonas Juodis, Jokūbas Piliponis, Mikas Beiga, Benjaminas Kučkinas, Jonas Slanina ir viršaitis Ignas Jacinavičius. Valsčiaus viršaitis pranešė, kad buvo nuvykęs į Kauną teirautis apie galimybes gauti paskolą skerdyklos statybai. Paaiškėjo, kad gauti paskola nėra lengva, o ilgametės paskolos visai neįmanoma gauti. Būtinybei esant paskolą galima gauti iki 5 metų iš Taupomųjų kasų valdybos ir iki 10 metų tarpininkaujant Savivaldybių departamentui. Taigi nutarta skerdyklos kol kas nestatyti ir atšaukti liepos 30 d. nutarimą.

Taryba nusprendė, kad geriausiai arklių ir kitų galvijų rinkai tinka Justo Strumilos, Alterio Stalavičiaus ir Chaimo Benjamino Gordono pasiūlyti daržai. Nutarimas priimtas vienbalsiai su sąlyga, kad Justas Strumila, Chaimas-Benjaminas Gordonas ir Alteris Stalavičius pastatys tinkamus barjerus galvijams pririšti ir iškas bei tinkamai įrengs šulinį. Turgaviete pradėti naudotis planuota nuo tų pačių metų lapkričio 1 d. [990]

1931 m. spalio 17 d. Žiežmarių valsčiaus posėdyje dalyvavo Benjaminas Kučkinas, Jonas Juodis, Jurgis Bulota, Stasys Martinaitis, Jokūbas Piliponis, Mykolas Vitkauskas, Mykolas Beiga ir valsčiaus viršaitis Ignas Jacinavičius. Apsvarsčiusi numatytą dienotvarkę, taryba priėmė šiuos nutarimus: 1932 metais leisti Žiežmariuose atidaryti dvi užeigas (traktierius). Traktieriaus verslo mokesčių dydis – 100 %, jis imamas išduodant leidimus ir skiriamas savivaldybių reikalams. 1932 metais traktieriams laikyti pateikti Alekso Kriaučiūno, Kaco Vulfo, Rochos Levinienės, Hodės Ezerskienės ir Chaimo Kraveco prašymai. Nutarta 1932 metais nuo prekybos ir pramonės imti 20 % valstybinių mokesčių savivaldybės reikalams. Turgavietės valymui pasamdyti atskirą darbininką. 1932 m. nutarta valsčiaus raštinėje pastatyti dvi koklių krosnis, padaryti naujus langus, raštinę tinkamai išbalinti kalkėmis.

Žiežmarių miestelio nekilnojamo turto savininkams vieškelių taisymo ir sklypų paskirstymo, miestelio nekilnojamo turto įkainavimui išrinkta komisija, į kurią be viršaičio iškelti dar du kandidatai – Jokūbas Piliponis ir Jonas Juodis. Žiežmarių valsčiaus gyventojas Antanas Lazdauskas buvo pateikęs prašymą duoti jam 30 Lt, kad nupirktų vaikams vadovėlius. Nutarta prašomą sumą sumokėti per mokyklos tėvų komitetą.

Nutarta prašyti Trakų apskrities valdybos pastatyti Antakalnių kaime pradžios mokyklai namus ten esančiame mokyklos žemės sklype. Valsčiaus

[990] LCVA, F. 409, Ap. 1, B. 164, L. 11–12.

savivaldybė tam reikalui nusprendė skirti 1000 Lt ir pasižadėjo suvežti mokyklai statyti reikalingas medžiagas.

Nutarta Lietuvos Prezidentui A. Smetonai pasiųsti sveikinimą Lietuvos laimėjimų Tarptautiniame Tribunole proga. Nusiųsti sveikinimo telegramą įgaliotas valsčiaus viršaitis[991].

1931 m. gruodžio 28 d. Žiežmarių valsčiaus tarybos posėdyje dalyvavo Jokūbas Piliponis, Benjaminas Kučkinas, Stasys Martinaitis, Jurgis Bulota, Mykolas Vitkauskas, Vincas Venskus, Jonas Slanina, valsčiaus viršaitis Ignas Jacinavičius.

Svarstant išlaidų sąmatą, nuspręsta paskirti beturčiams mokiniams šelpti: Žiežmarių lietuviškai mokyklai – 240 Lt, Žiežmarių žydų pradžios mokyklai – 200 Lt, Grebliauciškių pradinei mokyklai – 95 Lt, Rusonių – 45 Lt, Žydeikiškių – 30 Lt, Kairiškių – 60 Lt, Dainių – 60 Lt, Ringailių – 60 Lt, Mūro Strėvininkų – 95 Lt, Liutonių – 75 Lt (iš viso 960 Lt). Paskirstytus pinigus išmokėti mokykloms pasirašius mokyklų vedėjams ir tų mokyklų tėvų komitetų pirmininkams.

Nutarta 1932 metais leisti laikyti užeigas (traktierius) Hodai Ezerskienei ir Benjaminui Levinui, nes tokią teisę jie turi gavę ir užeigos vieta atitinka taisykles. Taryba apsvarstė Morkūnų, Mankaviškių, Žydeikiškių ir Avinėlių kaimų ūkininkų skundą-prašymą, nutarė 1932 metais dar palikti skundėjams taisyti kelią nuo Kairiškių iki Pridotkų, nes tame kelyje jau yra pastatyti tiltai ir kelias pradėtas taisyti. Skundėjams 1932 m. sutaisius kelią nuo tolimesnio darbo jie bus atleidžiami. Tas kelias ir taip mažai kam naudojamas, juo nedaug kas keliauja, nes jis eina šalia plento. Žydeikiškių k. ūkininkams nutarta palikti tuos pačius kelio sklypus, nes jie taiso reikalingą vieškelį Bulotai–Kalviai. Medinių Strėvininkų–Tadaravos kelią priskirti prie III rūšies vieškelių ir jį išskirstyti taisyti Medinių Strėvininkų seniūnijos gyventojams, nes „šis kelias labai svarbus ir naudojamas“[992].

1936 m. viename iš posėdžių nutarta 1937 metams paskirti 600 Lt pašalpą Kaišiadoryse esančiam sveikatos centrui, skirtam motinoms ir vaikams globoti. Taryba nutarė Žiežmarių gydytojui 1937 metais mokėti subsidijas po 50 Lt per mėnesį su sąlyga, kad gydytojas gyvendamas Žiežmarių miestelyje ištisus metus nemokamai apžiūrėtų Žiežmarių valsčiaus beturčius, kurie turės valsčiaus viršaičio duotus beturčių liudijimus ir vykstant

[991] LCVA, F. 409, Ap. 1, B. 164, L. 6–10.
[992] LCVA, F. 409, Ap. 1, B. 164, L. 2.

pas ligonį gydytojas gali imti ne daugiau kaip 50 ct nuo kiekvieno kilometro į vieną pusę neskaitant mokesčio už vizitą.

Žiežmarių šaulių būrys prašė paskirti 200 Lt Nepriklausomybės paminklo remontui ir tvorelės bei stiebo sutvarkymui, taryba nutarė 1937 m. tam skirti 100 Lt[993].

1938 m. kovo 26 d. Žiežmarių valsčiaus tarybos posėdyje nutarta skirti atlyginimą Levinui Vulfui už nuomojamą kino salę (dienai – 10 Lt). Seną tautinę vėliavą nutarta atiduoti Strėvininkų šaulių būriui, o valsčiaus savivaldybei nupirkti naują vėliavą. Nutarta prašyti apskrities valdybos, kad būtų statomi nauji namai mokyklai. Iš savo pusės savivaldybė sutinka visą statybos medžiagą suvežti natūraliu būdu.

Nutarta skirti iš 1938 m. biudžeto išlaidų ginklų fondui 500 Lt. Taryba taip pat nutarė prašyti, kad autobusas Kaunas–Žiežmariai–Kaišiadorys važiuotų bent vieną valandą anksčiau, t. y. kad į Kaišiadoris autobusas atvyktų ne vėliau kaip 7.30 val. ryto, „nes apylinkės gyventojai, vykstantys į apylinkės teismą, o mokiniai į gimnaziją negali pasinaudoti susisiekimu, nes autobusas į Kaišiadoris atvyksta 8.30 val. ryto, o kartais ir vėliau“. Taip pat pageidauta, kad autobusas iš Kauno važiuotų per Rumšiškes, „nes dabartinis autobuso maršrutas Kaunas–Rumšiškės–Kruonis–Žiežmariai plentu yra daug tolimesnis ir brangesnis“[994].

1938 m. gegužės 11 d. gyvulininkystės technikas Jonas Prūsas, gyvenęs Žiežmarių miestelyje, pateikė sutikimą dėl Žiežmarių valsčiaus tarybos nutarimo: „Už paskirtą man 100 litų mėnesiui subsidiją pasižadu nuo š. m. gegužės 1 d. iki 1939 m. sausio 1 d. nemokamai gydyti susirgusius valsčiaus gyventojų gyvulius, nežiūrint į tai, kieno susirgęs gyvulys būtų, t. y. turtingo ar neturtingo savininko, taip pat neatsižvelgiant į laiką kada tik būsiu kviestas, visuomet be jokių atsisakymų vyksiu teikti pagalbą su sąlyga, kad susisiekimo priemonę ir vaistus gyvuliui gydyti turi duoti susirgusio gyvulio savininkas.“[995]

1938 m. gegužės 25 d. Žiežmarių valsčiaus tarybos posėdyje nutarta iškelti civilinį ieškinį Juzei Matonienei, kuri tarnaudama savivaldybės raštinėje 1925–1935 m. „mokesčių skyriuje imdavo valsčiaus savivaldybės rei-

993 LCVA, F. 1539, Ap. 1, B. 275, L. 84.
994 LCVA, F. 409, Ap. 1, B. 506, L. 17–26.
995 LCVA, F. 409, Ap. 1, B. 506, L. 27.

kalams žemės ir kitus mokesčius, suklastodavo pinigų gavimo kvitus ir taip pasisavino 6370,49 litus“.

Nutarta Vilniaus geležiniam fondui skirti 25 litus pašalpos. Vilniaus vadavimo sąjungos centro komiteto švietimo sekcijos darbams skirta 25 litai pašalpos. Apskrities jaunųjų ūkininkų fondui paskirta 25 Lt. Nutarta šaulių būrio orkestro dūdų remontui skirti 200 Lt.

Taryboje gautas Žiežmarių pradžios mokyklos Nr. 1 vedėjo raštas, kuriame prašoma lėšų mokyklos prausyklai, rankšluosčiui, veidrodžiui įsigyti, tam reikalui savivaldybė skyrė 10 Lt. Žiežmarių pradžios mokyklos vedėjas pateikė prašymą spintoms, kurios reikalingos mokslo priemonėms susidėti, bet taryba nutarė prašyti apskrities valdybą pagaminti mokyklai keturias spintas, nes pradžios mokyklas baldais aprūpina apskrities valdyba.

Į įvairias komisijas buvo išrinkti Jonas Slanina ir Kazys Stelmokas. Reprezentacijai valsčiaus viršaičiui skirta 200 Lt. Mokinių ekskursijoms 1939 m. skirta 25 litai pašalpos[996].

1939 m. lapkričio 21 d. Žiežmarių valsčiaus taryba, atsižvelgdama į tai, kad „šiuo metu labai pabrango reikalingiausios prekės bei maistas“, daugumos balsais nutarė valsčiaus savivaldybės tarnautojams nuo 1940 m. sausio 1 d. padidinti algą (sekretoriui – 20 Lt, I-ajam raštininkui – 10 Lt). Nuspręsta padidinti algą ir viršaičiui 15 Lt. Padidinta alga ir seniūnams po 5 Lt per mėnesį.

1940 m. už dviračių registraciją valsčiaus savivaldybės reikalams nuspręsta imti mokestį iš policijos, valsčiaus savivaldybės tarnautojų ir šaulių po 50 ct, o iš visų kitų – po 3 Lt[997].

[996] LCVA, F. 409, Ap. 1, B. 506, L. 30–43.
[997] LCVA, F. 409, Ap. 1, B. 549, L. 10.

Valsčių savivaldybių veikla jų veiklos pradžioje

Savo veiklos pradžioje savivaldybės turėjo ne tik pradėti dirbti tiesioginį darbą, bet tuo pačiu metu ir kurti savo įstaigas. Svarbu tai, kad jų organizavimosi pradžioje aktyviai veikė vietiniai inteligentai. Pavyzdžiui, Kaišiadorių apskrityje daktaras V. Mongirdas, spaudos darbuotojas B. Stosiūnas, parapijų klebonai, vaistininkai, mokytojai. Savivaldybių įstaigos kūrėsi vien išgirdusios Lietuvos Vyriausybės kvietimą sukurti „savo valdžią“, neturėdamos jokių instrukcijų, patirties. Savivaldybių įstaigos turėjo rūpintis beveik visais vietiniais reikalais, taip pat aprūpinti centrinės valdžios tarnautojus, kariuomenę.

1921 m. apklausus valsčių savivaldybes paaiškėjo, kad valsčiai nepaveldėjo beveik jokių dokumentų, tarp jų ir gyvenviečių žemėlapių bei planų. Pavyzdžiui, Kietaviškių valsčius informuoja, kad jokių miestelių planų neturi, o ir pačios Kietaviškės „nesivadino miesteliu, tik bažnytkaimiu, tai ir planų nebuvo“. Semeliškių valsčiaus archyvas sunaikintas karo metu, gyventojai planų irgi neturėjo. Vievio valsčiaus valdyba karo metu buvo sudeginta ir nieko neliko, pas gyventojus taip pat nieko neliko. 1921 m. gruodžio 27 d. Kaišiadorių viršaitis nurodė apskrities valdybai, kad Kaišiadoryse jokių planų nėra, „kadangi Rusų valdžios laikose Kaišedorių valsčiaus dar nebuvo, vos tik pradėjo veikti nuo 1919 m. vasario mėn. 18 d. Kaišedorių valsčius susideda iš dviejų valsčių: Žiežmarių ir Žaslių ir planas Kaišedorių m. kuris galėjo but padarytas, tik gali būti Žiežmarių valsčiuje.“[998]

[998] LCVA, F. 1539, Ap. 1, B. 1, L. 554, 556, 558.

Pastotės („stoikos“ arba „padvados“)

Valsčių savivaldybės privalėjo nuolat aprūpinti kariuomenę ir valdininkus pastotėmis (tai ūkininko prievolė vežti savo arkliu ir vežimu, kartais toks pavežėjimas užtrukdavo ir dvi dienas). Nuo „priverčiamojo vežėjavimo“ nebuvo atleistos netgi į kariuomenę išėjusių savanorių šeimos, o atleisti tik seniūnai ir kaimų rinktiniai („vybornai“), kuriems ir buvo pavedama surasti galinčius pavežėti ūkininkus.

Po Martyno Vainilavičiaus Kaišiadorių viršaičiu dirbęs Simas Jonika turėjo dėl ko skųstis. Pirmiausia jis skundėsi ir apskrities valdžiai, bet matyt – nesėkmingai. 1921 m. rugsėjo 26 d. Kaišiadorių viršaitis S. Jonika apskrities tarybai skundžiasi, kad apskrities valdyba „dien dieną siunčia reikalavimus padvadoms ne tik savo reikalams, bet ir atvažiuojantiems valdininkams. Kadangi tie reikalavimai negali būti išpildyti Valsčiaus Valdyba prašo atkreipti atydą Apskričio Valdybos, kad viens Kaišedorių Valsčius negali aprūpinti padvadomis visą apskritį ir atvažiuojančius valdininkus.“[999]

Tačiau jau kitą dieną Kaišiadorių viršaitis siunčia skundą dėl apskrities valdybos net į sostinę – Savivaldybių departamentui. 1921 m. rugsėjo 27 d. jis rašė, kad iš Kaišiadorių valsčiaus reikalaujama atlikti per daug vežiojimo prievolių, „kadangi Kaišedorių Valsčius randasi karo zonoje ir užima centralinį punktą susisiekimo, visos Trakų apskrities administracijos Įstaigos randasi Kaišedorių miestelį ir apart jų yra dar kariškos valdžios ir grįžtantieji tremtiniai. Kaip administracijos Įstaigom, taip karo valdžiom ir tremtiniams yra reikalingos padvados labai dideliam skaitliui ir kas link jų, visuomet kreipesi Kaišedorių Valsčiaus Valdybon, kuri privalo pristatyti padvadas. Iš to matoma, kad viens Kaišedorių Valsčius turi aprūpinti savo pavadomis Įstaigas visos apskrities, kariškius ir tremtinius <...> ne turint galimybes pakakinti visų reikalavimų kas link padvadų ir neimant ant saves atsakomybe už neišpildymą jų“, Kaišiadorių viršaitis prašė, kad departamentas nurodytų apskrities valdybai vežiojimo prievolę paskirstyti tarp visų valsčių[1000].

Kaip Kaišiadorių valsčiaus ir apskrities valdybos susirašinėjimo pavyzdį galima paimti rugpjūčio 3 d. apskrities valdybos pirmininko Kurgono reikalavimą iš Kaišiadorių valsčiaus pastotės departamento atstovui vykti į Čiobiškį. Tačiau viršaitis S. Jonika teatsako, kad neturi galimybės aprūpinti pastotėmis visą apskritį. Pirmininko rezoliucija rodo, kad tokį akibrokštą

[999] LCVA, F. 1539, Ap. 1, B. 1, L. 343.
[1000] LCVA, F. 379, Ap. 2, B. 364, L. 63.

jis siūlo apsvarstyti apskrities taryboje[1001]. Tą pačią dieną pirmininkas vėl reikalauja pastotės sau vykti į Kietaviškių valsčių ir kad „vežimas turi būti geras“. Viršaitis atsako tą patį, ir pirmininko rezoliucija – ta pati[1002]. Taigi, tiek valsčiaus tarybos nariai, tiek apskrities tarybos nariai savo posėdžiuose turėjo ką svarstyti vien pastočių klausimais.

Jei paskaičiuotume, kiek realiai valsčiai turėjo teikti pastočių – paimkime trumpą laikotarpį 1921 m. vasarą. Pavyzdžiui, 1921 m. birželio mėnesį Kaišiadorių valsčius skyrė kariuomenės reikalams – 17, savivaldybių nariams ir valdininkams – 15, kitų ministerijų valdininkams – 1, milicijos reikalams – 8 „padvadas“ (iš viso 40). Liepos mėnesį iš viso paskirta 86, rugpjūčio – 51, o rugsėjo – 107 pastotes. Dauguma iš jų buvo skirtos kariuomenės poreikiams[1003].

Žaslių valsčiaus 1921 m. birželio mėnesį varytos pastotės: 7-ajam pėstininkų pulkui – 1, Žaslių valsčiui – 2, vaikų prieglaudai – 1, inspektoriui – 1, Žaslių paštui – 12, Žaslių milicijai – 4, Vievio milicijai – 1, iš viso 22[1004].

Kietaviškių valsčius 1921 m. birželio mėnesį varė tik 11 pastočių, daugiausia milicijai[1005].

1921 m. birželio mėnesį Semeliškių valsčius davė pastočių 15 kariuomenei, 7 savivaldybės reikalams, 20 milicijai, „bet stovinti pafrontėj kariuomenė ima padvadas be valsčiaus valdybos žinios. Sulig seniūnų pranešimo per birželį tokių padvadų paimta 75“[1006].

Aukštadvario valsčius per pusę birželio mėnesio davė 187 padvadas – 139 kariuomenei, 11 savivaldybei, 12 valdininkams ministerijų, 25 milicijai[1007].

1921 m. liepos mėnesį Žaslių valsčiaus pastotės: 1 – 9-ajam pėstininkų pulkui, 2 – valsčiaus valdybai, 1 – vaikų prieglaudai, 10 – apskrities valdybai, 4 – tremtiniams, 13 – Žaslių paštui, 6 – Žaslių milicijai, 2 – Vievio milicijai, 1 – Kybartų milicijai, 1 – Kazokiškių milicijai, iš viso – 41[1008].

Tą mėnesį Aukštadvario valsčiaus pastotės: kariuomenei – 232, savivaldybei – 13, milicijai – 55, viso – 300[1009].

1921 m. liepos 14 d. „Geležinio vilko“ I eskadrono vadas iš Kaišiadorių

[1001] LCVA, F. 1539, Ap. 1, B. 1, L. 146.
[1002] LCVA, F. 1539, Ap. 1, B. 1, L. 147.
[1003] LCVA, F. 1539, Ap. 1, B. 1, L. 378.
[1004] LCVA, F. 1539, Ap. 1, B. 1, L. 17.
[1005] LCVA, F. 1539, Ap. 1, B. 1, L. 32.
[1006] LCVA, F. 1539, Ap. 1, B. 1, L. 81.
[1007] LCVA, F. 1539, Ap. 1, B. 1, L. 95.
[1008] LCVA, F. 1539, Ap. 1, B. 1, L. 191.
[1009] LCVA, F. 1539, Ap. 1, B. 1, L. 201.

valsčiaus reikalauja 25 pastočių pervežti daiktus iš Kaišiadorių į Dainavos dvarą, kur stovi eskadronas. Jacinavičiaus rezoliucija, kad skirti iš Žaslių valsčiaus Kalniškių ir Navasodų seniūnijų[1010]. 1921 m. liepos 25 d. apskrities komendantūra Kaišiadorių valsčiaus reikalauja 9 „padvadų“ liepos 30 d. malkų pervežimui komendantūrai[1011].

Darbo ir socialinės apsaugos departamentas apskrities valdybos reikalauja 20 „stoikinių padvadų“, kad pervežtų 1921 m. liepos 21 d. Žaslių lentpjūvėje nupirktą medieną Čiobiškio dvaro rūmų remontui[1012]. To paties departamento tarnautojas su šulinių taisymo specialistu liepos 29 d. važiuoja į Čiobiškį, todėl iš Kaišiadorių reikalauja „stoikinę padvadą“ dviems žmonėms, kuri lauktų prie Trakų apskrities valdybos Kaišiadoryse 8 valandą ryto.

Negana to, kad ūkininkai turėjo atlikti važiavimo prievoles, kartais jiems tekdavo dirbti ir kitus darbus. Pavyzdžiui, Trakų apskrities arešto namų viršininkas Augustinavičius prašo apskrities valdybos 1921 m. liepos 11 dienai skirti 8 padvadas ir kad vežikai su savim turėtų kirvius ir pielas[1013].

Kruonio valsčius per 1921 m. vasarą teikė 1080 pastočių (600 kariuomenei, 290 savivaldybei, 10 ministerijų valdininkams, 180 milicijai)[1014].

Aukštadvario viršaitis rugpjūčio 19 d. rašo apskrities valdybai, kad gyventojai skundžiasi dėl dažnai milicijos imamų „stoikų“. Be to, milicija turi valdišką arklį, kurį šeria valsčiaus valdyba[1015]. O be milicijos daug pastorių reikalavo ir kariuomenė. Pavyzdžiui, vien rugpjūčio mėnesį Aukštadvario valsčius teikė 307 pastotes, daugiausia kariuomenei[1016]. Vien rugsėjį Aukštadvario valsčius skyrė 255 pastotes, iš jų kariuomenei – 175[1017].

Žaslių valsčius rugpjūčio mėnesį skyrė 421 pastotę, vien 9-ajam pėstininkų pulkui – 360. Bet šalia rašo pastabą, kad tai pulkui skirta per visą vasarą[1018].

Semeliškių viršaitis skundžiasi, kad be 60 valsčiaus išduotų pastočių rugpjūčio mėnesį pafrontėje stovinti kariuomenė be valdybos žinios paėmė dar 150 pastočių[1019].

[1010] LCVA, F. 1539, Ap. 1, B. 1, L. 97.
[1011] LCVA, F. 1539, Ap. 1, B. 1, L. 135.
[1012] LCVA, F. 1539, Ap. 1, B. 1, L. 105.
[1013] LCVA, F. 1539, Ap. 1, B. 1, L. 53.
[1014] LCVA, F. 1539, Ap. 1, B. 1, L. 327.
[1015] LCVA, F. 1539, Ap. 1, B. 1, L. 227.
[1016] LCVA, F. 1539, Ap. 1, B. 1, L. 259.
[1017] LCVA, F. 1539, Ap. 1, B. 1, L. 382.
[1018] LCVA, F. 1539, Ap. 1, B. 1, L. 263.
[1019] LCVA, F. 1539, Ap. 1, B. 1, L. 270.

Spalio 13 d. dėl pastočių apskrities valdybai skundžiasi ir Žiežmarių viršaitis A. Majauskas, nes tą dieną apskritis 10 pastočių iš jų reikalavo, kad atvežtų malkas apskrities arešto namams (vežti reikėjo net iš Burčiakų miško), tada spalio 1-ai dienai reikėjo Kaišiadorių ligoninei 25 pastočių, spalio 6-ai dienai – 40 pastočių 6-ajam pulkui, o „dabar telefonograma reikalaujama 30 padvadų, kad atvežt malkas Žiežmarių paštui <...>“. Viršaitis prašo turėti omenyje, kad valsčiuje dar stovi 7-asis pulkas ir dabar negali surinkti tiek pastočių ir išpildyti visų reikalavimų, todėl prašo kreiptis į kitus valsčius[1020].

Dėl pastočių prievolės naštos skundėsi ne tik valsčių savivaldybės, bet ir pati apskrities valdžia. Pavyzdžiui, 1920 m. lapkričio 27 d. apskrities viršininkas B. Stosiūnas savivaldybių departamentui rašė: „Kadangi Trakų apskrities gyventojai jau nepajėgia aprūpinti fronto kariuomenės pastotėmis, tai turiu garbės prašyti Savivaldybių Departamento leisti kasdien imti iš Kauno apskrities po 50 pastočių, kurios turėtų ateiti Kaišedorysna Trakų apskrities Milicijos Vado žinion.“ Tokį patį tekstą nusiuntė telefonograma ir Kauno miesto bei apskrities viršininkui.

Ypatingai sunki našta dėl pastočių teko Kaišiadorių valsčiui. Netgi pasibaigus aktyviems karo veiksmams teko transporto vežimais aprūpinti ne tik apskrities valdininkus, bet ir pasienyje sutelktą kariuomenę bei iš Rusijos grįžtančius tremtinius.

Pavyzdžiui, viename iš tremtinių ir belaisvių registravimo Kaišiadoryse žurnalų 1919 m. kovo 16 d. pirmasis įrašas: Įsiregistravo ir išsiregistravo Furmanai (Julius, Olga, Londa ir Lidija), kurie važiavo iš Berlyno į Lucką ir t. t. Žmonės vyko per Kaišiadoris iš Rusijos, Vokietijos, Austrijos... Kai kurie vyko iš Vokietijos į Rusiją, kai kurie – iš Rusijos į Vokietiją, bet beveik niekas nesiregistravo Kaišiadoryse. Kai kurie vyko į Kauną, Vilnių, Minską ir mažesnius miestus. Vien kovo 16 dieną užsiregistravo 262 žmonės, kurių dauguma tą pačią dieną ir išsiregistravo, nuo 16 iki 18 d. – virš 1000, o nuo kovo 16 iki balandžio 7 d. – 4253[1021].

Absoliuti dauguma gyventojų dėl juos varginančių prievolių nesiskundė, nes buvo prie jų įpratinti dar cariniais laikais, tuo labiau vokiečių okupacijos metais. O susikūrus Lietuvos valstybei, savivaldybėms ir vykstant kovoms dėl nepriklausomybės, tuo labiau, kad karo veiksmai ir vyko šiame regione – transporto prievolės tapo kasdienybe. Tik retsykiais kas nors parašydavo skundą dėl prievolių. Pavyzdžiui, Kaišiadorių valsčiaus Kriaučiš-

[1020] LCVA, F. 1539, Ap. 1, B. 1, L. 400.
[1021] LCVA, F. 923, Ap. 1, B. 1301, L. 1.

kių palivarko savininkė Chomičienė pasiskundė, kad ji „labai tankiai varoma stoikosna (pastotės) dėlei ką negali atlikti lauko darbų“. Ji nurodė, kad pastočių varo ne tik per seniūnus, bet ir gauna nurodymus tiesiai iš komendanto ar valsčiaus milicijos[1022]. Kai pastočių reikėjo valstybės įstaigoms, kariuomenei, milicijai – Užuguosčio mokytojo P. Kananavičiaus reikalavimas gauti pastotę rugpjūčio 24 dienai, kad galėtų persikelti iš Kaišiadorių į Užuguostį (38 varstus) – buvo šauksmas tyruose. Aukštadvario valsčius vežimą skirti atsisakė[1023].

Rekvizicijos

Be prievolių teikti pastotes nuo pat valstybės kūrimosi pradžios savivaldybės gavo nurodymus vykdyti gyvulių ir kitų maisto produktų rekvizicijas iš gyventojų. Šios rekvizicijos skaudžiai paliesdavo gyventojus, tad jie dažnai skųsdavosi ne tik pačia prievole, bet ir tuo, kaip tai buvo daroma. Pavyzdžiui, 1920 m. kovo mėnesį Paparčių kaimo gyventojai skundėsi tiesiai Žemės ūkio ir valstybės turtų ministrui dėl gyvulių rekvizicijų, kurias 1920 m. vasario 14 d. vykdė Žaslių valsčius:

„Jo Ekscelencijai Žemės Ūkio ir Valstybės Turto Ministriui

Smulkių ūkininkų Paparčių kaimo Žaslių Valsčiaus. 1) Tamošio Perednes, 2) Jono Dzedulionio, 3) Stanislovo Dzedulionio, 4) Jokūbo Dzedulionio, 5) Adomo Dzedulionio, 6) Jono Jankevičiaus, 7) Mykolo Naravičiaus, 8) Stanislovo Čiulados, 9) Jokūbo Cikanaucko, 10) Kazimiero Perednes, 11) Onos Krasnauckenes, 12) Onos Dzedulionienes, 13) Antano Kavaliaucko, 14) Kazimiero Zdanavičiaus, 15) Jono Dzedulionio sūnus Tado, 16) Adomo Dzedulionio sūnus Andrejaus

Prašymas

1919 m. pirmose dienose gruodžio mėnesio Žaslių Valsčiaus Komitetas pareikalavo nuo mūsų mokesčių už žemę ir gyvulius, mes sudėjome tojaus reikalaujamus pinigus savajam vibornui Vincai Dzedulioniui kuris ir nunešė Žaslių Valsčiaus Komitetui apmokėt nes teip buvo daroma kožną kartą, bet šį kartą komitetas nepriėmė mokamų pinigų užrekdamas pirmininkas nelįsk aš laiko neturiu turi bus išrinktas naujas Komitetas tai jam apmokėsite praniaš jums kaina mokėti, tą patį atkartojo buvęs ten kun. Vikaras ir stumti išstūmė Vibarną iš raštines apie tai gali liudyti Adas Dzedulionis kartu buvęs. Vibornas teip ir grįžo neapmokėjęs minėtojų mokesčių. Pastojus naujam Komitetui mūsų Vibormas Jonas Dzedulionis gavo įsakymą 13 va-

[1022] LCVA, F. 1539, Ap. 1, B. 1, L. 346.
[1023] LCVA, F. 1539, Ap. 1, B. 1, L. 223.

sario 1920 m. kai įnešti virš minėtus mokesčius ir supilti javų nuo valaka po 15 pūdų avižų arba rugių, po 2 pūdų žirnių, po 2 pūdų miežių, po 5 pūdus bulvių ir po 2 svarus svogūnų. Mūsų vibarno dienoje gavimo įsakymo nebuvo namie. Pargrįžęs vibarnas 14 vasario iš tyro šaukė mūms susirinkiman pranešimui apie minėtąjį įsakymą mokesčių ir supilimą javų, bet jau buvo veltui, nes 11 valandoje dienos atvažiavo milicija su kareiviais iš Žaslių pasiųsti Žaslių Komiteto ir apstoję mūsų kaimą šaudydami pradėjo landiti po tvartus ir kur tik rasdami telyčia arba veršiuką suėmė ir nuvarė į Kaišedorius remdamasis tuom jog Žaslių Komitetas įsake padaryti rekviziciją apiplėšti mums už tai, kad mes neišpildėm jo įsakymo, t. y. par vieną parą neišmokėjom minėtų mokesčių ir nesupileme javų.

Todėl nuoširdžiai prašome Jūsų Ekscelencijos atkreipti atida ant tokio stropaus pareikalavimo ar mes galėjome išpildyti par vieną parą ir tai nebuvo mūsų viborno namie, nes mes visai apie tą įsakymą nieko nežinojome ir argi teisėtas toks pasielgimas komiteto, jisai taip žiauriai darydamas galutinai apiplėšė mums ir sugriovė mūsų ūkį, mums vėl pasiliko tik po vieną ir seną karvę iš kurių dauguma jau negali ir gromolioti mažnum ne vienas liksim be lašo pieno be karvės ir mėšlo, nes vokiečiai par visą laiką rekvizuodavo telyčias ir veršius, teip kai jaunų karvių priauginti negalėjome.

Mes kaipo tikri piliečiai Letuvos ir trokšdami jos valdžios įvėjus mūsų kariuomenei į m. Žaslių 5to Balandžio 1919 m. iškilmingai nuėjome jos pasitikti su duona ir druska dainioms ir vėliavoms tojaus grįžus. Bolševikams už tą iškilmę mes likome galutinai išrobavoti iki paskutinio grūda milta ir mėsos šmotelio, tampe mums draske ir baugino kaip tik jiems pasinorėjo, teip jie su mumis darė, mes kentėjome didžiausia baime apart to par visą vasarą badavome su visomis šeimynomis be duonos ir sausumoje, dabar gi teip pasielgdamas mūsų Žaslių Komitetas galutinai prislėgė ir gyventi mums neduoda, vėl mes turime likti be duonos kąsnio ir pieno lašo nes dauguma senų karvių bergždžios, o telyčios suėmė daugiausia telingų ir nepaliko nei vieno veršiuko. Vadinas tolesniam laikui visos mūsų karvės turės likti bergždžios. Mes esame smulkūs ūkininkai ir biedni, teturime vos po 3-4-6-8 dešimtines žemės, sutaupymu nijokių netureme, kas mums telieka daryti ir kaip gyventi.

Dar kartą nuoširdžiai prašome Jūsų Ekscelencijos atkreipti atida ant mūsų prašyma ir suteikti mums palengvinimą paliepdamas Žaslių Valsčiaus komitetui teip žiauriai ir neteisingai su mumis nesielgtų, nes jeigu parmainos ir palengvinimo dėl mūsų nebus, tai galutinai išvis mūsų ūkis ir mes su visomis šeimynomis turėsim badauti.

Prašytojai Ona Dzedulienione, Ona Krasnauckienė, Adomas Dzedulionis, Jonas Dzedulionis, Jonas Jankevičius, Mikolas Maravičius, Antanas Kavaliauckas, Jokūbas Cikanauckas, Adomas Dzedulionis už mums nemokančius rašyti prašant mums pasirašė už mums ir už savi Jokūbas Dzedulionis, Stasis Dzedulionis ir Jonas Dzedulionis.

P. S. Už vis širdingiausiai ir gausingiausiai prašome vienbalsiai Jūsų Ekscelencijos grąžinti mums telyčias nors kitas iš rekvizuotų Jūsų žinyboje sulyginant svarumą pagal duotus mums orderius t. y. prašome Jūsų Ekscelencijos įsakyti ponui Įgaliotiniui Kaišiadoryse ar kitur kad duotų-grąžintų mums telyčias. Susimylėkite ne atmeskite šio mūsų prašymo be vaisių, pasigailėkite mūsų mažų kūdikių ir senų tėvelių liguistų kuriems be pieno lašo gyventi sunku. Prašytojai, už mums visus negramatnus virš paminėtus ir už save pasirašo Jokūbas Dzedulionis, Stasis Dzedulionis ir Jonas Dzedulionis.

Paparčių parapijinis Komitetas liūdina, kad Paparčių kaimo gyventojai smarkiausiai nukentėjo nuo Bolševikų už dalyvavimą manifestacijoje 5 Balandžio 1919 m. pasitinkant mūsų kariuomenę Žasliuose.

19/II-20 m.“

Kadangi gyventojų skundas pasiekė Kauną, Trakų apskrities valdžiai teko aiškintis su Žaslių valsčiaus administracija ir raportuoti laikinojoje sostinėje esančiai ministerijai dėl situacijos su rekvizicijomis.

Žaslių valsčiaus viršaitis J. Bičkauskas rašo apskrities valdybai dėl Paparčiuose įvykdytų rekvizicijų ir paaiškina, kad 1919 m. lapkričio 10 d. susirinkę gyventojų išrinktieji atstovai („vibornai“) nutarė nustatyti mokestį nuo turimo arklio ir karvės po 6 auksinus, nuo ožkos – po 5 auks., nuo avelės ir kiaulės – po 3 auks,, nuo dešimtinės žemės – po 50 skatikų ir sumokėti tą mokestį iki lapkričio 20 d. O jeigu kas nors nesumokėtų iki tos dienos – tuomet iki gruodžio 1 d. turėtų sumokėti dvigubai. Galiausiai numatyta, kad nesumokėjus iki gruodžio 1 d. – gyvuliai bus rekvizuoti. Anot Žaslių viršaičio, tai žinojo ir Paparčių „vibornas“. Visi valsčiaus žmonės sumokėjo mokestį, taip pat ir du Paparčių kaimo gyventojai – Žilinskas ir Čiulada, „o kiti Paparčių gyventojai tyčiojosi iš užsimokėjusių“. 1920 m. sausio pabaigoje Žaslių valsčiaus valdyba per kareivius ir viršaičio pagalbininką vėl pareikalavo papartiškių greičiau susimokėti, bet šie nepaklausė. Tuomet pareikalavo supilti paskirtą normą javų ir nuvežti į Kaišiadorių intendantūrą – ir vėl nepaklausė. Galiausiai vasario 12 d. viršaitis paskutinį kartą įspėjo, kad atliktų visas priedermes, kurias visas valsčius atlieka, bet ir vėl nepaklausė. Tuomet valsčiaus valdyba, nebematydama kitos išeities, pasiuntė kareivius ir šaulius rekvizuoti gyvulius.

Rekvizuoti gyvuliai buvo perduoti kariuomenės intendantūros įgaliotiniui Pūkui. Iš „Dzedulionio paimta 1 štuka 7 pūdai, Dzedulionio 1 štuka 6 pūdai, Janučiaičio 1 st. 10 p. 3 sv., Maravičio 1 st. 6 pd. 10 sv., Cikanavičio 1 št. 3 pud., Audriaus 1 št. 5 pud., Kavaliausko 1 št. 3 pud., Dzedulionio 1 št. 5 pud., Zdanavičio 1 št. 8 pud., Perednio 1 št., 4 pudai. Paduotas skaičius pudų gyvo svarumo."

Žaslių valsčiaus taryba 1920 m. vasario 18 d. posėdyje nutarė Paparčių kaimo žmonėms už rekvizuotus gyvulius atlyginti iš valsčiaus kasos po 40 auksinų, „neskaitant atlyginimo Kaišedorių Intendantūros, bet Paparčių kaimo žmonės atsirašė nuo atlyginimo".

Trakų apskrities valdybos pirmininkas I. Jacinavičius savivaldybių departamentui 1920 m. kovo 31 d. pasiaiškina, kad Žaslių viršaitis kitaip pasielgti negalėjo, nes Paparčių kaimo gyventojai „nelabai skaitosi su valsč. Tarybos nutarimais"[1024].

Ne visada teisėtai iš gyventojų rekvizuodavo produktus ir kariškiai, nes kartais tai darydavo savavališkai, mat teisėtai rekvizicijas galėjo daryti tik su apskrities intendanto žinia. Pavyzdžiui, 1921 m. vasario 15 d. Darbo ir socialės apsaugos departamentas Krašto apsaugos ministerijos Intendantūros skyriaus klausia, ar gali atskiros kariuomenės dalys daryti atskiras rekvizicijas ir kaip į tai reaguoti savivaldybėms. Tyrimo ėmėsi pati kariuomenės vadovybė, kuri nustatė, jog Kietaviškėse savavališkas rekvizicijas darė atsargos kuopos vadas Šulga ir pranešė, kad imtasi žingsnių kaltininką nubausti[1025].

Kad apskrities gyventojams dėl rekvizicijų jau gresia badas, užfiksavo ir patys rekvizuotojai. 1920 m. lapkričio 27 d. „suėmimo komitetas", kuris ir rūpinosi rekvizicijomis, surašė protokolą:

„Protokolas Suėmimo Komiteto

1920 m. lapkričio mėn. 27 d. Trakų Apskrities Suėmimo Komitetas savo posėdyje, kuriame dalyvavo Trakų Apskrities Komendantas Kap. J. Butkus, Apskrities Valdybos narys J. Jacynavičius, Ž. U. ir V. T. M-jos inspektorius J. Vaiciekauskas ir Trakų Apskrities Viršininkas Br. Stosiūnas, svarstė Apskrities gyventojų skundus, kad iš jų kariuomenės dalys ir atskiri kareiviai atima šieną, javus ir kt. rado kad:

1. Skundai yra tikri, nes visi Komisijos nariai patys turėjo progos įvairiais būdais ištirti nepakeliamą pafrontės gyventojų padėtį.
2. Žmonių pasakymas, kad kai kuriose pafrontės kaimuose „dar prieš

[1024] LCVA, F. 379, Ap. 2, B. 180, L. 36, 38, 41.
[1025] LCVA, F. 379, Ap. 2, B. 364, L. 11–13.

Kalėdas prasidės pavasaris“, tai yra tikras pasakymas, nes yra vietų, kur jau dabar žmonės savo arklius pradeda šerti šiaudais.

3. Pavasarį dalis laukų gali atlikti neužsėta, nes vasarojaus javai yra nuolatos ir ūkininkų imami.
4. Tokia padėtis gresia ne tik ekonomini kriziu pafrontės gyventojams, bet ne mažiau kenkia ir politiniu žvilgsniu.

(pas.) Karo Komendantas Kpt. Butkus
Tr. Apskrities Valdybos pirmininkas Jacinavičius
Ž. U. ir V. T. M-jos Insp. J. Vaiciekauskas
Br. Stosiūnas Trakų Apskrities viršininkas
Kaišedorių sryties Intendantas Karo Valdininkas Rudukis“.

Darbo ir socialinės apsaugos departamentas nusiuntė šį protokolą Armijos intendantui, kuris savivaldybių departamentui atsakė, kad apskrities valdybai leista dalimis pirkti pašarą, mokant už vieną pūdą I-os rūšies šieno 10 auksinų, už vasarinių šiaudų pūdą – 5 auks., ir kad „nuskriaustieji ūkininkai privalo išgauti iš dalių kvitus priėmime pašaro ir per Intendantą Kaišedoryse išgauti atlyginimą“[1026]. Matyt, kad tas atlyginimas neatitiko rinkos kainų, nes kai kada valstiečiai iš viso atsisakydavo atlygio. Matyt, kad pati procedūra sukeldavo daugiau rūpesčių negu naudos.

Atrodytų, kad kariuomenės intendantūra Kaišiadoryse kėlė gyventojams tik rūpesčius, bet kai sostinėje buvo sumanyta ją uždaryti, kaišiadoriečiai patys ėmėsi prašyti, kad ją paliktų. 1921 m. rugpjūčio 3 d. Trakų apskrities valdyba prašo, kad Kaišiadoryse būtų palikta kariuomenės intendantūra: „1) Kadangi Trakų Apskritis randasi nuo 40 iki 80 verstų iki Kauno ir 2) kaip žinoma, apskrityje stovi Kariuomenė ir labai nuvargina gyventojus pastočių varymu. Ir tokiu būdu likvidavus Kaišedorių srities Intendantūrą labai apsunkintų gyventojus pristatymo rekvizicijų į Kauną, o taipgi negalėtų paskirtu laiku gyventojai atlikti rekvizicijų.“[1027] Taigi, nesant intendantūros Kaišiadoryse gyventojams būtų tekę rekvizuojamus gyvulius ir produktus patiems pristatyti nebe į Kaišiadoris, o į Kauną.

Kaip ir karo metu bei vokiečių okupacijos metais iš gyventojų dažnai paimdavo arklius kariuomenės reikmėms. Tai buvo vadinama „arklių mobilizacija“. Pavyzdžiui, 1921 m. liepos 20 d. kariuomenės Kaišiadorių srities intendantas reikalavo Trakų apskrities valdybos atstovo dalyvauti arklių mobilizacijos komisijoje Žiežmariuose 28 d. ir Kietaviškėse 29 d. (tam buvo paskirtas Peredne).

[1026] LCVA, F. 379, Ap. 2, B. 180, L. 104, 120–122.
[1027] LCVA, F. 379, Ap. 2, B. 364, L. 51.

1921 m. liepos 19 d. Aukštadvario valsčiaus viršaitis Vinevičius klausia apskrities valdybos dėl „mobilizuotų“ arklių. Mat 1920 m. lapkričio 3 d. iš Aukštadvario valsčiaus Karapolių dvaro ir iš Radanuplių dvaro kariuomenės reikalams buvo rekvizuoti arkliai, už vieną užmokėta 2500 auksinų, antram – 4000 auksinų, o savininkams pasakyta, kad skirtumą tarp „valdžios ir rinkos“ kainų padengs valsčiaus valdyba. Bet valsčiaus valdyba nežinojo, kiek turėtų mokėti ir kaip elgtis[1028]. Aukštadvario viršaitis rugpjūčio 19 d. apskrities valdybai vėl skundėsi, kad Červokas ir Žižniauskas dažnai ateina dėl pinigų už 1920 m. rekvizuotus arklius, bet valsčius nežino, ką daryti. Be to, Aukštadvario valsčius 1920 m. buvo „paliuosuotas“ nuo rekvizicijų[1029].

Valsčių savivaldybės turėjo surinkti valsčiams nustatytas produktų normas. Tad 1921 m. jie jau patys klausia, kokios kariuomenės intendanto rekvizicijos paskaičiuotos 1921–1922 metams (šieno, grūdų, raguočių, linų, kiaulių...). Tačiau be natūrinių rekvizicijų dar buvo vykdoma ir piniginė rinkliava. Pavyzdžiui, mokesčių inspektorius J. Gasiūnas pas save (Kaišiadoryse, Plento g. 37) pasikvietė tris apskrities valdybos atstovus, kad paskirstytų piniginę karo rinkliavą[1030]. Negana to, valsčiai privalėjo pateikti sąrašus asmenų, kurie išgalėtų pirkti valstybės paskolos lakštus („bonus“). O jei turinčių pinigų neatrasdavo – valsčiaus pirmininkas turėjo pats išpirkti „bonų“ ne mažiau nei už 500 auksinų, o vėliau vis tiek pristatyti sąrašus)[1031]. Taigi, gaudamas menką algą iš valsčiaus savivaldybės, pirmininkas privalėjo praktiškai ją visą atiduoti už paskolos „popierėlį“.

Rekvizuojamų produktų normos viršijo turimas gyventojų galimybes. Pavyzdžiui, Kietaviškių viršaitis 1921 m. rugsėjo 23 d. pranešė, kad paskirstė 153 pūdus kviečių, bet dar 47 pūdai neišskirstyti, nes „daugiau kviečių mūsų valsčiuje nesiranda“[1032].

Kaišiadorių srities kariuomenės intendantas 1921 m. spalio 19 d. nurodo valsčiams, kiek jiems reikia sumokėti gyventojams už rekvizuotus gyvulius: Kruoniui, Žiežmariams, Žasliams ir Kietaviškėms – po 4000 auksinų už 200 pūdų, o Kaišiadorims, Semeliškėms, Aukštadvariui ir Onuškiui – dvigubai mažiau. Vieviui visai nereikėjo mokėti[1033], nes tuo laiku Vievio valsčius dar buvo užimtas Lenkijos kariuomenės ir vykdė prievoles Lenkijos valstybei.

[1028] LCVA, F. 1539, Ap. 1, B. 1, L. 112–113.
[1029] LCVA, F. 1539, Ap. 1, B. 1, L. 226.
[1030] LCVA, F. 1539, Ap. 1, B. 1, L. 308.
[1031] LCVA, F. 379, Ap. 2, B. 72, L. 7–8.
[1032] LCVA, F. 1539, Ap. 1, B. 1, L. 314.
[1033] LCVA, F. 1539, Ap. 1, B. 1, L. 415.

Kova su spekuliacija ir maisto trūkumu

Nuo pat valsčių savivaldybių kūrimosi pradžios vienu iš svarbiausių jų uždavinių buvo kova su spekuliacija, siekiant, kad iš valsčiaus nebūtų išgabenami maisto produktai (siekiant juos brangiau parduoti Vilniuje ar kitur), kad nebadautų vietiniai gyventojai. To paties reikalavo ir apskrities bei centrinė valdžia, mėgindama stabdyti maisto produktų pervežimą į Lenkijos kontroliuojamą Vilniaus kraštą.

1921 m. lapkričio 8 d. Trakų apskrities viršininkas apskrities valdybai nurodo, „kad išvengus maisto nepritekliaus Trakų apskrityje, kad sustabdžius nepaprastą kainų kilimą ir kad išvengus galimų nesusipratimų su vargingesniais gyventojais, kurie jau ima bruzdėti, prašau skubiai imtis reikiamųjų priemonių, kad sustabdžius maisto produktų išgabenimą“[1034]. Tuo turėjo rūpintis ne tik savivaldybės, bet ir milicija bei kariuomenė, nes tai tapo ir valstybės išlikimo klausimu. Pavyzdžiui, 1921 m. lapkričio 14 d. Trakų apskrities karo komendantas kapitonas Butkus paskelbė skelbimą: „Sąryšy su valiutos kurso svyravimu, pramonės ir prekybos įstaigos pastaruoju laiku pradėjo dirbtinai kelti kainas prekėms, ypač reikalingiausioms gyvenimui. Turint omeny, kad toks dirbtinas pragyvenimo pabranginimas sukelia panikos piliečių tarpe, kurie užsidirba sau duonos kąsnį tik sąžiningu triūsu, šiuo skelbiu, kad už dirbtiną kainų kėlimą ir už suslėpimą reikalingiausių gyvenimui prekių idant juos brangiau paskui pardavus, prekybos ir pramonės įstaigos <...> bus uždaromos, o nusikaltę asmens <...> bus talpinami koncentracijos stovyklon.“[1035] Tad koncentracijos stovykloje galėjo atsidurti ne tik tiesiogiai kovoję už Lietuvos prijungimą prie Rusijos ar Lenkijos, bet ir tesiekę daugiau užsidirbti.

Dažniausiai neteisėtai gabenami maisto produktai būdavo rekvizuojami. Kai kuriuos iš jų galėjo savo reikmėms naudoti valsčių ir apskrities savivaldybės (parduodami ar naudodami labdarai), tačiau kai kuriuos tekdavo perduoti kitoms įstaigoms. Pavyzdžiui, 1920 m. iš spekuliantų rekvizuoti 25 svarai sacharino, bet Sveikatos departamentas apskrities valdžiai jo parduoti gyventojams neleido, nes „nuodus ir smarkiai veikiančius vaistus“ galėjo pardavinėti tik vaistinės, urmo sandėliai ir ligoninės. Vietinės vaistinės sacharino nepirko, tai teko jį išsiųst į Kauną[1036].

[1034] LCVA, F. 1539, Ap. 1, B. 1, L. 354.
[1035] LCVA, F. 1539, Ap. 1, B. 1, L. 465.
[1036] LCVA, F. 1539, Ap. 1, B. 1, L. 195.

Socialiniai reikalai

Visi apskrities valsčiai turėjo prisidėti prie Žasliuose buvusios vaikų prieglaudos išlaikymo (1917 m. perkeltos iš Vilniaus, joje buvo apie 90 per karą ir pokaryje be globos likusių vaikų). Pavyzdžiui, 1919 m. spalio pabaigoje apskrities seimelis nustatė „laisvą pyliavą“ prieglaudos vaikų maitinimui – nuo valako žemės ne mažiau kaip po gorčių grūdų ir porą gorčių bulvių, taip pat aukojant vaikams „atmestinų skarmalų“ ir kitų dalykų. Jei tokia pyliava nepasiteisintų, nutarta imtis priverstinės rinkliavos. Valsčių valdybos buvo prašomos prieglaudai aukoti ir pinigais. Pavyzdžiui, Darsūniškio ir Kruonio valsčių komitetų pirmininkai paaukojo po 100 auksinų[1037].

Žaslių prieglaudos vaikų maitinimui dar kelerius metus rinkdavo produktus natūra. 1921 m. Kaišiadorių viršaitis M. Vainilavičius netgi buvo nubaustas 200 auksinų bauda už produktų nepristatymą. Mat praėjusiais 1920 metais rugsėjo 17 d. Trakų apskrities valdyba Kaišiadorių valsčiui nustatė surinkti prieglaudai tokią produktų normą: rugių 60 pūdų, miežių 16 pūdų, mėsos 8 pūdus ir 20 svarų, bulvių 60 pūdų, žirnių 6 pūdus ir 20 svarų ir 4 pūdus riebalų. Tada Kaišiadorių valsčiaus valdyba viso valsčiaus seniūnams perdavė šitokį įsakymą, po kuriuo šie turėjo pasirašyti: „Nuo 4 lapkričio 1920 m. duota įsakymas visiems seniūnams, kad surinktų iki 10 lapkr. mėn. nuo dešimtinės dirbamos žemės produktų normą: puse svaro rugių, ½ svaro bulvių, 4 lotus miežių, 2 lotus mėsos, 2 lotus žirnių ir vieną lotą riebalų prieglaudos reikalams.“ Kaišiadorių apskrities taryba tris kartus pakartotinai ragino Kaišiadorių valsčiaus viršaitį suvežti nustatytus produktus Žaslių prieglaudai, tačiau „nei produktai suvežti, nei duotas atsakymas iš valsčiaus“. Todėl 1921 m. kovo 31 d. apskrities valdyba paskyrė 200 auksinų baudą viršaičiui. Tuomet viršaitis Vainilavičius balandžio 14 d. pateikė skundą savivaldybių departamentui, kur išdėstė savo argumentus: „Tokį uždėjimą ant manęs pabaudos skaitau neteisėta del žemiau nurodytų priežasčių. Teipogi Valsčiaus Valdyba ne kartą per susirinkimus seniūnų žodžiu įsakydavo seniūnams, kad greičiau jie išpildytų duotą jiems įsakymą. Apie pristatymą produktų prieglaudon. Bet seniūnai kreivai žiūrėdami į prieglaudą įsakymo neišpildė. Todėl prašau Savivaldybių Įstaigų Departamento atkreipti domę į tai, kad aš Valsčiaus Valdybos Viršaitis įsakymą apskrities Valdybos išpildžiau savo laiku ir prašau padaryti atatinkamus žingsnius, kad nuo manęs būtų nuimta pabauda, kaip ne teisėtai uždėta.“ Aiškindamasi dėl skirtos baudos Trakų apskrities valdyba departamentui skundėsi, kad

[1037] LCVA, F. 379, Ap. 2, B. 72, L. 7.

Kaišiadorių viršaitis ne tik nesiėmė priemonių, kad įsakymas būtų vykdomas, bet „neranda reikalingu net atsakinėti į apskrities valdybos raštus“. Galiausiai departamentas apskrities valdybai nurodė, kad „bausti viršaičių piniginėmis baudomis negalima. Jie gali būti nubausti taikant baudžiamojo statuto straipsnius.“[1038]

Artimiausia vaikų prieglauda nuo Kaišiadorių buvo kitapus Neries upės – buvusiame Čiobiškio dvare. 1923 m. atidaryta senelių invalidų prieglauda Mūro Strėvininkuose, buvusiame Oginskių dvare.

1921 m. liepos 30 d. Darbo ir socialinių reikalų departamentas praneša apskrities valdybai, kad Amerikos Raudonasis Kryžius Trakų apskrities „biednuomenės“ vaikams steigia vaikų ambulatoriją ir tam prašė pagaminti spintą, po du stalus ir kėdes[1039]. Taip pat Kaišiadoryse buvo įsteigta laikina valgykla, kurioje amerikiečių paaukotomis lėšomis buvo maitinami labiausiai skurstantys gyventojai. Amerikiečių aukų sulaukė ir Kaišiadorių ligoninė, kurioje dar nemažai metų buvo naudojamasi iš Amerikos gautais rūbais.

Tvarkos palaikymas ir baudos arba kaip priversti gyventojus paklusti valdžiai?

Su gyventojų nepaklusimu valdžiai galima kalbėti įvairiais lygmenimis. Tiesiogiai tvarkos palaikymu rūpinosi milicija, tačiau ir valsčių bei apskrities savivaldybės turėjo vykdyti savo funkcijas ir tam reikėjo priversti gyventojus joms paklusti. Be to, dalis gyventojų tikėjosi savo gyvenvietėje matyti Lenkijos ar bolševikinės Rusijos kariuomenę ir valdžią, todėl nenorėjo paklusti jokiems Lietuvos ar vietinės valdžios reikalavimams (kaip užfiksuota vėliau – dauguma vietinių gyventojų tik 1921 m. patikėjo, kad „bus Lietuva“). Kiti ne tik nerodė Lietuvos valdžiai priešiškumo, bet ir skelbėsi palaikantys nepriklausomybę, tačiau nenorėjo vykdyti jiems nenaudingų reikalavimų. Todėl valsčių savivaldybės klausė apskrities valdybos, kaip jiems priversti gyventojus vykdyti jų nurodymus. Valsčiaus valdyba pagal apskrities tarybos nutarimą galėjo bausti piliečius iki 300 auksinų baudomis, jei jie neišpildo įsakymų. Pavyzdžiui, 1921 m. liepos 29 d. Aukštadvario viršaitis Vinevičius prašė apskrities valdybos išaiškinti, ką daryti, jei piliečiai neišgali ar nenori mokėti baudos. Ar galima pakeisti bausmę areštu ir kaip įkainuoti arešto dieną?[1040] Matyt, kad praktiško patarimo viršaitis negavo,

[1038] LCVA, F. 379, Ap. 2, B. 364, L. 22–29.
[1039] LCVA, F. 1539, Ap. 1, B. 1, L. 139.
[1040] LCVA, F. 1539, Ap. 1, B. 1, L. 140.

nes lapkričio 11 d. Aukštadvario viršaitis vėl skundžiasi, kad „paskutiniam laike seniūnai ir atskiri piliečiai pradėjo dažnai nepildyti mūsų įsakymų ir jie lieka nenubausti“ ir klausia kokias turi teises bausti valsčiai[1041]. To paties klausė ir Žaslių viršaitis – ar viršaitis gali bausti pinigine bauda civilius piliečius, neskaitant seniūnų[1042].

Matyti, kad pačios valsčių valdybos nevengė skirti baudų valsčiaus gyventojams, nes 1921 m. rugpjūčio 25 d. Trakų apskrities valdyba atsiklausė departamento, ar turi teisę valsčių valdybos atskirus asmenis bausti piniginėmis baudomis. Departamento nuomone galima tik tada, jei baudžiama už privalomųjų apskrities tarybos įsakymų nepildymą[1043].

Valsčiaus savivaldybė turėjo pildyti privalomuosius įsakymus, skirtus visiems apskrities valsčiams. Pavyzdžiui, 1924 m. apskrities taryba paskelbė keletą privalomųjų įsakymų. Uždrausta neprašytiems svečiams (vadinamiems „naktiniams paukščiams“) lankytis pokyliuose ir kelti triukšmą. Neprašytų svečių vaikščiojimas į vakarėlius, vestuves, krikštynas retai apsiėjo be muštynių, langų daužymo, vagysčių ir buvo laikomas „bjauriausia rusų laikų liekana“. Kitas įsakymas draudė kankinti gyvūnus – nekrauti per sunkių vežimų, nenešti gyvūnų už kojų, neleisti kankintis šaltyje ir panašiai. Taip pat įsakymas draudė leisti „liuosai vaikščioti po miestelius“ raguočiams, arkliams ir kiaulėms. Šis nusižengimas galėjo būti baudžiamas bauda iki 10 Lt, o aukščiau minėtieji – net iki 50 Lt.[1044]

Valsčiaus savivaldybė galėjo bausti ne tik piniginėmis baudomis, bet ir areštu. Tam tikslui kiekviena valsčiaus savivaldybė turėjo savo daboklę. Pavyzdžiui, Kruonyje daboklė buvo įrengta ūkiniame pastate šalia valsčiaus savivaldybės, o Onuškyje – kitoje gatvės pusėje priešais valsčiaus savivaldybės namus, Kaišiadoryse buvo ne tik valsčiaus areštinė, bet ir apskrities kalėjimas.

Tiesa, Savivaldybių departamentas 1924 m. netgi panaikino Trakų apskrities valdybos privalomąjį įsakymą tvarkai palaikyti, kuriuo drausta „neprašytiems lankytis į įvairius viešesnius susiėjimus ir pokylius“. Įsakymą departamentas panaikino todėl, kad jis kalba apie nusikaltimus, už kuriuos galima bausti „einant baudžiamuoju statutu“, be to įsakymas nėra aiškiai suformuluotas, taip pat tokio įsakymo vykdymą gali prižiūrėti policija ir tik kai kurie savivaldybių tarnautojai, o ne visi tarnautojai.

1041 LCVA, F. 1539, Ap. 1, B. 1, L. 467.
1042 LCVA, F. 1539, Ap. 1, B. 1, L. 342.
1043 LCVA, F. 379, Ap. 2, B. 364, L. 58.
1044 LCVA, F. 379, Ap. 2, B. 1154, L. 5–7.

Apskrities savivaldybė leido įsakymus, reglamentuojančius daugelį sričių. Pavyzdžiui, 1928 m. rugsėjo 14 d. Trakų apskrities tarybos posėdyje nutarta išleisti privalomąjį įsakymą dėl saldainių ir sirupo dirbtuvių. Taip pat numatytos baudos už savavališką gyvulių ganymą miškuose ir svetimuose laukuose. Taryba numatė ir mokesčius už važinėjimą autobusais, automobiliais ir motociklais ir t. t.[1045]

Valsčių įstaigų išlaikymas

Valsčių savivaldybės išlaikė ne tik savo administracinę būstinę, bet ir kitas įstaigas. Pavyzdžiui, pagal 1921 m. rudenį apibendrintus duomenis matome, kad Kaišiadorių valsčiaus savivaldybė savo lėšomis išlaiko vaikų prieglaudą Žasliuose, I ir II pradžios mokyklas Kaišiadoryse, žydų mokyklą Kaišiadoryse, Paliepių, Palomenės, Beištrakių ir Lomenių mokyklas.

Žaslių valsčiaus valdyba 1921 m. išlaikė Žaslių miliciją, paštą, Žaslių dviejų klasių pradžios mokyklą, Rečionių, Paltininkų, Pajautiškių, Paparčių, Eiriogalos, Gegužinės, Šilonių, Gilučių, Krivonių, Slabados, Piplių, Novosodų ir Prozariškių mokyklas. Kažkodėl šiame sąraše neminima Žaslių vaikų prieglauda, kuriai valsčius turėjo skirti taip pat nemažai dėmesio iki pat jos iškėlimo 1925 m.

Žiežmarių valsčius išlaikė Žiežmarių valsčiaus valdybą, Žiežmarių nuovados miliciją, Žiežmarių mokyklas (tame tarpe žydų mokyklą), taip pat mokyklas Kudonyse, N. Slabadoje, Kairiškėse, Žydeikiškėse, Grėbliaučiškėse, Antakalnyje, Vladikiškėse, iš viso 12 įstaigų. Taip pat nurodė, kad valsčius prisideda prie Žiežmarių progimnazijos, pašto ir Kaišiadorių ligoninės išlaikymo (malkų atvežimo ir pan.).

Kruonio valsčiaus savivaldybė „prisipažino“ išlaikanti tik Kruonio paštą, nemini net mokyklų. O Onuškio ir Kietaviškių valsčiaus valdybos sakėsi, kad „jokių įstaigų neužlaiko“.

Semeliškių valsčiaus savivaldybė teikė vietinei milicijai kurą, šviesą ir butus, arkliams pašarą, taip pat šešioms mokykloms malkas, šviesą ir t. t., kitų įstaigų neišlaikė.

Aukštadvario valsčiaus savivaldybė pranešė, kad be mokyklų daugiau nieko neišlaiko.

Vievio valsčiaus savivaldybė „priima dalyvavimą“ išlaikant Vievio ir Kazokiškių mokyklas, taip pat planuoja įsteigti dar penkias mokyklas, daly-

[1045] Savivaldybė, 1928, nr. 10, p. 24.

vauti milicijos Vievyje ir Kazokiškyje bei arešto namų išlaikyme. „O pilno įstaigų išlaikymo, apart valsčiaus valdybos, nėra.“[1046]

1929 m. vasario mėnesio „Savivaldybės“ įvadinis straipsnis „Savivaldybių darbo pertvarkymas“ skelbė, kad Lietuvoje apskričių savivaldybės savo administracijai išlaikyti išleisdavo 15–16 proc., o valsčių savivaldybės – apie 45 proc. biudžeto. Tai buvo labai daug. O svarbiausiu savivaldybių darbo uždaviniu, praėjus netgi dešimtmečiui po nepriklausomybės atgavimo, liko kelių tvarkymas ir švietimas[1047].

Liudijimų ir pasų išdavimas

Valsčių savivaldybėms buvo pavesta ne tik įvairiausių liudijimų bei dokumentų išrašymas, bet netgi valsčiaus gyventojų pasų išdavimas. 1920 m. balandžio 2 d. Vidaus reikalų ministerija apskričių viršininkams nurodė pasus, išduotus vokiečių 1915–1917 metais („Personalausweis“) laikyti Oberost pasais ir remiantis jais išdavinėti pasus Lietuvos piliečiams, o išduotus vėliau laikyti neturinčiais vertės ir reikalauti papildomų dokumentų[1048].

Taip pat valsčių ir apskrities valdybos turėjo reikalui esant išduoti gyventojams liudijimus apie jų politinę ištikimybę. Pavyzdžiui, Žiežmarių valsčiaus komitetas 1919 m. rugsėjo 5 d. išdavė liudijimą Petrusevičiams iš Padūmės palivarko, kad jie „ištikimi žmonės, po teismus nebuvę, ir jokiai politikos žvilgsniuose nepatėmitas“[1049]. Ne be reikalo ir patys valsčių valdybų nariai buvo tikrinami, ar nėra palankūs priešiškoms Lietuvai valstybėms. O teisėtvarkos raštinių bylose netgi buvo specialus archyvo bylų skyrelis, kuriame buvo renkami duomenys apie „priešvalstybines“ grupes (bolševikus ir „lenkus“).

Trakų apskrities komitete pažymėjimus gaudavo ir viršaičiai. Pavyzdžiui, 1921 m. liepos 20 d. Aukštadvario viršaitis apskrities valdybos meldžia atsiųsti liudijimą, kad jis „užima Aukštadvario viršaičio vietą“[1050]. Matyt, be tokio pažymėjimo jam buvo sunku priversti vietos gyventojus jam paklusti ir vykdyti valsčiaus savivaldybės nurodymus.

Apskrities valdyboje dėl asmenų priėmimo į tarnybą turėjo atsiklausti ir kitos žinybos, net jei jos rūpinosi tik mediena. Pavyzdžiui, 1921 m. spalio 7 d. Trakų miškų urėdija apskrities valdybos klausia apie Adomo Golubo politinę ištikimybę ir ar gali skirti jį Gegužinės girininku[1051]. Tuo labiau po-

[1046] LCVA, F. 1539, Ap. 1, B. 1. L. 364–374.
[1047] „Savivaldybių darbo pertvarkymas“ // Savivaldybė, 1929, nr. 2, p. 1–2.
[1048] LCVA, F. 409, Ap. 1, B. 9, L. 4.
[1049] LCVA, F. 500, Ap. 1, B. 10, L. 194.
[1050] LCVA, F. 1539, Ap. 1, B. 1, L. 116.
[1051] LCVA, F. 1539, Ap. 1, B. 1, L. 392.

I. Sinkevičienės pasas

litinės ištikimybės klausimas buvo aktualus dirbantiems valdymo, švietimo, milicijos (vėliau policijos) ir kitose įstaigose.

Statistikos duomenų rinkimas

Vienas iš valsčių savivaldybių darbų – nuolatinis įvairioms žinyboms reikalingų statistinių duomenų rinkimas. Paprastai šie duomenys buvo renkami per seniūnus, o po to valsčiaus savivaldybėje apibendrinami. Iš laiko perspektyvos žiūrint atrodo, kad šių duomenų rinkimas buvo kaip stichinė nelaimė, užgriuvusi valsčių savivaldybes ir taip esant apkrautoms rimtais darbais. Pavyzdžiui, duomenų rinkimas apie stichines nelaimes, net jei tų stichinių reiškinių nebuvo ir javų per vasarą ledai neišguldė. Apie tai 1921 m. paklausti Kaišiadorių, Žaslių, Kruonio valsčiai pranešė, kad nuostolių nebuvo (prieš tai jie, aišku, turėjo apie tai gaišti laiką klausinėdami). Kietaviškių ir Semeliškių viršaičiai pranešė, kad šiemet ledų iš viso nebuvo. Aukštadvario viršaitis pranešė, kad ledų buvo birželio ir liepos mėnesiais, „bet nuostolių visai mažai, tai ir apskaityt negalima“. Vieninteliai 1921 m.

turėję nuostolių dėl ledų – Žiežmarių valsčiaus keli kaimai. Kasparіškių kaime 1921 m. liepos 26 d. ledai „pamušė“ 204 pūdus avižų, 40 pūdų žirnių, 50 pūdų miežių, 15 pūdų linų, o Juodiškių dvare – 132 pūdus avižų, 10 pūdų miežių, 5 pūdus linų, 4 pūdus „mešankos“...[1052]

Didžiausius nuostolius gyventojams visais laikais darė karas ir jų apylinkėse apsistojusi kariuomenė. O menkaverčių statistinių duomenų rinkimas vykstant karui, siaučiant badui ir nepritekliams rodo, kad centrinėse administracinėse įstaigose buvo per daug tarnautojų.

Daugybė statistinių duomenų lentelių publikuota savivaldybių mėnraštyje „Savivaldybės“, kituose leidiniuose. Dėl vėlavimo pateikti vienus ar kitus duomenis valsčių savivaldybių viršaičiai kartais net susilaukdavo nuobaudų iš apskrities viršininko. Reikia manyti, kad tokiu atveju nuo valsčių viršaičių nemalonumų susilaukdavo ir seniūnai, nuo kurių ir priklausė tikslių ir savalaikių pradinių duomenų surinkimas.

Mokesčiai

Kur kas svarbesnis klausimas buvo ne statistinių duomenų, bet mokesčių rinkimas, nes nuo vietoje surenkamų mokesčių priklausė ne tik valstybės, bet ir vietos savivaldybės veiklos galimybės.

Didžiausią savivaldybių biudžetų dalį sudarė gyventojų mokami žemės mokesčiai. Pavyzdžiui, 1925 m. „Savivaldybės“ mėnraštyje apibendrinta, kaip reikia rinkti iš ūkininkų mokesčius už žemę. Ūkininkas žemės mokesčius mokėjo du kartus per metus. Pranešimą apie žemės mokesčius už I pusmetį turėjo gauti iki balandžio 1 d., o už II pusmetį – iki lapkričio 1 d. Sumokėti galėjo pats ūkininkas arba per įgaliotinius. Mokestis laikytas sumokėtu, kai įmokėjusiam buvo išduodamas Lietuvos banko kvitas. Tą kvitą ūkininkas turėjo saugoti kaip pateisinamąjį dokumentą. Žemės mokesčių įmokėjimą vykdė ir prižiūrėjo valsčiaus savivaldybė. Praėjus mėnesiui nuo termino, kada turėjo įmokėti, valsčių valdybos sudarydavo nesumokėjusių mokesčius sąrašą ir pasiųsdavo į Kaišiadoris – apskrities mokesčių inspektoriui[1053].

Pirmasis žinomas Kaišiadorių mokesčių inspektorius buvo J. Gasiūnas, kuris buvo pavaldus Finansų, prekybos ir pramonės ministerijai. Mokesčių inspektorius nebuvo pavaldus vietos savivaldybėms ir gana griežtai žiūrėjo į jų veiksmus, susijusius su mokesčių mokėjimu. Pavyzdžiui, 1921 m. rugpjūčio 22 d. jis klausia Trakų apskrities valdybos, kuo remiantis 1920 m.

[1052] LCVA, F. 1539, Ap. 1, B. 1, L. 179.
[1053] Savivaldybė, 1925, nr. 3–4, p. 25.

jie atleido nuo mokesčių „atvaduotus nuo okupacijos valsčius“. Ir tuo pačiu pranešė apie papildomus mokesčius už 1920 m.[1054] Po kelių dienų „mokesnių inspektorius“ J. Gasiūnas pranešė, kad iš Lenkijos okupacijos išvaduoti Aukštadvario, Semeliškių, Onuškio ir Vievio valsčiai žemės mokesčių atžvilgiu priskirti prie trečios rūšies, o jei kieno žemė buvo dar žemesnės rūšies – turėjo jam pateikti prašymus[1055].

Trakų apskrityje žemės buvo gana prastos, daugiausia trečios ir ketvirtos rūšies, todėl sunkiau buvo išgyventi ir ūkininkams, tuo pačiu menkesnės buvo ir vietos savivaldybių finansinės galimybės.

Komisijos, komisijos...

Komisijų veikla yra atskiro dėmesio reikalaujanti tema. Keista, kad komisijų veikla užimdavo tiek daug tarnautojų laiko, tačiau jiems praeities tyrinėtojai savo laiko beveik neskirdavo ir neskiria. O juk ir prie valsčiaus savivaldybių, ir prie apskrities tarybos ir valdybos veikė įvairiausios komisijos. Valsčių valdybos nuolat rašė prašymus apskrities valdybai, kad atvyktų pas juos į komisijas ir vos ne tą pačią dieną. Taip pat apskrities valdybos narius savo komisijose norėjo matyti net ir ne savivaldybei pavaldžios įstaigos – kariuomenė, žemės skirstymo įstaiga, policija, paštas, iždinė...

Pavyzdžiui, 1921 m. rugsėjo 5 d. Trakų iždinės iždininkas kvietėsi valdybos atstovą iždinės perdavimui[1056], rugpjūčio 12 d. kvietė karinės intendantūros sandėlio viršininkas, kad įvertintų sandėlio remontą[1057], paskui Žemės ūkio ir valstybės turtų ministerijos įgaliotinis J. Veigeldtas – į komisiją grįžusių iš Rusijos tremtinių ūkiams sugrąžinti[1058], rugpjūčio 16 d. Kaišiadorių pašto ir telefono įstaiga – į komisiją surašyti aktą, kiek paštui metams reikės malkų ir dėl remonto reikalingumo[1059], rugsėjo 3 d. Žemės ūkio ir valstybės turtų ministerijos įgaliotinis vėl kviečiasi į savo raštinę, kur svarstys, kuriuos Tiškevičiaus dvarus paimti valdžios žinion[1060], vėliau Kaišiadorių milicijos nuovados viršininkas kviečia į komisiją „prie pardavimo karvės su teliuku“, o karo komendantas – į komisiją apžiūrėti numatomą Vladikiškių dvaro name įkurti 3-os pėstininkų divizijos veterinarijos ligoninę[1061] ir t. t.

[1054] LCVA, F. 1539, Ap. 1, B. 1, L. 247.
[1055] LCVA, F. 1539, Ap. 1, B. 1, L. 250.
[1056] LCVA, F. 1539, Ap. 1, B. 1, L. 273.
[1057] LCVA, F. 1539, Ap. 1, B. 1, L. 288.
[1058] LCVA, F. 1539, Ap. 1, B. 1, L. 330.
[1059] LCVA, F. 1539, Ap. 1, B. 1, L. 212.
[1060] LCVA, F. 1539, Ap. 1, B. 1, L. 268.
[1061] LCVA, F. 1539, Ap. 1, B. 1, L. 537.

O kur dar savi savivaldybių reikalai dėl mokyklų (patalpų nuomos, malkų, inventoriaus, remonto), kelių ir tiltų tvarkymo, ligoninės ir kitų sveikatos reikalų (pavyzdžiui, šiltinės ir kitų epidemijų), statybų ir t. t.

Mobilizacija ir naujokų šaukimas

Kaip jau minėta, Kaišiadorių apskrityje vyrų mobilizacija į kariuomenę pradėta tik 1919 m. rudenį. Naujokų ėmimo komisijoje dalyvavo Krašto apsaugos ministerijos skirtas karininkas, taip pat vietiniai apskrities bei valsčių atstovai, gydytojai.

Pasibaigus kovoms dėl Lietuvos nepriklausomybės naujokų šaukimas į kariuomenę buvo vykdomas valsčių ir apskrities savivaldybių. Pagrindinis šaukimas į kariuomenę vykdavo rugsėjo 1 – spalio 15 dienomis. Tačiau iki tol valsčių viršaičiai gegužės mėnesį turėjo paskelbti šaukiamųjų sąrašus (kuriems vyrams tais metais sueidavo 21 metai), paskelbti skelbimuose ir per seniūnus, o šaukiamieji turėjo patys ateiti pas viršaitį su pasais ir gimimo metrikais ir užsiregistruoti. Iki birželio 1 d. viršaičiai gaudavo iš metrikacijos įstaigų (pvz., parapijų klebonų) vyrų, kuriems sueina 21 metai, sąrašus, taip pat duomenis iš apskrities centre veikiančios naujokų ėmimo komisijos. Tuomet viršaičiai turėjo sutikrinti, ar visi jų valsčių ribose gyvenantys šaukiamojo amžiaus vyrai suregistruoti, o iki liepos 1 d. sąrašus paskelbti, kad jie galėtų būti patikslinti. Tuomet iki liepos 15 d. sąrašai buvo pristatomi apskrities naujokų ėmimo komisijai. Visiems įtrauktiems į šaukiamųjų sąrašus viršaičiai per seniūnus turėjo įteikti šaukimo lapelį, kuriame nurodoma, kada ir kur šaukiamasis turėjo prisistatyti į naujokų ėmimo komisiją ir kokius dokumentus pristatyti naujokų ėmimo komisijai, jei norėjo pasinaudoti karinės prievolės lengvatomis[1062].

Mobilizacija paliesdavo ir pačių savivaldybių tarnautojus. Pavyzdžiui, 1921 m. lapkričio 23 d. iš Žaslių valsčiaus valdybos reikalaujama atsiųsti raštvedžio Prano Ambroževičiaus dokumentus, kad jį galėtų „paliuosuot“ nuo mobilizacijos[1063]. Mat P. Ambroževičius jau buvo atitarnavęs kariuomenėje savanoriu (beje, Kaišiadorių komendantūroje).

Tiesą sakant, žiūrint į savivaldybių tarnautojų biografijas galima matyti, kad dauguma jų buvo tarnavę Lietuvos kariuomenėje sunkiausiais valstybei laikais, dažniausiai netgi savanoriais, ir todėl negalima abejoti jų atsidavimu tarnystei. Savivaldos darbas jiems buvo tarsi tos pačios kovos dėl Lietuvos valstybės tęsinys, tuo pačiu ją įprasminantis ir įtvirtinantis.

[1062] Savivaldybė, 1931, nr. 8, p. 1.
[1063] LCVA, F. 1539, Ap. 1, B. 1, L. 472.

Automobiliai ir eismo reguliavimas

Vyraujant arklių transportui nebuvo žymesnių eismo įvykių. Tačiau pasirodžius automobiliams ir motociklams – 1921 m. rugsėjo 7 d. Trakų apskrities viršininkui B. Stosiūnui teko išleisti įsakymą „Dėl tvarkos automobiliais ir motociklais važinėjant“. Gauti apskrities viršininko leidimą automobiliui ir motociklui galėjo metams. Apskrities viršininkas užregistruotiems automobiliams turėjo išduoti lentelę su numeriu (ant juodai dažytos skardos su baltais skaičiais, automobiliams 40x25 cm dydžio). Automobiliai privalėjo važiuoti dešine kelio puse. Maksimalus greitis keliuose nenurodomas, tačiau per miestelius galėjo važiuoti ne greičiau negu 1 kilometrą per 4 minutes. Tamsoje turėjo uždegti savo žibintuvus, ties skersgatviais – signalizuoti, taip pat ir užsukant už kampo arba jei už 300 m atvažiuos kitas automobilis. Jei reikalaus kariuomenės ar milicijos sargyba – reikia sustoti, taip pat sustoti sutikus procesiją ar žygiuojančią kariuomenę[1064].

Tiesa, toks automobilių eismo tvarkos reguliavimas buvo kiek išankstinis, nes pirmieji automobiliai Trakų apskrityje buvo įsigyti tik 1927 m. Iki tol čia pasirodydavo tik pravažiuojantys arba kariuomenės naudojami automobiliai.

Sveikatos priežiūra

Apskrities ligoninei išlaikyti (kuri 1919 m. buvo prie Žaslių, vėliau perkelta į Kaišiadoris) visos apskrities pirkliai, pramonininkai ir valdininkai turėjo mokėti po 1 % nuo mėnesinio pelno, o žemdirbiai – po 1 auksiną nuo dešimtinės žemės (šį mokestį turėjo surinkti valsčių komitetai, susitarę su kaimų seniūnais)[1065]. Tiesa, 1919 m. gruodžio mėnesį Darsūniškio valsčius (kuris tuo metu dar buvo atskiras), atsisakė mokėti pinigus ir daryti rinkliavas apskrities ligoninei. Tačiau apskrities seimelis nurodė visiems valsčiams pildyti priimtą apskrities valdžios sprendimą[1066]. Kaišiadoryse įsikūrusi ligoninė kartais netgi vadinta epidemine ligonine, nes apskrityje ne tik karo metu, bet ir keletą metų po karo iškildavo epidemijų židiniai, dažniausiai dėmėtosios šiltinės. Pavyzdžiui, 1921 m. rugpjūčio 9 d. Sveikatos departamentas nurodo apskrities gydytojui, kad prie Lietuvos artinasi cholera ir reikia paruošti „skrajojamą baraką 20 lovų“ ir paskirti pinigų[1067]. Už sanitarinę Trakų apskrities būklę buvo atsakingas apskrities gydytojas Petras Žilinskas, tarnavęs šiose pareigose porą dešimtmečių nuo pat 1918 m. pabaigos.

[1064] LCVA, F. 1539, Ap. 1, B. 1, L. 307.
[1065] LCVA, F. 379, Ap. 2, B. 72, L.3.
[1066] LCVA, F. 379, Ap. 2, B. 72, L. 13–14.
[1067] LCVA, F. 1539, Ap. 1, B. 1, L. 215.

Apskrities gydytojo pagalbininkas buvo apskrities felčeris. Nuo 1921 m. vasaros kelerius metus juo dirbo Kasparavičius. Trakų apskrities gydytojas P. Žilinskas 1921 m. rugpjūčio 4 d. apskrities valdybos prašo padėti felčeriui Kasparavičiui rasti butą Kaišiadoryse, nes „jau praėjo mėnesis, kaip jis gyvena apskrityje ir negali gauti buto“[1068].

Kaišiadorys buvo nedidelis miestelis, kuriame ankštai susigrūdusios telkėsi įvairios apskrities įstaigos, kariuomenė, naujakuriai. Tačiau tai padėjo pragyventi kiekvienam, turėjusiam bent kiek pakenčiamus namus ir galėjusiam išnuomoti kambarėlį į Kaišiadoris atsiųstam tarnautojui.

Alkoholio kontrolė

1921 m. kruoniškis J. Lazauskas rašė, kad „samogonkos varymas plačiai vyksta“, šalia to tarsi paaiškindamas šį reiškinį tuo, kad „žmonių apsišvietimas ligi didžiojo karo žemai stovėjo“[1069]. Užbėgant į priekį reikia pasakyti, kad naminės degtinės varymo reiškinys nebuvo išnaikintas ir tada, kai „apsišvietimas“ labai išaugo ir tapo visuotinis.

1921 m. gruodžio 21 d. apskrities viršininkas savo įsakymu svaiginančių gėrimų gamintojams ir pardavinėtojams nurodė, kad „nuo 1922 m. sausio mėn. 1 d. degtinę, alų ir vaisvynius pardavinėti išgertinai vien Matų, Saikų ir svarstyklių rūmų patikrintuose ir įspauduotuose induose“. Tai reiškia, kad nebegalėjo naudoti senųjų talpų (pavyzdžiui, kvortų), o gėrimus reikėjo perpilstyti į naujas litrines ir puslitrines talpas. Nevykdant šio įsakymo grėsė bauda iki 5000 auksinų ar areštas iki mėnesio[1070]. Tuo pačiu laiku buvo pakeisti ir kiti matavimo vienetai: keliai matuojami nebe varstais, o kilometrais, ūgis – ne sieksniais, o metrais, svoris – ne pūdais, o kilogramais ir t. t.

Dar didesnė bauda grėsė už gėrimų pardavinėjimą draudžiamu metu. 1922 m. pradžioje Trakų apskrities taryba numatė uždrausti smuklėse pardavinėti „svaiginamus gėralus“ šventadieniais ir turgadieniais. Už įsakymo nevykdymą numatyta iki 1000 auksinų bauda[1071]. Tų pačių metų kovo mėnesį apskrities taryba nutarė „gėralų“ nepardavinėti šventadieniais nuo 10 val. ryto iki 14 val. ir nuo 17 val. vasaros ir žiemos metu. Tuo tarpu turgadieniais žiemos metu numatyta nebepardavinėti nuo 15 val., o vasaros lai-

[1068] LCVA, F. 1539, Ap. 1, B. 1, L. 174.
[1069] LTR 2168 (37).
[1070] LCVA, F. 1539, Ap. 1, B. 1, L. 535.
[1071] LCVA, F. 379, Ap. 2, B. 72, L. 11.

ku – nuo 16 val. (žiemos laikas buvo nuo spalio 1 d. iki balandžio mėnesio, o vasaros – nuo balandžio 1 d. iki spalio)[1072].

Tačiau net 1922 m. rugsėjo mėnesį spaudoje buvo skundžiamasi: Steigiamasis Seimas pavedė, kad traktierių neturi būti daugiau kaip vienas trims tūkstančiams gyventojų, tuo tarpu Kruonio valsčiuje, kuriame buvo apie 10 tūkstančių gyventojų, traktierių buvo apie 15, neskaitant alinių ir restoranų. Ir valsčiaus tarybos nariai nepaisė Seimo nurodymo[1073]. Tačiau jau spalio mėnesį Kruonio valsčiaus taryba vienbalsiai nutarė uždaryti „Kruonio valsčiaus ribose visas girtuolystės įstaigas“, tik dar ruošėsi sušaukti visuotinį susirinkimą ir atsiklausti žmonių nuomonės[1074].

1925 m. „Vienybės“ laikraščio skaitytojas kruoniškis L. Stražas savo atsiųstame straipsnelyje rašė, kad Lietuvoje „degtinės pardavimas, apskritai imant, šiemet padidėjo, tačiau mūsų valsčiuje, ačiū viršaičiui A. Vedeckui – kaipo priešalkoholininkui, tai šiemet ne tik alaus pardavimas, bet ir degtinės pardavimas sumažėjo. Valio piliečiai lietuviai! Vieton girtuoklystės, – turėkitės mokslo ir kultūros.“[1075]

Kitų Lietuvos vietų pavyzdžiu toks visuotinis valsčiaus gyventojų balsavimas dėl smuklių uždarymo vyko ir Žiežmariuose. Iš visų balsavusių vos 25 pasisakė už jų atidarymą. Bet šis gyventojų nutarimas kažkodėl valdžios nepatvirtintas. „Tuomet valsčiaus savivaldybė, antrą kartą persvarsčiusi, nutarė uždaromųjų smuklių vieton atidaryti vieną savo smuklę. Šiomis dienomis atidaryta panaši krautuvė tik, deja, piktieji liežuviai kalba, jog ji yra ne savivaldybės, bet šiaip 5 asmenų, kurie, reikia pastebėti, yra svarbiausi savivaldybės nariai ir daugiausiai agitavo už smuklių uždarymą.“[1076]

Kova su kitais blogais įpročiais

Be alkoholio paplitimo kitas žalingas įprotis buvo rūkymas. Netgi keliaujančiam traukiniu rasti vagoną nerūkantiems buvo sunkiau negu rūkaliams. Pavyzdžiui, 1923 m. iš Kaišiadorių važiuojanti „Kaišedorių viešnia“ aprašė savo įspūdžius „Moters“ žurnale: „Š. m. balandžio 30 d. einu į traukinį. Ant keturių vagono durų parašyta: „rūkantiems“, ant dviejų – „nerūkantiems“. Įėjau į nerūkamąjį, o čia jau radau rūkančių. Man padarius pastabą, kad vagonas nerūkan-

[1072] LCVA, F. 379, Ap. 2, B. 583, L. 3.
[1073] Kruonis. „Perdaug smuklių“ // Lietuvos žinios. – 1922 rugsėjo 7, p. 4.
[1074] Ek. „Kruonis. Smuklės uždaro“ // Lietuvos žinios. – 1922 spalio 26, p. 4.
[1075] LNB RKRS. F. 85-25. L. 6, 7.
[1076] Nakties Žiburėlis. „Žiežmariai“ // Lietuvos žinios, 1923 m. vasario 15 d., Nr. 38, p. 4.

tiems, – „visur rūkantiems“ – atkirto pipkorius. Tamsta, sakau, pasiskaitykit, aiškiai parašyta: „nerūkantiems“, kitaip aš nedrįsčiau pastabų daryti. Čia iš už sienos sužiuro dar trys vyrai. Tai kas, kad parašyta, visur galima rūkyti – tarė vienas jų (matyt visų nuomonę) mesdamas surūkytą papirosą ir nusispjovęs, nors prieš jo akis parašas: „nespiaudyk“. Tik atėjus žandarui ir trečiu kartu gerokai pakeltu tonu paprašius išlipti ir pasiskaityt parašą, pipkorius išlipo. Taip pipkoriai gina savo teises, nerūkantiems reiktų iš jų pasimokyti.“[1077]

Lietuvos valstybės ir savivaldybių veiklos pradžioje buvo sprendžiami egzistenciniai šalies klausimai, siekiant sukurti veikiančią naują politinio gyvenimo sistemą, tuo pačiu metu ginantis nuo aktyviai veikiančių vidaus ir užsienio priešų. Todėl ir Kaišiadorių apskrities bei valsčių tarnautojams teko spręsti šaliai ir vietos gyventojams svarbiausius klausimus.

Nusistovėjus valsčiaus savivaldybių funkcijoms jose buvo sprendžiami daugelis vietos reikalų, taip pat ir tie, kuriuos delegavo valstybės valdžia – karo prievolininkų apskaita (rezervistų ir atsarginių apskaitos vedimas), švietimas (pradžios mokyklų aprūpinimas), vidaus pasų išdavimas, susisiekimas (kelių tvarkymas, tiltų statyba, žyginių arklių stotys ir kt.), arešto namų laikymas, valstybinių ir savivaldybinių mokesčių rinkimas, sveikatos ir socialinė apsauga, žemės ūkio reikalai (pavyzdžiui, eržilų surašymai ir t. t.), baudų skyrimas ir t. t. Valsčiaus raštinėje buvo visa savivaldybės dokumentacija – apskrities tarybos nutarimai, valsčiaus tarybos nutarimai, bylos seniūnijų reikalams. Kaimyninės Kauno apskrities valsčiuose nuo 1928 m. pradžios finansinės atskaitomybės pagrindu įvestas „amerikoniškos sistemos“ buhalterijos dienynas[1078], kuris greičiausiai po kurio laiko buvo įvestas ir Trakų apskrityje.

Aktualiausi valsčių savivaldybių veiklos klausimai buvo nagrinėjami apskrities valsčių suvažiavimuose. Pavyzdžiui, 1932 m. lapkričio mėn. 24 d. Kaišiadoryse vykusiame viršaičių ir valsčių sekretorių suvažiavime apskrities viršininkas J. Merkys jiems pirmiausia akcentavo ekonominių sunkumų priežastis, nusakė Trakų apskrities ekonominę būklę ir prašė viršaičių 1933 m. nedaryti didelių statybų, bet kur tik galima taupyti. Taigi, tokiu ekonominiu sunkmečiu valsčių savivaldybių veikla turėjo ir kitą pobūdį. Svarbiausias tikslas buvo kaip nors išgyventi.

Trakų apskrities mokesčių inspektorius Chmieliauskas savivaldybininkams aiškino, kaip padėti gyventojams, mokantiems žemės mokesčius (kaip

[1077] Kaišedorių viešnia. „Kaišedorys“ // Moteris, 1923 m. birželio mėn., p. 13.

[1078] Ziminskas J. „Tarnautojų atlyginimas ir švietimas Kauno apskr. valsčiuose“ // Savivaldybė, 1930, nr. 11, p. 11.

tvarkytis su anksčiau nesumokėtais mokesčiais, rasti lengvatų nukentėjusiems nuo nederliaus ar gaisro, kaip perrašyti žemes, išieškoti mokesčius prievartos keliu ir t. t.).

Apskrities gydytojas Žilinskas nurodė, kaip kovoti su epideminėmis ir kitomis ligomis, kaip užkirsti jų plitimą atsiradimo pradžioje.

Apskrities inžinierius Rudys patarė praktiškai, kaip tvarkyti medinių, betoninių, akmeninių tiltų statybą; kaip drenuoti šaltiniuotas kelių vietas, molio ir smėlio kelius ir kt. Kelių apsaugai nuo sniego užpustymų patarė sodinti medžius.

Apskrities valdybos buhalteris Ambroževičius paaiškino, kaip tvarkyti valsčių atskaitomybę, kaip naudoti naujai įvedamas knygas.

Trakų apskrities policijos vadas Šostakas aiškino apie pasų išdavimą, kuriais dokumentais remiantis galėjo išduoti vidaus pasus, taip pat dėl pamestų pasų, nepilnamečiams laikinų liudijimų išdavimo.

Apskrities valdybos narys ir sekretorius Mazūra paaiškino dėl raštvedybos instrukcijos vykdymo, archyvų tvarkymo (pradedant 1919 m.), bylų aprašymo ir kitais svarbiais reikalais, pridurdamas, kad „be šių privalumų sav-bių darbingumas ir jų geras vardas negali pakilti“ ir kad viršaitis yra viso valsčiaus šeimininkas, o sekretorius – raštinės šeimininkas.

Apskrities valdybos pirmininkas Merkys taip pat priminė viršaičiams, kad jie, tvarkydami miestelius, laikytųsi estetiškumo, „darytų miestelio geresnį vaizdą“. Skatino juos labiau rūpintis mokyklomis, šelpti neturtinguosius mokinius, rūpintis mokyklų turtu ir t. t.

Valsčių atstovai akcentavo neturtingųjų ir psichinių ligonių naštą ir prašė, kad bent psichinių ligonių gydymą pasiimtų vyriausybė[1079], nes įsiskolinimai ligoninėms ir sudarė didžiąją dalį valsčių savivaldybių skolų.

Visas valsčiaus administracijos veiklos sritis ir jose atliekamus darbus viename skyriuje neįmanoma aprašyti, todėl tolesniuose skyriuose bus išskirtos kelios sritys (statybos, mokyklų veikla, kelių priežiūra, socialinė rūpyba, kultūrinė veikla ir kt.), kuriose valsčiaus savivaldybės indėlis buvo ryškiausias. Nuolatiniai valsčių savivaldybių rūpesčiai – kelių taisymas, mokyklų aprūpinimas, ypač malkų ruošimas mokykloms ir mokytojų butams, savo būstinių patalpoms, areštinėms... Kiek malonesni ir greičiau teikiantys rezultatą darbai dėl aplinkos tvarkymo, vietovardžių lietuvinimo, valstybinių ir tautos švenčių organizavimo.

[1079] „Trakų apskrities valsčių viršaičių ir sekretorių suvažiavimas“ // Savivaldybė, 1933, nr. 1, p. 37–38.

ŠVIETIMAS IR MOKYKLOS

Pirmojo pasaulinio karo metais mokytojai algoms pinigus susirinkdavo iš galinčių mokėti tėvų maždaug po 2 markes (mėnesiui išeidavo apie 70 markių algos). Tačiau vėliau okupacinė vokiečių valdžia ėmė reikalauti, kad surinktus pinigus su sąrašais mokytojai pristatytų vietiniam žandarui, kuris atiduodavo juos kreisamt'ui (t. y. apskrities valdybai). Paskui mokytojas turėdavo važiuoti į apskrities valdybą ir pasirašyti ant paruošto lapo, kad gavo algą, t. y. tas pačias 70 markių. Taigi, išeidavo taip, kad patys tėvai mokėdavo mokytojams, o vokiečių valdžia galėjo dokumentais įrodyti, kad tarsi išlaiko mokyklas Lietuvoje ir jie moka algas mokytojams. Apie tai buvo skelbiama vietinėje ir užsienio spaudoje.

Pasibaigus vokiečių okupacijai mokyklų steigimas ir išlaikymas buvo vienas svarbiausių valsčiaus ir apskrities savivaldybių rūpesčių, pirmiausia lietuviškų mokyklų. Tai rodo lietuviškų mokyklų tinklo atsiradimas ir augimas. Valsčiaus savivaldybė sumokėdavo mokyklų ir mokytojų butų nuomą, taip pat aprūpindavo mokyklas kuru (malkomis) ir šviesa (žibalu), atlikdavo smulkų remontą[1080]. Kitas išlaidas švietimui (atlyginimus mokytojams) padengdavo Švietimo ministerija. Mokyklų ir mokytojų veiklą prižiūrėjo ir kontroliavo Švietimo ministerijos paskirtas Trakų (Kaišiadorių) apskrities pradžios mokyklų instruktorius, vėliau vadinamas inspektoriumi, įsikūręs Kaišiadoryse. 1920–1922 metais Trakų apskrities pradžios mokyklų instruktorius buvo Antanas Paltanavičius, nuo 1923 m. – Rapolas Butkus ir kiti.

1923–1924 mokslo metais Trakų apskrityje buvo dvi vidurinės mokyklos – Aukštadvaryje ir Žiežmariuose. Valstybinėje Aukštadvario vidurinėje mokykloje mokėsi 80 mokinių. Nevalstybinėje (nes ją įkūrė ne ministerija,

[1080] LCVA, F. 379, Ap. 2, B. 1775, L. 10.

o savivaldybė) Žiežmarių vidurinėje mokykloje mokėsi 104 mokiniai. Kaišiadorių vidurinė mokykla dar neminima, nes ji įkurta ne mokslo metų pradžioje, o 1924 m. vasario 1 dieną. Pirmaisiais metais joje buvo tik dvi klasės ir devyni mokytojai.

Aukštadvaryje taip pat veikė mokytojų kursai. 1923–1924 mokslo metų pradžioje juose mokėsi 27 vyrai ir 25 moterys. Visi jie buvo lietuviai.

Trakų apskrityje 1924 m. vasario 1 d. buvo 88 „liaudies", t. y. pradžios mokyklos. Matyti, kad per kelerius metus Kaišiadoryse ir apylinkėse atsirado nemažai pradžios mokyklas baigusių mokinių. Todėl 1923 m. rudenį toliau norintiems ir galintiems mokytis vaikams Kaišiadoryse suorganizuoti kursai, kurie išaugo į 1924 m. vasario 1 d. įkurtą Kaišiadorių vidurinę mokyklą. Panašiai Kaišiadoryse atsirado ir gimnazija.

Valsčių savivaldybėms priklausė ir mokyklų aprūpinimas, visokeriopa parama joms. Tačiau kartais mokyklos sulaukdavo ne paramos, o trukdymo. Pavyzdžiui, Trakų apskrities mokyklų instruktorius A. Paltanavičius 1920 m. gegužės 16 d. skundėsi tiesiogiai savivaldybių departamentui dėl Kaišiadorių valsčiaus viršaičio M. Vainilavičiaus, nes šis kartu su kitais „privatiškais reikalais lankydami minėtą mokyklą mokslo metu vaikštinėjo po mokyklą su kepure ant galvos, trukdė mokytojo darbą ir ardė mokyklos tvarką". Tarp savivaldybių ir mokyklų konfliktai nebuvo retas atvejis. Dažniausiai tai buvo susiję su mokyklų aprūpinimu, tačiau neišvengta ir asmeniškumų bei ideologinių nesutarimų.

Pirmieji mokytojai

Pirmieji du Kaišiadorių mokytojai – Jonas Jurkūnas ir Vladas Kaveckas. V. Kaveckas Kaišiadoryse pradėjo dirbti karo metais kaip bažnyčios vargonininkas, tik vėliau pradėjo dirbti mokytoju. O mokytojas J. Jurkūnas buvo labai gerai užsirekomendavęs mokytojas ne tik Kaišiadoryse, nes 1919 m. balandžio 30 d. buvo kviečiamas netgi tapti Švietimo ministerijos Pradžios mokslo departamento sekretoriumi. Tačiau jis mandagiai atsisako: „Ačiū užu suteiktą garbę, bet pasinaudoti tuo nematau galimybės, nes trūksta man reikalingo išsilavinimo, esu jau susigyvenęs su šiuo užkampėliu ir nenorėčiau jo apleisti ypač sunkiu dabartiniu laiku, kada vargiai kas besutiktų užimti mano vietą."[1081]

Deja, mokyklų kūrimo Kaišiadoryse pradininkas ir entuziastas J. Jurkūnas buvo priverstas iš Kaišiadorių išvažiuoti.

[1081] LCVA, F. 391, Ap. 2, B. 247, L. 3.

Apie mokytoją Vladą Kavecką labai pozityvią charakteristiką surašė jo kolega J. Jurkūnas, laikinai eidamas mokyklų inspektoriaus pareigas ir prašydamas ministeriją mokėti V. Kaveckui aukštesnės kategorijos (I eilės) atlyginimą. Prie vokiečių valdžios V. Kaveckas Kaišiadoryse lankė vasaros kursus mokytojams, paskui vasaromis tris kartus Kaune ir įgijo jaunesniojo mokytojo teises[1082].

Matyti, kad tuo laiku mokytojų trūko, nes priimdavo dirbti netgi tinkamo išsilavinimo neturinčius žmones. Pageidaujami mokytojai buvo vyrai (kad galėtų dirbdami mokytojais padaryti ir mokyklos remontą, jei reiks – suskaldyti malkas ir t. t.) ir mokantys lenkų kalbą (vietiniai vaikai dažniausiai nemokėjo lietuviškai, todėl pirmaisiais metais vaikus dažnai mokė lenkiškai, o tik paskui pereidavo prie lietuvių kalbos).

Netgi trūkstant mokytojų 1920 m. buvo priimtas vyriausybės įsakymas, kuris draudė mokyklose dirbti gimines, jei jie buvo vienas kitam pavaldūs. Tik 1930 m. balandžio 3 d. vyriausybė leido Švietimo ministerijai šį įsakymą atšaukti ir žmonai su vyru leista dirbti toje pačioje mokykloje. Jeigu ta mokykla buvo statyta naujai – dažniausiai joje buvo įrengtas ir butas, kuriame gyvendavo mokytojų šeima.

Mokyklų veiklos organizavimo ir aprūpinimo darbai valsčių savivaldybėms nebuvo lengvi. Tačiau dalis mokytojų šį darbą dirbo ne dėl jo pelningumo, o iš pašaukimo. Pavyzdžiui, Gegužinės mokykloje 1924 m. rugsėjo 1 d. pradėjęs dirbti Konstantinas Bajerčius buvo ne tik mokytojas, bet ir organizavo suaugusiųjų kursus, buvo aktyvus visuomeninio gyvenimo dalyvis – tapo šaulių būrio vadu, giedojo bažnyčios chore, siekė ir aktyviai prisidėjo, kad bažnyčioje įsigalėtų lietuvių kalba[1083]. Kai kurie mokytojai aktyviai dalyvavo savivaldybių veikloje.

Mokytojų gyvenimo ir darbo sąlygos

1923 m. Vievio mokytoja D. Kastantinavičienė skundžiasi, kad neturi buto, o valsčiaus siūlomi netiko: „<...> nei vienas iš jų ne tai, kad neatpatinkamas, betgi dar panašumo nebuvo, k. t. vienas už devynių balų kaip rudeny, taip ir pavasary neprieinamas, antras aludėj ir t. p., kur nei viename negalėjau apsistoti.“ [1084]

Jai antrino ir Vievio pradžios mokyklos vedėjas J. Milančius, kuris taip pat buvo ir Vievio valsčiaus tarybos bei Trakų apskrities tarybos narys: „Taikytiesi

[1082] LCVA, F. 391, Ap. 3, B. 812, L. 212–213.
[1083] Paulauskas A. Šilonys. Iš kaimo Kaišiadorių rajone istorijos. – Vilnius, 2013. – P. 181–182.
[1084] LCVA, F. 391, Ap. 3, B. 812, L. 201.

su Vievio vals. V-ba tolyn nesimato nei galimybės nei tikslo, nes ši V-ba ne tik kad apgaulingai elgiasi su mokyklos vadyba pati pasižadėjusi neįmokėdama jokios už butą nuomos <...>“[1085] 1922 m. lapkričio 8 d. J. Milančius apskrities švietimo komisijai vėl rašo „pridurką“ (t. y. prierašą) apie Vievio valsčiaus valdybą. Mat mokyklai priklausė antras namas, kurį jau treji metai paėmusi valsčiaus valdyba, o mokykla jame norėtų padaryti mokinių bendrabutį. Tuo tarpu spalio mėnesį valsčiaus raštvedys išsikasė po namu duobę daržovėms, dėl ko pavasarį gali griūti pamatas, o suversta žemė pūdo sieną[1086].

1922 m. lapkričio 20 d. mokyklų inspektoriui Dusmenų mokyklos vedėjas skundžiasi, kad darbą pradėjo tik lapkričio 16 d., nes sužlugdė remontas, o ir dabar dar nebaigtas, pečius ir grindys pataisyti, o „per langus vis vėjas su paukščiais (žvirbliais) liuosai šildytis eina. Malkos dar girioj, tik dalis suvežta. Kirst patsai kertu – samdytis nedrįstu, nes pavasarį ką užmokėjau (už kirtimą), tai dar nieks neatlygino, nors pas Valsčių reikalavau ir apskrities Švietimo komisijos prašiau ir sąskaitą pasiunčiau. Mokyklos pečių mokiniai kūrena, nes sargo valsčius nesamdo. Taip, kad tokiai padėčiai esant darbas visai negalimas.“

Kokie gi buvo Paparčių mokytojos nusiskundimai dėl remonto, kurie, tiesą sakant, baigėsi tiesiog mokytojos atleidimu iš darbo? 1923 m. gegužės 19 d. inspektorius J. Jurkūnas departamentui skundžia Žaslių valsčiaus savivaldybę dėl Paparčių mokyklos, kad buvo departamento skirtos lėšos mokyklų remontui ir dar buvo likusių lentų nuo ankstyvesnio remonto, tačiau „trūko tik noro savivaldybėms tą darbą atlikti“.

1923 m. sausio 24 d. į Paparčių mokyklą suvažiavo visa komisija – iš Kaišiadorių apskrities švietimo komisijos J. Jurkūnas ir D. Kudzinevičius, Žaslių valsčiaus valdybos narys Motiejus Čiulada, Paparčių seniūnas K. Gumbrevičius, mokytoja S. Paulaitė ir tėvų komiteto narys. Komisija įsitikino, kad krosnys prastos, durys blogai užsidaro. Mokytojos kambaryje krosnies priekis išgriuvęs, trūksta penkių koklių. Malkinis stogas visai kiauras, malkos sukrautos ant kiemo net nepjautos, išeinamoji vieta (t. y. tualetas) tik viena ir ta pati be durų.

1923 m. vasario 22 d. Trakų apskrities švietimo komisijos posėdyje, kuriame dalyvavo pirmininkas B. Stosiūnas, nariai – Angelė Bajorienė, Kazys Morkūnas ir apskrities pradžios mokyklų inspektorius Jonas Jurkūnas, nutaria Paparčių mokyklos mokytojai Stefanijai Paulaitei suteikti „delei pataisymo sveikatos atostogų tiek, kiek bus nurodyta gydytojo liūdyme“ ir

[1085] LCVA, F. 391, Ap. 3, B. 812, L. 24.
[1086] LCVA, F. 391, Ap. 3, B. 812, L. 201.

Mokytojas Adolfas Baumila su žmona Pranciška ir sūnumi Vitoliu. Žasliai, 1930 m. LLMA.

Adolfas Baumila – stovi viduryje su šaulių sąjungos nario uniforma, pirmoje eilėje iš kairės – jo žmona Pranciška su sūnumi ir dukra. Žasliai, 1934 m. LLMA.

Mokytojas Adolfas Baumila su žmona Pranciška ir vaikais Vitoliu bei Almone. Adolfas Baumila ne tik dirbo Žaslių pradžios mokyklos vedėju, bet ir Žaslių miestelyje buvo išrinktas Žaslių valsčiaus tarybos nariu, o Žaslių valsčiaus taryboje buvo išrinktas Trakų apskrities tarybos nariu. Fotografijoje A. Baumila matomas su šaulių sąjungos uniforma, nes buvo aktyvus Žaslių šaulių būrio narys. Žasliai, 1938 m. LLMA.

Baumilų šeima su giminaičiais plaukioja Žaslių ežere. 1934 m. LLMA.

pareikalauti iš Žaslių valsčiaus valdybos per 10 dienų tinkamai sutvarkyti Paparčių mokyklą“. Taip pat paskelbė, kad Paparčių mokyklos mokytoju paskirtas Andrius Kačergius[1087].

Mokyklų inspektoriai

Maždaug 1920–1922 m. Trakų apskrities mokyklų inspektoriumi (pradžioje šios pareigos vadinosi instruktoriaus) dirbo Antanas Paltanavičius. Kokiomis sąlygomis dirbo inspektoriai, rodo pavyzdys, kai 1919 m. vasario 22 d. apskrities mokyklų instruktorius pareigas vykdęs Jonas Jurkūnas nuėjęs aplankyti Vladikiškių mokyklos vokiečių kareivių buvo areštuotas[1088].

1923 m. spalio 1 d. J. Jurkūnas perdavė inspektoriaus raštinę Rapolui Butkui: vieną antspaudą, 4 štampus, dokumentų bylas (mokytojų ir mokyklų bylas, algų lapus), tris kėdes, stalą, spintą, valstybės ženklą. Tuo metu inspektorius rūpinosi 85 apskrities pradžios mokyklomis ir 92 mokytojais[1089].

Mokyklų inspektoriai dalyvavo apskrities švietimo komisijos darbe, kas mėnesį siųsdavo Pradžios mokyklų departamentui pranešimus apie pasikeitimus mokyklose ir mokytojų paskyrimuose.

Panašu, kad mokyklų inspektoriai vykdė ne tik tiesiogines savo pareigas, bet ir buvo savotiški mokytojų užtarėjai, tarpininkai tarp mokytojų ir savivaldybių, net jei reikdavo pasitelkti Švietimo ir Vidaus reikalų ministerijas. Pavyzdžiui, 1922 m. rugsėjo 18 d. Aukštadvario valsčiaus Užuguosčio mokyklos mokytoja R. Staniulytė rašo: „<...> vaikai į mokyklas nesilanko dėl lauko darbų ir sakosi, kad negalės anksčiau lankytis kaip nuo 1 dienos lapkričio. Remonto dar nepradėjo ir nežino kuomet pradės ar gal ir visai nepradės. Jeigu neremontuos, tai ne tik mokint, bet kambaryj jokiu būdu negalima bus gyvent, nes krosnys sugedę, dūmai eina į vidų ir viskas kaip yra žinoma esti betvarkos. Gerbiamasis Instruktoriau, labai prašau nepalikit manęs tokiam vargui, kaip kad pernai buvau.“ [1090]

Inspektoriai buvo skiriami Švietimo ministerijos ir gana dažnai keisdavosi. 1930 m. juo buvo K. Olšauskas, 1931 m. – I. Karpavičius, 1933 m. – Gintalas, vėliau – B. Kliorė. Vėliau inspektoriaus raštinėje ėmė dirbti ir inspektorių padėjėjai. Pavyzdžiui, 1939 m. inspektorius – Jauniškis, 1940 m. inspektoriaus padėjėjas – J. Stasiulionis.

[1087] LCVA, F. 391, Ap. 3, B. 812, L. 334.
[1088] LCVA, F. 923, Ap. 1, B. 32, L. 51–52.
[1089] LCVA, F. 391, Ap. 3, B. 812, L. 138.
[1090] LCVA, F. 391, Ap. 3, B. 812, L. 338–339.

Trakų apskrities mokyklų inspektorius Kazimieras Olšauskas perėjoje per geležinkelį ties Kaišiadorių amatų mokykla. Fotografavo V. Uždavinys, 1930 m. ŠAM.

Trakų apskrities mokyklų inspektorius Bronius Kliorė, kuris nuo 1934 m. iki 1938 m. buvo ir Trakų apskrities skautų tunto tuntininkas. LCVA.

Nuo 1930 m., ruošiantis įvesti privalomąjį pradinį mokslą, apskrities mokyklos padalintos į du rajonus: I rajono centras buvo Kaišiadoryse (Maironio g. 6), o II – Aukštadvaryje (Vilniaus g. 39).

Mokyklų įkūrimas

Pradžios mokyklų įkūrimą galėjo inicijuoti vietinė bendruomenė, tėvai, valsčiaus savivaldybė ar netgi patys mokytojai. Pavyzdžiui, 1923 m. spalio 3 d. Švietimo ministerija gavo Žaslių valsčiaus Bertešiūnų, Valkakiemio ir Paukščių kaimų gyventojų prašymą Bertešiūnuose įkurti pradžios mokyklą. Prašymą ministerija persiuntė apskrities švietimo komisijai[1091].

Kartais buvo kaip tik atvirkščiai – vietiniai gyventojai visai nesirūpino ne tik mokyklos įkūrimu, bet ir jos gyvavimu. Pavyzdžiui, iš Eitekonių mokyklos apskrities švietimo komisija nutarė iškelti mokytoją Adelę Banevičaitę ir perkelti ją į Vievio valsčių, nes vos keli vaikai ateidavo į mokyklą.

[1091] LCVA, F. 391, Ap. 3, B. 812, L. 155.

Mokyklos įkūrimo vargus puikiai iliustruoja Onuškio valsčiaus Panošiškių pavyzdys. 1924 m. rugsėjo 25 d. į Panošiškes organizuoti mokyklos atvyko mokytojas Juozas Norkevičius, kuris gana vaizdingai rašė mokyklų inspektoriui apie savo darbo rūpesčius. 1924 m. lapkričio 13 d. rašte inspektoriui mokytojas Juozas Norkevičius atskleidžia ir gyventojų nuotaikas: „Gyventojai šio mokyklos rajono visai mokykla nesiįdomauja. Keletą kartų buvau sušaukęs sueigas, kad įkalbėjus jiems mokyklos reikalingumą, naudą. Bet gyventojai leidžia visa tai juokais. Kas daryt? Jau ir lapkričio mėn. pusė praėjo, dar mokyklos nesama“[1092]. Pagaliau gruodžio 5 d. susirinkęs tėvų komitetas surašė reikalavimą valsčiaus valdybai, kad parūpintų mokyklai būtiniausias priemones[1093].

Mokyklų išlaikymas

1923 m. spalio mėnesį Kaišiadoryse pradėjo veikti pradžios mokykla Nr. 3, kuri kelis mėnesius buvo išlaikoma jos įkūrėjo ir mokytojo Jono Jurkūno asmeninėmis lėšomis. Dar 1923 m. lapkričio 21 d. Kaišiadorių valsčiaus tarybos posėdyje, pirmininkaujant Vincui Galiniui, nutarta stengtis aprūpinti ir šią mokyklą kuru bei šviesa.

Tačiau 1923 m. rudenį J. Jurkūnas mokyklų inspektoriaus prašo tartis su ministerija, kad trečioji Kaišiadorių mokykla būtų išlaikoma ministerijos. 1923 m. metų pabaigoje J. Jurkūnas skundėsi inspektoriui, kad butą mokyklai (kurią lanko 39 vaikai) ir sau samdo iš savo lėšų, kuro irgi negauna. Pridėjus lėšas aptarnavimui jam lieka mėnesiui 50 su virš litų pragyvenimui, todėl prašo jam grąžinti įdėtas lėšas. Inspektorius bandė lėšų ieškoti ne tik Kaišiadoryse, bet ir ministerijoje, aiškindamas, kad trečia mokykla Kaišiadoryse yra reikalinga, nes „esamose negali sutilpti visi vietos vaikai. Tuo būdu vaikai gali eiti į slaptas mokyklas, kurios kenksmingos valstybingumo žvilgsniu.“ Tačiau Kaišiadorių valsčiaus valdyba negalėjo išlaikyti trijų mokyklų, „nes neišgali finansiškai“.

Reikia pasakyti, kad labiausiai prie mokyklų išlaikymo prisidėjo Švietimo ministerija, mokėdama mokytojams algas, taip pat teikdama kitą paramą. Pavyzdžiui, 1923 m. birželio 8 d. Pradžios mokyklų departamentas Trakų apskrities mokykloms per apskrities valdybą perdavė mokymo priemones: 66 barometrus, 68 kompasus, 272 anatomines lenteles, po 68 Rytų ir Vakarų pusrutulių žemėlapius, 77 Lietuvos žemėlapius, 76 Europos žemėlapius. Be to perduoti 77 knygynėlių komplektai, kurių kiekviename buvo po

[1092] LCVA, F. 1579, Ap. 1, B. 49, L. 8.
[1093] LCVA, F. 1579, Ap. 1, B. 49, L. 9.

29 knygas. Taip pat – 77 egzempliorius „Lietuvos Valstybės Konstitucijų“ ir 72 sieninius kalendorius.

Tačiau kai kurie mokytojai skundėsi, kad žemėlapių negavo (ypač Žaslių valsčiuje), todėl inspektorius tikslinosi departamente, kiek ir ko išsiųsta. Pavyzdžiui, Prazariškių mokytoja B. Žobakienė 1923 m. kovo 12 d. rašė inspektoriui, kad iki dabar dar neturi ne tik žemėlapių, bet ir barometro, kompaso, antspaudo ir protokolų knygos[1094].

Malkos – pagrindinė mokyklos veiklos sąlyga

Jeigu skaitysime mokyklų veiklos dokumentus – dažniausiai iškeliama mokyklų veiklos problema buvo malkų trūkumas. Juk tuo laiku vaikai mokyklas faktiškai pradėdavo lankyti spalio–lapkričio mėnesiais, o ankstyvą pavasarį, vos prašilus – vėl išsibėgiodavo ganyti gyvulių. Taigi, tik dėl to, kad gyvuliai dėl šalčių būdavo suvaromi į tvartus – vaikus tėvai galėjo išleisti „padykinėti“ į mokyklas, o ten jų dažniausiai laukė ... stingdantis šaltis.

Nesutarimai dėl malkų buvo sprendžiami su valsčių valdybomis. Pavyzdžiui, 1920 m. birželio 14 d. Trakų apskrities švietimo ir kultūros komisija (dažniausiai jai atstovavo A. Paltanavičius ir J. Jurkūnas) skundėsi savivaldybių departamentui, kad visoje apskrityje mokykloms dar neparuoštos malkos ir prašo nurodyti, ar vietos savivaldybės pasirūpintų malkų suvežimu mokykloms. Departamentas nurodo apskrities valdybai, kad valsčiai laiku aprūpintų malkomis visas mokyklas[1095]. Tačiau ši problema nebuvo išspręsta dar ilgus metus.

1921 m. pradžioje iškilo grėsmė, kad dėl malkų trūkumo galėjo būti uždaryta Žiežmarių vidurinė mokykla. Į Žiežmarių mokyklos kuro klausimų sprendimą buvo įtrauktos net Švietimo ir Vidaus reikalų ministerijos. 1921 m. vasario 17 d. Žiežmarių mokyklos vedėjas pranešė tiesiai ministerijai, kad mokykla nebeturi malkų ir nuo vasario 21 d. „mokslas bus pertrauktas“, nes savivaldybė savo pažadus atsisako vykdyti. Tuomet Vidaus reikalų ministerijos Savivaldybių departamentas paragino Trakų apskrities valdybą „paakinti Žiežmarių valsčiaus valdybą kuo skubiausia aprūpinti Žiežmarių aukštesnę mokyklą kuru. <...> Priešingai Valsčiaus Valdyba už nepildymą savo pasižadėjimo gali būti patraukta atsakomybėn teismo keliu.[1096]“

1921 m. gegužės 6 d. departamentas griežtokai nurodo apskrities valdybai sutvarkyti mokyklų aprūpinimą kuru, nes yra „nuolatiniai skundai dėl

[1094] LCVA, F. 391, Ap. 3, B. 812, L. 240–243.
[1095] LCVA, F. 379, Ap. 2, B. 180, L. 72, 75.
[1096] LCVA, F. 379, Ap. 2, B. 364, L. 9–16.

visokių trūkumų ir betvarkės pradedamųjų mokyklų ūkyje“, kad „mokyklas malkomis privalo aprūpinti ne tėvų komitetas bet Valsčių Valdybos“ ir pagrasino imtis priemonių priversti apskrities valdybą mokyklomis rimčiau rūpintis ir „tuo būdu atsikarstyti nuo nuolatinių ir bereikalingų šiais reikalais susirašinėjimų“[1097].

Kartais vykdyti „malkinius“ nurodymus trukdė ir nesusikalbėjimas. Pavyzdžiui, 1921 m. gegužės 14 d. Trakų apskrities valdyba prašo Savivaldybių įstaigų departamento paaiškinti, ką reiškia mokyklų aprūpinimo kuru instrukcijoje žodžiai: „Apšildyti mokyklą malkomis skaitant po dvi (2) ašį kiekvienai mokyklos krosniai“ ir prašo paaiškint, kas yra ašis ir koks jos skaičius[1098].

Kaišiadorių mokyklų „malkinius“ klausimus svarstė netgi Steigiamasis Seimas. 1921 m. vasario 15 d. Steigiamojo Seimo Švietimo komisija nagrinėjo Trakų apskrities valdybos pasiteisinimą, kodėl mokyklos „nevisai gerai aprūpinamos kuru“. Seimo komisija nurodė mokykloms „kurą parūpinti iš anksto, t. y. iš pavasario, kad malkos galėtų išdžiūti“[1099].

Apskrities valdyba duodavo valsčiams „įsakymą ant įsakymo“, kad aprūpintų mokyklas kuru, o Kaišiadorių, Žiežmarių ir Kruonio viršaičius netgi nubaudė piniginėmis baudomis[1100].

Trakų (Kaišiadorių) apskrities valdyba teikė Trakų ir Kaišiadorių miškų urėdijų urėdams sąmatas, kiek mokykloms reikės kuro. Pavyzdžiui, 1925 m. Žemės ūkio ministerija Trakų miškų urėdui pavedė Onuškio ir aplinkinėms mokykloms (Onuškio, Dusmenų, Pamūšio, Skabeikių, Žilinų, Bakaloriškių) išduoti jų reikalaujamos medienos kurui ir statybai[1101].

Kartais malkas susipjauti ir susiskaldyti tekdavo patiems. Pavyzdžiui, 1923 m. žiemą instruktoriaus pateikė skundą apskrities viršininkui, kad Kaišiadorių valsčiaus Paliepių mokyklai malkų netvarko nei vietos savivaldybė, nei apylinkės gyventojai, todėl „malkas piauna ir skaldo patys mokiniai“[1102].

Mokyklų statyba ir remontai

Kita dažna nesutarimų tema tarp švietimiečių ir savivaldybių įstaigų – mokyklų statyba ir remontai. Pavyzdžiui, 1920 m. gruodžio 8 d. Trakų apskrities švietimo ir kultūros komisija (kurios pirmininkas buvo mokyklų ins-

[1097] LCVA, F. 379, Ap. 2, B. 364, L. 35.
[1098] LCVA, F. 379, Ap. 2, B. 364, L. 30.
[1099] LCVA, F. 379, Ap. 2, B. 371, L. 18.
[1100] LCVA, F. 379, Ap. 2, B. 389, L. 4.
[1101] LCVA, F. 393, Ap. 1, B. 228, L. 156.
[1102] LCVA, F. 1579, Ap. 1, B. 43, L. 58.

pektorius A. Paltanavičius, o sekretorius – Kaišiadorių pradžios mokyklos mokytojas J. Jurkūnas) skundžiasi savivaldybių departamentui, kad jau prieš mėnesį apskrities valdyba gavo iš Švietimo ministerijos virš 2000 auksinų Eitekonių mokyklos statybai, bet jokių žingsnių tam nepadaryta. „Reikalingi esamieji rąstai apipjauti ir aptašyti ir tinkamai sukrauti.“[1103]

1922 m. Švietimo ministerijos Pradžios mokyklų departamentas Trakų apskričiai davė net 90 000 auksinų pradžios mokyklų remontui. Tačiau apskrities valdyba nesugebėjo ne tik šių lėšų panaudoti laiku, kol jos dar nenuvertėjo, bet ir dalį jų panaudojo ne pagal paskirtį. Todėl dar 1923 m. apskrities valdyba savivaldybių departamentui aiškinosi, kaip panaudojo gautus 90 000 auksinų (atseit, pradžios mokyklų remontui, tik dalį iš tos sumos „pasiskolino ligoninės reikalams“). 1922 m. spalio 18 d. apskrities valdyba aiškinosi savivaldybių departamentui, kad iš tų 90 000 auksinų „dabartiniu laiku labai menkas galima bus padaryti remontas“[1104].

Jau anksčiau minėta Paparčių mokytoja 1922 m. gruodžio 11 d. pranešė instruktoriui, kad negali pradėti darbo, nes „mokyklos namai neatremontuoti“[1105].

1924 m. spalio 3 d. aplankęs Žaslių lietuvių mokyklą inspektorius R. Butkus rado, kad remontas dar nepradėtas. Valsčiaus valdyba, kuriai tą darbą pavedė apskrities valdyba, neparodo jokio noro tuo reikalu rūpintis[1106].

Specialiai dėl mokyklos remonto reikalų 1925 m. sausio 24 d. R. Butkus vėl aplankė Žaslių I mokyklą. Daug mokinių nerasta mokykloje. Mokytojų aiškinimais jie neatvyko mokytis dėl drabužių stokos. O Žaslių II mokykloje (žydų) 1925 m. sausio 29 d. buvo 40 berniukų ir 53 mergaitės (sąraše 93 vaikai). Taigi, mokykloje buvo visi vaikai. Pažymėtina, kad mokslas žydų mokykloje pradėtas net ne rugsėjo 1 d., o dar anksčiau – rugpjūčio 15 d. Taigi, vienu metu aplankytosios Žaslių žydų ir lietuvių mokyklos rodo ir esminius šių kultūrų požiūrio į švietimą skirtumus.

Maždaug nuo 1927 m. pradėta daugiau statyti specialiai mokykloms skirtų pastatų. Jie iškildavo ne tik miesteliuose, bet ir atokesniuose kaimuose. Pavyzdžiui, architekto J. Saleneko projektuotos istorizmo stiliaus mūrinės ir dviaukštės pradžios mokyklos pastatytos Aleksandriškiuose (Vievio

[1103] LCVA, F. 379, Ap. 2, B. 180, L. 116.
[1104] LCVA, F. 391, Ap. 3, B. 812, L. 250–251, 257.
[1105] LCVA, F. 391, Ap. 3, B. 812, L. 17.
[1106] LCVA, F. 391, Ap. 3, B. 1418, L. 195.

valsčiuje, 1927 m.), Semeliškėse ir Aukštadvaryje (1932 m.). Tokia pati mokykla 1929 m. pastatyta ir kitoje Neries pusėje – Kernavėje.

Pačiuose Kaišiadoryse pirmoji specialiai mokyklai ir su visais patogumais buvo pastatyta Kaišiadorių pradžios mokykla Nr. 1, kurioje dėstoma lietuvių kalba. Ši mokykla atidaryta ir pašventinta 1935 m. vasario 16 d. Taigi, tai buvo miesteliui dviguba šventė. Po minėjimo „tautiniame sodelyje“ vyko paradas, o vėliau mokyklos salėje surengtas iškilmingas posėdis, dalyvaujant apskrities vadovams, vyskupui, svečiams iš Kauno (Savivaldybių departamento direktoriui P. Barkauskui, Pradžios mokyklų departamento direktoriui M. Miškiniui ir kitiems). Vakare mokykloje įvyko vaidinimas, kurį suruošė pati mokykla.

Pradžios mokykla buvo mūrinė, dviejų aukštų su rūsiais. Mokykloje įrengtas centrinis šildymas, vandentiekis, kanalizacija, tualetai berniukams ir mergaitėms, elektros šviesa, „teracco“ laiptai, ventiliacija per kaminus. Pastate įrengtos 6 klasės, didoka salė viešiems susirinkimams, trijų kambarių mokyklos vedėjo butas ir sargo butas. Mokykla buvo pastatyta per pusmetį „ūkio būdu“ pagal apskrities inžinieriaus K. Kondrato projektą, kuris pats ir prižiūrėjo bei organizavo darbų vykdymą[1107].

Patalpų nuoma mokykloms

Tačiau pastatytų specialiai mokykloms pastatų nebuvo daug, tad dažniausiai patalpos buvo nuomojamos. Pradžios mokykloms patalpas privalėjo nuomoti valsčių savivaldybės, tačiau jos ne visada laikėsi savo įsipareigojimų. Savivaldybės turėjo mokėti ir už mokykloms skirtų sklypų nuomą. Pavyzdžiui, 1922 m. gegužės 22 d. Bučionių kaimo ūkininkai Vaškevičiai ir Bauševičius klausė Pradžios mokyklų departamento, kas jiems mokės už mokyklos sklypo nuomą. Departamentas nurodo, kad turi mokėti vietos savivaldybė[1108].

Net 1925 m. gegužės 11 d. Švietimo ministerijos pradžios mokyklų tarėjas J. Vokietaitis rašo savivaldybių departamentui, kad „Žaslių valsčiaus valdyba nepasirūpino laiku išnuomoti pradžios mokykloms butus. Toks Valsčiaus Valdybos apsileidimas neleido mokytojams nustatytu laiku (rugsėjo 1 d.) pradėti mokyklose darbo ir žymiai sutrukdė patį mokymą.“[1109]

Kaip atrodė išnuomotos patalpos galima susidaryti vaizdą iš inspektoriaus vizitacijų. Pavyzdžiui, 1920 m. sausio 24 d. inspektorius aplankė

[1107] „Didelės iškilmės Kaišiadoryse“ // Savivaldybė, 1935, nr. 1‘, p. 17.
[1108] LCVA, F. 391, Ap. 3, B. 812, L. 245.
[1109] LCVA, F. 391, Ap. 3, B. 1418, L. 137.

Žaslių valsčiaus Šilonių pradžios mokyklą. „Mokyklai trūksta paveikslėlių ir kitų mokslo pabūklų. Mokytojai trūksta mokslo žinių bei išsilavinimo. Patarta vietos gyventojam surasti tinkamesnį mokyklai butą ir paraginta, kad leistų savo vaikelius mokyklon.“[1110] 1920 m. pradžioje Šilonių mokytoja Katrė Leckaitė skundėsi, kad mokykla įrengta patalpoje, už kurios sienos buvo tvartas. Per išpuvusią sienos apačią į klasę landžiojo paršai ir vištos[1111].

Palomenės mokykloje 1922 m. pradžioje buvo įrašyti 33 vaikai. Instruktoriaus teigimu, nors klasė buvo švari, tačiau ankšta ir žema. Be to, mokyklai trūko spintos, kurioje galėtų laikyti mokymo priemones bei mokytojo ir mokinių knygynėlius, trūko stalo, kėdės, 3 suolų, tinkamos lentos ir „išeinamosios vietos“ (t. y. tualeto)[1112]. Po poros metų kitas Palomenės mokyklos mokytojas J. Jakštas skundėsi, kad mokyklai duotos per ankštos patalpos, nors Kaišiadorių valsčiaus valdyba teigė, kad jos tinkamos. Tad apskrities švietimo komisija siuntė mokyklų inspektorių išsiaiškinti vietoje ir pateikti išvadas[1113].

Mokslo metų pradžia ir pabaiga

Dar 1923 m. vasarą žurnale „Savivaldybė“ skelbiama, kad pagal Švietimo ministerijos taisykles pradžios mokyklose kaimuose mokslo metai turėjo tęstis nuo spalio 20 d. iki gegužės 1 d., o miestuose – nuo rugsėjo 8 d. iki birželio 15 d.[1114] Tačiau jau tų pačių rudenį archyviniuose dokumentuose kalbama apie mokslo metų pradžią nuo rugsėjo 1 dienos.

Pavyzdžiui, 1922 m. mokslo metai Vizginų mokykloje buvo pradėti lapkričio 7 d., Mičiūnų – lapkričio 13 d., Migonių – lapkričio 3 d. su 3 mokiniais, Pajauciškių – lapkričio 6 d. su 16 mokinių (sausį buvo jau 46 vaikai), Eitekonių – spalio 13 d., Antakalnių – lapkričio 7 d. su 17 mokinių (sausį – 47 vaikai) ir t. t. 1923 m. dėl mokinių stokos mokyklos nustojo veikti Vizginuose kovo 24 d., Mičiūnuose – balandžio 20 d., Migonyse – gegužės 1 d., Pajaučiškėse – gegužės 2 d., Palomenėje – balandžio 18 d., Pakalniškėse – balandžio 14 d. („bet dabar tęsiam su 2–3 mokiniais“), Navasoduose – kovo 17 d., Kalviuose – kovo 23 d. Silviškių mokyklos vedėjas J. Požerskis paaiški-

[1110] LCVA, F. 391, Ap. 3, B. 1360, L. 149.
[1111] Paulauskas A. Šilonys. Iš kaimo Kaišiadorių rajone istorijos. – Vilnius, 2013. – P. 166.
[1112] LCVA, F. 391, Ap. 3, B. 1378, L. 158.
[1113] LCVA, F. 1579, Ap. 1, B. 49, L. 76.
[1114] Savivaldybė, 1923, nr. 6, p. 14.

no, kad nuo balandžio 9 d. vaikai jau nelanko mokyklos, nes gano gyvulius. Taip buvo ir kitose mokyklose.

Anot J. Jurkūno – „tėvai aiškinęsi, kad pavasaris sunkus, pašaro mažai – reikia gyvulius ganyti ir tiek, kiti išsireiškę, kad delei vieno mėnesio mokslo neapsimoka samdyti piemens. Delei savo neturto kitaip susitvarkyti negalį. Ir iš tikrųjų, anksti pavasarį, lankant mokyklas, tekdavo matyti pusplikius, pamėlynavusius vaikus, sekančius paskui kokį nors gyvulį. Tikriausias vaistas patraukti vaikus į mokyklą – pakelti nors kiek šalies gerovę, bet tai dar ne tuoj įvyks. Aiškinimai tėvams mažai tepadėjo, nes „daugumoje gyventojai neturtingi (mažažemiai, bežemiai), užuodarbių nėra – noroms nenoroms reikia vaiką leisti ganyti, kad užsidirbtų sau duonos ir drapanoms“, be to „visur jaučiama darbininkų stoka, taip kad ir geriau pasiturintiems ūkininkams tenka apdirbti laukai savo šeimynos jėgomis ir tam reikalui dažnai atitraukiami vaikai iš mokyklos.“

Kita mokyklų veiklos nustojimo priežastis buvo kuro stoka: „Delei kuro buvo daug kartų susirašinėta ir su savivaldybėmis ir su apskrities viršininku, bet neatsiekta jokių teigiamų rezultatų. Navasodų mokytojas A. Butrimavičius 1922 m. lapkričio 16 d. skundėsi, kad tiems metams duotos malkos miške jau 2 mėnesiai kaip iškirstos, bet nesuvežtos. „Tuo reikalu kreipiausi 2 kartu valsčiaus valdybon, bet valsčiaus valdyba nepajiegia nieko padaryti, nes malkos dar girininko nepriimtos. Delei kuro stokos nuo šios dienos mokykla nustos veikusi.“[1115]

Prie mokslo metų pradžios ir pabaigos galėtų pridėti ir klausimą – kada galima neiti į mokyklą? To 1923 m. vasario 28 d. departamento klausė J. Jurkūnas, nes mažiems vaikams einant per šalčius „yra atsitikimų, kad atšalo pirštus ir ausis“. Departamentas atsako inspektoriui, kad esant 16 laipsnių šalčio vaikai gali neiti į mokyklą[1116].

1924 m. pavasarį pradžios mokyklų instruktorius Rapolas Butkus visiems mokytojams akcentavo, kad mokslas turi būti pradėtas nuo rugsėjo 1 d. ir nuo tos dienos visi mokytojai turi būti darbo vietose. Pradėti pamokas laiku trukdė tai, kad kai kurioms mokykloms nebuvo išnuomotos patalpos. Pavyzdžiui, Žaslių valsčiaus Gegužinės, Zūbiškių, Antanaičių ir kitoms mokykloms. Mokyklų veiklos organizavimo ir aprūpinimo darbai valsčių savivaldybėms nebuvo lengvi[1117].

[1115] LCVA, F. 391, Ap. 3, B. 812, L. 159–178.
[1116] LCVA, F. 391, Ap. 3, B. 812, L. 300, 302.
[1117] LCVA, F. 391, Ap. 3, B. 1418, L. 138–139.

Žaslių vaikų prieglauda

Išskirtinė Kaišiadorių apskrities švietimo sistemos aktualija – Žaslių vaikų prieglauda, kuri buvo perkelta iš Vilniaus dar Pirmojo pasaulinio karo metais. Vilniuje išmaitinti beveik 100 globojamų našlaičių ar pamestinukų buvo žymiai sunkiau nei provincijos miestelyje.

Žaslių vaikų prieglaudą išlaikė ne tik apskrities savivaldybė, rinkdama maisto produktus ir drabužius iš visų apskrities valsčių. Taip pat ji gaudavo lėšų iš labdaros organizacijų bei Darbo ir socialinės apsaugos departamento. Pavyzdžiui, 1920 m. gegužės 11 d. Trakų apskrities valdyba gavo iš labdaros tikslams skirtų lėšų 14 000 auksinų prieglaudos išlaikymui, taip pat gruodžio 4 d. iš amerikiečių skirtų aukų – 4000 auksinų. 1921 m. balandžio 18 d. vėl „amerikoniškų“ aukų gavo 2000 auks., o 1921 m. departamentas ir pats numatė skirti dar 24 000 auksinų. Visgi Darbo ir socialės apsaugos departamentas 1921 m. rugpjūčio 16 d. Savivaldybių departamentui aiškino, kad turėtų būti svarbesnis mokyklų steigimo ir išlaikymo klausimas. Anot jo, Žaslių prieglauda užima du butus, iš kurių didesnį galėtų užimti mokykla, o mažesnį – vaikų prieglauda.“[1118]

1920 m. rugsėjo 17 d. Švietimo ministerija apskrities valdybai nurodė Žaslių prieglaudą iškelti iš Žaslių mokyklos pastato ir jį sugrąžinti mokyklai.

Taigi, prieglauda veikė buvusiame mokyklos pastate, o mokykla laikinai veikė Žaslių valsčiaus valdybos namuose. Tai, kad valsčiaus savivaldybė užleido savo pačios patalpas, rodo, kad mokyklai Žasliuose sąlygų negailėta netgi savo sąskaita. 1920 m. rugsėjo 6 d. departamentas ragino apskrities valdybą spręsti patalpų klausimą, nes „Žaslių valsčiaus valdyba praėjusiais metais užleido savo raštinės namus Žaslių mokyklai dabar pareikalavo tuos namus grąžinti“[1119].

Pats švietimo ministras 1921 m. spalio 22 d. jau trečią kartą Vidaus reikalų ministerijos prašė Žaslių prieglaudą iškelti iš mokyklos namų. Tačiau apskrities valdyba ministerijai 1922 m. sausio 11 d. rašo, kad apskrities taryba nutarė, kol bus rastos patalpos prieglaudai Žaslių valsčiaus valdybai pavesta surasti butus mokyklai ir mokytojams, o nuomą apmokėtų apskrities valdyba. Apskrities taryba planavo iš Žemės ūkio ministerijos pirkti Mūro Strėvininkų rūmus[1120]. Deja, Mūro Strėvininkuose 1923 m. įrengti invalidų globos namai. Tik 1925 m. Žaslių vaikų prieglauda buvo perkelta į Zarasų apskritį. Žaslių mokyklai buvo sugrąžintos jos patalpos.

[1118] LCVA, F. 379, Ap. 2, B. 392, L. 9.
[1119] LCVA, F. 379, Ap. 2, B. 371, L. 25, 27.
[1120] LCVA, F. 379, Ap. 2, B. 371, L. 242–254.

Kaišiadorių pradžios mokyklos

Pradžios mokyklų išlaikymas buvo valsčiaus savivaldybių rūpestis, todėl mokyklos prašydamos apmokėti išlaidas kreipdavosi į valsčiaus valdybas. Kaišiadorių valsčiaus savivaldybė išlaikė vieną žydų pradžios mokyklą ir tris lietuviškas.

Didelis mokyklos bendruomenės pasipiktinimas apskrities savivaldybe kilo 1921 m. pavasarį. Mat Trakų apskrities valdyba 1921 m. vasario 24 d. nusprendė šalia Kaišiadorių II pradžios mokyklos įrengti kalėjimą (arešto namus). Mokykla buvo Žiebenos („Žiebino“) gatvėje, name Nr. 6, o kalėjimą planuota įrengti kitoje gatvės pusėje – name Nr. 7. Anksčiau šie namai priklausė buvusiam Vladikiškių ir Kaišiadorių dvarų savininkui Riomeriui, o po karo juos valdė Kaišiadorių valsčiaus valdyba. Aišku, kad mokyklos bendruomenė tokiu apskrities valdybos sprendimu pasipiktino ir jų skundai bei protestai pasiekė ne tik apskrities valdžią, bet ir Švietimo ministeriją bei Vidaus reikalų ministerijos savivaldybių departamentą. Prieš kalėjimo įrengimą prie mokyklos sukilo ne tik mokytojai V. Kaveckas ir J. Jurkūnas, apskrities pradžios mokyklų instruktorius A. Paltanavičius, bet ir mokinių tėvai.

Mokytojų konferencijos

Mokytojų konferencijose mokytojai kalbėdavo apie savo darbo sąlygas, mokyklų veiklos aktualijas ir problemas. Paprastai atsiskleisdavo ir apibendrinta švietimo sistemos aplinka. Apie sudėtingą Kaišiadorių švietimo padėtį ir nepavydėtinas mokytojų darbo sąlygas 1923 m. buvo rašoma „Lietuvos žiniose“ (nr. 88). Šį straipsnį netgi perspausdino Švietimo ministerija:

„Kaišiadorys. Trakų apskr. apleistas švietimas. Šių metų balandžio 7 d. Kaišedoryse, Trakų apskr. įvyko visuotina mokytojų Konferencija. Iš vietos pranešimų paaiškėjo, jog apskrityje mokyklos reikalais nieko beveik nesirūpinama. Vietos savivaldybės nei cento neduoda mokyklų užlaikymui. Be to dar mokyklų reikalams iš Švietimo Ministerijos atleistas lėšas savivaldybės moka išeikvoti savo reikalams. Pernai Švietimo Ministerija atleido 90 tūkstančių mokyklų remonto reikalams. Tuomet auksinas turėjo aukštoką kursą, bet pinigus apskrities Valdyba išeikvojo ir mokyklos 1922–23 mokslo metams liko be stogų, langų, durų, krosnių ir t. t. Jeigu ir šiemet tas pasikartos, švietimo darbą apskrityje teks likviduoti. Tiekto dėl remonto. Pasiskundžia mokytojai, kad patys turi malkas skaldyti, krosnis kūrenti, mokyklą šluoti ir išeinamąsias vietas valyti, nes savivaldybės neduoda lėšų sargams užlai-

Kaišiadorių pradžios mokykla 1919 m. Centre sėdi kun. A. Varnas, jam iš kairės – V. Kaveckas, iš dešinės – A. Bajorienė. Dešiniau stovi J. Jurkūnas.

Kaišiadorių apylinkių pradžios mokyklų mokytojai 1919 m. Centre sėdi Kaišiadorių parapijos klebonas kun. A. Varnas, į dešinę nuo jo – apskrities valdybos raštvedys J. Milančius, A. Butrimavičius. Antroje eilėje stovi iš kairės – V. Kaveckas, iš dešinės – J. Jurkūnas.

Sekionių pradedamoji mokykla. Maždaug 1920 m. LŠIM.

Tadaravos pradžios mokykla 1922 m. Tuo laiku joje mokytoja dirbo J. Vilkauskienė. LŠIM.

Mokytojas Stasys Tijūnaitis, kuris 1923–1924 m. dirbo Ugoniškių pradžios mokykloje (tarp Kaišiadorių ir Rumšiškių), rašydavo spaudoje apie Trakų apskrities mokyklas, vėliau persikėlė į Kėdainių apskritį. XX a. 3 deš. LŠIM.

Žiežmarių ir Žaslių valsčių mokyklose nuo 1923 iki 1928 m. mokytoju dirbęs Konstantinas Bajerčius. 1927 m. LCVA.

Ilgametis Paliepio mokyklos mokytojas Justinas Neverbickas, kuris taip pat buvo Kaišiadorių valsčiaus tarybos narys. Maždaug 1930 m. Nuotrauką pateikė E. Jonaitienė.

Kaišiadorių pradžios mokyklos Nr. 1 mokytoja Angelė Bajorienė klasėje su mokiniais. 1927 m. Nuotrauką pateikė F. Bajoras.

Šakaldonių pradžios mokykla. XX a. 4 deš. KDFM. 4955-3.

Kaišiadorių pradžios mokykla Nr. 1. Centre sėdi apskrities mokyklų inspektorius R. Butkus, šalia jo iš kairės – mokytoja A. Bajorienė, iš dešinės – Zavistanavičiūtė, pirmoje eilėje sėdi mokytojas V. Kaveckas. 1928 m. Nuotrauką pateikė F. Bajoras.

Onuškio valsčiaus moksleivių šventė 1931 m. LŠIM.

Aleksandriškių (Vievio valsčiaus) pradžios mokykloje vykstantys ketvirtojo skyriaus egzaminai 1931 m. Už stalo iš kairės sėdi kun. N. Švogžlys, tėvų komiteto atstovas, Kazokiškių mokyklos mokytoja Smolskaitė, mokyklos vedėjas A. Čiurinskas, mokytoja D. Riaubaitė. LŠIM.

Prie Aleksandriškių (Vievio valsčiaus) pradžios mokyklos – ketvirto skyriaus mokiniai su mokytojais D. Riaubaite, kun. N. Švogžliu ir mokyklos vedėju A. Čiurinsku. 1933 m. Aleksandriškių mokykla buvo pastatyta 1927 m. pagal J. Saleneko projektą. Tokios pačios mokyklos vėliau pastatytos Semeliškėse, Aukštadvaryje ir Kernavėje. LŠIM.

Baigusių ketvirtąjį skyrių egzaminavimo („kvotimų“) komisija Gegužinės mokykloje (Žaslių valsčius) – kun. N. Švogžlys, mokytojai A. Stadalninkas, R. Augūnas ir kiti. 1935 m. LŠIM.

Baigus ketvirtąjį skyrių po egzaminų Gegužinės mokykloje (Žaslių valsčiuje). Sėdi iš kairės – Antanaičių mokyklos vedėjas Romualdas Augūnas, nežinomas mokytojas ir dvi mokytojos, Gegužinės mokyklos vedėjas Antanas Stadalninkas, kun. Nikodemas Švogžlys. 1935 m. LŠIM.

Antanaičių mokyklos (kuri buvo Žaslių valsčiaus Neprėkštos kaime) pradžios mokyklos vedėjas R. Augūnas. 1935 m. LŠIM.

Čižiūnų pradžios mokykla 1937 m. Šis kaimo mokyklos vaizdas yra gana tipinis – 1933 m. tarp vieškelio ir ežero pastatyta medinė mokykla, dviejų aukštų (pirmame – dvi klasės, antrame – du butai mokytojams), su 1 ha žemės, sklypas aptverta tvora, už ūkinio pastato paruoštos malkos šildymui, aikštelė sportui. LŠIM.

Statoma nauja dviejų aukštų mūrinė Onuškio mokykla. Apie 1940 m. Iš E. Cibarausko archyvo. Iš knygos: Onuškis / sudarytoja ir vyriausioji redaktorė Ž. Driskiuvienė. – Vilnius: Versmė, 2017. – P. 653.

Kaišiadorių pradžios mokyklos Nr. 1 salėje – fizinės kultūros pamoka. Maždaug 1936 m. LŠIM.

Kaišiadorių pradžios mokykloje Nr. 1 mergaičių klasėje – darbelių pamoka. Maždaug 1936 m. LŠIM.

kyti. Mokytojai išnešė rezoliuciją, kad Švietimo Ministerija Trakų apskrities mokyklas paimtų savo žinion, kadangi čia švietimas sistematingai yra. Nors savivaldybės nei cento mokykloms neduoda, bet mokytojus niekina ir visokiomis šunybėmis stengiasi kompromituoti, štai faktas: mokytojas B. griežtai reikalavęs iš valsčiaus N. pildymo nors minimo tų reikalavimų, kurie numatomi įstatuose. Ironija likimo: Jis už teisėtus reikalavimus pasirodė savivaldybėms kenksmingu... štai smulkmenos. Vietos valsčiaus dėdės atvyko su milicija pas tą mokytoją švaros ieškoti, neatsižvelgiant, kad mokyklos namai visai nepakenčiami gyvenimui, be langų, durų ir nei cento neduodama mokyklos užlaikymui ir sargui samdyti.

Ypatingai, kad nepatėmijo ar išeinamoji vieta valoma ir be durų, atvira, lyg teatro scena, sustatė mokytojui protokolą už antisanitarinį užlaikymą mokyklos. Milicija protokole išsireiškė: „mokykla vištai vaikštoja, knygai netvarka ant žemės stovi“. Žinoma, kad „vištai“ ir įšoko tuomet į kambarį per langus be stiklų. Mokytojui, rodos, uždėta 25 litai pabaudos ar teismui atiduota byla.

Buvo svarstoma laikinosios programos pakeitimas, bet nieko nepakeista, kadangi mokytojai prie dabartinio mokyklos stovio tos programos, neatsižvelgiant kokia ji nebūtų, laikinoji ar nuolatinė, negali išeiti. Į metus turima ne daugiau 60–70 mokomųjų dienų; darbas prasideda čia dauguma nuo Kalėdų ir baigiasi nuo Velykų su ilgomis pertraukomis žiemos metu kuro stokos dėlei.

Trakų apskrities pradžios mokyklų mokytojų konferencijos dalyviai 1925 m. birželio 2 d. LŠIM.

Trakų apskrities pradžios mokyklų mokytojų konferencijos dalyviai 1926 m. birželio 1 d. Centre sėdi mokyklų inspektorius R. Butkus. LŠIM.

Mokytojų konferencijos dalyviai prie Kaišiadorių vidurinės mokyklos. Fotografavo V. Uždavinys, 1929 m. ŠAM.

Trakų apskrities II rajono pradžios mokyklų mokytojų konferencija 1930 m. spalio 11 d. Aukštadvaryje.

Trakų apskrities II rajono pradžios mokyklų mokytojų konferencija 1932 m. spalio 31 d. Aukštadvaryje.

Trakų apskrities I ir II rajonų pradžios mokyklų mokytojų konferencijos dalyviai 1938 m. kovo 11–12 d. Kaišiadorių pradžios mokykloje Nr. 1. LŠIM.

Prie tokio dalykų stovio mokytojai tik gali pasidžiaugti viršininkų eibe: apskrities švietimo Komisija, valsčiaus švietimo komisija, valsčiaus valdyba bei viršaitis, raštvedžiai, vietos seniūnas, tėvų Komitetas, parapijos klebonas... Čia su mokytojais jau nedaroma ceremonijų, kilnojami belaikų, kada norima, lig kokį mokomą aparatą iš inventoriaus sąrašo. Mokytojams einant Trakijon mokytojauti būtinai reikia išsižadėti ne tik pilietinių, bet ir žmoniškų teisių, nes čia mokytojas visai ne žmogus, tik mokomas aparatas. Ar ir toliau taip bus?“[1121]

Mokytojų konferencijos vykdavo kelis kartus per metus. Pavyzdžiui, 1923 m. Kaišiadoryse surengti apskrities pradžios mokyklų mokytojų konferenciją numatyta gruodžio 31 d.[1122]

1927 m. gruodžio 31 d. Kaišiadoryse vykusioje Trakų apskrities pradžios mokyklų mokytojų konferencijoje dalyvavo apie 80 mokytojų. Konferenciją atidarė inspektorius R. Butkus ir perskaitė Lietuvos Prezidento padėkos telegramą už pereitos konferencijos pasveikinimą. Po to kalbėjo priverstino mokymo, mokyklų lankymo ir kitais klausimais. Konferencijoje buvo perskaityti referatai apie V. Fliorovo skaitymo metodą, apie esperanto kalbą. Apskrities agronomas skaitė paskaitą apie laukų tręšimą ir kitus žemės klausimus. „Prelegentui p. A. Vokietaičiui ir insp. p. Butkui konferencija sugiedojo „Ilgiausių metų“. Buvo aptarti mokyklų aprūpinimo, radijo, mokytojų atlyginimo padidinimo ir kiti klausimai. Nutarta pasveikinti Resp. Prezidentą ir Vyriausybę.“ Konferencija pasibaigė 20 valandą[1123].

Susirinkę į savo konferencijas mokytojai dažniausiai visi kartu nusifotografuodavo.

Kaišiadorių vidurinė mokykla

Kaišiadorių vidurinės mokyklos ištakos – 1923 m. rugsėjo 5 d. prasidėjusiuose vakariniuose kursuose, kurie veikė iki metų pabaigos. Šiuose kursuose „su išplatinta programa“ vaikus mokė mokytojai Jonas Jurkūnas (lietuvių k.), Laurinaitis (vokiečių k.), Kazys Makrickas (dirbo rugsėjo mėnesį, dėstė lietuvių ir vokiečių kalbas), Aleksandras Osmolskis (buvo kursų vedėjas ir mokė istorijos), Vladas Kaveckas (istorija ir dainavimas), kun. Alfonsas Varnas (tikyba), Angelė Bajorienė (aritmetika), Eleonora Morkūnienė (geografija ir gamta) ir Marė Jagintavičiūtė (grafika, pradėjo dirbti lapkričio mėnesį).

[1121] LCVA, F. 391, Ap. 3, B. 812, L. 16.
[1122] LCVA, F. 391, Ap. 3, B. 812, L. 83.
[1123] Trakų apskr. mokytojų konferencija // Lietuva, 1928 m. sausio 10 d., Nr. 7, p. 4.

Buvo numatyta, kad mokytojams už pamoką bus mokama po 3 Lt (iš viso – 2517 Lt), tačiau išėjo taip, kad jie atlyginimo visai negavo. Mokytojai kreipėsi į Švietimo ministeriją: „Prie Kaišedorių I pradžios mokyklos buvo įsteigta Vakariniai kursai su išplatinta programa, iki 2 kl. viduriniosios mokyklos, į kuriuos mes, žemiau pasirašiusieji mokytojai, buvome pakviesti dirbti. Kursai veikė nuo 1923 m. rugsėjo 5 d. iki 1924 m. sausio 1 d. kuomet tapo įsteigta Kaišedoryse Vidurinioji mokykla. Mes gi dirbusieji kursuose iki įsteigimo Viduriniosios mokyklos atlyginimo už savo darbą minėtuose kursuose negavome, nes Pradžios mokyklų ir Aukštesn. mokyklų Departamentai atsisakė mums atlyginti.“ Tačiau buvo gautas atsakymas, kad ministerija atlyginti negali, nes kursai buvo įsteigti be ministerijos leidimo[1124].

1924 m. sausio 14 d. Kaišiadorių I pradžios mokyklos vedėjas Aleksandras Osmolskis prašo, kad jį paskirtų Kaišiadorių vidurinės mokyklos vedėju. To paties prašė ir Trakų apskrities švietimo komisija. Aleksandras Osmolskis buvo gimęs Kaune 1893 m., baigęs Veiverių mokytojų seminariją dirbo keletoje pradžios mokyklų, o nuo 1923 m. rudens – Kaišiadorių I pradžios mokykloje ir taip pat tapo vakarinių vidurinės mokyklos programos kursų vedėju. Nuo šių kursų ir prasidėjo Kaišiadorių vidurinės mokyklos užuomazga, kuri oficialiai pradėjo savo veiklą 1924 m. vasario 1 d. Mokyklos direktoriumi A. Osmolskis dirbo iki 1928 m. kovo 25 d.[1125]

Kas gi buvo pirmieji vidurinės mokyklos mokytojai?

Valentinas Laurinaitis buvo gimęs 1900 m. Šakių apskrityje. Savo biografijoje jis rašė: „Pradžios mokyklą lankiau dar rusų laikais, kurią 1914 met. baigiau. Prasidėjus didžiajam pasaulio karui teko darbuotis prie ūkės ir toliau visą karo ir okupacijos laikmetį teko išbūti Lietuvoje. Vokiečių gi dar okupacijos metu, pradėjus grįžti Lietuvon iš Rusijos įvairioms mūsų mokslo ir šiaip įstaigoms sužinojau, kad jau pradėjo veikti buvusieji „Saulės“ mokytojų dar kursai. Štai 1919 m. kiek pasirengęs įstoju antron rengiamon klasėn ir 1922 met. baigiu du pagrindiniu „Saulės“ mokytojų seminarijos kursu su jaunesniojo mokytojo teisėmis. Kas čia daryti? Ar negalima būtų ir visa „Saulės“ mokytojų seminarija užbaigti? Čia kuriasi naujas mūsų šalies gyvenimas, visur reikalinga darbininkų – sumanau mokintis ir toliau. Pabuvojus dar metus, tenka, nors laikinai, atsisveikinti su „Saulės“ mokytojų seminarija ir vykti Trakų apskritin žadinti ir auklėti savo brolius rytiečius, neužbaigus tolimesnio mokslo. Dabar esu Trakų apskrities atsargos mokytoju ir sumanius įkurti Kaišedoryse Vidurinę mo-

[1124] LCVA, F. 391, Ap. 5, B. 307, L. 56–57, 67.
[1125] LCVA, F. 379, Ap. 1, B. 156, L. 58.

kyklą, kad pradėtas darbas nenueitų niekais, nuo jos kūrimosi pradžios, atliekamomis nuo tiesioginio darbo valandomis, dėstau I ir II klasėse vokiečių kalbą.“

Marę Jagintavičiūtę galėtume laikyti pirmąja Kaišiadorių laisvąja menininke, gyvenusia iš savo kūrybos. Ji gimė 1905 m. Liepojoje (dabartinėje Latvijoje). 1914 m. įstojo į Revelio (t. y. Talino) Aleksandro gimnaziją, kurioje 1919 m. baigė 4 klases. Tais pačiais metais su šeima išvažiavo į Rusiją. Gimnazijoje mokėsi paišybos, be to „ėmė pamokas 6 mėnesius pas dailininką Ščiukovą“. Iš Rusijos 1920 m. grįžo į Latviją ir iki išvykimo į Lietuvą 1921 m. mokėsi pas dailininką Garomsoną. „Dabartiniu laiku gyvenu Kaišedoryse ir užsijemu laisva kuriba.“

Vladas Kaveckas savo aprašytame „amžiaus bėgyje“ nurodo, kad gimė 1883 m. Ukmergės apskrities Veprių dvare. Baigęs Veprių pradinę mokyklą privačiai mokėsi Vilniuje. 1897 m. nuvyko mokytis į Rokiškį mokytis muzikos pas vargonininką R. Limaną, o po trejų metų – į Kauną pas J. Naujalį. 1915 metais liepos 2 d. grįžo į gimtinę „ir paskiau gavau vargonininko vietą prie Kaišedorių bažnyčios. 1917 m. lankiau vokiečių okupantų įsteigtus Kaišedoryse pedagogikos pradžios mokyklų mokytojams kursus, juos baigęs gavau mokytojo vietą Kaišedorių pradžios mokykloje, kurioje be pertraukos ir dabar mokytojauju.“ Kaišiadoryse V. Kaveckas buvo Kaišiadorių II pradžios mokyklos vedėjas, o savaitgaliais vadovaudavo Kaišiadorių bažnyčios chorui.

Dirbti naujai įkurtoje Kaišiadorių vidurinėje norėjo ir Kaišiadorių valsčiaus savivaldos viena iš iniciatorių Eleonora Ratkevičaitė. 1924 m. birželio 27 d. mokytoja prašo švietimo ministerijos, kad jai suteiktų viduriniosios mokyklos mokytojos teises, nes yra išdirbusi trejus metus pradžios mokyklose, o pusę metų dėstė geografiją ir gamtą 1923 m. „Kaišiadorių vidurinėje mokykloje jai besikuriant“. Deja, ministerija atsakė, kad toks vardas jai negali būti duotas.

Pirmuosiuose mokyklos mokytojų tarybos posėdžiuose nustatyta darbo tvarka. Pirmajame pedagogų tarybos posėdyje 1924 m. vasario 9 d. mokytojai pasiskirstė pareigomis: A. Osmolskis dėstys aritmetiką, gamtos mokslą, geografiją, dailyraštį ir gimnastiką; kun. A. Varnas – tikybą; J. Jurkūnas – lietuvių kalbą (taip pat eis tarybos sekretoriaus ir I klasės auklėtojo pareigas); V. Laurinaitis – vokiečių kalbą; M. Jagintavičiūtė – paišybą, rankdarbius (taip pat – II klasės auklėtoja); V. Kaveckas – dainybą ir ves chorą.

Matyti, kad Kaišiadorių apylinkių kultūrinė aplinka buvo kebli ir mokytojams teko taikytis prie jos.

Pirmojoje Kaišiadorių vidurinės mokyklos apyskaitoje (1924 metų) nurodyta, kad Kaišiadorių vidurinė mokykla įkurta 1924 m. vasario 1 dieną „Trakų Apskrities Valdybos vardu realio tipo su sodininkystės, daržininkystės ir bitininkystės dėstymu. Mokykloje dėstoma lietuvių kalba."

Mokymas mokykloje pradėtas 1924 m. vasario 21 d., buvo suformuotos dvi norminės klasės, o metų eigoje atidaryta dar viena.

Pirmieji mokslo metai baigti 1924 m. birželio 29 d. ir tą pačią dieną buvo surengtas vakarėlis. 1924 metų pabaigoje buvo jau trys klasės, kuriose mokėsi 52 berniukai ir 29 mergaitės.

Mokyklos inventorius buvo geros būklės. Mokslo metų eigoje mokytojų knygynui įgytos 189 knygos, o mokinių knygynui – 45 knygos. Tiesa, nebuvo fizikos kabineto, tačiau metų eigoje įrengtas gamtos ir geografijos kabinetas su 27 daiktais.

1924 m. pabaigoje iš devynių mokytojų su aukštuoju išsilavinimu tebuvo vienas, mokytojų seminariją baigę – du, gimnaziją – du, po vieną buvo baigę vidurinę mokyklą, vidurinę žemės ūkio mokyklą, dvasinę seminariją, J. Naujalio vargonininkus kursus. Nuo 1924 m. vasario 1 d. dirbo direktorius Aleksandras Osmolskis (31 metų, baigęs Veiverių mokytojų seminariją, mokytojaujantis nuo 1912 m.), mokyklos kapelionas kun. Alfonsas Varnas (41 m., baigęs Vilniaus dvasinę seminariją), Vladas Kaveckas (42 m., mokytojaujantis nuo 1917 m.); ir Marija Jagintavičiūtė (19 m., baigusi Revelio 4 klasių mokyklą).

Naujai priimti mokytojai buvo Felicija Kasakaitytė (24 m., baigusi Marijampolės Rygiškių Jono gimnaziją, mokytojaujanti nuo 1922 m., o Kaišiadorių vidurinėje mokykloje nuo 1924 m. rugsėjo 1 d.), Petronėlė Pečkaitytė (22 m., baigusi Marijampolės mokytojų seminariją, mokytojaujanti Kaišiadorių vidurinėje nuo 1924 m. rugpjūčio 1 d.), Stasys Jakštas (49 m., baigęs Goreckojės vidurinę žemės ūkio mokyklą, mokytojaujantis šioje mokykloje nuo 1924 m. rugsėjo 1 d., be to jis dirbo ir Trakų apskrities agronomu), Juozas Rakšnys (22 m., baigęs Šiaulių gimnaziją, Kaišiadorių vidurinėje dirbo nuo 1924 m. gruodžio 1 d.), gydytojas Petras Žilinskas (46 m., baigęs Dorpato universitetą, mokytojavo nuo 1921 m. Žiežmariuose, o šioje mokykloje nuo 1924 m. rugsėjo 1 d.). Visi mokyklos mokytojai buvo lietuviai, katalikai.

Pirmųjų metų mokyklos sąmata sudarė apie 31 000 Lt (vieno mokinio išlaikymas kainavo beveik 477 Lt). Didžioji dalis lėšų buvo gauta iš Švietimo ministerijos – 25 257 Lt 30 ct, iš Trakų apskrities valdybos – 6200 Lt, iš A. Osmolskio... 19 Lt 2 ct.

Kaišiadorių vidurinės mokyklos mokytojai ir mokiniai 1925 m. birželio 13 d. Iš kairės sėdi V. Kaveckas, J. Rakšnys, P. Pečkaitytė, kun. A. Varnas, mokyklos direktorius A. Osmolskis, F. Kasakaitytė-Butkienė, M. Jagintavičiūtė-Sikorskienė ir S. Jakštas. LCVA.

Kaišiadorių vidurinės mokyklos pirmosios laidos vinjetė. 1926 m. KšM.

Kaišiadorių vidurinės mokyklos kraštotyrininkų kuopa 1929 m. Iš kairės sėdi mokytojai J. Taškūnas, F. Švelnys, kun. N. Švogžlys. LŠIM.

Kaišiadorių vidurinės mokyklos mokinių ekskursija Aukštadvaryje, dr. Vlado Mongirdo dvare. 1931 m. gegužės 21 d. Už vaikų nugarų stovi mokyklos mokytojai ir V. Mongirdas. LLBM.

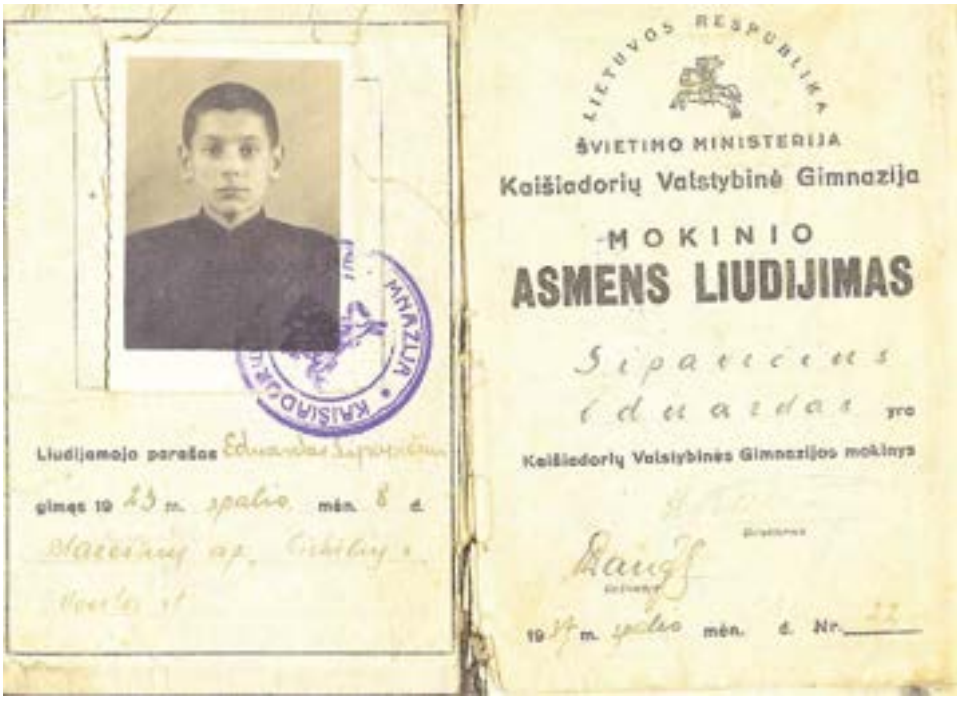
Kaišiadorių vidurinės mokyklos pedagogų taryba. Sėdi iš kairės – F. Butkienė, direktorė Dvylaitienė, Stočkaitė, stovi iš kairės – karinio parengimo mokytojas kap. Juodvalkis, Kynas, Karpavičienė, Taškūnas, gydytojas P. Žilinskas. 1932 m. LŠIM.

Besikuriančios Kaišiadorių gimnazijos mokytojai 1936 m. Sėdi iš kairės – mokyklos kapelionas kun. Juozas Meidus, Bronė Kliorienė, mokyklos direktorius Domas Kalvelis, Emilija Jaugelytė, nežinomas asmuo. Stovi iš kairės – Stasys Šalkauskas, Liubomiras Nastopka, Juozas Petrulis, Adomas Jasas, Antanas Kučas, B. Žvirblis. LŠIM.

Kaišiadorių gimnazijos atidarymas 1937 m. rugsėjo 1 d. Kairėje matoma nuimta senoji mokyklos iškaba („Kaišiadorių valdžios vidurinė mokykla"). Šalia gimnazijos direktoriaus Domo Kalvelio sėdi kun. Alfonsas Varnas, apskrities valdybos narys Zigmas Šimašius. KšM.

Eduardo Sipavičiaus – Kaišiadorių gimnazijos mokinio – liudijimas, 1937 m. KšM.

Matyti, kad apskrities valdyba, įsipareigojusi prisidėti prie mokyklos išlaikymo, nevykdė savo įsipareigojimų, nes 1924 m. spalio 14 d. A. Osmolskis prašė ministerijos avanso 1260 Lt, „nes ligi šiol Trakų Apskrities Valdyba Kaišedorių Vidurinę Mokyklą malkomis neaprūpino, nors ir buvo tuo reikalu kreiptasi raštu. Pablogėjus keliams malkų nieks negalės pristatyti ir mokykla liks be kuro."

Kaišiadorių gimnazijos direktorius Domas Kalvelis su šeima. Kaišiadorys. XX a. 4 deš. KšM.

Mokytojus į mokyklą paskirdavo Švietimo ministerija. Tiesa, atsižvelgdavo ir į direktoriaus pageidavimus. Pavyzdžiui, 1924 m. liepos 8 d. A. Osmolskis ministerijai rašo, kad mokyklai trūksta dviejų mokytojų (lietuvių kalbai, vokiečių kalbai, istorijai, gamtai ir gimnastikai dėstyti) ir prašo mokytojais paskirti Bagdonavičių, Dielininkaitį ar Sventinskaitę, Staugaitytę arba perkeltų iš Aukštadvario vidurinės mokyklos mokytoją Vitkaitę.

Dėl Kaišiadorių kultūrinės padėties 1924 m. rugsėjo 23 d. direktorius ministerijos prašė: „Kadangi Kaišedorių miestelio gyventojai kalba lenkiškai, tad ir lankantys mokyklą mokiniai priversti kalbėti namie lenkų kalba. Todėl prašau Švietimo Ministeriją II ir III klasėse pridėti po vieną pamoką lietuvių kalbos, nes esamų II kl. 5 pam. Ir III kl. 4 pamokų neužtenka." Atsižvelgdama į „ypatingas darbo sąlygas Kaišedorių vidurinės mokyklos" ministerija leido jai padidinti lietuvių kalbos pamokų skaičių[1126].

Aleksandras Osmolskis Kaišiadorių vidurinės mokyklos direktorium dirbo nuo 1924 m. vasario 1 d. iki 1928 m. kovo 25 d. Vėliau jis išvyko į gimtąjį Kauną ir dirbo Kauno miesto savivaldybės įmonių skyriuje raštvedžio padėjėju[1127].

[1126] LCVA, F. 391, Ap. 2, B. 247.
[1127] LCVA, F. 379, Ap. 1, B. 156, L. 58.

1928 m. rugsėjo 14 d. posėdyje Trakų apskrities taryba svarstė gimnazijos Kaišiadoryse (komercinio tipo) įsteigimo klausimą, „turėdama galvoje, kad arti Kaišiadorių tokios gimnazijos nėra, be to, šioje apskrityje gyvena daugumoje nepasiturį gyventojai, neapsišvietę, kas matyti iš statistikos davinių, taip pat turint galvoje, kad jaunimas, baigęs tokią mokyklą, galėtų prisidėti prie tautinio ir valstybinio darbo." Taryba pavedė valdybai kreiptis į švietimo ministrą ir kitur, kad gimnazija būtų įkurta[1128].

Tuo reikalu buvo tartasi su Švietimo ministerija. Prašyta Kaišiadoryse įsteigti gimnaziją arba aukštesniąją komercijos mokyklą, tačiau dėl pablogėjusios ekonominės būklės ministerija gimnazijos steigti nesiėmė, todėl jos steigimu bei išlaikymu, prašant mokyklos tėvų komitetui, rūpinosi Trakų apskrities valdyba. Ji visoms valsčių savivaldybėms išsiuntinėjo aplinkraštį, kviesdama prisidėti lėšomis gimnazijai išlaikyti. Buvo skaičiuojama, kad vieno mokytojo išlaikymui kiekvienai valsčiaus savivaldybei reikėtų prisidėti po 100 litų metams, o „tokia išlaidų suma savivaldybių biudžeto neapsunkintų, bet naudą padarytų didelę. Tad reikia tikėtis, kad tas klausimas bus teigiamai išspręstas, nes gimnazijos Trakų apskritis senai laukia."[1129]

Kaišiadorių gimnazijos įsteigimo reikalai išsisprendė 1934 m., kai tuo klausimu buvo kreiptasi į Lietuvos Prezidentą A. Smetoną, kuris lankėsi Kaišiadoryse Tautos šventėje. Nuo 1934 m. kasmet prie vidurinės mokyklos prijungiant po vieną klasę 1937 m. rugsėjo 1 d. pradėjo veikti pilna Kaišiadorių gimnazija su aštuoniomis klasėmis.

Kaišiadorių gimnazijos istorija yra išskirtinė. Per trumpą laiką ji tapo ne tik miestelio, bet ir apskrities švietimo ir kultūros centru. Pagal mokymo lygį ji buvo laikoma ketvirta Lietuvoje. Mokykloje mokytojais dirbo išskirtinės asmenybės. Pavyzdžiui, 1939 m. mokyklos direktoriumi dirbant D. Kalveliui lietuvių kalbą dėstė R. Šaltenis ir A. Jasas, istoriją ir geografiją – J. Petrulis, kūno kultūrą – S. Urbonavičiūtė ir V. Kišonas, anglų kalbą – J. Jaugelytė, vokiečių kalbą – A. Krygerienė, prancūzų kalbą – M. Virbalienė, matematiką – O. Merkienė, gamtos mokslus ir chemiją – A. Normantas, fiziką – J. Kynas, muziką – M. Leškevičius, piešimą – A. Kučas, lotynų kalbą – B. Žvirblis ir kun. V. Slavynas. Mokyklos kapelionas buvo kun. J. Meidus, raštinės vedėjas – S. Daugėla, o sargai – R. Pinkevičius ir R. Rudzinskas. Dalis mokytojų į Kaišiadoris atvykdavo iš Kauno. Kaišiadorių gimnazijos istorija reikalauja atskiro didesnio dėmesio.

[1128] Savivaldybė, 1928, nr. 10, p. 24.

[1129] Grikevičius J. „Aukštesniąją mokyklą rems savivaldybės" // Savivaldybė, 1933, nr. 8, p. 30.

Žiežmarių vidurinėje mokykloje išleidžiama ketvirtoji klasė. Sėdi mokyklos mokytojai (iš kairės) P. Markevičius, J. Čaplikas, E. Frenkelytė, T. Blaževičienė-Blažaitienė, mokyklos direktorius J. Blaževičius-Blažaitis, kun. A. Meigis, mokyklos gydytojas P. Žilinskas, dainavimo mokytojas Židonis. Maždaug 1924 m. LŠIM.

Žiežmarių žiemos žemės ūkio mokykla, kuri buvo įsikūrusi buvusiame Žiežmarių dvare. Maždaug 1930 m. LCVA.

Prie Žiežmarių žiemos žemės ūkio mokyklos stovi jos direktorius J. Sabas. Maždaug 1930 m. LCVA.

Kaišiadorių stalių amato mokykla

1926 m. Kaišiadoryse buvo įkurta stalių amato mokykla. Ji įsikūrė buvusiame depe, tarp geležinkelio stoties ir vandens bokšto. 1930–1931 mokslo metais Kaišiadorių stalių amato mokykloje buvo 7 mokytojai ir 63 mokiniai[1130]. Mokyklai kelis metus vadovavo Antanas Škėma, staliaus amato mokė Pranas Dankšas, kiti mokytojai. Mokykla buvo svarbiausias visos apskrities profesinio rengimo centras, kuriame mokėsi ne tik vietiniai vaikai, bet ir kilę nuo Jiezno, Stakliškių. Vokietijoje nupirktos obliavimo, medžio pjovimo, tekinimo, frezavimo staklės, mokiniai mokomi gaminti baldus, langus, duris. Gamino ir baldus bažnyčioms. Baigę mokyklą gaudavo staliaus amato ir progimnazijos baigimo pažymėjimus. 1937 m. įkurtas ir račių-karoserijos skyrius, kuriame mokė daryti ratus, bričkas, netgi baidares, konstravo sklandytuvus.

1939 m. gegužės 19 d. ministrų taryba švietimo ministrui pasiūlė stambinti amatų mokyklas ir siūlė uždaryti Seirijų bei Kaišiadorių amatų mokyklas, nes „jos neturi reikiamos aplinkos ir sąlygų, reikalingų geram amatininkui paruošti“, patalpos mažos ir netinkamos, be to – jos per arti kitų mokyklų. Kaišiadoriečiams iki Kauno tebuvo tik 37 kilometrai ir buvo patogus

[1130] Lietuvos prekybos ir pramonės įmonių adresų knyga 1929 m. – Kaunas, 1929. – P. 161.

susisiekimas traukiniais. Todėl siūlyta Kaišiadorių ir Seirijų mokyklas nuo rugsėjo 1 d. perkelti į Alytų, o santaupas panaudoti stipendijoms (po 50 Lt per mėnesį) neturtingiems mokiniams, kurie turės persikelti[1131].

Ypatingosios Trakų apskrities sąlygos – frontas ir kultūrinis atsilikimas

Trakų apskrityje kone visus tarpukario metus išliko ypatingi karo metui taikomi reikalavimai. Taip pat ir apskrities mokyklose, kurios savo veiklą turėjo derinti ne tik su Švietimo ministerijos, bet ir karinių bei teisėtvarkos institucijų nurodymais. Pavyzdžiui, 1919 m. gegužės 30 d. Darsūniškio mokytojas Jurgis Papečkys prašė Kaišiadorių komendanto leidimo surengti vakarą su vaidinimais: „Darsūniškio vietinių artistų-mėgėjų kuopelė 1-mą dieną birželio mokyklos bute rengia vakarą, stato dvi komediji: „Tarnas įpainiojo“ ir „Tėtė pakliuvo“. Prašoma Gerbiamo Komendanto apie tai leidimo. Dėl viso ko būtų galima nors du milicijantu iš Kaišedorių arba iš Kruonio.“[1132] 1919 m. rugsėjo 13 d. Kaišiadorių žydų mokyklinė komisija irgi prašė (prašymas rašytas rusiškai) komendanto leisti rengti labdaros vakarą žydų liaudies mokyklos ir bibliotekos naudai Gurevičiaus namuose (Kaišiadoryse, Teismo g. Nr. 5). Programoje numatyti du vaidinimai, deklamacijos, dainos ir loterija[1133].

Komendanto leidimo reikėjo ir tėvų susirinkimams mokyklose. Pavyzdžiui, 1919 m. lapkričio 16 d. mokytojas V. Kaveckas pranešė komendantui, kad 20 d. vakare Kaišiadorių pradedamosios mokyklos II klasės kambaryje (Žebino g. nr. 6) bus tėvų susirinkimas mokyklos materialiniams dalykams aptarti[1134].

Mokytojų kvalifikacija

Dažniausiai pirmieji mokytojai tebuvo baigę liaudies mokyklas, papildę jas mokytojų kursais. Todėl Lietuvos vyriausybė ilgainiui ėmė kelti mokytojams išsilavinimo reikalavimus. Pagal Švietimo ministerijos nustatytą tvarką asmenys, kurie mokykloje pradėjo dirbti iki 1919 m. turėjo įgyti jaunesniojo mokytojo teises iki 1923 m., pradėję dirbti 1919 m. – iki 1924 m. Taip nustatyta visos šalies becenziams mokytojams.

1131 LCVA, F. 923, Ap. 1, B. 984, L. 163.
1132 LCVA, F. 500, Ap. 1, B. 10, L. 104.
1133 LCVA, F. 500, Ap. 1, B. 10, L. 229.
1134 LCVA, F. 500, Ap. 1, B. 10, L. 268.

Prie Kaišiadorių stalių amatų mokyklos. Priekyje stovi iš kairės – mokyklos kapelionas kun. N. Švogžlys, mokyklos direktorius A. Škėma, mokyklos meistras P. Dankšas. Ant mokyklos stogo keliama dekoratyvinė mokyklos iškaba su Vyčiu ir datomis – 1918 ir 1928. 1928 m. LŠIM.

Prie amatų mokyklos moksleivių iš medžio padarytos „Geležinio vilko“ skulptūros. Stovi iš kairės mokytojas Stulgys, mokyklos direktorius A. Škėma, meistras P. Dankšas, kun. N. Švogžlys, dailininkas A. Rūkštelė. 1929 m. Kaišiadorys. LŠIM.

Prie Kaišiadorių stalių amatų mokyklos stovi jos mokiniai, dešinėje – mokytojas P. Dankšas ir mokyklos direktorius A. Škėma. 1931 m. A. Miškinio rinkinys. LNM.

Prie amatų mokyklos – mokyklos mokytojai ir mokiniai. Centre matomos mokinių išdrožtos medinės „Geležinio vilko“ ir riterio skulptūros. Nuotraukos fragmentas. LŠIM.

Kaišiadorių amatų mokyklos mokomosios dirbtuvės. Tolumoje matoma iš medžio pagaminta dovana mokyklos kapelionui kun. N. Švogžliui – Vytauto Didžiojo metų proga išdrožta inkrustuota skrynelė. 1930 m. LŠIM.

Kaišiadorių amatų mokyklos dovana mokyklos kapelionui kun. N. Švogžliui – skrynelė su inkrustuota 1930 m. data ir Vytauto Didžiojo metų trumpiniu (VDM). LŠIM.

Kaišiadorių amatų mokyklos mokiniai praktikos pamokų metu 1937 m. pavasarį. LŠIM.

Kaišiadorių amatų mokyklos mokytojai. Pirmoje eilėje iš kairės – P. Dankšas, mokyklos direktorius Antanas Škėma, R. Stielčiūnas, Z. Strašunskas, Algimantas Škėma, J. Serafinas, V. Čyvas. LŠIM.

1922 gegužės 19 d. Lietuvių katalikų mokytojų sąjunga Švietimo ministerijos prašo išskirtinių sąlygų Trakų apskričiai. Kreipimąsi pasirašę pirmininkas P. Dovydaitis ir sekretorius S. Tijūnaitis rašo: „Ypatingai pabrėžiame Trakų apskritį, tą mūsų Rytų pradžią. Lietuvos patrijotai, ramūs Trakų žemės darbuotojai, nuo senai dėjo pastangų krašto gyventojų tautinei sąmonei kelti. Tai buvo daroma per slaptas lietuvių mokyklas. Jos tenai dešimtimis veikė ir rusų laikais ir vokiečių okupacijos metu. Kaip tasai darbas ėjo, aiškinti, manome, nereikalinga niekam, kam yra žinoma lietuvių tautinė padėtis anais laikais. Rūpestinga žandaro akis žvalgė nežymiausias surūkusio Trakų dzūkų sodžiaus vietas ir jo bizūnas raižė švietėjų pečius. Bet žmonės nieko nežiūrėjo ir dirbo. To darbo vaisiais jau šiandien gėrimės: retas trakietis naujokas pasitaiko rašyti nemokąs. Ir tą darbą dirbo tie žmonės, kurie dirbti norėjo ir kentėti nebijojo. Jie, Lietuvos nepriklausomybės šviesai pasirodžius, su dešimtimis savo mokyklų lyg iš žemių išėjo viešumon ir nusodino Lietuvos Rytų slenkstį – Trakų žemę: tai yra čia taip vadinami becenziai mokytojai. Jų Trakų apskrityje gal bus 75 nuošimčiai. Juose yra žmonių, jau paaukojusių švietimo darbui savo jaunas dienas. Pavardėmis galima suminėti asmenų, kurie už lietuvių vaikų mokymą lietuviškojo rašto buvo rusų po teismus tąsomi ir tik ypatingu sumanumu, pavyzdžiui, ar visiško beraščio ar kvaišos vykusiu nudavimu, išeidavo iš engėjų rankų nesulaužyti ir dar didesniu pasišventimu varydavo savo darbą. Lygiu būdu dirbo ir vokiečių okupacijos metu, nes rusų užgrūdintiems nebaisus buvo ir vokiečio čebatas. Kitose Lietuvos apskrityse buvo po kelias, Trakų gi apskrityje slapta veikė kelios dešimtys mokyklų. Tie žmonės, patys pasirūpinę jaunų padėjėjų, ir dabar dirba pradžios mokyklose Trakų apskrityje, nepaisydami jokių ekonominių sąlygų, žiūrėdami tiktai darbo ir žmonių naudos. Ir mes manome, kad nežiūrint visų pastangų į normalų mokyklos gyvenimą ateiti, tos rūšies žmonėmis reikės dar ilgai naudotis Lietuvos rytuose. .... Ir mums radosi, kad trakiečiai becenziai mokytojai, dėl jų pačių ir jų krašto sąlygų padėties, tokiuo, palyginti, trumpu Ministerijos nustatytu laiku mokytojų teisių įsigyti nepajėgs ir, žinoma, su įskaudinta širdimi pasitrauks kaip niekam nebetinkami, pasitrauks atimdami mokslo šviesos, kad ir nesklandžiai teikiamos, šimtams dzūkučių. Mūsų manymu, būtinai reiktų į tai atsižvelgti ir prašantiems palengvinti...“

Kreipimosi autoriai prašo Trakų apskrityje cenzo neturintiems mokytojams pratęsti terminą cenzui įgyti iki 1925 m.[1135]

[1135] LCVA, F. 391, Ap. 4, B. 1878, L. 8.

Kursai

Švietimo ministerija nedalino lengva ranka leidimų steigti mokyklas arba kursus. Pavyzdžiui, 1924 m. Žiežmariuose gyvenantis A. Orlovas švietimo ministerijos prašė jam leisti steigti buhalterijos kursus, tačiau ministerija atsakė, kad Žiežmariuose, Kruonyje ir Kaišiadoryse steigti buhalterijos kursų neleidžia dėl „silpno mokėjimo Tamstos lietuvių kalbos“.

Kaišiadorių mokytojų kursai 1922 m. Atsižvelgiant į naujuosius reikalavimus 1922 m. vasarą Kaišiadoryse buvo suorganizuoti kursai cenzo neturintiems mokytojams. 1922 m. kovo 16 d. Trakų apskrities bute susirinko mokytojų kursų organizavimo komisija: mokyklų instruktorius Antanas Paltanavičius, apskrities valdybos pirmininkas Stasys Kurgonas, Kaišiadorių valsčiaus viršaitis Simas Jonika, Kaišiadorių pradžios mokyklos Nr. 1 mokytojas Jonas Jurkūnas. Jie konstatavo, kad kursai reikalingi, nes „apskrityje darbuojasi daugiausia mokytojai neįgiję cenzo (padėjėjai), kuriems Švietimo Ministerijos nusistatymu įsigyti cenzui paskirtas laikas baigiasi 1923–4 met. gi cenzuotų mokytojų nėra vilties gauti“.

Numatyta įsteigti kursų laikotarpiui pavyzdinę pradžios mokyklą (organizuojant vasarinius kursus vaikams).

Jau gegužės mėnesį apskrities švietimo kultūros komisija pranešė departamentui, kad kursai Kaišiadoryse bus birželio 1 – rugsėjo 1 dienomis, o lektoriais bus Julius Čaplikas, Jonas Gasiūnas, Aleksandras Bandzevičius ir kun. Alfonsas Varnas, kurie davė pasižadėjimus.

Jonas Gasiūnas numatė dėstyti geografiją (pradinės žinios geografiją ir astronomiją, schematinis žemėlapių piešimas), gamtos mokslai (negyvoji gamta, oras, vanduo, žemė, keletas chemijos ir fizikos tyrimų, žmogaus kūnas, botanika, zoologija...), pedagogika ir didaktika (pagrindinės žinios psichologijos, logikos, didaktikos ir pedagogikos...). J. Gasiūnas priduria, kad daug vilčių į šiuos kursus dėti nereikia, nes yra per mažai laiko ir patys lektoriai tokiam darbui nėra pasirengę. „Žinoma, bus stengtasi, kad kursai nors dalinai atsiektų savo vyriausį tikslą: visų pirma prirengti necenzuotuosius mokytojus prie kvotimų pradžios mokytojo teisėms įgyti.“

Kursų vadovu tapo apskrities mokyklų inspektorius Antanas Paltanavičius, kuris pats apsiėmė dėstyti pedagogiką-psichologiją (programą jam leido nusirašyti departamente). Kun. A. Varnas sutiko dėstyti kursuose Bažnyčios istoriją. Be to, kursų metu veikė praktinė pavyzdinė mokykla, kurios vedėja buvo Onuškio pradžios mokyklos mokytoja Domicelė Stankevičaitė.

Į kursus užsiregistravo ir pateko: Vladas Kaveckas (38 m., mokytojavęs 4 metus, kilęs iš Ukmergės apskrities, baigęs Veprių liaudies mokyklą);

Marijona Zavistanaitė (20 m., mokytojavo 3 m., iš Trakų apskr., baigusi Kaišiadorių pradžios mokyklą ir trijų mėnesių vokiečių pedagoginius kursus Kaune); Elena Žebrauskaitė (21 m., mokytojavo 1 m., iš Šiaulių, baigusi VI klases Minsko gimnazijoje); Anelė Kindurytė (36 m., mokytojavo 1 m., iš Švenčionių, baigusi vakarinius kursus prie dviklasės mokyklos Vilniuje); Antanina Sabakonaitė (30 m., mokytojavo 4 m., iš Trakų apskr., baigusi Žiežmarių pradžios mokyklą); Emilija Ališauskaitė (24 m., mokytojavo 4 m., iš Trakų apskr., baigusi „Ryto“ draugijos vakarinius kursus 1914–1915 m.); Ona Tomkutonaitė (25 m., mokytojavo 5 m., iš Trakų apskr., baigusi Žiežmarių pradžios mokyklą); Emilija Tarasevičaitė (24 m., mokytojavo 2 m., iš Trakų apskr., baigusi Kaišiadorių dviejų klasių gelžkelio mokyklą); Adolfas Baumila (20 m., mokytojavo 1 m., iš Trakų apskr., baigė Žaslių dviejų klasių pradžios mokyklą); Ona Skeirytė (39 m., mokytojavo 5 m., iš Rokiškio apskr., baigusi 6 mėnesių vokiečių pedagoginius kursus Kaune); Marė Mikalojūnaitė (36 m., mokytojavo 3 m., iš Trakų, baigusi prie „Ryto“ draugijos dviejų klasių pradžios mokyklos vakarinius kursus); Eleonora Tomkutė (26 m., mokytojavo 4 m., iš Trakų apskr., baigusi pradžios mokyklą); Adelė Morkūnaitė (20 m., mokytojavo 1 m., iš Trakų apskr., baigusi Darsūniškio pradžios mokyklą); Eleonora Sabaliauskaitė (22 m., mokytojavo 3 m., iš Trakų apskr., baigusi Žiežmarių pradžios mokyklą); Ona Semplinskaitė (20 m., mokytojavo 1 m., iš Kauno, baigusi Darsūniškio pradžios mokyklą); Emilija Kertenytė (28 m., mokytojavo 1 m., iš Trakų apskr., baigusi „Ryto“ draugijos dviejų klasių mokyklos vakarinius kursus); Agota Šileikaitė (17 m., mokytojavo 1 m., iš Kauno, baigusi Garliavos pradžios mokyklą); Jonas Sakalauskas (31 m., mokytojavo 1 m., iš Mažeikių, baigęs 4 klasių. Rygos mokyklą ir 7 klasių Rygos amatų mokyklą); Jonas Pilius (23 m., mokytojavo 2 m., iš Trakų apskr., baigė pradžios mokyklą); Pranas Plaušinis (25 m., mokytojavo 1 m., iš Raseinių apskr., baigė metinius mokytojų kursus Kaune 1921 m.); Adomas Naujalis (27 m., mokytojavo 1 m., iš Kauno, baigė metinius mokytojų kursus Kaune 1921 m.); Uršulė Sabaliauskaitė (22 m., mokytojavo 4 m., iš Trakų apskr., baigė vokiečių šešių mėnesių pedagoginius kursus Kaune); Marijona Ivanauskaitė (20 m., dar nedirbusi mokytoja, iš Kauno, baigė „Saulės“ mokytojų seminarijos parengiamąją klasę); Justinas Bandzevičius (25 m., mokytojavo 2 ½ m., iš Trakų apskr., baigė pradžios mokyklą); Aleksandras Butrimavičius (25 m., mokytojavo 3 m., iš Trakų apskr., baigė pradžios mokyklą); Katrė Leckaitė (27 m., mokytojavo 3 m., iš Alytaus apskr., baigė pradžios mokyklą).

Taigi, iš viso buvo 26 kursų klausytojai, iš kurių paskutinieji trys „įvairių aplinkybių dėlei, lankę tris savaites kursus, išstojo iš jų“.

Liepos 25 d. lektorių taryba nutarė kursus baigti anksčiau, nes „vienas iš lektorių po dviejų savaičių apleidžia apskritį tarnybos dėlei, o kiti kai kurie nuo š. m. rugpjūčio 15 d. išvažiuoja atostogoms“. Kursai baigti rugpjūčio 14 dieną. Kursų dalyviai ir organizatoriai liko nepatenkinti.

Kursų lektoriams buvo mokama po 60 auksinų už pamoką. Be to, Antanas Paltanavičius gavo 1200 auksinų kaip kursų vedėjas ir 600 auks. kanceliarinėms išlaidoms. 1922 m. rugsėjo 20 d. Trakų apskrities pradedamųjų mokyklų instruktorius Antanas Paltanavičius Švietimo ministerijos Pradžios mokslo departamentui atsiskaitė už vasarinius kursus, kurie kainavo 13 020 auksinų[1136].

1923–1927 m. Trakų apskrities Aukštadvario miestelyje veikė dvimečiai mokytojų bendrojo lavinimo kursai, kuriuos baigė keturios mokytojų laidos. Pavyzdžiui, vien 1924 m. juos lankė 76 būsimi mokytojai.

Nelietuviškos mokyklos

Kalbant apie mokyklas, kuriose buvo mokoma ne valstybine kalba, daugiausia žinome apie žydų pradžios mokyklas, kurios buvo beveik kiekviename apskrities miestelyje. 1922 m. gruodžio 30 d. švietimo komisijos posėdyje „Trakų apskrities bute“ dalyvavo mokyklų instruktorius J. Jurkūnas, apskrities valdybos vicepirmininkas D. Kudzinevičius ir pradžios mokyklų mokytojų atstovas J. Perednis. Jie nutarė įregistruoti jau anksčiau veikusias žydų mokyklas Žasliuose, Semeliškėse ir Vievyje, prašydami departamento paskirti jų mokytojams I kategorijos algas. Žaslių mokykla veikė jau 1920–1921 mokslo metais ir vėl pradėjo veikti 1922 m. rugsėjo 1 d. Ją lankė virš 80 vaikų. Žasliuose paskirti du mokytojai – vedėju Mauša-Šliuoma Šulgofas, o mokytoja Chana Leviant'e Šulgofienė. Semeliškių žydų mokyklos mokytoju prašoma skirti Isaką Patašniką, baigusį penkias gimnazijos klases, o Vievio – Rają Berkmanaitę, baigusią šešias gimnazijos klases[1137].

Trakų apskrityje buvo siekiama įkurti ir mokyklas lenkų bei baltgudžių kalbomis.

Lenkų bandymai kurti lenkiškas mokyklas dėl tam tikrų naujai susiklosčiusių politinių aplinkybių (lenkų įėjimo į valdančiąją Seimo koaliciją) ypač suaktyvėjo 1926 m. antroje pusėje. Visoje Trakų apskrityje per trumpą laiką buvo įkurta apie 10 lenkiškų mokyklų.

[1136] LCVA, F. 391, Ap. 3, B. 2006.
[1137] LCVA, F. 391, Ap. 3, B. 812, L. 381.

1926 m. rugsėjo 15 d. aplankęs Žaslių I pradžios mokyklą (kurioje buvo mokoma lietuvių kalba) mokyklų inspektorius R. Butkus terado 11 berniukų ir 11 mergaičių. Mokslas prasidėjo rugsėjo 1 d., bet dar pilnai nepradėtas, nes visi užsirašiusieji dar nelankė mokyklos. Mokytojai – Julius Perednis (vedėjas) ir Ona Lisauskaitė. O. Lisauskaitei patarta daugiau leisti vaikams kalbėti, nes jie buvo neįpratę reikšti mintis žodžiais (kaip aiškėja iš kitų dokumentų – absoliuti dauguma ir nelabai mokėjo kalbėti lietuviškai, nes namuose naudojo lenkų kalbą). Inspektorius pabrėžė, kad šitame rajone smarkiai varoma lenkiška „Pochodnios“ agitacija leisti vaikus tik į privatinę lenkų mokyklą[1138].

Po 1926 m. gruodžio 17 d. perversmo naujoji vyriausybė vėl sugriežtino lenkiškų mokyklų veiklos sąlygas (reikia priminti, kad taip buvo reaguojama atsakant į lietuviškų mokyklų uždarymą Lenkijos okupuotoje Rytų Lietuvoje). 1927 m. vasario mėnesio „Savivaldybė“ paskelbė apie kaimyninėje Kauno apskrityje taryboje svarstomą lenkiškų mokyklų klausimą, kur buvo konstatuota, kad jos steigiamos ne vien švietimo, bet daugiau politiniais sumetimais, kadangi iniciatyva kylanti ne iš vietos gyventojų, bet iš kitur atvykusių asmenų, vartojant agitaciją, remiamą vienur pažadais, kitur gąsdinimais. Taryba mano, kad reikia stabdyti tokią „antivalstybinę ir antilietuvišką politiką“[1139].

Iš vėlesnių metų dokumentų aiškėja, kad 1926 m. kilęs masinis vaikų perėjimas iš lietuviškos į lenkišką mokyklą valstybės ir valsčiaus savivaldybės pastangomis buvo sustabdytas.

Mokytojų „nuodėmės“.

Nesutarimai dėl tikybos (ne)dėstymo. 1923 m. gruodžio 15 d. apskrities mokyklų inspektorius R. Butkus Švietimo ministerijai aiškinasi dėl Kaišiadorių mokyklos Nr. 2 mokytojos V. Serbentaitės, tėvų ir klebono skundų dėl tikybos dėstymo. Inspektorius siūlo mokytoją V. Serbentaitę perkelti į kitą vietą, „kad išvengus panašių kivirčų, kurie neigiamai veikia į mokinius ir visuomenę“.

Dar 1923 m. gegužės 20 d. mokyklų inspektorių pasiekė anoniminis skundas dėl Serbentaitės: „Turiu pranešti reikala ponui Instruktoriui apie musu mokytojka Serbentaite. Ji jau daug metų mokina musu vaikus, bet ne taip kaip mes norim. Mes kaišedorių žmones visi katalikai ir norim savo vaikus išmokyti katalikais. O musu mokytoja matosi negera katalikė dėl to,

[1138] LCVA, F. 391, Ap. 3, B. 1447, L. 155.
[1139] Savivaldybė, 1927, nr. 2, p. 18.

kad jos tėvas bolševikas. Ji daug mokina kuo ir nereikia bet mūsų vaikams, o pažiūrėk tai nieko nemoka nei gerai ir persižegnoti, o apie poterius, tai visai užmiršo ką buvo išmoki pas Kavecką mokytoji ir kurius mes motinos išmokėm. Turiu žiniu kad ji visai nesistaroja išmokyti mūsu vaiku nors poterius bet matydama kad vaikai galima greičiau atitraukti nuo Dievo per pamokas vaikams aiškina, kad bažnyčia žmogui nieko neduoda, ar eik į bažnyčia ar neik. (Jus einat o aš neinu ir taip pat gyvenu)".

Anonimas skundėsi, kad mokytoja vaikų neveda į bažnyčią, „tik iš pavasario du tris rozus į mišką ir tai ji pirma pareina arba užeina pas tėva Žiežmaruosna o vaikai vieni grižta namo. Mums tokios mokytojkos jau daugiau nebereikia, jau iškentėjom 3 met. ir gana teji važiuoja kur tėvas jos nuvažiavo o mums prašom duoti kita, kad ir ne taip mokyta, bet kad butu su religija mes norėdami daugiau pamokyti savo vaikus galėsime leisti kitur, o dabar kad tik išmokytu skaityti ir rašyti, prie spavednes poterius ir gana"... „Dabar dar vienas negerumas kad ji vaikams karones duoda tokias, bernaičius ir mergaites užrakina mokykloi kaip šūnis, išeina sau namo, stružuvkai liepia kad bus vakaras paleisti. Tai čia blogai visiems, tėvai nesulauke vaiku eina žiurėti, randa užrakintus kaip šunis, loja, šaukia, kad strošna ir klausytis, laužo savo stalus, daužo duris, patis mušasi po dvi tris adynas."

Panašu, kad mokytoja V. Serbentaite buvo nepatenkinti ne tik dalis tėvų (kurie labiau akcentuoja ne jų vaikų bendrąjį išsilavinimą, o tikybos dalykų mokymą), ne tik parapijos klebonas kun. A. Varnas, bet ir tos mokyklos vedėjas V. Kaveckas. Šis nors ir pripažino, kad V. Serbentaitė tikybai dėstyti neturi įstatymais numatyto įgaliojimo (kaip neturintis nieko bendro su tikyba asmuo), bet buvo nepatenkintas, kad ji nepadeda jam dirbti vakariniuose suaugusiųjų kursuose, kuriuos jis veda nuo lapkričio 5 d. Vladas Kaveckas tikėjosi, kad pamokas suaugusiems padės vesti ir V. Serbentaitė, bet ši atsisakė, tad jam teko vesti dvi–tris grupes (nemokantiems skaityti, nemokantiems rašyti ir jau šiek tiek prasilavinusiems).

Parapijos klebonas kun. A. Varnas parašė itin griežtą laišką mokytojai V. Serbentaitei: „Pasiskaityk „Švietimo darbas" 1922 metų spalių mėn. 1 d. N. 3§ kuris taip skamba: „visos pradžios mokyklos vedamos valstybingumo ir tėvų konfesijos doros dvasioje". Deja, Tamsta šio paragrafo Įstatų nepripažįsti ir šiais metais spalių mėnesio 28 dieną visuotiniame tėvų susirinkime viešai paskelbei, kad jų vaikų katalikų tikybos dvasioje neauklėsianti. Kadangi Kaišedorių II prad. mokyklos vaikų tėvai yra katalikai, taigi ir jų vaikai mokykloje privalu būti auklėjami katalikų tikybos dvasioje, Tamsta gi, kaip pasiskelbei, katalikybės esi aršiausia priešininkė, todėl šiame pa-

minėtoje mokykloje Tamsta sulig Pradžios M-lų Įstatymo 3§ neturi teisės užimti vietos.“ Skundą dėl V. Serbentaitės klebonas buvo nusiuntęs ir į ministeriją. Ministerija siūlė ieškoti kompromisų ir darbą taip sutvarkyti, „kad tos mokyklos vedėjas V. Kaveckas galėtų mokyti tikybos viename ir kitame jo vedamosios mokyklos komplekte“[1140].

J. Randakevičiaus „šunlapiai“. 1923 m. daug šurmulio sukėlė ir įvairiose Trakų apskrities mokyklose dirbęs mokytojas Jurgis Randakevičius. Katalikams mokytojams laišką „savo šalies kultūrinimo idėjos vedami“ parašė iš Dovainonių kaimo farmaceutas Simas Zareckas ir mokytojas Vincas Valiūnas: „Nenorėdami per spaudą kelti mūsų pradžios mokyklų mokytojų nekultūringumą ir tuo pačiu mūsų mokyklas žeminti, prisiunčiame jums pasibjaurėtiną, šlykštų, žemą, vertą kaimo piemens, o ne mokytojo, Trakų apskrities Armanų kaimo mokyklos mokytojo Randakevičiaus Jurgio darbą „Ragučio trečdalis“, kurį jis paskelbė savo kilimo vietoje, Rumšiškių valsč. Dovainonių kaimo jaunuomenės tarpe. Tas demoralizuojantis, nepraustaburniškas, beveik be turinio raštelis tikrai iš po jo rankos išėjęs <...>“ Jie retoriškai klausė, negi mokytojo vietoms, nors ir mažai apmokamoms, nėra vertesnių žmonių? Katalikų mokytojų sąjunga sureagavo, kaip „tai vočiai iš padagogijos išimti“.

„Ragučio trečdalis“ buvo parašytas ranka, nepasirašytas, o „leidinio“ redakcijos adresas nurodytas „Po andaroku tarp kojų“. Paskaitęs kūrinį Pradžios mokyklų departamento direktorius nurodė inspektoriui išsiaiškinti, ar „Ragučio trečdalį“ rašė ir platino mokytojas J. Randakevičius, kuris buvo kilęs iš Dovainonių kaimo.

Kai Jurgį Randakevičių apklausė apskrities švietimo komisijos sekretorė Angelė Bajorienė paaiškėjo, kad jis nebuvo pažangus mokinys ir „Saulės“ mokytojų seminarijoje Kaune, kur buvo paliktas mokytis antrus metus toje pačioje klasėje[1141].

Komunistų gaudymas. Jau nuo 1922 m. pabaigos kariuomenės Žvalgybos skyrius ieškojo mokytojo Felikso Sultono, kurį Trakų apskrities milicijos vadas sulaikė ir išsiuntė į Kauną 1923 m. birželio 9 d. Tuo laiku jis buvo apsigyvenęs Kėdainių apskrityje, kaip teigiama – besislapstydamas nuo suėmimo. „Mok. Saltono suėmimas labai skaudžiai atsiliepė į mokyklą. Mūsų vaikai paliko tą mokyklą ir leidžia be darbo laiką“.

1923 m, gegužės 14 d. žvalgybos vadui Lipčiui rašė kaunietis Ignas Augustinavičius, užtardamas F. Sultoną kaip savo draugą, kuris „dabar tupi

[1140] LCVA, F. 391, Ap. 3, B. 812, L. 54–77.
[1141] LCVA, F. 391, Ap. 3, B. 812, L. 111–131.

Kauno kalėjime įtariamas ar tai kaltinamas komunizme. Turiu pareikšti, kad tai insinuacija, grinas pramanimas. Socialistas liaudininkas visuomet individualistas ir principais ir pasaulėžiūra tiek ter artimas dabartiniams komunistams, kaip dangus – su žeme. Įpratau, kad žmones žvalgo, areštuoja, tardo ir palaikę paleidžia, bet negalėjau pakęsti šios insinuacijos. Todėl ir kreipiuos į Tamstą tikėdamas, kad išaiškinsite šį nesusipratimą ir bus mano draugas paliuosuotas nuo neteisingų apkaltinimų."[1142]

Komunizmas. Greičiausiai dėl komunizmo keliamos grėsmės (o komunizmas, kartu su lenkomanija, po karų su bolševikais ir lenkais buvo „mirtina" nuodėmė bet kuriam valstybės tarnautojui!) 1923 m. balandžio 6 d. Mūro Strėvininkų mokytojas Vincas Liutkus karo komendanto sprendimu ištremtas iš Trakų apskrities. Į jo vietą paskirtas mokytojas Mašanauskas. Beje, dėl V. Liutkaus atleidimo savo rezoliucija palaikė ir apskrities švietimo komisija[1143]. Vėlesni istoriniai įvykiai parodė, kad komunistinės ideologijos paplitimas visuomenei turėjo labai skaudžias pasekmes.

Proto netekimas. Šalia komunistinės ideologijos ribojimo kitas uždavinys buvo neleisti į mokyklas patekti turintiems psichinių problemų. Norėdami gauti mokytojo vietą pretendentai turėjo pristatyti gydytojo pažymą. Pavyzdžiui, 1923 m. instruktorius nurodo būsimam mokytojui „pristatyti specialisto gydytojo liudijimą apie Tamstos proto sveikatos stovį"[1144]. Pavyzdžiui, 1922 m. spalio 1 d. mokytojas P. K. buvo atleistas iš mokytojo pareigų, o paskutinę jo algą departamentas sumokėjo broliui, kad galėtų panaudoti šiuos pinigus gydymui. Pats mokytojas metų pabaigoje skundėsi departamentui ir prašėsi perkeliamas į Kauną: „Pro langą saulė ne visiems vienodai šviečia. Šie metai 1922-ji vargovės ir patamsių kovos, kurių nemalonė atsiliepė visa pražūtinga dausa. Vos birželio mėnesį paleidau mokinius Antakalnių gyventojai atsakė duoti toliaus kambarį. Iš kiviržų sustatant nuomos kontraktą Antakalnių pr. m-klai praradau simpatiją Žiežmarių Valsčiaus Valdybos ir Savivaldybių Seimely Kaišedoriuose <...>"[1145]

1934 m. kun. N. Švogžlys rašė, kad mokyklose geriau įdarbinti vyrus, nes jaunos moterys-mokytojos „eina iš proto dėl meilės". Tiesa, apibendrinus apklausą nenutarta, kas mokyklose dirba geriau – vyrai ar moterys, vyresni žmonės ar jaunesni. Tai daugiausia lėmė mokytojo asmenybė.

[1142] LCVA, F. 391, Ap. 3, B. 812, L. 143, 149, 153.
[1143] LCVA, F. 391, Ap. 3, B. 812, L. 182, 188.
[1144] LCVA, F. 1579, Ap. 1, B. 43, L. 39–40.
[1145] LCVA, F. 391, Ap. 3, B. 812, L. 299.

Privalomojo mokslo įvedimas

Dar 1922 m. Trakų (Kaišiadorių) apskrities taryba svarstė privalomojo pradžios mokslo įvedimo klausimą, tačiau pripažino, kad „dabartiniam laike, dėlei lėšų stokos ir nebesant pakankamo kadro mokytojų, tas neįvykdoma“[1146]. Pavyzdžiui, pagal 1923 m. gyventojų surašymo duomenis Onuškio valsčiuje raštingi buvo mažiau negu pusė gyventojų: iš 4932 vyrų skaityti ir rašyti mokėjo 2222, o tik skaityti 994; iš 5372 moterų – 2048 mokėjo skaityti ir rašyti, 1523 – tik skaityti. Tarp mokyklinio amžiaus vaikų iš 874 berniukų 231 mokėjo skaityti ir rašyti, o 126 tik skaityti. Iš 812 mergaičių 230 mokėjo skaityti ir rašyti, o 164 – tik skaityti[1147].

1928 m. vasario 8 d. Trakų apskrities taryba „pareiškė pageidavimą, kad nuo 1928 m. gegužės 1 d. Trakų apskrity būtų įvestas privalomas pradžios mokslas. Tuo klausimu pavesta rūpintis apskrities valdybai, kuri turinti pasiūlyti valsčių taryboms padaryti tuo reikalu atitinkamus nutarimus.“

Gerokai išaugus mokyklų skaičiui ir ruošiantis įvesti privalomąjį pradinį išsilavinimą, apskrities mokyklų priežiūra padalinta į du rajonus. Kaišiadorių, Kietaviškių, Kruonio, Žaslių ir Žiežmarių valsčių mokyklos priklausė I rajonui, o Aukštadvario, Semeliškių, Vievio, Onuškio valsčių mokyklas prižiūrėjo Trakų apskrities II rajono pradžios mokyklų inspektorius, kuris rezidavo Aukštadvaryje[1148].

Kaimyninėje Kauno apskrityje privalomas mokslas įvestas 1928 metais. Todėl Kauno apskrities Rumšiškių valsčiuje 1930 m. jau buvo net 9 mokyklos. Mokinių valsčiuje – 522 (vidutiniškai 43 viename komplekte)[1149].

Trakų apskrityje privalomas pradžios mokslas įvestas 1931 m. Įvedus privalomąjį pradžios mokslą valsčiuose sukurtas tankus mokyklų tinklas, visi mokyklinio amžiaus vaikai pradėjo lankyti mokyklas.

Spaudoje rašoma, kad Žaslių valsčiaus tarybos nutarimu nuo 1931 m. Žaslių valsčiuje įvedamas privalomas pradžios mokslas. Iki tol valsčiuje veikė 23 mokyklų komplektai, o 1931 metais, kad mokyklas galėtų lankyti visi 7–14 metų vaikai, bus įsteigta dar 14 komplektų[1150]. 1931 m. rugpjūčio 14 d. Trakų (Kaišiadorių) apskrities valdybos pirmininkas nusiuntė raštą Kruo-

---

[1146] LCVA, F. 379, Ap. 2, B. 538, L. 13.

[1147] Lietuvos gyventojai. Pirmojo 1923 m. rugsėjo 17 d. visuotino gyventojų surašymo duomenys, Kaunas, Centr. Statistikos biuras, 1923, p. 90.

[1148] http://eais-pub.archyvai.lt/eais/faces/pages/forms/search/F3001.jspx; žiūrėta 2014-07-02.

[1149] Ziminskas J. „Tarnautojų atlyginimas ir švietimas Kauno apskr. valsčiuose“ // Savivaldybė, 1930, nr. 11, p. 14–15.

[1150] „Žasliai“ //Lietuvos aidas, 1931 m. sausio 5 d., nr. 3, p. 9.

nio Kietaviškių bei Žiežmarių viršaičiams, kad nuo 1931 m. lapkričio 1 d. valsčiuose įvedamas privalomas pradžios mokslas ir valsčiaus viršaičiai privalo iki spalio 1 d. parengti visų valsčiaus vaikų nuo 7 iki 14 metų amžiaus sąrašus[1151].

Kaip atrodė švietimo padėtis iki privalomojo mokslo įvedimo rodo informacija apie Kruonio valsčiaus Kalvių bažnytkaimį. Kaip savo atsiminimuose rašė iš Kalvių į Pietų Ameriką emigravęs J. Č. (pasirašęs inicialais), „Kalvių apylinkėje te buvo viena sena aplužusi pradinė mokykla. Ją lankydavo tų valstiečių vaikai, kurie arčiau gyveno, bet nei vienas tos mokyklos egzaminų nelaikydavo. Ir taip kiekvienais metais. Buvo viena pagarsėjusi moteris, kurią vadindavo Amelia. Ji mokėjo vieno turinio laiškus rašyti. Kurie gaudavo laiškus, nešdavo jai perskaityti. Rašant atsakymą, Amelia imdavo mažą atlyginimą."[1152]

Nuo 1931 m. surašyti visi 7–14 metų amžiaus vaikai ir suskirstyti mokyklų rajonais. Pavyzdžiui, 1931 m. lapkričio 6 d. Kruonio viršaitis valsčiuje gyvenančių mokyklinio amžiaus vaikų sąrašus nusiuntė valsčiaus mokyklų vedėjams ir apskrities valdybai. Valsčiaus vaikai buvo surašomi „atskirais rajonais", kuriuose jau buvo mokykla arba ją reikėjo įkurti.

1932 m. gegužės mėnesį valsčių savivaldybės jau sudarinėjo tik 1924 metais gimusių vaikų sąrašus, o rugsėjį – 1925 metais gimusiųjų sąrašus. Pavyzdžiui, Kruonio valsčiuje 1933 m. gegužę sudarytuose 1925 metais gimusių mokinių sąrašuose pirmajame rajone gyveno 27 vaikai, antrajame – 14, trečiajame – 19, ketvirtajame – 13, penktajame – 24, šeštajame – 33, septintajame – 41, aštuntajame – 14, devintajame – 46 vaikai[1153]. 1934 m. Kruonio valsčiuje buvo 10 mokyklų, kuriose buvo 20 komplektų.

Tiesa, vien įvedus privalomąjį pradžios mokslą, visos švietimo problemos savaime neišsisprendė. Pavyzdžiui, Kruonio valsčiuje Surgantiškėse 1931 m. įkurta pradžios mokykla, o jau po šešerių metų (1937 m.) jai pastatytas naujas medinis pastatas[1154]. Tuo tarpu Žiežmariuose 1931 m., palyginus su praėjusiais metais, mokinių padaugėjo dvigubai. Bet kadangi mokytojų, kaip ir praeitais metais, tebebuvo tik du, todėl apie 70 mokinių teko laikinai atleisti iš mokyklos. Todėl tėvai kreipėsi į ministeriją, kad paskirtų trečią mokytoją[1155].

[1151] LCVA, F. 1539, Ap. 1, B. 69, L. 34.

[1152] J. Č. Atsiminimai // Darbas (Urugvajaus lietuvių laikraštis) – Montevideo, 1956 m. spalio 27 d., Nr. 19 (510).

[1153] LCVA, F. 1239, Ap. 1, B. 69, L. 129.

[1154] Gustaitis R. Kaišiadorių rajono gyvenviečių žinynas, Kaišiadorys, 2001, L. 114.

[1155] „Susirūpinę švietimu" // Lietuvos aidas. 1932 m. sausio 2 d., nr. 1, p. 8.

Galima pastebėti, kad po privalomojo mokslo įvedimo inspektorių vizitacijose jau mažai kalbama apie mokyklų darbo sąlygas (nebent apie tvarką ir švarą), todėl dėmesys skiriamas mokymo metodikai, mokymo rezultatams ir vaikų auklėjimui. Baigusieji pradžios mokyklas laikydavo egzaminus, o išleistuvės vaikams tapdavo ilgam įsiminusiu gyvenimo įvykiu. Išleistuvėse mokiniai, dėkodami savo auklėtojams, „prašė Dievo ilgo amžiaus ir ištvermės vaikams mokyti ir sušuko triskart valio. Užbaigoj buvo sukalbėta malda ir sugiedotas Tautos Himnas.“[1156]

1938 m. Kaišiadorių valsčiuje buvo dvi pradžios mokyklos Kaišiadoryse (Nr. 1 – 6 metų kurso, 7 komplektų, kuriuose mokėsi 381 mokinys; Nr. 2 – vieno komplekto žydų mokykla), Eitekonių mokykla (4 metų kurso, 2 komplektų, lankė 93 mokiniai), Lomenių (4 metų kurso, vieno komplekto, kuriame mokėsi 36 mokiniai), Paliepio (4 metų kurso, 2 komplektų, kuriuose mokėsi 104 vaikai), Palomenės (4 metų kurso, 2 komplektų, kuriuos lankė 82 mokiniai) ir Vilkiškių mokykla (4 metų kurso, vieno komplekto, kuriame mokėsi 48 mokiniai). Žaslių valsčiuje buvo 16 mokyklų, Antanaičių (vieno komplekto, 45 vaikai), Gečionių (trijų komplektų su 130 vaikų), Gegužinės (kurioje mokėsi 61 vaikas), Zūbiškių (dviejų komplektų su 60 vaikų)[1157]. 1936 m. buvo pastatyta nauja mokykla Paliepio kaime, o 1938 m. suprojektuota ir kitais metais pastatyta Gečionių pradžios mokykla ir t. t.

Mokyklos daug nuveikė ne tik pagal nustatytą programą mokydamos vaikus, bet ir organizuodamos kultūrinius renginius, valstybines šventes. Dažnas reiškinys mokyklose – jaunųjų ūkininkų ratelių užsiėmimai, šeimininkių ir suaugusiųjų kursai. Didelė dalis mokytojų priklausė aktyviausiai apskrities visuomeninei organizacijai – Šaulių sąjungai.

Švietimo įtaką pastebima ir lietuvių kalbos grąžinimui ne tik į viešąjį gyvenimą, bet ir šeimas. Buvo siekiama šviesti ne tik mokyklinio amžiaus vaikus, bet ir jų tėvus, suaugusiuosius. Augantį gyventojų raštingumą atskleidžia ir didėjanti leidinių prenumerata. Spaudos paplitimas padėjo suteikti ūkininkavimui ir buičiai reikalingų žinių.

Aprašomuoju laikotarpiu mokslas tapo ne tik prieinamas, bet ir privalomas visų socialinių grupių vaikams, o kartu su visuotiniu švietimu brendo ir nacionalinė kultūra.

[1156] Rytų Lietuva, Nr. 26, 1934 m. liepos 1 d., p. 3.
[1157] LCVA, F. 391, Ap. 3, B. 2606, L. 249–250.

Sveikatos priežiūra

Trakų apskrities centre – Kaišiadoryse – buvo ligoninė ir apskrities gydytojas. Nuo 1918 m. gruodžio 2 d. Trakų apskrities gydytoju dirbo Petras Žilinskas, kuris reikalui esant pavaduodavo ir Kaišiadorių ligoninės gydytoją.

Petras Žilinskas buvo gimęs 1878 metais. 1900 m. Mintaujoje (dabartinėje Latvijoje) baigė gimnaziją, o 1908 m. Dorpato (Estijoje) universiteto medicinos fakultetą. Nuo 1908 m. iki Pirmojo pasaulinio karo tarnavo Rusijos kariuomenėje, o prasidėjus karui paskirtas karo lauko kilnojamos ligoninės vyriausiuoju gydytoju. 1918 m. rugsėjo 18 d. grįžo į Lietuvą ir nuo 1918 m. gruodžio 2 d. ėjo Trakų apskrities gydytojo pareigas su nedidele pertrauka (nuo 1919 m. rugsėjo 27 d. iki lapkričio 20 d.), kai dirbo Geležinkelio valdyboje vyriausiuoju gydytoju[1158].

Grįžęs į Lietuvą P. Žilinskas kelerius metus gyveno Žiežmariuose, o greičiausiai 1924 m. persikėlė į Kaišiadoris ir gyveno Vytauto g. Nr. 64. Papildomai P. Žilinskas dirbo nuo 1924 m. ką tik įkurtos Kaišiadorių vidurinės mokyklos gydytoju.

Prie apskrities gydytojo kaip jo pagalbininkas dirbo ir apskrities medicinos felčeris. Nuo 1921 m. liepos 1 d. Kaišiadoryse juo dirbo Stasys Kasparavičius. S. Kasparavičius gimė 1892 m. Vilkaviškio apskrityje Alvito valsčiuje, gyveno Virbalyje. Nuo 1909 iki 1912 m. jis mokėsi vaistinėje Kybartuose, o tarnaudamas kariuomenėje 1914 m. įstojo į Smolensko felčerių mokyklą, kurią baigė 1916 m. 1921 m. grįžęs į Lietuvą Sveikatos departamento buvo paskirtas Trakų apskrities felčeriu, Kaišiadoryse milicijos „užmelduotas“ (t. y. registruotas) 1921 m. liepos 29 d.

[1158] LCVA, F. 391, Ap. 2, B. 247, L. 134–135.

Dar 1926 m. gydytojas P. Žilinskas išdavė S. Kasparavičiui liudijimą, kad Kasparavičius yra jo žinioje nuo 1921 m. liepos 1 d. ir jam pavestas pareigas atlieka gerai. Tačiau vėliau P. Žilinskas ir Sveikatos departamentas pastebėjo netinkamą felčerio veiklą.

1929 m. sausio 31 d. apskrities gydytojas gavo Sveikatos departamento raštą, kad apskrities felčeris S. Kasparavičius iš pareigų atleidžiamas. Matyt, kurį laiką S. Kasparavičius dar tebedirbo, nes kovo 23 d. P. Žilinskas, gavęs Žaslių gydytojo Moisiejaus Paturskio pranešimą (atvirlaiškį) apie Bolio Karnilos susirgimą dėmėtąja šiltine, pasiuntė felčerį S. Kasparavičių pas B. Karnilą, kad atgabentų ligonį į ligoninę ir padarytų buto dezinfekciją. Tačiau S. Kasparavičius to neišpildė paaiškinęs, kad B. Karnila sveiksta, todėl jo nebereikia vežti į ligoninę ir buto dezinfekciją padarys po savaitės, kai ligonis sustiprės. Tačiau S. Kasparavičius „ligonio nevežė ligoninėn su tikslu išgauti iš Karnylos giminių neva už gydymą pinigų ir tas jam pavyko: gavo 45 Lt pinigais, degtinės pusbonkį ir papirosų pakelį. Kad lengviau išgauti pinigų felčeris Kasparavičius atvykęs pas Karnilą ir matydamas, kad jo ten niekas nepažįsta, pasisako esąs „vyriausias gydytojas ir visus apskrities kontroliuojąs gydytojus“. Ligonio broliai tuo patikėjo ir prašė S. Kasparavičių gydyti ligonį, bet gydymo rezultatai buvo apverktini – ligonis mirė.

Tai buvo ne vienintelės felčerio nuodėmės, tad dar 1929 m. rugpjūčio 9 d. apskrities gydytojas P. Žilinskas dėl buvusio apskrities felčerio Stasio Kasparavičiaus turėjo aiškintis Sveikatos departamentui[1159].

Kaišiadorių ligoninė

Pagrindinė apskrities sveikatos priežiūros įstaiga – ligoninė – buvo įsikūrusi Kaišiadoryse. Ligoninės išlaikymui buvo renkamas 1 procentas nuo pelno, kurį mokėjo žemės savininkai, pirkliai, pramonininkai ir valdininkai, vėliau ją ėmė išlaikyti apskrities savivaldybė.

1919 m. Kaišiadorių ligoninės vedėju buvo gydytojas Eduardas Bieliūnas (kitur rašoma – Biliūnas), vėliau gydytoja Zuzana Černiauskienė, o nuo 1922 m. ilgiausiai dirbo gydytoja Adelė Ivickaitė-Mazurkevičienė.

Adelės Ivickaitės-Mazurkevičienės asmeninėje byloje nurodoma, kad 1921 m. lapkričio 12 d. Žaslių valsčiaus valdyboje ji gavo Lietuvos pasą. Jame nurodyta, kad Adelė Ivickaitė yra 24 metų, gimusi 1896 m. Žasliuose, gyvena Žasliuose, gydytoja, lietuvė, šeimynos padėtis – mergelė, plaukai tamsūs, veidas apskritas, akys žilos. Pasas išduotas remiantis liudininkų Antano

[1159] LCVA, F. 380, Ap. 3, B. 308.

Trakų apskrities ligoninė, kurios adresas – Kaišiadorys, Geležinkelio namas 8. Fotografijoje matome prie Kaišiadorių ligoninės pašarvotą 1934 m. kovo 7 d. žuvusį Žaslių policijos nuovados vachmistrą Juozą Žukauską. Policininkas J. Žukauskas buvo aktyvus ir visuomeninėje veikloje – buvo Žaslių šaulių būrio valdybos pirmininkas, priklausė Vilniaus vadavimo sąjungai. Lemtingą dieną jis kartu su dar keliais policininkais, tame tarpe atvykusiais iš Kauno, mėgino Žaslių valsčiaus Žuvų kaime sulaikyti vienus garsiausių tų laikų plėšikų J. Armoną-Bleisą ir J. Milinį, kurie atsišaudydami pabėgo. Įvykio metu žuvo J. Žukauskas, o kriminalinės policijos Kauno apygardos vyr. policininkas J. Selmistraitis mirtinai sužeistas. J. Žukauskas iškilmingai palaidotas Kaišiadorių kapinėse. Pirmoje eilėje iš kairės pirmas stovi apskrities gydytojas P. Žilinskas, ketvirtas – Žaslių mokytojas A. Baumila. Dešinėje pusėje stovi apskrities viršininkas J. Merkys, apskrities karo komendantas pulk. leit. V. Žutautas, pasienio policijos Trakų baro viršininkas A. Virbalis. KšM.

Žilinskio ir Jono Ručinskio parodymais. Šie jų parodymai greičiausiai nebuvo teisingi, tačiau padėjo Kaišiadoryse įsikurti taip reikalingai gydytojai, kuri šio regiono žmonėms tarnavo labai ilgą laiką.

Iš tikrųjų ji buvo gimusi ne Žasliuose ir net ne Lietuvoje, o Petrapilyje (Jamburge). A. Ivickaitė brandos egzaminus laikė 1914 m., o medicinos fakultetą baigė 1920 m. Dono universitete (buvusiame Varšuvos universitete). Po to tarnavo Rostovo ligoninėje (Denikino valdžioje), o Rostovą užėmus bolševikams buvo mobilizuota ir tarnavo jų kariuomenėje iki 1921 m. rugsėjo, kol lapkričio mėnesį atvyko į Lietuvą.

1921 m. gruodžio 6 d. A. Ivickaitė gavo laikiną leidimą Lietuvoje užsiimti gydytojo praktika, dirbo Onuškyje. 1922 m. sausio 22 d. ji rašo, kad dvejus metus dirbo prie epidemijų, todėl gali būti naudinga ir dabar, dirbdama prie epidemijų Onuškio miestelyje, nes artimiausias karo gydytojas yra tik Aukštadvaryje, o privatus gydytojas už 23 km.

Ilgametis Trakų (Kaišiadorių) apskrities gydytojas Petras Žilinskas su sūnumi Gerardu, kuris vėliau tapo Kaišiadorių gimnazijos matematikos mokytoju.

Tačiau A. Ivickaitei netgi gavus Lietuvos pasą ir trūkstant gydytojų nebuvo lengva čia įsitvirtinti. Pirma, ji beveik nemokėjo lietuviškai (rašoma, kad moka rusų, lenkų, prancūzų, vokiečių kalbas, o lietuvių – silpnai). Antra, ji neturėjo Lietuvoje pripažinto medicininio išsilavinimo.

Trakų apskrities gydytojas P. Žilinskas pranešė Sveikatos departamentui, kad nuo 1922 m. rugsėjo 14 d. Kaišiadorių ligoninės vedėjos pareigas pradėjo eiti Adelė Ivickaitė. Tai sužinojęs Sveikatos departamento direktorius atsakė, kad A. Ivickaitės tvirtinti apskrities ligoninės vedėja negali, nes ji turinti išlaikyti II sesijos egzaminus. 1923 m. kovo 26 d. gydytojų egzaminavimo komisija pripažino A. Ivickaitei gydytojo diplomą ir suteikė medicinos praktikos teises. Balandžio 13 d. ji gavo ir atitinkamą pažymėjimą, o 1924 m. birželio 20 d. ir Švietimo ministerijos diplomą.

Svarbi jos asmeninio gyvenimo detalė buvo ta, kad 1923 m. liepos 26 d. Kaune Vytauto bažnyčioje Adelę Ivickaitę su Vincentu Mazurkevičium sutuokė kun. J. Tumas ir nuo tada ji oficialiai skelbė dvigubą Ivickaitės-Mazurkevičienės pavardę[1160].

1919 m. spalio 5 d. Sveikatos departamento ligoninių skyriaus vedėjas dr. J. Staugaitis atliko pirmąją Kaišiadorių ligoninės reviziją ir padarė septynias išvadas:

[1160] LCVA, F. 380, Ap. 2, B. 109.

Motinos ir vaiko globos draugijos sveikatos centras Rumšiškėse. Ant centro durų matoma iškaba „Akušerė“, tarp grupės moterų su vaikais stovi ir sveikatos centro darbuotoja. 1936 m. LLBM.

Vaistininkas Antanas Vilnius (viduryje) prie savo vaistinės Onuškyje. XX a. 4 deš. Iš M. K. Pociaus archyvo. Iš knygos: Onuškis / sudarytoja ir vyriausioji redaktorė Ž. Driskiuvienė. – Vilnius: Versmė, 2017. – P. 213.

1. Kaišiadorių ligoninė „sulig skaičiaus ligonių per daug turi personalo“.
2. Didesnė dalis personalo visai nemoka lietuviškai.
3. Ligoninei trūksta lėšų ir „delei to neapmokamas personalas ir nebepriimami ligoniai“.
4. Kaišiadorių ligoninė „neturtinga baltiniais ir delei to ligoniai nešvariai užlaikomi, nes nėra galimybės dažnai baltinius mainyti“.
5. Ligoninėje per mažai geležinių lovų. „Medinės lovos sukaltos iš prastų neobliuotų lentų ir nelabai tinkamos ligoninei.“
6. Ligoninės patalpos, skirtos ligoniams, sergantiems užkrečiamosioms ligoms, „dabartinis butas visai netinkamas, nes:

a) tame pačiame name gyvena gelžkelio tarnautojai,
b) per arti nuo gelžkelio stoties,
c) per arti nuo gelžkelio klozetų, baisiai nešvariai užlaikomų ir seniai nevalomų,
d) per toli nuo namo, kuriame gyvena ligoninės personalas ir kur yra ligoninės virtuvė.“

Anot J. Staugaičio, ligoninę būtinai reiktų perkelti iš dabartinių patalpų į kitą vietą. „Tinkamiausias ligoninei butas, tai gelžkelio namas, kuriame dabar gyvena kareiviai, o prieš karą buvus gelžkelio mokykla.“

7. Trakų apskrities savivaldybė per mažai rūpinasi ligoninės reikalais.

Spalio 13 d. Sveikatos departamentas nusiuntė dr. J. Staugaičio padarytos Kaišiadorių ligoninės revizijos išvadas Savivaldybių įstaigų departamentui, taip pat ir Kaišiadorių apskrities komitetui, apskrities ir ligoninės gydytojams, kad spręstų trūkumus[1161].

1920 m. birželio 1 d. Trakų apskrities valdyba skundžiasi savivaldybių departamentui, kad „visi valsčių gyventojai turi užlaikyti Apskričio ligoninę, bet dabar atsisako visai duoti pašalpą dėl ligoninės, o ligoninė randasi blogame padėjime. Klausia parėdymo kaip pasielgti. Departamentas tegalėjo padėti patarimu, kad elgtųsi pagal savivaldybių įstatymą.“

1920 m. vasarą Lietuvai sugrįžo Trakai, todėl mėginta ten iš Kaišiadorių apskrities perkelti įstaigas, tačiau spalio mėnesį lenkams vėl užėmus Trakus – įstaigos sugrąžintos į Kaišiadoris. Tad ligoninė negalėjo veikti, rūpintis sergančiaisiais ir ėmė grėsti užkrečiamų ligų protrūkis. 1920 m. gruodžio 14 d. Sveikatos departamentas ragino savivaldybių departamentą „įsakyti Kaišedorių savivaldybei, kad kuo veikiau būtų prirengta išvežta iš Trakų

[1161] LCVA, F. 379, Ap. 2, B. 208, L. 104–105.

apskr. ligoninė, nes apskrityje žmonės serga limpamomis ligomis ir nėra galimybės jų izoliuoti“[1162].

Kaišiadorių ligoninė gaudavo lėšų ir iš Sveikatos departamento. Kaip matyti iš apskrities valdybos pirmininko I. Račkaus laiškų, 1920 m. rugsėjo 25 d. jis buvo gavęs apskrities ligoninei iš Sveikatos departamento avanso apie 13 000 auksinų, iš jų 4250 paliko algoms (nors jie sumokėti ligoninės personalui dar už 1919 m. birželio mėnesį)[1163].

Gydymas buvo mokamas, todėl remtinų asmenų gydymo išlaidų apmokėjimu rūpinosi valsčių savivaldybės. Norėdamas gauti lėšų gydymui asmuo turėjo pateikti prašymą, kurį svarstydavo valsčiaus taryba, o liudijimą išduodavo valdyba. Beturčio liudijimas buvo būtina sąlyga paramai gauti. Pavyzdžiui, 1928 m. Kaišiadorių ligoninėje už dieną reikėjo mokėti 4 Lt (už vietą, maistą, baltinius), už mažas operacijas reikėjo mokėti 5 Lt, už gimdymą – 10–15 Lt. Sudėtingesnėms operacijoms pacientus siųsdavo į Kauną. Nors ligonio išlaikymas per parą kainavo apie 10 Lt, už vaistus ir tvarstomąją medžiagą nereikėjo mokėti. Be to, prie ligoninės buvo ambulatorija ir dezinfekcinė kamera[1164].

Kai kurie tarnautojai galėjo būti gydomi ir nemokamai. Pavyzdžiui, 1924 m. gegužės 27 d. Piliečių apsaugos departamentas nurodė, kad pasienio policijos tarnautojai, susirgę eidami tarnybą, bus gydomi ligoninėse valstybės lėšomis. Tiesa, po poros metų (1926 m. liepos 10 d.) šis įsakymas buvo papildytas nuostata, kad „sergantieji veneros ligomis pasienio ir kiti policijos tarnautojai vidaus reikalų ministerijos lėšomis nebus gydomi, nes šiomis ligomis tarnybos pareigas einant apsirgti negalima“[1165].

Kartais pacientai skųsdavosi dėl gydymo sąlygų ir personalo veiksmų, o aiškintis aplinkybes tekdavo apskrities gydytojui P. Žilinskui. Pavyzdžiui, 1921 m. rudenį vyko tyrimas dėl Trakų (Kaišiadorių) apskrities ligoninės. Apskrities gydytojas Petras Žilinskas Sveikatos departamentui lapkričio 4 d. nusiuntė tyrimo bylą, kurioje aiškinosi, kodėl rugsėjo 28 ir 29 dienomis iš Vilionių kaimo atvežti sergantieji dėmėtąja šiltine 2–3 valandas turėjo laukti priėmimo. Per tą laiką ligoniai pragulėjo vežimuose lauke, nes ligoninės administracija „aklai pildė Apskrities Valdybos įsakymą nepriimti ligonių be dokumentų ir apmokėjimo“. Ypatingai šiais ligoniais rūpinosi apskrities felčeris, kuris ne tik greičiau gavo leidimus, bet

[1162] LCVA, F. 379, Ap. 2, B. 180, L. 60–62.
[1163] LCVA, F. 379, Ap. 2, B. 180, L. 125, 127.
[1164] LCVA, F. 379, Ap. 2, B. 1775, L. 5.
[1165] LCVA, F. 409, Ap. 1, B. 2, L. 189.

ir pats padėjo juos sunešti. Apskrities gydytojas dėl šio incidento kaltino tiek ligoninės administraciją, tiek ir apskrities valdybą, kuri dėl ligonių priėmimo davė „tokį griežtą įsakymą“. Dr. P. Žilinskas kartu tyrė ir skundą dėl ligoninės vedėjos Z. Černiauskienės ir konstatavo, kad skundai nepasitvirtino[1166].

Neatsitiktinai tarp ligoninės inventoriaus buvo ir kailiniai. Pavyzdžiui, 1937 m. tikrindama inventorių Kaišiadorių ligoninės vedėja A. Ivickaitė-Mazurkevičienė praneša apskrities viršininkui, kad „penkeri kailiai gabenimui neturtingų asmenų sergančių šiltinėmis randasi pilnoje tvarkoje“[1167].

Apibendrinant Kaišiadorių ligoninės veiklą nuo 1919 m. iki 1927 m. buvo rašoma, kad apskrities komitetas posėdyje nutarė įsteigti ligoninę 1919 m. balandžio 5 d. Tam tikslui sveikatos sekcijai pavesta perimti Ščiukiškių dvare užsilikusią ligoninę „nuo bolševikų kariuomenės“. Ligoninės išlaikymui pirkliai, pramonininkai, valdininkai ir žemės savininkai turės mokėti 1 % mokesčių nuo gryno pelno. Mokestis buvo renkamas per valsčių savivaldybes ir lauktų rezultatų nedavė, nes kai kurie valsčiai jį rinkti atsisakė, o ligoninės pajamos už gydymą buvo labai mažos. 1919 m. spalio 30 d. apskrities seimelis nutarė ligoninę likviduoti, bet kadangi ji buvo labai reikalinga, sveikatos sekcijai pavesta pasirūpinti, kaip gauti pašalpą, ligoninė perkelta į Kaišiadoris ir įsteigta geležinkelio namuose.

1923 m. lapkričio mėnesį spaudoje buvo rašoma, kad Trakų apskrities ligoninėje buvo 30 vietų, joje veikė chirurgijos, vidaus ligų ir infekcinių ligų skyriai[1168].

Apskrities ligoninė Kaišiadoryse pradėjo veikti 1919 m. liepos 1 d., tik jos veikla buvo nutrūkusi nuo 1920 m. spalio 1 d. iki 1921 m. vasario 12 d. „dėl stokos buto, nes buvo ligoninė iškelta į Trakus, o paskiaus evakuota“. Evakuojant iš Trakų dingo 1919 ir 1920 m. ligoninės knygos, todėl apie tuos metus nebuvo žinių.

Pavyzdžiui, 1921 m. joje gydėsi 148 vyrai, 77 moterys ir 31 vaikas. Ligos – 48 chirurginės, 41 vidurių, 128 užkrečiamos, 6 venerinės, 1 akių ir 1 nervų, gimdymų čia dar nebuvo ir „moterų“ ligų negydė. 122 žmones gydė ambulatoriškai. Bendros pajamos ligoninei ir ambulatorijai išlaikyti buvo 94 035 auksinai, skirta iš savivaldybės lėšų – 45 812 auks., pašalpos „iš valdžios“ – 43 000 auks. Pajamų už ligonių gydymą gavo maždaug 3600 auksinų.

[1166] LCVA, F. 379, Ap. 2, B. 364, L. 83.
[1167] LCVA, F. 409, Ap. 6, B. 21, L. 54.
[1168] *Savivaldybė*, 1923, nr. 6, p. 8.

1926 m. gydėsi 134 vyrai, 103 moterys ir 9 vaikai. Ligos – 45 chirurginės, 102 vidurių, 48 užkrečiamos, 8 venerinės, 10 gimdymų (gimdymai pradėti priimti ligoninėje 1923 m.), 10 „moterų ligų“, akių ligų – nebuvo, 6 nervų, o 637 gydyti ambulatoriškai. Bendros pajamos ligoninei ir ambulatorijai išlaikyti buvo 38 596 Lt, skirta iš savivaldybės lėšų – 32 580 Lt, pašalpų iš „iš valdžios“ – nebebuvo. Pajamų už ligonių gydymą gauta maždaug 7500 Lt. Neturtingų ligonių gydymui sunaudota beveik 600 Lt[1169].

Dar 1926 m. apskrities taryba svarstė klausimą dėl nuomos už ligoninės patalpas mokėjimo. Ligoninė buvo įsikūrusi Geležinkelių valdybos pastate ir už ketverių metų (1921–1924 m.) nuomą pareikalavo sumokėti 2392 Lt. Apskrities taryba nutarė kreiptis, kad nuo nuomos mokesčio ji būtų atleista, nes „dėl didelio finansų krizio ji neturinti šiam reikalui lėšų“. Be to, apskrities taryba priminė, kad 1921–1922 m. ši ligoninė aptarnavo kariuomenę[1170].

1929 m. spalio 24 d. buvo sudarytas Kaišiadorių ligoninės inventoriaus, medicinos prietaisų, maisto produktų perdavimo aktas. Apskrities valdybos pirmininkas Antanas Steikūnas šį ligoninės turtą perdavė Jonui Šostakui, dalyvaujant kitam valdybos nariui Antanui Ratkevičiui ir ligoninės vedėjai Adelei Ivickaitei-Mazurkevičienei.

Perdavimo akte buvo dokumentinės bylos nuo 1921 iki 1929 m., kuriose surašyti maisto produktai, vaistai (taip pat matyti, kad ligoninėje buvo atskira vaistinė, nes buvo vedama vaistinės knyga ir skaičiuojamos vaistinės pajamos–išlaidos), ligos istorijos, nuo 1924 m. atskiros ambulatorinių ligonių ir stacionarių ligonių knygos.

Tarp ligoninės inventoriaus – 93 „amerikoniškos“ antklodės, 78 rankšluosčiai, 60 porų šiltų kojinių, 67 poros siūtos šiltos, 16 vasarinių porų, 19 šiltų amerikoniškų bliuzių, 10 moteriškų kepurių, 77 paklodės „krominės“, 3 – drobinės, 47 chalatai personalui, 3 šilti chalatai moteriški, 2 medicininiai balti, 53 – šilti ligoniams, 60 užvalkalų pagalvėms, 12 antklodžių naminių, 18 – šiltų senų, 34 chirurgijos maišeliai, 64 pagalvės, 62 spalvotos nosinės, 43 „krominės“ kelnės (triko), 118 rankšluosčių, 18 chalatų-marškinių, 51 užvalkalas pagalvėms, 31 „sietkinė“ lova, 6 – geležinės, 2 – spyruoklinės, 23 taburetkės, 9 maži staliukai, vaistinėje stalas ir stalas su stalčiukais, vonia emaliuota, stalas prausyklei, mašina pjaustymui mėsos, svarstyklės pakabinamos, stalo ir dešimtainės, 8 spjaudyklės, lygintuvas anglinis, 13 puodelių arbatai, fanfaras, primusas, 2 bliūdai prausimuisi, 5 padėkliukai muilui, 4 rankploviai, dezinfekcijos kamera, 6 bonkos „Australija“, 3 bonkos pipirams, bonka sviestui, žibali-

[1169] LCVA, F. 379, Ap. 3, B. 10, L. 260.
[1170] Savivaldybė, 1926, nr. 10, p. 59.

nė lempa, 2 geležiniai pečiai, vaistinė spinta, 3 statinės nuo silkių, neštuvai ligoniams, vonia bliekinė, sieninis laikrodis, 10 spjaudyklių, 5 naktiniai puodai, antspaudas „Trakų apskrities savivaldybės ligoninė“, retos šukos, štempelis „Ligoninės vedėjas“, skambutis, vonia bliekinė vaikams, 10 spjaudyklių emaliuotų, 20 bliudelių valgymui, 30 šaukštų aliuminių, šaukšteliai arbatiniai, 20 emaliuotų lėkščių, 18 stalo peilių, 13 šakučių, 20 puodelių arbatai, 9 naktiniai puodai, 10 staliukų su stalčiukais, 10 taburetkų, 2 suolai publikai laukiančiai, kėdė akušeriška, žirklės gipso nuėmimui, svarstyklės vaistams, blakstienos pincetas, 2 metaliniai kateteriai, 2 kaukės narkozei, reflektorius, 3 atšvaitai ausims, indas įrankių sterilizavimui, aparatas pateno, akušerinės replės „smel“, „nagel“, kablelis dėl dekaputacijos, žirklės „seboldo“, 2 akušeriniai atšvaistai dideli ir du maži, ilgas ginekologinis pincetas, kateteris gimdai plauti, iššiodintojas, akušerinis teteskopas, 2 skalperiai, fonetoskopas, antgalis stiklinis gimdai, stetoskopas, žirklės „kuperio“, „Rivoči“ aparatas kraujo spaudimui, 2 tautinės vėliavos, 2 chalatai sergantiems proto ligomis, musgaudė stiklinė, mikroskopas Zeiss, prietaisas skaityti kraujo skrituliukams Thomo Zeiss, centrifuga šlapimo nuosėdoms atskirti, 8 termometrai, švirkštai, pipetės, 4 elektros lempos, pientraukis, mašina baltiniams vandeniui nuspausti ir t. t.

Tarp ligoninės maisto produktų minima kava, arbata, actas, pipirai, mėsa (jautiena), cukrus, džiovinti obuoliai, kiaušiniai ir kt.[1171]

1933 m. Kaišiadorių ligoninėje buvo įrengta venerinių ligų ambulatorija. Joje ligoniai buvo gydomi nemokamai, venerinių ligų ambulatoriją tvarkė ir ligonius gydė ligoninės vedėja A. Ivickaitė-Mazurkevičienė.

Kaišiadorių ligoninėje taip pat gydyti sergantys trachoma, bet tik tie, kuriems pagalbą galėjo teikti gydytojas – ne specialistas[1172].

1933 m. Kaišiadorių ligoninėje dirbo aštuoni tarnautojai:

Adelė Ivickaitė-Mazurkevičienė – Trakų apskrities savivaldybės ligoninės vedėja-gydytoja (gimusi 1896 m., ištekėjusi, lietuvė, Lietuvos pilietė). Buvo baigusi aukštąjį mokslą. Ligoninės vedėja-gydytoja dirbo nuo 1922 m. rugsėjo 14 d. Jos alga – 540 Lt, nekilnojamo turto neturėjo.

Alfonsas Dudėnas – ligoninės ūkio vedėjas (g. 1908 m., nevedęs). Buvo baigęs 5 gimnazijos klases. Nuo 1928 iki 1929 m. dirbo Trakų apskrities arešto namų raštininku, nuo 1933 m. vasario 1 d. – ligoninės ūkio vedėju. Alga – 220 Lt, nekilnojamo turto neturėjo.

Emilija Galinienė – akušerė-sesuo (g. 1888 m., našlė). Buvo baigusi dviklasę liaudies mokyklą ir akušerių kursus. Nuo 1922 m. dirbo ligoninės aku-

[1171] LCVA, F. 379, Ap. 1, B. 1628, L. 114.
[1172] Savivaldybė, 1934, nr. 3, p. 15.

šere-seserimi. Alga – 160 Lt. E. Galinienė Vilniuje turėjo namą su sklypu, kuriuos valdė bendrai su vaikais.

Mykolas Zažeckas – sargas-sanitaras (g. 1884 m., vedęs). Pagal išsilavinimą – „namų mokslo“. Ligoninės sargu-sanitaru dirbo nuo 1928 m. Alga – 100 Lt.

Kazė Jakubauskaitė – virėja (g. 1893 m., netekėjusi). „Namų mokslo“. Ligoninėje dirbo nuo 1930 m., alga – 65 Lt.

Ieva Ignatavičiūtė – skalbėja (g. 1888 m., netekėjusi). „Namų mokslo“. Ligoninės skalbėja nuo 1928 m. Alga – 60 Lt.

Emilė Jankūnaitė – slaugytoja (g. 1894 m., netekėjusi). „Namų mokslo“. Slaugytoja dirbo nuo 1924 m. Alga – 50 Lt.

Marija Marazauskaitė – slaugytoja (g. 1909 m., netekėjusi). Buvo baigusi 4 klasių vidurinę mokyklą. Slaugytoja dirbo nuo 1930 m. Alga – 50 Lt.

Kaišiadorių ligoninės personalas priklausė apskrities valdybai, iš kurios ir gaudavo algas[1173].

1940 m. sausio 1 d. Kaišiadorių ligoninėje tebedirbo ilgametė jos vedėja ir gydytoja Adelė Ivickaitė-Mazurkevičienė. Galima palyginti, kaip per septynerius metus pasikeitė ligoninės tarnautojų atlyginimai. Ligoninės vedėjos alga tuo laiku buvo 682 Lt. Ligoninės ūkio vedėjas buvo anksčiau minėtas Alfonsas Dudėnas, uždirbęs 373 Lt. Ligoninės akušerė Emilija Galinienė, uždirbusi 238 Lt. Ligoninės virėja Kazė Jakubauskienė, gaudavusi 112 Lt algos. Skalbėja Ieva Ignatavičiūtė uždirbdavo 101 Lt, tiek pat, kiek ir trys slaugytojos – Barbora Janušonytė (g. 1899 m.), Juzė Peršenkaitė (g. 1909 m.) ir Aleksandra Rudzinskienė (g. 1907 m.). Ligoninės sargas buvo Jonas Rudzinskas (g. 1907 m.), gaudavęs 149 Lt[1174].

Visą laiką ligoninė buvo išlaikoma apskrities savivaldybės ir pati surinkdavo tik nedidelę dalį lėšų. Pavyzdžiui, jau po sovietinės Lietuvos okupacijos, 1940 m. spalio mėnesį Kaišiadorių ligoninė surinko iš ligonių už stacionarinį gydymą 320 Lt, ambulatorinį gydymą – 148 Lt, tvarstomąją medžiagą – 17 Lt, už švitinimą kvarco lempomis 76 Lt, už mažas operacijas – 10 Lt[1175].

Kaišiadorių ligoninėje buvo maitinami ne tik ligoniai, bet ir ligoninės personalas. Pavyzdžiui, 1940 m. gegužės mėnesį per mėnesį išduoti 755 maisto daviniai, iš jų 569 ligoniams ir 180 personalui. 1940 m. gegužės mėnesiui buvo gauta 76 kg juodos duonos, 99 kg baltos duonos, 53 kg bulkų,

[1173] LCVA, F. 379, Ap. 1, B. 156, L. 462.
[1174] LCVA, F. 1539, Ap.1, B. 545, L. 2.
[1175] LCVA, F. 1539, Ap.1, B. 545, L. 645.

įvairių kruopų (miežinių, grucės, ryžių, avižų, manų), makaronų, kvietinių miltų, 5 kg krakmolo, 92 kg jautienos, 43 kg kiaulienos, 32 kg sviesto (I rūšies), 10 kg lašinių, 10 kg taukų, 590 litrų pieno, apie 1200 kiaušinių, 15 kg svogūnų, 200 kg bulvių, maždaug po 20 kg kopūstų, burokų ir morkų, 35 kg kompoto, 50 kg spanguolių (dar buvo likutis iš anksčiau beveik 100 kg), virš 20 kg cukraus, 2 kg kavos, 5 kg druskos, apie 100 gr pipirų. Skirtingais mėnesiais buvo skirtingi kiekiai, be to, kartais dar būdavo išduodamas ir actas, grietinė[1176].

Nežinia kiek prie ligoninės maisto vartojimo prisidėjo jos personalas, bet 1940 m. rugsėjo 19 d. (jau po Lietuvos okupacijos) apskrities valdybos buhalteris apskrities valdybos pirmininkui rašo, kad ligoninės ūkio vedėjas Dudėnas ir akušerė Galinienė „sau maistui ima iš kasos grynais pinigais, kiti ligoninės tarnautojai (išskyrus ligoninės vedėją) maistą gauna iš bendro katilo arba maisto produktais. Švenčių progomis ligoninės personalas (išskyrus ligoninės vedėją) gerindavo ir gerina sau maistą kaip tik išmanydami ligonių sąskaiton būk tai iš santaupų.“ Uždrausta imti maistui grynais, leista maitinti iš bendro katilo[1177].

Galime suprasti, kad tik ligoninės vedėja A. Ivickaitė-Mazurkevičienė pabrėžtinai nesinaudojo tarnybine padėtimi.

Kiti apskrities gydytojai ir valsčių sveikatos punktų įkūrimas

1922 m. Trakų apskrityje buvo penki gydytojai: Žasliuose – Ickus Berenšteinas, Kaišiadoryse – Zuzana Černiauskienė (Kaišiadorių ligoninės gydytoja), Žiežmariuose – Petras Žilinskas (kuris dar tebegyveno Žiežmariuose, tačiau nuo 1918 m. pabaigos dirbo Trakų apskrities gydytoju, kuruojančiu visos apskrities sveikatos ir sanitarinę būklę, o 1924 m. persikėlė gyventi į Kaišiadoris), Vilkiškių (?) dvare – Vaclovas Zajančkauskis ir (nežinomoje vietoje) – Chaimas Ripka[1178].

Tuo pačiu laiku dantų gydytojais Žiežmariuose dirbo Lėja ir Zlata Grinbergės, o Kruonio valsčiuje – Antanas Spurgis[1179].

1923 m. Trakų apskrities valsčiai visiškai neskyrė lėšų sveikatos apsaugai, o 1924 m. – iš viso tik 15 Lt. Tuo laiku Trakų apskrities savivaldybė, iš-

[1176] LCVA, F. 1539, Ap.1, B. 545, L. 636.
[1177] LCVA, F. 1539, Ap.1, B. 545, L. 583.
[1178] Visa Lietuva. Informacinė knyga 1922 metams. – Kaunas, 1922. – P. 259.
[1179] Visa Lietuva. Informacinė knyga 1922 metams. – Kaunas, 1922. – P. 263.

laikydama Kaišiadorių ligoninę, 1923 m. išleido apie 33 000 Lt, o 1924 m. – apie 41 000 Lt[1180].

Žymesni medicinos paslaugų pokyčiai įvyko trečiojo dešimtmečio pabaigoje, kai žymiai išaugo profesionalios medicinos prieinamumas. 1928 m. „Savivaldybėje“ konstatuota, kad „kol kas tik apskrityse yra valdiški gydytojai, kurie rūpinasi viešąja sveikata. Jau metas turėti gydytojus ir valsčiams, kad galėtų rūpintis vietos gyventojų ir įstaigų sanitariniu stoviu.“[1181]

1929 m. dantų gydytoja Lėja Grinbergaitė-Buršteinienė jau dirbo Žasliuose (tikėtina, kad jos vyro pavardė rodo, jog ji Žasliuose atsidūrė ištekėjusi už Žaslių gydytojo, kurio anksčiau paminėta pavardė galėjo būti buvo klaidingai užrašyta), o Zlata Grinbergaitė tebebuvo Žiežmariuose.

1929 m. apskrityje jau beveik kiekviename valsčiuje dirbo medicinos felčeriai. Žasliuose – K. Surginevičius (Vilniaus g. 100) ir N. Azerskis (Vilniaus g. 46), Kaišiadoryse – S. Kasparavičius, R. Poliakas ir J. Narkevičius, Vievyje – M. Kurganas, Žiežmariuose – E. Magūnas, Onuškyje – J. Zinkevičius, Kruonio valsčiaus Barevičių dvare – A. Spurgys.

Gydytojų padaugėjo ne tik Kaišiadoryse, bet ir valsčių centruose. Žasliuose dirbo Moisiejus Paturskis (Vilniaus g. 116), Žiežmariuose – B. Guževskis, Kaišiadoryse – Adelė Ivickaitė-Mazurkevičienė (apskrities ligoninės gydytoja) ir Petras Žilinskas (jo formalios pareigos – apskrities gydytojas, tačiau vertėsi ir gydytojo praktika, taip pat pavaduodavo ligoninės gydytoją), Aukštadvaryje – Vladas Mongirdas. Gretimame Kauno apskrities Rumšiškių valsčiuje dirbo K. Jaroslavlevas.

Be to, beveik kiekviename Trakų apskrities valsčiuje 1929 m. buvo vaistinės ir vaistininkai. Kaišiadoryse – B. Švarcas, Aukštadvaryje – J. Steikūnas, Kruonyje – S. Bajoras, Onuškyje – A. Vilnius, Semeliškėse – Ch. Goldovtas, Vievyje – J. Milančius, Žasliuose – J. Arane, Žiežmariuose – J. Narbutas. Gretimame Rumšiškių valsčiuje dirbo S. Gulbinas[1182]. Onuškio vaistininkas Antanas Vilnius mirė 1935 m.[1183] Tačiau ir toliau vaistinė vadinosi jo vardu (pavyzdžiui, 1939 m. vaistinės blanke rašoma „Onuškio vaistinė / A. Vilniaus įpėd.“[1184]

Beje, Kruonio vaistininkas Šimas Bajoras jau 1924 m. minimas ir kaip savivaldybininkas – buvo Trakų apskrities tarybos narys[1185].

[1180] Savivaldybė, 1926, nr. 4, p. 7–8.
[1181] M. Š. „Socialės higienos klausimu“ // Savivaldybė, 1928, nr. 3, p. 7.
[1182] Visa Lietuva. Informacinė knyga 1929 metams. – Kaunas, 1929.
[1183] A. Vilnius palaidotas Onuškio kapinėse.
[1184] LCVA, F. 1120, Ap. 1, B. 179, L. 45.
[1185] Lietuvos žinios, 1927 m. liepos 23 d., p. 3.

Kai kurie asmenys (pvz., J. Milančius ir J. Arane) vaistininkais pradėjo dirbti jau prieš Didįjį karą. 1913 m. ir 1918–1919 m. Trakų apskrityje buvo 5 vaistinės. 1920 m. – 6, 1921 m. – 7, 1922–1930 m. – 8. Taigi, viena vaistinė teko maždaug 11 000 gyventojų. Visos vaistinės buvo privačios, nei vienos savivaldybinės (kai kurios apskritys tokias turėjo)[1186].

Matyti, kad medicinos darbuotojams „sveikatos rinkoje“ ėmė darytis ankšta ir jie imdavo įvairiai konkuruoti tarpusavyje. Pavyzdžiui, 1936 m. Kruonio miestelyje dirbo medicinos felčeris Narkevičius, kuris iš valsčiaus savivaldybės gaudavo nedidelę subsidiją. Be to, turgaus dieną iš Žiežmarių atvykdavo medicinos felčeris Magūnas, kuris priimdavo pacientus vaistinėje ir turėjo didesnį pasisekimą. Kartą abu konkurentai susitikę gatvėje „savo pasikalbėjime priėję prie akmens argumentų, kuriuos likvidavo vietos policija“[1187].

Pagal Trakų apskrities 1934 m. statistiką apskrityje buvo beveik 90 000 gyventojų, o gydytojų – 6, taigi vienas gydytojas teko maždaug 15 000 gyventojų. Buvo du gydytojai mieste (Kaišiadoryse P. Žilinskas ir A. Ivickaitė-Mazurkevičienė) bei dar 4 gydytojai valsčiuose. Tai buvo viena iš blogiausiai gydytojais aprūpintų apskričių.

Be to, apskrityje buvo 8 vaistinės – viena Kaišiadoryse ir 7 valsčiuose. Tenka pripažinti, kad „aptiekoriams“ labai apsimokėjo, kai netoliese nebuvo gydytojo[1188].

Sveikatos punktų įkūrimas

1938 m. viduryje apskrities valsčių centruose įkurti sveikatos punktai, kuriuose dirbo gydytojas ir akušerė, kurie vietoje nemokamai gydė beturčių liudijimus turėjusius asmenis. Pagal 1940 m. sausio 1 d. surašytą Trakų apskrities valsčiuose dirbusį valstybinių sveikatos įstaigų personalą valsčiuose dirbo:

Aukštadvario sveikatos punkto akušerė – Irena Šulčytė (g. 1915 m., uždirbusi 130 Lt), po jos nuo 1940 m. vasario 15 d. dirbo Alina Minkevičienė.

Kaišiadorių sveikatos punkto akušerė – Jadvyga Lapatinskienė (g. 1906 m., gaudavusi 120 Lt).

Kruonio sveikatos punkto gydytojas – Vytautas Kišonas (g. 1910 m. uždirbęs 300 Lt); Kruonio sveikatos punkto akušerė – Albina Karpiūtė (g. 1915 m., uždirbusi 135 Lt).

[1186] Savivaldybė, 1931, nr. 7, p. 28.
[1187] Kruonis // Lietuvos aidas, 1936 m. balandžio 1 d., p. 6.
[1188] Savivaldybė, 1934, nr. 5, p. 4.

Onuškio sveikatos punkto gydytojas – Motelis Kovalskis (g. 1910 m., uždirbęs 300 Lt).

Semeliškių sveikatos punkto gydytojas – Maksas Leizerauskas (g. 1906 m., uždirbęs 300 Lt); Semeliškių sveikatos punkto akušerė – Mirijam Kronikaitė (g. 1909 m., uždirbusi 135 Lt).

Vievio sveikatos punkto gydytojas – Judelis Narulianskis (g. 1904 m., uždirbęs 300 Lt); Vievio sveikatos punkto akušerė – Ema Meteliciniene (g. 1913 m., uždirbusi 130 Lt, sveikatos punkte dirbo nuo 1938 m. liepos 1 d.).

Žaslių sveikatos punkto gydytojas – Jevelis Trapidas (g. 1901 m., alga per mėnesį – 250 Lt); Žaslių sveikatos punkto akušerė – Genė Černiauskienė (g. 1909 m., alga – 120 Lt).

Žiežmarių sveikatos punkto gydytojas – Beras-Michelis Raudanskis (g. 1907 m., uždirbęs 200 Lt); Žiežmarių sveikatos punkto akušerė – Agota Arlickienė (g. 1912 m.)[1189].

Valsčių gydytojai (Raudanskis, Trapidas, Kovalskis, Leizerauskas) ir akušerės (Lapatinskienė, Kronikaitė, Arlickienė, Metelicinienė) valsčių sveikatos punktuose dirbo nuo 1938 m. liepos 1 d., nors nebuvo sudarytos sutartys. Judelis Narulianskis – nuo 1938 m. birželio 1 d.[1190]

Gydytojams ir akušerėms numatytos bazinės algos metams, be to, gydytojams papildomai numatyta 1500 Lt mokinių sveikatos patikrinimui, po 480 Lt už beturčių lankymą namuose (kiekvienam – po 40 Lt mėnesiui) ir po 50 Lt metams kelionpinigių; akušerėms papildomai numatyta po 432 Lt metams (po 12 Lt už suteiktą pagalbą beturtei gimdyvei, skaičiuojant po tris per mėnesį)[1191]. Pavyzdžiui, 1940 m. Žaslių gydytojui numatyta algos po 250 Lt, metams – 3000 Lt, papildomai – 480 Lt už beturčių lankymą namuose, 50 Lt kelionpinigių, iš viso 3530 Lt. Žaslių akušerei numatyta bazinės algos po 130 Lt, už suteiktą pagalbą gimdyvėms – 432 Lt, kelionpinigių 30 Lt, iš viso 2022 Lt (akušerei skirta po 12 Lt už aptarnavimą, skaičiuojant per mėnesį 3 gimdyves)[1192].

Matyt, kad valsčių sveikatos punktų gydytojai gaudavo atlygį ir už kitus papildomus darbus. Pavyzdžiui, 1939 m. spalio mėnesį Aukštadvaryje esanti Ladygos įpėdinių vaistinė apskr. valdybos pareikalavo sumokėti virš 900 Lt už vaistus, skirtus 275 žmonėms soliteriui gydyti, kuriuos paskyrė Aukštadvario sveikatos punkto gydytojas R. Šapiro (dalį – A. Šimkovičė),

[1189] LCVA, F. 1539, Ap.1, B. 545, L. 2.
[1190] LCVA, F. 1539, Ap.1, B. 545, L. 66.
[1191] LCVA, F. 1539, Ap.1, B. 545, L. 45.
[1192] LCVA, F. 1539, Ap.1, B. 545, L. 23.

o 1939 m. gruodžio mėnesį Žaslių sveikatos punkto gydytojas J. Trapidas pateikė sąskaitą už soliterio gydymą apie 260 Lt[1193].

Kaišiadoryse be ligoninės 1940 m. dar veikė ir ambulatorija. 1940 m. birželio 24 d. apskrities valdybos pirmininkas V. Bortkevičius rašo, kad Kaišiadorių ambulatoriją išlaiko apskrities savivaldybė, joje imama po 2 Lt už ambulatorinį gydymą (pajamų už ambulatorinį gydymą nuo metų pradžios gauta 460 Lt)[1194].

Taigi, apžvelgiant visą tarpukario laikotarpį galima reziumuoti, kad 1918 m. Kaišiadoryse pradėjo dirbti apskrities gydytojas, 1919 m. buvo įkurta apskrities ligoninė, o valsčių centruose veikė privačios vaistinės ir privačiai praktikuojantys gydytojai. Nuo 1938 m. ir valsčių centruose sukurtas valstybinis sveikatos punktų tinklas, kuriuose dirbo gydytojas ir akušerė.

Kadangi gydytojai buvo vieni iš labiau pasiturinčių, nes gaudavo algą ir iš valstybės, tad kai valstybei iškildavo didesnis lėšų poreikis, gydytojai morališkai buvo spaudžiami pirkti ir valstybės leidžiamus paskolos lakštus. Pavyzdžiui, vienas iš tokių lakštų išleidimo poreikių buvo 1939 m. prie Lietuvos prijungus Vilnių. 1940 m. balandžio 29 d. klausiama, kiek Kruonio gydytojas V. Kišonas ir akušerė A. Karpiūtė išpirko Vilniaus paskolos lakštų? Atsakyta, kad V. Kišonas išpirko už 50 Lt[1195]. Matyt, kad apie tai buvo klausiama ir kitų gydytojų.

Liaudies medicina

Tuo laikotarpiu dar buvo įprasta gydytis patiems arba kreipiantis į savamokslius „daktarus“. Pavyzdžiui, 1922 m. buvo rašoma, kad Onuškio valsčiuje yra du „stebuklingu gydytoju, vienas gyvena kaime Dusmenėliuose X, o antras kaime Gruožninkuose Y. Jie gydo visokias ligas, kokios tik yra pasaulyje. Pirmiausia paklausė ligonio, ką jam skauda, o paskui paima gabalėlį cukraus, duonos ar vandens, pakužda ant jų ir tik tada duoda ligoniui kaipo vaistus. Pacientų iš tamsuolių tarpo stebuklingi „daktarai“ turi daug.“[1196] Po dešimtmečio tokie „daktarai“ pasirodė ir gretimuose Žilinuose: „šioj apylinkėj atsirado daug įvairių „šundaktarių“, kurie visokias ligas užkalbėjimu gydo. Kai kurie jų pradėjo po kaimus vaikščioti ir pacientų ieškoti.“[1197]

[1193] LCVA, F. 1539, Ap.1, B. 545, L. 682, 692.
[1194] LCVA, F. 1539, Ap.1, B. 545, L. 163.
[1195] LCVA, F. 1539, Ap.1, B. 545, L. 73.
[1196] Ek. Onuškis // Lietuvos žinios, 1922 m. spalio 4, Nr. 175, p. 4.
[1197] Šundaktariai pacientų ieško // Lietuvos aidas, 1932 m. vasario 17, Nr. 38, p. 7.

1925 m. spaudoje rašyta, kad dar prieš Pirmąjį pasaulinį karą „atsidangino iš Rusijos 1 burliokas“, kuris caro laikais buvo eiguliu, vėliau „per savo gudrią galvą nusipirko 24 dešimtines žemės“. Kruonyje jis pagarsėjo gydymu, o žmonių sueidavo daug kiekvieną dieną. Ateidavę net iš už 35 kilometrų. Apie Kruonio „gydytojus-stebūkladarius“ rašyta ir 1935 m. pasakojant apie gydymą nuo rožės. Straipsnio autorius stebisi, kad vietoje to, kad naudoti vaistus, ligonis kreipiasi į „stebuklingą gydytoją“ – vieno kaimo seniūną, kuris gydo be vaistų – jam užtenka ištarti „galingą žodį“. Pas „daktarą“ ligonis nugabentas vakarop – nes gydoma tik saulei nusileidus. Paėmęs buteliuką karvės pieno ir nusigręžęs į sieną „gydytojas“ jį užkalbėjo ir liepė gerti ir tepti skaudamą vietą. Be to, ligonius galėjo gydyti netgi nemačius ligonio – užtekdavo naudoti užkalbėtus vaistus. Autorius dėl tokio gyventojų tamsumo kaltino miestelyje ir apylinkėse gyvenusius rusus, „kurie pasižymi savo prietaringumu. Tas ateivių atsineštas prietaringumas užnuodijo ir vietos gyventojus lietuvius.“[1198]

1932 m. Žaslių vachmistras Juozas Žukauskas ir policininkai ieškojo, kas yra „šeptūnai“ Žaslių valsčiuje, kurie gydė užkalbėjimais. Greičiausiai šis tyrimas vyko dėl to, kad buvo galvojama apie papildomus galimus mokesčių mokėtojus ir norėta sužinoti apie jų pajamas. Pasirodė, kad „šeptūnų“ buvo tik ties Gegužine. Aleksandras Pavasaris, gyvenęs Gegužinės bažnytkaimyje, siuvėjas, turėjęs du namus – „gydo nuo rožės ir gyvatės įgėlimus, užkalba ant vėjo saulei leidžiantis“. Nuo pažįstamų klientų jis ėmė po 1 Lt, o nuo kitų – po 1,5 Lt. Atlyginimo reikalaudavo pats. Elena Šarkovienė, gyvenusi Žalio Šilelio kaime, gyvenusi pas sūnų – „gydo nuo priepuolio ir rožės. Duoda užkalbėtą vandenį.“ Ji ėmė po 1,5 Lt – kitaip negydė. Atlyginimo taip pat reikalaudavo pati. Stepas Grinkevičius, gyvenęs Rusių kaime, kur turėjo 13 ha ir ūkininkavo – „gydo nuo įgėlimo gyvatės ir nuo priepuolio. Duoda užkalbėtą vandenį.“ Jis ėmė kas kiek duoda, kartais ir visai atsisakydavo aukų[1199].

Sanitarinė priežiūra ir epidemijos

Pirmąjį nepriklausomybės dešimtmetį epidemijos buvo dažnas įvykis. Jos dažniausiai fiksuojamos mokyklų aprašymuose, nes dėl užkrečiamų ligų paplitimo ir masinių susirgimų daug vaikų neateidavo į mokyklas ir joms kartais tekdavo iš viso nutraukti savo veiklą.

Pavyzdžiui, Žaslių valsčiaus Eiriogalos mokykloje mokslas vyko nuo 1919 m. lapkričio 27 d. iki 1920 m. kovo 9 d., o paskui dėl mokinių trūkumo

[1198] Kruonis // Rytų Lietuva, 1935 m. gegužės 12 d., p. 4.
[1199] LCVA, F. 1003, Ap. 1, B. 1, L. 49–50.

nutrauktas. Mokytoja Ona Tomkutonytė aiškino, kad „tarpe mokinių buvo išsiplėtusi dėmėtoji šiltinė, kuria dauguma sirgo, per ką ir mokykla iširo“[1200].

Maždaug nuo 1928 m. Lietuvoje pradėta aktyvi propaganda apie švaros reikšmę. „Savivaldybė“ gana detaliai aprašinėjo, kaip ligas platina musės, todėl jas reikia naikinti (mat jos nuo mėšlynų išnešioja bakterijas, todėl reikia išvietes barstyti kalkėmis, nes į kalkes jos nededa kiaušinėlių, uždengti maistą ir t. t.). Taip pat ragino kovoti su utėlėmis ir kitais gyviais, mat utėlės ir blakės prisisiurbusios sergančio žmogaus kraujo ligą (pvz., šiltinę) gali pernešti sveikiems, o blusos platino raupus ir marą. Spauda kvietė laikytis švaros, naikinti dulkes, purvą, praustis bent kartą per savaitę visą kūną[1201].

1928 m. balandžio 1 d. Trakų apskrities viršininkas paskelbė privalomąjį įsakymą dėl užkrečiamų ligų, kurį parengė apskrities gydytojas P. Žilinskas. Kam nors susirgus ar mirus nuo užkrečiamos ligos – choleros (koleros), skarlatinos, rauplių, vidurių ar grįžtamąja šiltine, dizenterija (kruvinąja), difteritu – reikėjo skubiai pranešti (per 24 valandas) policijai, o sodžiuose – seniūnui, viršaičiui ar policininkui[1202].

1929 m. Trakų apskrityje dar pasitaikydavo šiltinės atvejų, tik vasarą sumažėjo. Apskrities viršininkas primindavo viršaičiams ir policininkams, kad žiūrėtų tokius atvejus[1203]. Pavyzdžiui, 1929 m. Onuškio valsčiaus Pamusio mokykloje vaikai negalėjo mokytis, nes „nuo 1928-XI-1 iki 1929-II-1 sergant mokiniams šiltine, Švietimo Ministerijos nustatytos programos neišėjo“[1204]. 1932 m. kovo 18 d. Onuškio valsčiuje pasienio I rajono viršininkas Pranas Zenkevičius savo tarnybiniame dienoraštyje užfiksavo, kad gyventojai pradėjo sirgti dėmėtąja šiltine – „daugiausia serga vaikai, kurie užsikrėtė eidami į Bytautonių mokyklą <...> buvo atvažiavęs feldšeris su viršaičiu dėl ligonių. Pripažino kad serga dėm. šiltine.“ Pasienio policijos I rajono viršininkas įsakė policininkams savo namuose palaikyti švarą ir laikytis atokiau nuo gyventojų. Kovo 20 d. Kaniūkų apylinkėse dėl epidemijos netgi lankėsi gydytojas iš Kauno[1205]. Apie senus gyventojų gydymosi įpročius galime spręsti ir iš tokio P. Zenkevičiaus įrašo, daryto 1932 m. birželio 24 d. (t. y. per Jonines): „nuo ryto <...> raistuose buvo pastebėtas didesnis „žoliautojų“ judėjimas“[1206].

[1200] LCVA, F. 391, Ap. 3, B. 1360, L. 106.
[1201] Savivaldybė, 1928, nr. 5, p. 19.
[1202] LCVA, F. 409, Ap. 1, B. 10, L. 5.
[1203] LCVA, F. 409, Ap. 1, B. 10, L. 10.
[1204] LCVA, F. 1579, Ap. 1, B. 48, L. 83.
[1205] LCVA, F. 1120, Ap. 1, B. 43, L. 40.
[1206] LCVA, F. 1120, Ap. 1, B. 58, L. 8.

Užkrečiamų ligų plitimas buvo nuolat įdėmiai stebimas ir tai buvo ne tik pačių ligonių, sveikatos priežiūros įstaigų rūpestis, bet ir valdžios institucijų, kurios imdavosi skubių priemonių net pavieniais ligos atvejais. Pavyzdžiui, 1932 m. birželio 2 d. Žaslių viršaitis valsčiaus gyventojui susirgus dėmėtąja šiltine tuojau apie tai informuoja apskrities viršininką: „Turiu garbės pranešti pono Viršininko žiniai, kad gegužės mėn. laikotarpy paskutinėse dienose sunkiai susirgęs šio valsčiaus Piplių kaimo gyventojas Vinickas Zigmas gydytojo apžiūrėtas pasirodė sergąs dėmėtąja šiltine. Ligonis patalpintas ligoninėn ir užkirsti kelią šiltinei plėstis apskrities gydytojo parėdymo žygiai padaryti.“[1207]

Kruonio viršaitis laiku apie susirgimus nepranešė ir buvo nubaustas. Kai 1931 m. Kruonio valsčiuje padaugėjo susirgimų dėmėtąja šiltine, į Kruonį netgi atvyko Sveikatos departamento sanitarijos skyriaus viršininkas dr. Šidlauskas, kuris įsteigė „laikiną epidemijos baraką“ (t. y. valsčiaus valdybos pastate įrengė 40 lovų). Baraką prižiūrėjo gydytojas Stropas, čia dirbo visas reikiamas personalas, o ligonius evakuoti atvyko dezinfekcijos instruktorius Rutenis su dezinfektorium[1208]. Kilus epidemijai Trakų apskrities viršininkas „už nesuteikimą laiku žinių“ apie susirgimus dėmėtąją šiltine tuojau pat nubaudė Kruonio viršaitį A. Rudzianską, kuris gavo tris paras daboklės, ir du seniūnus, kuriuos atleido iš pareigų[1209].

Suskaičiavus 1919–1931 m. susirgimus dėmėtąja šiltine Trakų apskrityje paaiškėjo, kad 1920 m. sirgo 118, mirė – 14; 1921 m. sirgo 72, mirė – 5, 1922 m. sirgo 111, mirė – 5, 1923 m. sirgo 51, mirė – 2, 1924 m. sirgo 9, mirė – 1, 1925 m. sirgo 35, mirė – 3, 1926 m. sirgo 43, mirė – 5, 1927 m. sirgo 88, mirė – 2, 1928 m. sirgo 58, mirė – 3, 1929 m. sirgo 37, mirė – 2, 1930 m. sirgo 15, mirė – 2, 1931 m. sirgo 115 (daugiausia visoje Lietuvoje, o penkiose apskrityse nebuvo nei vieno susirgimo atvejo), mirė – 2[1210].

1927 m. Trakų apskrityje buvo paskiepyti 1402 vaikai, iš jų daugiausia nuo 1 iki 10 metų amžiaus. 1928 m. – jau beveik 2400, o 1929 m. – 3223 (iš jų beveik 900 – virš 16 metų amžiaus)[1211].

Apie tokią naujovę, kaip skiepijimą, rašė netgi spauda. Pavyzdžiui, 1930 m. spalio 1 d. į Gruožnikėlių kaimą su seniūnu atvykęs žmogus „skiepino vietos gyventojus į kairę koją (į šlaunį) nuo nežinomos ligos. Už įskie-

[1207] LCVA, F. 409, Ap. 1, B. 221.
[1208] Kruony pasirodė dėmėtoji šiltinė // Lietuvos aidas, balandžio 1 d., p. 6.
[1209] Nubaudė Kruonio valsčiaus viršaitį ir du seniūnus // Lietuvos aidas, 1931 m. balandžio 17 d., p. 6.
[1210] Savivaldybė, 1932, nr. 10, p. 22.
[1211] „Skiepijimas nuo raupų Lietuvoj“ // Savivaldybė, 1930, nr. 9, p. 13.

pinimą iš kiekvieno pil. ėmė po 30 ct. Žmonės dejuoja su skaudamomis kojomis ir negali nė bulvių kasti.“[1212]

1939 m. už skiepijimą nuo raupų apskrities valdyba išmokėjo felčeriui Mejeriui Kurganui 660 Lt, o Jonui Norkevičiui – 488 Lt[1213].

Taikos metais epideminių ligų tebuvo pavieniai atvejai ir Kaišiadorių ligoninė su jais susitvarkydavo. Tačiau kilus naujam karui situacija gerokai paaštrėjo. Ypač tose apylinkėse, kur ėjo pagrindiniai sausumos keliai, kuriais traukė kariuomenės ir civiliai pabėgėliai. Pavyzdžiui, prasidėjus naujam karui 1941 m. lapkričio mėnesį Žiežmarių valsčiuje prasidėjo ir dėmėtosios šiltinės epidemija, kuri paplito visoje apskrityje. Kaišiadorių valsčiuje susirgo 3 žmonės, Žaslių valsčiuje – 5, o Žiežmarių – virš 80[1214].

Sanitarinė „revoliucija“ prasidėjo maždaug 1930 m., kai kovo 27 d. vidaus reikalų ministras nurodė visiems nekilnojamojo turto savininkams įsirengti „išeinamąsias vietas“, tai yra tualetus (kaimuose – per metus, o miesteliuose – per pusmetį). 1930 m. gegužės 17 d. Trakų apskrities viršininkas tai perduoda visiems valsčių viršaičiams, o apskrities inžinieriaus paprašė viešam naudojimui pagaminti „išeinamųjų vietų“ projektus[1215]. Tačiau per nurodytą laiką revoliuciniai pasikeitimai prasidėjo, bet neįvyko. Tiesa, 1931 m. vykusiame apskričių viršininkų suvažiavime konstatuota, kad šį nurodymą įvykdė pusė gyventojų.

Pavyzdžiui, 1935 m. rugsėjo 30 d. žaslietis Leiba Levinas (gyvenęs Vilniaus g. 13), pasiskundė tiesiai vidaus reikalų ministrui dėl viršaičio jam uždėtos 20 Lt baudos. Mat rugsėjo 18 d. viršaitis davė jam 20 Lt baudą už tai, kad jo kiemo gale, prie ežero kranto „rastos kelios krūvos mėšlų ir žmonių atmatos ir tokiu būdu ežero vanduo buvo priterštas“ (greičiausiai buvo kalbama apie Limino ežerą).

L. Leiba aiškinosi, kad sklypas yra jo, bet 10 metrų nuo ežero yra valdiška žemė, nes ežeras valdiškas, taigi tai ne jo kaltė, nes „saugoti minią, kad nepriterštų man rodos yra ne mano pareiga, bet Žaslių valsčiaus valdybos“. Be to, miestelyje nėra viešojo tualeto, todėl turgaus metu kaimiečiai priteršia prie ežero, kuris yra nuošaliau.

Ministrui L. Leiba guodėsi, kad yra 80 metų senis, gyvena iš nuompinigių, net baudai sumokėti turėjo pasiskolinti, nes kitaip galėjo būti „aprašo-

---

[1212] Patrimpas P. Nežinomi skiepytojai // Šaltinis, 1930 m. spalio 18, Nr. 42, p. 536.
[1213] LCVA, F. 1539, Ap.1, B. 545, L. 14.
[1214] LCVA, F. R-500, Ap. 1, B. 9, L. 20.
[1215] LCVA, F. 1539, Ap. 1, B. 20, L. 50.

mas“, o jei būtų buvę galima kalėti – „būčiau tai geru noru padaręs“. Prašo departamento bausmę panaikinti ir 20 Lt sugrąžinti.

Tačiau departamentas L. Leibai atsako, kad dėl baudų iki 87 Lt skundai nenumatyti. Jei jos būtų didesnės (iki 261 Lt) – tuomet galėtų skųstis apskrities valdybai, o dėl dar didesnių – ir apygardos teismui[1216].

Dėl nepakankamos sanitarinės būklės apskrityje buvo plačiai paplitęs soliteris. 1939 m. gydytojų ekspedicija tyrė soliterio paplitimą Kaišiadorių ir Žaslių valsčiuose. Ekspedicijos vadovas Minelga taip pat tyrė vaikus, ar jie neserga džiova. Kruonio valsčiuje ekspedicija rado didesnį procentą vaikų, užsikrėtusių džiovos bacilomis, nei anksčiau[1217].

„Švaros savaitės“

Prie sanitarinio švietimo prisidėjo visoje Lietuvoje kasmet gegužės mėnesiais pradėtos organizuoti „švaros savaitės“. 1930 m. Trakų apskrityje sudarytas apskrities komitetas, kuris išspausdino skelbimus ir programas, išdalino per valsčių savivaldybes gyventojams. Apskrities komitetas ragino ir valsčiuose sudaryti valsčių komitetus, bet jis buvo sudarytas tik Žasliuose. Kitur – Kruonio, Onuškio, Aukštadvario, Semeliškių ir Vievio miesteliuose savivaldybės su komisijomis tikrino sanitarinę būklę. Patikrinta apie 400 sodybų[1218].

Tačiau žymiai didesnį atgarsį visuomenėje sukėlė „švaros savaitės“ renginiai Trakų apskrityje 1931 m. gegužės mėnesį. Buvo sudarytas apskrities komitetas, kuris kreipėsi į valsčių savivaldybes, siūlydamas valsčiuose ir seniūnijose taip pat išsirinkti švaros savaitės komitetus. Ypač ten, kur siautė dėmėtoji šiltinė. Šis raginimas buvo išgirstas valsčiuose, seniūnijose ir netgi prie daugelio mokyklų sukurti komitetai, o Kruonio valsčiuje – specialus „Kovai su dėmėtąja šiltine“ komitetas.

Apskrities valdyba akcijai populiarinti 3000 egzempliorių tiražu išspausdino „Švaros savaitės“ komiteto atsišaukimą į visuomenę ir programą, taip pat 500 egzempliorių „Kaip apsisaugoti nuo dėmėtosios šiltinės“. Šitie skelbimai išplatinti gyventojams per valsčių savivaldybes, seniūnijas ir mokyklas.

Per švaros savaitę netgi katalikų dvasininkai bažnyčiose, paraginti Kaišiadorių vyskupo J. Kuktos, aiškino parapijiečiams apie „švaros savaitės“ reikšmę ir programą.

[1216] LCVA, F. 379, Ap. 1, B. 1191, L. 60–61.

[1217] P. Až-as. Soliterio medžioklę baigus // XX amžius, 1939 m. rugpjūčio 18 d., p. 8.

[1218] Skučas M. „Kaip savivaldybės prisidėjo prie „švaros savaitės“ // Savivaldybė, 1931, nr. 1, p. 33.

Abiejų pradžios mokyklų rajonų inspektorių (I rajonas apėmė Kaišiadorių, Žaslių, Žiežmarių ir Kruonio valsčius, o II – likusius) paraginti mokytojai aiškino vaikams apie švaros reikšmę, suruošė 51 paskaitą. Trys mokytojai netgi surengė vaikų eisenas su plakatais.

Per viršaičius paskelbta gyventojams, kad jie gali 1931 m. gegužės 17–24 dienomis atvežti į Kaišiadorių ligoninę savo rūbus ir patalynę dezinfekcijai ir dezinsekcijai, kurios bus nemokamos (tačiau tokio poreikio neatsirado).

Laisvai praktikuojantys gydytojai taip pat pakviesti skaityti gyventojams paskaitas higienos ir sanitarijos klausimais. Aukštadvaryje gydytojas V. Mongirdas ir Žasliuose gydytojas J. Trapidas parengė tokias paskaitas, tačiau dėl nesusirinkusių klausytojų jos neįvyko.

Valsčių komitetai savo teritorijose apžiūrėjo viešbučius, restoranus, pirtis, net gyvenamus namus, „pagirdami už gerą švaros palaikymą ir papeikdami už apsileidimą švaros atžvilgiu“.

Kaišiadoryse Geležinkelių valdyba nuo gegužės 1 iki 24 dienos leido savo pirtyje biednuomenei maudytis nemokamai (išsimaudė apie 210 žmonių).

Apskrities felčeris iš Kaišiadorių pasiųstas į Žaslių valsčiaus Cineikių, Naujųjų Migučionių, Vaidžionių ir Talpūnų kaimus, kur 1931 m. buvo užfiksuoti susirgimai dėmėtąja šiltine. Per seniūnus surinkęs tų kaimų gyventojus felčeris aiškino jiems, kaip plinta šiltinė, kaip nuo jos saugotis. Felčerio ir seniūno priežiūroje buvo pademonstruota, kaip išvėdinti ir išvalyti gyvenamąsias patalpas, į lauką išnešta patalynė, iš čiužinių iškratyti ir sudeginti šiaudai, šienas, nuvalyti kiemai ir t. t.

Apskrities gydytojas P. Žilinskas, lydint felčeriui, savivaldybių ir policijos tarnautojams, patikrino apskrities miestelių (išskyrus Žaslių ir Kietaviškių) sanitarinę būklę, apžiūrėjo „traktierius, viešbučius, valgyklas, arbatines, kepyklas, alines, pirtis, aikštes, gyvenamus butus“. Kruonio valsčiuje su „šiltinės“ komitetu apžiūrėjo gyvenamus namus Ginteikiškių, Ąžuolinės, Jezalino, Joniliškių kaimuose, kur tą patį pavasarį siautė dėmėtoji šiltinė. Čia taip pat kaip pavyzdys gyventojams dezinfektoriaus Vyšniausko ir seniūno priežiūroje buvo valomi ir vėdinami namai, patalynė, deginami čiužinių šiaudai.

Pastebėta, kad tais metais švaros savaitės akcijos metu nuveikta žymiai daugiau nei anksčiau, o ir patys gyventojai labiau domėjosi švaros klausimais[1219].

Matyti, kad Trakų apskrityje kartą per metus organizuojamų „švaros savaitės“ akcijų neužteko, todėl 1931 m. lapkričio–gruodžio mėnesį sveikatos

[1219] Savivaldybė, 1932, nr. 5, p. 16–17.

departamentas į Trakų ir Alytaus apskritis atsiuntė dezinfektorių-instruktorių Rutenį su kino aparatu ir diapozityvais, kuris gyventojus švietė higienos klausimais. Mat šiose apskrityse pasitaikė susirgimų dėmėtąja šiltine, o ji plito todėl, kad šių vietų gyventojai galėjo laisvai susisiekti su Lenkijos pusėje gyvenančiais žmonėmis ir platino ligą Lietuvoje.

Taip pat rengtos paskaitos ir apie kitas užkrečiamas ligas – tuberkuliozę, venerines ligas, kurias skaitė vietiniai apskrities gydytojai.

Kaišiadoryse kino salėje lapkričio 18 d. apie dėmėtąją šiltinę ir tuberkuliozę rodydama filmą ir diapozityvus paskaitą skaitė Kaišiadorių ligoninės gydytoja A. Ivickaitė-Mazurkevičienė (buvo apie 150 klausytojų). Tą pačią dieną apskrities gydytojas P. Žilinskas skaitė paskaitą vyrams apie venerines ligas (klausytojų buvo apie 130). Lapkričio 19 d. A. Ivickaitės-Mazurkevičienės paskaitos klausėsi apie 160 klausytojų, o P. Žilinsko – apie 140 moterų. Lapkričio 20 d. A. Ivickaitė-Mazurkevičienė savo paskaitą paskaitė ir moksleiviams, kurių susirinko apie 250.

P. Žilinskas savo paskaitos moksleiviams neskaitė. Kadangi kino salė buvo privati, už jos naudojimą apmokėjo apskrities savivaldybė (už salės nuomą ir elektros energiją).

Žasliuose lapkričio 22 d. paskaitas taip pat vietinėje kino salėje skaitė Žaslių gydytojas J. Trapidas. Apie šiltinę ir tuberkuliozę 200 klausytojų paskaitos klausėsi nuo 17 val., o apie venerines ligas 150 moterų. Kitą dieną J. Trapidas vėl 250 žmonių pasakojo apie šiltinę ir tuberkuliozę, o P. Žilinskas – 200 Žaslių vyrų pasakojo apie venerines ligas. Žasliuose kino salės nuomą apmokėjo valsčiaus savivaldybė.

Žiežmariuose lapkričio 25 ir 26 dienomis kino salėje apie jau minėtas užkrečiamas ligas pasakojo gydytojas Sulmanas. Apie venerines ligas atskirai paskaitų klausėsi maždaug po 200 vyrų ir moterų. Žiežmariuose taip pat išlaidas apmokėjo valsčiaus savivaldybė.

Semeliškėse lapkričio 28 ir 29 dienomis vietinėje mokykloje paskaitas skaitė apskrities gydytojas P. Žilinskas. Apie šiltinę ir tuberkuliozę jo klausėsi vieną dieną apie 180 žmonių, o kitą – 200 žmonių. Apie venerines ligas – atskirose paskaitose 150 vyrų ir 180 moterų. Beje, nors Semeliškėse paskaitos buvo skaitomos ne kino salėje – čia filmai ir diapozityvai taip pat buvo rodomi[1220].

1932 m. lapkričio mėn. 24 d. Trakų apskrities valdybos sušauktame valsčių viršaičių ir sekretorių suvažiavime apskrities gydytojas P. Žilinskas nurodė, kaip kovoti su epideminėmis ir kitomis ligomis. Jis pažymėjo, kad dažnai

[1220] Savivaldybė, 1932, nr. 7, p. 9–10.

epideminės ligos pasklinda pradžios mokyklose, o jeigu jų vedėjai ligos pasirodymo pradžioje nieko nedaro, nepraneša apie tai seniūnams, viršaičiams ar pradžios mokyklų inspektoriui – įsigalėjusią epidemiją tampa daug sunkiau sulaikyti negu jos atsiradimo pradžioje užkirsti jai kelią[1221]. Kažkodėl vis tik 1934 m. Kruonio valsčiaus gyventojai skundėsi, kad apskrities gydytojas „per mažai rodo susirūpinimo sanitarine priežiūra miesteliuose ir kaimuose“[1222].

Savotiška „epidemija“ apskrityje buvo ir alkoholizmo paplitimas.

Pavyzdžiui, naujokų ėmimo komisija nustatė, kad Žaslių valsčiuje buvo apie 10 % nesveikų naujokų. Tai buvo didžiausias skaičius visoje Lietuvoje ir dėl to buvo kaltinamas alkoholizmo paplitimas. Tuo susirūpino netgi valstybės saugumo departamentas, kovojęs ne tik su valstybės priešais, bet ir su naminės degtinės gamintojais. Departamentas suruošė kilnojamąją parodą, rodydamas naminės degtinės, alaus, anodijos, odekolono ir kitų „šamarliakų“ žalą. Departamentas nustatė, kad tuose valsčiuose, kur daugiausia daroma naminė degtinė – ten yra daugiausiai nesveikų naujokų[1223].

1930 m. laikraštyje „Diena“ paskelbtas humoristinis eilėraštis „Gydymasis spiritu“ apie kaišiadoriečių pamėgimą „gydytis“:

„Miesto žmogui baisiai noris
bėgti ten, kur tyras oras;
sėsti ant kokios mašinos
ir važiuoti į pušynus <...>.
Kaime viskas baisiai piga –
čia išvysi kožną ligą;
jei esi Kaišedoryse –
grįžęs šnapsą pats darysi...
Miesto žmonės, kurie taupūs,
cukrine čia gydo raupus! <...>“[1224]

Skolos už gydymą

Daugelis valsčių savivaldybių turėjo skolų, tarp kurių absoliučiai didžiausią dalį sudarė skolos už beturčių gydymą. Pavyzdžiui, 1940 m. sausio 1 d. Žaslių valsčiaus savivaldybė turėjo skolos 7000 Lt ligoninėms (už betur-

[1221] „Trakų apskrities valsčių viršaičių ir sekretorių suvažiavimas“ // Savivaldybė, 1933, nr. 1, p. 37–38.
[1222] Rytų Lietuva, 1934 m. rugsėjo 14 d., p. 3.
[1223] P. K. „Girtavimas – pražūtis“ // Darbininkas, 1938 m. spalio 28 d., nr. 43, p. 2.
[1224] Jul. Boks. „Iš motociklisto bloknoto“ // Diena, 1930 m. rugpjūčio 3 d., nr. 30, p. 3.

čių gydymą). Didelė dalis skolų buvo valstybinei psichiatrinei ligoninei (pateikti netgi sąrašai su datomis, kada ir kas joje gydėsi, pvz., Levinaitė – daug kartų nuo 1931 iki 1936 m., po 3–4 kartus per metus, iš viso už 4204 Lt, Stampkauskas 1933–1937 m. už 4566 Lt ir t. t.). Ligoninė šias sumas nurašė į valstybės iždo nuostolius[1225].

Dažniausiai besigydę ligoninėse kreipdavosi į savo valsčių savivaldybes dėl paramos, tačiau matyt ten jos negavę kreipdavosi ir į Sveikatos departamentą. Pavyzdžiui, 1935 m. Stepas Bulaka iš Žaslių valsčiaus Burbiškių kaimo prašė Sveikatos departamento padėti, nes gulėjo apskrities ligoninėje 12 parų, už tai jai skolingas 60 litų. Sumokėjęs 10 Lt, o kitų nebegali, nes turėjo tik 4 ha žemės, be to, jų kaimas 1934 m. išskirstytas į vienkiemius ir reikėjo statyti trobesius. Todėl prašė arba atleisti jį nuo mokėjimo, arba atidėti kitiems metams[1226].

Tačiau bene daugiausia skolų savivaldybei susidarydavo už gydymą psichiatrinėse ligoninėse, nes vietoje tokių specialistų nebuvo. Pavyzdžiui, 1940 m. ministrų tarybos nutarimu apie 30 000 Lt Trakų apskrities skolų nurašyta vien už ligonių gydymą psichiatrinėje ligoninėje[1227].

Daug sunkumų ligoninėms sudarydavo asmenų gydymas, už kuriuos niekas nenorėjo mokėti. Šiaip beturčių gydymo finansavimu rūpinosi valsčių savivaldybės, tačiau kartais pasitaikydavo, kad prie ligoninių palikdavo asmenis nežinia iš kur atvykusius. Pavyzdžiui, 1940 m. vasario 19 d. nežinomas asmuo atvežė prie Kaišiadorių ligoninės ir paliko seną ligotą moteriškę Stankevičienę iš Rokiškio apskrities, gimusią 1865 m. Moteris buvo aprengta senais kailiniais, žaliu sijonu, apauta veltiniais su kaliošais, ryšulyje dar įdėti balti marškiniai ir mėlynas sijonas. Tačiau pinigų nepalikta nei cento. Kaišiadorių ligoninė pinigų už gydymą pareikalavo iš Rokiškio apskrities, bet ši atsakė, kad pas juos tokia moteris nebegyveno[1228].

Venerinės ligos

Iki Pirmojo pasaulinio karo Lietuvoje žmones naikino džiova ir alkoholis, „o dabar palikta rusų ir vokiečių okupantų dar viena tautos išsigimimo liga – sifilis“. Rusijoje buvo vietų, kur juo sirgdavo ištisos šeimos ir kaimai.

[1225] LCVA, F. 1539, Ap.1, B. 545, L. 23.
[1226] LCVA, F. 379, Ap. 1, B. 1191, L. 11.
[1227] LCVA, F. 1539, Ap.1, B. 545, L. 54.
[1228] LCVA, F. 1539, Ap.1, B. 545, L. 513.

Karų metu smunka dorovė, o jei dar prisideda ir alkoholis – susidaro geros sąlygos ligai plisti[1229].

Pasibaigus karui, tačiau Kaišiadoryse dar tebeesant vokiečių kareiviams, Kaišiadorių komendantas susirūpino, kad Kaišiadoryse, Žaslių g. 10 pas vokiečių kareivius „gyvena niekur neužsimeldavus viena merga (kekšė)“. Milicijos vadas K. Bajoras 1919 m. birželio 7 d. apklausė F. Goman (17 metų rusę, provoslavų tikėjimo, kilusią iš Smolensko ir jau pusę metų gyvenančią Kaune, dirbančią tarnaite). Ji sakėsi, kad prieš savaitę atvažiavo į Kaišiadoris pasiimti savo daiktų, paliktų pas Zacharavičienę, gyvenančią Žaslių g. 10, be to, čia ji laukė ir savo draugės Dukel. Popierių jokių neturėjo, nes eidama iš Kauno pėsčia pametė. K. Bajoras F. Goman išsiuntė ją Vievio pusėn, kad keliautų iš Lietuvos per demarkacijos liniją[1230].

Dėl „paleistuvystės namų“ komendantui skundėsi ir daugiau Kaišiadorių gyventojų. 1919 m. gegužės 22 d. dešimties Kaišiadorių gyventojų grupė skundėsi Kaišiadorių komendantui: „Vokečių kareiviai įsisteigė Bernardo Podriezo name Naujoji gat. N. 1 paleistuvystės namą ir savo šlykštu apsėjimu su paleistuvėmis per dienas ir naktis piktina jaunimą ir vaikus. Maloniai meldžiame Pono Komendanto viršminėtają įstaiga panaikinti, arba perkelt kur labiau uždengtą nuo žmonių akių vietą.“[1231]

1919 m. vasarą vokiečių kareiviai iš Kaišiadorių išsikraustė, tačiau kai kurie jų „civilizacijos“ bruožai mieste pasiliko. 1933 m. Kaišiadorių ligoninėje buvo įsteigta venerinių ligų ambulatorija. Joje ligoniai buvo gydomi nemokamai, venerinių ligų ambulatoriją tvarkė ir gydė gydytoja ir Kaišiadorių ligoninės vedėja A. Ivickaitė-Mazurkevičienė[1232].

Pavyzdžiui, 1939 m. venerikų gydymui Trakų apskritis išleido 6837 Lt, iš jų antivenerinėms ambulatorijoms – 3360 Lt, ligoninėms – 665 Lt, sveikatos punktų gydytojams – 882 Lt, sumokėjo vaistinėms už vaistus – 1930 Lt. 1940 m. numatė išleisti beveik 10 000 Lt[1233].

[1229] Virkutis S. „Sifilio liga“ // Savivaldybė, 1928, nr. 3, p. 9.
[1230] LCVA, F. 500, Ap.1, B. 6, L. 73.
[1231] LCVA, F. 500, Ap. 1, B. 10, L. 7.
[1232] Savivaldybė, 1934, nr. 3, p. 15.
[1233] LCVA, F. 1539, Ap.1, B. 545, L. 167.

Socialinė rūpyba

Prasidėjus Pirmajam pasauliniam karui 1914 m. per Lietuvą žygiuodama į Prūsiją praėjo Rusijos kariuomenė, po to 1915 m. dar kartą – traukdamasi nuo vokiečių atgal į Rytus. Tuomet užėjo Vokietijos kariuomenė, dar labiau nesiskaitydama su gyventojais ir kartais atimdama net paskutinį kąsnį. 1928 m. P. Skomskis rašė: „Trijų metų vokiečių okupacija visai nualino šalį ir jiems išeinant pasirodė bado šmėkla Lietuvoj. Visur aplink trūko maisto. Produktų kainos kilo neapsakomai." Karo metu daug sudeginta ir sunaikinta ne tik sodybų, bet ir ištisi kaimai. Žmonės gyveno žeminėse. Paplito elgetavimas, nusikalstamumas. Gatvėse elgetos, invalidai, našlaičiai, šiaip vargingi žmonės. Tarp gyventojų siautė užkrečiamos ligos, ypač šiltinė. Laukuose nesimatė gyvulių. Ypač mažai bebuvo likę arklių. Senųjų pinigų vertė krito, kai kurie tapo visiškai beverčiai. Prasidėjo masinis tremtinių grįžimas iš Rusijos, taip pat grįžo ir belaisviai iš Vokietijos.

Tuo sunkiu laiku daug padėjo amerikiečiai, aukoję lėšas ir maisto produktus Lietuvai. Pavyzdžiui, pirmaisiais amerikiečių atgabentais maisto produktais visą mėnesį Kaišiadoryse buvo maitinama 600 vaikų (visoje Lietuvoje – virš 25 000 vaikų)[1234].

Beje, Kaišiadorių ligoninės inventoriuje po karo praėjus beveik dešimtmečiui dar galima buvo rasti aprangos ir kitų daiktų, kurie buvo vadinami „amerikoniškais".

[1234] Skomskis P. „Socialinio aprūpinimo Lietuvoje istorinė apžvalga" // Savivaldybė, 1928, nr. 1.

Vaikų prieglaudos

1917 m. iš Vilniaus dėl sunkios ekonominės padėties į Žaslius perkeltą vaikų prieglaudą pradžioje išlaikė Vilniaus lietuvių komitetas nukentėjusiems nuo karo šelpti. Tuo laiku prieglaudoje buvo apie 80 vaikų. Iki 1918 m. pabaigos vaikų išlaikymu ir lėšomis rūpinosi Vilniaus komitetas. 1919 m. ją perėmė Socialinės apsaugos departamentas, o paskui tais pačiais metais – Trakų apskrities savivaldybė.

Kadangi prieglaudos išlaikymas brangiai kainavo, apskrities valdžia nutarė nuo 1925 m. balandžio 1 d. prieglaudą likviduoti. Pagal sutartį ją perėmė Lietuvos moterų kultūros draugija ir perkėlė vaikus į jos išlaikomą Antalieptės prieglaudą (Zarasų-Ežerėnų apskrityje). Trakų apskritis už kiekvieną vaiką draugijai mokėjo po 60 Lt per mėnesį. Iš Trakų apskrities buvo išlaikoma 20–30 vaikų.

1927 m. buvo apibendrinta Trakų apskrities socialinės rūpybos veikla: 1920 m. Žaslių vaikų prieglaudoje buvo 39 vaikai, 1922 m. – 59, 1925 m. – 42; apskritis socialiniams reikalams 1919 m. išleido 2200 auksinų, 1923 m. – 7000 Lt, 1925 m. – apie 19 000 Lt, 1926 m. – 14 400 Lt. Valsčiai socialinių išlaidų neturėjo (arba nepateikė žinių)[1235].

1930 m. spaudoje buvo rašoma, kad Antalieptės vaikų prieglaudoje buvo virš 100 vaikų, kurie atvežti iš Kauno, Trakų ir Zarasų apskričių. Prieglaudą prižiūrėjo Lietuvos moterų kultūros draugija. Iš Kauno perkelti 57 vaikai buvo išlaikomi draugijos, o Trakų apskrities 29 vaikai ir Zarasų apskrities 18 vaikų gaudavo iš tų apskričių savivaldybių už kiekvieną vaiką po 60 Lt. Tiesa, Zarasų apskritis už vaikus virš 2 metų mokėjo jau po mažiau – 50 Lt. Vaikai prieglaudoje buvo mokomi pradžios mokykloje, lankė amatų kursus. „Visi tarnautojai dirba su atsidėjimu ir pasišventimu. Bendrai prieglauda daro gero įspūdžio.“[1236]

1932 m. Trakų apskrities savivaldybė Lietuvos moterų kultūros draugijai už 25 šelpiamus apskrities vaikus sumokėjo 15 925 Lt. Kūdikių gelbėjimo draugijai apskritis skyrė 500 Lt, taip pat atskirų asmenų šelpimui 525 Lt. Valsčiai šalpai išleido 300 Lt[1237].

Tačiau ne visus našlaičius ar paliktus vaikus apskritis išsiųsdavo į draugijos globojamus vaikų namus Zarasų apskrityje. Kartais vaikus imdavosi globoti vietiniai gyventojai. Pavyzdžiui, 1940 m. birželio 5 d. Onuškio vals-

---

[1235] LCVA, F. 379, Ap. 3, B. 10, L. 263, 265.

[1236] Skomskis P. „Globos įstaigos Žemaičiuose ir kit. Lietuvos vietose“ // Savivaldybė, 1930, nr. 10, p. 12.

[1237] Savivaldybė, 1933, nr. 10, p. 9.

čiaus savivaldybė prašo apskrities valdybos skirti po 25 Lt mėnesiui pavainikiui kūdikiui išlaikyti, nes jį pagimdžiusi Rusinaitė kūdikį paliko be jokios globos, o pati pasišalino neaišku kur. Tuomet Onuškio valsčiaus valdyba kūdikį globoti perdavė G. T., nes vaiką palikusi moteris „yra visiška beturtė ir kūdikio, ją ir suradus, išlaikyti negalės, prašau apskrities valdybą kūdikio išlaikymui skirti pašalpą Lt. 25 mėn., nes tiek yra susitarta su <...>“. Sutartį dėl kūdikio išlaikymo pasirašė apskrities valdybos narys Antanas Ratkevičius ir G. T.: „Aš, Antanas Ratkevičius <...> atiduodu nuo 1940 m. gegužės 1 d. <...> pamestinuką, vyriškos lyties, 5 mėn. amžiaus, nekrikštytą, tinkamai maitinti, dengti ir pilnai užlaikyti kaip savo vaiką.“ Tam apskrities savivaldybė skiria po 25 Lt, kuriuos išmoka valsčiaus savivaldybė. Vaiko išlaikymą tikrins apskrities savivaldybė arba valsčiaus viršaitis. Sutartis sudaryta metams, o po to galėjo būti pratęsta. Jei berniukas būtų išlaikomas netinkamai – sutartis galėjo būti nutraukta. Pasibaigus sutarčiai arba jos nepildant vaikas turėjo būti pristatytas „į valsčiaus savivaldybę tinkamai aprengtas“[1238]. Ant sutarties G. T. pasirašė, kad „berniuką priėmiau“.

1940 m. balandžio 8 d. Onuškio valdyba vėl prašo apskrities po 25 Lt mėnesiui, kad išlaikytų nepilnaprotės A. B. paliktą kūdikį. Anot valsčiaus viršaičio, ji „kūdikį-mergaitę prigyveno tapus apgauta, tačiau kūdikio tėvas yra nepilnametis ir dabartiniu metu su tėvais iš Onuškio valsčiaus ribų išvyko nežinia kur“. Laikinai globai kūdikis perduotas M. V.[1239]

Valstybinė vaikų priglauda 1921 m. buvo įsteigta ir netolimame Čiobiškio dvare – kitame Neries krante. 1923 m. gruodžio 20 d. Čiobiškio vaikų namai su 90 vaikų perduoti Lietuvos moterų kultūros draugijai, o vyriausybė kasmet jai skyrė po 65 000 Lt pašalpos[1240].

Čiobiškio valstybinė vaikų prieglauda pagal sutartį atiduota tvarkyti Šv. Vincento à Paulo draugijai, gaunančiai lėšas iš Vidaus reikalų ministerijos. 1930 m. joje buvo beveik 100 vaikų, nuo 4 iki 14 metų. Vaikai buvo maitinami keturis kartus per dieną, gyveno atskiruose kambariuose jaunesni berniukai ir vyresni, taip pat ir mergaitės pagal amžių. Kiekvienas turėjo lovelę su švaria patalyne, buvo prausiami pirtyje kas dvi savaites. Medicinos pagalba buvo teikiama tik ypatingais atvejais, nes artimiausias gydytojas buvo tik Žasliuose (už 15 km).

[1238] LCVA, F. 1539, Ap.1, B. 545, L. 530, 533.

[1239] LCVA, F. 1539, Ap.1, B. 545, L. 544.

[1240] Skomskis P. „Socialinio aprūpinimo Lietuvoje istorinė apžvalga“ // Savivaldybė, 1928, nr. 2, p. 18–21.

Už nusižengimus auklėtiniai fiziškai nebuvo baudžiami, bet skiriami be eilės papildomam darbui. Prieglauda turėjo savo ūkį – 33 ha dirbamos žemės ir 31 ha nedirbamos, turėjo karvių, kiaulių, naminių paukščių[1241].

Darželiai

1934 m. spaudoje Kaišiadorių valsčiaus sekretorius J. Grikevičius aprašė Kaišiadoryse „vieno kito asmens iniciatyva“ suorganizuoto Kūdikių gelbėjimo draugijos skyriaus veiklą. Šios draugijos tikslas buvo rūpintis neturtingųjų mažylių globa.

Didelis draugijos rūpestis buvo lėšų rinkimas. „Kaišiadorių visuomenės aukomis ir iš draugijos ruošiamų vakarėlių bei pramogų gautu pelnu šį klausimą pavykus išspręsti, gražūs užsimojimai pradėta vykdyti gyvenime.“

Kiek leido draugijos ištekliai, buvo šelpiami ir globojami neturtingų tėvų vaikai, o nuo 1932 metų šios draugijos rūpesčiu ir pastangomis Kaišiadoryse atidarytas vaikų darželis. Be to, draugiją rėmė „valdžia ir savivaldybės“. „Valdžios“ (greičiausiai tai reiškia Švietimo ministerijos) lėšomis buvo mokamas atlyginimas darželio vedėjai. 1932 m. darželio veiklos pradžiai apskrities valdyba jam paskyrė 500 litų, o valsčiaus savivaldybė – 100 litų pašalpas. 1933 metams apskrities valdyba darželio reikalams paskyrė jau 1000 litų. Be to, darželis buvo prisiglaudęs Žemės ūkio ministerijos valdomuose namuose, už kuriuos nereikėjo mokėti nuomos.

Darželyje buvo nuolat išlaikoma virš 40 neturtingų tėvų vaikų. Čia jie buvo aprūpinami maistu ir drabužėliais. Be to, darželio vedėjos priežiūroje buvo auklėjami ir lavinami[1242].

Dažniau su skurdu susidurdavo ne kaimuose, o miesteliuose gyvenantys vaikai. Pavyzdžiui, 1933 m. Kruonio valsčiaus savivaldybė beturčiams mokiniams šelpti išleido 137 Lt, nes „beturčių vaikų pasitaikė tik miesteliuose (Kruonio ir Darsūniškio)“[1243].

Senelių invalidų prieglauda Mūro Strėvininkuose

Karo metu sudegintus buvusius Oginskių dvaro rūmus Mūro Strėvininkuose 1923 m. atstatė Lietuvos atstatymo komisariatas[1244]. 1923 m. juose įkurta senelių invalidų prieglauda. Gegužės mėnesį pradėti remonto darbai,

---

[1241] Skomskis P. „Globos įstaigos Žemaičiuose ir kit. Lietuvos vietose“ // Savivaldybė, 1930, nr. 10, p. 7.
[1242] Grikevičius J. „Neturtingųjų mažyčių globa Kaišiadoryse“ // Savivaldybė, 1934, nr. 2, p. 13.
[1243] LCVA, F. 1539, Ap. 1, B. 121, L. 73.
[1244] Savivaldybė, 1924, nr. 10, p. 18.

o rudenį įrengti invalidų namai ir apgyvendinta apie 200 invalidų, elgetaujančių ir neturinčių giminių.

1923 m. gruodžio 20 d. šie namai pagal sutartį buvo perduoti Šv. Vincento à Paulo draugijai Kaune, kuriai ministerija invalidų namų išlaikymui pažadėjo kasmet skirti po 150 000 Lt[1245].

Valstybiniams invalidų namams Mūro Strėvininkuose 1928 m. buvo skirta 138 000 Lt, 1929 m. – 135 000 Lt, o 1930 m. – 120 000 Lt. 1930 m. Vidaus reikalų ministerija šiuos namus rekonstravo ir ruošėsi priimti daugiau globotinių (tuo laiku buvo 230)[1246].

1936 m. spaudoje rašoma, kad prieglaudoje apgyvendinta 250 asmenų. Tačiau tais metais buvę Oginskių rūmai visiškai atnaujinti, labai gražiai įrengti, su visais patogumais. Naujų rūmų atidarymo iškilmėse dalyvavo vidaus reikalų ministras J. Čaplikas, Kaišiadorių vyskupas J. Kukta, daug dvasininkų. Vyskupas rūmus pašventino, gražioje koplyčioje atlaikė Šv. mišias ir pasakė pamokslą.

Po rekonstrukcijos prieglaudoje galėjo apsigyventi iki 500 senelių. Lėšas jai išlaikyti duodavo Vidaus reikalų ministerija, o tvarkė Šv. Vincento à Paulo draugija. Prieglaudai vadovavo kun. Alutis, o seneliais rūpinosi seserys kotrynietės, kurių 1936 m. buvo 12. „Seserys senelių labai mylimos. Invalidų tarpe yra net 80 senelių, kurie patys negalį pavalgyti. Duok Dieve, kad seneliai visur būtų taip gražiai aprūpinami.“[1247]

Varguomenės globa

1919 m. grįžtant tremtiniams iš Rusijos ir belaisviams iš Vokietijos Kaišiadoryse buvo įsteigtas maitinimo punktas, tačiau badavo ir dauguma vietinių žmonių.

Po Didžiojo karo skurdo absoliuti gyventojų dauguma. Nepavydėtina buvo dvarų darbininkų padėtis, kurie iš esmės taip ir liko priklausomi nuo „ponų“ geros valios, nors ir jų prievoles ėmė apibrėžti socialinės globos įstatymai. Pavyzdžiui, 1922 m. spaudoje aprašyta kelių apskrities dvarų darbininkų situacija. Žiežmarių valsčiaus Buivydonių dvare savininkas Juozas Rimševičius duodavo javų, žemės bulvėms ir daržovėms pasisodinti, bet reikalavo, kad ordinarininko vaikai taip pat eitų į darbą visus

[1245] Skomskis P. „Socialinio aprūpinimo Lietuvoje istorinė apžvalga“ // Savivaldybė, 1928, nr. 2, p. 18–21.

[1246] Skomskis P. „Globos įstaigos Žemaičiuose ir kit. Lietuvos vietose“ // Savivaldybė, 1930, nr. 9, p. 17.

[1247] „Didžiulė moderniška prieglauda“ // Šaltinis, 1936 m. spalio 31 d., nr. 44, p. 8.

metus už tam tikrą atlyginimą, o vasarai malkoms davė tiktai slyvų šakų. Stoniavos dvare savininkas Jasinskis taip pat duodavo javų, laikė karvę, telyčią ir 2 avis, tačiau savininko šunys papjovė 2 avis ir savininkas nuostolių neatlygino. Triliškių dvare savininkė Landsbergienė, „ordinarininkai gauna senobinę ordinariją: 100 auksinų pinigais 36 pūdus rugių ir 24 pūd. vasarojaus. Laiko 1 karvę, duoda margą bulvėms ir 3 ežias daržovėms." Vandapolio dvaro savininkas Justinas Strumila (gyvenęs Žiežmarių dvare). „Grįčios tai be durų, tai be langų. Knygelių neišduoda. Ekonomas Jonas Vinickas, verčia darbininkus dirbti nuo 2 val. ryto iki saulei nusileidžiant, dažnai darbininkus užgauna kumščia. Prie jo gyvenimas nepakenčiamas. Reikėtų, kad į tą dalyką įsimaišytų valdžia ir tą ekonomą prašalintų. Be to darbininkai iš eilės varomi arklių saugoti, o paskui neišmiegoję turi eiti į darbą."

Žaslių valsčiaus Gudziankos dvare savininkas Ignas Buinauskas javų duodavo 70 pūdų, laikė dvi karves, margą žemės bulvėms pasodinti. Gečionių dvare savininkas Vaclovas Pamarnackas ordinariją duodavo pagal įstatymą, „bet butai kai kuriems darbininkams nepakenčiami: per stogą varva, kiaulių nėr kur dėti. Kurui duoda tik žagarų." Kasčiukiškių dvare savininkas Mykolas Steikūnas mokėjo 300 auksinų algos, davė 75 pūdus javų, laikė dvi karves ir avį, tačiau „grįčios blogos, tai langų tai durų trūksta. Vienas iš savo menkos algos turėjęs 80 auks. remontui padėti." Korsakų dvare savininkas Vladas Rakauskas, „butai menki. Kitų darbininkų stogai suplyšę, kitų pečiai suirę, taisyti atsisako." Šafarnės dvare savininkas Juozas Pupalaigis „darbininką atstatė gegužės 20 d. ir neduoda tvarto karvei ir paršui ir nepriima karvės ganyti". Ščiukiškių dvare savininkas Stravinskas (bet valdė Levi Zelmanas), yra 12 valakų žemės, 9 ordinarininkai, tame skaičiuje šėrikas ir arkliaganis, tad laukuose dirbti lieka tik 7 darbininkai, algos mokėjo 300 auksinų ir duodavo 62 pūdus javų. Ieva Dziedulionienė pasiskundė, kad 1921 m. gruodžio mėnesį kuliant javus tame dvare užmuštas jos vyras, nuomininkas žadėjo duoti atlyginimą ordinariją, bet paskui bežadėjo mėnesiui tik pūdą rugių ir kvortą pieno dienai (iš pradžių duodavo du pūdus rugių ir vieną pūdą miežių), taigi, su trejetu vaikų jai buvo sunku pragyventi iš tokios ordinarijos. Butas menkas, per stogą lyja, ir dar tegirdi: „Džiaukis, kad tokį gauni".

Kaišiadorių valsčiaus Kriaučiškių dvaro valdytoja Janušauskienė sutiko mokėti algą pagal įstatymą, „ordinariją duoda senovišką. Namus žadėjo sutaisyti, bet netaiso. Karvę laiko 1, telyčią 1 ir avelę 1. Atlyginimo už kitą avį nesutinka duoti." Kitame Vilionių dvare, kuris buvo valstybės globoje,

valdytoju buvo P. Marcinauskas, duodavęs „tik seną ordinariją 200 auks. pinigais ir 60 pūdų javų. Sutarties knygelių neišduoda."

1922 m. birželio 25 d. susirinkę Kaišiadorių I pradžios mokykloje į Lietuvos darbo federacijos Kaišiadorių skyriaus susirinkimą ordinarininkai prašė darbo inspektoriaus, kad paveiktų dvarų savininkus ir nuomininkus, kad šie mokėtų algą ir duotų ordinariją pagal įstatymą, kad sodininkams, račiams, šėrikams ir kitiems darbininkams alga ir ordinarija nebūtų mažesnė negu numatyta įstatymuose, kad suremontuotų butus, pašalintų kitus trūkumus ir žiauruįį Vandapolio palivarko ekonomą[1248].

1924 m. pranešime žemės ūkio ministrui rašoma: „Kas ling biednuomenės ir aprupinimas gyventojų mišku medžega" nustatyta, kad Kruonio valsčiuje į sąrašus įtraukti 52 gyventojai. Kovo 16 d. vietos mokykloje po pamokų įvyko susirinkimas (dalyvavo 300–400 žmonių), kuriame buvo informuojama apie vyriausybės nutarimus „kuriais aprūpinama gyventojų reikalai ir biednuomenė, be to, kartu išaiškinta, kas tame kaltas, jei žmonės negali gauti to, ką jiems vyriausybė duoda". Daugelis skundėsi, kad valsčiaus miškų komisija reikalauja parašyti jai prašymą, kas juos „be galo sunkina, kaipo nemokančius rašyti".

A. Celiešius skundėsi, kad 1921 m. sudegė jo namai, visur teikė prašymus, tačiau nieko negavo. Varguomenė skundėsi, kad niekur negali nusipirkti kuro, nes „didžiausias vargas del bidnuomenės kūru kažkurie nusiskunde kad iš šalčio grese pavojus gyvasčiai, kas vienai moterei prisieju nupirkti malku, po jos liudijimu". Kruonio viršaitis paaiškino, kad jų valsčiuje nėra „biednuomenės" ir kad nebuvę kam rašinėti sąrašų, todėl jie ir atsisakė vargingai gyvenantiems skiriamo kuro. Pranešimą surašęs iš sostinės atvykęs pareigūnas pridūrė: „Susirinkime aš jam už tai atsilyginau taip, kad jo matyti jau negavau, išvažiuodamas iš Kruonio buvau susirinkusiųjų lidimas įvairiauseis skundais, su padėkomis musų Viriausybiai. Tai taip dirba mūsų Savivaldybės."

Iš tikrųjų 1923 m. rudenį Kruonio valsčiaus taryba svarstydama Miškų departamento aplinkraštį atsižvelgdama į tai, kad „iš valsčiaus pajamų valsčiaus valdyba negali užsilaikyti, tad vienbalsiai nutarė malku neimti ir biednuomenes sarašų nedaryti". Tiesa, neturtingumo liudijimai, kad vargingai gyvenantys gautų malkų, buvo išduodami. Pavyzdžiui, 1924 m. vasarį viršaitis K. Bačkauskas davė liudijimą Migonių kaimo gyventojai T. Kondratavičaitei („duotas šis liudijimas gavimui malkų kaipo neturtingai"). Norinčiam

[1248] „Dvarų darbininkų padėtis Kaišedorių apskrityje" // Darbininkas, 1922 m. rugsėjo 23 d., p. 2.

gauti liudijimą reikėjo mokėti žyminį mokestį už prašymą Miškų komisijai (4 litus), taip pat raštingam pagalbininkui už prašymo parašymą tekdavo atsidėkoti 3–4 litais[1249].

Ieškodami geresnio pragyvenimo šaltinio dalis žmonių emigravo į užjūrius. Vienetai susilaukdavo netikėto palikimo iš emigravusių giminaičių. Pavienės sėkmės istorijos vietos gyventojams galėjo tapti papildomu akstinu ieškant geresnių pragyvenimo sąlygų emigruojant į užjūrius, į Pietų Ameriką. Pavyzdžiui, 1927 m. Karveliškių dvaro savininkas J. Rimševičius skundėsi žemės ūkio ministrui, kad visi jo darbininkai „išdūmė Brazilijon".

1933 m. įsismarkavo ekonominė krizė, o kaimyninėje Lenkijoje kilo badas. Netgi įvadiniame „Savivaldybės" straipsnyje „Gelbėkime Vilniaus krašto badaujančius" Lietuvos gyventojai buvo kviečiami remti 1933 m. kenčiančius nuo bado tėvynainius Vilniaus krašte. Net oficiali lenkų valdžia pripažino, kad badauja beveik 100 000 žmonių, ypač lietuviškuose valsčiuose. „Vieni valgo duoną iš pelų, sumaišytų su medžio žieve ir samanomis, kiti ir tos neturi; bulvių visai nebuvo. Vaikai neturima kuo aprengti, tinsta ir miršta badu"[1250]. Aukos pinigais ir maisto produktai buvo renkami ir Trakų apskrities valsčiuose.

Tiesa, nebuvo lengva ir šiapus sienos. Pavyzdžiui, 1934 m. spaudoje rašoma, kad Trakų apskrities komendantas „skelbia žąsų mobilizaciją". Mat Trakų apskrityje buvo daug neturtingų gyventojų, todėl komendantas sumanė imtis iniciatyvos ir valdininkų perkamas žąsis surinkti kaip aukas ir per seniūnus išdalinti vargstantiems (žąsis pagal įstatymą turėjo pirkti tarnautojai, nuo 50 Lt gaunamos algos perkant po vieną žąsį). Trakų apskrities taryba taip pat susirūpino neturtingais gyventojais. Kadangi Trakų apskritis – nederlingas kraštas, todėl čia buvo labai paplitęs elgetavimas. Taryba 1934 m. viename savo posėdyje netgi siūlė išduoti elgetoms tam tikrus pasus („kaip seniau kunigai išduodavo tam tikras lazdas tikriems elgetoms"). Bet nuo to sumanymo susilaikė ir nutarė, kad valsčių valdybos elgetoms išduotų tam tikrus pažymėjimus. Tokiu būdu manyta, kad Trakų apskrityje bus užkirstas kelias „nerimtam" elgetavimui ir Trakų apskrities ribose negalės elgetauti iš kitur atvykę elgetos[1251].

[1249] LCVA, F. 393, Ap. 1, B. 181, L. 106–109.

[1250] Savivaldybė, 1934, nr. 3, p. 1.

[1251] Greitis P. „Ten kur tik traukiniu galima nuvažiuoti" // Sekmadienis, 1934 m. gruodžio 16 d., nr. 50, p. 3.

Kovojant su skurdu labdaringoms organizacijoms buvo leista daugiau negu kitoms. Pavyzdžiui, 1935 m. birželio 4 d. Trakų apskrities viršininkas J. Merkys policijos nuovadas informavo, kad šokolado fabriko „Mikado“ savininkui Andriui Vaišvilai per „laimės ratus“ platinti gaminius nebeleidžiama, taip pat ir kitiems nebeleista lošimui naudoti „laimės ratus“[1252]. Tuo tarpu kūdikių gelbėjimo ir kitoms labdaros organizacijoms leista lošiamuosius aparatus („laimės spinteles“) išstatyti restoranuose, valgyklose ir kitur, išskyrus geležinkelio ir kitose stotyse[1253].

Dirbančiųjų padėtimi rūpinosi darbo inspekcija. Pavyzdžiui, 1930 m. darbo inspekcijos Kauno apygardai priklausė Kauno ir Trakų apskritys, kurias prižiūrėjo darbo inspektorius V. Akelaitis[1254]. Draudimu nuo nelaimingų atsitikimų darbe rūpinosi Draudimo nuo nelaimingų atsitikimų kasa. Pavyzdžiui, 1940 m. balandžio 12 d. ji prašo Trakų apskrities valdybos atsiųsti uždarbio žinių lapus darbininkų, dirbusių prie grindinio darbų Kruonyje. Pakartotinai prašo atsiųst algų žinias nuo 1939 m. liepos 16 iki 1940 m. liepos 31 d., kad galėtų paskaičiuoti draudimo mokesčius dirbusiems prie gatvių grindimo darbų[1255].

Kaišiadorių kūdikių gelbėjimo draugijos vaikų darželio vakaras. 1932 m. lapkričio 19 d. Antroje eilėje stovi (iš kairės) mokytoja Mazūrienė, trečia – Bronė Dudavičienė, penkta – Grigaravičienė, šešta – Boleslava Žitkienė, septinta – mokytoja Ivaškevičienė. KšM.

[1252] LCVA, F. 1003, Ap. 1, B. 2, L. 112.
[1253] LCVA, F. 1003, Ap. 1, B. 2, L. 93.
[1254] Skomskis P. „Globos įstaigos Žemaičiuose ir kit. Lietuvos vietose“ // Savivaldybė, 1930, nr. 9, p. 17.
[1255] LCVA, F. 1539, Ap.1, B. 545, L. 537–538.

Onuškio vaikai darželyje. 1943 m. Iš A. J. Naudžiūno archyvo. Iš knygos: Onuškis / sudarytoja ir vyriausioji redaktorė Ž. Driskiuvienė. – Vilnius: Versmė, 2017. – P. 884.

Mūro Strėvininkų invalidų namai. Apie 1935 m. KšM.

Sausumos keliai ir tiltai

Keliai ir tiltai

1924 m. paskutiniame „Savivaldybės“ mėnraščio numerio įvadiniame straipsnyje analizuotos natūrinės gyventojų prievolės. Natūrinės gyventojų prievolės tuo laiku beliko tik dvi – kelių taisymas ir pastotės. Pastočių prievolė taip pat pamažu nyko, nes kai kurių valsčių savivaldybės pereidavo prie pastočių pareigos perdavimo varžytinių būdu atskiriems rangovams už suderėtą mokestį. Seime buvo svarstomas įstatymas, kuris turėjo pakeisti pastočių prievolę samdomu „arklių paštu“. Tuo laiku ūkininkas niekada negalėjo būti tikras, kad ryt ar poryt jam nereiks net nakties metu vežti „malkų“ ar ko nors kito, tačiau pakeisti kelių taisymo prievolę kol kas buvo neįmanoma, nes tai brangiai kainuotų. Todėl ir toliau gyventojams prižiūrėti pagal ūkio dydį buvo skiriami vieškeliai ir paprasti keliai (tik plentus prižiūrėjo Plentų valdyba).

Pagal prievolę nustatytos kelio atkarpos taisymas buvo nuolatinis gyventojų rūpestis, nes tik tada buvo galima tinkamai pravažiuoti ir naudotis keliais. Keliai buvo tarsi šalies gyvybės arterijos ir turėjo nuolatos veikti, tuo turėjo rūpintis apskričių ir valsčių valdybos[1256].

Pokaryje Trakų apskritis buvo viena iš mažiausiai lėšų susisiekimui skyrusių apskričių. Trakų apskrities savivaldybė 1923 m. skyrė 633 Lt, 1924 m. – 515 Lt, o 1925 m. – visai neskyrė. Kai 1924 metais kaimyninė Alytaus apskritis išleido apie 34 000 Lt, o Ukmergės – beveik 20 000 Lt[1257].

Nedaug lėšų Trakų apskritis galėjo gauti keliams tvarkyti ir iš centrinės valdžios, nes strateginių kelių čia beveik nebuvo. Specialiai norit apsun-

[1256] Savivaldybė, 1924, nr. 11–12, p. 1.
[1257] Savivaldybė, 1927, nr. 8, p. 5.

kinti susisiekimą buvo išardyta dalis geležinkelio linijos, jungusios Trakus su Vilniumi, o tiesti link Lenkijos pasienio gerus kelius nebuvo pirmaeilis uždavinys. Tiesa, 1927 m. Lietuvos ministrų tarybos patvirtintame naujai projektuojamų plentų tiesimo plane numatyta Trakų apskrityje tarp III eilės plentų nutiesti ruožą Žiežmariai–Vievis (25 km). Be šito ruožo apskrityje jau buvo 40 km plentų – nuo Rumšiškių iki Alytaus (pro Kruonį) ir iš Žaslių geležinkelio stoties – į Žaslius[1258].

Tiesa, kartais iš ministerijos apskrities savivaldybė gaudavo lėšų keliams, jungusiems valsčių centrus arba sunkiausiai pravažiuojamoms vietoms, pavyzdžiui, keliui per ypatingai kalnuotą vietą. 1927 m. Trakų apskrities savivaldybė iš Vidaus reikalų ministerijos gavo (faktiškai – 1928 m. pradžioje) tiltams statyti 10 000 Lt ir 15 000 Lt keliui per Aukštadvario kalną sutvarkyti. Savarinės kalnui (link Čiobiškio) išgrįsti gauta 11 350 Lt. Taip pat skirti 25 000 Lt strateginiams keliams Žiežmariai–Vievis, Žiežmariai–Semeliškės, Aukštadvario vieškeliui sutvarkyti.

1927 m. apskrityje pastatyti 4 nauji tiltai: Aukštadvario tiltas vieškelyje Aukštadvaris–Onuškis (kainavęs beveik 6000 Lt), Liutonių tiltas Žiežmarių–Kietaviškių vieškelyje (7200 Lt), Paparčių tiltas vieškelyje Žasliai–Kmitai (beveik 6500 Lt), Palomenės tiltas vieškelyje Kaišiadorys–Palomenė (virš 7000 Lt). Už beveik 7000 Lt suremontuotas Vaškautonių tiltas vieškelyje Dusmenys–Daugai ir išleista dar 2000 Lt įvairiems tiltų ir kelių taisymo darbams[1259].

1927 m. kovo mėnesį spaudoje Vitkūnas iškėlė susisiekimo su toliausiai nuo Kaišiadorių nutolusio Onuškio valsčiaus problemą:

„Turbūt mažai atsiras Lietuvoje tokių vietų susisiekimo atžvilgiu kaip Onušiškis. Čia ypatingos sąlygos. Jeigu reikia važiuoti į apskrities centrą (Kaišiadorys) tai jau tenka atsisveikinti su namais kokiom trim dienom, nes nuo Onušiškių į Kaišiadorius geri 55 kilometrai, o jeigu paimsim nuo Daugų valsčiaus ribų tai bus ir 75 kilometrai.

Pirmiau buvo visoje apskrity vienas taikos teisėjas Kaišiadoryse, bet jau treji metai ačiū Dievui turim antrą taikos teisėją Semeliškių miestely. Kuris yra nuo Onušiškių 26 kilom. atstu. Čia ir tai užtenka piliečiam nuvažiuoti. Valsčiaus taryba prašė taikos teisėjo Onušiškių valsčiaus gyventojų bylas nagrinėti Onušiškių miestelyje ir pasižadėjo teismo sesiją aprūpinti butu, baldais ir pastotėmis, bet visgi matyti, kad tas tarybos nutarimas neprigyja. Su taikos teisėju tai dar pusė bėdos, bet jeigu kam tenka vykti pas teismo tardytoją ar kitais reikalais į Kaišiadorius, tai jau tikrai dejuoja <...>.

[1258] Savivaldybė, 1929, nr. 3, p. 4.

[1259] V. S. „Savivaldybių darbai susisiekimo srity 1927 m.“ // Savivaldybė, 1929, nr. 6, p. 17.

Onušiškių valsčius yra nemažas. Sulig 1923 metų gyventojų surašymu valsčiuje yra 10 304 gyv. Bet tai dar be neitralinės zonos, kuri priskirta prie Onušiškių valsčiaus, ir tai dar 2000 gyventojų (dalis Valkininkų valsčiaus). Tokiu būdu iš viso valsčiaus yra nemažiau 12 000 gyventojų. Perėjusiais 1926 metais šaukimas gauta ir įteikta piliečiam per valsčiaus valdybą, neskaitant tų šaukimų, kuriuos gauna per policiją: Trakų nuov. taikos teisėjo 3137 ir Kaišiadorių nuov. teis. tardytojo 157. Taigi išeina, kad vienų metų bėgyje 3187 piliečiai turėjo vykti į Semeliškes nemažiau 26 kilom. ir 157 piliečiai į Kaišiadorių nemažiau 55 kilom.“[1260]

Savo ankstesnio straipsnio apie Onuškį tęsinyje Vitkūnas džiaugėsi:

„Nuo birželio 1 d. iki liepos mėn. 1 d. mūsų valsčiaus gyventojai, raginant vietos savivaldybei, nors vieną kartą tinkamai pataisė kelius – visi kaip vienai, tinkamai įvertindami kelių taisymo reikalingumą (nes nuo 1915 metų nebuvo nė vieno karto sistematinio kelių taisymo). Tik gaila, kad liepos mėn. 4, 5 ir 6 dienas smarkus lietus daug suardė intensyvaus darbo. Bet visgi ūkininkai, įvertindami gero kelio reikalingumą, neatsižvelgiant į tai, kad artinasi darbymetis, žada rasti laisvo laiko tinkamai išvalyti griovius ir atnaujinti savo sklypų taisymą.

Žmonės spėlioja sakydami: „Ar valdžia mano mūsų keliais plentus tiesti, ar tai reikia pasakyti ačiū mūsų naujam apskrities p. viršininkui už jo griežtą paraginimą savivaldybės kelius taisyti.

Apskrities valdybos iniciatyva, valsčiaus tarybai pritariant, šiais metais žadama mūsų valsčiuje padaryti 20 betoninių tiltų. Kadangi valsčiuje yra ant vieškelių 40 tiltų (trumpesnių kaip 10 metrų), tai tikimės už metų neturėsią nei vieno medinio tilto ant vieškelio, kurie taip įkyrėjo taisyti. Girdėt, kad apskrities valdyba mano pastatyti kilometrinius stulpus ant visų svarbesnių kelių. Tai taipgi yra pagirtina ir pageidaujama.“[1261]

Panašiai buvo rašoma ir apie visos Lietuvos kelius. 1927 m. paskutiniame „Savivaldybės“ numeryje apžvelgta, kas pasikeitė 1927 metais ir reziumuota, kad savivaldybėse buvo mažiau politikavimo, daugiau darbo. Kad keliai tvarkomi geriau, jau galima ne tik arkliu pravažiuoti, bet kai kuriais keliais ir automobiliu 40–50 kilometrų per valandą greičiu. Kai kuriose vietovėse jau beveik išnyko mediniai tilteliai. Kelių ir tiltų taisymui didelės įtakos turėjo ir Lietuvos Prezidento kelionės po Lietuvą[1262]. Beje, 1927 m. Pre-

[1260] Vitkūnas. „Onušiškis (Trakų apskrities)“ // Savivaldybė, 1927, nr. 3, p. 16–17.
[1261] Vitkūnas. „Onušiškis (Trakų apskrities)“ // Savivaldybė, 1927, nr. 7, p. 21.
[1262] Savivaldybė, 1927, nr. 12, p. 3.

zidentas A. Smetona keliavo ir per Trakų apskritį, o ši kelionė ir Prezidento sutikimai buvo plačiai aprašyti spaudoje.

Matyti, kad ne visur vienodai gerai pradėta rūpintis kelių tvarkymu, nes dar 1928 m. „Savivaldybėje“ rašoma, kad „jei lopetos ant kelio neparodysi – tai valsčiaus valdyba nubaus“, todėl taip ir tedirbdavo – tik pasikrapštydavo[1263].

1927 m. apibendrintos žinios apie Trakų apskrities savivaldybių prižiūrimus kelius. Valsčių žinioje: I rūšies – 232 km, II rūšies – 153 km, III rūšies (paprasti keliai) – 617 km, iš viso 1001 km. Apskrities žinioje kelių nebuvo.

Trakų apskrities tiltai: valsčių žinioje iki 5 metrų ilgio – 688 mediniai ir 3 cementiniai, taip pat 136 cementiniai vamzdžiai; nuo 5 iki 10 metrų ilgio – 296 mediniai. Iš viso – 1022 tiltai. Apskrities savivaldybė prižiūrėjo nuo 10 iki 20 metrų ilgio 29 medinius tiltus, nuo 20 iki 30 metrų – 4 medinius tiltus ir nuo 30 iki 40 metrų – taip pat 4 medinius tiltus, iš viso – 37. Pastaboje nurodoma, kad visi tiltai geros būklės[1264].

Kelius ir tiltus sistemingai taisyti pradėta tik nuo 1927 m. pavasario. Tais metais pastatyta 140 geležinių kilometrinių stulpų su cementiniais pamatais, pastatyti ant išmatuotų vieškelių: kelyje Žiežmariai–Kietaviškės – 13 stulpų, Kietaviškės–Semeliškės – 13, Semeliškės–Aukštadvaris – 15, Aukštadvaris – Onuškis – 13, Onuškis – Dusmenys – 9, Dusmenys –Vaikantonys – 10, Kaišiadorys–Žasliai – 9, Kaišiadorys–Čiobiškis – 20, Žasliai–Stabintiškės – 5, Vievis – Pastrėvys – 13, Kruonis – Darsūniškis – 9. Matavimai buvo skaičiuojami nuo miestelio iki miestelio.

Apskrities savivaldybė visiems valsčiams užsakė cementinius vamzdžius 30, 50 ir 75 centimetrų skersmens, kuriuos taisydami kelius 1927 m. sudėjo vietoje medinių tiltų. Pavyzdžiui, Kaišiadorių valsčiui skirta 48 vamzdžiai 30 cm, 84 – 50 cm ir 20 – 75 cm, Žaslių valsčiui daugiausiai (120) buvo 50 cm, o Žiežmarių net 108 – 30 cm[1265].

1927 m. balandžio 13 d. Savivaldybių departamentas apskričių viršininkams ir valdyboms priminė kelių ir tiltų taisymo svarbą. Apskričių valdybos turėjo paskelbti gyventojams per valsčių valdybas ir seniūnus kelių taisymo laiką ir taisykles, nurodyti vietą, iš kur imti žvyrą. Vykstant kelių taisymo darbams apskričių valdybų nariai, apskričių technikai, valsčių viršaičiai, seniūnai ir vietos policija turėjo vietose tikrinti kelių taisymo darbus, duoti gyventojams kelių taisymo nurodymus. Jei kas nors kelio nepataisys, tą privalėjo nu-

[1263] Savivaldybė, 1928, nr. 2, p. 13–15.
[1264] LCVA, F. 379, Ap. 3, B. 10, L. 258.
[1265] LCVA, F. 379, Ap. 3, B. 10, L. 266.

bausti ir kelią pataisyti tų žmonių lėšomis. Apie taisymo darbus apskrities valdyba turėjo pranešti departamentui iki liepos 15 d. Vidaus reikalų ministerija nuolat iš gyventojų gaudavo daugybę skundų dėl valsčių savivaldybių, kurios, anot jų, neteisingai paskirstydavo kelių taisymo pareigas. Departamentas rekomendavo, kad patogiausia kelių taisymą daryti pavasarį, pasibaigus sėjai ir iki šienapjūtės. Taip pat departamentas numatė 1928 m. parengti naują vieškelių tinklo schemą ir tuomet perskirstyti kelių taisymo prievoles[1266].

Valsčiaus savivaldybė buvo atsakinga už antros rūšies vieškelius ir valsčiaus ribose esančius paprastus kelius. Antros rūšies keliai jungė valsčių centrus, bažnytkaimius, miestelius. Trečios rūšies buvo vietos keliai, t. y. visi kiti. Viršaičiams ir seniūnams akcentuojama, kad geras susisiekimas – šalies kultūros požymis. Valsčių kelių komisijoms nurodoma taisyti kelius atsižvelgiant į kelio rūšį, gruntą, eismo intensyvumą, medžiagų pristatymo sąlygas, kelio atstumą nuo taisytojo gyvenamosios vietos (nes vietinių kelių taisymas buvo gyventojų prievolė). Kelių sklypų atkarpas viršaičiams nurodyta pažymėti didesniais, baltai dažytais ir numeruotais akmenimis, kad praeiviai nenuspardytų. Taip pat viršaičiams nurodyta atsižvelgiant į naujas kelių tvarkymo taisykles iki rugsėjo 30 d. išrūšiuoti visus valsčiaus kelius ir paskirstyti gyventojams kelių tvarkymo pareigas[1267].

Viršaičiams būdavo nuolat primenama kelių tvarkymo ir taisymo svarba, pateikti praktiniai kelių taisymo nurodymai, siūloma valsčių biudžete numatyti lėšas keliams ir gatvėms tvarkyti. Kelių tvarkymo pareiga gyventojams būdavo nustatoma pagal turimą turtą (žemę). Už kelių netaisymą bausdavo piniginėmis baudomis. Keliams, einantiems per valstybinius miškus, taisyti lėšų gaudavo iš apskrities valdybos. 1930 m. apskrities valdyba nustatė, kad kelių taisymas apskrityje vyktų nuo birželio 1 d. – „kai ūkininkai dar liuosi nuo didžiųjų ūkio darbų“[1268].

1928 m. aplinkraštis skelbė, kad kelių taisymą vietose turi tikrinti apskričių viršininkai, apskričių technikai, apskričių valdybų nariai, viršaičiai, seniūnai ir vietos policija, kurie turi duoti nurodymus gyventojams ir žiūrėti, kad visi atliktų pareigą tinkamai. Techninė kelių tvarkymo priežiūra pavesta apskričių technikams. Apie kelių taisymą apskrities viršininkas turėjo pranešti savivaldybių departamentui iki lapkričio 1 d.[1269]

Kelių ir tiltų taisymo klausimai buvo nuolat svarstomi Trakų apskrities

[1266] LCVA, F. 409, Ap. 1, B. 2, L. 217–220.
[1267] LCVA, F. 1539, Ap. 1, B. 20, L. 55-57.
[1268] LCVA, F. 1539, Ap. 1, B. 20, L. 47.
[1269] LCVA, F. 409, Ap. 1, B. 2, L. 93.

taryboje. Pavyzdžiui, 1928 m. rugsėjo 14 d. Trakų apskrities tarybos posėdyje vietoje numatyto statyti gelžbetoninio tilto vieškelyje Kaišiadorys–Žasliai („kur medinis tiltas dar gali metus stovėti“) nutarta statyti gelžbetoninį tiltą ties Žiežmarių dvaru, kelyje Žiežmariai–Kietaviškės, kur senąjį tiltą nunešė vanduo. Meškučių tilto (Kruonio valsčiuje) remontui skirta 4400 Lt, o mediniam tiltui kelyje Žiežmariai–Kietaviškės per Kertaus upelį statyti skirta 2400 Lt.

Tame pačiame posėdyje nutarta kelius išmatuoti ir sužymėti kilometriniais stulpais. Taip pat patikrinti valsčiuose kelių taisymo darbus ir radus nesutvarkytus ar netinkamai sutvarkytus kelius pranešti kelio nepataisiusiam piliečiui, kuris per savaitę turėjo jį sutvarkyti, o nesutvarkius – jį nubausti ir kelią sutvarkyti jo lėšomis[1270].

Kelių žymėjimas buvo susijęs ir su gatvių pavadinimais bei namų numeravimu. 1928 m. Lietuvoje dar nebuvo vienodos pastatų numeravimo sistemos. Pagal „rusišką“ sistemą buvo numeruojama vienoje gatvės pusėje nelyginiais skaičiais, kitoje – lyginiais, o pagal „vokišką“ sistemą – nuo vienos gatvės pusės pradedama Nr. 1 ir numeruojama paeiliui iki gatvės galo, po to grįžtama atgal. Tokiu būdu vienas priešais kitą atsidurdavo gatvės pirmasis ir paskutinis numeris.

Į Lietuvą karo metu atėję vokiečiai prikalė gatvių lenteles ir namų numerius ne tik miesteliuose, bet ir sodžiuose, taip pat beveik kiekviename kelių susikirtime laukuose pastatė lenteles su rodyklėmis ir parašytomis kryptimis su atstumais iki artimiausių kaimų. Vokiečiams išėjus lietuviai šią sistemą palaikė ir toliau.

Dar net 1928 m. Lietuvoje nebuvo vienodos namų numeracijos sistemos. Kai kur buvo naudojama rusiška sistema, kai kur – vokiška, kitur – be jokios sistemos. Pavyzdžiui, Stakliškėse visas miestelis buvo sunumeruotas ištisai (miestelyje buvo tik po vieną tam tikro numerio namą). Butrimonyse turgavietės aikštėje namai numeruoti vokiška, o gatvių – rusiška sistema. Žasliuose gatvės numeruotos maišyta rusiška sistema: turgavietė ir kai kurių gatvių numeriai dešinėje kelio pusėje lyginiais skaičiais (2, 4, 6, ...), o kairėje – nelyginiais (1, 3, 5 ...), o kai kuriose gatvėse dešinėje pusėje nelyginiai, o kairėje – lyginiai numeriai, o Kaišiadoryse nebuvo jokios sistemos. Pavyzdžiui, 4-o pulko gatvėje vienoje gatvės pusėje buvo namai Nr. 2, 6, 9, o kitoje – 1, 4, 5, 7, 8. Be to, „Kaišiadorys nepasirūpino net lentelėmis su gatvių vardais“. Straipsnio autorius stebėjosi, kad tokia tvarka buvo net apskrities centre ir kaip čia galėjo reikalingą namą rasti paštininkas?[1271]

[1270] Savivaldybė, 1928, nr. 10, p. 24.

[1271] „Mūsų miestų ir miestelių kiemų numeravimo reikalu“ // Savivaldybė, 1928, nr. 11, p. 21.

1929 m. vasario mėnesio „Savivaldybės“ įvadinis straipsnis „Savivaldybių darbo pertvarkymas“ skelbė, kad svarbiausiu savivaldybių darbo uždaviniu, kaip anksčiau, liko keliai ir švietimas[1272].

Apžvelgiant į 1928 metų kelių taisymą Lietuvoje pastebėta, kad „Trakų apskrities keliai pavasario ir rudens sezonais buvo energingai taisomi ir ganėtinai pataisyti. Deja, dėl ankstyvo ir lietingo rudens kai kuriose vietose jie vėl smarkiai susigadino“. Per 1928 m. apskrityje pastatytas 1 medinis tiltas, 2 gelžbetoniniai ir padėti 134 betoniniai vamzdžiai. Pastebėta, kad tik vienas tiltas bestatytas iš medienos, o visi kiti – iš patvarios medžiagos[1273].

Keliai skirtingose apskrities vietose buvo skirtingos būklės. 1929 m. „Savivaldybėje“ aprašyti gana sudėtingi kalvotų Aukštadvario apylinkių keliai. Tuo laiku buvo taisomas kelias nuo Aukštadvario link Stakliškių. „Pavojingas važiavimui molio kalnas prie Krištapiškio kaimo dabar baigiamas grįsti. Anuomet to krašto gyventojai prašė vidaus reikalų m-jos tą kalną išgrįsti, ir m-ja tą prašymą patenkino. Grindimo darbai trunka labai ilgai, nuo pat pavasario, bet ir dabar dar nebaigti. Norėdami aplenkti vietą, kur grindimo darbai eina, automobiliai ir autobusai turėjo važiuoti per laukus labai žemoje ir šlapioje vietoje. Dabar ūkininkai tuos laukus išarė, o darbininkai be kivirčo neleidžia per grindimo vietą važiuoti. Tas vieškelis taisomas netinkamai. Vienur žvyro vietoje buvo atvežtas juodžemis. Visur velėnos ir purvas iš griovių išmetami į vieškelį. Kadangi taip buvo daroma ir pereitais metais, tai matyti iki šiol žmonės nebuvo įspėti. Žvyras neišlyginamas, ir ne visi ūkininkai vienu laiku kelią taiso, todėl važiavimas dabar pasunkėjo.“

Taip pat sudėtingos važiavimo sąlygos buvo ir vieškelyje nuo Aukštadvario iki Onuškio, kuris buvo vertinamas kaip vidutiniškai geras. Už 1 kilometro nuo Aukštadvario buvo didesnis smėlingas kalnas. „Dar rusų laikais tas kalnas turėjo būti išgrįstas ir tam tikslui suvežta akmenų, kurie ir dabar ten yra šonais sudėti. Pervažiuoti tą kalną prekinis automobilis negali“.

Tačiau blogiausias Aukštadvario valsčiuje buvo kaimo kelias per Šadžiunčių kaimą, „kur žmonės laužo vežimus ir arkliai skęsta purvyne“[1274].

1929 m. Trakų apskrities savivaldybė buvo numačiusi išgrįsti ir sutvarkyti Savarinės ir Aukštadvario kalnus, tam išleidžiant 30 000 Lt (po 15 000 Lt kiekvienam) ir skiriant 5000 Lt paruošiamiesiems darbams. Taip pat numatyta sutvarkyti kelis tiltus: vieškelyje Vievis–Trakai Brodos tiltą – 16 metrų ilgio (skiriant beveik 7000 Lt), tame pačiame vieškelyje Dokučaikos tiltą –

[1272] „Savivaldybių darbo pertvarkymas“ // Savivaldybė, 1929, nr. 2, p. 1–2.
[1273] Vaišnys A. „1928 m. kelių taisymo apžvalga“ // Savivaldybė, 1929, nr. 2, p. 16.
[1274] „Kaip atrodo ir taisomi mūsų keliai“ // Savivaldybė, 1929, nr. 9, p. 17.

17 metrų ilgio (beveik 5000 Lt), vieškelyje Jonava–Šilasėdai Nerštupės tiltą – 24 metrų ilgio (beveik 10 000 Lt), Bialolėsos (beveik 5000 Lt), ir dar dviejų tiltų remontui 12 000 Lt.

Vidaus reikalų ministerija iš savo lėšų skyrė tik 6000 Lt Vievio ir Kaišiadorių geležinkelio stočių privažiavimams tvarkyti[1275].

1928 m. pirmąjį pusmetį buvo numatyta sutvarkyti Kruonio–Kaišiadorių plentą – tam paskirti 24 000 Lt[1276]. Šio kelio dangos būklė priklausė ir nuo klimato sąlygų. Pavyzdžiui, 1931 m. Plentų ir vandens kelių valdyba „dėl silpno plento pašalui išeinant“ Kruonio–Kaišiadorių ruože nuo balandžio 24 d. vienai savaitei sustabdė autobusų ir sunkvežimių eismą[1277]. Maždaug 1930 m. prie plento nuo Kruonio link Jiezno buvo kelio dešimtininko ir sargo namas (vadinamasis sargnamis) – medinis dviejų butų namas ir tvartas[1278].

1929 m. buvo parengti gelžbetoninių tiltų projektai: netoli Žiežmarių per Kertaus upelį vieškelyje Žiežmariai–Aukštadvaris (prie Pakertų dvaro) ir vieškelyje Žiežmariai–Kietaviškės. Abu tiltai per Kertų turėjo būti beveik 16 metrų ilgio ir kainuoti maždaug po 37 000 Lt[1279].

1930 m. balandžio 15 d. paskelbtos naujos „Keliams laikyti taisyklės“. Vidaus reikalų ministro patvirtintos taisyklės nustatė, kad savivaldybių keliai skirstomi į tris rūšis: I rūšies – apskrities keliai (jungiantys miestus, žymesnius apskričių punktus), II rūšies – valsčiaus keliai (jungiantys valsčių centrus, bažnytkaimius, miestelius, privažiavimus į plentus, geležinkelio stotis ir I rūšies kelius, III rūšies – vietos keliai (visi kiti). Kelius į rūšis skirstė apskrities taryba, o tvirtino vidaus reikalų ministras. Anksčiau kelių skirstymas buvo nesuderintas, juos skirstė tik apskrities tarybos, todėl vienoje apskrityje tas pats kelias galėjo būti I rūšies, o pervažiavus į kitą apskritį – jau II rūšies. Be to, apskričių tarybos galėjo jų skirstymą dažnai keisti, tuo erzindamos kelio taisytojus.

Kelių matavimus ir rūšiavimus turėjo daryti valsčių kelių komisijos, kurias sudarė viršaitis ir du tarybos nariai. Atskiroms seniūnijoms taisymo planą turėjo tvirtinti valsčiaus taryba, dalyvaujant seniūnams. Atskiros seniūnijos gyventojams kelių atkarpas skirstė viršaitis su tos seniūnijos seniūnu arba seniūnijos sueiga galėjo išsirinkti savo komisiją, kurios paskirstymą turėjo patvirtinti viršaitis.

[1275] Savivaldybė, 1929, nr. 11, p. 11.
[1276] LCVA, F. 386, Ap. 1, B. 605, L. 55–56.
[1277] Lietuvos aidas, 1931 m. balandžio 24 d., p. 6.
[1278] LCVA, F. 386, Ap. 1, B. 646, L. 93.
[1279] Savivaldybė, 1931, nr. 2, p. 6.

I ir II rūšies keliuose tiltus, ilgesnius nei 8 metrai, taisė apskrities savivaldybės, o kitus – valsčių savivaldybės[1280].

Dėl kelių tvarkymo 1930 m. gegužės 29 d. Trakų apskrities valdyba pranešė departamentui, kad valsčių viršaičiai įpareigoti iš anksto pasirūpinti medžiagomis kelių tvarkymui (žvyru, mediena tiltams ir kt.), be to viršaičiams, seniūnams ir kelių komisijoms pravestos „paskaitos ir praktiški kelių taisymo nurodymai“. Apskrities privalomu įsakymu nustatyta, kad kapitalinio kelių tvarkymo sezonas prasideda nuo birželio 15 d., tačiau tais metais anksčiau atėjus pavasariui kelių taisymo laikas paskelbtas nuo birželio 1 d., „kai ūkininkai dar liuosi nuo didžiųjų lauko darbų“[1281].

Paradoksalu, kad Trakų apskrityje buvo daug kelių taisymui tinkamo žvyro, tačiau jo kaina čia buvo labai didelė. 1928 m. palyginus medžiagų kainas keliams tvarkyti pasirodė, kad Trakų apskrityje buvo brangiausiai mokama už kubinį metrą žvyro ir smėlio. Apskrities tarybos nustatyta kaina buvo 3,5 Lt, kai tuo tarpu Lietuvoje vidutiniška kaina turėjo būti nuo 15 iki 25 centų. Taigi, didelė kaina apsimokėjo žemės savininkui, iš kurio buvo perkamas žvyras, bet neapsimokėjo savivaldybei, kuriai teko už žvyrą mokėti[1282].

Šią problemą valsčių savivaldybės sprendė įsigydamos savo žvyrynus.

1929 m. spaudoje akcentuojama, kad nuo kelių priklauso šalies ekonominė gerovė, o natūrinis kelių taisymo būdas yra pigiausias. Jam gyventojai naudoja paprasčiausias priemones – griovius išvalo kastuvais, žvyrą suveža vežimais. Kelių tvarkymo taisyklėse buvo nurodyta, kokio pločio turi būti kelias, kokio gylio grioviai, koks kelio profilis ir t. t. Kaimo gyventojui nuo 1 ha turimos žemės tekdavo taisyti apie 12 metrų kelio.

Miesteliuose kaip natūrinė prievolė buvo šaligatvių ir gatvių valymas bei taisymas. Tiesa, šaligatvius prie savo namų patys gyventojai turėjo ir padaryti.

Straipsnio autorius teigia, kad geromis mašinomis kelius sutvarkius jie ilgiau išliktų geros būklės ir kad jau galvojama apie žvyrinius kelius. „Kai kuriose žvyruotose Lietuvos vietose patys savaime žvyriniai keliai yra susidarę, pav. Trakų apskrity nuo Stakliškių miestelio Aukštadvario m. link. Tie keliai prie įvairių oro sąlygų gana gerai išsilaiko.“[1283]

Taigi, tuometinė siekiamybė buvo lietingu metu nepravažiuojamus molingus ir smėlingus kelius pakeisti žvyruotais.

[1280] Savivaldybė, 1930, nr. 5, p. 1.
[1281] LCVA, F. 1539, Ap. 1, B. 20, L. 47.
[1282] Savivaldybė, 1928, nr. 5, p. 24.
[1283] Pž. J. „Apie natūralines prievoles“ // Savivaldybė, 1929, nr. 7, p. 15.

1930 m. rugpjūčio 19 d. apskrities valdybos pirmininkas J. Merkys visiems apskrities viršaičiams priminė ir skatino daugiau dėmesio skirti savo valsčių keliams: „Kultūringose šalyse ypatingo dėmesio kreipiama į gerą kelių stovio palaikymą. Geras susisiekimas – šalies kultūros požymis. Tuo reikalu turime ir mes itin susirūpinti ir dėti visas pastangas, kad ir mūsų tėvynė kelių sutvarkymo atžvilgiu artimiausioj ateity galėtų prilygti kaimyninėms valstybėms <...> valsčių viršaičiai privalo iki š. m. rugsėjo 30 d. savo rajonų ribose visus kelius išrūšiuoti ir paskirstyti gyventojams kelių taisymo pareigas.“

Kelius paskirstyti turėjo valsčių kelių komisijos, atsižvelgdamos į kelio rūšį, gruntą, judėjimo intensyvumą, atstumą nuo taisytojo gyvenamos vietos ir t. t. Kelių sklypų rubežiams pažymėti viršaičiai turėjo parūpinti nemažus baltai dažytus akmenis (kad praeiviai nenuspardytų). Dalį akmens reikėjo įkasti į žemę, o kelio pusėje tamsiame apskritime įrašyti numerį.

Prie kelių tvarkymo nurodymo J. Merkys išvardino ir valsčių kelių sąrašus.

Aukštadvario valsčiuje I rūšies keliai – iš Aukštadvario į Semeliškes ir Onuškį; II rūšies – Aukštadvaris–Užuguostis–Žiežmariai, Aukštadvaris–Trakai, Užuguostis–Stakliškės; III rūšies – Aukštadvaris–Strauka, Aukštadvaris–Ostrauka.

Kaišiadorių valsčiuje I rūšies kelias – Kaišiadorys–Ilgakiemis; II rūšies – Kaišiadorys–Palomenė–Gegužinė, Kaišiadorys–Beištrakiai, Kaišiadorys–Žiežmariai, Kaišiadorys–Žasliai; III – Kaišiadorys–Palomenė–Mižonys.

Kietaviškių valsčiuje I rūšies keliai – iš Kietaviškių į Semeliškes ir Žiežmarius, taip pat Mijaugonys–Vievis, Žiežmariai–Mijaugonys; II – Kietaviškės–Mijaugonys, Aleksandrava–Vievis; III – į Peliūnus, Beižonis ir Bendres, taip pat Šakaldonys–Triliškės.

Kruonio valsčiuje I rūšies kelių nebuvo, II – iš Kruonio į Stakliškes per Kalvius, Jauniškius per Darsūniškį, taip pat Kalviai–Domeikiemis–Jieznas; III – į Būdą ir Rumšiškes, Darsūniškis–Paliukonys, Kruonis–Rokiškis–Mičiūnai–Varkaliai.

Onuškio valsčiuje I rūšies – iš Onuškio į Aukštadvarį ir Butrimonis; II – į Rūdiškes, Gruožnikus, Pivašiūnus, Meškučius per Dusmenis, Daugus per Skabeikius; III – į Zachrus per Žilinus, Gruožnykai–Rūdiškės, Dusmenys–Bakaloriškės–Leipūnai–Žilinai.

Semeliškių valsčiuje I rūšies kelias – Kietaviškės–Semeliškės–Aukštadvaris; II – į Trakus, Vievį per Daugirdiškes; III – į Mūro Strėvininkus, Šakaldonis, Beižonis, taip pat Beižonys–Bendriai, Beižonys–Ostrauka, Medestava–Strauka.

Vievio valsčiuje I rūšies kelias – Mijaugonys–Vievis–Skirmantiškės; II – iš Vievio į Semeliškes, Daugirdiškes, Panerius, Kernavę; III – į Žebertonis per Kazokiškes, Trakus per Kurkliškius.

Žaslių valsčiuje I rūšies kelias – Kaišiadorys–Čiobiškis; II – į Kaišiadoris, Mijaugonis, Mitkiškes per Paparčius, Jonavą per Gegužinę; III – į Smilgius, Žebertonis, Kazokiškes per Dainavą, Kazokiškės–Vievis, Žaslių stotis–Žiežmariai.

Žiežmarių valsčiuje I rūšies keliai – iš Žiežmarių į Rumšiškes, Kietaviškes, Mijaugonis; II – į Kaišiadoris ir Užuguostį; III – Beižonys–Klėriškės, Vandapolis–Kairiškės–Kalviai, Vandapolis–Kairiškės–Kruonis, Žiežmariai–Rečionys, Varkaliai–Mičiūnai, Žiežmariai–Romerava–Žaslių stotis[1284].

1930 m. rugpjūčio 19 d. apskrities viršininkas skyrė papeikimą Kaišiadorių viršaičiui J. Urmilevičiui, „turint omenyje, kad Kaišiadorių valsčiaus viršaitis nors daug kartų buvo įspėtas, tačiau per visą laiką prie kelių taisymo darbų rodė didelį nerangumą ir todėl Kaišiadorių valsčiaus ribose esantieji keliai tinkamai liko neištaisyti dar iki šiam laikui“[1285].

1931 m. 10 Lietuvos apskričių, tarp jų ir Trakų, įsigijo amerikietiškas kelių tvarkymo mašinas „Caterpillar“. Nežiūrint to, kad jos gautos jau rugsėjo mėnesį, t. y. kelių tvarkymo sezono pabaigoje, kelios savivaldybės (tarp jų ir Trakų apskrities) sugebėjo jas iš karto paleisti į darbą. Kauno apskrities savivaldybė dar 1930 m. buvo įsigijusi švedišką mašiną „Bitvargen“, taigi nuo 1932 m. pavasario keliuose dirbo jau dvi mašinos (beje, jas palyginus pasirodė, kad amerikietiška buvo žymiai geresnė nei švediška – buvo sunkesnė, kelią taisė pigiau ir geriau).

Trakų apskrityje 1931 m. pabaigoje kelių tvarkymo mašina per 9 dienas suremontavo 9 kilometrus kelio, o per 23 dienas išlygino 31 kilometrą kelio. Per šį laiką mašina sunaudojo beveik 180 litrų benzino, algos personalui sumokėta 225 Lt ir t. t. Sudėjus visas išlaidas (be amortizacijos) vieno kilometro kelio remontas kainavo virš 30 Lt, o išlyginimas – beveik perpus pigiau.

Siekiant, kad keliais galėtų didesniu greičiu važinėti automobiliai juos reikėjo tvarkyti tik mašinomis, nes tvarkant gyventojams natūraliu būdu kelio atkarpos būdavo nevienodos, be to, rankiniu būdu kelią tinkamai sulyginti sunku. Apskrityje turint vieną kelių taisymo mašiną įmanoma bent jau sutaisyti magistralinius I rūšies vieškelius. Per sezoną viena mašina galėjo aptarnauti apie 200 kilometrų jau aptvarkyto kelio. Taigi, norint sutvarkyti visus kelius apskričiai reikėjo bent kelių mašinų.

[1284] LCVA, F. 1539, Ap. 1, B. 20, L. 55–57.
[1285] LCVA, F. 1539, Ap. 1, B. 20, L. 65.

Tiesa, šalia mašinos dar reikėjo turėti volą (kuris galėjo būti prikabinamas prie mašinos arba su atskiru varikliu) ir vagonėlį mašinistui. „Caterpillar“ kainavo beveik 40 000 Lt[1286].

Taigi, 1931 m. įvyko savotiška kelių tvarkymo revoliucija. Per dieną mašina galėjo pataisyti apie 2–4 km kelio, o žiemą valyti sniegą.

1930 m. iš degtinės ir spirito monopolio Trakų apskrities savivaldybė gavo 15 000 Lt. 1931 m. avansu gavo 10 000 Lt, o iš viso tais metais numatyta gauti 18 000 Lt. Be to, dešimčiai Lietuvos apskričių savivaldybių (tame tarpe ir Trakų) buvo išmokama po 1383 Lt už kelių taisymo mašinas (taigi, greičiausiai jos buvo nupirktos išsimokėtinai arba bent iš dalies iš pajamų, gautų iš degtinės monopolio)[1287].

1932 m. lapkričio 24 d. Trakų apskrities valdybos sušauktame valsčių viršaičių ir sekretorių apskrities inžinierius Rudys pateikė praktinių patarimų, kaip tvarkyti medinių, betoninių, akmeninių tiltų statybą, kaip drenuoti šaltiniuotas kelių vietas, molio ir smėlio kelius ir t. t. Kelių apsaugai nuo sniego užpustymų jis patarė sodinti medžius, pasikviečiant į talką pradžios mokyklas.

Apskrities valdybos pirmininkas J. Merkys priminė viršaičiams, kad tvarkydami miestelius, laikytųsi estetiškumo (pavyzdžiui, tiesiant naujus šaligatvius ir grindžiant gatves juos vestų tiesia linija ir t. t.), kad „visa tatai darytų miestelio geresnį vaizdą“[1288].

1931 m. buvo pastatytas „Kurniškių“ gelžbetoninis tiltas už 8500 Lt, taip pat mediniai Papartėlių (1800 Lt), Mitkiškių (1150 Lt) ir Tartoko (beveik 5000 Lt) tiltai.

1932 m. pastatyti mediniai Kietaviškių (kelyje Žiežmariai–Kietaviškės, už 5300 Lt) ir Samavos (kelyje Onuškis–Butrimonys, už beveik 2700 Lt) tiltai.

1933 m. numatyta pastatyti medinius Kertos (kelyje Žiežmariai–Kietaviškės, už 6700 Lt) ir Dakučaikos (kelyje Vievis–Trakai, už 6500 Lt), taip pat gelžbetoninį Pakertos tiltą (kelyje Žiežmariai–Kietaviškės, beveik 9 metrų ilgio, už 20 000 Lt).

Taigi, iš maždaug 250 000 Lt 1931-ųjų metų apskrities savivaldybės viso metinio biudžeto tiltų statybai išleista beveik 57 000 Lt. Kitais metais ir biudžetas, ir išlaidos ėmė ženkliai mažėti dėl ekonominės krizės. Tad 1933 m. planuojant statyti tiltus jau prašyta 15 000 Lt vyriausybės pašalpos[1289].

[1286] Mačiūnas V. „Keliams tvarkyti mašinos“ // Savivaldybė, 1932, nr. 6, p. 3.

[1287] Savivaldybė, 1931, nr. 10, p. 40.

[1288] „Trakų apskrities valsčių viršaičių ir sekretorių suvažiavimas“ // Savivaldybė, 1933, nr. 1, p. 37–38.

[1289] Savivaldybė, 1933, nr. 8, p. 12, 14.

Vis tik kelių tvarkymo srityje Trakų apskrityje vyko greita pažanga. Tuo spaudoje 1933 m. džiaugėsi ir Kaišiadorių valsčiaus sekretorius J. Grikevičius:

„Trakų apskrities viešai naudojami keliai gana pavyzdingai tvarkomi. Nors, reikia pripažinti, kad čia ir kelių taisymo darbai lengvesni nei kitur. Reikalingos keliams taisyti medžiagos – žvyro čia beveik nestokuoja. Apylinkės žvyringos. Todėl, metai iš metų be pasišykštėjimo žvyruojami vieškeliai, kai kur stačiai plentams prilygsta, taip susicementavę. Kur šlapesnės vietos, keliai išdrenuoti medžių šakomis bei akmenimis. Be to, vandeniui nutekėti daug įtaisyta betono vamzdžių tiltelių.

Pavasarį, kai tik pradžiūsta, keliai akėjami paprastomis geležinėmis akėčiomis. Vėliau su apskrities savivaldybės „Caterpillar“ keliams taisyti mašina padaromas atitinkamas jiems profilis.

Žvyras keliams taisyti iki šiam laikui buvo vežamas tiesiai jį žarstant ant kelio, tačiau šis būdas pasirodė nepraktiškas. Šiais metais apskrities savivaldybės nurodymu žvyras buvo pilamas vienoj kelio pusėj, iki apskrities kelių komisija jį patikrino ir priėmė. Tuo būdu, apsileidusiems kelių sklypų taisytojams, kurie tik „dėl svieto akių“ pažarstydavo žvyro, buvo užkirstas kelias simuliacijai ir išvengta bausmių.

Reikia pažymėti, kad Trakų apskrities viršininkas šiais metais už ypatingai gerą kelių nužvyravimą ir pavyzdingą jų sutvarkymą išreiškė net raštišką padėką tos padėkos vertiems Kruonio, Kietaviškių, Semeliškių ir Žaslių viršaičiams.

Šiais metais keliams taisyti sezonas buvo paskirtas nuo birželio mėn. 1 d. iki 15 d. Prie jau minėtos keliams taisyti mašinos pritaisytu volu keliai nuolat voluojami, lyginami.“[1290]

Siekiant pagerinti kelių priežiūrą buvo tiriamas eismo intensyvumas. Pavyzdžiui, 1933–1935 m. plentu nuo Kruonio į Kaišiadoris vidutiniškai per parą „pravažiuodavo 650 tonų arkliais ir 90 tonų mechaninėmis transporto priemonėmis“[1291]. Atitinkamai keliui tenkančiam krūviui buvo formuojama kelio danga.

Kaišiadorių valsčiaus sekretorius J. Grikevičius „Savivaldybėje“ paskelbė ir daugiau straipsnelių apie Kaišiadorių kelius. Pavyzdžiui, apie 1934 m. pavasarį apskrities savivaldybės planuotą įrengti vieškelį šalia Kaišiadorių, Gudienos kaime. Mat Kaišiadorių apylinkės gyventojams, turintiems reikalų Kaišiadorių valsčiuje, apskrityje ar geležinkelio stotyje, tekdavo važiuo-

[1290] Grikevičius J. „Apie Trakų apskrities kelius“ // Savivaldybė, 1933, nr. 8, p. 30.
[1291] LCVA, F. 386, Ap. 1, B. 194, L. 76.

jant į Kaišiadoris vieškeliu nuo Jonavos daryti pro Gudienos kaimą lanką iki Žaslių vieškelio, o paskui tuo vieškeliu įvažiuoti į Kaišiadoris. Taip tekdavo be reikalo važiuoti 2–3 kilometrus. Išvedus naują vieškelį tiesiai per Gudienos kaimą kelias sutrumpėtų 2 kilometrais.

Vieškelyje buvo planuota supilti apie 600 metrų ilgio ir apie pusės metro aukščio pylimą, taip pat pastatyti du tiltus – 15 metrų ilgio per Lomenos ir 6 metrų ilgio per Žaslos upelius.

Šie darbai bus vykdomi iš apskrities savivaldybės bei Vidaus reikalų ministerijos skirtų kovai su nedarbu lėšų[1292].

Dėl kelių ir gatvių tvarkymo savo sprendimus siūlė ir seniūnijų sueigos (krivūlės). Pavyzdžiui, 1931 m. birželio 8 d. Kaišiadorių miestelio II seniūnijos (kuriame gyveno daugiausia žydų tautybės gyventojai) krivūlėje dalyvavo 56 iš 138 seniūnijos gyventojų, pirmininkavo seniūnas Jankelis Aranavičius. Apsvarsčiusi valsčiaus valdybos raštą dėl kelių taisymo pareigos krivūlė nutarė prašyti, kad juos atleistų nuo tos prievolės, bet kad Kaišiadorių II seniūnijos gyventojai rinks mokesčius, už kuriuos būtų išgrįsta Kaišiadorių turgavietė. Taip pat kiekvienas seniūnijos gyventojas sutiko prisidėti prie gatvių grindimo – pažadėjo atvežti žvyro ir smėlio gatvės daliai ties savo namais. Turgaviečių grindimui reikalingą mokestį paskirstė valsčiaus viršaitis, atsižvelgdamas į valdomo turto vertę ir atstumą iki turgaviečių[1293].

1934 m. spaudoje buvo rašoma, kad Kaišiadorių savivaldybė taiso kelius. Iki to laiko jau visos Kaišiadorių gatvės buvo išgrįstos, tačiau liko tik Bažnyčios gatvė, „kurioje rudeniui atėjus, pasidarydavo neišbrendamas purvas. Šį pavasarį savivaldybė pradėjo grįsti gatvę. Gyventojai už tai labai dėkingi."

Maždaug 1934 m. Vievyje Kauno miesto savivaldybė įsteigė akmenų tašymo įmonę. Iki tol ji turėjo tokias įmones Kaune ir Kretingos apskrityje. Buvo numatoma, kad Vievyje dirbs 60 žmonių[1294].

1934 m. tapęs Onuškio viršaičiu A. Petrauskas pirmiausia ėmėsi kelių tvarkymo darbų. Kitų metų pavasarį jis paragino Onuškio miestelio ir valsčiaus gyventojus gatvėse prie savo namų ir šalikelėse prisodinti vaismedžių – slyvų, obelų ir kitų. Medelių priežiūra pavesta rūpintis tiems, kurių žemėje medeliai buvo pasodinti[1295].

Kad geri pavyzdžiai įkvepia, parodė 1935 m. birželio 14 d. Trakų apskri-

---

[1292] Grikevičius J. „Kaišiadorys–Gudiena vieškelio reikalu" // Savivaldybė, 1934, nr. 3, p. 24.
[1293] LCVA, F. 409, Ap. 1, B. 156, L. 6.
[1294] Savivaldybė, 1934, nr. 6, p. 30.
[1295] Savivaldybė, 1935, nr. 4, p. 22.

ties savivaldybininkų ekskursija Panevėžio, Biržų, Kėdainių apskrityse. Čia jie susipažino ir su tiltų statyba, apžiūrėjo kelius.

Žurnalistas rašo apie vieną iš ekskursijos grįžusį Semeliškių valsčiaus tarybos narį, kuris anksčiau priešinosi bet kokiems sumanymams, susijusiems su miestelio puošimo išlaidomis valsčiaus biudžeto sąskaita: „Grįžęs iš ekskursijos sakosi esąs sužavėtas kitų apskričių savivaldybių padarytais krašto pagražinimui žygiais ir dabar pats pirmasis duoda sumanymus labiau apleistas vietas sutvarkyti ir pagražinti, nesiskaitant su išlaidomis. O Semeliškių valsčiuje dar nėra praktikuojama apsodinti vieškelius medeliais, kas gana plačiu mastu vykdoma kitose apskrities vietose, kaip Žiežmarių, Kaišiadorių ir Žaslių valsčiuose“.

Žiežmarių valsčiaus savivaldybė iš tiesų rodė didelę iniciatyvą tvarkant valsčiaus kelius. Žiežmarių viršaitis valsčiaus tarybai pasiūlė svarbesnius paprastus keliukus priskirti prie vieškelių, nes tada jie savivaldybei prižiūrint būtų pakelti, iššvyruoti, praplatinti, šalikelėse būtų iškasami grioviai, nes šiaip paprastieji keliai būdavo taisomi tų asmenų, per kieno laukus jie ėjo, todėl buvo labai prasti, pavasarį ir rudenį sunkiai pravažiuojami.

Žiežmarių taryba 1935 m. nutarė 43 kilometrus tokių paprastų keliukų priskirti prie vieškelių, o vėliau kasmet dalį jų įtraukti į vieškelius, „kad valsčius turėtų platų gerų kelių tinklą.“[1296]

Valsčiaus savivaldybė buvo atsakinga ir už kelio ženklų pastatymą. Pavyzdžiui, 1932 m. rugpjūčio 4 d. visų valsčių viršaičiams išsiųsti apskrities valdybos raštai, kad sumokėtų už pagamintus ženklus. Onuškio valsčius gavo 26 kelio krypčių ženklus (už 668 Lt), 7 kelio krypčių lenteles (už 10 Lt), 4 valsčiaus ribų ženklus (už 102 Lt) ir 15 kaimų pavadinimų ženklus (už 465 Lt)[1297]. Šiuos kelių ženklus iš Kaišiadorių (oficialiai – iš Trakų apskrities valdybos) į Onuškį pristatydavo žyginių arklių stoties laikytojas. Pavyzdžiui, 1932 m. birželio 1 d. Onuškio žyginių arklių stoties laikytojas Kazys Sabaitis iš apskrities valdybos gavo 8 kaimų pavadinimų ženklus, 4 – valsčių ribų ir 14 kryžkelių ženklų[1298]. Atvežtus ženklus 1932 m. birželio 30 d. Onuškio savivaldybėje sudaryta komisija smulkiai aprašė. 15 kaimų pavadinimų ženklai buvo pagaminti iš geležinių stiebų (3,3 m ilgio) su pritvirtintomis skardinėmis lentelėmis (40x80 cm dydžio) su užrašais „Pasamovė“, „Leipunkai“, „Gruožninkai“ ir t. t. Valsčiaus ribų skardinės lentelės buvo kiek mažesnės – 20x80 cm, o lentelėse įrašai „Onuškio v. Trakų aps. – Daugų v. Alytaus

[1296] Savivaldybė, 1935, nr. 6, p. 23.
[1297] LCVA, F. 1539, Ap. 1, B. 537, L. 131.
[1298] LCVA, F. 1539, Ap. 1, B. 537, L. 135.

aps.“ ir t. t. Kelio krypčių lentelės buvo 20x100 cm, įrašai „Į Spenglininkus 2 km. – Į Bytautonis 1 km.“ ir t. t. Didesnė dalis kelio krypčių ženklų buvo 20x50 cm, kuriose nurodyti vienos krypties įrašai, pvz., „Į Žilinus 9 km.“ Stiebai buvo dažyti pilkai, lentelių geroji pusė – baltai, o galinė – pilkai. Užrašai juodomis raidėmis. Komisija priekabiai patikrinusi ženklus rado trūkumų, pvz., viename žodyje „Onuškio“ raidė „š“ įrašyta atbulai, vietoje „Į Bakaloriškes“ parašyta „Į Bakaloriškį“ ir pan. Visiems ženklų stiebams iš Semeliškių atvežti ir 45 cementiniai pamatai (90 cm aukščio, žemyn platėjantys, su skylėmis stiebui įstatyti)[1299]. Ženkluose padarytos klaidos turėjo būti ištaisytos „iš rangovo Butkevičiaus priklausomo atlyginimo“[1300].

1932 m. rugpjūčio 18 d. viršaitis paskelbė apie konkursą (varžytines) dėl Onuškio miestelio gatvių grindimo darbų. Šiems darbams buvo paskirta 4000 Lt[1301].

1934 m. Onuškio valsčiuje akmenimis buvo išgrįstos dvi gatvės Onuškio miestelyje – Trakų ir Savanorių. Trakų gatvė buvo 104 m ilgio ir 8 metrų pločio, o Savanorių – 167 metrų ilgio ir taip pat 8 metrų pločio. Grindimui sunaudota 472 kub. metrai akmenų (1 kub. m. akmenų kaina – 4 Lt, smėlio kaina – 3 Lt, o darbas – 0,5 Lt), dar 325 Lt sumokėta už žemės darbus[1302]. Onuškio miestelio gatvių būklė 1935 m. pradžioje buvo tokia: sutvarkytos gatvės (t. y. išgrįstos paprastais akmenimis) – Turgaus aikštės gatvė (250 m ilgio), Kauno gatvė (277 m), Savanorių gatvė (167 m) ir Trakų gatvė (104 m); aptvarkyta (t. y. žvyruota) Kauno gatvės dalis (1000 m); netvarkyta – Rinkos aikštė[1303]. Onuškio Rinkos (vėlesnėje literatūroje ji vadinama Turgaus aikšte, tačiau jos nereiktų painioti su Turgaus aikštės gatve) aikštė pradėta grįsti 1936 m.[1304]

Onuškio valsčiuje aktyviau tvarkyti kelius ėmėsi 1934 m. viršaičiu išrinktas Antanas Petrauskas. Apie tai 1935 m. parašė net spauda: „Praėjusiais metais išrinktas naujas viršaitis Ant. Petrauskas pirmoje eilėje baigė tvarkyti vieškelius ir kelius, o jau šiais metais susirūpino miestelio papuošimu. Visos tvorelės ir kiemų vartai nudažomi žaliomis spalvomis; seni, mediniai šaligatviai pakeičiami cementiniais.“[1305] Įdomu tai, kad tvorų dažymas žalia spalva tuo laiku buvo paplitęs ir Kaišiadoryse ir buvo siejamas su tuometinio apskrities viršininko Juozo Merkio iniciatyvomis. 1935 m. viršaitis A. Petrauskas

[1299] LCVA, F. 1539, Ap. 1, B. 43, L. 225.
[1300] LCVA, F. 1539, Ap. 1, B. 43, L. 223.
[1301] LCVA, F. 1539, Ap. 1, B. 43, L. 239.
[1302] LCVA, F. 1539, Ap. 1, B. 15, L. 208.
[1303] LCVA, F. 1539, Ap. 1, B. 15, L. 209.
[1304] Miškinis A. Onuškis // Rytų Lietuvos miestai ir miesteliai. I knyga. – Vilnius, 2002. P. 203.
[1305] Sutvarkė kelius, dabar puošia miestelį // Lietuvos aidas, 1935 m. liepos 17, Nr. 161, p. 8.

„paragino Onuškio miestelio ir valsčiaus gyventojus gatvėse prie savo namų ir šalikelėse savo laukuose prisodinti vaismedžių: slyvų, obelų ir kt. Medelių priežiūra pavedama kiekvienam turto savininkui, kurio rajone medeliai bus pasodinti.“[1306] Tų pačių metų liepos mėnesį žurnalas „Savivaldybė“ visoje Lietuvoje išgarsino, kad „Onuškio valsčiaus rajone keliai jau baigti taisyti. Ypač atkreipia dėmesį jų platumas ir gana platus tinklas išraižęs visą valsčių. Viršaičio stropiai kontroliuojami taisytojai kelių profilį padaro gražų ir lygų, su reikiamais nuolydžiais. Sausi, apsodinti vaisiniais medeliais, susisiekimą su visais kaimais padaro maloniai lengvą. Esama vieškelių (Trakų), seniau nutiestų, kurie, paaugus medeliams, virto puikiomis, gražiomis alėjomis. Prie mažiausių kelelių visur pastatyti kelrodžiai su tiksliais nurodymais kilometrų iki artimiausių vietų, o prie kaimų – jų pavadinimai. Vieškeliai su kilometriniais stulpais.“[1307]

Onuškio ir Žiežmarių valsčių pavyzdys rodo, kad kelių tvarkymui didelę įtaką turėjo savivaldybių nustatyti prioritetai.

Spaudoje ir Trakų apskrities savivaldybės posėdžiuose ne kartą aptartas vieškelio Kaunas–Vilnius tvarkymas. 1935 m. spaudoje vėl rašyta, kad šį vieškelį numatoma paversti plentu ir buvo išreikštas nerimas, kad jis yra siaurinamas: „Tačiau paskutiniu metu, Trakų apskrities sienose, vieškelis buvo pradėtas siaurinti. Mat jis turi net 18 mtr. pločio, o kelių įstatymas I rūšies vieškelius numato tik 12 mtr. pločio. Todėl Vievio ir kitų valsčių rajonuose, skirstant viensėdžiais kaimus, vieškelis buvo paliktas 12 mtr. pločio, o likusi žemė priskiriama ūkininkams. Susirūpino tuo reikalu vietos savivaldybės. Vievio valsč. savivaldybė, kad vieškelis nebūtų siaurinamas, skundėsi žemės reformos valdyba, bet vyr. žem. tvark. komisijos nutarimu, tas skundas liko atmestas“.

Lankydamas apskrities įstaigas vieškelį apžiūrėjo savivaldybių departamento direktorius P. Barkauskas su vyr. statybų inspektoriumi inž. A. Novickiu ir apskrities viršininku J. Merkiu. Jų požiūriu, vieškelio ne tik, kad nereikėtų siaurinti, tačiau reiktų paversti plentu. Dėl to numatyta tartis su Vidaus reikalų ministerija. Be to, siaurinant vieškelį tektų iškirsti šalia jo pasodintus pakelės medžius („jis visas apsodintas beržais“) ir kelias būtų apnuogintas. Nors karų metu daug medžių iškirsta, tačiau kai kur, ypač Vievio apylinkėse, „vieškelis yra virtęs vienu beržų alėja ir sudaro labai gražų ir pasigėrėtiną vaizdą“[1308].

[1306] Savivaldybė, 1935 m. gegužės mėn., Nr. 4, p. 22.

[1307] Savivaldybė, 1935 m. gegužės mėn., Nr. 6, p. 24.

[1308] Gr-čius J. „Vieškelis Kaunas–Vilnius numatomas paversti plentu“ // Savivaldybė, 1935, nr. 5, p. 9.

1935 m. spaudoje rašyta, kad Trakų apskrities savivaldybė tais metais savo veiklą sukoncentravo į kelių ir tiltų tvarkymą. Planuota sutvarkyti visus pagrindinius vieškelius, iškasti griovius, pravesti drenažą, sudaryti profilius, taisyti tiltus. Kitais metais numatyta darbą koncentruoti į bažnytkaimių ir miestelių tvarkymą, o vėliau – į mokyklas.

Spaudoje buvo rašoma: „Kaišiadorių savivaldybės rajone keliai ir vieškeliai, kuriuos taiso ir prižiūri pati savivaldybė, yra labai gerame stovyje. Apylinkės žvyriuotos, todėl kelių taisymui žvyriaus nešykštaujama <...> Be to, apskrities savivaldybė 1932 m. įsigijo kelių taisymui motorinę mašiną „Caterpillar“, už kurią sumokėjo apie 40 000 litų ir su šios mašinos pagalba keliai gerai išlyginami ir supresuojami. Tiltų statyboje savivaldybė rūpinasi daugiau vamzdinių (iš cemento vamzdžių) tiltų pastatyti, nors jų išilginis metras dvigubai daugiau kaštuoja. Pav., 1934 m. iš pastatytų 13-kos naujų tiltų 9 yra vamzdiniai, o tik 4 mediniai. Jų pastatymas kainavo 990 Lt.“[1309]

1935 m. naujai pastatytos Kaišiadorių pradžios mokyklos salėje Kaišiadorių ir Žaslių valsčių viršaičiams bei seniūnams buvo suruošti kursai kelių tvarkymo klausimais. Apskrities inžinierius supažindino klausytojus su kelių taisymo smėlėtose ir molėtose vietose specifika, paaiškino, kaip atlikti kelio drenažą, davė praktinių tiltų statybos patarimų ir t. t.

Kitų valsčių viršaičiams ir seniūnams kursus numatyta suruošti jiems artimesnėse vietovėse[1310].

1940 m. balandžio 3 d. apibendrintos valsčių žinios apie jų ribose esančius kelius. Galima pastebėti, kad valsčiaus kelių ilgis buvo tiesiogiai susijęs su valsčiaus dydžiu.

Žaslių valsčiaus žinios apie kelius: valsčiaus plotas – 31 700 ha, valsčiaus ribose yra 140 km kelių (plento – 4 km, I rūšies vieškelių – 16 km, II rūšies – 55 km, III – 69 km).

Vievio valsčiaus plotas – 23 000 ha, kelių – 72 km (plentų nėra, I rūšies vieškelių – 17 km, II – 31 km, III – 23 km).

Onuškio valsčiaus plotas – 35 240 ha, viso kelių – 106,7 km (plentų nebuvo, I rūšies vieškelių – 10 km, II – 47 km, III – 49 km).

Žiežmarių valsčiaus plotas – 24 600 ha, kelių – 103 km (plentų – 12 km, I – 47 km, II – 25 km, III – 31 km).

Semeliškių valsčiaus plotas – 27 300 ha, kelių – 100 km (plentų nebuvo, I rūšies vieškelių – 18 km, II – 16 km, III – 66 km).

[1309] Savivaldybė, 1935, nr. 5, p. 20.
[1310] Savivaldybė, 1935, nr. 5, p. 27.

Aukštadvario valsčiaus plotas – 23 350 ha, kelių – 94 km (plentų nebuvo, I rūšies vieškelių – 26 km, II – 19 km, III – 48 km).

Kaišiadorių valsčiaus plotas – 18 900 ha, kelių – 50 km (plento – 4 km, I rūšies vieškelių – 1 km, II – 35 km, III – 14 km)[1311].

1939 m. vėl susirūpinta geresnio kelio iš Kauno į Vilnių tiesimu. Spaudoje buvo rašoma, kad „sauskeliais arčiausias susisiekimas eina pro Rumšiškes, Žiežmarius ir Vievį. Tačiau tas susisiekimas yra nekoks. Iki Žiežmarių kelias vidutiniškas: vietomis plentas, kai kur pusplentis arba geras pirmos rūšies vieškelis. Nuo Žiežmarių iki Vievio vasarą kelias sunkiai išvažiuojamas. Dabar numatyta tiesti plentą nuo pat administracijos linijos pro Vievį į Žiežmarius. Nutiesus plentą iki Žiežmarių, ir likęs kelio galas iki Kauno bus gerinamas ir paverstas į pilną plentą, taip kad Kauną su Vilniumi ateityje jungs be geležinkelio dar ir plentas. Plentą ties Vidaus Reikalų Ministerija su vietos savivaldybių pagalba. Darbai būsią pradėti dar šį pavasarį. Šiuo metu speciali komisija jau nustatė būsimo plento vietą.“[1312]

Po Vilniaus krašto prijungimo prie Lietuvos 1940 m. prasidėjo dideli kelių tvarkymo darbai Vilniaus ir Trakų kryptimis. 1940 m. birželio mėnesį buvo vykdomi masiniai kelių tvarkymo darbai (už 78 000 Lt) keliuose nuo Trakų į Aukštadvarį, Semeliškes, Vievį ir kitomis kryptimis. Prie kelių tvarkymo dirbo 220 bedarbių ir planavo dirbti keturis mėnesius. Taip buvo siekiama sujungti prie Lietuvos prijungtą Trakų miestą su apskrities valsčių centrais[1313].

1940 m. rugsėjo žiniomis, Trakų apskrities valdyba 1940 metais Kauno–Vilniaus plento statybai Vievio distancijoje išleido 340 000 Lt[1314].

Tuo pačiu nesustojo kelių ir gatvių tvarkymas ir kituose miesteliuose. Pavyzdžiui, Žaslių valsčius 1940 m. rugpjūčio 22 d. prašė apskrities skirti 3000–4000 Lt, nes „paskutiniu metu Žaslių miestelyje vyksta gatvių pergrindimo darbai.“[1315]

[1311] LCVA, F. 1539, Ap. 1, B. 545, L. 82–94.
[1312] „Ties plentą iš Kauno į Vilnių“ // Žemaičių Prietelius, 1939 m. sausio 26 d., nr. 4, p. 6.
[1313] LCVA, F. 1539, Ap. 1, B. 545, L. 389.
[1314] LCVA, F. 1539, Ap. 1, B. 545, L. 349.
[1315] LCVA, F. 1539, Ap. 1, B. 545, L. 324.

Tilto statyba Rumšiškėse 1928 m. Nuotrauką pateikė B. Markevičius.

Telefono-telegrafo linijos tiesimas vieškelyje į Žiežmarius. 1932 m. KMM.

Plento nuo Kruonio į Kaišiadorys remontavimas su kelių tvarkymo mašina. XX a. 4 deš.

Tilto per Pravienos upelį statytojai (Rumšiškių valsčius). 1936 m. LLBM.

Kaišiadorių vyskupo J. Kuktos automobilis pasitinkamas siaurame Vilūnų bažnytkaimio keliuke. 1937 m.

Kaimo keliukas, vedantis pro Faibos vandens malūną Grendavės kaime (Onuškio valsčius). Fotografavo J. Timukas, 1938 m. ČDM LMS Ng 6583.

Panošiškių kaimas (Onuškio valsčius). Fotografavo J. Timukas, 1938 m. ČDM LMS Ng 6625.

Samninkų kaimo gatvė (Onuškio valsčius). Fotografavo J. Timukas, 1938 m. ČDM LMS Ng 6725.

Gruožninkėlių kaimo gatvė (Onuškio valsčius). Fotografavo J. Timukas, 1938 m. NČDM LMS Ng 6774.

Darsūniškio miestelio gatvė. Prie vartų-koplyčios stovi gyvenamasis namas su tvartu po vienu stogu. Fotografavo L. Kazokas, 1940 m. ČDM LMS Ng 11736.

Medinis tiltas Kruonio miestelyje. Fotografavo L. Kazokas, 1940 m. ČDM LMS Ng 11862.

Darsūniškio miestelio gatvėje (Kruonio valsčius). Ant visų trijų kelių į miestelį stovėjo vartai-koplyčios. Fotografavo L. Kazokas, 1940 m. ČDM LMS Ng 11740.

Kruonio miestelio gatvė. Miestelio gyventoja tvarko gatvę prie savo namo. Fotografavo L. Kazokas, 1940 m. ČDM LMS Ng 11861.

Tiltas per Strėvos upę Žiežmarių miestelyje, ties valsčiaus savivaldybe. XX a. 3 deš. Fotografijos fragmentas iš A. Miškinio rinkinio. LNM.

Prie valstybinės degtinės parduotuvės Onuškio miestelyje. Apie 1933 m. Fotografavo A. Karlonas. Iš E. Cibarausko archyvo. Iš knygos: Onuškis / sudarytoja ir vyriausioji redaktorė Ž. Driskiuvienė. – Vilnius: Versmė, 2017. – P. 647.

Akmenimis išgrįsta Onuškio miestelio aikštė. Turgaus dienomis ir šventadieniais aikštė būdavo pilna žmonių ir vežimų. XX a. 4 deš. Iš E. Cibarausko archyvo. Iš knygos: Onuškis / sudarytoja ir vyriausioji redaktorė Ž. Driskiuvienė. – Vilnius: Versmė, 2017. – P. 444.

Žiežmarių miestelio gatvėje. XX a. 4 deš. Nuotrauką pateikė G. Naudžiūnas.

Akmenų grindinio klojimo darbai Kaišiadoryse, prie geležinkelio stoties. 1934 m. KšM.

Vilniaus gatvė Kaišiadoryse. XX a. 4 deš. KšM.

Visuomeninis ir kultūrinis gyvenimas

XX a. pirmoje pusėje Trakų apskrities valsčiuose tebevyravo tradicinė kultūra su jai būdingomis vertybėmis, senosiomis šeimos ir kalendorinėmis šventėmis bei kitais papročiais. Kultūra tais laikais buvo suprantama plačiau, ne kaip specialių kultūros įstaigų veikla (tokių įstaigų beveik nebuvo, o kultūros darbuotojais buvo vadinami inteligentai, valdiškų įstaigų tarnautojai). Kultūra persmelkė šeimos ir bendruomenės gyvenimo būdą, buvo bendruomeniškumo, kūrybiškumo, tradicijų ir vertybių palaikymo forma.

Susikūrus Lietuvos valstybei pagrindine švente tapo vasario 16-ąją minima Nepriklausomybės diena. Ypač didelio atgarsio visuomenėje ši šventė susilaukė 1928 m., kai buvo švenčiama net du kartus – vasario 16-ąją ir gegužės 15-ąją. Be to, tais pačiais 1928 m. pradėta švęsti Motinos diena. Kaip gedulo dieną spalio 9 d. visuomenė paminėdavo Vilniaus ir Trakų okupaciją.

Trakų apskrityje metais anksčiau didelį rezonansą sukėlė Lietuvos Prezidento Antano Smetonos kelionė po apskrities miestelius, sutraukusi tūkstančius žmonių, plačiai aprašyta ir spaudoje.

1930 m. visoje Lietuvoje buvo minimi Vytauto Didžiojo metai. Kiekviename valsčiuje buvo sudaromi organizaciniai komitetai, kartais netgi po du (pasaulietinis ir bažnytinis). 1930 m., prisimenant prieš 500 metų turėjusią įvykti Vytauto Didžiojo karūnaciją, rugsėjo 8 d. pradėta minėti Tautos diena. Daugelyje miestelių atsirado Vytauto gatvės, kai kur Vytauto Didžiojo garbei pastatyti paminklai.

1934 m. birželio 17 d. Kaišiadoryse buvo švenčiama Tautos šventė, tapusi didžiausiu masiniu renginiu šiame regione – sutraukusi apie 20 000 da-

lyvių. Galima sakyti, kad tuo laiku masiniai renginiai jau nebebuvo naujiena. Pavyzdžiui, prieš kelis metus (1931 m.) vykusiame Kaišiadorių vyskupijos eucharistiniame kongrese dalyvavo apie 12 000 žmonių.

Įprastas dalykas miesteliuose tapo šventiniai paradai, dūdų orkestro maršai, eisenos. Kaišiadoryse valstybinė ar tautinė šventė įprastai prasidėdavo prie „tautinio sodelio“, kur po trumpų kalbų ant aukšto stiebo pakeldavo didžiąją vėliavą, tuomet su organizacijų vėliavomis žygiuodavo į bažnyčią, po Šv. Mišių prie savivaldybės rūmų vykdavo paradas, o galiausiai kažkurioje salėje – gimnazijoje, pradžios mokykloje ar geležinkelio stotyje – vykdavo ilgų kalbų minėjimas, vaidinimas ir galiausiai šokiai.

1938 m. Lietuvos Konstitucijoje buvo įvardytos konkrečios valstybės šventės: „vasario šešioliktoji – Lietuvos Nepriklausomybės atstatymui minėti; rugsėjo aštuntoji – Senosios Lietuvos Didingai Praeičiai minėti“ (t. y. rugsėjo 8 dienos šventė, nuo 1930 m. švenčiama kaip Tautos diena, buvo pervadinta). Atskirame Konstitucijos straipsnyje buvo detalizuota, kad „Valstybės šventės, sekmadieniai ir kitos Valstybės pripažįstamos šventės yra poilsio ir dvasinio pakilimo dienos“.

Taigi, šiame skyriuje kalbame apie Trakų apskrities gyventojų dvasinio pakilimo dienas.

Prezidento Antano Smetonos kelionė po Trakų apskritį 1927 m.

Išliko net keletas 1920 m. fotografijų, kuriose užfiksuotas pirmasis Lietuvos Prezidentas Antanas Smetona, besilankantis Kaišiadoryse. Mat Kaišiadorys buvo labai svarbus strateginis taškas, siekiant sulaikyti bolševikų ir Lenkijos kariuomenių puolimą į Kauno pusę. Neatsitiktinai Prezidentas fotografijose dažniausiai matomas tarp Lietuvos kariškių, kariuomenės vadų.

Todėl antrąkart tapęs Lietuvos Prezidentu 1927 m. rugsėjo mėnesį A. Smetona lankydamas Trakų apskrities miestelius savo kalbose prisimindavo ankstesnius savo atvykimus ir kovas dėl Lietuvos laisvės, kai jam teko vadovauti valstybei šiai kuriantis ir frontuose kovojant dėl išlikimo.

Apie Lietuvos Prezidento Antano Smetonos kelionę po Trakų apskritį rašyta net keliuose laikraščiuose. Pavyzdžiui, 1927 m. rugsėjo 15 d. laikraštyje „Lietuva“ straipsnis vadinosi „Respublikos Prezidentas Dzūkų krašte“[1316]. Tačiau išsamiausias reportažas net per kelis numerius išspaus-

[1316] Respublikos Prezidentas Dzūkų krašte // Lietuva, Nr. 206, 1927 m. rugsėjo 15 d., p. 4.

dintas laikraštyje „Lietuvis“. Siekiant išlaikyti autentiškus žurnalisto įspūdžius apie apskrities gyventojus ir jų nuotaikas – reportažai pateikiami netrumpinti:

„Rugsėjo 4 dienos rytas buvo nepaprastai gražus. Tą dieną numatyta kelionė J. E. Resp. Prezidento po Trakų apskritį. Ryte, dar kaimas snūduriavo, kai p. Prezidentas, lydimas gen. Žukausko, vid. reik. min. Musteikio ir kitų išvyko pietų Lietuvos linkui, į tą kraštą, kurs arčiausiai prie Vilniaus, kurio gražios apylinkės primena Vilnių <...> Štai jau Rumšiškių raitųjų šaulių ekskortas laukia savo vado. Prasideda sveikinimai įvairių organizacijų. Mergaičių vardu sveikina mažutė įteikdama gražų bukietą gėlių. Rumšišky pagražėjo p. Prezidento automobilis: rumšiškietės jį apkaišė, apsuko gėlių vainikais.

Po visų sveikinimų p. Prezidentas atsistojęs gėlėmis apipintame automobily prašneko į susirinkusius. Mieli Rumšiškių gyventojai! Aš apvažiavau Didžiąją Lietuvą, dabar važiuoju į šitą Lietuvos dalį. Kaip kitur, taip ir čionai sutinku nuoširdžių pasveikinimų. Jie mane džiugina. Kuriais keliais mes turime eiti – tai jau nubrėžia mūsų didysis poeta Maironis: Dievo ir Tėvynės keliais. Tie keliai mus turi vienyti. Jei kas iš tos vienybės išeina – jau negerai, daromės pakrikę, bet sveika mūsų tautos nuovoka grąžina mus į tą kelią. Mūsų kova dėl bažnyčios prie rusų valdžios – atgaivino mūsų nepriklausomybę. Kada atėjo skaldymosi gadynė, pasijutome nebepajėgią toliau keliauti, – tada mūsų patys gerieji sūnūs, kariai, kilę iš Lietuvos kaimo, grąžino visus į tą patį kelią. Dabar riša mus tvarka, ramumas, vienybė ir darbas.

Už tą pagerbimą Valstybės Galvos, linkiu, kad jūsų troškimai išsipildytų ir tikiuosi, kad bendrai dirbdami atgausime tą mūsų brangų Vilnių ir Gardiną. Linkiu, kad ta vienybė, ramybė didėtų, o visi tvarkos ardytojai išnyktų kai rūkai, kai dūmai...“

Einame į bažnyčią. Mažutės mergaitės eidamos prieš Prezidentą barsto gėles. Šventoriuje pasitinka kunigas Jurevičius. Bažnyčioje atidaromas Šv. Sakramentas. Kunigas Jurevičius pasakė trumpą kalbą, pasakodamas apie bažnyčios istoriją. Bažnyčia medinė, bet sena; statyta dar Jogailos laikais. Klebonas džiaugiasi, kad bažnyčia daug yra mačiusi aukštų svečių, o šiandien ją atlanko ir valstybės prezidentas.

Žmonių ūpas nepaprastas. Visi suklupę žiūri į prezidentą. Šiandien Jiems kitokia diena. Vieni iš džiaugsmo, kiti iš susigraudinimo ašaroja.

Iš bažnyčios einame į žydų sinagogą. Čia vėl gaisrininkų spaleriais nustatytas kelias. Žydų mokykla, „Makabi“ sporto organizacija.

„Schone Geselschaft“ – kalbėjo sau laikydamasi už tvoros minios suspausta žydė.

Rabinas Goldmanas gieda maldą už prezidentą, o po maldos pasako kalbą.

„Jūsų Ekscelencija! Rumšiškių žydų gyventojų vardu, turim garbės sveikinti Jus, Lietuvos Respublikos Prezidente!

Širdingai išreiškiam mūsų dėkingus jausmus už tą Jūsų Ekscelencijos apsilankymą, mūsų miestely ir mūsų Šventykloj.

Leiskit mums, Jūsų Ekscelencija, sveikinti Tamstos asmeny, ne tik Lietuvos Valstybės Prezidentą, bet ir pirmą Lietuvos Prezidentą, kuris aktingai dalyvavo lietuvių tautos atgimime ir Lietuvos Valstybės kūrime.

Sveikinam Tamstą, kaipo pirmą stovintį prie Lietuvos valdžios vairo sunkiausiuose ir kritingiausiuose dėl jos momentuose.

Jūsų Ekscelencija! Lietuvių tautai buvo lemta ilgai kovoti už savo kultūrą, už savo kalbą. Ji kovojo nenustodama, nepasiilsdama prie galingesnės tautas materialine prasme, bet, ačiū Dievui, teisybė pergalėjo ir su Dievo pagalba lietuvių tauta tapo nepriklausoma, tapo savo laimės valdovu. Kartu su teisingu pergalėjimu pražydo Lietuvos kultūra, Lietuvos ekonomika.

Jūsų Ekscelencija! Lietuvos Valstybei, pirmomis jos atgimimo dienomis, teko ginti savo egzistavimo teises su kardu rankose. Dievo valia, kad Tamsta stovėtum Lietuvos valdžios priešaky sunkiausiose jos dienose, taigi linkim Tamsta, kad sulauktumėt matyti stiprią ir garbingą Lietuvą. Kartu su tuo, leiskit mums, Ekscelencija, išreikšti vilties, kad visi Lietuvos sūnūs ir tautos įgyvendinimas santaikoj ir dorovėj, veiktų Lietuvos labui visose jos gyvenimo srityse. Ir mes Lietuvos žydų gyventojai, mūsų krauju ginam bendrąją tėvynę. Norim ir toliau teikti pagalbos tėvynei.

Mes baigiam savo sveikinimą Mozės posakiu. „Baruch ata bevoecha, barach ata becetecha, – būk palaimintas ateidamas, būk palaimintas išeidamas.“

J. E. Respublikos Prezidentas trumpai atsakė, ragindamas žydų visuomenę į bendrą kultūros darbą. Auklėdami savo jaunuomenę savo papročių ir religijos dėsniais, neužmirškite ir savo tėvynės Lietuvos, kur jūs gimėte, augote. Vilnius yra mūsų šventovė – Vilnius yra jūsų kultūros židinys, tad Vilnius mums visiems turi rūpėti, visi mes, kaip kas galėsim, stojus reikalui, – visi vaduosim.

Po to, žydų jaunuomenė sugieda himną.

Apleidžiame Rumšiškes ir keliaujame vis arčiau į Vilniaus pusę. Vis la-

biau širdį kažkas spaudžia, kai pagalvoji, kokią skriaudą mūsų neteisingieji kaimynai mums padarė.“[1317]

„Tikra vasara. Gražūs gamtos reginiai ir gražus sekmadienio rytas lyg ir pakelia žmogaus jausmus. Ten moterys su ryšulėliais sparčiais žingsniais skuba į Kruonius. Jau senai žino, kad šiadien bus Kruoniuose Valstybės Prezidentas, tad šį rytą pasiskubino ankščiau iškepti blynus ir palikę vaikus namie, patys skuba į Kruonius. Pamatę automobilius – dar sparčiau pasileido, juk įdomu, kaip sutiks Prezidentą, ką jis sakys...

„Sveikas Lietuvos Kūrėjau!“ – jau iš tolo perskaitau. Nepagailėjo jaunos mergelės savo darželių. Visur gėlės, vainikai. „Mes sužinojome, kad Tamsta, Tautos Didvyri, atvyksi pas mus, todėl iš visų kraštų mes čia susirinkome, kad pamatytume savo Valstybės Galvą, kad Juo pasidžiaugtume. Anksčiau, kai mes pamatydavome Kruoniuose automobilį, mus paimdavo baimė, tai reikšdavo ką nors bloga, o šiadien mes nebijome, mes laukiame Jūsų ir džiaugiamės.

Vesk mus Tėve dabar į Rytus. Trakai mums arčiau nei Kaunas, vesk mus ten, Tautos Vade, mes visi Tavęs klausome...“

Apsiašarojo susigraudinęs kalbėtojas, apsiverkė ir klausytojai.

Prezidentas atsakė. Paminėjo, kad reikia dirbti „vardan tos, Lietuvos“, kaip mūsų himne pasakyta, nes tik tai ir mums nepriklausomybę davė.

Bažnyčia Kruonių sena, dar prie Kazimiero Jogailaičio statyta. Kun. Aleksandravičius sutinka prie šventoriaus ir įveda svečius į bažnyčią. Mažutės mergaitės barsto gėles ir žiūri į Prezidentą. „Aš maniau, kad jis didelis, didelis...“ – sako viena kitai.

Kruoniuose ir rusų esama. Jie pasistatę savo cerkvę visai nesenai. Dar ir nebaigta kaip reikiant. Jie džiaugiasi, kad su jais elgiamasi taip, kaip su tikrais Lietuvos sūnumis, kad jų neskriaudžiama. Gražiai skambėjo „Mnogaja leta“. Jaunos rusaitės, matomai, gerus balsus turi ir sutaria.

Žydai prie sinagogos vartų palinkėjo: „Lai gyvuoja Lietuvos Respublikos Prezidentas“. Sinagogoje žydų rabinas pasakė trumpą sutikimo kalbą, kurioje reiškia daug nuoširdumo ir pasitikėjimo šiąja vyriausybe. „Mes linkime, – sako rabinas, kad Jūsų prezidentavimo laiku būtų atvaduota mūsų sostinė Vilnius...“

Žymu, labai žymu, kaip yra brangus Kruoniams Vilnius. Jie jo ir laukia, ilgisi.

[1317] „J. E. Respublikos Prezidento kelionė po Trakų apskr.“ // Lietuvis, 1927 m. rugsėjo 9 d., nr. 200, p. 1–2.

Aplankę tad Kruonius ir, dėkui kun. Aleksandravičiui, užvalgę pas jį gardžius priešpiečius, keliavome toliau.

Važiuojantį Prezidentą jaunos mergaitės apibarsto gėlėmis ir taip vykstame į tolimesnę kelionę.

Kalnas–klonis, kalnas–klonis, štai, ten žemai, jau ir Žiežmariai. Prie Strėvos upelio tilto išsirikiavęs ekskortas raitųjų savanorių ir šaulių. Apsupo automobilius ir pamaži nuvykome į miestelį. Čia tuoj matoma tvarka. Žmonių nepaprastai daug, bet visi gražiai sustatyti. Iš abiejų pusių gatvės, per visą miestelį iki bažnyčios nustatyta pėsčiųjų eilės. Čia gražu ir pažiūrėti. Čia visi sutinka. Eilėse stovi savanoriai, – o Žiežmariuose esama ir žydų savanorių, – šauliai, pavasarininkai, žydų „Makabi“, dviratininkai, viduriniosios ir pradžios mokyklų mokiniai ir visi linksmais veidais sutinka savo Prezidentą.

„Sveikas Tautos Vade!“ – įrašė į savo bromą. O prie bromo sutinka žiežmariečiai Prezidentą su duona ir druska. Sveikina įvairios organizacijos ir mokyklos.

Prezidentas, pamatęs nuoširdų žiežmariečių sutikimą, pasako jiems trumpą kalbą: „Ūkininkų vienybės žodis, tai žodis, kuris mus visus bendrija. Vienybės ardytojus aš sulyginu su piktąja dvasia, kuri primėto po laukus akmenų, kad žmonės turėtų kuo daužytis. Turi būti vienybė jūsų pačių tarpe ir vienybė valdžios su tauta. Mūsų kelionės tikslas toks, kad ne tik visuomenė eitų į valdžią, bet ir valdžia į visuomenę, be to, noriu geriau pažinti tautą, noriu pamatyti jų tikrąjį gyvenimą.

Nė vieno gražaus daikto nepasiekiama be kančių. Būkime tad kantrūs, dirbkime, būkime teisingi, kad per savo darbus galėtume išvysti Gedimino pilį ir kad galėtume priklaupti prie Aušros vartų Panelės Šv. ...“

Prie bažnyčios sutinka kun. Sužiedėlis ir įveda svečius į bažnyčią. Bažnyčioje išklausėme Šv. Mišias, o po pamaldų aikštėje prie bažnyčios paradas. Išsirikiavę savanoriai, šauliai, vidurinioji mokykla, „Makabi“, žydų pradž. mokykla, pavasarininkai, gaisrininkai sutinka. Prezidentas visus pasveikina. „Tai ženklinga mūsų tautai, – sako V. Prezidentas, – nes visos išsišakoję organizacijos, draugijos šiadien yra vienybėje, visos junta tautišką ūpą. Vienybėje ir Vilnių pasieksime“...

Choras dainuoja „ilgiausių metų“.

Po parado gerasis klebonėlis davė svečiams puikiai užkąsti, o pasistiprinę nulydėjome p. Prezidentą į sinagogą. Čia sutinka žydų rabinas Šapiro. Jis patenkintas matydamas sinagogoj Valstybės Prezidentą. Gražiai jis kalbėjo:

„Negalime žodžiais išreikšti mūsų džiaugsmo tuo, kad mes turime šian-

dien galimybės ir garbės priimti Tamstos Ekscelenciją, ponas Respublikos Prezidente, su duona ir druska, kas yra pamatas žmonių kūno gyvybei. Džiaugiamės iškilmingu sutikimu sinagogoj, kuri yra dvasios gyvenimo pamatu, t. y. tikybos ir mokslo kiekvienam žmogui atskirai, ir visai žmonijai bendrai.

Mes turime garbės savo tarpe matyti Lietuvos Valstybės galvą, kuris yra žinomas plačiu protu ir energingu rūpinimusi krašto laime ir tautos dvasiniu ir materialiniu būviu. Prie viso to Tamsta nepasitenkini vienu protu, o darai, kaip sakė Karalius Solomonas, kuris biblijoj pavadintas „išmintingiausiuoju visų žmonių“, jo veikale „Kohelet“, jog daug svarbiau ir tikriau yra matyti pačiam savo akimis, negu pasitarnauti protu. Šitą pasakymą Tamsta vykdai tuo būdu, kad važiuoji pats per visą kraštą, norėdamas pamatyti savo akimis ir asmeniškai susipažinti su visomis įstaigomis ir būtinais visos tautos reikalavimais, neskiriant kilmės, tikėjimo ir tautybės. Ir tuo mes nuolankiai išreiškiame mūsų pilną pasidavimą kūnu ir dvasia, jėga ir protu valstybei ir vyriausybei.“

P. Prezidentas atsakė: „Jeigu būtų tarp mūsų vien skirtumai – būtų anarchija. Pasaulis taip sutvarkytas, kad yra žmonijoj bendra — tai teisingumas. Iš jo eina gerieji žmonijos sugyvenimo santykiai. Teisybė yra ir jos reikia ieškoti pirmiausia savy. Lietuvių tauta kūrė, o žydai prisidėjo. Mus riša istorija, mes pergyvenome kartu ir visus vargus. Tik vienybėje atgausime nepriklausomybę. Kur yra geras sugyvenimas, tokią valstybę mes galime pavadinti gražiu bukietu. Kur nėra sugyvenimo, ten nėra gero. Mūsų gyvenimui stinga dar mūsų šventovės, o žydų – kultūros centro, – tai Vilniaus. Tad linkiu bendro sugyvenimo, kuo mes galėsim pasiekti tuo savo tikslus ir teisingus norus“...

Iš sinagogos vykstame pas naujakurius pietauti. Ponas Čaplikas svečius priima, vaišina.

Sode prie stalo jaunesnieji dainuoja, senesnieji šnekasi. Kalba gen. Bulota, dek. kun. Sužiedėlis, kuris pasiūlo, kad aikštė prie bažnyčios, kurioje buvo paradas, būtų pavadinta Respublikos prezidento Antano Smetonos vardu. Visi ploja, „Valio“. Padėkoję už skanius pietus, drauge ir vakarienę, išvykome į nakvynes.“[1318]

„Šiemet nepaprastai gražus ruduo. Rytą saulė prikėlė mus visus iš miego, o tada kad ir norėtum miego – vistiek neužmigsi. Toks gražumėlis gamtos! Debesėlio – jokio. O saulė dar karšta. Štai jau rugsėjo mėnuo, paprastai esti lietūs, o šiemet giedra ir giedra. Rytą (rugsėjo 5 d.) p. Martinaitis, Pakertų dvaro savininkas, kuris savo pavyzdingu ūkiu sektinas kitiems, davė

[1318] „J. E. Respublikos Prezidento kelionė po Trakų apskr. (tąsa)“ // Lietuvis, 1927 m. rugsėjo 12 d., nr. 202, p. 1–2.

mums skanius pusrytėlius ir išleido į tolimesnę kelionę. Iš ten vykstame pas Prezidentą, kuris nakvojo pas kun. Sužiedėlį. Visi vykstame toliau.

Gale Žiežmarių prie vartų „Nepamiršk Vilniaus“ dvi gražios lietuvaitės labui rytui įteikia ponui Prezidentui bukietus gėlių.

Privažiavome rusų kaimą – Stravininkus. Lietuviškomis tautiškomis spalvomis išpuošti vartai. Žiūriu, jau apdabino rusaitės savo darželių gėlėmis Prezidento automobilį. Jie myli Prezidentą, sutinka kaip galėdami geriau. Cerkvėj gieda maldas už Prezidentą, išlydi.

Ypatinga Stravininkuose yra „Invalidų vargšų prieglauda“. Dviejų aukštų mūro namas pilnas tų vargšų. Ligos jų įvairios: paralizas, reumatizmas, trūkčiojimai, invalidai be kojų, be rankų ir kitoki. Šalia, viename kambarėly įtaisyta koplytėlė, kur vienuolės gražiai jausmingai pagiedojo maldą. Nesijauti žmogus, kai toje ramybėje nurieda nuo skruostų ašara. Visą šią prieglaudą, kur yra 203 invalidų, tik jos šešios vienuolės ir kunigas viską apžiūri, aptvarko.

Nuo vartų iki koplytėlės sustatytos invalidų eilės. Jie kiekvienas turi po gėlę rankose, o kuris neturi rankų – jam prisegta prie krūtinės, lyg, kad norėdami pasakyti jog sutinka savo aukštą svečią su tyra, gražia, kaip gėlė, širdimi...

„Laimink, Dieve, Lietuvą ir jos Vadą“ – įrašė jie į savo vartus. Jie prašo, jie nori, kad Tautos Vadas jų neužmirštų.

Iš tikro, jų užmiršti negalima. Prie jų prieglaudos namo yra antrasis apleistas dviejų aukštų mūro namas; gera būtų, kad tie mūrai būtų atremontuoti ir atiduoti tai prieglaudai.

Didžiausią pagarbą reikia reikšti toms vienuolėms, kurios negailėdamos savo jėgų, atsidėję dirba toje prieglaudoje.

Pasišventimas viską pergali ir jo darbo vaisiai neužmirštami niekad...

Suspausta širdimi apleidžiame Stravininkus, o čia jau tuoj ir Liutonių kaimo gražus bromas. Sutinka ūkininkai, sveikina. Sutinka su muzika.

„Šitas kraštas brangus, – sako Prezidentas, – nes čia ėjo muštynės su mūsų priešininkais. Jūs savanoriai, kariai, esate daug vertesni už kitus. Bet mes visi esame lietuviai, tad turime parodyti vienybę“...

Derlius Liutonių kaimo nekoks. Mat žemė prie molio.

Tuoj už Liutonių ir Ašakėnų kaimas. Raitųjų savanorių ekskortas sutinka. Visas kaimas nusodintas medeliais. Matome, kad ruošėsi sutikti svečią kaip mokėjo.

Iš ten į Kietaviškį. Prasideda sveikinimai. Sveikina šaulių sąj., ūkininkų sąj. Kietaviškio mokyklos, pavasarininkai. Vienoje kelio pusėje sustoję šauliai, mokyklos, kitoje pusėje savanoriai, pavasarininkai.

– „Mieli kietaviškiai“ – sako Prezidentas, – kuo arčiau aš vykstu į Vilnių, tuo mane ima didesnis džiaugsmas, nes ši vieta buvo mūsų sargyba“...

Bažnyčioje sutinka mus kun. Pakštys. Vargonai groja, varpai skamba. Iškilminga šiandien kietaviškiečiams diena. Meta darbą ir visi eina sutikti, pamatyti Valstybės galvą. Bažnyčia nemaža, o pilnutėlė žmonių.

Klebonijoje pasisotinę, laiko negaišdami, vykstame į Semeliškį.

Kaip čia mūsų laukia, mes nė nesitikėjome. Vežimų pristatyta: matyti, kad net iš tolo čia buvo atvažiavę. Prie bromo, kuris nepaprastai gražiai papuoštas, įrašyta: „Sveikas Tautos Vade“, susirinko visos organizacijos, mokyklos, liaudis, visi, kas tik laukė Prezidento. Minia – begalinė. Savanoriai raitieji ir pėstieji, šauliai. O kiek čia savanorių! Viename tik Semelišky jų 135.

„Mes pirmieji stosime, ponas Prezidente, kada mūs pašauksi. Mes skaudžiai atjaučiame Vilniaus netekimą...“ – sako semeliškiečiai. „Mes džiaugiamės pirmą kartą turėdami savo miestely mūsų Prezidentą, bet mes būsime dar laimingesni, kai p. Prezidentas atvyks iš Vilniaus pusės...“

Mergaitės bukietus mėto Prezidentui po kojų. Sveikina įvairios organizacijos, žydai, pravoslavai.

„Nuo čia nebetoli tas kraštas, – sako Prezidentas, – kurio mes pasiilgę ir kuris mūsų pasiilgęs. Ateis ta gadynė, kada mes Didžiųjų Lietuvos kunigaikščių sostinėj subursime visas savo jėgas“...

Šventoriuje semeliškietės apsupa Prezidentą vainiku ir įeinama į bažnyčią. Gerai organizuotas choras gieda „Sveika Marija“. Bažnytėlė sena, 1501 metais statyta, bet jauki. Uždegtos visos šviesos. Viskas didžiai atrodo, iškilminga... Žmonės skverbiasi pamatyti Prezidentą.

Cerkvė irgi laukė p. Prezidento. Sutinka su duona ir druska. Pažymėtinas rusų choras, užtraukęs „Mnogaja leta“.

Žydai prie sinagogos savo vartuose pasveikino „Sveikas Tautos Vade“. Rabinas pasako gražią kalbą. P. Prezidentas trumpai atsako: „Aš aplankau šventoves dėl to, kad čia gali būti išauklėjama visa kas geriausia. Auklėjimas jaunuomenės yra mums svarbiausia. Jis turi būti auklėjamas taip, kad būtų paveikta visa kas aukščiausia: religija ir tautybė. Aš esu čia sutiktas mielai. Himnas tai dar labiau sutvirtino. Jis yra mūsų visų giedamas. Užtat tebūna vienybė ir meilė“...

Jaunų žydelkaičių choras.

Gale miestelio – „Tautos Vadui Valio!“ – dideli vartai. Gėlės. Semeliškį apleidę vykstame į Aukštadvarį. (Bus daugiau).“[1319]

[1319] J. E. Respublikos Prezidento kelionė po Trakų apskr. (tąsa) // Lietuvis, 1927 m. rugsėjo 13 d., nr. 203, p. 1–2.

„Išlydėjo semeliškiečiai toli už miestelio. Sustojo ekskortas šaly kelio, atsisveikino.

Čia jau žemė prasta, akmenuota, bet už tat graži. Čia tikra Lietuvos Šveicarija. Kalnai, klonys. Kelias įvairiai išsukiotas, bet gražiai. Ypatingai gražu mišku važiuojant. Savo gamtos grožiu Aukštadvaris su savo apylinkėmis vargu jau kam Lietuvoj beprilygtų. Išlendam iš miško, kai Šveicarijoj iš tunelio, o ten žemai spindi nuo saulės gražus ežerėlis, toliau kitas, ten miškas, ten sodybos – vis taip įvairu.

Užlekiame ant kalno, ir slėny jau matome Aukštadvarį. Sutinka gražiai. Ant kalnelio, pradžioje pačio miestelio pastatė gražius vartus, apipynė gėlėmis, ir nežiūrint į tai, kad atvykome anksčiau nurodyto laiko, žmonių buvo labai daug. Organizacijos su savo vėliavomis. Visi pasveikina. Jie ilgisi Vilniaus. Aukštadvaris be Vilniaus – ne Aukštadvaris. „Mums trošku be Vilniaus“ – sako jie.

Žydų rabinas pasveikina žydų visuomenės vardu ir taip pat pasako, kad ir žydai laukia Vilniaus. „Vilnius – tai Lietuvos Jeruzolimas“ – sako jie. – „Per kalnus, kalnelius, štai atvykau aš čionai“ – Sako Prezidentas. – „Kelias tas eina iš Vilniaus. O tas kelias iš Vilniaus yra linų žiedu tiestas, žvaigždėm šviestas...“ Ypatingai gražiai Prezidentas pakalbėjo ir po to pasisveikinimo nuvykome į Aukštadvario bažnyčią, kur kunigas Vaičiulis duryse sutiko. Yra dar ir antra maldų vieta, tai ūkio mokyklos koplytėlė. Čia gražiai, sutartinai sugiedojo mergaičių bendrabučio auklėtinės.

Prie sinagogos žydų rabinas sutinka su „dešimčia įsakymų“.

Sinagogoje gieda Lietuvos, o vėliau žydų himnus.

Po visų apvaikščiojimų vykstame į Mergaičių Ūkio Mokyklą, kur ir nakvojome. Jos padirbo nepaprastai gražius vartus. Iš tolo lyg kokios uolos atrodo, – o tai vis jų sumanumas. „Gyvuok ir valdyk, Tautos Vade“, – jos palinkėjo. Prie vartų sutinka mokyklos vedėja ir pasveikinusi nuveda į gražiai papuoštus mokyklos kambarius.

Tarp kitko, buvo dar apžiūrėta pono Mongirdo dvaro žuvų ūkis.

Mergaičių Ūkio Mokykloje vakarienė. Už gražiai ir gardžiai paruoštą vakarienę reikia nuoširdžiai padėkoti ir pagirti, nes aišku, kad mergaičių ūkio mokykla iš tikrųjų paruoš tinkamų ir gerai nusimanančių gyvenime mergaičių.

Neskaitant gerai paruoštų valgių, man ypatingai labai patiko stalo paruošimas. Aišku, už tai visa reikia tarti dėkui gerbiamajai mokyklos vedėjai, mokytojoms ir auklėtinėms, kurios pačios be kokios pagalbos sugeba gra-

žiai ir tinkamai paruošti stalą. Mums reikėtų daugiau tokių mokyklų, kaip Aukštadvaryje kad turime.

Per vakarienę buvo gražių kalbų. P. P. Radžiūnas, viduriniosios mokyklos direktorius, pakelia tostą už Respublikos Prezidentą. Kalbėtojų tarpe yra ir Onuškio ūkininkų atstovas p. Stankevičius. Stankevičius tai senas dzūkas knygnešys. O dzūkai rimti. Jis entuziastiškai, gražiai išpasakoja visus ūkininkų vargus ir džiaugsmus. Kalba dar kun. Vaičiulis, Čižiūnų kaimo atstovas. Prezidentas atsako.

Po vakarienės senesnieji nuėjo pasilsėti, o jaunesnieji pasišokti. Aukštadvariečiai turi dūdų orkestrą, tad nepatingėjo šį vakarą pagroti."[1320]

„Pasisukome į Žaslius. Nuo tolo matome Žaslių bažnyčios gražius bokštus. Bet gi ir sutinka mus žasliečiai nepaprastai. Keli vartai ir vis dideli, gražūs. Šalia kelio atvaizduota stovi Gedimino Vilniaus pilies bokštas, prie kurio išsižiojęs geležinis vilkas. Gražus ir malonus įspūdis, kai matai su kokiu atsidėjimu ir rūpestingumu Žasliai sutinka Valstybės Galvą. Fotografai iš visų pusių daro atvaizdus. Čia ir kino fotografas suka savo rankutę, tai arčiau priėjęs, tai nutolęs. Žmonių susirinkę nepaprastai daug. Visų veidai atkreipti į p. Prezidentą.

Pono Kumiečio vedamas choras dainuoja: „Mes be Vilniaus nenurimsim." Moksleivių choras dainuoja sutikimo dainą. Ilgos eilės organizacijų, malonus, iškilmingas sutikimas ir milžiniški gražūs vartai, sveikinantieji prezidentą: „Sveikas Tautos Vade", – visa tai drauge sudaro malonų ir nuoširdų jausmą. Ir iš tikrųjų. Ponas Prezidentas atsistojęs paaukštintoje vietoje pasakė ilgą ir gražią kalbą. – Tai šitas mūsų karalius, – klausia manęs susikuprinęs nuo senatvės žilas senelis.

– Ne, dieduk, čia mūsų prezidentas, – atsakiau.

– A, gerai tu sakai. Matai aš žinau, kad mes neturim karaliaus, o turim tiktai prezidentą, bet kodėl jis ne karalius, tai aš nežinau.

– Mat pas mus respublika ir karaliaus negali būti.

– Tai jau man nė neaiškink, aš vis tiek nesuprasiu. Aš dabar džiaugiuosi, kad nors kartą, nors prieš mirtį pamačiau didžiausią žmogų. O koks jis mokytas, kaip jis kalba!..

Ten vėl susigraudinę žmonės slepia savo ašarotas akis, ir trūkčiodami nosis nuleidžia galvas žemyn.

Prezidentas, pagautas į vainiką Žaslių mergaičių, apeina sustojusias organizacijas, pasveikina. Tie griausmingai „Sveikas Tamsta" atsako. Jie visi

[1320] „J. E. Respublikos Prezidento kelionė po Trakų apskr. (tąsa)" // Lietuvis, 1927 m. rugsėjo 16 d., nr. 206, p. 2.

kaip vienas. Šauliai, pavasarininkai, savanoriai, gaisrininkai, ilgiausios eilės moksleivių palydi Prezidentą akimis, kaip galėdami toliau...

Vykstame į bažnyčią. Čia prie šventoriaus skersai kelio vartai. Šie vartai man kažkodėl ypatingai patiko. Jų originalus parašas: „Palaiminti Jūs atgimimo laikai, ir Jūs išrinktieji tėvynės vaikai“, man priminė Žaslius, kokie jie buvo prieš karą, tada, kai nebuvo dar palaimintų atgimimo laikų. Bet Žasliai diena iš dienos laukia Vilniaus, jų gerovė tada dar šimteriopai padidėtų.

Lipame į bažnyčią. Žmonės skuba, bėga pro visas bažnyčios duris, skverbiasi, norėdami pamatyti bažnyčios priėmimą. Duryse sutinka kunigas Mališauskas. Choras didžiai ir iškilmingai gieda maldas. Bažnyčia Žaslių didelė, graži. Kunigas prie altoriaus pasako sutikimo kalbą, pažymėdamas, kad mūsų Prezidentas visada vedė tautą teisybės išrinktu keliu. „Tamsta, kaip Mozė, išvedėte Tautą,... o už tat tauta Tau yra dėkinga ir džiaugdamiesi Tave čionai sutinkame“...

Visų ūpas pakeltas. Pradžioje pasirodęs debesėlis – iškriko. Saulė vėl šviečia. Čia taip jauku, gražu. Bažnyčia ant kalno, didelė. Nuo kažin kur jau jos bokštai matomi.

Pasukome į žydų sinagogą. Jie čia net dvejus vartus pasistatė, sveikindami „Sveikas respublikos prezidente“ ir antruosius „Tėvynės, tautos ir krašto meilė tebus mums valdovas“.

Sinagogoje, kaip ir visur kitur, rabinas sutinka su pasveikinimo kalba.

„Būk palaimintas tavo atvykimu, būk palaimintas ir tavo išėjimu.

Būk pagarbintas Dieve, mūsų Viešpatie, davęs garbės savo padariniui.

Mūsų religijos įstatai skamba: Šventėms ateinant jas pagerbiame palaiminimu Viešpačiui Dievui: Būk pagarbintas, Viešpatie Dieve, kad prigyvenome šį laiką.

Šiandien pirmas mums labai garbingas Jūsų Ekscelencijos Pono Respublikos Prezidento atvykimas mūsų miestelin ir sinagogon, taipogi yra mums didžiausia šventė ir turime sutikti Jūsų Ekscelenciją tuo pačiu palaiminimu: Būk pagarbintas, Viešpatie Dieve, kad prigyvenome šį laiką, kada Lietuva tapo nepriklausoma valstybe, ilgą laiką pabuvusi po svetimų jungu...

Įrodymu mūsų protėvių meilės ir simpatijos Lietuvai gali būti tas faktas, kad iš visų šalių ir miestų, pro kuriuos jie keliavo per visus tūkstančius metų vargo kelionės, jie tik vieną Lietuvos miestą, būtent, jos sostinę Vilnių, pavadino mums labai šventu ir karštai mylimu vardu „Lietuvos Jeruzolimas“. Ir dabar mūsų stipriausias noras ir prašymas Viešpačio Dievo yra, kad būtų mums grąžintas mūsų šventas Jeruzolimas, ir kad „Lietuvos Jeruzolimas“, tai yra, jos teisėtoji sostinė – Vilnius būtų grąžintas lietuvių tautai.

Šventojoj biblijoj ir Talmude pranašas Samuelis yra pažymėtas kaipo vienas didžiausiųjų pranašų ir pasižymėjusių žydų tautos vadų. Jo pasižymėjimas buvo tame, kad jis buvo vienintelis vadas, nesėdėjęs savo aukštoj gyvenamojoj vietoj – Romoj, bet kasmet apvažiuodavo beveik visas žydų gyvenamąsias vietas ir kreipė dėmesį į liaudies gyvenimą provincijoj. Todėl Samuelis ir liko amžinai gerbiamas, šventas ir mylimas visos žydų tautos.

Šiandien mes matome Jūsų Ekscelenciją, Pone Prezidente, einant to pranašo Samuelio keliais, įeinant į savo tautos gyvenimą visose jos gyvenamose vietose.

Mes visi, dideli ir maži, seni ir jauni, jaučiamės laimingi gyvendami tau valdant. Tu, gerbiamasai Pone Prezidente, liksi amžinai mylimu visų Lietuvos piliečių“...

J. E. Resp. Prezidentas trumpai atsako: „Gerbiamas Rabine! Žmogui negana tos išminties, kurią jis turi. Jis turi mokytis kol gyvas... Man tas Šventojo Testamento pavyzdys labai patinka. Tad mano kelionės vieta yra svarbiausia – šventovė, nežiūrint skirtumo tikėjimo. Teauklėja kiekviena tauta sulig savo religijos taip, kaip yra tinkama ir teisinga. Aš dėkoju jums už nuoširdų žodį ir linkiu geriausios kloties. Linkiu, kad dirbdami savo darbą visada turėtumėt galvoje ir savo kraštą, kuriame gyvenate, savo tėvynę.“

Vykstame pas kunigą Mališauską. Klebonas duoda užkandžio. Greta salės, kitame kambary, pono Kumiečio vedamos choras dainuoja įvairias lietuviškas daineles. Smagu čionai. Gražios lietuvaitės savo linksma, malonia šypsena traukia akį. Jos ir gerų balsų turi. Dėka pono choro vedėjo, jos nepagailėjo mums padainuoti bent keliolika dainelių.

Išvažiuojant lydi raitųjų ekskortas. Tik man čia labai nuostabu buvo, kai pamačiau eilėse savanorių ir šaulių jojančius miklius ant smagių arkliukų čigonus. Ir ne vienas, bet net keli. Jie kartu rikiuojasi, saliutuoja.

Žasliečiai išlydėti savo prezidentą susirinko prie vartų. Čia dar himnas, valio, gėlės, ir po tų visų, tiesiog nenusigraibančių reginių ir gražių jausmų, pasileidome į Kaišiadoris.“[1321]

„Pakeliui į Kaišiadoris laukia mūsų dar Stabinčiškių ir Ilgakiemio kaimai. Stabinčiškių kaimo vartuose įstatyta sena aliejiniais dažais paišyta vytis. Matomai tai bus koks nors senas, bet gražus darbas. Stabinčiškių kaimo gyventojai nusiskundžia žemės komisija, kad nevisai tiksliai žemė buvo dalinta. Ilgakiemio gyventojai susirinko prie savo vartų sveikindami „Sveikas

[1321] J. E. Respublikos Prezidento kelionė po Trakų apskr. (tąsa) // Lietuvis, 1927 m. rugsėjo 26 d., nr. 214, p. 1, 2.

Lietuvos vade ir kūrėjau“. Čia gyventojai visi mažažemiai, vos po kelius, po 2–3 ha, teturi.

Nuo čia netoli ir Kaišiadorys. Naujos bažnyčios smailus, nepilnai gotikos stiliaus bokštas dar toli prieš matomas. Jau povakaris. Vėsu. Susirinko kaišiadoriečiai prie vartų, pastatytų miestelio pradžioje. O susirinko nepaprasta minia. Ekskortas raitųjų sutinka pirmiausia, ir apsupę automobilių prilydi iki vartų. Čia valsčiaus viršaitis sutinka su duona ir druska. Orkestrai griežia sutikimo maršus. Sveikina įvairios organizacijos. Sveikinama ūkininkų vardu, visuomenės vardu, pavasarininkai, gaisrininkai, mokyklos, Makabi ir kitos.

Pats miestas iliuminuotas. Pralindome pro gelžkelio tiltą ir vykstame į bažnyčią. Čia statoma didelė mūro nauja vyskupijos bažnyčia – katedra. Dabar gi pamaldos atliekamos šalia stovinčioje medinėje bažnytėlėje. Kunigas Varnas sutinka, įveda į bažnytėlę, atliekamos trumpos pamaldos. Žmonių, kaip grūste prigrūsta, – pilna bažnytėlė. Jie pasiskubino čia įeiti dar prieš Prezidento įžengimą.

Nauja statoma bažnyčia būsianti didelė, graži. Tik kažkaip bokštas įtaisytas lyg ne visai proporcingai, nes bokšto stovis nevisai dera su ant jo lyg uždėta keturkampe piramide. Bažnyčia jau baigiama statyti. Stogas apdengtas. Tačiau visi darbai, kol bus įrengtas vidus, truks dar mažiausiai metus.

Iš ten pasileidžiame į žydų sinagogą. Čia su žibintuvais sustoję gaisrininkai, žydų mokyklos. Rabinas Ščupakas sutinka prie sinagogos. „Mes sutinkame Tave, Tautos Tėve, – sako rabinas, – su duona ir druska: su tais daiktais, kuriuos mes Jeruzalės Šventykloj dėdavom Šventajame aukure viešpaties Dievo vardą garbindami... Sudėjus duoną ir druską – gausime amžinos meilės ir ištikimybės ženklą“...

Elektros šviesa iliuminuota sinagoga. Ypatingai gražiai giedota malda už Prezidentą. Gražus rabino balsas atkreipė visų dėmesį.

Po to pasakė gražią kalbą, kur sako, kad:

... „Sutikdami poną Prezidentą, mes šventai pasižadame, ištikus reikalui nesigailėti gyvasties ir lobio dėl mylimos tėvynės. Jo Ekscelencijai gi linkime ilgiausių metų, kad galėtų dar daug pasidarbuoti Lietuvai. Esant jam Prezidentu, tesiplečia Lietuvos valdomasai plotas, kaip Vytauto laikais, nuo Baltijos iki Juodųjų marių. Teveda jisai Lietuvą į garbę ir duok Viešpatie, kad matyme jį Lietuvos Jeruzalėje, senoje Lietuvos sotinėje Vilniuje. Ir ten lai susijungia šviesuomenė su liaudim, naudon tėvynės Lietuvos. Tepalaimina tave Viešpatis, Tautos Vade, ir tavo nudirbtus darbus...“

Respublikos Prezidentas atsako: „Gerbiamas rabine, ir visi dabar susi-

rinkę. Aš jau antrą kartą šioje sinagogoje. Pirmą kartą aš čia buvau 1919 metais. Aš tada taip pat buvau jūsų sutiktas su duona ir druska... Tada buvo mūsų mintys nukreiptos į tai, kaip atstumti priešą. Dabar gi laukia mūsų didelis vadavimo žygis. Aš kaip matęs istorijoj šio to, galiu pasakyti, kad ypatingas dalykas istorijoj — religiškas auklėjimas. Ir aš visur ant šito pagrindo randu didelės vietos, didelio pritarimo. Mūsų himnas, tai mūsų „credo“, jis tai stiprina mūsų jėgas, mūsų dar laukiamam darbui.

Aš jums linkiu, kad čia susirinkę, galvoje visada turėtumėt mūsų Tėvynę ir mūsų brangų Vilnių“.

Iš ten, minios lydimas, eina ponas Prezidentas į stotį, kur buvo suruošta iškilminga vakarienė. Prie stoties sutinka gelžkelių stoties viršininkas, pašto viršininkas. Čia vėl gražūs vartai „Garbė tau, Tautos Vade“.

Kaišiadoriečiai, jųjų kaimynai žiežmariečiai, net žasliečiai ir kiti susirinko čia į bendrą ratą. Didelė stoties salė pilna stalų. Prie stalų susėdo apie 200 žmonių. Prasidėjo kalbos, sveikinimai. Visų ūpas pakilęs. Entuziastiškai sveikina susirinkusieji Prezidentą. Čia vėl kai prasidėjo tostai, net eilėmis pritaikinti. Greitas susivokimas poeto ypatingai sujudino ir dar labiau pralinksmino visus prie stalų sėdinčius.

Lauke groja kariškas orkestras. Kareivių ir šiaip publikos prisirinkę. Dainuoja dainas. Klausosi muzikos. Gelžkeliečiai šiandien džiaugiasi, turėdami pas save aukštą svetį. Salėje, po visų tostų nurimo publika, kai pradėjo kalbėti Prezidentas. Padėkojo už gražų priėmimą. Padėkojo gražiai kalbėjusiam žydų vardu ponui Segalauskui, kuris pabrėžė žydų norus ir linkėjimus. Padėkojo ir mokiniams, sveikinusiems valstybės Galvą per savo mokytoją.

11.30 min. vakaro pasibaigė mūsų vakarienė. Žmonės Prezidentą išneša ant rankų net į automobilį. Valio šaukimas prasidėjęs nuo salės iki išvažiavimo nenutrūko. Automobiliai suurzgė, sužibo tamsoje vilko akimis ir mes, baigę savo kelionę po Trakų apskritį, pasileidome Kauno link.

Negalima pamiršti apskričio viršininko, pono Steikūno gražaus sugyvenimo su savo pavaldiniais ir tinkamo paruošimo sutikti valstybės Galvą. Tai būtų pavyzdys mūsų kitoms apskritims.

„Gelbėk Vilnių ir Trakus“ – įrašė kaišiadoriečiai į paskutiniuos savo vartus, kad tuo dar kartą primintų, kas yra jiems, o drauge ir visai Lietuvai, brangiausia. Naktis. Tamsu. Automobilis urzgia, supa. Nė nejaučiau, snausdamas po tų gražių įspūdžių, kaip pradėjo kratyti Kauno brukas.“[1322]

[1322] „J. E. Respublikos Prezidento kelionė po Trakų apskr.“ // Lietuvis, 1927 m. rugsėjo 27 d., nr. 215, p. 1–2.

Lietuvos nepriklausomybės 10-metis

1928 m. visa Lietuva minėjo Lietuvos nepriklausomybės 10-metį, o šventiniai renginiai buvo planuojami ne tik vasario 16 d., bet ir gegužės 15 d.

Kaišiadoryse metų pradžioje, sausio 5 d., Trakų apskrities valdybos bute susirinko vietinių įstaigų ir organizacijų atstovai, kurie tarėsi, kaip iškilmingiau paminėti dešimties metų nepriklausomybės sukaktuves. Iškelti pageidavimai pastatyti paminklą, minėjimo dieną papuošti miestą, surengti eiseną ir paskaitų. Šventei organizuoti išrinktas komitetas, kuriame buvo mokyklų inspektorius R. Butkus, apskrities žemės tvarkytojas L. Straukas, Kaišiadorių vidurinės mokyklos direktorius A. Osmolskis, kun. N. Švogžlys, apskrities valdybos atstovas J. Grybauskas, mokytojas Stulgys ir šaulių rinktinės vadas vyr. leit. P. Sabaliauskas.

Jau sausio 9 d. komitetas susirinko į pirmą posėdį, numatė iškilmių programą ir pasiskirstė pareigomis. Sukaktuvėms paminėti numatyta pastatyti Putino veikalą „Valdovo Sūnus“[1323].

Kruonyje 1928 m. vasario 15 d. valsčiaus valdybos sekretoriaus J. Vaicekausko iniciatyva pašto viršininko bute susirinko šventės organizavimo komitetas. Komiteto pirmininku tapo mokytojas Anatolijus Bauša, sekretoriumi girininkas Antanas Burdulis, kiti susirinkusieji liko nariais. Nuo žydų bendruomenės kaip atstovas dalyvavo Motkė Stražas. Vasario 16 d. 10 val. prasidėjo pamaldos visuose Kruonio maldos namuose. Policininko J. Sauliūno pastebėjimu, žmonių dalyvavo gana mažai, nes buvo blogas oras. 11.30 valsčiaus valdyboje įvyko iškilmingas valsčiaus tarybos posėdis, kurį pradėjo tarybos pirmininkas Adomas Žukauskas. Istorinį pranešimą skaitė komiteto pirmininkas A. Bauša, akcentuodamas Vilniaus vadavimą. Jam antrino ir žydų vardu kalbėjęs Leiba Stražas. A. Bauša perskaitė prezidento atsišaukimą „Į Tautą“. 12 val. tylos minute pagerbti žuvusieji už Lietuvos nepriklausomybę ir dr. Jonas Basanavičius (kuris buvo miręs lygiai prieš metus vasario 16 d.). Mokytojo Juozo Medzikausko vadovaujami mokiniai sugiedojo himną. Vakare vyko vietos jaunimo suorganizuotas vakaras su vaidinimais ir šokiais.

Policininko J. Sauliūno pastebėjimu minėjime gausiai dalyvavo žydai, tuo tarpu net kai kurie tarnautojai šventėje nepasirodė (pavyzdžiui, pašto viršininkas Karpavičius su laiškanešiu, girininkas Burdulis su eiguliais). Darsūniškyje po pamaldų bažnyčioje mokykloje įvyko tėvų komiteto po-

[1323] „Kaišiadoris“ // Lietuvis, 1928 m. sausio 13 d., nr. 10, p. 4.

sėdis, kuriame kalbėję mokytojai Stašys ir Jakštas pasakė tai dienai skirtas kalbas, perskaitė Prezidento atsišaukimą. Tėvų komitetas nutarė kreiptis į Švietimo ministeriją, kad 10-mečio proga Darsūniškio mokykloje būtų įvestas „priverstinas pradžios mokslas“. Vakare Kruonio ir Darsūniškio miesteliai buvo iliuminuoti[1324].

Tuo tarpu atšilus orams 1928 m. gegužės 15 d. antrąkart Kruonyje paminėtas Lietuvos Respublikos dešimtmetis. Iškilmės prasidėjo vėliavos pakėlimu 9 valandą ryto. Ją iškėlė miestelio centre esančiame sodelyje ant ilgos (15 metrų) „šatros“. Kruonio policininko Juozo Sauliūno pastebėjimu, į šventę susirinko apie 200 žmonių. Iškilmių komiteto nariai buvo pasipuošę prie krūtinės prisegtomis tautinių spalvų kokardomis, o valsčiaus viršaičiui A. Vedeckui (kuris buvo ir naujai išrinktas komiteto pirmininkas) buvo per petį perjuosta plati tautinių spalvų juosta. Įėjimas į sodelį buvo papuoštas žalumynų vartais su šonuose pakabintomis dviem vėliavomis ir viršuje esančiu Vyties paveikslu. Buvo numatyta, kad renginio pradžioje trimituos viršaitis A. Vedeckas, tačiau jau vietoje šis suabejojo, ar sugebės tai atlikti, todėl trimituoti sutiko vietos klebonas kun. Juozapas Bučys. Pakeliant vėliavą sugiedotas himnas. Po to prasidėjo pamaldos bažnyčioje, kurioje susirinko jau apie 400 žmonių. Po pamaldų šventė vėl tęsėsi sodelyje. 12 valandą valsčiaus sekretorius Juozas Vaicekauskas perskaitė vyriausybės manifestą, o Kruonio pradžios mokyklos mokytojas J. Medzikauskas pasakė ilgą ir įdomią kalbą apie Lietuvos praeitį nuo Mindaugo laikų iki šių dienų. Plačiau kalbėjo apie Jogailos laikus, nepriklausomybės netekimą, spaudos uždraudimą, baudžiavos laikus, kovą už nepriklausomybę iki 1918 m., nepriklausomybės atgavimą, savanorius ir per 10 valstybės gyvavimo metų nuveiktus darbus, kviesdamas be tautybės, tikybos ir pažiūrų skirtumų atsiminti pavergtą sostinę Vilnių ir atėjus laikui negailint turto ir gyvybės eiti ją vaduoti. Baigus kalbą susirinkusieji tris kartus sušuko „Valio“, taip pat sušuko „Valio“ prezidentui ir vyriausybei ir vėl sugiedojo himną. Sodelyje numatyta pastatyti paminklą. Kaip pamatas paminklui buvo padėtas didžiulis akmuo su iškaltu Vyties kryžiumi ir data 1918–1928 m. Šventindamas paminklą kun. J. Bučys pasakė kalbą, po to sugiedota giesmė „Dievas mūsų Gelbėtojas ir Tvirtybė“. Vakare, leidžiantis saulei, vėl susirinko miestelio gyventojai, o šauliai giedant himną nuleido vėliavą. 21–24 valandomis vyko vakaras, kuriame dalyvavo daugiausia jaunimas iš miestelio ir aplinkinių kaimų.

Policininko J. Sauliūno pastebėjimu, prie šventės rengimo daugiausia prisidėjo klebonas kun. J. Bučys, visos šventės metu vyravo tvarka. Dienos

[1324] LCVA, F. 394, Ap. 2, B. 837, L. 63.

renginyje dalyvavo ir beveik visi miestelio žydai, taip pat keletas rusų, tačiau mokytojui J. Medzikauskui ėmus kalbėti apie carinės priespaudos laikus pastarieji išsiskirstė ir neklausė. Policininko manymu, Kruonyje gyvenusieji rusai buvo nepatenkinti savo likimu ir nepalankūs Lietuvos vyriausybei, taip pat tebereiškė pretenzijas į iš jų perimtą bažnyčią. Tad ir jų šventikas Grabauskas šventėje nedalyvavo, o renkant aukas paminklui aukoti atsisakė ir siūlė tai daryti tiems, kas gauna dideles algas[1325].

Kan. Juozapo Bučio nuopelnus Kruonio kultūriniam gyvenimui kruoniečiai aprašė netgi spaudoje, paminėdami jo išleistuves iš Kruonio 1935 m. – „Kaip atskiri asmens, taip ir organizacijos visada galėjo rasti pas jį paramos. Labai reta, kur dvasiškis būtų taip susigyvenęs su vietos inteligentais kaip kan. Būčys. Taip, kad net krikščioniškos ir tautiškai nusistačiusios organizacijos rado bendrą kelią kultūriniame darbe. Dėl to bėgyje kelerių metų, kan. Būčiui bendradarbiaujant, Kruonyje daug kultūros darbo padaryta.“[1326]

Onuškio valsčiuje vasario 16 d. miesteliai ir kaimai buvo pasipuošę tautinėmis vėliavomis, žalumynais, organizuoti susirinkimai skirti šiai progai. Onuškyje iškilmėms rengti netgi buvo sudarytas komitetas. Vienas iš komiteto narių mokytojas Makauskas parengė rezoliuciją visuomenės pritarimui, parodė ją policijos nuovados viršininkui N. Daleckiui, tačiau šis dėl netinkamo rezoliucijos tono rekomendavo jos nesiūlyti priimti (rezoliucija siūlė nevesti su lenkais derybų, kol negrąžintas Vilnius)[1327].

1928 m. gegužės 15 d. Onuškyje vėl buvo iškilmingai švenčiamas Lietuvos nepriklausomybės 10-metis. Šventė prasidėjo 9 val. vėliavos pakėlimu. Iš kaimų atvyko daug žmonių su tautinėmis vėliavomis, vyko eisena. 10 val. bažnyčioje buvo pamaldos su tai progai tinkančiu pamokslu, po to vyko atskiros pamaldos už žuvusiuosius, Lietuvos nepriklausomybę. Po pamaldų visi dalyvavusieji organizuota eisena nuėjo prie valsčiaus savivaldybės namų, kur pašventintas paminklo pamatas ir perskaitytas vyriausybės manifestas. Nuo valsčiaus namo eisena pasuko į Onuškio kapines, kur buvo pašventintas žuvusiems už Lietuvos laisvę pastatytas paminklas ir pasakyta prakalba. Šis paminklas-kryžius išliko iki šių dienų, jame įrašas didžiosiomis raidėmis: „1918–1928 m. žuvusiems broliams už Lietuvos laisvę, Tegul būna Jums lengva Lietuvos žemelė, Onuškio visuomenė.“ Iš kapinių šventės dalyviai sugrįžo į miestelį, į centrinę turgaus aikštę, kur buvo skaitoma paskaita ir pasakytos dar kelios šiai progai tinkančios kalbos. Vakare įvyko gegužinė.

[1325] LCVA, F. 394, Ap. 2, B. 837, L. 45.
[1326] Rytų Lietuva, 1935 m. gegužės 5 d., p. 3.
[1327] LCVA, F. 394, Ap. 2, B. 837, L. 67.

Lietuvos nepriklausomybės 10-mečio minėjimas Žasliuose. 1928 m. gegužės 15 d. KšM.

Lietuvos nepriklausomybės 10-mečio minėjimas Onuškyje. 1928 m. gegužės 15 d. Iš J. Laurinavičiaus archyvo. Iš knygos: Onuškis / sudarytoja ir vyriausioji redaktorė Ž. Driskiuvienė. – Vilnius: Versmė, 2017. – P. 177.

Minint Lietuvos valstybės atkūrimo dešimtmetį papuoštas Kaišiadorių geležinkelio stoties pastatas, prie kurio sėdi stoties tarnautojai. 1928 m. KšM.

Šaulių būrių atstovų suvažiavimas Kaišiadoryse. 1928 m. Trečias iš dešinės stovi Z. Šimašius. LCVA.

Apibendrindamas šią šventę aprašęs Onuškio policijos nuovados viršininkas Andrius Taraila pažymėjo, kad dalyvavo apie 1500 žmonių, jų „ūpas geras“, šventės dalyvių vardu dar buvo nusiųsta sveikinimo telegrama Respublikos Prezidentui.

Tą pačią dieną šventiniai renginiai įvyko ir Dusmenyse, kur dalyvavo apie 300 žmonių. Čia šventė taip pat prasidėjo mišiomis 9 val., po pamaldų pašventintas medinis kryžius, skirtas žuvusiems už Lietuvos laisvę. Vakare taip pat vyko gegužinė. Tiesa, ir čia įvyko nedidelis, šiek tiek politinis, incidentas. Žilinų klebonas, nežiūrint prašymo pranešti savo parapijos gyventojams, kad bus švenčiama šventė, nepranešė. O pamatęs gegužės 15 d. žmones einant į Onuškį jiems sakė, kad jis irgi laikysiąs pamaldas – „tokiu klebono elgesiu vietos gyventojai pasipiktinę“[1328].

1928 m. buvo iškilmingai minima ne Lietuvos nepriklausomybės 10-mečio šventė, bet ir Lietuvos kariuomenės 10-metis. Pavyzdžiui, 1928 m. lapkričio 25 d. Aukštadvaryje iškilmingai paminėtas ir Lietuvos kariuomenės 10-metis. Kun. Sabaliausko vedama procesija su 400 žmonių nuėjo į kapines, kur padėjo vainiką ant žuvusiųjų karių kapo. Kun. Albinas Žilinskas pasakė kalbą apie savanorius, padėjusius galvas už tėvynę. Aukštadvario vidurinės mokyklos direktorius Radžiūnas prie mergaičių ūkio mokyklos pasakė kalbą apie Lietuvos senovę, po kalbos buvo sugiedotas himnas ir nuleista vėliava. Pavakare Aukštadvario vidurinės mokyklos salėje mokytojas Jusys pasakė kalbą apie Lietuvos kariuomenę. Po to programoje buvo mokinių deklamacijos ir dainos. Vakaras tęsėsi iki 21 valandos[1329].

Vytauto Didžiojo metai

Didelį įspūdį to meto žmonėms paliko 1930 m. visoje Lietuvoje minėti Vytauto Didžiojo metai, kurių pretekstas buvo didžiojo kunigaikščio mirties 500 metų sukaktis. Šia proga buvo statomi paminklai, miestuose ir miesteliuose atsirado Vytauto vardu pavadintų gatvių, tapo populiaru vaikams suteikti Vytauto vardą. Per Lietuvą, lankydamas net mažus miestelius, keliavo Vytauto Didžiojo paveikslas.

1930 m. pradžioje, ruošiantis minėti Vytauto Didžiojo metus, **Kaišiadoryse** įvyko originalus inscenizuotas renginys – karaliaus Jogailos „teismas“. Kartu su Jogaila buvo „teisiamas“ ir jo „patarėjas Vaideliotas“. Renginys įvyko geležinkelio stoties III klasės salėje, kuri buvo išpuošta vėliavomis

[1328] LCVA, F. 394, Ap. 2, B. 837, L. 46.
[1329] LCVA, F. 409, Ap. 1, B. 72, L. 100.

ir žalumynais, pakabinti didžiųjų kunigaikščių Kęstučio, Algirdo ir Vytauto paveikslai. Salė buvo pilna žmonių, daugiausia vietinės inteligentijos, daugelis dar telkėsi už durų. Teisėjais buvo karo komendantas, apskrities viršininkas, inspektoriaus sekretorius, mokytojas ir kiti. Kaltintojas – mokytojas Karvelis, o gynėjas – teisėjas Kasakaitis, advokatai – Ainošius ir Morkūnas. Kaltinamasis aktas sakė, kad Jogaila kaltinamas už Kęstučio nužudymą, pasidavimą lenkų įtakai, kuri Lietuvą privedė prie unijos su Lenkija ir Vilniaus netekimo, o taip pat už įvedimą Lietuvoje katalikybės. Be to, karaliui Jogailai „iškeltas civilinis ieškinys“ už lenkų rankose esančią Vilniją. Buvo reikalaujama, kad lenkai, kaip Jogailos įpėdiniai, iki spalio 27 d. grąžintų lietuviams Vilnių. Perskaičius kaltinamąjį aktą prasidėjo šalių ginčai. Kaltintojas reikalavo nubausti Jogailą mirtimi ir jo vardą išbraukti iš Lietuvos istorijos. „Teismas“ truko net 7 valandas. Sprendimą žadėjo paskelbti po mėnesio[1330].

Įdomu, kad Vytauto Didžiojo paveikslo kelionė įvyko taip, kaip ir buvo suplanuota (valandų tikslumu), pagal spaudoje iš anksto paskelbtą grafiką: rugpjūčio 15 d. – Paparčiuose, Žasliuose ir Kaišiadoryse, rugpjūčio 16 d. 11 val. atvyksta į Žiežmarius, 11.30 val. išvyksta į Kruonį, atvyksta 16 val., išvyksta į Darsūniškį 16.30 val., atvyksta 20 val., išvyksta į Jiezną 17 d. 8 val., atvyksta 14 val. 1930 m. rugpjūčio 18 d. 8 val. išvyksta iš Aukštadvario ir 12.30 val. atvyksta į Onuškį, 13 val. išvyksta į Dusmenis, 16 val. atvyksta į Dusmenis ir po pusvalandžio išvyksta į Daugus[1331]. 1930 m. rugpjūčio 15 d. vakare didžiojo kunigaikščio paveikslas atkeliavo į Kaišiadoris, o „pernakvojęs“ prie geležinkelio stoties iškeliavo į Žiežmarius, Kruonį ir Darsūniškį.

Žiežmarių aikštėje Vytauto Didžiojo komiteto Žiežmarių skyriaus pirmininkas Abramavičius pasakė entuziastingą kalbą, jungtinis Kaišiadorių ir Žiežmarių orkestras sugrojo Lietuvos himną, buvo perskaityta malda Vytautui, pasirašytas raportas specialioje „Didžiojoje raportų knygoje“. Giedant chorui ir grojant orkestrui eisena patraukė pro išleidžiamuosius vartus link Kruonio. Ant sutikimo vartų buvo Birutės paveikslas, o ant išleidžiamųjų – Kęstučio, su užrašu: „Vytaute, tavo kardas galingas, atkreipk jį į Vilnių“. Paveikslą iki Kruonio lydėjo komiteto pirmininkas Abramavičius ir du komiteto nariai – Beiga ir Grigas, vietos šaulių būrys su orkestru, pavasarininkai, gaisrininkai, „Makabi“ organizacijos nariai. Pakeliui į Kruonį prie miško paveikslą sutiko ir toliau lydėjo Žiežmarių girininkas ir eiguliai.

„Keliaujant iš kaimų prie plento rinkosi daug žmonių pamatyti atvaizdą to pasakiško Didvyrio, apie kurį šiais metais taip daug kalbama ir spaudoje

[1330] „Kaip Kaišedoryse nuteistas karalius Jogaila“ // Diena, 1930 m. vasario 9 d., Nr. 5 (78), p. 1.
[1331] V. Didžiojo paveikslo maršrutas // Lietuvos aidas, 1930 m. rugpjūčio 6 d., p. 7.

rašoma, o jam praeinant visi su pagarba nulenkė galvas. Iš šalies atrodė, kad atgimusi Lietuvos senovė ir Vytauto laikų gyvenimas tikrai atgijo mūsų kaimo žmonėse. Ir dažnai kartojami Tautos himno žodžiai: „Iš praeities tavo sūnūs te stiprybę semia“ retai kada esti taip širdingai suprantami, kaip matant tvirtus kaimo senius nuimant kepures prieš Didžiojo Vyro atvaizdą.“

Rugpjūčio 16 dieną paveikslas dar aplankė Kruonį ir Darsūniškį, o rugpjūčio 17 d. 14 val. pasiekė Jiezną[1332].

Aukštadvaryje rugpjūčio 17 d. namai nuo ryto laukė papuošti vėliavomis, Vytauto Didžiojo, Respublikos Prezidento ir kitais portretais, o vakare miestelis nušvito įvairiaspalvėmis iliuminacijomis. „22 val. garsus šūvis pranešė, kad paveikslas artinasi. Uždegus laužus pasigirdo muzika ir dainos – Vytauto Didžiojo atvaizdas, Stakliškių šaulių būrio, gaisrininkų ir didelės žmonių minios lydimas, pasiekė Dr. V. Mongirdo dvarą, kame buvo paruošti gražūs vartai su užrašu: „Garbė Lietuvos Didvyriui“. Pats savininkas ilga kalba pasveikino garbingą Svečią. Toliau paveikslas, apšviestas daugybe fakelų, nešamas į miestelio centrą ir apsistojo prie šv. Dominiko (moksleivių) bažnyčios dailiai išpuoštų vartų. Ant jų užrašas: „Vytauto dvasia tegyvena mumyse“. Vytauto Didžiojo Komiteto vietos skyriaus vardu paveikslą sveikino vidurinės mokyklos direktorius p. J. Žilvitis. Po jo kalbos, visai miniai sugiedojus Tautos himną, dar kalbėjo Semeliškių būrio atstovas, o valstybinių bei savivaldybinių įstaigų viršininkai ir organizacijų pirmininkai pasirašė raportų knygoje. Prie paveikslo buvo pastatyta visai nakčiai šaulių garbės sargyba.“

Kitos dienos rytą paveikslas nuneštas į bažnyčią, kur klebonas pasakė ta proga pamokslą, prie vartų kalbą pasakė mokyklų inspektorius. Nuo šių vartų iki išleidžiamųjų vartų paveikslą nešė dr. V. Mongirdas[1333], parapijos klebonas kun. F. Paškonis ir Aukštadvario viršaitis Venzlauskas. Toliau prie žydų pastatytų vartų su užrašu „Eikime Vytauto keliais“ žydiškai kalbėjo rabinas R. Brazas. Pagaliau visa eisena pasiekė paskutiniuosius – parapijos statytus vartus – su ilgu užrašu: „Vytaute Didysis – Lietuvos Kūrėjau, Jos Karaliau, Jos Krikščionintojau. Kvėpk ir piliečiams sąžinės ir proto, kad nesiduotų priešų gundomi. Kad krašto laimės – ne savęs ieškotų. Galingu darbu kilnia mintimi“. Čia kalbas pasakė Aukštadvario šaulių būrio pirmininkas mokytojas A. Rinkevičius, o visuomenės vardu – J. Simanavičius.

1930 m. rugpjūčio 18 d. nuo Aukštadvario atnešamą pora kilometrų iki

---

[1332] Iš Vytauto Didžiojo paveikslo kelionės po Lietuvą // Lietuvos aidas, Nr. 191, 1930 m. rugpjūčio 23 d, p. 4.

[1333] Dr. Vladas Mongirdas dar iki Pirmojo pasaulinio karo daug nuveikė šiose apylinkėse palaikydamas lietuvių kalbą ir platindamas lietuvišką literatūrą, o nepriklausomybės metais buvo aktyvus savivaldos veikėjas, valsčiaus ir apskrities tarybos narys.

Onuškio miestelio paveikslą ir jį lydinčiuosius pasitiko raiti Varėnos miškų urėdijos tarnautojai ir lydėjo per visą urėdiją. Onuškyje į iškilmes susirinko Vytauto Didžiojo komiteto Onuškio skyrius, šaulių būriai, vietinis Vilniaus vadavimo sąjungos skyrius, pavasarininkai, angelaičiai, valstybinių įstaigų darbuotojai ir „dar didelė žmonių minia per 3500–4000“. Kaip rašoma spaudoje, dėl didelio renginyje dalyvavusių organizacijų ir žmonių skaičiaus paveikslas iš Onuškio išlydėtas pusvalandžiu vėliau nei planuota, tačiau į Dusmenis spėjo laiku – lygiai 16 val. Po 40 minučių iš Dusmenų paveikslas išlydėtas į Alytaus apskritį – Daugus.

Panašiai aprašytos iškilmės ir Dauguose, kur „eisenai artinantis, kilometrą nuo miestelio, pradėtos leisti rakietos, užkurtas didelis laužas ir iliuminuotas ežeras 120 degutu pripildytų ir padegtų geldelių“. Čia vėlgi laukė tūkstančiai žmonių, kalbos, orkestras, žibintai šviečiantys visą naktį, iškilminga vakarienė. Jos metu netgi naudoti puodukai su Vytauto Didžiojo atvaizdu, kuriuos paliko kiekvienam prisiminimui[1334].

Su Vytauto Didžiojo vardu galima sieti ir dar vieną reikšmingą Trakų apskrities įvykį – **Vytautavos** gyvenvietės atsiradimą ir Vytautavos parapijos įkūrimą Onuškio valsčiuje. 1934 m. gegužės 12 d. Nepriklausomybės akto signataras Donatas Malinauskas parašė laišką Kaišiadorių vyskupui Juozapui Kuktai, ir pasiūlė savo turėtame Stanislavovos palivarke pastatyti Vytautavos bažnyčią ir padovanojo jai 20 hektarų žemės. 1936 m. vyskupas sudarė Vytautavos parapijos steigimo komisiją, 1937 m. į „Vytautavos projektą“ aktyviai įsijungė prof. Zigmas Žemaitis, kuris iš Jadvygos Malinauskaitės-Zavadzkienės nusipirko Saloviškių palivarką, buvusį šalia Vytautavos. 1939 m. pradžioje jau buvo paruoštas preliminarus bažnyčios projektas, o pavasarį atvyko matininkas-architektas ir revizorius, kurie suplanavo Vytautavą su alėjomis, gatvėmis ir aikšte, paskyrė sklypus krautuvei, pieninei, parapijos salei, namams. Pagrindinė gatvė pavadinta Vytauto vardu, iš kurios turėjo matytis Vytauto Didžiojo paminklas (ant aukšto akmeninio postamento stovinti gelžbetoninė Vytauto skulptūra, viena ranka iškėlusi kryžių, o kita pasirėmusį į sunkų dviašmenį kalaviją, žiūrinti į Trakų ir Vilniaus pusę), esantis priešais akmeninę bažnyčią. 1939 m. buvo pastatyta laikinoji medinė bažnyčia, kurią naujosios parapijos gyventojai talkų būdu pasistatė iš D. Malinausko padovanoto kluono iš Jankovicų palivarko[1335].

[1334] Iš Vytauto Didžiojo paveikslo kelionės po Lietuvą // Lietuvos aidas, Nr. 194, 1930 m. rugpjūčio 27 d, p. 4.

[1335] Jencius-Butautas V. 1918 m. Nepriklausomybės Akto signataras Donatas Malinauskas. – Trakai, 2011, P. 279, 286–287.

Vytauto Didžiojo komiteto Vievio skyrius. Iš kairės į dešinę: dvarininkas Antanas Dluskis, stačiatikių dvasininkas Nedzveckas, mokytoja D. Kastantinavičienė (skyriaus kasininkė), vaistininkas Jurgis Milančius (skyriaus pirmininkas), kun. J. Mincevičius, mokytojas Vytautas Buinevičius (skyriaus sekretorius), pasienio policijos rajono viršininkas Pranas Vaitaitis, stovi už klebono – Vievio valsčiaus viršaitis Jonas Markevičius, Vievio seniūnas Vincas Cibulskis, stovi už J. Milančiaus iš dešinės: Vievio valsčiaus sekretorius Kazys Brazauskas, šaulys Pranas Bliujus, šaulys Stasys Augustinavičius ir Juozas Mikalauskas („visų kaimiškos ir kariškos pramonės žinovystų meisteris"). ČDM Ta-5099/299.

Onuškis, Vytauto Didžiojo metų minėjimas. ČDM Ta-5099/302.

Onuškis, Vytauto Didžiojo metų minėjimas. ČDM Ta-5099/300.

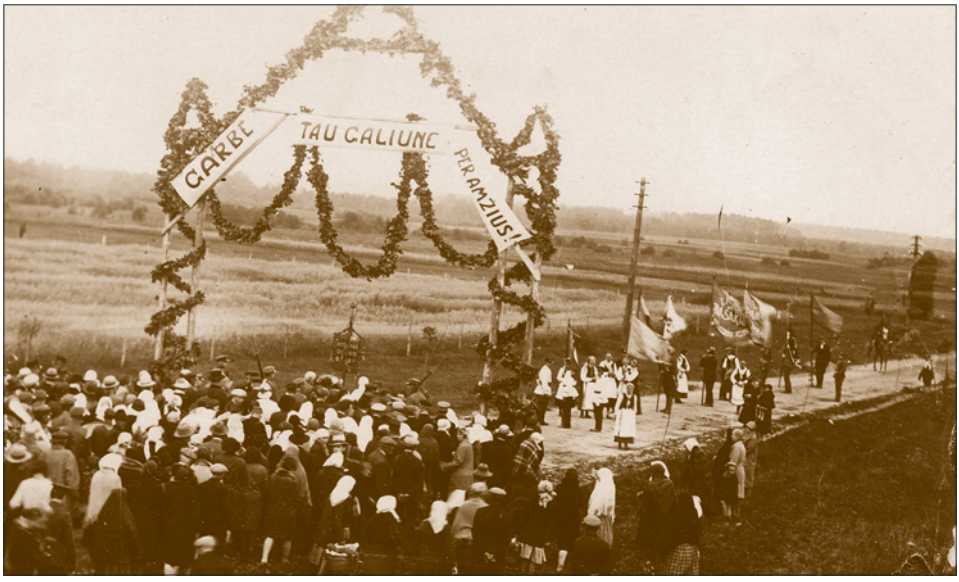
Onuškis, Vytauto Didžiojo metų minėjimas. ČDM Ta-5099/301.

Giedama Vytauto Didžiojo giesmė Kaišiadoryse, „tautiniame sodelyje". 1930 m. rugsėjo 8 d. ČDM Ta-5099/307.

Kaišiadorys. 1930 m. ČDM Ta-5099/308.

Vytauto Didžiojo paveikslas išlydimas iš Kaišiadorių į Žiežmarius. 1930 m. rugpjūčio 16 d. ČDM Ta-5099/309.

Vytauto Didžiojo 500 metų minėjimo komiteto Aukštadvario skyrius. Iš kairės į dešinę sėdi: revizijos komisijos narė Birbilaitė, komiteto pirmininkas Staugaitis, komiteto narė Juozelėnaitė, stovi iš kairės į dešinę: komiteto sekretorius Matusevičius, revizijos komisijos narys A. Blinkevičius, komiteto narys Balkus, iždininkas Stankevičius, komiteto narys Kundrotas. ČDM Ta-5099/310.

Paradas Kaišiadoryse. 1930 m. rugsėjo 8 d. ČDM Ta-5099/312.

Vytauto Didžiojo paveikslo sutikimo vartai prie V. Mongirdo dvaro Aukštadvaryje. 1930 m. rugpjūčio 17 d. ČDM Ta-5099/313.

Vytauto Didžiojo paveikslą išlydintys vartai Aukštadvaryje. 1930 m. rugpjūčio 18 d. ČDM Ta-5099/317.

Vytauto Didžiojo paveikslas išlydimas iš Aukštadvario. 1930 m. rugpjūčio 18 d. ČDM Ta-5099/315.

Vėliavos pakėlimas Aukštadvaryje prie dominikonų bažnyčios. 1930 m. rugsėjo 8 d. ČDM Ta-5099/316.

Vytauto Didžiojo paveikslo nakvynė Aukštadvaryje prie dominikonų bažnyčios. 1930 m. rugpjūčio 17–18 d. ČDM Ta-5099/314.

Vytauto Didžiojo komiteto Žaslių skyrius. Sėdi iš kairės į dešinę: mokytoja Elena Šilytė, Žaslių šaulių būrio vadas atsargos vyr. leit. Benediktas Bičkauskas (skyriaus valdybos sekretorius), mokytojas Jonas Jakštas (skyriaus valdybos pirmininkas), valsčiaus sekretorius Kazys Griškevičius (skyriaus valdybos iždininkas), mokytojas Antanas Vikšraitis, stovi iš kairės į dešinę: viršaitis Jonas Lukoševičius, Jokūbas Medzianskis, Natanas Azerskis. 1930 m. lapkričio 23 d. ČDM Ta-5099/320.

Vytauto Didžiojo minėjimo iškilmės Žasliuose. 1930 m. rugsėjo 8 d. ČDM Ta-5099/321.

Tautos šventė Rumšiškėse. 1930 m. ČDM Ta-5099/33.

Tautos šventė Rumšiškėse. 1930 m. rugsėjo 8 d. prie „Vytautinės“ vėliavos ir Vytauto Didžiojo laikų Lietuvos žemėlapio. ČDM Ta-5099/35.

Vytauto Didžiojo paveikslo sutikimas Kaišiadoryse. 1930 m. rugpjūčio 15 d. vėlyvą vakarą paveikslas buvo atneštas į „tautinį sodelį", kur buvo su garbės sargyba saugomas per naktį, o rugpjūčio 16 d. rytą iškeliavo į Žiežmarius. Vytauto Didžiojo paveikslą laiko apskrities viršininkas J. Merkys, apskrities policijos vadas J. Šostakas ir apskrities valdybos narys J. Mazūra. KšM.

Eisena iš Aukštadvario miestelio į kapines. 1930 m. spalio 27 d. ČDM Ta-5099/318.

Kun. Žilinskas sako kalbą Aukštadvario kapinėse prie nežinomojo kario kapo. 1930 m. spalio 27 d. ČDM Ta-5099/319.

Rumšiškės. 1930 m. ČDM Ta-5099/36.

Vytauto Didžiojo paveikslo sutikimas Žiežmariuose 1930 m. rugpjūčio 16 d. Centre laikomas Vytauto Didžiojo paveikslas ir Raportų knyga „Vytauto Didžiojo garbei“. A. Miškinio rinkinys. LNM.

Vytauto Didžiojo paveikslo sutikimas Žiežmariuose 1930 m. A. Miškinio rinkinys. LNM.

Savaitraštis „Mūsų laikraštis“ šias statybas ir naujo miestelio kūrimą aprašė 1939 m. spalio 5 d. – prieš pat reikšmingus įvykius (Vilniaus ir Trakų atgavimą, buvusios laikinosios sienos panaikinimą): „Paulinavo dvaro laukuose bus įsteigta nauja parapija, pavadinta Vytautavo vardu. Naujos parapijos bažnyčiai pastatyti atiduos didelį dvaro kluoną, o klebonijai paves 8 ha žemės. Prie parapijos bus įsteigtas Vytautavo miestelis. Naujo miestelio gyventojams naujakuriams duos po nedidelį sklypelį žemės namams pasistatyti. Kadangi šiame krašte labai trūksta amatininkų, tai steigiamame Vytautavo miestelyje sklypais bus aprūpinti grynai amatininkai. Pagal projektą, miestelyje bus įgyvendinti reikalingiausi ūkininkams amatininkai, būtent: kalviai, staliai, siuvėjai, batsiuviai, račiai ir pan. Žodžiu, Vytautavo miestelis sudarys savotišką Trakų apskrityje amatininkų centrą, kuriame amatų pasimokyti galės ir kiti šio krašto gyventojai <...>“[1336] „Vytautavos projektas“ – viena įdomiausių vizijų, kuri netgi buvo pradėta realiai įgyvendinti, tačiau pasikeitus istorinėms aplinkybėms nebeteko numatytos prasmės.

Kur kas kuklesni kunigaikščio Vytauto Didžiojo įamžinimo ženklai liko kituose miesteliuose. Kaip Vytauto Didžiojo minėjimo atgarsis viena didžiausių Kaišiadorių gatvių (Savanorių) pavadinta Vytauto vardu, Žiežmariuose pervadinta Dvaro gatvė, Darsūniškyje – pagrindinė miestelio gatvė (buvusi Ilgoji) ir t. t. Beje, darsūniškiečiai iki šiol išsaugojo istorinę atmintį apie Darsūniškyje stovėjusį Lietuvos didžiojo kunigaikščio Vytauto dvarą. Kruonio valsčiaus gyventojai gana aktyviai dalyvavo Vytauto Didžiojo atminimo įamžinime. Spaudoje buvo rašoma, kad Kruonio skyrius paaukojo 213 Lt Vytauto Didžiojo muziejaus Kaune statybai[1337].

„Tautos diena“

1934 m. birželio 17 d. **Kaišiadorys**e įvyko ko gero pati didžiausia šventė, kokia kada nors yra buvusi šiame mieste. Šventė pavadinta „Tautos diena“. Joje dalyvavo apie 20 000 dalyvių, šventėje apsilankė Lietuvos Prezidentas Antanas Smetona, ministras pirmininkas Juozas Tūbelis, kiti vyriausybės nariai, taip pat ir Kaišiadorių vyskupas Juozapas Kukta, katalikiškos organizacijos, nors kelis paskutinius metus katalikiškos ir tautinės organizacijos labai nesutarė. Vienas iš didžiausių šios šventės rezultatų yra ir tai, kad šventės metu kaišiadoriečiai kreipėsi į Prezidentą dėl Kaišiadorių

[1336] (k) Trakų apskrity steigiama nauja parapija, prie kurios bus amatininkų centras // Mūsų laikraštis, 1939 m. spalio 5, Nr. 40, p. 6.
[1337] Lietuvos aidas, 1932 m. balandžio 6 d., p. 7.

Rugpjūčio 15 d. iš Kernavės paveikslas ir knyga persikėlė į Trakų (Kaišiadorių) apskritį, trumpam sustojo Mitkiškėse, po to Paparčiuose, Žasliuose, o 24 valandą buvo iškilmingai sutikti Kaišiadoryse. Kitos dienos rytą iš Kaišiadorių paveikslas ir knyga pasitikti Žiežmariuose, Kruonyje, Darsūniškyje. Rugpjūčio 17 d. rytą eisena iš Darsūniškio patraukė į Jiezną, Stakliškes, o vakare pasiekė Aukštadvarį, kur laukė ir Semeliškių valsčiaus atstovai. Rugpjūčio 18 d. paveikslas ir knyga pasitinkami Onuškyje, Dusmenyse, Dauguose, iš kurių kitą dieną kelionę tęsė po Alytaus apskritį. Iliustracijose – įrašai „Raportų knygoje". LCVA.

Vytauto Didžiojo paveikslas ir Raportų knyga buvo iškilmingai sutinkami kiekvienoje sustojimo vietoje. Knygoje pasirašė ir anspaudus sudėjo vietinių įstaigų atstovai (tame tarpe – ir valsčių viršaičiai), Vytauto Didžiojo komiteto skyrių, mokyklų, teismų, policijos nuovadų, tautinių mažumų atstovai, kunigai, šauliai, savanoriai, kariškiai, ugniagesiai ir kitų organizacijų veikėjai.

gimnazijos įkūrimo ir prašymas buvo patenkintas, nors prieš tai ilgą laiką su Švietimo ministerija dėl to buvo nesutariama.

Spaudoje apie šventę rašoma: „Kaišiadorys. Žasliai, Žiežmariai, Vievis ir visos kitos apylinkės arčiau nūdieninės demarklinijos buvo gerokai aplenkintos. Tačiau 15 nepriklausomojo gyvenimo metų savo padarė. Šis Lietuvos pakraštis atbudo, kultūriškai sustiprėjo. Birželio 17 dieną Kaišiadoryse tat įrodė. Tą dieną Kaišiadorių apskrities inteligentai buvo suruošę Tautos Dieną. Į miestelį suplaukė apie 20 000 organizuotos ir neorganizuotos visuomenės iš tolimiausių užkampių <...> Po rimtos Pono Prezidento kalbos buvo mokinių choras, mankšta, arklių lenktynės ir kitos programos dalys. Tačiau buvo ir visai nenumatyta linksmoji ir gal būt, pati įdomiausioji šventės programos dalis. Po jo vienas paskui kitą pradėjo eiti seni ir jauni ūkininkai ir kiekvienas įteikė prašymą. Kalbama, kad tokių prašymų Prezidentas gavo per 100. Gražiausia tai pati paskutinioji pora. Prie Prezidento pribėgo du jauni vyriškiai ir įteikę prašymą tarė: – Čia mudu su švogeriu, pone Prezidente, pasirašėme prašymą... Abu užsirekomendavę, patenkinti nuėjo publikon[1338].

Beveik analogiška šventė („Tautiškosios visuomenės šventė“) kitais metais įvyko **Kruonyje**. 1935 m. birželio 23 d. renginys Kruonyje tapo viena masiškiausių vietinių švenčių.

Jau balandžio 29 d. Kruonio valsčiaus taryba skyrė lėšų Kruonio tautiškos visuomenės šventei ruošti. Tačiau biudžeto vykdymą tikrinusi valsčiaus komisija buvo nepatenkinta, kad šventei savivaldybė išleido 100 Lt, nors „dauguma narių nubalsavo duoti pašalpos 50 Lt kiek mums pamenama“. Tuo tarpu valsčiaus viršaitis A. Vedeckas tvirtino, kad taryba skyrė 100 Lt[1339]. Jei įvertintume, kokio masto buvo ši šventė, šiandien atrodytų keista, kaip ją galėjo organizuoti turėdami tokią mažą sumą.

Ši šventė buvo aprašyta net spaudoje. „Tautiškosios visuomenės šventei“ organizuoti buvo sudarytas komitetas, kuriam vadovavo mokytojas Aleksandras Bieliauskas. Šventėje dalyvavo net apie 4000 žmonių iš viso valsčiaus. Joje svečiavosi ir apskrities vadovai – apskrities viršininkas Juozas Merkys, šaulių rinktinės vadas kapitonas Petras Ciunis, mokyklų inspektorius Bronius Kliorė ir kiti. Šventė prasidėjo 9.30 val. vėliavos pakėlimu, po to vyko pamaldos, kuriose klebonas pasakė šventinį pamokslą ir pašventino Kruonio šaulių būrio vėliavą. 12.30 val. prasidėjo minėjimas miestelio aikštėje, pasisakymuose buvo akcentuojamos patriotizmo, vieningumo ir laisvės

[1338] „Tautos diena Kaišiadoryse“ // Diena, 1934 m. birželio 24 d., nr. 25, p. 4.
[1339] LCVA. F. 1539, Ap. 1, B. 240, L. 3.

idėjos, aukštinamas prezidentas kaip Tautos vadas, kruoniečiai kviečiami dar aktyviau dalyvauti visuomeninėse patriotinėse organizacijose. Po minėjimo vyko paradas, kuriame pro estradą pražygiavo Kruonio šauliai su nauja vėliava, jaunalietuviai (dauguma uniformuoti, taip pat su vėliava), mokyklų atstovai, jaunieji ūkininkai su vėliavomis, pavasarininkai, miškininkai ir kiti. Jiems praėjus pasigirdo daina „Ant kalno karklai siūbavo“ ir lėtai praėjo būrelis senovės pjovėjų – baltai apsirengusių, su javų vainikais, pjautuvais ir sėtuvėmis. Tada vėl užgrojus maršą praėjo tarsi atgimusios Lietuvos vaizdinys: priekyje du angeliukai, simbolizuojantys nepriklausomos Lietuvos idėją, po to tautiškų spalvų rūbais apsirengusi mergaitė su karūna, ant kurios buvo užrašas „Lietuva“ ir data „1919“, ją lydėjo du maži kareiviukai ir tokie pat partizanai. Po jų sekė panašiai apsirengusi, tačiau jau suaugusi moteris, kurią sekė du kariai ir du šauliai – vaizduojantys 1926-uosius. Dar toliau ėjo 1935-ųjų „Lietuva“ – aukšto ūgio vyras ir ant jo sėdinti mergaitė su palydovais – dviem su žygio amunicija ir gerai ginkluotais kariais ir dviem uniformuotais šauliais. Pasibaigus istorinei inscenizacijai buvo parodyti sportiniai pratimai, kuriuos demonstravo 350 pradžios moksleivių ir 80 sportininkų, Dar vėliau pasirodė bendras pradžios mokyklų choras, o šventės pabaigoje, vakare, pušyne (Kruonio šile) vyko linksma gegužinė[1340].

Motinos diena

Viena iš daugelio „Smetonos laikų“ kultūrinių naujovių, kuri oficialiai pradėta švęsti 1928 m., yra Motinos dienos minėjimas. Pavyzdžiui, 1935 m. gegužės 5 d. Onuškyje šią šventę organizavo moterų šaulių būrys: „visos tautiškos organizacijos iš aikštės nužygiavo bažnyčion. Po mišių prisirinko pilnutėlė šaulių būrio salė žmonių. Močiutės sengalvėlės užėmė pirmąsias vietas, o 12 jų – garbės prezidiumą. Onuškio pr. mokyklos mokiniai sudainavo „Tu mano motinėle“, „Oi varge varge...“ ir pasakė motinos garbei gražių eilučių.“

Renginyje motinas sveikino vietinio Vytauto Didžiojo komiteto ir mokytojų vardu mokyklos vedėjas Leonas Lelešius (kuris buvo ne tik valsčiaus, bet ir apskrities tarybos narys), šaulių vardu – mokytojas Justinas Rūbas, jaunųjų ūkininkų ratelio (JŪR) – mokytojas A. Dragūnas, valsčiaus savivaldybės vardu – Onuškio viršaitis Antanas Petrauskas, taip pat mokytojos M. Sinkevičiūtė ir A. Maziliauskaitė (kuri taip pat skaitė ir pranešimą šia tema), girininkas Glatkauskas. Šventėje prisiminti atskirų motinų pavyz-

[1340] Tautiškosios visuomenės šventė Kruonyje // Rytų Lietuva, Nr. 25–26, 1935 m. birželio 30 d., p. 4.

1930 m. Kaune įkurtas Vytauto Didžiojo komitetas, kurio narių iniciatyva kilo sumanymas keliauti per Lietuvą su Vytauto Didžiojo paveikslu ir Raportų knyga „Vytauto Didžiojo garbei". Žygis pradėtas Kaune 1930 m. liepos 15 dieną, minint Žalgirio mūšio 520-ąsias metines. Paveikslas ir knyga pabuvojo beveik visuose didesniuose Lietuvos miestuose, daugelyje miestelių ir rugsėjo 7 d. grįžo į Kauną.

džiai – „paminėta mūsų Operos Tėvo Kipro Petrausko motina, kuri apsirėdžiusi čigone 1905 metais saugojo savo sūnelį žandarų apniktą ir kreivų liudytojų skundžiamą, kuri panaudojo motinišką atkalumą ir drąsą pamatyti Trakų kalėjime mylimąjį sūnų Kiprą ir jį pamatė".

Šventėje dalyvavusios motinos buvo apdovanotos audiniais, skarelėmis, *bliuskelėmis.* Pabaigoje visi šventės dalyviai kartu su klebonu kun. K. Čibu ir vikaru kun. Šveje nusifotografavo prie didžiųjų Onuškio bažnyčios durų. Straipsnio autorius, aprašęs šią šventę, pabaigoje reziumuoja, kad „švenčių nuotaika gali tik moterys taip sudaryti: jos jautrios, judrios, širdingos. Dzūkai ilgai minės taip gražiai atliktą motinos garbei šventę"[1341].

„Spalių 9-oji"

Spalio 9 d. Trakų apskrities visuomenė paminėdavo 1920 m. įvykusią Rytų Lietuvos okupaciją, kai Lietuva neteko savo sostinės Vilniaus ir apskrities centro – Trakų. Tą dieną darydavo renginius ne tik mokyklose, bet ir kažkurioje miestelio salėje. Trispalves perjuosdavo juodu gedulo kaspinu, oratoriai sakydavo ugningas kalbas, kurių bendras motyvas ilgainiui tapo šūkiu: „Mes be Vilniaus nenurimsim!"

Mitingas Kaišiadoryse prie geležinkelio stoties („tautiniame sodelyje"), kurį organizavo Vilniaus vadavimo sąjunga. Kairėje stovi Trakų apskrities gydytojas P. Žilinskas. 1929 m. Nuotrauką pateikė F. Bajoras.

Pavyzdžiui, 1927 m. spalio 9 dienos minėjimas Žiežmariuose aprašytas spaudoje: „Išaušus spalių 9 dienai, visas miestas pasipuošė tautinėmis vėliavomis, perjuostomis juodu gedulo šydu. Visi suprato ką tai reiškia: jau septyni metai, kaip mūsų sostinė Vilnius plėšriųjų grobuonių lenkų naguose ir liūdesio, kartu ir kerštо perimti savo mintyse kalbėjo: „mes tiems nevidonams lenkams nedovano-

[1341] Gražiai pagerbė motiną // Trimitas, 1935 m. gegužės 9, Nr. 19, p. 343.

„Vilniaus vartai“ prie geležinkelio perėjos į Kaišiadorių geležinkelio stotį. Jų viršuje vaizduojamas „Geležinis vilkas“ ir Gedimino pilis. Iš kairės stovi mokytojas V. Kaveckas, centre – apskrities policijos vadas J. Šostakas, šalia jo – geležinkelio stoties viršininkas (?), iš dešinės – kun. N. Švogžlys-Milžinas. Maždaug 1930 m. KšM.

Šventinė inscenizacija, primenanti Vilniaus netektį. Žiežmariai. XX a. 4 deš. Nuotrauką pateikė G. Naudžiūnas.

sime. Vis vien mūsų Vilnius buvo ir bus, mes Vilnių sukaupę daugiau jėgų atimsime.“ Lygiai dvyliktą valandą sugaudė Žiežmarių gaisrininkų trimitai. Visame miestely vienai minutei sustojo visoks judėjimas. Žiežmarių šaulių būrys Kino-Aušra salėj surengė paskaitą, kurią laikė vidur. mokyklos mokytojas J. Sužiedelis tema: „Vilniaus praeitis ir dabartis“. Klausytojų prisirinko pilnutėlė salė. Visų veiduose matėsi priešų neapykanta ir visi žadėjo kiek galint vaduoti Vilnių žodžiu, darbu, o jei prireiktų, tai ir ginklu, „o Vilnius turi būt mūsų“ vis kartojo.“[1342]

Vilniaus ir Trakų vadavimo iš lenkų motyvas buvo sudėtinė mokyklinio auklėjimo dalis, taip pat neatskiriama visuomeninių švenčių ideologema. Nes Trakų apskrityje buvo pasienis su Lenkija, kuriame tvyrojo nuolatinė karinė įtampa, o apskrities ir valsčių valdininkai dažniausiai buvo tarnavę savanoriais arba šauktiniais, čia gyveno daug buvusių savanorių (pavyzdžiui, vien Semeliškių apylinkėse – apie 130). Kovos su Lenkijos kariuomene vyko ir Trakų apskrityje, todėl kas yra karas ir ką reiškia, kai tavo kieme yra svetima arba netgi sava kariuomenė – puikiai žinojo kiekvienas gyventojas.

Kariuomenės ir visuomenės šventė

Nuo 1936 m. pradėta švęsti kariuomenės ir visuomenės susiartinimo (arba vienybės) šventė. Gegužės mėnesio viduryje vykusioje šventėje pagrindinis akcentas buvo karinis paradas. Gana plačiai ši šventė minėta ir Trakų apskrityje.

Netgi atokiai esantis mažas Žaslių valsčiaus Gegužinės miestelis 1938 m. surengė didelį paradą ir minėjimą, kurį organizavo vietinis klebonas kun. Nikodemas Švogžlys-Milžinas. Gegužinėje ši šventė vyko gegužės 22 d. Dalyvauti iškilmėse iš Gaižiūnų poligono buvo pa-

Kaišiadorių pradžios mokyklos mokiniai įteikia šautuvus Kęstučio pulko kariams. XX a. 4 deš. Kaišiadorys. LCVA.

[1342] Gudaitis J. „Spalių 9 dienos atgarsiai“ // Darbininkas, 1927 m. spalio 16 d., nr. 42, p. 4.

Žiežmariečiai įteikia šautuvus kariams. XX a. 4 deš. Žiežmariai. Nuotrauką pateikė G. Naudžiūnas.

Kaišiadoriečiai sutinka pražygiuojančius Lietuvos kariuomenės ulonus. „Karys", 1936 m. spalio 1 d., nr. 40. LCVA.

kviesta mokomoji pėstininkų kuopa ir viena artileristų baterija. „Kariuomenę iškilmingai sutiko bažnytkaimio klebonas kun. Milžinas su visais savo parapijiečiais šaukdami garsų valio. Po to kun. Milžinas pasakė kalbą, visą laiką kalbėdamas didžiausiu džiaugsmu, nuolankumu į kariuomenę ir visuomenę, tuo pačiu ragindamas savo parapijiečius rašytis į šaulių organizaciją. Pamaldoms pasibaigus buvo poligono komendanto žodis ir ginklų įteikimas šauliams. Įteikus ginklus, kun. Milžinas dar kartą tarė padėkos žodį už įteiktus ginklus ir kariuomenės atsilankymą. Baigus pietauti buvo surengti šokiai parapijos aikštelėje. Kariuomenė išvyko iš miestelio apie 22 val., ir vėl kunigas su parapijiečių dauguma išleido dar kartą dėkodamas už atsilankymą ir šaukdami valio. Kun. Milžinas yra nuoširdus savo kariams. Š. m. „Kario“ Nr. 19 pusl. 546 buvo įdėtas vaizdelis, kur šis nuoširdus kunigas, pasilipęs ant tankelio, kalba į visuomenę ir karius.“[1343]

Sporto ir dainų šventės

Tuo laiku vykdavo ir atskirų valsčių sporto bei dainų šventės. 1928 m. švenčiant nepriklausomybės 10-metį vaikų dainų šventė vyko Kaišiadoryse. 1930 m. birželio 28 d. Žasliuose įvyko pirmoji Žiežmarių ir Žaslių valsčių dainų šventė ir darbelių paroda. Dalyvavo per 300 vaikučių[1344].

1934 m. birželio 10 d. Kruonyje vykusioje mokinių dainų ir sporto šventėje dalyvavo per 200 vaikų, šventės dalyvius pasveikino pradžios mokyklų inspektorius Gintalas[1345].

Senovės liekanų apsauga

Karui užėjus daug vertybių, senų knygynų atsidūrė Rusijoje (juos išgabeno patys dvarininkai arba besitraukiantys rusai), kas liko – pasistengė sunaikinti „kultūringi“ vokiečiai. Daug Lietuvos dvarininkų pasitraukė į Lenkiją, drauge su savimi išsigabendami nemažą dalį ir kultūrinių turtų. Žemės reformos departamentas išleido apskrities žemės tvarkytojams aplinkraštį, kuriuo prašoma rastąją dvaruose medžiagą globoti ir prisiųsti departamentui. Kad kalbamos medžiagos dvaruose dar esama, rodo Trakų apskrities žemės tvarkytojo prisiųstas departamentui retas istorinio turinio rinkinys

[1343] Noreika A. Gegužinė // Karys, 1938 m., nr. 22, p. 650.
[1344] „Pirmoji Žiežmarių ir Žaslių vals. pr. m-lų dainų šventė ir darbų paroda // Lietuvos aidas, 1930 m. liepos 3 d., nr. 148, p. 7.
[1345] Rytų Lietuva, Nr. 26, 1934 m. liepos 1 d., p. 3.

Kun. Nikodemo Švogžlio-Milžino Gegužinėje kaupiamo muziejaus eksponatai. XX a. 4 deš. KVKA.

(viso 263 tomai) knygų. Knygos daugiausia lenkų ir tusų kalba, jos liečia Lietuvos arba Lenkijos praeitį[1346].

1919 m. spalio 15 d. Švietimo ministerija paprašė Krašto apsaugos ministerijos valdytojo gen. Liatuko išleisti aplinkraštį komendantūroms, kad apsaugoti senovines knygas ir archeologijos paminklus. Kaišiadorių komendantas Kundrotas apie tai užklausė apskrities viršininko B. Stosiūno. Atsakydamas komendantui B. Stosiūnas lapkričio 13 d. pranešė, kad „neokupuotoje Trakų apskrities dalyje man nėra žinoma, kad kur būtų kokių senoviškų knygų. Svarbių archajologijos paminklų yra okupuotoje Trakų apskrities dalyje, būtent Trakuose, Senatrakyje.“[1347]

Tačiau vertingų archeologinių objektų buvo ir šiapus sienos. Valstybės archeologinės komisijos (VAK) pirmininkas per Švietimo ir Vidaus reikalų ministerijas 1920 m. išplatino pareiškimą, kad nekompetentingi žmonės kasinėja archeologines vietas ir tuo ardo brangius mokslui paminklus, prašo,

[1346] Parceliuojamų dvarų rūmuose randama įdomios istorinės medžiagos // Lietuva, 1928 m. sausio 10 d., nr. 7, p. 2.
[1347] LCVA, F. 500, Ap.1, B. 10, L. 311–312.

kad be komisijos leidimo nebūtų leidžiama daryti archeologinių kasinėjimų[1348]. Šį prašymą gavo ir Trakų apskrities viršininkas.

Ta pati komisija (VAK) 1922 m. rašo Piliečių apsaugos departamentui (kuriam tiesiogiai buvo pavaldžios milicijos įstaigos), kad restauruoti ir perstatinėti senovės trobesių, kurie turi dailės ir istorijos žvilgsniu reikšmės – be VAK sutikimo negalima[1349].

Piliečių apsaugos departamentas Trakų apskrities viršininkui 1922 m. spalio 17 d. praneša, kad spalio mėnesį atvyks iš Prancūzijos misija, kuri ieškos karo metu žuvusių prancūzų kareivių ir belaisvių bei užsiims jų kūnų rinkimu ir gabenimu į Prancūziją. Departamentas paveda teikti reikalingą pagalbą ir leisti iškasti ir išvežti lavonus, vadovaujantis taisyklėmis[1350].

Maždaug tuo pačiu laiku savo misiją ieškant žuvusių vokiečių kareivių pradėjo vykdyti ir Vokietija.

Tuo laiku jau buvo suprantamas senovės reliktų rinkimo bei išsaugojimo poreikis. Ūkininkai įvairius žemėje rastus senovinius radinius perduodavo muziejams. Pavyzdžiui, 1930 m. Šoliškėse ūkininkas A. Zabarauskas ardamas lauką rado apie 50 vienetų XVII amžiaus ispaniškų monetų, kurių dalį perdavė Kauno miesto muziejui[1351]. Užfiksuoti pranešimai apie įvairiuose kaimuose rastus akmeninius kirvius. Nemažą akmeninių kirvių rinkinį (deja, jis neišliko) buvo sukaupęs ir pats Kruonio viršaitis A. Vedeckas, o jo vadovaujama valsčiaus savivaldybė inicijavo buvusių Oginskių rūmų liekanų Kruonyje apsaugą.

1935 m. Onuškio viršaitis A. Petrauskas įpareigojo valsčiaus seniūnus apylinkėje rinkti senus daiktus, ypač senovės pinigus, indus, kirvelius, ginklus ir t. t., „kurie savivaldybės bute bus suklasifikuoti ir aprašyti. Šiame muziejuje bus įvestas skyrius ir dar nesenų laikų, prieškarinių, lig šių dienų.“[1352] Tokio muziejaus rinkimą patvirtina kiek vėlesnis faktas, kai apylinkės muziejinė ekspozicija buvo pristatyta 1942 m. Onuškio mokykloje; tuo laiku jį tvarkė mokytojai A. Naudžiūnas, D. Matiukas ir kun. N. Švogžlys-Milžinas; muziejuje tebesijautė tarpukario visuomeninių idealų dvasia – centre buvo „įrengtas Gedimino kalnas ir pilis“, ekspozicijoje – „Vytauto laikų“ kardas, Trakų pilies liekanos, tautodailė, numizmatika...[1353]

[1348] LCVA, F. 409, Ap.1, B. 2, L. 3.
[1349] LCVA, F. 409, Ap.1, B. 2, L. 33.
[1350] LCVA, F. 409, Ap.1, B. 2, L. 37.
[1351] Lietuvos aidas, Nr. 260, 1930 m. lapkričio 14 d., p. 7.
[1352] Savivaldybė, 1935 m. gegužės mėn., Nr. 6, p. 23.
[1353] Šimkevičius Š. Kolekcionavimas Dzūkijoje, paskelbta http://gintarinesvajone.lt/?p=4334; žiūrėta 2014-09-04.

1935 m. apskrities muziejų Kaišiadoryse nusprendė įkurti ir Trakų apskrities taryba (buvusiame apskrities valdybos name, Maironio g. 17). Tačiau nors šis sprendimas buvo pagarsintas ir spaudoje – jo įgyvendinti nepavyko.

Tačiau apskrities gyventojai prisidėjo prie Vytauto Didžiojo muziejaus statybos Kaune. Mat minint Vytauto Didžiojo metus nuspręsta pastatyti Vytauto Didžiojo muziejų, statant iš paaukotų lėšų. Pavyzdžiui, 1934 m. Aukštadvario valsčiaus savivaldybė jam paskyrė 25 Lt[1354]. Kaune suplanuotam pastatyti Dariaus ir Girėno paminklui taip pat aukojo ir savivaldybės. Pavyzdžiui, Rumšiškių valsčius skyrė beveik 10 Lt, o Trakų apskrities viršininko įstaiga – 259 Lt[1355].

1935 m. gyventojai, kurių žemėje buvo archeologiniai paminklai, gavo pasirašyti pasižadėjimus, kad juos saugos ir negadins. Pavyzdžiui, 1935 m. rugpjūčio 30 d. Marė Dziedulionienė pasižadėjo saugoti Žaslių valsčiaus Laukagalio kaime esantį piliakalnį. Pasižadėjimą užpildė Žaslių policininkas Stasys Martinkus, dalyvavo pasirašant du liudininkai, kurie taip pat pasirašė ant akto. Henrikas Stravinskas pasirašė dėl pilkapių, esančių Prūdninkų dvaro laukuose, Justinas Kanevičius – dėl Budelių senkapio, Felicija Dziedulionienė – dėl Paparčių piliakalnio. 1935 m. lapkričio 6 d. Ieva Gumbienė pasirašė dėl Laukagalio akmens, o Mykolas Čiulada – tą pačią dieną dėl kito Laukagalio akmens. Visus pasižadėjimus užpildė Žaslių nuovados policininkas Stasys Martinkus[1356].

Turizmas

1929 m. savivaldybių spaudoje pradedama raginti rūpintis tiek išorės, tiek ir vidaus turizmu, pirmiausia tose vietose, kurias lengviau pasiekti, kur yra geležinkeliai, garlaiviai, autobusai. Kaip pavyzdys pateikiamos ir Vievio, Žaslių apylinkės, Neries paupiai ties Gegužine ir kitur, Nemuno paupiai. „Aptaisius tas vietas, apšvarinus, pagražinus, įruošus žmoniškų sustojimo vietų, jas galima būtų padaryti labai lankomomis ir mėgstamomis tiek vidaus, tiek užsienio turistams“. Anot straipsnio autoriaus – turistams reikia ne tik triukšmingų vietų, bet „šiaudinių pastogių, ramių pušynų, švarių smėlynų, tylių ir skaidrių ežerų ir t. t., kurių mes kaip tik gal daugiau, negu kas kitas turime“. Tiesa, šalia to reikia ir patogių bei švarių namų pernakvojimui, skanaus ir sveiko valgio, kad būtų žmogus, galintis painformuoti

[1354] Savivaldybė, 1934, nr. 3, p. 7.
[1355] Savivaldybė, 1934, nr. 5, p. 15.
[1356] LCVA, F. 1003, Ap. 1, B. 2, L. 272–284.

apie vietos įdomybes, kad būtų leidinių, kuriuose tos vietos aprašytos. Tam savivaldybės skatinamos bendradarbiauti su Turizmo sąjunga[1357].

Matas Šalčius 1934 m. spaudoje rašė, kad viešbučiai pirmoje eilėje būtini Palangoje ir kitur, tame tarpe Vievyje. O vėliau jau galėtų juos statyti ir mažesnėse vasarvietėse, tame tarpe Žasliuose. Kaip gerą pavyzdį jis mini Zarasus, kur savivaldybė visiems norintiems nemokamai duodavo sklypus prie ežero, kurie norėjo pastatyti vilas[1358].

1937 m. apibendrintas Trakų apskrities pasirengimas priimti keliautojus, kuris aprašytas skyriuje apie Trakų apskrities miestelius.

Kad Trakų apskrityje lankydavosi ekskursantai rodo ir žinutė spaudoje, kurioje minima Kauno miesto savivaldybės tarnautojų išvyka su autobusu 1929 m. liepos 7 d. į Jiezną, Onuškį, Aukštadvarį ir Žiežmarius – „ekskursijos tikslas arčiau susipažinti su vietos gyvenimu, su savivaldybėmis, aplankyti įdomesnes istorines vietas etc.“[1359]

Viena pagrindinių lankytinų vietų visoje apskrityje buvo Lietuvos ir Lenkijos pasienis – laikinoji demarkacinė linija.

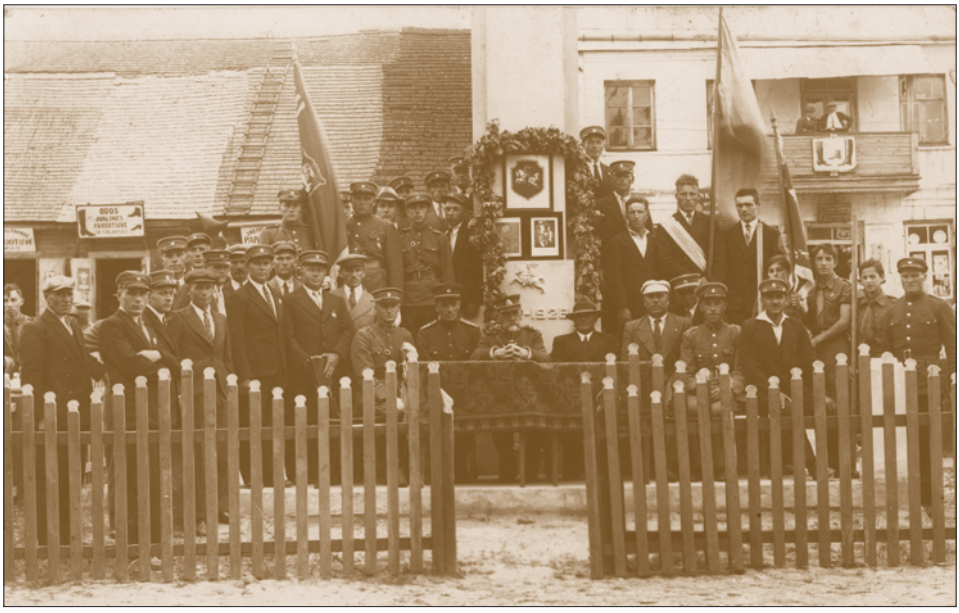
Paminklai

Pirmieji paminklai buvo susiję su Nepriklausomybės 10-mečio minėjimu. Tuomet pradėta planuoti pastatyti paminklus Kaišiadoryse, Žiežmariuose, Žasliuose, Kruonyje, Onuškyje ir kitur. Ko gero sėkmingiausiai šį sumanymą įgyvendino Žiežmarių miestelio gyventojai, kurie su savivaldybės parama 1932 m. pastatė Laisvės paminklą centrinėje miestelio aikštėje. Žasliečiai 10-mečio proga prie valsčiaus savivaldybės iš surinktų aukų pasistatė kryžių. Kruonyje buvo padėtas akmuo, kaip ženklas būsimam paminklui.

Prie Onuškio valsčiaus savivaldybės 1928 m. taip pat pastatytas paminklo pamatas. Tačiau 1936 m. ant šio pamato pastatytas paminklas Dariui ir Girėnui, kurį sukūrė vietinis meistras Aleksas Keturenka[1360]. Taigi, galima manyti, jog pradžioje buvo planuota, kad tai bus paminklas nepriklausomybės 10-mečiui, tačiau užsitęsus statybai ir atsižvelgiant į Lietuvos gyventojų nuotaikas po 1933 m. įvykusio Dariaus ir Girėno skrydžio buvo nuspręsta paskirti paminklą lakūnų skrydžiui įamžinti. 1938 m. prie senosios Onuškio mokyklos Savanorių gatvėje buvo pastatytas obeliskas Kiprui Petrauskui. Jo

---

1357 Š. M. „Savivaldybių vaidmuo turizmui“ // Savivaldybė, 1929, nr. 7, p. 26.
1358 Savivaldybė, 1934, nr. 7, p. 19.
1359 Kauno kronika // Lietuvos žinios, 1929 m. gegužės 22, Nr. 113, p. 3.
1360 Dariaus ir Girėno paminklas // Nukentėję paminklai. – Vilnius, 1994. P. 189.

Šventė prie Laisvės paminklo Žiežmariuose. Centre sėdi generolas J. Bulota, dešiniau (balta kepure) – Žiežmarių valsčiaus viršaitis I. Jacinavičius. 1935 m. A. Miškinio rinkinys. LNM.

Paminklo Šventųjų Metų (1933 m.) proga atidengimas Žaslių bažnyčios šventoriuje. KVKA.

autorius – mokytojas Lelešius[1361]. Galbūt šio paminklo pastatymą galėtų sieti su 1938 m. minimu Lietuvos nepriklausomybės dvidešimtmečiu ir tuo, kad paminklas pastatytas vienam žymiausių iš Onuškio apylinkių kilusių žmonių, kuris dar būdamas gyvas ne tik įamžintas, bet ir galėjo tarnauti kaip pavyzdys to meto mokiniams.

Prie 1933 m. atidengto Laisvės paminklo Žiežmarių aikštėje stovi apskrities vadovai, vietos įstaigų atstovai. 1933 m. LNM.

Kaip atminimo ženklai buvo pradėti sodinti pavieniai medžiai ar „šileliai“. Pavyzdžiui, Kaišiadoryse karo komendanto pulkininko leitenanto Vlado Žutauto iniciatyva prie Kaišiadorių gimnazijos 1934 m. pasodintas „Klaipėdos šilas“, skirtas Klaipėdos prijungimo 10-mečiui. „Savivaldybėje“ 1934 m. gegužės mėnesį rašoma, kad beveik kiekviename mieste ir net bažnytkaimyje pasodinti Tautos Vado ąžuoliukai[1362]. Toks ąžuoliukas, dalyvaujant pačiam Lietuvos Prezidentui A. Smetonai buvo pasodintas ir Kaišiadoryse, tarp Kaišiadorių gimnazijos ir „Klaipėdos šilo“.

Lietuvių kalba ir jos norminimas

1923 m. sausio 5 d. Piliečių apsaugos departamentas Trakų apskrities viršininkui nurodo, kad klebonai turi naudoti antspaudus tik lietuvių kalba[1363]. Tuo laiku klebonai vykdė gyventojų metrikacijos funkcijas, todėl jų išduoti ir patvirtinti dokumentai turėjo juridinę galią. Parapijose metrikacija netgi Lietuvai atgavus nepriklausomybę „pagal tradiciją“ buvo vedama rusiškai. Pavyzdžiui, Palomenės bažnyčioje kun. M. Cijūnaitis pirmą kartą lietuviškai „palaimino moterystės ryšį“ tik 1922 m. liepos 16 d.[1364]

[1361] Miškinis A. Onuškis // Rytų Lietuvos miestai ir miesteliai. I knyga. – Vilnius, 2002. P. 203.
[1362] „Puošiamės, gražėjame“ // Savivaldybė, 1934, nr. 5, p. 26.
[1363] LCVA, F. 409, Ap.1, B. 2, L. 45.
[1364] Lukoševičius O. Palomenės istorija: XX amžius. – Kaišiadorys, 2015. – P. 50.

Lietuvių kalba ne iš karto pradėta naudoti ir savivaldybių darbe. Užfiksuota, kad pirmojoje Žaslių valsčiaus taryboje posėdžiai vykdavo lenkų kalba. Iš Žaslių kilęs policininkas J. Juzukonis, tarnavęs Semeliškėse, dar 1923 m. rašė, kad Semeliškių valsčiaus taryba taip pat posėdžius vedė lenkiškai. Tiesa, kaimyniniame Ukmergės apskrities Širvintų valsčiuje net tarybos nutarimai dar 1929 m. buvo rašomi lenkų kalba, o revizijos komisijos aktai net ir 1926 m. rašyti rusų kalba. Čia tik nuo 1928 m. pridedamosios pamaldos kas antrą sekmadienį pradėtos vesti ir lietuvių kalba. Bet 1928 m. valsčiuje įvedus privalomąjį pradinį mokslą vaikai ėjo į lietuviškas mokyklas[1365]. Trakų apskrityje privalomas mokymas įvestas 1931 m.

Trakų apskrityje netgi lietuviškose mokyklose pirmaisiais metais vaikai dažnai buvo mokomi lenkiškai, o kitais metais pereidavo prie lietuvių kalbos, todėl mokytojai turėjo gerai mokėti abi kalbas. Tuo tarpu bažnyčioje Kaišiadoryse lietuvių kalba galutinai įsitvirtino 1930 m., kai buvo minimas Vytauto Didžiojo jubiliejus. Pagrindinės šventės dieną buvo eilė lenkiškoms mišioms, tačiau minėti Vytautą Didįjį lenkiškomis pamaldomis vietinei visuomenei pasirodė netinkama, todėl taisyklė buvo sulaužyta.

Ilgą laiką ir Kaišiadorių miesto vardas buvo rašomas įvairiai. Pirmajame lietuviškame žemėlapyje 1900 m. rašoma „Kašedarai“[1366]. Toks buvo ir senųjų gyventojų naudojamas šnekamosios kalbos variantas. Kuriantis lietuviškai valstybei 1918–1919 m. buvo rašoma Kaišedoriai, Kaišedorys, Kaišiadorys ir panašiai. Pavyzdžiui, 1923 m. vasario 19 d. Trakų apskrities mokyklų inspektoriaus pareigas ėjęs Jonas Jurkūnas Pradžios mokslo departamentui nusistebi, kad algų lapuose dvejose vietose rado žodį „Kaišedorys“ ištaisyta į „Kaišiadorys“. J. Jurkūnas nurodo, kad „delei neaiškios to žodžio kilmės sutarta rašyti taip, kaip tariama, butent „Kaišedorys“ ir visos vietos įstaigos taip tą žodį rašo“[1367]. Tačiau ilgainiui Kauno kalbininkų nuomonė nugalėjo vietinę tradiciją ir miesto vardas imamas rašyti „Kaišiadorys“. Nors dar kurį laiką spaudoje ir oficialiuose susirašinėjimuose pasitaikydavo abu variantai, tačiau po 1930-ųjų metų „Kaišedorys“ tapo „didžiąja“ kalbos klaida.

[1365] Savivaldybininkas. „Iš pafrontės savivaldybių gyvenimo“ // Savivaldybė, 1929, nr. 3, p. 27.

[1366] Žemėlapis lietuviškai latviško krašto / sudarė A. Macijauskas. – Sankt Peterburgas, A. Iljino kartografijos įmonė. 1900 m.

[1367] LCVA, F. 391, Ap. 3, B. 812, L. 332.

Bibliotekos

Pavasarininkų organizacijos Kaišiadorių kuopos bibliotekos iškaba. XX a. 4 deš. KŠM.

Visuomeninės organizacijos steigė ir išlaikė savo bibliotekas, o 1936 m. valstybinė viešoji biblioteka atsirado Kaišiadoryse. 1937 m. tokios bibliotekos įkurtos Žasliuose, Onuškyje ir kitur. Kruonyje biblioteka atidaryta 1939 m.[1368]. Jos buvo išlaikomos Švietimo ministerijos.

Pavyzdžiui, Švietimo ministro įsakymu nuo 1937 m. kovo 15 d. įkurta Onuškio biblioteka oficialiai įvardinta kaip ketvirtos eilės viešoji valstybinė biblioteka. 1939 m. rugsėjo mėnesį Onuškio viešosios bibliotekos vedėju buvo Donatas Staniūnas, tačiau kadangi jis buvo mobilizuotas (iki 1939 m. spalio 9 d.), biblioteką kurį laiką prižiūrėjo jo žmona. Biblioteka buvo įsikūrusi valsčiaus savivaldybės patalpose, todėl jeigu D. Staniūnui tektų išsikelti, pavaduoti vedėją viršaitis numatė skirti savivaldybės sekretorių Mykolą Šlepetį ir savivaldybės raštininką Maižiešių Stadalnyką, kurie buvo jau nemobilizuojamo amžiaus[1369].

1937 m. spaudoje džiaugiamasi, kad „Žaslių miesteliui seniau trūko bibliotekos, kuri galėtų bent didesnę vietos inteligentų ir apylinkės ūkininkų dalį aprūpinti geromis knygomis. Dabar, įsisteigus viešosios valstybės bibliotekos skyriui, šis klausimas atkrinta.“[1370]

Valsčių centruose įkurtų bibliotekų tinklas buvo pavaldus Centralinei valstybinei bibliotekai, kuri savo ruožtu buvo pavaldi Švietimo ministerijos Kultūros reikalų departamentui. Jie sprendė ir dėl bibliotekininkų priėmimo į darbą. Pavyzdžiui, 1939 m. Centralinės bibliotekos vedėjas J. Avižonis su departamentu susirašinėjo svarstydami, ką galėtų paskirti Žaslių viešosios valstybinės bibliotekos vedėju. Mat tuometinis vedėjas Viktoras Baniulaitis nuo gegužės 1 d. turėjo išvykti atlikti karinę prievolę. Kol V. Baniulaitis at-

[1368] Gustaitis R. Kaišiadorių rajono gyvenviečių žinynas, Kaišiadorys, L. 94.
[1369] LCVA, F. 391, Ap. 4, B. 406, L. 1953.
[1370] (ka.) „Patenkinti bibliotekos įsteigimu“ // Lietuvos aidas, 1937 m. liepos 6 d., p. 6.

liks karinę tarnybą, į jo vietą prašėsi priimami iš Žaslių kilę Alfredas Kliukas (baigęs šešias gimnazijos klases) ir Stefanija Narbutienė (baigusi keturias gimnazijos klases). Anot J. Avižonio – „apie jų tinkamumą bibliotekininko pareigoms atlikti nieko daug negaliu pasakyti, gal tiek tik, kad Kliukas mokytesnis ir raštingesnis ir gal lengviau orientuotųsi, o Narbutienė mažesnio išsilavinimo, mažiau raštinga ir suvargusi moteris – augina du mažus sūnelius ir visai neturi iš ko gyventi, nes vyras agronomas, turimomis žiniomis, už girtavimą atleistas iš tarnybos. Mažyčių gaila, bet ar sugebėtų jų motina eiti bibliotekininkės pareigas, nesiimu tvirtinti.“[1371]

Kino teatrai

1930 m. lapkričio 1 d. privalomasis Trakų apskrities viršininko J. Merkio įsakymas „filmų demonstravimo reikalu“: „Viešai demonstruoti galima tik tokias filmas, kurios iš anksto yra mano peržiūrėtos ir joms rodyti gautas mano leidimas. Filma jau demonstruota Kaune leidžiama rodyti be naujo apžiūrėjimo <...> Filmų parašai turi būti taisyklinga lietuvių kalba ir išskaitomai išdėstyti. Kitomis kalbomis parašai leidžiama dėti, bet tik po lietuvių kalbos parašų. Draudžiama įleisti į kinematografus jaunesnius kaip 17 metų be jų tėvų, globėjų arba rūpintojų asmeninės priežiūros, išskyrus tuos atsitikimus, kai filma yra leista vaikams rodyti.“ Nusižengę kinematografų savininkai galėjo būti nubausti iki 1000 Lt bauda arba areštu iki mėnesio[1372].

Kino teatrai buvo Kaišiadoryse, Žiežmariuose, Žasliuose ir kitur. Apie juos dažniausiai minima tuomet, kai aprašomi organizacijų renginiai, nes jos savo renginius dažniausiai darydavo mokyklų, valsčių savivaldybių, parapijų namų ar kino teatrų salėse.

Apie Kaišiadorių kino egzistavimą 1924 m. galime spėti jau iš to, kad vos įkūrus Kaišiadorių vidurinę mokyklą jos mokiniams nurodyta nesilankyti kine. Vėliau pradedamas minėti B. Kasparui priklausęs kino teatras, įsikūręs mažame mediniame namelyje Maironio gatvėje.

Techninės to meto galimybės jau leido rodyti filmus ne tik specialiai įrengtuose kino teatruose. Pavyzdžiui, 1940 m. pradžioje pasirodė žinutė spaudoje, kad Onuškyje pradėtas rodyti ir kinas. Tai vėlgi naujojo klebono kun. Nikodemo Švogžlio-Milžino iniciatyva, kuris „paskutiniu laiku

[1371] LCVA, F. 391, Ap. 4, B. 1953.
[1372] LCVA, F. 1539, Ap. 1, B. 20, L. 65.

įgijo kino aparatą ir parapijiečiams dovanai rodo religines ir pamokančias filmas“[1373].

Organizacijų veikla

Organizacijų veiklai aprašyti reikėtų atskiros knygos, todėl čia tik paminėsime bendrus jų veiklos bruožus. Vykstant nepriklausomybės kovoms 1920 m. jau kūrėsi šaulių būriai, kurie prisidėjo įtvirtindami Lietuvos valstybės valdžią. Vėliau šaulių būriai užsiėmė ne tik karinėmis pratybomis, bet ir aktyvia kultūrine-patriotine veikla – turėjo chorus, statė spektaklius, turėjo orkestrus.

1921–1926 m. aktyvėjant partijų veiklai Trakų apskrityje didžiausią įtaką turėjo krikščionių demokratų partija ir jai artimos organizacijos (pirmiausia – katalikių moterų draugija, kaimuose – pavasarininkų organizacija, Kaišiadorių miestelyje – ateitininkai ir daug kitų). Pagrindiniai krikdemiškos krypties oponentai buvo valstiečiai liaudininkai ir jiems artimos draugijos. Liaudininkai savo spaudoje skelbė, kad Trakų apskritis įklimpusi klerikalizme, tuo tarpu Bažnyčiai ir iš dalies apskrities valdžiai artimesnės organizacijos kiekvieną laisvamanišką pasireiškimą siekė išrauti su šaknimis. Iš tiesų, nuo 1919 m. iki 1925 m. apskrities viršininku buvęs Bronius Stosiūnas buvo artimas Bažnyčiai, netgi kurį laiką pats yra tarnavęs vargonininku. Po jo apskrities viršininku tapęs Julius Čaplikas netgi buvo baigęs kunigų seminarija, tačiau nepriėmęs įšventinimų vėliau tapo aukšto rango karininku.

1926 m. vasarą pradėjusi veikti liaudininkų vadovaujama vyriausybė su savo koalicijos partneriais (socialdemokratais ir lenkų frakcija) Trakų apskrityje tiek valdžios sluoksniuose, tiek ir visuomenėje sukėlė daug nerimo. Galima manyti, kad taip buvo ne tiek dėl liaudininkų politinės programos, kiek dėl jų koalicijos partnerių primestų programų. Pavyzdžiui, prasidėjusio masinio lenkiškų mokyklų steigimo Trakų apskrityje.

1927 m. buvęs Trakų apskrities viršininkas Julius Čaplikas tapo Kauno apskrities viršininku, o jo vietą užėmė aktyvus voldemarininkas Antanas Steikūnas. Tad apskrityje pradėtos proteguoti ne tik tautininkų, bet ir jaunalietuvių bei „Geležinio vilko“ organizacijos. Dalis buvusių krikdemų ir liaudininkų veikėjų perėjo į tautininkų organizaciją ir tapo jų aktyviais nariais. Vidurinėse Kaišiadorių ir Aukštadvario mokyklose palaikoma skautų organizacijos veikla.

Politinių organizacijų veikla buvo suvaržyta, politinė propaganda ir

[1373] Onuškis // XX amžius, 1940 m. sausio 11, Nr. 8, p. 11.

Lietuvos šaulių sąjungos Žaslių būrio dešimtmečio iškilmingas minėjimas prie Žaslių valsčiaus savivaldybės. Tribūnoje kalba Kaišiadorių vidurinės mokyklos mokytojas J. Taškūnas. 1931 m. balandžio 23 d. LCVA.

Kaišiadorių vyskupijos eucharistinio kongreso dalyviai prie Kaišiadorių katedros. 1931 m. birželio 20–21 d. A. Miškinio rinkinys. LNM.

Trakų (Kaišiadorių) skautų tuntas prie Kaišiadorių progimnazijos. Apie 1935 m. Nuotrauką pateikė G. Dudaitis.

Skautams remti draugijos Kaišiadorių būrelio nariai. Iš kairės pirmoje eilėje – pulk. leit. V. Žutautas, Kaišiadorių miškų urėdijos urėdas P. Malvica, pirmas iš dešinės – Kaišiadorių progimnazijos direktorius D. Kalvelis. Antroje eilėje iš kairės – Kaišiadorių pašto viršininkas A. Dudavičius (Dudaitis), mokytojas L. Nastopka, teismo antstolis J. Žitkus. 1939 m. gegužės 30 d. Nuotrauką pateikė G. Dudaitis.

Tikslių duomenų apie šią fotografiją nėra, tačiau galima manyti, kad tai yra Lietuvių tautininkų sąjungos Kaišiadorių skyriaus nariai, maždaug 1935 m. Pirmoje eilėje centre sėdi Kaišiadorių progimnazijos mokytojas J. Taškūnas, šalia jo iš dešinės – J. Žutautienė, trečias iš kairės – Trakų šaulių rinktinės vado padėjėjas kap. P. Ciunis, ketvirtas iš dešinės – Kaišiadorių komendantas ir šaulių rinktinės vadas pulk. leit. V. Žutautas. Antroje eilėje už V. Žutauto stovi Trakų apskrities valdybos narys A. Ratkevičius, šalia jo – antrasis valdybos narys Z. Šimašius. Už A. Ratkevičiaus – apskrities tarybos narys mokytojas L. Lelešius. Nuotrauką pateikė G. Dudaitis.

Moterų suvažiavimo dalyvės tautiniais rūbais 1938 m. Kaišiadoryse. Stovi pirma iš kairės – suvažiavimo pirmininkė Juzė Žutautienė (apskrities karo komendanto žmona), centre sėdi Olga Merkienė (apskrities viršininko žmona). Nuotrauką pateikė G. Dudaitis.

agitacija prieš vyriausybę taip pat. Kaip pagrindinė opozicija prieš esamą vyriausybę ir prieš Trakų apskrities valdžią reiškėsi krikdemų partijai ir Kaišiadorių vyskupijai artimi asmenys. Ypač tai pasijuto 1928 m. minint Lietuvos nepriklausomybės 10-metį, kai dalis apskrities kunigų aktyviai dalyvavo šventėse, o kita dalis – ją aktyviai boikotavo. Pavyzdžiui, Kruonio klebonas kun. J. Bučys ne tik aktyviai dalyvavo šventiniuose renginiuose, bet ir pats trimitavo kviesdamas į šventę (mat viršaitis A. Vedeckas suabejojo ar jam pavyks). Tuo tarpu Žaslių parapijos klebonas kun. M. Cijūnaitis visiems katalikams draudė dalyvauti šventiniame minėjime, todėl miestelio aikštėje Lietuvos nepriklausomybės 10-metį minėjo beveik vieni žydai. Toks susipriešinimas buvo ir mokyklose, dėl ko kentėjo ... mokinių pažymiai.

Aišku, kad organizacijų veikla ir jų sugyvenimas tarpusavyje labai priklausė nuo atskirų asmenų. Pavyzdžiui, 1930 m. spaudoje rašyta, kad Žasliuose prieš metus įsikūrė „Jaunosios Lietuvos“ skyrius, į kurį įstojo beveik visas jaunimas: mokytojai, moksleiviai, valdininkai ir kiti. Šį skyrių organizavo ir Žaslių mokytojas J. Jakštas (beje, anksčiau buvęs aktyviu liaudininku). Pavyzdžiui, 1930 m. liepos 6 d. „Jaunosios Lietuvos“ Žaslių skyrius Naujažerio sode surengė gegužines. „Publikos buvo labai daug. Grojo puikus šaulių dūdų orkestras. Gegužinėse išrinkta Žaslių grožio karalienė – seminaristė J. Klinkaitė. Visos organizacijos tarp savęs sugyvena. Kultūrinį ir visuomeninį darbą dirba iš vieno. Kultūrinį darbą dirbti trukdo neturėjimas salės.“[1374] Tačiau taip buvo toli gražu ne visur.

Pagal nustatytą tvarką norint organizuoti renginį jo organizatoriai turėjo pateikti prašymą vietinei policijos nuovadai, nurodant renginio tikslus, programą, kur kada jis vyks ir kas bus atsakingas už tvarką renginio metu.

Pavyzdžiui, per pirmąjį 1935 m. mėnesį Žaslių policija gavo 12 prašymų leidimams. 1935 m. sausio 1 d. Vilniaus vadavimo sąjungos Skėrių skyriaus komiteto sekretorius S. Cvilikas pareiškė Žaslių nuovados policijos viršininkui, kad Mikalaučiznos pradžios mokykloje ruošia viešą vakarą su vaidinimais ir šokiais: 1) 3-jų veiksmų komedija „Moterims neišsimeluosi“; 2) šokiai, dainos ir tautiški žaidimai. Vakaro programos pradžia 15 val. po pietų. Organizatorius ant prašymo pažymi, kad „1935 m. sausio 1 d. pažymėjimą gavau“.

Lietuvos katalikiško jaunimo „Pavasaris“ federacijos Žaslių kuopa 1935 m. sausio 3 d. pranešė Žaslių nuovadai, kad „Žaslių „Pavasario“ kuopos susirinkimas įvyks 1935 m. sausio 6 d. 13½ val. Žaslių parapijos salė-

[1374] „Žaslių kronika“ // Lietuvos aidas, 1930 m. liepos 10 d.

je. Susirinkime dalyvaus ir jaunesni 17 metų. Dienotvarkė: 1) susirinkimo atidarymas, 2) prezidiumo rinkimas, 3) protokolo skaitymas, 4) paskaita tema „Jaunimo susipratimas“. Paskaitą laikys stud. J. Juknevičius, gyv. Žaslių valsč. Eiriogalos k. 5) einamieji reikalai, 6) deklamacijos, 7 šokiai, dainos. Už tvarką atsakom: 1. J. Kazlauskas, gyv. Žaslių valsč. Talpūnų k. 2. V. Pupalaigis, gyv. Žaslių v. Neveliškių k.“ Ant prašymo policininkas J. Ramanauskas pasirašė, kad įteikė, o vėliau J. Kiudulas prirašė, kad „1935 m. sausio 6 d. paminėtas antroj pusėj šio susirinkimas įvyko“.

Žaslių pieno perdirbimo bendrovė planavo 1935 m. sausio 8 d. 13 val. Žaslių smulkaus kredito bendrovės bute surengti visuotinį susirinkimą. Numatyta svarstyti susijungimo su Kreičiūnų pienine klausimą, nuosavų namų įgijimo klausimą ir einamuosius reikalus. Už susirinkimo tvarką atsakingi buvo Mykolas Steikūnas iš Kasčiukiškių dvaro ir Bolius Mankevičius iš Liauriškių vienkiemio. Organizatoriai pažymėjimą gavo, bet J. Kiudulo pastaba žymi, kad susirinkimas neįvyko.

Palestinos žydų darbininkams bei jų įstaigoms remti draugija „Hapaj“ Žaslių skyriaus valdyba prašo 1935 m. sausio 12 d. Žasliuose kino salėje leisti skyriaus keturių metų egzistencijos šventę. „Programoje: I) Pasveikinimai, II) Gyvi paveikslai iš Palestinos gyvenimo III) Dainavimas IV) Vakarienė ir šeimyniškas pasilinksminimas. Pradžia 19 val. Už tvarką atsako Jankelis Verblauskas, gyv. Vilniaus g. 89 Nr. ir Motelis Kacas, gyv. Vilniaus g. 66 Nr.“ Verblauskas ir Kacas gavo pažymėjimą, o J. Kiudulas pažymi, kad renginys įvyko.

1935 m. sausio 20 d. pavasarininkų Paparčių kuopa surengė renginį Paparčių klebonijoje.

Vilniaus vadavimo sąjungos Skėrių skyrius organizavo renginį sausio 20 d. Skėrių kaime J. Kavaliausko namuose. Paskaitą „Mes ir Vilnius“ numatė skaityti P. Kareckas. Komiteto pirmininkas buvo Cvilikas, o sekretorius – Juozas Kareckas.

Žaslių parapijos salėje sausio 20 d. 19 val. vyko Žaslių pavasarininkų viešas vakaras. Buvo vaidinimas – 3 veiksmų drama „Leitenantas Antanas“, po to – dainos, deklamacijos, šokiai, žaidimai. Bilietų kainos – 2 Lt, 1,5 Lt, 1 Lt arba 0,5 Lt.

Lietuvių tautininkų sąjungos Gegužinės skyrius 1935 m. sausio 20 d. 13 valandą Gegužinės pradžios mokykloje organizavo L. T. S. skyriaus susirinkimą. Tautininkų apylinkės pirmininkas buvo J. Blažaitis, o sekretorius mokytojas A. Stadalninkas. Įdomu, kad netgi tautininkų susirinkimą apibendrinant nurodoma ne tik, tai, kad susirinkimas įvyko, kad dalyvavo 23

asmenys, bet ir tai, kad „susirinkime priešvalstybinių kalbų ar dviprasmių išsireiškimų pasakyta nebuvo“.

Tą pačią dieną ir valandą Lietuvių tautininkų sąjungos Žaslių skyriaus Žaslių valsčiaus savivaldybės patalpoje darė visuotinį apylinkės susirinkimą, kurio programoje buvo: 1) aplinkraščių svarstymas, 2) pranešimas iš atstovų suvažiavimo sausio 5 d. Kaune, 3) atstovų rinkimas į suvažiavimą Kaišiadoryse sausio 27 d., 4) valdybos rinkimai, 5) kiti klausimai bei sumanymai. Organizatoriai – A. Baumilas ir J. Saikevičius.

Palestinos žydų darbininkams bei jų įstaigoms remti draugijos „Hapaj“ Žaslių skyriaus valdyba sausio 26 d. 19 val. žydų pradžios mokykloje organizavo paskaitą apie žydų sporto draugijas Palestinoje, kurią skaitė E. Kaganas iš Kauno. Organizavo Jankelis Verblauskas ir P. Barilas.

Vilniaus vadavimo sąjungos Žaslių skyrius sausio 27 d. 13 valandą valsčiaus savivaldybėje organizavo skyriaus susirinkimą: „1. Susirinkimo atidarymas; 2. Prezidiumo sudarymas; 3. Protokolo skaitymas; 4. Paskaita „Spauda ir jos reikšmė“, skaitys mokytojas Pranas Kazla, gyv. Eiriogalos k. 5. Atstovo, dalyvavusio V. V. Sąjungos ir Apygardos suvažiavimuose, pranešimas apie suvažiavimų eigą – mokytojas Pranas Kazla; 6. Naujų narių priėmimas; 7. Klausimai – sumanymai; 8. Susirinkimo užbaiga – Tautos Himnas.“ Susirinkime už tvarką atsakė Juozas Slibinskas ir Kazys Beiga.

Lietuvos žydų jaunimo draugija „Berit-Kanajim“ 1935 m. sausio 28 d. 19 valandą Vytauto Didžiojo g. 63 darė metinį susirinkimą, kuriame rinko valdybą ir revizijos komisiją, svarstė metinę apyskaitą, klausimai ir sumanymai. Pradžia 7 val. vakare, pabaiga 10 val. vakare. Už tvarką atsakė Jogas Eizeris ir Aronas Presas[1375].

Dar daugiau prašymų organizuoti renginius buvo vasario mėnesį, nes organizacijos darė renginius ir Vasario 16-osios proga. Dažniausiai jaunalietuviai ir šauliai rinkdavosi Žaslių pradžios mokykloje Naujažeryje, pavasarininkai ir Katalikų veikimo centras – Žaslių parapijos salėje (prie bažnyčios), Vilniaus vadavimo sąjunga ir Lietuvių tautininkų sąjunga – valsčiaus savivaldybėje (Vytauto gatvės pradžioje), o žydų organizacijos – Žaslių kino salėje Baltubskio namuose. Kitų Žaslių valsčiaus vietovių skyriai dažniausiai darydavo renginius vietinėse mokyklose (Gegužinės, Paparčių, Krivonių) arba privačiuose namuose.

Atskirai reiktų paminėti vieną aktyviausių visuomeninių organizacijų – šaulių sąjungą. Trakų apskrityje buvo apie 40 šios sąjungos būrių, kurie

[1375] LCVA, F. 1003, Ap. 1, B. 5, L. 1–12.

vienijosi į V Trakų apskrities rinktinę. Rinktinės būstinė buvo Kaišiadoryse, prie Trakų apskrities karo komendantūros.

Pavyzdžiui, sprendžiant iš žinučių spaudoje, vien 1928 m. vasarą Onuškio šaulių būrys rengė kultūrinius renginius vos ne kas dvi savaites. Liepos 15 d. surengė gegužinę – „oras buvo puikus. Žmonių buvo atvykusių net iš kaimyninių miestelių. Programoje buvo gyvas laikraštis, eilėraščiai, dainos, šaudymas, šokiai ir tautiški žaidimai. Gyvą laikraštį, pavadintą „Spirgučiais" paskaitė jo autorius stud. B. Širvinskas. Jame (laikraštyje) lengvu, jumoristiniu tonu buvo paliesti pasauliniai ir vietos įvykiai. Susirinkusiems „Spirgučiai" labai patiko. Miestelį, vietos įstaigas ir šaulių būrį eilėmis aprašė ir jas paskaitė J. Baranovas. Vietos vargonininko pastangomis buvo padainuota keletas lietuviškų dainelių. Gegužinės tvarka buvo pavyzdinga. Gryno pelno gegužinė davė 100 Lt. ir 50 cnt."[1376] Po poros savaičių (rugpjūčio 5 d.) Onuškio šaulių būrys vėl surengė gegužinę: „žmonių atsilankė daug. Be šokių ir tautiškų žaidimų buvo dar ir gyvo laikraščio, vardu „Spirgučiai" 2 nr. skaitymas ir laimės biliečiukų pardavinėjimas, kuriuos surašė ir platino Vl. Širvinskaitė. Be to pardavinėta ir maskaradinės popierinės kepuraitės, su kuriomis žmonės atrodė kaip maskarade. Gegužine visi patenkinti. Pelno liko 90 lit. ir 80 cnt. Tenka pažymėti, kad Onuškio gegužinės žinomos kaip linksmos, pavyzdingos ir tvarkingos, ne vien tik kaimyniniuose miesteliuose, bet ir kiek toliau."[1377] Dar po poros savaičių (rugpjūčio 19 d.) per atlaidus šaulių būrys vėl surengė vakarą. Jame buvo suvaidinta vieno veiksmo komedija „Brangusai pabučiavimas" – „vaidinimas praėjo gan gyvai ir visiems atsilankymas labai patiko <...> Nors oras ir ne koks buvo, bet žmonių atsilankė daug. Prieš vaidinimą Zinkevičių Jonukas padeklamavo Ks. Vanagėlio gražias, patriotiškas eiles, o Širvinskų Balys pasakė lengvo turinio farsą-monologą." Per šį vakarą gauta dar daugiau pelno – 180 Lt[1378].

Gana aktyvia veikla pasižymėjo ir dalis kitų šaulių būrių, kurių veikloje labai didelę reikšmę turėjo pačių organizacijos narių asmenybės. Didelę įtaką jiems turėjo ir iš Trakų rinktinės bei Lietuvos šaulių sąjungos vadovybės ateinantys paskatinimai ir nurodymai. Pavyzdžiui, 1938 m. Kaišiadorių komendantas ragino šaulių būrių ir kuopų vadus tinkamai atšvęsti Lietuvos nepriklausomybės 20-metį: „tautinės vėliavos tebuvo iškeliamos tik miestuose ir miesteliuose. Kaimai ir vienkiemiai buvo lyg atsilikę <...>" Komendantas kvietė „gyvenantiems kaimuose ir miesteliuose bei bažnytkaimiuose

[1376] Surous. Onuškis // Trimitas, 1928 m. rugpjūčio 9, Nr. 32, p. 1055.
[1377] Survus. Onuškis // Trimitas, 1928 m. rugpjūčio 23, Nr. 34, p. 1120.
[1378] Survus. Onuškis // Trimitas, 1928 m. rugpjūčio 30, Nr. 35, p. 1155.

Onuškio šaulių salėje Foką ir Moką vaidina šauliai Aloyzas Cibarauskas (dešinėje) ir Aleksandras Karlonas. Apie 1935 m. Iš E. Cibarausko archyvo. Iš knygos: Onuškis / sudarytoja ir vyriausioji redaktorė Ž. Driskiuvienė. – Vilnius: Versmė, 2017. – P. 641.

Trakų V šaulių rinktinės teatras kariuomenės ir visuomenės šventėje Kaišiadoryse, suvaidinęs „Lietuvos didvyrius“. Viduryje: komendantas pulk. leit. V. Žutautas, kairėje – kapitonas P. Ciunis, dešinėje – kapitonas Umbrasas, pačioje kairėje – kuopos vadas, atsargos jaun. leit. Stapulionis. Kaišiadorys. LCVA.

tautines vėliavas įsigyti ir papuošti savo apylinkes jomis per šių metų Vasario 16, Rugsėjo 8 ir Lapkričio 23 šventes <...> Kaimuose, kur neatsiras didesnio skaičiaus susipratusių piliečių įsigyti paskiras vėliavas – paraginti juos, kad bent vieną didelę įsigytų visas kaimas ir iškeltų ją įtaisę stiebą <...> 20 metų Nepriklausomybės jubiliejus yra didelė ir reikšminga šventė. Per tą laiką daug kas pasikeitė ir paaiškėjo. Paaiškėjo ir tiems, kas netikėjo Tėvynės ateitimi. Ta proga kviečiu visus šaulius nueiti talkon savo kaimynams, kurie okupacinių batų, pažadų ar lazdų apkvaišinti nuklydo ir įsirašė dokumentuose ne tais kuo esą iš kraujo ir kaulo. Graži proga ir kilnus jų žygis nusiplauti nesusipratimo dėmę ir prisiartinti dar labiau prie motinos Tėvynės-Lietuvos“[1379]. Komendantas rekomendavo vėliavų stiebus dažyti žaliai, o stiebo viršūnę – geltonai.

Vaidintojai

Spektaklius mėgo statyti ne tik mokyklose, bet ir šaulių būriuose, taip pat vaidybą mėgo atskiri entuziastai. Vien Kaišiadoryse spektaklius galėdavo pamatyti keliose vietose – geležinkelio stotyje, kur juos su stalių mokyklos mokiniais rengė mokyklos direktorius Antanas Škėma, Kaišiadorių gimnazijoje, kur juos režisavo lietuvių kalbos mokytojas Rapolas Šaltenis, ir kitur, kur juos rengė šaulių ir kitos organizacijos. Maždaug 1937–1938 m. Onuškyje susikūrė vaidintojų būrelis, kurį organizavo pradžios mokyklos vedėjas Donatas Staniūnas. Būrelyje buvo apie 15 narių: mokytojos Magdalena Navickienė, Joana Stankevičienė, mokyklos bibliotekininkė Karolina Staniūnienė, Pranė Lapurkienė, valsčiaus savivaldybės darbuotojai Moižiešius Stadalnykas, Lapurka, moksleivė Gražina Okunevičiūtė ir kiti. Trupės suflerė buvo mokytoja Veronika Petrauskienė. Būrelio repeticijos ir vaidinimai dažniausiai vykdavo Onuškio šaulių namuose, kartais aplankydavo ir tolimesnius valsčiaus kaimus – Taučionis, Pasamovį, Dusmenis. Žmonių į spektaklius susirinkdavo daug, o surinktas lėšas naudojo labdarai. Tarp grupės suvaidintų spektaklių – dramos „Miške“ ir „Kęstutis ir Birutė“, komedija „Uošvės namuos tylos nebebus“. Veikalus parinkdavo ir pasirūpindavo leidimu vaidinti kun. N. Švogžlys-Milžinas. Dekoracijas ruošdavo patys vaidintojai ir jų artimieji[1380].

[1379] LCVA, F. 500, Ap. 1, B. 406, L. 210.
[1380] Laurinavičius J. Onuškio vaidintojų būrelis // Galvė, 1989 m. spalio 7, p. 2.

„Blogi“ papročiai

Ne visos šventės ir tradicijos – saugotinos ir geros. Kaimo bendruomenės laikėsi bendrų kolektyvinių įpročių, kuriuos šiandiena vadiname šeimos ir kalendoriniais papročiais. Tačiau modernėjančioje visuomenėje individas tapo vis mažiau priklausomas nuo bendruomenės ir jos nuomonės. Tuo pačiu buvo pastebima, kad kai kurie bendruomenės įpročiai yra tiesiog žalingi ir jų geriau atsisakyti. Pavyzdžiui, 1935 m. V. Junevičius „Ūkininko patarėjuje“ patarė Onuškio apylinkių gyventojams atsisakyti poros papročių. Vienas iš jų – moterų sveikinimasis bučiuojantis: „šioje apylinkėje dar laikosi ne visai tinkąs dabarčiai sveikinimosi paprotys tarp moterų. Susitinka dvi moterys, apsikabina rankom kaklus ir kad ims viena kitą bučiuoti, lyg lenktyniaudamos, kuri daugiau kartų pabučiuos. Išsibučiavus dažnai matomi žandai blizgant, tik nežinia – nuo suprakaitavimo ar nuo kito ko. Jaunesniosios šito papročio kiek galėdamos vengia, bet senesniosios moterys jo griežtai laikosi ir kitaip nemoka pasisveikinti. Negražu ir nesveika.“

Kitas, autoriaus nuomone, netinkamas paprotys susijęs su pinigų švaistymu ir kraičio skyrimu: „šioje apylinkėje laikosi paprotys leidžiant dukteris už vyro duoti didelius kraičius pinigais ir įvairiais daiktais. Kadangi paskutinieji nepinigingi metai, o vestuvėms jų reikia, tai ūkininkai, vietoj pinigų, duoda kraitį dukterims vekseliais. Dėl kraičio tokiam pavidale vėliau kyla daug nepasitenkinimų, pykčio ir dar blogiau, net šeimos kartais išyra. Pinigų tiek neturima, kiek duota vekselių, dėl to juos išieško tretieji asmenys dažniausiai prievartos tvarka. Kraičio pinigai nebranginami, bet tuojau iššvaistomi. Tad kam besivaikyti šito papročio ir save apsunkinti.“[1381]

Tačiau tai, kas vieniems atrodė kaip blogi papročiai, kitiems galėjo atrodyti atvirkščiai – labai geri ir saugotini. 1918–1940 m. laikotarpyje matome daug vienybės ženklų ir prieštarų, daug pastangų pakeisti gyvenimą ir nemažai abejingumo, daug bandymų išsiskirti arba prisitaikyti, daug sėkmės pavyzdžių ir nusivylimo, daug suplanuotų darbų, nemažai padarytų ir dar daugiau paliktų ateities kartoms.

[1381] Junevičius V. Pasenęs sveikinimosi paprotys // Ūkininko patarėjas, 1935 m. sausio 24, Nr. 4, p. 12; Junevičius V. Sunkūs kraičiai // Ūkininko patarėjas, 1935 m. sausio 24, Nr. 4, p. 12.

Šventinė eisena Darsūniškyje (Kruonio valsčius). XX a. 3 deš.

Šventinė eisena Kaišiadoryse. Maždaug 1928–1930 m. A. Miškinio rinkinys. LNM.

Vasario 16-osios minėjimas Žiežmariuose 1933 m. A. Miškinio rinkinys. LNM.

Šventinis renginys Kaišiadorių pradžios mokyklos Nr. 1 salėje. Pirmoje eilėje sėdi apskrities viršininko žmona mokytoja Olga Merkienė (antra iš kairės), pradžios mokyklos vedėjas Kazimieras Tirva (trečias iš kairės), pasienio baro viršininkas Adomas Virbalis (antras iš dešinės). Antroje eilėje – Bronė Dudaitienė (pirma iš kairės), toliau – pašto viršininkas Antanas Dudaitis (trečias iš kairės, elektros stoties viršininko žmona Ona Ribačenkienė (ketvirta iš dešinės), amatų mokyklos direktoriaus žmona Dankšienė (trečia iš dešinės), elektrinės viršininkas A. Ribačenka (antras iš dešinės, amatų mokyklos direktorius Pranas Dankšas (pirmas iš dešinės). Ketvirtoje eilėje sėdi Trakų (Kaišiadorių) apskrities valdybos sekretorius Antanas Ratkevičius (ketvirtas iš kairės). Už jo sėdi Kaišiadorių viršaitis Jonas Urmilevičius, tarp salėje sėdinčiųjų žmonių matomas ir Kaišiadorių I seniūnijos seniūnas Jonas Sakalauskas. XX a. 4 deš. KšM.

Dailininkas-karikatūristas su žmona prie savo sukurtų Trakų (Kaišiadorių) apskrities žymesniųjų visuomenės veikėjų šaržų. Šaržų galerijoje matomas Trakų apskrities viršininkas J. Merkys, karo komendantas pulk. leit. V. Žutautas, Kaišiadorių policijos nuovados viršininkas A. Tamariūnas, Kaišiadorių vyskupas J. Kukta, prelatas J. Labukas, Kaišiadorių klebonas kun. A. Varnas, miškų urėdas P. Malvica, mokyklos inspektorius L. Nastopka, banko kasininkas Ivaškevičius, Kruonio viršaitis A. Vedeckas ir kiti. Parodoje eksponuotus piešinius buvo galima įsigyti. 1938 m. KšM.

Prano Žižmaro (stovi centre balta apranga) ir kitų Vilnijos sportininkų delegacijos sutikimas Kaišiadorių geležinkelio stotyje. Spaudoje rašyta, kad vilniečius Kaišiadoryse pasitiko apie 2000 žmonių. Kalba Kaišiadorių gimnazijos direktorius D. Kalvelis. 1938 m. liepos 17 d. Nuotrauką pateikė G. Dudaitis.

Šventės dalyviai Kaišiadorių „tautiniame sodelyje“, prie geležinkelio stoties. Kairėje (su šviesia skrybėle) stovi Kaišiadorių pradžios nr. 1 mokyklos vedėjas K. Tirva, šalia jo – Kaišiadorių pašto viršininkas A. Dudaitis, centre – Kaišiadorių komendantas pulk. leit. V. Žutautas. XX a. 4 deš. Nuotrauką pateikė G. Dudaitis.

Gandrinių šventė Kaišiadoryse prie Trakų apskrities savivaldybės rūmų ir katedros vartų. Maždaug 1936–1937 m. KšM.

Trakų apskritis: teritorija, miesteliai ir gyventojai

Pasibaigus Pirmajam pasauliniams karui kai kurie Kaišiadorių apskrities valsčiai atsidūrė Lietuvos pasienyje su Lenkija – Vievio, Semeliškių, Aukštadvario, Onuškio. Tad neatsitiktinai juose lietuviška savivalda formavosi sunkiau ir vėliau negu Kaišiadoryse, Žiežmariuose, Žasliuose, Kruonyje ir Kietaviškėse.

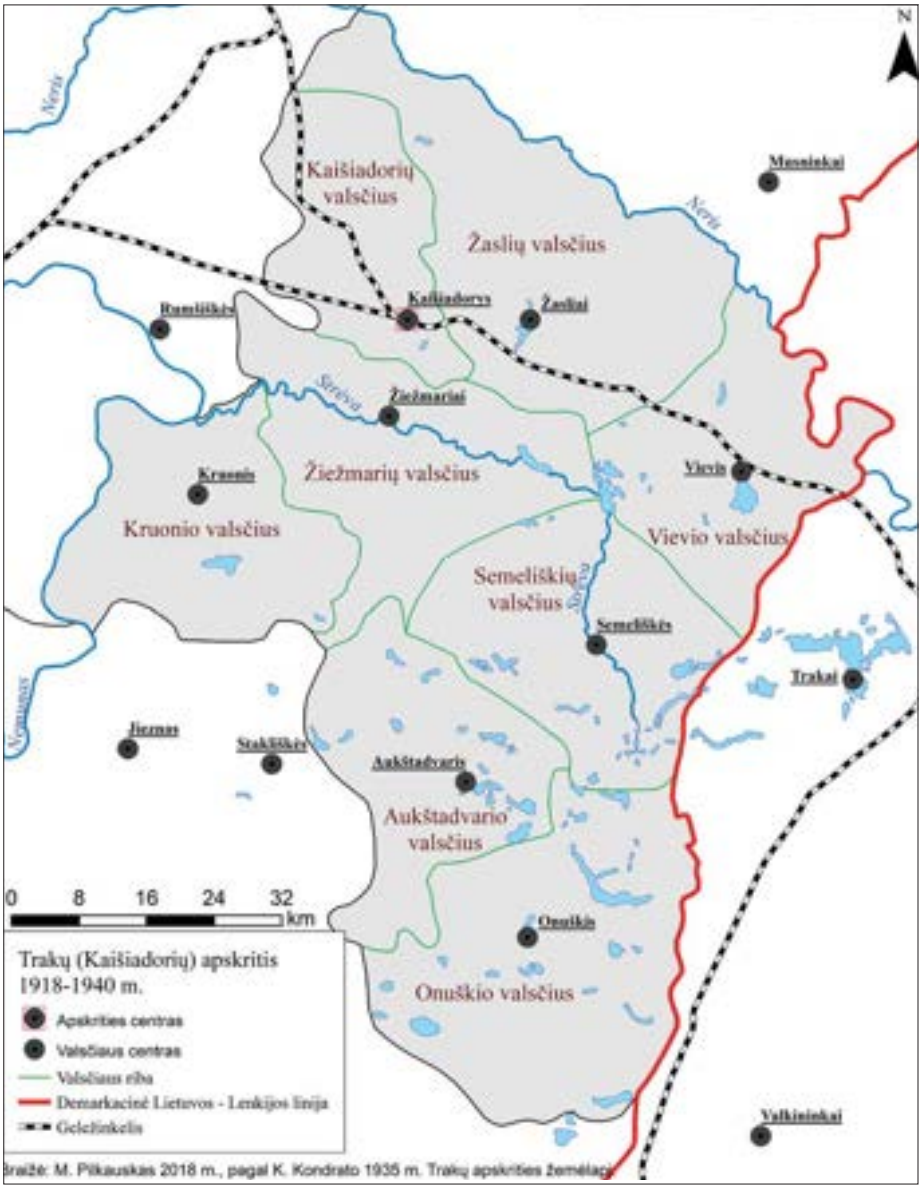
Pastaruosiuose valsčiuose buvo kiek geresnės žemės, buvo aukštesnė žemės ūkio kultūra. Taip pat didesnė kaimo gyventojų dalis kalbėjo lietuviškai. Tuo tarpu arčiau pasienio buvusiuose valsčiuose buvo kiek prastesnės žemės, nemaža dalis netgi kaimo gyventojų namuose kalbėjo lenkų arba gudų kalbomis.

Per visą tarpukario laikotarpį šios dvi valsčių grupės tarsi išlaikė nerašytus politinius, ekonominius, socialinius ir kultūrinius skirtumus. Tiesa, įvedant privalomąjį mokslą šios valsčių grupės buvo įteisintos ir formaliai – 1930 m. įkurtas Trakų apskrities mokyklų I rajonas, kuriam priklausė Kaišiadorių, Žaslių, Žiežmarių, Kruonio ir Kietaviškio valsčiai ir II rajonas, kuriam priklausė likusieji – pasienyje su Lenkija buvę valsčiai.

1919 m. liepos 1 d. buvo priimtas Apskričių sienų ir jų centrų įstatymas, pagal kurį Trakų apskritį sudarė 17 valsčių, tarp jų Onuškio, Dusmenų, Rūdiškių, Semeliškių, Aukštadvario, Valkininkų[1382]. Įstatymas apibrėžė ir tas teritorijas, kurių Lietuvos vyriausybė realiai dar nekontroliavo.

1919 m. pirminiais skaičiavimais Trakų apskrityje buvo 13 miestelių, 380 kaimų, 90 dvarų, 396 viensėdžiai, iš viso 879 gyvenvietės; gyventojų –

[1382] Vyriausybės žinios, 1919 m. liepos 26, Nr. 9, p. 7.

46 611, žemės – 74 710 dešimtinių[1383]. Pavyzdžiui, 1921 m. Kruonio valsčiuje buvo minimi trys miesteliai (Kruonis, Darsūniškis ir Kalviai), 64 kaimai, 8 dvarai ir 24 viensėdžiai[1384]. Juose gyveno 7135 žmonės, iš jų 3352 vyrai, 3783 moterys, nepilnamečių (t. y. iki 20 metų) – 1629 vyrai ir 1775 moterys, taip pat svetimšalių – 64 vyrai ir 79 moterys[1385].

[1383] LCVA, F. 379, Ap. 2, B. 208, L. 16.
[1384] LCVA, F. 379, Ap. 2, B. 415, L. 33–34.
[1385] LCVA, F. 379, Ap. 2, B. 415, L. 2.

1923 m. įvyko pirmasis Lietuvos Respublikos gyventojų surašymas. Pavyzdžiui, Onuškio valsčiuje buvo 147 gyvenvietės su 1728 sodybomis (ūkiais) ir 10 304 gyventojais, iš jų – 4932 vyrai ir 5372 moterys. Valsčius apėmė 436 kvadratinius kilometrus, taigi gyventojų tankumas buvo 23,6 gyventojo viename kvadratiniame kilometre[1386]. Iš viso valsčiuje suskaičiuota 2021 privatus ūkis (valstybinių ar visuomeninių ūkių nebuvo), kurie išskirti pagal šeimos narių skaičių. Vienas šeimos narys buvo 79 ūkiuose, du – 158, trys – 251, keturi – 325, penki – 366, šeši – 327, septyni – 258, aštuoni – 137, devyni – 73, dešimt ir daugiau – 47 ūkiuose[1387]. Taigi, didžiausią dalį sudarė penkių asmenų šeimos. Beveik pusė gyventojų buvo raštingi – mokėjo skaityti ir rašyti. Tiesa, tarp mokyklinio amžiaus (7–13 metų) vaikų tokių buvo tik apie ketvirtadalis[1388].

Onuškio valsčius buvo pats tolimiausias Trakų (Kaišiadorių) apskrities valsčius, o kai kurios jo gyvenvietės nuo apskrities centro ir artimiausios geležinkelio stoties – Kaišiadorių – buvo nutolusios daugiau nei 70 kilometrų. Pavyzdžiui, Onuškio miestelis – 55 km, Dusmenų bažnytkaimis – 64 km, o Vaikantonių kaimas – net 74 km. Artimiausi valsčiaus kaimai buvo už 47 km nuo Kaišiadorių. Artimiausias paštas 1923 m. buvo Aukštadvaryje – nuo Dusmenų – už 22 km, o nuo Vaikantonių – 32 km[1389].

1922 m. Trakų apskrities taryba gavo Alytaus apskrities valdybos raštus dėl dviejų Onuškio valsčiuje buvusių kaimų priskyrimo Alytaus apskričiai: Skabeikių kaimo – Daugų valsčiui, Žilinčiskių kaimo – Pivašiūnų valsčiui. Šis prašymas buvo atmestas[1390].

1924 m. rugpjūčio 8 d. Trakų apskrities tarybos posėdyje (pirmininkaujant Vladui Mongirdui) buvo patvirtinti visų apskrities valsčių gyvenviečių sąrašai (tai reiškia, kad iki 1924 m. rugsėjo mėnesį vykusių savivaldos rinkimų). Pavyzdžiui, Kaišiadorių valsčiuje buvo 99 gyvenvietės („Apušatai, palivarkas, rubežiuojasi su Rumšiškių valsčium“, „Bartaičiai, viens., rubežiuojasi su Žaslių valsčium“, „Bankauščizna, viens. rubežiuojasi su Žiežmarių valsčium“ ir t. t.). Vien Kaišiadorių pavadinimais buvo kelios gyvenvietės – Kaišiadorių miestelis, Kaišiadorių dvaras, Kaišiadorių stotis...

[1386] Lietuvos gyventojai. Pirmojo 1923 m. rugsėjo 17 d. visuotino gyventojų surašymo duomenys, Kaunas, Centr. Statistikos biuras, 1923, p. 3.

[1387] Lietuvos gyventojai. Pirmojo 1923 m. rugsėjo 17 d. visuotino gyventojų surašymo duomenys, Kaunas, Centr. Statistikos biuras, 1923, p. 11.

[1388] Lietuvos gyventojai. Pirmojo 1923 m. rugsėjo 17 d. visuotino gyventojų surašymo duomenys, Kaunas, Centr. Statistikos biuras, 1923, p. 90.

[1389] Lietuvos apgyventos vietos. Pirmojo visuotinio Lietuvos gyventojų 1923 m. surašymo duomenys. – K., 1925. P. 396–398.

[1390] LCVA, F. 379, Ap. 2, B. 583, L. 13.

Iš viso Trakų apskrityje – 1282 gyvenvietės (miesteliai, bažnytkaimiai, dvarai, palivarkai, kaimai, viensėdžiai, malūnai, dirbtuvė, „kolionija“, gelžkelio būdelė). 1924 m. lapkričio 11 d. savivaldybių departamentas patvirtino Trakų apskrities valsčių sienas su pastaba, kad Semeliškių valsčiaus Seiriškių kaimas atskiriamas prie Vievio valsčiaus[1391].

1928 m. Žaslių valsčiuje buvo beveik 14 000 gyventojų, Onuškio ir Žiežmarių – maždaug po 10 300, Kruonio – daugiau nei 9000, Kaišiadorių, Vievio, Semeliškių ir Aukštadvario – daugiau nei 7000, o Kietaviškių – beveik 5000 gyventojų[1392].

Nors pradžioje savivaldybės kūrėsi parapijų pagrindu (kaip parapijų komitetai), daugelis valsčių savivaldybių ilgainiui apėmė net po kelias parapijas. Pavyzdžiui, Žaslių valsčius apėmė Žaslių, Paparčių ir Gegužinės parapijas, apie 1933 m. susikūrė ketvirtoji – Krivonių – parapija. Kruonio valsčius apėmė taip pat keturias parapijas – Kruonio, Darsūniškio, Kalvių ir 1926 m. įkurtą Vilūnų parapiją. Onuškio valsčius apėmė Onuškio, Dusmenų ir Žilinų, o 1936 m. susikūrė Vytautavos parapija. Kaišiadorių valsčius apėmė Kaišiadorių ir Palomenės parapijas, Aukštadvario valsčius – Aukštadvario, Užuguosčio ir Beižonių, Vievio valsčius – Vievio ir Kazokiškių parapijas.

1931 m. buvo palygintos atskiros Lietuvos apskritys (20 apskričių). Trakų apskrityje buvo apie 85 000 gyventojų (maždaug tiek pat, kiek Telšių ir Vilkaviškio apskrityse). Pagal gyventojų skaičių Trakų apskritis buvo 15 vietoje. Apskritis apėmė 148 000 ha, taigi vienam gyventojui vidutiniškai teko 1,5 ha apskrities teritorijos.

Pagal savivaldybės pajamas Trakų apskritis buvo tik 18 vietoje. Pagal bendrąsias valdymo išlaidas apskritis taip pat buvo 18 vietoje (joms išleido 20 % savo visų išlaidų), sveikatos reikalus – 17 vietoje (išleido 30 % savo biudžeto, primokėdama 29 000 Lt), švietimo reikalus – 13 vietoje (išleido 16 % biudžeto), socialinius reikalus – 15 vietoje (12 % biudžeto), susisiekimo reikalus – irgi 15 vietoje (leido 16 % biudžeto).

Pagal savivaldybės pajamas Trakų apskritis buvo trečia nuo galo – lenkė tik Zarasų ir Seinų apskritis (šiose apskrityse buvo maždaug dvigubai mažiau gyventojų). O pagal vidutines pajamas vienam gyventojui Trakų apskritis buvo ketvirta nuo galo. Pavyzdžiui, pirmaujanti Telšių apskritis šiuo požiūriu ją lenkė daugiau nei dvigubai. Beveik dvigubai šiuo požiūriu ją lenkė ir kaimyninė Kauno apskritis[1393].

[1391] LCVA, F. 379, Ap. 2, B. 990, L. 21.
[1392] LCVA, F. 379, Ap. 2, B. 1775, L. 2.
[1393] Savivaldybė, 1931, nr. 2, p. 2.

Trakų apskrityje vienas valsčius užėmė vidutiniškai 16 600 ha žemės (Lietuvoje vidurkis – apie 15 000 ha). Pagal šį rodiklį apskritis buvo 11 vietoje Lietuvoje (t. y. valsčiai Trakų apskrityje buvo priskiriami prie didesnių). Pavyzdžiui, Žaslių valsčius apėmė net 25 883 ha, o Onuškio valsčius – 24 273 ha. Vien šie du valsčiai apėmė trečdalį Trakų apskrities teritorijos.

Tačiau Trakų apskrities valsčiai valdymo išlaidoms 1930 m. vidutiniškai išleisdavo net 45,8 %. Tik du valsčiai iš devynių išleisdavo apie 22 %, o penki – net virš 50. Pavyzdžiui, Vievio valsčius tuo požiūriu buvo „lyderis“ – išleido net 76 % (21 500 Lt iš 25 500 Lt).

Trakų apskrities valsčių biudžetai buvo maži todėl, kad apskrityje buvo daugiausia III ir IV rūšies žemės, už kurios 1 ha mokėta tik po 60–90 centų mokesčių[1394].

Be to, didelę apskrities teritorijos dalį užėmė miškai. Pavyzdžiui, pagal 1921 m. duomenis Kruonio valsčiaus bendras žemės plotas buvo 13 820 dešimtinių, iš jų ariamos žemės – 5440 deš., miškų – 4267 deš., pievų – 2720 deš., ežerų – 175 deš., pelkių – 970 deš., smėlynų – 248 dešimtinės[1395]. Kaip 1921 m. apie Kruonio valsčių rašė J. Lazauskas – „miškai čia užima ne mažiau kaip 1/3 viso paviršiaus, ir sunku rasti tokią vietą, kur būtų toliau į mišką kaip 3 varstai“. Kaip mini J. Lazauskas, miškuose daugiausia auga eglės, po jų seka pušys, ąžuolai, alksniai, beržai, skroblai ir kiti medžiai. Kadangi nesą didelių miškų, tai juose nesama ir didelių žvėrių, nors užrašų autorius mini, kad dar maždaug prieš 50 metų, kaip žmonės pasakoja, miškuose buvo ne tik šernų, bet ir meškų („šernų ir dabar dar kai kur pasitaiko“). „Vilkų dar randasi tankiai, daugiausia yra kiškių, lapių, voverių ir barsukų. Be to, dar vasaromis tankiai pasirodo stirnų.“ Iš paukščių paminėti vanagas, varna, pelėda, šarka, kranklys (juodvarnis), kėkštas ir kurapka[1396].

Trakų apskritis buvo gana ežeringa, netgi dauguma miestelių buvo įsikūrę prie ežerų (Žasliai, Vievis, Aukštadvaris, Onuškis, Kietaviškės). Daug ežerų ir Semeliškių valsčiuje. Vandens telkiniais nebuvo nuskriausti ir kiti valsčiai. Žiežmariuose – Strėvos upė, Kaišiadoryse – Lomena, Kruonio valsčių juosė Nemunas, o Žaslių valsčių – Neris. Vandens telkiniai buvo ir papildomų pajamų bei maisto šaltinis. Pavyzdžiui, visi trys Žaslių ežerai buvo valdiški, nuomojami (pvz., 1920 m. juos nuomojo Aberas). Vasarą ežeruose gaudydavo žuvis tinklais (pvz., 1921 m. žvejams mokėjo ir pinigais, ir

---

1394 V. J. „Apie Lietuvos valsčius“ // Savivaldybė, 1932, nr. 6, p. 5.

1395 LCVA, F. 1539, Ap. 1, B. 1, L. 41. (Pastaba: skirtinguose šaltiniuose pateikiami gana žymiai besiskiriantys duomenys).

1396 LTR 2168 (37).

žuvimi – po 25 auksinus ir 10 svarų žuvų). Didžiausiame – Žaslių ežere – veisėsi ešeriai, lydekos, lynai, kuojos, adžgarai (pūgžliai), aukšlės, karšiai. Vėžių buvo nedaug, ežero dugnas nežolėtas, pakrantės apaugę tik švendrais (be krūmų). Prie ežero buvo įrengta ledainė ir paliktas 3–4 dešimtinių žemės sklypas žvejybos reikalams. Tokia pati ledainė buvo prie Statkūniškių ežero. Dalį sugautų žuvų veždavo parduoti į Kauną[1397].

Jau tuo laikotarpiu kraštovaizdį keitė ir melioracijos darbai, todėl didelė dalis pelkėtų vietų tapo pievomis arba ariama žeme.

1930 m. sausio 1 d. Trakų apskrityje buvo 87 208 gyventojai, 1931 m. sausio 1 d. – 88 612, taigi, natūralus prieaugis per metus – 1401. Iš viso apskrityje buvo 12 798 ūkiai, o bendras plotas – 149 467 ha.

Trakų apskrityje – gana prastos žemės. Vidutinis derlius (centneriais iš hektaro) buvo: rugių – 18,4 (pvz., Lietuvoje vidurkis 21,8), žieminių kviečių – 21,4, vasarinių kviečių – 19,6, miežių – 20,0, avižų – 19,6, mišinio – 18,6, bulvių – 201. Arklių 1929 m. apskrityje – 23 200, o 1930 m. – 16 600; galvijų – 46 200 ir 42 500, kiaulių – 46 400 ir 35 200, avių ir ožkų – 48 200 ir 47 300.

Metinis samdinių atlyginimas 1926–1930 m. buvo: „berno“ 340 Lt per metus (pvz., Lietuvoje vidutiniškai 450 Lt), iš jų pinigais – 290 Lt (Lietuvoje vidutiniškai 360 Lt); merginos alga – 235 Lt (Lietuvoje – 325 Lt), pinigais – 200 Lt (Lietuvoje – 250 Lt); piemens alga iš viso 140 Lt (Lietuvoje 175 Lt), pinigais – 120 Lt (Lietuvoje – 125 Lt).

Apskrityje 1931 m. buvo 8 vartotojų kooperatinės bendrovės, kurios turėjo 9 krautuves. Pieno perdirbimo bendrovių – 5.

1931 m. Trakų apskrityje 88 pradžios mokyklos, 158 komplektai, buvo 6 darbo klasės, 8 žemės ūkio klasės, veikė 16 suaugusiųjų kursų. 1000 gyventojų teko 100,42 mokinio. Vidurinių valdiškų mokyklų buvo 2 (Aukštadvario ir Kaišiadorių), mokytojų – 16, mokinių – 202. Taip pat Kaišiadoryse veikė stalių amato mokykla, kurioje 1930–1931 mokslo metais dirbo 7 mokytojai, buvo 63 mokiniai. Taip pat veikė žemės ūkio mokykla (nevaldiška), kurioje 6 mokytojai ir 33 mokiniai. Žiežmariuose nuo 1928 m. uždarius vidurinę mokyklą veikė Žiemos žemės ūkio mokykla, kurioje buvo mokomasi apie pusmetį – nuo rudens iki pavasario.

Pagrindinę savivaldybių biudžetų dalį sudarė vietoje renkami mokesčiai. Ūkininkai sudarė absoliučiai didžiausią gyventojų ir mokesčių mokėtojų dalį. Didžiausią dalį sudarė žemės mokesčiai, taip pat prekybos ir pramonės įmonių mokami mokesčiai. Kaip pavyzdį paimkime 1931 metais

[1397] LCVA, F. 393, Ap. 1, B. 375, L. 90–94.

Trakų apskrityje buvusias prekybines ir gamybines verslo įmones, tarp kurių dominavo prekybinės.

Alaus sandėlius turėjo: Glazmanas Normanas (Vievis, Kauno g. 7), Kacas Jankelis (Vievis, Trakų g. 5), Zilberkveitas Aronas (Kaišiadorys, Savanorių g. 36).

Svaiginamų gėrimų prekyba: Banevuras Boruchas (Darsūniškis), Vulfbergas Šmuila (Darsūniškis).

Geležies prekyba: Abramavičius Chaimas (Aukštadvaris, Vilniaus g.), Abramavičius Leiba (Vievis, Trakų g.), Fainbergas J. ir Baveras L. (Žiežmariai, Kauno g. 2), Feinbergienė J. (Žiežmariai, Kauno g. 10), Fleišerienė Gita (Onuškis), Grinbergienė Basė (Žiežmariai, Kauno g. 4), Gurvičius Neftalis (Žasliai, Vilniaus g. 125), Kotienė Chaja (Žiežmariai, Kauno g. 3), Levinas Motelis (Žasliai, Vilniaus g. 57), Purvo Jankelis (Vievis, Vilniaus g. 5).

Javų prekyba: Baideras Jankelis (Vievis, Vilniaus g. 9), Blocheras Motelis (Žiežmariai, Dvaro g, 13), Hildebrandas Jerochimas (Žasliai), Gensas Bernotas (Vievis), Chajetas Zoruchas (Vievis, Kauno g. 30), Kacas Jankelis (Vievis, Trakų g. 5), Kacas Leiba (Vievis, Ežero g. 32), Patasnikas Chaimas (Semeliškės), Purvo Jankelis (Vievis, Vilniaus g.), Šatas Mauša (Žiežmariai, Rinkos g. 3), Šatas Michelis (Žiežmariai, Rinkos g. 3), Šimbergas Leizeris (Žiežmariai).

Kino teatro savininkas tuo laiku minimas tik vienas – Rubinavičius Hiršas (Žiežmariai, Vilniaus g. 14). Taip pat vienas ir knygynas – Balčytienės Stasės (Aukštadvaris, Vilniaus g.).

„Koloniale“ prekyba užsiėmė Beiga Juozas (Antakalniai, Žiežmarių valsč.), Bliujus Pranas (Vievis), Fainšteinas Icikas (Vievis, Semeliškių g.), Feldmanienė Pesė (Kaišiadorys, Šviesioji g. 39), Garberas Mendelis (Aukštadvaris, Vilniaus g.), Glazmanas Normanas (Vievis, Kauno g. 7), Chajetas Zoruchas (Vievis, Kauno g. 30), Ilionskienė Chaja (Žiežmariai, Kauno g. 21), Jankelevičienė Gisė (Žiežmariai, Rinkos g. 6), Joffe Leiba (Žaslių stotis), Juchnauskienė Lėja (Vievis, Trakų g. 24), Kacas Chona (Vievis, Bažnyčios g. 5), Krasnaitė Elena (Žiežmariai, Žaslių g. 23), Ostrinskis Chaimas (Vievis, Ežero g. 2), Pitumas Berelis (Aukštadvaris, Vilniaus g.), Pitumas Icikas (Aukštadvaris, 6-o pulko g.), Rozenbergienė Chana (Žiežmariai, Rinkos g. 1), Rubinas Glazmanas (Semeliškės, Didžioji g. 106), Sačas Vulfas (Žiežmariai, Kauno g. 13), Stražas Motke (Kruonis), Šapirienė Hodes (Žasliai), Teinavičienė Sora (Vievis, Vilniaus g. 1).

Kreditus teikiančios įstaigos buvo: Lietuvos banko Kaišiadorių skyrius, Kaišiadorių smulkaus kredito draugija, Kaišiadorių žydų liaudies bankas,

taip pat žydų liaudies bankai Žasliuose, Žiežmariuose, Kruonyje, Aukštadvaryje, Vievyje, Onuškyje, Kietaviškėse, Dusmenyse.

Manufaktūros prekyba vertėsi: Achitavičius Šlioma (Kruonis, Klaipėdos g. 35), Aranavičius Šimelis (Onuškis), Baideras Jankelis (Vievis, Vilniaus g. 9), Baranovienė Dveira (Onuškis), Berkmanas Isakas (Žasliai), Braudas Abromas (Žiežmariai, Žaslių g. 4), Dvorcanas Hiršas (Onuškis), Fainbergas Šimelis (Darsūniškis), Frankerienė Š. ir Jankelevičiūtė F. (Kaišiadorys), Gausas Leiba (Kaišiadorys), Gobičienė Chava (Semeliškės), Invenskaitė Dveirė (Žasliai, Vilniaus g. 95), Kaplanskas N. (Semeliškės), Katonaitė Lėja (Darsūniškis), Kotas Mardchelis (Žasliai, Vilniaus g. 82), Krasno Joselis (Vievis, Kauno g. 12), Lancmanas J. (Semeliškės, Didžioji g. 109), Lipšicas Izraelis (Onuškis), Polianskis Chaimas (Žasliai), Polipienė Sora (Žiežmariai, Turgaus g. 10), Potasnikas Leizeris (Aukštadvaris, Vilniaus g.), Rikienė Gitel (Vievis, Kauno g. 1), Šaltuperis Judelis (Aukštadvaris, Vilniaus g.), Šatas Jankelis (Žiežmariai, Žaslių g. 10), Šapiršteinienė Šeina (Aukštadvaris, 6-o pulko g.), Šeiferis A. (Žiežmariai, Žaslių g. 4a), Šegolevič Gitel (Darsūniškis, Ilgoji g. 79), Tamarkusienė Freida (Žiežmariai, Kauno g. 10), Vainerienė B. (Žiežmariai, Žaslių g. 12).

Mašinų ir susisiekimo priemonių prekyba užsiėmė Tkačenko Vasylius (Kaišiadorys).

Mėsos prekyba: Abovičius Abromas (Žiežmariai, Dvaro g. 5), Alperas Abelis (Žiežmariai, Rinkos g. 14), Alperavičius Zelmanas (Žasliai, Vilniaus g. 46), Čečiotas Jonas (Kaišiadorys), Glikmanas Šimelis (Vievis, Trakų g. 17), Halperis Judelis (Žasliai, Vilniaus g. 103), Jenerikas Julius (Kaišiadorys, Savanorių g. 20), Kalmanas Glasas (Kaišiadorys, Savanorių g. 28), Korzunovas Steponas (Žiežmarių valsč. Martiniškių k.), Kučinskas Aleksas (Vievis), Mirskis Icikas (Vievis), Rubinavičius Hiršas (Žiežmariai, Rinkos g. 14), Šarkauskienė Juzė (Kaišiadorys), Šmoleras Orelis (Vievis, Trakų g. 22), Taršisas Chona (Žiežmariai, Rinkos g. 8), Virginavičius Mečislovas (Aukštadvaris).

Miško medžiagos ir kuro gamyba: Broidas Jokūbas (Aukštadvaris), Buršteinas J. (Trakų ir Varėnos miškų urėdijose), Gurvičius Jankelis (Kaišiadorys), Mileris Ošeris (Aukštadvaris), Taršis Ilogošius (Vievis).

Odų prekyba: Donas Calelis (Žiežmariai, Žaslių g. 8), Kacienė Malkė (Žasliai, Vilniaus g. 34), Romas Faivas (Žasliai, Vilniaus g. 9), Percikovičius N. (Žiežmariai, Žaslių g. 6), Simelavičienė S. (Onuškis), Stalovičius Chaimas (Žiežmariai, Rinkos g. 6), Stalavičienė Cipel (Žiežmariai, Kauno g. 1).

Pakinktų ir kitų odos dirbinių prekyba: Kacas Dovydas (Žiežmariai, Kauno g.), Simelevičienė Simė (Onuškis).

Pirtys – žydų bendruomenės pirtis Žiežmariuose.

Restoranai ir traktieriai: Baiderienė Černė (Vievis, Vilniaus g. 7), Kacienė Rocha (Vievis, Trakų g. 7), Krasno Leiba (Kaišiadorys), Kriaučiūnas Aleksas (Žiežmariai), Levinienė Rocha (Žiežmariai), Magidas Leiba (Žasliai), Morkūnas Bernardas (Kaišiadorys), Varkalienė Juzė (Kruonis), Vasiliauskas Petras (Onuškis).

Siuvamųjų mašinų „Singer Sewing Machine Company“ prekyba buvo Žasliuose ir Kaišiadoryse.

Ūkio produktų prekyba: Adelsonas Motelis (Žiežmariai), Alperas Isakas (Žiežmariai, Mokyklos g. 9), Barilas Berelis (Žasliai, Vilniaus g. 12), Skiras Vulfas (Žasliai), Veicšteinas Šmerelis (Žasliai), Zakavičius Šliomas (Vievis, Vilniaus g. 1).

Vaistinės: Aranė Jodidis (Žasliai, Vilniaus g. 74), Bajoras S. (Kruonis), Goldovtas Ch. (Semeliškės), Milančius Jurgis (Vievis), Narbutas Jonas (Žiežmariai), Steikūnas Jonas (Aukštadvaris, Vilniaus g.), Švarcas B. (Kaišiadorys), Vilnius Antanas (Onuškis).

Valgyklos ir arbatinės: Davidavičienė Perelė (Kietaviškės), Danienė Chana (Kaišiadorys, Savanorių g. 32), Donas Šmerelis (Žiežmariai, Dvaro g. 14), Kačkienė Viktorija (Kaišiadorys, Savanorių g. 39), Kaganaitė Sevė (Žiežmariai, Kauno g. 31a), Kaganas Lipė (Žiežmariai, Rinkos g. 7), Kurgonienė Riva (Kruonis, Rinkos g. 10), Kurgonas Motkė (Kruonis), Levinienė Estera (Žiežmariai, Dvaro g. 26), Rippienė Ona (Aukštadvaris), Švarcienė (Semeliškės, Didžioji g. 110), Vulfbergas Šmuila (Darsūniškis).

Viešbučiai: Gurvičienė Golda (Kaišiadorys), Kotienė Chaja (Žiežmariai, Kauno g. 3), Rabinavičaitė Šifra (Kaišiadorys, Savanorių g. 30), Šulkinas Abromas (Kaišiadorys, Butų g. 1).

Įvairia mišria prekyba užsiėmė: Abramavičius Giršas (Semeliškės, Didžioji g. 102), Gordonas Ch. B. (Žiežmariai, Žaslių g. 4), Kaganas Joselis (Žiežmariai, Žaslių g. 2), Kaplanas D. (Semeliškės), Krasienė Chana-Reiza (Kaišiadorys), Stražas Joselis (Semeliškės, Didžioji g. 108), Stedeckas Mauša (Aukštadvaris, Vilniaus g.), Širvinskas Ignas (Onuškis).

Silkių, druskos ir cukraus prekyba: Gordonas Ch. B. (Žiežmariai), Veicšteinas Š. (Žasliai, Vilniaus g. 97).

Vartotojų bendrovės: Antakalnio vartotojų bendrovė „Ateitis“, Aukštadvario – „Vienybė“, Dusmenų – „Aušra“, Devinduonių, Darsūniškio – „Talka“, Gegužinės – „Vilnius“, Kaišiadorių – „Rytas“, Semeliškių – „Artojas“, Žilinų – „Ūkininkas“.

Gamybos įstaigų buvo mažiau, negu prekybos.

Avalynės dirbtuvės: Bilickas G. (Onuškis), Feldmanas Aronas (Kaišiadorys, Savanorių g. 32), Gobstas Chanas (Kaišiadorys, Savanorių g.), Gurvičienė (Žasliai), Levinas Ch. (Kaišiadorys, Savanorių g. 31), Račko Aleksandras (Žasliai).

Dažykla: Danienė Chaja (Žasliai).

Deguto dirbtuvės: Korenas Mejeris (Onuškio dvaras).

Elektros stotys: Steikūnas Antanas (Semeliškės), Strumilienė Juzė (Žiežmariai), Tvirbutas S. (Žasliai).

Fotografai: Duda-Dusevičius J. (Vaikantonių k., Onuškio valsčius), Fainavičius Kušelis (Vievis), Galperas Izaokas (Žiežmariai), Šadevičius Leiba (Žiežmariai), Turecaitė Riva (Žasliai), Vaineras L. (Žiežmariai).

Gazuoto vandens dirbtuvės: Stražas Alteras (Žiežmariai), Zilberkveitas (Kaišiadorys, Savanorių g. 36).

Kailių dirbtuvė: Novickas Feliksas (Obuchovkos vnk., Žaslių valsčius).

Kalvės: Joselevičius G. (Žaslių geležinkelio stotis), Sinkevičius (Kaišiadorys).

Karšyklos: Chenochas M. (Žasliai), Domiches Šeines (Žiežmariai), Galperas Abromas (Žiežmariai), Galperis Izraelis (Semeliškės), Ilionskas Judelis (Žiežmariai), Jevenskienė R. (Semeliškės), Libo Giršas (Aukštadvaris), Navasinskas-Jucevičius Kazys (Guraičių k., Aukštadvario valsčius), Šimkovičius Chaimas (Tartokų k., Žaslių valsčius), Šmuilovičius Mendelis (Vievis), Vainerienė B. (Žiežmariai).

Kepurių dirbtuvė: Polimsas Joselis (Žiežmariai).

Kepyklos: Dapkevičius Jeronimas (Žiežmariai), Fichgendlerienė Ch. (Semeliškės), Gegužinskienė Ch. (Semeliškės), Judelevičienė Chanė (Onuškis), Kacienė Beilė (Žasliai), Kantoraitė B. (Kaišiadorys, Savanorių g.), Lancmanienė Sorė (Semeliškės), Lipšicas Izraelis (Onuškis), Šapiro Abromas (Vievis), Šulmanienė Chaja (Semeliškės).

Kirpyklos: Glikmanas Šimelis (Vievis), Karlonas Aleksas (Onuškis).

Lentpjūvės: Betenas R. ir Z. (Kaišiadorys), Kreizaga V. (Pastrėvio k., Semeliškių valsčius), Kronikas Benjaminas (Semeliškės), Kvantas Adolfas (Teodoravos vnk., Kruonio valsčius), akc. b-vė „Miškas“, Vosylius J. (Žaslių geležinkelio stotis), Rodas Mikas (Aukštadvaris), Strumila Justinas (Žiežmariai), Šlukas Julius (Pilipiškių k., Vievio valsčius).

Malūnai: garo malūnai – Betenai R. ir Z. (Kaišiadorys) ir akc. b-vė „Miškas“; vėjo malūnai – Ignatavičius Jurgis (Liaukiškių k., Aukštadvario valsčius), Ramanauskas Adomas (Antakalnio k., Semeliškių valsčius); vandens malūnai – net 46 (Kaišiadorių valsčiuje – Bauras Motiejus Bagdoniškių k.,

Kynas E. Kriaučiškių k., Lazauskas S. Petrošiškių k.; vien Žasliuose malūnus turėjo Čechavičius Povilas, Kynas Emanuelis, Tvirbutas Stasys).

Odų dirbtuvės: Dormanas Giršas (Žiežmariai), Kydanskis Mauša (Žiežmariai).

Pakinktų dirbtuvės: Chosidas Jankelis (Žasliai), Fridbergas Alteris (Vievis), Kacas Dovydas (Žiežmariai), Rozenbergas Giršas (Žiežmariai).

Plytinės: Brazauskas J. (Gilučių k., Žaslių valsčius), Lansmanas I. N. (Aleksandravos k., Semeliškių valsčius), Mickevičius Juozas (Srednikų k., Aukštadvario valsčius), Počtanis L. (Leipankos k., Onuškio valsčius), Strumila Justinas (Žiežmariai), Šumskas Juozas (Auseniškių k., Vievio valsčius).

Puodų dirbtuvės: Krivkas Mykolas (Streipūnų k., Vievio valsčius), Sinderauskas Zeligas (Onuškis).

Siuvyklos: Gintautas Vincas (Kaišiadorys, Savanorių g. 54), Goldstalbienė M. (Kruonis), Zilberas Šmuila (Kaišiadorys, 4-to pulko g. 2).

Skerdyklos: Kaišiadorių ir Žiežmarių.

Tepalų dirbtuvė: Dancigas Abromas (Kaišiadorys).

Vėlyklos: Betenas R. ir Z. (Kaišiadorys), Kvantas Adolfas (Tadarava), Lelis Juozas (Gegužinė).

Žemės ūkio mašinų gamyba: akc. b-vė „Miškas“.

Pieno perdirbimo bendrovės: Kaišiadorių, Kreičiūnų (Žaslių valsčius), Naškūnų (Semeliškių valsčius), Šaltinių (Aukštadvario valsčius), Vievio, Žaslių ir Žiežmarių[1398].

Vėlesniais metais prekybos ir pramonės įmonių skaičiai ir savininkai keitėsi. Tai įtakojo ir ekonominių sąlygų pasikeitimai (pavyzdžiui, ekonominė krizė), gyventojų migracija (pavyzdžiui, žydų emigracija į Palestiną) ir kiti veiksniai. Tiesa, šiuose sąrašuose nėra pavienių amatininkų. Pavyzdžiui, siuvėjų ir batsiuvių beveik kiekviename miestelyje buvo dešimtys.

Trakų apskrities miesteliai

1937 m. buvo plačiau aprašyti Trakų apskrities valsčiai, siekiant juos pristatyti ir atvykstantiems keliautojams. Vienas iš populiariausių ekskursijų objektų tapo demarkacinė linija. Kad Trakų apskrityje lankydavosi ekskursantai rodo ir žinutė spaudoje, kurioje minima Kauno miesto savivaldybės tarnautojų išvyka su autobusu 1929 m. liepos 7 d. į Jiezną, Onuškį, Aukštadvarį ir Žiežmarius – „ekskursijos tikslas arčiau susipažinti su

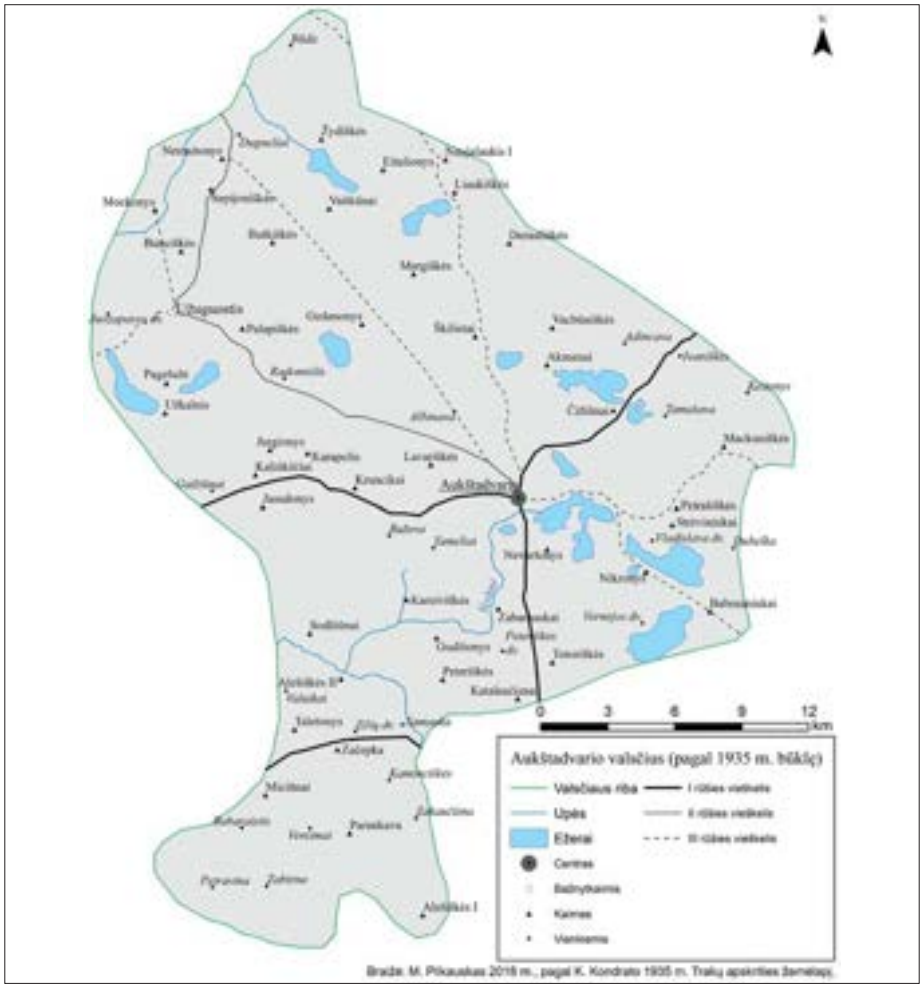
[1398] Visa Lietuva. Informacinė knyga 1931 m. – Kaunas, 1932.

vietos gyvenimu, su savivaldybėmis, aplankyti įdomesnes istorines vietas etc.“[1399]

Aukštadvaris buvo pasiekiamas autobusu. Iš Kauno autobusų linija ėjo per Rumšiškes–Kruonį–Jiezną–Stakliškes. Iš Kauno Aukštadvarį jis pasiekdavo 18.20 val., po to prabuvęs per naktį 5 val. ryto važiuodavo atgal.

Aukštadvaryje tuo laiku buvo 151 gyvenamasis namas, gyveno apie 890 gyventojų, iš jų 656 lietuviai, 220 žydų, 5 totoriai ir 9 rusai.

Dėl informacijos apie Aukštadvarį buvo siūloma kreiptis valsčiaus savivaldybėje į sekretorių, kuris čia būna visą laiką, tik nemoka kitų kalbų. Ištisą parą galėjo naudotis telefonu bei telegrafu, o pašto paslaugomis – nuo 8 iki 14 val. ir nuo 17 iki 19 valandos.

[1399] Kauno kronika // Lietuvos žinios, 1929 m. gegužės 22, Nr. 113, p. 3.

Aukštadvario mergaičių žemės ūkio mokykla. XX a. 4 deš. Nuotrauką pateikė J. Stasiūnaitė.

Viešbučių Aukštadvaryje nebuvo, bet nakvynę galėjo gauti Aukštadvario mergaičių ūkio mokykloje, kur nakvynė kainavo nuo 2 iki 6 Lt. Čia galėjo gauti maitinimą, nors taip pat Aukštadvaryje buvo ir restoranas bei aludė, veikiantys ištisus metus. Iš pramonės įstaigų veikė limonado dirbtuvė.

Vietiniai atlaidai vyko net keturis kartus per metus, o žymesni prekymečiai – sausio 8 d. (Trijų Karalių), kovo 10 d. (Šv. Kazimiero), gegužės 7 d. (Šeštinių), gegužės 28 d. (Devintinių), spalio 13 d. (Rožančinių), lapkričio 3 d. (Visų Šventų).

Geriausia maudyklė buvo prie Nevos ežero. Žvejybai buvo siūlomi penki Aukštadvario apylinkių ežerai. Prie Aukštadvario pradžios mokyklos buvo planuojama įrengti sporto aikštelę.

Kaip žymesnes vietas siūloma apžiūrėti Mongirdų dvare buvusį upėtakių tvenkinį, piliakalnį ir ežerus. Lankytinos vietos – tame pačiame Mongirdų dvare, taip pat Aukštadvario Šv. Dominyko bažnyčia su šalia jos esančia mergaičių ūkio mokykla, Kartuvių kalnas ir prie jo esantys ežerai[1400].

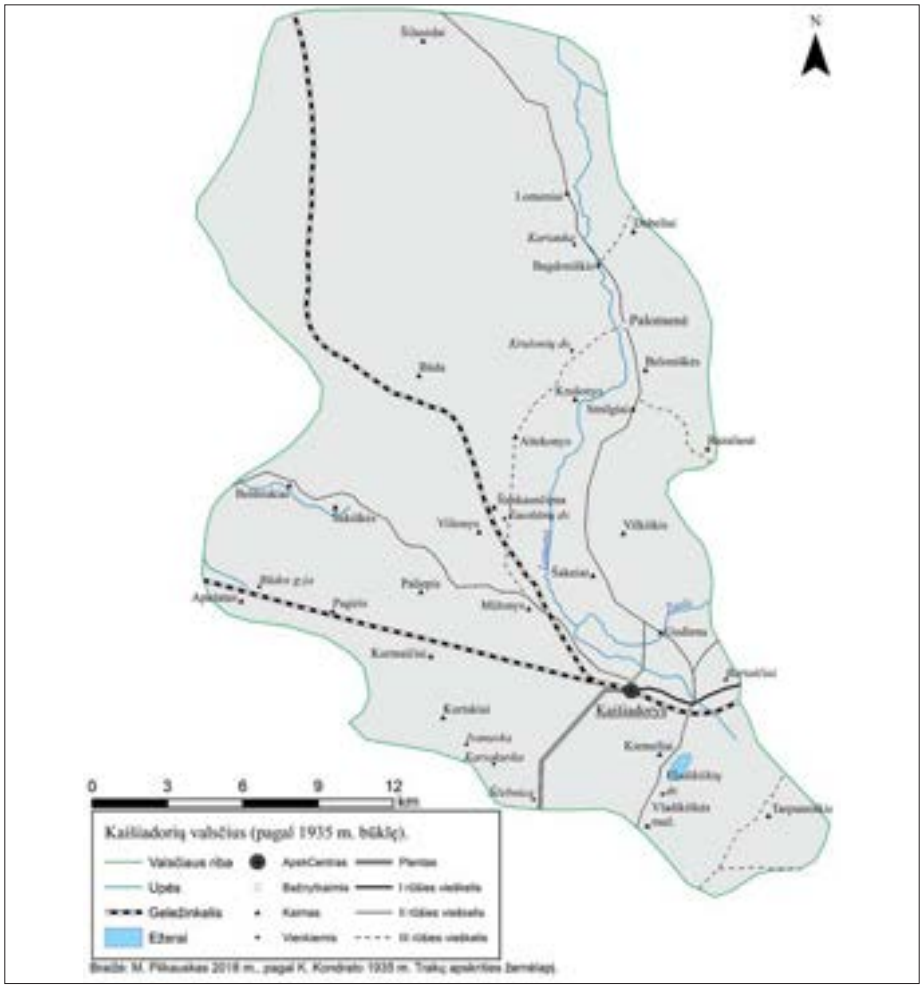
[1400] LCVA, F. 379, Ap. 3, B. 28a, L. 73.

Kaišiadoris, žinoma, galėjo pasiekti lengviausiai – traukiniu iš Kauno arba Vievio (traukinys ir kursavo nuo Kauno tik iki Vievio, nes toliau buvo išardyti bėgiai). Taip pat galėjo atvykti vieškeliu – pro Rumšiškes, Žiežmarius. Vasaros metu iš Kauno kursuodavo ir autobusas. Važinėjantys nuosavu automobiliu arba motociklu benzino galėjo įsipilti benzino kolonėlėje („stotyje“) prie Z. Šimašiaus namų Vytauto g. 26.

Atskirų namų mieste tuo laiku buvo 254, gyventojų – apie 2000, iš jų apie 350 žydų.

Nakvynę keliautojai galėjo gauti Trakų gatvėje buvusiame Goldos Gurvičienės viešbutyje, kur nakvynė vienam asmeniui kainavo 2 Lt.

Kaip geresnysis Kaišiadorių restoranas pristatytas J. Gurvičiaus resto-

ranas, buvęs priešais viešbutį. 1938 m. telefonų knygoje nurodoma, kad Jankelio Gurvičiaus restoranas buvo Trakų g. 5. Toje pačioje telefonų knygoje minimas ir Zlatos Šimkovičienės restoranas „Gintaras“, buvęs Trakų g. 2. Kaip tinkama vieta pavalgymui nurodomas ir Kaišiadorių geležinkelio stoties bufetas. Senųjų gyventojų prisiminimuose ilgam išliko prie geležinkelio aikštės (Vilniaus g. 1) buvusi Peisacho Mulerio delikatesų ir vyno parduotuvė bei kepykla.

Pramogų vieta – Kaišiadorių kino teatras „Banga“, buvęs Maironio g. 13 (maždaug iki 1935 m. vadintoje Liudo Giros gatvėje). Tačiau jis veikė nereguliariai. Pasakojama, kad šis kino teatras priklausė B. Kasparui, kuris lėšų jam įsteigti užsidirbo Amerikoje. Greičiausiai kino teatro adresas klaidingas, nes kitur jis minimas Maironio g. 15 name.

Kaip pagrindinės Kaišiadorių šventės nurodomi atlaidai kovo 19 d. (šv. Juozapo) ir rugpjūčio 6 d. („Viešpaties Persimainymo“). Žymesnių prekymečių nebuvo, tik nedideli turgūs pirmadieniais ir penktadieniais. Mieste buvo ir dvi prekyvietės.

Galima pastebėti, kad daug įstaigų koncentravosi senojoje miesto dalyje – prie geležinkelio stoties ir Vilniaus bei Trakų gatvių. Geležinkelio stotyje buvo įsikūręs karo komendantas, saugumo policija, paštas, veikė bufetas, buvo salė. Paštas veikė kiekvieną dieną (su nurodytomis valandomis – darbo dienomis nuo 8 iki 14 val. ir nuo 17 iki 19 val., šventadieniais nuo 8 iki 10.15 val.). Telegrafas veikė nuolat.

Kaip maudynių ir kitų vandens pramogų vietos nurodomi Kiemelių ir Kriaučiškių ežerėliai, esantys už 2–3 kilometrų nuo miesto. Žymesnių sportinių organizacijų mieste nebuvo, tačiau prisiminimuose minima, kad kaišiadoriečiai pamėgo žaisti futbolą (žaisdavo pievose prie Girelės miško ir už Lomenos, prie kelio, vedusio Vilniaus gatve į Gudienos kaimą). Po 1937 m. minima, kad pradėjo žaisti ir krepšinį. Žydų klubuose dažniausiai žaisdavo šachmatais ir stalo tenisą. Kaišiadorių policininkai buvo įsirengę sporto aikštelę prie gimnazijos, kur žaidė kroketą ir lauko tenisą. 1938 m. buvusiame geležinkelių depe, gavus subsidiją iš Kūno kultūros rūmų, buvo įrengta pirmoji Lietuvoje dengta sporto salė, kurioje šildant kelioms krosnims galėjo sportuoti ir žiemą. Todėl čia iki Kauno sporto halės pastatymo traukiniu atvažiuodavo pasportuoti ir kauniečiai.

1937 m. rašoma, kad lankytinų žymių vietų Kaišiadoryse nėra, kad yra parapijos ir apskrities savivaldybės senienų muziejai, tačiau jie nesutvarkyti. Pats miestelis yra gana jaunas, anksčiau garsėjęs kaip geležinkelio stotis, paskui tapo laikinąja Trakų apskrities sostine, o „Nepriklausomybės metu

Kaišiadorių miesto vaizdas nuo statomos Kaišiadorių katedros bokšto. Apie 1927–1928 m. LNM.

Kap. P. Gudyno gatvė. Tolumoje matoma Kaišiadorių katedra ir apskrities savivaldybės rūmai. XX a. 4 deš. KšM.

Kaišiadorių apylinkių žemėlapis. 1930 m.

miestelis žymiai prasiplėtė ir dabar teberodo tendencijos plėstis ir gražėti. Ne taip senai čia pastatyta daug gražių namų. Graži katedra, Vyskupijos rūmai, apskrities valdybos namai, pradžios mokykla ir kt.“ Matyt todėl, kad

Kaišiadorių geležinkelio stotis. XX a. 4 deš. KMM.

Bažnyčios aikštės ir Maironio (iki 1935 m. – Liudo Giros) gatvių kampas. Fotografuota iš apskrities savivaldybės antro aukšto. XX a. 4 deš. KšM.

Statomi Kaišiadorių vyskupijos kurijos rūmai, maždaug 1932–1933 m.

Verslininko ir apskrities valdybos nario Z. Šimašiaus namai Vytauto gatvėje 1935 m. Pastatas buvo nuomojamas Kaišiadorių apylinkės teismui. KšM.

Kaišiadorių miškų urėdija. Maždaug 1930 m. KšM.

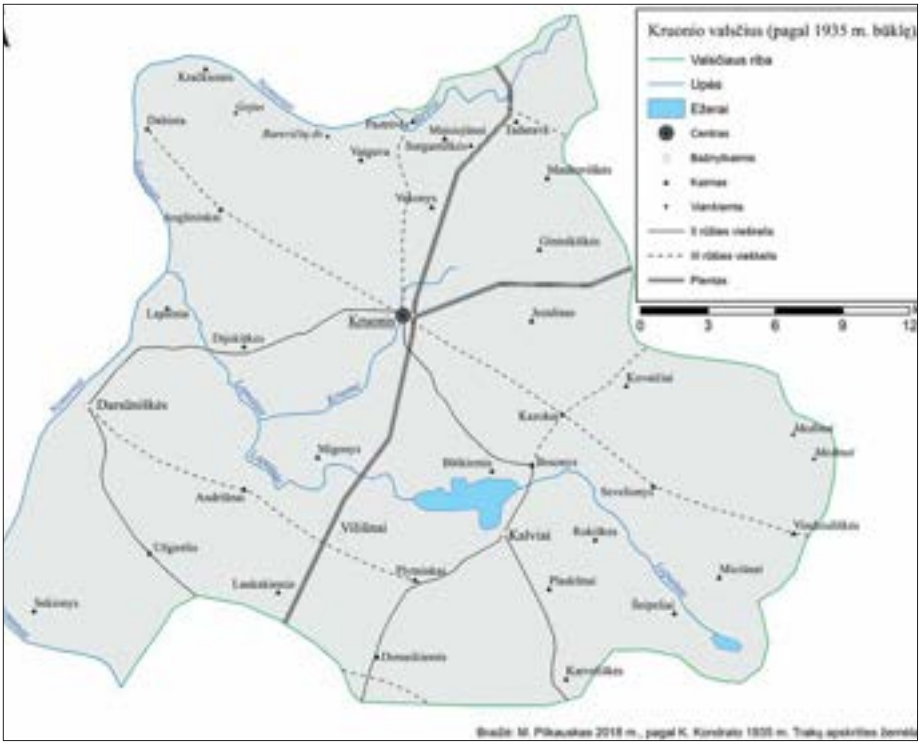
Kaišiadorių miesto šiaurinė pusė. Fotografuota nuo geležinkelio pusės į Vytauto gatvės pusę. Maždaug 1930 m.

turėjo ką papasakoti apie augantį miestą – informaciją apie Kaišiadoris keliautojams apsiėmė teikti Trakų apskrities valdyba (darbo metu).

Tuo laiku Kaišiadoryse buvo 285 „nekilnojamų turtų vienetai“, buvo 76 prekybos ir 37 pramonės įmonės. Tarp jų žymiausios A. Dancigo žibalo, druskos ir deguto sandėliai, tepalo dirbtuvė, A. Zilberkveito alaus urmo sandėlis ir gazuotų gėrimų dirbtuvė, V. Škudzinsko garo malūnas[1401].

Įdomu, kad 1933 m. lietuvių įmonių informacinėje knygoje Kaišiadoryse minimos ir akcinė bendrovė „Klijus“ (stalių klijų ir kaulamilčių fabrikas), vaistininkas J. Butikas (Vilniaus g. 3) bei kitos įmonės, taip pat dar kelios maitinimo įmonės – Morkūno restoranas (Vilniaus g. 7), valgyklos – „Lietuva“ (Kap. Gudyno g. 2, kur „pusryčiai, pietūs, vakarienė, švieži užkandžiai, alus. Radio muzika nuo 7 val. vakaro“) ir Morkūno (Kap. Gudyno g. 53). Geležinkelio stotyje buvo Juozo Žukausko bufetas[1402].

Kruonio miestelio 1937 m. suvestinėje nurodoma, kad jame yra 850

[1401] LCVA, F. 379, Ap. 3, B. 28a, L. 70.

[1402] Lietuvių prekybininkų, pramonininkų ir amatininkų sąjungos kalendorius-adresų knyga 1933 metams. – Kaunas, 1933. – P. 167.

Kruonio miestelio centrinė aikštė. Fotografija K. Lukšio, XX a. 3 deš. LNM.

Žaidžiantys Kruonio miestelio vaikai. Fotografavo L. Kazokas, 1940 m. ČDM LMS Ng 11705.

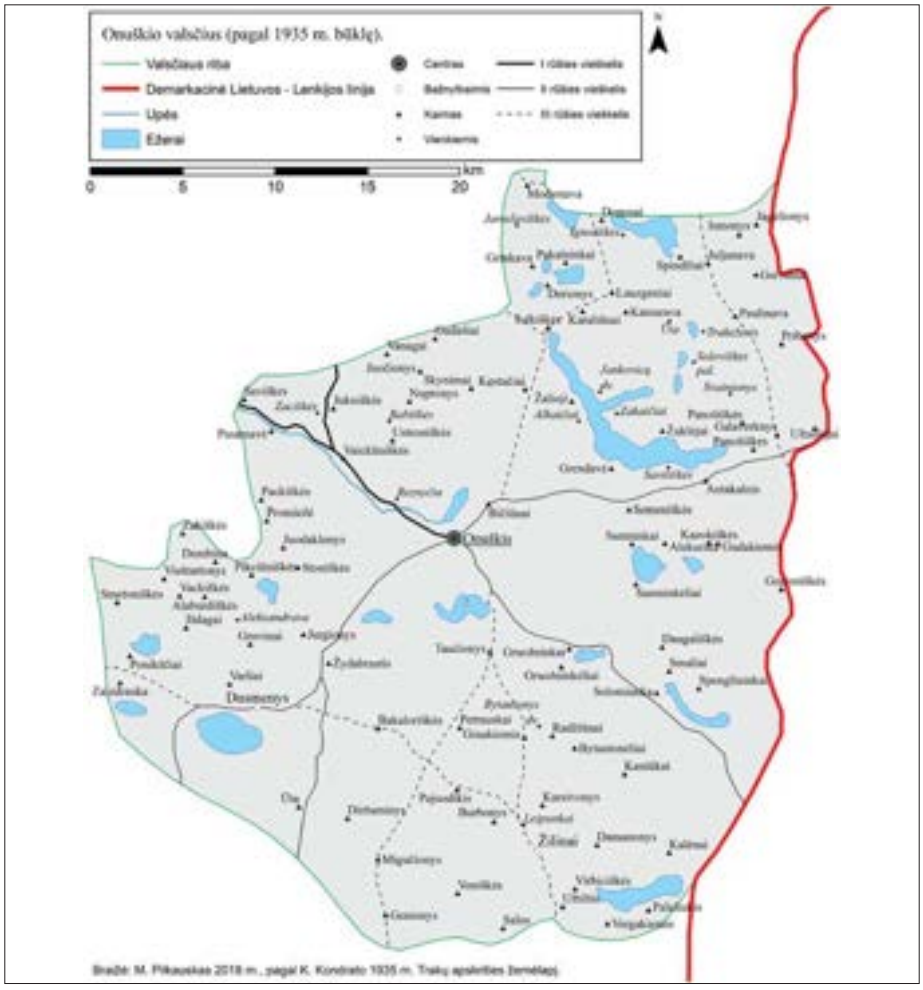

Kruonio miestelio smuklė. Fotografavo L. Kazokas, 1940 m. ČDM LMS Ng 11855.

gyventojų (iš jų 479 lietuviai, 268 rusai, 78 žydai ir 25 totoriai). Kaip galintis suteikti keliautojams ir turistams informaciją apie miestelį nurodomas valsčiaus viršaitis Antanas Vedeckas, kalbėjęs ne tik lietuvių, bet ir rusų bei lenkų kalbomis. Nors specialių nakvynės namų valsčiuje ir nebuvo, tačiau keliautojams pernakvoti buvo siūloma pas miestelio gyventojus ir dažniausiai be jokio atlyginimo. Kaip pagrindinės vietinės šventės nurodomi turgūs, kurie vyko kiekvieną antradienį, ir atlaidai, kurie vykdavo gegužės 1 d. ir rugpjūčio 2 d. Miestelyje buvo paštas ir telefonas. Važiuojantys motoriniu transportu galėjo nusipirkti benzino pas Stražą. Kaip pagrindinė sportinė organizacija nurodytas vietos šaulių būrys, o pagrindinė sporto šaka – futbolas. Tarp žymesnių lankytinų objektų buvo išskiriama Kruonio bažnyčia[1403].

Onuškio miestelio vaizdas, palyginus su kitų Trakų (Kaišiadorių) apskrities valsčiais, bendras ekonominis-kultūrinis išsivystymas atrodo menkesnis. Iš 25 anketos klausimų net 17 atsakyta neigiamai („tinkamų namų

[1403] LCVA, F. 379, Ap. 3, B. 28a, L. 74–75.

nakvynei nėra“, „maudyklių nėra“, „sporto organizacijų nėra“, „įžymesnių vietų nėra“ ir t. t., nors šių dienų akimis žiūrint atrodo, kad atsakęs į anketą asmuo tiesiog neskyrė tinkamo dėmesio anketos užpildymui). Keliautojams dėl informacijos apie miestelį nurodoma kreiptis į Onuškio valsčiaus savivaldybę darbo dienomis ir valandomis. Kaip geresnis restoranas minimas Juozo Tarailos restoranas Onuškyje. Kaip pagrindinė vietinė šventė nurodomi atlaidai Onuškyje, kurie vykdavo rugpjūčio 15–17 d. Onuškio miestelyje buvo paštas, telefonas ir telegrafas, o pašto agentūros su telefonais – Žilinų

Onuškio miestelio centre – vaistinė, Baranovo parduotuvė. XX a. 4 deš. Iš E. Cibarausko archyvo. Iš knygos: Onuškis / sudarytoja ir vyriausioji redaktorė Ž. Driskiuvienė. – Vilnius: Versmė, 2017. – P. 645.

Valstybinė degtinės parduotuvė. Už moterų stovi parduotuvės vedėjas Aloyzas Cibarauskas, vežikas Stanapėdis (pirmas iš dešinės). Apie 1933 m. Iš E. Cibarausko archyvo. Iš knygos: Onuškis / sudarytoja ir vyriausioji redaktorė Ž. Driskiuvienė. – Vilnius: Versmė, 2017. – P. 647.

Mokytojų Okunevičių namas, dekoruotas Gedimino stulpais. Prie namo šalia valties stovi Aloyzas Cibarauskas, ant rankų laiko dukterį Ingridą, ant valties sėdi sūnus Eugenijus. Apie 1938 m. Iš E. Cibarausko archyvo. Iš knygos: Onuškis / sudarytoja ir vyriausioji redaktorė Ž. Driskiuvienė. – Vilnius: Versmė, 2017. – P. 649.

Onuškio valsčiaus gyventojai su viršaičiu Antanu Petrausku (stovi septintas iš kairės) pasirengę važiuoti į Palangą prie jūros. Apie 1938 m. Iš S. Masilionienės archyvo. Iš knygos: Onuškis / sudarytoja ir vyriausioji redaktorė Ž. Driskiuvienė. – Vilnius: Versmė, 2017. – P. 271.

Maršrutinis autobusas Kaunas–Onuškis. Apie 1939 m. Iš E. Cibarausko archyvo. Iš knygos: Onuškis / sudarytoja ir vyriausioji redaktorė Ž. Driskiuvienė. – Vilnius: Versmė, 2017. – P. 651.

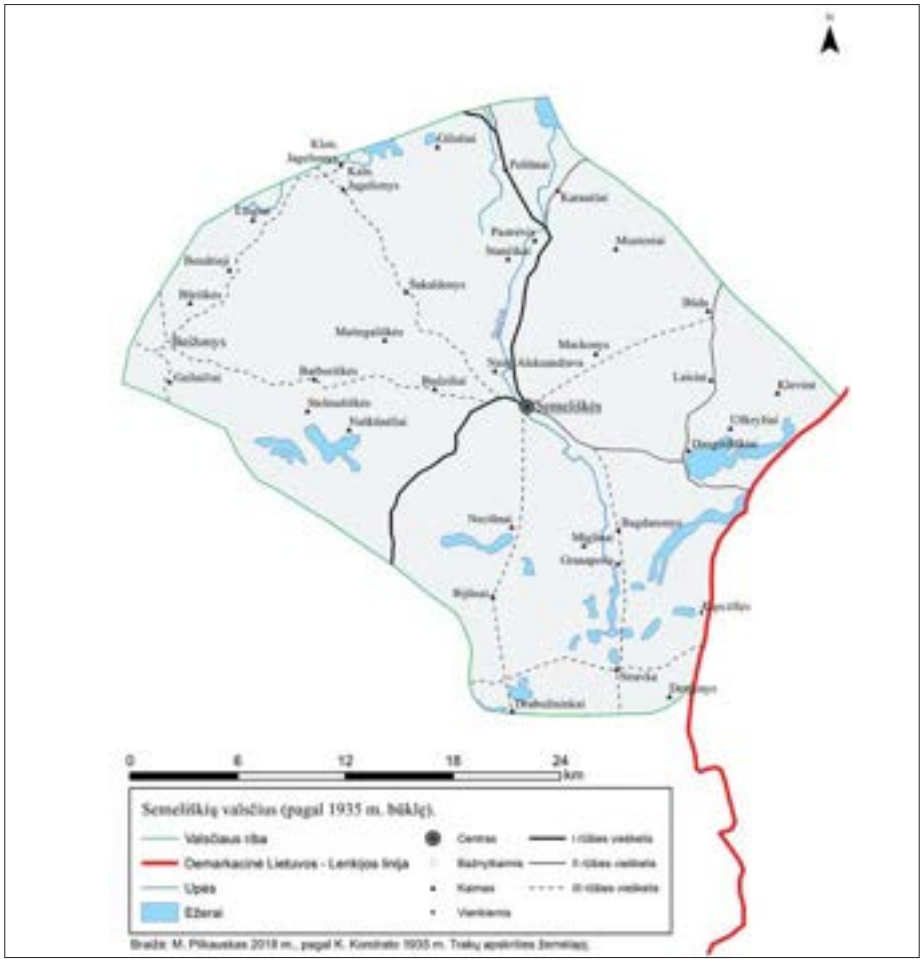
Podlipsko automobilis, dešinėje matosi šaulių salės kampas. Apie 1940 m. Iš E. Cibarausko archyvo. Iš knygos: Onuškis / sudarytoja ir vyriausioji redaktorė Ž. Driskiuvienė. – Vilnius: Versmė, 2017. – P. 651.

ir Dusmenų bažnytkaimiuose. Onuškį galėjo pasiekti autobusu, važiavusiu maršrutu Kaunas–Rumšiškės–Butrimonys–Onuškis[1404].

Semeliškių miestelis buvo pasiekiamas autobusu, kuris kursavo iš Kauno per Žiežmarius. Semeliškėse tuo laiku gyveno apie 800 gyventojų, iš jų apie 600 lietuvių, 150 žydų, 50 baltgudžių ir kitų tautybių žmonių.

Semeliškėse keliautojams abu siūlomi restoranai buvo Vytauto Didžiojo aikštėje. Vienas priklausė Perai Davidavičienei, o kitas – Teofiliui Švabauskui. P. Davidavičienės restorane galėjo gauti ir nakvynę, kuri kainavo po litą asmeniui. Esant reikalui didesniam skaičiui keliautojų buvo siūloma nakvoti pradžios mokykloje, apmokant tik švaros palaikymo išlaidas.

Maudymuisi ir žvejybai tinkama buvo Strėvos upė ir Nestrėvos ežeras.

[1404] LCVA, F. 379, Ap. 3, B. 28, L. 73–74.

Semeliškių miestelio apylinkės. XX a. 4 deš. Nuotrauką pateikė J. Stasiūnaitė.

Semeliškių miestelio Trakų gatvė. Maždaug 1930 m. KšM.

Semeliškių malūnas ir elektros stotis. XX a. 4 deš. Nuotrauką pateikė J. Stasiūnaitė.

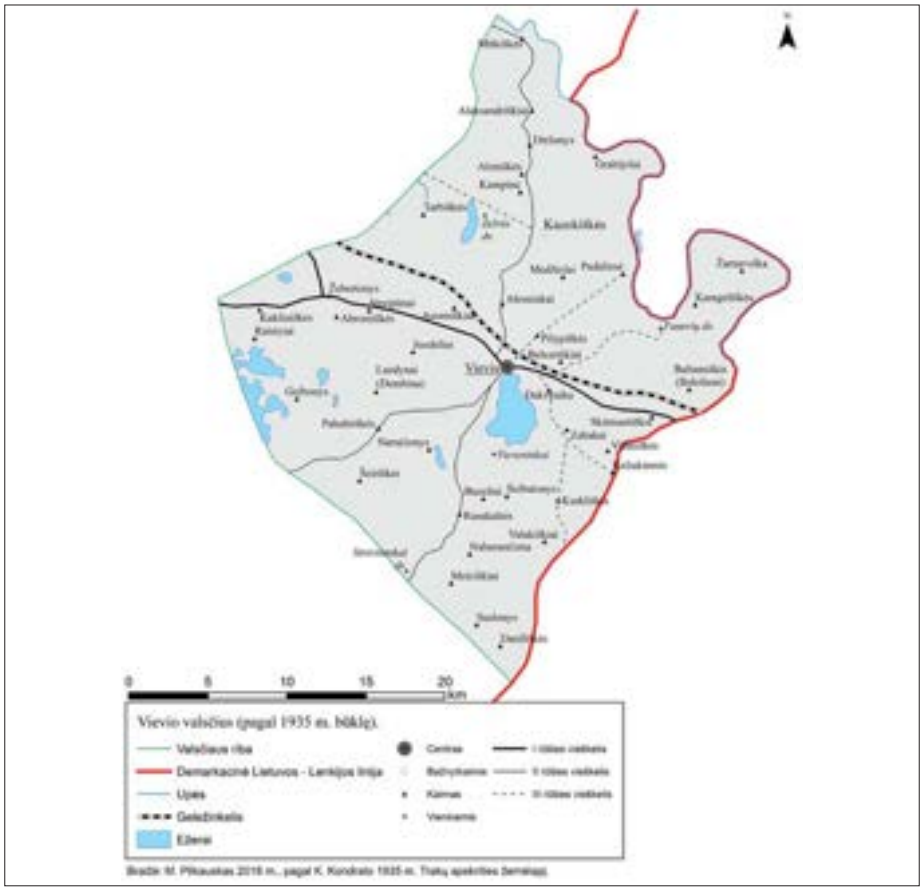
Semeliškių teismo tarnautojai. Iš dešinės pirmas – Sergiejus Žitkus, antras – Trakų apylinkės teisėjas Jurgis Kasakaitis. 1930 m. KšM.

Pagrindinės šventės – per atlaidus balandžio 23 d. (Šv. Jurgio), rugpjūčio 10 d. (Šv. Lauryno), rugpjūčio 16 d. (Šv. Roko). Pirmą antradienį po rugpjūčio 10 d. vyksta metinis prekymetis.

Informaciją apie Semeliškes keliautojams galėjo suteikti valsčiaus savivaldybėje (Vytauto Didžiojo aikštėje), pas viršaitį Bronių Stosiūną jo darbo valandomis nuo 8 iki 14 valandos, išskyrus šventadieniais. Šventadieniais galėjo gauti informaciją Dr. Basanavičiaus g. 25 (greičiausiai tai viršaičio namų adresas), galėjo susikalbėti rusų, lenkų, baltgudžių kalbomis.

Vytauto Didžiojo aikštėje buvo paštas, kuriame buvo telefonas ir telegrafas (veikė kasdien nuo 8 iki 14 val. ir nuo 17 iki 19 val., o šventadieniais – nuo 8 iki 10.15 valandos)[1405].

Vievio miestelį lengviausia buvo pasiekti traukiniu (geležinkelio stotis buvo už kilometro nuo miestelio). Iš Kauno vasaromis traukinys važiuodavo

[1405] LCVA, F. 379, Ap. 3, B. 28a, L. 73.

Vievio apylinkės. Prie Vievio ežero motociklu atvažiavęs Žiežmarių žiemos žemės ūkio mokyklos direktorius Jonas Sabas. 1934 m. rugpjūčio 8 d. LCVA.

tris kartus, o žiemą – du kartus per dieną. Autobusai į Vievį nevažinėjo. Tačiau atvykę automobiliu galėjo nusipirkti benzino krautuvėse pas J. Baiderą ir pas Abramavičių Trakų gatvėje.

Vievyje 1937 m. gyveno 300 lietuvių, 350 žydų, 6 totoriai ir keletas rusų.

Nakvynę prie geležinkelio stoties 4–5 asmenims galėjo gauti pas J. Minkevičių, o pačiame miestelyje (Vilniaus gatvėje) 4–6 asmenims pas Melamedaitę. Kaina vienam asmeniui buvo 1–2 Lt.

Restoranų Vievyje nebuvo, tik traktieriai Vilniaus gatvėje pas A. Olubą ir N. Glazmaną, taip pat Trakų gatvėje pas S. Chazanavičių.

Žymi vasarojimo vieta Vievio valsčiuje buvo Panerių dvare pas T. Mickevičių. Čia tilpdavo kelios dešimtys vasarotojų, kuriems para su visu išlaikymu kainuodavo 4 litus. Vasarojimo vietos taip pat buvo prie ežerų Dumbliko, Balceriškių, Arliškių, Zelvės vienkiemiuose. Tinkamiausios maudymuisi vietos nurodomos prie Vievio ežero („krantai labai patogūs maudyklėms“), taip pat Neries upė prie Panerių dvaro, Zelvės, Naručionių, Auseniškių ir Zabakos ežerai. Šie ežerai tinka ir žvejybai, nors ypatingu žuvingumu nepasižymi, yra ir vėžių. Gausiausia vėžių yra Bražuolės upelyje prie Dumbliko vienkiemio.

Tarp sporto organizacijų minimas jaunalietuvių klubas (JSO), „kuris daugiausia užsiima orasvydžio bei kvadrato žaidimu“.

Didžiausios Vievio šventės – atlaidai birželio 29 d. (Šv. Petro) ir liepos 26 d. (Šv. Onos). Kassavaitinis apylinkių gyventojų susitelkimas miestelyje – turgaus dieną – trečiadieniais.

Įdomu, kad vienintele lankytina pasienio linija prie Skirmantiškių (kur ėjo pagrindinis kelias nuo Kauno į Vilnių), taip pat siūlyta pasigrožėti Vievio mišku.

Informaciją apie Vievį galėjo suteikti valsčiaus savivaldybėje arba kitose įstaigose darbo valandomis. Pasienio policijos „centralinėje“ (kuri buvo Vilniaus gatvėje) informaciją galėjo gauti netgi keliomis kalbomis (lietuvių, rusų, lenkų ir gudų) ir ištisą parą. Pas Vievio pradžios mokyklos vedėją V. Minkevičių galėjo gauti informaciją anglų kalba. Vilniaus gatvėje buvo paštas, kuriame buvo telefonas ir telegrafas (veikė kasdien nuo 8 iki 14 val. ir nuo 17 iki 19 val., o šventadieniais – nuo 8 iki 10.15 valandos)[1406].

Žaslių miestelį geriausia buvo pasiekti traukiniu, kuris stodavo Žaslių geležinkelio stotyje, o nuo stoties iki miestelio ėjo plentas. Autoremontui buvo siūloma kreiptis į Praną Gurską, gyvenusį Vilniaus g. 27.

Žymesni restoranai Žasliuose – Morducho Šmito (III rūšies, kuris buvo

[1406] LCVA, F. 379, Ap. 3, B. 28a, L. 72.

Žaslių miestelio panorama. XX a. 4 deš. KšM.

Žaslių miestelis, Vilniaus gatvės pradžia (vėliau pervadinta Vytauto gatve). Fotografuota iš tos vietos, kur stovėjo valsčiaus savivaldybė. Apie 1928 m. A. Miškinio rinkinys. LNM.

Vilniaus g. 24). Taip pat maisto galėjo gauti pas Jurgį Jusevičių ir Zilbermanienę.

Nakvynės vieta Žasliuose buvo siūloma Zilbermano namuose, kur galėjo apsistoti 5 žmonės, o nakvynė su maitinimu vienam žmogui kainavo 3,50 Lt.

1940 m. telefonų knygoje minimas Izraelio Goldbergo restoranas (Vilniaus g. 36), o sunegalavusius kvietė I. Aranės vaistinė, Vytauto g. 76 name buvusi jau nuo XIX a. pabaigos.

Į Žaslių kino teatrą keliautojams nebuvo siūloma užeiti, nes „nėra sutvarkytos sėdimos vietos, nėra ventiliacijos, prisirenka mažų vaikų ir kt.“

Didžiausios Žaslių šventės – balandžio 23 d. švenčiami šv. Jurgio atlaidai. Tą pačią dieną savo metinę šventę švęsdavo ir Žaslių šaulių būrys. Be to, Žasliuose iškilmės būna ir „tautos dienomis“.

Žaslių paštas buvo Vytauto Didžiojo g. 19 ir veikė paprastomis dienomis nuo 8 iki 14 val. ir nuo 15 iki 19 val. Tomis valandomis veikė ir telefonas. Šventadieniais veikė trumpiau – nuo 8 iki 10.15 val.

Žaslių maudynių vieta nurodomas Žaslių ežeras, nes kituose esama duobių. Žvejybai tiko visi trys Žaslių ežerai.

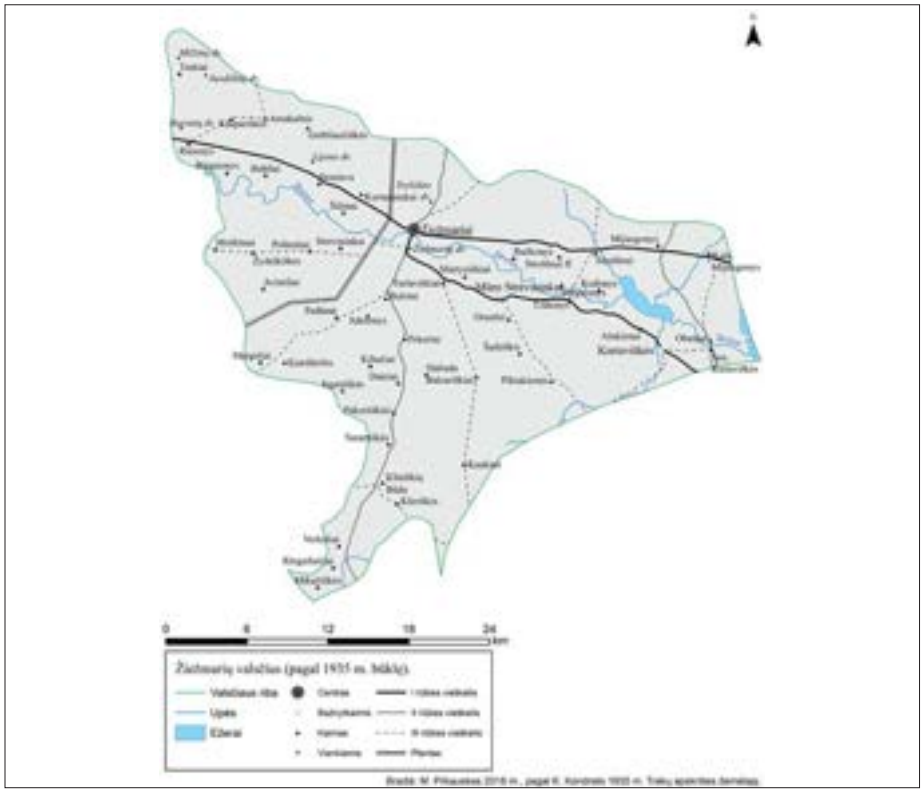
Kaip lankytinos Žaslių valsčiaus vietos nurodomas prie Neries, Budelių kaime esantis piliakalnis (vadinamas „Skarbų pilimi“) ir Paparčių bažnytkaimis su buvusio vienuolyno griuvėsiais (apie juos galėjo papasakoti Paparčių gyventojas Stasys Kinderevičius). Informaciją apie Žaslius galėjo papasakoti Žaslių policijos nuovados viršininkas, gyvenęs tame pačiame name, kur buvo nuovada (Vilniaus g. 46; 1940 m. pradžioje nuovada persikėlė į naują dviaukštį valsčiaus savivaldybės pastatą Vytauto Didžiojo g. 1). Nuovados viršininkas galėjo susikalbėti rusų ir vokiečių kalbomis.

Žaslių miestelyje buvo apie 1900 gyventojų, iš kurių apie 1100 buvo žydai, „likusieji lietuviai. Dauguma tame skaičiuje lenkiškai kalbančių“[1407].

Didžiausia Žaslių valsčiaus įmone reiktų laikyti akcinę bendrovę „Miškas“, buvusią geležinkelio stotyje. 1922 m. susikūrus akcinei bendrovei čia veikė malūnas, lentpjūvė, buvo gaminami baldai bei įvairūs žemės ūkio įrengimai.

Žiežmarių miestelį buvo patogiausia pasiekti autobuso ruožu Kaunas–Rumšiškės–Kruonis–Žiežmariai (miestelyje buvo autobusų stotis) ir traukiniu iki Kaišiadorių (nuo geležinkelio stoties iki Žiežmarių buvo 8 kilome-

[1407] LCVA, F. 379, Ap. 3, B. 28a, L. 70–71.

Žiežmarių aikštė maždaug 1928 m. A. Miškinio rinkinys. LNM.

Žaslių gatvės panorama Žiežmarių miestelyje. Apie 1930–1932 m. A. Miškinio rinkinys. LNM.

Žiežmarių aikštė turgaus dieną. Fotografavo V. Augustinas, 1936 m. LNM.

Žiežmarių aikštė turgaus dieną. XX a. 4 deš.

trai, vedė plentas). Atvykę automobiliu galėjo įsigyti benzino pas privačius prekybininkus.

Žiežmariai buvo didžiausias Trakų apskrities miestelis jame gyveno net 2700 gyventojų, iš jų apie 800 – žydai. Nors ir gausiai apgyvendintas, miestelis vienintelis neturėjo pasiūlyti kokio nors žmogaus, kuris galėtų papasakoti ir pristatyti Žiežmarius kitiems. Gana menkas valsčiaus savivaldybės parengtas aprašymas rodo, tarsi Žiežmariuose nebuvo nieko įdomaus ir lankytino.

Tinkamiausios nakvynei vietos nurodytos pas Koganą ir Kotienę. Žvejybai tinkama vieta – Strėvos upė. Šeštadieniais ir sekmadieniais galėjo apsilankyti kino teatre „Aušra“, kuris buvo Vilniaus gatvėje. Žymiausia metinė šventė – Šv. Jokūbo atlaidai, kurie vyko liepos 25 d. Prekymečių nebuvo.

Žaslių gatvėje buvo paštas, kuris veikdavo kasdien nuo 8 iki 14 ir nuo 17 iki 19 valandos[1408].

[1408] LCVA, F. 379, Ap. 3, B. 28a, L. 74.

Administraciniai pertvarkymai 1939–1940 m.

Grėsmė panaikinti Trakų (Kaišiadorių) apskritį buvo iškilusi po 1926 m. rinkimų. Jau tų metų vasarą naujoji vyriausybė, vadovaujama valstiečių liaudininkų, paskelbė, kad bus pertvarkoma ir regioninė valdžia, kad bus mažinamas apskričių skaičius (buvo siūloma vietoje 20 apskričių palikti 10)[1409]. Tačiau po 1926 m. pabaigoje įvykusio perversmo svarstymai apie tokias reformas nutilo.

Kaip visuomenė sutiko žinią apie Vilniaus krašto atgavimą? Onuškyje tarnavęs kunigas Nikodemas Švogžlys-Milžinas savo atsiminimuose aprašė, kaip jis neužmiršdamas lenkų okupuotos Lietuvos dalies dažnai savo arkliuku nuvažiuodavo iki administracinės linijos. Kai 1939 m. rugsėjį Rytų Lietuvą užėmė rusai ir lenkų sargyba išbėgiojo – kunigas tuoj nuvyko prie buvusios valstybinės sienos. Mokytojų Staniūnų akivaizdoje sulaužė lenkų pasienio gairę, išvertė lenkišką pasienio stulpą ir įžengė į Vilniaus krašto žemę, 20 metų atskirtą nuo Lietuvos. Karolina Staniūnienė verkė iš džiaugsmo, o Donatas Staniūnas pabučiavo kun. N. Švogžlį-Milžiną. Šis atsiminimuose rašė: „Mes pakėlėme rankas Vilniaus pusėn, pasveikinom mūsų sostinės Madoną Aušros Vartuose. Mes pasisėmėm po saują vilnietiškos žemės. Susikrovėm vežiman lenkų stulpus ir grįžom Onuškin“. Keletą kartų po to lankėsi Vilniuje, apie Vilnių rašė straipsnius ir knygas. Onuškio moteris vežė į Vilniuje vykusią Moterų sąjungos konferenciją, jaunimą – į pavasarininkų kongresą, o vyrus – į katalikų vyrų konferenciją, Vilniui vaduoti sąjungos iškilmingą posėdį, kur Onuškio klebonas vadovavo sąjungos eitynėms per miestą, į Aušros Vartus, kur pats pasakė pamokslą[1410].

[1409] „Naujosios valdžios politika vidaus reikalų srity“ // Savivaldybė, 1926, nr. 6–7, p. 5.

[1410] Kunigo Nikodemo Švogžlio-Milžino gyvenimas ir kūryba / sud. J. Kilčiauskienė. – Kaunas, 2001. – P. 80–83.

Vis tik 1939 m. rudenį Rytų Lietuvą su Vilniumi ir Trakais grąžinus Lietuvai neišvengiamai teko vykdyti administracinius-teritorinius pertvarkymus. Politiniai pasikeitimai liaudyje buvo vadinami posakiu „Vilnius mūsų – o mes rusų“. 1939 m. pagal sutartį su Sovietų Sąjunga kartu su Vilniaus krašto perdavimu Lietuvai numatytas ir SSRS karinių įgulų įkūrimas Lietuvoje. 1939 m. lapkričio mėnesį pasiruošta sovietinių karinių dalinių atsikėlimui ir imamasi tam tikrų priemonių, kad vietiniai gyventojai nesukeltų incidentų, netgi nesitelktų palei kelius, kuriais žygiuos SSRS kariuomenė, o vykstančius dalinius netgi uždrausta fotografuoti. Vietiniams seniūnams tik liepta iš anksto pasirengti surašymui, kokius nuostolius padarys žygiuojanti kariuomenė. SSRS kariuomenė turėjo žygiuoti keturiais keliais, pirmasis iš kurių ir buvo „Žygikelis Nr. 1: Vilnius (nuo kryžkelės prie Vilkpėdės), Rykantai, Vievis, Žebertonys, Žasliai, Gegužinė, Ruklos dvaras. Žygis atliekamas lapkričio 17 d.“ Į Gaižiūnų poligoną turėjo atvykti 1000 SSRS karių. SSRS daliniai tarpusavyje su Gaižiūnų poligonu susisiekdavo keliu pro Kaišiadoris ir Palomenę[1411].

Lietuvai atgavus Vilniaus kraštą buvo sudaryta Lietuvos administracinio pertvarkymo komisija. Ji pasiūlė Trakų apskrities centrą perkelti iš Kaišiadorių į Trakus, beveik visus apskrities valsčius paliekant Trakų apskrityje, o Kruonio valsčių prijungiant prie Kauno apskrities, nes šio valsčiaus gyventojams būtų patogiau pasiekti apskrities centrą[1412].

1939 m. spalio mėnesį Trakų apskrities valdyba Savivaldybių departamentui teigė, kad labiausiai nuo Trakų miesto nutolę Kruonio ir Žaslių valsčiai galėtų būti priskirti Kaunui, tačiau jų gyventojai to nenorėjo[1413]. Trakų apskrities viršininkas J. Merkys 1939 m. gruodžio 4 d. nusiuntė departamentui projektuojamos Trakų apskrities žemėlapį ir teigė: „Manyčiau, kad dėl geografinės padėties ir gyventojų patogumui, apskrities centras reikėtų iš Kaišiadorių perkelti į Trakus.“ Gruodžio 22 d. apskrities viršininkas J. Merkys dar papildė savo argumentus: „Iš buvusios Trakų apskrities kaipo tolimiausias vietas gal vertėtų atskirti Kruonio valsčių. Kitos apskrities vietos nuo centro – Trakų – būtų nutolusios tik 45–55 km, t. y. mažesnis atstumas negu buvo pirmiau nuo Kaišiadorių nutolę centrai, kaip Onuškio valsčius per 63 km.“[1414] Apskrities inžinierius V. Drevinskas parengė Trakų apskrities žemėlapį, kuriame sužymėti esami ir projektuojami valsčiai[1415].

[1411] Lesčius V. Lietuvos Respublikos kariuomenė 1918–1940 m. // Karo archyvas, t. XXV. – Vilnius, 2010. – P. 340–345.
[1412] LCVA, F. 379, Ap. 3, B. 44, L. 16.
[1413] LCVA, F. 379, Ap. 3, B. 44, L. 188.
[1414] LCVA, F. 379, Ap. 3, B. 44, L. 163–164.
[1415] LCVA, F. 379, Ap. 3, B. 44, L. 187.

Pasienio policijos Trakų baro mokomojo būrio I laida. Kaišiadorys, 1931 m. Iš Pasieniečių muziejaus archyvo. Iš knygos: Onuškis / sudarytoja ir vyriausioji redaktorė Ž. Driskiuvienė. – Vilnius: Versmė, 2017 – P. 244

1939 m. rudenį Kaišiadoryse įkurtas punktas karo pabėgėliams iš Lenkijos. Jis įsikūrė Kaišiadorių pradžios mokykloje. Prie mokyklos buvo sustatyta apie 50 iš Lenkijos atvykusių automobilių, kurie vėliau išparduoti vietiniams gyventojams. Nuotrauką pateikė J. Laurinavičius.

1940 m. sausio mėnesį panaikinta pasienio apsauga ties demarkacine linija ir gyventojams atsivėrė kelias į Rytų Lietuvą. Kaišiadoriečiai galėjo aplankyti Trakų pilį, kurią iki tol galėjo matyti tik atvirukuose. XX a. 4 deš. KšM.

Lietuvos valdininkai (dešinėje – Jonas Pyragius ir neatpažintas valdininkas) prie demarkacinės linijos su Lenkija, ties buvusia Lenkijos pasienio linija Vievio valsčiuje, kur buvo pereinamasis punktas „Zawiasy“. 1940 m. pavasaris. LAM.

Ministrų Tarybos nutarimu pasiūlymas buvo patvirtintas, o vidaus reikalų ministras nurodė Kruonio valsčių perduoti iki 1940 m. kovo 15 d.[1416] (balandžio mėnesį Kauno apskrities viršininkas patvirtino, kad Kruonio valsčių jau perėmė į Kauno apskrities sudėtį)[1417].

Aišku, kad apskrities centro buvimas Kaišiadorims buvo naudingas, o planas jį perkelti į Trakus kaišiadoriečiams buvo neparankus. Todėl ir atsirado „Trakų-Kaišiadorių visuomenės pageidavimai" (kuriuos pasirašė „visuomenės deleguoti" prelatas J. Labukas, M. Steikūnas, greičiausiai Segalauskas ir dar vienas asmuo), kad apskrities centras liktų Kaišiadoryse:

„Pastaruoju laiku spaudoje karts nuo karto pasirodo straipsnių, gvildenančių Lietuvos administracinio padalinimo pertvarkymo klausimą, ryšium su aktualiu Vilniaus krašto dabartinio administracinio padalinimo modifikavimu. Šis klausimas ypatingai opus pasidarė dabartinės Trakų-Kaišiadorių apskrities gyventojams, nes tolydžio vis dažniau minimas apskrities centro iš Kaišiadorių į Trakus iškėlimo klausimas bei eventualumas.

Ryšium su tuo, Kaišiadorių apskrities gyventojai (apskritis čia vadinama Kaišiadorių apskritimi dėl to, kad patys Trakai ir jų apylinkė dar nepriklauso Trakų apskričiai, dabartinio teritorinio rajono požiūriu), apskrities centro iškėlimo galimumui užkardinti, čia paduoda kelias kuklias pastabas, rodančias, jog apskrities centras paliktinas Kaišiadoryse.

1. Vienas svarbiausių akstinų, kalbančių už apskrities centro palikimą Kaišiadoryse, bus, be abejonės, tautinis momentas, būtent tai, kad Trakų miestelis, jo apylinkė bei valsčius yra sulenkėję, ir todėl reikia nutiesti pagrindus šiai vietovei atlietuvinti. Jeigu apskrities centras būtų iškeltas į Trakus ir prie pastarųjų būtų prijungti visi dabartinės šios apskrities valsčiai, tai susidarytų padėtis, kuriai esant, dabartiniai lenkuojantieji Onuškio, Aukštadvario, Semeliškių, Vievio ir dalinai Žaslių valsčiai gravituotų į sulenkėjusį Trakų miestelį, tikriau sakant, lietuviški Kaišiadorių, Žiežmarių ir Kruonio valsčiai, kas dėl apskrities reikalų tvarkymo, rinkimų, lėšų sunaudojimo ir kita, priklausytų nuo lenkiškos sakytų vietovių daugumos, kas negalėtų neatsiliepti lietuviškam naujai prijungtų vietovių atkutimui. Tuo tarpu, jeigu Trakų m. ir jųjų apylinkės gravituotų į Kaišiadoris, kaipo apskrities centrą, tai šit sudarytų patogias sąlygas šiai vietovei bendrauti su aiškiai lietuvišku elementu, kas ilgainiui prisidėtų prie Trakų atlietuvinimo.

2. Kaišiadorių miestas buvo vokiečių okupacinės valdžios pripažintas visais atžvilgiais tinkamu apskrities centrui, tad jie 1916 metais iškėlė

[1416] LCVA, F. 379, Ap. 3, B. 44, L. 58.
[1417] LCVA, F. 379, Ap. 3, B. 44, L. 27.

apskrities centrą iš Trakų į Kaišiadoris ir čia įsteigė „kreizę“. Per visą laiką, taigi nuo 1916 metų iki šiol, Kaišiadorys sistematiškai parengiami ir derinami prie apskrities centrui reikalingų sąlygų. Kaišiadoryse investuota daug Valstybės Iždo, visuomenės ir privataus kapitalo, pastatyta eilė pastatų, k. a. Apskrities Savivaldybei, Apskrities Viršininko įstaigai, Lietuvos Banko skyriui, Teismui, mokykloms patalpų, – kurie pastatai galėtų ir didmiestį papuošti; viešųjų darbų fondo ir gyventojų lėšomis visos gatvės ir aikštės išgrįstos, įvesta kanalizacija, pastatyta skerdykla ir aplamai tariant, dėta daug pastangų miestui sutvarkyti taip, kad dabartiniu laiku Kaišiadorys neatsilieka nuo žymiai didesnių apskričių centrų.

3. Kaišiadorys atitinka natūralius reikalavimus susisiekimo, plėtojimosi perspektyvų, ekonominių-prekybos bei pramonės-sąlygų ir teritoriniu požiūriu. Dalykas tas, kad: a) nuo 1863 metų Kaišiadorys yra trijų geležinkelių susikirtimo mazgas, šioji geležink. stotis, kaip prieš Did. karą, taip ir dabar, vaidina stambų vaidmenį ir turi visas sąlygas tarpti, b) Kaišiadorys yra stambus centras – kelio vidury tarp Vilniaus ir Kauno, c) plentas jungia šią vietovę su stambiais centrais –Kaunu, Alytum ir kt. – taipogi numatytas tiesti Vilniaus plentas perkirs plentą „Kaišiadorys–Kruonis“, d) Valstybės ūkiškoji politika pramonės srityje siekia pramonės įmonių steigimo periferijoje, atseit, neleisti pramonės įmonėms spiestis apie didmiesčius ir pastarųjų ribose; tad Kaišiadorys turi ypatingų perspektyvų pramonei klestėti, nes visos tam reikalingos sąlygos – susisiekimas, didelis skaičius neužstatytų plotų, samdomoji darbo jėga ir kt. – čia esama, e) Kaišiadoryse veikia ir turi čia specialias patalpas stambiųjų kooperatyvų (Maisto, Pienocentro) bekonų, grūdų supirkinėjimo punktai ir į Kaišiadoris suvažiuoja tolimiausių vietovių bei apylinkių ūkininkai, ir net iš kitų apskričių (Ukmergės, Alytaus), f) Trakuose visiškai nėra patalpų valdinėms įstaigoms įkurdinti, dargi nesama sąlygų miesteliui augti ir plėstis, nes pastarasis įspraustas tarp ežerų, turi tik vieną gatvę ir esąs 24 klm. atstu nuo Vilniaus, tuo laiku, kai Kaišiadorys turi visas sąlygas augti, kas plaukia kad ir iš to, jog Juodkonių kaimas jau inkorporuotas į Kaišiadorių miestą. Miesto žemėms tvarkyti įstatymo nuostatais miestas naujai pertvarkomas, planuojamos naujos gatvės ir kt.

4. Konkordato su Šv. Sostu pagrindu įsteigta Kaišiadorių Vyskupija, su Kurijos centru Kaišiadoryse. Pastatyta eilė rūmų. Šiam dvasiniam centrui, esančiam Kaišiadoryse, priklauso šioji apskritis ir daugis gretimų apskričių vietovių. Šit išryškina Kaišiadorių vaidmenį ir teikia miestui žymaus centro atspalvį.

5. Jeigu apskrities centras būtų iškeltas į Trakus, tai teritorialiniu požiūriu šisai eventualus centras būtų ne apskrities centre, bet pačiame pakraš-

tyje; šio nenormalumo būtų išvengta, jeigu apskrities centras liks Kaišiadoryse. Kita vertus, prijungus šiai apskričiai Trakų valsčiaus dalį (patys Trakai jungtini prie Vilniaus dėl ypatingo artumo), Jėzno valsčiaus dalį, kuri esanti prie pat Kruonio miestelio ir dabar įeina į Alytaus apskrities dalį, ir, pastačius tiltą per Nerį, prijungus Musninkų valsčių, esantį keliolikos kilometrų atstu nuo Kaišiadorių m., tačiau įeinantį į Ukmergės apskrities ribas, – šitaip pertvarkytos apskrities sienose būtų apie 100.000 gyventojų, jau ir dabar gravituojančių prie Kaišiadorių.

6. Dėl apskrities pavadinimo, ryšium su centro palikimu Kaišiadoryse, tenka pasakyti, jog čia tiktų Trakų-Kaišiadorių apskrities vardas. Panašaus precedento būta <...> Biržų apskritis pavadinta Biržų-Pasvalio apskritimi. Palikus apskrities centrą Kaišiadoryse, tatai nūnai neatsilieptų Trakams, kaipo istorinei vietovei, vandens sporto centrui, vasarvietei bei turistinio lankymosi vietai, kaip kad, pavyzdžiui, Palangai neatsiliepė apskrities centro buvimas Kretingoje.

Suvedus krūvon tai, kas čia pasakyta, seka išvada, kad apskrities centras paliktinas Kaišiadoryse.“[1418]

Tuo pačiu laiku atsirado ir Trakų miesto bei apylinkės gyventojų prašymas vidaus reikalų ministrui:

„Trakų miestas ir jo apylinkės savo didžia ir garbinga praeitimi ir savo etnografine padėtimi yra labai gerai žinoma plačiame mūsų krašte.

Šiandiena Trakai patekę į savo tikrų šeimininkų rankas nori ir toliau trakiečiai kelti savo garsinybės laipsnį ir istoriją, tam reikalinga intelegentinių pajėgų, darbo ir pasiryžimo.

Dabartiniu metu Trakų mieste esą 3000 gyventojų, per 500 gyvenamų trobesių, o valsčiaus ribose esą virš 21 000 gyventojų, tad mes trakiečiai nuoširdžiai prašome Jūsų Ekscelencijos, Pone Ministre, Trakų mieste įsteigti Trakų apskrities centrą perkeliant iš Kaišiadorių centro įstaigas. Apskrities centro įsteigimui nėra jokių kliūčių, nes susisiekimo, patalpų ir kitomis aplinkybėmis esą visko pakankamai.

Kad garbinga Trakų žemė ir ateityje keltų savo gražią istorijos problemą, tad prašome mūsų prašymą patenkinti, nes dabartinėmis sąlygomis esant, nualintas kraštas, toli kada galėtų pasiekti sėkmingų, gražių perspektyvų. Trakai, 1939. XI. 20 d.“

Pasirašo prašytojai B. Lakavičius ir kiti[1419].

Ne visai suprantama, ką trakiečiai turėjo omenyje sakydami, kad „gar-

[1418] LCVA, F. 923, Ap. 1, B. 1550, L. 61–62.
[1419] LCVA, F. 379, Ap. 3, B. 44, L. 177.

binga Trakų žemė ir ateityje keltų savo gražią istorijos problemą“. Prie Lietuvos prijungtos Trakų apylinkės iš tiesų kėlė naujajai Lietuvos paskirtai administracijai ne vieną problemą. 1939 m. lapkričio 8 d. Vilniaus miesto ir apskrities viršininkui jo padėjėjas rašo, kad Trakų valsčiaus sekretorius Majauskas į Trakus atvyko lapkričio 3 d., gyventojų rado 23 000: „Gyventojai skaitosi lenkais, lietuviškai kalbančių kaip ir nėra. Viršaičiui kandidatų nėra. Jei skirti viršaičius iš vietinių, tai nuovados viršininko surinktomis žiniomis galėtų tiktai Lipnickas Jurgis, bet lietuviškai nemoka <...>.

Trakų miestas. Burmistras pabėgęs. Sovietų valdymo metu išrinktas miesto komiteto pirmininku Viršelis Kostas (nemoka lietuviškai). Laikinai burmistro pareigas eiti pavedžiau Lakavičiui Boleslovui, miesto tarybos nariui. Jis kilęs nuo Žiežmarių, turi dvejus namus ir bičių ūkį, baigęs prieš Did. karą Trakų miesto mokyklą, lietuviškai kalba. Galėtų būti burmistru <...>. Visuose valsčiuose prašo druskos ir žibalo ir kitų produktų. Pavedžiau sekretoriams ir nuovadų viršininkams suorganizuoti kooperatyvus, kurie aptarnautų gyventojus. Bendrai visur matyti didelis skurdas, žiemą trūks duonos ir pašaro, nes Sovietų kariuomenė nemažai paėmė. Žmonės nori parduoti javus, gyvulius, reikalinga organizuoti pirkimą.“[1420]

Onuškio, Aukštadvario, Semeliškių valsčių gyventojams apskrities centro perkėlimas iš Kaišiadorių į Trakus buvo naudingas ir palengvino susisiekimo galimybes su nauju (tiksliau – vėl sugrąžintu senuoju ikikariniu ir istoriniu) administraciniu centru, tuo tarpu Kaišiadorių, Žaslių, Žiežmarių valsčių gyventojams susisiekimas su apskrities centru tapo sunkesnis.

1940 m. sausio mėnesio viduryje buvo panaikinta pasienio kontrolė ties administracine linija ir Lietuvos pasienio policininkai persikėlė toliau į Rytus. Keliai į tiek svajotą Vilniaus miestą ir Trakus visiems tapo atviri. Tuo pačiu ir apskrities administracinės įstaigos palaipsniui iš Kaišiadorių ėmė kraustytis arba ruoštis persikelti į Trakus.

Kaišiadorys tuštėjo. Trakijos centro misija pasibaigė. Sumenko ne tik jų politinis-administracinis, bet tuo pačiu ir ekonominis bei kultūrinis statusas. Medinukė Kaišiadorių valsčiaus raštinė atrodė kaip bažnytkaimio klebonija prieš Žaslių ar Žiežmarių valsčių savivaldybių mūrus. Ir jeigu ne Kaišiadoryse likusi Kaišiadorių vyskupijos kurija bei per kelerius metus aukštu ugdymo lygiu išgarsėjusi Kaišiadorių gimnazija – senųjų ir naujųjų Kaišiadorių kontrastai būtų drastiški.

[1420] LCVA, F. 379, Ap. 3, B. 44, L. 5.

1940 metų vasara. Savivaldos pabaiga

Didžiausi pasikeitimai 1940 m. Trakų apskrityje įvyko du. Pirmasis iš jų – 1940 m. sausio mėnesį panaikinta buvusi administracinė linija su Lenkija ir rytinė Lietuvos siena su visa pasienio policija perkelta už Vilniaus. Tokiu būdu Kaišiadoryse nebeliko Trakų apskrities pasienio baro viršininko, pasienio policininkai persikraustė toliau į Rytus, pasikeitė Trakų apskrities ribos, o Trakų mieste palaipsniui kūrėsi Lietuvos administracinės įstaigos (nors apskrities viršininko, karo komendanto ir kitos įstaigos Kaišiadoryse teberezidavo net iki 1940 m. vasaros).

Šie administraciniai pasikeitimai sutapo su tuo, kad ilgametis Trakų apskrities viršininkas Juozas Merkys 1940 m. balandžio 18 d. perkeltas apskrities viršininku į Seinų apskritį (t. y. į Lazdijus). Tą pačią dieną iš Kaišiadorių į kitą apskritį iškeltas ir apskrities policijos vadas Petras Mačinskas. Į jų vietą atkelti valdybos pirmininkas Vaitiekus Bortkevičius (kartais rašoma Bartkevičius) ir policijos vadas Antanas Karoblis[1421].

Antrasis pasikeitimas – Lietuvos okupacija 1940 m. birželio 15 d. ir Lietuvos sovietizacijos pradžia. Po birželio 15 d. įvykusios sovietinės okupacijos absoliuti dauguma tarnautojų buvo pakeisti. Birželio 27 d. apskrities valdybos pirmininku tapo Bonaventūras Jokūbauskas, kuris taip pat greitai neįtiko sovietinei valdžiai ir rugpjūčio viduryje buvo pakeistas Kazimieru Majevskiu[1422]. Nuo 1940 m. birželio 25 d. apskrities valdybos sekretoriumi tapo Antanas Plenta[1423].

[1421] LCVA, F. 1539, Ap.1, B. 545, L. 398.
[1422] LCVA, F. 1539, Ap.1, B. 545, L. 164.
[1423] LCVA, F. 1539, Ap.1, B. 545, L. 171.

Trakų apskrities „susijungimas“

Prijungus prie buvusios Trakų apskrities Lenkijos okupuotoje pusėje buvusias žemes performuotos Valkininkų ir Rūdiškių valsčių savivaldybės. Pavyzdžiui, 1940 m. gegužės 25 d. Trakų apskrities viršininkas (dar tebebūdamas Kaišiadoryse) patvirtino Valkininkų viršaičio Motiejaus Norkūno nutarimą („valsčiaus tarybai neegzistuojant–esant paleistai“) dėl algų seniūnams nustatymo. Kadangi valsčiuje vietoje buvusios 21 seniūnijos sumažinta iki 12 seniūnijų, atsižvelgiant į plotus ir gyventojų skaičius nustatyti didesni (beveik dvigubai) seniūnų atlyginimai. Valkininkų viršaitis tokį seniūnijų pertvarkymą aiškino tuo, kad „seniūnijos buvo sudarytos buv. lenkų savivaldybės. Jų buvo net 21 seniūnija, kurios mūsų tvarkymo reikalams netinka, sudaro didesnį susirašinėjimą, per raportus su tiek seniūnų sunku susitvarkyti. Be to, patys seniūnai dėl atlyginimo kelia pretenzijas, o dabar sumažinus seniūnijų skaičių tinkamai persitvarkys ir jiems atlyginimas“.

Birželio 1 d. apskrities viršininkas patvirtino ir seniūnijų sąrašą. Mažiausia buvo Tiltų seniūnija (su 416 gyventojų), didžiausia – Valkininkų (3234 gyventojai, nes vien Valkininkuose gyveno beveik 2000 žmonių). Neatsitiktinai Valkininkų seniūnui numatyta 50 Lt, o Tiltų – 30 Lt alga. Kaip teigė viršaitis, anksčiau seniūnai gaudavo po 20–30 Lt, todėl pateikė prašymą apskrities viršininkui, kad pakeltų algas, „o jeigu negalima tai prašome mus paliuosuoti iš tarnybos mes iki šiolei gaudavom po 20 litų mėnesiui, penki seniūnai gauna po 25 litus ir vienas 30 litų mėnesiui, du kartus per savaitę einame į valsčių į susirinkimą, darbo turime nemažai, už tokį mažą atlyginimą toliau dirbti neįmanoma“.

1940 m. gegužės 25 d. apskrities viršininkas V. Bortkevičius Kaišiadoryse pasirašė seniūnų paskyrimo nuo birželio 1 d. aktą. Pavyzdžiui, Valkininkų valsčiaus Šarkiškių seniūnijos seniūnu paskirtas Juozas Biekša (29 metų, tarnavęs lenkų kariuomenėje, baigęs 3 skyrius pradžios mokykloje, turintis 5 ha žemės); seniūno padėjėju – Adomas Leonavičius (34 metų, netarnavęs, savamokslis, turintis 17 ha žemės) ir t. t. Išvardinti seniūnijų (Šarkiškių, Pamerkio, Urkionių, Čebatorių, Daržininkų, Kuršių, Pirčiupių, Tiltų, Lieponių, Pučkornės, Dargužių ir Valkininkų) seniūnai ir jų padėjėjai, iš kurių visi buvo Lietuvos piliečiai ir beveik visi lietuviai (išskyrus Valkininkų seniūną rusą Juozą Patapčiką).

Ne visais paskirtais seniūnais gyventojai buvo patenkinti. Pavyzdžiui, Valkininkų valsčiaus Lieponių kaimo žmonės 1940 m. gegužės mėnesį prašo apskrities viršininko, kad paskirtų naują seniūną. Mat senasis seniū-

nas Stasys Latvys „buvo geras lenkų okupacijos metu. Jis tiek nuoširdžiai lenkams tarnavo, kad nuo jų ir medalį gavo. O dabar jis visai nesistengia ir neinformuoja žmonių, ką jis ten valsčiuj veikia. Jau praėjo 7 mėnesiai, o jis tesušaukė vos vieną susirinkimą. Užtat kaimas neturi jokio ryšio su valsčium. Pvz., paskutinėmis dienomis Valkininkuose buvo galima gauti už mažą kainą geros rūšies suaukotų grūdų. Tačiau mūsų seniūnas nieko nepranešė apie tai žmonėms, nors jis pats parsivežė grūdų vežimą. Visai nedaugelis žmonių, būdami turguje, pastebėjo, kad žmonės grūdasi prie kooperatyvo grūdų. Tačiau buvo vėlu, grūdai buvo baigiami dalyti. Dabar jis tevažinėja valsčiun vieną kartą savaitėje antradienį ir kartais pasiunčia savo tėvą. Šis kaip nuvažiavo taip ir parvažiavo, nė laikraščių iš paštos nesugebėjo parvežti. Taip ir gauni dienraštį po keliolikos dienų, o į Lieponius pareina daug dienraščių. Kartą seniūnas parvežė laiškus ir teįteikia adresatui kitą dieną, nors, tiesa laiško viduje, buvo parašyta „labai skubu“. Taip pavėluoji visą dieną. Organizaciniame gyvenime nedalyvauja, nors yra Lieponyse trys organizacijos, bet laukia, kaip daugelis ne mūsų krašto piliečių „laimingo pavasario“. Pageidaujame, kad būtų seniūnu Vencius Balys, arba Kangaila Antanas, arba Gliebus Juozas.“[1424]

Informaciją apie seniūnų tinkamumą administracija gaudavo ne tik iš gyventojų, bet ir saugumo policijos. Pavyzdžiui, Trakų apskrities viršininkui saugumo policija 1940 m. gegužės 29 d. pranešė apie Valkininkų valsčiaus Čebatorių seniūną Joną Balkę, kuris „kai lenkai išrinko jį seniūnu, <...> pataikaudamas lenkams pradėjo skųsti lietuvius ir nurodinėti lenkų valdžios organams, kurie lietuviai turi lietuviškų knygų ir aktyviai veikia lietuviškoje veikloje. Antra vertus, Balkė pradėjo girti Lenkijos santvarką, kultūrą ir pažangą, o Lietuvą šiuo atžvilgiu peikti ir niekinti. Jis net aiškino, kad Lietuvoje esą bloga gyventi, nes ten iš žmonių atima paskutinę karvę. Dėl to lietuviai esą neturtingi ir avi klumpes <...> Kai šiuo metu vėl jis yra seniūnu, vietos lietuviai yra labai nepatenkinti, kai tokį lietuvybei nepalankų asmenį paskyrė toms pareigoms eiti.“[1425]

Saugumo policija apskrities viršininkui balandžio 30 d. pranešė ir apie Rūdiškių valsčiaus Anglininkų seniūną Petrą Matulevičių, kuris apylinkės gyventojus agitavo imant vidaus pasus nesirašyti lietuviais, o užsirašančius gąsdino, kad „kaip ateis–sugrįš čia Lenkija, tai jiems būsią blogai. Seniūnas Petras Matulevičius yra lenkas, ilgą laiką buvo seniūnu ir prie lenkų, lietu-

[1424] LCVA, F. 409, Ap. 6, B. 20, L. 194–203.
[1425] LCVA, F. 409, Ap. 6, B. 20, L. 175.

vių nekenčia, mėgsta juos įžeisti vadindamas „Litevska morda“. Viršininko rezoliucija rodo, kad P. Matulevičius buvo atleistas[1426].

Atleistas pagal saugumo tarnybos pažymą buvo ir Vėžionių seniūnas Karolis Paulauskas, kuris „nors dabar dedasi esąs lietuvis, yra buvęs lenkų armijos savanoris ir Želigovskio partizanas. Jis lenkų valdymo laikais pataikavo Lenkijos valdžios organams ir nesiskaitė su lietuvių tautos interesais. Vietos lietuviai nepatenkinti, kad nepaskirtas seniūnu tikras lietuvis.“[1427]

Kitais atvejais esant skundams dėl seniūnų jie būdavo ne atleidžiami, o baudžiami administracinėmis baudomis. Pavyzdžiui, Trakų apskrities komendantas pulk. leit. Vladas Žutautas (kuris 1940 m. gegužės 3 d. taip pat dar teberezidavo Kaišiadoryse) apskrities viršininką informavo, kad nubaudė Rūdiškių valsčiaus Olonos seniūną Adomą Stankevičių 100 Lt baudos arba 10 parų arešto už tai, kad jis 1939 m. gruodžio mėnesį „aprūpindamas piliečius kortelėmis žibalui gauti, savo kalba įžeidė Lietuvos valdžios organus ir lietuvius“[1428].

1940 m. kovo 21 d. apskrities valdžia gavo Trakų miesto dalies gyventojų prašymą atleisti Trakų miesto burmistrą, nes jis „vienašalis ir negeras žmogus“ ir prašė burmistru paskirti esamąjį savivaldybės sekretorių[1429].

1940 m. kovo 29 d. vyriausybės įgaliotinis Vilniaus miestui ir sričiai Trakų apskrities viršininkui pateikė sutikimą, kad burmistro padėjėjas S. Firkavičius laikinai eitų Trakų burmistro pareigas, nes buvęs burmistras Lakavičius (beje, kilęs iš Žiežmarių, bet visus tarpukario metus gyvenęs Trakuose) pačiam prašant nuo balandžio 1 d. buvo iš pareigų atleistas[1430].

1940 m. balandžio 30 d. Lietuvos vyriausybės įgaliotinis Vilniaus miestui ir sričiai Trakų burmistru paskyrė atsargos kapitoną Joną Čenkų (kaip nurodoma – be algos iš miesto savivaldybės, mat jis buvo pensininkas ir gaudamas algą praktiškai būtų netekęs pensijos). Apskrities viršininkas V. Bortkevičius prašo išimties J. Čenkui, kad jis šalia pensijos dar gautų iš savivaldybės iki 350 Lt mėnesiui reprezentacinėms ir kitoms išlaidoms, už kurias nereiktų atsiskaityti. Nuo gegužės 1 d. J. Čenkus paskirtas Trakų burmistru[1431], tačiau matyti, kad šių pareigų eiti dėl kažkokių priežasčių jis nepradėjo.

[1426] LCVA, F. 409, Ap. 6, B. 20, L. 182.
[1427] LCVA, F. 409, Ap. 6, B. 20, L. 186.
[1428] LCVA, F. 409, Ap. 6, B. 20, L. 192.
[1429] LCVA, F. 409, Ap. 6, B. 20, L. 189.
[1430] LCVA, F. 409, Ap. 6, B. 20, L. 180.
[1431] LCVA, F. 409, Ap. 6, B. 20, L. 176–177.

Tad porą mėnesių laikinai pabuvęs Trakų burmistru S. Firkavičius 1940 m. birželio 19 d. susilaukė Trakų apskrities viršininko V. Bortkevičiaus padėkos už darbą ir kvietimo grįžti prie burmistro padėjėjo pareigų. Tuo pačiu informuota, kad vidaus reikalų ministras K. Skučas nuo 1940 m. birželio 15 d. Trakų burmistru paskyrė Eduardą Misevičių – buvusį Jurbarko burmistrą. Jam nustatytas ir atlyginimo minimumas – 600 Lt[1432].

Sovietinė okupacija ir sovietizacijos pradžia

1940 m. birželio 15 d. Sovietų Sąjungos kariuomenė okupavo Lietuvos teritoriją ir palaipsniui prasidėjo Lietuvos įstaigų sovietizavimas. Liepos 2 d. naujasis vidaus reikalų ministras nurodė apskričių viršininkams skubiai peržiūrėti viršaičių tinkamumą pareigoms ir pristatyti naujus kandidatus jam tvirtinti[1433]. Dar birželio 28 d. Trakų miesto burmistras Eduardas Misevičius buvo atleistas, o liepos 6 d. Trakų miesto savivaldybės turtą perėmė naujasis burmistras Vaitiekus Bortkevičius[1434], kuris prieš tai trumpą laiką buvo apskrities viršininkas. Beje, rugsėjo 25 d. komunalinio ūkio komisaras pranešė, kad V. Bortkevičiaus automobilis „Plymut“ (numeris „Tr. 32“) nusavintas ir perduotas naudotis Raudondvario žemės ūkio komisijai, kaip „užstatas asmeninei V. Bortkevičiaus skolai padengti“[1435].

Viršaičių paskyrimai

Buvę „buržuazinės Lietuvos“ viršaičiai sovietinės valdžios skubotai atleidžiami, o naujieji viršaičiai buvo nebe renkami valsčių tarybose, o tiesiog paskiriami. Naujasis Trakų apskrities viršininkas B. Jakubauskas 1940 m. liepos 8 d. pateikė ministrui projektą, kad vietoje Žaslių viršaičio Jono Lukoševičiaus jis numato paskirti Mykolą Kučinską (39 m., iš Žaslių), vietoje Vievio viršaičio Jono Markevičiaus – Jurgį Žebraitį (gyvenantį Lazdėnuose), vietoje Žiežmarių viršaičio Igno Jacinavičiaus – Alfonsą Šimkevičių (gyvenantį Žiežmariuose), vietoje Aukštadvario viršaičio Juozo Bingelio – Praną Gedvilą (iš kur – nenurodoma)[1436].

Vienas pirmųjų (nuo liepos 8 d.) pagal Aleksandro Guzevičiaus ministerinį potvarkį buvo atleistas Onuškio viršaitis Antanas Petrauskas, o vietoje jo paskirtas Aleksandras Stanevičius (kuris perėmė pareigas liepos 10 d.).

1432 LCVA, F. 409, Ap. 6, B. 20, L. 170, 172–173.
1433 LCVA, F. 409, Ap. 6, B. 20, L. 169.
1434 LCVA, F. 409, Ap. 6, B. 20, L. 162–163.
1435 LCVA, F. 1367, Ap. 10, B. 346. L. 16.
1436 LCVA, F. 409, Ap. 6, B. 20, L. 168.

Maždaug tuo pačiu metu atleistas Žiežmarių viršaitis Ignas Jacinavičius, nes Alfonsas Šimkevičius nurodo, kad Žiežmarių viršaičio pareigas perėmė liepos 9 d. (remdamasis apskrities viršininko liepos 8 d. telefonograma). Kaišiadorių viršaitis Jonas Urmilevičius liepos 9 d. perdavė savo pareigas Leonui Miliūnui. Tą pačią dieną apskrities viršininkas B. Jakubauskas P. Gedvilui nurodo, kad šis paskirtas Aukštadvario viršaičiu. Pranas Gedvilas nurodo, kad jau liepos 10 d. perėmė Aukštadvario savivaldybės turtą ir raštinę. Liepos 10 d. iš Vievio viršaičio Jono Markevičiaus pareigas perėmė Juozas Žebraitis.

Įdomu, kad oficialiai viršaičių paskyrimus Vidaus reikalų ministerija (už ministrą pasirašant A. Guzevičiui) padarė vėliau, tik liepos 11 d., kai pasirašyti įsakymai atleisti iš Žaslių viršaičio pareigų Joną Lukoševičių ir vietoje jo paskirti Mykolą Kučinską, atleisti Žiežmarių viršaitį Igną Jacinavičių ir paskirti Alfonsą Šimkevičių, atleisti Aukštadvario viršaitį Juozą Bingelį ir paskirti Praną Gedvilą[1437].

Retas atvejis, kad vėliau (liepos 11 d.) savivaldybių departamentas informavo apskrities viršininką, jog vidaus reikalų ministras nepatvirtino pasiūlyto į Vievio viršaičius Jurgio Žebraičio ir paliko senąjį – Joną Markevičių[1438], nors šis jau buvo perdavęs pareigas. Aišku, kad tuo J. Žebraitis buvo nepatenkintas ir bandė įrodyti ministrui, kad reiktų nuimti J. Markevičių ir paskirti viršaičiu jį. Apie tai jis ir surašė rugpjūčio 3 d. rašte, nes liepos 9 d. jis buvo gavęs iš apskrities viršininko telefonogramą, kad yra paskirtas Vievio viršaičiu ir kad reikia iš senojo viršaičio perimti valsčiaus savivaldybę. Jis perėmė, tačiau liepos 15 d. iš apskrities viršininko gavo kitą telefonogramą, kad sugrąžinamas senasis viršaitis, o jis turi vėl perduoti jam valsčiaus turtą. J. Žebraitis skundžiasi, kad „nuėjau dirbti savoje ūkelėje paprastą darbą, o senas viršaitis iš pareigų atleistas nenuėjo dirbti paprasto darbo, kuris turi virš 20 ha žemės ir tame skaičiuje yra gavęs neligaliai sklypą apie 10 ha kaipo ne savanoris ne kariškis, o tik anksčiau buvęs Apskrities žemės reformos komisijoje per protekciją“.

Žebraitis skundžiasi, kad jį kažkas įskundė kaip girtuoklį ir rašo, kad tame pat Vievio valsčiuje jis tarnavo 7 metus (3 metus valsčiaus sekretoriumi ir 4 metus raštininku) ir nurodo, kad viršaičio pastangomis buvo atleistas 1930 m. balandžio 1 d.: „Smetonos Valdžios buvau iš tarnybos atleistas kaipo liaudies šalininkas, o mano vietoje buvo paliktas paliuosuotas to valsčiaus sekretorius. Tatai šmeižiant mane dėl girtavimo tenka dažnai ir pamatyti,

[1437] LCVA, F. 409, Ap. 6, B. 20, L. 140–148, 153–158.
[1438] LCVA, F. 409, Ap. 6, B. 20, L. 103.

nes dabar jo žentas Vievio miestelyje turi pasistatęs namus ir jo pastangomis atidengė restauraną kur ir tas pats Viršaitis jame sėdi, o kompanijonų jam netrūksta, tatai šmeižiant kitą reikėtų daugiau ir apie save pagalvoti. Kadangi kaip anksčiau minėjau Smetonikų Valdžios ir jo tarpininkavimu buvau neteisėtai atleistas iš tarnybos ir kaipo žmogus turėdamas kairę ranką su kuriai negalėdamas dirbti fizinio darbo, nors ir turiu 7,5 ha žemės bet ją negalėdamas pats dirbti turiu ją visą laiką atiduoti dirbti iš pusės, o pats šeštas vaikas šeimoje didžiausiame varge ir skurde pragyventi, nes tarnybos Smetonikų Valdžioje negalėjau gauti, nes jų šalininkas dabartinis viršaitis ir jo šalininkai man kliudė, dabar prie liaudies Valdžios nors ir buvau gavęs Vievio Valsčiaus viršaičio pareigas, bet ir vėl pasirodė Smetoniška kliūtis.“[1439]

Tačiau šiuo atveju nei parodyta nuoširdi neapykanta buvusiai valdžiai, nei bandymas sukelti gailestį nepadėjo ir jis nebuvo sugrąžintas į viršaičio pareigas.

Galima pastebėti, kad sovietų valdžia, skirdama viršaičius, pasinaudojo dar iki okupacijos priimtu Vilniaus miesto ir jo srities tvarkymo įstatymu (kuris buvo skirtas Lietuvai sugrąžinto Vilniaus krašto administravimo pertvarkymui), pagal kurį valsčių viršaičius galėjo skirti Vyriausybės įgaliotinis.

Žaslių valsčiaus telefono detektyvas

Su Žaslių viršaičio J. Lukoševičiaus atleidimu susijęs policijos tyrimas, kai 1940 m. liepos 11 d. kažkas nupjovė telefono laidus Žaslių viršaičio kabinete ir skambučio vielą kitame kambaryje. Todėl pradėtas policijos tardymas. Žaslių policijos vachmistras Pranas Kardišauskas apklausė visus valsčiaus savivaldybės tarnautojus, pradedant buvusiu viršaičiu Jonu Lukoševičium, taip pat naujuoju viršaičiu Mykolu Kučinsku ir baigiant sargu Leonu Čiurinsku. Valsčiaus raštininkas Jonas Mackevičius teigė, kad tik iš Žaslių policininko Stasio Žvirblio sužinojo, kad nupjautas laidas, taip pat raštininkė Aleksandra Verbiejūtė, pašte prie telefono „centrinės“ liepos 11 d. budėjęs Vladas Stankevičius.

Liepos 12 d. vachmistras Pranas Kardišauskas apžiūrėjo įvykio vietą kartu su Žaslių pašto viršininku Juozu Slibinsku ir pašto valdininku Juozu Korniaku.

Bene vaizdingiausiai apie incidentą papasakojo valsčiaus sargas Jonas Čiurinskas, kuris sakė, kad liepos 11 d. buvo senojo viršaičio išleistuvės ir

[1439] LCVA, F. 1367, Ap. 10, B. 346. L. 70–71.

naujojo sutiktuvės, „kurių proga mes savivaldybės tarnautojai nutarėme pasivaišinti prie bendro stalo. Tas pasivaišinimas įvyko Žaslių valsčiaus savivaldybės name antrame aukšte tuščiuose kambariuose. Kiek pasėdėjęs ir pasivaišinęs užgirdau, kad antrame kambaryje suskambėjo telefono skambutis, į tai dėmesio nekreipiau. Po nekurio laiko, t. y. tas buvo netarnybos metu po darbo valandų tarp 15–17 val. nuėjome visi į kitą kambarį, kur anksčiau skambėjo skambutis, kuris yra pritaisytas prie sienos, kur visi pastebėjom, kad skambučio laidas yra nutrauktas ar nupjautas, bet kas tą darbą galėjo padaryti, aš nežinau ir nemačiau“. Po to jis nuėjo į valsčiaus raštinę ir paskambino į „Žasliai abonento Nr. 13“, tada atvyko viršaitis M. Kučinskas ir perėmė kalbėti triūbelę. Po pasikalbėjimo kartu su viršaičiu vėl nuėjo į antrą aukštą.“

Apklaustas viršaitis M. Kučinskas pasakė, kad atvykęs 12 dieną 8 val. į darbą rado nutrauktą laidą, o prieš tai iš raštinės buvo išvykęs 16 valandą. Paliko kabinetą nerakintą, nes užrakina sargas Leonas Čiurinskas.

Liepos 16 d. apklaustas buvęs viršaitis Jonas Lukoševičius, kuris pasakė, kad „esu Lukaševičius Jonas sūnus Jurgio, 54 metų amžiaus, teismo nebaustas, raštingas, gyv. Krivankos vien. Žaslių vals. Šių metų liepos mėn. 11 dieną apie 16 val. perdavęs valsčiaus turtą ir bylas bei kasą naujam viršaičiui Kučinskui užėjau į antrą aukštą valsčiaus savivaldybės rūmų, kur mane visi tarnautojai ir naujas viršaitis prašė vaišėms atsisveikinimo proga. Vaišėse buvau iki 18 vakaro, vėliau paprašiau sargo, kad man pakinkytų arklį ir tuoj važiavau. Apie nutraukimą savivaldybėje telefono nieko nežinojau. Sužinojau tik rytojaus dieną.“

Praėjus vos mėnesiui (rugpjūčio 12 d.) po Žaslių viršaičio pasikeitimo sargas Leonas Čiurinskas apskrities viršininkui skundžiasi naujuoju „valstiečių ir darbininkų“ valdžios paskirtu viršaičiu: „Aš, Leonas Čiurinskas, Žaslių valsčiaus sargas, turiu garbės pranešti Trakų Apskrities Viršininkui, kad dabartinis viršaitis Kučinskas Mykolas ir kiti susirenka ir pasislėpę rūsyje, tai yra tardomoje kameroj, ir ten geria alų ir degtinę tarnybos metu. Arba susirenka antrame aukšte ir kai pradeda manęs siuntinėti, kad aš jiems pristatyčiau ko jei pageidauja tai reiškia viršaitis su sekretoriu nedirba ir man neduoda dirbti, tik tai kaip šunį varinėja neatsižvelgdami ar aš galiu tai panešti, pasitaiko ir naktį apie 23 valandą jų reikalavimus turiu išpildyti <...>“.

Toliau sargas dar praneša, kad liepos mėnesį vieną antradienį, kai įėjo į savo namų kambarį su draugu Afanasu Jakovlevu, rado sėdintį viršaitį M. Kučinską, kuris buvo girtas ir rėkavo („kur čia viską negalima paminėti“), o kai

viršaitis išėjo į namus, tai nuėjo į valsčiaus raštinę „daryti švaros“. Viršaičio kabinete ant stalo ir prie jo rado „pripaškudyta, privemta, tą privėmimą tai matė valsčiaus tarnautojas Mackevičius Jonas“.

Sutvarkęs raštinę sargas grįžo į savo kambarį ir rado žmoną, kuri pradėjo skųstis, kad kai šio nebuvo namie, tai į kambarį atėjo viršaitis ir pradėjo lįsti prie žmonos („kabinėtis, bučiuotis ir taip toliau“), kai žmona pasigriebė iš lovytės 5 mėnesių kūdikį, „tuomet viršaitis atsitraukė“. Tuo žmona skundėsi jau ne pirmą kartą ir sakė vyrui: „Jeigu aš esu sargo žmona, tai viršaitis tavęs varinėja kur tik jis nori, o pats lenda prie manęs.“ Sargas apeliuoja į viešai skelbiamas komunistines vertybes, „kadangi smetoniški laikai yra pasibaigę ir jų negali būti, turi būti sąžiningumas ir gerovė, bet ne vergovė.“[1440]

Matyti, kad tarp gyventojų pasklido gandas, jog neseniai paskirtąjį M. Kučinską norima atleisti ir pakeisti kitu, todėl apskrities viršininkui ir vidaus reikalų ministrui pradėti siuntinėti sovietine retorika prisodrinti pareiškimai nuo Žaslių valsčiaus „valstiečių ir darbininkų“, nuo atskirų seniūnijų ir kaimų su parašais, kad Kučinskas esąs geras viršaitis ir turėtų būti paliktas.

„Paskutiniu laiku naujai susidariusios Lietuvos vyriausybės įsakymu Žaslių valsčiaus viršaičiu yra paskirtas pil. Kučinskas Mykolas, kuriuo mes esame labai patenkinti. Minimas pilietis yra tikras darbo žmogus. Žaslių darbininkams ir liaudžiai yra gerai pažįstamas ir savo darbu yra atsižymėjęs kaip tikras liaudies ir darbo žmonių gynėjas ir įvairių darbo žmonių išnaudotojų nepakenčiamas ir todėl kai kurie žydai kurie ypač išnaudodavo darbininkus ir valstiečius tuo paskyrimu yra nepatenkinti ir kiek esame girdėję varo įvairias provokacijas, net daro žygius, kad Žaslių valsčiaus viršaičiu būtų paskirtas kitas net visiškai mums nežinomas asmuo.“ Pasirašo Žaslių „darbininkai ir valstiečiai“ Stankevičius, Grinkevičius, Petkevičius, Žukauskas, Petrauskas, Žilinskas, Adomavičius, Kazlauskas, Surginevičius, Trukšinas, Cipkus, Mireckas, Zinevičius, Tamkutonis, Sladkevičius, Mlečka, Paulauskas, Alkovikas, Bernackas, Trakimas, Švenčionis, Verbickas, Butkevičius, Čiulada, Vinickas, Markevičius, Šiška, Kertenis, Raulušonis, Maciulevičius, Jusevičius, Jurevičius, Kliukas, Bužavas, Karnila ir kiti[1441].

1940 m. rugpjūčio 2 d. Mykolas Kučinskas pats apskrities viršininkui paskubėjo pateikti pareiškimą apie jo juodinimą ir mėginimą pašalinti iš pareigų. Jis aiškino, kad yra kilęs iš Žaslių, čia beveik visą laiką ir gyveno, o liepos 9 d. paskyrus jį viršaičiu „iš vietos gyventojų, kurie gal tuo patys esą užinteresuoti arba iš pavydėjimo tuojaus pradėjo daryti žygius, kad pakenk-

[1440] LCVA, F. 409, Ap. 6, B. 20, L. 68–79.
[1441] LCVA, F. 409, Ap. 6, B. 20, L. 80.

ti mano tarnybai. Pagal girdėtus skundėjų motyvus aiškiai matosi, kad man primeta visai nepagrįstų dalykų, kuriuos principiniai būtų gera oficialiai patikrinti reikiamose įstaigose ir tąjį faktą ir tuos motyvus iš esmės išaiškinti. Iki šiol buvau eilinis darbininkas visą laiką turėjau pasitikėjimą jų tarpe ir teko vadovauti darbininkų organizacijai ir visuomet buvau renkamas pirmininku; kada darbo atžvilgiu išsiskyriau iš jų, kaipo paskyrimu viršaičiu, jau tada pradėjo tam tikra grupė pavydėti ir ieškoti įvairių nepasitenkinimų ir išgalvojimų. Per paskutinį tarnybos laiką esu jau apvažiavęs valsčiaus gyventojus su įvairiais savivaldybiniais reikalais ir, bendrai, raštinėje pasikalbėjęs su dauguma ūkininkų ir kt., tad kiek teko patirti, kad niekas neturi nepasitenkinimų nes nežiūrint mano profesijos aš objektyviai ir bešaliai vykdau man pavestas pareigas, dėlko patys skundėjai gal apie tai duodamuose skunduose ir nieko nepažymi. Esu beturtis, nuolatinio pragyvenimo šaltinio neturiu, tad man tokie įvairūs daromi priekaištai aiškiai kenkia, o beturčiui esant nuolatinis darbas yra labai svarbus, kad galėčiau save ir šeimą išlaikyti.“ Viršaitis prašo palikti jį viršaičiu Žasliuose arba paskirti į tokias pačias pareigas kitame valsčiuje[1442].

„Draugui Trakų Apskrities Viršininkui“ dėl „draugo Kučinsko“ rašė Vilkakiemio, Bertešiūnų, Kapciškių gyventojai, „Lietuvos liaudies kairiųjų pusės rėmėjai ir mažažemiai“, taip pat 60 Korsakų seniūnijos gyventojų, Rečionių seniūnija (net 119 parašų), Paparčių seniūnijos „ūkininkai ir darbininkai“ bei kiti kaimai[1443].

Pajutęs „draugų darbininkų ir valstiečių“ konkurenciją M. Kučinskas prašė viršininko atleisti iš pareigų Žaslių I seniūnijos seniūną Vaclovą Butkevičių (dėl to, kad rinko parašus „dėl vietos pareigūnų atleidimo bei naujų paskyrimo“), nors paskui pats atšaukė savo sprendimą, mat išsiaiškino, kad šis buvo apšmeižtas, o eidamas per gyventojus vykdė jo paties nurodymą – prieš rinkimus į „liaudies seimą“ patikrinti, kurie gyventojai neturi vidaus pasų. Pasirodo, pasus tikrino seniūnas Vaclovas Butkevičius ir jo pavaduotojas Andrius Petkevičius. Apskrities viršininko nurodymu situaciją dėl seniūno atleidimo tyrė Žaslių milicijos (nors firminis blankas dar tebebuvo kaip policijos) nuovados viršininko padėjėjas Juozas Skudrys[1444].

1940 m. rugpjūčio 1 d. atleisti ir ilgamečiai Trakų apskrities valdybos nariai Antanas Ratkevičius bei Zigmas Šimašius, nes apskrities viršininkas

[1442] LCVA, F. 409, Ap. 6, B. 20, L. 82.
[1443] LCVA, F. 409, Ap. 6, B. 20, L. 83–89.
[1444] LCVA, F. 409, Ap. 6, B. 20, L. 91–92.

pasiūlė vidaus reikalų ministeriui, kad juos abu atleistų iš pareigų „kaip toms pareigoms netinkamus“[1445].

Buvo beatodairiškai atleidžiami ne tik apskrities valdybos nariai, valsčių viršaičiai, bet net ir viršaičių padėjėjai. Pavyzdžiui, Žiežmarių viršaitis liepos 30 d. nusiuntė apskrities viršininkui teikimą dėl savo padėjėjo Jokūbo Pilyponio atleidimo („Pilyponį Jokūbą, gyv. Kertauninkų k., kaipo stambų ūkininką ir tautininką“) ir Adomo Balčiūno paskyrimo („kaipo pažangų ūkininką ir turintį dabartiniu metu daugiau pasitikėjimo“). Vidaus reikalų ministras nutarė, kad nuo 1940 m. rugpjūčio 1 d. Žiežmarių valsčiaus viršaičio padėjėju bus ūkininkas iš Vytautonių k. Adomas Balčiūnas[1446].

1940 m. rudenį buvo pakeistas ilgiau nei kiti išsilaikęs senasis Semeliškių viršaitis Bronius Stosiūnas. Spalio 8 d. Kazimierą Monkevičių (iš Aukštadvario) apskrities viršininkas K. Majevskis skirdamas viršaičiu informuoja: „Tamsta nuo š. m. spalių mėn. 10 d. esi paskirtas Semeliškių valsčiaus viršaičiu. Prašau iš buv. viršaičio Broniaus Stosiūno perimti turtą, pareigas ir pranešti man.“ Šį savo sprendimą (kad nuo spalio 1 d. atleido B. Stosiūną) viršininkas derino su „LTSR Liaudies Komisarų Tarybos Pirmininku“.

Į Semeliškių viršaičio vietą pretendavo ir daugiau norinčiųjų. Pavyzdžiui, Semeliškių viršaičio padėjėjas Vladas Kuzmickas apskrities viršininko prašė jį paskirti Semeliškių viršaičiu, nes buvo „beveik bežemis“, teturėjo daržą, be to, dėl nelaimingo atsitikimo negalėjo dirbti fizinio darbo[1447].

Susidaro netgi vaizdas, kad norėdami gauti darbą valdiškoje įstaigoje, žmonės siekė pabrėžti, kad negali dirbti fizinio darbo ir, be abejo, kad turi mažai žemės.

Kai kurie ir naujieji sovietiniai tarnautojai greitai imami keisti kitais ir šioje tarpusavio kovoje didelį vaidmenį vaidino komunistų partijos sekretoriai. Pavyzdžiui, 1940 m. spalio 13 d. Lietuvos komunistų partijos (LKP) Trakų apskrities komiteto sekretorius S. Sadevičius siūlo apskrities viršininkui „Kaišiadorių viršaitį pakeisti Ignu Steponavičium“, o spalio 15 d. – į Trakų burmistro vietą paskirti Stasį Ivanavičių (iš Kaišiadorių valsčiaus Bagdoniškių kaimo). Taigi matome, kaip komunistų aktyvistai iš Lomenių pogrindininkų galėjo akimirksniu tapti ir Kaišiadorių miesto viršaičiu, ir Lietuvos istorinės sostinės burmistru[1448].

[1445] LCVA, F. 409, Ap. 6, B. 20, L. 106–108.
[1446] LCVA, F. 409, Ap. 6, B. 20, L. 110–111, 113.
[1447] LCVA, F. 409, Ap. 6, B. 20, L. 27, 29, 32.
[1448] LCVA, F. 409, Ap. 6, B. 20, L. 1–2.

Tampa akivaizdus kontrastas tarp „Smetonos laikų“ savivaldos (su seniūnų, jų padėjėjų, valsčių ir apskrities tarybų, viršaičių ir apskrities valdybos narių rinkimu) ir sovietmečio diktatūros – net žemiausių tarnautojų skyrimu pagal jų partinę priklausomybę ir palankumą komunistų partijai. Riba tarp šių dviejų vietinės savivaldos ir valdžios sistemų buvo 1940 m. birželio 15 d. įvykusi Lietuvos okupacija, kurią vainikavo sovietinės ministrų tarybos nutarimas, kad nuo 1940 m. liepos 16 d. apskričių ir valsčių tarybos Lietuvoje yra paleistos[1449].

Taip santvarka, kurią faktiškai galėtų laikyti tarybine (kai egzistavo gyventojų renkamos ir realius įgaliojimus turėjusios valsčių ir apskričių tarybos), buvo pakeista sovietine, kuri skambiai buvo vadinama „tarybine“, tačiau tarybų rinkimai tebuvo fasadiniai, jokių realių įgaliojimų šios „tarybos“ neturėjo ir dėl jokių realių sprendimų nesitarė. O kaip buvo tampama viršaičiu ar seniūnu – galima suprasti iš konkrečių čia dėstomų faktų.

Vienas iš dažniausių naujosios sovietinės valdžios pakeitimui naudojamų stimulų – „liaudies“ skundai. Pavyzdžiui, 1940 m. liepos 16 d. parašytas mažai raštingas „Žasliu miest. ir apylinkes pažangios visomienes“ skundas vidaus reikalų ministrui: „1940 metų Liepos men. 9 diena teleponograma, buvo atleistas seno rezimo Savyvaldybs Viršaitis Lukoševičius Jonas ir paskirtas naujas Kučinskas Mikas, ko mes labai nepatenkinti, nes paskirtas Viršaitis yra buvosio režimo uolus šalininkas, be to jis nera joks darbininkas nei ūkininkas, iš mažens ne papratęs dirbti jokio darbo nes jo tevas buvo dvare ūkvedžiu. Gi išauges pradeje verstis visokiai sukčiavimais ir pragyvendavo vien tik užsiimdamas kunigų agitacijos agento <...>“.

Be to, 1926–1927 m. Kučinskas buvo Žaslių kredito draugijos buhalteriu, jos valdybos nariu „ir su kitais pasisavino visą draugijos kapitalą, o vėliau ūkininkai jį turėjo grąžinti. Buvo sekretorium Darbo krikščionių organizacijoje[1450], kurią iniciavo kunigas Voveris, tai darė vakarą kad pagelbėti bedarbiams, surinko 300 Lt, tai juos su kitais organizacijos nariais ir policija pragėrė <...>“. Anot skundo autorių, Kučinskas vaikščiodamas po turgų rinko parašus agituodamas prieš civilinę metrikaciją, aiškindamas civilinės metrikacijos žalą kraštui, kad ją išgalvojo žydai su komunistais norėdami nuversti Smetonos valdžią ir parsiduoti bolševikams, nes bolševikai nepripažįsta jokios religijos ir kunigus iššaudo.

Po šiuo pranešimu ministrui pasirašė B. Zinkevičius ir kiti, o paskui

---

[1449] LCVA, F. 409, Ap. 6, B. 20, L. 96.

[1450] 1940 m. sausio 11 d. į draugijų registrą įrašyto Lietuvos krikščionių darbininkų sąjungos Žaslių skyriaus sekretorius – amatininkas M. Kučinskas, g. 1901 m.

B. Zinkevičius ir buvo paskirtas Žaslių viršaičiu nuo rugsėjo 1 d.[1451] 1940 m. rugpjūčio 31 d. Žaslių viršaitis Mykolas Kučinskas valsčiaus viršaičio pareigas ir savivaldybės turtą perdavė Boliui Zinkevičiui[1452] (kartais dokumentuose įvardinamas ir kaip Balys Zenkevičius). Matyti, kad M. Kučinskas ir pats nebeatlaikęs užgriuvusios politinės naštos pasiprašė apskrities viršininko, kad jį atleistų, nes „pavestos man pareigos yra man per sunkios nes gal jų nesugebėsiu atlikti“[1453].

Seniūnų „parinkimai“

Naujieji sovietų paskirti viršaičiai savo ruožtu ėmėsi šalinti jiems netinkamus seniūnus. Buvusieji seniūnai buvo išrinkti seniūnijų sueigose, tuo tarpu naujieji tiesiog paskiriami kaip statytiniai (dažnai – tepasitarus su „vietos kompartija“ ar „draugais“).

1940 m. spalio 21 d. Aukštadvario valsčiaus viršaitis prašo apskrities viršininko buvusį Mergiškių seniūną „kaipo netinkamą“ atleisti, o „Mergiškių seniūnijos seniūnu numačiau (susitarus su vietos kompartija) Taločką Aleksą“[1454]. Spalio 18 d. Semeliškių viršaitis Monkevičius apskrities viršininko prašo atleisti Stančikų seniūną Juozą Kananavičių, o „jo vieton skirti pažangesnį pil. Kanapicką Vincą“[1455]. Spalio 17 d. Žaslių viršaitis B. Zinkevičius rašo, kad Korsakų seniūnu yra numatęs Stasį Kriaučiūną[1456] ir t. t.

Žiežmarių valsčiaus Dainių seniūnijos seniūnas Bronius Ramoška atleistas, o jo vieton paskirtas „pažangesniųjų piliečių“ rekomenduotas Juozas Gudzinskas. Kietaviškių seniūnas Juozas Černiauskas atleistas todėl, kad perėjo dirbti į miliciją ir nebegalėjo eiti seniūno pareigų. Į jo vietą paskirtas „Kietaviškių part-aktyvo“ rekomenduotas Juozas Gudelis. Panošiškių seniūnas Stasys Kasparavičius prašė jį atleisti iš seniūno pareigų, nes negalėjo suderinti su paštininko darbu – „savo namuose vedu Panošiškių pašto agentūrą, be to dar ūkis reikia prižiūrėti“, o vietoj savęs siūlė „draugą“ iš Užuolėjų kaimo Juozą Kasparavičių, kuris „anksčiau nukentėjęs nuo fašistinės vyriausybės“[1457]. Būti „nukentėjusiu“ tapo naudinga.

Sovietinė Vidaus reikalų ministerija dar 1940 m. rugpjūčio 17 d. įspėjo seniūnus, „kad šie valdišką korespondenciją, kuri jiems įteikiama per vals-

[1451] LCVA, F. 409, Ap. 6, B. 20, L. 62.
[1452] LCVA, F. 409, Ap. 6, B. 20, L. 55.
[1453] LCVA, F. 1367, Ap. 10, B. 346. L. 28.
[1454] LCVA, F. 409, Ap. 6, B. 20, L. 15.
[1455] LCVA, F. 409, Ap. 6, B. 20, L. 18.
[1456] LCVA, F. 409, Ap. 6, B. 20, L. 20.
[1457] LCVA, F. 409, Ap. 6, B. 20, L. 46, 50, 53.

čių savivaldybes, savo seniūnijos gyventojams įteiktų kuo skubiausiai, ypatingai kas liečia vietos Žemės ūkio komisijų įvairius pranešimus. Taip pat prašau įspėti seniūnus, kad šie jiems pavestas pareigas atliktų greitai ir sąžiningai ir kad prisitaikytų pagreitintam darbo tempui. Priešingu atveju, jei pasirodys koks nors nesąžiningumas ar apsileidimas iš seniūnų pusės, bus imtasi griežtų priemonių.“ Dar nesulaukus šio pagrasinimo Žiežmarių viršaitis pranešė apskrities viršininkui, kad Kietaviškių seniūnas J. Ž. rugpjūčio 9 d. „susirgo proto liga (pamišo) ir tą pat dieną buvo išgabentas į Kauno ligoninę“. Tą pačią dieną jį atleido ir seniūnu paskyrė Juozą Černiauską (iš Ašakienių k.)[1458].

Pasikeitus politinei situacijai kai kurie seniūnai įvairiais pretekstais siekė nuo pareigų nusišalinti patys. Pavyzdžiui, Žaslių valsčiaus Totoriškių seniūnas Jonas Frankonis (seniūnu išbuvęs net 14 metų) pateikė prašymą Žaslių viršaičiui, kad nuo rugpjūčio 1 d. būtų atleistas iš seniūno pareigų „dėl susidariusių tam tikrų aplinkybių <...>, kadangi esu ūkininkas, turiu 9 ha žemės, be to dabartiniu metu mane pametė darbininkas, tai reikia pačiam žiūrėti ūkį.“[1459]

1940 m. liepos 13 d. Žiežmarių viršaitis apskrities viršininkui aiškina, kad reikia atleisti Žiežmarių I seniūnijos seniūną Jokimą Ramanauską iš Triliškių k., kuris buvo laikinai paskirtas seniūnu 1939 m., atleidus 1938 m. išrinktą seniūnu Vaclovą Misikonį. Taip pat prašo seniūnu skirti Adomą Balčiūną, nes šis yra „daugiau politiškai subrendęs ir aktyviai dalyvaująs dabarties darbo žmonių judėjime“.

Tiesa, pats Adomas Balčiūnas, kaip Triliškių įgaliotinis, surinko Triliškių kaimo gyventojų parašus, kad seniūnu sugrąžintų Vaclovą Misikonį, kurį buvo išsirinkę dar 1938 m. kovo 10 d. Tačiau 1939 m. gegužės 30 d. V. Misikonis buvo atleistas „dėl to, kad per daug rūpinosi liaudies reikalais ir jo vietoj tapo paskirtas Smetoninkas Jokimas Ramanauskas, kuriam rūpėjo tik Smetoninkų reikalai. Dabar kadangi pas mus yra tikra Liaudies Vyriausybė, kuri rūpinasi tik Liaudies reikalais, todėl mes visi čia, žemiau pasirašę ūkininkai mažažemiai ir darbininkai prašom paskirti mūsų išbalsuotą anksčiau Vaclovą Misikonį eiti jam tarnybos pareigas.“[1460]

Taigi, A. Balčiūnui atsisakius, liepos 30 d. Žiežmarių viršaitis prašo skirti Žiežmarių I seniūnijos seniūnu Praną Butrimavičių, „kurį vietos gyventojai pageidauja“.

[1458] LCVA, F. 409, Ap. 6, B. 20, L. 98–100.
[1459] LCVA, F. 409, Ap. 6, B. 20, L. 152.
[1460] LCVA, F. 409, Ap. 6, B. 20, L. 137–138.

Vietoje Žiežmarių II seniūnijos seniūno Martyno Dainaravičiaus apskrities viršininkas paskyrė Timofiejų Sokolovą. Viršaitis norą pakeisti seniūną grindė tuo, kad Dainaravičius serga ir t. t., o Sokolovas yra kompartijos kandidatas[1461].

Liepos 30 d. Žiežmarių viršaitis prašo atleisti Medinių Strėvininkų seniūną Joną Slaniną, „kaipo išdidų tautininką, laike rinkimų į Seimą susikompromitavusį ir nekenčiamą vietos gyventojų“, o paskirti Kazį Lekavičių iš Avinėlių kaimo – „3,5 ha žemės savininką ir pažangų žmogų“[1462].

Valsčių sekretorių „perbėgimai“

Vienas pirmųjų iš valsčių sekretorių nukentėjo Vievio sekretorius Stasys Augustinavičius. Jau 1940 m. liepos 11 d. Savivaldybių departamentas apskrities viršininkui dėl Vievio valsčiaus sekretoriaus S. Augustinavičiaus nurodė: „Kaipo pavojingą viešajai tvarkai, prašau tuojau iš pareigų pašalinti.“[1463]

Likusieji savo pareigose valsčių sekretoriai rudenį dėl kažkokių priežasčių pradėjo persikelti iš vienų valsčių į kitus. Pavyzdžiui, vien spalio 1 d. Aukštadvario valsčiaus sekretorius (prieš tai ilgus metus dirbęs Kruonio valsčiuje) Juozas Vaicekauskas jo paties prašymu perkeltas Kaišiadorių valsčiaus sekretoriumi, Juozas Norkūnas (iš Trakų, kur buvo apylinkės teismo raštininku) paskirtas Žaslių valsčiaus sekretoriumi, Juozas Alšiauskas (kuris Semeliškėse buvo I eilės raštininku nuo 1929 m. iki 1939 m., o vėliau laikinuoju sekretoriumi) tapo Žiežmarių valsčiaus sekretoriumi, tuo tarpu Žiežmarių valsčiaus sekretorius Kazimieras Griškevičius (paties prašymu „delei susidariusių šeimyninių aplinkybių“) perkeltas Semeliškių valsčiaus sekretoriumi, o Juozas Saikevičius, taip pat jo paties prašymu, perkeltas iš Trakų valsčiaus – Onuškio valsčiaus sekretoriumi[1464].

Tačiau ir pervažiavimas į kitą vietą sekretoriui negarantavo ramybės. Pavyzdžiui, Žasliuose, matyt, valsčiaus sargui ir areštinės prižiūrėtojui Leonui Čiurinskui įgudus rašyti skundus ir šiai priemonei pasiteisinus – 1940 m. spalio 17 d. jis pateikė skundą prieš naująjį Žaslių valsčiaus sekretorių Juozą Norkūną (atvykusį vos prieš porą savaičių). Komunalinio ūkio liaudies komisaro gautame skunde rašoma, kad „einant nepaprasto meto įstatymu pranešu Tamstai, kad dabartinis Valsčiaus sekretorius Norkūnas beveik kiekvieną dieną tarnybos metu būdamas girtas ieško priekabių, ka-

[1461] LCVA, F. 409, Ap. 6, B. 20, L. 130–132.
[1462] LCVA, F. 409, Ap. 6, B. 20, L. 134.
[1463] LCVA, F. 1367, Ap. 10, B. 346. L. 48.
[1464] LCVA, F. 409, Ap. 6, B. 20, L. 4, 13, 38, 39, 44.

Prie Žiežmarių valsčiaus savivaldybės, maždaug 1940–1941 m. Greičiausiai fotografijoje užfiksuotas susirinkimas dėl žemės dalinimo sovietmečio pradžioje. Nuotrauką pateikė D. Muraškienė.

dangi su girtu neįmanoma susikalbėti ir aš negaliu tinkamai savo darbo atlikti dėl priekabių ieškojimo <...>“. L. Čiurinsko pareiškimo apačioje žaslietis Dovydas Taršisas prirašė: „Paliudiju, kad naujas valsčiaus sekretorius tikrai yra girtuoklis <...>. Kasdien vietoj ir jam, ir mums naudingo darbo dirbti jis, degtinės paragintas, velniai žino ko ieško! Kasdien tvarko kambariuose stalus, lempas ir panašiai, o seniūnus sutvarkyti nemoka nes nenori.“

Išsiaiškinęs vietoje apskrities vykdomojo komiteto pirmininkas Majevskis komisarui 1940 m. gruodžio 18 d. aiškinosi, kad sekretorius „norėdamas palaikyti raštinėje ir jos aplinkoje pavyzdingą švarą reikalavo sargą Leoną Čiurinską atydžiau atlikti jam pavestas pareigas, kas jam nepatiko, todėl jis, matomai norėdamas sekretoriui Norkūnui pakenkti tarnyboje, parašė šį pranešimą“. Taip pat paliudijo ir valsčiaus komiteto pirmininkas B. Zinkevičius bei apskrities statybos technikas P. Gadliauskas – „sekretorius Juozas Norkūnas jam pavestas tarnybines pareigas atlieka tinkamai ir tarnybos metu niekuomet neblaiviame stovyje nepastebėtas“[1465].

[1465] LCVA, F. 1367, Ap. 10, B. 346, L. 1–3.

Ekonominis valsčių savivaldybių smukimas

Jau 1940 m. liepos 24 d. Žaslių viršaitis apskrities valdybos prašė pinigų, nes „paskutiniu metu mokesčių mokėtojai visai nustojo mokėti privalomus žemės, nekilnojamojo turto bei prekybos mokesčius. Savivaldybės kasoje pinigų nėra, tačiau esą labai būtinų išlaidų <...>“. Rašo, kad negali atlikti būtiniausių darbų ir net išmokėti tarnautojams atlyginimo. Apskrities valdžios rezoliucija rodo, kad Kaišiadorių ir Žaslių valsčiams būtiniausioms išlaidoms buvo skiriama po 1000 Lt[1466].

1940 m. už rugsėjo mėnesį išmokėti tarnautojams algas trūko lėšų beveik visiems apskrities valsčiams (Vievio, Žaslių, Aukštadvario, Kaišiadorių, Žiežmarių valsčiams; Kruonis jau buvo perduotas Kauno apskričiai)[1467].

1940 m. Kaišiadorių valsčiaus savivaldybė turėjo tik 15 000 Lt skolos už skerdyklos Kaišiadorių miestelyje įrengimą (buvo numatyta išsimokėti nuo 1939 m. sausio 1 d. po 600 Lt per 25 metus)[1468]. Tačiau 1940 m. rugpjūčio 31 d. naujasis Kaišiadorių valsčiaus viršaitis apskrities valdybai konstatuoja: „Kaišiadorių valsč. savivaldybės finansinė būklė yra labai sunki, ypač dabar kai mokesčių mokėjimas beveik sustojęs. Iki 5 ha žemės mokesčių išieškojimas yra visiškai sustabdytas, o valsčiaus ūkiai yra smulkūs ir apytikriais duomenimis apie 50 % biudžete numatytų žemės mokesčių nebeįplauks į valsč. kasą.“ Tuo laiku valsčiaus savivaldybė jau buvo skolinga tarnautojų fondui, skerdyklos tiuberkuliozės fondui, nesumokėtos algos seniūnams, ekvivalentai mokytojams, neapmokėta „Vyr. žinių“ prenumerata, už raštinės reikmenis ir kitas išlaidas[1469].

1940 m. rugsėjo 20 d. Kaišiadorių biblioteka apskrities valdybai primena, kad nuo 1936 m. sausio mėnesio Trakų apskrities valdyba Kaišiadorių viešajai valstybinei bibliotekai duodavo butą, kurą, šviesą ir patarnavimus (švaros palaikymą). „Šiuo metu už šviesą elektros stočiai nemokėta už 3 mėn., be to bibliotekos sargas jau neturi kuro ir įrankių (skudurų) švarai b-koje palaikyti. Trūksta ir lempučių, pageidaujama turėti jų atsargą. Kaišiadorių ligoninė, kurią išlaiko irgi Apskrities V-ba, atsisakė duoti bibliotekai malkas ir mokėti už elektros energiją. Trakų apskrities v-ba čia suminėtiems reikalams savo 1940 m. sąmatoje buvo numačiusi lėšų.“

Biblioteka prašė pasakyti, iš kur imti malkų ir kas sumokės už šviesą, ir

---

[1466] LCVA, F. 1539, Ap.1, B. 545, L. 406.
[1467] LCVA, F. 1539, Ap.1, B. 545, L. 344.
[1468] LCVA, F. 1539, Ap.1, B. 545, L. 367.
[1469] LCVA, F. 1539, Ap.1, B. 545, L. 550.

iš viso – kuri įstaiga ateityje rūpinsis, kad biblioteka turėtų kuro, šviesą ir patarnavimus?[1470]

Žaslių valsčiaus savivaldybė 1940 m. spalio 8 d. prašė apskrities valdybos 10 000 Lt paskolos, nes „paskutiniu laiku valsčiaus gyventojai beveik visai nemoka priklausomų mokėti mokesčių ko dėliai valsčiaus savivaldybės kasa yra išsekusi ir būtiniausiems mokėjimams nėra pinigų“[1471]. Žaslių viršaitis B. Zinkevičius paaiškino, kam reikia pinigų Žaslių valsčiui: seniūnų algoms – 610 Lt, vaistininkui už vaistus – 240 Lt, mokyklų patalpų nuomai – 1260 Lt, mokytojams ūkpinigiams, sargpinigiams ir už švaros palaikymą – 2350 Lt, privatiems asmenims už žvyrą – 850 Lt, raštinės išlaidoms – 250 Lt, savivaldybės tarnautojų algoms spalio mėnesiui – 1760 Lt. Iš viso – apie 7330 Lt[1472].

1940 m. lapkričio 16 d. Vievio viršaitis taip pat aiškino, kad „silpnai moka mokesčius valstiečiai, ypač tie, kurie turi iki 10 ha žemės. Jie aiškina, kad būk iki 5 ha mokėti nereikalinga, o jų vardu užrašytą žemę esą valdo keli asmens pasidaliną ir panašiai.“[1473]

1940 m. gruodžio mėnesį jau reikalaujama mokėti nebe litais, o rubliais[1474].

Kiti sovietinių pertvarkymų ypatumai

Gyventojų judėjimo kontrolei kiekviename valsčiuje numatyta registruoti juos valsčių būstinėse. 1940 m. rugpjūčio 28 d. apskrities valdyba prašo iš Kauno pinigų stalams pirkti, nes įstatymas Gyventojų judėjimui registruoti numato įrengti tokius stalus valsčiuose su kartotekomis. Vienas stalas kainavo 600–1200 Lt[1475].

Atėjus sovietinei valdžiai iš gyventojų ir įstaigų nusavinamas turtas. Pirmiausia – automobiliai. 1940 m. rugpjūčio 27 d. Kaišiadorių vyskupijos kurijos generalvikaras J. Labukas rašo apskrities viršininkui, kad „jei eina kalba apie eilinį automobilio remontą, tai atlikit kurijos sąskaita ir apmokėkit iš kurijai priklausančių sumų“. Kadangi buvo minimas Kaišiadorių milicijos nuovados viršininkas, tai galima manyti, kad kalbėta apie iš Kaišiadorių vyskupijos kurijos nusavintą automobilį, kuriuo galėjo naudotis Kaišiadorių milicijos viršininkas, tačiau jo remontą vis tiek reikalavęs

[1470] LCVA, F. 1539, Ap.1, B. 545, L. 567.
[1471] LCVA, F. 1539, Ap.1, B. 545, L. 623.
[1472] LCVA, F. 1539, Ap.1, B. 545, L. 624.
[1473] LCVA, F. 1539, Ap.1, B. 545, L. 660.
[1474] LCVA, F. 1539, Ap.1, B. 545, L. 432.
[1475] LCVA, F. 1539, Ap.1, B. 545, L. 464.

Žiežmarių valsčiaus sovietiniai aktyvistai, maždaug 1940–1941 m. Nuotrauką pateikė G. Naudžiūnas.

Žiežmarių valsčiaus sovietiniai aktyvistai, maždaug 1940–1941 m. Pagrindiniai jų susirinkimus lydintys atributai – raudonos vėliavos ir Stalinio portretas. Nuotrauką pateikė G. Naudžiūnas.

apmokėti vyskupijos kurijos[1476]. Matyti, kad svetimos nuosavybės sovietų pareigūnai nesaugojo, nes jau po kelių dienų (rugsėjo 5 d.) apskrities valdyba prašo Vilniaus garažo vedėjo suremontuoti automobilį numeriu „Tr. 40“[1477], o rugsėjo 10 d. – apskrities automobilį „Chevrolet“ numeriu „Tr. 28“[1478]. Yra žinoma, kad buvo nusavinti ir Žaslių gydytojo J. Trapido, kaišiadoriečio J. Derškaus bei kiti automobiliai.

Viena svarbiausių sovietinės politikos priemonių buvo ideologinė propaganda. Todėl vis labiau blogėjant padėčiai Trakų apskrities valdžia susirūpino raudonomis vėliavomis, ideologizuotais paveikslais, plakatais. 1940 m. rugsėjo 17 d. Trakų apskrities valdyba Švietimo liaudies komisariato prašo: „Iš pagrindų pasikeitus Lietuvos politinio gyvenimo situacijai, visose pradžios mokyklose nėra dabarčiai pritaikintų paveikslų, plakatų, žemėlapių ir, pagaliau, raudonų vėliavų. Ypatingai yra gyvas reikalas skubiai aprūpinti pradžios mokyklas raudonomis vėliavomis, nes įvairių švenčių progomis visi namai pasipuošia tokiomis vėliavomis, o mokyklų namai lieka jomis nepasipuošę.“ Ypatingai tai svarbu ruošiantis pirmą kartą Lietuvoje švęsti „spalio revoliucijos pergalės“. Taip pat prašo „SSSR didvyrių bei liaudžiai nusipelniusių asmenų“ paveikslų[1479].

Kaip matome, pirmiausia ideologinis visuomenės apdorojimas prasidėjo nuo vaikų, nuo mokyklų. Tad neatsitiktinai Trakų apskrities valdžia prašė pinigų, kad pagal SSSR papročius galėtų vaikus mokyklose ir darželiuose apdovanoti dovanėlėmis per „spalio revoliucijos šventę“[1480].

[1476] LCVA, F. 1539, Ap.1, B. 545, L. 326.
[1477] LCVA, F. 1539, Ap.1, B. 545, L. 553.
[1478] LCVA, F. 1539, Ap.1, B. 545, L. 558.
[1479] LCVA, F. 1539, Ap.1, B. 545, L. 407.
[1480] LCVA, F. 1539, Ap.1, B. 545, L. 465.

Santrumpos

apskr. – apskritis

Ap. – apyrašas

auks. – auksinas

aut. – autorius

cm – centimetrai

ct – centai

ČDM – Nacionalinis M. K. Čiurlionio dailės muziejus

d. – diena

deš. – dešinysis, dešimtinė

dr. – daktaras

dv. – dvaras

egz. – egzempliorius

eil. – eilinis

F. – fondas

g. – gatvė, gimęs

gen. – generolas

gyd. – gydytojas

ha – hektaras

inž. – inžinierius

k. – kaimas

kan. – kanauninkas

KDFM – Kauno IX forto muziejus

kg – kilogramas

km – kilometras

KMM – Kauno miesto muziejus

kp. – kapeika

kpt. – kapitonas

KšM – Kaišiadorių muziejus

KVKA – Kaišiadorių vyskupijos kurijos archyvas

kt. – kitas, kiti

kun. – kunigas

L. – lapas

LAM – Lietuvos aviacijos muziejus

LCVA – Lietuvos centrinis valstybės archyvas

LLBM – Lietuvos liaudies buities muziejus

LLMA – Lietuvos literatūros ir meno archyvas

LMS – Liaudies meno skyrius

LNM – Lietuvos nacionalinis muziejus

LŠIM – Lietuvos švietimo istorijos muziejus

Lt – litas

ltn. – leitenantas

L. T. S. – Lietuvių tautininkų sąjunga

m – metras

m. – metai

mjr. – majoras

mstl. – miestelis

nr. – numeris

p. – puslapis

pab. – pabaiga

pad. – padėjėjas

plk. – pulkininkas

prof. – profesorius

rb. – rublis

sen. – seniūnija, seniūnas

sk. – skyrius

sud. – sudarė

ŠAM – Šiaulių „Aušros“ muziejus

Š. S. – Šaulių sąjunga

šv. – šventasis

Švč. – Švenčiausioji

t. – tomas

t – tona

t. y. – tai yra

t. t. – taip toliau

tūkst. – tūkstantis

val. – valanda

valsč. – valsčius

vyr. – vyresnysis

vnt. – vienetas

vok. – vokiečių; vokiškai

vns. – vienskėdis

VRM – Vidaus reikalų ministerija

Olijardas Lukoševičius

TRAKŲ (KAIŠIADORIŲ) APSKRITIS 1918–1940 M.: TARP VALDŽIOS IR SAVIVALDOS

Kalbos redaktorė *Jūratė Lakštauskienė*

Maketavo *Tautvydas Majauskas, Laura Inė*

2018 11 02. 51 sp. l. Tiražas 400 egz. Užsakymas 18-344.
Leidžia Kaišiadorių muziejus, Gedimino g. 118, LT-56166 Kaišiadorys.
www.kaisiadoriumuziejus.lt
Spaustuvė „Morkūnas ir Ko“, Draugystės g. 17F, LT-51229 Kaunas.